

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ДІАСПОРОЮ

ТРЕТЯ МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК
УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА
У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ:
СУЧАСНИЙ ВИМІР, ПРОЕКЦІЯ У МАЙБУТНЄ
(У РАМКАХ КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ)**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

23-25 червня 2010 року, м. Львів, Україна

УДК 94(477)(063) + 37014(063)

Д44

ББК ТЗ(4 Укр) – 27 я 43 + 4484 я 43

Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті : Зб. матеріалів III Міжнародного конгресу. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 648 с.

Редакційна колегія:

Наталія Коніщева (д. екон. н., професор)

Олена Малиновська (д. н. з держ. управління)

Козловська Ірина (д. пед. н., професор)

Любов Кияновська (д. мист., професор)

Олег Воловина (США, Ph. D.)

Василь Лопух (США, к. е.н, доцент)

Микола Мушина (Словаччина, д. філол. н., професор, академік НАНУ)

Василь Бабенко (Росія, к. і. н., доцент)

Ірина Ключковська (к. педаг. н., доцент)

Олеся Палінська (к. філол. н., наук. співробітник)

Відповідальний редактор:

Ірина Ключковська

Редактор:

Олеся Палінська

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

До збірника увійшли статті, присвячені актуальним проблемам дослідження української діаспори. Тематика статей – стратегія та моделі співпраці з українською діаспорою, новітні явища світового українства (східна діаспора та нова хвиля еміграції), освіта українського зарубіжжя, церква як центр збереження та формування духовності українців за кордоном та ін.

Для викладачів, науковців, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами української діаспори.

ISBN

© Міжнародний інститут освіти,
культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету
«Львівська політехніка», 2010

КОНЦЕПЦІЯ ІІІ МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ

«ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР, ПРОЕКЦІЯ В МАЙБУТНЄ»

ЛЬВІВ, ЧЕРВЕНЬ, 2010 р.

На сучасному етапі розвитку української держави важливо ефективно використати капітал знань та можливостей діаспори, так як це здійснюють в багатьох країнах світу. Для цього необхідно розробити механізми взаємодії із співвітчизниками за кордоном на підставі як попереднього досвіду, так і нових тенденцій у середовищі української діаспори. Адже за роки незалежності України виникли нові явища: східна діаспора та «Четверта хвиля», які потребують осмислення, вивчення та залучення цього ресурсу для реалізації державотворчих завдань на українському внутрішньому та зовнішньому просторі.

Одним із дієвих засобів для вироблення стратегії взаємин України та діаспори є проведення наукових конгресів.

Метою таких форумів є розробка механізмів співпраці з діаспорою, а проведення таких заходів слід розглядати як інтегральну частину розвитку взаємовідносин держави та її співвітчизників за кордоном.

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою уже провів два Міжнародних конгреси «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті» (2006р., 2008р. за участю понад 700 учасників з 28 країн світу), найвагомішим результатом яких було проведення парламентських слухань Верховної Ради України 14 жовтня 2009 року на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці», ініційованих Інститутом.

ІІІ Конгрес базується на таких постулатах:

Підтримка світового українства – стратегічний напрям політики української держави;

Здобутки української діаспори – інтегральна частина досягнень України та світової цивілізації;

Українська діаспора – потенційний фактор суттєвого впливу на державотворчі процеси в Україні;

Українська діаспора – дієвий інструмент політичного, економічного, культурного впливу в країнах проживання;

Українська діаспора – потужний засіб утвердження позитивного образу нашої держави у міжнародній спільноті.

ІІІ Конгрес ставить за мету:

- окреслити сучасні тенденції та явища в середовищі української діаспори;
- проаналізувати масштаби новітньої хвилі еміграції, її втрати, здобутки, перспективи;
- оцінити вплив новітньої української діаспори на творення образу України у світі;
- вивчити можливі механізми залучення потенціалу сучасної діаспори до державотворчих процесів в Україні;
- узагальнити стан освіти українського зарубіжжя, як фактору збереження національної ідентичності українця за кордоном, та визначити шляхи її розвитку у сучасних реаліях.

Враховуючи державотворчу роль української діаспори, результати Третього Конгресу «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє» будуть представлені в органи виконавчої та законодавчої влади України.

**ВІТАЛЬНІ ТЕЛЕГРАМИ УЧАСНИКАМ МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ
«ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА У МІЖНАРОДНІЙ
СПІЛЬНОТІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР, ПРОЕКЦІЯ В МАЙБУТНЄ»**

Президент України

***Учасникам III Міжнародного конгресу
«Діаспора як чинник утвердження держави Україна у
міжнародній спільноті:
сучасний вимір, проекція в майбутнє»***

Дорогі співвітчизники!

Вітаю вас з відкриттям міжнародного конгресу, користаюсь цією нагодою, щоб донести слова найбільшої пошани кожному українцеві, який не полишає зв'язку з рідною землею.

Українці, які волею долі опинились на чужині, не раз доводили, що є істинними оборонцями української справи. В умовах бездержавності ви плекали українські традиції і берегли все, що пов'язане з Україною.

Виклики сьогодення, зокрема, світова економічна криза, яка відбивається на долі кожного українця, вимагає від українського народу нових активних консолідованих дій. Зміцнення української держави має стати головною метою такої консолідації.

З нашого боку для цього є необхідна передумова – нинішня владна команда в Україні – Президент, Уряд і правляча парламентська коаліція діють злагоджено й ефективно.

Перед нами стоїть складне й відповідальне завдання – домогтися економічної і політичної стабільності в розбудові країни не для влади, а для людей, Вже маємо перші позитивні тенденції в економіці.

Питання, щодо яких на сьогодні ще немає спільної точки зору, будуть спокійно й неупереджено вивчатись й обговорюватись за участю не політиків, а фахівців.

Я підтверджую, що в Україні державною мовою буде українська. В цій сфері ми будемо вдаватися до особливо ретельно зважених рішень.

Хочу запевнити, що суворе дотримання основних прав і свобод людини й громадянина перебуватиме під моїм постійним особистим контролем. Вживаються заходи щодо створення суспільного радіо і телебачення. Як Президент України я гарантуватиму професійну свободу представників ЗМІ.

Україна реалізує своє прагнення щодо членства в ЄС, щодо побудови сильної, процвітаючої, конкурентоспроможної на світових ринках держави.

Україна є і буде суверенною незалежною державою з власним баченням свого майбутнього та з власним внутрішнім і зовнішньополітичним курсом.

Нова українська влада налаштована на діалог, на відкритість, на пошук національної злагоди у ставленні до найважливіших, найскладніших проблем. На часі не протистояння, яке підриває авторитет

України в світі, а вироблення в процесі діалогу спільної позиції та її реалізація.

Як гарант суверенності вибору українським народом свого шляху розвитку я подаю руку кожному нашому побратимові за кордоном, налаштованому конструктивно в ставленні до нашої держави.

Українська держава буде всіляко сприяти налагодженню тісної взаємодії українців усього світу зі своєю історичною Батьківщиною. Така взаємодія водночас має бути прагматичною, націленою на досягнення спільної мети.

Одним з викликів, які стоять перед нами, не залишити напризволяще тих громадян України, які виїхали за кордон тимчасово. Кожен українець у разі потреби повинен реалізувати право на підтримку з боку своєї держави.

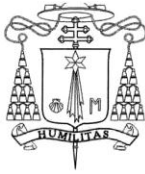
У зв'язку з цим звертаю увагу об'єднань закордонних українців на важливість цієї справи. Ті наші громадяни, які важкою працею заробляють собі на життя за межами країни, особливо потребують допомоги від їхніх етнічних побратимів, організації яких за кордоном мають здобутки, авторитет і пошану.

Вірю у Вашу здатність до згуртування, до солідаризації задля відстоювання українських національних інтересів. Очікую від кожного невтомної праці для України.

Щастя всім і добра!

Віктор ЯНУКОВИЧ

АРХІЄПІСКОП
МЕЧИСЛАВ МОКШИЦЬКИЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ
РИМСЬКО-КАТОЛИЦЬКИЙ МИТРОПОЛИТ

Учасникам III Міжнародного Конгресу «Діаспора як чинник утвердження України у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє»

Шановні Учасники Конгресу!

Щиро дякую організаторам за запрошення на цей представницький форум українців зі всього світу.

У різні часи і з різних причин люди покидали свою батьківщину. В діаспорі вони насамперед будували дім для своєї родини, школу і храм Божий.

На жаль, цього були позбавлені ті наші співвітчизники, кого за часів комуністичного режиму заслано до Сибіру і Казахстану. Святіший Отець Йоан Павло II під час візиту до Казахстану з вдячністю згадував про підпільного греко-католицького єпископа із Закарпаття Олександра Хіру і уродженця Львова – римо-католицького монаха-капуцина Серафима Кашубу, котрі в умовах конспірації й постійних переслідувань несли духовну опіку вірним різних національностей. Нині проводиться беатифікаційний процес цих Слуг Божих.

Христова Церква від моменту свого заснування відкрита для емігрантів усіх народів. Зважаючи на обставини, в яких нині опинилася на Заході нова хвиля заробітчан з України, Римсько-Католицька Церква передала багато костелів у користування українських католиків східного обряду. Чимало вихідців з України отримують допомогу від католицької благодійної організації «Карітас».

В умовах глобалізації світу еміграційні процеси ставлять нові виклики перед Церквою, матірною державою і тими, хто опинився в діаспорі. На чужині та в прибраній батьківщині людські серця сумують, а нерідко й плачуть, бо, як зауважили священики, котрі служать у діаспорі, багато емігрантів знайшли на Заході хліб, однак загубили душу. Дехто живе так, ніби нема Бога. Часто розпадаються сім'ї. «Без віри нема доброчесності», - підкреслював Святіший Отець Йоана Павло II.

Будьте гідними представниками України у світі та пам'ятайте про своє християнське коріння. Нехай цьому сприяє робота Вашого Конгресу у Львові.

Благословення Господнє на Вас: В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа.

Львів, 23 червня 2010 року

Мечислав Мокшицький
Мечислав Мокшицький

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

"....." 200.. р.

Депутатська група "За Україну" (Народні депутати України: В'ячеслав Кириленко, Ярослав Кендзьор, Іван Стойко, Роман Ткач, Ксенія Ляпіна, Лілія Григорович, Володимир Карпук, Станіслав Аржевітін, Андрій Парубій, Володимир В'язівський).

Високодостойне Зібрання!

У наш, доволі драматичний час, приємно і обнадійливо думати, що є така установа як Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою, який вміє безкорисливо зібрати поважне представництво Світового Українства і генерувати найбільш злободенні насущні ідеї, що спонукають і до осмислення проблем життя діаспори, а також і до дії – затихнути на певний незручний час – то була б ознака ганебного завмирання, на яке не може собі дозволити українство як у Батьківщині, так і у світах.

Напевно важко дається поступ, коли щойно програна битва, але Ваше Зібрання засвідчує, що боротьба триває. Що апелюючи до українських громад у світі, ми заручаємося і підтримкою світових демократичних сил. А вони у свою чергу мають переконання, що ми живі і завжди на позвах за тимчасово втрачені державницькі позиції. Тому нам приємно вітати поважний Конгрес у Львові, що маніфестує діяспору як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті, її сучасний вимір і проекцію в майбутнє. Це власне те, що найбільш актуально.

Нам приємно довідатися, що понад тисячу українських школярів з усіх країв нашої Держави (і чи не найбільш із східних і південних регіонів) продемонстрували її багатостраждальну історію: і героїчні змаги, і голодомори-геноциди. А це вже слово Нової України, зродженої опісля проголошення актів про незалежність. Душу тої молоді годі вже переламати. Тому майбутнє – наше! І химери злого сну безслідно минуться. Молодь вже за Україну!

Хай перемагає Правда на Великому Достойному Конгресі! Хай вона мобілізує і присутніх, і тих, що дослуховуються до Вашого слова по всіх країнах розселення!

Плідної праці! Мудрого єднання українських сил. Ми єдині у своїй національній ідеї, прагненнях і розумінні. Ми завжди за Україну.

За дорученням депутатської групи "За Україну"
Народний депутат України

Ярослав Кендзьор

Дорогі друзі

Щиро вітаю Вас із початком роботи Конгресу, проведення якого є свідченням небайдужості та турботи українців за долю своєї держави.

Вперше Конгрес розпочав свою роботу в 2006 році і з того часу з розумінням усєї відповідальності перед Україною його учасники збираються, щоб визначити шляхи взаємодії з нашими співвітчизниками, які проживають за кордоном, з метою зміцнення української державності та утвердження авторитету України у світі.

Ми пишаємося тим., що Україна має за кордоном величезний культурний, духовний, творчий потенціал, акумульований діаспорою, яка сприяє всебічній інтеграції України у міжнародну спільноту, проведенню в державі повномасштабних реформ у різних галузях.

Бажаю учасникам Конгресу гарного настрою, цікавого, плідного спілкування, творчого натхнення та успіхів!

Переконаний, що ми й надалі успішно співпрацюватимемо з метою підвищення соціально-економічного потенціалу та культурного розвитку незалежної Української держави.

Віце-прем'єр-міністр України

Володимир СЕМИНОВИЧ

23 червня 2010 р. м. Київ

МІНІСТР ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ

„23” червня 2010 року

**Організаторам та учасникам
III Міжнародного конгресу
„Діаспора як чинник утвердження держави
Україна у міжнародній спільноті:
сучасний вимір, проекція в майбутнє”**

Дорогі друзі,

Щиро вітаю вас з нагоди проведення конгресу.

Те, що цей форум відбувається вже втретє, є додатковим свідченням актуальності і затребуваності підтримання постійного діалогу між Україною та діаспорою.

Сподіваюся, що „львівська дискусія”, яка утверджується як добра традиція, стане майданчиком для конструктивного і відвертого обміну думками, який дозволить гармонізувати наші зусилля, визначити їхні конкретні орієнтири на ближчу перспективу.

Для нас важливо, що закордонна українська громада, де б вона не проживала, результативно дбає про збереження своєї національної самобутності.

Високо цінуємо, що ви піклуєтеся про те, щоб у світі шанували українську культуру і звучало наше слово, щоб ваші діти виховувалися з Україною в душі, знали традиції й історію свого народу.

Користуюся цією нагодою, щоб подякувати усім, хто робить цю благородну справу. Бажаю віри і натхнення на те, щоб така робота ніколи не припинялася.

Хочу запевнити, що Міністерство закордонних справ і надалі надаватиме всілякої підтримки зарубіжним українцям.

Водночас вельми важливим є продовження нашої взаємодії у забезпеченні національних інтересів України на світовій арені. З вдячністю пам'ятаємо про численні приклади дієвої участі українських громад у просуванні ініціатив нашої держави як у рамках міжнародних організацій, так і на рівні співробітництва з окремими країнами.

Вірю, що ця співпраця повсякчасно залишатиметься успішною.

Бажаю всім нам взаємної підтримки, єдності та подальших вагомих звершень в ім'я України та всього українства.

З повагою

Костянтин ГРИЩЕНКО

М. Шемелівська І.М.
16.06.10р.
УМ

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

01601, м. Київ, вул. Франка, 19
телефон 235-23-78 факс 235-32-57
e-mail: info@mincult.gov.ua
16.06.2010 р. № 21-59
На № 62-04-188 від 11.05.2010 р.

**Організаторам та учасникам
III Міжнародного Конгресу
“Діаспора як чинник утвердження держави
Україна у міжнародній спільноті:
сучасний вимір, проекція в майбутнє”**

Вельмишановне товариство! Шановні пані та панове!

Від імені Міністерства культури і туризму України вітаю з початком роботи Конгресу, головним завданням якого є визначення дієвої стратегії та моделі співпраці України і діаспори, відповідних реаліям сьогодення, задля досягнення спільної мети – збереження національної ідентичності українців у сучасному світі, піднесення їх національної свідомості та консолідації. Єдність – це наше глибоке усвідомлення себе як невід’ємної частини великого українського народу, єдиної української родини.

Цей захід, безумовно, відтворює об’єктивні прагнення нашої держави гідно співпрацювати зі світовим українством, маючи за основу високі ціннісні орієнтири.

Бажаю учасникам і організаторам Конгресу повноцінного здійснення творчих, наукових та практичних задумів, цікавих наукових дискусій, нових досягнень та плідної праці.

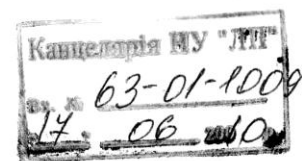
Нехай ваша діяльність буде спрямована на благо України задля її подальшого процвітання.

З повагою

Міністр

/підпис/

Михайло Кулиняк

УКРАЇНА

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА
ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

61200, м. Харків, вул. Сумська, 64. Тел.: (057) 700-21-05, 700-02-60, факс (057) 700-22-01

21.06.10 № 01-39/3868
На № _____ від _____

Організаторам, учасникам та гостям
III Міжнародного Конгресу
«Діаспора як чинник утвердження
держави Україна у міжнародній
спільноті: сучасний вимір, проєкція в
майбутнє»

Шановні організатори та учасники Конгресу!

Харківська обласна державна адміністрація щиро вітає учасників III Міжнародного Конгресу «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція в майбутнє». Уже втретє до міста Лева збираються представники української спільноти з закордону та з України для обміну думками та визначення шляхів взаємодії між нашою державою та діаспорою, яка є однією з найбільших у світі. Важливою є ініціатива Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» щодо залучення представників різних регіонів України, зокрема науковців нашої області для участі у цьому заході. Особливо це є актуальним у контексті підписаного договору між адміністраціями Харківської та Львівської областей, спрямованого на консолідацію потенціалу України. Приємним є і той факт, що Ваш Інститут організував і провів літературно-мистецький конкурс для української молоді діаспори і України «Для тебе, Україно!» і переможцем у номінації «Малярство» став учень з Харкова. Висловлюємо щирю вдячність Міжнародному інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою за велику працю та організацію Конгресу. Бажаємо Вам, дорогі друзі, плідної праці, творчої наснаги і нових звершень для розбудови нашого спільного дому - України, її процвітання і добробуту.

Голова обласної державної
адміністрації

М.М.Добкін

006348

Шановні гості!

Від органів державної влади та від себе особисто щиро вітаю Вас у величному місті Лева з відкриттям III Міжнародного конгресу, присвяченого взаємодії Української держави та української діаспори в сучасному світі.

Надзвичайно приємно бачити в цьому залі представників української діаспори з багатьох країн світу. Це є свідченням небайдужості закордонного українства до життя та процесів, які відбуваються в Україні, вашого прагнення долучитися до розвитку нашої держави.

На сучасному етапі національні інтереси України включають налагодження ефективної співпраці органів державної влади, громадських організацій з діаспорою, зміцнення та розкриття її потенціалу і залучення до реалізації завдань національного розвитку України.

Українська діаспора має неоціненний ресурс для допомоги Україні в розвитку інтеграційних процесів, забезпечення максимально повної присутності України в економічних, політичних, культурних сферах у геополітично важливих регіонах світу.

Проблеми української діаспори потребують надзвичайно пильної уваги вищого керівництва держави, органів державної влади України. Це проблеми відомі – матеріально-фінансове забезпечення діяльності українських інституцій та організацій, їх інформаційне забезпечення, задоволення мовних, освітніх, культурних, релігійних потреб, налагодження ефективної взаємодії з державними органами України за кордоном.

Більшість згаданих проблем неможливо ефективно вирішити без політичної та фінансової підтримки Української держави, інтенсифікації контактів з історичною батьківщиною на всіх рівнях. Це – наша мета, яку ми будемо реалізовувати!

Бажаю Вам натхнення, успіхів, всіяких гараздів, плідної праці на благо народу України.

Голова Львівської облдержадміністрації

В. Горбаль

Львів
23 червня 2010 року

**Об'єднання
українців
Росії**

**Объединение
украинцев
России**

Россия, 119019, Москва, ул. Арбат 9, стр. 1
Т. +7 (499) 408 0169; +7 (499) 737 88 34
www.ukrros.info, ukrrevue.ucoz.ua
E-mail: avisen40@gmail.com

22 червня 2010 р.

**Міжнародний інститут освіти,
культури та зв'язків з діаспорою**

Вітаємо учасників III-го Міжнародного конгресу «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє».

Маємо тверду впевненість, що збір українців світу у Львові стане черговим етапом піднесення українського руху у всьому світі.

Бажаємо представникам українських організацій плідної роботи, наснаги в боротьбі за українську ідею, українські цінності у світі і в самій Україні.

**Співголова
Об'єднання українців Росії**

Валерій Семененко

**Голова Об'єднання
«Українці Москви»**

Вікторія Скопенко

КОНГРЕС УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

UKRAINIAN CANADIAN CONGRESS

CONGRÈS DES UKRAINIEN-CANADIENS

22 червня 2010 р.
Торонто, Канада

Делегатам III Міжнародного Конгресу «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє»

Вельмишановні члени організаційного комітету, учасники та гості конгресу!

Від імені 1,2 мільйонної української громади в Канаді вітаємо Вас з нагоди початку роботи Третього Міжнародного конгресу «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє».

Тяжко переоцінити важливість і необхідність проведення такої широкої, предметної дискусії з приводу історичної та сучасної ролі діаспори, аналізу її проблем і здобутків, розробки ефективних шляхів її розвитку та позитивного впливу на державотворчі процеси в Україні.

Конгрес Українців Канади, представляючи одну з найбільших українських громад світу, незмінно має за мету постійний розвиток нашої спільноти, поширення українства у світі, налагодження живих глибоких взаємозв'язків з Україною. КУК активно підтримує незалежну демократичну Українську державу та сприяє тому, аби вона посіла достойне місце у міжнародному співтоваристві.

Сподіваємось, що цей конгрес стане новим етапом в розвитку та самоорганізації українців світу, їх подальшої консолідації у вирішенні спільних проблем та завдань. Наша мета не тільки зберегти, а й поглибити всі позитивні тенденції та досягнення у співпраці діаспори та України. Вважаємо, що цей Конгрес має стати каталізатором зближення, взаєморозуміння і взаємної підтримки діаспори та українського суспільства.

Хочемо підкреслити надзвичайно важливу роль III Міжнародного конгресу та подякувати його ініціатору і головному організатору - Міжнародному інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету „Львівська політехніка”.

Щиро бажаємо всім учасникам наснаги, плідної роботи у пошуку нових сучасних та ефективних рішень на користь розвитку кожної української громади, всього світового українства, підтримки демократичного і економічного розвитку та утвердження у світі нашої Батьківщини – незалежної та суверенної держави Україна.

Слава Україні !

З повагою,

Павло Грод,
Президент

Сергій Касянчук
Секретар

Український Конгресовий Комітет Америки, Інк

КРАЙОВА КАНЦЕЛЯРІЯ
203 Second Ave
New York? N/ Y/ 10003
Phone::(212) 228-6840/6841
Fax: (212)254-4721

БЮРО У ВАШІНГТОНІ
311 Massachusetts Ave., N. E.
Washington, D.C. 20002
Phone: (202) 547-0018
Fax: (202) 543-5502

3-го червня, 2010 р., м. Львів, Україна

Дорога Пані Ключковська та учасники Міжнародного Конгресу!

Від імені Українського Конгресового Комітету Америки (УККА) вітаємо Президію, делегатів та гостей з нагоди III МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ, **«Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє»** та бажаємо плідних нарад та позитивних рішень для дальшої успішної праці на добро українського народу, де б він не проживав.

Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) є найстаршою центральною асоціацією українських організацій в Америці. В час свого 70-річного ювілею служби для добра українсько-американської громади, у якості інституції, що займається неприбутковою, освітньою та благочинною діяльністю, УККА працює через мережу різних комітетів для збереження і поширення багатой культурної спадщини України. У перші роки свого існування УККА працював для ухваленням закону про дозвіл на в'їзд до США для вимушених переселенців з Європи, який був прийнятий Конгресом у 1948, і в результаті - більше 100 тисяч українців змогли прибути до Сполучених Штатів; УККА видає *Український Квартальник* - єдиний англomовний науковий журнал про Україну; підтримав ідею надання послуг українською мовою на Радіо "Голос Америки" та Радіо "Свобода"; був ініціатором прийняття закону публічного права в Палаті представників і Сенаті для встановлення пам'ятника Тарасу Шевченку, кобзареві України, який було відкрито в 1964 році колишнім президентом США Дуайтом Ейзенхауером у Вашингтоні, Округ Колумбія.

У розпал "холодної війни" УККА виступив проти радянських порушень прав людини і сприяв визволенню української інтелігенції, релігійних і політичних в'язнів. Крім того, відіграв важливу роль у авторстві та прийнятті Резолюції Тижня поневолених націй (закон публічного права 86-90), що досі щороку відзначається.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 році, УККА перенаправив свої зусилля на підтримку розвитку демократії в Україні та заохочення реформ вільного ринку, при тому зберігаючи активність української громади в Сполучених Штатах. УККА виступав за постійне надання Сполученими Штатами своєї іноземної допомоги Україні в рамках Акту про підтримку свободи; став ініціатором створення Українського Конгресового Комітету; співпродюсером трьох повнометражних фільмів, які висвітлюють розділи історії України, що довгий час приховувалися радянськими істориками; проводив різноманітні міжнародні громадські освітні програми, включаючи формування понад 2400 міжнародних спостерігачів за виборами для контролю за історичними виборами Помаранчевої революції; а також, виступив на підтримку прийняття Конгресом Резолюції про надання федеральної землі у Вашингтоні, Округ Колумбія, для спорудження пам'ятника жертвам геноциду в Україні у 1932-33 роках.

Як найбільша центральна організація, що представляє інтереси американців українського походження, Український Конгресовий Комітет Америки щиро вірить, що люди з діаспори, розсипаної по цілому світу, можуть служити найкращими послами України, поширюючи правду про багату історію і культуру українського народу. УККА підтримує вас у вашій роботі і сподівається на майбутню співпрацю.

Ще раз вітаємо Вас з нагоди КОНГРЕСУ, і бажаємо сили, ентузіазму та витривалосте для продовження Вашої такої важливої праці.

Щастя Вам Боже!

За Крайову Екзекутиву УККА,

Тамара Олексій
Президент

Марійка Дупляк
Екзекутивний секретар

Міністерство освіти і науки України
Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою
НІЖИНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені **МИКОЛИ ГОГОЛЯ**
16602, Україна, Чернігівська обл., м. Ніжин,
вул. Крапив'янського, 2, новий корпус, кім. 210
тел./факс (04631) 7-19-59; e-mail: ukr_diaspora@ukr.net

Шановні колеги!

Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя щиро вітає всіх учасників III Міжнародного Конгресу «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє».

Бажаємо всім учасникам натхнення, бадьорості духу, невичерпної енергії, високих злетів, а також плідної роботи, цікавих дискусій та творчих успіхів.

З повагою та надією на подальшу співпрацю

Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою

Директор Центру –

доц. В. О. Сидоренко

Привітання Голови Національної комісії з нагоди відкриття III Міжнародного конгресу української діаспори у Львові

Від імені Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі вітаю усіх учасників та організаторів з відкриттям щорічного Міжнародного конгресу української діаспори.

Ця подія має вирішальне значення для формування української ідентичності, збереження вітчизняних традицій, норм та цінностей нашого народу. В усі часи ідея консолідації українців була і лишається визначальною у зміцненні національного духу та історичної пам'яті українства.

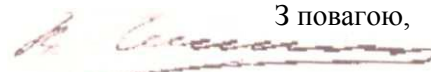
За роки діяльності очолюваного мною органу вдалося зробити чимало задля збереження вітчизняних традицій, захисту духовних цінностей, недопущення поширення продукції, що руйнує суспільну мораль української нації. Представникам Національної комісії при широкій підтримці громадськості вдалося цілеспрямованою та ефективною роботою досягти конкретних результатів. До людей донесли важливу тезу, що поступово стає своєрідним заклик до дії: загроза моральному здоров'ю громадськості криється у приниженні гідності окремих етнічних чи расових груп, розпалюванні міжнаціональної ворожнечі, проявах національної нетерпимості та агресії, неповаги до національних та релігійних святинь, в пропаганді поширення наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління.

За ініціативи Національної комісії розгорнуто широкий діалог з громадськими організаціями, представниками державних установ та ЗМІ, спрямований на організацію публічної дискусії щодо утвердження етичних норм та цінностей у суспільстві.

Переконаний, що всі ці починання та активна підтримка з боку суспільства сприятимуть втіленню ідеї соціальної відповідальності та впровадженню етичних світових стандартів розвитку вітчизняного інформаційного простору.

Лише спільними зусиллями, за підтримки вітчизняних лідерів та відомих у світі українців, ми зможемо розв'язати проблему збереження національної ідентичності українського народу, захисту моральних норм та цінностей українського суспільства.

З повагою,

**Голова Національної комісії
Василь Костицький**

**Український освітній центр
при Бібліотеці української літератури
м. Москви**

129272 м. Москва, вул. Трифонівська, 61
тел. 8-903-542-37-22 (моб.)
8-903-76-76-746 (моб.)

www.ukr-school.hut.ru
e-mail: lmm46@mail.ru

20.06.2010_____

Вельмишановна Ірино Михайлівно!

Вельмишановні гості!

Прийміть найщиріші вітання з приводу початку роботи Конгресу!

Бажаю всім міцного здоров'я, натхнення, плідної роботи.

Користуючись нагодою, дякую весь колектив Міжнародного інституту за титанічну роботу на ниві встановлення та розвитку зв'язків з українською діаспорою, за налагодження співпраці українських шкіл м. Львова з українськими недільними школами Москви та Російської Федерації, за проявлену велику увагу до діяльності українських громадських організацій Росії, за гостинність.

Дякую Ірині Михайлівні особисто, за той запал, з яким вона працює, за уміння гуртувати всіх нас, за те, що дякуючи їй, про нас знають, нас пам'ятають, нас запрошують.

З повагою,

Людмила Мельник

**Шановні друзі! Шановні співвітчизники!
Шановні учасники Конгресу!**

Прийміть щирі вітання від української громади "Вербиченька" з міста Нижнекамська Республіки Татарстан.

За різних обставин не маємо змоги бути присутніми серед вас, але душею й серцем ми поруч. За багато кілометрів ми відчуваємо, як пульсує життя світового українства, як небайдужі патріоти нашої батьківської держави плекають нашу прадавню культуру, скільки покладають сил для розвитку України.

**Хай щастить всім українцям у всіх куточках Землі,
хай єднаються всі українські організації і окремі українці,
хай тепліше стане у кожному українському серці і душі.**

*Національно-культурна автономія Українське товариство «Вербиченька»
м. Нижнекамськ, Республіка Татарстан, Росія*

«Національно-культурна Автономія українців Мурманської області»

*«Прости мені, мій змучений народде,
Що я мовчу. Дозволь мені мовчати!
Бо ж сієш, сієш, а воно не сходе,
І тільки змії убляться й сичать.
Всі проти всіх,
Усі ні з ким не згодні.
Злість рухає людьми,
Але у бік безодні...» (Ліна Костенко)*

**Шановне Товариство!
Шановні Друзі та Колеги!
Шановний древній Львово!**

З далекої Півночі Росії, а саме, з міста Мурманська, вітаю Вас з такою знаковою подією, з можливістю проведення такого шанованого зібрання,

III Міжнародної науково - практичної конференції «Діаспора як чинник утвердження Держави Україна у міжнародній спільноті» Дві попередні такі конференції підсумками своєї роботи сміливо вибороли та опанували почесний статус Форуму Свідомого Українства Світу. Відтак, бажаю плідної роботи, доброго настрою та веселого погурту. Дорогі мої Співвітчизники, я з Вами, я дихаю з Вами одним киснем, бо я одна з Вас... кому болить і пече Україна.

Я не випадково наголошую та підкреслюю про наявність такої актуальної ознаки, чи то пак, характеристики, як «Свідоме Українство», бо кожного дня подумки намагаюся уявити, скільки ще потрібно перечекаати часу, скільки ще потрібно вдаватись до тлумачення такої аксіоми, що річка тече тому, що вона річка, аби кожен українець, незалежно від того, де він мешкає, почав відчувати у собі отой енергетичний та генетичний код Родинності, що струмує від споконвічного Українського древа, коли кожен українець, чи українка усвідомить себе спадкоємцем Українського Духу і Козацької Вдачі.

Так хочеться говорити про світле, переможне та вершинно – звершене. Але реалії сьогодення тримають нас у полоні непевної розпорошеності і того ж самого розбрату, хіба що з прошарком нашого класичного українського кумівства. Про це наше «кумівство» мені доводилось говорити навіть у стінах МЗС України, бо оця пошесть вирує своїм лукавством навіть у тих високих кабінетах та ще й у парі з класичним «советським блатом»

І так в усій Україні! Куди не кинь. І як наслідок, ми маємо такий невтішний історичний вирок, (або навроки від лукавого) який ще деякий час тому навіть у моторошному сні годі було уявити. І це відбувається на порозі 20-ліття відновлення Української Державності. Та що там, - підступно шарпало азійськими пазурами усі 20 «відновлених» років... Адже за ці 20 років вже встигло вирости нове покоління українців! Цим українцям від 20 до 35 – ти.

То чому біля керма влади все ще товчуться, і міцно за те кермо тримаються, представники отого - таки комуно-комсомольського загінчика, який вважає, що не гонить порожняк? Я не проти Донбасу! Боронь Боже! Я сама з Донбасу, але саме з отієї його обійми, яка таки дійсно не гонить порожняк. Бо мій Донбас ще пам'ятає і Аллу Горську, і Василя Стуса, і Світличних, і Івана Дзюбу. Та ще багато і багато інших патріотів своєї Вітчизни. Та я ж і не супроти мого Харкова, в якому мала честь народитися. Я пишаюся своїм трудівничим та творчим Харковом, а ще більш тими харків'янами, які створили Спільку Визволення України, я пишаюся тим, що саме в Харкові громадив справжній український театр Лесь Курбас, Гнат Хоткевич, в Харкові працював Микола Міхновський. Але я не можу збагнути і зарадити собі в тому, чому саме в моєму такому прогресивному Харкові відбулася чорна зрада, відбулося відкидування України в бік багатолітньої прірви. Чому саме мій, такий рідний мені Донбас, де я прожила більшу частку свого українського життя, взяв і добіг повного божевілля.

Двадцять років тому на хвилі національно збудження, та й не побоюся такого порівняння, як навіть від радощів, що знову постала Самостійна Україна, почали утворюватися українські Громади в Росії та інших постсоветських республіках. І якщо українці західних Держав поселення мали на момент 1991 року неабиякий досвід, то ми, в Росії, тільки починали своє становлення, і, як то завжди буває, починали з гульт. Якщо вже сама Україна, як Самостійна Держава, стала абсолютною несподіванкою для

усього Світу (а для Росії ще й пошкодженим зубним нервом) то що вже говорити про те, як дивилися на нас в Росії, коли ми починали громадити просвітянське українське життя. Це вже згодом, якимось, все більш менш, вирівнялося... Своєю просвітянською громадською працею ми довели, що ні з ким не ворогуємо, але плекаємо дефіцит того, чого нам бракує далеко від рідних порогів. Ми не приховували, що любимо свою далеку Україну, а відтак, бавимось рідним звичаєм, культурою нашого краю, пам'яттю та пошанівком до рідних традицій. Ми досягли певної поваги і уваги з боку місцевих урядовців, до нас перестали неприязливо придивлятися (так в решті решт було в Мурманську)

А тоді, в дев'яностих, чого ми тільки не наслухались, якого тільки тавра нам не прищепили... Тоді нам здавалося, що початок 90-х, то є саме найтрудніше, яке потрібно пережити і перетерти терпляче. Пережили, але ота хвилька штучної російської псевдодемократії, як стрімко піднялася до гори, так само шпарко і жажнула в нікуди... Тож тепер іноді кажемо поміж собою: «Це тобі не початок 90-х» Тоді, на початку 90-х, ми з гордістю споглядали на Україну і чекали поради, досвіду, підтримки та намагалися робити все від нас залежне для того, аби підвищити політичний, культурний та гуманітарний статус України тут в Росії.

Як це не парадоксально сьогодні звучить, але так воно і було, - Україна відбудовувала в собі Україну, а керівництво таких Громад, як наша, прищеплювало Україну та її звичайні чесноти українцям, які більшу частку свого життя прожили далеко за її межами і були виховані на яничарський кшталт. Та ще дехто з таких земляків називав себе «виходцем с України» Отож, переважна більшість тих наших українців уже мала щеплення, - щеплення союзної сов'єтчини та псевдослов'янства азійського гатунку. Зовсім кепсько стало тоді, коли найсвідоміші члени Громад подалися додому в Україну. А нас, споглядаючих у бік України українськими очима та мислячих про Україну українськими мізками лишилася малюсінка шопта... От і спробуй, прищепити українство тому, кому яничарською порчею пороблено на довічно.

В цьому році в багатьох українських Громадах Росії відзначаються ювілеї. Більшість Громад, як зрештою і наша мурманська Громада, відзначили 20-ліття з дня свого заснування. Так, за цей проміжок часу, ми створили хори, ансамблі, були учасниками багатьох цікавих фестивалів та Форумів в Україні, та чи стали ми більш свідомими? Чи в багатьох з нас вектор розумового світосприйняття націлений в бік наших споконвічних європейських цінностей, бо ж Україна й сама являє собою пуп Європи... Чи більшість наших співвітчизників таки залюблено поглядає в бік азійчини, в бік магаданів та шукає світла в заграбованих зіницях спотвореної деформованої свідомості?!

Особисто я очолюю Громаду 15 років. Багато було зроблено чудового, цікавого, корисного. Але, коли безладом та зрадою стратегічних інтересів коливає Україну, - хибно штурмує і нас, українців Світу. Та особливо отих, несвідомих... І тільки - но заплідниться якимось зернятком, засіяне акуратно та шанобливо, але крен самої України в хтозна - куди тягне за собою в ту прірву всі поклади так тяжко проробленої праці.

Бо Україна сьогодні нагадує корабель, який позбувся свого фарватеру та втратив всі навігаційні орієнтири і споглядає в бік сумнівного піратського вогника десь у хащах невідомих манівців.

То ж на що споглядати нам, українцям Світу? З кого брати приклад? На які чесноти рівнятися? Коливання, розбрат, тяжкий урок історії, продуктований газовим пшиком з самим невтішним від'ємним показником...

Я старалась, я дуже старалась, але я ставлю собі НЕзадовільно.

Бо всі мої старання переважає «авторитет» «старшого брата»

Всі 15 многотрудних літ мого головування...

І що тут вдієш?! Все старе як Світ. Все так, як і в самій Україні. Але ж то Україна, - Матірня Земля з своїм прабатьківським тяжінням, там енергетика родинного кореню, - там голос «козацьких тихих голосів, що з – під землі лунають...», там свій горизонт, там свій небокрай, там квітнуть чорнобривці і мальви, там вишнево – яблунево, там Великодньо – Різдвяно в хрещатій купелі рушникового раю, там на сторожі горді Карпати, а тут промерзла чужа земля, тут лише спогад про Україну та ще лукаве більмо телеекрану... Я все розумію: - ну дійсно: - що можна вимагати від людини, обмежену свідому, чомусь позбавлену земного родинного тяжіння?! Але напевно щось не доробила і я, щось не донесла, щось не втлумачила.

Але я вморилося, бо сію, сію а воно не сходе... Я дуже втомилася... Я ставлю собі НЕзадовільно...

А над нами – Година Покровська.

*Ми – покровські хрещеники всі.
Кажуть, що Серафим Саровський
В Бога вимолив третє Русі.*

*То нехай росіянам – третина.
Нащо нам їхня Волга й Ока?!
А нам треба лише України!
Боже, дай нам Молитвенника!*

*Із тих праведних, з тих невмирущих!
Що, як сонечка серед отав!
БОЖЕ, ДАЙ ЩЕ ПУСТЕЛЬНИКА В ПУЩІ!
Щоб нам ДУХА СВЯТОГО н а д б а в!*

*Та нема у нас пущі. Кризь – квіти.
І на кожному схилі - струмок.
Боже, ДАЙ ЖЕ ХОЧ СХИМНИКА В ЖИТІ!
Тільки с в о г о до самих кісток...*

*Щоб плоди у свою ішли плідність...
Щоб ніде не змішалася кров!
Тільки звінчаного на р і д н і с т ь!
Тільки зваженого на л ю б о в!*

*Боже, ДАЙ ХРИСТОЛЮБЦЯ З ПУТИВЛЮ!
Боже, дай остропільське стерно!
Щоб нам вигорав душу, як ниву.
І засіяв д о б і р н и м зерном.*

*БОЖЕ, ДАЙ ЗАРВАНИЦЬКОГО СИА!
Із – під монастирських терас...
Щоб нам вимолив ВСЮ УКРАЇНУ!*

*Щоб у БОГА НАМ МОЛИВ НАС...
(Аноніна листопад)*

**Щиро – Наталя Литвиненко – Орлова – Мурманськ – 69 паралель.
Червень 2010 р. Б.**

*Житомирській Ірині Михайлівні,
Міюк, вул. ППІ,
м. Львів, 79000
в. Г. Бандури, 12*

Шановні делегати конгресу,

шановна Ірино Михайлівно,

дорогий друже Юрію Ярославовичу!

Перебуваючи в Торонто, відчуваю знову відірваність від тепла рідного дому, від Львова, де провів свої студентські та зрілі роки. Зичу плідної праці організаторам та делегатам конгресу на ниві захисту українського слова, традицій, культури, утвердження України, як національної держави, шлях до чого виявився нелегким, але в умовах незалежності – реальним.

Здоров'я, щастя, успіхів.

*Коли вишні цвітуть і бубнявляють бруньки у кленів,
Коли бузьки шнурком прилітають в ще сонний мій Львів,
Я не хочу в Париж і не піду мостом через Сену,
Мчу в «маленький париж», – там, де юне кохання зустрів*

*Коли ягоди вишень рясніють в ранкових загравах
І відблискують щастям, неначе маленькі сонця,
Я не хочу в чужині шукати ні щастя, ні слави,
Хочу вас обійняти, маленькі вишневі серця.*

*Коли вишні бурюльками плачуть зимового ранку
І посивіли в інії крони, як сестри мої,
Я вас хочу зігріти теплом, світлом серця, як Данко,
Щоб вам знову співали весняних ночей солов'ї.*

*Коли вишні цвітуть, я молюся в травневім світанку,
Прошу Бога –
відкласти дорогу в далеку путь,
Материнські серця не тривожити мирного ранку,
Відривати від дому дітей, коли вишні цвітуть.*

(із нової збірки «Щастя, наче папороті цвіт»)

Володимир Бандура
м. Торонто, червень, 2010р.

Фундація ім. Олега Ольжича

The Olzhych Foundation

01010, УКРАЇНА, м. Київ-10, вул. Івана Мазепи, 6

Тел. (044) 280-16-75, факс 280-55-32

До організаторів і учасників III Міжнародного Конгресу Українців у Львові

Два століття внаслідок дії різних факторів територію України хвиля за хвилю були змушені покидати в пошуках кращої долі чи політичного притулку не одне покоління українців.

Своєю працею, інтелектом та високою духовністю українці зробили визначний внесок у розвиток країн свого нового поселення і з гідністю вписали ім'я української нації в їхню новітню історію.

Разом з тим, опинившись поза межами рідної землі, українці серцем і душою лишалися з Україною. Вони крізь десятиліття пронесли ідею визвольних змагань за здобуття незалежної та самостійної Української держави, в складних умовах еміграції змогли протистояти процесам асиміляції, зберегли українську мову, традиції, культуру, розбудували повноцінне духовне життя та патріотичні українські організації й церкви. Світове українство активно допомагало й продовжує допомагати становленню Незалежної України як національної держави українського народу.

Всі ці звершення світового українства заслуговують на найвищу оцінку й викликають справжню гордість за свою націю в кожного свідомого українця.

На знак пошани та в пам'ять про долю, нелегкі випробування та звершення українських емігрантів в контексті досягнень світового українства звертаємося до організаторів і учасників III Міжнародного Конгресу Українців у Львові із закликом підтримати ідею спорудження у місті Львові на території Саду Світового Українства Монумена українським емігрантам.

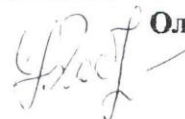
Для реалізації цієї ідеї пропонуємо створити Оргкомітет, до складу якого увійшли б представники різних організацій світового українства. Ми готові увійти до складу такого оргкомітету і разом з іншими його членами сприяти спорудженню Монумена українським емігрантам.

Генеральний директор
Фундації ім. О. Ольжича,
Заслужений працівник культури України

Сергій Кот

Почесна голова
Всеукраїнського жіночого
товариства ім. Олени Теліги,
Депутат Верховної Ради України
IV скликання

Ольга Кобець

Рэспубліка Беларусь, 220034, г. Мінск, вул. Румянцава, 15-3
Тэл. +375 29 6683892, e-mail: vatra@ukraine.by, сайт: www.ukraine.by
ОПЕРУ АСБ "Беларусбанк" МФО 153001795, рахунак №3015000000381, код 795, УНП 101061267

Директору Міжнароднаго інстытута освіти,
культуры та зв'язків із діаспорою
Національнаго універсітету «Львівська політехніка»
Ірині КЛЮЧКОВСЬКІЙ

Вельмишановна пані Ірино!

Від імені Президії Білоруськаго грамадскаго аб'єднання українців «Ватра», грамадських аб'єднань українців «Заповіт» (м. Мінськ), «Краяни» (м. Молодечно) висловлюємо Вам, працівникам Вашога інстытута щіру та сердечну вдячність за можливість прыняты участь в работі ІІІ Міжнароднаго конгресу «Діаспора як чинник утвєрдження державы Україны у міжнародній спільності: сучасний вимір, проекція в майбутнє».

Для нас, представників українців Білорусі, які вперше прыймалы участь в работі такога міжнароднаго конгресу, це дуже важливо. Конгрес дав нам багато чого для роздумів про шлях подальшої нашої діяльності, висвітлює важливіші, першочергові завдання в питаннях етнічної ідентифікації національно-культурної самобутності, в збереженні нашої духовності, в сприянні збільшення авторитету Україны і інших численних питаннях.

Зустрічі та обмін думками з представниками діаспор багатьох країн світу були плідними та зацікавленими. Білоруська делегація відзначає, що Ви, шановна пані Ірино, разом з працівниками Вашога інстытута організували та провели ІІІ Міжнародний конгрес на високому професійному рівні: це і підготовка програмы конгресу, участь в його работі великої кількості представників діаспор світу, забезпечення умовами работы, проживання, харчування та культурна програма учасникам конгресу зроблені досконально.

Ми розуміємо, що ІІІ Міжнародний конгрес відбувся, дякуючи самовідданій справі саме колективу інстытута. Наша особлива вдячність пані Марії, Вашому заступнику, під патронажем якої проводилась підготовча работа саме з представниками білоруської діаспори.

Ми маємо надію в майбутньому на подальшу плідну працю з Вашим міжнародним інстытутам, на подальші зв'язки та контакти.

З великою повагою,

В. Гутовський
Г. Калюжна
Л. Лисокобилка

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Ірина Ключковська

МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ДІАСПОРОЮ ДЛЯ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ-ДІАСПОРИ

Діяльність Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (МІОК) спрямована на допомогу громадам українського зарубіжжя.

Вважаючи, що закордонне українство є важливим демографічним, інтелектуальним, соціально-культурним та інформаційним ресурсом України і що Українська держава зобов'язана відстоювати права та всіляко підтримувати як зарубіжних українців, так і громадян України, які тимчасово знаходяться за її межами, ми стверджуємо:

Здобутки української діаспори – це інтегральна частина досягнень України та світової цивілізації;

Українська діаспора – це потенційний фактор суттєвого впливу на державотворчі процеси в Україні;

Українська діаспора – це дієвий інструмент політичного, економічного, культурного впливу в країнах проживання;

Українська діаспора – це потужний засіб утвердження позитивного образу нашої держави у міжнародній спільноті.

Таким чином, **підтримка світового українства** – це стратегічний напрям політики української держави.

Саме ці засади лягли в основу нашої роботи.

Трансформаційні процеси, які відбулися в середовищі української діаспори і були викликані рядом причин – в першу чергу проголошенням незалежності нашої держави – зумовили зміну завдань та форм роботи у західній діаспорі, яка, як відомо, має давню історію, є добре організована та володіє значним фінансовим забезпеченням. На противагу їй, східна діаспора, яка постала внаслідок виникнення нових незалежних держав на пострадянському просторі, потребує особливої уваги та підтримки з боку історичної батьківщини, оскільки знаходиться на стадії структуризації та розвитку. Тому нашим пріоритетом ми обрали роботу, спрямовану на допомогу українським громадам **східної діаспори**, розглядаючи її як потужний фактор впливу у країнах проживання. Не оминаємо нашою увагою й **новітню хвилю еміграції**. Процеси спільнотного згуртування, які відбуваються в її середовищі, засвідчують про великі позитивні зрушення і дають підставу вважати, що згодом наша держава матиме в країнах проживання наших співвітчизників велику потугу для свого утвердження у світі.

Інститутом розроблено власну концепцію співпраці України та діаспори, яку представлено на ряді міжнародних наукових конференцій з питань діаспори та Зборах Української Всесвітньої Координаційної Ради.

У результаті представленої концепції та неодноразових переговорів з представниками державних та громадських структур України окремі пункти діяльності нашого Інституту вперше включені Кабінетом Міністрів України у Державну програму «Закордонне українство на період до 2010 року», зокрема: готувати та раз на два роки проводити на базі Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів) міжнародні конференції.

Конференції на тему взаємодії держави та діаспори регулярно відбуваються в країнах Європи, Азії, Африки, зокрема таких як Польща, Угорщина, Франція, Ізраїль, Вірменія, Індія, Китай, Союз африканських держав та в багатьох інших. Метою таких форумів є вироблення механізмів співпраці з діаспорою, яку розцінюють як потужний державотворчий фактор, а проведення таких заходів – як інтегральну частину розвитку взаємовідносин держави та її співвітчизників за кордоном.

На етапі становлення держави Україна дуже важливо ефективно використати накопичений діаспорою величезний капітал знань та можливостей. Для цього необхідно розробити механізми взаємодії зі співвітчизниками за кордоном на підставі як попереднього досвіду, так і нових тенденцій та явищ у світі української діаспори. Одним із ефективних засобів для вироблення стратегії взаємин України та діаспори є проведення наукових конференцій. Саме тому

Інститут виступив ініціатором та організатором **Міжнародних Конгресів «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті» (Львів 2006, Львів 2008)**, найвагомішим результатом яких стало проведення Парламентських слухань з питань світового українства у жовтні 2009 року.

В контексті державної політики України, спрямованої на підтримку та консолідацію світового українства, а також у рамках державної програми «Закордонне українство на період до 2010 року», Інститут започаткував новий проект під назвою **«Відкриймо для України українську діаспору»** з метою ознайомлювати мешканців України з життям їхніх братів за кордоном.

Виходимо з того, що для збереження належного функціонування національних меншин необхідні три складові: організованість і активність самої громади; відповідна законодавча база країни проживання; підтримка з боку історичної батьківщини, і що третя складова помітно впливає на дві перші. Організованість і активність української громади зумовлена багатьма чинниками, важливе значення серед яких мають постійні контакти з історичною батьківщиною, оцінка діяльності громади, що виступає потужним мотиваційним фактором функціонування діаспорних структур.

У зв'язку з цим вбачаємо необхідність у багатосторонньому наповненні започаткованого нами проекту. Окрім питань, пов'язаних з дослідженнями діаспори на науковому рівні, вивченням та тлумаченням процесів, які відбуваються в середовищі закордонних українців, вивченням економічного, історичного, політичного та етнокультурного аспектів, на нашу думку, не менш важливим є представити для широкої громадськості України діяльність українців за кордоном та зламати таким чином усталені стереотипи про діаспору, зокрема західну, які не лише спотворюють істинне значення роботи наших співвітчизників, але й не дають належним чином використати величезний потенціал для розбудови нашої держави та для утвердження її позитивного образу у світі.

Інститут започаткував та розвиває Проект «Назустріч новій хвилі». Зараз ми вивчаємо комплексні питання, які ляжуть в основу співпраці нашої інституції з українськими громадами зарубіжжя. Насамперед вони стосуються збереження ідентичності українців при їх адаптації до нового середовища. Усвідомлюємо, що частина людей, які виїхали, повернуться в Україну, частина, без сумніву, асимілюється, але більшість з них перетвориться в те явище, яке ми називаємо українською діаспорою і буде, як ми сподіваємося, працювати на ім'я нашої держави.

В рамках проекту проведено міжнародний молодіжний конкурс «Діти емігрантів про себе», видано дві книги дитячих робіт (за підтримки Фонду «Open Ukraine» та Посольства Королівства Норвегії в Україні) та проведено 8 круглих столів «Новітня еміграція: проблеми національного та соціального сирітства» (за підтримки Фонду «Open Ukraine»). На основі обговорень, в яких взяло участь півтисячі фахівців з різних галузей, вироблено рекомендації до органів державної влади України. Наступним кроком у цьому напрямі є робота над Проектом підтримки транснаціонального батьківства та соціально-економічної реінтеграції репатріантів.

Діяльність Інституту орієнтована також, серед інших напрямів, на підтримання ефективної роботи українських громад та шкільництва. Адже сьогодні питання освіти молодого покоління стають пріоритетними не лише для самої держави України, вони набувають особливого значення й у контексті розвитку взаємин між українською діаспорою та її історичною батьківщиною. Це набуває актуальності саме тепер, в час, коли міняється стратегія розвитку нашої держави, її стосунки з країнами у світовому просторі, а також простежуються зміни у взаєминах зі світовим українством.

Перед Україною стоїть важливе завдання: допомогти розвинути в українському зарубіжжі таку систему освіти, яка буде відповідати вимогам і можливостям XXI століття, тобто осучаснити і модернізувати усі її ланки. Тому серед першочергових напрямів у стратегії співпраці України та діаспори вбачаємо підтримку та розвиток освіти в українському зарубіжжі з метою збереження етнонаціональної ідентичності. Цієї мети можна досягти засобом розвитку інституту української школи. Спираючись на потреби українців за кордоном, Інститут започаткував освітньо-інформаційний портал «ДУДА» (Держава Україна – Діаспора). Створений для допомоги громадам та школам різного типу українського

зарубіжжя, він містить низку рубрик, що розкривають проблеми співтворчості, співжиття між материнською Україною і діаспорою, допомагає українцям пізнавати і відроджувати свої національно-культурні традиції, відкривати історичні події, знайомитися зі славними іменами нашого минулого й сьогодення

Розпочато роботу над Проектом «Крок до України», який був започаткований у відповідь на нагальну потребу українознавчих осередків світу у сучасному, якісному навчально-методичному забезпеченні з української мови як іноземної. Вивчення української мови як представниками української діаспори, так і іноземцями – один з основних напрямів діяльності багатьох українських осередків. І кожна українська школа діаспори тією чи іншою мірою зіштовхувалася з проблемою добору навчальних матеріалів, які би підходили власне для такої специфічної аудиторії, як люди, які прагнуть вивчити мову своїх предків, зберегти культуру і традиції далеко від історичної батьківщини. Тому важливим є розробка методичних матеріалів з української мови як іноземної, з лінгвоукраїнознавства та інших суміжних дисциплін. Сприяти заповненню цих прогалів і покликаний проект «Крок до України». Інститут працює над розробкою концепції інтегративного підручника; над створенням підручників з української мови як іноземної УМІ, укладенням збірок текстів для читання та інших допоміжних навчальних матеріалів; розробкою програм та методичних рекомендацій з українознавчих курсів. Працівники Інституту проводять мовні школи для інтенсивного вивчення української мови та навчально-методичні семінари для викладачів української мови як іноземної.

У 2010 році Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою спільно з Управлінням освіти Департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради під патронатом Світової координаційної виховно-освітньої ради Світового Конгресу Українців започаткував проект «Українській освіті у Росії». У світі існує розвинена мережа українських освітніх закладів різного рівня. Їх історія налічує понад століття, а географія охоплює всі континенти. Сьогодні ми є свідками народження нових закладів українських студій у країнах Європи, над створенням і розвитком яких працюють представники новітньої хвилі еміграції. На основі дослідження сучасного стану українського шкільництва у зарубіжжі можемо стверджувати: українська освіта розвивається по-різному на світовому просторі. Рівень її розвитку визначають ряд факторів, а саме: політика країни проживання, політика країни походження, активність громади та ін. Аналіз ситуації дає нам підстави констатувати якщо не практично повну відсутність, то принаймні незадовільний стан української освіти у Російській Федерації. Враховуючи: 1) стан політичних відносин між Україною і Росією; 2) відсутність сприятливих умов для розвитку українознавчих студій у Російській Федерації; 3) відсутність в Україні окремої концепції та окремої програми збереження національної ідентичності українця у Росії та програми розвитку української освіти як її інтегральної частини з належним фінансуванням; 4) сучасний стан українських громад, які знаходяться на стадії становлення і структурування, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою ініціював та започаткував даний проект, який розцінюємо як перший крок на шляху до розробки, створення та реалізації майбутньої державної програми України, спрямованої на збереження національної ідентичності українця у Росії. Метою Проекту є сприяння розвитку українського шкільництва у Російській Федерації. У Проекті передбачено здійснення патронату українських шкіл різного рівня в Україні над українськими школами у Росії шляхом укладання прямих двосторонніх угод про співпрацю (українська школа в Україні – українська школа в Росії) для: створення нового та удосконалення вже існуючого навчально-методичного забезпечення українських шкіл у Російській Федерації; 2. обміну шкільною та студентською молоддю з метою забезпечення прямих комунікативних зв'язків; 3. підвищення кваліфікації учителів та викладачів на базі навчальних закладів-шефів; 4. поповнення бібліотечних фондів українських шкіл Росії. Очікуємо кількісного збільшення учнівського та викладацького контингенту в українських школах у Російській Федерації; підвищення якості викладання українознавчих дисциплін; розбудови мережі шкіл з українським етнопатріотичним компонентом.

Досвід роботи з громадами українського зарубіжжя, який має Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка», та аналіз праці держав світу та їх діаспор дає підставу зробити наступні висновки.

Для ефективної роботи держави Україна та світового українства слід дати відповідь на наступні питання:

- 1) яка мета співпраці;
- 2) якими засобами буде реалізовуватися;
- 3) який очікуваний результат.

На нашу думку, українська діаспора повинна зосередити свою роботу на розбудові та зміцненні громадських структур у країнах свого проживання, в тому числі йдеться про використання фінансів. Як показує світова практика, гуманітарна програма допомоги країнам свого походження, не підкріплена діловою та інвестиційною програмами, не є ефективною та успішною. Добре зорганізовані та структуровані громади – це міцний фундамент для реалізації спільних з українською державою завдань.

Ми вважаємо, що з метою уникнення несистемної, спорадичної праці зі світовим українством необхідно:

- 1) вивчити досвід зарубіжних країн щодо співпраці з їх діаспорами (Китай, Ізраїль, Росія, Ірландія, Румунія, Греція, Індія, Угорщина та ін.);
- 2) створити єдиний координаційний орган (комітет, департамент, міністерство), до компетенції якого входила б координація діяльності всіх відомств організацій та структур, які займаються співпрацею з українським зарубіжжям в Україні, розробка концепції, програми співпраці та її фінансування. Створити громадську наглядову раду для контролю діяльності координаційного органу та використання фінансів;
- 3) для розробки концепції та програми необхідно провести моніторинг українських громад зарубіжжя, аналіз їх діяльності з метою визначення пріоритетних напрямів спільної праці. Іншими словами, визначити ті напрями, які зможуть найефективніше розвиватися, враховуючи можливості української діаспори. За основу можна брати напрями, окреслені в документі СКУ «Візія СКУ щодо важливих для України та діаспори питань»;
- 4) забезпечити відповідну нормативно-праву, інституційну, фінансову, інформаційну базу як основу для втілення програми співпраці зі світовим українством.

Окремо розробити програми збереження та формування національної ідентичності українця за кордоном, враховуючи, що в середовищі діаспори відбуваються значні асиміляційні процеси, та появу нових явищ – східної діаспори та четвертої хвилі еміграції, які фактично на сьогодні є новою українською присутністю у світі.

Вкладаючи значний матеріальний та духовний ресурс на підтримку громад українського зарубіжжя, держава Україна засвідчить про свою здатність далекоглядної політики, яка дасть значні дивіденди у майбутньому як відповідь на капіталовкладення у сьогоденні.

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» як інституція, що займається питаннями освіти в українському зарубіжжі, яку розцінюємо як потужний фактор збереження національної ідентичності, вважає за необхідне створити постійно діючу комісію, до складу якої увійшли б представники з України та Світової координаційної виховно-освітньої ради Світового Конгресу Українців, які володіють інформацією про стан освітніх закладів у зарубіжжі і є добрим каталізатором освітніх потреб. До компетенції комісії слід віднести розробку концепції розвитку освіти, створення навчальних програм відповідно до специфіки освітнього закладу, програм підготовки та стажування вчителів та викладачів, програм обміну школярів та студентів розробку навчально-методичного забезпечення.

З цією метою пропонуємо створити спільні робочі групи освітян з України та українського зарубіжжя для осучаснення вже існуючих та створення нових підручників та посібників.

Евген Чолій

ВИСТУП НА І ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ КОНГРЕСУ

*Преосвященні владыки!**Всечесніші отці!**Достойна президіє!**Шановні учасники та гості III Міжнародного конгресу!*

Попри територіальну віддаленість від рідного краю та сильні асиміляційні процеси, українська діаспора зберігає свою національну ідентичність та радіє успіхам і уболіває кривдами і невдачами українського народу в Україні.

До 1991 р. українська діаспора діяла, щоб Україна знову стала вільною і незалежною, а опісля – активно долучилася до утвердження української державності.

Найвищою світовою координаційною надбудовою української діаспори є Світовий Конгрес Українців, чи СКУ, який визнаний неурядовою організацією в ООН. СКУ вже 43 роки репрезентує інтереси всієї української діаспори, що нараховує понад 20 мільйонів українців. Це становить більше третини всіх українців світу, коли брати до уваги, що в Україні проживає 37 мільйонів українців. СКУ зберігає українську національну ідентичність, охороняє права українців, мобілізує громадську думку для посилення прихильного ставлення до України та координує діяльність своїх складових організацій, які на сьогодні діють у 32-ох країнах світу.

Широка мережа зв'язків дає СКУ можливість координувати такі акції світового рівня, як «Незгасима свічка», яка в 2008 р. пройшла у 33-ох країнах світу, у тому числі й в Україні, де відвідала всі 25 областей. Нагадую, що завдяки цій акції та заходам просвітницького характеру на сьогодні Голодомор визнали геноцидом українського народу 14 держав світу, а саме: Австралія, Грузія, Еквадор, Естонія, Канада, Колумбія, Латвія, Литва, Мексика, Парагвай, Перу, Польща, Сполучені Штати Америки та Угорщина.

Минулого року СКУ виокремив 5 найважливіших для української діаспори та України питань, які після обговорення з попередніми Президентом, Прем'єр-міністром та міністром закордонних справ України лягли в основу підписаного 30 липня 2009 р. з Міністерством закордонних справ України Меморандуму про співпрацю в п'яти напрямках, що передбачають:

- моніторинг та забезпечення захисту інтересів закордонних українців згідно з міжнародними конвенціями та національним законодавством країн їхнього проживання;
- підвищення позитивного міжнародного іміджу України різними шляхами, включно з пропагуванням культурно-історичної спадщини України;
- збереження та популяризація української мови в Україні та в діаспорі;
- продовження просвітницької роботи серед світової громадськості щодо визнання Голодомору геноцидом українського народу;
- проведення спільних акцій, спрямованих на підтримку європейської та євроатлантичної інтеграції.

Пізніше, 27 серпня 2009 р., СКУ підписав Меморандум про співпрацю з Міністерством культури і туризму України в галузі культури та мистецтва, головно для популяризації культурно-мистецьких надбань українського народу в Україні та в світі.

Відтак, 27 жовтня 2009 р. та 21 січня 2010 р., СКУ підписав два меморандуми про співпрацю у питаннях спорту з Міністерством сім'ї, молоді та спорту України та з Національним Олімпійським Комітетом України. У них ідеться про участь спортивних команд України в Олімпійських іграх, проведення всеукраїнських фізкультурно-оздоровчих і спортивних змагань та підготовку і проведення українських спортивних таборів.

Хоча ці меморандуми були підписані не так давно, однак вони вже частково були втілені в життя, про що свідчать наступні приклади:

Перше. У серпні 2009 р. СКУ закликав уряд України зняти пам'ятники Леніну з Державного реєстру нерухомих пам'яток національного значення, що було зроблено відповідною постановою Уряду від 26 серпня 2009 р.

Друге. У серпні минулого року СКУ звернувся до Прем'єр-міністра України у зв'язку з загрозою

закриття єдиного україномовного телевізійного каналу «Теленовини» в Польщі. Завдяки великим старанням Об'єднання Українців Польщі та порушенню цієї справи Прем'єр-міністром України Юлією Тимошенко з Прем'єр-міністром Польщі Дональдом Туском, цей канал і далі продовжує діяти.

Третє. Згідно з нашим обговоренням, Міністерство культури і туризму України провело конкурс на кращий проект монумента жертвам Голодомору у Вашингтоні та наприкінці 2009 року подало кращі проекти на розгляд відповідних федеральних комісій США.

Четверте. Під час XXI Олімпійських ігор у Канаді, в місті Ванкувері, було створено Український дім для офіційних заходів та зустрічей з українськими спортсменами, працю якого забезпечила наша складова організація – Конгрес Українців Канади.

Крім того, 14 жовтня 2009 р. СКУ вперше взяв участь у парламентських слуханнях на тему закордонного українства, де закликав Верховну Раду сприяти виконанню наших меморандумів співпраці, затвердити відповідний бюджет для «Програми співпраці із закордонними українцями» на наступні роки та подав ряд пропозицій відносно української діаспори, а зокрема:

Створити постійно діючу комісію Верховної Ради за участю СКУ, яка б здійснювала моніторинг ефективності діючого законодавства відносно закордонного українства та на цій підставі давала рекомендації щодо впровадження змін до вже існуючих законів та прийняття нових.

Відтак, 19 січня 2010 р., Верховна Рада схвалила загальну Постанову про Рекомендації цих парламентських слухань, до яких увійшли окремі пропозиції СКУ.

Кілька днів тому, 21 червня 2010 р., я очолив делегацію СКУ на зустрічі з Президентом Віктором Януковичем, під час якої було обговорено основні принципи та засади попередньої співпраці, а також важливі сучасні питання, що стосуються України та української діаспори. СКУ тепер чекає офіційної відповіді щодо порушених питань, включно й до наших меморандумів співпраці.

Наші 4 меморандуми співпраці, а також участь у парламентських слуханнях стали свідченням конкретного співробітництва та, як мінімум, будуть добрим прецедентом для владних структур України, які дійсно бажатимуть співпрацювати з українською діаспорою.

У складі СКУ діють 13 рад і комісій, які представляють інтереси українства на світовому рівні, а саме: займаються захистом людських і громадянських прав, визнанням Голодомору геноцидом української нації, допомогою українським громадянам за кордоном, боротьбою проти торгівлі людьми, представництвом СКУ в Організації Об'єднаних Націй та питаннями молоді і студентства, засобів масової інформації, культури, спорту, науки, шкільництва, суспільної опіки та кооперативного руху.

Одним з останніх прикладів діяльності наших комісій є допомога Об'єднанню Українців Польщі в підготовці апеляції до Європейського суду в Страсбурзі, яка пов'язана з порушенням Варшавським судом Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» у розгляді справи про визнання акції «Вісла» злочином проти автохтонних українців у Польщі.

Зацікавлений у розбудові демократії, СКУ з 1999 р. постійно долучається до забезпечення чесного і прозорого проведення виборів в Україні. У останньому турі президентських виборів СКУ явно закликав українців взяти участь у виборі Президента України та не голосувати проти всіх.

Цього року з рамен СКУ та наших складових організацій до місії міжнародних спостерігачів увійшло понад 200 представників на кожен тур з 10 країн світу.

Варто тут сказати, що, хоча обраний Президент не отримав підтримки навіть 50 % громадян України, він змінює державну політику щодо таких питань, як зміцнення самостійності України, її європейських і євроатлантичних намірів, розвитку української мови, збереження національної пам'яті українського народу, а зокрема відносно Голодомору і національних героїв України Степана Бандери та Романа Шухевича.

СКУ реагував на це відповідними пресовими повідомленнями і заявами та підготував Меморандум про важливі питання, що стосуються України та української діаспори, який я передав Президенту Віктору Януковичу 21 червня 2010 р. під час нашої зустрічі.

У цьому Меморандумі СКУ заявив про необхідність вияснення офіційної позиції нинішньої влади щодо принципів і засад попереднього співробітництва з СКУ, у тому числі й щодо чотирьох підписаних меморандумів співпраці та наших рекомендацій Верховній Раді.

Окрім того, СКУ представив Президенту Віктору Януковичу свою позицію щодо наступних актуальних питань, які тривожать українську діаспору.

Перше: Загроза втрати контролю над стратегічно важливими галузями промисловості

України

СКУ заявив, що вважає неприпустимим підписання угод про злиття газової, атомної та авіаційної галузей України і Росії, оскільки це призвело б до втрати контролю над найбільшими, стратегічно важливими галузями промисловості та в свою чергу стало б загрозою незалежності та національним інтересам України.

Про майбутні наслідки такого об'єднання можна здогадуватися вже з розбіжності розуміння Президентами України і Росії умов злиття двох газових компаній: у той час як Президент Віктор Янукович заявив, що воно можливе лише на «*паритетній*» основі, Президент Дмитро Медведєв відзначив, що воно буде здійснюватись на «*прагматичній*» основі. А в дійсності це означає, що російський «Газпром» повністю домінуватиме в таких відносинах.

Друге: Угода про Чорноморський флот, яка продовжує термін перебування російських військових баз в Україні

СКУ засудив цю угоду як таку, що порушує Конституцію України, в якій сказано, що:

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

СКУ також заявив, що слід ліквідувати угоду про Чорноморський флот, оскільки вона є неконституційною та суперечить національним інтересам України.

Третє: Вступ України до Європейського Союзу та НАТО

Беручи до уваги, що Президент Віктор Янукович ліквідував Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО та Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції, а з тим вніс пропозицію вилучити із Закону «*Про основи національної безпеки України*» слова про інтеграцію України в «*євроатлантичний безпековий простір*» та про вступ до НАТО, СКУ наголосив на важливості набуття Україною членства в Європейському Союзі та в НАТО, що допоможе їй у подальшому розвитку як європейської країни та стане найкращою запорукою захисту незалежності.

Четверте: Впровадження *de facto* другої державної мови в Україні

СКУ звернув увагу на *de facto* впровадження другої державної мови в Україні, а також на те, що сьогодні готується ряд законів для піднесення статусу російської мови до рівня державної, зокрема шляхом її офіційного повернення в освіту, на радіо і телебачення та в судочинство. СКУ також акцентував на законопроекті про «*Про регіональні мови і мови меншин*», згідно з яким до мов, які потребують захисту, зараховується і російська мова.

СКУ наголосив на тому, що в Європейській хартії регіональних мов або мов меншин зазначається, що:

[...] охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні зашкоджувати офіційним мовам і необхідності вивчати їх.

З огляду на наслідки довголітньої русифікації України СКУ заявив, що російській мові не потрібно жодного законного захисту, а також що це пошкодило б розвитку української як єдиної державної мови в Україні.

П'яте: Заяви про порушення людських прав і основних свобод в Україні

СКУ висловив свою стурбованість у зв'язку з заявами про введення цензури на українських телеканалах 1+1 та СТБ, намагання знищити 5-й канал шляхом позбавлення його технічних можливостей для мовлення, стеження за журналістами телеканалу ТВі, тиск з боку СБУ на ректора Українського Католицького Університету та про загрозу обмеження свободи мирних зібрань в Україні.

СКУ заявив про необхідність запобігти порушенням прав людини і основних свобод та поверненню України до авторитарної системи управління.

Шосте: Голодомор – геноцид українського народу

СКУ наголосив на тому, що нова влада в Україні з перших днів розпочала цілеспрямоване переписування історії України в світлі московської інтерпретації, а зокрема заперечуючи Голодомор як геноцид українського народу, та у зв'язку з цим заявив:

- що з огляду на свою недавню заяву на засіданні Парламентської Асамблеї Ради Європи Президент Віктор Янукович тепер повинен публічно заявити, що Голодомор є геноцидом українського народу;
- що Верховна Рада повинна відкинути всі спроби заперечити Голодомор як геноцид українського народу;

- що слід повернути на офіційний сайт Президента України розділ про Голодомор і цим самим сприяти поширенню інформації про нього серед громадян України та світової громадськості;
- що Уряд України повинен ще в цьому році виділити відповідні кошти для встановлення пам'ятника жертвам Голодомору на виділеній американським урядом землі у Вашингтоні, щоб не втратити наданої можливості, термін на що закінчується в 2013 р.

Сьоме: Встановлення пам'ятників Сталіну в Україні

Зважаючи на те, що владні структури дозволяють ганебне встановлення в Україні пам'ятників Сталіну, найбільшому катові українського народу, СКУ пригадав, що комісар Ради Європи з прав людини Томас Гаммарберг вже в цій справі ствердив, що меморіали встановлюють на честь жертв, а не на честь диктаторів.

Тому СКУ заявив, що слід заборонити встановлення пам'ятників Сталіну в Україні, а також забезпечити демонтаж його пам'ятника в Запоріжжі.

Восьме: Порухення людських та національних прав українців Росії

СКУ привернув увагу до останніх подій у Росії, що пов'язані з намаганнями безпідставно ліквідувати Федеральну національно-культурну автономію українців Росії, та закликав владні структури України захищати права українських меншин діаспори, а зокрема в Росії, та оскаржувати порушення їхніх людських та національних прав.

Дев'яте: Резолюція Європейського Парламенту щодо посмертного нагородження Степана Бандери званням «Герой України»

СКУ заявив, що владні структури України повинні шанувати і захищати своїх справжніх героїв та не дозволяти чужинцям безпідставно заплямовувати їх репутацію, а також закликав вжити відповідних заходів для відкликання позбавленої всяких підстав резолюції Європейського Парламенту.

Беручи до уваги серйозність нинішньої ситуації, що може призвести до повернення Української держави до стану російської колонії, вважаю, що:

- українська діаспора повинна пильно стежити за всіма подіями, які загрожують незалежності України, та відповідно на них реагувати, щоб запобігти цьому;
- українська діаспора повинна зміцнювати свій зв'язок з українським народом, що проживає в Україні;
- українська діаспора повинна боротися з антиукраїнськими діями шляхом донесення правдивих фактів до урядів своїх країн та міжнародних організацій, а передусім всіляко сприяти, щоб вони розглядали **незалежну Україну як запоруку стабільності** в Європі, а не дивились на Україну через призму Росії, яка сьогодні активно робить все, щоб повернути її до зони свого впливу та повної залежності;
- українська діаспора повинна інформувати Захід, що Україна є європейською державою з величезним інтелектуальним, науково-технічним і освітнім потенціалом, яка з відновленням у 1991 р. незалежності ще бореться з залишками радянського минулого;
- українська діаспора повинна поширювати правду про Україну, зокрема висвітлюючи її в засобах масової інформації, в інтернеті, у школах та університетах, щоб не дозволити нікому переписувати історію України, як це було за радянських часів;
- українська діаспора повинна боротися з асиміляційними процесами та зберігати свою національну ідентичність, культуру та традиції, а також утримувати здобутки українства в кожній країні його поселення;
- українська діаспора повинна активно привертати увагу широкої громадськості до різних важливих для українського народу питань різними акціями, як наприклад:
 - проведення Міжнародної акції «Свічка моління», щоб привернути увагу до Голодомору як геноциду українського народу;
 - проведення 10 грудня кожного року в рамках Міжнародного дня прав людини відповідних заходів, щоб привернути увагу до дотримання людських та національних прав українців в Україні та за її межами;
 - проведення 21 лютого кожного року, у рамках Міжнародного дня рідної мови, відповідних заходів, спрямованих на захист та піднесення рівня української мови в Україні та в діаспорі;

- проведення 28 червня кожного року у рамках Дня Конституції України відповідних заходів, щоб привернути увагу до дотримання Основного Закону України її владними структурами;
- проведення міжнародних і всеукраїнських форумів, конференцій та інших подібних заходів на актуальні для світового українства теми, а найголовніше – на тему незалежності України і недоторканності її кордонів.

Я також закликаю українські засоби масової інформації об'єктивно висвітлювати правдиву інформацію про актуальні теми та не піддаватися ніякому тиску, бо Ви, як четверта гілка влади, є запорукою демократичного розвитку в Україні.

Я щиро дякую ректору «Львівської політехніки» пану Юрію Бобалу та директору Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою пані Ірині Ключковській за організацію цього конгресу у співпраці з СКУ, а також сподіваюсь на розширення нашого співробітництва з «Львівською політехнікою» та з іншими зацікавленими в такій діяльності інституціями.

На кінець хочу ще спеціально звернутись до всіх, хто почав відчужуватися від важливих для України та українства тем через постійні негативні та пригноблюючі новини. Хочу Вам сказати, що таке збайдужіння – тільки на руку ворогам і противникам України. Тому я закликаю всіх українців вірити в майбутнє свого народу та активно відстоювати свої людські і національні права.

Я вірю, що Україна, яка за наших часів уже перейшла два важливі історичні етапи, а саме: відновлення своєї незалежності в 1991 р. та Помаранчеву революцію, яка дала впевненість і віру народу в свої сили, ще перейде і третій етап – синьо-жовте відродження, що зукраїнізує Україну. І сьогоднішні події прискорять цей третій етап.

Не забуваймо, що український народ подолав триста років російського панування, а серед них понад сімдесят років важкого російсько-комуністичного терору, який включав три голодомори (включно з Голодомором 1932-33 рр., в якому загинуло біля 10 мільйонів українців); який включав так званий в нашій літературі період «розстріляного відродження», коли були знищені найкращі діячі науки, культури і мистецтва; який включав час, коли обидві наші історичні Церкви, православна і греко-католицька, були заборонені і примушені, як за часів римського цісаря Нерона, іти в катакомби; який включав час, коли сибірські табори були заповнені найкращими синами і дочками українського народу, які чинили опір спершу нацистським, а відтак російсько-комуністичним окупантам; який включав страхіття Другої Світової Війни, коли загинуло близько 7,5 мільйонів українців; який включав безпощадне нищення всяких проявів українського національного духу по Другій Світовій Війні; а вже під час так званої «перестройки» – Чорнобильську трагедію, коли радянський режим віддав перевагу параду 1-го травня над людським життям та охороною молоді та дітей.

Якщо з Божим провидінням український народ подолав такі страшні випробування в ХХ столітті, ми повинні вірити, що український народ подолає і теперішні кризи в Україні, для чого він мусить об'єднатись навколо національної ідеї – ідеї української державності.

Очевидно, що це не станеться в наступних днях. Однак це станеться!

Тому не втрачаймо надії, а й далі вкладаймо свої зусилля, щоб розбудувати Україну для добра українського народу в Україні та для української спільноти в діаспорі, а також у 75-ту річницю від дня народження відомого українського поета Василя Симоненка пам'ятаймо його невмирущі слова:

Народ мій є, народ мій завжди буде,
Ніхто не перекреслить мій народ!
Поцезнуть всі перевертні й прибрлуди,
і орди завойовників-з**аброд!**

Оксана Білозір

ЗАЛУЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ДІАСПОРИ ДО ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ

Налагодження та підтримка дієвої співпраці із діаспорою несе сьогодні не просто потужний політичний, інтелектуальний, економічний та культурний потенціал, але видається вже необхідністю для нашої країни. Йдеться передусім про роль діаспори у внутрішній розбудові держави, що логічно поєднується із важливістю її залучення до реалізації зовнішньополітичних цілей України. Чого вартий лише потенціал етнічного лобіювання закордонних українців, що підкріплений успішними прикладами та набуває особливої актуальності з огляду на євроінтеграційні прагнення України і відстоювання нею своєї позиції у міжнародних відносинах.

Законодавчо гарантована та реально здійснена участь діаспори у державотворчих процесах може сприяти зацікавленості її представників, згуртуванню навколо завдань сьогодення України та глибшому залученню до вирішення цих завдань. Разом з тим, практична участь у державному врядуванні дозволить створити передумови для ефективнішого задоволення потреб самої діаспори.

Однак передусім слід відповісти на питання, що ж передбачає участь діаспори у державотворчих процесах. За визначенням Комітету ООН з питань прав людини, «...ведення державних справ є широкою концепцією, яка безпосередньо пов'язана із здійсненням державної влади, зокрема здійсненням своїх повноважень законодавчою, виконавчою і адміністративною гілками влади. Ця концепція охоплює всі аспекти державного адміністрування, а також формування та імплементацію політики на міжнародному, національному чи регіональному рівнях» [1, п. 5].

Оскільки здійснення державних справ охоплює цілий спектр публічних відносин, для всебічного залучення діаспори потрібна добре продумана державна стратегія та механізми її втілення. Невід'ємними елементами такої стратегії мають стати: розробка державної програми співпраці із закордонними українцями, перегляд змісту правового статусу діаспори та його наступне законодавче закріплення (правова основа). Також потрібно створити заохочувальні передумови для залучення діаспори, чітко визначити форми її участі у державотворчих процесах та запровадити ефективні інституційні механізми для цього. Все це має йти нерозривно із посиленням міждержавної співпраці з метою зміцнення діалогу «країна походження – діаспора – приймаюча країна».

Задля цільового залучення закордонних українців слід виробити взаємовигідний підхід до співпраці з ними. Тобто розглядати діаспору не лише як донора (капіталу, досвіду, ноу-хау), а й водночас як реципієнта державної підтримки, врешті-решт – як повноправного учасника державотворчих процесів, важливого партнера у справі розвитку країни.

Зрозуміло, що від ступеня участі діаспори у прийнятті державних рішень залежатиме вагомість її впливу на розвиток країни свого походження чи окремого регіону. Якість такої участі дозволить створити майданчик для обміну знаннями та новітніми методами управління, для розгляду та подальшої реалізації регіональних чи загальнонаціональних ініціатив. Очевидно, що активними партнерами діаспори мають бути не тільки центральні, а й регіональні органи державної влади та місцевого самоврядування, навчальні заклади, громадські організації...

І хоча соціальну та політичну роль діаспори важко обрахувати в цифрах, як у випадку з фінансовими інвестиціями, така діяльність зрештою може мати ще більш відчутний внесок у вирішенні таких питань, як права людини, статус нацменшин, гендерні питання, мирне вирішення міждержавних спорів, міжетнічних конфліктів тощо.

Зрозуміло, що неможливо впевнено гарантувати активізацію діаспори у цьому напрямку без правової основи для її участі у державотворчих процесах. На цьому наголосили і самі представники діаспори на останньому, III-му Міжнародному Конгресі «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє», що відбувся у Львові 23–25 червня ц. р. Так, з метою закладення законодавчої бази для реалізації програм підтримки світового українства, було розроблено проект ЗУ «Про державну підтримку Української Спільноти за кордоном» № 6047, який підлягає доопрацюванню із врахуванням пропозицій діаспори.

Також доцільно переглянути Закон України «Про правовий статус закордонних українців» 2004 р. з метою наповнення статусу закордонних українців низкою прав та свобод і закріплення відповідних правових гарантій їх реалізації.

Потребує нового підходу та практичного продовження Національна концепція співпраці із закордонними українцями 2006 р., зокрема у формі державних програм на визначений період.

Логічним доповненням правового інструментарію повинне стати створення передумов для участі діаспори у державотворчих процесах. Йдеться про розробку стимулів політичного, торгово-економічного, освітнього та культурного характеру для залучення діаспори; наприклад, розширення громадянських та політичних прав закордонних українців, таких як виборчі права [2, п. 53-64]. Наступним кроком має стати визначення ролі діаспори у прийнятті державних рішень, визначення практичних форм та запровадження конкретних механізмів залучення діаспори на основі безперервного діалогу діаспора – держава. Обрані механізми водночас слугуватимуть постійній підтримці такого діалогу.

Серед інших передумов своє втілення обов'язково мають знайти і заходи стимулювання повернення українських мігрантів, з чим також пов'язані заходи щодо гарантування їх пенсійних прав, надійність банківських вкладів та ін., заохочення циркулярної міграції та «притоку умів», залучення інтелектуального потенціалу мігрантів до розбудови країни. Серед гарних прикладів такої політики можна навести Програму притоку умів (Brain Gain Programme), впроваджену за ініціативою уряду Албанії і за підтримки ПРООН, яка, зокрема, пропонує представникам албанської діаспори посісти вакантні місця в державних органах, вітчизняних університетах, приватному секторі [3].

При створенні сприятливих умов для громадської мобілізації діаспори важливим моментом є дотримання основних принципів міжнародного права – повага державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи держави, щоб не допустити такі явища, як розгорнута російським урядом на території України масова паспортизація.

Підходячи до питання вибору форм та механізмів залучення діаспори, за основу можна взяти їх три традиційні категорії, запропоновані Міжнародною групою з прав нацменшин, а саме: право представництва, спільні владні повноваження та автономія [4, ст. 12]. У нашому випадку ці категорії можуть набути такого конкретного змісту.

Насамперед, мова йде про надання спеціальних прав закордонним українцям, зокрема: розширення пільг під час перебування на території України; спрощення порядку набуття громадянства України; передбачення пільг для навчання в українських ВНЗ; розширення виборчих прав представників діаспори та ін. [5]. Тобто, по суті, це передбачає для них преференційний режим у порівнянні з іншими категоріями іноземців.

Безпосередню участь закордонних українців у прийнятті державних рішень можна забезпечити шляхом їхньої співучасті, консультацій чи запрошення до переговорів з окремих питань, що стосуються діаспори. Прикладом дійсно тісної та інституціоналізованої співучасті із своєю діаспорою у врядуванні можна назвати створення окремих міністерств з питань діаспори, як-от у Вірменії, Сербії.

Чути та дослухатися до голосу закордонних українців на регулярній основі також можна завдяки їх опосередкованому залученню до врядування, зокрема через представників у парламенті чи уряді, наприклад, в особі омбудсмана з питань міграції та діаспори; або у вигляді міжвідомчих комісій у галузевих міністерствах для участі у вирішенні кола питань, що стосуються діаспори. Разом з тим, постійний діалог із громадськими організаціями та окремими лідерами діаспори допоможе у виробленні спільних рішень та забезпечить струнку координацію дій на їх виконання.

Окрім Світового Конгресу Українців та Української Всесвітньої Координаційної Ради, важливу роль може відігравати мережа Українських Домів за кордоном, створення якої запропоновано у законопроекті «Про державну підтримку Української Спільноти за кордоном» [6, ст. 28]. Об'єднуючи державні і недержавні інституції та організації, Українські Доми можуть стати основним форпостом із підтримки та «координації діяльності української громади за кордоном, інформуванні зарубіжної громадськості про актуальні події... в Україні». В унісон із цією ідеєю лунають заклики представників діаспори про забезпечення обміну досвідом між більш самоорганізованими та досвідченими спільнотами закордонних українців та іншими діаспорними громадами. Адже очевидно, що налагодження стійких зв'язків «діаспора – діаспора» між розпорощеними за кордоном мігрантами сприятиме їх більшій згуртованості, ініціативності та узгодженості в діях.

Яку б форму співпраці із діаспорою не було обрано, тісне партнерство з нею не може розвиватися без участі інших держав, які виступають державами громадянства чи постійного проживання мігрантів, а тому мають сталий правовий зв'язок із цими державами. Так, на двосторонньому рівні доцільно регулярно організовувати міжурядові комісії країни походження та приймаючої країни, проводити

спільні урядові засідання з питань діаспори. Такий підхід сприятиме виробленню компромісу між усіма сторонами, дозволить «знайти баланс між багатьма конфліктуючими та конкуруючими інтересами, такими як міграційна допомога і міграційний контроль, різноманітність і єдність, державний суверенітет і безпека людини та ін.» [7, пункт 44].

Двостороння співпраця неодмінно та повсякчас планомірно переходить у площину багатосторонніх відносин. Саме на багатосторонньому рівні традиційно виробляються стандарти і створюються необхідні правові інструменти для забезпечення участі діаспори у врядуванні. В даному випадку не можна оминати увагою платформу Ради Європи, яка вже впродовж п'ятнадцяти років опікується питаннями діаспори, закликаючи держави-члени до запровадження єдиного на пан'європейському просторі підходу до посилення участі мігрантів у процесі прийняття політичних рішень. Йдеться про гармонізацію інституціоналізованих відносин між діаспорою та її батьківщиною, які в європейських країнах виявилися більш міцними, ніж неформальні відносини. Важливою правовою основою для цього можуть слугувати рекомендації ПАРЕ, зокрема, нещодавні Резолюція та Рекомендації ПАРЕ «Залучення європейських діаспор: необхідність державного та міждержавного втручання» 2009 року [8].

В умовах багатостороннього формату варто також скористатися можливістю діаспори здійснювати адвокацію, лобіювати проголошені зовнішньополітичні інтереси країни безпосередньо в іноземних державах, міжнародних організаціях. Наприклад, акредитовані при Європейському Союзі лобісти можуть висловити свою позицію та вплинути на прийняття певного рішення чи проекту нормативного акта інституціями ЄС [9]. Актуальність такої можливості підсилюється у зв'язку із незмінним прагненням України до поступової політичної асоціації та глибшої економічної інтеграції із ЄС.

Підсумовуючи вищесказане, варто наголосити на ставленні до діаспори як до партнера. Міцним якорем її привернення можуть слугувати різноманітні стимули – від політичних до освітніх, які б дали змогу досягти балансу між очікуваннями діаспори та можливостями її реального впливу на державні справи країни свого походження. Узгоджений підхід до цього питання на двосторонньому рівні необхідний не менше, ніж гармонізована політика на пан'європейському. Рухаючись у цьому напрямку, можна відштовхуватися від платформи ПА Ради Європи та її правового доробку.

В якості результату успішного залучення діаспори до державотворчих процесів, вдалого використання її потенціалу у поєднанні із розвитком міждержавного партнерства, Україна матиме надійну підтримку для гідної відповіді на існуючі внутрішні та зовнішні виклики. Запорукою досягнення такого результату мають стати міцний правовий фундамент та працюючі інституційні механізми. Та головне – найбільш оптимальні форми співпраці має поради сама діаспора.

-
1. Комітет ООН з прав Людини//Загальний коментар статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, пункт 5, 1996 р. – Режим доступу до док.: www.elections.ukrinform.com/docs/0006.doc.
 2. Резолюція та Рекомендації ПАРЕ «Залучення європейських діаспор: необхідність державного та міждержавного втручання», док.12076, 2009 р., пункт 53-64 доповіді. – Режим доступу до док.: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc09/EDOC12076.htm>
 3. Офіційний сайт Програми притоку умів Албанії: <http://www.braingain.gov.al>.
 4. Звіт Міжнародної групи з прав нацменшин «Участь у громадському житті та нацменшини» (Public Participation and Minorities, Minority Rights Group International, Yash Ghai), 2003. – Режим доступу до док.: www.minorityrights.org/download.php?id=112.
 5. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» від 19 січня 2010 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до док.: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1807-17>.
 6. Проект Закону України «Про державну підтримку Української Спільноти за кордоном» N 6047 від 8 лютого 2010 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до док.: gskaz2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=36963.

7. Резолюція та Рекомендації ПАРЄ «Залучення європейських діаспор: необхідність державного та міждержавного втручання», док.12076, 2009 р., пункт 53-64 доповіді. – Режим доступу до док.:
<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc09/EDOC12076.htm>.
8. Резолюція та Рекомендації ПАРЄ «Залучення європейських діаспор: необхідність державного та міждержавного втручання», док.12076, 2009 р., пункт 53-64 доповіді. – Режим доступу до док.:
<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc09/EDOC12076.htm>.
9. Представництво інтересів // Офіційний сайт Європейського Союзу:
<https://webgate.ec.europa.eu/transparency/regrin/welcome.do>.

о. Йосиф Мілян

**«БОГ І УКРАЇНА». АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПОТРЕБА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТРАДИЦІЙНИХ
ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ ОСНОВ
СУЧАСНОГО ЗАКОРДОННОГО УКРАЇНСТВА**

Вельмишановні представники українського зарубіжжя!

Перш ніж перейти до суті мого виступу, дозвольте висловити Вам щире подяку за запрошення та за можливість розділити з Вами оцих кілька днів роздумів і дискусій над питанням сучасного й майбутнього того феномену, який ми сьогодні називаємо закордонним українством. Спеціально вживаю саме цей термін, оскільки бажаю ним охопити усі хвилі міграційних потоків українців, почавши від першої та закінчуючи отією четвертою. Представники перших трьох вищезгаданих хвиль вже встигли сформуватися у спільноти діаспорного типу, натомість ті, що належать до останньої хвилі, знаходяться на певному етапі цієї формації, який видається по-своєму цікавим і досить непередбачуваним.

Суть проблематики

Серед усіх чинників, що об'єднують вищезгадані міграційні потоки, два є безумовними та фундаментальними. Перший – це спільний батьківський дім, з якого вийшли представники усіх чотирьох міграційних хвиль українства, і ним є Україна. Другим об'єднуючим чинником закордонного українства є віра в Бога. Говорячи про віру, маю на увазі не ту, яку ми ототожнюємо з поодинокими церковними конфесіями, але ту, про яку говорив Христос – євангельську, котра є передумовою осягнення життя вічного.

Для того, щоб переконатися у фундаментальності саме цих чинників як основних об'єднуючих мотивів усіх сестер і братів українців «у розсіянні сухих», не потрібно йти далеко. Пригадую собі мій перший досвід зустрічі з українською діаспорою в Америці після падіння тоталітарної комуністичної системи. Майже у кожній домівці, куди б я не заходив, на покутті чи на стіні виразно виднілися два символи: релігійний, у формі хреста чи ікони, та національний, який у більшості випадків був представлений тризубом і вишитим «Заповітом» Тараса Шевченка. Проте це були не тільки символи, що прикрашали оселю. Якщо дозволити собі вжити трохи алегорії, то це були немовби оті дві легені, з яких черпало стимул до життя, щоденної праці та боротьби кожне українське серце.

Часи змінилися. Сьогодні вже далеко не в кожному домі побачиш описаний вище образ. Та й слова «Бог і Україна» вже не так пафосно звучать, як це було на початку років 90-х чи в далекому минулому. Зрештою, коли спробуємо задати гасло «Бог і Україна» на пошукових серверах світової мережі інтернету, то знайдемо не більше десятка статей цієї тематики, та й то поверхневих, де згаданий вислів є швидше формальним обрамленням якоїсь політичної програми, аніж її суттю та основним предметом аналізу.

Однак все це кажу не для того, щоб викинути жмуток жалю за минулим і дорікнути сучасникам. Зовсім ні. Роблю це для того, щоб захопити всіх до роздумів над новим переосмисленням отих вже вікових українських цінностей, що їх виражають слова «Бог і Україна». Переконали, що вони ще себе далеко не вичерпали, оскільки пов'язані з чимось, що не проминає. Для мене особисто гасло «Бог і Україна» є немовби отим лакмусовим папірцем, своєрідним тестом на нашу християнську та національну ідентичність. І саме в такому руслі хочу повести мою дальшу мову.

Коли стався злам? Уроки історії

Першим питанням, котре логічно приходиться на думку у зв'язку із заданою тематикою, є таке: де стався злам цінностей і чому гасло «Бог і Україна» вже не в такій мірі промовляє до українця, ба більше, навіть до українця-християнина? Годі дати однозначну відповідь на так поставлене питання. Однак можна спробувати зробити це, піддавши аналізу деякі історичні моменти нашого духовного та національного розвитку, котрі ми пережили у минулому столітті.

Переконаний, що моментом, де розпочався злам цінностей, про які ведемо мову, не була середина 90-х років минулого століття (як багато сьогодні вважають), а саме початок минулого століття, точніше – той час, коли Європа, переживши першу світову війну, готувала ґрунт до наступної, кривавішої, що забрала життя мільйонів невинно убієнних. Ці загальноєвропейські процеси мали вплив і на українське життя.

1) Уроки становища України у міжвоєнній Європі

Отож, перший злам духовно-національних цінностей, які виражало гасло «Бог і Україна», на українському ґрунті швидше за все наступив у 20-30 роках минулого століття. У чому він виявлявся? Найперше в тому, що на терени сьогodнішньої України (особливо східних регіонів, але не тільки) почала просочуватися атеїстична пропаганда, осередком котрої став більшовицький режим, який поступово завойовував щораз то нові простори. Більшовицький режим прийшов на слов'янські землі під гарними гаслами на тлі тогочасної світової економічної кризи, але у своїх лозунгах поєднав боротьбу з Богом і бідністю.

Про це дуже виразно говорив митрополит Андрей Шептицький у своєму посланні вірним і духовенству від 15 травня 1932 року. Він писав: *«Те положення повторюється сто разів у житті кожної людини, повторюється у житті народів і цілого людства, а тепер відай настала хвиля, у якій шалена буря ударяє в човен життя всіх народів на тому бідному світі. (...) Безробіття у всіх краях засуджує тисячі, може мільйони родин на великий недостаток. А у нас потрясіння економічної кризи знищили й далі нищать стан рільників. Стан ремісників, що так тісно пов'язаний зі станом рільничим, терпить тяжкий недостаток. Інтелігенція не має з чого жити. Люди, колись заможні, доведені до недостатку. Молодь, що скінчила школи, літами чекає на заняття і не може удержатися по скінченні найліпших шкіл і при найліпшій праці. Однак, мимо усіх тих терпінь народи й держави не перестають вести між собою завзяту боротьбу. (...) А що гірше від усякої кризи і гірше навіть війни, це та страшна і завзята боротьба, яку з ненавистю ведуть проти релігії, проти самого Бога. Безбожність (...) піддержувана могутньою державою Європи розширюється як страшна зараза на цілий світ».*

Слова митрополита Андрея були пророчими. Позірна боротьба з бідністю та відверта боротьба з релігією вплинули також і на деяку частину тогочасних українських націоналістичних кіл, які почали підважувати необхідність пов'язання Бога і України, тобто духовного з національним. І хоча ця думка не знайшла багатьох прихильників, то все ж таки вона постійно мала своїх послідовників навіть у сибірських політичних концтаборах. Знаний український дисидент Іван Гель згадує, що серед політичних в'язнів, разом з якими йому довелося нести нелегку ношу, були й такі, для котрих Бог був немовби зайвим у побудові незалежної України. Загальним результатом стало те, що національна концепція, позбавлена своєї духовної сутності, ризикувала переродитися у крайній шовінізм, який був абсолютно неприйнятним не тільки всередині України, але й поза її межами. Такі нагрі національні ідеї, вільні від духовної основи, мусили бути досить небезпечними, особливо серед молодого покоління, оскільки вже тоді згаданий Великий Митрополит перестерігав українську молодь таким словами: *«Ви мусите з'ясувати собі, що легковаження гадки й досвіду старших й відкинення авторитету віку і досвіду, та що упадок авторитету є завжди небезпечний. Хто відкидає авторитет старших, – легко відкине авторитет батьків, а відтак і кожний авторитет у народі. Вкінці дійде до того, що буде відкинений авторитет Церкви, Бога і всякої етики»* (Зі Слова Митрополита Андрея до Української Молоді від 1932 року).

2) Уроки тоталітарного комуністичного режиму

Прихід комуністичного тоталітарного режиму на українські землі ознаменувався низкою жорстоких переслідувань. Як би парадоксально це не виглядало, але в основному репресіям піддавалися саме люди, котрі були аж до смерті вірні Богу і Україні. Можна навіть насмілитися сказати, що гасло «Бог і Україна» стало основним ворогом тоталітарної системи.

Однак це гасло перетривало завдяки свідомим християнам і українцям. Проте важко не зауважити певного краху, якого воно зазнало. Спричинила той крах позірна чи, інакше кажучи, дволика побожність та дволикий патріотизм. Рано чи пізно така духовність і такий патріотизм мусили зазнати провалу, оскільки вже сам Христос виразно каже своїм слухачам, що царство, розділене саме в собі, не має майбутнього (Пор. Мт.). І тому, якщо на початку років 90-х у загальнонаціональній ейфорії не були видно різниці поміж чорним і білим у духовності та патріотизмі, то перехід до стабільної форми існування незалежної України почав виявляти так званих правдивих християн та правдивих патріотів. У певний момент багато кому, хто зазирнув у глибину свого сумління, стало страшно від споглядання того стану, у якому опинився народ.

3) Уроки часів незалежної України

Часи незалежності України головню відбилися на розвитку свободи всередині країни та можливості контактування з іншими країнами і народами. Яким чином цей період позначився на сприйнятті гасла «Бог і Україна»? Пригадую собі початок 90-х в Україні. Справді, це був час великого піднесення, без якого, можливо, нам би не вистачило сили пережити усі ті тяжкі хвилини, котрі спіткали наш народ опісля. Тоді здавалося, що саме тепер ми нарешті здобули можливість вірити в Бога й любити Україну. Та досвід показав, що на шляху до цієї остаточної цілі потрібно докласти ще багато праці, передовсім праці над самим собою – як у сфері духовній, так і в національній.

Коли йдеться власне про духовну складову, то вона почала зазнавати перетворень при зустрічі з культурою, яка потужним фронтом приходила з так званого «вільного світу». Це була культура епохи постмодернізму. Вона не відкидала Бога, тільки спонукала ставити його далеко не на чільне місце у житті. Якщо до того всього додати конфесійний поділ Української Церкви, то можемо сказати, що сукупність усіх факторів зумовила з одного боку зниження вразливості на духовні цінності, а з іншого – пошук моделі правдивого євангельського Христового учня, пошук, який до сих пір триває.

Поряд з перетвореннями в духовній сфері українська національна ідентичність проходила випробування свободою. Яким чином це випробування позначилося на так званому національному факторі? Виявилось, що ми зовсім не маємо проекту розвитку національної моделі за умов свободи. Можливо, я помиляюся, однак складається враження, що протягом довшого часу наша національна ідентичність будувалася на принципі існування ворога. Висловлюючись простіше, виражалося це в думці, що Україна існуватиме тому, що існують її вороги. Така модель ніколи не може бути довготривалою, оскільки вона є приреченою. Одного разу я чув щире розповідь одного представника української діаспори, котрий розказував, як він сприйняв акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року. Оця омріяна ідея, коли стала реальністю, частково засмутила його, бо він не знав, що далі має робити, адже час боротьби з зовнішнім ворогом закінчився. А чого ж забракло? Забрало постійної і щоденної праці на користь свого народу. Натомість багатьох із нас охопила і, можливо, надалі переслідує спокуса хвилевої слави і хвилевих здобутків.

Дозвольте знову звернутися до слів Великого Митрополита Андрея Шептицького. Саме перед небезпекою поверхневого патріотизму він застерігав вже згадувану українську молодь. Ось його слова: *«Людська природа така, що чим більшими хто відзначається прикметами, тим він на більшій небезпеці наражений. Тому, любов до Батьківщини і жертва для Батьківщини знає такі тонкі, такі скриті небезпеки, що про них часом трудно й говорити. Наприклад, буває, що молодий чоловік, який за національну справу приніс свою жертву і терпів за Батьківщину, – після цього терпіння думає, що вільно йому спочити на лаврах (слави). Нехай же його Батьківщина тепер славить, нехай його утримує, йому не потрібно працювати! Служба любові, мої Дорогі, не знає лаврів, так довго, як довго жертва ще не повна, а жертва одної хвилини не заступить довголітньої муравлиної праці. Не поривами одної хвилини, лише безупинним напруженням і безупинними жертвами аж до крові і смерті многих поколінь двигается народ. І легше часами кров пролляти в одній хвилині ентузіазму, чим довгі літа з трудом сповнювати обов'язки і двигати спекоту дня, і жар сонця, і злобу людей, і ненависть ворогів, і брак довір'я своїх, і недостачу помочі від найближчих, і серед такої праці аж до кінця виконувати своє завдання, не чекаючи лаврів за перемогу, ані винагороди за заслугу!»*

«Бог і Україна»: спроба переосмислення гасла на біблійній основі

Наведений вище аналіз був би неповним, якщо не завершити його якоюсь пропозицією. Адже кожен урок минулого ми витягуємо передовсім для того, щоби скоригувати наш шлях у майбутньому. Коли йдеться про сучасне переосмислення гасла «Бог і Україна», то його неможливо вповні зробити без

звернення до біблійних книг. Найкращим же біблійним образом, який можемо взяти за основу, є історія пророка Мойсея і вибраного народу. Зрештою, цей образ не для одного покоління українських письменників ставав своєрідною моделлю та паралеллю, яку вони часто використовували для відображення історії українського народу. Найбільш повчальними й захоплюючими сторінками цієї біблійної історії є, в основному, три.

1) Покликання пророка Мойсея

Біблійний автор, розповідаючи історію покликання пророка Мойсея, делікатно зауважує, що воно сталося саме у найтяжчий для народу час – коли той був у неволі. Про це свідчать Господні слова до Мойсея: *«Я Бог батька твого, Бог Авраама, Бог Ісаака й Бог Якова! Я справді бачив біду свого народу, що в Єгипті, і почув його зойк перед його гнобителями, бо пізнав Я боли його. І Я зійшов, щоб визволити його з єгипетської руки, та щоб вивести його з цього краю до краю доброго та широкого, до краю, що тече молоком та медом (...). І я пошлю тебе до фараона, і виведу з Єгипту народ мій, синів Ізраїлевих!»* (Вих. 3: 6; 8: 10). У руках Божих пророк стає немовби інструментом. Він не бачить себе у цій іпостасі, проте його надією є Господь. Знаком присутності Господа були чуда, що супроводжували Мойсея. Зрештою, ті ж самі чуда (переміна палиці на змію та оздоровлення прокаженої руки) повинні були стати для народу свідченням того, що він, Мойсей, не є якимось самозванцем, але посланцем Божим. Проте, незважаючи на все це, постать пророка до кінця залишається трагічною, оскільки усе його післанництво – це боротьба з маловірством та слабкодухістю свого народу. Врешті саме через це він так і не увійшов у землю обітовану, тільки побачив її здалека.

2) Мандрівка пустелею

У розповіді про мандрівку пустелею найбільше вражає час – 40 років. Сучасні біблісти стверджують, що шлях, який пройшов вибраний народ, за звичайних умов можна спокійно подолати за кілька тижнів. Для чого було потрібно так багато часу? Відповідь довго шукати не потрібно, оскільки, за задумом Божим, утворити новий народ можуть тільки люди вільні, які не сумуватимуть за рабством.

Мандрівка пустелею для народу, що вийшов з Єгипетської неволі, стала не тільки нагодою для демографічного перетворення. Вона передовсім сформувала поодиноких індивідуумів у єдиний народ, основною конституцією якого стали Десять Божих Заповідей, що їх Господь передав їм через пророка Мойсея.

3) Вхід в Обітовану землю

Господь міг досить легко переміняти політичну ситуацію в Єгипті і дати можливість ізраїльтянам обійняти провід. Господь міг рівно ж здійснити духовну переміну народу, якого він вибрав. Однак задум Божий був досить, якщо так можна назвати, практичним – вивести народ із землі рабства і привести їх у нову землю – вільну, обітовану. Ця земля стала для них Божим даром, який одночасно вимагав їхньої віддачі. Тому можемо сміливо стверджувати, що обітована земля для вибраного народу стала даром і завданням!

У світлі оцих коротких роздумів над біблійними сторінками можемо провести певну паралель з історією нашого народу. Не потребуємо особливих пояснень, щоб ствердити дивовижну схожість між обома. Який же урок ми повинні почерпнути із біблійної історії?

Передовсім це те, що усіх нас, де б ми не були, повинен єднати Бог! У людини можна забрати все, однак одного в неї забрати не можна – віри в Бога! Пrawdива євангельська віра в Бога, що задля нашого спасення зійшов із небес, страждав, був розп'ятий та воскрес із мертвих, є необхідною передумовою становлення як Української державності, так рівно ж і Українського народу – як в Україні, так і на поселеннях. Ми вже бачимо досить цікавий феномен, що простежується у розвитку всіх міграційних хвиль українства. Виражається він у тому, що там, поза Україною, в основному об'єднання українців відбувається навколо Церкви.

Сьогодні, коли на перший план виходять частіше економічні, ніж духовні цінності, присутність останніх є необхідністю. В іншому випадку людина ризикує потрапити на шлях, який провадить в нікуди. Скористаюся словами Євгена Свєрстюка для того, щоб описати ризики, котрі впливають із суто матеріалістичного бачення суспільства. Коментуючи відомий фільм «Покаяння», що на початку 90-х вийшов на екрани, він пише: *«Кілька років тому кінофільм «Покаяння» стривожив черговий летаргічний сон нашого суспільства. І не тільки викриттям злочинства, а й запитанням: «Навіщо та дорога, яка не веде до храму?» Більшість не знала, що дорога має вести до храму... Дороги вели від одного міста до іншого, від однієї справи до іншої. І так минало життя. Хто помічав занедбаний храм обіч дороги, а хто й ні»* (Євген Свєрстюк, Дорога до Христа і лабіринти // На святі надій. Вибране.

Київ: Наша віра, 1999, С. 171). Сучасний світ, в тому числі й Україна, ризикує потрапити в той лабіринт без виходу, у якому життя минає у безцільній подорожі, коли дорога не провадитиме до Храму – місця особливої присутності Бога.

Біблійна історія про Мойсея звертає нашу увагу не тільки на Бога як на того, що покликав пророка, але й на той спадок, оту батьківщину – Обітовану землю, яку Він дарує своєму народові. Відповідно, кожну землю, яку має народ, слід сприймати не як наслідок певних історичних обставин, але передовсім як дар Божий. У цьому якраз і криється моральна цінність патріотизму. Блаженної пам'яті Великий Папа Іван Павло II у своєму творі «Пам'ять та ідентичність» дуже просто, а водночас на піднесених тонах, пояснює розуміння Батьківщини та любові до неї, що зветься патріотизмом. Ось його слова: *«Батьківщина є спадщиною і водночас майновим становищем, зумовленим цією спадщиною; це стосується також землі, території. Та ще більше поняття Батьківщини означає цінності й духовний зміст, які творять культуру нації. (...) У самому понятті батьківщини закладений глибокий зв'язок між духовним і матеріальним аспектом (...) (Тому) якщо запитати себе, де шукати патріотизму в Десяти Заповідях, відповідь не забариться: його слід шукати в четвертій заповіді, яка зобов'язує нас шанувати батька і матір. (...) Патріотизм означає любов до всього, що творить батьківщину: до її історії, традицій, до її мови, навіть до краєвидів. Ця любов поширюється також на твори співвітчизників і плоди їхнього генія. Усяка небезпека, що загрожує великому добру Батьківщини, стає нагодою для перевірки цієї любові. Батьківщина – це добро для всіх громадян, і в цьому сенсі вона є також великим обов'язком»* (Іван Павло II, Пам'ять і відповідальність, Львів 2005, С. 70, 75-76).

Цінності, про які ведемо мову, в сучасному світі, висловлюючись просто, не є модними. За умов, коли світ перетворюється на велике село, більш популярними стають ідеології, що підкреслюють вартість наднаціональних, космополітичних структур. Проте, як слушно зауважив одного разу той же Папа Іван Павло II, «родина, а також нація і батьківщина залишаються речами, яких ніщо не може замінити». Усім сказаним вище ще і ще раз підкреслюється глибокий зміст гасла «Бог і Україна». І, як вже згадувалось на початку, воно в кожному часі є і буде тестом на нашу духовну та національну ідентичність.

«Бог і Україна» як дар і завдання закордонного українства

Зробивши короткий аналіз гасла «Бог і Україна», ми підійшли до того моменту, коли можемо запитати себе: яким чином духовно-національні цінності нашого народу можуть допомогти в об'єднанні українців зарубіжжя (як тих, що належать до діаспорного середовища, так і тих інших, так званих заробітчани) та у представленні України на міжнародній арені? Щоби відповісти на нього, запитаймо себе: а як світове суспільство бачить Україну та український народ? Таке питання потрібно собі частіше ставити, щоб відкоригувати власний імідж. Зрештою, сам Христос, як передають нам Євангелісти, у певний момент спитав своїх учнів: «За кого мають люди Сина Чоловічого?»

Вистачає скористатися загальновідомими інформаційними ресурсами, щоб зрозуміти, що світове суспільство в більшості ототожнює Україну з емігрантами, постійно нестабільною політичною та економічною ситуацією та з країною, котра шукає стратегічні шляхи свого розвитку. Звичайно, зовнішня думка завжди відзначається певним суб'єктивізмом і зовсім не мусить бути критерієм чи орієнтиром нашого поступу. Проте вона може стати певною підказкою.

Кожен із тут присутніх, хто засмакував життя на еміграції, погодиться зі мною, що слова «Бог і Україна» на чужині звучать інакше. Чому? Тому що віддаленість від рідної землі і народу спонукає до переоцінки того, від чого ви тимчасово або на довшу мету відокремлені. І коли б мені прийшлося комусь радити, яким чином потрібно презентувати Україну на міжнародній арені, без вагань відповів би – люблячи Бога і Україну. У цих словах містяться усі ті християнські та національні цінності, котрі досить часто в багатьох із нас на устах. Буде віра в Бога, буде й Україна, оскільки будемо Ми, Українці.

Олена Малиновська

ДІАСПОРИ ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: НОВІ РОЛІ І НОВІ МОЖЛИВОСТІ

В одній із наукових публікацій, присвячених вивченню діаспор, вказувалося, що якщо в 1970-ті рр. цей термін зустрічався як ключове слово лише в 1-2 дисертаціях на рік, у 1980-ті роки – в середньому 13

разів на рік, то лише 2001 р. було захищено 130 дисертацій, де діаспори були предметом дослідження, в подальшому кількість таких робіт продовжувала зростати [1]. Відповідні дослідження, які раніше проводилися здебільшого в рамках етнології та соціології, все частіше цікавлять представників політичних наук, економіки та міжнародних відносин. Діаспорам присвячені також численні публікації ненаукового характеру, достатньо застосувати будь-яку пошукову систему в інтернет, щоб пересвідчитися, що їхня кількість вимірюється мільйонами. Значно зросла увага до діаспор політиків, як на національному, так і міждержавному рівнях, що знайшло відображення у присвячених ним документах Міжнародної організації праці, Міжнародної організації з міграції, Європейського Союзу, ООН.

Таке підвищення інтересу до діаспор [2] відображає зростання їх суспільного значення, яке, у свою чергу, є наслідком значних трансформацій складу та ролі діаспор під впливом глобалізації. Хоча, зрозуміло, цей феномен не є продуктом сьогодення, тисячоліттями відомий в історії, він змінюється, відбиваючи особливості того чи іншого часу. Тому інколи говорять про історичні (єврейська, вірменська, китайська тощо) та сучасні діаспори [3], уже тим самим вирізняючи останні як окреме і відмінне від «класичної» діаспори явище.

При типологізації діаспор часто беруть за основу особливості їх формування. Тим самим дослідники погоджуються, що від моделі утворення залежить характер діаспори. Звідси, розрізняють діаспори, які виникли внаслідок вимушених міграцій, втечі, такі, що є результатом добровільних трудових міграцій, а також діаспори, сформовані внаслідок колонізації чужих територій (імперські діаспори), торгові діаспори та інші. До формування діаспор призводять й геополітичні зміни, перегляд державних кордонів, обміни населенням тощо [4]. Таким чином, виникнення та характеристики діаспор передовсім залежать від переміщень населення.

У сучасному світі чисельність мігрантів, тобто осіб, які проживають не в тій країні, де народилися, за останні 100 років збільшилася у сім разів і досягла, за оцінками ООН, 214 млн. осіб [5]. Кожний 35 землянин є мігрантом, а в розвинутих країнах – уже кожний десятий. Під впливом глобалізації світової економіки, революції в засобах транспорту і зв'язку значно розширилася географія місць, звідки люди виїжджають, як і тих, куди вони прямують. Інтенсифікація міжнародних міграцій належить до найтипівіших рис сьогодення і, водночас, найважливіших чинників розвитку діаспор. Адже потоки нещодавніх мігрантів призвели до значного поповнення складу традиційних діаспор, а також до виникнення нових (у тому числі тих націй, які раніше діаспор не мали, і в тих країнах, де діаспор не було).

На сьогодні в світі, вочевидь, не існує жодної країни, де б не було чужо етнічних діаспор, як і країни, яка б не мала діаспор за своїми межами. Найчисельнішою діаспорою є китайська, що налічує 35 млн. осіб, ірландська нараховує 10 млн., індійська – 9 млн., італійська – 8 млн., єврейська – 8 млн., вірменська – 5,5 млн., польська – 4,5 млн. і т. д. [6] Все це дало підстави говорити про «діаспорізацію» сучасного суспільства, про формування внаслідок глобалізації «світової діаспори».

Під впливом сучасних міграційних процесів трансформується склад діаспор. Оскільки для міграцій доби глобалізації поряд з традиційними переселеннями для постійного проживання все характернішими стають різноманітні тимчасові та циркулярні міграції (тобто неодноразові виїзди і повернення), сучасні діаспори складаються не лише з постійних переселенців та їхніх нащадків, або біженців, вимушених мігрантів історичних часів. До них вливаються співвітчизники, які виїжджають за кордон для тимчасового перебування з метою працевлаштування, навчання, наукової чи підприємницької діяльності.

За здатністю захищати свої інтереси дослідники розрізняють «мобілізовані» діаспори, тобто такі, які мають значний політичний, організаційний, фінансовий потенціал, та «пролетарські», що не володіють навичками відстоювання колективних інтересів. На сьогодні, однак, такий поділ неоднозначний. Внаслідок урізноманітнення складу сучасних діаспор зростає їх неоднорідність. Тобто, в рамках тієї самої діаспори можуть існувати різні групи, що характеризуються різним часом прибуття та соціальним положенням в країні перебування, а отже, рівнем усвідомлення та здатністю відстоювати свої інтереси. Це, зрозуміло, ускладнює внутрішню консолідацію діаспор, їх інституціалізацію, може породжувати внутрішні суперечності.

Це не єдина обставина, яка впливає на умови функціонування діаспор в глобалізованому світі. Зазначимо також, що гарантії прав людини та політика багатокультурності, які проголошуються розвинутими державами, покращають умови для збереження ідентичності діаспор в країнах перебування. Вкрай важливо також підкреслити, що удосконалення та здешевлення засобів транспорту

та зв'язку, а також все більша повага до права людини на свободу пересування дає змогу представникам діаспор бути у постійному контакті з батьківщиною, створює умови для систематичних відвідин, або віртуальної присутності в країні походження [7].

За таких умов суттєвих змін зазнає характер взаємодії між діаспорами та материнськими націями. Традиційно розрізняли три її форми: країна походження звертається за підтримкою до діаспори; країна походження захищає інтереси діаспори за кордоном; діаспора сама в змозі впливати на ситуацію в країні походження. Однак нині ця взаємодія значно ускладнюється набуваючи нового змісту. Постійна циркуляція членів сучасних діаспор між двома або й більше країнами, де вони мають однаково важливі інтереси та соціальні зв'язки (члени однієї й тієї ж родини можуть проживати в різних країнах, в різних державах може знаходитися власність, встановлюватися ділові та трудові відносини), призводить до утворення трансдержавної соціальної мережі, яка забезпечує формування транснаціонального, тобто не поділеного державними кордонами, соціального, культурного, політичного, міграційного простору. Внаслідок цього багато дослідників характеризують сучасні діаспори як **транснаціональні спільноти** [8]. Цей термін не лише опанував наукову літературу, але й сферу політики, зокрема, як транснаціональні спільноти трактуються діаспори в документах ООН [9].

На думку багатьох дослідників, транснаціоналізація діаспор здатна створювати неабиякі труднощі як для країни походження, так і перебування [10]. Оскільки транснаціональна мережа поєднує і тих осіб, які знаходяться за кордоном, і тих, які залишаються в країні походження, завдяки їй розвивається так звана ланцюгова міграція, тобто міграція через об'єднання все ширшого складу сімей, що слабо піддається регулюванню збоку держави. Комунікації між членами діаспор та їхніми близькими на батьківщині спрощують міграцію не лише для родичів, а й ширшого кола земляків, яким земляцька підтримка в зарубіжній країні дає змогу легше адаптуватися до проживання в ній. З другого боку, ця ж обставина виступає фактором збереження рис і особливостей власної культури в чужоетнічному середовищі, що може сприйматися суспільством проживання як гальмо інтеграції до нього. Поширення у таких транснаціональних просторах подвійної (навіть множинної) ідентичності, що інколи формалізується у вигляді подвійного (множинного) громадянства, що може негативно сприйматися як країною походження, так і знаходження діаспор, оскільки ставить під сумнів міцність зв'язку між державою і громадянином. Особливо турбує держави та обставина, що завдяки діаспорам створюється і розширюється поле неконтрольованих владою взаємозв'язків та взаємообмінів, які здійснюються поза державним регулюванням та інституціями.

Разом з тим, все більше поширюється думка про те, що погляд на транснаціональні взаємодії, який відповідає світу, організованому у формі національних держав, в умовах глобалізації застарів. Що транснаціональні мережі, носіями яких є діаспори, набагато ефективніше, ніж будь-які державні чи міждержавні інститути, забезпечують міжнародний обмін ідеями, знаннями, культурними надбаннями, значно збагачують соціальний капітал і в країні походження, і в країні проживання, формують надзвичайно важливий інноваційний ресурс, значення якого в глобалізованому світі невпинно зростає. Крім того, ці мережі міцно поєднують дві або й більше держав, виступають мостами, провідниками, посередниками у розвитку взаємодії, торгівлі, співробітництва між ними, відіграють тим самим важливу роль у розвитку сучасного світу.

Для країн походження, у т.ч. й України, надзвичайно важливо, що члени діаспор, хоча й існують у транснаціональному соціальному просторі, проте етнічно, культурно, політично, а часто й економічно пов'язані з батьківщиною. Тому у міжнародній політиці материнських держав все частіше застосовується підхід до діаспор як до вкрай важливого ресурсу. Все більше поширюється практика використання економічного, інтелектуального, соціального, політичного потенціалу діаспор для розвитку батьківщини та її міжнародних зв'язків.

Найчастіше вплив **економічного потенціалу** діаспор на розвиток країни походження розглядається крізь призму *грошових переказів* родичам на батьківщину. Обсяги приватних трансферів у світі перевищили 300 млрд. доларів США на рік і зіставляювані із обсягами прямих іноземних інвестицій [11].

Перекази – важливий засіб боротьби з бідністю та внесків у розвиток людського капіталу, оскільки вони витрачаються на споживання, освіту, лікування, тобто покращання умов життя. Перекази справляють значний позитивний вплив на економіку завдяки ефекту мультиплікатора, оскільки збільшення споживання стимулює виробництво: підраховано, що на 1 долар переказів виробництво зростає на 2 долари [12].

Приплив валюти посилює фінансову стабільність країни, він має вагомий антикризовий значення, оскільки, як довела нещодавня фінансово-економічна криза, коли іноземні інвестиції різко скорочуються, перекази зменшуються лише незначною мірою, а іноді навіть зростають.

Є досить прикладів, коли співвітчизники за кордоном виступали успішними *інвесторами* на батьківщині. Наприклад, до 48 % іноземних інвестицій, отриманих Китаєм, надійшли від діаспори [13]. Дослідники давно відмічали, що мігранти більше схильні до підприємницької діяльності, ніж більшість населення країни перебування. З одного боку, вони знаходяться в країні перебування у менш сприятливій ситуації на ринку праці, що змушує шукати заробітку та соціального просування створюючи власні бізнеси, а з другого, – до міграції вдаються, як правило, найбільш підприємливі особи.

Одне з досліджень, нещодавно проведене у Силіконовій долині у США, показало, що половина бізнесменів іноземного походження, які там працювали, підтримували бізнесові взаємини з батьківщиною, а 73 % – мали намір започаткувати вдома бізнес, 18 % фахівців іноземного походження інвестували у підприємництво на батьківщині [14].

Інвестиції з діаспори не лише безпосередньо посилюють ділову активність на батьківщині, а й покращують загальний інвестиційний клімат, подаючи приклад іншим іноземним інвесторам. Так, дослідники виявили кореляцію між кількістю мігрантів у США та інвестиціями американських фірм в країні їхнього походження.

Разом з тим, існують й інші канали впливу діаспор на розвиток батьківщини. Зокрема, дослідник міграції в Латинській Америці на ім'я Мануель Орожко (що, можливо, натякає на його якщо не українське, то, принаймні, східноєвропейське походження) вивів так звану *формулу п'яти «Т»*, що працює й за межами досліджуваного ним регіону [15]. Відповідно до неї, діаспори сприяють економічному розвитку країни походження в таких сферах як туризм, транспорт, телекомунікації, торгівля, трансферти. Адже поїздки представників діаспори на батьківщину сприяють розвитку туризму та транспорту, їхня постійні контакти з родиною, яка залишилися вдома, – телекомунікаціям. Попит в діаспорі на так звані «ностальгічні» товари спричиняє їх експорт до країни перебування, а отже, збільшення виробництва на батьківщині. Через численних друзів і знайомих в іноземному середовищі ці товари поступово набувають популярності у місцевого населення в країні перебування, внаслідок чого зростає їх імпорт, тобто обсяги міжнародної торгівлі. Наприклад, мексиканське пиво «Корона» перетворилося на одне з найпопулярніших у США.

Завдяки діаспорам на батьківщину потрапляють не лише фінансові ресурси, але й **інтелектуальні**. Зокрема, контакти, які підтримує науково-технічний персонал на батьківщині із своїми колегами, які виїхали за кордон, сприяє передачі науково-технічних знань, новітніх технологій та передового досвіду, розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва. Низка досліджень показала кореляцію між кількістю студентів, які навчаються, наприклад, у США і кількістю посилань на наукові роботи, виконані у країні походження. Ще помітніша позитивна кореляція була виявлена між кількістю студентів з тієї чи іншої країни та кількістю наукових публікацій, підготовлених у співавторстві з американськими вченими [16].

З виникненням новітніх засобів комунікації, передовсім інтернет, формуються численні інформаційні мережі, що пов'язують інтелектуалів в діаспорі та на батьківщині. Їхня основна мета полягає в обміні та поширенні інформації, проте вони також створюють умови для передачі бізнесових, виробничих та фінансових можливостей. У світі нараховується понад 40 таких мереж .

Відомий приклад успішної реалізації інтелектуального потенціалу діаспори – поступове перетворення Індії із країни-постачальника кадрів математиків і програмістів за кордон у виробника і експортера програмної продукції. Відповідно до доповіді Азійського банку, 19 з 20 індійських компаній з виробництва програмного продукту були засновані або управлялися представниками індійської діаспори в зарубіжних державах. Було створено 400 тис. нових робочих місць, а вартість експорту цих компаній сягнула 6 млрд. доларів США на рік [17].

Звичайно, трансферу знань найбільше сприяє повернення професіоналів на батьківщину. Проте, повернення осіб з нижчим рівнем освіти, які змогли набути за кордоном навичок життя та роботи у передових економіках, також має позитивне значення. Навіть, якщо чисельність тих, хто повертається, незначна, ефект від привнесення передових ідей, поглядів, моделей поведінки може бути вагомим.

Не менш важливим для країни походження є використання **соціального капіталу** діаспор. Зв'язки діаспори, її пов'язаність і з країною перебування, і з країною походження дослідники вважають

найціннішим інструментом. Ця соціальна мережа забезпечує не лише надходження коштів, але й транспортування бізнесових можливостей. Сама присутність діаспори в зарубіжній державі сприяє покращанню іміджу країни походження, поширенню знань про неї. Відбувається, так би мовити, подолання репутаційних бар'єрів. Лише один приклад: на конкурсах Євробачення Португалія традиційно голосує за представників України, за що треба дякувати мігрантам-українцям, які зуміли заволідати симпатіями місцевого населення. Адже донедавна жодних традиційних культурних зв'язків між Україною та Португалією не існувало.

Таким чином, діаспора допомагає зарубіжним бізнесменам виявити бізнесовий потенціал країни походження, а також знизити ризики трансакцій, якщо до їх здійснення залучаються представники діаспори, які володіють мовою, знають особливості бізнесового клімату, мають зв'язки на батьківщині.

Достатньо є прикладів й того, як потужні діаспори сприяли успіхам країни походження у **політичній царині**, лобіюючи її інтереси, просуваючи укладення вигідних торгових та інших міжнародних угод [18].

Таким чином, співпраця з діаспорою відкриває для країни походження значні додаткові можливості. Разом з тим, величина цих можливостей залежить від потужності діаспори, її організованості, а головне, збереження власної національної самобутності, протидії невідвортній асиміляції. Це вимагає, щоб материнська нація не лише використовувала діаспору, а й підтримувала і оберігала її. З другого боку, якою б потенційно могутньою не була діаспора, вивільнення її потенціалу залежить від спроможності країни походження скористатися з нього. Іншими словами, необхідна комплексна і дієва **політика у відповідній сфері**.

Перш, ніж її сформулювати, важливо визначити, які питання на батьківщині можуть бути вирішені за допомогою діаспори, на які цілі має бути спрямована співпраця. Необхідно виявити і зрозуміти можливості та інтереси самої діаспори, усвідомити, що допомога з її боку не є і не має бути філантропією, а повинна базуватися на спільній зацікавленості.

Вагомим елементом державної політики щодо діаспори має стати міжнародна співпраця щодо захисту прав і свобод співгромадян за кордоном, яка, крім іншого, має цілком прагматичний зміст. Адже чим кращим є становище співвітчизників за кордоном, тим більше вони здатні прислужитися батьківщині, тим більшими є грошові перекази, а також шанси отримати висококваліфікованих працівників чи підприємців у разі їхнього повернення додому.

Оскільки здатність діаспори виступати провідником співпраці залежить від ступеня її організованості, важливим напрямом має бути підтримка інституцій діаспори. Його значення зростає внаслідок кількісного збільшення та урізноманітнення складу сучасних діаспор, в результаті чого внутрішні комунікації всередині цих спільнот ускладнюються.

Для успіху державної політики щодо діаспор велике значення має довіра до ініціатив уряду. Вона формується завдяки партнерському діалогу, прозорій взаємодії, високій ефективності спільно проведених заходів, належній оцінці внеску діаспори засобами масової інформації, що формують відповідну громадську думку, наполегливій роботі щодо донесення до діаспори інформації про ситуацію в країні походження, адресовані їй урядові рішення, у т. ч. і за допомогою можливостей інтернет.

Вкрай важливим є наявність певного державного центру планування, координації та реалізації такої політики. Багато країн світу утворили *спеціальні урядові установи*, які займаються зв'язками з діаспорою: Азербайджан, Болгарія, Вірменія, Бразилія, Литва, Мексика, Румунія, Туреччина та багато інших. Ключова роль серед державних інститутів, на які покладено забезпечення політики щодо діаспор, належить консульствам та дипломатичним представництвам за кордоном.

Співпраця з діаспорами у багатьох країнах має солідне законодавче підґрунтя, багато з них розробили і застосовують *спеціальні програми*, які, як правило, передбачають: залучення діаспор до вирішення економічних проблем, надання вихідцями з діаспор консультативних послуг, підтримку інститутів діаспори, захист прав і свобод співвітчизників за кордоном, заохочення використання їх переказів та інвестицій з метою розвитку територій походження, забезпечення соціальної, культурної, інформаційної та освітньої підтримки.

Зарубіжний **досвід політики**, спрямованої на реалізацію потенціалу діаспори в інтересах розвитку батьківщини, є досить багатим. Однак, при її розробці, зазвичай, справедливо виникали застереження щодо порушення законів ринку, невинуватених привілеїв, якими не користується більшість населення,

або й можливостей зловживань. Тому більшість держав світу, розраховуючи на участь діаспор у їхньому розвитку, вдаються до загальних, тобто адресованих всьому населенню, а не спеціальних заходів, які спрямовані на покращання інвестиційного клімату, удосконалення банківських систем тощо. Попри це, численними є приклади використання спеціальних механізмів, адресованих саме діаспорам.

Серед них, зокрема, *спрямування переказів з діаспори* через вітчизняні банківські установи. Наприклад, на Філіппінах Державна адміністрація з соціального захисту працівників за кордоном видає кожному працівникові-мігрантові ідентифікаційну картку, що автоматично означає відкриття банківського рахунку, через який переказ коштів на батьківщину здійснюється за символічною ціною. Відомий приклад – угода між 15 фінансовими установами Мексики та США, досягнута за участі мексиканського уряду, яка дозволила нелегальним мігрантам-мексиканцям у США відкривати поточні рахунки в банках, з яких на батьківщині знімають гроші члени їхніх родин, лише за наявності ідентифікаційної картки, що видається мексиканськими консульствами.

Щоб *заохотити перекази*, деякі країни походження запроваджують накопичувальні валютні рахунки у вітчизняних банках, які гарантуються державою і не залежать від загальної системи обміну валют. Зазвичай (Індія, Пакистан) на такі рахунки встановлюються вищі депозитні проценти, ніж на рахунки в місцевій валюті або на заощадження, що зберігаються в банках країн перебування. Подеколи встановлюються більш вигідні умови обміну валют з таких рахунків.

Оскільки кошти, які надсилають окремі громадяни, відносно невеликі, застосовуються механізми *накопичувальних рахунків* під певні програми, наприклад, з метою купівлі житла, освіти чи відкриття бізнесу. Наприклад, можна згадати спільний проект банків Сальвадору та Іспанії під назвою «Моя сім'я, моя країна, моє повернення». За бажанням громадянина його заощадження можуть також спрямовуватися в успішні та прибуткові підприємства на батьківщині. Відповідна урядова програма діє на Філіппінах.

Крім іншого, накопичувальні рахунки дозволяють отримати їх власникам дешеві кредити під майбутні перекази. Досвід багатьох країн довів практичну цінність та ефективність *мікрокредитування*. Воно здійснюється спеціальними фінансовими установами, які підтримуються і контролюються державою.

З метою залучення коштів з-за кордону держави випускають також *цінні папери*, що поширюються в діаспорах, які деноміновані в іноземній валюті. На них встановлюються вигідні проценти та обмінні курси, а їхні власники мають право отримати готівку за першою вимогою (Ізраїль, Мексика, Індія, Китай тощо).

Перелічені фінансові механізми сприяють накопиченню валютних коштів у національних банківських установах і тим самим підвищують платоспроможність держави на міжнародних ринках капіталів та товарів.

Принагідно зауважимо, що всі вони носять заохочувальний характер. Натомість, спроби обкладати діаспори податком лише поодинокі. Можна згадати хіба що Еритрею, чверть громадян якої проживають за кордоном, де уряд просить своїх співвітчизників сплачувати 2 % від своїх доходів на користь держави. Результативність таких закликів, однак, вкрай низька.

Наступна група заходів, які застосовуються країнами походження, спрямована на заохочення використання надісланих з-за кордону грошей на *створення робочих місць* на батьківщині, що, у свою чергу, є важливою передумовою репатріації співвітчизників з-за кордону. Вони полягають у скороченні митних зборів на імпорт інструментів чи устаткування представниками діаспор або мігрантами, які повертаються. Додатковими пільгами можуть скористуватися репатріанти, які започатковують експортне виробництво, або відкривають бізнес у депресивних районах. У деяких країнах також застосовуються пільгові кредитні схеми для репатріантів-підприємців, пільговий доступ до сировини.

Оскільки часто перешкодою до започаткування підприємницької діяльності є відсутність належних *знань та досвіду*, а також необхідної інформації, країни походження практикують спеціальні навчальні програми для репатріантів або мігрантів, які мають намір повернутися на батьківщину, поширюють інформацію про робочі місця, можливості відкриття власного бізнесу через урядові веб-портали, дипломатичні представництва за кордоном.

Останніми роками багато писалося про *колективні перекази* на розвиток рідних місць, які здійснюються асоціаціями вихідців з певних місцевостей в країнах перебування. Зокрема, популяризується мексиканський досвід. Понад 2 тис. земляцтв мексиканців у США, створених не лише

завдяки самодіяльності мігрантів, але й підтримці мексиканського уряду, яка надається через консульства, уже понад десятиріччя можуть скористатися системою 1+3. Це означає, що на кожний долар колективних переказів, які спрямовуються на виконання соціально значущих проектів в рідному краї, один долар додається з державного бюджету Мексики, один – з бюджету штату, а один – з місцевого бюджету.

Одним із важливих засобів особливих взаємин з діаспорами є запровадження *подвійного громадянства*, що дозволяє формалізувати ці стосунки і практично, і символічно. Хоча подвійне (множинне) громадянство оцінюється неоднозначно, міжнародні експерти здебільшого погоджуються, що ставлення держав до цього питання зазнало змін і на місце категоричного неприйняття прийшло усвідомлення того, що в сучасному глобалізованому світі особа може мати тісні зв'язки з більш, ніж однією державою, і що це не обов'язково призводить до виникнення конфліктних ситуацій. Ще 1983 р. подвійне громадянство було дозволено Єгиптом, у 1996 р. до конституції Мексики внесено поправки, які не лише дозволили подвійне громадянство, але й дали змогу відновити мексиканське громадянство тим, хто втратив його внаслідок набуття громадянства іншої держави, у 2003 р. на подвійне громадянство погодилися Філіппіни, у 2005 р. відповідний закон з метою посилення зв'язків з діаспорою було прийнято у Вірменії, подібна норма існує в Молдові, Австралії і т. д. [19].

Важливий момент залучення діаспор до участі у розвитку країни походження – *участь у виборах* на батьківщині. У низці країн запроваджено механізми, завдяки яким діаспори можуть не лише долучатися до політичного життя, але й презентувати свої власні інтереси. Наприклад, італійці, які проживають за кордоном, мають право поштовим шляхом обрати 12 представників до парламенту та 6 сенаторів [20]. Такі механізми не лише зміцнюють зв'язки з батьківщиною, а й забезпечують урахування інтересів діаспори в країні походження, здійснення реформ, в яких вона зацікавлена, і які, в свою чергу, сприяють репатріації.

Вкрай важливий для транснаціональних спільнот, якими є на сьогодні діаспори, *режим вільного пересування* між країнами походження та проживання, а також *доступ до важливих суспільних інститутів на батьківщині*, що, як правило, регулюється спеціальними законами. Наприклад, правом безвізового в'їзду до Індії користуються громадяни індійського походження аж до четвертого покоління, вони також мають доступ до освітніх закладів на історичній батьківщині. В Угорщині закон забезпечує етнічним угорцям з-за кордону право виходу на ринок праці для тимчасового працевлаштування. У Польщі представники діаспори можуть вступати до державних навчальних закладів і отримувати стипендії.

Право купівлі землі та іншої власності – ще один цікавий інструмент. У Португалії, наприклад, при придбанні власності представниками діаспори зменшується податок, а також пропонуються кредити, частина процентів на які покривається державою.

Попри всі можливі позитивні наслідки розвитку і співпраці з діаспорами, найбільш бажаним є для країни походження **репатріація** співвітчизників, тобто збагачення людських та інтелектуальних ресурсів держави за рахунок людей, які набули за кордоном нових знань та навичок, встановили корисні зв'язки, мають неабиякий демографічний, трудовий, інтелектуальний потенціал. Повернення мігрантів забезпечує принаймні три важливі переваги для країни походження. По-перше, воно дає змогу зекономити ресурси, які можуть бути використані для інших цілей; по-друге, надходження нових знань прискорюється, оскільки воно відбувається безпосередньо через його носіїв, які повертаються на батьківщину; по-третє, завдяки зв'язкам та зацікавленості мігрантів, які повертаються, прискорюється створення та поглиблюються міжнародні контакти.

Цей напрям державної політики особливо посилюється в умовах демографічної кризи і активно розробляється багатьма країнами, зокрема, відповідні програми існують Росії, Казахстані, Польщі тощо. Показово успішні приклади заохочення повернення співвітчизників, передовсім кваліфікованих, продемонстрували Тайвань, Корея, Індія. Китай, тобто країна, яка розробила найбільш розвинуту систему співпраці із своєю діаспорою, особливу увагу приділяє фахівцям, студентам, які навчаються за кордоном. Стимулюючи їхнє повернення їм створюються належні виробничі та побутові умови: починаючи від надання житла, можливості придбати машину до позачергового встановлення телефону. Деякі місцеві уряди виплачують грошові премії тим, хто прибуває на тривалий час, хоча й не планує залишитися назавжди (12 тис. доларів США в Гуанджоу). Використовуються моральні стимули – встановлено спеціальні премії для цієї категорії громадян, популяризуються їхні здобутки [21].

Разом з тим, досвід доводить, що репатріація осіб, які довгий час прожили за кордоном, є непростим і дорогим процесом. Не наважуючись переїхати для постійного проживання, представники діаспори здебільшого відвідують батьківщину тимчасово. У зв'язку з цим програми з повернення спеціалістів на тимчасовій основі практикували ПРООН, МОМ, деякі інші міжнародні організації. Вони передбачали створення на батьківщині умов не гірших, ніж за кордоном, тому потребували значних коштів і охоплювали незначну кількість осіб. Проте інколи участь у таких програмах ставала містком до повернення на батьківщину для постійного проживання. Разом з тим, навіть тимчасовими візитами представників діаспори не можна нехтувати, оскільки вони є важливим каналом передачі знань та встановлення зв'язків. Так, дослідження в Силіконовій долині, яке уже згадувалося вище, виявило, що принаймні раз на рік повертаються на батьківщину половина зайнятих там спеціалістів іноземного походження, а деякі й частіше.

Зрозуміло, що мігранти повертаються передовсім тоді, коли економічна ситуація вдома покращується. Однак, як показує міжнародний досвід, вони погоджуються на певні матеріальні втрати, якщо бачать на батьківщині перспективи. У зв'язку з цим оформлена і чітко артикульована політика підтримки репатріації з боку країни походження має велике значення. Зокрема, приклад Таїланду та Ірландії показав, що для фахівців велике значення має можливість отримати фонди для досліджень, створення необхідної інфраструктури, наприклад, індустріальних парків. Успішну історію повернення спеціалістів демонструє Тайвань. Так, тут створено індустріальний парк, орієнтований на наукоємні виробництва, де половина кампаній засновано репатріантами-вченими. У 2000 р. в парку працювали понад 5 тис. репатріантів. Натомість, несприятливий економічний клімат, труднощі із започаткуванням бізнесу стають на перешкоді поверненню.

Таким чином, діаспора має великий потенціал, використання якого здатне значно динамізувати розвиток країни походження. Залучення діаспор може зменшити негативні наслідки міграції, пом'якшити втрати від відпливу мізків, забезпечити поповнення людського та трудового потенціалу країни, поглибити міжнародну співпрацю. Однак досягти результату можна лише запровадивши адекватну державну політику у цій сфері.

-
1. Brubaker R. The "diaspora" diaspora // *Ethnic and Racial Studies*. – 2005. – N 1. – P. 1.
 2. У науковій літературі існує багато визначень поняття «діаспора». Оскільки термінологічна дискусія не належить до завдань цієї статті, в ній використовується найширше визначення, відповідно до якого діаспора – це члени етно-національної (тобто не лише етнічної, а й громадянської) спільноти, які проживають поза своєю батьківщиною, проте підтримують сталий зв'язок із нею. Виходячи з цього, сутність діаспори полягає у пов'язаності з обома країнами, а враховуючи, що первинний зміст слова діаспора – «розсіяння», в багатьох випадках вона пов'язує не дві, а більшу кількість країн.
 3. Попков В. Д. Феномен этнических диаспор. – М., 2003. – 340 с. – Режим доступа: <http://www.tovievich.ru/book/12/168/1.htm>.
 4. Кондратьева Т. Диаспоры в современном мире: эволюция явления и понятия // *Перспективы*. – Режим доступа: <http://www.perspectivy.info>.
 5. Із виступу Генерального Секретаря ООН Пан Ги Мун на Третньому глобальному форумі з міграції та розвитку в листопаді 2009 р. в Афінах. – Режим доступа: <http://www.un.org>.
 6. Brubaker R. The "diaspora" diaspora // *Ethnic and Racial Studies*. – 2005. – N 1. – P. 11.
 7. Faist T. Transnationalization in International Migration: Implications for the Study of Citizenship and Culture. – Режим доступа: <http://www.tires.euv-frankfurt-o.de>.
 8. Portes A. Globalization from Below: The Rise of Transnational Communities // *Latin America in the World Economy*. – Westport, CN: Greenwood Press, 1996. – P. 151-168.
 9. Международная миграция и развитие. Доклад Генерального секретаря. ООН А/60/871.
 10. Vertovec S. Diasporas Good? Diasporas Bad? // *Metropolis World Bulletin*. – Volume 6. – 2006. – P. 7.
 11. Ratha F., Mohapatra S., Xu Z. Outlook for Remittance Flows 2008-2010: Growth expected to moderate significantly, but flows to remain resilient // *Migration and development Brief*. – 2008. – N. 8.
 12. Costs and Benefits of International Migration. *World Migration Report 2005*. – IOM, 2005. – P. 192.
 13. Migration in the Interconnected World: New Directions for Action. Report of the Global Commission on the International Migration. – Geneva, 2005. – P. 30.

14. Lowell L., Gerova S. *Diasporas and Economic Development: State of Knowledge*. – Washington: World Bank, 2004. – Режим доступу: <http://www.siteresources.worldbank.org>.
15. Ibid.
16. Lowell L., Gerova S. *Diasporas and Economic Development: State of Knowledge*. – Washington: World Bank, 2004. – Режим доступу: <http://www.siteresources.worldbank.org>.
17. Ionescu D. *Engaging Diasporas as Development Partners for Home and Destination Countries: Challenges for Policymakers/ IOM Migration Research Series*. – N.26. – 2006. – P. 23.
18. Тощенко Ж. Т., Чаптыкова Т. И. Диаспора как объект социологического исследования // Социс. – М., 1996. – №12. – С. 33–42.
19. Ionescu D. *Engaging Diasporas as Development Partners for Home and Destination Countries: Challenges for Policymakers/ IOM Migration Research Series*. – N.26. – 2006. – P. 38.
20. Biscaro A. *The Italian Transnational Citizen: Casts a Vote and Scores a Goal // Metropolis World Bulletin*. – 2006. – N 6. – P. 15.
21. *Converting Migration Drains into Gains: Harnessing the Resources of Overseas Professionals /Ed. by Wescott C., Brinkerhoff J. M.* – Manila: Asian Development Bank, 2006. – P. 137. /Ed. by Wescott C., Brinkerhoff J. M.

Владика Діонісій Ляхович

РОЛЬ ЦЕРКВИ У ЗБЕРЕЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Вступ

У рамках головної теми нашого конгресу «Диаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє» як Апостольський візитатор для українців греко-католиків в Італії та Іспанії хотів би запропонувати сьогодні тему для короткого аналізу – «Роль Церкви у формуванні української діаспори як передумова в утвердженні держави Україна у міжнародній спільноті».

Доповідь поділяється на дві головні частини: 1) *Праця Церкви над формуванням діаспори в Італії та Іспанії* та 2) *Заходи з боку УГКЦ в Україні на підтримку українських емігрантів на чужині та іноземних іммігрантів в Україні [1]*.

1. Українська діаспора вчора і сьогодні: картинка з минулого української імміграції в Бразилії

Протягом останніх 120 років український народ перейшов через чотири великі еміграційні хвилі. Ці чотири хвилі створили сучасну українську діаспору. Я належу до першої хвилі української еміграції, яка виїхала при кінці 19-го століття до Бразилії. Перш ніж перейти до аналізу новітньої української імміграції в Італії та Іспанії, коротко хотів би пригадати про нашу діаспору в Бразилії, адже в наступному році святкуватиметься 120-річчя цієї імміграції. З цієї нагоди на початку вересня 2011 року у м. Прудентополіс відбудеться Собор УГКЦ, а в місті Курітіба, столиці штату Парана, – Синод єпископів УГКЦ. На сьогоднішній день тільки Українська греко-католицька церква в Бразилії начисляє понад 220 громад з власними храмами. Майже при всіх церквах діють молодіжні та підліткові культурно-релігійні організації. Діє також понад 20 українських танцювальних гуртків. Майже в усіх храмах Божественні Літургії служаться в українській мові. У середині травня цього року транслювалася Літургія українською мовою зі столиці Бразилії по всій країні. Наші люди досі співають українські пісні, колядки, щедрівки і гаївки, вдягаються в народні строї. На декількох площах Бразилії відкрито пам'ятники Т. Г. Шевченку, діють українські музеї і громадські асоціації, які об'єднуються у центральній українсько-бразильській Асоціації. Я можу сміливо сказати, що цього усього сьогодні б не було, якщо б не було Української церкви. Тому українська культура в Бразилії ідентифікується з церквами та з її організаціями, в той час як німецька культура відома тут більше по баварському пиві, а італійська – по піці чи макаронах. У Бразилії Церква до сьогодні відіграє основну роль у збереженні української ідентичності, аналогічно можна ствердити і про Аргентину, Сполучені Штати Америки і Канаду.

2. Новітня хвиля української імміграції в Італії та Іспанії

В першій частині доповіді хочу зосередити увагу учасників Конгресу на новітній хвилі імміграції українців, зокрема в Італії та Іспанії. Думаю, що кожен, хто хоча б трішки знайомий з даною тематикою,

погодиться зі мною в тому, що більш ніж десятирічний досвід масової української імміграції як в Італії, так і в Іспанії з тимчасового явища поїздок на заробітки набирає все чим більш характерних ознак сталої діаспори. Проте, чи термін «діаспора» вже сьогодні може бути застосований для охарактеризування української спільноти у згаданих країнах, залишається питанням поки що дискусійним та недостатньо дослідженим.

Якщо зазвичай на шпальтах українських газет, коли йде мова про українців в Італії та Іспанії, найчастіше зустрічаємо вислови на кшталт «українські трудові мігранти», то серед самих мігрантів останніми роками все частіше застосовується термін «українська діаспора». Зазначу, що в правовому контексті, мабуть, ще зарано говорити про закоренілу українську діаспору в згаданих країнах, оскільки українці як в Італії, так і в Іспанії по сьогоднішній день, порівняно з місцевими громадянами, обмежені в правах, а велика кількість і досі перебуває в цих країнах у нелегальному статусі. Та все-таки такі характерні ознаки діаспори, як збереження своєї духовності, культури та ідентичності, гуртування спершу у церковних, а останніми роками також і в культурно-громадських спільнотах свідчить про те, що процес формування української громади в Італії та Іспанії має основні характеристики, що визначають діаспору. І сьогодні, як і в минулому, неабияку роль у цьому процесі відіграє саме Церква. Як слушно зауважує дослідниця теорії української міграції І. Бойко: «Релігійний фактор – це особлива ознака діаспори. Історія діаспор показує, що релігія стала цементуючим фактором у консолідації представників одновірців (часто співпадаючих з певною національністю)» [2].

Щодо сучасної хвилі еміграції, то на підтвердження такого тезису передусім слід відзначити, що ряд офіційних документів [3] та Кодекси Канонів як Римо-Католицької Церкви [4], так і Східних Церков [5] застерігають, щоби вірним Церкви свого права була гарантована душпастирська опіка на чужині в рідному обряді та рідній мові [6]. Таким чином, переходячи до аналізу практичної діяльності УГКЦ в Італії та Іспанії, хочу зазначити, що власне завдячуючи вищезазначеним документам Церкви, передумови для душпастирства УГКЦ в згаданих країнах, де наша Церква ще не має власних матеріальних та юридичних структур, були доволі добрими, оскільки нам була надана можливість служіння в римо-католицьких храмах в українському обряді.

2. 1. Практична діяльність Української Греко-Католицької Церкви в Італії та Іспанії

Практична діяльність Української Греко-Католицької Церкви в сфері міграції провадиться багатьма різними церковними структурами, зокрема: Апостольськими візитатурами в Італії, Іспанії, Комісіями УГКЦ у справах мігрантів, Пасторально-місійним відділом, Карітасом України, Патріаршою катехитичною комісією, Єзуїтською службою для біженців, Морським апостолятом та ін.

Як відомо, масова еміграція з України в Італію розпочалася наприкінці 90-х років минулого століття. Розуміючи необхідність духовної опіки українців на чужині, 10 років тому було відкрито храм монастиря оо. Василіан у Римі для пасторальної діяльності серед українських заробітчанин, водночас наповнилися і стіни єдиної української парафії свв. Сергія і Вакха у Римі.

Крім того, отці Василіяни, а також о. Іван Музичка (тодішній парох свв. Сергія і Вакха) розпочали пошук українців для утворення у більших містах Італії церковних громад, яким, за домовленістю з італійським єпископатом, надавалася можливість служіння в римо-католицьких храмах. Цей перший етап формування української спільноти в Італії між 1999 – 2003 роками був підготовчим та допоміг українцям в Італії не «загубитись» у чужому світі.

В наступному етапі 2003-2005 за домовленістю Блаженнішого Любомира (Гузара), Глави УГКЦ і Конференції Єпископів Італії було призначено Пасторального координатора для українців в Італії о. Василя Поточняка, котрий поряд із тим, що дбав, як забезпечити духовною опікою ті італійські території, де скупчена велика кількість українських мігрантів, також мав налагоджувати контакти між уже наявними українськими громадами, а 14 січня 2003 року офіційним декретом Конгрегації Східних Церков, на прохання Блаженнішого Любомира (Гузара), було призначено преосвященного Владика Гліба (Лончину) Апостольським Візитатором для українців в Італії. З березня 2005 року і по сьогодні уряд Пасторального координатора виконує о. Олександр Сапунко, а уряд Апостольського Візитатора з 7 січня 2009 року виконує Владика Діонісій (Ляхович). Як зазначалося, в Італії та Іспанії УГКЦ не має власної єпархії чи екзархату, а тому практична діяльність у сфері імміграції у згаданих країнах провадиться Апостольською Візитатурою.

Наводячи коротку статистику, хотів би зазначити, що станом на сьогодні в Італії служать біля 50 священників, які обслуговують 125 українських церковних громад в усіх регіонах Італії. Зазвичай українські вірні збираються на молитву та спільні зустрічі в храмах Італійської церкви, а декілька святинь були передані у виключне користування українським громадам.

Нова українська заробітчанська імміграція на теренах Іспанії появилася більш-менш у тому самому часі, що і в Італії. Першим організатором наших спільнот був о. Йосиф Казанова. Тому три роки координатором було призначено о. Гектора Ціммера, а від листопада 2009 о. Василя Бойка. Станом на сьогодні в Іспанії служать 17 священників, які обслуговують біля 40 українських церковних громад в різних регіонах Іспанії. Протягом останнього року основні зусилля УГКЦ в Іспанії спрямовані на пошук нових місць скупчення українців та утворення там церковних громад. Також налагоджується діяльність в інформативному терені, який би об'єднував українців в Іспанії.

Значу, що УГКЦ в Італії на сьогоднішній день вдалося дещо краще розвинути душпастирську діяльність. Хоча як в Італії, так і в Іспанії наша Церква намагається бути присутньою у всіх сферах суспільного життя українців, надаючи їм окрім духовної, моральної, психологічної, нерідко і соціально-правову та матеріальну опіку. Ця опіка полягає в тлумаченні іноземного законодавства, психологічних порадах, сприянням в працевлаштуванні, опіці над хворими та ув'язненими, допомозі в перевезенні домовин покійних в Україну тощо. Щодо фінансування даних заходів, то варто зазначити, що попри певну фінансову допомогу з боку УГКЦ, а також Італійської та Іспанської Церков, нерідко і самі вірні є неабияк солідарними зі своїми потребуючими братами та сестрами, і, дякуючи їхнім пожертвам, вдається реалізовувати вищезгадані заходи. Проводяться благодійні акції серед українців в Італії та Іспанії також і для потребуючих в Україні, зокрема дітей.

Скажімо, в Італії більш сприятливими умовами для душпастирства наших вірних є присутність монаших чоловічих та жіночих згромаджень, а також двох Українських папських колегій. Так, наприклад, від 2005 року Сестри Службениці Генерального дому в Римі відвідують ув'язнених українських жінок у Римі (Centro Identificazione ed Espulsione). Тут постійно знаходяться 10-12 жінок (особи змінюються), яких затримують без документів на території Італії. Сестри розмовляють з ними, надаючи духовну і моральну підтримку. Часто деякі з них перебувають на межі психічного й емоційного зриву. Сестри організують з ними спільні і приватні молитви, провадять духовні розмови, приносять їм духовну літературу й релігійну атрибутику.

На сьогоднішній день при церковних громадах вже діють декілька недільних шкіл, в яких діти вивчають українську мову та культуру.

Єднання українських іммігрантів в Італії сприяє проведенню різних культурно-мистецьких заходів, і тут є неабиякий вклад українських студентів Папських колегій.

Десять років поспіль УГКЦ в Італії є організатором всеіталійського Дня Матері, який проводиться у Римі. На свято з'їжджаються представники українських громад із усієї Італії у кількості 3-5 тис. осіб. З України на Свято запрошуються народні та заслужені артисти та відомі виконавці української пісні. Це свято по праву можна вважати найбільшим об'єднавчим заходом загальнонаціонального рівня в Італії. У багатьох містах Італії українські церковні громади беруть участь у «Святі народів», яке організовує Італійська церква, де різні іноземні народи представляють власну культуру та традиції. Все частіше багато італійців приходять на наші богослужіння, щоби насолодитися їх духовною красою та співучістю. Більшість італійських родин, у яких працювали наші українці, є добре обізнаною з українською історією та культурою.

Протягом останнього року основні зусилля УГКЦ в Італії направлені на душпастирську опіку молоді. В Римі при парафії свв. Сергія і Ваха відбуваються регулярні зустрічі молодих Українців Риму, за участю яких організуються різноманітні духовно-культурні заходи розважального характеру. Схожа діяльність ведеться і в багатьох інших громадах Італії, а для її розвитку розробляється проект щодо створення катехитичних груп праці з молоддю, до яких належали б священник, сестра, лідер від молоді та дорослих мирян, які б виїжджали на вихідні (субота, неділя) до парафій в Італії для духовного спілкування чи реколекцій.

Вагомим інформативно-об'єднавчим чинником протягом цих останніх восьми років став християнський часопис українців в Італії «До Світла». Він розповсюджується серед українців усіх регіонів Італії та намагається висвітлювати різноманітні аспекти іммігрантського побуту і життя, а також місце Церкви в цьому житті. Зростання тиражу та кількості дописувачів стало доказом того, що журнал має не

тільки інформаційну, але і об'єднавчу силу та виховує українців у переконанні не цуратись українства та своїх традицій. З 2008 року в Інтернеті запрацював і веб-сайт УГКЦ в Італії (<http://www.chiesaucraina.it/>).

Майже кожної неділі відбуваються душпастирські візити Апостольського візитатора до українських громад Італії та Іспанії, завдяки яким налагоджуються тісні стосунки з місцевими єпископами та вивчаються можливості розширення душпастирських осередків та потреби українців.

Підсумовуючи короткий огляд діяльності Церковних громад в Італії та Іспанії, хотів би зазначити, що вони, як очевидно, виконують функції не лише духовного, але також культурного та соціального центру. Саме в Церкві українці за кордоном мають можливість зустрічатися, обговорювати свої проблеми, об'єднувати зусилля для подолання цих проблем та самоорганізовуватися. Фактично церковні громади послужили зародками усіх помітних громадських організацій українців, реалізації спільних ініціатив, створення недільних та суботніх шкіл. Хотів би нагадати і про те, що сьогодні як в Італії, так і в Іспанії діють десятки культурно-громадських об'єднань, які відіграють не менш важливу роль у процесі формування української діаспори. Як відомо, багато з них зародилися на ґрунті церковної громади, які сьогодні вже в силі діяти самостійно. І, можливо, допоки з боку держави поки що не зауважується рішучих кроків у формуванні української діаспори, то саме співпраця Церкви та культурно-громадських організацій в Італії та Іспанії мала б стати запорукою утвердження держави Україна у міжнародній спільноті.

З мого боку, представляючи власне не громадську організацію, а церковну, хочу запевнити представників українських громадських організацій, що Українська діаспора в Італії завжди може розраховувати на допомогу УГКЦ як інтегруючої складової частини української спільноти в Італії у всіх соціальних, економічних, культурних ініціативах, пов'язаних із турботою про покращення долі українського емігранта та становлення української діаспори в Італії.

Природа церковної і громадської організації є дещо відмінною, відповідно і функції мають нерідко відмінний характер. Однак хотів би наголосити, що цей відмінний характер функцій не означає, що вони є між собою конфліктними, а радше, навпаки, взаємодоповнюючими.

Тому не менш важливим для громадських організацій та церковних громад є плекання взаємоповаги, порозуміння та співпраці, не заступаючи при цьому місця один одного, а радше взаємно допомагаючи. Жодна зі сторін не повинна бути загрозою для іншої, а тільки взаємним збагаченням та посиленням.

Як Апостольський Візитатор для українців в Італії намагаюся бути завжди гарантом того, щоб церковні громади в Італії ніколи не відкидали громадських ініціатив. Водночас як пастир хотів би закликати лідерів так направляти працю громадських організацій, щоб вони були на службі людині, не переслідували меркантильних цілей, стояли на сторожі суверенітету України, підтримували всіляко європейську перспективу нашої Батьківщини, плекали мир та братню любов поміж народами.

На завершення закликаю громадські організації та усіх людей доброї волі, навіть якщо вони і не є вірними УГКЦ, не відділятися від наших церковних громад, а, навпаки, налагоджувати контакти для спільної тіснішої співпраці, і в такому дусі хочу побажати, щоб українська спільнота в Європі сформувалася в справжню діаспору для якнайбільшого утвердження держави Україна у міжнародній спільноті.

3. Заходи з боку УГКЦ в Україні на підтримку українських емігрантів на чужині та іноземних іммігрантів в Україні

Практична діяльність Української Греко-Католицької Церкви в Україні у сфері міграції провадиться багатьма різними церковними структурами, зокрема: Апостольські візитатури в Італії, Іспанії, Великобританії та Ірландії, Комісія УГКЦ у справах мігрантів, Пасторально-місійний відділ, Карітас України, Патріарша катехитична комісія, Єзуїтська служба біженцям, Морський апостолят та ін. Загалом ця діяльність, що характеризується своїми особливостями та труднощами, здійснюється на двох взаємопов'язаних рівнях:

I. *безпосереднє служіння людям* (українські мігранти та повертанці, їхні рідні та діти, біженці та іноземні іммігранти в Україні, а також моряки, котрі прибувають до портів Австралії, Великобританії, Канади, США та України);

II. *підготовка душпастирів та координація душпастирської опіки мігрантів;*

III. *підготовка та представлення позиції УГКЦ щодо феномену міграції та викликів, які її супроводжують на національному та міжнародному рівнях.*

Коротко проаналізуємо ситуацію по кожному із рівнів та вкажемо на конкретні кроки структур УГКЦ, спрямованих на подолання труднощів та вирішення проблем.

I. Безпосереднє служіння

Відповідно до пасторального контексту можемо виділяти п'ять цільових груп осіб:

- 1) *українські трудові мігранти*, котрі працюють за кордоном (за даними експертів, зараз налічується 4,5 млн. емігрантів за кордоном, близько 2 млн. з яких працюють у ЄС);
- 2) *члени родин мігрантів*, котрі залишилися в Україні (вперше в історії України люди виїжджають на заробітки, залишаючи родини на Батьківщині);
- 3) *повертанці* (за свідченням соціологів, близько 70 % українських трудових мігрантів декларують бажання повернутися до своїх родин, та не більше 20 % реалізує це бажання);
- 4) *жертви торгівлі людьми* (поширення нелегальної міграції сприяє виникненню організованих злочинних угруповань, які активно долучаються до торгівлі людьми);
- 5) *іммігранти та біженці в Україні* (територією нашої держави проходить один із основних транзитних шляхів із Півдня та Сходу до Західної Європи);

1) Українські трудові емігранти

Церковні громади за кордоном виконують функції не лише духовного, але також культурного та соціального центру. Саме в Церкві українці за кордоном мають можливість зустрічатися, обговорювати свої проблеми, об'єднувати зусилля для подолання цих проблем та самоорганізовуватися. Фактично церковні громади послужили зародками усіх помітних громадських організацій українців, реалізації спільних ініціатив, створення недільних та суботніх шкіл тощо.

За даними соціологічного дослідження української трудової міграції (результати презентовані у червні 2009 р. *Карітасом України* за участі *Комісії УГКЦ у справах мігрантів*), пасторальні потреби мігрантів не будуть зменшуватися найближчих 5 років. Навпаки, існує велика ймовірність, що вони зростатимуть через вторинну міграцію (коли до мігрантів переїжджають члени їхніх родин) та формування осередків української діаспори у вищезгаданих країнах. Обидва процеси уже спостерігаються. Ознакою цього є вкорінення мігрантів у країнах перебування і формування власного культурного середовища. Зокрема, створення різноманітних структур самоорганізації (наприклад: *Християнське товариство українців Італії, Спілка українців Португалії, Федерація українських асоціацій Іспанії* тощо), зародження власних медіа (виходять газети, діють інтернет-сторінки, існують спроби радіо- та телепередач), засновуються суботні та недільні школи (у Португалії діє до двох десятків), поширюються щорічні святкування (наприклад, відзначення Дня Матері), мистецькі конкурси та концерти.

Окремо слід згадати відносини між «старою» українською діаспорою і новоприбулими емігрантами. На жаль, між ними бракує місточків, і вони формують два окремих середовища. Це особливо помітно на прикладах Німеччини, Великобританії та Польщі. Нових мігрантів майже немає ні в більшості храмах, ні у старих громадських організаціях. Попри необхідність у притоці «свіжої крові», «стара» діаспора здебільшого не хоче приймати новоприбулих. Вони для неї є незрозумілими, майже зрадниками. Однак внесок трудових мігрантів у економічний розвиток України неможливо переоцінити.

На жаль, новітня хвиля міграції ще не сформувала власного бачення своєї ролі і завдань. Здебільшого представники емігрантських організацій четвертої хвилі послуговуються риторикою діаспори попередніх міграційних хвиль або українського політикуму, котрі інколи є далекими від реалій життя сучасного мігранта. Тому для відображення реальних потреб представники новітньої хвилі міграції потребують вироблення власної позиції та бачення.

2) Члени родин мігрантів

Крім служіння за кордоном, новітня українська трудова міграція ставить перед Церквою виклики і в Україні. Вони стосуються збереження цілості сімей. Вперше в історії України люди їдуть на роботу, залишаючи родини вдома. Це несе із собою три найбільші небезпеки:

- а.** перетворення мігранта на засіб отримання грошей (за свідченнями деяких мігрантів, вони відчують себе своєрідними банкоматами);
- б.** послаблення емоційно-психологічних зв'язків та взаєморозуміння між членами подружжя (емоційний контакт зберігається не довше 9 місяців розлуки, після цього відносини слід відбудовувати заново);

в. виховання дітей без прикладу батька, матері або й обох батьків (діти інколи можуть бездумно витратити отримані з-за кордону гроші з почуттям помсти за те, що їх залишили).

У результаті різко підвищується кількість розлучень в Україні та спостерігається девіантна поведінка у дітей мігрантів. Попри те, що люди виїжджають за кордон заради сім'ї, саме вона стає чи не першою жертвою. Щоб долати ці негативні явища, *Комісія УГКЦ у справах мігрантів* ініціювала створення в Україні порадень для родин мігрантів (діють у Львові, Києві та Донецьку, плануються у Тернополі та Івано-Франківську). Усвідомлюючи відповідальність перед збереженням сутності сім'ї, а не тільки її зовнішньої форми та складності надання фахової терапії чи духовної поради у випадку закритості самого реципієнта, комісією експертів (душпастир, сімейний консультант, психолог, медик, юрист) постановлено надавати послуги лише тим людям і сім'ям, котрі мають бажання врятувати свою сім'ю та усвідомлюють загрози. Існують плани створення широкодоступної комунікативної мережі, яка дозволить членам сім'ї вільно спілкуватися протягом 2-3 годин за допомогою відео-зв'язку.

Карітас України у рамках проекту «*Діти вулиці*» організував центри дозвілля для дітей мігрантів на основі регіональних Карітасів у Львівській та Івано-Франківській областях.

Пасторально-місійним відділом вже втретє поспіль організовано прощу родин мігрантів до Зарваниці, під час якою мігранти разом із своїми рідними мають можливість спільно молитися, духовно зростати та шукати порозуміння між собою. З цією ж метою ПМВ організовано регулярні зустрічі мігрантів та членів їхніх родин у Дрогобичі. Подібні зустрічі організовані і парафіяльними священиками у Стрию.

3) Повертанці

Українські трудові мігранти підтримують тісний зв'язок із Україною загалом (особливо цікавляться її політичним життям) та колом рідних та друзів зокрема. Ілюстрації цього – активність українських мігрантів у країнах ЄС під час останніх президентських та парламентських виборів (про це свідчать дані з ЦВК по закордонному округу) чи регулярні поїздки до України в часі різдвяних та великодніх свят. Це пояснюється спрямованістю на повернення додому. Близько чверті мігрантів повертаються після 2-4 років праці за кордоном. При цьому вони зустрічаються із проблемою реінтеграції в українське суспільство, яке за ці роки змінилося, а переважна більшість соціальних зв'язків в Україні втрачена. Якщо мігранту не вдається подолати ці труднощі, він знову їде шукати працю за кордоном. Найчастіше це відбувається після 3-4 місяців перебування вдома. Ефективний спосіб полегшення реінтеграції – розпочинати її ще під час перебування за кордоном. Це можна робити за допомогою українських церковних спільнот в Україні та за кордоном, а також громадських асоціацій.

На сьогодні діє *Мережа солідарності України*, створена *Карітасом України* за участі *Комісії УГКЦ у справах мігрантів*, основним завданням якої є допомога повертанцям. Мережа охоплює 30 церковних структур та громадських організацій у 25 регіонах України і передбачає як консультаційну допомогу юриста та психолога, так і матеріальну. Перспективним бачиться включення до роботи мережі місцевих парафій у селах, куди повертаються мігранти.

4) Жертви торгівлі людьми

Загалом в Україні працює понад 70 неурядових організацій (НУО), які реалізують проекти з протидії торгівлі людьми. Можна виділити три основні види таких проектів, до яких активно залучаються регіональні осередки *Карітасів*:

- *Просвітницька та превентивна діяльність*. Пропонуються просвітницькі лекції, зустрічі та дискусії, на яких обговорюються проблеми торгівлі людьми та демонструються тематичні відеофільми для молоді, жінок, священиків, медиків, правоохоронців, соціальних працівників тощо (усі НУО реалізують подібні проекти);
- *Телефонні гарячі лінії*. Статистика свідчить, що більшість дзвінків (30 %) носять інформаційний характер для мас-медіа, державних органів тощо; близько 7 % від родичів потенційних потерпілих і близько 6 % – конкретні заяви про факти торгівлі людьми (гарячі лінії провадять 16 НУО, у тому числі і місцеві відділення *Карітасу*).
- *Допомога потерпілим*, що включає конфіденційний притулок, медичне обслуговування, психологічний супровід, допомога у пошуку роботи, фінансова допомога (подібні проекти реалізують більше 30 НУО).

З метою налагодження міжнародної співпраці та обміну інформацією між християнськими організаціями, які займаються протидією торгівлі людьми, в 2001 році створено «*Coatnet*» – міжнародну програму «*Мережа християнських організацій проти торгівлі жінками*» (за участю Німеччини, Чехії,

Швейцарії, України та Литви). В рамках програми розпочав роботу притулок для 10 жінок – жертв торгівлі, які повернулись в Україну. При сприянні і фінансовій допомозі міжнародних партнерів *Карітас України* забезпечує конфіденційне і безпечне перебування жінок в притулку протягом 3 місяців. За цей час вони проходять медичну і психологічну реабілітацію, мають можливість скористатись юридичними консультаціями, тренінгами для працевлаштування. Однак спостерігається певне зменшення потреби у таких притулках, один із яких навіть довелося закрити.

З 2004 року *Карітас України* спільно зі своїми місцевими відділеннями розвиває мережу *Центрів допомоги жертвам торгівлі людьми*, покликаних забезпечити потерпілим комплексну реінтеграційну допомогу через надання їм всебічних послуг, а саме: психологічної підтримки, соціальної та медичної допомоги, а також допомоги у працевлаштуванні; проведення просвітницької діяльності стосовно підвищення рівня обізнаності української громадськості в цій проблемі та поліпшення ставлення суспільства до потерпілих, допомогти постраждалим у психологічній, соціальній та професійній реабілітації. На сьогодні центри діють у чотирьох містах Західної України (Хмельницький, Івано-Франківськ, Сокаль та Дрогобич).

5) Іммігранти та біженці в Україні

Перед УГКЦ у цій ситуації стоїть два основних завдання: розвиток толерантного ставлення до іноземців в Україні на засадах гостинності та соціальна допомога біженцям (над якою активно працює мережа *Карітасу*, зокрема *Карітас Мукачєва*, де розташовано один із найбільших центрів тимчасового перебування біженців).

Єзуїтською службою біженців у Львові відкрито будинок для біженців, що вже прийняв до десятка іноземців, котрі мають можливість отримувати юридичну допомогу та творити спільноту.

Окрім транзитних мігрантів, діяльність УГКЦ поширюється на студентів-іноземців. Духовна опіка перших здійснюється парафіяльними священиками у співпраці із *Комісією УГКЦ у справах молоді*, зокрема у м. Тернопіль. Однак така діяльність не набула поширення, тому що більшість іноземних студентів (навчаються у медичних вузах) походять із арабських країн і сповідують іслам.

II. Підготовка душпастирів та координація душпастирської опіки

Міграція сповнена серйозних викликів, пов'язаних із глибокими індивідуальними стражданнями, а інколи навіть і людськими трагедіями. Попри те, що люди виїжджають за кордон заради сім'ї, саме вона стає чи не першою жертвою. Адекватна відповідь інколи вимагає наравду героїчного зусилля як від самих мігрантів та їхніх рідних, так і від тих, хто їм служить. Для священиків з України це новий вид служіння, який потребує додаткової ґрунтовної підготовки. У цьому напрямку робляться лише перші кроки на відміну від безпосереднього служіння.

Чи не перші спроби підвищити рівень обізнаності і готовності душпастирів послужити мігрантам стосуються питань протидії торгівлі людьми. *Карітас Самбірсько-Дрогобицької єпархії* проводив вишкіл душпастирів з цих питань, що охопив фактично усіх священників єпархії. Минулого року *Карітас Самбірсько-Дрогобицької єпархії* спільно із референтурою із соціальних питань та *Комісією УГКЦ у справах мігрантів* підготував навчально-методичний модуль для студентів Духовних семінарій УГКЦ «*Міграція та проблеми торгівлі людьми*», який був презентований для представників п'яти семінарій УГКЦ. Модуль містить інформацію щодо богословського розуміння проблематики, психологічного стану мігранта/ жертв торгівлі людьми та інформацію щодо правового та соціального захисту мігрантів у країнах Євросоюзу.

Наступний крок був зроблений *Комісією УГКЦ у справах мігрантів*, котра підготувала підручник для душпастирів «*Відчуваючи серцебиття мігранта*» про психологічні виклики, котрі переживають трудові мігранти та члени їхніх родин, та містить практичні поради щодо сповіді, підготовки проповідей тощо. Протягом року за підручником було проведено тренінги для деканів Самбірсько-Дрогобицької єпархії, семінаристів Львівської Духовної семінарії, лідерів громадських організацій, а також лекція-презентація на Митрополичому Синоді єпископів УГКЦ.

У м. Трускавець *Пасторально-місійний відділ* провів навчальний семінар для викладачів місіології семінарій та монаших спільнот УГКЦ, що мав на меті уніфікацію програми викладів богослов'я місій у навчальних закладах УГКЦ. Ексклюзивним доповідачами були о. Жанфранческо Колцані (don Gianfrancesco Colzani), професор місіології Папського університету Урбаніана, та ректор *Дрогобицької духовної семінарії* митр. Прот. Мирон Бендик, який зосередив увагу учасників семінару на особливостях місійного служіння УГКЦ. У семінарі взяли участь представники Львівської, Тернопільської, Івано-

Франківської та Дрогобицької семінарій, а також Українського католицького університету. Монашество представляли отці студити, отці редемптористи, отці василіани та сестри служебниці.

Зараз Комісією УГКЦ у справах мігрантів завершується видання poradnika для душпастирів з правових аспектів міграції, метою якого є підвищити обізнаність душпастирів з правових питань, що стосуються перебування мігрантів за кордоном (медичне обслуговування, соціальне забезпечення, захист трудових прав, об'єднання сімей тощо). Саме до пароха часто приходять люди із питаннями про виїзд за кордон. Poradnik покликаний підказати душпастирю, куди спрямувати потенційного мігранта та від яких загроз його застерегти.

Ефективне реагування на виклики міграції вимагає від Церкви зосередження наявних ресурсів та вироблення загальної позиції. Та найважливіше – бути разом із мігрантом у його пошуку свого місця у глобальному світі, пам'ятаючи слова нашого Господа: «Я був чужинцем, і Ви мене прийняли» (Мт. 25: 35).

-
1. Бойко І. С. Українська діаспора Австралії як суб'єкт політики: Автореферат дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2001.
 2. Інструкція Папської Ради в справах душпастирства мігрантів та подорожуючих, «Erga migrantes caritas Christi». – Рим, 2004.
 3. Кодекс Канонів Східних Церков. – Рим, 1993.
 4. Ioannes Paulus PP. II, Constitutio apostolica Pastor Bonus, art. 59, in AAS, 80 (1988).
 5. Il nuovo Codice di Diritto Canonico, Studi, Torino, 1985.
 6. Tassello G. G. (a cura di), Enchiridion della Chiesa per le migrazioni. Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887-2000), EDB, Bologna 2001.
 7. Barabash Bustelo Sonia, Barabash Sewin Teodoro. Iglesia Greco-católica ucraniana, Lviv, Editorial Misioner, 2006.

Автори:

1. Владика Діонісій Ляхович, Апостольський Візитатор для українців греко-католиків в Італії та Іспанії та п. Григорій Селещук, Голова Комісії УГКЦ у справах мігрантів
2. Матеріал другої частини підготував п. Григорій Селещук, Голова Комісії УГКЦ у справах мігрантів
3. Бойко І. С. Українська діаспора Австралії як суб'єкт політики: Автореферат дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2001. – 16 с.
4. Інструкція Папської Ради в справах душпастирства мігрантів та подорожуючих, «Erga migrantes caritas Christi», Рим, 2004; IOANNES PAULUS PP. II, Constitutio apostolica Pastor Bonus, art. 59, in AAS, 80 (1988), p. 875.
5. Пор. Кодекс Канонічного права (Римо Католицької Церкви), Кан. 112, § 1; 213; 214 та інші.
6. Пор. Кодекс Канонів Східних Церков, Кан. 28 § 1; 32; 38; 588 та інші.
7. Пор. G. G. Tassello (a cura di), Enchiridion della Chiesa per le migrazioni. Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887-2000), EDB, Bologna 2001.

Oleh Wolowyna

SOME CONSEQUENCES OF THE NEW WAVE IMMIGRATION FROM UKRAINE FOR THE UKRAINIAN DIASPORA IN THE UNITED STATES

The latest wave of immigration from Ukraine to the United States (referred to as «4th wave» or «new wave» and to be used interchangeably), is probably the most important event in the history of the Ukrainian diaspora in the United States in the last 100 years. This immigration has had a profound impact on all aspects of the Ukrainian diaspora's life, and its effects will be felt for many years

The data used in this paper is from the US censuses of 1980, 1990 and 2000, as well as from the yearly American Community Survey (ACS), for the years 2005, 2006 and 2007. The definition of «Ukrainian» is based on the census question «what is this person's ancestry or ethnic origin?», and the respondent had the option of providing one or two ancestries (in order to take into account the effects of inter-ethnic marriages in the

US). «Ukrainian» is defined here as any person who declared «Ukrainian» as their only ancestry, or as their 1st or 2nd ancestry. It is important to note that this is a definition based on self-identification and very different from a definition based on biological descendancy, i. e., born in Ukraine or descendant of persons born in Ukraine. Given the recent political history of Ukraine and drastic border changes in the last 100 years, it is practically impossible to apply the biological descendancy definition, and the definition based on self-identification is, with all its limitations, probably the most useful one. One should also note that this self-declared definition is likely to significantly underestimate illegal immigrants from Ukraine, as most of them were probably reluctant to fill out the census or ACS questionnaires.

Linguistic status is measured by the question «does this person speak a language other than English at home?», and we focus our analysis on Ukrainians (as defined above) who answered «Ukrainian» or «Russian» to the language question. Migration is measured by country of birth (no information is available in these data sources on country of residence before migration) and year of arrival in the US. All these questions were asked in the three censuses and all the ACS surveys, and this allows one to make valid time series analyses. Most of the census data used in the analysis is based on a 20 % sample, and then the results are inflated to 100 %. In order to compensate for the smaller sample in the ACS surveys, we have aggregated data from three yearly surveys – 2005, 2006 and 2007, and the data presented here for the year 2006 represent the average of ACS data for these three years.

This work is part of a research plan developed by the Center for Demographic and Socio-economic Research of Ukrainians in the United States, established at the Shevchenko Scientific Society in New York in March of 2010. An integrated data base with data on Ukrainians from these three censuses and the ACS has been posted on the Center's web site: <http://inform-decisions.com/ukrstat/> and is freely accessible. This is a first comprehensive effort to encourage demographic and socio-economic research on the Ukrainian diaspora in the US, and we hope that eventually this work will be expanded to other countries.

The census and ACS data are quite detailed, and allow one to make in-depth analyses of demographic and socio-economic characteristics of Ukrainians in the US. This article deals with a few elements of the broad topic of the impact of the latest migration from Ukraine on Ukrainians in the US: a) demographic dynamics and its relationship with the different migration waves of Ukrainians to the US; b) age-sex composition of 4th wave immigrants (to be defined below); c) detailed discussion of the linguistic composition and dynamics of different immigration waves (focusing on Ukrainian and Russian speakers) and their contribution to the number of Ukrainian-speakers in the US; d) geographical distribution of new wave migrants and their contribution to the development of Ukrainian communities in the US; e) contribution of new wave immigrants to occupations useful for ethnic community activities.

It is important to clarify the concepts of «migration waves» in general and of «4th wave» immigrants in the US. As there is no well established and universally accepted definition of these concepts, we will provide our own definitions to be used in this article. «Migration wave» is generally understood as a large movement of people from one country to another (in some cases it can be movements from several countries to one country or from several countries to several countries). A migration wave is usually associated with a set of historical, political or economic factors that cause a large movement of people to migrate from one country to another. When discussing migration to a specific country, it is customary to number them in temporal order: 1st wave, 2nd wave, etc.; these numbered migration waves usually refer to immigration waves to a specific country.

In the case of migration of Ukrainians to the US, a generally accepted typology includes four waves. The first wave was composed of mainly rural immigrants from Western regions of current Ukraine around the turn of the 20th century. The second wave took place between the two World Wars, composed largely of political refugees that fled the country after the fall of the Ukrainian governments of 1917-1921. The third wave consisted of so called «displaced persons» after World War II. The large migration after Ukraine's independence in 1991 has been labeled as the «4th wave».

When analyzing migration waves one needs to provide an operational definition that allows one to count these migrants. Given the limitations of the available data, one has to compromise and approximate the theoretical definition within the limitations of the data. «4th wave» is defined here as persons who declared «Ukrainian» as their ancestry (first or second), were born in Ukraine and migrated to the US between 1991 and 2007. (Actually, as will be shown below, this latest migration stream from Ukraine started in 1989, two years before Ukraine's independence). One could expand this definition to include persons who

defined themselves as of Ukrainian ancestry and were born in other countries of the former Soviet Union. This would add about 18,000 to the number born in Ukraine, with 73 % speaking Russian, 16 % Ukrainian and 11 % other languages. We decided not to include these people in our definition, as our objective is to study the effects of migrants from Ukraine on the Ukrainians ethnic group in the US, and relate the characteristics of the migrants with conditions in Ukraine. As the country of residence prior to migration is not listed in the census data, we are forced to use country of birth.

The main causal factor of the 4th wave was the independence of Ukraine in 1991 and, as we shall see below, the Jackson-Vanik amendment passed by the US Congress in 1974 was also an important contributing factor. Migration of Ukrainians to the US from other countries was at its usual historical low level during this period and should not be included in the 4th wave, as these migrants have very different characteristics than migrants from Ukraine.

Table 1 provides a fairly detailed picture of the demographic dynamics of Ukrainians in the US. Their number is estimated to be close to 940 thousands in 2006, with about 30 % of them immigrants, and we divide immigrants into three periods of arrival in the US: before 1946, 1946-90 and 1991-2007. Survivors of the pre-1946 immigrants make up less than one percent of all immigrants, while the proportion of the 1946-90 immigrants was 30 %. This implies that immigrants in the 1991-2007 period make up 68 % (190 thousands) of all immigrants, and close to 160 thousand of them were born in Ukraine. Thus according to our definition the great majority of 1991-2007 immigrants were 4th wave immigrants and this proportion remained basically constant during the whole period.

Table 1.- Persons of Ukrainian Ancestry*, by Nativity and Migration Waves: US, 2006**

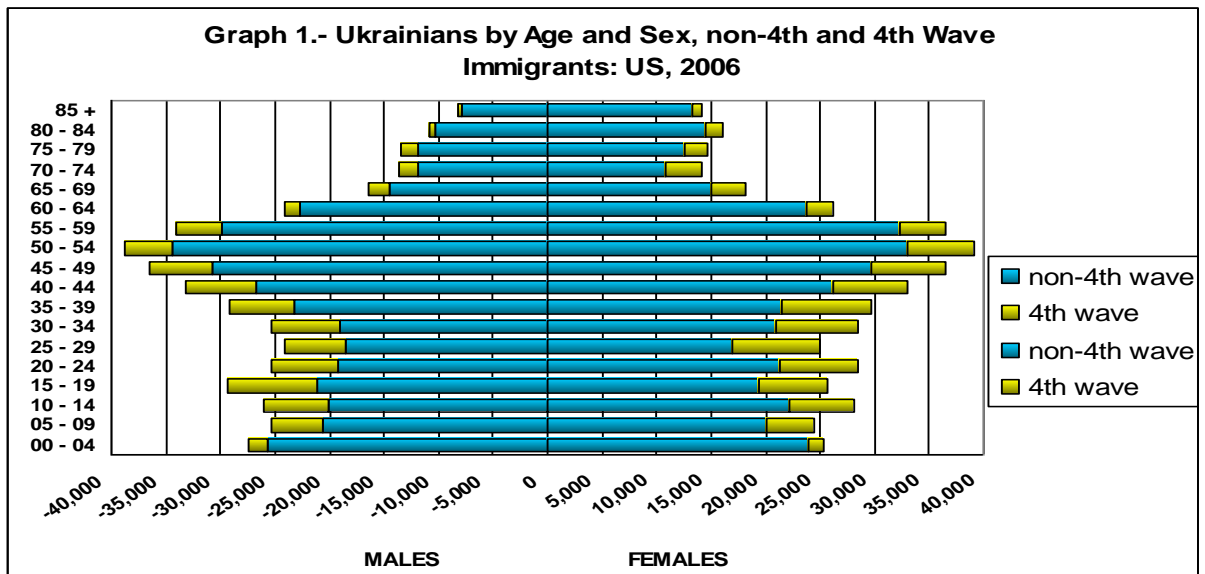
Indicators	Total	US Born	Immigrants	1946	1946 - 1990	Immigration Period			
						1991 – 2007			
						Total	1991 - 1995	1996- 2001	2002 – 2007
Total Numbers	936,773	656,286	280,487	2,638	87,275	190,574	60,012	80,514	50,048
% All Immigrants			100,0 %	0,9 %	31,1 %	67,9 %	NA	NA	NA
4th Wave Immigrants:									
Numbers						158,367	49,150	66,505	42,741
% of all Immigrants						83,1 %	81,9 %	82,6 %	85,4 %

* Persons with first or second Ukrainian ancestry values

2006**: Average of 2005, 2006 and 2007

The number of 4th wave immigrants did not stay at the same level during the 1991-2007 period. During the first period (1991-1995) the yearly average number of migrants was 8.2 thousands, during the second period (1996-2001) it increased to 11.1 per year, and in the last six years we have seen a decline to a yearly average of 6.5 thousand migrants. Although there are no good data on the regions of origin in Ukraine for these immigrants, observational evidence shows that most of them came from Western Ukraine, while emigration from Eastern Ukraine is oriented mainly towards Russia. Once migration from Western Ukraine towards Western Europe gained momentum, this probably became an important factor in the recent reduction of the US bound migration stream, as it is more difficult and costly to migrate to the US than to Western Europe.

Our analysis is framed in terms of comparisons between two groups: 4th wave immigrants and non-4th wave population. The 4th wave (or new wave) was already defined; non-4th wave are persons of Ukrainian ancestry who are either US born or who migrated to the US before 1991.

The demographic effect of the new wave on the Ukrainian diaspora in the US is illustrated in Graph 1 and Table 2, by showing the number of non-4th wave persons and 4th wave immigrants by sex and 5-year age groups. As can be seen in Graph 1, thanks to the 4th wave the number of Ukrainians in the US experienced significant increases in age groups 10-14 to 55-59, both for males and for females. In Table 2 we see that 4th wave immigrants increased the total number of Ukrainians in the US by 17,5 % and, for both sexes combined, between the age groups 10-14 and 35-39 the relative contributions are around 25 % of the total in each 5-year age group. As expected, very small increases are observed among very small children (0-4 years) and among older persons (80 years and more).

**Table 2.- Percent Contribution of 4th Wave Immigrants to the Total
Number of Ukrainians by 5-year Age Groups: US, 2006**

Age	% 4th wave of tot. pop.	Age	% 4th wave of tot. pop.	Age	% 4th wave of tot. pop.
00 – 04	5,7 %	30 – 34	25,5 %	60 – 64	7,9 %
05 – 09	17,9 %	35 – 39	24,0 %	65 – 69	14,6 %
10 – 14	21,9 %	40 – 44	19,8 %	70 – 74	18,1 %
15 – 19	26,3 %	45 – 49	17,2 %	75 - 79	12,4 %
20 – 24	24,9 %	50 – 54	13,3 %	80 – 84	7,3 %
25 – 29	27,8 %	55 – 59	12,0 %	85 +	6,2 %
Total	17,5 %				

Influence of the New Wave Immigration on the Linguistic Situation of Ukrainian in US

The linguistic dynamics of Ukrainians in the US, in terms of Ukrainian- and Russian-speakers, presents a complex pattern and some surprising results. As can be seen in Table 3, for all Ukrainians in the US in 2006, the percent speaking Ukrainian at home was smaller than the percent speaking Russian, 13,4 % and 15,2 %, respectively. At first sight this seems quite surprising, as the expectation is that for any ethnic group living in a foreign country the majority of linguistically non-assimilated members of the group speak their native language. But the linguistic situation in Ukraine is complex and far from normal and, as we shall see, some

aspects of this situation have been exported to the United States by the 4th wave immigrants.

It is a sociological fact that ethnic groups living outside their country of origin are subject to a process of assimilation, and that language assimilation (loss of their original language) is part of this process. An example of this process is the fact that among US born Ukrainians only 4,2 % said that they speak Ukrainian at home, and the percent of Russian speakers was less than 2 %. Thus although among US born Ukrainians the percent of Ukrainian-speakers was much higher than the percent of Russian-speakers, these percentages are much lower than the respective percentages for the whole group. This extremely low percent of Ukrainian-speakers among US born is the result of language assimilation among persons of Ukrainian ancestry born in the US, due to generational and intermarriage effects. It is clear that without the influx of a large number of Ukrainian-speakers from the 4th wave, the proportion of Ukrainians in the US speaking their native language would soon become very small.

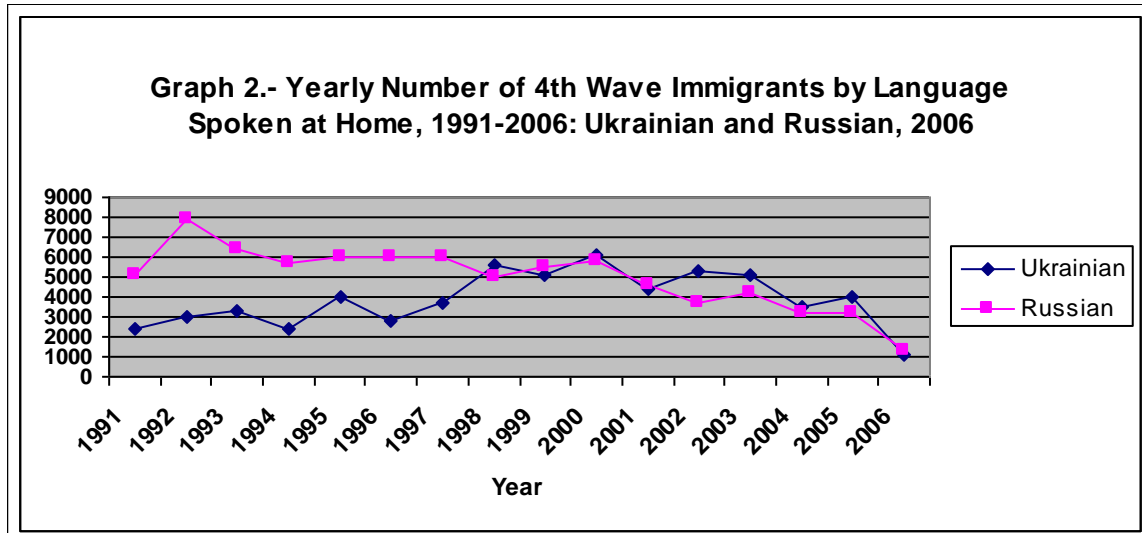
Table 3 also provides evidence of a process of progressive linguistic «rusification» of Ukrainians in the US. Among pre-1946 migrants, the percent of Ukrainian-speakers was 18,3 %, compared to 10 % Russian-speakers, while for immigrants who arrived during the 1946-1990 period these proportions become reversed, with 29 % Ukrainian- and 31 % Russian-speakers. Among all immigrants arriving during 1991-2007 the proportion of Russian-speakers surpassed 50 %, while the proportion of Ukrainian speakers was slightly above one third. If we consider only 4th wave immigrants (born in Ukraine), the percents of both Ukrainian- and Russian-speakers become slightly higher.

Table 3.- Ukrainians by Migration Waves and Language Spoken at Home: US, 2006**

Indicators	Total	US Born	Immigrants	Immigration Period					
						1991 - 2007			
				<1946	1946 – 1990	Total	1991 - 1995	1996- 2001	2002 – 2007
All Immigrants:									
Ukrainian Speakers	118,076	25,674	92,402	482	25,293	66,627	16,731	29,384	20,512
% Ukrainian Speakers***	13,4 %	4.2 %	33,4 %	18,3 %	29,0 %	35,6 %	27,9 %	36,5 %	44,0 %
% Russian Speakers***	15,2 %	1,8 %	44,5 %	10,0 %	30,9 %	51,3 %	62,1 %	49,2 %	40,8 %
4th Wave Immigrants:									
Ukrainian Speakers						62,426	15,159	27,734	19,497
% Ukrainian Speakers***						40,2 %	30,9 %	41,7 %	48,9 %
% Russian Speakers***						51,6 %	63,4 %	49,5 %	40,3 %

A more detailed analysis of the linguistic characteristics of the new wave immigrants reveals a reversal of this «rusification» trend. If we subdivide the new wave into three migration periods, we see that among migrants arriving between 1991 and 1995, the percent of Russian speakers was 62 %, compared to 28 % Ukrainian-speakers (Table 3). For the next period, 1996-2001, the percent Russian-speakers dropped to 49 %, while the percent of Ukrainian-speakers increased to 36,5 %. In the last six years (2002-2007), the percent Ukrainian-speakers surpassed the percent of Russian-speakers, 44 % and 41 %, respectively.

Graph 2 shows the yearly progression of the number of Ukrainian-and Russian-speaking 4th wave immigrants between 1991 and 2006. Between 1991 and 1997 there were, on the average, twice as many Russian- as Ukrainian-speaking immigrants. Between 1998 and 2001 these numbers become roughly equal, and after 2001 the number of Ukrainian-speaking immigrants became consistently higher than the number of Russian-speaking immigrants.

One of the main reasons for this trend is the ethnic composition of the 4th wave migration stream, as a consequence of the Jackson-Vanik amendment in the Title IV Trade Act, approved by the US Congress in 1974. The motivation for this Act is described at the web site of the National Conference on Soviet Jewry. «Beginning in August of 1972, the Soviet Union began assessing exorbitant «education reimbursement fees» («diploma taxes») on its citizens wishing to emigrate, primarily targeting Soviet Jews. A coalition of major Jewish organizations worked with Senator H. Jackson (D-WA) and Representative C. Vanik (D-OH), and other prominent Members of Congress, to pressure the Soviet Union to end the diploma tax and eliminate barriers to free emigration» (National Conference on Soviet Jewry, 2003).

Although the main motivation of this law was to allow Soviet Jews to emigrate from the Soviet Union to Israel, a significant number of them settled in the US. «Since 1975 more than 500 000 refugees, many of whom were Jews, evangelical Christians and Catholics from the former Soviet Union have been resettled in the United States. An estimated one million Soviet Jews have migrated to Israel in that time. At first the Jackson-Vanik amendment did little to help free Soviet Jewry. The number of exit visas declined after the passing of the amendment, as the USSR felt the external pressure was harming its credibility. However, in the late 1980s Michael Gorbachev agreed to comply with the protocols of the Organization for Security and Cooperation in Europe». (Wikipedia, 2010).

The effects of the Jackson-Vanik amendment on the emigration from Ukraine to the US can be seen in the table below, depicting the yearly number of persons who declared «Ukrainian» as their ancestry in the ACS survey, were born in Ukraine and migrated to the US between 1975 and 2006. We see a sudden increase in the number of migrants during 1977-1980, followed by very little migration until 1987 and then a sudden and very large increase starting in 1989.

Year	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Number	499	612	1,493	1,286	2,921	1,257	571	191	192	31	398
Year	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Number	412	804	2,055	9,058	8,996	8,115	11,691	10,308	8,564	10,485	9,022
Year	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Number	10,989	11,100	11,493	13,713	10,218	10,630	11,006	8,205	8,700	2,895	

Some unique data provided by the State Committee of Statistics in Ukraine allow us to better understand the linguistic dynamics of this migration stream. Between 1994 and 2001 the State

Committee registered persons migrating from Ukraine by country of destination and nationality, and this data is presented in Table 4, in terms of yearly percent distribution of migrants by nationality. We see that more than half of all migrants in 1964 were Jewish and data from the 1992 and 1993 American Jewish Yearbooks suggest that in previous years the proportion of Jews in this migration stream was even higher.

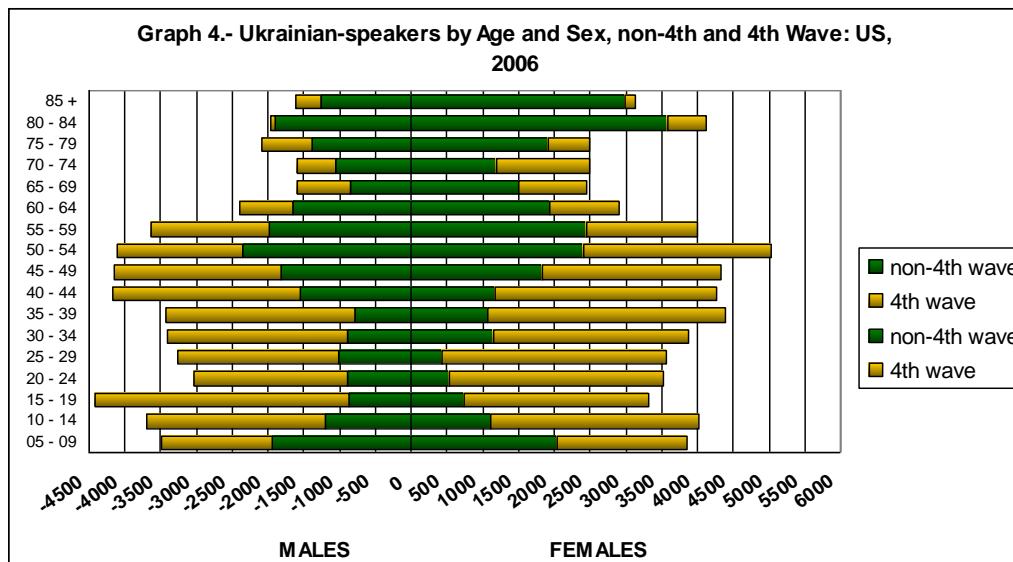
Table 4 shows the following trends: a) a steady decline in the proportion of Jews with only 7,5 % by 2001; b) an approximately constant proportion of Russians during the whole period at around 14 %; c) a steady increase in the proportion of ethnic Ukrainians. By 1996 the proportion of Ukrainians surpassed the proportion of Jews, and after 1997 Ukrainians become the prevailing nationality in the migration stream.

Table 4.- Percent Distribution of Migrants from Ukraine to the US by Nationalities, 1992-2001

Year	Ukrainians	Russians	Jews	Others	Total
1994	27,3 %	14,6 %	53,9 %	4,1 %	100,0 %
1995	37,6 %	15,6 %	41,7 %	5,2 %	100,0 %
1996	41,5 %	14,9 %	36,8 %	6,8 %	100,0 %
1997	47,7 %	14,5 %	26,6 %	11,2 %	100,0 %
1998	62,7 %	12,6 %	11,2 %	13,4 %	100,0 %
1999	64,1 %	12,8 %	11,6 %	11,4 %	100,0 %
2000	69,6 %	12,6 %	9,9 %	7,9 %	100,0 %
2001	72,4 %	11,7 %	7,5 %	8,3 %	100,0 %

Source: Special tabulations by Derzhkomstat (State Committee of Statistics of Ukraine)

If we consider the fact that a great majority of Ukrainian Jews are Russian-speakers, the high percent of Russian-speakers found in the 4th wave is due to a great degree to the initially very large number of Jews in this migration stream. Also the progressive reduction of Jews and increase of ethnic Ukrainians in this stream is closely correlated with the convergence and reversal of the trends for Russian- and Ukrainian speakers illustrated in Graph 2. As the 4th wave is, by definition, composed of persons who declared in the US census (and ACS) that they are of Ukrainian ancestry, the time series of Ukrainian immigrants shows that a high proportion of Jewish immigrants from Ukraine consider themselves Ukrainian.

The language composition and its dynamics among new wave immigrants have important direct consequences for Ukrainians in the US. In spite of the larger number of Russian-speakers among 4th wave immigrants, given the large size of this migration stream, the number of Ukrainian-speakers added by these immigrants to the existing pool of Ukrainian-speakers in the US is quite impressive, as can be seen in Graph 4. As shown in Table 3, the new wave increased the number of Ukrainian-speakers by almost 60 %; in absolute numbers the 51.4 thousand Ukrainian-speakers among non-4th wave Ukrainians were reinforced by 66.4 thousand 4th wave Ukrainian-speakers. In ages 10 to 39, the 4th wave immigrants contributed on the average more than 70 % of all Ukrainian-speakers, for both males and females (Graph 4). Given the high degree

linguistic assimilation present before the new wave, the potential of this influx of Ukrainian-speakers for organized life of the Ukrainian diaspora in the US cannot be over estimated.

Other Contributions of the New Wave Immigrants

Two other significant contributions of the 4th wave immigrants to the organized life of the Ukrainian diaspora in the US are: geographical distribution and strategic occupations. Although many of these immigrants settled in cities with large and well organized Ukrainian communities, a significant number settled in cities with few or no Ukrainians and with weak or no organized communities. This is mainly an economic migration and often place of residence is determined by job opportunities, not strong Ukrainian presence.

In Table 5 we list the 15 Metropolitan Areas with the largest number of Ukrainians in 2006, with some indicators illustrating the relevant importance of the 4th wave in these cities. For each city we show the total number of Ukrainians, number of Ukrainian speakers and their percent of the total, for both the total number of Ukrainians and the 4th wave. We also show the percent Ukrainian-speakers among 4th wave immigrants out of the total number of Ukrainian-speakers in the city. This indicator measures the contribution of the 4th wave to the pool of Ukrainian-speakers in the city.

Table 5. Contribution of 4th Wave Immigrants to the 15 Cities with the Largest Number of Ukrainians: US, 2006

Metropolitan Area	All Ukrainians			4th Wave (1991-2007)			% Speak Ukr./
	Number	Speak Ukrainian		Number	% of Total	Speak Ukr.	Tot. Speak
		Number	% of Total				
New York-Northeastern NJ	123,738	17,130	14.3 %	30,348	24,5 %	7,712	45,0 %
Philadelphia, PA/NJ	49,477	5,226	11.1 %	6,332	12,8 %	2,123	40,6 %
Chicago, IL	43,046	8,745	21.3 %	10,241	23,8 %	4,453	50,9 %
Detroit, MI	28,343	3,668	13.7 %	2,520	8,9 %	1,268	34,6 %
Los Angeles-L. Beach, CA	26,456	1,908	7.5 %	5,913	22,4 %	962	50,4 %
Pittsburgh, PA	25,671	927	3.7 %	414	1,6 %	49	5,3 %
Sacramento, CA	22,403	10,328	52.3 %	14,120	63,0 %	8,343	80,8 %
Seattle-Everett, WA	21,703	9,213	46.9 %	11,054	50,9 %	7,203	78,2 %
Cleveland, OH	21,117	5,226	26.4 %	3,500	16,6 %	2,503	47,9 %
Washington, DC/MD/VA	20,803	1,179	5.9 %	2,736	13,2 %	404	34,3 %
Portland, OR-WA	19,553	5,470	31.0 %	11,364	58,1 %	4,491	82,1 %
S. Francisco-Oakland, CA	16,816	1,285	8,1 %	4,008	23,8 %	569	44,3 %
Boston, MA-NH	13,662	1,122	8,7 %	2,690	19,7 %	468	41,7 %
Rochester, NY	13,221	2,595	21,4 %	1,934	14,6 %	1,300	50,1 %
Minneapolis-St. Paul, MN	11,927	1,400	12,8 %	3,293	27,6 %	806	57,6 %

In terms of absolute numbers, we have cities like Pittsburgh and Detroit, where the contribution of 4th wave immigrants to the total number of Ukrainians was minimal, i. e., 1,6 % and 8,9 %, respectively. At the other extreme we have cities like Sacramento, Seattle-Everett and Portland, where 4th wave immigrants make up more than half of all Ukrainians. These cities are characterized by a high proportion of Evangelical Christians, who took advantage of the Jackson-Vanik amendment and started migrating from Ukraine in the late 1980 s. Between these two extremes we have cities like New York, Chicago, Los Angeles, San Francisco

and Minneapolis-St. Paul, where new wave immigrants added about 25 % to the total number of Ukrainians.

With the exception of two cities, new wave immigrants contributed more than 40 % of all Ukrainian-speakers in these cities, and only in Pittsburgh their contribution was minimal with 5,3 %. In two cities with large proportions of Evangelical Christians (Sacramento and Portland), the immigrant's contribution to the number of Ukrainian-speakers is more than 80 %. Thus thanks to the 4th wave, practically all these cities gained large number of Ukrainians and much larger numbers of Ukrainian-speakers.

In Table 6 we list 20 cities with the largest relative contribution to the number of Ukrainian-speakers in the city. With the exception of Portland (included in the previous list of cities), a common characteristic is that they have a small number of Ukrainians. Most of them are located in States with no organized Ukrainian communities and are far from major metropolitan areas. With a few exceptions new wave immigrants comprise at least 40 % of all Ukrainians in the city, and in all cases these migrants contributed at least 75 % of all Ukrainian speakers.

Table 6. Fifteen Cities with the Largest Contribution to their Number of Ukrainian-speakers by 4th Wave Immigrants: US, 2006

Metropolitan Area	Total Ukrainians		4th Wave (1991-2007)			% Speak Ukr./ Tot. Speak	
	Number	Speak Ukrainian		Number	% of Total Ukrainians		Speak Ukrainian
		Number	% of Total				
Asheville, NC	1,546	447	29,7 %	1,276	82,5 %	447	100,0 %
Bellingham, WA	1,926	160	9,2 %	747	38,8 %	160	100,0 %
Indianapolis, IN	2,655	127	5,5 %	801	30,2 %	127	100,0 %
Louisville, KY/IN	1,064	98	10,6 %	305	28,7 %	98	100,0 %
S. Barbara-S. Maria, CA	1,411	246	17,8 %	533	37,8 %	246	100,0 %
Spokane, WA	2,403	308	13,1 %	1,324	55,1 %	308	100,0 %
Texarkana, TX/AR	1,220	147	12,0 %	860	70,5 %	147	100,0 %
Tulsa, OK	1,349	265	21,4 %	733	54,3 %	265	100,0 %
Fresno, CA	1,395	551	41,5 %	730	52,3 %	501	90,9 %
Columbus, OH	4,268	414	10,4 %	882	20,7 %	375	90,6 %
Nashville, TN	2,466	209	8,9 %	968	39,3 %	183	87,6 %
Charlotte-Gastonia, NC-SC	4,853	1,063	24,7 %	1,557	32,1 %	889	83,6 %
Tacoma, WA	5,097	1,525	33,1 %	2,825	55,4 %	1,275	83,6 %
Springfield-Holyoke, MA	5,123	1,508	31,2 %	2,658	51,9 %	1,256	83,3 %
Yolo, CA	1,259	256	21,7 %	789	62,7 %	212	82,8 %
Portland, OR-WA	19,553	5,470	31,0 %	11,364	58,1 %	4,491	82,1 %

This latest immigration wave is part of a new trend in the geographical distribution of Ukrainians in the US, which is fuelled by two processes: the settlement of new wave immigrants and migration of Ukrainians from cities with large and well organized Ukrainian communities. The 4th wave immigrants have either increased the number of Ukrainians in a city providing the critical mass necessary for starting an organized community, or have created a significant presence where Ukrainians were non-existent.

Lastly we look at selected occupations of 4th wave immigrants that can be very useful for our organizations if these people decide to actively participate in them (Table 7.). We have selected here

teachers, clergy, writers and editors, artists and athletes. For each occupation we list the total number of non-4th wave and 4th wave persons, the number of Ukrainian-speakers among the 4th wave immigrants, and the percent that the 4th wave members represent of the total number of Ukrainians in each occupation. It should be noted that, given the small number of actual cases in the individual occupations, these numbers are likely to have a large sampling error and not should be considered as precise. Also it is not clear if 4th wave respondents stated their current occupation or the occupation they had in Ukraine. Thus these numbers should be considered as suggestive of the potential contribution of the new wave immigrants.

Table 7 shows that the new immigrants bring useful skills with the potential of strengthening our schools, churches, youth, sports and social organizations. In occupations like musicians, entertainers and athletes, 4th wave immigrants contributed more than 25 % of the total. Although the proportion of Ukrainian-speakers among 4th wave immigrants in the different occupations is not large, one needs to remember that the question on language refers to language spoken at home. It is likely that some immigrants speak Russian at home but are fluent in Ukrainian, use Ukrainian when interacting with other members of the community, and can be active and productive in Ukrainian organizations in the US.

Table 7. Number of Persons in Selected Occupations: 4th Wave and non-4th wave, 2006

Occupation	Non-4th wave	4th wave		% 4th wave of total
		Total	Speak Ukrainian	
Teachers:				
Kindergarten, pre school	1,587	227	106	14,3 %
Primary	15,002	445	100	3,0 %
Secondary	3,720	259	88	7,0 %
Not specified	7,135	1,075	456	15,1 %
Clergy and relig. workers	1,523	103	63	6,8 %
Writers and authors	2,210	80	30	3,6 %
Musician and composers	774	216	59	27,9 %
Actors, directors, producers.	857	86	0	10,0 %
Art makers: painters, sculptors	1,061	141	97	13,3 %
Art/entertainers performers	518	196	61	37,8 %
Dancers	0	15	0	NA
Editors, reporters	2,422	34	0	1,4 %
Athletes, sports instructors	1,175	363	161	30,9 %

Summary and Conclusions

The demographic impact of the 4th wave on the Ukrainian diaspora in the US is summarized in Table 8. Thanks to the new wave the total number of Ukrainians in the US has increased by 17 % and the number of Ukrainian-speakers more than doubled. Without the 4th wave the percent of Ukrainian-speakers would have been 7 %, while with the new migration wave it increased to almost 13,5 %. However, this has come at a price; the original percent of Russian-speakers has tripled, from 5 % to 15 %. Another very important contribution of the 4th wave is the influx of young people. Without the new wave the percent under 18 years of age would have been 15 %, while thanks to the new immigrants it has increased to over 31 %. There is no doubt that the 4th wave has greatly revitalized the Ukrainian community in the US, especially by reversing the advanced degree of language assimilation before 1990.

Table 8. Ukrainians in the US with and without the 4th Wave: 2006

			% 4th Wave
Indicator	without 4th wave	with 4th wave	of Total
Total Number	778,346	936,773	16.9 %
Ukrainian-speakers:			
Number	51,449	118,076	56,4 %
Percent*	7,1 %	13,4 %	NA
Russian-speakers:			
Number	38,446	134,321	71,4 %
Percent*	5,3 %	15,2 %	NA
Percent < 18 years	15,0 %	31,3 %	NA
Percent 65 or more yrs.	16,4 %	15,2 %	NA

Our analysis has revealed a very interesting phenomenon, not encountered in any other ethnic group in the US, i. e., the export of Ukraine's linguistic problems to the US. The size of this migration stream with a large number of Russian-speakers has created the extraordinary situation that currently more persons of Ukrainian ancestry in the US say that they speak Russian at home than Ukrainian. An interesting research question would be how many of these Russian-speaking Ukrainians have eventually become exclusively Ukrainian-speakers; more generally, how many of them became more conscious Ukrainians once they migrated abroad.

The data also reveal a very interesting interaction between the new immigrants and the organized Ukrainian diaspora in the US. On the one hand they have strengthened well established communities in large cities, while on the other hand they have helped create new settlements of Ukrainians and in some cases took the initiative to create new organized Ukrainian communities. We have found that in quite a few cities the new wave immigrants significantly increased the small number of Ukrainians residing there, and in some cases created a whole new community that was not there before.

The ease of travel between Ukraine and the US has also created a very interesting dynamics that also merits investigation. The data show that not all 4th wave immigrants settle permanently in the US; a non-trivial proportion eventually returns to Ukraine. Many of them travel back on a regular basis and send remittances home. US-born Ukrainians and long-term residents also travel extensively to Ukraine, for personal, business and research reasons. Personal ties, business enterprises, research interests are all activities that help intensify the connection between Ukraine and its diaspora. The Ukrainian diaspora has shown wide interest in Ukraine for many years, and now it is time that Ukraine and its people get to know their diasporas better.

Василь Лопух

«НОВА ХВИЛЯ» ЕМІГРАЦІЇ ДО США: ЕКОНОМІЧНО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

Сучасні міграційні процеси набули таких великих розмірів, що міграція населення перетворилася в самостійну глобальну проблему. Зростання масштабів міжнародної міграції, втягнення у неї все нових і нових верств населення та країн робить актуальним і необхідним проведення різнопланових досліджень міграційних процесів.

Історія еміграції українців до Північної Америки має свою, понад столітню, історію. За оцінками дослідників, впродовж цього періоду відбулися чотири міграційні хвилі. Кожна еміграційна хвиля – це реакція людей на особливі зміни життєвих обставин та перебіг історичних подій. На думку проф. Ісаєва (*Канада*), «Четверта хвиля» іміграції українців має дві фази.

Перша фаза почалася у 80-х роках, коли етнічні українці, що проживали у Польщі, будучи налякани революційними подіями того періоду, масово емігрували до США і Канади. Про цей період в Україні практично невідомо.

Друга фаза – це еміграція з України, і починається вона в кінці 80-х років, тоді ще як громадян СРСР, а вже з 1991 року громадян України. До числа цих емігрантів зараховуються не тільки українці, але й представники інших національностей, що проживають на території України.

На думку д-ра Олега Воловини, **«четверта хвиля» – це тільки ті іммігранти, що прибули до США після 1990 року, незалежно від країни походження, та ідентифікують себе українцями.**

Оскільки присутність іммігрантів з України в країнах Заходу є доконаним фактом, то очевидно треба говорити не тільки про негативи цього процесу, але й про позитиви.

Що спонукає людей емігрувати?

Свого часу проф. Шевельов писав про причини міграції українців до Росії у XVIII ст, що одним із головних мотивів емігрувати є **«прагнення реалізувати свій духовний потенціал у державі, могутнішій у воєнному і політичному відношенні...»** (1). Ця теза є актуальною і сьогодні.

Наукові теорії, що описують міграційні процеси, опираються на такі фундаментальні вихідні критерії, як порівняння економічних, політичних і соціальних параметрів у відправній та кінцевій точці переміщення, визначення різниці у рівнях суспільного розвитку в цих точках. Але це відбувається тільки за умови достатньої поінформованості населення про існування такої різниці (2).

Пояснення причин міграції тільки традиційними економічними теоріями, які, головним чином, базуються на вищезгаданих принципах, є важливими, але вони не охоплюють інші причини і мотивації, що спонукають людей емігрувати.

Насправді ж проблеми міграції виходять далеко за межі економічних, адже їх «економічні плюси і мінуси є набагато меншими, ніж їх політичне та емоційне значення» (3). Іншими словами, економічна логіка неспроможна до кінця пояснити численні людські проблеми та страхи, які стають факторами впливу на рішення про еміграцію. У свою чергу, прийняття такого рішення викликає особливу реакцію в емігрантів та впливає на їх психологічний стан.

Говорячи про еміграцію з України, ми не торкаємося теми імміграції в Україну. Тільки зазначимо, що за даними Всесвітнього Банку Україна посідає четверте місце, після Німеччини, за кількістю проживаючих іммігрантів, а Казахстан і Польща посідають відповідно дев'яте та десяте місця [4].

Це свого роду феномен, коли сотні тисяч українців емігрують з України у пошуках праці і кращих умов життя, а на їх місця прибувають іммігранти, яких тепер прийнято називати, між іншим, не **«заробітчанами»** чи **«остарбайтерами»**, а **«нетрадиційними мігрантами»**. Хто ці **«нетрадиційні іммігранти»** – в Україні це афганці, китайці, в'єтнамці, представники кавказьких народів та арабських країн, африканці і навіть латиноамериканці.

Д-р Блейр Рубле (*Director, Kennan Institute*) у своїй останній монографії про міграцію пише **«Капітал розмаїтості транснаціональні мігранти у Монреалі, Вашингтоні та Києві»**. У цій монографії вперше Київ ставиться в один ряд з великими світовими метрополіями, для яких прибуття нових, інакших людей також є складним викликом, із яким треба впоратися [5].

На мою думку, відправною точкою сучасного стану міграційних процесів взагалі та в Україні зокрема є Стаття 13 «Загальної декларації прав людини»:

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну [6].

Опираючись на цей документ, ряд науковців вважають, що міжнародна міграція робочої сили – це **добровільне переміщення у формі легального або нелегального виїзду робочої сили на постійне або тимчасове проживання** [7].

Тому «четверту хвилю» буде справедливо називати **«вільна міграція населення України»**, а не «заробітчани». Процес «вільної міграції» починається з 1992 року, коли в незалежній Україні відмінили підзаконний акт колишнього СРСР, так зване **«право на виїзд»**. Цей підзаконний акт фактично мав репресивну функцію і обмежував Права людини, у даному випадку право на вільну міграцію.

Безумовно, об'єктивною причиною масової еміграції з України стала глибока національна економічна криза, що охопила усі сектори економіки і суспільного життя.

З іншого боку, це участь України в міжнародному процесі розподілу праці та використання робочої сили. Україна уклала Міжнародні Угоди про використання робочої сили з рядом країн, які запровадили так звані «пілотні програми» із залучення нової робочої сили з країн колишнього СРСР.

Окрім економічних чинників, на характер еміграції суттєво впливають соціально-психологічні фактори: відсутність умов для самореалізації; політична нестабільність в країні; загроза воєнного конфлікту або й війни; низький рівень особистої безпеки життя; релігійні конфлікти; корупція і т. і., та об'єктивні умови, що стимулюють до еміграції: реалізація Статті 13 Декларації Прав Людини; лібералізація умов перетину державного кордону; можливості легального чи нелегального працевлаштування в країнах Центральної і Західної Європи, Північної та Південної Америки; включення України (у 1994 р.) до списку країн учасниць розіграшу імміграційної лотереї США «Зелена карта».

Якщо економічні фактори є об'єктивним явищем впливу на людей і спонукає їх до різних дій, спрямованих на забезпечення свого існування, то міграційні мотивації мають суб'єктивний характер і, згідно із теорією Маслоу (Maslow), стосуються вищих рівнів мотивацій людини [9].

У серпні 2008 року було проведено анкетування осіб, що приїхали до США з України в період 1990-2008 років.

Опитування проводилося в містах компактного проживання нових імігрантів, зокрема в: Нью-Йорку, Стемфордї, Клівленті, Детройті, Чикаго, Вашингтоні, Монро.

Анкета складалася з двох груп питань:

- Перша – це демографічна характеристика імігрантів,
- Друга – оцінка стану умов життя та рівня освітньо-професійних досягнень в Україні і США.

Опитування проводилося з метою: вивчення умов життя респондентів в Україні та в США на основі оцінки сукупних показників та суб'єктивного визначення рейтингу рівня життя.

Аналіза результатів опитування показала, що існує кореляція між показниками статево-вікової структури респондентів з відповідними показниками населення України та усіх імігрантів, що прибули до США.

Отже, результати цього опитування є соціологічним зрізом, який можна вважати відображенням загального образу імігрантів «Четвертої хвилі».

93,4 % новоприбулих – це люди у працездатному віці. Найчисельнішими є вікові групи: 21-30 років – 20,7 %; 31-40 років – 35,5 %; 41-50 років – 28,9 %.

З точки зору економіки це найбільш продуктивна частина трудових ресурсів держави, яка практично втрачена для України, але для США загалом і, в даному випадку, для української громади в Америці це неабияке надбання.

75 % новоприбулих одружені і приблизно стільки ж мають дітей. Понад 80 % дітей проживають з батьками у США, 53 % – це діти у віці до 12 років. Ці показники заперечують твердження про «заробітчанство», бо на тимчасові роботи з метою зароблення грошей сім'ями не емігрують. Інший показник також заперечує устійнене твердження, що люди емігрують через безробіття (яке, безумовно, є і, звичайно, впливає на рішення про еміграцію з метою пошуку праці і заробітку). За результатами опитування виявилось, що 13,2 % були безробітними на момент виїзду з України, 4,1 % займалися домашнім господарством і 5,8 % не відповіли на запитання про місце праці. Водночас 55,4 % – працювали за фахом, а інші були держслужбовцями, студентами, військовими або займалися підприємницькою діяльністю.

«Четверта хвиля» різко відрізняється від усіх попередніх «хвиль» за рівнем освіти і динамікою входження в американське суспільство: 62,8 % мають вищу освіту, яку здобули в Україні, а 40 % новоприбулих здобули вищу та професійну освіту вже в Америці, в т. ч. 24 % навчалися в університетах. Проте далеко не всім, а для імігрантів це особливо трудно, вдається знайти працю за фахом. За результатами опитування, 16,5 % респондентів працюють за фахом, набутим в Україні, і 22,3 % – за фахом, набутим у США. Якщо взяти до уваги, що 7,4 % відкрили свій бізнес, то сумарний показник професійної зайнятості становитиме 46,2 %, що є цілком позитивним результатом. Та, на жаль, друга частина імігрантів, а це 45,5 %, працюють не за фахом.

Рівень зростання матеріального достатку серед імігрантів «четвертої хвилі» є також вражаючим. Одним із вагомих показників з цієї категорії, як в Україні, так і США, є придбання нерухомості. Понад 35 % з числа опитаних вже мають власні будинки, кооперативи або кондомініюми (*різновид кооперативної власності*), але 55 % винаймають помешкання. У той час коли в Україні з числа

респондентів всього 8,3 % винаймали помешкання і 2,5 % проживали в гуртожитках, інші ж мають в Україні власні будинки, квартири або кооперативи. Отже, можна зробити припущення, що тільки 10,8 % опитаних, приймаючи рішення про еміграцію, могли б назвати відсутність житлових умов в Україні як першопричину.

У цій публікації представлено тільки деякі результати проведеного опитування, які, на думку автора, могли бути основними факторами мотивації респондентів у прийнятті рішення емігрувати.

В анкеті не було прямого питання про причину еміграції з України, натомість було запропоновано оцінити рівень свого життя в Україні та США за шкалою від 1 до 10, де «1» – це найнижча оцінка рівня життя, а «10» – найвища. Відповіді на це питання дають можливість зрозуміти внутрішній психологічний стан іммігрантів і дають можливість бачити, яка частина респондентів змогла задовольнити свої потреби і досягти рівня своїх сподівань внаслідок імміграції до США, а яка частина залишилася розчарованою. Негативна оцінка рівня життя може залежати не тільки і не стільки від матеріального, але й від морально-психологічного стану респондентів.

Порівняльна оцінка рівня життя респондентів в Україні та в США

Шкала оцінки рівня життя:	в Україні	в США
1-5	41,3 %	48,8 %
6-10	46,2 %	37,2 %
Не бажаю відповідати	11,6 %	13,2 %

Отже, 46 % опитаних оцінили рівень свого життя в Україні вищим, ніж у США, а 37,2 % вважають, що їх рівень життя є вищим у США. Водночас 48,8 % вважають рівень свого життя нижчим в Америці, ніж в Україні.

Таким чином, результати опитування про матеріальний достаток, соціальний статус (*освіта і праця за фахом*) та порівняльна оцінка рівня життя респондентів в Україні і в США ставлять під сумнів устійнене твердження, що економічний фактор («заробітчанство») є домінуючим для мотивації рішення на користь імміграції до США.

Сам факт, що 80 % іммігрантів приїхали до США сім'ями, 35,5 % стали власниками нерухомості, 38,8 % працюють за фахом, набутим в Україні, а 24 % здобули вищу американську освіту, свідчить про те, що ця частина громадян України іммігрувала до США з метою облаштування нового життя. Але той факт, що 45,5 %, що працюють не за фахом, а 48,8 %, що оцінюють рівень свого життя в США низьким, вказує на складний процес адаптації в новому суспільно-економічному середовищі.

Питання, які були включені до анкети про оцінку рівня матеріального достатку, ступеня самореалізації та оцінки рівня умов життя, базуються на «теорії потреб Михайла Туган-Барановського» та «теорії сподівань Віктора Врума (Victor Vroom)». Потреби і сподівання людини формують її мотиваційну поведінку, в нашому випадку – мотивацію до еміграції.

Аналіза результатів опитування показує, що частина респондентів зуміли досягти рівня своїх потреб і сподівань, а частина з них не досягли поставленої мети або рівень їх сподівань був завищеним. Окрім того, входження в нове середовище викликає значні морально-психологічні труднощі, а економічні зміщуються на другий плян. Тому навіть за умови швидкого зростання матеріального достатку частина опитаних, а відповідно і пропорційна частина усієї імміграції, оцінюють рівень свого життя в США нижчим, ніж в Україні.

«Економічний фактор» як причина, що спонукає до еміграції, є тільки зовнішнім об'єктивним чинником формування мотивації людини, спрямованим на задоволення фізіологічних потреб, а суб'єктивним чинником є факторні величини, що виходять за межі фізіологічних потреб і належать до вищого рівня мотивацій людини.

«Четверта хвиля» імміграції українців до США не має чітко окресленого міграційного періоду. Є тільки означеним початок. Беручи до уваги, що Україна залишається учасником розіграшу імміграційної візи США «зелена карта» і те, що на цей час ми спостерігаємо зростання двох категорій нових іммігрантів за статусом «возз'єднання родини»: «батьки до дітей» і «діти до батьків», можна без будь-

яких застережень стверджувати, що процес імміграції з України до США буде довготривалим і багаточисельним.

Зростання чисельності української громади в США, за рахунок нових іммігрантів з України, має важливе значення для продовження і розширення діяльності українських інституцій, створених попередніми імміграційними хвилями. А позитивні приклади діяльності «четвертої хвилі» можуть стати одним з важливих чинників впливу на формування *позитивного образу України у світі*.

1. Ю. Шерех (Шевельов). Москва. Малоросейка. //Хроніка 2000. 1995, № 1. С. 168.
2. Коробов Андрей Александрович. МИГРАЦИОННЫЙ ФАКТОР НАПРЯЖЕННОСТИ ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора политических наук Саратов – 2008.
3. A Modest Contribution. //Economist, Apr. 29th 2004.
4. World Bank Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union. – 2007. //http://web.worldbank.org/WBSITE.
5. Віктор Пасічник. Виклик сучасної міграції: традиції та нові аспекти дослідження. //Міграція і Толерантність в Україні. /За ред. Ярослава Пилинського Київ "Стилос" 2007. – 191 с.
6. Загальна декларація прав людини. Док. ООН/PES/217 А.
7. Киреев А. Международна економика. Международна микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. – 1 ч. – М.: Международные отношения. 1999. – С. 321-341ї.
8. Коpecь Андрій. Міжнародний міграційни рух населенняч: теорія, аналіз сучасної структури. Київ, 2004.
9. http://en.wikipedia.org/wiki/Abraham_Maslow.
10. Changing Dynamics of the New Wave of Immigrants from Ukraine. Oleh Wolowyna. Stamford 2008.

Ірина Ключковська

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ПРИСУТНІСТЬ У СВІТІ.

КОНТЕКСТ СХІДНОЇ ДІАСПОРИ ТА «ЧЕТВЕРТОЇ ХВИЛІ ЕМІГРАЦІЇ»

У статті порушено проблему, перед якою опинилася Україна: східна діаспора та новітня хвиля еміграції – це не лише нові соціальні явища, які виникли за роки незалежності України, це нова українська присутність у світі. Чи стане вона дієвою, активним чинником розвитку України в майбутньому, значною мірою залежить від політики України, спрямованої на розвиток та втілення програми збереження національної ідентичності українця за кордоном.

Українська діаспора, зокрема східна діаспора та новітня хвиля еміграції, була досліджена у працях українських вчених, які зосередили увагу, насамперед, на сутності явища закордонного українства. Помітний внесок у наукову розробку цього явища здійснили: Л. Аза, Б. Ажнюк, О. Антонюк, І. Винниченко, В. Євтух, Ф. Заставний, Є. Камінський, О. Картунов, В. Куреляк, Е. Лібанова, О. Майборода, Ю. Макар та В. Макар, І. Марков О. Малиновська, С. Лазебник, Т. Лупул, В. Олефір, В. Онищук, А. Попок, Г. Селещук, В. Сергійчук, М. Степико, В. Трощинський, Н. Черниш, Н. Чернишова А. Шевченко, В. Школьнік, М. Шульга та ін.

В наукових працях велися наукові дослідження історичного розвитку української діаспори, її сучасного стану, в тому числі здійснено статистичний аналіз, проблеми структурування українських громад у зарубіжжі, процеси еміграції з України.

Метою статті є спроба окреслити явища української діаспори, а саме східної діаспори та «четвертої хвилі еміграції», як факт нової української присутності у світі у контексті взаємозв'язків держава – діаспора.

Сьогодні, за даними Світового банку, понад 130 мільйонів людей знаходиться поза межами своєї батьківщини, за даними Міжнародної організації з питань міграції – 192 мільйони, що становить 3 відсотки всього населення світу. А це означає, що приблизно одна особа з 35 у світі є мігрантом. Від

1965 до 1990 року кількість міжнародних мігрантів зросла на 45 мільйонів, що становить річний зріст у 2,1 відсотки. Цьогорічний річний зріст – 2,9 відсотка.

Міграція починає займати одне із чільних місць у політиці не лише Великої вісімки та багатьох країн світу, але й таких структур, як ООН, ЮНЕСКО, ЄС та ін. Так, у червні 2007 року у Брюсселі за участю представників 120 урядів та 200 громадських організацій відбувся Глобальний Форум з питань Міграції та Розвитку. Учасники Форуму ставили за мету змінити парадигму міграції та розглянути питання оптимізації залучення міграції до проектів політики розвитку. В колі дискусій Форуму були й питання, пов'язані з діаспорою, оскільки це явище виникло як наслідок міграційних процесів. Проблеми обговорювали на секції «Робота з діаспорою заради розвитку», метою якої було представити приклади якнайефективнішого залучення діаспори для взаємної користі як країни проживання, так і країни походження, та запропонувати новий інструментарій для збільшення впливу діяльності діаспори як чинника розвитку. Світова практика показує, що держави розцінюють діаспору як потужний націєтворчий та державотворчий фактор розвитку; дієвий інструмент політичного, економічного та культурного впливу в країнах проживання; ефективний засіб для утвердження позитивного образу своєї держави у міжнародній спільноті. Для реалізації розвитку стратегії співпраці з діаспорою та з метою збереження національної ідентичності держави використовують різноманітні форми та методи, а саме: створення спеціальних відомств в урядах, які уповноважені займатися розвитком діаспори; розробку програм (програми повернення співвітчизників, молодіжні, програми, програми підтримки розвитку бізнесу...); проведення форумів, конгресів, конференцій як засіб вироблення механізмів співпраці та запозичення й обміну досвідом та ін. Україна, яка є частиною світового глобально простору, теж опинилася перед викликами XXI століття, пов'язаними з потужними міграційними процесами, творенням нових діаспорних структур та змінами у діаспорних середовищах, які були сформовані у минулому столітті. Українська діаспора – це живий організм, який зазнає впливів та змін, зумовлених рядом економічних, політичних та культурних чинників. Вона вписується в загальну світову діаспорну та міграційну мозаїку, з властивими для неї внутрішніми суперечностями, конфліктами різних еміграційних хвиль, трансформаційними та асиміляційними процесами, на які зобов'язана реагувати держава.

Українські громади сьогодні не існують у їх первісному вигляді. В їх середовищі відбуваються зміни. За роки незалежності нашої держави виникло також нове явище – східна діаспора, яка почала розвиватися після розвалу радянської імперії, проте знаходиться лише на стадії активного структурування і потребує особливої уваги й підтримки з боку своєї історичної батьківщини. Народилася й нова проблема – четвертої хвилі еміграції з мільйонами наших співвітчизників, якими практично не займається держава, завдання якої частково перебрала на себе церква, слугуючи тим осередком, навколо якого гуртуються заробітчани. Потужний відтік інтелектуальної та робочої сили з України вимагає як зміни внутрішнього законодавства, так і зовнішньої політики.

Попри всі проблеми, пов'язані з цими новими явищами, які виникли за роки незалежності України, ми можемо однозначно стверджувати про появу нової української присутності у світі.

Мова йде про східну діаспору, яка зумовила не лише значні кількісні й якісні зміни, але й переформатування взаємозв'язків у діаспорному середовищі. Про це засвідчує введення структур східної діаспори до складу Світового Конгресу Українців та окреслення у завданнях СКУ на пряму допомоги східній діаспорі як пріоритетного. Розпад радянської імперії започаткував процес національної ідентифікації, результатом якого була поява нових українських організацій, активно почали діяти механізми спільнотного згуртування, яке, проте, на сьогодні не є завершеним і потребує допомоги не тільки від добре структурованої західної діаспори, але й від української держави в контексті міжнародно-правового захисту та фінансової, матеріальної, інформаційної підтримки з метою відродження національної ідентичності.

Успішне функціонування громади залежить від кількох факторів, серед яких слід назвати активність членів етнічної спільноти та воля до спільнотного згуртування; політику країни проживання щодо національних меншин та політику країни походження. Перший фактор зумовлює два наступні, оскільки найефективніший тип взаємодії можливий лише на груповому рівні, коли громадські структури співпрацюють з державними чинниками обох країн.

Щодо громад східної діаспори, то виразно краще себе почувають громади у країнах Балтії – членах Європейського Союзу, які опираються і прийняли європейські норми про права національних меншин, що є невід'ємною складовою загальної системи захисту прав людини і повинні бути захищені

як національними законодавствами окремих країн, так і документами міжнародного права. Слід зазначити, що моніторингові структури ЄС взяли за основу правової бази оцінювання країн-кандидатів для вступу до Європейського Союзу два основні документи, підготовані Радою Європи – Рамкову конвенцію захисту національних меншин (РКЗНМ) і Європейську хартію регіональних мов або мов національних меншин (ЄХРМ). РКЗНМ – це документ, що визначає основні підходи до питання захисту прав національних меншин у державах-членах РЄ [2, с. 205-207]. Рамкова конвенція захищає також право на свободу асоціацій, мирних зібрань та віросповідання. Ці положення імплементовані через норми національного законодавства країн Балтії.

Попри проблеми, пов'язані з питаннями одержання громадянства, українцям у країнах Балтії вдалося створити широку мережу громадських, релігійних та освітніх установ та спрямувати свою роботу в культурно-освітнє русло, утверджуючи позитивний образ України, активно засвідчуючи українську присутність у своїх країнах проживання.

Ситуація в нових незалежних державах – колишніх республіках СРСР дещо відмінна, проте достатньо сприятлива для розбудови українських освітніх закладів та товариств, діяльність яких носить виключно культурологічний характер.

У зовсім інших умовах функціонує українство в Російській Федерації, яке, за даними перепису 1989 року, налічувало 4 362 872 осіб, що становило 2,9% усього населення. Процеси примусової асиміляції після плідного періоду 1917-1920 років фактично зруйнували українську культурно-освітню інфраструктуру, яка почала поволі відроджуватися в кінці 80-х шляхом створення українських громадських організацій. У 1993 році було створено Об'єднання українців Росії як наступний логічний етап самоорганізації українців. Серед завдань, окреслених українськими структурами Росії, слід назвати взаємодію з органами державної влади та громадськими організаціями України та Росії, сприяння збереженню й розвитку української культури, мови й освіти, видання і розповсюдження української преси та літератури, розвиток бібліотечної справи [8]. Проте значною мірою діяльність українських структур залежить від складних міждержавних стосунків України та Росії, через що часто зводиться нанівець.

Зрештою, незавершеність організаційного становлення громад, високий рівень дисперсії, слабкий фінансово-економічний стан, внутрішні непорозуміння, роз'єднаність української спільноти Росії, відсутність політики української держави, спрямованої на збереження національної ідентичності українця в Росії як основи для реалізації спільних для України та українства пострадянського простору стратегічних планів, у майбутньому ускладнює, якщо не унеможлиблює, розвиток та становлення українства Росії. За сприятливих умов воно могло б стати інтелектуальним, економічним та культурним ресурсом нашої держави. Тримільйонна діаспора в Росії – це величезний потенціал нашої держави, який діє у різних сферах людської діяльності російського простору: у політиці, економіці, владних структурах, освіті, культурі. Він може стати активним джерелом не лише відновлення та формування нашої історичної та культурної пам'яті, але й творцем об'єктивного образу нашої держави у російському середовищі, лобістом нашого економічного та політичного інтересу. Для цього слід розробити та послідовно втілювати стратегію збереження національної ідентичності, основні положення якої були б імплементовані в освітні, культурні програми та програми розвитку українських громад. Частина українського соціуму, яка опинилася з різних причин і за різних обставин у країнах пострадянського простору, на своєму шляху до повної інтеграції у суспільство країн проживання зазнала значних змін. Відбулися процеси добровільної та примусової асиміляції, як відмова індивіда чи групи індивідів від власної культури, традицій, цінностей, норм поведінки (стадія відчуження-alienation) та входження до іншої групи і повне засвоєння притаманних їй культури, традицій, цінностей, норм поведінки (стадія власне асиміляції – assimilation).

Проте частина українства нових незалежних держав, яка зберегла чи відроджує свою національну ідентичність обрала «творення діаспор» як модель інтеграції в соціум країни свого проживання.

Світова практика показує, що для діаспор характерні сильна групова етнічна самосвідомість, що зберігається протягом довгого часу, відчуття солідарності з етнічними побратимами в інших країнах. Ці утворення виконують різні функції, у тому числі культурологічну (відтворення, збереження та культивування своєї мови, культури, традицій...), політичну (лобіювання інтересів своєї спільноти та країни свого походження в органах державної влади країни, що приймає), економічну (підтримка та фінансові вливання в економіку країни походження).

Творення українських діаспор у країнах – колишніх республіках СРСР знаходиться далеко не на завершальній стадії, недостатньо структурована й організована українська спільнота може стати перед загрозою кризи етнічності, з якою стикається іммігрант будь-якої країни, та перед вибором: або повернутися на батьківщину, або розчинитися в новому соціокультурному середовищі [4, с. 128].

Оскільки в нових державах інтегровані українці як мінімум двох-трьох поколінь, то масового повернення на свою першу батьківщину навряд чи слід очікувати, але запобігти новій асиміляційній хвилі держава зобов'язана шляхом вироблення і послідовної реалізації програм, спрямованих на відродження та збереження національної ідентичності українців, як першого етапу далекоглядної політики співпраці з закордонним українством, як першого та необхідного кроку на шляху до глибокої й конструктивної співпраці України та діаспори.

Держава зобов'язана проявити політичну волю і дати достойну відповідь на ще один виклик – комплекс проблем, пов'язаний з новою хвилею еміграції.

За різними експертними оцінками, за роки незалежності Україну покинуло до 7 млн. осіб. Такі оцінки мають реальну основу і цілком можливі, однак відсутність глибокого наукового дослідження цього питання не дозволяє оперувати цими показниками офіційно. Обстеження трудової міграції, здійснене Держкомстатом України у 2008 році, стало першим широкомасштабним обстеженням в Україні з цієї тематики, яке охопило всі без винятку регіони України. До зовнішніх трудових мігрантів було віднесено громадян України працездатного віку, які займалися оплачуваною економічною діяльністю на території інших країн постійно, сезонно або тимчасово (включаючи тих, які працювали без офіційного статусу) Згідно з даними обстеження, з початку 2005 р. до 1 червня 2008 за кордоном працювало 1,5 млн. мешканців України. Основними країнами призначення українських заробітчан, за даними даного обстеження, є Російська Федерація, Італія, Чеська Республіка, Польща, Угорщина, Іспанія, Португалія, загалом майже всі трудові міграції здійснюються до країн СНД та ЄС. Офіційна статистика враховує лише тих, хто офіційно виїхав на заробітки та знаходиться на легальному становищі [5].

За результатами дослідження сучасної української трудової міграції проведеного Міжнародним Благодійним Фондом «Карітас» загальна кількість українців, що виїхала на заробітки до інших країн становить 4,5 млн., з яких у ЄС перебуває 1,7 млн. [7, с. 59].

Попри суперечності щодо статистики, наведені цифри дають загальну уяву про масштаби зовнішньої трудової міграції українців як соціального процесу. У ході опитувань здійсненим Міжнародним Благодійним Фондом «Карітас» було встановлено, що 80 % українців декларують намір повернутися на Батьківщину, Хоча такий самий відсоток серед них не може з певністю сказати, коли це відбудеться [7, с. 66], українська держава повинна бути готова прийняти своїх громадян, тривале перебування яких у розвинених країнах хоча й сприяло формуванню ринкової свідомості, засвоєнню норм і цінностей цивілізованого суспільства, проте наклало на них суттєвий відбиток. Як показує практика, такі люди потребують психоемоційної адаптації в українському соціумі. Держава мусить реагувати на їх потреби шляхом зміни законодавства, в тому числі в галузі пенсійного забезпечення та розпочати роботу зі створення реінтеграційних центрів для тих, хто повертається, створення сприятливого інвестиційного клімату для своїх співвітчизників.

Прогнози українських експертів щодо масового повернення трудових мігрантів в Україну у зв'язку з кризою не здійснилися. Одні з них [7, 84] постараяться залишитися в ЄС, інші перемістяться іншими країнами у пошуках заробітків, а ще інші повернуться з готовністю до наступних виїздів.

Так чи інакше, розпочався процес активної інтеграції в чужоземне середовище.

На думку науковців процес інтеграції трудових мігрантів в країнах їхнього проживання відбувається за кількома моделями [1], серед яких ми виділимо наступні:

- Добровільної сегрегації.
- Творення діаспор.
- Маргіналізації.
- Асиміляції.

На нашу думку найбільша частина трудових українських емігрантів зазнає маргіналізації, оскільки серед них великий, заданими експертів відсоток нелегальних мігрантів – 70 %. Вони позбавлені політичного та соціального захисту як з боку країни походження так і з боку країни проживання, не мають доступу до

інформаційних ресурсів, не знають законів, не мають доступу до освіти та престижного працевлаштування. Ситуацію порівнюють з постійним існуванням у двох світах одночасно, вона виникає разі існування групи чи особи одночасно в двох культурах та веде до балансування між панівною соціальною спільнотою та спільнотою, від якої вона відділилась. Можна стверджувати, що це існування між двома культурами. В разі втрати зв'язків з попередньою культурою не відбувається успішного прийняття та засвоєння нової культури, норм поведінки, системи цінностей [1].

Це призводить до значних негативних наслідків для самих мігрантів, в першу чергу психологічного характеру, до руйнування інституту родини, до виникнення внаслідок цього великого прошарку дітей – соціальних сиріт, які позбавлені батьківського піклування при живих батьках та ін. Через процеси маргіналізації зазнає втрат і держава, яка позбулася частини власного інтелектуального та робочого ресурсу та потенційних діаспорян, які за умови успішної інтеграції могли б утвердити дієву українську присутність у світі та бути потенційним виразником українського інтересу за межами нашої держави.

Як засвідчують дослідження соціальну динаміку української трудової еміграції визначають люди з вищою та середньою освітою. Ця еміграція формується соціально активні особистості, які, інтегруючись в нове середовище, є творцями новітньої діаспори. Про це засвідчує виникнення та формування спільнот українських емігрантів як переконливе свідчення процесів етно-національної ідентифікації у їх середовищі. Сьогодні можна говорити вже про десятки зареєстрованих громадських об'єднань, постають регіональні, міські, жіночі, студентські організації. Утверджуються школи, церкви, відкриваються курси україністики на славістичних факультетах. Український мігрант сьогодні – це носій української духовності та знання про Україну. За словами Джованні Броджі, видатного італійського вченого, славіста, професора «...сьогодні, принаймні в Італії, пересічні люди можуть бути більше зацікавлені Україною і часом більше знати про неї, ніж багато хто з учених-славістів. Це відбулося завдяки щоденному спілкуванню з українцями, які працюють в Італії... До того ж з'явилося багато різних асоціацій українців за кордоном, і вони також ґрунтовно сприяють поширенню знання про Україну.» З цією метою, на думку професора Броджі, уряд України, повинен подбати про інституційне забезпечення шляхом створення центрів культури за кордоном (для Європи достатньо чотири-п'ять) та підготовку відповідних фахівців. «Вистачило б доброї волі та інтелектуальної відкритості» – твердить вона [2].

Україна поволі приходять до усвідомлення підтримки і допомоги українського емігранта. Для цього перш за все слід переосмислити напрями зовнішньої і внутрішньої політики щодо емігрантів. Хоча Україна є експортером робочої сили, проблемам її регулювання не надається належної уваги на державному рівні. Дії держави мають бути спрямовані на захист прав громадян, які працюють за кордоном, більш сприятливих можливостей їх працевлаштування.

Слід розробити програму дій щодо збереження національної ідентичності українця новітньої хвилі еміграції, в тому числі забезпечення розвитку українського зарубіжного шкільництва, як фактору збереження ідентичності, розбудови культурно-інформаційних українських центрів, як джерела поширення знань про Україну, місця спільнотного згуртування, ресурсу для залучення іноземців до українознавчої тематики.

Висновки:

Поява цих нових явищ, нової хвилі еміграції та Східної діаспори, вимагають детального аналізу, вивчення та вироблення нової стратегії співпраці, спрямованої в першу чергу на збереження національної ідентичності, як основи для подальшої спільної роботи для розвитку України. Вкладаючи значний матеріальний та духовний ресурс на підтримку громад українського зарубіжжя держава Україна засвідчить про свою здатність далекоглядної політики, яка дасть значні дивіденди у майбутньому як відповідь на капіталовкладення у сьогоднішній день. Аби нова українська присутність у світі була дієвою, на нашу думку необхідно забезпечити відповідну нормативно-праву, інституційну, фінансову, інформаційну базу, як основу для втілення програми співпраці зі світовим українством. Ця програма як конкретна реалізація концепції повинна вибудовуватися на основі системного підходу.

-
1. Володко В., Ровенчук О. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів// Вісник Львівського Університету. Сер. Соціол. – Львів, 2008. – Вип. 2. – С. 182-210.
 2. Беліцер Н. Міжнародна та європейська системи захисту прав меншин// Актуальні питання

- вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду. – Київ.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2004.
3. Броджі Джованна. Великі трагедії минулого цікавлять лише меншість, особливо, коли йдеться про «трагедії інших»//День № 98, 2009.
 4. Вишне夫斯基 А. Распад СССР: этнические миграции и проблема диаспор// Общественные науки и современность. – 2000. – № 3. – С. 115-130.
 5. Зовнішня трудова міграція населення України. – ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». – Київ, 2009. – 120 с.
 6. Іванкова- Стецюк О. Українська трудова міграція в якісному вимірі: за матеріалами глибинних інтерв'ю та фокус-груп//На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції. /За ред. І. Маркова. – Львів, 2009. – 248 с.
 7. Марков І. Українська трудова міграція в ЄС: соціологічно-статистичний портрет//На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції. /За ред. І. Маркова. – Львів, 2009. – 248 с.
 8. Трощинський В., Попок А. Проблеми етнічного відродження східної української діаспори // Українські варіанти. – К., 1997. – Ч. 2. – С. 26-33.

Галина Маслюк

ЧИ МАВ РАЦІЮ ГЕРОДОТ?

Готуючись до нашої сьогоднішньої зустрічі на тлі подій, які розгорталися в Україні, я поступово пережила стан, який спрощено можна назвати наглим переходом від гіперактивного життя до клінічної смерті, послідовною регенерацією життєвих функцій аж до остаточного видужання, ще й з підвищеним імунітетом. Відчай за безталанну долю моєї Батьківщини, яка в черговий раз заявила про свою незалежність (і якої її, як і кожний минулий раз, намагаються позбавити), спонукав мене знову шукати відповіді на численні питання в бувальщині, і на цей раз досить далекій (коли довговіковий льодовик, нарешті, здався, і наш безпосередній предок кроманьйонець перейшов у добу пізнього палеоліту (старокам'яний вік), змінивши свого необтесаного попередника неандертальця). Мушу сказати, що на цей раз мої студії зовсім не нагадували захоплююче заглиблення в напівказковий, напівнауковий курс древньої, нової, новітньої і найсвіжішої (!!!) історії України, як це було досі, а скидалися швидше на інтенсивне вивчення, співставлення, перехрещення різних джерел інформації усіх національностей вчених, які могли би дати якнайповнішу відповідь на питання, від якого беззаперечно залежала якість мого подальшого існування в цьому строкатому, сповненому непередбачуваності світі. Найважливіше питання, яке потребувало негайної відповіді, було одне – яким чином УКРАЇНЕЦЬ зумів дожити до сьогоднішнього дня?

Справедливості ради мушу похвалитися, що шлях моїх пошуків був вірним (інстинкт самозбереження, як відомо, найсильніший). «Перемолотивши» всі теорії, припущення, висновки, твердження, ймовірності та неймовірності археологів, філософів, мислителів, істориків, митців, науковців усіх мастей і рівнів, серед яких Даниленко, Силенко, Шилов, Плачинда, Чмихов, Наливайко, Кифішина, Макрама, Крен, Макніл, Гуменна, Геродот, і припасувавши їх до найсвіжіших подій, я дійшла висновку, що «нашому роду нема переводу»! Все дуже співпадає і вимальовується в логічну послідовність. Навіть довго не розбираючись, хто кого «проковтнув», «розчинив» чи унаслідував, зрозуміло, звідки і чому сучасний УКРАЇНЕЦЬ наділений тими непереможними рисами, які дають йому можливість виживати за найлютіших обставин. Древність, генетичний досвід нації – це те, що захисним щитом стоїть на стражі її самозбереження (може, звідти взялася і відома нам з новітніх часів багатовекторність?). «Первинність давньоукраїнської духовності й культури завжди дратувала і дратуватиме тих, хто прийшов у цивілізацію потім. Вторинність ніколи не пробає первинності її духовну вищість і предковичність. Тому українці – вічні страждальці», – пише Сергій Плачинда. Страждальці, але ж «вічні» – зітхаю з полегшенням, відганяючи нав'язливу думку, що на цей раз з українцями вирішили «розібратися» остаточно.

«Мені здається, що із розвалом СРСР Україна отримала особливу самостійність. Ця самостійність переважно не політична, а народна. Культура народна, котра існувала десь там, – вона почала

проявляти себе й на соціальному рівні. Україна завжди була державою. Хто нею керує – це вже інше питання. Мене цікавить індивідуальність. В Україні є культурна індивідуальність. Не загальна, як при Союзі: всьо wokруг народное – всьо wokруг мойо», – на підсвідомому рівні визначає для себе одеський художник молодії генерації Дмитро Дульфан. «Мені здається, – вторить у своїй книзі «Благослови, Мати!» Докія Гуменна, – що вся попередня історія України до цього часу – це тільки підготовка, вступ до першого розділу її властивої історії». Вчена вірить, а історія доказує, що основний тягар буреломів, розгромів, переслідувань і знищення виносить на своїх плечах традиційна хліборобська верства – українське селянство, – «не раз уже селянство попадало під копита завойовника, але ніколи не втрачало своєї гідности, – кінець-кінцем асимілятором ставало воно, воно ковтало в собі без сліду різні домішки. (Вже веселіше! – Г. М.)

Це ж селянство заховувало глибоко найціннішу субстанцію і в «чорнішій чорній землі» кріпацькій сорочці, далеко не золотій, але таки виштитій, берегло її від загибелі. Це ж селянство вмить ока видало із себе блискучу інтелігенцію й відродило на очах у живого сьогодні покоління Україну. Здавалося, вона вже сконала, а воно взяло та й вивернуло перед нащадками всі скарби свого незнищеного генія. Дивіться! Яка мова, яка скарбниця народної творчости, яка невичерпна пісенна криниця, яка поезія образности в ній, яка ґроновитість звичаїв, яке багатство, до чого тільки не торкнешся в побуті...».

Все вірно, заспокоюю себе, відганяючи гнітючу думку, що справді саме по українських хліборобах прийшовся найсильніший удар тоталітарного радянського режиму в ХХ столітті, вірилось, останньому столітті нещадного україножерства. Страшно..., мабуть закипає в моїх жилах хижа кров скитських пращурів, що Віктор Янукович, не встигнувши піднести руку зі старовинної української реліквії – Пересопницького Евангелія, дозволив собі заперечити спланований і цинічно виконаний ґеноцид українського народу, виказавши зневагу до закону України, до країн, які визнали цей страшний злочин проти людства, знехтувавши кропіткою працею Комітету ПАРЕ з Юридичних питань та прав людини, який цього року визнав Голодомор 1932-33 рр. ґеноцидом проти українського народу. Своєю цинічною доповіддю Віктор Янукович, обраний на посаду президента України власне виборцями з регіонів, які найбільше постраждали від штучного голоду, унеможливив прийняття рішення Парламентської асамблеї Ради Європи.

Наші пращури, за абсолютно всіма історичними джерелами, за основну святість мали Справедливість, величезну вагу віддавали своїм традиціям, вірі та звичаям. Хто їх порушував чи зраджував, того жорстоко карали як зрадника свого народу і країни, не зважаючи на родинні зв'язки, звання та титули. «Як я вже зазначав, – пише у своїй четвертій книзі про населення територій, що нині складають Україну, всесвітньо визнаний «батько історії» Геродот, – цих людей ще ніхто не переміг, а всіх напасників на їх країну – вони побили». На серці відлягає, я не маю підстав не довіряти Геродоту, який на свої власні очі бачив, що скити «хорообрі, винахідливі люди, та ще й великі патріоти своєї країни, свого способу життя і дуже не люблять все чуже». Робиться трошки моторошно зі слів древнього історика, що «у вбитих ворожих правителів і полководців відрубують голови, а з їх черепів роблять чаші... п'ють з них вино на святах та пригощають із них поважних гостей. При цьому обов'язково розповідають чужинським гостям, з чиєї голови зроблена ця чаша, та де саме і в якій битві вбито її власника. Це робиться не лише із хвастоштів чи гордування, а більше для поширення остраху серед ворогів. Бо з кожним ворогом може статись таке ж саме, якщо вони посміють напасти війською». Моторошно, але водночас і обнадійливо. Власне, це саме те, що повертає мені силу, віру й оптимізм в майбутнє моєї нації. Бо нація – це людська спільнота, що пройшла тривалий історичний шлях розвитку і, як наслідок еволюції, має свою мову, свою віру, неповторну вдачу (психологію) та самобутні етнічні й фольклористичні ознаки (пісні, звичаї, народно-прикладне мистецтво, свою міфологію й символіку, одяг, архітектуру, усний та писемний епос тощо). Єдине, що потрібне, щоб нація не загинула, або зберегла свою ідентичність – національна свідомість і національна гордість, більше нічого.

Як надзвичайно слушно зазначає наш земляк-патріот Сергій Плачинда, «нація – індивідуальність народу, найвищий етап його еволюції... Всі нації – то є квітник планети Земля (недаремно наші новітні «амазонки» п. Лариса Івшина та п. Ірина Ключковська заснували Сад світового українства!). Якщо квітка зів'яне чи її розтопчуть, вона гние і стає добривом для інших квітів. Коли нація втрачає мову, етнічні ознаки, вона стає «добривом» для нації-поглинача. Саме тому ми мусимо знати свою історію і зберігати свою історичну пам'ять. Дозволю собі ще раз нагадати нам всім вислів нашого грецького генія проф. Нікоса Лігероса, який запевняє: «Доки триває ґеноцид пам'яті, триває ґеноцид народу». Нам, українцям,

не можна про це забувати жодної секунди! Бо нам намагаються стерти пам'ять, підмінити історію. Якщо ми це усвідомлюємо – маємо шанси на виживання. В цьому місці дуже доречно стара теза (1882 р.) Ернеста Ренана: «Неправильне розуміння історії є підставою існування нації», яку пригадав недавно Ярослав Грицак у своїй статті «Історія з глянцем і без глянцу». Історична пам'ять є не так про нагадування, як про забування. Це забування не конче мусить бути примусовим і грубим, як, наприклад, стирання пам'яті про Голодомор. Маніпулювання пам'яттю може бути м'якшим і субтильним, коли сам образ минулого не знищується, просто на нього накладається ретуш чи додаються неіснуючі в оригіналі деталі. Результат, однак, виходить той самий: суспільство, де масово функціонують такі образи пам'яті, стає схожим на пацієнта, хворого на Альцгеймера. Воно пам'ятає лише уривками – а тому перестає адекватно поводитися в сучасному.

Згодьтеся, тільки через безкарність за організацію Голодомору 1921-23 рр. в Україні московська більшовицька влада змогла вдатися до найбільшого злочину в історії людства, коли холоднокрівно спланувала знищення українців голодною смертю на найбагатших у світі чорноземах. Тільки через повну байдужість так званої демократичної світової спільноти можна було заганяти до могили мільйони українців, котрі протиставилися насадженню колективізації й радянзації.

І вже є не тільки трагедія українства, якщо з творцями всіх їхніх нещасть отой «демократичний Захід» розпочинає співпрацю саме під час апогею голодового геноциду 1933 року. Український геній Микола Сядристий настоює: «Історія повторюється, якщо ми не вміємо винести з неї уроків. Якщо натовп тупий і недостойний, він мусить за це розплатитися». Страшними ці слова були, навіть доки вони були просто словами. Але історія повторюється! 27 квітня 2010 року – найсвіжіше підтвердження. Україну повертають в рабство, а «демократичний Захід» знову каже: «Все ОК!». І це знову вже не тільки наша трагедія. Але через нашу недолугість і незгуртованість Україну знову принесено в жертву. Тобто ми знову ризикуємо стати «добривом» для інших народів. Історії людства відомі багато випадків тотального зникнення націй.

Очевидно, українська нація, яка щойно пробудилася і почала досить інтенсивно оживати, відновлювати свою національну гордість, реанімувати свою національну ідентичність, самобутність, неповторність, що закладене в її генетичній пам'яті і за що так вхопилися молоді покоління сьогоднішніх, народжених вже вільними українців, мусять знайти синтез між духовністю Заходу і Сходу з їх абсолютно різними методами пошуку нових ідей.

Перед нами перш за все стоїть завдання створення інформаційної політики, яка би могла безперервно та результативно інформувати світ та нові покоління українців про все, що може розвивати їх національну гордість з тим, щоб квітка України стала однією з найгарніших прикрас Квітника планети і Саду світового українства. Ми не повинні дозволити згортання свободи слова, подальшого утвердження олігархічно-кланової моделі функціонування медіа ринку, що передбачатиме подальше витіснення української мови з телерадіоєфіру та друкованої преси. Нарешті, необхідно розробити систему протидії негативному інформаційному впливові, який переслідує нас навіть у медіа просторі інших країн. Без цього не буде самостійної України. І буде проблема в усього українства. Тому що всі ми є складовими одного ланцюга. Все, що відбувається в Україні, має безпосередній відгук у діаспорі. Крім того, що вливання в діаспорні ряди великої кількості зденационалізованих, дезорієнтованих за десятиліття пануючої в Україні влади людей, які набули сумнівних чеснот, що «вирізняли» радянську людину серед інших соплеменників, але втратили свою національну самобутність, саме по собі створює серйозну загрозу. Адже добре відомо, що збереження національної ідентичності за межами батьківщини є справою складною і кропіткою. Якщо до цього додати докладені зусилля ззовні, небезпека стає загрозливою. Наскільки невинною можна сприймати підтримку міністерством освіти України російськомовних шкіл в середовищі української діаспори? Мабуть, всі до одного з представників діаспори, які знають, що означає українська школа за кордоном, погодяться зі мною, що потрібно бити на сполох, поки не стане пізно. Чи не нагадує вам щось бажання переконати, що під дахом однієї слов'янської школи в якійсь країні можна одночасно прекрасно і рівнозначно викладати російську і українську мови, історію тощо? Що є «українські» (!) школи, де майже ніхто з учителів чи директорів не володіє українською мовою. Але ці школи підтримуються міністерством освіти України, яке видає там українські атестати! Напевно, всі добре розуміють, як у цих школах відносяться до суто українських питань і яку роль загалом відіграють вони в українському шкільництві за кордоном. Нам не пробачать майбутні покоління українців, якщо ми не станемо на перешкоді і

дозволимо антиукраїнським силам, явним чи прихованим, виконати свою зрадницьку місію.

З іншого боку, саме в середовищі великої армії новоприбулих на європейські терени вихідців з України є випадки виняткових патріотів свого народу і сила-силенна людей, які ще зберігають у своїй пам'яті вранішню росу української землі, запах свіжоскошеної луки, завітчаний вишневий садок коло хати і гніздо журавля на роздоріжжі. Ці люди є нашою найціннішою рушійною силою, бо їх любов до рідної землі настільки потужна, що може подолати при вірному підході нові посягання поневолювачів на українську землю з їх хитромудрими пастками. Отже, викликів не зменшилося, і проблем теж. Це означає, що наша пильність повинна бути загостреною і принциповість у деяких питаннях непохитною. По-іншому втрати будуть надто великими.

На закінчення хочеться закликати всіх українців світу словами вірного оборонця національної і людської честі Івана Багряного: «Ходи тільки по лінії найбільшого опору, і ти пізнаєш світ. А пізнавши світ, ти пізнаєш себе і не понесеш ніколи душу свою на базар, бо вона буде цінніша за Всесвіт, і не буде того, хто б її міг купити».

Я перечитувала сотні сторінок десятки разів, щоб не помилитися, вірно зрозуміти, і врешті впевнилася, що «цих людей ще ніхто не переміг, а всіх напасників на їх країну – вони побили». І в мене немає жодних підстав не довіряти Геродоту. Тому що його описи, зроблені в V ст. до н. е., отримують протягом століть щоденне підтвердження, і горе тому, хто виказує неповагу до святої української землі, кожний сантиметр якої зрошений кров'ю мільйонів наших предків, які захищали рідний край від численних орд, загарбників, зайд і окупантів. Слава нашим пророкам, героям і мудрим наставникам. І слава нашому молодому поколінню, яке сьогодні бореться проти нової окупації Вітчизни. І слава світовому українству, що плекає любов до рідного краю.

Слава Україні!

Віра Коник

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ІЗ ЗАКОРДОННИМ УКРАЇНСТВОМ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ

Те, що світова українська діаспора відіграла немалу роль у становленні незалежної Української держави і певним чином впливає на процеси, які в ній відбуваються, напевно, зараз ні в кого не викликає сумніву. З іншого боку, формування сучасної діаспори та її стан великою мірою залежить від внутрішньополітичної обстановки в Україні та її зовнішньополітичного курсу.

Українська діаспора є вірним партнером України за кордоном, який щиро вболіває за долю своєї історичної батьківщини. Однак Україна, треба додати – офіційна Україна, не завжди відповідала їй такими ж почуттями. Відносини між владними структурами всіх рівнів та діаспорою на різних етапах державного розвитку склалися по-різному і завжди відображали внутрішньополітичну ситуацію в Україні. Зараз я хотіла б запропонувати шановному зібранню свій погляд щодо цього питання.

Якщо розглядати ретроспективу стосунків між зарубіжними українцями та Україною, то їхній розвиток я би розділила на 4 періоди:

I період – до здобуття Україною незалежності

II період – 1991–2005 роки

III період – 2005–2010 роки

IV період – з 2010 року

I. Перший період – це період існування України у складі СРСР. Офіційна влада, яка, зрозуміло, не була самостійною, пояснювала народу, що українська діаспора – це, головним чином, «буржуазні націоналісти», а тому від неї треба триматися якомога далі. Зрозуміло, що якихось відносин між українською діаспорою як цілісним суб'єктом і Українською радянською соціалістичною республікою не існувало взагалі. Вірніше, вони були, але односторонні – лише з боку діаспори; я би порівняла їх з одnobічним проходженням струму в напівпровідниках. Для радянської України закордонні українці не існували, але для «неіснуючої» діаспори Україна була. І діаспора робила все, щоби міжнародне співтовариство не забуло про їхню материнську землю. Для безголосої України, якій у братньому союзі «республік-сестер» не дозволялося мати свого власного «Я», українці зарубіжжя стали виразником

цього «Я». Утворена в середині ХХ століття Федерація українських жіночих організацій, маючи своїх представників в ООН і промовляючи з цієї високої трибуни, змогла стати голосом справжньої, а не офіційної радянської України. Великою мірою саме завдяки діаспорі на мапі Радянського Союзу географічні контури України все ж було видно.

II. Другий період – налагодження зв'язків української діаспори і молоді незалежної України

Теза перша. Із здобуттям Україною незалежності та приходу на початку 90-их років до влади національно-патріотичних сил потроху почало змінюватися і ставлення до діаспори як з боку владних структур, так і з боку суспільства. Для молоді держави було вкрай важливим утвердитися на міжнародній арені як незалежна країна; і в першу чергу, там, де її практично не знають – у так званому західному світі. У багатьох країнах Заходу українські громади є досить впливовими, і на їхню думку зважають як владні структури, так і суспільство. В Україні розуміли, що діаспора може відігравати неабияку роль як лобі України у своїх країнах. Що і відбувалося: діаспора допомагала відкривати для світу нову державу Україна. Це один аспект відносин.

Другий аспект – у цей же час українське суспільство зі свого боку почало відкривати для себе закордонне українство. Стали налагоджуватися контакти діаспори з Україною – як на рівні владних структур, так і особистісному рівні. Однак співпраця із закордонними українцями носить радше спонтанно-емоційний, а не регулярний характер. Тодішня влада, яка не позбулася радянської ментальності, все ще не розглядає діаспору як рівноправного партнера. У владних структурах, та і в суспільстві в цілому, домінує погляд на діаспору як на багатого дядечка, якого можна використовувати у матеріальному плані. А закордонні українці, щиро бажаючи підтримати молоду Українську державу, кинули свої сили та кошти їй на допомогу. Та всі ми знаємо, що більшу частину діаспорних матеріальних ресурсів поглинула бездонна кишеня жадібною української корупції.

Якщо продовжити аналогію з науковою термінологією, я би порівняла таку співпрацю з донорно-акцепторним зв'язком при створенні молекули; при цьому один атом віддає електрони, а другий їх приймає, тобто зв'язок тут також односторонній, і знову ж у напрямку від діаспори до України. Така ситуація призвела до певного розчарування з обох боків: закордонні українці не бачили результатів своїх зусиль, а «українські українці» вважали, що діаспора мало робить для України. Дуже характерним у цьому контексті є виступ тодішнього президента України Леоніда Кучми на III Всесвітньому форумі українців 2001 року, в якому Президент висловлював незадоволення внеском закордонних українців у розвиток України та їхнім занадто активним, на його погляд, втручанням у внутрішні справи Української держави.

Теза друга. Все, про що говорилося вище, стосується «старої», або «західної» діаспори. Але в цей період внаслідок розпаду Радянського Союзу і руйнування соціалістичного табору у країнах, що здобули незалежність, починає формуватися нова потужна сила – так звана «східна» українська діаспора. На відміну від «старих», нові діаспори самі потребують допомоги від материнської держави, і не тільки матеріальної. Потребують більше, ніж Україна може і хоче їм дати. Почасті тому, що насправді нема досвіду співпраці з діаспорою, замало інформації про потреби новітніх діаспорян, часті тому, що українців «східної» діаспори по інерції вважають «своїми», не дуже-то і «закордонними».

Однак позитивні зрушення з боку української влади відбувались – це і проведення Всесвітніх форумів українців як демонстрація єдності України з українським зарубіжжям, і створення відділів у державних структурах щодо співпраці із закордонними українцями, і заснування громадських організацій. Дуже цінною була і робота УВКР, товариства «Україна – світ», Інституту дослідження діаспори та окремих осіб, які розуміли важливість співпраці із закордонними українцями, однак державної стратегії щодо діаспори, попри ухвалення різних планів, не було; існувала радше віртуальна демонстрація намірів, не підкріплена ні людськими, ні матеріальними ресурсами. Тому у спілкуванні із закордонними співвітчизниками український чиновник керувався особистими міркуваннями; а його уява здебільшого вимальовувала стереотип, за яким західна діаспора розглядалася як грошовий мішок, а східна – як набридливий прохач. Такий підхід цілком укладався у рамки кучмівської доктрини «багатовекторності» у зовнішній політиці – відносини української влади з діаспорою не дуже розвивалися, але вони все ж були.

Теза третя. 90-і роки характеризуються вкрай поганою економічною обстановкою, зумовленою головним чином нездатністю українського керівництва до реформування економіки. Це, як відомо,

спричинило масову економічну міграцію – так звану Четверту хвилю, яка триває і досі. Трагічним, без перебільшення, є те, що ця міграція має передусім жіноче обличчя. Однак українська влада не зараховувала цей новітній український феномен на свій рахунок. За доброю радянською традицією, від якої ніяк не могли відвикнути українські можновладці, ставлення до цих мігрантів укладалося в доктрину: якщо людина виїжджає зі своєї країни, то це «не наша» людина. В епоху президентства Леоніда Кучми, який заявляв, що «виїжджають за кордон лише жінки легкої поведінки» (і це про кілька мільйонів осіб!), українська влада вкрай пасивно бралася за вирішення чисельних проблем новітніх мігрантів. У такому «багатовекторному» форматі відносини існували до 2005 року.

III. Третій етап у розвитку відносин офіційної України і діаспори настає, на мою думку, з приходом так званої «помаранчевої» влади. Президент Віктор Ющенко задекларував нове ставлення офіційної України до української діаспори, визначивши її як **невід'ємну частину українського народу**. Після цього настали і практичні кроки: вперше ухвалюється Національна концепція співпраці із закордонними українцями, створюється Управління щодо питань закордонного українства. Вперше за всі роки українські організації зарубіжжя починають отримувати фінансову підтримку у рамках «Державної програми співпраці із закордонними українцями до 2010 року». Попри недосконалу систему реалізації та українську бюрократичну тяганину, вона є вагомим джерелом підтримки східної української діаспори і в матеріальному, і в моральному аспекті. У програмі закордонних візитів Президента та інших високопосадовців обов'язковим пунктом значиться зустріч із місцевими українцями, що є демонстрацією підтримки української діаспори з боку офіційної України і важливим фактором для іміджу українців у країнах їхнього проживання.

Нова влада намагалася вирішувати і проблеми мігрантів Четвертої хвилі. Тут можна назвати створення Міжнародної української школи; правда, зараз з нею є серйозні проблеми, однак це вже інше питання. Серед найбільш важливих кроків, зроблених українською владою у напрямку поглиблення співпраці з діаспорою, були ініційовані МІОК парламентські слухання щодо питань закордонного українства, які відбулися у жовтні 2009 року. Це була дуже серйозна заявка на новий формат відносин із діаспорою. Ніскільки не ідеалізуючи так звану «помаранчеву» владу і маючи дуже багато питань до її дій у інших сферах, на мій погляд, саме питання співпраці з діаспорою ця влада спробувала підняти на якісно новий рівень – рівень партнерства. Принаймні, намагалася це зробити. І вже здавалося, що тенденція до такого розвитку буде продовжуватися і надалі.

IV. Четвертий період. Однак ситуація різко змінилася з січня 2010 року з приходом до влади президента Віктора Януковича та його команди. За моєю класифікацією, це четвертий період у відносинах між українською діаспорою й офіційною Україною. Як виглядає на даний час, ці відносини можуть істотно змінитися. Звичайно, знаючи направленість політичної сили, яку представляє український Президент, кроки щодо зміни курсу як у зовнішній, так і внутрішній політиці були прогнозовані. Однак реалії перевершили всі очікування. Я не буду на них зупинятись – всім і так добре все відомо. Яку позицію займає теперішня українська влада щодо своєї діаспори? Про це ми можемо лише здогадуватися, бо офіційно з боку Президента чи інших владних структур щодо закордонних українців не було заявлено аж нічого. До сих пір ми не бачили навіть наміру нав'язати якийсь діалог із діаспорянами. Розуміємо – не до нас. Очевидно, що відносини з українською діаспорою не є у числі пріоритетних для української влади. Якщо минулі 5 років у системі Міністерства закордонних справ України існувало Управління щодо зв'язків із діаспорою, то зараз немає певності в тому, що воно буде діяти і надалі, тим більше, в умовах перманентної економічної кризи, коли треба на чомусь економити. Те ж саме можна сказати і щодо Програми підтримки закордонного українства, і про черговий V Форум українців світу, який мав би відбутися 2010 року. Чи буде українська влада і надалі не помічати українську діаспору, яка становить 20 мільйонів (в усякому випадку ми оперуємо такою цифрою)? Думаю, що поки активно не заявляти про себе, про нас так і не згадають.

Що вже і відбувається. Правда, зі знаком «мінус». Тобто діалог, а радше монолог, розпочався із протестного руху діаспори щодо дій офіційної України. Її зовнішня і внутрішня політика, курс на деукраїнізацію практично усієї гуманітарної сфери суспільного життя в Україні викликає зрозумілий спротив більшій частини світової української діаспори. Нещодавно відбулися акції в США, Канаді; в Афінах, Мадриді, Римі, Таллінні та інших містах Європи пройшло Всеєвропейське віче «За Конституцію України», на якому було ухвалено Заяву до української влади.

Можна очікувати, що протестні дії української діаспори не будуть подобатися владі, яка вже зараз

набирає очевидних рис авторитарності. Як вона може реагувати на спротив діаспорян і як на цьому тлі можуть складатися відносини між владними структурами та, як люблять говорити поети, «синами і дочками українського народу за рубезем». Один з можливих варіантів – це ігнорування української діаспори взагалі; другий – чинення якимись способами тиску; третій – ігнорування «незгодних» і прихильне ставлення до конформістської, лояльної частини діаспорян, яка не вбачає нічого небезпечного у діях української влади.

Тут треба акцентувати увагу на тому, що сама українська діаспора не є однорідною щодо ментальності, ідеології та політичних поглядів. Особливо це стосується країн пострадянського простору та Четвертої міграційної хвилі, тобто у своїй більшості, продукту радянської системи. Внаслідок цього українська діаспора є політизованою і різні українські угруповання зарубіжжя тяжіють до певних політичних сил в Україні; можна сказати, що якоюсь мірою українські організації зарубіжжя виконують роль партій. Треба додати, що часом такі угруповання лише за назвою українські, а по суті такими не є. Таке тло створює умови для маніпулювання.

Через диференціацію діаспори може відбуватися тенденційний, вибірковий підхід у ставленні до нелояльних організацій з боку українських владних структур, а також українських дипломатичних представництв. Це вже можна було спостерігати і тепер – у дусі пріснопам'ятних радянських часів. Як говорили представники українських організацій деяких країн, під час підготовки до Всеєвропейського віче до них звертались працівники українських посольств із пропозицією не брати участі в акції. Крім того, посольства можуть демонструвати свою прихильність до лояльних організацій, надаючи їм якісь преференції і менше спілкуючись із не дуже лояльними товариствами. Вагомим важелем впливу на діаспорні організації може стати фінансова дотація діаспорних організацій в рамках Програми підтримки закордонних українців (якщо, звичайно, вона буде діяти). Останнім часом вирішення питання щодо надання цієї підтримки організаціям усередині країни було повністю покладено на посольства. І тут через непрозорість і кулуарність в ухваленні рішень, як це практикується в Україні і може бути також в українських дипломатичних представництвах, існує загроза тенденційного підходу до цієї справи: не зовсім лояльні до влади організації можуть не отримувати підтримки у рамках названої Програми. Одним словом, методів є багато. І тут слід врахувати, що владні структури кожної держави зважають на позицію посольства, яке є офіційним представником України.

У продовження теми про становище діаспорних організацій у своїх країнах. Напевно, у деяких державах зміна курсу української політики ніяк не вплине на ставлення до діаспори. А от у Литві, Латвії, Естонії, Польщі та інших країнах, що активно підтримували Україну, коли вона декларувала бажання вступити до НАТО та інших міжнародних структур, визнали Голодомор 1932 -1933 років актом геноциду (Естонія, до слова, зробила це найпершою з усіх країн), ситуація буде не зовсім однозначною. Президент Естонії Томас Хендрик Ільвес колись сказав, що Естонія буде підтримувати Україну навіть тоді, коли всі інші втратять надію і відвернуться від неї. Така позиція естонського президента заслуговує на пошану з боку українців. Але що означає підтримувати Україну? Напевно, це значить підтримувати дії української влади. А чи піде на краще підтримка влади, яка не завжди діє згідно з демократичними принципами і не завжди відповідно до національних інтересів України? Питання, напевно, риторичне.

Висновки:

- 1) Якщо, перебуваючи у складі чужих імперій, Україна не мала змоги впливати на відносини з українською діаспорою, то незалежна Українська держава зобов'язана поставити зв'язки з діаспорою як один з головних напрямків зовнішньої політики, як це роблять інші країни.
- 2) Відносини між українською діаспорою і державою Україна дуже залежать від внутрішньополітичної обстановки в Україні, що не є нормальним явищем. Ставлення до діаспори має бути стабільним, базуватись на певних, гарантованих Конституцією, законах і не повинно залежати від доброї чи недоброї волі політичної сили, яка стоїть при владі в Україні.
- 3) Закордонне українство – це величезна сила, яку треба враховувати, і потенціал, який Україна може і повинна використовувати. Для збереження цілісності нації і тяглості поколінь Українська держава повинна налагоджувати якісно новий формат відносин з українською діаспорою як цілісним суб'єктом. **Відносини ці мають бути відносинами рівноправних партнерів, і базуватись на взаємній підтримці.**

СЕКЦІЯ 1. СТРАТЕГІЯ ТА МОДЕЛІ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ДІАСПОРОЮ

Іван Гаркавченко

ПРО РОЗВИТОК І СТАН ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ГАСІННЯ ЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ, РОЗБУДОВА ПРАВОВИХ РЕФОРМ ЯК ОСНОВ ВІДКРИТОСТІ І СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Шановні пані і панове!

Шановна українська громадо!

З часу заснування газети «Вітчизна-Отечество» – червень 1992 року – я, засновник і головний редактор цього часопису, почав інтенсивно розробляти тему, яка стала Програмою часопису і набула назви Проекту: «Про розвиток і стан друкованих засобів масової інформації в Україні і на Донбасі зокрема. Використання інформації для захисту прав людини, гасіння етнічних конфліктів, розбудова правових реформ як основ відкритості і стабільності українського суспільства».

На сьогодні розвиток регіональних та загальнонаціональних засобів масової інформації в Україні і на Донбасі зокрема, посилення впливу на демократизацію і гуманізацію суспільства, прискорення інтеграції України в світове співтовариство або навпаки потребує, як ніколи, активного вивчення з боку фахівців в Україні і на Заході стану думок Української Нації в Україні і діаспорі, представників національних меншин в Україні.

За допомогою часопису «Вітчизна-Отечество» я продовжую вивчати стан думок представників Української Нації в Україні, діаспорі і представників національних меншин в Україні і за її межами, щоб на цьому ґрунті прогнозувати сьогоднішній і завтрашній день Духовності в Україні.

Висвітлюю проблеми, які виникали раніше і виникають зараз. Але сьогодні їх прояви гостріші.

За допомогою Вільного Слова «Вітчизни-Отечества» я планую розв'язувати ці проблеми. А їх багато:

- гостра нестача правдивої інформації про стан думок в Українській Нації та положення Української Нації в Україні, її Духовність, соціально-політичний рівень;
- гостра нестача правдивої інформації про стан думок національних меншин в Україні, Духовність національних меншин та їх соціально-політичний рівень сьогодні;
- майже повна відсутність інформації і прогнозування фахівців в Україні і на Заході про дійсний стан речей (думок) в регіонах України, де компактно проживають національні меншини і представники Української Нації.

Вільне Слово видання «Вітчизни-Отечества» є на сьогодні Правдою, що буде запорукою Стабільності і Відкритості Українського Суспільства в майбутньому.

За допомогою представників Української Нації і національних меншин створюю діючий Всеукраїнський Банк Думок, який би висвітлював сьогоднішній і прогнозував майбутнє Донецького регіону. І не тільки його. Це значить допомагати в передбаченні ситуацій, що виникають в Україні часто безконтрольно. Це страйки, мітинги, маніфестації, голодовки...

Віддзеркалювання Правди у свідомості громадян Донецького регіону і України при допомозі різнопланового Вільного Слова часопису «Вітчизна-Отечество» – це підготовка їхньої поведінки.

Вільне і правдиве слово в даному випадку стає тим провідником (толерантним генератором), який діє на свідомість людини позитивно. Адже порівняння, що виникають у свідомості від різнопланового читання, є тою силою, що визначає позитивний настрій думок, а зрештою і позитивну поведінку людини у різних ситуаціях: передбачених і навпаки.

Крім того, Вільне Слово для фахівців-соціологів є тим ґрунтом, на якому формується і буде формуватись сьогоднішній на Донбасі і України в цілому. Вірне, Вільне Слово – це рушій, дія, злагода і толерантність.

На основі часопису «Вітчизна-Отечество» розповсюджую об'єктивну інформацію про факти та

події в Україні і діаспорі. Допомагаю Україні в соціальному, культурному та економічному розвитку, захищати інтереси громадян України. Надаю сторінки газети для виразу різноманітних думок.

Допомагаю Україні розбудовувати і зберігати свою Державність. Відроджую Українську Націю в Україні і за її межами. Висвітлюю в повній мірі Історію, Традиції, права Української Нації.

Допомагаю національним меншинам в Україні відстоювати свої права. Знайти і зайняти своє місце на щаблях Української Духовності, відродити свою Історію, Традиції, Слово.

І головне. Створений на засадах часопису «Вітчизни-Отечества» Всеукраїнський Банк Думок представників Української Нації і національних меншин має стати основою вивчення і прогнозування думок сьогодення і майбутнього в Україні.

Програма «Зв'язок» виконується Редакцією часопису «Вітчизна-Отечество» з червня 1993 року, з часу виходу першого числа газети. Започатковані контакти з різними регіонами України, Росії, Вірменії, Білорусі тощо. На адреси приватних осіб надіслані числа газети «Вітчизна-Отечество». Отримані від них відозви, які характеризують розмаїття думок, оцінок якості чисел часопису «Вітчизна-Отечество».

При Редакції часопису «Вітчизна-Отечество» створений кіоск «Вільне українське слово» для розповсюдження україномовних газет, журналів, літератури.

Також планується встановити зв'язок з представниками діаспори всіх континентів, де мешкають представники Української Нації. Встановити обмін виданнями (газети, журнали), а також інформацією, що позитивно буде впливати на вивчення Думок і відношень до проблем, якими живе світ і його регіони.

Висвітлення різнопланових думок, в тому числі і радикальних, на сторінках часопису «Вітчизна-Отечество» представниками різних етнічних угруповань в Україні і діаспорі має підняти планку розуміння демократичних засад в очах читача не тільки на Донбасі і Україні, а також і на Заході.

А вільний вихід інформації на шпальти часопису є теж надбанням нашого сьогодення, і в тому числі нашої молодшої української демократії. Це є також відлунням (паросточками) відкритості нашого молодого суспільства і Державотворення. Це поштовх до розуміння того, що освітянське, толерантне ставлення до Слова є тою ніжною гілочкою, на якій скоро зазеленіють листочки надії на майбутнє. Надії на те, що в світі нас зрозуміють і підтримають, що в Україні у міжнаціональних відносинах запанує злагода.

Для повного втілення планів треба: створити Банк даних щодо видань (газет, журналів), у тому числі недержавних, для вивчення думок різних регіонів України. А також Вороніжчини, Курщини, Кубані, Берестейщини, Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини.

Шляхом листування, факсування, по телефону визначити особливості окремих видань в Україні і діаспорі, їх отримання. І на основі вивчення давати огляди і друкувати окремі матеріали цих видань. Визначити авторів. Формувати цим самим журналістську еліту високого національного рівня, незалежно від того, до якого етносу належить особа.

На основі Всеукраїнського Банку Думок при часописі «Вітчизна-Отечество» проводити періодично практичні заняття, конференції, семінари з питань ринкової економіки, політології, національних питань, відкритості суспільства. Заохотити підприємців визначити кращі статті коштами для їх авторів.

Шукати підтримку в державних організаціях та приватному секторі тощо щодо стажування окремих журналістів у зарубіжних установах засобів масової інформації.

Мати корпункти в містах: Львів, Київ, Харків, Одеса, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Чернівці, Луганськ, Сімферополь, Севастополь, Рівне, Чернігів, а також на Вороніжчині, Курщині, Кубані, Берестейщині, Холмщині, Підляшші, Надсянні, Лемківщині.

Вивчення газет, журналів і визначення авторів сформує необхідних працівників журналістики, які і очолять корпункти у містах і містечках України, а також у діаспорі.

Для втілення наших планів, аналогів яким немає серед Українства світу, потрібні кошти. Тому закликаємо Вас: підключайтесь – надсилайте кошти, книжки, газети, журнали...

Заходьте на наш сайт www.v-otechestvo.com.ua, пишіть на нашу електронну адресу – garkavchenko@v-otechestvo.com.ua.

Слава Україні!

Слава Великій Українській Нації!

В'ячеслав Гнатюк

**ПОВЕРНЕННЯ ЕМІГРАНТІВ-СПІВВІТЧИЗНИКІВ НА РІДНУ ЗЕМЛЮ –
НАГАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ТА ДЕРЖАВИ**

*В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну...*

Т. Шевченко

За неофіційними даними, з якими погоджуються багато дослідників, зараз за межами Батьківщини мешкає 15-20 млн. українців – більше третини нашої людності. З них близько 8 млн. виїхало на заробітки в складі т. зв. «четвертої хвилі» протягом лише останніх 10-15 років. Це означає, що ця «хвиля» вимила з України стільки ж людей, скільки три попередні за 100 років!

Таку стрімку втечу освіченого, ініціативного, підприємливого контингенту в найкращому продуктивному віці (переважна більшість – від 25 до 50 років) інакше, як національною катастрофою, не назвеш. Знелюднення України сягнуло вже критичної межі: невдовзі тут нікому буде народжувати дітей і працювати на підприємствах.

Тому час і пора головним пріоритетом державної та національної політики зробити організацію переселення українців з інших держав, де вони зараз мешкають.

Керівництвом ГО «Четверта хвиля» вже висувалася слушна пропозиція щодо створення Національної програми з репатріації. Однак, на мою думку, для здійснення такого масштабного чину потрібне дещо більше, ніж просто чергова урядова програма. Потрібен широкий національний Рух за повернення емігрантів на предківську землю, у якому брали б участь очільники нації – провідні політики, письменники, вчені, громадські діячі та організації тощо. Вони мали б розгорнути потужну агітаційну кампанію в країнах розсіяння, закликаючи українців повертатися на історичну Батьківщину. Ця кампанія мала б тривати безперервно, роками, поки переважна більшість українців, яка зараз перебуває в Скитальщині, не повернулася б до лона Матері-Вітчизни. Нагадаю, що подібний рух, розгорнутий світовим єврейством на межі XIX-XX ст. («алія»), став головним двигуном у процесі заселення євреями предківської землі та відновлення на ній держави Ізраїль після двох тисяч років бездержавності!

За допомогою такого Руху, який поєднував би зусилля держави й широких кіл громадськості, ми могли б повернути додому мільйони українців, кардинально поліпшити нашу економічну, політичну, демографічну ситуацію. Адже в діаспорі ми маємо інтелектуалів, фахівців найвищого світового рівня – політиків, громадських діячів, підприємців, науковців, висококваліфікованих робітників, там уже давно сформовано (а у випадку «4-ї хвилі» активно формується) середній клас – становий хребет модерної розвинутої держави. Там – безцінний досвід функціонування громадянського суспільства, якого так бракує нам зараз.

І не треба думати, що через повну руїну економіки України, відсутність коштів забезпечити переїзд великих мас людей неможливо. У цій справі головне – не кошти, а сила духу нації, сила патріотизму, родової та історичної пам'яті. Поклик землі предків – велика потуга, здатна керувати долями людей, змінювати їхній життєвий шлях. Перед нами – яскравий приклад кримських татар, понад 200 тисяч яких повернулися з вигнання протягом останніх 20 далеко не сприятливих років, а ще близько 100 тисяч готуються до переїзду. Вони небідно жили в Узбекистані та в інших місцях заслання, але знайшли в собі мужність покинути обжитий край і повернутися на Батьківщину, де їх чекали й чекають необлаштованість, безробіття, дискримінація, конфлікти, напружена боротьба за право жити на рідній землі.

Я не вірю, що українці слабші духом за кримських татар і не зможуть укорінитися на історичних землях. Не вірю, бо сам пройшов цей шлях, приїхавши сюди юнаком-одинаком з Караганди, куди було депортовано родини моїх батьків як «бандпособників». Не вірю, бо знаю багатьох інших українців, які в глухі 50-80-ті роки поверталися із заслання на Батьківщину, хоча тут їх ніхто не чекав, а, навпаки, – всіляко утискали: не прописували, не давали роботи, не допускали до керівних посад.

Що стосується коштів для допомоги тим, хто повертається в Україну, то, зрозуміло, потрібні й вони. Левову частку повинна б давати українська держава, – і, звичайно, набагато більше, ніж виділяється зараз за урядовою програмою облаштування осіб із числа закордонних українців, що

повертаються в Україну, затвердженою 17 листопада 2004 року. До речі, цього року термін дії Програми закінчується, і громадськість повинна проконтролювати, щоби без зволікань було ухвалено нову, яка передбачала б виділення більшої матеріальної допомоги для цієї справи.

Є мало надії, що так насправді буде, особливо коли врахувати специфічне ставлення команди, яка зараз стоїть біля державного керма, до проблем національного розвитку і зміцнення зв'язків з діаспорою зокрема. Тож головну роль у справі матеріальної допомоги співвітчизникам-репатріантам на цьому етапі повинна зіграти громадськість. Колись, під час проведення «алії», по всіх синагогах і мало не в кожній єврейській домівці були скарбнички, до яких відкладалися гроші для потреб тих, хто переселявся на предківську землю. Гадаю, що українці є не менш солідарними й національно свідомими, ніж євреї, і здатні допомогти співвітчизникам, які хотіли б повернутися на історичну Батьківщину. Для цього потрібно тільки розгорнути широку роз'яснювальну роботу серед нашої спільноти в усіх країнах поселення та вибудувати організаційні схеми збирання й розподілу коштів.

Рух за повернення на предківську землю повинен бути спрямованим до всіх сегментів нашої еміграції, але диференційовано, з урахуванням особливостей кожного. Головну увагу, як на мене, слід приділити представникам «четвертої хвилі», які ще міцно пов'язані з рідним краєм: тут їхні родичі, батьки, діти, друзі, тут вони виростили, вчилися, сформувалися як професіонали й громадяни власної незалежної держави. Витиснуті з Батьківщини економічними негараздами, більшість із них зуміли в чужій країні стати на ноги, розв'язати матеріальні проблеми своїх родин, досягти стабільності. Якби соціально-економічна й політична ситуація в Україні суттєво покращала, якби емігранти змогли знайти тут роботу за фахом та з гідною оплатою, безперечно, дуже багато з них негайно повернулися б додому. Однак, на жаль, стагнація держави триває й далі, ніяких помітних змін на краще не відбувається, і люди вичікують або й остаточно вирішують залишатися там, де вони є. І цей процес зростає майже в геометричній прогресії. Зокрема, за опитуваннями східноєвропейських імігрантів, переважну більшість яких становлять українці, проведеними португальськими науковцями, 2002 р. бажало залишитися в Португалії близько 12 %, а вже 2004 р. таких було майже 30 % (1).

Своєю чергою, країни-реципієнти, зацікавлені в нашій робочій силі, посилюють інтеграційні впливи на неї. У тій самій Португалії в середині 2000-х років ужито цілу низку важливих заходів для більшої інтеграції імігрантів до португальського суспільства. Зокрема, подовжено термін дії легалізаційних документів від одного року до двох і п'яти, унормовано процедуру возз'єднання родин. Наші співвітчизники отримали право брати в банках великі кредити на придбання житла з виплатою протягом 30-75 років, а також тепер вони можуть клопотатися про надання громадянства всього після шести років легального перебування в країні. Тисячі українців у Португалії вже придбали житло, оформляють документи на отримання громадянства. Більшість із них зберігають і українські паспорти, не бажаючи остаточно відриватися від рідної держави.

Отак недавні трудові мігранти перетворюються в діаспору – і це велика біда!

Українська держава та суспільство повинні втрутитися в цей процес, щоб його пригальмувати й зупинити, надати альтернативу гідного життя на Батьківщині, застосовуючи різноманітні важелі. Можна б скористатися досвідом тої самої Португалії, яка своїх емігрантів – підприємців у разі повернення звільняє від оподаткування на тривалий термін.

Рух за репатріацію в Україну треба широко розгорнути і у т. зв. «східній діаспорі». Тут є чимало людей, які хоч зараз, за певної підтримки, переїхали б на історичну Батьківщину. Ми ще добре пам'ятаємо оту хвилю переселенців з колишніх республік Радянського Союзу після його розпаду на початку 90-х років. Люди боялися бути відрізаними від України кордонами новоутворених держав, тікали від міжнаціональних конфліктів, сподіваючись на гідне життя в рідній незалежній європейській державі.

На жаль, ці надії ще далеко не здійснилися повною мірою, але багато з наших співвітчизників з теренів колишнього СРСР зберігають родинні, культурні, духовні зв'язки з країною походження. Тут, передусім у Росії та в Казахстані, живе ще чимало національно свідомих українців, репресованих радянською владою за участь у визвольному русі та за політичну діяльність, а також безвинно депортованих у перші повоєнні роки із Західної України членів сімей учасників визвольних змагань (т. зв. «бандпособников») та їхніх нащадків. Хто, як не вони, заслуговують на прихильну увагу з боку незалежної української держави, на пільги, на сприяння в переїзді на Батьківщину, якщо би таке бажання з їхнього боку було висловлено?

Куди там! Теперішня наша держава і знати не хоче цих людей, які постраждали в змаганнях за її свободу. Доходить до парадоксів: у Республіці Казахстан депортованих «бандпособників» та їхніх нащадків, які народилися в цій країні до 1962 р., визнано репресованими, їм надано значні пільги (50% оплати за комунальні послуги, проїзд в громадському автотранспорті тощо), тоді як в Україні стосовно цієї категорії громадян нічого і близько немає!

Депортованим кримським татарам наша держава надає допомогу в облаштуванні на історичній Батьківщині, а от таким самим депортованим представникам титульної нації – зась! І це не ідіотизм?!

Більше того. Якщо нова демократична влада Польщі визнала злочином комуністичного режиму депортацію українців із Закарпаття 1946-1947 років і вибачилася перед нашим народом, то путінська Росія, як спадкоємиця Радянського Союзу, і не думає засуджувати своїх попередників, що вивезли за кілька повоєнних років до Казахстану, на Сибір, на Далекий Схід та Північ понад сто тисяч українців, багато з яких загинули в дорозі та на засланнях. Українська влада повинна поставити перед Москвою вимогу щодо визнання повоєнних депортацій українців актом геноциду з відповідним моральним та матеріальним відшкодуванням його жертвам та їхнім нащадкам – так, як це було зроблено (певно мірою!) стосовно кримських татарів. Компенсації повинні бути такого розміру, щоб їх вистачило на переїзд до України та на облаштування в місці нового поселення.

У разі відмови Росії – подавати позови на неї до міжнародних судів.

Немає сумнівів, що з часом життя наших співвітчизників у східній діаспорі буде лише ускладнюватися. Обмеження культурно-освітнього розвитку національних меншин у Росії та Білорусі, внутрішня політика середньоазійських держав, спрямована на розширення сфери вжитку місцевих мов та на преференції представникам корінного населення в доступі до керівних посад, міжнародні конфлікти, що тліють у деяких регіонах колишнього СРСР, поступова китаїзація та ймовірний колапс Російської Федерації – усе це дедалі більше спонукуватиме наших співвітчизників на цих теренах дивитися в бік історичної Батьківщини. І Україна повинна прийняти їх як своїх дітей, оточивши турботою та повагою.

Особлива розмова – про перспективи репатріації представників старої західної діаспори – тих, кого злая доля занесла до Європи й Америки першими трьома еміграційними хвилями, та їхніх нащадків. Це – кількомільйонний передовий загін українства в світі, його найсвідоміша й найосвіченіша верства, цвіт нації, еліта, виплекана на принципах демократії та традиціях громадянського суспільства. Її внесок у розвиток української національної свідомості, науки та культури, її матеріальну й духовну допомогу материковій Україні важко переоцінити.

Разом з тим дивує той факт, що за майже 20 років існування української держави лише лічені одиниці наших співвітчизників із західних країн переїхали на постійне проживання до України, щоб особисто взяти участь у розбудові держави. Це, зокрема, бл. пам'яті Омелян Прицак, який заклав основи сходовознавства в незалежній Україні, це – вихідці з оточення бл. пам'яті Ярослава Стецька – бл. пам'яті Слава Стецько та Роман Зварич, які багато зробили для розвитку націоналістичного руху в Україні.

А де ж решта націоналістів із західної діаспори? Від кого вони там ховаються? КГБ вже давно немає, в Україні їм ніщо не загрожує, – навпаки, відкривається широке поле діяльності для національного освідомлення мешканців Донбасу, Криму, Півдня, які все ще масово підтримують проросійські сили в Україні.

Де нащадки провідників українських націоналістів – Степана Бандери, Андрія Мельника, інших діячів українського національно-визвольного руху?

Уже сама їхня постійна присутність в Україні, а також посилена патріотична діяльність справляла б потужний виховний вплив на молоде покоління українців. Натомість онук Провідника нації, Стів Бандера, пише листа до Президента України англійською мовою! Неважко здогадатися, як на таке поведження внука відреагував би його славетний дід, який завжди намагався підносити авторитет рідної мови, тільки нею погоджуючись відповідати на процесі у справі Перацького.

У середовищі західної діаспори є чимало фахівців найвищої кваліфікації – політиків, громадських діячів, економістів, підприємців, науковців, юристів, лікарів, педагогів, інженерів, митців тощо, яких так бракує сучасній Україні! А такі видатні постаті, як Богдан Футей зі США, Богдан Гаврилишин із Швейцарії могли б успішно виконувати функції відповідно президента і прем'єр-міністра України. І це були б, я певен того, набагато кращі керівники держави, ніж ми їх мали дотепер. Недарма народи деяких країн Прибалтики кликали урядувати ними вихідців із діаспори. І не помилилися! Звичайно, нікого не можна засуджувати за те, що не прагне переїхати на історичну Батьківщину. Можна лише з жалем

констатувати, що і в патріотичній західній діаспорі так мало знаходиться людей, здатних поміняти блага цивілізації на важку працю, необлаштованість, боротьбу з корупцією й свавіллям чиновників в Україні.

А це є свідченням слабкості родової та історичної пам'яті в багатьох наших земляків на Заході, відсутності внутрішнього імперативу в них жити на землі своїх предків і працювати не на дядька Сема чи на дядька Ганса, а на свою націю. І тут відкривається велике поле діяльності для майбутніх активістів й агітаторів Руху за повернення емігрантів в Україну.

Є лише одна категорія наших закордонних співвітчизників, яких не треба, на мою думку, закликати переїжджати в Україну. Це – ті, що живуть уздовж кордонів, так несправедливо прокладених по живому тілу нашого народу, на українських етнічних землях, які зараз входять до територій сусідніх держав. Українці-автохтони на цих теренах є індикаторами й охоронцями меж нашого історичного ареалу розселення, і тому вони повинні залишатися там назавжди і, якщо можливо, приростати. Україна повинна робити все, щоби зберегти й посилити їхню національну самосвідомість, надавати їм широку матеріальну, культурно-освітню допомогу, брати їх під тверду політичну опіку й захищати всіма силами їхнє право на повноцінне національне життя у чужих державах. Закордонні українці з етнічних територій повинні відчувати нерозривний зв'язок з материковим Краєм, користуватися такими ж можливостями для здобуття освіти, професії, підвищення кваліфікації в Україні, що й громадяни нашої держави.

І для цього є добрий інструмент – т. зв. «єврозони». Працюють поки що лише дві – «Буг» і «Дністер», відповідно на Волині та Наддністрянщині. Перша охоплює прикордонні райони Волинської області та суміжні території Польщі й Білорусі, заселені переважно етнічними українцями; друга єднає наших співвітчизників обабіч Дністра, які мешкають на території Вінницької й Одеської областей та на прилеглих теренах Республіки Молдова. Попри брак коштів, державні органи й громадськість цих областей України багато зробили для національного освідомлення братів і сестер по крові з другого боку кордону. І цю роботу, безперечно, треба розширювати й поглиблювати. Такі зони повинні постати уздовж усього українського кордону – від гирла Дунаю до Донеччини і охопити усі населені пункти з українською людністю в прикордонній смузі сусідніх країн. Там повинна провадитися планомірна й різноманітна робота на зближення, консолідацію представників одного народу.

Підсумовуючи сказане, знову наголошу на нагальній потребі організації Всеукраїнського Руху за повернення співвітчизників-емігрантів на Батьківщину у зв'язку з різким погіршенням економічної, соціально-політичної та демографічної ситуації в Україні. Цей Рух повинен об'єднувати зусилля як державних органів, так і громадських сил. Постання такого Руху послужить запорукою позитивних змін у державі та суспільстві вже найближчим часом завдяки інтелектуальному, професійному та політичному досвіду, набутому емігрантами в чужих краях.

Ініціатором створення такого Руху могла б стати УВКР, при якій мала б розпочати роботу організаційна група, що підготувала б його установчі документи та розробила б концепцію його поступування. Ці документи й концепцію варто було б представити для затвердження вже на V Світовому форумі українців – і розгортати діяльність на благо Батьківщини!

(1) Maria Ioannis Baganha, José Carlos Marques e Pedro Góis. Novas migrações, novos desafios: a imigração do Leste europeu // Revista critica de ciências sociais. – № 69. – CES, Coimbra. – Outubro de 2004. – P. 109.

Люба-Ірина Горват, Ярослава-Орися Колотило

ЕТНІЧНА ТА МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ПОВІТІВ МАРАМУРЕШ ТА САТУ МАРЕ (РУМУНІЯ)

Основні завдання нашого невеликої студії полягають у наступному:

- на основі статистичних даних проаналізувати та порівняти кількісний склад міського та сільського населення повітів Марамуреш та Сату Маре, акцентуючи увагу на українській ідентичності Північно-Західного регіону Румунської держави;
- з'ясувати мовну ідентифікацію українців повіту Марамуреш та Сату Маре у світлі даних перепису 2002 року;

Секція 1. Стратегія та моделі співпраці України з діаспорою

- на основі емпіричного матеріалу виявити етнічні та мовні колізії перепису 2002 року, зробити теоретичні узагальнення та висновки.

Українське населення здавна компактно проживало в сільській місцевості гірського повіту Марамуреш та в окремих населених пунктах низинного повіту Сату Маре. Місцеве українське населення зазвичай зберігає власну ідентичність, розмовляє діалектною українською мовою, у своїй масі належить до православної релігійної конфесії. Враховуючи суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації в Румунії упродовж останнього десятиліття ХХ – початку ХХІ століття, *актуальним* для дослідників-етнологів, етносоціологів постає вивчення етнічних, мовних, аспектів життєдіяльності української національної меншини Північно-Західної Румунії. Місцеве українство швидко адаптується до нових цивілізаційних викликів в економіці, освіті, релігії, громадському житті, таким чином відбуваються певні метаморфози в їхній етнічній самосвідомості та національній свідомості. Саме тому ми обрали для себе предметом нашої студії етнічну та мовну ідентифікацію українства повітів Марамуреш та Сату Маре в контексті аналізу перепису населення 2002 року.

Таблиця 1. Зміна чисельності українців Румунії за переписами населення¹:

Повіти / Роки	1930	1956	1966	1977	1992	2002
Марамуреш	19 249	25 435	29 060	32 723	36 653	34 027
Сату Маре	3 439	483	905	1 146	1 320	1 556
Всього (по Румунії)	45 875	60 479	54 705	55 510	65 472	61 098

Цифрові дані табл. № 1 засвідчують, що українська ідентичність повіту Марамуреш на сучасному етапі є найвищою в Румунії. У відсотковому плані це 55,7 % від кількості всіх українців Румунії. Саме тут за результатами переписів населення 1930, 1956, 1966, 1977, 1992 років кількість українців неухильно збільшувалася. Водночас у 2002 році перепис зафіксував меншу кількість українців порівно з 1992 роком. Така сама ситуація й на загальнодержавному рівні (див. табл. № 1). На наш погляд, дається взнаки еміграція місцевого українства, яка має соціально-економічно основу. Поряд із переселенням у низинні повіти держави збільшується кількість трудових мігрантів, основні потоки яких спрямовуються в Іспанію, Грецію, Португалію, Бельгію тощо.

Порівняно з гірським повітом Марамуреш, повіт Сату Маре, навпаки, виділяється зростанням числа українського населення. Якщо у 1956 році тут ідентифікувалося тільки 483 українці, то за переписом 2002 року їх кількість перевищує 1,5 тис. осіб. Як ми переконалися під час польових етнологічних досліджень упродовж 2001-2007 років, кількісне зростання місцевого українства відбулось за рахунок внутрішньої міграції українців з повіту Марамуреш (в основному з сіл Поляни, Кривий, Русково). Це пояснюється тими ж економічними факторами – більша кількість орної землі, краща можливість працевлаштування та ведення власного підсобного господарства.

Таблиця 2. Етнічний склад міського населення повіту Марамуреш за результатами перепису населення 2002 року²

Населені пункти повіту	Кількість постійного населення	Румуни	Угорці	Українці	Русини	Роми	Німці	Інші	Недекларовані
Муніципії та міста (всього)	268 277 (52,6 %)	224 526 (83,7 %)	35 815	1 964 (0,73 %)	56 (0,02 %)	3 636	1 879	388	13

¹ Складено за електронним варіантом на CD статистичного видання: Recensământul Populației și Locuințelor 18 martie 2002. Vol. IV. Structura Etnică și Confesională / Institutul Național de Statistică. Editura «Revista Română de Statistică».

² Таблицю складено за статистичними матеріалами: Direcția Județeană de statistică (Baia Mare). Județul Maramureș. Recensământul populației și al locuințelor (2002). Populația stabilă după etnie.

Муніципій Сігету-Мармаціей	41 219	32 867	6 513	1 225 (2,97 %)	10 (0,02 %)	448	101	53	2
Муніципій Бая Маре	137 921	114 213	20 459	351 (0,25 %)	46 (0,03 %)	2 092	475	275	10
Місто Вішеу де Сус	16 879	14 878	530	274 (1,62)	0	70	1 113	14	0
Місто Бая Спріє	16 609	12 469	3 441	45 (0,27)	0	576	55	22	1
Місто Сийні	10 105	8 083	1 780	33 (0,33 %)	0	141	61	7	0
Місто Борша Vorşa	26 984	26 263	522	21 (0,07 %)	0	115	49	14	0
Місто Кавнік	5 205	4 205	911	14 (0,27 %)	0	54	18	3	0
Місто Тиргу Липуш	13 355	11 548	1 659	1	0	140	7	0	0
Повіт Марамуреш (всього)	510 109* (100 %)	418 405 (82,02 %)	46 291	34 026 (6,67 %)	56 (0,01 %)	8 913	1 954	445	19

З'ясувавши кількісний склад українства, звернемося до більш детального аналізу етнічних, мовних та конфесійних реалій у повітах Марамуреш та Сату Маре. Для того, щоб краще збагнути проблему ідентифікації за допомогою математичних підрахунків, ми проілюструємо в табличних варіаціях окремо міських та сільських жителів повітів, насамперед їхню етнічну та мовну ідентичність.

У табл. № 2-3 ми представили етнічний та мовний склад міського населення повіту Марамуреш. Підрахунки дозволяють констатувати, що етнічні та мовні параметри ідентифікації українців відрізняються. Так, серед міських жителів повіту Марамуреш виявляється 1 964 українці (0,73 %). Найбільше їх проживає у містах Сігету Мармаціей (1 225 чол.), значно менше у Бая Маре (351 чол.) та Вішеу де Сус (274 чол.). Невеликі групи – від чотирьох до двох десятків осіб української ідентичності – проживають у містечках Бая Спріє, Сейні, Борша, Кавнік (див. табл. № 2).

Таблиця 3. Мовний склад міського населення повіту Марамуреш за результатами перепису населення 2002 року³

Населені пункти повіту	Кількість населення / Мови	Румунська	Угорська	Українська	Русинська	Ромська	Німецька	Інші	Недекларовані
Муніципії та міста (всього)	268 277 (52,6%)	228 926 (85,33%)	34 623	1 536 (0,57 %)	36 (0,01 %)	1 533	1 412	198	13
Муніципій Сігету-Мармаціей	41 219	33 442	6 415	975 (2,36%)	2 (0,004 %)	305	50	28	2
Муніципій Бая Маре	137 921	116 821	19 686	254 (0,18 %)	34 (0,02 %)	733	241	141	11

* Примітка: Матеріали статистичного збірника «Recensământul Populației și Locuințelor 18 martie 2002. Vol. IV. Structura Etnică și Confesională» на відміну від даних Дирекції статистики в місті Бая Маре вказують число 510 110 чол., відповідно українців – 34 027 чол., тому у табл. № 9 з'являється на 1 особу більше, ніж у попередніх табличних даних.

³ Таблицю складено за статистичними матеріалами: Direcția Județiană de statistică (Baia Mare). Județul Maramureș. Recensământul populației și al locuințelor (2002). Populația stabilă după limbă maternă.

Місто Вішеу де Сус	16 879	15 031	529	232 (1,37 %)	0	45	1 035	7	0
Місто Бая Спріє	16 609	13 059	3 299	39 (0,23 %)	0	167	34	11	0
Місто Сийні	10 105	8 175	1 761	6 (0,05 %)	0	141	20	2	0
Місто Борша	26 984	26 389	445	14 (0,05 %)	0	102	26	8	0
Місто Кавнік	5 205	4 314	868	14 (0,27 %)	0	4	4	1	0
Місто Тиргу Липуш	13 355	11 695	1 620	2 (0,01%)	0	36	2	0	0
Повіт Марамуреш (всього)	510 109 (100 %)	425 558 (83,42 %)	44 906	33 505 (6,56 %)	36 (0,007 %)	4 381	1 476	234	13

Водночас за мовним складом міське населення повіту Марамуреш на 0,57 % україномовне. Українську мову як рідну визнають 1 536 осіб, що менше за реальну кількість осіб, які ідентифікувалися українцями (див. табл. № 3). Україномовна ідентифікація знижується у всіх означених у таблицях населених пунктах. Парадоксом виступає містечко Таргу Лепус, де за переписом 1 українець, а 2 осіб визнали рідною мовою українську. Отже, ми констатуємо першу колізію ідентифікації українства Марамуреша – зниження україномовної ідентичності у містах повіту.

Інша парадоксальна колізія, яка має, на наш погляд, етнополітичне підґрунтя – це русинська ідентичність у повіті Марамуреш. Як показує офіційна статистика, саме у містах повіту ідентифікувалося 56 осіб русинів, натомість у сільській місцевості їх взагалі немає (див. табл. № 5-6)! Такі дані кардинально суперечать поширеними заявами лідерів світового русинського руху щодо наявності в Румунській державі понад 30 тис. русинів⁴. Так, Павло Роберт Магочі у праці «Народ нізвідки: Ілюстрована історія карпаторусинів» на карті некритично окреслює територію проживання русинів у межах населених пунктів повіту Марамуреш, називаючи приблизну, розрахункову кількість – 34 тис. осіб, які «мали би бути» русинами. Поряд з цими «розрахунками», перепис 2002 року чітко зафіксував 257 русинів у всій Румунії⁵. З них, як ми бачимо, тільки 56 осіб у «потрібному» ідеологам русинства гірському повіті та 19 чол. у низинному повіті Сату Маре.

На нашу думку, варто б запитати думку самих жителів гірських україномовних ареалів повіту, організувати польові етнологічні дослідження. Наш досвід подібних студій підтверджує факт, який констатував перепис 2002 року – жителі сіл ідентифікуються українцями, навіть необізнані у своїй більшості з русинською ідентичністю.

Цікаво, що з 56 русинів всього повіту Марамуреш 46 мешкає у Бая Марє, а 10 – у Сігету Мармацієй (див. табл. № 2). Із 46 русинів Бая Марє вважають рідною русинську мову 34 особи, а з 10 русинів Сігету Мармацієй тільки двоє (див. табл. № 3). Якщо ж ознайомитися з мовою, якою частково публікується видання «Русинська віра» Культурним Союзом русинів Румунії (голова – Георгій Фірцак), то можна чітко констатувати, що це – звичайна українська мова⁶. Таким чином, другою колізією є фіаско русинської ідентифікації в Румунії.

⁴ Magoci Pavlo Robert. Poporul de niciunde: Istorie în imagini a rutenilor carpatici. – Ujgorod: Editura lui V.Padeac, 2007. – P. 8, 11.

⁵ Трайста М. Русини – фальшива декорація на політичній сцені Центральної Європи // Український вісник. – 2007. - № 7-8 (квітень). – С. 10; Traista M. Pseudocongresul rutenilor // Curierul Ukrainean. – 2007. – Iulie. – Seria noua, nr. 99-100. – P. 9.

⁶ Див. до прикладу: Фірцак Г. Політична декларація культурного товариства русинів Романії // Руська віра / Credința Rusină. – 2003. – Nr. 5, ianuarie-martie. – P. 3.

Таблиця 4. Динаміка чисельності населення комун повіту Марамуреш з компактним проживанням українського населення⁷.

Комуни / Роки переписів населення	1930		1956		1966		1977		1992	
	Всього:	З них Українців	Всього:	З них українців	Всього:	З них Українців	Всього:	З них Українців	Всього:	З них Українців
Бистра	1 922	1 399	4 424	3 950	5 473	4 811	5 062	4 606	4 902	4 402
Великий Бичків	4 662	2 177	3 612	2 505	4 035	2 566	4 585	2 826	4 681	2 922
Вишня Рона	4 154	2 385	4 331	3 422	4 773	3 885	5 124	4 346	4 982	4 350
Поляни	5 644	4 750	6 298	6 081	7 651	7 086	8 776	8 357	10 561	10 240
Кривий	1 743	1 480	2 877	2 843	3 400	3 262	4 074	3 938	4 853	4 762
Русково	3 158	2 045	3 164	2 944	3 741	3 500	4 324	4 072	5 183	4 913
Ремети	2 544	1 385	2 602	1 853	2 741	1 973	3 003	2 280	3 241	2 553
Всього:	23 827	15 621	27 308	23 598	31 814	27 083	35 148	30 425	38 403	34 142

Українці складають компактні ареали більшості населення комун Поляни, Кривий, Русково, Вишня Рона, Бистра (села Бистрий, Красна, Вишівська Долина), Ремети, Великий Бичків (села Луг над Тисою, Кричунів, Великий Бичків, Тиса).

Таблиця 5. Етнічний склад сільського населення повіту Марамуреш за результатами перепису населення 2002 року⁸

Населені пункти повіту	Кількість постійного населення	Румуни	Угорці	Українці	Русини	Роми	Німці	Інші	Недекларовані
Comune (total)	241 832 (47,4%)	193 879 (80,17%)	10 476	32 062 (13,26 %)	0	5 277	75	57	6
Бистрий	4 761	87	7	4 650 (97,7 %)	0	15	1	1	0
Поляни	10 033	256	61	9 696 (96,64 %)	0	2	8	10	0
Русково	4 854	161	3	4 578 (94,3 %)	0	109	3	0	0
Бистрий	4 423	399	3	4 021 (90,91 %)	0	0	0	0	0
Вишня Рона	4 698	207	421	4 062 (86,46 %)	0	0	5	3	0
Ремети	3 058	399	382	2 260 (73,9 %)	0	14	3	0	0
Великий Бичків	4 468	1 447	371	2 639 (59,06 %)	0	1	5	5	0
Великий Бичків	2 484	425	1 964	23 (0,92 %)	0	67	2	3	0

⁷ Куреляк В. Українці Румунської Мараморошини. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С. 50, 163.

⁸ Таблицю складено за статистичними матеріалами: Direcția Județeană de statistică (Baia Mare). Județul Maramureș. Recensământul populației și al locuitorilor (2002). Populația stabilă după etnie.

Секція 1. Стратегія та моделі співпраці України з діаспорою

Rona de Jos	2 110	2 069	2	18 (0,85 %)	0	21	0	0	0
Ocna Sugatag	4 207	3 710	403	14 (0,33 %)	0	76	3	1	0
Sarasău	2 416	2 335	14	12 (0,5 %)	0	52	2	1	0
Ulmeni	7 153	4 215	1 812	11 (0,15 %)	0	1 113	1	1	0
Săpanța	3 267	3 240	2	8 (0,24 %)	0	17	0	0	0
Petrova	2 693	2 658	4	7 (0,25 %)	0	24	0	0	0
Leordina	2 593	2 584	1	7 (0,27 %)	0	0	0	1	0
Barsana	6 352	6 342	4	6 (0,1 %)	0	0	0	0	0
Vadu Izei	2 856	2 849	1	6 (0,21 %)	0	0	0	0	0
Vișeu de Jos	5 282	2 197	2	6 (0,11 %)	0	75	1	1	0
Tăuții-Măgherăuș	6 713	5 660	968	4 (0,05 %)	0	70	7	4	0
Sisești	5 479	5 457	13	4 (0,07 %)	0	0	5	0	0
Calinești	3 410	3 404	2	4 (0,11 %)	0	0	0	0	0
Recea	5 591	5 255	253	3 (0,05 %)	0	77	2	1	0
Baiut	2 699	1 620	1 066	2 (0,07 %)	0	1	9	1	0
Giulești	3 366	3 359	1	2 (0,05 %)	0	4	0	0	0
Remetea Chioarului	3 003	2 405	431	2 (0,06 %)	0	164	1	0	0
Salsig	3 176	3 025	13	2 (0,06 %)	0	136	0	0	0
Săliștea de Sus	5 196	5 185	3	1	0	7	0	0	0
Satulung	5 409	4 555	110	1	0	739	1	1	2
Suciu de Sus	6 222	5 979	145	1	0	97	0	0	0
Somcuta Mare	7 708	6 810	167	1	0	722	3	5	0
Rozavlea	6 124	6 111	0	1	0	11	1	0	0
Poienile Izei	1 028	1 027	0	1	0	0	0	0	0
Moisei	9 023	9 011	4	1	0	0	7	0	0
Grosi	2 533	2 508	24	1	0	0	0	0	0
Dumbravița	4 499	4 479	8	1	0	11	0	0	0
Budești	3 470	3 466	3	1	0	0	0	0	0
Boiu Mare	1 276	1 274	0	1	0	0	0	1	0
Bogdan Voda	3 411	3 403	2	1	0	0	0	5	0
Биїці де Кодру	1 919	1 897	2	1	0	19	0	0	0
Ardusat	2 543	2 518	16	1	0	8	0	0	0
Copalnic-Mănăstur	5 838	5 584	22	1	0	227	1	1	2
Județul Maramureș (total)	510 109 (100 %)	418 405 (82,02 %)	46 291	34 026 (6,67 %)	56 (0,01%)	8 913	1 954	445	19

Як бачимо з табл. № 4, населення комун з компактним проживанням українців упродовж 30-90-х років ХХ ст. поступово збільшувалося.

Порівнявши дані табл. № 4 і № 5 у розрізі комун, наочно підтверджується попередній висновок про зменшення кількості українців повіту Марамуреш. Отож, у всіх сільських населених пунктах упродовж 30-90-х років ХХ ст. українське населення чисельно зростало, а за період 1992-2002 років у всіх комунах відбувалось зменшення чисельності українства.

За результатами перепису населення 2002 року, найбільш компактні в етнічному плані – комуни Кривий (97,7 % українців з загального числа мешканців), Поляни (96,6 %), Русково (94,3 %), Бистра (біля 91 %), Вишня Рона (86,5 %), Ремети (майже 74 %), Великий Бичків (біля 60 %).

В інших населених пунктах, як засвідчують статистичні дані табл. № 5, українці проживають дисперсно: від одного-двох десятків осіб (Кимпулунг ла Тіса, Нижня Рона, Окна Сугатаг, Сарасеу, Ульмень) до декількох осіб у селах Сепинца, Петрова, Леордіна, Барсана, Ваду Ізеї, Вішеу де Жос та ін.

Аналізуючи мовну ідентифікацію сільського населення повіту Марамуреш, доводиться знову констатувати прикметну різницю у кількості українців та осіб, які визнають українську мову рідною мовою. Так, якщо у сільській місцевості Марамуреша проживає 32 062 українці, то українську мову як рідну визнають 31 969 чол. Зменшення кількості україномовних спостерігаємо у всіх селах (див. табл. № 6). Парадоксом є тільки угорськомовне село Кимпулунг ла Тіса, україномовних виявилось на 1 особу більше (24 особи), ніж задекларованих українців (23 особи). Як видно з табл. № 6, в умовах іноетнічного середовища задекларована ідентичність 1 особи в селах Джулешть, Силіштя де Сус, Поєніле Ізей, Мойсей, Гроші, Будешть, Бою Марє, Ардусат взагалі зникає. Отже, в таких умовах відбувається мовна асиміляція, а згодом настає реідентифікація (зміна етнічної ідентичності).

Таблиця 6. Мовний склад сільського населення комун повіту Марамуреш за результатами перепису населення 2002 року⁹

Населені пункти повіту	Кількість населення / Мови	Румунська	Угорська	Українська	Русинська	Ромська	Німецька	Інші	Недекларовані
Комуни(тв сьогодні)	241 832 (47,4%)	196 632 (81,3%)	10 283	31 969 (13,21 %)	0	2 848	64	36	0
Кривий	4 761	101	7	4 636 (97,37 %)	0	15	0	2	0
Поляни	10 033	269	62	9 685 (96,53 %)	0	13	0	4	0
Русково	4 854	180	3	4 567 (94,08 %)	0	101	3	0	0
Бистрий	4 423	400	3	4 019 (90,86 %)	0	0	1	0	0
Вишня Рона	4 698	215	419	4 055 (86,31 %)	0	0	6	3	0
Ремети	3 058	372	418	2 259 (73,87 %)	0	5	3	1	0
Великий Бичків	4 468	1 465	366	2 630 (58,86 %)	0	0	2	5	0
Кимпулунг ла тіса	2 484	456	1 994	24 (0,96 %)	0	10	0	0	0

⁹ Таблицю складено за статистичними матеріалами: Повітове Управління по Статистиці (Бая Марє). Повіт Марамуреш. Перепис населення і домів (2002). Стабільне населення за материнською мовою.

Секція 1. Стратегія та моделі співпраці України з діаспорою

Рона де Жос	2 110	2 071	1	17 (0,8 %)	0	21	0	0	0
Окна Шугатаг	4 207	3 763	393	9 (0,21 %)	0	38	3	0	0
Сарасев	2 416	2 400	9	7 (0,28 %)	0	0	0	0	0
Улмень	7 153	5 320	1 805	10 (0,14 %)	0	15	2	1	0
Сипинца	3 267	3 245	2	3 (0,09 %)	0	17	0	0	0
Петрова	2 693	2 663	0	5 (0,18 %)	0	24	0	1	0
Леордіна	2 593	2 586	0	6 (0,23 %)	0	0	0	1	0
Бирсана	6 352	6 345	2	5 (0,07 %)	0	0	0	0	0
Ваду Ізей	2 856	2 848	1	7 (0,24 %)	0	0	0	0	0
Вішеу де Жос	5 282	5 208	1	4 (0,07 %)	0	67	2	0	0
Тиуці Магеруш	6 713	5 776	928	3 (0,04 %)	0	1	5	0	0
Сісешть	5 479	5 470	6	3 (0,05 %)	0	0	0	0	0
Килінешть	3 410	3 409	0	1	0	0	0	0	0
Ричя	5 591	5 345	241	2 (0,03 %)	0	1	2	0	0
Баюц	2 699	1 657	1 036	1	0	0	5	0	0
Джулешть	3 366	3 361	1	0	0	4	0	0	0
Реметя Кйоарулуй	3 003	2 571	430	1	0	0	1	0	0
Салсіг	3 176	3 078	8	2 (0,06 %)	0	88	0	0	0
Силіштя де Сус	5 196	5 188	1	0	0	7	0	0	0
Сатулунг	5 409	4 629	98	1	0	680	0	1	0
Сучу де Сус	6 222	6 099	122	1	0	0	0	0	0
Шомкута Марє	7 708	6 917	136	1	0	646	2	6	0
Розавля	6 124	6 115	0	1	0	7	1	0	0
Посніле Ізей	1 028	1 028	0	0	0	0	0	0	0
Мойсей	9 023	9 014	3	0	0	0	6	0	0
Грошь	2 533	2 513	20	0	0	0	0	0	0
Думбравіца	4 499	4 493	5	1	0	0	0	0	0
Будешть	3 470	3 467	3	0	0	0	0	0	0
Бою Марє	1 276	1 275	0	0	0	0	0	1	0
Богдан Води	3 411	3 404	1	1	0	0	5	0	0
Бица де суб Кодру	1 919	1 900	4	1	0	14	0	0	0
Ардусат	2 543	2 531	12	0	0	0	0	0	0
Копалнік-Миништур	5 838	5 738	19	1	0	80	0	0	0
Повіт Марав-муреш (всього)	510 109 (100 %)	425 558 (83,42 %)	44 906	33 505 (6,56 %)	36 (0,007 %)	4 381	1 476	234	13

Перейдемо до більш детального аналізу етнічного та мовного складу поселень повіту Сату Марє. Як бачимо з табл. № 7, найбільша чисельність міських українців повіту зосереджена у м. Сату

Маре (271 чол.), менше – у м. Карей (24 чол.), м. Негрешть - Оаш (12 чол.) та м. Тишнад (11 чол.). Внаслідок природної та соціокультурної асиміляції (міжетнічні шлюби з місцевими румунами та угорцями, румуномовне виховання та освіта, зрештою самостійна відмова від рідної мовної ідентичності) частка українців у містах повіту поступово зменшується. Таке зменшення міського українства відбувалось упродовж 1930-1992 рр. За статистичними даними, у м. Сату Маре у 1930 р. проживало 488 українців, переписи населення 1956 та 1966 рр. зафіксували вже 149 осіб з українською ідентичністю; у 1977 р. – 178 чол., у 1992 р. – вже 312 українців, а 2002 р. кількість знову спадає до 271 чол.¹⁰

Таблиця 7. Етнічний склад міського населення повіту Сату Маре за результатами перепису населення 2002 року¹¹

Населені пункти повіту	Кількість постійного населення	Румуни	Угорці	Українці	Русини	Роми	Німці	Інші	Недекларовані
Муніципії і міста (всього)	161 722	94 487 (58,42)	62 016 (38,34 %)	318 (0,2 %)	9	2 4121	1 455	1 002	28
Муніципій Бая Маре	115 142	66 638	45 287	271	8	1 115	1 110	691	22
Муніципій Карей	23 182	9 634	12 596	24	1	385	282	254	6
Місто Негрешть-Оаш	13 870	13 194	553	12	0	72	13	26	0
Місто Тишнад	9 528	5 021	3 580	11	0	840	50	26	0
Повіт Сату Маре (всього)	367 275	216 077 (58,83 %)	129 234 (35,18 %)	1 556 (0,42 %)	19	13 478	3 827	3 048	36

З даних табл. № 8 добре видно, що сільське українське населення повіту Сату Маре проживає дисперсно. Найбільш чисельна українська комуна – це Мікула (621 українців, що майже 40 % всіх українців повіту Сату Маре). Втім, ця чисельність становить тільки 16,41 % від кількості жителів комуни (38,43 % складають румуни та 38,48 % угорці).

Відносно (біля 5 %) населена українцями комуна Доба (136 чол.), в основному це жителі села Паулян (115 українців) та Траян (18 чол.). У селі Дечебал (комуна Ветіш) проживає 101 українець; в селі Чуперчен (комуна Ботіз) – 65 українців; у Мофтину Мік (комуна Мофтин) – 49 чол.; у селі Думбрава (комуна Лівада) – 32 чол.

Внаслідок природного скорочення та еміграції зменшилась кількість українців у поселенні Тарна Маре (27 чол.), адже у 50-х рр. ХХ ст. тут офіційно мешкало біля 100 українців.¹² У селі Ботіз самоідентифікувалися 22 українці; у селі Еріу Сенкрай – 19 чол.; у Гілвач – 16 осіб; у селі Ветіш – 13 чол.; в селі Агріш – 12 чол.; Мофтину Маре та Ратешть – по 10 осіб.

¹⁰ Статистичні дані особистого архіву голови повітового філіалу Союзу українців Румунії Михайла Мачоки (м. Сату Маре).

¹¹ Складено за статистичними матеріалами особистого архіву голови повітового філіалу Союзу українців Румунії Михайла Мачоки (м. Сату Маре). Județul Satu Mare. Recensământul populației și al locuitorilor (2002). Populația stabilă după etnie.

¹² Статистичні дані особистого архіву голови повітового філіалу Союзу українців Румунії Михайла Мачоки (м. Сату Маре).

Таблиця 8. Етнічний склад сільського населення повіту Сату Маре
за результатами перепису населення 2002 року¹³

Сільські комуни повіту	Кількість постійного населення	Румуни	Угорці	Українці	Русини	Роми	Німці	Інші	Недекларовані
Комуни (Всього)	205 553	121 590 (59,15%)	67 218 (32,7%)	1 238 (0,6%)	10	11 066	2 372	2 051	8
Андрід	2 681	1 369	1 145	1	0	161	1	4	0
Ардуд	6 486	4 025	1 304	10	0	730	288	129	0
Барсев	2 519	2 516	0	2	0	0	1	0	0
Белтюг	3 278	1 234	1 094	18	0	438	280	214	0
Біксад	7 544	7 377	40	2	0	83	3	39	0
Ботіз	4 863	2 406	2 236	99	0	105	8	9	0
Крайдоролц	2 188	1 256	692	39	0	188	7	6	0
Кручішор	2 541	2 231	78	1	0	200	31	0	0
Кулчу	4 013	1 896	1 997	1	0	108	3	8	0
Доба	2 784	1 838	535	136	6	265	3	1	0
Фоєру	1 882	53	1 045	1	0	769	0	14	0
Халмев	7 314	2 696	4 049	2	0	555	11	1	0
Лазурь	5 362	789	4 297	6	1	253	10	6	0
Лівада	7 004	2 409	4 221	41	0	317	5	10	1
Мікула	3 783	1 454	1 456	621	2	245	2	3	0
Мофтін	4 328	2 484	1 377	80	0	207	75	105	0
Одореу	4 854	3 365	1 300	3	0	168	14	4	0
Орашу Ноу	6 862	4 349	2 370	1	0	136	2	4	0
Паулешт	4 359	1 888	2 063	5	0	395	5	3	0
Пішколт	3 263	2 020	796	4	0	433	3	7	0
Саніслау	5 195	1 885	2 830	4	0	345	56	70	5
Саука	1 468	745	514	1	0	208	0	0	0
Супур	4 677	2 993	1 340	1	0	328	13	2	0
Тарна Маре	3 718	3 333	169	27	0	166	23	0	0
Теребешть	1 578	1 061	101	4	0	376	15	21	0
Тірям	2 358	1 137	694	4	0	190	185	148	0
Турулинг	3 845	1 226	2 128	2	0	350	110	29	0
Валя Вінулуй (Долина Вина)	2 268	2 213	21	2	0	18	4	10	0
Вама	3 669	2 591	994	1	0	74	6	1	0
Ветіш	4 475	2 183	2 050	115	1	116	4	1	0
Віїле Сату Маре	3 242	1 348	1 495	2	0	379	11	7	0
Повіт Сату Маре (всього)	367 275	216 077 (58,83 %)	129 234 (35,18 %)	1 556 (0,42 %)	19	13 478	3 827	3 048	36

Як бачимо з даних табл. № 7-8, кількість русинів – 19 осіб. Зрештою, ця цифра є також колізійною ситуацією. До прикладу, порівнявши цю мізерну кількість із поданими голосами за Культурний Союз русинів Румунії (голова – Георгій Фірцак) до депутатського складу парламенту 26 листопада 2000 року. Слід уточнити для тих, які не знають, що у Румунському Парламенті рутени чи так звані русини добились того, що мають так само, як і українці, свого представника-депутата. Цікаво, що по всьому повіту Сату Маре за Союз українців Румунії віддали голоси 354 чол., а за Культурний Союз русинів Румунії – 321

¹³ Складено за статистичними матеріалами особистого архіву голови повітового філіалу Союзу українців Румунії Михайла Мачоки (м. Сату Маре). Județul Satu Mare. Recensământul populației și al locuitorilor (2002). Populația stabilă după etnie.

чол.¹⁴ Прикметно, що 112 голосів для КСРР віддали жителі міст Сату Марє (68 чол.), Карей (13 чол.), Негрешть-Оаш (17 чол.), Ташнад (14 чол.). У багатьох поселеннях повіту Сату Марє, де взагалі не мешкають українці або ж русини, фіксуються голоси за Культурний Союз русинів Румунії. Виникає питання: якою є природа цього явища – етнокультурна чи суспільно-політична?

Отже, кількість українців у повіті Сату Марє є досить незначною порівняно з гірським краєм Марамуреша. Через брак необхідної інформації щодо мовної та конфесійної ідентичності українців кожного населеного пункту Сату Марє доцільним буде порівняння загалом мовної ідентичності українців повітів Марамуреш та Сату Марє на фоні повітів, де фіксується етнічна ідентичність найвищою мірою (Сучава, Ботошани, Тіміш, Караш-Северін, Арад, Тульча).

Як засвідчують статистичні підрахунки, українці повіту Марамуреш найбільшою мірою визначають рідномовну ідентичність – 98,23 %, найбільший показник по всій Румунії.

В той же час українство повіту Сату Марє втрачає рідномовну ідентичність. Визначили рідною українську мову тільки 76 % українців (див. табл. № 9). Відбувається мовна асиміляція українців.

Таблиця 9. Мовний склад українського населення за результатами перепису населення 2002 року¹⁵

Загальна кількість українського населення		Українська	Румунська	Угорська	Російська	Німецька	Інші мови
Повіт Марамуреш	34 027	33 425 (98,23 %)	549	35	1	15	2
Повіт Сату Марє	1 556	1 183 (76,02 %)	352	17	4	–	–
Повіт Сучава	8 514	7 796 (91,56 %)	708	1			
Повіт Тіміш	7 321	6 259 (85,49 %)	1 041	3	13	1	4
Повіт Караш-Северін	3 526	3 221 (91,34 %)	297	1	5	1	1
Повіт Арад	1 741	1 317 (75,64 %)	409	4	2	1	8
Повіт Тульча	1 279	750 (58,63 %)	506	–	22	–	1
Повіт Ботошани	896	871 (97,2 %)	24	–	1	–	–
Всього (по державі)	61 098 (100%)	56 116 (91,84 %)	4 540	149	226	24	43

Висновки. Проаналізувавши вищезокреслений статистичний та документальний матеріал, можна зробити наступні узагальнення та висновки.

- Українці повітів Марамуреш та Сату Марє в сучасних умовах соціально-економічних та громадсько-політичних трансформацій опинилось у вирі складних етнодемографічних, етносоціальних та етнокультурних процесів. Внаслідок міграційних процесів відбулось деяке скорочення чисельності українців повіту Марамуреш (більш як на 2,5 тис. чол.).
- Колізією мовного плану є неспівпадіння етнічної та мовної ідентичності українців Марамуреша та Сату Марє. Особливо це стосується останнього повіту, де внаслідок

¹⁴ Особистий архів голови повітового філіалу Союзу українців Румунії Михайла Мачоки (м. Сату Марє).

¹⁵ Складено за електронним варіантом на CD статистичного видання: Recensământul Populației și Locuințelor 18 martie 2002. Vol. IV. Structura Etnică și Confesională / Institutul Național de Statistică. Editura «Revista Română de Statistică» (Перепис населення і домів, 18 березня 2002. Том IV. Етнічна і конфесійна структура. Видавництво «Румунський Журнал поСтатистиці»).

дисперсності майже на ¼ українці визнають рідною румунську, частково угорську, російську мови.

- Вкрай актуальною залишається штучна проблема русинської ідентичності на досліджуваній території. Офіційна статистика Румунії засвідчує, що русинська ідентичність фіксується у містах. Дані наших польових етнологічних обстежень практично не фіксують такої ідентичності серед селян, за винятком людей, які зазнали відповідної агітації в сучасних обставинах. Отже, виникає питання про практичний сенс функціонування товариства русинів (рутенів).
- Вважаємо за необхідне надалі вивчати етнодемографічні зміни в середовищі місцевого українства, розробки узагальненого моніторингу соціально-економічного, освітнього, конфесійного життя української національної меншини Північно-Західної Румунії у XX – на початку XXI ст.

Анатолій Грива

ПРО КАТАСТРОФІЧНИЙ СТАН З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ НАЦІЇ В УКРАЇНІ

Основні права націй.

Як відомо, нації, народи, етнічні, національні та етнографічні групи представляють певні етноси. Етноси відрізняються один від одного не лише за своєю формою, а й за своїм змістом, сутністю і характером.

Етнос – це позачасова, позатериторіальна, позадержавна спільнота людей, об'єднаних походженням, культурою, мовою, історією, традиціями і звичаями, самосвідомістю та етнонімом (назвою).

Порушення прав одного із етносів, представники якого проживають спільно з представниками інших етносів на спільній території в межах однієї держави, в наш час часто призводить до етнонаціональних суперечностей. Як приклад, із 150 збройних конфліктів, які спалахували у світі після Другої світової війни, майже 130 зумовлювалися саме етнонаціональними суперечностями. Практична значущість цієї проблеми зумовлюється, зокрема, й тим, що на цей час у більшості країн поряд з корінними народами проживають різноманітні національні меншини. В європейських державах їх питома вага серед усього населення становить у середньому 15 відсотків, у Росії – 17, в Україні – 27.

Дотримання прав людини і прав нації є взаємозалежними. З одного боку, будь-яке порушення прав нації неминуче тягне за собою порушення прав людей, які до цієї нації належать, а з іншого – порушення прав людини часто може відбуватися саме через її національність.

Право на існування та право на самовизначення – насамперед політичне, але й також економічне, соціальне, духовне, культурне – належать до найважливіших, визначальних основних прав нації (народу).

Розглянемо зміст основних прав нації:

- політичні права – це можливість самостійно, за своїм власним добровільним рішенням визначати характер і спосіб свого соціально-політичного конституювання, самоствердження як певної єдності, спільності, а також формування своїх взаємин з іншими етнічними – як державними, так і бездержавними – утвореннями (це, насамперед, право на політичне самовизначення, тобто визначення свого державницького статусу);
- економічні права – можливості розвивати, збільшувати виробництво матеріальних благ для забезпечення і підвищення рівня добробуту певної нації (наприклад, право володіти, користуватись і розпоряджатись усіма природними та матеріальними ресурсами на своїй території);
- фізичні права – можливості нації, необхідні для її фізичного існування, виживання, задоволення життєво необхідних матеріальних потреб (наприклад, права на соціальну безпеку, національний та міжнародний мир і мирне співіснування з іншими націями, народами; екологічну безпеку, тобто підтримування довколишнього природного

середовища у стані, необхідному для збереження і відтворення здорового генофонду нації; забезпечення життєво необхідного рівня матеріального добробуту нації та ін.);

- етнічні права – можливості збереження, виявлення, розвитку і захисту національної (етнічної) самобутності, своєрідності, унікальності (наприклад, права на культивування своєї мови, специфічного духовного менталітету, національних звичаїв і традицій, певної назви нації, яку вона обрала для себе);
- культурні права – можливості зберігати, виявляти, розвивати і захищати здобутки національної культури в усьому розмаїтті її проявів, а також користуватися культурними надбаннями інших народів (право на збереження пам'яток національної історії та культури).

Забезпечення прав української етнічної нації в Україні.

Український етнос складається з усіх, хто, незалежно від країни проживання, вважає себе українцем або особою українського походження. Українці в Україні становлять ядро цього етносу, або українську етнічну націю; зарубіжні українці й особи українського походження (американці українського походження, канадські українці та ін.) є частиною українського етносу – українськими етнічними групами.

Під час демонтажу Союзу РСР українська нація використала право на самовизначення, коли вирішила в особі свого вищого представницького органу законодавчої влади – Верховної Ради України – проголосити державний суверенітет і утворити незалежну, самостійну державу Україну. Посилання на згадане право вміщено у Декларації про державний суверенітет України (прийнятій Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року № 55-XII) та в Акті проголошення незалежності України (прийнятому Верховною Радою Української РСР 24 серпня 1991 року № 1427-XII).

В Акті проголошення незалежності України зазначено: «продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ».

Потрібно наголосити: «створення самостійної української держави... продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні», тобто українська етнічна нація реалізувала своє політичне право шляхом створення української держави, а вищим представницьким органом української етнічної нації стала Верховна Рада України, яка одночасно є вищим органом законодавчої влади у державі Україна. Крім цього, українська етнічна нація отримала статус «статусної», або «титольної» нації, тобто такої, яка дала цій державі свою назву.

Існування української нації в Україні підтверджено чинною Конституцією України, де в ст. 11 зазначено: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України». Але в Конституції України не визначено правового статусу української нації, як і не визначено правового статусу корінних народів України та не подано їхній перелік.

Тому українці, які за відповідними конвенціями ООН і Міжнародної організації праці (МОП) повинні були б мати в Україні статус корінного народу, на цей час користуються в Україні лише правами людини і громадянина згідно зі статтями 3 і 24 Конституції України.

Натомість правовий статус національних меншин України визначений окремим Законом України «Про національні меншини в Україні», у якому зазначено:

«До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою» (стаття 3);

«Центральним органом державної виконавчої влади у сфері міжнаціональних відносин є Міністерство у справах національностей України. При Міністерстві функціонує як дорадчий орган Рада представників громадських об'єднань національних меншин України» (стаття 5);

«Держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Пам'ятки історії і культури національних меншин на території України охороняються законом» (стаття 6);

«Держава вживає заходів для підготовки педагогічних, культурно-просвітницьких та інших національних кадрів через мережу навчальних закладів. Державні органи на основі міждержавних угод сприяють національним меншинам у підготовці спеціалістів в інших країнах» (стаття 7);

«У Державному бюджеті України передбачаються спеціальні асигнування для розвитку національних меншин» (стаття 16).

Повне ігнорування прав української етнічної нації в Україні.

Підсумовуючи зазначене, потрібно наголосити на тому, що на двадцятому році існування «самостійної української держави – УКРАЇНИ» чинне законодавство України захищає права лише груп громадян України, які не є українцями за національністю, і повністю ігнорує права української нації.

Для національних меншин створюються культурно-освітні центри (спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Державного комітету України у справах національностей та міграцій від Об. 10. 2004 № 778/49). Завданнями таких центрів є: вивчення рідної мови, літератури, історії, географії, народознавства, писемної творчості; ознайомлення з культурною спадщиною, національними традиціями, звичаями, культурою та побутом свого народу. Крім цього, в Україні почали створюватися кадетські корпуси та кадетські класи, які мають виховувати сучасну молодь в Україні на традиціях Російської царської армії.

Відбувається всебічна підтримка громад національних меншин як державними органами на рівні фінансування цільових програм їхнього розвитку, так і шляхом лобіювання виключно їхніх національних інтересів у різних сферах суспільного життя окремими її представниками, які перебувають на високих державних посадах в Україні. До цього ще можна додати фінансування потреб національних меншин з боку їхніх національних держав.

Тобто сучасна держава Україна в особі вищих органів влади протягом двадцяти років не сприяла «консолідації та розвитку української етнічної нації, її історичної свідомості, традицій і культури», як це передбачено у ст. 11 Конституції України, що спричинило величезну шкоду українцям у питаннях розвитку української культури, мови, історії, традицій та звичаїв.

Титульна українська нація в Україні на цей час позбавлена підтримки у питаннях розвитку її культури та традицій як з боку держави в цілому, так і з боку окремих Міністрів чи інших керівників центральних і місцевих органів влади. До того ж, в Україні останнім часом розпочалися широкомасштабні дії з боку діючої влади, спрямовані на недопущення забезпечення будь-яких прав української нації в Україні та на ліквідацію здобутків, які вже були досягнуті у попередні роки.

Порушення прав української етнічної нації у Верховній Раді України.

Верховна Рада України в результаті зміни виборного законодавства втратила статус вищого представницького органу української етнічної нації та стала відкрито представляти інтереси лише невеликої групи громадян.

На початку 2010 року Верховна Рада вилучила з порядку денного шостої сесії 14 законопроектів, які мають важливе значення для утвердження української державності. Голова Депутатської групи «За Україну!» В'ячеслав Кириленко під час свого брифінгу 2 лютого 2010 року заявив: «Всі патріотичні законопроекти, які могли б принаймні звернути увагу громадськості на непрості теми, із порядку денного просто вилучено на пропозицію однієї антидержавної фракції». Він зауважив, що йдеться про такі законопроекти, що стосуються якості законотворення і перспектив для України як незалежної, суверенної держави:

- 1) Проект Закону про увічнення пам'яті осіб, які загинули внаслідок воєн та політичних репресій.
- 2) Проект Закону про заборону комуністичної ідеології та ліквідацію символів тоталітарного та комуністичного режимів.
- 3) Проект Закону про люстрацію.
- 4) Проект Закону про засади відновлення та розвитку Українського козацтва, козацькі організації та їх об'єднання.
- 5) Проект постанови про надання Українській Греко-Католицькій Церкві статусу репресованої церкви.
- 6) Проект Закону про Концепцію державної мовної політики України.
- 7) Проект постанови про присвоєння Меморіалу «Тюрма на Лонцького» статусу національного.

- 8) Проект постанови про надання Донецькому національному університету імені Василя Стуса.
- 9) Проект Закону про визнання Організації українських націоналістів (ОУН) та Української Повстанської Армії (УПА) воюючою стороною у боротьбі за свободу і незалежність Української держави.
- 10) Проект Закону про визнання боротьби Української Повстанської Армії національно-визвольною боротьбою за відновлення Української незалежної держави, визнання Української Повстанської Армії воюючою стороною у Другій світовій війні та про статус Української Повстанської Армії.
- 11) Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (щодо відшкодування матеріальної шкоди реабілітованим громадянам).
- 12) Проект Закону про реабілітацію жертв політичних репресій і державну допомогу реабілітованим.
- 13) Проект Закону про визнання депортованими громадян України, які у 1944-1951 роках були примусово переселені з території Польської Народної Республіки на територію Союзу Радянських Соціалістичних Республік.
- 14) Проект Закону про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою.

Вилучаючи зі свого порядку денного важливі з точки зору розвитку української держави та її народу законопроекти, Верховна Рада одночасно реєструє та бере на розгляд законопроекти, дія яких спрямована на заборону української історії, традицій і культури; намагається навіть ввести в Україні кримінальну відповідальність для громадян за відновлення ними правдивої української історії. Для прикладу:

1. Законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо носіння форменого одягу, використання знаків розрізнення та символіки» (№ 4585 від 02.06.09 р.) спрямований на заборону (ліквідацію) більшості козацьких організацій. «...Діяльність легалізованих об'єднань громадян забороняється у судовому порядку, які в своїй діяльності використовують носіння форменого одягу...». Не пропонуються штрафні санкції до козацьких організацій, а пропонується повна заборона їхньої діяльності (ліквідація) у судовому порядку.

2. Законопроект «Про заборону реабілітації та героїзації фашистських колабораціоністів 1933-1945 рр.» (№ 3618 від 15.01.2009) передбачає кримінальну відповідальність «за реабілітацію чи героїзацію фашистських колабораціоністів». У ст. 1 подано тлумачення основних понять, про які йдеться у цьому законопроекті:

«Організації фашистських колабораціоністів – до організацій фашистських колабораціоністів, що діяли на території України або членами яких були українці у 1933-1945 рр., відносяться:

Організація українських націоналістів (ОУН),
Українська Повстанська Армія (УПА),
Українська Повстанська Армія «Поліська Січ» (УПА «Поліська Січ» Тараса Бульби-Боровця),
Українська народно-революційна армія,
Українська головна визвольна рада (УГВР),
Український центральний комітет,
батальйони «Нахтігаль» і «Роланд» у складі вермахту,
14 Гренадерна дивізія Ваффен-СС «Галичина» (Перша українська),
Українська національна армія,
Українське визвольне військо тощо.

Реабілітація фашистських колабораціоністів – будь-які дії чи бездіяльність, спрямовані на відновлення у правах або репутації осіб й організацій, які співпрацювали з націонал-соціалістичним режимом Німеччини в період з 1933 по 1945 роки.

Героїзація фашистських колабораціоністів – будь-які дії чи бездіяльність, спрямовані на пропаганду в засобах масової інформації або шляхом проведення зборів, мітингів, демонстрацій, походів, пікетувань, публічних закликів чи шляхом публічного використання символів, атрибутів, друкованих, образотворчих, аудіо-, фото-, кіно- та відеоматеріалів, що умисно прославляють фашистських колабораціоністів».

За задумом авторів законопроекту, за такі дії громадяни України мають нести кримінальну

відповідальність через позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі.

Порушення прав української етнічної нації в Кабінеті Міністрів України.

Наступ на права українців в Україні здійснюється не тільки у Верховній Раді України, але і в Кабінеті Міністрів України. Позначимо цю проблему на прикладі лише одного питання – сприяння відродженню традицій українського козацтва. З цього питання на рівні Кабінету Міністрів України без будь-яких коментарів не затверджується Державна програма розвитку Українського козацтва, не фінансується молодіжна українська виховна програма «Джура», не створюються Українські козацькі Центри культурно-просвітницької, фізкультурно-спортивної та туристично-краєзнавчої роботи серед дітей та молоді, не створюються українські козацькі ліцеї.

З інших питань: рішенням нового Міністра МВС ліквідовуються посади помічників міністра з прав людини Управління моніторингу дотримання прав людини в діяльності МВС, створеного у 2008 році. 11 березня 2010 року новопризначений Голова СБУ В.Хорошковський заявив, що служба призупиняє роботу з розсекречення та оприлюднення архівів. Того ж дня Президент України В. Янукович підписав указ про звільнення Директора Архіву СБУ В. В'ятровича. Нагадаємо, що 2 жовтня 2008 року при Галузевому державному архіві Служби безпеки України розпочав роботу Відкритий електронний архів (Інформаційно-довідковий зал), першочергове завдання якого – спрощення доступу та використання документів із Архіву СБУ. Протягом півроку його мережа була розкинута на всі обласні центри. До останніх днів електронний архів поповнювався щоденно працівниками Архіву СБУ та волонтерами з громадських організацій та університетів.

Враховуючи катастрофічний стан з забезпечення прав української етнічної нації та зважаючи на те, що українці більше не мають свого представницького органу в Україні, робиться висновок, що єдиним представницьким органом українців у світі у наш час повинен стати Світовий Конгрес Українців, який до цього часу був вищим представницьким органом лише зарубіжних українців, тим більше що у 2003 р. Світовий Конгрес Українців визнаний неурядовою організацією в Економічній та Соціальній Раді Організації Об'єднаних Націй. Тільки втручання у вирішення цієї гострої проблеми Світового Конгресу Українців і оперативне залучення відповідних структур Організації Об'єднаних Націй, на нашу думку, можуть спинити процес знищення української етнічної нації в Україні.

ПРОПОНУЮ:

Зазначити в резолюції III Міжнародного Конгресу про те, що в Україні чинна в наш час влада не сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів, як цього вимагає ст. 11 Конституції України.

Звернутися від імені учасників III Міжнародного Конгресу до голови Верховної Ради України з вимогою негайно підготувати та прийняти два законопроекти – про статус української нації та про статус корінних народів в Україні.

Звернутися від імені учасників III Міжнародного Конгресу до президента Світового Конгресу Українців з пропозицією виступити на засіданні Соціальної Ради Організації Об'єднаних Націй з метою висвітлення катастрофічного стану з забезпеченням прав української етнічної нації в Україні; домогтися призначення відповідної міжнародної комісії для вивчення цього питання безпосередньо в Україні.

Людмила Дибчук

**ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
ДО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ**

В умовах структурної перебудови економіки України гострою проблемою є потреба у великих іноземних інвестиціях. У більшості розвинутих країн (США, Канада, Німеччина, Франція, Великобританія)

каталізатором інвестиційної активності став саме іноземний капітал. Останніми роками ця тенденція особливо характерна для економіки країн Південно-Східної Азії. Обсяг іноземних інвестицій у ці відносно невеликі країни на початку 90-х років перевищував 20 млрд. доларів США. Успіхи економіки Китаю і Південної Кореї насамперед обумовлені значними іноземними інвестиціями. З огляду на досвід трансформації економіки саме цих країн важливе значення має залучення ділових та фінансових кіл української діаспори до інвестиційного процесу в Україні.

Розглядаючи питання економічної співпраці з діаспорою в практичному аспекті, можна говорити про залучення в економіку України капіталу та інтелектуальних здібностей приблизно 5-6 млн. українських співвітчизників, що проживають в Америці, Західній Європі й Австралії. Вирішальна роль серед них належить представникам діаспори перших трьох хвиль еміграції та їх спадкоємцям. Економічно і фінансово це найбільш заможна частина діаспори, оскільки її представники та їхні спадкоємці зуміли впровадитися в солідні фінансово-промислові структури за кордоном або створити власні досить потужні виробничо-комерційні підприємства, банки, кооперативи тощо.

Оцінка фінансових можливостей української діаспори з погляду економічних інтересів України загальмована через вкрай закритий характер статистичних даних. За інформацією глобальної мережі Internet, у число мільонерів світового рівня входять за межами України приблизно 150 осіб українського походження. Серед них Олексій Воскобійник, виходець з України, визнаний у 1998 році в США бізнесменом року [2]. Українських мільярдерів і мультимільярдерів – типу Рокфеллерів, Тиссенів, Меллонів – немає. Потенційних індивідуальних власників великих вільних капіталів, порівнянних з потребами фінансування значимих інвестиційних проектів в Україні (за даними фахівців [4], загальна сума необхідних іноземних інвестицій в українську економіку становить близько 40 млрд. доларів США), також немає.

Але носіями навичок сучасного менеджменту і маркетингу в умовах ринкової економіки, власниками досить значних капіталів є велика кількість етнічних українців, які працюють у відомих і маловідомих фірмах, володіють великими і середніми приватними підприємствами, банками, страховими компаніями.

У США, Канаді, Бразилії, Аргентині, Англії і Німеччині діє майже 40 об'єднань українських бізнесменів, експортно-імпорتنих і транспортних фірм, спеціальних фондів, які, за попередніми даними, мають схильність до безпосереднього співробітництва з Україною [3].

Серед них: Союз українських купців і промисловців (у Чикаго, Нью-Йорку, Філадельфії, Детройті та в інших містах США); Федерація українських канадських бізнесменів (Торонто); Клуб українських бізнесменів у Бразилії (м. Курітіба); Союз українських купців, промисловців і підприємців Аргентини (у Буенос-Айресі); Українська експортно-імпортна компанія «Європа» (в Едмонтоні); Українська фірма Karpaty Electronics & Parcels (Торонто); Фонд «Поміч Україні» (Торонто).

У США та Канаді діє 28 українських ощадно-кредитних банків і страхових компаній. Серед них [3]: Український народний союз (США та Канада); Український братський союз (США та Канада); Перший український федеральний ощадний банк «Певність» (Чикаго); Український федеральний кредитний кооператив «Самопоміч» (США, Нью-Йорк); Український ощадний банк у Філадельфії; Український федеральний банк «Тризуб» (Нью-Йорк); Українська кредитна спілка (м. Баунд-Брук, штат Нью-Джерсі).

Українські посередницькі кооперативи та їхні філії. Кооперативний рух серед українців за кордоном набув широкого розповсюдження від самого початку української еміграції. Він користується авторитетом у ділових колах країн поселення. Відомо 47 кооперативних утворень у США, Канаді, Аргентині, Англії.

Серед них [3]: Перший український кооператив у Канаді «Калина» (м. Вінніпег); Українська спілка з обмеженою порукою «Поділля» (м. Мідлтон); Український кооператив «Нова фортуна» (Лондон).

В США діє понад 40 українських кооперативів у містах Буффало, Чикаго, Джерсі, Лос-Анджелес, Міннеаполіс, Нью-Йорк, Філадельфія, Рочестер, Детройт, Вашингтон, Балтімор та інших містах.

Інженерно-технічні та наукові координаційні центри української діаспори [3]. Всього їх 6-7. Діють у США, в Канаді, Німеччині. Найбільш відомі з них: Товариство українських інженерів Америки; Український технічно-господарський інститут у Мюнхені.

Якщо приблизна чисельність української діаспори в Америці, Західній Європі і Австралії становить 5 млн., то, згідно з польським досвідом, інвестиції можуть становити 500 млн. доларів США, а за

«китайськими» розрахунками – 5 млрд. доларів США. Звичайно, наведені розрахунки мають характер припущень, які потребують уточнення шляхом подальших досліджень і апробації.

Крім фінансового потенціалу української діаспори, важливе значення має технологічний і управлінський потенціал. Стосовно її технологічних ресурсів найбільш корисними є унікальні знання і досвід роботи в сучасних західних компаніях, особливо в технологічно передових галузях, а також у фундаментальній науці, сфері прикладних науково-дослідних та проектно-конструкторських розробок.

Співробітництво західних середніх і малих підприємців українського походження з їх колегами на історичній батьківщині може компенсувати недолік у них знань і досвіду у сфері менеджменту і маркетингу, допомогти їм оволодіти механізмами входження у вільний ринок, опанувати основи і закони ринкової економіки.

Крім того, багато представників української діаспори займають досить високі посади в державних структурах, сфері бізнесу та фінансів. Це важливо як само собою, так і для формування доброзичливого ставлення за кордоном до України серед урядових структур, представників ділової спільноти та фінансово-банківської сфери.

Ще один важливий напрямок можливого використання потенціалу української діаспори – організація лобювання найбільш важливих економічних і політичних рішень у парламентах західних країн та міжнародних організаціях.

Провідниками його можуть стати відомі суспільні і політичні діячі Заходу – представники української діаспори.

Залучення капіталу української діаспори може стати реальним після проведення ряду заходів на загальнодержавному рівні: створення відповідних організаційних структур, широкої інформаційної підтримки, проведення ділових самітів, створення інформаційної бази даних інвестиційно-привабливих підприємств і проектів в Україні, надання державних гарантій безпеки інвестицій, організації ознайомлювальних поїздок бізнесменів діаспори на виробничі підприємства промисловості і сільського господарства, повернення частини об'єктів сімейної власності і архівів їх спадкоємцям з діаспори.

Варто вирішити питання про прийняття закону, що надає право на одержання подвійного громадянства тим представникам української діаспори, хто здійснює інвестування, працює в реальному секторі економіки, займається бізнесом і благодійністю. Це змінило б їхній політичний статус, надало право безвізового в'їзду в Україну і можливість користування на її території національним режимом цивільних правовідносин (у сфері відносин власності, підприємницької діяльності пересування, побуту тощо).

Особливе значення має питання про відновлення прав власності етнічних українців на націоналізоване майно. Реалізація вказаних заходів зробила б великий психологічний вплив на українську діаспору і сприяла б у її сфері позитивному ставленню до інвестування капіталу в економіку України. Зараз до нас йде капітал в основному останньої хвилі еміграції, часто спекулятивного характеру.

Причина того, що більшість серйозних і солідних закордонних підприємців, у тому числі з діаспори, не квапляться інвестувати кошти в економіку України, – це існуюча політична, правова, економічна нестабільність. До інших негативних факторів належать: глибока криза, наслідком якої є звуження виробництва і різке скорочення усіх видів внутрішніх інвестицій; загострення соціальних і національних проблем; проблеми в правовому, організаційному й інформаційному забезпеченні іноземних інвестицій.

У законодавчій сфері потрібно підтвердити гарантії приватної власності і створити механізм її правового захисту, забезпечити стабільність правового режиму інвестиційного процесу. Цю роботу необхідно почати з створення нових організацій – Міжнародного агентства із страхування іноземних інвестицій в Україні від некомерційних ризиків, Державної інвестиційної корпорації, Національного банку реконструкції і розвитку, діяльність яких може створити відповідні умови для стабільного залучення і реальної захищеності іноземних капіталів (в тому числі інвестицій діаспори).

Важливе значення має прийняття закону про землю і землекористування. Сьогодні українське законодавство визнає право приватної власності на землю тільки для українських громадян і підприємств – іноземні громадяни і підприємства не мають права власності на землю. Земля, згідно з діючими законами, може передаватися нерезидентам України у користування лише на умовах тимчасового користування. Прийняття закону про право власності на землю іноземних інвесторів на взаємовигідних для держави і підприємця умовах значно поліпшило б інвестиційний клімат.

У зв'язку з проблемою державних гарантій приватної власності логічно постає питання про відновлення прав власності етнічних українців – власників націоналізованого майна (поки хоча б концептуально, не вдаючись до конкретних форм і механізмів повернення). Прецеденти успішного вирішення цього непростого питання дає нам досвід Болгарії, Чехії, Латвії, Естонії.

Реальним є повернення спадкоємцям авторських прав і прав на винаходи, юридичне повернення фірмових знаків і логотипів (як, наприклад, це зробили в Росії, повернувши спадкоємцям виробників смирновської горілки право на торгівлю марку).

Успіх політики залучення капіталів діаспори залежить і від формування відповідних фінансово-економічних структур на основі українських зв'язків, які до того ж можуть зміцнити як економічне, так і політичне становище наших співвітчизників у ближньому і далекому зарубіжжі. Необхідно створити дієздатну інфраструктуру для здійснення торгових, фінансових виробничих зв'язків між банками і малими підприємствами України з їх колегами – закордонними підприємцями українського походження.

Елементами її можуть стати спільні страхові і гарантійні компанії, інвестиційні фонди чи агентства з приватизації й операцій з нерухомістю, торгові компанії, банки, регіональні центри, що надають консультаційну, юридичну й інформаційну допомогу підприємцям, зважаючи на те, що ці структури можуть мати регіональні центри і розгалужену мережу філій як в Україні, так і за кордоном.

На першому етапі доцільно було б створити спільну з діловими колами діаспори фінансово-економічну структуру, до складу якої повинні входити:

- 1) Страхова компанія, можливо, у рамках чи за участю Міжнародного агентства з страхування іноземних інвестицій в Україні від некомерційних ризиків.
- 2) Інвестиційні фонди в країнах компактного проживання діаспори, які будуть акумулювати кошти українців за кордоном з метою придбання цінних паперів, що випускаються в Україні для участі в приватизації підприємств. Це – канал портфельних інвестицій діаспори в Україні.
- 3) Міжнародний інвестиційно-комерційний банк для залучення інвестицій обслуговування діяльності підприємств, створених за участю інвестиційних капіталів українського зарубіжжя.

Підтримка державою цих заходів може виражатися як у пайовій участі у власності цих структур, так і наданні їм податкових пільг.

Створена в такому вигляді система може служити основою для подальшого залучення іноземних інвестицій в розвиток малого бізнесу в Україні, а також для інвестування українськими підприємствами капіталів у підприємства співвітчизників за кордоном.

Прийняті останнім часом в Україні нормативні документи передбачають широкий комплекс заходів, покликаних зміцнити мале підприємництво. У світлі цих заходів з метою стимулювання залучення капіталу української підприємницької діаспори в малий бізнес відповідним державним структурам, підпорядкованим Кабінету Міністрів України, представляється доцільним рекомендувати наступні заходи:

- Створити сучасну систему інформаційного забезпечення залучення капіталів діаспори шляхом організації міжнародних науково-практичних конференцій, симпозіумів, нарад, з'їздів співвітчизників, інвестиційних конкурсів, аукціонів, щомісячного видання інформаційних бюлетенів, каталогів та аналітичних матеріалів для інвесторів.
- Законодавчо забезпечити гарантії цільового використання і безпеки стосовно інвестиційних надходжень іноземних капіталів (виступити гарантом для комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ з кредитів, виданих малим підприємствам з іноземними інвестиціями діаспори).
- Створити програму фінансування і пільгового кредитування найбільш перспективних інвестиційних проектів за участю капіталів діаспори в пріоритетних напрямках.
- Поширити на малі підприємства за участю капіталів української діаспори спрощений порядок реєстрації.
- Звільнити від оподаткування прибуток від експортного виробництва і прибуток, що спрямовується на погашення інвестиційного кредиту. Він повинен обкладатися податками на пільгових умовах (величина прибутку і податок на нього визначаються, виходячи з

базового курсу гривні до USD, тобто за курсом, що існував на момент одержання кредиту, скорегованого на індекс цін товарів, реалізованих на внутрішньому ринку) чи взагалі не обкладатися податком.

- Надати малим підприємствам пріоритетної сфери, створеної за участю капіталів діаспори, можливість прискореної амортизації основних засобів.
- Створити в Internet інформаційний Web-сайт бази даних привабливих об'єктів інвестування в Україні.
- Розвивати систему державного страхування кредитів, наданих малому бізнесу за участю закордонного українського капіталу в пріоритетних сферах, з метою подолання стриманості комерційних банків стосовно цього виду кредитів. Для забезпечення необхідного рівня страхового захисту дозволити таким малим підприємствам відносити страхові внески із страхування різних аспектів їхньої діяльності на собівартість продукції (у даний час оплата страхових полісів підприємствами й організаціями здійснюється, виходячи з чистого прибутку після сплати податків).

Усі вищевикладені пропозиції і рекомендації у випадку їхнього комплексного застосування здатні дати могутній імпульс припливу капіталів діаспори в економіку України.

Розробляючи і забезпечуючи реалізацію політики залучення капіталів української підприємницької діаспори в економіку і малий бізнес України, потрібно враховувати і передбачати, що основна практична робота з підтримки цієї політики ляже на плечі регіональних і місцевих органів влади. Економічна основа для цього закладається перерахуванням основних податків малих підприємств у місцеві бюджети і регіональні фонди підтримки підприємництва.

У рамках наявних фінансових можливостей і своїх повноважень місцеві органи влади можуть надавати малому бізнесу додаткові пільги, зокрема в оподаткуванні, передбачаючи їх у регіональних програмах підтримки підприємництва.

Широкі права регіонів дозволяють застосовувати заходи державної підтримки малого бізнесу, виходячи з місцевих умов і особливостей соціально-економічного розвитку регіону. Світовий досвід свідчить, що сформовані місцевою владою власні структури підтримки малого бізнесу функціонують найбільш ефективно, зміцнюючи партнерські відносини з приватними організаціями, які представляють інтереси малих підприємств, у тому числі створених за участю капіталів української діаспори.

В даний час організація залучення ресурсів діаспори на історичній батьківщині, а також питання підтримки закордонних співвітчизників не знаходить необхідної підтримки серед владних структур України. Осторонь інвестиційних питань стоять поки що і провідні громадські організації – Світовий конгрес українців (США, Нью-Йорк, президент Євген Чолій) і Українська Всесвітня Координаційна Рада (Київ, голова Дмитро Павличко).

Доцільним було б створення постійно діючого комітету з питань економічного співробітництва при Світовому Конгресі Українців та Українській Всесвітній Координаційній Раді. На думку автора, діяльність такого комітету може бути спрямована на реалізацію інтеграційних процесів та економічних програм, викладених вище. Одним з напрямів діяльності Комітету може бути залучення підприємців діаспори до комерційної і благодійної діяльності у містах і селах емігрантів «малої Батьківщини» (тобто в місцях, де знаходиться родове коріння сім'ї емігрантів). Так, вже згадуваний Олексій Воскобойник створив у Черкасах насінну фабрику гібридної кукурудзи, яка дає врожаї у 5-6 разів вищі, ніж традиційні вітчизняні сорти; сім'я Воскобойників внесла значні кошти на відбудову Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві [2].

Таким чином, економічний та інтелектуальний потенціал української діаспори має достатні можливості для участі в інвестиційному процесі й активізації розвитку економіки України. Однак реалізація цього потенціалу вимагає активної цілеспрямованої діяльності державних структур і громадських організацій, вдосконалення існуючих економіко-правових умов.

-
1. Енциклопедія Українознавства /НАН України. Інститут української археографії .– Київ, 1995.
 2. Бай Н. Серед українців Америки . Бібліотека журналу Дніпро. – Київ, 1999.

3. Зарубіжні українці у сфері бізнесу: Каталог / Автор – упорядник Г. Ф. Новоросюк. – Київ, 1992.
4. Федоренко В. Г. Гойко А. Ф. Інвестознавство. – Київ: МАУП, 2000.
5. Федоренко С. В. Проблеми залучення іноземних інвестицій і розвиток економіки України//Державний інформаційний бюлетень «Про приватизацію». – 1999. – № 2.
6. Інформаційні матеріали internet.

Василь Капкан

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ У СУЧАСНОМУ ЗАРУБІЖЖІ

Розвиток соціальних факторів сучасного суспільства, у середовищі якого знаходяться представники діаспор, в першу чергу акцентує увагу на статусі людини за її позицією у суспільстві. Суспільство ж постмодернізму ставить за ціль життя людини досягнення в першу чергу економічної самодостатності і, на її підставі, – забезпечення потреб свого фізичного, соціального та культурного буття.

Отож, саме життєвий успіх у фінансовому вимірі визначають статус індивіда у суспільстві, а економічна складова вартостей стає визначальною у формуванні ієрархії цих вартостей. Власне, досить часто фінансовий успіх у постмодерному суспільстві ставиться вище за особистісні якості, здібності до праці, моральні чи культурні цінності, що їх сповідує індивід.

Таке позиціонування суспільних вартостей обумовлює визнання індивіда в першу чергу за його спроможність досягти економічного добробуту, і вже потім як носія певної культури чи навіть і субкультури. Тому у представників неавтохтонних етносів можуть бути вищі внутрішні умови – своєрідний подвійний культурний стандарт, дотримуватися якого потрібно, прагнучи не лише зберегти свою етнічну самобутність, але й розвивати її.

З іншого боку, аби зберегтися як особистості у постмодерному суспільстві, сучасній людині зовсім не потрібно оберігати свою культурну ідентичність, – навпаки, подібна ідентифікація у деяких випадках стає на заваді досягненню певних позицій у суспільстві. Таке внутрішнє відчуття своєї «інакшості» в культурно чужому суспільстві можна назвати «культурним шоком», розтягненим на все свідоме життя. Особливо гостро це відчувається у монолітних за національним складом суспільствах, де у багатьох сферах громадського життя переважає культура і традиції основної нації. Можна навіть спостерігати певну особливість – чим меншим є основний етнос за кількістю, тим гостріше він реагує на прояви інших, чужорідних йому культурних одиниць, що виникають чи діють у його складі.

Отож, особистість представника нашої діаспори формує середовище проживання – суспільство.

Асиміляція? – Так!

Діаспора завжди переживає період втрат, спричинений явищем асиміляції. Практично кожна діаспора у світі мусить віддати частину себе, яка розчиняється в основному етносі. Як воно діє на нас, українців Литви? Розглянемо кількісні показники. Після апогею моделі советського народу у Литві під час перепису в 1989 р. себе як українців ідентифікували 44 тис. осіб (1,2 % від всього населення). Після декількох років незалежності Литви й України, у 1993 р. – вже 41 тис. (1,1 %). Перепис 2001 р. засвідчив різючі зміни – 24 тис. (0,7 %), тобто, майже вдвоє менше. (До речі, цікаво, що із цих 24 тис. осіб носіями рідної мови були лише 8,2 тис. осіб, тобто третина.) Статистика за 2009 р. свідчить, що нині українців у Литві мешкає 20 тис. (0,6 % всього населення). Але з них об'єднаними у суспільні утворення – громади, спілки, інші організації, тобто хто соціально активно ідентифікують себе як носіїв української культури, є лише близько 1 000 осіб – 5 % від усіх українців у Литві.

Для порівняння можна навести кількісні зміни, що відбувалися в польській діаспорі Литви: 1989 р., 1993 р. – 7 %, 2001 р. – 6,7 %, 2009 р. – 6,1 % (205 тис.). З них 15-20 тис. (або 7-10 %) є задіяними у різних соціально активних спілках та організаціях.

Звичайно, певну частину цих втрат самоідентифікації українців у литовському суспільстві можна віддати на процес еміграції. Припустимо, нехай це буде і 50 %. Але тоді що відбулося з іншими 50 %,

тобто 12 тисячами українців протягом цих 20 років життя у перехідному суспільстві Литви? Відповідь одна – асиміляція. Дванадцять тисяч українців протягом часу життя одного покоління перестали себе ідентифікувати як носіїв материнської культури і перейшли в інші етноси, очевидно, їм культурно найближчі – польський, білоруський, російський і, звісно, основний – литовський.

Отож, ми бачимо справді вражаючі цифри – ще 20 років, і, якщо ситуація не буде змінена, з існуванням діаспори можна буде попрощатися – принаймні у Литві.

Причини

Зміни в суспільстві Литви зі зміною статусу як союзної республіки на учасницю Європейської Спільноти внесли проблему самозбереження литовського етносу, його культурної, національної самобутності у потоці культури, яку окреслюють як масова і споживацька. При існуванні тих викликів, що їх зазнали всі споріднені долею суспільства у Східній Європі, і наявної нині економічної кризи держави Литва, зрозуміло, орієнтується на досягнення прийнятного їй результату за мінімальних затрат. Скорочуються фінансові ресурси на розвиток власної культури, вже не кажучи про свою власну діаспору, і, звичайно, – національних меншин у державі, у тому числі й українську – так скасовуються і державні структури, які надавали певні гарантії існуванню меншин. Не дивина, що окремі представники українських організацій у Литві бувають часом заскочені таким поворотом подій, тому що, наприклад, голова українського громади у одному з міст Литви втратила працю зі скасуванням центру національних меншин. Але ці проблеми є питанням часу, і існує надія, що вони у той чи інший спосіб вирішаться, оскільки в основному у литовській державі є започаткований і нароблений у правовому полі позитивний підхід до вирішення питань культурного життя національних меншин.

Більшим, ніж фінансово-організаційним, питанням для діаспори, і не тільки української у Литві, є проблема збереження особою своєї ідентичності у нинішньому суспільстві. Адже за сучасного стану цінностей у суспільстві, про який було оговорено на початку, особа інколи змушена сама долати й скасовувати свої традиційні цінності – аби мати змогу і потенціал розширювати свій соціальний простір за рахунок втрати батьківської культури.

Чим же забезпечити збереження батьківської культури? Прив'язаністю до духовного материка, Ойкумени? Так, цього можна досягти, якщо вартості, що закладені в особистості, перегукуються із збережуваними вартостями в Україні. Але, на жаль, багато не лише культурних, але, що дуже важливо, і демократичних цінностей втрачаються на наших очах одна за одною. І це має чи не найголовніший вплив на мотив самоусвідомлення як українця. А звідси – один і досить легкий крок до асиміляції. Тим більше, що соціальний простір, у якому триває сучасне життя, завдяки технологічним досягненням та тенденціям глобалізації й універсалізму стає багатовекторним і безмежним. Отож, розчинитися у ньому дуже легко, просто і навіть корисно – бо це не вимагає ставити до себе більших внутрішніх вимог.

Логікою життя «нового світу», що входить у життя всіх посткомуністичних країн, стає логіка економічної вигоди, яка вже тривалий час панує у країнах Заходу. Тому для людини такої логіки звичайною може бути, наприклад, думка – чому й навіщо у свій вільний час і за свій же кошт зберігати свою культурну й історичну ідентичність? Слід зауважити, що цей «новий світ» однаково важко сприймається у кожній із посткомуністичних країн, бо кожна з них несе свої втрати моральних цінностей, що склалися й існували віками, а на зміну їм стрімко приходять і міцно утверджуються цінності ринку – ціна, вартість, ділові стосунки.

Світова глобалізація розмиває суть держави як формального оберерегу нації, прояв культурної ідентичності часом переростає в уявний націоналізм, секуляризм, заново виниклі культури перемішуються з традиційними релігіями, які у своїй більшості завше стояли на сторожі національної ідентичності, і, що найпекучіше, ці нові течії прагнуть зрівнятися з ними у статусі, а це значить – знівелювати їх.

Таким чином, у постмодерному суспільстві, завдяки зміщенню цінностей у бік економічної самодостатності і затвердженню секуляризму, виникає небезпека відкинення будь-яких обмежень і встановлення будь-яких декларацій – якщо лише для цього знаходяться відповідні кошти.

Також кожній діаспорі слід звернути увагу на те, що на зміну культурі, яка формує особистість, – етнічній, традиційній чи класичній – приходить такий чинник, як субкультура, що не підлягає жодному із цих визначень культур – субкультура існує поза межами етносу чи сформованих культурних норм і діє на формування особистості часом і у світовому масштабі, здобуваючи собі прихильників протягом історично дуже короткого часу.

Найважливішим для діаспорних організацій хотілося б вважати вироблення дієвого захисту від впливу руйнуючих субкультур (як-от певні види музики – «тяжкий метал», масово поширювана не лише в Україні, але й в інших посткомуністичних державах пісенна творчість з тюремним жаргоном (переважно російською мовою), молодіжна мода на легкі наркотики і т.п.) шляхом створення і широкого запровадження своєї субкультури, притаманної саме нашому етносу – такої субкультури, яка могла б бути об'єднуючим чинником для всіх діаспор у світі. Відповідно, будь-які події і заходи, що могли б сприяти виникненню чи затвердженню позитивних для українства субкультур, повинні знаходити якнайщиріший відгук як в нашій Ойкумені, так і в діаспорах, і мати спільний, об'єднавчий характер.

Зусилля діаспори повинні бути спрямовані саме на збереження культурних надбань, історичності у свідомості кожного представника не лише діаспори, але людей України – не забуваймо, що ці чинники, збережені у суспільній пам'яті, єдино дозволили вийти на розвиток державності майже всім країнам колишнього СРСР. Як не прикро, але ми є свідками того, що, поки ще триває процес становлення втрачених державностей, з іншого боку йому вже загрожує процес глобалізації і нівеляції першооснов держав, на яких ті й виникли. Тому такі важкі і часом невіршувані процеси затримують досягнення очікуваних цілей у наших суспільствах. Тому й такі втрати.

Ми можемо поставити собі питання: чи такі зміни є лише черговою метаморфозою, чи це є кардинальним перетворенням нашої цивілізації? Але воно вимагає докладнішого вивчення і його слід скерувати науковцям і професійним дослідникам.

Втішати нас завжди може народна мудрість, яка свідчить нам, що усвідомлення мети вже є половиною шляху. Вирішення проблем якого і вироблення цілей у здоланні якого Вам усім і собі також щиро бажаю.

Микола Кобозев, Віктор Азаренков, Юрій Кондратенко, Лариса Бережна

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ФАКТОР СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ЗАКОРДОНОМ

Історія людства свідчить, що національно згуртовані етноси успішно розвиваються, долаючи всі перешкоди, навіть у часи військової навали ворожих країн, швидко відновлюють зруйновану війною державу. Прикладів тому достатньо: Німеччина, Італія, Іспанія, Японія, країни Балтії та багато інших, не кажучи вже про маленький Ізраїль. Голова Всеукраїнського об'єднання «Свобода» Олег Тягнибок підкреслює:

«В Україні про національну ідею говорять роками. Всі кому не лінь: ліберали, соціалісти, т. зв. «націонал-демократи» тощо. У якості «національної ідеї» українцям підсовують різний сурогат: євроінтеграцію, євразійство, «багатовекторність», «американську мрію», «політичну націю» та інші об'їдки з чужого столу. Врешті домовилися до того, що «національна ідея не спрацювала» (Л. Кучма). Ніхто з правлячої верхівки так і не спромігся (точніше, і не мав наміру!) чітко окреслити, а тим більше втілювати національну ідею. Унаслідок такого жонглювання поняттям воно остаточно втратило зміст. Незрозуміло яка «національна ідея» і не могла спрацювати. Тому націоналісти воліють застосовувати інший термін — ідея Нації. Насправді все ясно, як день:

Ідея Нації — це повновладдя українського народу у своїй, Богом даній країні. Могутня Українська Держава, яка гарантує безупинний розвиток сили, слави багатства і простору (впливу) української нації. Таким було, є і буде розуміння Ідеї Нації українськими націоналістами (див.: Декалог українського націоналіста).

Ідея Нації — це надмета. Без неї нація не може рухатися вперед, оскільки не бачить свого шляху.

Щодо «истории тесной связи Украины и России»... Дуже вже кривава ця історія. Як можуть ставитися до неї українці? Щоби було зрозуміліше, поясню на відсторонених прикладах: десь так, як ставляться ірландці до «тісного зв'язку» (теж протягом століть) Ірландії і Британії. Або болгары і вірмени до «тісного зв'язку» з Туреччиною. Для українців цей «зв'язок» був надто тісним. Як петля на шії» [2, с. 73].

Почався цей «період історії» знищення оплоту нації – Запорізької Січі. Закінчився ув'язненням України у «тюрмі народів» – СРСР. За якихось сім десятиків років окупаційний режим примудрився

знищити 20,5 (!) млн. українців. Зокрема кількома голодоморами, масовими розстрілами, рабською працею по концтаборах... Для наочності: це все одно, що з мапи Європи за цей же час зникло б усе населення, наприклад... Австрії, Бельгії і Македонії разом узятих. Як назвати цей «період тесної зв'язи»? Правильно – небачений в історії геноцид. Геноцид, який супроводжувався планомірним викориненням української ідентичності та тотальною русифікацією.

Тільки не треба розповідати, що все це вигадки «ворожої пропаганди». Моя родина знає правду про цей «період історії» не з книжок. Як і сотні тисяч українських родин. Відчули «тісний зв'язок» на власній шкурі.

Двоюрідний брат мого діда, отець Роман Лиско, у жовтні 1949-го збожеволів від тортур у тюрмі. Потім енкаведисти замурували його живцем у стіну. Чоловікові було 33 роки, батько трьох дітей. Його беатифіковано (занесено до мучеників церкви) Папою Римським 27 червня 2001 року.

Ще один двоюрідний брат мого діда – також мученик за віру, отець Микола Цегельський, загинув у Мордовських таборах у травні 1951 року. У нього було четверо дітей.

Рідний брат моєї бабці – лікар-хірург Петро Скобельський – загинув від енкаведистської кулі, рятуючи життя раненого бійця УПА. У травні 1945 року, якраз перед «майськими праздниками». Йому був 31 рік. Рідні знайшли могилу вже за Незалежності.

Мій рідний дідусь – український священник Артемій Цегельський, репресований 1946 року. Спочатку – тюрма у Воркуті, потім заслання в Томській області. Вивезли на Сибір і бабцю. Разом з трьома дітьми – Андрієм, Лесею і Богданою – моєю мамою. Мамі тоді було чотири роки.

Подібні родинні історії може розповісти чи не кожен земляк. Але Західній Україні відносно пощастило. Бо терпіла вона «тісний зв'язок» всього півстоліття. І Бог боронив її від Голодомору 33-го.

Так що ми оцінюємо цей «період історії тесної зв'язи» так само, як монголо-татарське іго. Або й гірше. Бо ще живі свідки і жертви. І ще коптять небо їхні кати.

Здається, деяким північним християнам варто би покаятися. І не лізти, як німий до суду, зі своїми «братніми обіймами».

Наші ідеї – не долар, щоб всім поголовно подобатися. Як Ви розумієте, повної підтримки не буває у жодної політичної сили, в жодному регіоні. Проте з приємністю відзначу, що підтримка «Свободи» на південних і східних українських землях росте досить швидко. Скажімо, згідно з останнім опитуванням, проведеним Центром досліджень місцевого розвитку у Сумах (це під самим кордоном з РФ), за Всеукраїнське об'єднання «Свобода» на парламентських виборах готові голосувати 6,2 % сумчан. Не тотальна підтримка, звісно. Але зважаючи, що ми не володіємо ні телеканалами, ні адмінресурсом – для початку годиться [2, с. 74, 75].

Чи має майбутнє націоналістична ідея і яким воно може бути в сучасному світі, який іде шляхом глобалізації? У чому сенс цієї ідеї і наскільки вона відповідна до реалій сучасного світу, в якому ми спостерігаємо зворотний процес – глобалізацію? До чого взагалі оцей увесь поділ на національності, держави, культури?

Не знаю, як у інших частинах світу, але для Європи націоналізм – єдина ідея, яка має майбутнє. В іншому випадку не бачити майбутнього самій Європі. Вона перетвориться на комфортний (до пори, до часу) готель для мігрантів. До речі, саме ці питання ми якраз обговорювали 24-25 березня у Страсбурзі з депутатами Європарламенту від націоналістичних партій Австрії, Болгарії, Бельгії, Італії, Франції. Показово, що в Європі націоналісти перемагають щоразу впевненіше.

Комусь здається неймовірним, але чим далі йде світ «по пути глобализации», тим сильнішим стає націоналізм. Що тісніші комунікації, то швидше відбувається ідентифікація. Бо все пізнається у порівнянні. Нації усвідомлюють себе у порівнянні і змаганні з іншими. Саме тому політичний націоналізм народився у перенаселеній Європі, а не десь в Африці. І саме тому – в епоху прогресу. У ньому не виникала потреба, коли до сусіднього племені треба було три дні конем скакати, чужих бачили хіба що на базарі, а народи могли й не здогадуватися про існування один одного. Тепер світ тісний. Щоби вижити у шаленій конкуренції, народи мусять розвивати свої кращі якості. Генетичні, відбірні, властиві лише їм, виношені тисячоліттями. Унікальність вирає. Тому чесати всіх під одну гребінку – дурного робота. Хто дозволяє з собою таке робити – програє першим. А взагалі, це відкрив ще Григорій Сковорода у вченні про сродність. Нація – це сродний колектив.

Всюди добре, а вдома краще. В чужий монастир зі своїм статутом не ходять. А непроханий гість – гірше татарина. Доки люди не усвідомлять цих простих, віками перевірених істин, тобто доки вони не

стануть здоровими націоналістами (не плутати з імперськими шовіністами!), доти будуть конфлікти. Аж до тотального винищення народів. Якби всі люди трималися свого роду і дому, а по сусідах ходили тільки в гості – більшість проблем зникли би самі собою. А якщо вже доля занесла тебе в чужі краї на довше – будь добрий, поведься культурно. Як кажуть в Україні: «Заходьте, гості дорогі! Почувайтесь як удома, але не забувайте, що в гостях.»

Існування різних національностей, держав, культур – природний стан речей. Саме існування, а не «розподіл на». Бо «розподіл» був би можливим лише тоді, якби світ був монолітним і одноманітним. Об'єктивно світ таким ніколи не був, не є і не може бути. А зігнати під один дах представників різних народів, штучно зліпити з них якусь «всесвітню політичну націю» і змусити дружно будувати новітню Вавилонську вежу – це утопія. Дуже небезпечна утопія. Досвід СРСР мав би чогось навчити. Кому потрібен мега-СРСР?

Кожен націоналізм, на відміну від протиприродних універсалістських течій, дбає найперше про інтерес своєї нації, своєї країни. Тому є й суперечності. Проте є визначальна точка, на якій усі націоналісти Європи одностайно сходяться. Ми бачимо майбутнє аж ніяк не сірим полем одноманітної генетично модифікованої культури, де якісь глобальні «мічурінці» коситимуть бариші. Ми хочемо залишити нащадкам барвистий квітник Європи. І у ньому квіти усіх національних кольорів мають право на своє, Богом дане місце під сонцем [2, с. 76].

Богдан Бенюк – заступник Голови ВО «Свобода» з питань зв'язків з українцями за кордоном, повідомляє: «Закордонні прихильники ВО «Свобода» організовано діють у США, Канаді, Португалії, Чехії, Німеччині, Австрії, Італії, Великій Британії та інших країнах [2, с. 71]. В діаспорах цих та інших країн світу активно підтримується культурний зв'язок з Україною, особливо цей контакт покращився зі здобуттям Незалежності.

Слава Україні! Слава козацтву!

-
1. Олег Тягнибок «Що таке Національна ідея?» Чат-конференція Олега Тягнибока на сайті «Лента.Ру», 5 травня 2009 р.
 2. Олег Тягнибок «Що таке Національна ідея?», в кн.: Олег Тягнибок – кандидат в Президенти України. М.Київ, 2009 р. с. 71-76.

Микола Кобозев, Віктор Азаренков, Юрій Кондратенко, Лариса Бережна

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ В НАРОДНІЙ ДИПЛОМАТІЇ

Всеукраїнська оборонно-спортивна і Міжнародна національно-патріотична організація *Українське козацтво* сьогодні є повністю сформованою суспільною силою, авторитет котрої як в Україні, так і за її межами не підлягає сумніву. Це – факт. А факти, як відомо, річ уперта. Закономірно, що перед нею постають нові, ще більші завдання [1, с. 1].

Гетьман УК, гвардії генерал-лейтенант, професор Іван Білас підкреслив, що сьогодні можна із впевненістю констатувати, що козацтво як організація, якій під силу вирішення найскладніших питань, відбулася. Ми зростаємо і насамперед звертаємо увагу, акцентую, вже не на кількісний, а на якісний стан структур і кожного представника Українського козацтва зокрема. На Великій Раді Українського козацтва ми ухвалили також звернення до всіх ієрархів в Україні, в якому говориться про нагальну необхідність створення Єдиної Помісної Православної Церкви. Лише за цієї умови можна говорити про повне відродження духовності. А вже громадянське суспільство, побудоване на християнських засадах, відповідно формує таку інституцію, назва якій «держава», і не просто держава, а Українська козацька держава. Така держава має бути дієвим гарантом у відстоюванні наших національних інтересів, дотримання прав усіх громадян України незалежно від етнічного походження і віросповідання. Ось тоді, коли люди відчуватимуть себе захищеними, впевненими в завтрашньому дні, зовсім інше буде ставлення і до самої держави. Сучасне Українське козацтво активно реагує як на зміни в ході розвитку Української держави, так і на захист її цілісності та недоторканності. Прикладом цього є рішучий протест

Українського козацтва на події, які відбулися навколо будівництва Росією дамби в Керченській протоці. З прикрістю і обуренням сприймаємо зазіхання на нашу територіальну цілісність, на самі засади і скрижалі державності. Але скажемо: слава Богу, що цей конфлікт не переріс у конфлікт між нашими народами, тобто між українцями і росіянами. У Росії проживають не лише росіяни. Там мешкають мільйони українців, представники інших націй, але багато з них, на превеликий жаль, є провідниками ідеології неоімперіалізму та великодержавного російського шовінізму. Росія традиційно століттями розширювала свої кордони за рахунок експансії, тобто брутального захоплення інших територій і закріпачення народів, що проживали там [2, с. 27]. Незважаючи, що за вікном XXI століття, та ж політика Росії продовжується і нині, тільки під іншими прапорами і під іншими гаслами. Зокрема – боротьби з тероризмом. З тероризмом потрібно вести наступальну, дієву боротьбу, шляхом його попередження, а не закріпачення цілих народів, котрі прагнуть жити своїм державницьким життям, прикриваючись загрозою тероризму. Весь народ не може бути терористом. Сучасне керівництво Росії, і це під акомпанемент про дружбу і співробітництво, зневажливо ставиться і до України як суверенної і незалежної держави. Події навколо українського острова Тузла показали імперський оскал, маска доброго сусіда зникла... Не можемо не зауважити і того, що до нас ставляться саме так тому, що наше нинішнє керівництво не вміє і, очевидно, не хоче послідовно і цілеспрямовано захищати національні інтереси України так, як потрібно. Необхідно вести, взявши приклад з тієї ж Росії, політику яскравого національного державотворення. Якщо Росія буде свою велику державу, то дай їй Бог здоров'я на цій ниві, але тільки не на нашій території і не за наш рахунок. Будуйте собі, шляхом дотримання міжнародних принципів права, шляхом врахування інтересів сусідів. Адже ми приречені бути сусідами з Росією. І це повинні розуміти не тільки в Києві, але і в Москві. Більше того, ми вважаємо, що де б громадянин України не знаходився, там повинні бути наші національні інтереси. Брутальне втручання з боку Росії під виглядом проведення якихось природоохоронних екологічних заходів, не вирішивши спершу питання делімітації кордонів ні в Азовському морі, ні в Керченській протоці, є наслідком нашої млявої політики з відстоювання національних інтересів. Бо якби ми проводили чітко свою політику – впевнено, сильно і в потрібному напрямку – повірте, не посміла б Росія пред'являти нам якісь претензії. Прикладом можуть бути маленькі, за територією, звичайно, але великі за духом країни Прибалтики [1, с. 2].

Зверніть увагу, як інші держави відгукнулися на цей прикрий інцидент: вони не бачать чіткої позиції українського керівництва з цього питання, і тому не спішають підставляти плече. Приємно відзначити, що Прем'єр-міністр України під час зустрічі з прем'єр-міністром Росії, коли однією із вимог Москви було забрати прикордонну заставу з острова Тузла, відповів прямо, що це наша територія і ми будемо діяти згідно Конституції України та чинного законодавства, і додав, що наша територія є цілісною і недоторканною. Викликають повагу і хлопці-прикордонники, котрі чітко виконують покладені на них функції. Застава на острові стала перепоною для російських імперських планів. Ми переконані, що козаки, якщо вони є справжніми козаками і сповідують справжні християнські цінності, повинні думати саме про них, а не жити за подвійними стандартами. З одного боку, нібито захисники християнських цінностей, а з іншого – виконують імперські настанови своїх правителів. Це – позиція дволикого Януса. Отже, або вони виконують роль народної дипломатії і закликають своїх правителів керуватися міжнародними угодами, поважати своїх сусідів і одне одному допомагати, або проводять політику подвійної моралі і виконують жандармські каральні функції, як це робили козацькі підрозділи на території Московського царства і Російської імперії. Ми живемо у XXI столітті, і козаки повинні взяти на себе роль народної дипломатії. Стояти на захисті своєї території. Україна ж не погрожує Росії і не має планів щодо захоплення її території. Іван Білас як Гетьман України звернувся до керівництва козацтва Російської Федерації і ще раз нагадав про наше покликання і завдання козаків – здійснювати народну дипломатію, згладжувати, можливо, ті гострі кути, які виникають з вини амбітних, шовіністично налаштованих політиків. Українські козаки захищали і будуть захищати українське суспільство, свою державу, а на території інших держав, окрім репрезентантів народної дипломатії, нам робити нічого. Але якщо когось не влаштовують добросусідські відносини і закони для них не писані, то ми, Українське козацтво, максимально реалізуємо конституційні положення щодо захисту себе, своєї оселі і недоторканності святої Української землі. Але, як це не дивно, і в нашому суспільстві є ті, хто не дуже переймається загрозою нашій територіальній цілісності. Це результат колоніальної залежності нашого народу, яке тривало століттями. Українське козацтво саме і надає велику увагу відродженню патріотизму, гордості за свою землю, за свою державу. Кожний громадянин в Україні, а це і корінний

етнос – українці, і представники інших етнічних груп, повинні бути активними провідниками і носіями нашої національної козацької ідеї, а не пасивними спостерігачами і споживачами суспільних і державних цінностей. Не нарікати, мовляв, а що мені держава дала, а замислитися над тим, що ти зробив для козацької України як держави? І змушувати інших в цьому напрямку мислити і працювати. А ті, хто не поважає наших цінностей або, тим паче, мріють сформувати «п'яту колону», повинні зазнати осуду [1, с. 2]. Задля кращого керівництва козацькими організаціями в діаспорах зарубіжних країн Універсалом нині діючого Гетьмана УК, професора Миколи Пантелюка, у 2006 році було призначено польовим Гетьманом УК всесвітньо відомого співака, народного артиста України, генерал-отамана УК Володимира Гришка, який часто відвідує країни світу як співак і організатор козацької справи.

Слава Україні!

Слава Українському козацтву!

1. «Свобода слова», тижневик, загальнополітичне видання. Київ, 29 жовтня 2003, № 7, с. 1-2.
2. «Гетьман», громадсько-політичне, науково-популярне видання, Київ, № 5 грудень 2005 року, № 6 січень-березень 2006 року, с. 27.

Володимир Луговський

НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ ЛАТВІЇ. ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Вельмишановні пані та панове!

Мені дуже приємно сьогодні вітати Вас, дорогі співвітчизники, від 110-тисячної громади українців Латвії на землі Франківій, землі Українській, в стародавньому, славетному, чудовому місті Львові!

У 2011 році ми будемо святкувати 100-річчя української громади в Латвії! Це не просто дата, це певний відрізок часу, історії, подій, якими жили і живуть наші українські товариства.

За цей час наша громада пережила багато різних моментів свого життя. Але завжди, за будь-яких обставин, за будь-яких умов наші батьки, діди й прадіди пам'ятали свою батьківщину. Тому і нам, іммігрантам Нової хвилі, яка створилась за останній час, треба навчитись терпінню і любові до землі наших предків і багатьох нас, присутніх тут. Ми сьогодні теж іммігранти, але не по чужій волі, а по своєму розумінню. Тому я і хочу звернути Вашу увагу на сучасну імміграцію. Я хотів би зараз говорити більш про молоду імміграцію, якій тільки 20 років, а деякій і того нема. Ще в перші роки незалежності України люди почали від'їжджати до країн, в яких би вони могли знайти роботу, краще життя, свою любов.

Але в мене постає таке питання: чому з країни, яка стала незалежною, яка стала своєю для її дітей, діти втікають з неї, нелегально живуть за кордоном без права приїхати на могили своєї родини, до батька з матусею? Вони, діти вільної країни, стали знову рабами і задоволені цим, принаймні, більшість з них. Незалежна країна втрачає свою еліту нації, яка за копійки працює за кордоном, а все тому, що незалежна Україна не може задовольнити потребу свого народу. Чому так відбувається? А все тому, що народ надав право керувати собою людям, які люблять себе більше, ніж ту землю, яка їх годує. Вони дбають лише про себе, а те, що надбають – відправляють за кордон, бо бояться, що народ наш терпить, терпить, але ж колись це терпіння урветься. Тому є вже приклад – «помаранчевий майдан», але ж, на жаль, і він нічому не навчив керівництво. Тому хочу вас просити – давайте і ми звернемося до людей, які мають владу в Україні, і нагадаємо їм, що ми терпеливі доти, поки на нас звертають увагу. Ми живемо далеко, але ж Україна для нас залишається рідною, єдиною в цілому світі. І для збереження всіх надбань нашої нації ми якнайшвидше повинні повернути увагу до наших дітей, що живуть в Україні і за кордоном – це наше майбутнє, майбутнє України, її слави і краси.

А для цього, як говорять, ще вчора треба вкладати гроші в культурні центри для молоді, випрацювати основні напрямки діяльності – це мова, історія, духовність, на яких трималась і має триматися надалі культура Великої української нації, не тільки в Україні, але й за її межами. Якщо керівництво країни перестане дбати за себе, притримає свої амбіції, повернеться до народу, попри своє

«Я» задля процвітання Української нації, тоді ще маємо можливість зберегти ту молодь, яка має вже 20 років і тільки почала асимілюватися в країнах проживання за межами батьківщини. Ми можемо взяти під контроль цю проблему, якщо будемо разом з людьми, від яких залежить її вирішення, якщо зможемо переконати їх в необхідності рішучих дій.

Чому я так кажу саме вам, шановне панство, яке з'їхалось на цей поважний Конгрес з усього світу? Бо хто краще за вас знає, як молоде покоління втрачає мову, культуру, знання обрядів наших предків? Та що гріха таїти, багато хто й з нас, живучи за кордоном, забув вже на 30, або майже на 50 відсотків культуру свого села, звичаї тої місцевості, де народились і вирости, які пісні співали наші батьки, які визначні постаті в літературі, мистецтві, історії ми знаємо, яку духовну спадщину нам залишили.

Але навіть якщо на 70-50 відсотків ми щось пам'ятаємо, то повинні і можемо передати це нашій молоді. Наші онуки, правнуки можуть втратити свою етнічну приналежність, якщо і надалі асимілюватимуться в інші культури. Глобалізація інтеграційного процесу набирає все більшого масштабу, стираючи, розмиваючи самобутність українців, що опинились за межами батьківщини. Мова – ознака будь-якої нації; втрачається мова, закінчується нація. Тому так важливо плекати, розбудовувати українські культурні центри громад в країнах проживання. Деякі забувають мову, пісні, звичаї не тому, що хочуть, а тому, що нема звідки їх «черпати».

Я хочу навести один приклад. У нас в Ризі Москва відкрила свій культурний центр, який називається «Будинок Москви». Громада, яка завжди була розділена на маленькі осередки, ожила, бо має де надати приклад своїм дітям, де провести дитячі Новорічні ранки, провести кінофестивалі, концерти, збори. Вона стала дуже активна. І тому я хочу запитати вельмишановних депутатів Верховної Ради: «А ви що, не хочете пишатися нацією, якою керуєте, пишатися самі собою, що ви українці???»

Що діється, чому не маємо порозуміння, шановне панство?

Молю тебе, Боже, дай їм розуму!

Дай їм, Боже, любові до ближніх своїх!

Дай їм, Боже, любові до свого народу!

Дай їм, Боже, сили подолати жадібність і користоловність!

Боже наш всемогутній! Застав їх більше робити для України і народу українського, а менше говорити про те, як вони кохають Україну!

Слава Україні!

Слава українцям, які пишаються цим!!!

Федір Медвідь

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ЯК БАЗОВІ ЗАСАДИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ І ДІАСПОРИ

Закордонне українство є невід'ємною частиною національного гуманітарного простору. Діаспорна присутність України у світі є величезним ресурсом нашої держави, який досі залишається ще повною мірою неусвідомленим і незатребуваним [1, с. 368-397; 4]. Тільки останніми роками Україна почала виразно демонструвати справжню зацікавленість і повагу до своїх закордонних співвітчизників. Так, у 2006 р. в Києві пройшов вже IV Всесвітній форум українців, головними завданнями якого були перспективи взаємодії України і закордонних громад та налагодження механізмів координації дій світового українського руху. Демократичний поступ України відкрив нові можливості для співпраці із закордонними громадянами, їх представниками та повноважними організаціями. Нагальною на сьогодні є потреба у цілісній та ефективній політиці держави стосовно закордонного українства.

Стратегія та моделі співпраці Української держави і діаспори повинні базуватися на системі національних інтересів і стратегічних пріоритетів України [3] і знайшли своє відображення у Національній концепції співпраці із закордонними українцями, Державній програмі співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року.

Окремий і дуже важливий напрям співпраці – утвердження позитивного іміджу України у світі, адже самі українські громади є унікальним джерелом знань про Україну, що несуть у світ українську думку, культуру, історію.

Нової мотивації взаємини з закордонним українством набувають в умовах сучасної України, коли гостро постали завдання національної консолідації і мобілізації ресурсів розвитку.

На думку українських аналітиків, головними напрямками державної політики у сфері зв'язків із закордонним українством є: утвердження у суспільстві поваги до закордонного українства, визнання його заслуг перед Українською державою та внеску у здобуття нею незалежності; реалізація ідеї національної консолідації, згідно з якою закордонні українці мають стати органічною складовою національного гуманітарного простору; безумовне виконання положень Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року, зокрема в частині її фінансового забезпечення (на підтримку українських громад планувалося у 2007-2010 рр. спрямувати близько 77 млн. грн.); сприяння задоволенню національно-культурних потреб закордонних українців через укладення угод із країнами їхнього проживання, а також шляхом прямої допомоги об'єднанням закордонних українців у реалізації просвітницьких та культурних програм і заходів; налагодження системи інформаційного обміну із світовим українством; активізація прямих контактів вітчизняних організацій та установ із закордонними громадами українців у сфері освіти, культури, науки, мас-медіа; створення українських інформаційно-культурних центрів у країнах проживання закордонних українців; захист прав та інтересів громадян України, які перебувають у трудовій еміграції; створення умов для їх повернення та соціальну адаптацію на Батьківщині [2, с. 57-58].

Отже, становлення системи національних інтересів і вироблення стратегічних пріоритетів України виступають базовими засадами співпраці із закордонним українством.

1. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період: Монографія/ За ред. С. І. Здіорука. – К.: НІСД, 2006. – 403 с.
2. Експертна доповідь «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2006 році»(проект). – К., 2006. – 256 с.
3. Медвідь Ф. М. Система національних інтересів України: питання історії та теорії // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, соціологія, філософія. Випуск 13. – Ужгород: Вид-во Уж НУ „Говерла”, 2009.- С. 45-49.
4. Україна в Європейській та Євроазійській міграційних системах: регіональні аспекти: Зб. матеріалів міжнпр. наук. конф., 23 березня 2009 р., м. Харків/ За заг. ред. О. С. Власюка. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 243 с.

Марта Мельничук

РОЗВИТОК СПОРТИВНОГО РУХУ В СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США, КАНАДИ, АВСТРАЛІЇ ТА ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Українці, які живуть за межами України, у діаспорі, є складовою частиною українського етносу. На сьогодні майже третина українців опинилася поза своєю історичною Батьківщиною.

Причинами їхнього розселення у різних країнах світу стали складність і неоднозначність процесів розвитку українського етносу, тривалість його роз'єднаності, століття бездержавності, різні політичні мотиви, негативний вплив зовнішніх факторів, чужинський гніт, соціальні негаразди тощо.

Сьогодні українська діаспора є однією з найбільших діаспор у світі. Умовно її поділяють на східну, яка перебуває в межах поселення українців поза Україною, які проживають на теренах колишнього СРСР, і західну – поза його межами.

Однією з передумов зародження та розвитку спортивного руху в середовищі західноукраїнської діаспори був спортивно-гімнастичний рух в таборах для військовополонених періоду 1916-1923 рр.

Серед численних культурно-просвітницьких осередків неабияке місце в цих таборах посідали спортивно-руханкові товариства. Перше таке товариство – «Січ» ім. гетьмана П. Дорошенка було утворено 1916 року в таборі Фрайштадта (Австрія). У лютому 1918 року це товариство налічувало 960 членів. Невдовзі такі товариства діяли на території Німеччини, Польщі, основним їхнім завданням було

підтримати військово-фізичну підготовку колишніх вояків та підготувати інструкторів для проведення фізкультурно-спортивної роботи.

У 20-30-х роках в українському еміграційному спорті чітко вирізнялися декілька напрямків: студентський фізкультурно-спортивний рух, сокільський рух та молодіжний рух, пов'язаний з такими організаціями, як «Січ» та «Пласт».

Після закінчення Другої світової війни українські спортивні осередки утворюються на територіях Західної Німеччини, Австрії та Італії. Перше українське спортивно-руханкове товариство «Лев» було утворене 1945 року в м. Міттенвальді, яке налічувало 248 членів. Згодом такі товариства з'явилися в Авгсбурзі («Чорногора»), Фуссені («Калина»), Новому Ульмі («Беркут»), Ноймаркті («Буревій»), Мюнхені (Карпатський Лещетарський Клуб) тощо.

Всього наприкінці 1945 року налічувалось більше 50 українських спортивних товариств.

Зростання кількості товариств зумовило необхідність створення єдиного координуючого центру розвитку українського спорту. 25 листопада 1945 року в м. Карльсфельді (Німеччина) за ініціативою Центрального Проводу Української Еміграції було сформовано Раду фізичної культури. Першим головою було обрано А. Лук'яненка. До складу Ради в різні роки входили відомі політичні, військові, релігійні та спортивні діячі – генерал Всеволод Петрів, професор Михайло Куліш, отець В. Івашко, відомі галицькі спортсмени Іван Красник, Ярослав Рак та інші.

Рада Фізичної культури, яка активно функціонувала до 1950 року, була однією з перших організаційних структур в українському спортивному русі ХХ століття.

Ще однією важливою подією для утвердження українського спортивного руху стала Олімпіада «DP» (від початкових літер Displaced Persons – переміщені особи), яка відбулася у Німеччині в 1948 році. Змагання було задумано провести в Олімпійський рік, в час, коли у Лондоні відбувалися Ігри XIV Олімпіади. Олімпіада «DP» – це надзвичайні змагання як за представництвом учасників, так і за своєю ідеєю і тими політичними обставинами, в яких вони відбувалися. Це була спортивна проба тих народів, які у зв'язку з повоєнними обставинами опинилися у вигнанні на території Німеччини і не могли самостійно змагатися на олімпійських аренах Лондона. Ці Ігри були влаштовані українською Радою Фізичної культури (РФК) спільно зі спортивною секцією Міжнародного Комітету Політичних втікачів. Німецька влада дозволила проведення цього заходу і, певним чином, сприяла успішній організації та проведенню змагань.

Істотна частина українців стали невід'ємною складовою національних спільнот багатьох країн світу, зокрема, таких авторитетних у громадсько-політичному, економічному, а відтак і спортивному відношенні, як США та Канада.

До 1991 року, коли Україна не мала змоги самостійно брати участь у міжнародному спортивному та олімпійському русі як незалежна країна, увесь тягар державницьких функцій намагались нести представники української діаспори США та Канади.

Вагомим кроком у напрямку збереження національної ідентичності українців за кордоном було проведення у вересні 1936 року в м. Філадельфія Української Олімпіади. Ці змагання мали неофіційну назву – Перші Українські Всенародні Ігрища. Разом з тим Філадельфійська Українська Олімпіада відбулася за сприянням місцевої адміністрації і приурочувалася святкуванню Дня праці.

Участь у змаганнях брали близько 300 учасників з американських міст Нью-Йорку, Брукліна, Байону, Ньюарку, Келідену тощо. В цих змаганнях брали також участь і спортсмени з канадського Торонто.

Для проведення Олімпіади були створені «Екзекутивний і Олімпійський комітети». Олімпіада відбулася під патронатом українсько-американських організацій Філадельфії з Українською Католицькою Лігою. У липні 1936 року Українська Католицька Ліга з нагоди свого третього конгресу провела у Філадельфії перші українсько-американські католицькі змагання, а у вересні майже всі учасники цих змагань брали участь у першій українській Олімпіаді і виступили досить успішно. Легкоатлетичні змагання відбувалися на арені Норт'іст Гай Скул, а плавання – в басейні Централі УМСА. Своєрідними спонсорами, які надали нагороди і подарунки учасникам, виступили: Ліга Української Молоді, «Народна воля», окремі приватні особи, такі як Михайло Насевич тощо.

У 1956 році, коли значна кількість українців стало осіли у США та Канаді, було утворено Український Олімпійський Комітет (УОК). Виразною метою створення цієї структури було прагнення української діаспори до окремої та самостійної участі України в Олімпійських іграх. Основними заходами діяльності УОК в 60-80-ті роки було інформування НОКів провідних держав і світової

громадськості про національний склад олімпійських команд СРСР, про участь спортсменів українського походження у збірних командах інших країн (США, Канади, Австралії), про організацію «Вільних Олімпіад» тощо.

Проведення «Вільних Олімпіад» було започатковано в середовищі української діаспори США та Канади як своєрідний спортивний форум недержавних народів. Було вирішено проводити такі змагання раз на чотири роки. Основними організаторами змагань виступали УОК та Українська Спортова Централя Америки і Канади (УСЦАК).

Впродовж своєї діяльності Українська Спортова Централя Америки і Канади об'єднувала до 19 українських спортивних товариств. Основними формами проведення спортивно-масових заходів українців США та Канади залишаються: щорічні першості УСЦАК з окремих видів спорту; Спортові ігрища молоді; «Українські Олімпіади» або «Вільні Олімпіади»; вишкільні школи, літні вишкільно-виховні табори; пластові табори.

Головними змаганнями серед українських товариств США і Канади впродовж півстоліття є щорічні чемпіонати УСЦАК, де постійно проходять змагання з легкої атлетики, плавання, волейболу, футболу, шахів, баскетболу, тенісу та настільного тенісу.

Лідери та керівництво українських спортивних товариств основну увагу приділяють виховній роботі з молоддю, що в умовах діаспори є основною запорукою збереження національної ідентичності.

Найпопулярнішими дитячими і молодіжними спортивними акціями є щорічні Українські спортові Ігрища Молоді, які регулярно проводяться з 1972 року.

З 1970 року Українське спортивно-виховне товариство «Чорноморська Січ» організувало у м. Глен Спей (Нью-Йорк, США) постійно діючий літній оздоровчо-виховний табір «Спортова школа».

Крім різноманітних громадсько-політичних акцій, важливим елементом спортивного руху в діаспорі було проведення масштабних змагань в рік проведення Олімпійських ігор – своєрідних українських Олімпіад.

Особливо помітними вони були в рік проведення Московської Олімпіади 1980 року. Довкола цієї акції згуртувались всі спортивні організації українців діаспори.

На початку липня 1980 року в канадському містечку Етобіко зібралося близько 300 спортсменів: українців, естонців, литовців, латвійців та вірмен за походженням. Змагання проводились з таких видів спорту: легка атлетика, футбол, волейбол, баскетбол тощо. Команда українців була найчисельнішою, і вона посіла II місце, поступившись латвійцям.

Друга «Вільна Олімпіада» відбулася знову у м. Етобіко (Онтаріо, Канада) 5-7 липня 1984 року.

Своє продовження «Вільні Олімпіади» отримали у проведенні Олімпіади Молоді 27-30 травня 1988 р. в м. Філадельфія.

Олімпіада відбувалася в рамках відзначення тисячоліття Християнства в Україні під патронатом УОК та УСЦАК та за участю великої кількості різноманітних громадських та молодіжних українських організацій.

У програмі Олімпіади проводились змагання з волейболу, плавання, тенісу, настільного тенісу, гольфу, шахів, легкої атлетики і футболу. Участь в ній брали понад 700 атлетів з майже всіх українських спортивних товариств США і Канади, таких як: УСО «Тризуб», УАСТ «Черник» (Детройт), УСВ «Чорноморська Січ» (Ньюарк), УАСТ «Леви» (Чикаго), УАСТ «Львів» (Клівленд), УСК «Нью-Йорк» (Нью-Йорк), СТ «Україна» (Торонто), спортивні осередки Пласту і Спілки Української Молоді (США).

Українська Олімпіада у Філадельфії стала великим етнічним святом єднання української молоді, що займається спортом в різних спортивних організаціях української діаспори США та Канади.

Проте найбільш помітними змаганнями українців діаспори стала «Українська Олімпіада» 2000 року. Змагання у Філадельфії вперше відбулися за підтримки і за участю окремих представників українського уряду й спортивних організацій України.

Разом з Північною Америкою ще одним центром масового розвитку українського спортивного руху є Австралія. Всього за всю історію розвитку українських поселень в цій країні налічувалося 19 спортивних товариств та клубів. В деяких із видів українці Австралії досягли чималих спортивних успіхів. Цілий ряд українських спортсменів виступали за команди австралійських штатів та за національну команду Австралії.

З 1979 року з ініціативи українського спортивного клубу «Лев» (Аделаїда) в Австралії проводяться щорічні українські першості з волейболу, які відбуваються в таких містах: Аделаїда, Сідней, Мельбурн, Канберра та Джілонг. Участь у них беруть десятки жіночих і чоловічих команд.

Важливим чинником формування українського спортивного руху за межами України був розвиток спеціалізованої періодичної преси. У неймовірно складних табірних умовах впродовж 1922 року у Польщі друкувався неперіодичний український спортивний журнал «Спортсмен». Першим періодичним органом українського спорту за кордоном був часопис «Український сокіл» (1934-1938), який друкувався у Празі. Важливе місце у розвитку спортивного руху в еміграційних умовах посідали німецькі видання – український ілюстрований тижневик «Гарт» (1946), тижневик фізичної культури «Змаг» (1946), Альманах Ради Фізичної культури (1951), «Sokil Ukrainiano – Український Сокіл» (1934, Аргентина).

В середовищі української спортивної діаспори США і Канади в другій половині ХХ століття продовжує розвиватися українська періодика. Найавторитетнішим виданням і до сьогодні залишається спортивний журнал «Наш Спорт» (Ньюарк, США) – орган українського спортивно-виховного товариства «Чорноморська Січ».

Новітній етап активних стосунків між Україною і спортивною діаспорою розпочався на початку 90-х років ХХ століття. Відвідувати Україну почали делегації УСЦАК, представники українського спорту, спортивні організації у Північній Америці. Особливо тісні зв'язки було налагоджено між УСЦАК та Українською спортивною асоціацією, яка діяла у Львові. Зокрема, між цими організаціями було укладено угоду про відвідання чисельною делегацією спортивних товариств Канади і США заходів святкування 80-річчя спортивного товариства «Україна», що було проведено у червні 1991 року у Львові.

Після проголошення 24 серпня 1991 року державної незалежності національні збірні команди України з різних видів спорту опинились у скрутному становищі. Це було пов'язано з неможливістю виїзду на міжнародні змагання, оскільки усіма валютними рахунками колишнього СРСР розпоряджалася Росія.

До УСЦАК почали надходити прохання про підтримку спортсменів молоді держави України. Зважаючи на це, УСЦАК оголосила про створення «Фонду відродження українського спорту» й закликала всіх небайдужих до фінансових пожертв. УСЦАК доклала чималих зусиль щодо вступу українських федерацій в міжнародні федерації. Після цього 9 березня 1992 року Міжнародний Олімпійський комітет визнав НОК України, зусилля спортивних організацій діаспори були спрямовані переважно на збір коштів у «Фонд відродження спорту в Україні» та міжнародну реєстрацію українських спортивних федерацій.

Загалом впродовж 1991-1996 рр. діаспорні організації Північної Америки на реєстрацію українських спортивних федерацій, допомогу українським спортсменам під час підготовки і участі в Іграх у Ліллекхамері (1994) та Атланті (1996) надали близько 220 тис. доларів США.

У 1997 році Управа Союзу українських організацій Австралії створила Комітет, завданням якого було сприяння українській команді на іграх XXVII Олімпіади. Роман Дехнич очолив цей комітет і був визнаний офіційним представником НОК України в Австралії.

Хоч і доля розкидала нас, українців, по цілому світу, завдяки західній діаспорі ми відчуваємо себе як великий, сильний, дружний і нескорений народ.

-
1. Вацеба О. М. Українська діаспора готується до Олімпіади [Текст] / О. М. Вацеба // Теорія та методика фізичного виховання. – 2008. – № 5. – С. 50.
 2. Спорт в українській діаспорі. Енциклопедія Олімпійського спорту України [Текст] / під ред. Платонова. – К. : Олімпійська література, 2009. – С. 152-154.
 3. Вацеба О. Роль західної української діаспори в розбудові системи Олімпійського руху в Україні [Текст] / О. Вацеба, Ю. Зайдовий // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2003. – № 3-4. – С. 6-8.
 4. Вацеба О. М. Олімпійська ідея в спортивному русі української діаспори США, Канади [Текст] / О. М. Вацеба, Ю. С. Козій // Медична психологія. – 2001. – № 10.
 5. Козій Ю. С. Організований спортивний рух в українській діаспорі США і Канади. Матеріали лекцій з історії фізичної культури [Текст] / Ю. С. Козій. – Львів, 2000. – 26 с.
 6. Вацеба О. М., Особливості розвитку української сокілської періодики поза межами українських земель (20-30-ті роки ХХ ст.) [Текст] / О. М. Вацеба, Ю. С. Козій, І. Янків // Збірник наукових праць «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту». – Харків : ХХПУ, 2000. – № 1. – С. 6-8.

Юрій Недужко

**ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА УКРАЇНИ В ПИТАННІ ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВДИ ТА
УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР
ПЕРЕТВОРЕННЯ НАШОЇ ДЕРЖАВИ НА ПОВНОЦІННУ УЧАСНИЦЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ХХІ СТОЛІТТЯ (2006-2009 РОКИ)**

Активізація висвітлення теми Голодомору 1932-1933 років у сьогоднішній Україні насамперед пов'язана з необхідністю належного вшанування пам'яті жертв цієї страшної трагедії українського народу. На цей час понад 70 країн світу визнали історичний факт Голодомору 1932-1933 років в Україні. ООН, ЮНЕСКО, НБСЕ і ПАРЄ вшанували пам'ять жертв Голодомору в Україні.

В історичній літературі дана проблема практично не досліджена. Ряд наукових публікацій присвятили висвітленню діяльності української еміграції щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні відомі вітчизняні та зарубіжні вчені Станіслав Кульчицький, Володимир Марочко, Джеймс Мейс, Мирослава Лендвел, Френк Сисин, Василь Дідюк, Любомир Лаврівський, а також український журналіст, очевидець тих подій Аркадій Сидорук [1 – 10]. Деякі фактори впливу відзначення скорботного ювілею Голодомору 1932-1933 років в Україні на боротьбу закордонних українців за відродження незалежної демократичної України дослідив у своїх наукових працях і автор цих рядків [11]. Проте багато аспектів цієї непересічної події ще вимагають свого дослідження.

Підготовка публікації здійснюється за підтримки гранту Президента України у рамках спільного науково-дослідного проекту Міністерства освіти і науки України, Державного фонду фундаментальних досліджень та Інституту історії України НАН України, керівником якого виступає автор дослідження.

Метою статті є дослідження взаємодії української діаспори та України в питанні висвітлення правди та увічнення пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні.

Серед завдань статті: вивчення діяльності української діаспори щодо висвітлення правди та увічнення пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років та висвітлення співпраці закордонних українців з органами влади і громадськістю України та зарубіжних країн в ході організації та проведення великомасштабної міжнародно-інформаційної кампанії щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні.

Активну діяльність закордонні українці розгорнули з метою належного відзначення 75 річниці Голодомору 1932-1933 років в Україні. У жовтні 2006 року був створений Міжнародний Координаційний Комітет Голодомору Світового Конгресу Українців (МКК СКУ). Очолив його голова СУОА Стефан Романів. Членами комітету стали лідери організацій української діаспори та відомі представники зарубіжної української громади. Серед них, зокрема, Аскольд Лозинський, Євген Чолій, Михайло Савків, Богдан Футей, Роман Сербин, Юрій Клюфас, Ірина Мицик, Надія Луців, Морган Вільямс. Загалом до складу комітету увійшло понад 60 осіб з різних країн світу [12, с. 203].

Серед завдань МКК СКУ були наступні:

- 1) Сприяти визнанню Голодомору 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу в парламентах іноземних держав, а також міжнародних організаціях.
- 2) Сприяти впровадженню вивчення Голодомору 1932-1933 років в Україні в шкільні програми.
- 3) Вивчити можливості щодо проведення судових справ від імені жертв Голодомору 1932-1933 років проти Російської Федерації як спадкоємця СРСР, а також проти західних корпорацій, які наживалися внаслідок Голодомору 1932-1933 років в Україні.
- 4) Сприяти великомасштабному відзначенню величезної трагедії українського народу на світовому рівні [12, с. 203].

Загалом висвітлення правди та вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років мало на меті також інші цілі.

По-перше, відзначення жахливої трагедії, від якої постраждали мільйони людей по всій Україні, повинно було консолідувати навколо себе весь український народ, як в Україні, так і поза її межами. Адже кількість її жертв можна порівняти лише з втратами України у Другій Світовій війні. Існування могутньої процвітаючої незалежної демократичної Української держави повинно було виступити гарантом неповторення у майбутньому нового геноциду українського народу. Тобто спільне вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років повинно було консолідувати український народ задля недопущення у майбутньому повторення подібної трагедії.

По-друге, згадана діяльність виступала продовженням кампанії української діаспори щодо висвітлення правди та вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні, яка проходила у 80-х роках минулого століття та відчутно сприяла переконанню зарубіжних державних діячів, політиків, вчених, мас-медіа та громадськості у потребі підтримки державних прагнень українського народу. На цей раз зусилля української громади були також спрямовані на переконання західних суспільств у тому, що український народ поніс величезні жертви у минулому з боку тоталітарного режиму СРСР, спадкоємцем якого виступав авторитарний режим Російської Федерації. Саме тому тільки збереження демократичного ладу в Україні та її інтеграція до Європейського Союзу, НАТО, а також прийняття до СОТ, поряд із наданням необхідної закордонної допомоги та інвестицій, може запобігти повторенню подібної трагедії у майбутньому. Країнам Заходу, особливо США, нагадувалася негідна поведінка їх урядів, які замість того, щоб відповідним чином відреагувати на Голодомор 1932-1933 років в Україні та спинити планове винищення українського народу, саме в той час налагодили дипломатичні відносини із СРСР та закуповували зерно, відібране в українських селян, що гинули з голоду. Це повинно було на моральному та психологічному рівні вплинути на політику західних країн щодо сьогоденної України. Акцією щодо позбавлення Пулітцерівської премії кореспондента «The New York Times» Волтера Дюранті за порушення морального кодексу журналіста та брехливі твердження про відсутність Голоду в 1932-1933 роках в СРСР закордонні українці намагалися вплинути на західні мас-медіа з метою сприятливого та об'єктивного становлення як до України, так і до закордонної української громади.

По-третє, закордонні українці вважали, що великомасштабне міжнародне відзначення пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні буде стримувати «імперські амбіції Кремля», тобто сприятиме виробленню зваженої політики російського керівництва стосовно України, а також поступливості уряду Російської Федерації щодо своєчасного виведення Чорноморського флоту із Севастополя.

По-четверте, консолідація світового українства навколо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні підвищувала міжнародний імідж України та українського народу як нації, яка пережила важкі, страхітливі моменти своєї історії, проте не схилилася, не здалася, а виборолла власну державність та продовжує свій шлях розвитку у напрямку до демократії та європейської і євроатлантичної інтеграції.

По-п'яте, активна участь українських можновладців в організації відзначення пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні, особливо Президента країни В. А. Ющенко та Прем'єр-міністра України Ю. В. Тимошенко, дозволяло їм підвищити власний рейтинг популярності в українському суспільстві як національних лідерів країни напередодні президентських виборів 2010 року. Адже урочистості, за задумом організаторів, не завершувалися у 2008 році, а повинні були тривати майже до самих виборів, весь 2009 рік.

Влада України активно підтримала дії української діаспори. Посольства України у зарубіжних країнах отримали вказівку від МЗС усіляко сприяти діям українських громад цих країн. МЗС України та українські дипломатичні представництва в різних країнах світу спільно з громадськими організаціями зарубіжних українців розгорнули напружену діяльність щодо визнання міжнародними організаціями та органами влади іноземних держав Голодомору 1932-1933 років в Україні актом геноциду українського народу.

Неодноразово відбувалися зустрічі та наради керівництва МКК СКУ з Президентом України Віктором Ющенком, Прем'єр-міністром України Юлією Тимошенко, Першою леді України Катериною Ющенко та працівниками її фонду «Україна – 3000», віце-прем'єр-міністром України з гуманітарних питань Іваном Васюником, головою СБУ Валентином Наливайченком, міністром культури і туризму України Василем Вовкуном, міністром закордонних справ України Володимиром Огризком, директором Українського інституту національної пам'яті Ігорем Юхновським та багатьма іншими високопосадовцями.

Президент України Віктор Андрійович Ющенко видав ряд указів, які сприяли перетворенню теми досліджень Голодомору 1932-1933 років на пріоритетну проблематику для досліджень українських вчених. Саме з цієї метою Перша леді України Катерина Михайлівна Ющенко та Міжнародний фонд «Україна – 3000», який вона очолює, розгорнули масштабний проект із цього приводу, всіляко заохочуючи дослідницькі та журналістські праці в цьому напрямку. 28 листопада 2006 року Верховна Рада України

прийняла Закон № 376–V «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», згідно з яким зобов'язала органи державної влади та органи місцевого самоврядування: сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості та культури, поширенню інформації про Голодомор 1932-1933 років в Україні серед громадян України та світової громадськості, вживати заходів щодо увічнення пам'яті жертв та постраждалих від Голодомору 1932-1933 років в Україні.

Прем'єр-міністр України Юлія Володимирівна Тимошенко вчасно і в повному обсязі профінансувала всі заходи, пов'язані з роковинами 75-річниці Голодомору, і пообіцяла українській діаспорі подальшу підтримку в цьому питанні. За її словами, уряд, зокрема, профінансує створення великого музею, присвяченого темі Голодомору. «Це серйозна віха, яку ми зараз пройшли, і це важливо не лише для України, а й для багатьох країн» – відзначила вона під час зустрічі з керівництвом Світового Конгресу Українців 24 листопада 2008 року [13]. Прем'єр-міністр України Юлія Володимирівна Тимошенко також подякувала представникам Світового Конгресу Українців за колосальний внесок в те, що Голодомор в Україні визнається геноцидом в усьому світі.

Українською діаспорою була започаткована Міжнародна акція «Незгасима Свічка», метою якої було донести до світового співтовариства правду про Голодомор 1932-1933 років в Україні та домагатися визнати його актом геноциду проти української нації. У кожній з країн перебування символічної свічки повинні були проводитися заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Наголос в цій акції був зроблений на те, щоб передавати естафету від очевидців Голодомору українській молоді, від українців – іноземцям, єднати різні покоління, сприяючи зміцненню національної свідомості в закордонних українських громадах. Це був спільний проект МКК СКУ та МЗС України. В кожній окремо взятій зарубіжній країні його спільно проводили організації української діаспори та посольство України [12, с. 205].

Акція «Незгасима Свічка» протягом 2008 року пройшла в квітні-травні в Австралії, Канаді, США; в червні-серпні – в Колумбії, Еквадорі, Перу, Бразилії, Парагваї, Аргентині, Чилі, Великобританії, Швеції, Естонії, Латвії, Литви, Білорусі, Польщі, Німеччині, Бельгії, Франції, Італії, Португалії; вересні-жовтні – в Італії, Сербії, Хорватії, Угорщині, Румунії, Молдові, Казахстані, Росії, Вірменії, Грузії. В серпні 2008 року світове українство урочисто вшанувало пам'ять жертв Голодомору 1932-1933 років під час проведення IX Конгресу СКУ в Києві за участі Президента України В. А. Ющенка і Прем'єр-міністра України Ю. В. Тимошенко, а також членів Кабінету Міністрів України та депутатів Верховної Ради України. У листопаді 2008 року загальнодержавні урочистості з нагоди 75-річниці Голодомору 1932-1933 років пройшли в Україні за участю представників організацій української діаспори.

Завдяки спільним зусиллям організацій української діаспори та МЗС України на парламентському рівні Голодомор 1932-1933 років в Україні актом геноциду українського народу був визнаний в Австралії, США, Канаді, Грузії, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Угорщині, Перу, Мексиці, Еквадорі, Колумбії, Парагваї, а також Ватикані. На регіональному та муніципальному рівні подібне рішення прийняли Бразилія, Іспанія, Аргентина та Італія [14, с. 217].

Українською діаспорою тиражем 90 тисяч екземплярів були видані дві брошури про Голодомор 1932-1933 років для поширення в закордонній українській громаді та інформування іноземних державних осіб, політиків, громадськості і мас-медіа про жакливу трагедію українського народу. В багатьох державах були організовані виставки з нагоди цієї події. В США, Австралії та Канаді була проведена напружена робота задля включення в навчальні програми з історії та суспільних наук вивчення питання про Голодомор 1932-1933 років в Україні.

Були започатковані акції садження дерев та встановлення пам'ятних таблиць в українських церквах, народних домах та на вулицях міст іноземних держав у пам'ять про жертв українського Голодомору. В Новій Зеландії, Австралії та Канаді видані поштові марки з нагоди 75-річниці Голодомору в Україні. В листопаді 2007 року члени МКК СКУ на чолі зі Стефаном Романівим взяли участь у форумі ООН, закликавши ООН визнати Голодомор 1932-1933 років в Україні актом геноциду – злочином проти людства [12, с. 205].

Завдяки зусиллям української діаспори США 13 жовтня 2006 року Президент США Джордж Буш підписав закон про виділення ділянки федеральної землі у Вашингтоні для побудови пам'ятника жертвам Голодомору 1932-1933 років в Україні. Українська діаспора вже зібрала гроші для побудови відповідного меморіалу [15, с. 295]. Закордонні українці також сприяють будівництву Музею-меморіалу жертвам Голодомору 1932-1933 років в Україні у Києві.

Підсумовуючи все вищенаведене, необхідно відзначити важливу роль, яку відіграла українська діаспора у висвітленні правди та увічненні пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Адже саме закордонні українці розпочали ще у 80-х роках ХХ століття успішну масштабну міжнародно-інформаційну кампанію з метою вшанування жертв великої трагедії українського народу та донесення до міжнародного співтовариства правди про жакливиий злочин сталінського режиму. Проте лише з початком ХХІ століття з приходом до влади демократичних сил на чолі з Президентом України В. А. Ющенком та Прем'єр-міністром України Ю. В. Тимошенко органи влади активно підтримали заходи української діаспори та на міжнародному і загальнодержавному рівні розгорнули активну діяльність щодо висвітлення правди та увічнення пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні з нагоди 75 річниці цієї жакливої трагедії українського народу. Необхідно відзначити, що подібна діяльність активно сприяє підвищенню позитивного міжнародного іміджу України та перетворення її на повноцінну учасницю європейського цивілізаційного простору ХХІ століття.

Найкращу оцінку діяльності української діаспори щодо дослідження, висвітлення правди та вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні дав американський вчений Джеймс Мейс: «І без перебільшення можна стверджувати, що відзначення ... Великого голоду в Україні стало спільною справою всіх українських емігрантських організацій вільного світу. Воно створило фундамент для сприйняття згодом незалежної Української держави і повернення із забуття найстрашнішої, але центральної сторінки новітньої української історії» [3, с. 798-800].

-
1. Кульчицький Станіслав. Роль Джеймса Мейса у розкритті найбільшого злочину Сталіна // День. – 2004. – 9 червня.
 2. Марочко В. І. Висновки Міжнародної комісії з розслідування голоду в Україні // Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 816-820.
 3. Мейс Дж. Відзначення українською діаспорою 50-річчя голодомору // Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 796-800.
 4. Мейс Дж. Діяльність Комісії Конгресу США з вивчення голоду в Україні // Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 800-816.
 5. Лендвел Мирослава Олександрівна. Політична взаємодія української етнічної групи та державної влади США в 1945–1991 рр. Дис. канд. іст. наук. 00.07.02 / Ужгород. держ. ун-т.– Ужгород, 1998.
 6. Сисин Ф. Науково-публіцистична література української діаспори з проблем голодомору // Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 148-164.
 7. Дідюк Василь. За українську правду // Нарис історії Конгресу Українців Канади в Торонті.- Канада – Онтаріо – Торонто, 1991. – С. 528-535.
 8. Лаврівський Любомир. Зовнішні зв'язки українців в Австралії // Українці в Австралії. Том 2. – Союз Українських Організацій Австралії, Мельбурн, 1998. – С. 178-199.
 9. Сидорук Аркадій. Пристрасна правда Роберта Конвеста // Дзеркало тижня. – 2002. – 13-19 квітня.
 10. Сидорук Аркадій. Як скресала крига неправди й забуття // Україна Молода. – 2006. – 2 листопада.
 11. Недужко Ю. В. Внесок вчених української діаспори у відродження державної незалежності України// Спільний проект Національного університету «Кієво-Могилянська Академія» і видавництва «Мандрівець». Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець», 2006. – № 3. – С. 31-36.; Недужко Ю. В. Освітньо-виховні аспекти діяльності української діаспори країн Заходу в контексті боротьби за державну незалежність України (середина 40-х – 80-ті роки ХХ ст.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей на пошану професора П. П. Гузенка / Відп. ред. В. М. Даниленко – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – Вип. 12. – С. 416-433.; Недужко Ю. В. Культурна діяльність СКВУ в контексті боротьби за відродження державної незалежності України (кінець 60-их – початок 80-их років ХХ ст.) // Український вимір. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: історичні пошуки,

- еміграційні явища, культурно-мистецькі набутки, функціонування наукових установ». – Випуск шостий. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – С. 132-135; Недужко Юрій. Діяльність закордонних українців щодо дослідження Голодомору 1932-1933 років в Україні та вшанування пам'яті жертв трагедії (середина 80-х – початок 90-х рр. ХХ ст.) // Спільний проект Національного університету «Кієво-Могилянська Академія» і видавництва «Мандрівець». Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець», 2008. – № 5. – С. 13-19; Недужко Ю. В. Діяльність української діаспори щодо дослідження, висвітлення правди та вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні (початок 80-х рр. ХХ ст.) // Спільний проект Національного університету «Кієво-Могилянська Академія» і видавництва «Мандрівець». Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець», 2008. – № 6. – С. 25-32; Недужко Ю. В. Міжнародно-інформаційні кампанії української діаспори щодо становлення державної незалежності України (кінець 70-х – початок 90-х років ХХ століття) // Спільний проект Національного університету «Кієво-Могилянська Академія» і видавництва «Мандрівець». Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець», 2008. – № 7. – С.15-22; Недужко Ю. Міжнародно-інформаційна кампанія української діаспори щодо дослідження, висвітлення правди та вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні в контексті боротьби за відродження незалежної демократичної України / Юрій Недужко // Український вимір : міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори : у 3 т. – Т. 1. – Чернівці : ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2009. – С. 140–151.; Недужко Ю. В. Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ століття) : монографія / Ю. В. Недужко. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 620 с.
12. Світовий Конгрес Українців Міжнародний Комітет Голодомору 75-та Річниця Відзначення Українського Геноциду 1932-1933. Звіт діяльності (на 1 червня 2008 р.) // ІХ Світовий Конгрес Українців. Звіти 2003-2008. – Київ-Україна, 2008. – С. 203-208.
 13. Юлія Тимошенко подякувала Світовому Конгресу Українців за колосальну роботу у визнанні Голодомору геноцидом українського народу // <http://www.tymoshenko.com.ua/ukr/news/first/6601/>
 14. Засідання Ради Президента по відзначенню 75-их Роковин Голодомору 1932-1933. 10-20 червня 2008 року в Кіровограді // ІХ Світовий Конгрес Українців. Звіти. 2003-2008. – Київ-Україна, 2008. – С. 213-217.
 15. Звіт Українського Конгресового Комітету Америки (серпень 2003-серпень 2008) // ІХ Світовий Конгрес Українців. Звіти 2003-2008.- Київ-Україна, 2008. – С. 294-305.

Володимир Петровський

РОЛЬ І МІСЦЕ ІНВАЛІДІВ У СУСПІЛЬСТВІ. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНИ І ДІАСПОРИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ІНВАЛІДІВ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

1. 1. Замість вступу. Визначення актуальності проблеми

Чи замислювалися ви, чому на вулицях українських міст і сіл так мало інвалідів? Може, тому, що в українському суспільстві вони відсутні? Ні, інваліди в Україні є, і їх досить багато. До того ж, межа, що відділяє здорового і успішного члена суспільства від немічного інваліда, дуже тонка, ледь помітна, до того ж, залежна від багатьох зовнішніх чинників, а не від самої людини. Подолавши цю межу, людина починає своє життя зовсім в іншій якості. І якість цього життя (пробачте за такий каламбур) залежить не тільки від стану особистого здоров'я людини, але й від багаторівневого і багатогранного реабілітаційного процесу, який має пройти особа, пристосовуючись до особливостей свого нового життя, які, як правило, лишаються з нею вже назавжди, а також від того, наскільки навколишнє середовище пристосоване до потреб інвалідів.

Проблема інвалідності (повна або часткова відсутність фізичного здоров'я, яка перешкоджає повноцінній участі інваліда в суспільно-політичному і трудовому процесі, організації його життєдіяльності, доступу до об'єктів освіти, культури, соціальної інфраструктури) є проблемою не

інваліда, а суспільства в цілому. Адже ніхто з членів цього суспільства не хоче добровільно стати інвалідом: втратити зір, слух, опинитися на інвалідному візку, миттєво обірвавши політичну, бізнесову, соціальну кар'єру.

Тоді як пояснити відсутність інвалідів в громадських місцях, в щоденному побуті, практично повну відсутність на вулицях міст і сіл України умов, що необхідні для забезпечення інвалідам гарантій доступності до всіх без винятку об'єктів і інфраструктури, які до того ж, як правило, не дозволяють їм (інвалідам) самостійно вибиратися з дому на вулиці цих самих міст і сіл, жебрацьке пенсійне забезпечення і соціальний захист інвалідів, який не дозволяє забезпечити мінімальні потреби харчування, не кажучи вже про потреби лікування інвалідів (це ж фізично хворі люди); їх елементарні освітні, культурні, соціальні тощо потреби. І це при тому, що проблема працевлаштування інвалідів (можливість фізично хворим людям самостійно зарадити біді, яку не хоче або не може вирішувати держава) органами влади України не вирішується, а навпаки, чомусь вирішує кон'юнктурні, політичні й бізнесові інтереси. В існуючій ситуації інакше і бути не може, бо інваліди не мають навіть прожиткового мінімуму, і торгівля інвалідністю для них носить вимушений, «шлунковий», так би мовити, характер.

Може, існуючу нині ситуацію можна пояснити абсурдною впевненістю в тому, що чиновник відповідного рангу напевно вже захищений від інвалідності? Може, елементарним нерозумінням, що всі ми ходимо під Богом? Може, неготовністю суспільства і, в першу чергу, керівного ешелону влади до норм і вимог розвиненого, цивілізованого суспільства? Тоді не дивно, що суспільство в цілому, незалежно від його верств, не знайоме з проблемою інвалідів, а відтак і не розуміє необхідність вирішення проблем інвалідів.

У будь-якому разі суспільство, яке не розуміє або не хоче розуміти проблем інвалідів і не вирішує їх, не може бути повноправним членом світової спільноти. А члени цього суспільства, який би ієрархічний щабель в ньому вони не займали і незалежно від того, входить чи ні країна до числа розвинених держав світу, неспроможні ні за який скарб забезпечити себе індульгенцією від інвалідності. І щоб завтра не опинитися в чорному проваллі суспільного забуття, необхідно вже сьогодні гарантувати людям з інвалідністю умови, гідні повноправного громадянина суспільства, з урахуванням особливостей нозологій інвалідності, яких би моральних чи матеріальних затрат не потребував цей невідворотній суспільний процес.

1. 2. Міжнародне законодавство з питань інвалідів

Зовсім інший стан речей існує в розвинених державах світу і в європейському товаристві зокрема. Питання вирішення в цих країнах проблем інвалідів вже вийшло за рамки банального усвідомлення можливих реалій завтрашнього майбутнього окремого чиновника. Стан розвитку громадянського суспільства в цих країнах досяг того рівня, коли це суспільство усвідомило, що цивілізована держава не може називатися цивілізованою, якщо хоч один громадянин цього суспільства, незалежно від стану фізичного здоров'я в тому числі, хоча б теоретично може відчувати себе менш повноцінним чи менш повноправним, ніж будь-який інший громадянин цього суспільства. (До речі, це є серйозною підставою задуматися всім нам, членам українського суспільства, над станом розвитку власного громадянського суспільства. І хто та з якої причини штучно гальмує процес розвитку такого громадянського суспільства. Це медаль, яка має дві сторони, адже з одного боку, якщо хтось і отримує певні дивіденди від слабого стану громадянського суспільства в Україні, то він втрачає можливість отримання дивідендів від співпраці з європейським співтовариством, бо держава, яка не досягла певного рівня, не лише економічного чи політичного, а й рівня громадянського суспільства, не може бути прийнята в європейське і світове співтовариство як рівна). Тому саме суспільство євроспільноти та інших розвинених країн світу, в тому числі завдяки чітко усвідомленій позиції керівних органів цих держав, на сьогодні практично остаточно вирішило проблеми доступності інвалідів до об'єктів та інфраструктури соціальної сфери, проблеми, пов'язані з життєдіяльністю інвалідів, доступності до сфери освіти, культури, мистецтва, спорту, інвалідного туризму тощо, питання правового і соціального забезпечення, можливості працевлаштування і самореалізації інвалідів. І тому будь-яка держава світу, яка бажає стати членом цивілізованого світового співтовариства, що стосується і держави Україна, повинна не на словах, а на ділі усвідомити і реально розпочати процес вирішення проблем інвалідів на власних теренах, відповідно до норм міжнародного права (на жаль, в Україні далі декларацій і намагань певних державних чиновників та окремих лідерів об'єднань громадян-інвалідів, які нерідко беруть на себе

роль представника від імені всіх об'єднань громадян-інвалідів, запевнити власне і міжнародне суспільство в активній роботі в цьому напрямку, більше практично нічого не робиться. Саме ця ідея, разом з конкретними вимогами і стандартами, відпрацьованими світовою і євроспільнотою, була закладена в Конвенцію з прав інвалідів, підтриману і декларовану означеною спільнотою. Українське суспільство, а також органи всіх гілок влади не можуть стояти осторонь проблем, окреслених цією конвенцією. Яскравим підтвердженням цього є факт підтримки такої конвенції уповноваженим Верховної Ради в Україні з прав людини, Ніною Карпачовою, з пропозицією ратифікувати Конвенцію Верховною Радою України та визнати і підтримати її всіма органами влади України, що підніме престиж нашої держави, одночасно зобов'язавши її втілити в життя стандарти цієї конвенції. Це, нарешті, дозволить виробити в Україні комплексну, послідовну державну гуманітарну і соціальну політику, направлену на реальне вирішення проблем інвалідів в тому числі, чого, на жаль, в Україні до сьогодні немає.

1. 3. Вітчизняне законодавство щодо проблем інвалідів в Україні

Базовими законами як для інвалідів з дитинства, так і для осіб, що набули інвалідність протягом життя, є закони, так чи інакше пов'язані з процесами реабілітації, тобто набуття або відновлення працездатності, а інколи – взагалі можливості здійснювати життєдіяльність.

Вже незалежна Україна кільканадцять років чекала змін у ставленні до проблем реабілітації і працевлаштування інвалідів, можливо, таких стандартів, як у світовому співтоваристві. І таким, на перший погляд, став закон «Про реабілітацію інвалідів». Саме в ньому, вперше за роки незалежності України, з'являється термін «індивідуальна програма реабілітації інвалідів». Проте тривалий час ця виголошена та законодавчо закріплена теза так і лишалася, не будучи наповненою реальним змістом, лише тезою. А коли зі значним запізненням почав з'являтися реальний зміст, то стало зрозумілим, що навіть поверхневий аналіз документів, створених на виконання тези про індивідуальну програму реабілітації інвалідів, викликає безліч запитань. Це законодавчі акти, так чи інакше пов'язані з медичним аспектом, зокрема, Закон України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» (2801-12), «Положення про індивідуальну програму реабілітації та адаптації інвалідів» (83-92-п), «Положення про медико-соціальну експертизу» (пункти 22, 23, 24, 31, 32), затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1992 року, «Порядок організації та проведення медико-соціальної експертизи втрати працездатності (пункти 3, 8, 15) (221-94-п), затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 4 квітня 1994 року, «Інструкція про встановлення груп інвалідів», (v1-20282-91), затверджена Міністром охорони здоров'я України 21 грудня 1991 року, «Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів» та інші документи. Дуже показовим у цьому плані є «Положення про індивідуальну програму реабілітації та адаптації інвалідів». Згідно цього Положення, «Реабілітація та адаптація інваліда – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення здоров'я і здібностей інваліда та створення йому необхідних умов і рівних можливостей у всіх сферах життєдіяльності». Далі з цього ж Положення ми дізнаємося, що «Основними видами реабілітаційної допомоги є: медична реабілітація (відновна терапія і реконструктивна хірургія з поступовим протезуванням); професійна реабілітація (професійна орієнтація, професійне навчання або перекваліфікація, раціональне працевлаштування); соціально-побутова реабілітація (соціально-побутове влаштування та обслуговування)». Зверніть увагу, що всі вищезгадані види реабілітації стосуються більше тіла людини, аніж її духа та душі. Але ж без реабілітації душі неможливо людиноподібне тіло перетворити на Людину. Ті ж види реабілітації, на які ми робимо акцент в нашій доповіді, є види реабілітації душі, які зовсім не передбачені ні програмою реабілітації інвалідів зокрема, ані всією могутньою законодавчою базою з цього питання, але без яких Людина не може стати повноцінною Людиною.

Нарешті, вже в травні 2007 року, постановою Кабінету Міністрів України (Постанова Кабміну № 716 від 12.05.2007 року) було затверджено такий базовий документ, як «Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року». Якщо не зважати на те, що в цій Програмі знову-ж таки практично не приділяється увага духовній реабілітації інвалідів, слід зазначити, що прийняття цього документу – величезний крок вперед у вирішенні проблем інвалідів. Вперше в новітній історії України в Програмі названа на офіційному рівні приблизна кількість інвалідів в Україні (приблизно

тому, що досі не врахованими лишаються інваліди, що мешкають у віддалених селах). Кількість інвалідів станом на 01 січня 2009 року, за офіційними даними, становить 2,64 млн. осіб, тобто 5,8 відсотка чисельності населення нашої держави.

Також вперше в історії нашої держави були оприлюднені причини, що спричинили такий високий рівень інвалідності в Україні. Такий стан справ зумовлений (цитую) «наявністю численних факторів, серед яких найбільш значущими є недостатній рівень медичної допомоги, неможливість придбання більшістю громадян ліків і медичних послуг, забруднення (зокрема радіаційне) навколишнього середовища, збільшення кількості вроджених вад та технічних захворювань, техногенні катастрофи та дорожньо-транспортні пригоди» (Програма, п. 1, абз. 2).

Викликає повагу мета Програми, що «полягає у створенні умов для реабілітації та інтеграції осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю в суспільство» (Програма, п. 2, абз. 1).

Жоден напрямок життєдіяльності інваліда, окрім, як вже було зазначено, його (тобто інваліда) духовної реабілітації, не залишений Програмою поза увагою. Вперше в історії України названі не лише конкретні заходи, спрямовані на реабілітацію інваліда, але й міністерства і відомства, що є відповідальними за конкретні напрямки роботи. Це, на нашу думку, є дуже позитивним.

Тепер про негатив. Величезний подив викликало у нас наступне твердження Програми: «Виконання Програми дасть можливість заощадити кошти державного бюджету, Пенсійного фонду України та інших джерел шляхом припинення виплати громадянам пенсій, державної соціальної допомоги, компенсацій та інших витрат у сумі близько 114,7 млн. грн. в результаті здійснення реабілітаційних заходів, що посприяли зняттю інвалідності або переведенню до нижчої групи інвалідності» (Програма, п. 3, абз. 3).

Таким чином, судячи з наведеного фрагменту Програми, вона спрямована не так на реабілітацію інвалідів, як на економію державного бюджету за рахунок інвалідів. Дійсно, якщо інвалід пройшов один ступінь програми, то має показати позитивну динаміку, а пройшовши кілька її ступенів, має, за логікою складачів Програми, дивовижним чином зцілитися від усіх хвороб. Певна річ, що це не так і не може бути так, проте таке твердження, законодавчо закріплене в Програмі, дає різноманітним пройдисвітам від медицини плідний ґрунт для різноманітних зловживань.

По-друге, як і раніше, брати участь у складанні Індивідуальної програми реабілітації будуть державні чиновники. Самі ж інваліди як не мали до цього відношення, так і не матимуть. З метою ж виконання згаданої вище Програми має бути значно збільшений апарат державних чиновників, що і без того паразитують на інвалідах.

І ще одне маленьке зауваження. 29 листопада 2006 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України з довгою назвою «Про затвердження порядку забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації і формування відповідного державного замовлення, переліку таких засобів». Згідно цієї постанови, інвалід може отримати засоби індивідуальної реабілітації, наприклад, диктофон, інвалідну коляску абощо, тільки в тому випадку, якщо цей засіб внесено до індивідуальної програми реабілітації інваліда. Але це вступає в явне протиріччя з вищезгаданим Положенням, згідно якого «Індивідуальна програма реабілітації має рекомендаційний характер. Інвалід може відмовитися від того чи іншого виду, форми й обсягу реабілітаційних заходів або від реалізації програми в цілому». Таким чином, інвалід нібито має право відмовитися від індивідуальної програми реабілітації, але в цьому випадку не отримує необхідні йому засоби реабілітації. Що ж це, як не пряма дискримінація інваліда?

Підсумовуючи вищесказане, ще раз зазначимо, що реабілітація інвалідів повинна бути комплексною, безперервною і коригуватися в залежності від досягнутих результатів. І головне, щоб цей процес (реабілітація) не був спортивним інтересом, а дозволяв інваліду максимально реабілітуватися самому, допомогти це зробити іншому інваліду і внести якомога більший вклад в розбудову власної держави і суспільства власним неповторним талантом, розумом і здібностями. Такий стан людини можна назвати повноцінною, повнокровоною життєдіяльністю, якої інвалід може досягти лише через комплексну реабілітацію й активні її форми.

16 грудня 2009 року Україною було ратифіковано «Декларацію про права інвалідів». З огляду на цей факт, вона взяла на себе певні зобов'язання стосовно дотримання прав інвалідів. На жаль, на сьогодні це процес залишає бажати кращого.

1. 4. Стан виконання вітчизняного законодавства стосовно інвалідів і вирішення їх проблем

Навіть побіжний огляд законодавчої бази щодо інвалідів і законодавчих актів, що так чи інакше стосуються інвалідів, доводить, що держава не покинула напризволяще нормативно-правове забезпечення життєдіяльності інвалідів. І хоча неохоплених чи недостатньо охоплених увагою проблем ще достатньо, законодавча активність щодо інвалідів в останні роки дає підстави з оптимізмом дивитись в майбутнє. Однак серйозне занепокоєння викликають кілька речей:

- закони не діють;
- закони порушуються;
- окремі статті законів, м'яко кажучи, викликають здивування.

З одного боку, за невиконання закону чи факту того, що він не діє, повинна відповідати виконавча гілка влади. Але її гріхи – то її гріхи. Хто і як саме повинен відповідати за:

- декларативність закону чи окремих його статей;
- не враховані наслідки від внесення до законодавчої бази окремих положень;
- не закладене фінансування чи недостатнє фінансування закону або його окремих положень;
- відсутність механізмів всього комплексу виконання закону чи окремих його статей;
- відсутність механізмів контролю за виконанням закону;
- відсутність механізмів відповідальності за невиконання чи порушення законодавства тощо?

Всі ці недоліки, або деякі з них, присутні практично в усіх законодавчих актах, і не лише з проблем інвалідів, окрім небагатьох законів суто фінансового характеру.

1. 5. Ступінь відповідальності органів влади

Реалізація прав людини у сфері праці та її соціального захисту є ознакою будь-якого демократичного суспільства, країни з соціально орієнтованою економікою. Особливого значення набуває ця тема з огляду на приєднання України до Міжнародних правових норм, особливо в сфері захисту людей з інвалідністю. Інтеграція цієї категорії людей у суспільне життя залежить від соціально-професійної реабілітації, працевлаштування та зайнятості. Перш за все потрібно підвищити їх конкурентоспроможність на ринку праці.

На сьогоднішній день в Україні є 2,64 млн. інвалідів. Кожен 18-й громадянин України – інвалід, людина, яка потребує допомоги та підтримки від держави.

В даний час недостатньо сформована державна політика з питань реалізації активних заходів інтеграції осіб з інвалідністю у суспільне життя, немає чіткого визначення вимог до спеціальних робочих місць для таких осіб. Залишається низьким рівень їх працевлаштування, а залучення таких осіб до підприємницької діяльності є недостатнім.

Незважаючи на це, представники органів державної влади не поспішають з вирішенням проблем інвалідів. Нібито і законодавство прийняте не найгірше, і деякі кошти на соціальний захист виділяються, але реально законодавство практично не працює. І відповідальність за це в першу чергу лежить на виконавчих органах влади. Вони добре розуміють, що карають за ініціативу, а не за бездіяльність, тож воліють нічого не робити або робити про людське око. Хто відповідь за мільйони державних коштів, витрачені на нікому не потрібні і небезпечні для життя не тільки інвалідів, але й здорових співгромадян, пандуси, зроблені в громадських місцях? Хто відповідь за прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації і формування відповідного державного замовлення, переліку таких засобів», про яку вже йшлося вище? Адже саме її авторам велика кількість інвалідів може завдячити тим, що нині вони позбавлені можливості отримувати необхідні засоби реабілітації. Невже для того, щоб зрозуміти інваліда, державний чиновник сам повинен стати інвалідом?

Тільки тоді, коли кожен чиновник, в залежності від його посади та посадових обов'язків, буде нести персональну, чітко визначену законодавчо, відповідальність за власну бездіяльність або за дії, що порушують права інвалідів, справу можна буде зрушити з мертвої точки.

1. 6. Реальна роль об'єднань громадян (в тому числі об'єднань громадян-інвалідів) у процесі розбудови громадянського суспільства

Окрему важливу і багатофункціональну роль виконують у суспільстві і для суспільства громадські організації інвалідів різних статусів. Ми вже мали можливість впевнитися, що проблем інвалідів на сьогодні безліч. І держава ці проблеми поки що не вирішує, та й самостійно їх вирішити не спроможна. В

уському світі держава успішно долає проблеми лише у тісній співпраці з громадськістю, третім сектором. Процес активного формування цього сектору в Україні розпочався в роки незалежності і в середовищі інвалідів у тому числі, хоча в першу чергу це стосується столиці й регіональних центрів. Саме громадські організації інвалідів поклали на свої плечі турботу з опікування різними нозологіями інвалідів і різними конкретними проблемами, кожен своєю, інвалідів, спільно з органами державної влади намагаючись максимально позитивно їх вирішити. Надзвичайна важливість роботи цих громадських організацій інвалідів полягає в тому, що вони, опікуючись як стратегічними, так і конкретними щоденними проблемами інвалідів, є поєднуючою ланкою між органами влади, суспільством і пересічним конкретним інвалідом, позаяк об'єднання громадян, громадська організація інвалідів працює з інвалідом, глибоко знає його проблеми і відстоює їх, часто-густо переборюючи «глухоту», пасивність, а інколи просто незрозумілу позицію органів виконавчої влади держави. Можна ще багато розповісти про роль об'єднань громадян-інвалідів в організації, консолідації, спільній боротьбі тощо в процесі розбудови громадянського суспільства, але сьогодні це не є головною темою і на цьому ми ще зупинимось. Головне те, що вже є певні результати співпраці з Міністерством праці та соціальної політики на рівні Всеукраїнських громадських організацій інвалідів, в містах України, в першу чергу в Києві і в Харкові, з органами місцевої, міської, виконавчої влади. Але ця співпраця практично відсутня по всій території України, особливо на районному рівні, і це викликає серйозне занепокоєння. Тож наявність і роль у суспільстві інвалідів, їх об'єднань є певним індикатором цивілізованості і демократизму держави і суспільства, а поняття любові до ближнього включає в себе, певно, не лише тезу зробити максимум корисного у своєму житті для ближнього, а отже, і для суспільства, бо кожен розуміє таку трактовку по-своєму, а й елементарний принцип життєдіяльності: «не нашкодь».

1. 7. Внесок ЗМІ в формування ставлення суспільства до інвалідів

Найважливіші завдання ЗМІ – висвітлення подій у державі, діяльності гілок влади, діяльності громадського сектору, інформування про події, що відбуваються у країні. В той же час просте висвітлення подій чи подання інформації – це примітивний погляд на діяльність ЗМІ, оскільки вони не є чисто інформаційні, є також аналітичні, спеціалізовані, які в першу чергу спеціалізуються на конкретних напрямках: політика, культура, освіта, спорт тощо. І ця робота ЗМІ не обмежується сухим поданням конкретної інформації: інформацією, публікацією, матеріалами, які надають ЗМІ, для значної частини суспільства значною мірою ЗМІ є джерелом, яке формує уявлення і ставлення пересічного громадянина до життя і подій, що відбуваються в країні та за її межами. Безумовно, рівень видання, освіта, досвід, професійність журналістів у значній мірі впливає на рівень суспільства, його розвиток, його обізнаність, врешті-решт, на його можливість адекватно сприймати інформацію, аналізувати її, робити висновки і взагалі розвиватися суспільству. Ставлення ЗМІ до «третього сектора», зокрема – до організацій інвалідів, розуміння «третього сектора» в цілому та проблем, що виникають перед громадськими організаціями інвалідів, а також здатність донести ці проблеми, їх глибину і суть суттєво і докорінним чином впливає на ставлення суспільства до організацій «третього сектора» і ставлення до організацій, що займаються проблемами інвалідів, а зрештою – і до окремих інвалідів. Наскільки цікавлять ЗМІ проблеми інвалідів? Наскільки вони звертають увагу на ці проблеми? Як багато вони їх висвітлюють на своїх шпальтах, наскільки глибоко вони їх висвітлюють? Чи можуть і хочуть ЗМІ, їх керівники і власники висвітлювати цю проблему? В якому форматі вони їх (проблеми) висвітлюють, чи розуміють, в якому форматі, в першу чергу – для інвалідів, необхідно висвітлювати ці проблеми, чи висвітлення вищезгаданих проблем не виглядає як самопіяр ЗМІ і підвищення власного рейтингу на інвалідах і інвалідності замість допомоги останнім висвітленням і озвученням їх проблем засобами впливу ЗМІ. Результат, який отримує «третій сектор», а в даному контексті – організації інвалідів та конкретно інваліди, і є показником внеску ЗМІ у формування ставлення суспільства до інвалідів. На жаль, на сьогоднішній день результату практично, окрім окремих поодиноких випадків менш чи більш активної роботи деяких ЗМІ, немає. І суспільство як практично нічого не знало про інвалідів, по великому рахунку, зневажало їх і не рахувалося з ними, так і не змінило, за незначним винятком, цього ставлення. І не в останню чергу саме це – оцінка роботи ЗМІ в цьому напрямку. Проте за останні роки, в першу чергу це стосується радіо і ряду друкованих ЗМІ, ситуація починає змінюватися на краще, хоча для цього необхідна значно більша професійна активність, а також певний час. І саме тому, що оцінка ступеню внеску ЗМІ у формування ставлення суспільства до інвалідів повинна здійснюватися постійно, кожен з нас: як самих інвалідів, як пересічних членів суспільства, як керівників і чиновників органів державної

влади, так і представників міжнародної спільноти, може самостійно оцінити внесок ЗМІ в означений процес в українському суспільстві, а також здійснити моніторинг змін, які відбулися в цьому питанні, як за результатами роботи ЗМІ, так і за результатами ставлення суспільства до інвалідів. Хоча, безумовно, ЗМІ – це лише одна з ланок, хоч і надзвичайно важлива, в розвитку суспільства в цілому, формуванні його світогляду, і нарешті – розвитку його взагалі.

1. 8. Фактичне місце інвалідів в українському суспільстві

Яка перша реакція пересічного громадянина, коли він зустрічає на вулиці молодшу симпатичну дівчину на візку чи елегантного чоловіка-незрячого? Немає сумніву, що в більшості серце стискається від співчуття і жалю, і виникає бажання бодай чимось допомогти. І потім ми довго згадуємо і розповідаємо оточуючим про цей випадок. Інваліда не треба жаліти, хоча цю здатність людини безсоромно експлуатують творці «жебрацького бізнесу», які створили і керують могутнім тіншовим бізнесом, побудованим на жорсткій експлуатації дітей, літніх людей, інвалідів, а також на співчутті членів суспільства людському горю. До речі, органи влади добре обізнані з цією проблемою. І це їх не бентежить, що черговий раз характеризує її. Головне інше. Ця зустріч обов'язково змусить вас замислитись над тим, чому, за що, як же так? Адже на його (її) місці може бути будь-хто, в тому числі, крий Боже, і я сам. Виявляється, лише наявність конкретного інваліда в суспільстві здатна розбудити совість, завдати серцю біль і неспокій, спонукати до дій. Ми всі знаємо, що у світі, хто б не був його творцем – Бог, природні явища чи вищий розум, завжди існує і підтримується баланс на всіх щаблях цього природотворчого процесу. Отже, якщо в силу тих чи інших суспільних процесів, об'єктивних чи суб'єктивних, частина інвалідів зникне, то, як вже відбувалося не один раз, цей баланс буде компенсований за рахунок досі фізично здорових членів суспільства. Тож інваліди, їх наявність, їх добробут, є для суспільства таким же цінним скарбом, як і всі інші члени громадського суспільства. І рівень життєдіяльності інвалідів, починаючи з їх освіти, продовжуючи забезпеченням цивілізованих умов життєдіяльності і закінчуючи створенням умов для максимальної реалізації власних здібностей і таланту інвалідів на користь суспільства – це також обов'язок держави і суспільства. Якщо ж держава чесно виконає покладений на неї обов'язок, то українське суспільство стане свідомим своєї славної тисячолітньої історії, культури, традицій і суспільних надбань.

2. 1. Міжнародний досвід вирішення державами проблем інвалідів

Практично в усьому світі в інвалідів є подібні проблеми. Це можливість реабілітації та лікування, соціальне забезпечення, безбар'єрність навколишнього середовища, створення можливостей для самореалізації тощо. По мірі своїх можливостей кожна з держав світу намагається вирішити ці проблеми. В першу чергу, розвинені держави світу у своїй діяльності стосовно інвалідів керуються «Декларацією про права інвалідів». Адже в цьому документі докладно визначено головні засади життєдіяльності осіб з обмеженими можливостями. Тож Україні не варто, так би мовити, винаходити велосипед, але варто звернутися до кращих зразків міжнародного досвіду і втілити їх в життя на території власної країни.

2. 2. Суспільне значення вирішення країнами світу проблем інвалідів

«Надія – гарний сніданок, але погана вечеря». Саме цей вислів можна навести, коментуючи значення для українського суспільства вирішення проблем інвалідів в інших державах світу. Так, дізнаючись з преси, а також з особистих контактів про те, як саме вирішуються проблеми інвалідів за межами нашої держави, ми отримуємо надію на те, що ці проблеми будуть нарешті вирішені і в нас. Ми – цивілізована країна, ми йдемо до того, щоб стати повноправним членом світової спільноти, тож ми маємо рівнятися на кращі зразки. Але однієї надії мало. Для того, щоб надія стала реальністю, всім гілкам влади, а також організаціям «третього сектору» треба докласти чимало зусиль. До того ж, зусиль об'єднаних та цілеспрямованих. Чи реально це в сучасних політичних та економічних умовах? Хотілося б вірити, що це так. Але тільки майбутнє доведе, чи стане надія «доброю вечерєю» для членів українського суспільства, що мають обмежені можливості, але хочуть жити повноцінним життям.

2. 3. Суспільна вага міжнародних принципів життєдіяльності

Не хотілося б ідеалізувати ситуацію щодо вирішення проблем інвалідів у державах світової спільноти. Мабуть, наші колеги з інших країн світу знайдуть багато слів, які характеризуватимуть їх проблеми (а вони напевне є і, мабуть, їх чимало), проте не можна не бачити одного. Одним з міжнародних принципів життєдіяльності є реальна, а не декларативна рівність прав всіх членів суспільства, незалежно від мови, кольору шкіри, нарешті – від стану здоров'я.

2. 4. Принципи і засади життєдіяльності української діаспори, в тому числі стосовно інвалідів

Зрозуміло, що ми не маємо максимально докладної інформації про принципи та засади життєдіяльності української діаспори в цілому та інвалідів – членів діаспори зокрема. Вивчаючи і досліджуючи міжнародне законодавство, міжнародне право та принципи ставлення до інвалідів і різні моделі побудови соціального та правового захисту інвалідів в інших державах, ми маємо інформацію про відношення до інвалідів в розвинених державах Європи і світу, а також основні моделі, за якими в розвинених державах світу будуються відносини держава – інвалід. Навіть та інформація, яка доступна нам щодо того, як українська спільнота будує свої відносини, зберігає свою ідентичність, в тому числі і піклується про інвалідів і літніх людей своєї громади, свідчить про те, що українська громада приділяє належну увагу і піклування про людей, що цього потребують, плекаючи вікові традиції милосердя, поваги і шани до літніх людей та людей, що, в силу хвороби, обставин тощо вимагають додаткової уваги. На жаль, українське суспільство не може похвалитися належною увагою..., хоча це – держава з корінним українським населенням і в першу чергу держава повинна була б зробити все, щоб її громадяни, в тому числі інваліди, не відчували себе непотрібними у власному суспільстві. Вірогідно, досвід діаспори та її побудова відносин у власній громаді став би в пригоді для українського суспільства і української держави. Ним, безперечно, варто було б поділитися і в рамках комплексу заходів розповсюдити його в Україні, спільно з представниками українського громадянського суспільства. Організація такої комплексної співпраці була б надзвичайно корисною для України. У свою чергу, громадські організації інвалідів і окремі інваліди, які займаються творчою, культурно-мистецькою, спортивно-туристичною та іншою діяльністю, могли б розповсюдити свої досягнення, досвід і знання серед українських громад у країнах їх проживання, представляючи творчі та культурно-мистецькі програми, ділячись мовною практикою. Перенесення принципів і засад української громади, обопільний обмін досягненнями, максимальне зближення українських громад в державах світу і «третього сектору» в частині інвалідів українського суспільства максимально наблизило б можливість втілення міжнародних стандартів, що існують у країнах проживання діаспори, в українське суспільство.

2. 5. Місце, авторитет і значення України в міжнародному співтоваристві через призму вирішення нею проблем інвалідів

Хотілося б відзначити, що стан вирішення в нашій державі проблем інвалідів, цивілізоване, так би мовити, ставлення до осіб з обмеженими можливостями, здатне значно підсилити авторитет України на міжнародній арені. І навпаки: діяльність про людське око, невиконання взятих на себе зобов'язань, в тому числі і стосовно створення безбар'єрного середовища в Україні для інвалідів, не сприятиме позитивному ставленню до неї країн світової спільноти. Таким чином, хотілося б, аби представники як виконавчих, так і законодавчих органів влади добре розуміли, що саме від них, від їх вираженого і державницького ставлення до позитивних зрушень у вирішенні проблем інвалідів також залежить престиж держави і її гідне місце у світовій спільноті (або ж відсутність такого місця через порушення прав інвалідів).

2. 6. Можливі наслідки для України продовження формального підходу до вирішення проблем інвалідів

Вірогідно, лише звичайний пересічний громадянин України, який захлинається серед буденних проблем і ледве зводить бюджетні кінці з кінцями, а відтак – далекий від розвитку громадянського суспільства в Україні, не замислюється і не розуміє вже існуючого впливу і потенційних можливостей впливу всесвітньої української діаспори на стан справ в Україні. Зокрема, і щодо вирішення численних системних проблем інвалідів в Україні. Але ціла низка об'єктивних та суб'єктивних причин, які не дозволили українським державі і суспільству від часу здобуття незалежності досягти реальних демократичних перетворень. Не знімаючи провини з держави і суспільства, принаймні, за те, що вони не об'єднали зусилля, не скористалися наявними можливостями, і, врешті-решт, так і не побудували за 20 років демократичне недискримінаційне суспільство в Україні, практично не використовуючи багатющий світовий потенціал української діаспори, спільні зусилля якого, разом з зусиллями безпосередньо української держави, привели б до відродження потенційно найбагатшої і найперспективнішої країни світу, з огляду на родючі землі, розумну, працелюбну націю, багаті ресурси та корисні копалини, вигідне географічне положення нашої держави. Проте зараз, незважаючи на все вище перераховане, наша держава перебуває в жалюгідному, якщо не сказати – жебрацькому становищі. Зрозуміло, що хтось бачить, а хтось ні, точніше – хтось хоче бачити і чути, незважаючи на відсутність слуху чи зору, а хтось просто не хоче, і саме ця нозологія

інвалідності, духовна, так би мовити, офіційно не визнана, проте підлягає першочерговому працевлаштуванню, принаймні – в Україні. Але ж і ви, наші брати і сестри, матері і батьки по крові і плоті, теж все бачили і чули, що коїться у вашій колишній хаті, навіть якщо не ваш, а батьків пуп закопаний в українській святій землі. Але ж серце ніколи не дасть вам спокою і рватиметься до батьківської землі і хати, в якій воно відчуватиме спокій і материнське тепло, яких би успіхів ви не досягли в своєму житті, а особливо – коли круки над цією хатою і цією землею кружляють все нижче і нижче.

2. 7. Можливість впливу діаспори на стан справ в Україні щодо вирішення проблем інвалідів

Я ні в якому разі не збираюся недооцінювати величезну підтримку, яку Україна отримала від справжніх українських патріотів, повноправних представників діаспори, починаючи від кроків по визнанню незалежної України в світі, продовжуючи окремими проектами, хоч і не системною співпрацею, і закінчуючи щоденною підтримкою, яку Україна завжди відчуває.

Не мені вам розповідати, що ставлення до України і політика стосовно неї ряду країн і міжнародних організацій, м'яко кажучи, не завжди допомагає, а інколи – і шкодить інтересам України. Безперечно, в значній мірі Україна сама в цьому винна. Вона переживає такий період розвитку і потребує правильної і виваженої підтримки, навіть якщо переживає не найкращі часи. Виважені і жорсткі дипломатичні кроки і розбудова демократичних засад усталеними міжнародними методами з країною, яка прагне жити в цивілізованій міжнародній спільноті, неодмінно приведуть Україну до позитивного результату. Приведуть вони в тому числі і до вирішення нарешті в Україні проблем інвалідів, які наша держава, відповідно до «Конвенції про права інвалідів», прийнятої резолюцією 106\61 Генеральної Асамблеї ООН від 13.12.2006, та інших взятих на себе міжнародних зобов'язань, повинна вирішувати, проте практично не виконує власних зобов'язань, здійснюючи дискримінацію інвалідів. Отже, результат спільних зусиль суспільства в Україні й української діаспори поки що не зовсім такий, на який всі ми очікували. Це – головний показник і своєрідний вирок нашим зусиллям.

Безумовно, це не є оцінка українському суспільству в цілому. Але, можливо, кожному з нас слід було б замислитися над тим, які кроки можна зробити, щоб змінити наявний стан речей. І саме тоді кожен з нас міг би сказати, насамперед собі самому: «Я віддав для щастя своєї України весь свій розум, всі знання та творчий потенціал». Саме тоді ми не будемо шукати причини негараздів та винних в них і побачимо нарешті результати своїх зусиль і реальні зміни в Україні, в тому числі і у вирішенні проблем, які стосуються інвалідів. Тож вплив української діаспори з різних держав світу може і повинен бути настільки багатогранним і змінюватися, залежно від ситуації в Україні і вже досягнутих результатів, що перелік потрібних кроків буде постійно коригуватися. Але зараз в цілому потрібно окреслити найважливіші, такі, що потребують постійного контролю, процеси, які відбуваються. Це в першу чергу стосується вирішення проблем інвалідів, аби завжди пам'ятати, яке суспільство здорове, а яке хворе.

Зусилля, які прикладала українська діаспора, зіграли не останню роль в тому, що 24 серпня 1991 року Україна отримала нарешті незалежність. Багаторічне плекання на чужині національних традицій, пісні, мови тощо давало надію не лише вам зберегти своє коріння і самоідентичність, але й національно свідомій частині українського суспільства виборсатися з на той час потужних пазурів імперії, яка впродовж майже 3,5 сторіч методично, щораз потужнішими методами, знищувала Україну. І все важче українцям було захищати себе, що ми бачимо і сьогодні, вже в незалежній країні, де значна кількість її громадян, а особливо – «псевдо еліта», просто забули і власну мову, і історію, і чийх батьків вони діти, деградувавши і перетворившись на «Іванів, що не пам'ятають власного коріння». Тож внесок діаспори в процес здобуття Україною незалежності, де більш, а де менш активний – це значні і реальні кроки, які наші співвітчизники за кордоном десятки років робили задля досягнення Україною омріяної незалежності. Безумовно, українці метрополії поклали тисячі життів на вівтар незалежності нашої держави. І, як не дивно, зберегти власну ідентичність в Україні було значно важче, аніж за її межами (хоч і не від гарного життя, навіть коли з доброї волі їхали вони на чужину, зберігаючи Україну та українське в серці, іноді без підтримки і без жодної рідної душі та рідного слова підтримки), бо шлях до неї був рясно встелений подихом смерті і катування, страти, зради, зреченням мови і навіть батьків, самозреченням та перетворенням на перевертнів, бо що може бути гіршим навіть за смерть, як не паплюження власної душі. І це стосувалося не лише фізично здорових людей, але й фізично хворих, щоправда стосовно інвалідів ці процеси відбувалися ще брутальніше, бо вони опинялися фізично та психологічно у безвихідних умовах

2. 8. Реальна участь діаспори у процесах суспільних змін щодо вирішення проблем інвалідів

Не менш важливу роль у процесі суспільних змін діаспора відіграє і після здобуття Україною незалежності. Саме завдяки активній допомозі діаспори Україна поступово все голосніше заявляє про себе, хоча ще багато навіть розвинених країн світу недостатньо знайомі з нашою державою. Але саме зараз триває один з ключових періодів життя України, коли виважена, потужна і дієва підтримка діаспори потрібна, щоб демократичні перетворення в нашій державі в цілому та шлях життєдіяльності України за нормами міжнародних стандартів був підтриманий та збережений, в тому числі і стосовно захисту прав інвалідів, відповідно до «Конвенції про права інвалідів», а також інших міжнародних норм і стандартів.

На нашу думку, подолання проблем інвалідів в Україні є не менш важливим, аніж вирішення всіх інших проблем її сьогодення, адже це – питання подальшої консервації змін в нашій державі або ж початку в Україні глибоких, стратегічних реформ загальнодержавного масштабу. Не можна не підкреслити, що на рівні країн свого проживання українська діаспора давно і активно захищає інтереси України. Ми впевнені, що вони це робитимуть і надалі, за що українське суспільство безмежно вдячне представникам діаспори. Позиція провідних країн світу щодо дотримання Україною міжнародних вимог та стандартів, зобов'язання щодо виконання яких вона взяла на себе, в тому числі і стосовно вирішення проблем інвалідів, буде визначальною для подальших кроків української влади, а українська діаспора стане повноважним представником нашої держави на місцях.

Жорстка позиція діаспори та країн, в яких мешкають її представники, по відношенню до порушень Україною міжнародних норм і стандартів, при необхідності – з залученням структур міжнародної спільноти для вирішення цих питань, повинна розглядатися не як шкода для України, а як спроба не дати Україні зробити помилки, зійшовши таким чином зі шляху міжнародного права і демократичних перетворень.

Одним з ключових питань для України є її економічний розвиток і фінансова стабільність, і роль діаспори у стабілізації цих процесів важко переоцінити. Така участь української діаспори у вирішенні проблем України могла б реалізовуватися і в Україні через ряд програм та проектів, силами новостворених чи спільних організацій, установ, заходів, проектів. Розбудова і посилення контактів між Україною та іншими державами світу допоможе інтеграції України у світову спільноту, а також сприятиме фінансовим інтересам нашої держави. Міжнародний туризм та відпочинок на теренах України дасть можливість Україні широко розчинити власні двері для світової спільноти.

2. 9. Вироблення виваженої державної політики щодо ефективного і конструктивного вирішення проблем інвалідів з урахуванням місця в ній української діаспори

Організація всебічної масштабної допомоги Україні, і в першу чергу – інвалідам та іншим малозабезпеченим верствам населення, дасть можливість підтримати в цей складний для України період найбільш вразливі верстви населення. В той же час, налагодження соціально спрямованих грантових програм розвитку громадянського суспільства в особі організацій інвалідів, які самі вирішують проблеми інвалідів, а не організацій, що вирішують проблеми інвалідів за інвалідів, радикально зрушать справу вирішення проблем інвалідів в Україні. Створення в рамках конгресу структурної одиниці, яка б постійно опікувалася і контролювала питання, пов'язані з вирішенням проблем інвалідів в Україні, поставило б під міжнародний контроль дії, що здійснюються стосовно інвалідів, керівниками України всіх рівнів, і дозволило б прозоро використовувати вітчизняний і міжнародний ресурс, виділений на вирішення цих проблем. Перелік кроків, які, на думку нашої організації, слід було б вчинити, я пропоную лишити відкритим, щоб постійно доповнювати його з огляду на коригування результатів роботи.

3. Висновки і пропозиції

Пропозиції до Міжнародного конгресу

- 1) Піар-менеджерська підтримка України діаспорою в країнах проживання.
- 2) Представництво та лобіювання діаспорою інтересів України в країнах проживання.
- 3) Організація та лобіювання діаспорою в виконавчих та законодавчих органах влади країн проживання постійно діючого процесу дипломатичного адвокату країнами у міжнародних установах і організаціях інтересів громадянського суспільства України, у відповідності до офіційно прийнятих міжнародних норм і стандартів.

- 4) Активна підтримка діаспорою в організаціях міжнародного та європейського співтовариства інтересів громадянського суспільства, в тому числі вирішення соціальних і правових проблем інвалідів в Україні засобами, адекватними виконанню країною взятих на себе зобов'язань, від санкцій до режиму максимального сприяння, зі встановленням чітких термінів на моніторинг результатів дотримання Україною інтересів громадянського суспільства.
- 5) Лобіювання економічних інтересів України з метою економічної і фінансової стабілізації в державі.
- 6) Створення спільних міжнародних суб'єктів громадянського суспільства в Україні для реального впливу як на саме громадянське суспільство, так і на органи державної влади в Україні.
- 7) Створення діаспорою в Україні установ та організацій гуманітарного, соціального, правового, іншого спрямування з метою зміцнення громадянського суспільства в Україні організаціями, що продукують в Україні норми міжнародного права.
- 8) Організація можливої гуманітарної, медико-соціальної, технічної, іншої всебічної допомоги інвалідам та малозабезпеченим верствам населення України.
- 9) Організація діаспорою в Україні потужних масових спільних заходів просвітницького та представницького характеру.
- 10) Розбудова, за підтримки діаспори, міждержавних контактів, в першу чергу – туристичних, між Україною і країнами світової спільноти.
- 11) Грантова підтримка соціально важливих для України і спільних проектів з метою розвитку громадянського суспільства в особі організацій інвалідів, які самі вирішують проблеми інвалідів, а не організацій, що вирішують проблеми інвалідів за інвалідів.
- 12) Створення в рамках конгресу постійно діючого комітету, відповідального за правозахист, подолання дискримінації і вирішення проблем інвалідів в Україні.

Олег Романчук

ДІЯЛЬНІСТЬ ФУНДАЦІЇ ІМЕНІ ІВАНА БАГРЯНОГО: 35 РОКІВ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ТА ЖЕРТОВНОЇ ПРАЦІ НА БЛАГО УКРАЇНИ

Фундація імені Івана Багряного була створена на сьомому з'їзді Української Революційно-Демократичної Партії (УРДП), який відбувся у кінці травня 1975 року в канадському місті Торонто. Партію тоді очолював д-р Михайло Воскобійник. Ідею створення Фундації першим запропонував член Чиказького осередку ОУРДП (в США УРДП була оформлена як громадська організація під назвою Об'єднання Українців Революційно-Демократичних Переконань) Микола Шаблій. Він один з перших вніс значну суму для розвитку Фундації. А вже згодом й інші прихильники ідей І. Багряного підтримали її фінансово. Власне, створення Фундації стало яскравим прикладом вшанування світлої пам'яті письменника.

1976 року Фундацію було зареєстровано в штаті Пенсільванія як неприбуткову, звільнену від федерального податку корпорацію української діаспори США. Першою її очолила Галина Воскобійник, дружина українського мільонера Олексія Воскобійника. Посада голови Фундації виборна. У різний час на чолі цієї громадської організації були: доктор Анатолій Лисий (1982–2000 рр.), Олександр Скоп (2000–2003 рр.), Галина Воскобійник (від вересня 2003-го до квітня 2004 року), з травня 2004 знову-таки доктор Анатолій Лисий. Зараз посаду голови Фундації займає Галина Воскобійник, а її заступником обрано Віру Боднарчук.

У 1976 році «Українські вісті» опублікували статтю, в якій Михайло Воскобійник ділився з читачами своїми переживаннями з приводу заснування Фундації. Він писав: «Признатися, закладаючи Фундацію, ми, ініціатори, турбувалися, чи підтримає нас громадянство, чи визнає воно проект за доцільний і реальний, чи не будуть інші вважати, що ми діємо наперекір тим установам і організаціям, які вже мають поважні досягнення у видавництві солідних книг. Отже, чи виявить громадянство розуміння до потреби розгорнути видавничу діяльність у такій ділянці, за яку ніхто інший не візьметься, крім нас самих?».

Хвилювання і побоювання Михайла Воскобійника виявились марними.

Вже через кілька місяців існування Фундація заслужила велике довір'я, і її члени могли сміливо

реалізовувати свої плани. Банкет, влаштований на честь заснування Фундації, вдався кращим, ніж цього очікували оптимісти – і кількістю учасників, і фінансовою підтримкою. Підтримка прийшла від людей різного територіального походження, віку, соціального статусу. Оскільки найголовнішим завданням, яке перед собою ставила Фундація, було впорядкування і видання всієї літературної спадщини Івана Багряного, то це й принесло неабиякий успіх та довір'я до ідей Фундації та її видавничих планів.

Першим здобутком активної і щирої праці на початку існування Фундації стали видання платівки «Української мелодії» у виконанні відомої співачки Ганни Шерей, а також «Збірник на пошану бандуриста й композитора Григорія Китастого».

За тридцять п'ять років існування членами управи Фундації США були: Віра Боднарук, Галина та Олексій Воскобійники, Михайло Воскобійник, Ніна Гречнів, Федір Гайовий, Сергій Євсевський, Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Анатолій Лисий, Петро Масюра, Олександр Скоп, Михайло Смик, Микола Співак, Микола Підлісний, Федір Подопрігора, Григорій і Микола Морози, Віктор Кошарний, Юрій Свириденко, Максим Марченко, Володимир Дмитренко та Григорій Романенко. Посаду скарбника Фундації в США очолювали Сергій Євсевський з Філадельфії, а пізніше Олексій Шевченко та Олексій Коновал. Ось лише кілька фрагментів з біографій членів Фундації, які в різний час її очолювали.

Галина Воскобійник (Дробот) народилася у 1930 році в селі Зоря Божедарівського району Дніпропетровської області. У 1943 році родина емігрувала до Західної Німеччини. Там Галина закінчила гімназію, а згодом вийшла заміж за Олексія Воскобійника. У 1950 році сім'я переїхала до Канади. А вже через шість років змушена була переселитись до США. У 1961 році Галина і Олексій Воскобійники заснували будівельну фірму, яка працює й до сьогодні.

Галина Воскобійник була членом Союзу Українок у Філадельфії, Українського Музею в Нью-Йорку та Українського інституту Америки.

У 1975 році Галина Воскобійник зареєструвала Фундацію імені І. Багряного. З 1975 до 1982 року була першим головою Фундації, яку очолює досі. За активну участь у розбудові економіки й духовного відродження України нагороджена орденом «За заслуги». Патріарх УП Церкви Філарет нагородив її орденом Святого Володимира за великий внесок у культурний розвиток України.

2005 року була заснована Фундація родини Воскобійників. Значну суму коштів вона виділила на видання книги «Український голокост 1933 р.», будівництво молодіжного національного центру в Миргороді та ін.

Анатолій Михайлович Лисий – лікар, журналіст, політично-громадський і церковний діяч. Народився 5 грудня 1925 року в у селі Підлипному Котопського району на Сумщині. У 1943 році закінчив Малу духовну семінарію у Львові, і відразу його відправили до Німеччину на роботу. Перебував в острівських таборах біля Відня в Австрії. Після закінчення війни переїхав до Мюнхена, де в 1945 році вступив на медичний факультет Університету Людвіга Максиміліана.

До США переїхав у 1950 році і оселився в Міннеаполісі, штат Міннесота. Анатолій Лисий входить до Американської колегії гінекології і акушерства, Американської медичної асоціації Міннесоти та Українського лікарського товариства Північної Америки.

З 1965 року був постійним членом Секретаріату ЦК УРДП, в якому виконував обов'язки референта молоді, а пізніше став і заступником голови УРДП. Був членом редакційної колегії журналу ОДУМу «Молода Україна» та газети «Українські вісті». Впродовж багатьох років редагував «Інформатор» ОДУМу.

З 1982 до 2000 року очолював Фундацію імені І. Багряного. Від 1993 року є членом Головної ради товариства «Україна» в Києві.

З 1989 року, коли почався процес відродження самостійності Української держави, став головою Комітету допомоги Руху, який пізніше перетворився в Комітет допомоги Україні. На початках допомога призначалась жертвам чорнобильської катастрофи. В Україну було надіслано понад дві тонни медичних препаратів.

Олександр Скоп народився 16 грудня 1927 року у Вінницькій області. В роки Другої світової війни був оstarбайтером в Австрії. Жив у таборах для переміщених осіб Ді-Пі. В Авгзбурзі закінчив гімназію і разом з матір'ю виїхав до Англії. Згодом переїхав до Канади, а пізніше до США.

Більшість свого життя Олександр Скоп провів зі своєю сім'єю в Каліфорнії, де став ініціатором створення української православної парафії. За сорок вісім років її існування О. Скопа 36 разів обирали головою парафії.

Він був членом Української Революційно-демократичної Партії з часу її заснування і неодноразово публікувався на сторінках газет «Українські вісті», «Нові дні», «Український Прометей», «Молода Україна» та інших. Його вдумливі, дотепні гуморески про життя в Радянському Союзі й діаспорі згодом вийшли у збірці «І сміх, і горе» (1959 р.) під псевдонімом Олекса Шпилька.

1995 року в місті Лондоні (Канада) на з'їзді УДРП О. Скопа було обрано до управи Фондації ім. І. Багряного. У 2000 році він очолив управу Фондації. Олександр Скоп та його дружина Софія пожертвували тисячі доларів для потреб Фондації імені І. Багряного, УВАН, «Смолоскипу», Українського історичного товариства та багатьох інших українських організацій та видань в Україні й діаспорі. З вересня 2003 року на 76 році життя Олександр Скоп відійшов у вічність.

Олексій Григорович Коновал – інженер, журналіст, громадсько-політичний діяч. Народився 27 січня 1933 року в селі Петрівці на Полтавщині в родині селянина-пасічника. В 1943 році з родиною виїхав на Захід. У Новому Ульмі, що в Німеччині, закінчив п'ять класів гімназії.

До Літл Рока, столиці Арканзасу, родина Коновалів прибула восени 1950 року. З 1951 року Олексій Коновал стає членом ОДУМу, бере активну участь в його житті: редагує одумівські сторінки в різних газетах: «Свободі», «Українських вістях», в «Українському житті» веде «Куток одумівця». З 1960 по 1973 роки – член редакційної колегії журналу ОДУМу «Молода Україна», пише статті на різноманітні теми. А з 1974 до 1977 року працює в редакції журналу «Нові дні», відповідає за збирання матеріалів та коштів на видання альманаху-збірника до 15-річчя ОДУМу.

На 5-му з'їзді УРДП в Нью-Йорку Олексія Коновала заочно обрали кандидатом у члени ЦК УРДП. А через деякий час на пленумі Секретаріату йому довіряють обов'язки секретаря відділу молоді. З 1975 по 1990 Олексій Коновал обіймає посаду генерального секретаря УРДП, а з 1995 по 2000 рр. – голови партії УРДП. Стараннями Олексія Коновала було видано «Статут» та «Програму УРДП».

В 1963-1966 році був представником бібліотеки Симона Петлюри в Парижі. Упродовж 1970-1985 рр. виконує обов'язки секретаря управи Українського Демократичного Клубу в Чикаго. У 1967-1986 рр. працює в управі Українського Публіцистично-Наукового Інституту. З 1985 року Олексія Коновалова обрано головою Українсько-Американської Координаційної Ради в Чикаго, яку очолював до 1990 року. Тоді ж був обраний головою осередку ОУРДП в Чикаго та головою Корпорації «Свобода» для утримання дому ОДУМу. Брав активну участь у створенні Фондації імені І. Багряного, майже два десятиліття обіймає посаду скарбника Фондації.

У 1997 році у Києві побачила світ «Історія УРДП-УДРП». Над цією книгою Олексій Коновал працював з 1985 року. За його сприяння надіслано сотні книг в українські університети та бібліотеки. Видав і розповсюдив третє видання книги І. Багряного «Тигролови». Кілька разів виступав з доповідями на відзначеннях річниць Голодомору в Україні 1933 року, був секретарем комітету побудови пам'ятника жертвам Голодомору в Блумінгдейлі. На тему голоду в Україні написав низку статей для різних періодичних видань. Зібрав, впорядкував, написав примітки і подбав про вихід в Україні «Публіцистики» та «Листування» Івана Багряного.

Починаючи з 2000 року, редагує сторінку Фондації ім. І. Багряного, яка виходить раз на місяць в газеті «Свобода» згідно з договором з УН Союзом. Рівночасно редагує Бюлетень Фондації І. Багряного, який раз на три місяці виходить в Арлінгтон Гайтс.

Значний внесок у розбудову Української держави зробили й інші члени Фондації імені Івана Багряного: Віра Боднарук (професор гуманістичних наук, голова департаменту в R. J. Daley College, нинішній заступник голови Фондації), Василь Коновал (інженер, неодноразово був обраний головою філії ОДУМу в Чикаго), Андрій Смик (голова філії ОДУМу в Детройті з 2000 року), Микола Співак (був головою Комітету побудови Української православної церкви та Українського клубу в канадському місті Лондон) та інші.

Свої обов'язки члени Фондації виконували і виконують на громадських засадах. Ніхто з них не отримував і не отримує жодної платні.

Головним джерелом грошових надходжень були і є пожертви колишніх членів УРДП, а також діючих членів і прихильників Фондації, серед яких: ДОБРУС (Демократичне Об'єднання Репресованих Советами), СУЖЕРО (Союз Українців Жертв Російсько-Комуністичного Терору), ОДУМ (Об'єднання Демократичної Української Молоді). Дехто з членів УРДП у своїх заповітах залишив Фондації значні суми. Такий патріотизм і глибоке відчуття українськості, нерозривного зв'язку з отчою землею заслуговують лише на вдячність і глибоку повагу.

Доречно згадати історію програмного видання партії «Українські вісті», яке почало виходити в Новому Ульмі. Грошей для існування газети постійно бракувало. Через фінансові труднощі видавництво її було перенесено з Німеччини до Детройта. Тут Фундація вирішила придбати будинок та необхідне устаткування для друку газети. Читачі своїми пожертвами допомогли у їх купівлі. Для придбання будинку з каси видавничої спілки «Українських вістей», яка доповнювалась коштом Фундації, було взято чималу суму, яку внесли 16 осіб у розмірі 28 тисяч доларів. Щоб зменшити витрати, видавництво «Українські вісті» 1991 року повністю перебрала Фундація імені І. Багряного. Причиною стало зменшення кількості передплатників та добровільних фінансових надходжень.

2000 року газета припинила своє існування. Щоб не залишити Фундацію без пресового органу, зі «Свободою», найстарішим у світі українським виданням Українського Народного Союзу (ця газета друкується в США з 1893 року), було домовлено, що читачі «Українських вістей» стануть читачами «Свободи», а Фундація ім. І. Багряного матиме в «Свободі» раз на місяць свою сторінку.

За роки існування Фундації завдяки старанням її членів та симпатиків змогли побачити світ тисячі видань, що висвітлюють справжні причини і наслідки більшовицької колективізації, розкуркулювання, арештів, заслань, розстрілів, голодомору та нещадної русифікації. Коштом Багрянівського середовища більшість видань було надіслано та розповсюджено в Україні як подарунки бібліотекам, школам, вищим навчальним установам і т. п.

Коштом Фундації в Україні побачили світ «Кобзар» і збірка «Три літа» Тараса Шевченка, «Розстріляне відродження» Юрія Лавріненка (Дивнича), «Сталінізм в Україні», «Другий зимовий похід» Юрія Тютюнника, «Велика Вітчизняна війна» Федора Пігідо, «Страта голодом» Семена Старіва, «Українське життя в Америці» Левка Хмельковського, «В боях за волю України: матеріали конференції на Кіровоградщині», «1937 – книга-допит про репресії комуністичної влади на Черкащині», «Альбом О. Заливахи», «Притча про хату, або сорок святих» О. Шугая, «Нащадки прадідів» Антоненка-Давидовича та «Сподвижник духу» – документи з життя Бориса Антоненка-Давидовича (матеріали до обох книг зібрав, прокоментував і підготував до друку Леонід Бойко), «Біла книга про злочини Москви», «Масовий терор як засіб державного управління СРСР» Сергія Білоконя, «Ізгой» Олександра Галкіна, «Монастирі на Рівненщині» і «Світ далекий, світ гостинний» Сергія Козака, «Нестор Городовенко» Григорія Шибанова та ін.

Спільно з Українським історичним товариством Фундація видала англійською мовою книгу «The Tragedy of Vinnytsia» про масові розстріли українців у Вінниці, вчинені катями з НКВД на початку війни. Продовженням теми стало видання іншої книги – «Вінниця: злочин без кари» із залученням фотодокументів, списків розстріляних.

Фундація частково допомогла Дмитрові Нитченкові видати в Австралії повість «Смерть» Бориса Антоненка-Давидовича та спогади Дмитра Кислиці «Світ ясний». Були профінансовані чотири книги, які зібрав, впорядкував і написав примітки Олексій Коновал: «Публіцистика» Івана Багряного, яка містить понад сто його статей, два томи «Листування Багряного», «Збірник матеріалів та документів УРДП-УДРП» та книгу пісень Григорія Конистого «Вставай, народе!».

Вадим Усань, представник Фундації в Харкові, подбав про видання і розповсюдження хрестоматії «Вірю» Івана Багряного у двох виданнях, які містять поезії, пісні, сатиричні вірші, уривки творів, прози та публіцистику. Перше видання вийшло коштом Фундації та ОДУМ США і Канади. Вступне слово до двох видань написав Анатолій Лисий. Крім того, В. Усань подбав про вихід бібліографічного показника творчості І. Багряного.

За фінансової підтримки Фундації побачили світ книги сучасних авторів: Іван Драч – збірка «Вогонь з попелу», Іван Дзюба – тритомник «З криниці літ», Михайло Слабошпицький – «Іван Мазепа і Москва», Юрій Мицик – «Український голокост 1933», Олег Черногуз – «Так! Українці перемагають сміючись»... Цей перелік можна продовжити: Леонід Бойко – «З когорти одержимих», Віктор Жадько – «Український некрополь», Петро Ротач – «Рядки за рядками, літа за літами», Андрій Кондратюк – «Поza межами суєти», Сергій Козак – «Живий Осьмачка», Юрій Краснощок – «Диявольська гра», Максим Балаклицький – «Нова релігійність» Івана Багряного, Фідель Сухоніс – «Помаранчеві оповідання», Лука Гусак – «Сповідь приреченого» та ін.

Слід зазначити, що лише на видання книг про Голодомор Фундація імені Івана Багряного надала 70 тисяч доларів.

За роки свого існування Фундація приділяла і приділяє значну увагу і періодичним виданням,

особливо східних і центральних областей України. Серед них – «Східний часопис», «Українська газета», «Сіверщина», «Наша віра», «Громада», «Дніпро», «Універсум», «Бористен», «Березіль», «Історичний календар», «Інститут досліджень діаспори», «Зоря», «Дзвін Севастополя», «Кримська світлиця», «Молода нація», видання УПЦ Київського патріархату та ін. Фондація фінансує премію імені Івана Багряного, що присуджується за визначний внесок у розбудову державної незалежності України та консолідацію суспільства і вручається в день народження письменника.

Хоча видання книжок – справа надзвичайно важлива, однак робота Фондації не обмежується лише тим. Зібрано і передано сотні тисяч доларів на різні цілі та потреби в Україні: на ремонт резиденції Богдана Хмельницького, Києво-Могилянської Академії, різним школам і музеям, церквам Київського патріархату, на конкурси знавців української мови, студентам на стипендії, різноманітні премії (колективу, що зняв фільм «Сад Гетсиманський»), Іванові Дзюбі, Олександрові Шугаю, Євгенові Сверстюку, Вадимові Усаню, Леонідові Череватенку, Анатолію Погрібному та іншим організаціям, установам і особам. Завдяки своїм благодійним фінансовим внескам Фондація упродовж 2004–2007 років незмінно була присутня у планах таких видавництв, як «Смолоскип», «Києво-Могилянська академія», «Бористен», «Просвіта», «Юніверс» та ін.

Хоча роки беруть своє, проте любов до рідної землі, вболівання за долю України не полишає серцець активних діячів Фондації, не позначається на їхній активній громадянській позиції в розбудові незалежності України, чим жив і до чого закликав її вірний син, незламний борець за свободу рідного народу Іван Павлович Багрянний.

Вікторія Рященко

ЗМІЦНЕННЯ ЯКОСТІ ДІАСПОРИ ШЛЯХОМ АКТИВІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Мабуть, не знайдеться на земній кулі народу, який не знав у своїй історії явища еміграції. З різних причин і з різною метою залишають люди рідну землю і вирушають у чужі краї. Економічні і політичні проблеми, які на різних історичних етапах потрясли Україну, спричиняли добровільну або вимушену еміграцію багатьох українців за межі батьківщини. Як наслідок цих переміщень – формування діаспори.

Проживаючи за кордоном, мільйони наших земляків та їх нащадки зберегли у своєму середовищі національну культуру, мову, звичаї, українську самобутність. На сучасному етапі гостро стоїть питання соціально-культурного об'єднання громадських організацій різних країн, необхідності збереження історичних, духовних, культурних та ментальних цінностей української діаспори, що обумовлює необхідність пошуку шляхів співробітництва та інтеграції між діаспорою та українськими громадськими організаціями. Такий соціально-культурний обмін зможе принести користь як країнам походження, так і країнам, в яких знаходиться діаспора, за умови забезпечення рівноваги між інтеграцією і збереженням зв'язків з країнами походження.

Але для розвитку процесу цього обміну необхідна динамічна та активна політика шляхом взаємодії та активізації культурних обмінів, що зумовлює необхідність та актуальність розробки проекту співробітництва української діаспори в Латвії та громадських організацій в Україні, шляхом вивчення культурних особливостей українського та латвійського народів, відвідання місць культурної спадщини країн, екскурсійних та тематичних заходів. Тому пропонується проект під назвою «Зміцнення якості діаспори шляхом активізації молоді», метою якого є залучення української молоді для:

- сприяння та допомоги для розкриття інтелектуального та творчого потенціалу;
- сприяння в закріпленні дружби, миру та згоди між народами, участь у благодійній та гуманітарній діяльності;
- створення умов для розвитку освіти, науки, культури, мистецтва, профілактики і охорони здоров'я, фізичної культури та масового спорту, пропаганди здорового способу життя, охорони довкілля, об'єктів та територій, які мають історичне, культове та культурне значення;
- залучення молоді до активного громадського життя України та Латвії;
- встановлення, закріплення та розвиток зв'язків між студентами, молодіжними організаціями та громадськими об'єднаннями України та Латвії.

Безробіття, міграція і відсутність позитивного впливу по-різному впливають на суспільство. Часто говорять, що молодь – наше майбутнє, і це вірно. Але молодь бажає поліпшення умов праці і життя вже зараз, шляхом отримання можливостей участі у проекті розвитку молоді та отриманні європейської освіти. Отже, причини, які зумовили необхідність проекту розвитку молодіжного руху, взаємопов'язані з необхідністю вчитися один в одного та поглиблювати знання.

Проект «Зміцнення якості діаспори шляхом активізації молоді» повинен ініціювати співробітництво та діалог серед громадських організацій в Україні та Латвії. Його метою є визначення та реалізація можливості молодіжного сектора в сферах міжкультурного діалогу та «глобалізації» за рахунок сприяння дотримання прав людини і розвитку демократичних форм участі молоді в міжнародних процесах, з метою подальшої консолідації європейського співробітництва, що є основними цінностями української діаспори.

У 2010 році вже планується реалізувати проект «Зміцнення якості діаспори шляхом активізації молоді». Учасники проекту візьмуть участь у тематичних дискусійних групах за напрямками: роль і місце молоді в сучасному суспільстві, гендерні питання, освіта та ринок праці, життя діаспори, здоров'я та міграція, проблеми молоді, міжособистісні взаємовідносини. Цей проект буде реалізуватися в напрямку двостороннього обміну. Плануються також поїздки і до України: Карпати, Азовське море.

Учасники проекту обох країн покращать знання іноземних мов, відвідають культурні осередки країн, вивчатимуть культурні особливості латвійського та українського народів, сучасні проблеми та перспективи життя в обох країнах. Семінари та дискусії допоможуть учасникам побачити глибинність питань, що стоять перед сучасним світом.

У рамках проекту запропоновано програму партнерства в молодіжній сфері, яка включає два основних сектори співробітництва: розвиток якості освіти та міжкультурний діалог. Тобто проект має макро- та мікрорівень. На макрорівні будуть вирішуватися питання можливості отримання європейської освіти. З цією метою вже є домовленості з Балтійською Міжнародною Академією, заплановані зустрічі зі студентами Латвії та Росії; завдяки співробітництву європейських вищих учбових закладів в українських студентів, які будуть навчатися в Латвії, буде можливість до 3 семестрів навчатися у відомих освітніх вищих закладах Європи. На мікрорівні, завдяки підтримці української діаспори в Латвії, студенти матимуть можливість приїхати до Латвії, безкоштовно проживати та познайомитися з соціально-культурним життям діаспори.

Підтвердженням актуальності проекту є потреба в посиленні співробітництва та інших заходів для наукових досліджень, політики і практики в молодіжній сфері, а також молодіжних груп за інтересами. Основи співробітництва повинні постійно розвиватися на перспективу, і цей процес потрібно розвивати через розширення спектру дій. Тому залучення молоді шляхом сприяння обміну знаннями всередині української діаспори і предметним співробітництвом несе особливу функцію за умови підтримки культурного діалогу. Молодь матиме можливість цю культуру наповнити життям і розширити її на все суспільство.

Цей проект знаходиться лише на стадії зародження, але вже детально обговорено напрямки майбутнього співробітництва з Полтавською обласною громадською організацією «Європейський вибір Полтавщини», є реальна підтримка від об'єднання українських товариств Латвії, основною метою якого є консолідація та координація спільних дій та заходів українських товариств Латвії. Але потрібно сформулювати не лише основну концепцію, а й механізм взаємодії громадських організацій, можливість участі в міжнародних проектах з метою отримання фінансової та організаційної допомоги, що і є подальшим напрямком роботи для реалізації проекту.

Віторіо Соротюк

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКО-БРАЗИЛІЙСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ЗМІЦНЕННІ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА БРАЗИЛІЄЮ

1. Українська Громада в Бразилії

Українські походженці в Бразилії становлять сьогодні громаду із понад 500 тисяч осіб, що у своїй більшості – 80 % , або 400 тисяч – проживають у штаті Парана. Біля 10 % проживає в штаті Санта

Катарина, а інших 10 % у штатах Ріо Гранде до Сул, Сао Пауло, Ріо де Жанейро, Мато Гросо до Сул, Мато Гросо, Рондонія, Бразилія, Мінас Жераїс та інших.

Найбільше скупчення українців в Парані є в Курітібі, біля 55 тисяч осіб (приблизно 3 % локального населення). Але найбільше відсотково українців живе в Прудентополі, де на 50 тисяч мешканців маємо 38 тисяч українського походження – це є 75 %. На другому місці стоїть місто Малет із 60 %, а відтак слідує Пауло Фронтінь з 55 %, Іваї та Антоніо Олінто з 45 %, Ріо Азул та Ронкадор з 30 %, Уніао де Віторія та Паула Фрейтас із 25 %, Круз Машадо та Пітанґа з 20 %, Іраті з 12 % та інші місцевості із менше як 10 %.

Приватна та релігійна організація української громади в Бразилії є інтегрована та співзалежна. Серед світських організацій відзначається Українсько-Бразилійська Центральна Репрезентація (УБЦР), заснована у 1985 році, що об'єднує і репрезентує українські організації перед державними органами та іншими неукраїнськими товариствами. Товариства та організації, що співпрацюють із УБЦР: Українське Товариство Бразилії (СУБРАЗ), Товариство Прихильників Української Культури (ТПУК), Товариство «Полтава», Товариство «Соборність», Асоціація Українсько-Бразилійської Молоді, Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ), Українська Православна Церква (УПЦ), Музей Століття в Прудентополі.

Українська Греко-Католицька Церква – це найбільша релігійна організація у Бразилії. Маркує свою присутність серед українських іммігрантів ще з 1896 року. Її організаційна структура: Владика Епарх, двоє Владик Помічників, 25 парохій, 236 церков, 25 священників діоцезальних, 62 священники ЧСВВ (13 з яких працює за кордоном – Україні, Португалії та ін.) УГКЦ має 5 жіночих релігійних згромаджень, як Сестри Службниці ПДМ, Сестри Катехитки Св. Анни, Сестри Василіанки, Сестри Секуляристики та Катехитки Св. Ольги. Всі разом начисляють майже 500 членів. Тільки ССПДМ, що наступного року будуть святкувати своє 100-ліття, мають 40 домів, 2 великі шпиталі та понад 300 сестер, крім новіціяток та тих 30, що працюють за кордоном (Україна, Італія, Німеччина, Португалія, Англія та ін.). Більшість сестер має вищу освіту та різного роду спеціалізації. Крім сильно розвиненої пасторальної діяльності (катехизація дітей та молоді, обслуговування храмів), сестри займаються шкільництвом (у тому числі навчанням рідної мови), обслуговуванням лікарень та шпиталів, сиротинців та домів для осіб похилого віку.

Українська Православна Церква в Бразилії, що належить до Екуменічного Патріархату в Константинополі, має одного Архієпископа, двох Протопресвітерів, 8 священників (двох – поза Бразилією). Має 8 церков.

2. Діяльність Асоціативна та Культурна.

Фольклорні танцювальні гуртки, вишивання, писанкарство, кулінарія, музеї

Зараз існує в Бразилії 24 фольклорні групи, зорганізовані та удержувані українськими громадами. Це є: Барвінок, Київ, Веселка, Полтава, Калина (з Уніао да Віторія), Калина, Іван Купало, Верховина, Зоря, Соняшник, Волинь, Спомин, Соловей, Діброва, Світанок, Одеса, Блават, Човен, Весна (з Мафрі), Щастя, Дунай, Калина (з Апукарани), Весна (з Ронкадору) та Фольклорна Група Пауло Фронтінь.

Щороку, щораз то іншій місцевості, ці групи влаштовують Національний Фестиваль Українських Танців у Бразилії. Цього року XVII Фестиваль відбудеться 13-го листопада в Курітібі, щоби вшанувати Барвінок за його безперервну 80-літню діяльність. Минулого 2009-го року під час XVI Фестивалю виступала танцювальна група з України «Покуття» та був присутній Міністр Культури п. Василь Вовкун.

Традиція типових українських вишивок переходить з роду в рід. Крім вишиваних сорочок, вишиття вживається багато у церковних ризах, у народній ноші та як домашня декорація у виді рушників та подушок. У Прудентополі заложили кооперативу, для якої працює 160 жінок вишивкарок.

Українська писанка стала традицією народного мистецтва на півдні Бразилії. Писати писанки навчають по хатах, в українських школах та особливих курсах. Є навіть писанкарі професіонали, що живуть з того. Я мав би відвагу викликати на змаг українських та закордонних писанкарів та влаштувати інтернаціональний конкурс писанки. Якщо навіть не будемо першими, то з певністю будемо серед найкращих.

Кулінарне мистецтво України знайшло у південних штатах Бразилії багато прихильників. Серед різних куховарських книг без особливих труднощостей можна знайти переписи на українській борщ, вареники (пирог), голубці та кутю. В Парані є знана українська ковбаса та квашені огірки і капуста.

Нещодавно появилися в Бразилії дві важливі праці, спонсоровані бразилійським урядом. Перша з них – це «Українські Церкви – Імміграційна Архітектура Штату Парана», праця, що забрала 4 роки

членам Інституту Аркібразіл та координацію Кей Імагіре Жуніор. Друга праця – це «Славянсько – Паранська хата», опрацьована Жоел Ларока Жуніор. Українська громада в Бразилії має три музеї: найбільший – це Музей 1000-ліття в Прудентополі, другий, менший, при товаристві Субраз в Курітібі, та третій – при нашій громаді у Телемако Борба. Мерія Курітіби збудувала Український Меморіал, де сьогодні знаходяться: репліка першої церкви, збудованої в Бразилії, її дзвіниця, монумент Писанка та монумент жертвам голодомору – геноциду.

Виходять у Бразилії 3 українсько-бразилійські газети: столітня «Праця», «Місіонар» та «Хлібороб». Перші два релігійного характеру є видавані оо. Василіянами в Прудентополі, а третій, світська електронна газета, є видавана при Субраз. Всі три виходять українською та португальською мовами. ТПУК є на сьогодні українським культурним центром. Розповсюджує для українських та бразилійських бібліотек португальськомовні книжки на українські теми. Це в більшості твори нашої письменниці Віри Вовк-Селянської – переклади українських письменників та поетів та її власні, писані бразилійською.

3. Історія імміграції

Перші чотири родини іммігрантів із Золочева приїхали до Бразилії 23-го серпня 1891 року. Ці дані ми зараз уживаємо як базу для святкування 120-ої річниці української імміграції, хоча існують дані (недоказані інформації) про родини, що приїхали раніше.

У роках 1895, 1896 та 1897 прибула до Бразилії велика хвиля іммігрантів, близько 20 тисяч осіб. Всі вони вийшли з Галичини.

Друга хвиля українських поселенців прибула від 1909 до 1914 року, також всі 18 500 осіб з Галичини. Приїхали будувати залізну дорогу зі Сао Пауло до Ріо Гранде до Сул.

Історик Оксана Борушенко обраховує, що до кінця першої Світової Війни прибуло до Бразилії 45 тисяч іммігрантів. Між двома великими війнами приїхало 9 тисяч, а після другої Світової ще 7 тисяч.

Число іммігрантів з України після 1991 року дуже мале. Міграційна політика Бразилії сьогодні шукає працівників спеціалізованих, і тому ті, що приїхали в цей час, – це професори та спеціалісти, що зараз працюють в бразилійських університетах. Найбільше з них працює у бразилійсько-українській організації «Ciclone Spase», що будує базу запускання ракет в Алкантара штату Мараньяо.

4. Бразилія та Охорона Культури

Бразилія – це мультиетнічна та мультикультурна країна, що, згідно з останнім переписом, начисляє 180 мільйонів мешканців.

Одна із її найважливіших характеристик – це те, що кожна національна меншина не тільки що поважає іншу, але і вміє з нею співжити. Нерідко трапляється, що «африканці» або «японці» належать до наших фольклорних груп та витанцьовують гопака, або хореограф фольклорного гуртка «Верховина» є італійського походження. Тому нема де правди діти – велика частина нашої громади вже є вже місцигинованою.

Сучасна конституція Бразилії 1988 року подає, що культурне багатство країни – це збір матеріальних і нематеріальних дібр, що їх створили етнічні компоненти бразилійської громади. Українська громада належить до того числа.

Давніше Бразилія існувала із своїми трьома етнічними групами: португальці, негри та індіани. Сьогодні визнаються європейські групи італійців, німців, голяндців, еспанців, швайцарців, поляків та українців. Визнаються також японці із азійської та сирійці і єврейці з арабської групи.

У 2009-ому році українську громаду в Парані відвідав міністр Культури Бразилії Жука Ферейра. При цій нагоді він відвідав головні пам'ятки української культури і погодився відреставрувати три українські старинні церкви як культурні скарби Бразилії. У Прудентополі уряд має збудувати новий музей, заявив міністр Жука.

Одна із найбільших наших труднощів – це вивчення української мови. Вивчається рідну мову у різних способах: по родинях, при суботніх та недільних школах в церквах та товариствах. Федеральний Університет Парани провадить 4-класні курси української мови. Центральний Університет штату Парана також буде вчити української, а крім того планує підписати договір із Університетом в Дніпропетровську для вишколу вчителів та перекладачів укромови.

Дня 19-го січня президент Бразилії Луїз Інасіо да Сілва підписав закон, що установляє день 24 серпня національним днем Української Громади в Бразилії. За проєком депутата Феліпе Лукас, штатна рада ухвалила закон № 14.496, що 24. 08. буде Українським днем штату Парана.

Дня 2-го грудня президенти Бразилії та України підписали в Києві декларацію, де у статті 27 стоїть

написано: *Зважаючи на гуманні зв'язки, що через імміграцію лучать обі країни між собою, оба Президенти заявили піддержку праці української громади у Бразилії та бразилійської громади в Україні як важливий засіб у збереженні та збагаченні культури і традицій обох країн, а також міжнародного характеру бразилійського та українського товариств. Підтвердили свою підтримку святкуванням у 2011 році, в обох державах, 120-ліття української імміграції в Бразилії.*

Дня 19-го травня цього року, відбулася в Бразилії авдієнція Генерального Секретаря Закордонних Справ Бразилії п. Антоніо де Агіяр Патріота із Президентом Комісії Культури і Освіти Палати Депутатів деп-том Анжело Ваньйоні, Віторіо Соротюком, президентом УБЦР, та Рафаел Лукасом, радником з Іраті. Задецидовано створити міжміністеряльну комісію для координації дій, зв'язаних із святкуваннями 120-ліття української імміграції в Бразилії. Дня 1-го червня відбулася зустріч української громади з губернатором Парани п. Орландом Песуті, де було обговорено святкування 120-ліття у 2011-ому році. Губернатор визначив особливу урядову комісію, що має тою справою зайнятися разом із українською громадою.

5. Українсько-Бразилійська Громада, відносини Бразилія – Україна та Українсько-Бразилійська Громада з Україною

Більшу частину свого імміграційного буття в Бразилії (повних 100 літ) українська громада прожила без контакту із Україною, українським народом та урядом.

Після упадку Австро-Угорської імперії була проголошена на Західній Україні 1-го листопада Народна Республіка Західньої України та яка, шукаючи інтернаціонального визнання Україні, стала шукати визнання інших держав. Тоді Україну визнали такі держави, як Австрія, Німеччина, Чехословаччина, Мадярщина, Югославія, Італія, Ватикан, Америка, Канада та Бразилія. Уряд західньої України вислав до Бразилії свого представника в особі Петра Карманського, що його прийняв бразилійський уряд та який відвідав українські колонії (в Бразилії та Аргентині), шукаючи фінансової допомоги для молоденької республіки. На жаль, УНЗР прожила нецілих 2 роки. Її землі дісталися Польщі, а більшість українських земель захопив Советський Союз.

Відтоді будь-який зв'язок української громади в Бразилії з рідними землями перервався. Осталися тільки спогади в пам'яті та сентиментах ...

Дня 2-го грудня, коли український нарід у плебісциті голосував за Незалежність України, тут, у Бразилії, в Товаристві Прихильників Української Культури, теж відбулося символічне голосування. Представники української громади 100-відсотково проголосували Незалежність Нової України. Це був символічний жест. Моральний і атавічний. Глибокого значіння, що вдержує зв'язок між народом України і Українською Громадою в Бразилії. І ніхто не в змозі його розірвати!

Вже у 1992-му році УБЦР взяла активну участь у Світовому Форумі Українців у Києві. Поважне число сестер поїхали на Україну, щоби там працювати, а деякі з них там і померли.

Наша громада співпрацювала політично та фінансово в інсталяції української амбасаді в Бразилії та першого Консульства в Курітібі. Згодом відвідали нас: перший міністр п. Вітольд Фокін, президенти Леонід Кравчук та Леонід Кучма та інші високопоставлені члени уряду, як спікер Верховної Ради Іван Плющ та Президент Трибуналу п. Маляренко. Появу особи кожного нового амбасадора у Бразилії наша громада приймала святочно, а за весь час тих 20 літ ми співпрацювали мирно і успішно. Недавно ми вислали до президента Януковича запрошення, щоби відвідав нас 2011-го року з нагоди святкувань 120-ліття української імміграції в Бразилії.

Часами трапляється, що вирветься якийсь непередбачений «Пилип із конопель», що із-за ощадності пропонує зачинити українське консульство в Курітібі, столиці Парани, де проживає 80 % української громади. Це так, немовби українська громада могла бути мотивом якоїсь грошевої негоціяти. На щастя, український уряд дбає про своїх закордонців.

Там, у Бразилії, ми є бразилійцями. Там ми голосуємо, там ми платимо наші податки, там ми сміємось, там і плачемо. Ця екзистенція, навантажена культуральними вартостями українського народу, змішалася і сьогодні становить духовний дорібок бразилійської нації.

Є у наших потребах, щоби Україна була незалежною, щоби її господарка зростала та щоби її культуральна ідентичність чимраз міцніла. Мова – це есенціальне багатство народу. Наша мова витерпіла багато довгих політичних та культуральних атак царизму та сталінізму і потребує часу на виздоровлення від накиненої недуги. Тут, у Бразилії, ми стараємося її заховати, ми хочемо виміни професорів, хочемо поширити її вивчення та уживання.

Ми зацікавлені збільшити виміну студентів між Бразилією та Україною. Зараз кілька студентів нашої громади вже студіюють в Україні, але це дуже мало. У грудні 2009-го року президенти України і Бразилії видали декрет, згідно з яким Бразилія буде могла давати стипендії для тих студентів, що бажають вчитися на Україні, але не мають фінансового покриття. Тому, як тільки декрет увійде в силу закону, число студентів між Бразилією та Україною буде зростати.

Також потребуємо тут у Бразилії хореографів, майстрів музики, артезанату та інших. Дещо у тій дільниці вже було зроблено останніми роками.

Ми повно згодні із зовнішньою політикою, що її провадить Бразилія та удержує дипломатичні і економічні зв'язки із країнам цілого світу. Ми визнаємо фундаментальні засади, такі як національна незалежність, недоторканість прав людини, самовизначення народів, не-інтервенція, рівність держав, оборона миру, мирна розв'язка конфліктів та запобігання тероризму і расизму.

Урізноманітнення наших економічних, політичних та культурних відносин із країнами у Південній Америці, в Європі, в Африці та Азії спричинило ріст країни понад свої внутрішні можливості.

А ми як українська громада беремо участь у тих процесах, у тій дійсності. Живемо фазу національного росту та розвитку, і з цим наша громада також розростається. Не живемо відокремлено, створюючи якісь політичні чи економічні окремішні системи. Все є інтегроване з іншими етнічними групами. Зберігаємо нашу ідентичність та наші культурні традиції у спільноті тої самої економічної і політичної системи і вміло вимінюємо культуру.

Коли у 1891-му році прибули сюди перші українські іммігранти, з лопатами та сокирами здобувати праліси (бразилійські сертони), штат Парана із 199 709 км² (2,34 % національної території) мав всього 250 тисяч мешканців. Сьогодні це населення зросло на 10 мільйонів, 400 тисяч з яких – це українці з походження. Парана сьогодні – це найбільший розсадник зерна в Бразилії (22 мільйони тонн річно), має університети, автомобільні заводи, великі рільничі кооперативи, а в додатку його Секретар Агрікультури є п. Еріксон Шандога – з походження українець.

В багатьох секторах державного врядування працюють онуки і сини українських іммігрантів, і там вони відзначаються високою кваліфікацією, пильністю та чесністю. Маємо надію, що на другий рік (2011) у місті Львові відбудеться образотворча виставка творів Михайла Бакуна, паранського митця, чії батьки прибули із Сокаля і села Рипнів.

Наступного року сповниться 120 літ української імміграції та 20 років Незалежності України, і тому 120 членів української громади думають відвідати у серпні міста Львів, Золочів, Тернопіль та Київ. З ними мають поїхати дві фольклорні групи – «Барвінок» і «Полтава». Це буде важливий момент для збереження живими культурних зв'язків наших.

Віктор Стефанович

УКРАЇНА ТА ДІАСПОРА: НАД ПРІРВОЮ У ЖИТІ

На початку 2010 року пішов у вічність відомий американський письменник Джером Селінджер. Найвідоміший твір, що приніс йому світову славу й ім'я одного з найвидатніших прозаїків ХХ століття – роман «Над прірвою у житті» [1]. Не вдаючись у зміст, не зупиняючись навіть на фабулі, звернемо увагу лише на емоційний підтекст оповідання. Усі враження, пригоди, зіткнення із зовнішнім світом підсумовуються одним – домінуючим, стрижневим, лейтмотивним, усепронизуючим, визначаючим поняттям «phony» (лицемірство, нещирість). Доброчесність, порядність, рівність – все, що проголошується в суспільстві як чесноти, на які воно спирається, – виявляється облудою.

Саме на таку подвійність взаємовідносин влади і народу – загальноприйнятю видимість і справжню сутність, які різнобіжні – надихають роздуми про багаторічну боротьбу Союзу українців Латвії проти дискримінації значної частини української діаспори.

Все почалося у 1991 році, коли Латвія відновила свою незалежність. Посилаючись на «особливий стан», нові можновладці винайшли невідомий до того спосіб побудови суспільства. Ще перехідна Верховна Рада Латвійської Республіки 15 жовтня 1991 року прийняла постанову «Про відновлення прав громадян Латвійської Республіки на основних умовах натуралізації», за якою всі жителі були поділені на дві категорії [2]. Перша – **громадяни** (ті, які мали громадянство Латвії до 17 червня 1940 року та їхні

нащадки, приблизно 2/3 жителів). Друга – **негромадяни** (всі, хто не проживав в Латвії до 17 червня 1940 року та їхні нащадки). Прийнятий згодом вже новим Сеймом Латвії Закон про громадянство (22 липня 1994 року) лише закріпив цю відмінність [3].

Латвійська влада аргументує це рішення фактом «окупації» Латвії Радянським Союзом у 1940 році і подальшою «колонізацією» республіки російськомовними приїжджими. Союз українців Латвії не згоден з цією точкою зору, але й не заперечує її. Оскільки, вважаємо, набагато важливіше інше. Конкретно ось що: представники Народного фронту Латвії (НФЛ) у 1990 році йшли на вибори у Верховну Раду з метою парламентським шляхом добитися незалежності Латвії і, чекаючи підтримки нелатиської половини населення, обіцяли у випадку перемоги реалізувати в республіці так званий «нульовий варіант» громадянства [4]. Суть його в тому, що громадянство повинні були за власним бажанням отримати всі, хто проживав на той момент у Латвії. Саме ця передвиборна акція допомогла НФЛ зібрати визначну частину голосів нелатишів, в тому числі й українців, і виграти вибори. На жаль, після проголошення незалежності ця обіцянка одразу була забута. Так, з подачі політиків, жовтень 1991 року став водорозділом для народу Латвії. Майже всі латиші тоді стали громадянами вже незалежної держави, а абсолютна більшість нелатишів була позбавлена цього права (на 9 серпня 1993 року – 714 980 чоловік). **Серед них більш ніж 92 тисячі українців (98 відсотків української діаспори)** [5]. Всі вони в одну мить перетворилися в «чужинців», бо саме так перекладається на нашу мову з англійської слово «**aliens**», що написано зараз на паспортах негромадян. Така назва для тих українців, що разом з латишами під їх лозунгом «За нашу і вашу свободу» боролися, починаючи з 1987 року, за відновлення незалежності Латвії, стала надзвичайно образливою. Збереглися історичні фотографії літа 1988 року, коли на площі біля пам'ятника Свободи поруч з забороненим ще тоді темно-червоним з білою смугою посередині національним прапором Латвії вперше з'явився й синьо-жовтий український прапор. Та й серед тих, кого за таке зухвальство кагебісти потягли на допити, були також українці.

Вкрай незрозумілим для українців виявилось й те, що без громадянства залишилися їх діти та внуки, які народилися вже в Латвії і для яких ця країна стала дійсною батьківщиною. Так як все робилось на законодавчому рівні, то, окрім політичного обґрунтування встановлення «особливого статусу» для негромадян (1/3 жителів) з боку держави, потрібні були юридичні підстави. Адже «особливий статус» передбачає цілу низку обмежень політичних та соціально-економічних прав цієї частини населення, яких наразі, за даними правозахисників, налічується біля 80. Вперше спроба відповіді на це питання з боку держави була дана в буклеті «Європейський Союз і негромадяни», який підготував у грудні 2004 року Секретаріат міністра з особливих доручень у справах громадської інтеграції при фінансовій підтримці Європейського Союзу [6]. Вона наступна: «Латвійські негромадяни мають особливий правовий статус, який витікає із специфічної історії і політичної ситуації в Латвії». Тобто в основі всього – «специфічна історія» і не менш специфічна «політична ситуація». І ні про яке правове обґрунтування подібного твердження, що йде врозрід з міжнародним правом, у згаданому буклеті не сказано ні слова! Як відомо, згідно міжнародного права за конституційно-правовим статусом фізичні особи поділяються на громадян і осіб без громадянства (апатридів) [7]. Проте в латвійському праві вперше у світі з'являється ще одна категорія – негромадяни, які відрізняються від апатридів. Негромадяни, наприклад, мають латвійські паспорти (на відміну від спочатку синіх, а з 2007 року червоних цивільних паспортів громадян, паспорти негромадян – фіолетового кольору).

Цікаво, що неоднозначний статус негромадян підкреслив і Конституційний суд Латвії (Суд Сатверсме) у рішенні від 7 березня 2005 року: «З ухваленням Закону про негромадян виникла нова, раніше невідома міжнародному праву категорія осіб — негромадяни Латвії. Негромадяни Латвії не підлягають прирівнюванню ні до одного зі встановлених міжнародно-правовими актами статусів фізичної особи, тому що встановлений для негромадян обсяг прав не відповідає повністю жодному з цих статусів» [8]. Посилаючись на факт окупації і прийняту концепцію не повторного отримання, а відновлення перерваної в 1940 році державності Латвії, Конституційний суд Латвії вказав, що **негромадян не можна вважати ні громадянами, ні іноземними громадянами, ні особами без підданства**. Це особи з «особливим правовим статусом». Статус негромадянина не є різновидом латвійського громадянства, і його не можна вважати таким. Суд також визнав, що в його повноваження не входить давати роз'яснення поняттю «негромадянин». Це не стільки юридичне, скільки політичне питання, яке слід було б розглядати в рамках того, що існує в країні, на думку суду, демократичного політичного процесу, визначивши статус негромадянина в міжнародному праві.

Проте певною мірою правовий зв'язок негромадян з державою є визнаний Латвією, на підставі чого виникли взаємні права і обов'язки. Це витікає із статті 98 Конституції (Сатверсме), яка, серед іншого, визначає, що кожен, у кого є паспорт Латвії, має право на захист держави і право на вільне повернення до Латвії [9]. Цим Латвійська Республіка обґрунтовує думку, що наявність категорії негромадян не є порушенням Конвенції ООН про скорочення числа апатридів від 1961 року [10].

Дивно, що ООН не зараховує негромадян до суб'єктів Конвенції про статус апатридів 1954 року, але включає їх в свою статистику осіб без громадянства [11]. Більше того, спеціальний доповідач ООН з питання про сучасні форми расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості все-таки позначає негромадян Латвії як апатридів і посилається на Конвенцію 1961 року, рекомендуючи Латвії переглянути умови натуралізації [12].

Українці Латвії, незважаючи на приведені спроби обґрунтувати «особливість» статусу негромадян, почали фактично відчувати на собі дискримінаційну сторону свого негаданого статусу. А це чимала низка різних обмежень. Наведемо лише деякі з них. «Негромадяни» не можуть працювати суддями, адвокатами, приватними детективами, митниками, пілотами, пожежниками (!), керівниками аптек. Вони не можуть набувати землю у власність, купувати житло у держави і муніципалітетів, їм заборонено носіння вогнепальної зброї (громадянам можна) тощо [13].

Що вже казати про відсутність головного політичного права – обирати і бути обраним до представницьких органів державної влади і місцевого самоврядування [14]. Зараз склалася абсолютно абсурдна ситуація. Згідно правових норм Європейського Союзу, німець або італієць, що прожив у Латвії три місяці, може голосувати на муніципальних виборах. А коли прожив шість місяців – може навіть балотуватися в місцеві органи влади (вже є такі приклади). Тоді як «негромадянин», що народився в Латвії, прожив тут тридцять або п'ятдесят років, такого права позбавлений! Природно, що українці найбільш гостро сприймають таку ситуацію як власне приниження.

Проте залишається можливість надбання негромадянами громадянства Латвії. Цей процес згідно з Законом про громадянство розпочався у лютому 1995 року. Що для цього потрібно? **Для натуралізації необхідно постійно проживати в Латвії на день подання заяви не менше 5 років (термін обчислюється з моменту отримання виду на проживання); мати легальне джерело засобів до існування; скласти іспити на знання латиської мови, Конституції Латвійської Республіки і конституційного закону «Права та обов'язки людини і громадянина», гімну та історії Латвії** (подеколи з питаннями, відносно відповідей на які в латвійському суспільстві існує серйозна розбіжність у поглядах); **принести обіцянку бути вірними Латвійській Республіці**. В середньому процес натуралізації займає 7-8 місяців, навіть до року. Статистика показує, що з травня 1995 року до червня 2010 року процедуру натуралізації в Латвії успішно пройшли 134 502 чоловіки (більшість – негромадяни, але також апатриди і іноземці) [15]. А залишилось у статусі негромадян на червень 2010 року 335 918 чоловік. Етнічних українців серед всіх негромадян – 32 112 (9,6 % – 3 місце після росіян і білорусів). А серед загалу етнічних українців в Латвії в 2010 році (55 199) негромадян нараховується 60,8 % (в 1993 було 93,7 %) [16]. За даними дослідження Управління натуралізації (2008 р.), основні причини, за якими негромадяни не йдуть на натуралізацію, такі:

- переконання, що громадянство Латвії належить їм по праву — 35,1 % (це основний мотив й серед українців, виходячи з вище сказаного. – *Прим.авт.*),
- недостатнє володіння латиською мовою — 22,7 %,
- необхідність складання іспиту по історії — 23,0 %,
- розмір мита — 19,2 % [17].

Значна частина респондентів як причини, що перешкоджають натуралізації, називає також літній вік, з яким пов'язано недостатнє знання латиської мови і відсутність мотивації отримання громадянства [18]. На міжнародному рівні висловлюються різні думки про негромадянство і умови натуралізації. **Так, у рекомендаціях є такі типові побажання – спростити процедуру натуралізації і скоротити відмінності в правах громадян і негромадян**. Наприклад, місія ОБРЕ по нагляду за парламентськими виборами 2006 р. в Латвії констатувала: «той факт, що істотна частина дорослого населення не має виборчого права, свідчить про те, що продовжує мати місце дефіцит демократії». Парламентська Асамблея ОБРЕ, Рада Європи і Рада країн Балтійського моря у своїх рекомендаціях відзначали необхідність розгляду можливості надання негромадянам права на участь у муніципальних виборах [19].

Особливо потрібно підкреслити, що найбільш жорстоко від поділу людей на «чистих» і «нечистих» у Латвії постраждали політрепресовані, конкретно українці. Серед них чимало людей, які, рятуючись від комуністичних репресій, осіли в Латвії, знайшли тут другу батьківщину, поріднилися із латишами. Після відновлення незалежності Латвії всіх їх признали політрепресованими. Однак у квітні 1995 року Сейм Латвії прийняв «Закон про визнання статусу політично репресованої особи для потерпілих від комуністичного та нацистського режимів», який передбачає, що такий статус надається тільки громадянам Латвії та їхнім нащадкам, а також тим постійним жителям Латвії, які були репресовані після 8 травня 1945 року і до 21 серпня 1991 року на території Латвії [20].

Всі, хто був репресований за межами Латвії, не мають права на статус політрепресованих осіб і відповідно на моральні та правові гарантії держави. А вони, хоча й дуже куці, та є. Серед таких дискримінованих законом людей чимало українців та вихідців з України, які були репресовані в Україні, інших республіках колишнього СРСР. Неодноразові звернення цих людей до Сейму Латвії, інших державних органів із проханням залучити їх до складу політрепресованих, що вже отримали такий статус за діючим законом, не беруться до уваги. Десять років тому на своїх зборах українські політрепресовані створили комітет з відстоювання своїх прав. На початку 2001 року представники комітету разом зі співголовою Союзу українців Латвії Анатолієм Скальським добилися зустрічі з групою депутатів Сейму Латвії і членами Державного бюро захисту прав людини. Під час зустрічі вони дістали підтримку своїх прохань. Але коли питання спробували винести на розгляд Сейму Латвії, воно навіть не було включено до порядку денного роботи парламенту [21]. Далі до цього питання тут не повертались.

Намагалися запламовані новою латвійською владою жертви комуністичного та нацистського терору, які не за своєї волі стали, на відміну від «добрих» політрепресованих-громадян, «поганими» політрепресованими-негромадянами, шукати правди в Україні. Але ніякої допомоги ні від кого не отримали. Між тим, час плине. Ті, що постраждали від політичних репресій, – люди вже похилого віку. Із трьохсот нам відомих колишніх політв'язнів більшість за ці роки так і не дочекалася правди вже за часів демократії. Як це не боляче казати, етнічна батьківщина не тільки не турбувалася про наші справи, але подекуди ігнорувала їх, покійно вистроюючись у кільватері тих країн, що йшли назустріч усім пропозиціям Латвії з моменту отримання незалежності, навіть не поцікавившись думками з цього приводу місцевої української громади. Ось характерний приклад. Кількість міжнародних договорів, дискримінаційних стосовно негромадян, і число країн, що їх підписали, складають відповідно 140 і 161. **Абсолютним лідером за числом підписаних дискримінаційних стосовно негромадян умов є Україна** [22]. Наведемо лише деякі з них: «Про дружбу і співробітництво», ст. 9, 15, 18 (23. 05. 1995), «Про захист вкладів», ст. 1 (2 а) (24. 07. 1997), «Про захист інтелектуальної власності», ст. 15 (2). (22. 11. 1995), «Про повітряне сполучення», ст. 3 (4). (23. 05. 1995), «Про вільну торгівлю», ст. 12. (29. 11. 1991), «Про правову допомогу», ст. 1, 11, 16, 17, 18, 21, 24, 44, 55 (1) (23. 05. 1995) [23].

Не дивує у світлі цього, що з боку України без ніякої спроби домовитися з владою Латвії одразу була зроблена фактична ізоляція українців Латвії від етнічної батьківщини. Перш за все для них був уведений суворий візовий режим при поїздках в Україну. Тобто була поставлена перепона на шляху спілкування з батьками, рідними на етнічній батьківщині. Всі намагання українських громадських організацій, які на той час з'явилися у Латвії на хвилі загального національного відродження, добитись хоча б спрощеного візового режиму були марними. Незадоволення таким станом скінчилось у середині 90-х років гучним протестним пікетом біля посольства України. Люди принесли й передали тодішньому тимчасовому повіреному панові Володимирі Чорному петицію на адресу української влади, під якою стояли десятки тисяч підписів. Головний мотив розлогої петиції можна сформулювати в декількох словах: «Не позбавляйте нас зв'язків з Україною». На деякий час ця акція дала певний результат: візовий режим було скасовано майже на 1,5 роки. Та потім все повернулося назад.

Той пікет, між іншим, призвів до створення Спільноти українців Латвії, яка була у той час заснована на загальних зборах у присутності понад 700 представників діаспори зі всіх кінців країни.

Найпершим питанням, яке було підняте на тих вже історичних, як їх назвали, Вселатвійських українських зборах, – це можливість повернутись в Україну. Воно природно витікало з того факту, що багато українців та вихідців з України, відчувши себе, після поділу їх на громадян та негромадян, людьми «другого сорту», побажали виїхати до родинних місць. Були навіть створені організації зі сприяння вирішенню цього питання. Та коли вони почали звертатись до різних гілок центральної та місцевих українських влад, то одразу наткнулися на байдужість і нерозуміння.

Виявилось, що в Україні ніхто й не думав про створення законних підстав для підтримки потенційних переселенців-співвітчизників. А без конкретної допомоги в отриманні житла та можливостей працевлаштування в більшості випадків переселення не було можливим. Тому з тої майже третини українців, що залишили Латвію в перші роки після прийняття законів, які їх дискримінували, більшість поїхала не в Україну, а в інші країни сходу і заходу, де можна було отримати більші чи менші жадані пільги.

А для тих українців, що все-таки залишилися в Латвії, нерозв'язною ось уже протягом багатьох років проблемою стала незмінна наявність візового режиму під час відвідин України. Постійна боротьба проти цієї дискримінації українців Латвії з боку етнічної батьківщини не дає, на жаль, ніяких результатів. Ось останні волаючі факти. У квітні 2005 року президент України В. Ющенко своїм указом скасував візи для громадян Європейського Союзу у зв'язку з проведенням у Києві Фестивалю Євробачення. Та українців-негромадян Латвії встановлені пільги не стосувались. Хто з них хотів побувати на заходах Євробачення, мусив оформляти візу. Такий стан залишився й після того, як згаданий безвізовий режим для громадян ЄС з тимчасового перетворився на постійний відповідно до Указу Президента України № 1131/2005 від 26 липня 2005 року [24].

Таким чином, латиші-громадяни можуть їхати в Україну без віз, а українці-негромадяни повинні отримувати візи. Можливо, Міністерство закордонних справ України заробляє таким чином гроші на українцях, які є негромадянами. Ця ситуація ніяк не зрозуміла для наших людей. Тим більше, що в Латвії проживає біля 56 тисяч етнічних українців, із них більше 32 тисяч – негромадяни. (А в Естонії, де теж є «негромадяни», загалом 28 тисяч українців, із яких негромадян приблизно 20 тисяч). Всім їм для в'їзду в Україну необхідно мати візи.

Союз українців Латвії, який є найбільш численною та старою серед організацій нацменшин в Латвії, неодноразово звертався до Президента України, Верховної Ради України, міністрів закордонних справ України з проханням виправити цю болючу несправедливість. Однак ніхто не повірить: **жодного разу ми ні від кого не отримали жодної відповіді (!)**. Правда, під час перебування Президента України пана Віктора Ющенка в Латвії у квітні 2007 року нам намагались пояснити, що вихід можна знайти, отримавши статус закордонного українця. Проте ми вважаємо, що це не так. Ми вдячні пані Оксані Білозір, яка з групою депутатів-одномумців впродовж чотирьох років пробивала цей статус у Верховній Раді України. Та вкрай бюрократизована процедура отримання цього статусу не може не дивувати. По-перше, кілька місяців проходить, поки з посольства України відішлють відповідні документи до комісії в Київ, де вони будуть розглянуті, і лише після того посвідчення буде надіслано до посольства, де його будуть вручати. Крім того, за оформлення треба платити 35 доларів. Та навіть отримавши посвідчення, все одно треба, хоча і безкоштовно, вклеювати в паспорт візу, переводячи його в документ другого розряду. Прикро й тому, що деякі переваги, передбачені в Законі про статус закордонного українця, існують лише на папері.

Ми звертались і до державних органів Латвії. Але нам відповіли, що вирішення вказаного питання залежить виключно від української сторони. А українська сторона мовчить, навіть не зважаючи на те, що з січня 2006 року вже Європа ввела безвізовий режим для негромадян Латвії, і тепер кожен такий українець може вільно в'їхати в 25 країн Європейського Союзу і ще в 2 країни, що не входять до нього. Нічого при поїздках у Європу, окрім паспорта негромадянина без будь-яких віз та квитка на транспорт, не треба мати. Сів і поїхав, не заходячи ні в які посольства. І Росія вже скасувала візи для негромадян Латвії та Естонії (!). Голови Союзу українців Латвії – Віктор Стефанович та Анатолій Скальський, голова Конгресу українців Естонії – Віра Коник та голова українського земляцтва м. Сілламая «Водограй», Естонія – Лариса Житнік зверталися до Голови Постійної комісії у справах закордонних українців Комітету Верховної Ради України у закордонних справах Оксани Білозір з цієї нагоди. Пані Оксана Білозір написала обґрунтованого листа на ім'я тодішнього Президента України В. Ющенка. Та навіть її прохання було проігнороване. Анатолій Скальський виступав з «візової» теми в 2009 році у Верховній Раді України на парламентських слуханнях на тему «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці». На жаль, марно. У 2008 році про візову дискримінацію українців-негромадян Латвії та Естонії з боку України були проведені голосні передачі на радіо «Свобода» та «Німецька хвиля». Та й автор цієї доповіді про все, що в ній сказано, не раз писав у латвійських та українських часописах та журналах, говорив, виступаючи по радіо та на телебаченні [25]. Поки що безрезультатно.

...Історія в романі Селінджера схожа на давньогрецький міф про царя Сізіфа, який викочує камінь на вершину гори. І кожного разу камінь скочується вниз. Невже й українці Латвії приречені на таку долю?

1. Селінджер Дж. Д. «Над прірвою у житті» (J.D. Salinger «The Catcher in the Rye»), 1951.
2. LR Augstākās Padomes lēmums «Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem» (лат.), 1994. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=69914>
3. «Pilsonības likums» (лат.), 1994. www.likumi.lv/doc.php?id=57512
4. Latvijas Tautas frontes 2. kongress. Programma, statuti, rezolūcijas (лат.), 1990.
5. Статистика на сайті Управління натуралізації (лат). <http://www.np.gov.lv/lv/statistika/>
6. Боурінг Б. Звіт про другу місію в Латвійську Республіку, 1994. <http://www.fidh.org>
7. Конвенція про статус апатридів, 1954. <http://www.memo.ru/Prawo/citiz/540928.htm>
8. Рішення Конституційного суду ЛР у справі № 2004-15-0106.
9. Latvijas Republikas Satversme (лат.), 2000.
10. Конвенція про скорочення безгромадянства. <http://www.memo.ru/Prawo/citiz/610830.htm>
11. Конвенція про статус апатридів, 1954. <http://www.memo.ru/Prawo/citiz/540928.htm>
12. Report on mission to Latvia (англ.). 2008.
13. Довідка ЛКПЛ про різниці у правах громадян і негромадян, 2006 (рос.).
14. «Eiropas Savienība un nepilsoņi» (лат.), 2004.
15. Статистика на сайті Управління громадянства та міграції (лат.) <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/>
16. Статистика на сайті Управління громадянства та міграції (лат.) <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/>
17. Статистика на сайті Управління натуралізації (лат.) <http://www.np.gov.lv/lv/statistika/>
18. «Eiropas Savienība un nepilsoņi» (лат.), 2004.
19. Latvian Citizenship (англ.).
20. «Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem» (лат.), 1995.
21. Голосування в Сеймі ЛР 26.04.2007 (лат.).
22. Бузаев В.В. Негромадяни Латвії (рос.), 2007.
23. Современная европейская этнократия. Нарушение прав национальных меньшинств в Эстонии и Латвии (рос.), 2009.
24. Указ Президента України № 1131/2005 від 26 липня 2005 року.
25. Стефанович В. А. «Що турбує українців Латвії?» («Український форум», 24.11.1999); «За нашу і вашу свободу. Як у Латвії поділили політрепресованих на «добрих» та «поганих» («Українське слово», 8.09.2001).

Віктор Тупілко

СВЯТА МІСІЯ УКРАЇНЦІВ. 25 РОКІВ КАТАСТРОФИ НА ЧАЕС

Бути присутнім на такому поважному заході – велика честь для громадської організації «Чорнобиль-Допомога», яку я маю честь представляти. Дякую оргкомітету за надану можливість виступу.

Незабаром настане 25 років, як відбулася в Україні техногенна трагедія, якої світ не бачив, – аварія на Чорнобильській АЕС. Постраждало більше 2 мільйонів шістьсот тисяч людей, серед них більш мільйона стали інвалідами. На територіях, що зазнали радіоактивного забруднення, проживає більше 2-х мільйонів постраждалих, у тому числі біля півмільйона дітей. За даними Центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України, серед постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи – 83 відсотки хворих, а серед учасників ліквідації аварії – 91,5 відсотка. Серед потерпілих дітей визнаються

здоровими тільки 20,6 відсотка. Поширеність захворювань серед дорослих і підлітків зросла на 70 відсотків.

Весь цей час я запитую себе: «Чи випадково, що така аварія сталася саме в Україні, практично в столиці? Що зроблено, щоб надалі запобігти повторенню подібного і щоб не відчувалось негативних наслідків? Коли ми нарешті скажемо собі і світу, що впоралися і що повтору не буде? Чи існує хоча б один оприлюднений документ, де визначена дата цього без кінцевого процесу ліквідації наслідків?»

Чому ці питання я виношу на розгляд такої поважної аудиторії?

Справа в тому, на наш погляд, що без уваги і участі українців, як в країні, так і за її межами, зняти величезний тягар наслідків аварії з нашого народу майже неможливо. І в такому ракурсі ці питання поки ще не розглядалися. Всі 24 роки після аварії питання ліквідації наслідків розглядалися зверхньо – більш технічно і трохи соціально стосовно потерпілих.

Але саркофаг, по суті, – такий же трагічний курган пам'яті, як і тисячі інших на наших теренах, тільки зовні набагато більший. Чому, згадуючи минувші лихоліття, ми згадуємо про Покрову Божої Матері, а тут – нібито хоч і велика, але просто аварія. Це відбулося в 1986 році, тоді в іншій державі, з іншим устроєм, з іншим народом, з іншим менталітетом широкого загалу і з іншим практичним і духовним інтересом людей.

Перший закон з питань ЧАЕС був прийнятий в СРСР людьми з мисленням того часу і тієї держави. Кілька разів він змінювався, але принцип і дух його залишився радянським і не українським. Якщо торкнутися хоча б проблем людей, не чіпаючи екології, економіки тощо, то побачимо, як значно ускладнилося їхнє життя. Всі, кого торкнулася біда, поділені на категорії, статуси, рівні і так далі. Умови Закону складені ніби як гра у випробування людської витривалості. У кого є сили, наполегливість, гроші і нахрап, мають шанси бути віднесеними до 1-ї категорії. У цієї категорії найбільші пільги, є можливість не працювати, а бути соціальними утриманцями. Не має значення, що робила ця людина під час аварії, має значення, що і як напишуть лікарі в його медичній картці. Не має значення, будувала людина могильники і саркофаг у 1986-87 роках чи варила компот поза 30-кілометровою зоною, для тих, хто ліквідував аварію. Тиловий кухар, маючи добрі стосунки в лікарні, незабаром стає «героєм», а той, хто нічого не просив і не домагався, незважаючи на те, що на станції збирав заражені радіацією речовини, був у самому пеклі аварії, часом не має навіть посвідчення «ліквідатора». І тих, і інших у першій категорії постраждалих багато. Так Закон-гра зроблений, і зветься ця гра Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Ми в Україні весь час говоримо, що Чорнобиль – найбільша катастрофа у світі, що ми самі не в змозі дати потерпілим того, на що вони заслуговують. А фахівці з МАГАТЕ (Міжнародне агентство з атомної енергії) нам відповідають, що наші потерпілі практично не відрізняються від звичайних громадян. Тому їхній висновок, що радіація в таких дозах, як від аварії на ЧАЕС, не впливає серйозно на стан здоров'я. Ми з цим погодитися не можемо, але й признатися, що в перелік «героїв» у нас позаписувано багато тих, які були не стільки ліквідаторами, скільки спостерігачами ліквідації аварії, теж не хочемо. Щоб якось змінити цю парадоксальну ситуацію, ВГО «Чорнобиль-Допомога» звернулася до Президента України з ініціативою про необхідність утворення окремої інституції з цієї надзвичайно важливої проблеми, і згодом був оприлюднений Указ Президента «Про Національну раду з проблем ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи». На жаль ця Рада так і не запрацювала і навіть склад її не визначений. А це – єдина можливість в Україні спробувати виправити ситуацію, бо всі проблеми ЧАЕС поділені між 7-ма міністерствами, і злучити все в єдине практично неможливо, тим більше, що існують, як я згадував попередньо, проблеми технічного, екологічного, економічного, політичного характеру. Виникає питання: в чому сподівання доповідача від свого виступу?

По-перше. ЧАЕС – велика проблема всієї української спільноти, як би то не було.

По-друге. Оминути в резолюції конгресу питання ліквідації наслідків на ЧАЕС напередодні 25-ї річниці катастрофи – політично недалекоглядно, це означає свідомо замовчати частку сьогодення Українського народу.

По третє. Приблизно 350 тисяч «чорнобильців» знаходяться за кордоном і не мають ніякого юридичного захисту, який, хоч і відносний, все ж таки мають «чорнобильці» в Україні. Вони за межами своєї країни, знаходяться в незвичних умовах складного виживання, тому ведуть спосіб життя, де розраховують тільки на себе і на свої сили. Представники діаспори можуть допомогти отримати нам інформацію про їхній стан здоров'я і витрати на лікування для ретельного аналізу. Ці не ангажовані відомості про вплив радіації на людей після аварії на ЧАЕС ми плануємо згодом разом з вами передати в МАГАТЕ й ООН.

По-четверте. Українці, ліквідуючи аварію, захищали, як і раніше наші предки від татаро-монгольської навали, не тільки себе. Тому бажано через осередки, заклади, клуби діаспори їм допомогти, хоча б пройти облік і щоб ми знали, чого вони потребують як постраждали від аварії на ЧАЕС. На жаль, наш міжнародний рух «Чорнобиль-Допомога» здебільшого задовольняється разовими гуманітарними акціями в Україні. А потрібна планова робота в цьому напрямку.

По-п'яте. Пропоную прийняти Звернення до Ради Безпеки ООН, Євросоюзу, керівників провідних держав з закликом про необхідність дієвих спільних заходів щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

По-шосте. Напередодні 25-ї річниці аварії на Чорнобильській аварії пропоную прийняти клопотання перед ООН про визначення 2011 року «Роком Трагедії на ЧАЕС». Також прошу підтримати звернення всеукраїнської громадської організації «Чорнобиль-Допомога» до Президента України про нагальну необхідність визначення складу Національної ради з питань ЧАЕС для її роботи.

Такі звернення від такого поважного заходу, як міжнародний конгрес, на мій погляд, мають дати позитивні результати.

По-сьоме. Прошу розглянути і обговорити, якщо можливо, надати зауваження і пропозиції щодо представлених заходів організації «Чорнобиль-Допомога» до 25-ї річниці аварії на ЧАЕС.

Через призму аварії на ЧАЕС маю ще дещо сказати поважній аудиторії. Це питання патріотичного виховання молоді. Ще не так давно молодь в нашій країні була піонерами і комсомольцями. Їх виховували на відповідних прикладах героїзму. Сьогодні молодь не знає тих героїв і тих прикладів. Але не знає й героїв нашої держави. Так не може і не повинно бути. «Чорнобильці», що загинули при ліквідації пожежі на ЧАЕС, – Володимир Правик, Микола Ващук, Віктор Кибенок, Василь Ігнатенко, Микола Титенко, Володимир Тишура, Леонід Телятников. Прізвища їх мало хто знає. А вони згоріли за нас. Вічна їм пам'ять!

Є ще інші Народні Герої, про яких не знають ані молодь, ані широкий загал людей старшого віку.

Василь Омелянович Макух. Спалив себе на Хрещатику 5 листопада 1968 року. Акт вчинив за незалежність України і на знак протесту проти окупації Чехословаччини. Чех Ян Палах зробив таку ж самопожертву у 1969 році.

Жодного державного акту бодай якогось жесту про вшанування Героя, незважаючи на наші наполегливі клопотання. Вічна йому пам'ять!

Олекса Миколайович Гірник. Вчинив акт самоспалення за Україну в ніч 21 січня 1978 року на Чернечій горі біля могили Т. Г. Шевченка. Тільки через 30 років відбувся Указ про посмертне нагородження і було встановлено скромного пам'ятного знака на місці самоспалення. Але в Калуші екскурсійні групи проїздять повз вулиці О. Гірника, і гіді мовчать, бо не знають, хто такий О. Гірник. Вічна йому пам'ять!

Микола Олександрович Береславський. Робив спробу самоспалення в Києві біля державного університету. Був покараний ув'язненням. Відійшов у вічність 12 серпня 2006 року. Ім'я патріота не вшановується. Вічна йому пам'ять!

Всі знають, хто такий Нельсон Мандела. Відбув покарання за патріотизм, 27 років, у Південній Африканській Республіці.

А чи багатьом відоме прізвище Данило Лаврентійовича Шумука, який за патріотизм до України відбув покарання майже 43 роки – 42 роки, 6 місяців і 7 днів ув'язнення. Більш, ніж хто-небудь у світі! Відійшов у вічність у 2004 році, скромно похований в Красноармійську. Ніякої подяки чи вшанування від нащадків. Вічна йому пам'ять!

Микола Якович Курчик провів 31 рік 2 місяці і 25 днів у таборах і в'язницях за один раз безвихідно! Більш, ніж хто-небудь у світі! Тільки за те, що патріот свого народу. Живе самотньо в Рівненській області. Державою нічим не відзначений і не вшанований. Слава Герою!

Прізвища, які я щойно назвав, – це Достойники в першу чергу усього людства, а не тільки українського народу. Все своє життя вони поклали на олтар свободи, безпеки, світлого майбутнього всіх народів і націй. Рятуючи від пожежі ЧАЕС і радіації Європу, розповсюджуючи і відстоюючи ідеї миру, гуманізму, прав людей на демократичний устрій свого суспільства, на свободу слова, сумління, віросповідання. Виборюючи право на любов до своїх батьків, до своєї Вітчизни. Право на свої історію, мову, культуру. Право на свої землю і небо. Право на свою особистість. Жертвуючи всім, навіть життям заради цього, вони фактично відстоювали і боролися за право цивілізованого існування всіх людей і

народів на планеті. Це герої-жертвовники не тільки України, а всього людства. Як згадані Нельсон Мандела, Ян Палах, Януш Корчак. Але через людську інертність, байдужість чиновників, те, що вони зробили для нас і наших нащадків, мало кому відомо і не працює на благо людства. Їх самовіддане життя для людей – приклад, життєвий орієнтир для молоді будь-якої національності. Їх вчинки, подвиги, жертвовність – те, що назавжди повинно жити в наших серцях, те, чим ми повинні пишатися і запобігати повторенню.

Пропоную окремою статтею в резолюції конгресу вписати слова уклінної пошани Великим Народним Героям України.

Олег Фецяк

ЗАКОРДОННЕ УКРАЇНСТВО ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ СПІЛЬНОГО ВИРІШЕННЯ

Я ніколи б не брався за цю роботу, якщо б не тільки не розумів її, не мав певного досвіду, але, найголовніше, коли б не мав великого бажання, а навіть давнього обов'язку її зробити. Хоча цю статтю вважаю тільки початком для подальшого більш ґрунтовного аналізу мною поставлених питань.

Дещо з особистого на загальному тлі. Перебуваючи за службовими обов'язками в кінці 80-х – на початку 90-х за межами України, я міг зсередини оцінити і відчутти на собі можливості для діяльності закордонного українства загалом та української діаспори в Росії зокрема. Коли я разом зі своїми однодумцями і земляками створювали Товариство українців м. Глазова (Удмуртія), міста з чисельністю населення біля 100 тис. чоловік та з досить потужними підприємствами військово-промислового комплексу, ми прагнули єднання як для приземлених цілей, так і для більш високих загальних справ. Ми раділи як діти, коли сходились разом, могли спілкуватись рідною мовою, співати українських пісень, виконувати народні обряди, зі щемом згадувати рідну землю. Уже тоді, в час романтизму діяльності української діаспори, існувало чимало конкретних прикладів натхненної роботи українських громад та було велике бажання до об'єднання їх зусиль у своїй діяльності. Яскравим підтвердженням цього можу назвати роботу Товариства українців Башкортостану «Кобзар» на чолі з Василем Бабенком. Я мав можливість ще в часи так званої перебудови бачити, вчитися і відчутти діяльність цієї громади, її розвиток і реалізацію поставлених перед собою завдань. Власне, це є прекрасним прикладом жертвовної, наполегливої роботи в ім'я української ідеї.

Важливим етапом на шляху консолідації закордонного українства мав стати перший З'їзд українців східної діаспори, який проходив у січневі дні 1992 року в палаці «Україна». На цьому форумі були присутні чільні посадові особи відновленої Української держави включно з Президентом Леонідом Кравчуком. З'їзд повинен був надати особливого розвитку українській діаспорі пострадянського простору в умовах нових суспільних реалій. Можливо, це зібрання носило занадто емоційний характер, враховуючи, в який період воно відбувалося. Учасники форуму, як громадські активісти, так і посадовці, ще були під особливим враженням всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року. Прикладом цього піднесеного стану стала досить спонтанна, але разом з тим яскрава організація на сцені палацу прийняття офіцерами, учасниками форуму, присяги на вірність народу України. Можливо, такі моменти під час роботи З'їзду були не менш важливими, ніж побажання і запевнення українських посадовців.

Безперечно, це був дещо інший час, коли багато речей ще сприймалися по-іншому, можливо, більш обнадійливо. Разом з тим, це був період вибуху величезної людської енергії, яка, на жаль, була і є дуже мало затребувана владою України.

Черговий раз можна констатувати, що, в першу чергу, центральні органи державної влади України неналежно ставляться до цього, як, до речі, і багатьох інших питань. І якраз суть проблеми не тільки у її недостатній фінансовій підтримці, а у відсутності особливого бажання вникнути у зміст поставленого питання. Тим більше, коли в Україні з досить швидкою періодичністю відбувається зміна складу урядів, а відповідно – і місцевих адміністрацій.

Зрештою, чи є взагалі ґрунтовна державна політика у сфері закордонного українства? Формально, напевно, є. Це і закони, і відповідні рішення Кабінету Міністрів України, і нормативні акти місцевих органів влади і т. п. Але реально вона дуже слабка і недосконала. Факти вперто свідчать про подібні

висновки. Із жалем можна констатувати, що Українська держава, на відміну від багатьох інших країн світу, так і не зрозуміла важливості ролі власної діаспори. Українська діаспора не має достатньо сил і можливостей стати активним провідником українських державницьких інтересів за кордоном. На жаль, подібний досвід інших країн, в тому числі і наших найближчих сусідів, вищими державними органами України фактично не впроваджується в життя.

За роки незалежності України проблемами української діаспори опікувалися і Міністерство закордонних справ, і Держкомнацрелігій та інші центральні органи виконавчої влади. На теперішній час цим питанням займається ряд виконавчих органів влади, тобто існує розпорошеність функцій і повноважень між різними міністерствами і відомствами.

Подібно ситуація виглядає і на місцях. Інакше як дивним не назвеш відсутність хоча б окремого відділу роботи із закордонними українцями у структурі Львівської обласної державної адміністрації, а також передання цього напрямку роботи управлінню внутрішньої політики ОДА. Як окремий підрозділ існує відділ у правах національностей та релігії. В структурі Львівської міської ради також не існує спеціального органу чи навіть посадової особи, які б відповідно до своїх посадових обов'язків займалися вищеназваними питаннями.

Щодо становища національних меншин в Україні, то загалом наявні умови для їх національної самоідентифікації і реалізації їхніх прав. Безумовно, головною для них проблемою є недостатність матеріальної підтримки з боку Української держави. Але однозначно можна стверджувати, що ця проблема не особлива, а характерна і для титульної нації в Україні. Важливо, щоб усі національні меншини України реально мали однакові права, що сприятиме формуванню рівноправних і відкритих стосунків між ними.

Об'єднання громадян «Громадянська Європейська Співпраця», яке я очолюю, одним з основних своїх пріоритетів ставить підтримку діяльності закордонного українства і національних меншин в Україні, тобто української діаспори та діаспори в Україні. Ми вважаємо, що проблеми діаспор різноманітних народів є часто дуже подібними. Зрозуміло, що разом з тим не відкидаємо особливостей їх формування і діяльності. Відповідно наша громадська організація виступає за спільну підтримку і вирішення проблем закордонного українства та національних меншин в Україні. Цей підхід ми пропонуємо як для державних структур України, так і для громадських інституцій.

Для реалізації такого підходу необхідна зміна державної політики в цьому напрямку. На часі створення єдиного державного спеціального органу з відповідними функціональними обов'язками. На мою думку, його статус мав би бути у вигляді центрального органу виконавчої влади у складі Кабінету Міністрів України. Також необхідно створити відповідні органи влади і на місцях, зокрема як підрозділи в державних адміністраціях і у структурі виконавчих органів великих міст.

Однозначно, що формування того чи іншого органу не є самоціллю і буде мати позитивне значення тільки у випадку затвердження зрозумілої і реалістичної Концепції державної політики щодо підтримки закордонного українства та національних меншин в Україні. Ця Концепція і має стати своєрідним дороговказом для подальшої роботи в цьому напрямку, тому що державна політика має бути системною і послідовною. Крім цього, необхідно також прийняти чи удосконалити відповідне законодавство, яке б давало більш чіткі правові механізми реалізації прав і обов'язків закордонних українців та національних меншин.

Об'єднання «Громадянська Європейська Співпраця» виступає за прийняття міської Програми підтримки закордонних українців і національних меншин у м. Львові. До речі, національно-культурні товариства нашого міста й області також підтримують цю пропозицію. І це зрозуміло, тому що члени цих організацій у більшості тісно пов'язані з містом Лева, тут проходить переважна більшість їхніх заходів і т. п. В теперішній час відбувається напрацювання проекту цієї Програми.

Очолюване мною Об'єднання разом зі своїми соратниками з національно-культурних товариств м. Львова й області запрошує організації закордонних українців, громадських активістів української діаспори, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК), та й всіх бажаючих створити єдину робочу групу, яка безпосередньо й формуватиме проект Програми підтримки закордонних українців і національних меншин у м. Львові. Це стало би чудовим прикладом співпраці у реалізації необхідної ідеї фаховими і громадсько-активними у цій справі людьми. Восени поточного року проект міг би бути уже напрацьований і запропонований для розгляду Львівській міській раді. У прийнятті і реалізації такої Програми повинні б бути обопільно зацікавлені як мінімум дві сторони:

орган місцевого самоврядування і коаліція громадських організацій. Для комунального органу управління важливо мати постійні взаємовигідні контакти з історичними батьківщинами членів національно-культурних товариств, із вихідцями з рідної землі, а громадські інституції зацікавлені мати ділові і відкриті стосунки з міською радою. Власне, МІОК міг би стати своєрідною площадкою для об'єднання зусиль закордонних українців та національних меншин в Україні як у цій справі, так і в реалізації інших спільних ідей.

Важливо, щоб питання закордонного українства і національних меншин органи влади України перестали бачити другорядними з відповідним до них ставленням і вирішенням. Історично склалось, що захист прав співвітчизників, де б вони не проживали, був завжди стратегічно важливим питанням діяльності тієї чи іншої держави.

Чи часто ми бачимо активну і цілеспрямовану політику органів влади і посадових осіб України щодо захисту їх прав?

Не можна не відзначити, що за останні п'ять років відбувалися певні позитивні зрушення, українські посадовці дещо більше приділяли уваги цьому питанню, в тому числі завдяки наполегливій діяльності деяких громадських організацій в Україні і за кордоном. Але, безумовно, цього ще занадто мало, щоб говорити про послідовну політику. Вона не має особливо залежати від політичних змін у нашій державі, від бажань тих чи інших посадових осіб, від впливу зовнішніх факторів. Ця політика має мати постійний державницький зміст.

Галина Щигельська

РОЛЬ ДІАСПОРИ У ЛОБІЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

В умовах прискорення глобалізації світової системи з чітко вираженим зростанням різноманітних транснаціональних взаємодій та ролі недержавних акторів на міжнародній арені проблема міжнародного лобізму набуває особливої актуальності. Серед впливових недержавних акторів міжнародних відносин, таких як транснаціональні компанії (ТНК), громадські об'єднання, конфесії, відчутно посилюється роль етнічних діаспор. За словами С. А. Арутюнова, етнолог, член-кор. РАН, «якщо врахувати постійне зростання кількості діаспор, їх динамізм, активні економічні, політичні зв'язки, лобізм аж до «найвищих поверхів» – і в країнах походження, і в приймаючих країнах, то роль їх у сучасному світі переоцінити неможливо» [1]. Як засвідчують сучасні реалії, діаспори, успішно соціалізувавшись у приймаючих країнах, набувають там політичної ваги і завдяки конструктивній взаємодії з етнічною батьківщиною застосовують свій потенціал для реалізації її національних інтересів на міжнародній арені. Власне, вже ряд держав давно здійснюють таку взаємовигідну співпрацю, результати якої позитивно впливають на політичне, економічне, соціальне, культурне становище в країні виходу, збільшують її можливості у сфері міжнародних відносин.

На цей час у світі зростає значення дослідження проблематики етнічного лобізму. Вагомими є праці А. Бінецького [4] та С. Арутюнова [1], в яких діаспори розглядаються як суб'єкти міжнародного лобізму. Лобістська діяльність української діаспори ще не стала предметом спеціального дослідження, проте окремі її аспекти аналізуються у працях багатьох вітчизняних [2, 5, 6, 9-11, 13-18] та зарубіжних науковців українського походження [12, 23].

Мета нашої наукової розвідки – розкрити значення етнічного лобізму в системі міжнародних відносин, здійснити стислий аналіз лобістської діяльності української діаспори в історичній ретроспективі, визначити роль і потенційні можливості діаспори у лобіюванні національних інтересів України.

Значення лобізму на політичній арені сучасності не лише не послаблюється, а й з кожним роком зростає. Лобізм набув масового характеру, формується щедро фінансована індустрія лобізму, окремі лобістські компанії набувають статусу соціальних рухів. Сьогодні з точністю ніхто не може стверджувати, чи існують такі рішення, які приймалися би представниками влади за відсутності впливу на них зацікавлених осіб. На думку англійського політолога Д. Олдермана, групи тиску, що лобіюють певні

інтереси, перетворилися в наш час у невід'ємну частину державного механізму і сприяють життєдіяльності демократичних інститутів: «Це найважливіший кровотворний орган, що живить усю систему» [22, с. 150].

Батьківщиною етнічного лобізму вважаються США. Саме у Сполучених Штатах вперше створюється необхідне для цього явища підґрунтя: специфічна система демократії, прийняття закону про лобізм (1946 р.), вихід на політичну арену діаспор [9]. Як влучно зазначив один з американських конгресменів на правах анонімності, «наша зовнішня політика скеровується етнічними групами» [18].

Найвпливовішими етнічними лобістськими групами оглядачі традиційно називають єврейську (ізраїльську), кубинську, турецьку, вірменську... Вони відзначають зростаючу активність лобі далекосхідних держав, які копіюють технологію ізраїльського лобі [18].

Більшість країн світу прагнуть відстоювати свої інтереси в коридорах влади Вашингтона і оплачують роботу лобістів. Наприклад, Польща виділила з державного бюджету 10 млн. дол. на лобістську підтримку своїх зусиль щодо вступу до НАТО. Як відомо, ця мета була досягнута [4, с. 40].

Умови розвитку етнічного лобі в США дають консолідованим етнічним групам Сполучених Штатів широкі можливості, обмежити які сьогодні може лише їх чисельність та рівень організованості. Так, найпотужнішому єврейському лобі в США вдалося фактично пролобіювати створення держави Ізраїль [9]. Лобіювання інтересів цієї етнічної групи здійснюється у всіх напрямках – від конституційної поправки про шкільні молитви до бюджету Пентагону і Державного департаменту США [8]. Завдяки зусиллям другого за потужністю в США вірменського лобі Вірменія одержує від цієї держави значну фінансову допомогу (близько \$200 мільйонів на рік). Крім того, США забезпечують постійними фінансовими надходженнями (\$20 мільйонів на рік) бюджет невизнаної Нагірно-Карабахської республіки [3, с. 49].

Однією з координуючих та репрезентативних установ українців у США є Український конгресовий комітет Америки (УККА), який нині об'єднує близько 60 центральних організацій та понад 700 їхніх первинних осередків на місцях. Прикладом успішного лобіювання українською діаспорою в США інтересів України є прийняття Сенатом 9 березня 2006 року законопроекту, який скасував дію поправки Джексона-Веніка. Схвалений документ не лише відкрив для України режим цивілізованих торговельних відносин, усунув дискримінаційні санкції та обмеження, а й мав і має вагоме політичне значення. Слід нагадати, що для цієї мети за ініціативою Надії Мак'Конелл, президента Фундації Україна – США, та за сприяння організації «Українська Федерація Америки» була створена коаліція, куди увійшло 250 організацій, що сприяли відміні поправки. Окрім цього, УККА активно займається контактами з американськими конгресменами та сенаторами, інформує їх щодо важливих подій в нашій державі, сприяє підтримці України, зміцненню її ролі на світовій арені [19].

Українське лобі вперше заявило про себе у завершальний період Першої світової війни. Політична діяльність української еміграції у першу чергу зумовлювалася моральним обов'язком допомогти Україні в її боротьбі за незалежність. Конструктивною та вагомою була діяльність Українського народного комітету в США. У результаті звернень до президента В. Вільсона та заходів представників Комітету в конгресі українське питання знайшло розуміння і підтримку американського суспільства. Конгрес ухвалив резолюцію, і президент підписав закон про відзначення в країні 21 квітня 1917 р. Українського Дня, в який населення США було закликано складати пожертви на допомогу українцям-жертвам війни. У перший день відзначення було зібрано 53 тис. доларів [5].

Потужне українське лобі діяло в цей час і в Канаді. Суб'єктами лобіювання були не лише українські організації, але й ті загальноканадські структури, особливо політичні партії, до складу яких входили представники української громади, і які, зрештою, користувалися її підтримкою у досягненні своїх політичних цілей [10, с. 108]. Значні зусилля українських громадських об'єднань та окремих політичних діячів спрямовувалися на захист прав та інтересів українських емігрантів. Зокрема, показовим є факт визнання канадським урядом інтернування українців у роки Першої світової війни внаслідок майже 80-річної лобістської діяльності української діаспори. Згідно з прийнятим урядом Канади «Актом адекватних дій», з 1914 по 1920 рр. було інтерновано та кинуте у концтабори понад 8,5 тис. українців. Такі заходи спричинили масові протестні віча, заяви до урядових органів, відгуки в пресі [5]. Однак процес визнання владою Канади факту переслідування

українців виявився довготривалим [2, с. 180-185]. Лише в 2005 р., завдяки значним зусиллям Конгресу українців Канади, Українсько-канадського товариства громадянських свобод і Товариства ім. Т. Шевченка (УКФТШ) законопроект С-331 «Акт українсько-канадського визнання і відшкодування» отримав абсолютну підтримку всіх членів парламенту. Федеральний уряд визнав події інтернування 1914-1918 рр. як несправедливе ставлення тогочасного уряду до канадських українців, видання науково-популярних матеріалів, також започаткування переговорного процесу між міністром канадської спадщини, міністром фінансів та представниками КУК і УКТГС щодо відповідних відшкодувань за конфісковане в ті роки майно й інші активи української спільноти [2, с. 183].

Незаперечною і вагомою є роль українських громадських об'єднань діаспори у вирішенні долі біженців і переміщених осіб, які після закінчення Другої світової війни перебували в західних окупаційних зонах Німеччини, Австрії й Італії у таборах для біженців та переміщених осіб і з політичних міркувань не бажали повертатися на батьківщину. Спершу основним шляхом вирішення проблеми біженців та переміщених осіб союзники обрали репатріацію, що було закріплено ялтинськими угодами 1945 р. На вимогу керівництва СРСР репатріація повинна була відбуватись навіть у примусовому порядку [23, с. 163]. Однак близько 250 тис. українців оминули загрозу насильницького повернення до СРСР. Як стверджують фахівці, серед факторів, що змінили позицію англо-американських союзників щодо примусової репатріації українських біженців і переміщених осіб до СРСР, вагомий вплив мав тиск з боку провідних українських організацій та політичних лідерів еміграції [12, с. 131,338; 11, с. 144-146]. У результаті активної діяльності останніх біженцям і переміщеним особам українського походження вдалося виїхати та облаштуватися в державах, які не зазнали воєнних руйнувань.

Завдяки організаційній та фінансовій базі, створеній представниками першої та другої еміграційних хвиль, політичним емігрантам третьої хвилі вдалося досить швидко адаптуватися в країнах поселення. Маючи певний політичний досвід, вони почали брати активну участь в українському еміграційному політичному житті, основною метою якого було здобути підтримку якнайбільшого числа української еміграції у справі боротьби за державну незалежність України.

Провідна роль у боротьбі за державну незалежність України належала правозахисній діяльності. Українська діаспора систематично здійснювала тиск на міжнародні організації, органи влади, мас-медіа і громадськість країн Заходу з метою домогтися звільнення ув'язнених українців, а також реалізації передбаченого Декларацією прав людини ООН права нації на самовизначення [14, с. 60]. Найбільше піднесення правозахисного руху спостерігалось в кінці 1960-х – на початку 1970-х рр., що було зумовлене посиленням репресій та переслідувань в Україні національно-свідомої інтелігенції. У цей період діаспорні спільноти застосовували різноманітні форми масового лобювання, такі як: демонстрації, маніфестації, пікетування радянських посольств, листи до урядових установ, розповсюдження листівок, виступи та публікації в засобах масової інформації тощо. Дії української діаспори увінчалися успіхом, про що свідчить реакція міжнародної спільноти та її тиск на органи влади СРСР для позитивного вирішення питань, які піднімали зарубіжні українці. Реальним результатом стало звільнення ряду ув'язнених українців, зокрема Л. Плюща, В. Мороза та ін., а також їх виїзд у країни Заходу в 1970-х рр. [13, с. 19]. Успіху сприяли добре налагоджені внутрішні комунікації, здатність консолідувати сили з метою здійснення національно значущих завдань, ентузіазм, який проявляли українські діячі під час пресингових акцій. Провідна роль в організації ефективної лобістської діяльності діаспори, безумовно, належала українським регіональним громадським організаціям та найвищій координаційній громадській надбудові української діаспори у світі – Світовому конгресу вільних українців (СКВУ).

Важливим чинником державотворчих зусиль закордонних українців стала боротьба проти русифікації в УРСР. Українська діаспора намагалася зберегти і захистити національну культуру, апелюючи у цьому питанні до органів влади своїх країн та міжнародних організацій [14, с. 61]. Кінець 1970-х – 1980-ті рр. стали часом масштабних міжнародно-інформаційних кампаній української діаспори, спрямованих на захист прав людини, поширення у країнах Заходу правдивої історії України, дискредитацію радянської влади та відродження державної незалежності України [16, с. 26-27].

З перших днів проголошення Верховною Радою державної незалежності України зусилля діаспорних спільнот були спрямовані на лобювання урядів приймаючих країн з метою визнання

суверенітету молодій державі. Завдяки українським канадцям другою після Польщі 2 грудня 1991 р. визнала державну незалежність України Канада. Як стверджує І. Осташ, посол України в Канаді: «Брайен Малруні, який тоді був прем'єром, нещодавно сказав, що багато хто в країні дотримувався думки, що Канаді необхідно зачекати реакції інших країн на проголошення незалежності України. Але я відчував зобов'язання перед жертвовністю української діаспори, яка прагнула почути від Канади, їхньої нової батьківщини, голос у підтримку свободи, і ми визнали Україну» [21]. Значних лобістських зусиль було докладено й українцями США, щоб змінити думку президента Джорджа Буша, який не підтримував ідею державної незалежності і висловив свою позицію перед Верховною Радою УРСР 1 серпня 1991 р. Внаслідок цього була розгорнута масштабна інформаційна кампанія в мас-медіа. Численні престижні газети і журнали США опублікували коментарі і статті з незадовільною оцінкою виступу американського президента. На адресу Білого Дому надійшли тисячі листів з протестами. 21 вересня 1991 р. десятки тисяч українських американців вийшли на вулиці найбільших міст США під гаслом «Тільки незалежність принесе свободу й демократію для України». 20 листопада 1991 р. під тиском української діаспори Сенат США прийняв резолюцію, яка закликала президента визнати державну незалежність України у разі її підтримки українським народом під час референдуму. Як наслідок, 25 грудня 1991 р. державна незалежність України була визнана урядом США [15, с. 35-36].

Політична активність закордонних українців у Канаді й США є типовою для усієї західної діаспори. У меншій мірі в силу різних обставин проявляється вона і східною діаспорою. За словами экс-президента Світового конгресу українців А. Лозинського, «... усюди, де є українські громади. Навіть у постсоціалістичних та пострадянських країнах, у Польщі, Угорщині, Чеській Республіці, Словаччині, Румунії, Прибалтиці, Узбекистані, Казахстані українські громади діють, немов посли молодій державі, забезпечуючи прихильне ставлення владних структур їхніх держав до України» [7, с. 28].

Прикладом активної політичної діяльності, потенціалу лобізму та дій щодо створення позитивного іміджу України може слугувати активність української діаспори в Естонії. Коли в 2001 р. в Україні склалася загрозлива ситуація з дотриманням демократичних свобод і прав людини, Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) винесла на розгляд питання щодо можливого припинення членства України в цій інституції. Напередодні розгляду даного питання представники української діаспори Естонії зустрічалися з парламентарями Естонії, надсилали листи до ПАРЄ і членів естонської делегації у ПАРЄ з метою переконати учасників засідання в негативних наслідках такого рішення для розвитку молодій державі. Активна позиція українців привернула увагу Голови ПАРЄ лорда Рассела-Джонса, який, перебуваючи в тому ж 2001 р. в Естонії, побажав зустрітися саме з представниками українських діаспорних організацій, щоб обговорити становище національних меншин у країні, але бесіда «вилася в розмову про необхідність підтримки Радою Європи молодій незалежній Україні» [6].

Значний внесок здійснено діаспорою у справі визнання Голодомору актом геноциду українського народу парламентами держав світу та міжнародними організаціями. Внаслідок тривалих лобістських дій української діаспори на даний час Голодомор в Україні актом геноциду визнали парламенти 19 країн.

Слід зауважити, що завдання лобіювання інтересів українства традиційно характерне для діяльності багатьох українських діаспорних спільнот, серед пріоритетних визначають його і представники четвертої хвилі еміграції. Так, у статуті Всеамериканського громадського об'єднання «Нова українська хвиля», зареєстрованому 21 лютого 2007 р., першим завданням у сфері зовнішньої діяльності є: «Підтримка діяльності українських міжнародних громад, участь у громадських заходах української діаспори США, що сприяють реалізації української національної ідеї, утвердженню української національної державності, зростанню її міжнародного авторитету на міжнародному рівні» [20].

Підсумовуючи вищесказане, необхідно відзначити, що вплив діаспор у сучасному світі, безсумнівно, стає більш відчутним як у внутрішній політиці приймаючих країн, так і на міжнародній арені. В умовах глобалізаційних процесів етнічні діаспори стали активними суб'єктами міжнародного лобіювання, які, використовуючи свій потенціал у країнах проживання, здатні чинити певний тиск на їх уряди та міжнародні організації, регулюючи в такий спосіб зовнішньополітичний курс щодо держави або регіону походження. Значний потенціал у сприянні Українській державі в інтеграції до глобального контексту, підвищенню конкурентоспроможності в нових реаліях, просуванні її інтересів на міжнародній арені має і українська діаспора.

Роль діаспори у лобюванні національних інтересів України є, безсумнівно, вагомою і незаперечною. Починаючи з кінця Першої світової війни діаспорні спільноти виступали представниками інтересів українства і своєрідними групами тиску на органи влади приймаючих країн з метою здобути їх підтримку в боротьбі за державну незалежність України, захисті політичних і національних прав українського народу. Із проголошенням незалежності України зусилля діаспори були спрямовані на лобювання урядів країн проживання з метою визнання молодого держави як суверенного члена світового співтовариства, реалізації національних інтересів та утвердження позитивного іміджу. Однак не всі діаспорні групи активно проявляють себе у політичному житті приймаючих країн. Це пов'язано як з рівнем організованості самої діаспори, так і зі ступенем розвитку політичних, економічних і громадських свобод у приймаючому суспільстві. На нашу думку, вагомою причиною є і неефективна державна політика у сфері взаємодії з українською діаспорою. Незважаючи на ряд позитивних зрушень у цій сфері в останні роки, доводиться констатувати, що співпраця України з діаспорою в напрямі захисту національних інтересів так і не стала основою зовнішньої політики. Недостатнім є і залучення представників громадсько-політичних об'єднань закордонних українців до розробки та здійснення державної політики України у цій сфері.

Зважаючи на зростаючу роль етнічного лобізму у світовій політиці, на наше переконання, необхідно вивчити досвід та механізми співпраці інших держав, які вбачають у своїй діаспорі потужний фактор політичного, економічного, інформаційного впливу в країнах проживання і досить успішно використовують його, розробити концепцію світового українського лобі та стратегію реалізації національних інтересів у міжнародній сфері і конкретно в кожній приймаючій країні.

Чи зуміє Україна використати можливості, які відкриває перед країнами глобалізація, витримати виклики сучасності і стати повноправним членом світового співтовариства? Це залежатиме від уміння консолідувати зусилля світового українства і спільно та ефективно діяти в ім'я національних інтересів України на міжнародній арені.

-
1. Арутюнов С. А.: «В мире все больше людей, живущих на два дома и две страны» // <http://noev-kovcheg.1gb.ru/article.asp?n=96&a=38>.
 2. Балицька Ю. Участь Конгресу українців Канади у вирішенні питання стосовно інтернованих осіб українського походження в роки Першої світової війни // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2008. – Т. 17-18. – 180-185.
 3. Биковець В. Лобізм у системі представництва інтересів // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С.44-51.
 4. Бинецкий А. Е. Лоббизм в современном мире. – М.: ТЕИС, 2004. – 247 с.
 5. Гуцал П. З. Українська еміграція Канади і США та національно-визвольний рух на західноукраїнських землях (1914-1923): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. Ін-т народознав. – Львів, 2005 // <http://disser.com.ua/content/132204.html>.
 6. Лагутов Ю. Е. Развитие украинской диаспорной сети в ЕС как необходимая складовая государственной евроинтеграционной политики Украины // <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2006-/txts/POLITICHNI/06lyeepu.pdf>.
 7. Лозинський А. Основні питання діаспори до України // Друга міжнародна науково-практична конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. 18-20 червня 2008 р. м. Львів. Збірник доповідей. – С. 28-31.
 8. Костяев С. Кто реально правит США // <http://forum.vardanank.org/index.php?showtopic=20129>.
 9. Круподер О. Український лобізм у США: минуле, сучасність, перспективи // <http://h.ua/story/95253/>.
 10. Макар В. Питання української державності у працях канадського сенатора Павла Юзика // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 378-379. – С. 108-110.
 11. Макар Ю., Рудик С. Проблема видачі українських втікачів і переміщених осіб

- Радянському Союзові після Другої світової війни (1945-1946) // Питання історії нового та новітнього часу: Зб. наук, статей. Випуск 4. – Чернівці: Рута, 1995. – С. 141-147.
12. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні. – Мюнхен: Академічне вид-во д-ра Петра Белея, 1985. – 429 с.
 13. Недужко Ю. Боротьба української діаспори країн Заходу за права людини в Україні (середина 70-х – початок 80-х рр. ХХ ст.) // Мандрівець. – 2007. – № 6. – С. 14-20.
 14. Недужко Ю. Діяльність політичних та громадських об'єднань зарубіжних українців у контексті боротьби за державну незалежність України в 60-70-х роках ХХ ст. // Мандрівець. – 2009. – № 3. – С. 54-62.
 15. Недужко Ю. Діяльність української діаспори щодо становлення незалежної демократичної України (кінець 80-х – початок 90-х рр. ХХ ст.) // Мандрівець. – 2009. – № 1. – С. 30-38.
 16. Недужко Ю. Міжнародно-інформаційні кампанії української діаспори щодо становлення державної незалежності України (кінець 70 – початок 90-х років ХХ ст. // Мандрівець. – 2008. – № 7. – С. 26-32.
 17. Олійник О. М. Лобювання громадських організацій в Україні: українські реалії та світовий досвід // http://www.varianty.org.ua/projects/total/2005/civil_society/Oliynyk.htm.
 18. Слісаренко І. Бренд України після помаранчевої революції: інформаційні виклики // <http://www.viche.info/journal/245/>.
 19. Соціально-політичні аспекти діяльності організацій закордонних українців // <http://www.niss.gov.ua/Monitor/November09/08.htm>.
 20. Статут Всеамериканського громадського об'єднання «Нова українська хвиля» // http://newwave4.org/about_us.html.
 21. Парламентські слухання «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» // <http://www.ukurier.gov.ua>.
 22. Тихомирова Є. Б. PR – формування відкритого суспільства. – К.: Наша к-ра і наука, 2003. – 197 с.
 23. Anglo-American perspectives on the Ukrainian Question. 1938-1951. A documentary collection / Red. By Lubomyr Y. Luciuk and Bohdan S Kordan. – Ontario – New – York, 1987. – 242 p.

Михайло Яворський

ІНСТРУМЕНТИ ЗАЛУЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ДО ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

За Рейтингом Всесвітнього економічного форуму, у 2009 році Україна у сфері формування факторів інноваційного розвитку поміж 134 країн світу опинилася на 52-му місці, за оснащеністю сучасними технологіями – на 65-ій позиції, у сфері захисту прав інтелектуальної власності – на 114-й [1].

Тобто в країні існує проблема комерціалізації знань та низький ступінь нашого залучення до глобальної інноваційної економіки.

Високий науковий потенціал, про що свідчить участь українських вчених у Рамкових наукових програмах Європейського Союзу (ЄС), діяльність Українського науково-технологічного центру, американсько-українська програма науково-технологічного підприємництва, інноваційні проекти у рамках співробітництва ЄС і України в інноваційній сфері та ін., з одного боку, і низька інноваційна активність суб'єктів господарювання, з іншого – свідчать про існування бар'єрів між наукою і реальним сектором економіки.

Кожна з держав, які у вищезазваному Рейтингу займають передові позиції, майбутній соціально-економічний і культурний розвиток власного суспільства пов'язують з досягненнями науки та комерціалізацією її результатів шляхом ініціювання та підтримки активних інноваційних процесів. Уряди цих держав розробили стратегічні документи, які визначають концептуальне бачення національних інноваційних систем (НІС). Такі документи вперше прийняли у США, їх мають Франція, Німеччина,

Фінляндія, Польща, інші країни ЄС, а також сусіди України на пострадянському просторі Росія і Білорусь.

Підходів до визначення поняття НІС існує багато, проте їх суть зводиться до одного: НІС – це сукупність творчих особистостей і функціональних інституцій, які задіяні у процесі створення та трансферу наукових знань і технологій, та комплекс законодавчих і структурних компонентів, які визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу у межах національних кордонів.

З нашої точки зору, НІС повинна складатися з таких базових підсистем:

- освіти (дошкільна, шкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна);
- генерації знань (науково-дослідні установи, дослідницькі лабораторії вищих навчальних закладів, дослідно-конструкторські бюро фірм і корпорацій);
- інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубатори, осередки трансферу технологій, інформаційно-інноваційні центри, науково-технологічні парки, технополіси);
- виробництва послуг (великі і малі компанії, промислово-інноваційні кластери, установи охорони, зміцнення і відновлення здоров'я тощо);
- неурядових громадських організацій інженерно-технічної, науково-педагогічної та творчої інтелігенції, винахідників і новаторів;
- державного регулювання (законодавчі акти, норми, правила).

Ці підсистеми, взаємодіючи між собою, повинні забезпечити розв'язання в Україні таких основних задач:

- формування нових нестандартних підходів до вирішення проблем у сфері охорони, зміцнення і відновлення здоров'я, підвищення освітньо-фахового, культурно-духовного та інтелектуального рівня населення;
- створення нових високоінтелектуальних робочих місць, як у науково-технологічній сфері, так і у сфері виробництва та послуг;
- вирішення загальнодержавних та регіональних екологічних і ресурсних проблем за рахунок використання новітніх знань і технологій;
- збільшення доходів до бюджетів різних рівнів за рахунок розширення обсягів виробництва і продажу інноваційної продукції на існуючих підприємствах та створення нових малих і середніх інноваційних компаній.

Слід відзначити, що протягом останніх трьох років Президент, Верховна Рада та Кабінет Міністрів України провели ряд заходів і прийняли кілька важливих документів, що стосуються формування та розвитку НІС. Зокрема, у Верховній Раді 21 березня 2007 р. відбулися парламентські слухання «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування», 20 червня 2007 р. – «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації», 17 червня 2009 р. – «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2012 роки в умовах глобалізаційних викликів».

Прийняті Укази Президента від 16 травня 2008 р. «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку наукової сфери», від 21 серпня 2009 р. «Про Національну раду з питань науки, інновацій та сталого розвитку України».

Постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 р. № 439 затверджена Державна цільова програма розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки, від 14 травня 2008 р. № 447 – цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки».

17 червня 2009 р. за № 680-Р прийнято Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи».

Однак більшість прийнятих рішень та рекомендацій досі залишається на рівні побажань і декларацій, так як не були підкріплені з боку держави фінансовими та організаційними ресурсами.

Тому, з метою пошуку додаткових можливостей для реалізації поставлених цілей, слід налагодити системну роботу з фаховими представниками української діаспори та запропонувати інструменти залучення їх до формування підсистем НІС України, зокрема, підсистем інноваційної інфраструктури та неурядового сектора. Діаспора може фундаментально допомогти у сфері

інноваційного менеджменту, захисту та комерціалізації інтелектуальної власності, проведенні виставок, конференцій і у створенні нових компаній. Наведемо кілька конкретних успішних прикладів такої співпраці.

В середині 90-х років минулого століття Генеральним директором Програми розвитку бізнес-інкубаторів в Україні, яку фінансувало Агентство США з міжнародного розвитку, працював висококласний фахівець у галузі комерціалізації технологій та розвитку бізнесу, доктор Юрій Гамота. 25 березня 2010 р. він провів тренінги на зустрічі студентів і молодих вчених Львова з американськими і українськими експертами в галузі комерціалізації технологій, а також зробив презентацію «Підприємництво і вища освіта». Американець українського походження доктор Віктор Корсун працює заступником виконавчого директора Українського науково-технологічного центру (УНТЦ), який розпочав нову міжнародну програму Institute Sustainability Program – ISP (програма сталого розвитку інститутів), щоб допомогти інститутам та університетам у досягненні ними сталого розвитку, диверсифікації джерел для модернізації обладнання в лабораторіях і створення високоінтелектуальних робочих місць для молодих науковців [2].

Його виступ «Чи може Україна конкурувати у глобальній гонці економіки знань?» був дуже цікавим для учасників науково-практичної конференції «Сучасна наука та технології: від фундаментальних досліджень до комерціалізації науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР)» (Добровські читання), яка відбулася у Києві 10 березня 2010 р.

Львівський центр науково-технічної і економічної інформації спільно з німецькою компанією Mattfeldt & Sanger Marketing und Messe AG, в якій менеджером з проектів працює українка Ольга Кушевич, організували та успішно провели у січні 2010 р. міжнародну науково-практичну конференцію «Навколишнє середовище, будівництво, енергія – потреба розвитку, шанси ринку в Україні».

Німецька та українська сторони вирішили співпрацювати і надалі, зокрема, при створенні українсько-німецької виставкової мережі з просування інновацій, особливо в малі міста та сільські населені пункти України.

Дуже багато цінних практичних рекомендацій щодо шляхів зростання конкурентоспроможності України на основі вітчизняного інтелекту, удосконалення управління науково-технічною та освітньою сферами, активізації співпраці з діаспорою висловив під час перебування в Україні у якості радника Верховної Ради і Кабінету Міністрів доктор економічних наук, дійсний член Української вільної академії наук (США), член Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України, член Світової асоціації футурологів Осип Мороз. У своїй книзі «Модерна нація: українець у просторі і часі» на основі документальних матеріалів він показав працю, помисли і прагнення національно свідомої верстви української діаспори у США, яка всіляко сприяла відродженню незалежної України. Особливу увагу автор акцентує на проблемах української ментальності, використанні наукових знань та інтелекту, виробленні єдиної національної ідеї та створенні модерної української нації [3].

Думається, що на сьогоднішньому етапі розвитку нашої державності до процесів формування НІС в Україні, зокрема створення інноваційної інфраструктури, повинні активно долучитися Товариство українських інженерів Америки, Товариство українських інженерів Канади, Світова рада Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), Крайові НТШ у різних країнах світу та ін.

Йдеться про сприяння українським дослідникам і винахідникам у виході на зарубіжні ринки, шляхом патентування об'єктів інтелектуальної власності та створення спільних інноваційних підприємств.

У цій сфері могла би себе проявити і міжнародна громадська організація українців «Четверта хвиля».

Висновки. Україна повинна увійти до числа високорозвинених країн світу, ставши на шлях інноваційного розвитку та ефективного використання свого науково-інноваційного потенціалу. Це можливо здійснити на основі кооперації та великої і жертвовної роботи влади, громади, бізнесу, освіти і науки та залучення інтелектуально-фахового потенціалу кращих представників української діаспори, яка налічує, за різними оцінками, біля 20 млн. осіб.

У цьому контексті можна запропонувати у найближчий період часу спільними зусиллями здійснити такі конкретні дії:

- 1) Утворити комісію (секцію) інтелектуальної власності і трансферу технологій та фонд сприяння патентуванню винаходів українських винахідників і дослідників у зарубіжних

країнах при Світовій раді Наукового товариства ім. Шевченка.

- 2) Створити Світову раду Товариства «Рідна школа».
- 3) Організувати на базі регіональних структур науково-технічної та економічної інформації України демонстраційні інноваційні центри успішних світових компаній, власниками або менеджерами яких є особи з українськими коренями, періодично проводити майстер-класи для вітчизняних керівників і підприємців.
- 4) Розробити загальнодержавну та регіональні програми розвитку та підтримки центрів досконалості (передового досвіду) у науково-технологічній сфері за участю українських вчених, які працюють у закордонних дослідницьких лабораторіях і центрах.
- 5) Реалізувати ідею доктора Осипа Мороза і провести у 2011 році до 20-ї річниці Незалежності України Український Світовий конгрес (УСК) під девізом «Побудова модерної української нації».
- 6) Оскільки майбутнє твориться сьогодні, а молодь – це майбутнє України, потрібно широко залучити молодіжні громадські організації України й української діаспори до підготовки та проведення УСК. Молодь повинна мати квоту не менше 30-35 % у робочих експертних групах і серед учасників УСК [3].
- 7) Створити при Українській Всесвітній координаційній раді Футурологічний центр для формування прогнозів на майбутнє, оцінки виниклих ризиків та окреслення шляхів і методів поступу українства в сучасному світі.

-
1. Ткаченко В. Новий напрям у виставковому бізнесі // Винахідник і раціоналізатор. – 2009. – № 11-12. – С. 3-6.
 2. Цибульов П. М., Корсун В. Ф. Бар'єри на шляху комерціалізації результатів наукових досліджень в Україні // Наука та інновації. – 2009. – Том 5, № 6. – С. 87-95.
 3. Мороз О. Г. Модерна нація: українець у просторі і часі. – Львів: Універсум, 2001. – 440 с.

СЕКЦІЯ 2. ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАРУБІЖЖЯ

Володимир Бондаренко

ЗНАЧЕННЯ ВІЛЬНОКОЗАЦЬКОГО РУХУ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ І ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

На початку XXI ст. організації Вільного козацтва існують у більшості поселень західної української діаспори і в Україні. Рада українського козацтва у 2005 р. внесла термін «вільнокозацький» до назви загальноукраїнського козацького руху. До того ж, після 1991 р. з'явилися міжнародні та всеукраїнські козацькі організації, які оголосили себе правонаступниками вільнокозацького руху 1917-1921 рр. і в часи еміграції. На жаль, більшість старшин і козаків цих організацій не мають уявлення про історію, ідеологію, організаційно-правові форми, методи діяльності вільнокозацького руху в 1917-1993 рр., хоча клейноди Українського Вільного козацтва були передані до Києва у 1993 р. Ще менше така інформація доступна українцям зі східної діаспори. Тому козацький рух не набув такого поширення на теренах колишнього Радянського Союзу. Представники козацьких організацій західної діаспори не створили узагальнюючих праць з викладенням історії та практичними порадами щодо діяльності вільнокозацьких організацій. На наш погляд, праця організацій Вільного козацтва у 1917-1993 рр. в Україні і на еміграції потребує подальшого дослідження і практичного застосування, чому і присвячується наступна стаття.

З перших кроків вільнокозацького руху в еміграції до нього була привернута увага радянських і зарубіжних українських дослідників. Першу інформацію про діяльність Вільного козацтва в еміграції подав у своїй розвідці О. Бантиш-Каменський [1, с. 28-29]. Після Другої світової війни з'являються дослідження Ю. Тамарського, І. Цапка, А. Кущинського [2-4]. Вони мали незначний обсяг, а серед недоліків – відірваність від джерельної бази та заангажованість. Певну увагу вільнокозацькому руху приділили радянські історики В. П. Чередниченко та В. П. Трошинський [5; 6]. Вони характеризували цей рух з ідеологічних позицій як «буржуазно-націоналістичний», «фашистський». Після набуття Україною незалежності з'явилися дослідження, присвячені Вільному козацтву в еміграції та його значенню для громадсько-політичного життя української діаспори. На жаль, таких робіт було створено небагато. Серед них зазначимо дослідження Т. Осташко, А. Боляновського, В. Задунайського [7-9]. У цих працях досліджуються початки вільнокозацького руху в еміграції в 1921-1922 рр., деякі аспекти участі формувань Вільного козацтва у Другій світовій війні та проблеми збереження козацьких традицій та ідентичності за межами України. Недослідженими залишаються проблеми історії Вільного козацтва після Другої світової війни, та й попередні періоди малодосліджені і потребують подальшого вивчення. Не було створено монографічних праць, присвячених діяльності організацій і формувань Українського Вільного козацтва у 1921-1993 рр. і не захищено жодної дисертації. Отже, визначена проблема викликає необхідність подальшого дослідження.

У статті досліджується роль вільнокозацького руху в громадсько-політичному житті західної української діаспори. Аналізуються організаційно-правові форми, ідеологія, методи та форми діяльності козацьких організацій та їх вплив на широкі маси українців у світі. Вивчається досвід організацій УВК для збереження національної ідентичності українців у діаспорі. Джерельною базою статті стали архівні документи, мемуари, матеріали періодичної преси.

Козацтво відіграло значну роль в історії України. Після реформи Стефана Баторія і появи реєстрових козаків козацтво фактично перетворилось на стан вже на початку XVII ст., активно беручи

участь у житті суспільства та ставши ініціаторами формування «руської ідентичності» та осердям створення політичної нації. Приплив української еліти до козацтва перетворив його фактично на еліту української нації. Таким чином, самоідентифікація українського козацтва була пов'язана з українським суспільством і нацією, де вони вбачали себе окремим станом [10]. Змістом козацької ідеології стала ідея національної самооборони в умовах втрати власної державності та національного, соціального й релігійного гноблення іноземцями. Цінність її полягала в тому, що вона стала тією необхідною основою для зміни етнічного і подолання існуючої національної кризи, що загрожувала існуванню українського народу як окремого етносу та нації. Адже Росія, як і Україна, була православною країною, що ускладнювало національну диференціацію українців та росіян. Однак козацька ідеологія визначала принципово відмінний від російського український суспільно-політичний устрій та опиралась на власну духовно-релігійну та культурну традицію, що послужило необхідним чинником відмежування України від Росії. Отож, козацька ідеологія стала інтегративним складником української національної ідеї, яка орієнтувалась на подолання залежності України від Росії та інших держав, відновлення втраченої автономії, а пізніше – створення незалежної Української держави.

Тому не дивно, що ці ідеї стали частиною ідеології українського національно-визвольного руху з середини XIX ст. Це прослідковується в ідеології та діяльності українського руху від Кирило-Мефодіївського товариства і до діяльності українських політичних партій на початку XX ст. Організатор Вільного козацтва Я. Водяний згадував про активне використання українськими есерами козацької ідеї для агітації і пропаганди та створення бойових дружин у 1905-1907 рр. [11]. Менталітет наддніпрянських українців сформувався під впливом козацтва. Йому були притаманні любов до свободи, незалежності, демократії, а з іншого боку – авантюризм, амбіційність, егалітаризм. Отже, козацька ідея стала частиною ідеології українського національно-визвольного руху, народного менталітету, національної ідентичності.

Козацька ідея була частиною самоідентифікації наддніпрянських українців і відіграла важливу роль у національному усвідомленні галичан. Характерним прикладом стала січово-лугова ідеологія, яка була притаманна таким організаціям, як «Січ», «Сокил», «Пласт» і стрілецькому руху. Ідея соборності України також була заснована на козацькій ідеї. Керівник вільнокозацького руху на Катеринославщині Ф. Сторубель брав активну участь у січовому з'їзді у 1912 р., де активно обговорював поширення козацьких організацій у Наддніпрянській Україні.

Вибух революції у 1917 р. привернув увагу до козацької доби. Вона не тільки надавала легітимність новітньому державному будівництву, а й була найближчою для народної свідомості добою незалежної української держави. Події 1917-1921 рр. стали часом відродження українського козацтва у формі вільнокозацького руху. Тому і після поразки національно-визвольних змагань козацька ідея не втратила своєї важливої ролі на еміграції. Крім того, цьому сприяла наявність вільнокозацького руху, який виник і загартувався в буремних подіях Української революції та війн за незалежність України.

Друга хвиля української еміграції була політичною, вона включала до 100 тисяч осіб, це були козаки і старшини українських армій та їх родини, чиновники українських урядів, інтелігенція. Ще більше українців за походженням було серед солдат і офіцерів білогвардійських армій, махновців, повстанців. До цієї еміграції у міжвоєнний період приєдналася трудова українська еміграція з Галичини, Буковини, Волині й Закарпаття. Завданнями політичної еміграції стало формування політичних програм та ідеології українського національно-визвольного руху й конкретна боротьба за втілення ідей. З іншого боку, виникла проблема збереження національної ідентичності серед емігрантів в інонаціональному середовищі. Вільнокозацький рух, опинившись на еміграції, відігравав певну роль у вирішенні обох завдань.

У 20-х-30-х рр. XX ст. формувались нові політичні напрямки та їх ідеологія, виходячи з уроків українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. «Старі» українські партії, есери й есдеки, поступово втрачали підтримку, а замість них формувалася новий національно-демократичний напрямок у енергійській орієнтації. Це ускладнювалось тим, що авторитет С. Петлюри після підписання Варшавської угоди та від'їзду з армії перед І-м Зимовим походом стрімко падав. В опозиції до нього знаходилось

багато видатних представників українського руху. Серед них – М. Омелянович-Павленко, І. Полтавець-Остряниця, В. Габсбург (Василь Вишиваний). Гетьманський рух ще не був організаційно оформлений та не мав значної підтримки серед емігрантів. Наслідком таких політичних подій стало відродження вільнокозацького руху в еміграції у 1921 р. у вигляді Українського національного вільнокозацького товариства (УНВКТ) на чолі з В. Габсбургом. Організація стояла на елітарно-монархістських позиціях і мала підтримку серед представників прихильників УНР і гетьманців. Практично це було початком формування нової правоцентристської монархістської ідеології, де в чому відмінної від монархії зразка В. Липинського. УНВКТ мало зв'язки у 1921-1922 рр. з Центрповстанкомом, Всеукраїнською національно-козацькою радою та іншими підпільними організаціями. І. Полтавець-Остряниця деякий час знаходився у Холодному Яру і керував повстанськими загонами. Виходила і газета «Соборна Україна», де публікувалися цікаві ідеологічні і політичні статті та повідомлення про повстанський рух [7; 12].

Завершення організаційного оформлення гетьманського руху та непорозуміння між В. Габсбургом та І. Полтавцем-Остряницею призвели до розпаду УНВКТ. З цього часу існувало декілька вільнокозацьких організацій, серед них: Українське національне козацьке товариство (УНАКОТО), Українське козацьке товариство (УКТ) та Січові організації в США і Канаді під керівництвом Українського союзу гетьманців-державників. УНАКОТО проіснувало з 1923 по 1933 рр. під керівництвом І. Полтавця-Остряниці. Його осередки знаходились у Німеччині, Чехословаччині, Польщі, Франції, Марокко, США. Чисельність організації в різні часи складала від 5 до 10 тисяч козаків і старшин. За своїм характером УНАКОТО було праворадикальним, тоталітарно-елітарним, проголошувався «фашистський» характер ідеології товариства. Прихильність до християнства і православної церкви, слабкість расових теорій в ідеології, відсутність чітко визначеної однопартійної системи все ж таки не збігалися з класичними формами ідеології фашизму. Організація мала свій орган «Український козак», а пізніше бюлетень «Вільний козак». УНАКОТО активно співпрацювала з правими та праворадикальними партіями Європи й Америки. Це не було дивним у часи загального захоплення авторитарними і тоталітарними ідеями серед української та російської еміграції. Найбільш міцні позиції УНАКОТО мало у 1926-1929 рр. після смерті С. Петлюри у вирі пошуків нової ідеології й організаційних форм серед українських емігрантів. Після 1929 р. позиції товариства послаблюються у зв'язку з активною діяльністю новонародженої ОУН [13].

Важливу роль для збереження національної ідентичності українських емігрантів відігравали заходи, які проводились козацькими організаціями. Це і відзначення свята Покрови 1 (14) жовтня, дня проголошення IV Універсалу, шевченківські свята. Існували козацькі читальні та різноманітні гуртки. Все це сприяло збереженню ідентичності, особливо серед молодшого покоління емігрантів та дітей. Значну роль у патріотичному вихованні молоді відіграли Січі під керівництвом О. Назарука в США і Канаді. Після візиту Д. Скоропадського до Північної Америки було досягнуто угоди з канадійським урядом про створення військових формувань з українців у резерві армії. Значну роботу серед українського студентства проводили брати М. та І. Омеляновичі-Павленки в Чехословаччині.

На жаль, розчарувавшись у політиці демократичних країн щодо України, представники вільнокозацького руху у 1935 р. перейшли на відкрито пронацистські позиції [14]. Був створений Український національний козацький рух (УНАКОР), який співпрацював з нацистами. У роки Другої світової війни вільнокозацькі організації опинилися в різних політичних таборах. І. Полтавець-Остряниця та І. Омелянович-Павленко підтримали Німеччину в боротьбі з СРСР і намагалися створити формування Вільного козацтва на окупованих територіях. Вільнокозацькі формування на службі у нацистів були створені у Вінниці, Дніпропетровську, Сумах, Глухові та інших містах. Активну участь у розбудові Української національної армії брали лідери Вільного козацтва А. Вовк, П. Терещенко, М. Омелянович-Павленко, А. Долуд. З іншого боку, організації УНАКОР на Волині стали ініціаторами створення УПА «Поліська Січ» на чолі з Т. Боровцем (Бульбою). Таким чином, діяльність вільнокозацького руху у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни була суперечливою і непослідовною, хоча й зробила певний внесок в Український національно-визвольний рух.

Після Другої світової війни більш як 200 тисяч українців опинилися на еміграції. У 1945-1950 рр. основна діяльність Вільного козацтва концентрувалася в таборах переміщених осіб у Західній Німеччині. Отаманами в той час були Л. Бондаренко та Д. Гулай [3]. Нова ідеологія вільнокозацького руху та його організаційна структура були пов'язані з Державним центром УНР в екзилі. Ініціаторами відродження Вільного козацтва були М. Омелянович-Павленко, А. Кущинський, І. Цапко. З 1946-1952 рр. відбувалося організаційне оформлення Українського Вільного козацтва. Після переїзду переміщених осіб до Північної Америки центр діяльності УВК перемістився до США і Канади. До кінця 60-х рр. організації Вільного козацтва діяли у США, Канаді, Бразилії, Аргентині, Німеччині, Великій Британії, Франції, Бельгії та Австралії. Найвищого розквіту вільнокозацький рух у західній діаспорі набув у 70-х – на початку 80-х рр. ХХ ст. Активну роль відігравав журнал «Українське козацтво», який мав понад 1000 примірників. У ньому публікувалися статті з історії та ідеології вільнокозацького руху, публіцистика, художні твори.

Осередки Вільного козацтва значну увагу приділяли роботі з молоддю та пропаганді власних ідей. Поміркована й толерантна позиція лідерів УВК дозволила об'єднати в козацьких лавах представників різних хвиль еміграції та різних регіонів України. Серед козаків і старшин були прихильники УНР, гетьманці-державники, члени ОУН. Козацька ідея об'єднала їх на різних континентах. Різноманітні заходи – свята, лекції, виставки, політичні акції – допомагали національному вихованню та збереженню ідентичності. У станицях і хуторах УВК виховувалась національна свідомість молодих представників української діаспори. Активність УВК почала спадати в середині 80-х рр. ХХ ст., це було пов'язано з недостатнім притоком молоді, з відходом у вічність ветеранів козацького руху, процесами, які відбувалися на Україні. Після 1991 р. організації УВК продовжують діяти в західній українській діаспорі.

Підсумовуючи все сказане, необхідно зазначити, що вільнокозацький рух відіграв значну роль в громадсько-політичному житті української діаспори. Він сприяв збереженню національної ідентичності зарубіжних українців, у ньому був накопичений значний досвід діяльності в умовах сучасних демократичних країн, але, на жаль, він залишається не використаним в Україні і східній діаспорі.

-
1. Бантиш-Каменський О. До історії козацького руху на Україні в 1917-1918 рр. / О. Бантиш-Каменський. – Біла Церква, 1923. – 29 с. – (Б-ка «Укр. козака»).
 2. Тамарський Ю. Українське Вільне Козацтво / Ю. Тамарський // Вісті Комбатанта. – 1962. – № 1. – С. 28-31.
 3. Цапко І. Роля Вільного Козацтва у визвольній боротьбі (3 нагоди 50-річного Ювілею Українських Збройних Сил) / І. Цапко // Вісті комбатанта. – 1967. – № 5-6. – С. 19-25.
 4. Кущинський А. Козацькі ідеї генерала Михайла Омеляновича-Павленка / А. Кущинський // Українське козацтво. – 1969. – № 3-4. – С. 27-32; його ж. Два брати козацькі генерали / А. Кущинський // Там само. – 1975. – № 1. – С. 11-18; його ж. Традиційна національна державницька сила / А. Кущинський // Там само. – 1977. – № 4. – С. 5-9; його ж. На порозі 62-го року існування УВК / А. Кущинський // Там само. – 1979. – № 3-4. – С. 36-43.
 5. Чередниченко В. П. Анатомія зради. Український буржуазний націоналізм – знаряддя антирадянської політики імперіалізму / В. П. Чередниченко. – К: Політвидав України, 1978. – 334 с.; його ж. Контрреволюція на експорт: Український буржуазний націоналізм в арсеналі сучасного антикомунізму / В. П. Чередниченко. – К: Політиздат України, 1985. – 166 с.
 6. Трощинський В. П. Найманці фашизму: (Українські буржуазні націоналісти на службі гітлерівців у міжвоєнний період. 1921-1939 рр.) / В. П. Трощинський. – К: Наукова думка, 1981. – 139 с.
 7. Осташко Т. До історії українського вільнокозацького руху в еміграції (1919-1945рр.) / Т. Осташко // Історія України. – 2000. – № 45. – С. 1-4.; її ж. Український козацький рух в еміграції (1919-1939) // Український консерватизм і гетьманський рух: Історія. Ідеологія. Політика / Т. Осташко. – К., 2000. – Вип. 1. (Відп. ред. Ю. Терещенко та ін.) / Вісник Київського лінгвістичного ун-ту, 2000. – Вип. 4. Серія: Історія. – С. 285-294.; її ж. Українські монархічні сили в еміграції на початку 20-х років / Т. Осташко. URL: <http://>

- www.chornoshlychnyk.io.ua/
8. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945) / А. Боляновський. – Львів, 2003. – 685 с.
 9. Задунайський В. В. Бойове мистецтво та військова спадщина українських козаків в кінці XIX – на поч. XXI ст. / В. В. Задунайський / Донецький національний університет. – Донецьк Норд-Прес: ДонНУ, 2006. – 322 с.
 10. Брехуненко В. Стосунки українського козацтва з Доном у XVI - середині XVII ст./ В. Брехуненко / НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського. – К.: Тандем-І, 1998. – 335 с.
 11. Водяний Я. Українське Вільне козацтво та його з'їзд в Чигирині З.Х. 1917 (Зі спогадів) / Я. Водяний // Українське козацтво. – 1977. – № 4. – С. 30-34.
 12. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО). – Ф. 3619. – Оп. 3. – Спр. 19. – Арк. 119-119 зв.
 13. ЦДАВО. – Ф. 4465. – Оп. 1 – Спр. 1040. – Арк. 3 зв-4.
 14. Ідеологія Українського Вільного козацтва «УНАКОР». – Мюнхен, 1936. – 46 с.

Славко Бурда

ПРОБЛЕМАТИКА УКРАЇНЦІВ У ХОРВАТІЇ

Шановні співробітники і друзі, члени українських організацій у Європі і світі!

За останні десять років у житті національних меншин у Хорватії відбулися великі зміни, викликані зміною закону про національні меншини і самостійною реорганізацією національних меншин. На сцені української і русинської національних меншин також сталися значні зміни, так що вже у післявоєнні роки (1996) русини-українці відділилися як національні меншини з метою здобуття більшого авторитету і привілеїв поміж іншими національними меншинами в Хорватії. Все більші політичні і суспільні права, забезпечені законом для кожного громадянина, звели багаторічні спільну і узгоджену політику на шлях особистих очікувань амбітних особистостей, а не нашої спільноти, як це було передбачено. Усі позитивні, а й негативні вчинки довели до того, що сьогодні у Хорватії діють 4 організації національних меншин, і складається враження, яке шкодить русинам і українцям, що вони все менше мають намір узгодити свої громадсько-політичні засади з метою об'єднання сил для захисту від подальшої асиміляції.

Зараз у Хорватії діють 4 організації: «Союз русинів і українців Хорватії», заснований 1968 року, найстарша організація, яка і сьогодні налічує понад 600 членів, з них понад 150 вважає себе українцями. Основна політика «Союзу» ґрунтується на об'єднанні русинів і українців, причому обидві групи вважають Україну своєю прабатьківщиною. Сьогодні «Союз» об'єднує 10 організацій національних меншин, а колись нараховував 13 організацій. Майже кожна з цих організацій завдячує саме «Союзові» за створення і свою успішну діяльність. 2002 року заснована інша організація – «Товариство української культури», яка об'єднує порівняно невелику кількість членів у Загребі і навколишніх областях. Головні засади діяльності цієї організації – представлення і популяризація української культури між русинами й українцями Хорватії. У 2005 році заснована третя організація, «Руснак», яка у Славонії (частина Хорватії) об'єднує також порівняно невелику кількість представників виключно русинської національної меншини та пропагує зовсім незалежну політику русинства, вважаючи, що Україна не є прабатьківщиною русинів.

Результатом суперечок всередині «Союзу русинів і українців Хорватії» та бажання окремих осіб здійснювати власну політику культурного розвитку української національної меншини у Хорватії був вихід із «Союзу русинів і українців Хорватії» у 2008 році 4-х повністю українських організацій і формування «Української громади Республіки Хорватія». Нещодавно заснована «Українська громада» сьогодні налічує понад 400 членів, з-поміж них понад 350 – українці. Їхня політика в окремих колах інших організацій національних меншин вважається повністю сепаратистською, що провадиться з метою повного відокремлення русинської і української національних меншин. Вважається, що це було додатковою причиною створення ще сильнішого сепаратизму у частини русинів та в інших організаціях.

На жаль, під час формування «Української громади» зауважені радикальні методи невиправданого знецінення та неповаги до окремих багатолітніх українських активістів, з метою досягнення власних цілей і цілей, заданих окремими особами всередині цієї групи, котрі поверхнево розуміють суспільні наслідки сепарації всередині найстарішої кровної організації, «Союзу русинів і українців Республіки Хорватія».

Згідно з прогнозами деяких досвідчених українських активістів (а також за моїми прогнозами), сьогодні у Хорватії існують три головні політичні течії русинів і українців, і якщо вони не дійдуть згоди і консолідації, то в наступному періоді вони формуватимуть свою діяльність згідно з власним напрямом. Невідомо, який вплив матимуть такі настрої через 10 або 20 років, чи збережуться усе більше й більше роз'єднані спільноти русинів і українців, чи спонукатиме це до подальшої асиміляції і роз'єднання, беручи до уваги політичні та інші права громадян, урегульовані прихильними до національних меншин хорватськими законами. Щодо політики «Союзу русинів і українців Республіки Хорватія» і моїх особистих поглядів, вважаю, що русини і українці як спільнота у Хорватії посідають особливе, зразкове місце. Я, співробітник і активний член з 30-літнім стажем у цій організації, за те, щоб українці і русини діяли і будували своє майбутнє разом, у рамках закону, тобто прав, які пропонує Республіка Хорватія і Євросоюз. Вважаю, що русини і українці – це один народ, розділений незнанням і упередженням, насадженим історичними політиками, які часто насаджуються і сьогодні, а багаторічна політика і діяльність спільноти у рамках «Союзу русинів і українців Республіки Хорватія» безпосередньо протиставляється цьому.

Ось цей мій невеличкий коментар – реакція на різноманітні спекуляції про політику українців у Хорватії і про мої власні засади діяльності. Вважаю, що усі українці у Хорватії мають право висловити свою думку і при цьому не мусять зазнавати тиску інших осіб, котрі у надто авторитарний спосіб знецінюють моральні, тобто демократичні цінності і плюралізм, що є основою кожного цивілізованого суспільства. Не має значення, у якій хорватській кровній організації знаходяться і діють українці, вони повинні співпрацювати і узгоджувати спільну політику, а не знецінювати багаторічну працю численних активістів з іншими засадами – бо що ж ми тоді скажемо нашим потенційним співробітникам?! З іншого боку, чи захочуть наші діти завтра боротися за українські інтереси, якщо побачать таку заздрість окремих опортуністів, які на українській проблематиці хочуть збудувати свою особисту і політичну кар'єру? Мій внесок у збереження української ідентичності у Хорватії і Європі завжди був добровільним, і я ніколи не мав наміру одержувати за це будь-які винагороди чи віддяки. Того ж очікую і від інших українських співпрацівників у Хорватії, яких закликаю до співпраці, обміну думками і узгодження з метою створення однієї цілісної спільноти, яка б осмислила регіональне об'єднання і успішну діяльність у складі Європейського та Світового конгресу українців.

Дякую за розуміння!

Віра Бурдяк

УКРАЇНЦІ В БІЛОРУСІ, ПОЛЬЩІ ТА ЛИТВІ: ПРАВОВІ І СОЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сучасна міжнаціональна взаємодія, врегулювання етнічних відносин, конфліктів, які жевріють у постсоціалістичних і пострадянських державах, вже незалежних після краху СРСР, займають важливе місце у структурі їх державної політики. У процесі міжетнічної взаємодії є ряд негативів, які залишились у спадок від неадекватної моделі етнонаціональної політики СРСР (поширеної і на країни соцтабору), що була неефективною і мало прийнятною для багатонаціональних держав, не відповідала на виклики цивілізаційного розвитку. На хвилі здобуття незалежності, становлення державності і суверенності, у нових демократіях регіону ЦСЄ і СРСР виявилася спільна, характерна тенденція – їх національні еліти шукали вихід з-під впливу СРСР.

Проблеми міжнаціональної взаємодії, захисту прав національних меншин аналізували у своїх працях зарубіжні вчені А. Абашідзе, Г. Біро, М. Валцер, Ф. Гекман, Н. Гіразолі, Е-І. Даеса, В. ван Дейк, А. Ейде, Г. Жванія, В. Карташкін, Ч. Тейлор, Ф. Капоторті, В. Кимличка, П. Ковач, Е. Сміт, Р. Тузмухамедов, Х. Хеннам, С. Юрьев. Серед українських вчених різні аспекти проблеми прав національних меншин

досліджували О. Антонюк, В. Бурдяк, М. Буроменський, І. Варзар, К. Вітман, В. Євтух, О. Картунов, І. Кресіна, І. Курас, О. Майборода, М. Орзіх, В. Панібудьласка, В. Погорілко, Ю. Римаренко, Л. Рябошапка, Л. Шкляр, Ю. Шемшученко, М. Шульга. Проблеми ж міжнаціональної взаємодії українців Білорусі, Польщі і Литви не привертала їх уваги. Тому, спробуємо порівняти і проаналізувати проблем, які сприяють / заважають взаємодії між націями і етносами в цих країнах, з'ясувати можливі шляхи подолання кризових явищ.

Означені держави вже у перші роки незалежності відчули загострення етнополітичних проблем, спричинених діями минулого режиму. Звичайно, кожна з країн їх вирішувала на власний розсуд, але повсюди ці негативи накладалися на загальні проблеми перехідного періоду – економічні й соціальні кризи, суперечності демократичних реформ, корупцію, непристосованість державного апарату до нових умов діяльності і певного реагування на етнонаціональні виклики. Відомо, що з 90-х рр. найкращих успіхів у демократизації досягли Польща і Литва, які відразу взяли правильний (як показали 20 років), швидкий курс на *шокові* економічні, соціальні реформи, розвиток громадянського суспільства, і, зрештою, вони інтегрувалися до ЄС. Залежно від регіону й етнічного складу населення міжетнічні суперечності Польщі, Білорусі, Литви доволі різні.

Так, для Литви проблема міжнаціональної взаємодії виявилася не такою болючою, як для інших країн Балтії, що пояснюється насамперед невеликою часткою титульного етносу й істотним домінуванням російської меншини (куди часто відносять і українців) у загальній кількості їх населення. Серед країн Балтії Литва найбільш однорідна за національним складом (тут понад 80 % литовців, в Естонії – 62 % естонців, в Латвії – 52 % латвійців) [13, с. 208-209]. Характерно, що населення країн Балтії ніколи не втрачало своєї етнокультурної ідентичності, незважаючи на відверту політику русифікації, яку проводив СРСР. Наполегливість Москви *причесати всіх під себе* викликала протести у жителів Балтії і бажання не ідентифікувати себе з Росією, а відмежуватись від неї. Це дозволило населенню зберегти ознаки національної самосвідомості й успішно відтворити її категорії в соціокультурній сфері. База політичної інтеграції в межах країн Балтії була доволі потужною. У січні 2001 р. експертне опитування представників не титульної нації Литви показало, що більшість з них політично та соціально адаптовані і не бажають конфлікту з владою [9]. Природна зміна поколінь, чітка інтеграційна політика, досягнення міграційної стабільності сприяли етнічній толерантності у суспільстві, глибшій адаптації нелитовців. Тож, дійсно, гідна і самодостатня та нація, яка може прищепити іншим повагу до своєї мови, культури і способу життя.

За даними статистики, на 1 січня 2008 р. у Литві проживало 3366.2 тис. чол., які за національним складом визначалися так: литовці – 84,6 %, росіяни – 5,1 %, поляки – 6,3 %, білоруси – 1,1 %, українці – 0,6 %, євреї – 0,1 %, латиші, татари, цигани і німці – 0,1 % [8]. За культурними і мовними відмінностями, у Литві є чотири регіони: Аукштайтія, Дзукія, Сувалькія, Жямайтія. Але вона, як і Латвія й Естонія, виробила унікальну модель етнонаціональної політики – *етнонаціональний самозахист*, використавши політичні, правові, адміністративні і соціальні механізми, відмінні від демократичних принципів недискримінації, рівноправного розвитку етнічних, національних і мовних меншин [2, с. 6].

Прийнята у Литві модель легітимізувала домінування титульного етносу через набуття литовського громадянства, мовної й кадрової політики і, в такий спосіб, створила перешкоди для демократичних механізмів інтеграції до соціуму і політикуму інших етносів. Модель акумулювала чіткі вимоги належності до суспільства, яке ідентифікується з титульним етносом, і спрямувала їх на формування політичної нації; викликала проблему дотримання мирного й найперше рівноправного співжиття всіх етносів. Історичний факт приєднання їх у 1940 р. до СРСР мав серйозні наслідки в демографічній ситуації й етнічному балансі, завдяки імміграції росіян і російськомовного населення до цих країн. У Литві не було жорстких міжетнічних конфліктів, як на Кавказі, але хисткий етнічний баланс із домінуванням у всіх сферах життя не балтійців, а російськомовного населення викликав саме таку модель її політики. Більшість не балтійців залишилася в регіоні, і відчуття *етнічного викорінення* створює для них певний дискомфорт. Інститут громадянства – ключовий у реалізації дискримінаційної моделі етнонаціонального самозахисту. Литва важко вирішувала проблему громадянства нелитовців, але вирішила її демократично (адже цей відсоток населення не загрожував культурі і політичному домінуванню етнічних литовців) – інтегрувати нелитовців і натуралізувати неетнічних литовців за деяких умов. Нині у Литві 95 % населення – громадяни країни.

Водночас аналіз цієї моделі у Литві виявив ряд аспектів. По-перше, історично зумовлений і вкорінений

у свідомості стереотип балтійських націй, за яким етнічні естонці, латвійці, литовці прагнули сформувати нації-держави з 1918 р., але цей процес зупинив СРСР, встановленням влади у 1940 р. Тож ставлення до росіян і російськомовних громадян як до рівних з представниками титульних націй вважалось загрозою незалежності держави. По-друге, особлива роль у моделі належить політичній еліті Литви. У 1991 р. її представляли титульні етноси, а згідно з принципом етнічної ієрархії СРСР – титульна нація складала більшу частину номенклатури союзної держави. Політична еліта Литви прагнула змістити акценти з комуністичного минулого на етнічний фактор як цінність, що легітимізувала утримання влади в її руках. По-третє, акцент на сприйнятті *новоутворених меншин*. Влада діяла за принципом, що хоч культура прав меншин у суспільстві на загал зростає, але в самих меншинах політична культура цих прав відсутня. Тож у Литві діє пострадянський синдром меншин, вимоги яких далекі від принципів демократичного визнання їх прав, це – протидія дискримінації за етнічною ознакою. По-четверте, до позитивних тенденцій у сфері інтеграції нелитовців у суспільство Литви слід віднести процеси політичної і соціальної інтеграції.

Аналогів моделі етнонаціональної політики, яка створена у країнах Балтії, немає на пострадянському просторі і в демократичній Європі. У Литві модель, меншою мірою, ніж в Естонії та Латвії, передбачає не просто дискримінацію нацменшин, а й позбавлення їх права захищати свої права через канали впливу на державну політику. 5 % представників етноменшин Литви отримали статус негромадян і втратили політичні права, не беруть участі у формуванні органів влади й місцевого самоврядування. Тож вони повністю позбавлені механізмів формування державної політики захисту нацменшин. Реалізація жорсткої і дискримінаційної моделі етнонаціональної політики, її послідовне втілення в законодавстві порушує і права нацменшин, і права людини. Національні меншини не представлені в політичних елітах цих країн, а низький рівень етнічної мобілізації меншин пояснюється відсутністю політичних прав.

Оскільки більша частина дискримінованих нацменшин – це слов'янське, російськомовне населення, ЄС прийняв країни Балтії в своє коло, незважаючи на очевидне порушення однієї з головних умов Копенгагенських критеріїв – рівня розвитку демократії і рівноправного статусу меншин. Якщо б ЄС й інші європейські інституції наполягли на наданні всіх прав меншинам – це спонукало б загрозу домінування російського вектору інтеграції і переходу країн під вплив Росії. Безкомпромісні вимоги ЄС до Болгарії й Румунії щодо забезпечення прав ромів стали досить м'якими у країнах Балтії. Етнонаціональна політика ЄС спрямована на захист *скривджених* меншин, а не домінуючих у державі чи регіоні, які можуть втягти малі, але стратегічні держави Балтії у свій вплив. Отже, геополітика перемогла цінності демократії. Чинна у Литві модель це – механізм збереження її ідентичності, самобутності, мови, культури і навіть держави. Але вона вже виконала свою функцію, й нині актуальне залучення меншин у суспільство, адже їх дискримінація викликає міжетнічні конфлікти. Литва під тиском ЄС розробила і реалізує концепцію інтеграції соціуму, поступового залучення меншин у суспільне життя та поліпшення їх статусу [5].

У Польщі ситуація значно краща, і при вступі до ЄС держава запровадила ефективні механізми дотримання й захисту прав меншин. 2002 р. у Польщі провели загальний перепис населення. Вперше після 1931 р. включили питання про національну приналежність, яке виявило, що Польща – країна однорідна в національному відношенні. Майже 97 % жителів (37 млн.) декларують себе як поляки і лише 1,25 % (471,5 тис.) заявили про іншу національність. Значна частина респондентів – 2,05 % (774,9 тис.) не змогла / не побажала національно ідентифікуватись. Перепис показав, що найбільшою меншиною є сілезці (173,2 тис.), далі німці (152,9 тис.), білоруси (48,7 тис.), українці (31,0 тис.), цигани (12,9 тис.), росіяни (6,1 тис.), лемки (5,9 тис.), литовці (5,8 тис.), кашуби (5,1 тис.), словаки (2,0 тис.), євреї і вірмени (по 1,1 тис.), чехи (0,8 тис.) тощо [12]. Тож Польща має найменшу частку меншин, що дозволяє політикам експериментувати з законодавством, незважаючи на спалахи міжетнічної напруги. При доволі гомогенному етнічному складі тут найменше національних проблем, порівняно з країнами-сусідами. А потенційні проблеми вирішувалися недемократичними методами впродовж усього ХХ ст. Між світовими війнами кількість меншин у Польщі складала 35 % населення. Після 1945 р. змінену територію Польщі населяли численні групи непольського походження: на заході – німці, на сході – українці і білоруси. Влада примусового переселяла нацменшини для створення моноетнічної Польщі. Ступінь національної однорідності Польщі за переписом 2002 р. виявився до певної міри неочікуваним: фахівці вважали, що неполяків у країні значно більше. За даними Департаменту релігійних проблем і національних меншин МВС і адміністрації, німецька меншина складає в Польщі 200-300 тис., майже

стільки ж українська і білоруська, татарська – 5 тис., та й інші меншини, як вважали раніше, численніші. Але не всі з них можна вважати такими: за нормами міжнародного права, нацменшина чи етнічна група – це громадяни, які різняться своїм походженням від основної маси населення, що традиційно живуть на території держави, є меншістю щодо іншого населення і прагнуть зберегти мову, звичаї, традиції, культуру, релігію, національну чи етнічну самовідомість. У ст. 35 Конституції Польщі гарантоване право осіб, що належать до національних і етнічних меншин, на збереження мови, культури, звичаїв, релігії, створення власних освітніх, культурних, релігійних інститутів, права на участь у вирішенні власних проблем [7]. М. Будита-Будзинська пише, що стаття не постулює прийнятої в міжнародному праві т. зв. *позитивної дискримінації*, тобто не гарантує якісь переваги меншинам [11, с.49]. Відсутні й положення про виборчі права меншин. У 2005 р. Сейм прийняв «Закон про національні й етнічні меншин та регіональну мову», над яким працювали понад 10 р. Він визначив національні й етнічні меншини, принципи географічної номенклатури та статус єдиної в Польщі регіональної мови – кашубської. Отже, нацменшини в Польщі нечисленні, але країна теж потерпає від певних національних проблем і конфліктів, які після 1989 р. спричинені не політикою дискримінації чи загрозою національній ідентичності, а бажанням її захистити.

Етнонаціональна ситуація у Республіці Білорусь (РБ) дещо інша, ніж у державах регіону, які вже принаймні визначилися з векторами зовнішньої і внутрішньої політики. Специфіка політики РБ зумовлена багатьма факторами, головні з них – історичний, геополітичний і політичний – формують етнонаціональний клімат держави. Аналіз ситуації в РБ, політичний режим якої називають останнім оплотом авторитаризму в Східній Європі, складний. У РБ відсутні збройні міжетнічні конфлікти, а на етнополітику звертають посилену увагу переважно внутрішні правозахисні та громадські організації. Тож проблеми міжетнічного характеру тут зумовлені національним складом, взаєминами з державами, в яких етнічні меншини РБ є титульними націями, і політикою держави щодо їх врегулювання. Так, актуалізувалися проблеми конфлікту в Союзі поляків Білорусі, який став наслідком кон'юнктурної етнонаціональної політики держави і переріс у зовнішньополітичний конфлікт з етнічним окрасом, спричинив розрив відносин РБ з Польщею і відкликання дипломатів.

За національним складом РБ поліетнічна, домінує титульний етнос. Останній перепис 1999 р. показав, що в РБ є понад 140 етносів. Білоруси складають 81 % населення, інші етноси – 19 %. Серед найбільших нацменшин: росіяни – 11 %; поляки – 4 %; українці – 2,4 % та євреї – 0,3 %; 1,1 % (107,8 тис.) – громадяни інших держав [1]. У законодавстві РБ є кілька базових законів і ратифіковані основні міжнародні документи щодо прав особи, які регламентують етнонаціональні відносини. Офіційний Мінськ вважає, що це сприяє втіленню в життя принципів «демократичної національної політики, спрямованої на вільний розвиток культур, мов, традицій всіх національних спільнот, повної рівності, поваги і врахування їх прав та інтересів». Але практика дещо інша від теорії. Конституцію РБ 1994 р. з основами нацполітики змінили під діючого Президента в 1996 р., а парламент, що мав більше повноважень, ніж виконавча гілка на чолі з Президентом, став дорадчим органом при Президенті. РБ тепер – президентська республіка. У Конституції (р. 1, ст. 14-15) головним актором етнонаціонального розвитку є держава (регулює, відповідає...), а не етнічні спільноти. Це було в СРСР, коли держава де-юре і регулювала, і відповідала за розвиток, а де-факто проводила тоталітарну політику щодо етносів, замішану на репресіях і депортаціях цілих народів. Ситуація у РБ нашоветує на паралелі.

Необмежена президентська влада не зважає на жодні механізми зовнішнього і внутрішнього контролю. ЄС вже давно вважає, що Білорусь періоду О. Лукашенка – це країна, в якій неможливе впровадження демократичних стандартів. Країни ЄС відкликали більшість своїх дипломатів і заборонили видачу віз офіційним особам РБ. Сусідні Росія й Україна підтримують взаємини з РБ, але не втручаються в її внутрішню і, звичайно, етнонаціональну політику. Президент України під час візиту у США назвав останніми тоталітарними режимами Кубу і Білорусь, і це загостило взаємини з Мінськом. Посол РФ теж мав подібний прецедент. Тому, якщо це не торкається інтересів і прав громадян України та Росії, ці країни не втручаються у внутрішні відносини РБ [10]. РБ це влаштовує, тож у її внутрішній політиці акумулюється суміш ізоляціонізму і провінціалізму, на ґрунті адаптованих до сучасності пострадянських взірців, які екстраполюються насамперед на етнонаціональні відносини у державі.

У РБ відсутні механізми внутрішнього контролю за принципами рівного розвитку етноменшин, а діють провладні організації – Республіканський центр національних культур, що імітує демократичний підхід до питання і моделює в мініатюрі міжетнічні взаємини, які властиві економічно розвиненим

поліетнічним країнам світу [3]. Ці організації не життєздатні, а бутафорія, за якою маскується наявний стан справ у міжетнічних відносинах РБ. Насправді ж, реальні проблеми етнонаціонального характеру всіляко гальмуються, нівелюються методами пропаганди, порушуючи елементарні права людини. У РБ відсутня концепція державної етнонаціональної політики і законодавство у цій сфері не реформоване, хоч не відповідає ситуації в країні. Зазвичай офіційний Мінськ, даючи оцінку стану міжетнічних відносин, прагне довести, що «збереження стабільних національних відносин в результаті проведення впродовж останнього десятиліття демократичної національної політики є одним з найважливіших досягнень політичного курсу керівництва Білоруської Держави» [4]; наголошується, що законодавство РБ у сфері дотримання прав осіб (закони «Про громадянство», «Про національні меншини в Республіці Білорусь», «Про освіту», «Про культуру»), які належать до національних меншин, за висновками авторитетних зарубіжних експертів, повністю відповідає міжнародним стандартам. Але жодні посилання на конкретних експертів відсутні, адже ніхто не наважиться на подібні заяви щодо етнічного законодавства країни, яке не змінювалось після перших років проголошення суверенної Республіки Білорусь.

За офіційними даними в РБ працюють школи з польською та литовською мовами навчання. Є класи, де вивчають іврит. Майже в 180 загальноосвітніх школах введено викладання *етнокультурного компоненту*, хоч у самих школах, в яких його нібито викладають, не мають уявлення, про що йдеться. Уряд підкреслює, що ситуація, пов'язана з статусом нацменшин у РБ, – стабільна й унікальна. Це підтверджує відсутність сутичок і конфліктів та пояснюється національною політикою, яку проводить держава, менталітетом громадян країни, історичними традиціями мирної міжетнічної взаємодії, давніми, міцними зв'язками між етнічними групами, що проживають на території Білорусі [6]. Відсутність міжетнічної напруги в суспільстві РБ неодноразово підкреслювалася міжнародними організаціями та незалежними експертами. В результаті офіційні білоруські джерела роблять висновок, що білоруське суспільство зберегло інтернаціональний характер, відповідає тенденціям розвитку сучасної спільноти, а політика РБ спрямована на збереження цієї ситуації. Водночас акцент на національній належності засуджується в державі відкрито. Про це свідчить формулювання Закону «Про національні меншини у Республіці Білорусь» – основного документу, який гарантує забезпечення прав різних етносів держави. В ньому поняття *національні меншини* зустрічається значно рідше, ніж *«ті, що відносять себе до національних меншин»*, яке вказує, що ідентифікація з якоюсь із національних меншин не заохочується РБ, а отже, її етнонаціональна політика – це політика асиміляції, а не полікультурності та поліетнічності.

Тож міжнаціональна взаємодія українців у Білорусі, Польщі і Литві в процесі європейської інтеграції має свої відмінності, викликані найперше тими правовими і соціальними механізмами, що вироблені і реально діють у цих державах, після здобуття ними незалежності. Відмінності є в Литві, що запровадила модель *етнонаціонального самозахисту* (в якій повністю відсутні механізми формування державної політики захисту нацменшин), у Польщі, де національні меншини нечисленні, але є певні національні проблеми і конфлікти, і Білорусі, яка на рівні державної етнонаціональної політики декларує принципи інтернаціоналізму, а фактично проводить політику асиміляції щодо етносів і націй. На жаль, реальна етнічна толерантність у міжнаціональній взаємодії цих суспільств ще не вироблена.

-
1. Басик В. Положение национальных меньшинств в Беларуси стабильно и уникально // Официальный сайт посольства Беларуси // http://www.belembassy.it/index.aspx?lang=ru&cat_id=2&pageid=12&page_id=90.
 2. Вітман К. М. Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми: Монографія. – К.: Логос, 2007. – 336 с.
 3. Гавин Т. Национальные меньшинства должны обогащать культуру страны// Бюллетень „Право на свободу”// http://www.spring96.org/cgi-bin/view_big.cgi?id=1041&type=6&lang=ru.
 4. Дикий Е. К вопросу о положении национального большинства и национальных меньшинств в Беларуси // <http://bhc.unibel.by/arhiv/soobschenija/praha.htm>.
 5. Касаткина Н. В. Особенности адаптации этнических групп в современной Литве// <http://www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2004/11/27>.
 6. Кириенко В. Менталитет современных белорусов: проблемы индикации. Менталитет

- восточных славян: история, современность, перспективы // Материалы междунар. научной конференции. – Гомель, 1999. – С. 118-122.
7. Конституция Республики Польша / Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Уч. В 4-х томах. Т. 3. Отв. ред. Б. А. Страшун. – М.: БЕК, 1998. – С. 683-744.
 8. Население и этнический состав Литвы // http://litva-tour.eu/info/all_litva/14.html.
 9. Русские в странах Балтии готовы идентифицировать себя скорее со страной проживания, чем со своей национальностью // <http://dialogs.org.ua/ru/material/full/1/194>.
 10. Фадеев А. Союз или независимость // Информационно-политический бюллетень. – 2002. – № 38 // <http://www.zatulin.ru/institute/sbornik/038/02.shtml>.
 11. Budyta-Budzyńska M. Mniejszości narodowe – bogactwo czy problem? – W-wa, 2003. – 346 s.
 12. Kasmierczak L. Trzy procent odmienności. – Mode of access // <http://www.opoka.org.pl>.
 13. Winner Andrew C. The Baltic States: Heading West // The Washington Quarterly. – 2002. – № 25. – С. 207-219.

Олег Воловина, Василь Лопух

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЯСПОРИ В США

Будь-яка організація, державна або приватна, не може функціонувати ефективно без належної інформації. Більшість громадських організацій в діаспорі працюють без використання об'єктивної та достовірної інформації. Причини на це можуть бути різні, але виокремимо два відповідальних чинники за такий стан справ:

а) недостатній рівень досвіду та культури використання інформації в управлінні та прийнятті рішень керівниками організацій;

б) брак інформації про наявність детальних статистичних даних про українців в різних країнах їх поселення (в нашій випадку в Сполучених Штатах Америки).

Щоб змінити цю ситуацію, у 2009 році Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці, з ініціативи д-ра Олега Воловина та за участю д-ра Василя Лопуха, створило Центр Демографічних та Соціоекономічних Досліджень Українців у США (Центр). Основними завданнями Центру є:

а) збирати і систематизувати всі наявні статистичні дані про українців в США;

б) полегшити доступ до цих даних для дослідників, політиків, громадських лідерів та інших;

в) сприяти академічним та прикладним дослідженням, базованих на цих даних;

г) усвідомити провідників української діаспори про важливість вживання статистичних даних для кращого планування і прийняття рішень.

Одним з перших кроків Центру було розроблення інтегрованої бази даних, яку створено на основі статистичних показників переписів населення 1980, 1990 і 2000 років та щорічних Обстежень Американського Суспільства (American Community Survey або ACS) 2005, 2006 і 2007 років. Починаючи з 1980 року і в кожному наступному переписі (1990 та 2000) Бюро Перепису Населення Сполучених Штатів (BUCEN) ставило питання, які є ключовими для вивчення етнічних груп в США:

а) «Яке ваше походження чи етнічна приналежність?» ;

б) «Якою мовою ви розмовляєте вдома, крім англійської?»

(Примітка: Враховуючи високий рівень змішаних шлюбів у США, респонденти могли подати інформації про одну (єдину) або дві (першу або другу) етнічні приналежності; питання про мову було поставлене особам у віці від 5 років).

Питання про етнічну приналежність дозволяє нам визначити і підрахувати кількість українців у США. «Українцями» вважаються ті особи, котрі самі себе ідентифікували однозначно – «українцями» або, у випадку змішаних шлюбів, вказували на свою першу чи другу етнічну приналежність. Питання про мову спілкування вдома дозволяє вивчати процес і динаміку мовної асиміляції та рівень мовної русифікації українців, які прибули до США в числі іммігрантів 4-ї хвилі.

Перепис населення 2000 року був останнім, в якому ставилося питання про етнічне походження, про мову та багато інших питань про соціоекономічні характеристики. Натомість анкета Перепису населення 2010 року дуже обмежена – всього 10 запитань. Це пояснюється тим, що всі інші питання, включно з питаннями про етнічне походження і про мову спілкування вдома, перенесено до анкети

ACS, щорічного вибіркового, приблизно 3 % усього населення США, опитування. Таким чином, статистичні дані про населення США, в т. ч. і про українців, оновлюються кожного року. Це дозволяє нам також оновлювати представлені в Інтернеті інформації про стан українського населення у США з урахуванням найновіших змін.

Вважаємо, що співпраця з Центром може зацікавити принаймні три потенційні групи:

- а) науковців у США, Україні та інших країнах;
- б) провідників української діаспори в США;
- в) уряд України;
- г) підприємців, яких цікавить ринок української діаспори США.

Інтегрована база даних є виведена на веб-сайті Центру: www.shevchenko.org (**US Diaspora Research Center**), або пряма адреса: www.inform-decisions.com/ukrstat і є доступною для усіх, хто цікавиться статистикою про українців в Америці. У першу чергу ця інформація адресується науковцям, які вивчають демографічні, соціально-економічні характеристики українських іммігрантів та їх житлово-побутові умови у США. На веб-сайті також є доступна база даних з аналогічними показниками усього населення США і окремих національно-етнічних груп. Наявність таких інформацій дає можливість досліджувати кількісно-якісні характеристики українських іммігрантів та порівнювати їх з відповідними показниками усього населення США або з показниками інших національно-етнічних груп.

Створена база даних дає можливість забезпечити об'єктивний погляд на українців у США: їх чисельність і географічне розселення у різних містах, демографічний склад та соціально-економічні характеристики, зміни, які відбулися у громаді внаслідок прибуття іммігрантів 4-ї хвили з України, кількість україномовних та російськомовних, змішані шлюби, характеристики житла і т. д. Ця інформація дає можливість керівникам громад і організаціям оцінити їхні сильні і слабкі сторони, виявити проблеми та опрацювати плани для вирішення цих проблем. Також можна оцінити можливі ефекти розвитку локальних громад внаслідок впливу 4-ї хвили іммігрантів.

Ця інформація також може бути корисною для уряду України, який впродовж останніх кількох років намагається вживати заходів, спрямованих на створення належних відносин з українською діаспорою і на цій основі розробити відповідну політику співпраці. Дані про кількість українців, що проживають у різних країнах світу, їх демографічний склад, соціальні та економічні характеристики, а також вплив 4-ї хвили на українську діаспору в США є важливими елементами для розробки політики щодо української діаспори.

Тому що число українців у США складає всього 0,3 % від загальної чисельності населення США, Бюро Перепису публікує у вільнодоступних для широкого загалу джерелах тільки загальні, найбільш важливі статистичні дані про українців. Це також стосується й усіх інших малочисельних етнічних груп. Подібно до того, як існує практика статистичних центрів у багатьох країнах, Бюро Перепису США також виготовив на базі кожного перепису населення та обстеження ACS спеціальні файли даних під назвою Зразки Публічних Показників Мікроданих (Public Use Microdata Sample tapes або PUMS). Ці файли містять репрезентативну вибірку приблизно 5 % всього населення та мають повну інформацію про кожну людину, котра ввійшла до списку вибіркового опитування. Ці файли також мають повну інформацію про характеристики житла та структуру родини. Наявність таких статистичних даних дає нам змогу зробити таблиці з будь-якою підмножиною змінних, для будь-якої географічної одиниці або субпопуляції.

Детальні інформації, які є у файлах PUMS, дозволяють досліджувати такі теми, як:

- а) статево-вікові структури;
- б) рівень освіти;
- в) зайнятість та робоча сила;
- г) хвилі міграції та їх характеристики;
- д) мовна асиміляція;
- е) змішані шлюби;
- є) доходи сім'ї і їх джерела;
- ж) військова служба в різних війнах і бойових діях;
- з) характеристики житла;
- и) склад сім'ї, і т. д.

Повний список змінних, що містяться в файлах PUMS, представлений у додатку.

Друге важливе джерело інформацій про українців у США – це «Щорічний збірник статистичних даних з питань імміграції», який видає Департамент Національної Безпеки США. У таблицях цього Збірника наводяться дані про іноземних громадян, які впродовж фінансового року отримали законне право на постійне місце проживання або були прийняті до США на тимчасовій основі, наприклад: *туристи, студенти чи робітники*. У збірнику є також інформація про осіб, що отримали притулок або статус біженця, а також про тих, що набули громадянство (<http://www.dhs.gov/index.shtm>, за станом на 27 липня 2010).

Статистичні дані, про які було сказано вище, є в різних інформаційних джерелах, але ці інформації не є легкодоступними для широкого загалу. Саме тому Центр Демографічних і Соціоекономічних Досліджень Українців у США розробив веб-сайт з тим, щоби забезпечити легкий доступ до існуючих інформацій. Перший крок – це інтегрована база даних перепису населення та запитника ACS. Плянється доповнювати цю базу даних імміграційною статистикою, спеціальними обстеженнями та даними про членство різних українських організацій у США.

На веб-сайті є три способи доступу до інтегрованої бази даних:

- а) інтерактивні гіперкуби;
- б) файли SPSS;
- с) таблиці в розділі QUICK RESULTS (швидкий результат).

Статистичні дані переписів населення за 1980, 1990, 2000 роки та щорічні обстеження (ACS) за 2005, 2006 і 2007 роки містяться в спеціально збудованих «гіперкубах». Гіперкуби – це компактні файли з N-мірно перехресними відмінними. Гіперкуб дозволяє дослідникам зробити інтерактивно перехресну табуляцію з будь-якою комбінацією параметрів та фільтрацією результатів для будь-якої географічної одиниці або підгрупи (див. докладний опис на сайті). Гіперкуб можна вживати безпосередньо в Інтернеті або завантажити на свій комп'ютер для більш детального аналізу.

На веб-сайті розміщені два роди гіперкубів:

- а) гіперкуби з усіма особистими відмінними;
- б) гіперкуби з повною інформацією про главу родини та відмінними про характеристику житла та структуру родини. Окрім гіперкубів з даними про українців, виготовлено гіперкуби з даними про все населення США. Це дає змогу дослідникам порівнювати статистичні показники українців з відповідними показниками усього населення США, а також робити порівняння з іншими етнічними групами.

Гіперкуби є дуже корисним інструментом для описової аналізи, а саме для побудови таблиць та графіків. Для більш складних статистичних аналіз створено спеціальні файли у форматі статистичної програми SPSS (Статистичний Пакет для Соціальних Наук). Всі файли SPSS можуть бути завантажені в особистий комп'ютер та імпортовані в програму SPSS.

Секція QUICK RESULTS (швидкі результати) має дев'ять таблиць зі статистичними даними, які представляють основні характеристики осіб українського походження, що проживають у США:

Таблиця 1. Демографічна динаміка українців (1980 – 2006 рр.).

Таблиця 2. Міграційні хвилі та розмовна мова вдома.

Таблиця 3. Статеві-вікова структура українців, зокрема україно- і російськомовних українців.

Таблиця 4. Відсоток україно- та російськомовних за статево-віковими групами.

Таблиця 5. Розселення українців по штатах: 1990, 2000 та 2006.

Таблиця 6. Розселення українців по метрополіях: 1990, 2000 та 2006.

Таблиця 7. Детальні інформації про розселення українців у найбільших метрополіях: 1990, 2000 та 2006.

Таблиця 8. Характеристики українців, що проживають у метрополіях за: місцем народження, та міграційні хвилі, станом на 2006.

Таблиця 9. Характеристики українців, що проживають у метрополіях: вікова структура, кількість україномовних та показники 4-ї хвилі, станом на 2006.

Окремі таблиці збудовано таким чином, що в них можна обчислювати відсотки або сортувати дані в колонках. Окрім того, кожену таблицю можна експортувати в систему Excel.

На веб-сайті міститься докладний опис цілей та завдань дослідного Центру. Подано технічну інформацію про інтегровану базу даних, про гіперкуби, файли SPSS і таблиці «Швидкого Обрахунку». Є

інструкції, як завантажити базу даних та програму для управління гіперкубами, яку також можна завантажити на особистий комп'ютер.

Сподіваємося, що Центр Демографічних і Соціоекономічних Досліджень Українців у США буде служити як модель для аналогічних зусиль в Канаді та Австралії, де дані перепису населення дуже схожі до американських. Цей досвід можна відтворити у цих країнах. Низка країн Західної Європи також збирає статистичні дані про іноземних робітників та іммігрантів, надаючи корисну інформацію про українців у цих країнах. Широке використання цієї інформації може забезпечити міцну основу для більш ефективної організації української діаспори.

Додаток

Особисті дані в переписі населення США

Демографія:

Вік – Стать – Подружній стан – Відношення до голови родини.

Місце замешкання (штат, місто, метрополія, рівень урбанізації).

Міграція (5 років або 1 рік тому): із зарубіжжя, іншого штату, міста, іншого помешкання, скільки років тому почав тут мешкати.

Раса – Еспанське походження – Індіанське плем'я – Етнічна приналежність, для мішаних шлюбів 1-ша та 2-га приналежність (примітка: етнічна приналежність – національність).

Країна народження – Рік приїзду – Громадянство.

Структура родини:

Кількість родин в помешканні – Число осіб в родині – Кількість власних дітей.

Кількість власних дітей <5 років – Скільки братів та сестер – Вік найстаршої дитини – Вік наймолодшої дитини.

Число внуків у помешканні – Чи баба/дід доглядають внуків – Скільки часу доглядають внуків

Економічна діяльність:

Фах – Індустрія – Робітничий стан – Тип працівника – Безробітний стан

Шукає за працею – Покликаний до праці – Готовий працювати

Години праці на тиждень – Тижні праці на рік – Спосіб транспорту

Скільки часу займає переїзд до праці – Година виїзду з дому до праці – Година приїзду на місце праці .

Заробіток:

Річний заробіток: всі доходи – зарплата – пенсія – доходи від бізнесу – допомога (пільги). Рівень бідності.

Освіта: Чи навчалися в школі (приватна, державна) – Рівень освіти

Мова: Рівень знання англійської мови – Мова спілкування вдома.

Інваліди: Працездатний – рухомість – фізична – пам'ять – зір та слух

Військова служба: Чи служив при війську – роки служби – період або війна

Дані про Помешкання та Прикмети Родини

Тип помешкання і форма власності – Чи замешканий будинок – Власник чи винаймає – кондомініум – приватний або комерційний будинок.

Кількість помешкань в будинку – Рік будови будинку.

Чи є сільське господарство та вартість.

Чи має друге помешкання.

Число кімнат – число спалень – число туалетів – коли голова родини замешкав у цьому будинку (помешканні /квартирі/).

Система водопостачання – Санітарна система – Система опалення.

Санітарне облаштування – чи є окрема кухня – чи є телефон – кількість машин /автомобілів/.

Вартість дому (нерухомості) – Чи брали позичку на придбання помешкання – Чинш на місяць – Річне страхування – Річні податки.

Річні видатки за споживання: електроенергії, газу, води.

Структура родин в помешканні – Мовна ізоляція – Число та вік дітей, що проживають в помешканні – Число родин в помешканні.

Річний дохід всіх мешканців – родинний дохід.

Олег Воловина, Василь Лопух

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В НЬЮ-ЙОРКУ ПРОГОЛОШУЄ СТВОРЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЯСПОРИ В США

Відколи Україна стала незалежною державою, увага нашої діаспори значною мірою зосередилася на проблемах України, залишаючи поза увагою діяльність української діаспори в США та інших країнах. Також більшість нашої громадської праці часто робиться без використання об'єктивних інформацій, які можна отримати від «Бюро Перепису Населення США» (United States Bureau of the Census) за останні три переписи населення, і від центру «Вивчення (Огляду) Американського Суспільства» (American Community Survey). Використання офіційної статистики про імміграцію та цілий ряд інших даних можуть дати більш раціональну й ефективну основу для діяльності нашої діаспори.

Ці дані також дають унікальну можливість досліджувати українську етнічну групу з академічної точки зору. Вони дозволяють дослідникам поширити галузь етнічних студій в США, поглибити сферу наукових досліджень суспільних та економічних дисциплін на прикладі українців, що проживають в США, як ілюстрацію для вивчення стану справ ряду інших національних громад Америки.

Для того, щоби заохотити та улегшити дослідження на цю тему, НТШ-А рішило створити Центр Демографічних і Соціоекономічних Досліджень Українців у США. Ми підготували веб-сторінку, яка містить у собі детальну інформацію про цей Центр, його місію і завдання: <http://www.inform-decisions.com/ukrstat/>.

Ця веб-сторінка надає доступ до інтегрованої бази даних, що включає в себе статистичні показники з *переписів* та *оглядів* щодо українців у США. Окрім того, подаємо супровідну базу даних для цілого населення США, щоби улегшити порівняння однотипних показників між українцями і цілим населенням США.

Створені бази даних включають статистичні показники за 1980, 1990, 2000 і 2006 роки, а також технічну інформацію, яка потрібна для аналізу. Інформації, що можна отримати за допомогою створеної нами веб-сторінки, надаємо безкоштовно усім, хто бажає довідатися більше про українців у США. Ці дані можна вживати для досліджень або як засіб для управління в плануванні громадської праці. Наша веб-сторінка містить також динамічні таблиці з ключовою статистичною інформацією про українців у США у розрізі штатів чи метрополітальних центрів (я б назвав *метрополітальних агломераціях* або *міських агломераціях*). У цих таблицях ви знайдете основну статистичну інформацію для цілої країни, для вашого штату і вашого міста.

Центр Демографічних і Соціальноекономічних Досліджень Українців у США запрошує науковців, студентів, громадських діячів та зацікавлених осіб користати з наданих нами інформацій. Ми працюємо над розробкою конкурсів для студентів з написання науково-дослідних праць (статей), які торкатимуться демографічної та соціально-економічної проблематики української діаспори в Америці. Будемо ініціювати проведення наукових панелей на конференціях або ініціювати їх проведення в межах тематики діяльності нашого Центру.

З метою поширити число дослідників у цій галузі, і беручи до уваги, що уряд України може мати зацікавлення до українців, які живуть поза межами України, ми налагодили контакти з рядом університетів в Україні, щоби заохотити викладачів і студентів до досліджень, вживаючи ці бази даних.

Дані з нашої веб-сторінки також постачають важливу інформацію для наших організованих громад в Америці. Детальні демографічні й соціоекономічні профілі українців можна опрацювати за такими показниками, як: загальна кількість; структура щодо віку і статі; якою мовою розмовляють вдома; подружній стан; фах; освіта; структура (роди) доходу; для іммігрантів – країна народження та рік імміграції і т. д. Бази даних містять інформації про тип домашнього господарства, такі як власність дому або винаймання, платіж за заставу (моргедж) чи рент, величина і вартість дому у випадку власників. Також можна мати інформації про стуртуру родини та її доходи. Усі ці змінні величини (показники) є в створеній базі даних на нашій веб-сторінці.

Аналіза динаміки населення в різних штатах і метрополітальних агломераціях між роками 1980 і 2006 дає можливість побачити, котрі штати і міста втрачають населення, котрі ростуть, виявити місця творення нових центрів українських поселень в містах, де українців було мало або зовсім не було, і задокументувати внески до цього росту мігрантів «4-ої хвилі», як також відслідковувати процес

випровадження українців з міст, де були великі українські громади. Ці дані доставляють інформацію про виклики і можливості, які стоять перед нашими церковними громадами, кооперативами і громадськими організаціями.

Центр НТШ-А буде утримувати, осучаснювати і поширювати створену веб-сторінку і базу даних, надаватиме технічну допомогу особам, які бажають використовувати ці дані, в подальшому будемо дбати про можливість надання ґрантів для наукових досліджень, організувати конференції та публікувати результати досліджень.

Успішність цього проєкту потребує великих затрат і залежить від рівня фінансової підтримки з боку членів нашої громади та українських фінансових інституцій. З метою забезпечення діяльності Центру і функціонування веб-сторінки ми творимо спеціальний Фонд для підтримки діяльності Центру Демографічних і Соціальноекономічних Досліджень Українців у США при НТШ-А і закликаємо усіх, хто усвідомлює собі важливість такого проєкту, надати нашому Центру фінансову підтримку. У справі пожертв і загальних питань про цей Центр прошу дзвонити до Наукового Товариства ім. Шевченка: (212) 254-5130 до Василя Лопуха, а в технічних питаннях про базу даних та дослідження прошу звертатися до Олега Воловини: (919) 923-1316, або на olehw@aol.com

Світлана Герегова

«АБЕТКА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ» Я. ПАЛАДІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗНАНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АВТОРА)

Мистецька спадщина, створена українцями в еміграції, без сумніву, посідає особливе місце в загальній скарбниці національної культури. Відображення у творчості митців-емігрантів традицій власного минулого або сторінок історії свого народу сприяло усвідомленню їх етнокультурної сутності та служило своєрідним психологічним самоствердженням. У цьому контексті актуальним є вивчення творчого доробку митця Ярослава Паладія, ім'я і творчість якого є відомим у США та країнах Західної Європи, проте донедавна майже невідомі «в рідній його серцю» Україні.

Джерельною базою для дослідження слугують документи і матеріали, що зберігаються у відділі буковинської діаспори Чернівецького краєзнавчого музею, які передала із Нью-Йорку дружина митця Єлисавета Паладій-Поритко, вважаючи, що «кожна згадка про її чоловіка – талановитого скульптора, буде найкращим пам'ятником йому на рідній українській землі» (на жаль, Є. Паладій-Поритко в минулому році відійшла в інший світ). Частина оригінальних матеріалів з особистого архіву Я. Паладія, у тому числі й «Абетка з історії України» в авторському виконанні, стали основою для музейної виставки-експозиції, влаштованої до 30-ліття від дня смерті митця, що стало добрим подарунком для шанувальників мистецької творчої спадщини української діаспори і бодай запізнілим, скромним, але доречним вшануванням світлої пам'яті Скульптора. Згодом зазначені матеріали стали складовою частиною постійно діючої музейної експозиції, де висвітлена діяльність буковинських митців за кордоном, що надзвичайно важливо для популяризації їх творчої спадщини.

Ознайомлення та вивчення матеріалів, присвячених творчості талановитого скульптора Ярослава Паладія, спонукало автора цієї статті до наукової розробки теми вивчення біографії та творчого доробку українського митця.

Ярослав Паладій народився 21 квітня 1910 р. в с. Кострижівка (нині – Заставнівський р-н Чернівецької обл.). Історичні умови, в яких опинилася Буковина, змусили його навчатися у румуномовних сільській школі та ліцеї для хлопців імені Гр. Ґіка у м. Дорогою. У дипломі бакалавра (1932 р.) було засвідчено місце народження випускника: комуна Звиняче Чернівецького повіту Королівства Румунії, румунське громадянство та національність [6], адже всіх, хто народився на Буковині, влада вважала румунами. Після завершення військової служби та навчання в Академії Мистецтв у Бухаресті він у 1939 р. закінчив Педагогічний Університетський семінар за спеціальністю «образотворче мистецтво та каліграфія» і протягом року працював учителем у комерційному ліцеї для хлопців. Проте із встановленням радянської влади на Буковині Я. Паладій у числі інших представників інтелігенції краю покинув рідну землю.

Восени 1944 р. перебрався до Австрії, де опинився в українському таборі для переселенців поблизу Зальцбурга. У 1949 р. Я. Паладій у числі тих митців, що «опинилися у скитальчих таборах Німеччини і Австрії, і почали роз'їжджатися в різні заморські країни: США, Канаду, Аргентину, Австралію та ін., шукаючи собі кращого ґрунту», перебрався до Сполучених Штатів Америки [4, с. 833]. Оселившись у Нью-Йорку, виставляв свої роботи на виставках, які влаштовувало Об'єднання українських мистців Америки. Тісно співпрацюючи з Українським студентським товариством «Чорноморе» у Філадельфії, Українською буковинською громадою в Нью-Йорку та іншими громадськими організаціями, Паладій створив для них цілий ряд печаток, екслібрисів, що були наповнені національним змістом.

Туга за буковинськими краєвидами спонукала скульптора до створення проекту ґуцульської церкви в містечку Ґантері (штат Нью-Йорк), де околиця нагадувала йому природу рідних Карпат. Збудована церква стала «краплиною» національної культури українців в Америці. Про любов і тугу митця за Україною свідчать всі роботи Я. Паладія, серед яких: «Князь Ігор» (гіпсова горорізьба, під бронзу), «В'їзд Б. Хмельницького до Києва» (пірографіка з використанням картини буковинського художника Миколи Івасюка), акварель «Перехоплення турецького посланця» та ін. На жаль, не знайшли втілення його проекти пам'ятників Тарасові Шевченку та гетьманові Івану Мазепі (макет останнього встановлено в Українській Православній Консисторії у Музеї в Савт Бавнд Бруку як пам'ять жертвам голодомору в Україні 1932-1933 рр.).

Технікою випалювання на липовій дошці (пірографіка) Я. Паладій створив портрети в натуральну величину митрополита Андрея Шептицького та патріарха Йосипа Сліпого. Зазначені портрети та проект церкви були передані патріархові під час його відвідин Українського Інституту Америки в Нью-Йорку, за що автор у квітні 1969 р. особисто від патріарха отримав офіційного листа з подякою [6]. Тепер ці мистецькі твори зберігаються в Українському патріаршому музеї в Римі.

Особливе місце у творчій спадщині Я. Паладія займає створена ним «Абетка з історії України», яка, за словами автора, «була найдорожчим його творчим “дітищем”» [6]. Зауважимо, що абетка, про яку йде мова, – незвичайна: вона відрізняється від тих, які ми звикли бачити, навчаючи своїх маленьких дітей. Суть цієї абетки характеризують рядки, вміщені у вступі видання, про яке йтиметься далі:

*Ходімо, юначе, дівчино,
В «Абетки» незнані краї:
Пізнаєм свою Україну
І мову чудову її!*

Отже, ця абетка, на нашу думку, розрахована для дітей більш старшого віку та стане у пригоді дорослим, які мають бажання більше дізнатися про історію України. Тут у відповідному порядку намальовані великі літери, зображуючи які, мистець намагався надати певного змісту кожній з них.

Працюючи над нею майже три роки, скульптор намагався, щоб кожна із 33 літер-ілюстрацій «нагадала малому й старому дорогий серцю образ рідної України» [6]. Незвичайність абетки підсилюється тим, що при виконанні літер автор їх не просто малював, а «вибудовував», обравши як матеріал для оформлення літер молодий дуб – улюблене дерево українського народу, що символізує фізичну і духовну міць його синів. За словами мистецтвознавця М. Островерхого, «у Паладія буква – лиш мотив, засіб, щоб викликати у творчій уяві мистця цілі образи з українського життя, з історії України, Церкви, побуту...» [7, с. 6-7]. Починається «Абетка...», як завжди, з літери «А», до якої автор дібрав тему «Архангел». Зобразивши на щиті Архангела український герб-тризуб, він додав ілюстрації національного забарвлення. До речі, тризуб розташований і на одязі спортсмена, який уособлює літеру «С», а також на щиті князівського дружинника (літера «Щ»). Створюючи літеру-картину «Р» – родина, сам автор вказував причину вибору саме такого уособлення: «Здорова родина – це підстава здорової нації та сильної держави» [6].

Гортаючи абетку, ніби заглиблюєшся в історичне минуле нашої держави: «І» – князь Ігор, «Г» – гетьман, «Д» – Довбуш, «З» – запорожці, «О» – княгиня Ольга тощо. Цікаво, як пояснює сам автор вибір образу княгині Ольги: «Щоб так само зазначити невтомну працю й енергію нашого жіноцтва в співпраці для загального добра й поступу, я подав як примір княгиню Ольгу, яку за її заслуги названо святою». Надзвичайно цікавим є новаторське рішення автора у літері «Ф», де портрет І. Франка та його твори «Захар Беркут», «Мойсей», «Каменярі» об'єднані в єдину композицію, тим самим автор намагався показати історію України через призму особи-творця в історії Української держави. А яка любов до рідної землі, багатой і щедрої на хліб, відчувається у літері-картині «Ж» – жнива; туга емігрантів за

рідною домівкою – «хатою під стріхою – гніздом наших прадідів» – у літері-ілюстрації «Х» – хата... [2].

Свідченням того, як Я. Паладій скрупульозно продумував творче вирішення кожної літери з абетки, є літера «Н»: у двох варіантах, які збереглися в особистому архіві Я. Паладія, вона представлена як «Нестор-Літописець» та колоритний елемент із сюжету «Наталки-Полтавки» (залицання), а в остаточному варіанті цю літеру уособлюють ноти, «в яких, – за поясненням самого автора, – можна відчитати початок нашого національного гімну» [6].

Вперше 33 літери-картини (ще без підписів) української абетки було репрезентовано Я. Паладієм 10 серпня 1968 р. в Українському Інституті Америки з нагоди приїзду Верховного Архієпископа і Кардинала Йосипа Сліпого, від якого автор у жовтні наступного року отримав офіційного листа з подякою «за альбом абетки, дарований з нагоди посвячення Собору святої Софії в Римі» [6].

У вигляді книги українська абетка побачила світ як ювілейне видання Наукового Товариства ім. Т. Шевченка (том 10) в серії Української Літературної Бібліотеки у 1973 р. [7]. У гарному естетичному оформленні, із вміщеною картою України, вона миттєво здобула популярність в українському діаспорному середовищі: у тогочасній пресі зазначалося, що «замовлення на книжку приходять з усіх кінців США» [1].

Унікальність «Абетки...» полягає ще й у підборі віршованих підписів, які здійснив зачарований побаченими літерами-картинами поет Леонід Полтава. Його підписи чудово передають зміст і настрої кожної ілюстрації. Цікаво, що підпис під літерою «Ц» – церква, що зроблена скульптором як точна копія зазначеної вище гуцульської церкви у Ґантері, поет Л. Полтава присвятив саме «авторові проекту Я. Паладієві» [7, с. 63]. Ці слова якнайкраще характеризують «українську закоріненість» митця і його творчість:

*З далекої карпатської землі,
Кривавої, мов Прометей груди,
Її сюди у серці принесли
Відважні, непокірні люди.
...В Америці немає солов'їв,
Та є церкви і люди з України...*

Вказане видання, а також два примірники «Абетки...» у вигляді блокнотів в авторському виконанні: у форматі А-4, без віршованих підписів, інша – мініатюрна, «кишенькова», з короткими власноручними підписами автора, нині зберігаються у відділі буковинської діаспори Чернівецького краєзнавчого музею. Можливо, що Л. Полтава взяв власні підписи скульптора за ідейну основу у своїй роботі над літературним оформленням кожної літери-картини. Та своєрідна творча співпраця талановитих авторів зробила «Абетку з історії України» унікальною. За словами М. Гарасевич, «два мистці двох родів мистецтв, натхненні прекрасною патріотичною ідеєю, довершили річ, якої споконвіку бракувало в книжковій скарбниці для дітей від дошкілля до юнацького віку...» [1].

В американському журналі «Windham» за 1 листопада 1973 р., де вміщена фотографія Я. Паладія, який тримає в руках «Абетку з історії України» [3] зазначено, що «Містер Паладій придумав виразний ескіз до кожної літери алфавіту, – такий, як бачимо на обкладинці, де зображено горянина з його батьківщини, що грає на трембіті, яка використовувалася для того, щоб передати новини на всі гори» [у абетці: літера «Т» – трембіта [7, с. 55]. Без сумніву, скульптор Я. Паладій став своєрідним уособленням того трембітаря: засобом свого мистецького витвору він сповіщав українців діаспори про історію «любої його серцю України», намагаючись донести до всіх українців, які опинились з певних причин за кордоном, дух рідної української землі!

Як справжній українець, Я. Паладій мріяв, щоб про його «Абетку...» дізнались в Україні. Вперше книга отримала шанс потрапити на Україну після того, як дружина скульптора подарувала декілька примірників учасникам львівського дитячого хору «Дударик», що були з гастролями у США, і це було початком здійснення мрії автора. Окремі примірники були подаровані гостям з України, зокрема письменницям Ірині Калинець та Софії Майданській [1].

У цьому році виповнюється 100 років від дня народження автора «Абетки з історії України». Я. Паладій, наповнивши кожну з її літер-картин глибоким змістом, спонукає читача до роздумів щодо краси і величчю духу українського народу. Цей витвір митця буде завжди надзвичайно актуальним. Яскравим прикладом може слугувати літера-ілюстрація «Є» – єдність: вона закликає задуматись над необхідністю єдності українського суспільства з метою збереження незалежної України, а віршований

підпис поета Л. Полтави до цієї літери лише додає нам цього відчуття:

*Нероздільні земля і небо,
Нероздільна моя сім'я,
Нероздільна любов до тебе,
Дорога матусю моя;
Нероздільна людська родина,
Наша мова і наша кров,
І єдиній моїй Україні –
Нероздільна моя любов:
Ген від Сяну до річки Дону
Устає вона в сяйві дня,
Україна – моя ікона,
До якої молюсь щодня.*

«Абетка...» була останньою великою роботою Я. Паладія, який 19 січня 1977 р. після важкої хвороби пішов із життя. Поховали його на українському православному цвинтарі імені святого Андрія Первозванного у Савт Бавнд Бруку, де знайшли свій спочинок більше 6 тис. відомих українських діячів: політиків, учених, служителів церкви, письменників, художників і музикантів [8, с. 127]. Тут похований і автор віршованих підписів до української абетки поет Л. Полтава. Глибоко символічним є те, що на пам'ятнику митцю, відкритому 24 травня 1980 р., за ініціативи дружини скульптора, кожна літера прізвища «Паладій» викарбувана за зразком літер з його відомої «Абетки з історії України», що слугують продовженням його мистецької творчості, насиченої любов'ю до рідної України. Національна ідея, вкладена у зміст літер-картин, на нашу думку, є уособленням високого духу кращих представників української діаспори, похованих у цьому своєрідному «пантеоні», які тим чи іншим чином долучилися до національного відродження України.

Досліджуючи творчу спадщину Я. Паладія, зокрема, його останній витвір «Абетка з історії України», автор прийшов до таких висновків:

- унікальну «Абетку...» Я. Паладія по праву можна вважати своєрідним джерелом знань з української історії, яка і сьогодні слугує ідеї збереження національної ідентичності українця у сучасному зарубіжжі;
- нагальною є потреба перевидання «Абетки...» в Україні, але із обов'язковим збереженням оригінальності. Доцільним також є застосування її у навчальному процесі загальноосвітніх шкіл, культосвітніх та педагогічних училищ, що сприятиме поширенню національної ідеї серед підростаючого покоління, яке є основою майбутньої інтелектуальної еліти української нації.

1. Гарасевич М. Шедевр // Нові дні. – 1979. – Червень. – Ч. 6. – С. 19-20.
2. Герегова С. Диво-Абетка від Ярослава Паладія // Вечірні Чернівці. – 2007. – 22 березня. – № 12 (76) – С. 8.
3. Герегова С. Присягнувши мистецтвом на вірність Україні ... // Вечірні Чернівці. – 2007. – 15 березня. – № 11 (75) – С. 8.
4. Гординський С. Малярство XIX-XX ст. // Енциклопедія українознавства. – Загальна частина. Репринтне відтворення видання 1949 року. – К.: АТ «Книга», 1995. – 1230 с. – С. 833.
5. Мистецтво української діаспори / Редкол.: О. Федорук (голов. Ред.) та ін. – К.: Тріумф, 1999. – 382 с. (Повернуті імена. Вип. 1).
6. Особистий архів Я. Паладія із колекції фондів Чернівецького краєзнавчого музею (відділ Буковинської діаспори).
7. Паладій Ярослав. Абетка з історії України. Текст Леоніда Полтави // Наукове Товариство ім. Шевченка. Українська літературна бібліотека. – Т. 10. – Число із бібліотеки з Вашингтону 72-8817. – Нью-Йорк, 1973. – 75 с.
8. Петренко-Федишин І. Музей в Бавнд Бруку як скарбниця культури українського народу // Народна творчість та етнографія. – 1998. – Ч. 2-3. – С. 127-129.

Михайло Гордієнко

ЕТОС НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК КОНСЕРВАТИВНА СКЛАДОВА ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ

Молода українська державність нині переживає час свого становлення, визначення оптимального шляху розвитку, кристалізації ідейно-політичної і національно-світоглядної самототожності. Ці процеси передбачають такий алгоритм дій: **національна культура конструює політичну ідентичність**, формує державницьку парадигму і виховує патріотичну свідомість громадян, які дбають про Вітчизну і є носіями демократичних цінностей. Як самодостатній феномен **культура інтегрує сукупність імперативів, що не редукуються механічно, а є способом буття народу й адаптивним механізмом його життєдіяльності**. Культура перетворює національний організм в універсальну систему предметно-практичного й духовного опанування об'єктивної дійсності. Тому **легітимною підставою соціального буття суверенної держави** має слугувати **апробоване тло національної культури**. Феномен національної культури є надбанням історичного розвитку народу, виявом специфіки його життєдіяльності й включає в себе міжетнічні відносини, національний менталітет, психологію, традицію та інші константи соціальної спільноти.

Одним із перших поняття «національної культури» осмислює німецький філософ Й. - Г. Гердер. Він обґрунтовує проблему культурного самовизначення народів, здійснює диференціацію їх автономності на основі духовно-ментальних ознак. Гердер засуджує руйнування чи нівелювання культурних відмінностей, поширення космополітичних ідей у їх спотвореному та гіпертрофованому вигляді й виступає за багатокультурність, що сприяє збереженню і вільному розвитку національно-духовних надбань народу. Національна культура розглядається Гердером в **консервативному вимірі**. Її сутність можна зрозуміти лише за умови належності до певної нації. Вчений вважає, що кожний етнос має власний народний чи національний дух – сукупність звичок і манер, почування й поведінки, які цінуються тільки за те, що вони є свої. Усе культурне життя витворюється з особливої матерії – національної традиції, джерелом якої є колективний історичний досвід.

Звернення до національної культури обумовлюється запитом сучасної цивілізації. Саме в такому контексті **атрибутивні ознаки культури** досліджує О. Шпенґлер. Необхідною передумовою появи кожної з історично локалізованих культур він уважав зрілу самобутню душу, культура якої проростає, на кшталт того, як рослина зростає із зернини. Тобто, за його логікою, кожна історична культура – великий індивід історії, жива, причому не тільки біологічно, а й духовно, істота рослинного типу. «Культура народжується в ту мить, – пише філософ, – коли із прадушевного стану вічно-дитячого людства пробуджується і відшаровується велика душа, певний лик з безодні безликого, щось обмежене й минуле з безмежного та триваючого. Вона розквітає на ґрунті строго відмежованого ландшафту, до якого вона залишається прив'язаною суто вегетативно. Культура вмирає, коли ця душа здійснила вже повну суму своїх можливостей у вигляді народів, мов, віровчень, мистецтв, держав, наук і таким чином знову повернулася у прадушевну стихію» [15, с. 264]. Кожна культура, вважає Шпенґлер, проходить вікові ступені окремої людини: дитинство, юність, змужніння, старість. Виникаючи як форма опредметнення відповідної душі, культура неминуче, але лише з часом перероджується в цивілізацію. Остання є, за Шпенґлером, формою чи стадією вмирання культури, періодом її окам'яніння і перетворення в нову якість.

Наукове обґрунтування національної культури вітчизняними вченими виразно проглядається з часів утворення Кирило-Мефодіївського братства. Його представники розглядають цю проблему, спираючись на особливості народної, переважно селянської, культури та героїзуючи ідеали козацтва. Концептуальну рефлексію стосовно вітчизняної культури пропонують М. Драгоманов, М. Грушевський, В. Липинський, І. Франко. Вони проводять аналітичний огляд розвитку національної культури у світовому контексті, долучаючи до нього політико-державницькі ідеї та принципи. Враховуючи той факт, що Україна була віками позбавлена самостійності й свою національну культуру виборювала в агресивних імперіях, їй апіорі притаманна «родова травма». Її фантомні болі відчуває й нинішнє покоління наших громадян.

Формування політико-культурного простору суверенної держави передбачає відродження національних традицій, норм поведінки, звичаїв, обрядів, що складають основу життєдіяльності народу.

Суттєвим в цьому зв'язку є **реконструкція світосприйняття народу на рівні архетипів**, відтворення тієї інформації, яка закладена попередніми поколіннями. **Національна культура уособлює консервативний модус соціального буття народу**. Особливо вагомими і всебічними є соціально-культурні здобутки українського етносу. Як зауважує В. Липинський, «Найбільший розквіт місцевої української культури припадає на часи князівської Руської держави, коли тодішня правляча верства намагалася центри державного життя закріпити на українській території і владу державну оперети на місцевім, південно-руським елементі. Фундації на місцеві церкви, школи і монастирі, українська земельна шляхта і козацька осіла старшина робила щедро тільки тоді, коли проявляла українську політичну активність і змагала до державного унезалежнення України» [8, с. 452]. Історичне буття українського народу В. Липинським розглядається в **опції національно-культурної і політичної ідентичності**, утвердження державної самостійності. Враховуючи важливість досвіду й традицій народу для конституювання політичної системи, держава має дбати про збереження національної культури і традицій, їх адаптацію до нової соціальної ситуації, адекватність сучасним вимогам часу.

Соціальне значення культури полягає у формуванні суспільно активної особистості, що прагне удосконалювати і перетворювати політичне середовище відповідно до своїх запитів і потреб. Соціокультурне перетворення дійсності сприяє саморозвитку індивіда та всієї спільноти. Особливість формування політичної свідомості й культури в суспільствах перехідного типу пов'язана зі змінами як об'єктивних умов, так і соціальних пріоритетів, цінностей та орієнтацій. Трансформація світоглядно-онтологічних координат українського суспільства тривалий час перебуває у **стані амбівалентності**, поєднання протилежних, суперечливих тенденцій, що пов'язане з руйнуванням попередніх тоталітарно-імперських стереотипів і утвердження нової або реконструкції існуючої системи цінностей. За цих умов значно ускладнюється орієнтація людей у політичному житті суспільства та визначення їх соціальної ідентичності.

Динамічні процеси сучасності породжують суперечливі тенденції політичного буття. Оперативність інформаційної доби дає змогу окремим суб'єктам і традиціям, культурам вступати у постійний контакт та взаємодію. Зміцнюються міжкультурні зв'язки різних регіонів земної кулі. Епоху постмодерну можна сміливо охарактеризувати як добу постійних **зустрічей культур, різних типів цивілізацій і народів**. Щоб уникнути перетворення суспільства в біомасу, необхідно **культивувати національні цінності, плекати культурні вартості народу**. Як пише В. Шевчук, «Народ – це духовний організм, а з'єднує людей у націю передусім рідна, любовно плекана у віках наша культура, а вона в нас щонайменше тисячолітня. Отож лише культура може стати плеканням духовного зерна, необхідного для творення духовного хліба, від якого можемо віднайти кожен у собі і всі разом у народі, в якому судилося нам народитися, *світло світу*, котре й учинить нас бути повновартісними людьми без комплексів меншовартості та пригнобленості» [14, с. 73]. Сьогодні світ об'єднується навколо загальнолюдських цінностей, одночасно прагнучи зберегти автентичні традиції, мову, культуру власного народу.

На фоні успішної інтеграції світового співтовариства масштабною виглядає тенденція до занепаду національної культури. Причини деградації культури кореняться як у духовній, так і в соціально-політичній сфері людського життя. На думку видатного мислителя-гуманіста А. Швейцера, здатність людини розуміти значення культури і діяти в її інтересах підірвана сучасними умовами, які принижують гідність і травмують психіку індивіда. Вчений пише: «Спроможність людини бути носієм культури, тобто розуміти її і діяти в ім'я неї, залежить від того, якою мірою вона є одночасно мислячою і вільною істотою. Мислячою вона мусить бути для того, щоб взагалі бути спроможною виробити і гідним чином виразити розумні ідеали. Вільною вона мусить бути для того, щоб бути спроможною розповсюдити свої розумні ідеали на універсум. Чим більше вона сама втягується якимсь чином в боротьбу за існування, тим з більшою виключністю в її розумних ідеалах заявляє про себе намагання до покращення її власних умов буття... Культура передбачає наявність вільних людей, бо тільки вони можуть виробити і втілити в життя її принципи. Сучасна ж людина обмежена як у своїй свободі, так і в здатності мислити» [13, с. 48-49]. Виходячи з цих міркувань, культуру можна трактувати як процес **перманентного удосконалення буття людини**. Якби нам вдалося тими чи іншими засобами якісно удосконалити інститути свого державного і суспільного життя, бажаний прогрес культури став би реальністю.

Культура нації уособлює і переосмислює свою історію, відбиває спосіб світосприйняття народу, його тяглість у вічності. За виразом С. Кримського, **культура є духовною альтернативою смерті**,

покликом до вічності та подолання конечності. Він вважає, що стихія людськості та стихія культури суміщаються в історичному досвіді суспільного розвитку і обов'язково повинні фіксувати **цінності традиції.** Філософ стверджує, що «дух та цінність культури конституюються в феномен національної культури як вираження історичного досвіду в його індивідуально-неповторному, етнічно своєрідному відображенні... Історія – це не тільки те, що минуло, вона пробуджує інваріантні, наскрізні, вічно живі цінності, які задаються у вигляді культури і як культура» [7, с. 69]. **Національна культура є тим комунікативним середовищем, яке об'єднує окремих індивідів і групи людей у масштабну соціальну спільноту, надаючи їй ідентифікаційної визначеності.** Тобто вона створює ціннісно-сміслові орієнтири, за яким живе певний народ, вибудовує ієрархію цінностей, розробляє соціально-економічні й політичні проекти.

Претензії на ексклюзивність національної культури руйнуються дегуманізованим середовищем сучасного світу. Людська цивілізація втрачає здорову природу шляхетності й керується **споживацькими інстинктами.** Через це й **духовна складова національної культури стає аутсайдером соціальної ієрархії.** За словами А. Швейцера, «національна культура носить яскраво виражений матеріальний характер. Вона є сукупністю всіх зовнішніх досягнень відповідного народу і виступає в союзі з його економічними і політичними вимогами. Закорінена ніби у своєрідності народу національна культура зовсім не обмежується, як можна б передбачити, межами відповідної народності. Вона відчуває себе покликаною оволодіти також іншими народами і тим самим ощасливити їх. Сучасні народи шукають ринки збуту для своєї культури так само, як і для виробів своєї промисловості чи сільського господарства» [13, с. 62]. Тотальна комерціалізація нашого часу поширюється й на духовно-культурну сферу, яка стала **зброєю пропаганди й ресурсом для експорту.** Це шкодить ексклюзивності національної культури, руйнує її ідентичність.

Об'єктивна оцінка соціальних реалій сьогодення змушує констатувати: неухильний розвиток людської цивілізації та її інформаційно-технічних ресурсів не забезпечує адекватного піднесення духовно-культурної сфери. **Деградація культури створює загрози національної ідентичності народу.** Сучасна людина відмовляється від власного судження на користь масової свідомості. На думку іспанського мислителя Х. Ортеги-і-Гасета, під впливом «бунту мас» в Європі **культура витісняється варварством.** Вчений стверджує: «Маса розчавлює під собою все, що відмінне, незвичайне, індивідуальне, кваліфіковане й добірне. Хто не схожий на всіх, хто не думає як усі, ризикує, що його усунуть» [9, с. 20]. Реалії життя підтверджують ідею Гасета про нівелюючий вплив мас в умовах гіпердемократії. Маса зазвичай ігнорує культурні цінності, прагне обійти закон і варварськими методами, з допомогою матеріального тиску нав'язати свої прагнення і смаки.

Перетворюючи соціальну дійсність, обстоюючи шляхетні цінності, національна культура постійно утверджує свою ідентичність. Цей процес супроводжується протиріччями й метаморфозами, які доволі адекватно характеризує М. Бердяєв. Він вважає, що в епоху демократизації широкі верстви громадян активно прилучаються до культури в обхід релігійних інституцій, що знижує її якісний рівень. Маса панує в культурному середовищі, пристосовуючи його до свого рівня. При цьому **культура еліти ще більше усамітнюється, стає рафінованою, тяжіє до згасання.**

Бердяєв вважає, що «культура в демократії ліберальній залежить від капіталу та вульгарних смаків натовпу, в демократії авторитарній або комуністичній вона залежить від диктатури світогляду, від влади, що претендує організувати дух. Ми живемо в епоху «соціального замовлення». Соціальне замовлення мас визначає, чим мусить бути культура, мистецтво, література, філософія, наука, навіть релігія. І немає соціального замовлення на вищу якісну культуру, на духовну культуру... Культурний прошарок соціально зовсім не захищений, його існування позбавлене будь-якого матеріального базису, він висить у повітрі й часто відчуває свою непотрібність» [1, с. 356]. У минулому народ залучався до культури через релігію, яка мала здатність поєднувати маси з вищою духовною культурою. Сьогодні відбувається деградація морально-світоглядних імперативів. **Держава є промотором плебейської псевдокультури.** Це означає **декаданс сучасної культури, криза її якісного стану.** Органічне середовище для розвитку національної культури нам бачиться **на засадах консерватизму:** відродження традицій, історичної пам'яті українського народу, зміцнення релігійних інститутів.

У постіндустріальну добу розвиток людської цивілізації досяг стану своєї **біфуркації,** коли **суспільство впливає на індивіда значно інтенсивніше, ніж особа на суспільство.** Це спричиняє активну **корозію національної культури.** Тому культурна ідентичність в умовах глобалізації набуває

пріоритетного значення для самоідентифікації нації. **Збереження самототожності народу залежить від адекватної відповіді глобалізаційним викликам.** В одному із найпопулярніших геополітичних трактатів кінця ХХ століття «Зіткнення цивілізацій» його автор С. Гантінгтон задається питанням: чому культурна спільність полегшує співробітництво і єдність серед людей, а культурна відмінність веде до розколу і конфліктів? Якщо розбіжності у матеріальних інтересах можна узгодити шляхом переговорів і через систему права, то в питаннях культури досягнути компромісу значно складніше. Тут діє принцип: так чи ні, все або нічого.

Пояснюючи ці парадокси, С. Гантінгтон пише: «Із закінченням холодної війни конфлікт не завершився, а викликав до життя нові ідентичності, що коріняться у культурі, і нові моделі конфліктів між групами із різних культур, які на широкому рівні називаються цивілізаціями. У той самий час загальна культура стимулює співробітництво між державами і групами, які до цієї культури належать» [12, с. 194]. У наш час культурна ідентичність є більш значущою, ніж інші форми самоідентифікації. Зростаюча тенденція поділу людей у всьому світі за культурною ознакою, на думку Гантінгтона, свідчить про **посилення конфліктності між різними цивілізаціями.** Саме цивілізаційні конфлікти займають центральне місце у глобальній політиці. **Дефіцит культури є головним чинником міжнаціональних зіткнень.**

Виборюючи свою державу впродовж багатьох століть, українці були приречені на існування у складі ворожих і агресивних цивілізаційних систем, а отже, і на нівеляцію своєї національної ідентичності. Саме **національна культура найбільше постраждала від ідеологічних догматів імперської політики.** Згубний вплив варягів визначався не тільки їх мілітарною окупацією і загарбанням території, а й **тотальною денационалізацією культури,** витіснення «національно-вulgарного» «класово-інтернаціональним». Соціальною основою тоталітарних режимів є уніфікована особистість, що формується на засадах знеособленої культури, утопічної комуністичної ідеології. Такими людьми значно легше управляти. У цьому зв'язку національну культуру можна розглядати як репресовану, гнану, знищувану. Українську культуру зберегла громадянська непокора, **здоровий консерватизм,** внутрішній духовний опір народу, його підсвідоме, чуттєве й інтуїтивне неприйняття чужого впливу, світоглядних ідеологем імперського штибу, адміністративно-тоталітарних методів управління. Протестний дух української громади шукав альтернативу в лоні власних культурних традицій і духовних цінностей, що рефлексувалося у вигляді національної ідеї.

Новітня українська держава стала на шлях суверенного розвитку, «перезавантаження» своєї політичної системи. Шлях самостійності виявився тернистим і поки що лише поглиблює кризу самоідентифікації народу й руйнує національну культуру. Політичне протистояння та міжособні війни еліт у пострадянській Україні перейшли у **фазу дифузії національної ідентичності,** що посилюється зневірою, деградацією моралі й фрустрацією наших громадян. Культуру заповнили примітивні зразки мистецтва, холопська психологія покірності, фальшиві стереотипи громадської однаковості та конформізму. Тому сьогодні існує необхідність демонтажу механізмів маніпуляції свідомістю і поведінкою людей з метою нав'язування примітивних стандартів культури, деморалізованої і корумпованої влади. Нагальною потребою життя є всебічне реформування освіти і виховання, наповнення їх національно-культурною складовою, що забезпечить всебічний духовний, моральний та фізичний розвиток особистості, формування патріотичного громадянина.

Перед новочасною українською нацією постає доконечна потреба в новому самовизначенні та реалізації адекватного часу модернізаційного проекту. Він повинен орієнтуватися як на власні традиції, так і на західні цінності та спосіб життя, що великою мірою **уособлюється в середовищі української діаспори.** Тому процес вестернізації нам видається сприятливим шансом, а не загрозою для національної культури. **Розширення європейських цінностей – необхідна умова артикуляції української державності.** Ці процеси неодмінно потребують **реконструкції національної та культурної ідентичності,** відповідно до нових викликів часу.

Докладний аналіз дискурсу національної та культурної ідентичності на зламі ХХ і ХХІ ст. подає польська дослідниця О. Гнатюк. Вона висловлює думку про те, що «поняття національної та культурної ідентичності є частиною широкого поняття – колективної ідентичності. Оце поняття колективної тожсамості оперте на принципі, що індивід засвоює істотні елементи колективної культури, визнаючи їх за власні, ототожнюючись із ними. Так в індивіда виникає чуття належності до спільноти (на засадах подібності). Водночас індивід виробляє в собі чуття окремішності щодо інших національних спільнот

(інакшість)» [2, с. 50–51]. Поняття ідентичності у розумінні Гнатюк постає в історичному аспекті як комплекс спільних переконань, позицій і вірувань, вироблених у процесі формування окремої спільноти з акцентуацією на інституті держави. Національну ідентичність треба конструювати, покладаючись на ідеї, символи, коди та знаки, що характерні для історичного досвіду даної спільноти. **Пояснюючи минуле, спираючись на консервативні цінності, ми ліпше розуміємо теперішнє.**

Дискурс ідентичності значно актуалізується під час радикальних трансформацій суспільства, коли нація шукає нових орієнтирів розвитку, переоцінює здобутки і втрати, щоб впоратися з викликами, які ставить динамічне життя. **Ідентичність української нації обтяжена впливом інших культурних гегемоній.** Справедливим є твердження І. Дзюби: «Україні ж доводиться творити нову ідентичність, хоч і не на голому місті, але за набагато складніших умов, за часів світового інтеграційного форсажу, у безмежному просторі глобальних викликів та імперативів. Компасом на цьому шляху має бути національне саморозуміння, яке забезпечується тільки культурним самоусвідомленням. Таким чином національна культура нагадує про себе як про базову умову національного самоздійснення взагалі» [5, с. 143]. Сьогодні **українська культура пожинає плоди багаторічного асимілювання.** Колапс української культури нині зумовлений **браком тяглості національних традицій,** штучним викоріненням носіїв національно-патріотичного духу.

Основа самоідентифікації людини, сутність історичного буття народу, стрижень його національної культури концентрується у мові. Дискурс про **ідентичність за межами мови** – це **загроза декультурації нації** та її згасання. Належне функціонування мови є тим індикатором, який засвідчує перспективу суспільного розвитку. **Мова народу і його духовно-культурні цінності постійно взаємодіють і становлять органічне ціле.** Тому «кожен із нас повинен дбати про «мову спільноти» – нашу національну мову як засіб творення національної духовності і культури. Мова забезпечує вічність культури. Вона пов'язує культуру етносу в один безперервний процес від минулого через сучасне до майбутнього. Що міцніші позиції займає мова в суспільстві, то надійніші перспективи культури. Наш обов'язок – зміцнювати ці позиції, а передусім – не допустити, щоб на нашому поколінні обірвався цей предковичний мовно-культурний зв'язок поколінь українського народу, що йде у майбуття з глибини тисячоліть» [6, с. 142–143]. Якщо суспільство не об'єднує **три конститутивні елементи – спільна мова, історична пам'ять і релігія,** то процес націєтворення не є завершеним.

Суттєво ускладнює політичне самоствердження української нації та розквіт її культури фактор російського впливу. Перманентне насилля з боку Росії привело до порушення культурної самобутності українського етносу. В умовах чужоземного панування Україна не змогла зберегти чистоту своєї європейської культурної ідентичності. Нині **українське суспільство тотально окупувала російськомовна масова культура.** Вона **маргіналізує культурний рівень людей** своєю низькопробною продукцією і віддаляє нас від Європи. На думку О. Пахльовської, *«Реконструкція європейської природи української культури з боку Росії відбувалася шляхом відчуження елітарного її шару. Цілеспрямованим фізичним винищенням або деморалізацією інтелектуальної частини українського соціуму, державницького його менталітету та не менш цілеспрямованим винищенням духовним – шляхом локалізації, герметизації національної культури, відриву її від європейського контексту через заборони та русифікацію, імперія досягла граничної редуції простору української культури до псевдофольклорного антуражу»* [11, с. 76]. Отже, з боку імперських амбіцій Росії послідовним і всебічним був процес деконструювання української культури. Ефективно протистояти великодержавній експансії північного сусіда ідейно роз'єднана та політично неідентифікована українська еліта не спроможна.

Уніфікована безкультурністю свідомість нашої еліти та громадян сьогодні вимірюється **не стільки масштабом моральності, скільки критеріями утилітарної вигоди і зручності.** Банкрутство української влади та культури, яке в останні десятиліття стає очевидною тенденцією, деморалізує особистість, робить її покірним суб'єктом політики. За словами І. Дзюби, «саме у творенні культури та завдяки її автономному розгортанні суспільно-етнічна система досягає зрілості. Культура є способом вираження національної ідентичності та виявлення сенсу буття народу. Більше того, культура – це самотворення нації в часі та просторі... З цього погляду українська національна культура є узагальненим вираженням творчих зусиль українського народу, його осягів у світорозумінні, релігії, моралі... І водночас – способом самореалізації української людини з усіма особливостями її психіки, темпераменту, творчої уяви: її способом бути українцем і бути індивідуальністю, яка прагне до універсальності» [4, с. 62]. Доки наша влада зорієнтована лише на політичні маневри і не усвідомить необхідності захисту соціальних інтересів

та духовних цінностей своїх громадян, доти належного функціонування національної культури очікувати не варто.

Криза сучасного українського суспільства ускладнюється відсутністю єдиного проекту національного державотворення. Одні пропонують ліберальні доктрини, інші – радикально-націоналістичні проекти. Більшість аналітиків висловлюють думку про недостатньо послідовне втілення в життя демократичних принципів. «Ми схильні вважати, що існує пряма кореляція між станом суспільної свідомості та характером і формою політичного устрою держави. Штучно деформована і маргіналізована свідомість переважної більшості українських громадян, яка формувалася за часів радянської імперії, підтримує той політичний режим, який декларує популістський патерналізм, інтеграцію братніх слов'янських народів, державне регулювання економіки тощо» [3, с. 269–270]. **Стан безкультур'я детермінує профановану владу.** Гонитва за матеріальними благами заважає усвідомити, що «культура – це знак присутності людини в історії» [10]. Соціальний досвід засвідчує, що успішним є той суб'єкт політики, який надає перевагу духовності, а не інституту. Наші владні інститути демонструють бездарність тому, що в них панує дух безкультур'я.

Реінкарнація національної культури корумпованим й деморалізованим політичним класом пострадянської України позбавлена перспективи. Замість відродження української культури відбувається її політизація. Особливо це стосується мовного питання. Рятувати Україну від повної асиміляції треба всім світом. Великі сподівання на західну діаспору, яка доклала значних зусиль для збереження національної ідентичності, рідної мови, традицій. Зараз **українська діаспора має консолідуватися навколо своєї нації**, що переживає складні часи. Протягом десятиліть **у діаспорі акумульовано значний національно-духовний і культурний потенціал**, зібрані художні цінності, наукові доробки, літературні твори, зосереджена потужна видавнича й поліграфічна база, знаходяться документальні й архівні матеріали з історії, культури, мистецтва України. Там видано твори радянських дисидентів, вивчено і проаналізовано ті галузі природничих і гуманітарних наук, які були табуйовані або фальсифікувалися комуністичним режимом. Цей науково-інтелектуальний ресурс необхідно активніше використовувати для пропаганди і збагачення сучасної національної культури України.

Численна когорта української діаспори уособлює європейську перспективу розвитку. Вона вціліла завдяки іншому – не радянському – світу, який дав їй прихисток. Знаходячись далеко від материкової України, діаспора робила все, щоб зберегти неоціненні скарби нашої культури. Саме представники діаспори мають необхідний потенціал, щоб започаткувати процес відродження української культури і державності на засадах свободи і демократії. **Діаспора вербальними й матеріальними засобами мусить підтримати віру українського народу у власний потенціал і свою культуру**, в той час коли держава духовно й економічно деградує. В умовах кризи важливі потуги діаспори у пропаганді духовно-культурних цінностей, справедливості, здорового глузду, що необхідні для згуртування народу. Потенціал української діаспори повинен посприяти прогресу за умов, коли зворотній вплив економічного життя на духовне неухильно стимулює деморалізацію суспільства. Зрештою, діаспора мусить поділитися власним національно-культурним і політичним досвідом саме сьогодні, коли не тільки державні й релігійні інститути, але й авторитетні люди, вчені, діячі мистецтва виокремлюються лише своєю безкультурністю. Наслідком цього є тотальна маргіналізація суспільства, загроза його колонізації.

Дослідження етосу культури як способу формування ідентичності нації породжує важливий **висновок**: суспільство, яке не береже віковичних надбань культури свого народу, приречене на деградацію і виродження. Життєвий досвід українського народу існує у вигляді усталених норм поведінки, традицій, звичаїв, фольклору тощо. Передаючись із покоління в покоління, вони часто трансформуються, зазнають соціального впливу інших епох, але не втрачають **культурного архетипу як консервативного модусу буття народу**. Сьогодні необхідно модернізувати, а не руйнувати українські традиції, **зберегти самобутність національної культури як фактора творення ідентичності**. Залучення нових поколінь до національної культури необхідне для **виховання патріотично свідомого громадянина, вільної, демократичної і соціально компетентної особистості, здатної робити усвідомлений вибір і приймати відповідальні рішення**. З виникненням незалежної держави український народ має діяти не як виконавець чийсь чужої волі, а як повноправний суб'єкт творення свого життя і формування власної ідентичності. Усвідомлення своєї національної ідентичності й реалізація її у різних видах соціальної практики є необхідною передумовою ефективного державотворення.

1. Бердяев Н. Философия свободного духа. – М.: Республика, 1994. – 480 с.
2. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. – К.: Критика, 2005. – 528 с.
3. Гордієнко М. Мовно-культурні та політичні чинники виховання патріотичної особистості в умовах кризи національної свідомості // Українознавство. – 2006. – № 4. – С. 265–271.
4. Дзюба І. Проблеми культури в незалежній Україні // Між культурою і політикою. – К.: Сфера, 1998. – С. 56–76
5. Дзюба І. Україна у пошуках нової ідентичності: Ст., виступи, памфлети / Вступ. слово М. В. Поповича. – К.: Україна, 2006. – 848 с.
6. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1994. – 218 с.
7. Кримський С. Під сигнатурою Софії. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
8. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. – Київ; Філадельфія. 1995. – 470 с.
9. Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас // Вибрані твори / Перекл. з іспанської В. Бурггардта, В. Сахна, О. Товстенко. – К.: Основи, 1994. – С. 15–139.
10. Пахльовська О. «Хто захистить Авеля?» Гуманітарна політика й місія інтелектуалів // День. – 2008. – № 19. – 2 лютого.
11. Пахльовська О. Проблема спадщини в українській культурі та форми її імперської експропріації // Ave, Europa!: ст., доп., публіц. (1989–2008) / Оксана Пахльовська. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 61–82.
12. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / пер. с англ. Т. Велимеева. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. – 571 с.
13. Швейцер А. Благоговение перед жизнью: Пер. с нем. / Сост. и посл. А. А Гусейнова; Общ. ред. А. А. Гусейнова и М. Г. Селезнева. – М.: Прогресс, 1992. – 576 с.
14. Шевчук В. Загублена українська культура за тисячу років. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 74 с.
15. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 1. Гештальт и действительность. – М.: Мысль, 1993. – 663 с.

Тетяна Гришук

ПРОБЛЕМИ ТА ЗДОБУТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ

Переміщення населення, що зумовлює необхідність пристосування окремих індивідуумів до нових соціально-економічних, суспільно-політичних та культурно-світоглядних умов, було і є дуже складним явищем в житті багатьох етнічних груп, які з тих чи інших причин залишають рідну землю у пошуках кращої долі. З наукової, публіцистичної та художньої літератури відомо, що еміграція завжди супроводжується такими етнопсихологічними процесами, як адаптація й асиміляція. Останні в різних просторових і часових вимірах мали і продовжують зберігати свої особливі закономірності, пов'язані насамперед з національною специфікою розвитку кожного етносу. Все це повною мірою стосується і української діаспори, далекої раніше і близькою тепер. Останнє спонукає нас оновити наукові знання про неї, щоб одержати значно чіткіші уявлення на тлі попередніх, нерідко застарілих методологічних підходів, розвінчаних новим політичним мисленням. Аналіз проблем і перспектив життя закордонних українців не претендує, звичайно, на вичерпність, а лише має на меті уважно простежити за деякими сталими закономірностями і тенденціями, характерними для подібних еміграційних явищ у минулому і сучасному, а також майбутньому [10, с. 8-17].

Дуже важливо визначитися стосовно вживання до закордонних українців таких понять, як «етнічна група» і «діаспора». Головна різниця між ними полягає в тому, що перше є узагальнюючим за змістом, а друге – конкретизуючим по суті. Саме з цієї причини деякі іноземні автори заперечують використання терміна «діаспора» стосовно всіх українців, котрі проживають за кордоном. Зокрема, на

бажаність уберегтися від плутанини звернув увагу і дав свої пояснення громадській діяч Канади П. Кравчук, котрий виступив на шпальтах «Літературної України» зі статтею під заголовком «Хто ми такі: «діаспорники»?». Він не погоджується з тим, що під діаспорою інколи розуміють, якщо це не робиться свідомо, всю українську етнічну групу, а також ототожнюють з нею багатьох наших співвітчизників, ігноруючи їхні ідейно-політичні переконання [5, с. 10-12].

Загальновідомим є те, що термін «діаспора» в перекладі з грецької мови означає розсіяння по різних країнах народу, вигнаного з Палестини. Тому в зарубіжних словниках його застосовують до єврейських громад, розкиданих по Європі, Америці, Азії та Африці. У цьому ж контексті розглянемо українські громади в західних країнах, зокрема в Канаді. Як зазначає вже згаданий вище П. Кравчук, деякі з тих українців, які прибули до Канади 60 і більше років тому, або вже навіть їхні внуки й правнуки, вважають себе за інтегрованих у канадське суспільство.

Без предметного розгляду етнічної групи українців за кордоном, особливо без історії її започаткування і подальшого розвитку, практично дуже важко проїнятися духом національної самовизначеності політичної діаспори, що являє собою лише частину етнічно близьких нам зарубіжних українців. Водночас необхідно зважати на те, що українська діаспора як окрема форма соціально-політичного руху зовсім не першою була перенесена до Америки чи Канади. Ще задовго до політичних емігрантів, наприклад, гетьманців, петлюрівців, нацистських прибічників чи повоєнних біженців на європейському та американському континентах проживали наші співвітчизники, котрі створили й розвинули загальноукраїнський ґрунт, що сприяв процесам адаптації політичної діаспори.

У числі перших, серед інших народів, вони наполегливо освоювали узбережжя Атлантики, пристосовувалися до нових умов у Пенсільванії, Каліфорнії, Альберті, Манітобі та у віддалених штатах і провінціях. Українські переселенці до Америки і Канади наприкінці XIX і на початку XX сторіччя були фактично біженцями від суспільно-економічних потрясінь на західноукраїнських землях, залишали Старий Край внаслідок соціально-економічного та національного гноблення. Про них говорять лише як про трудову еміграцію, яка, на відміну від політичної, залежить від змін у засобах виробництва.

Ставлення англосаксонського населення до українських емігрантів, хоча загалом місцеві капіталісти були зацікавлені в їхній робочій силі, було не скрізь однаковим, тобто коливалося від благодужного до ворожого. В найкращих умовах перебували перші іммігранти, що виїхали до Америки із Західної Європи: англійці, німці, голландці та скандинави. Ці переселенці знали промислове виробництво, тому влаштувалися у різних галузях індустрії як кваліфіковані фахівці. Наприкінці XIX століття неосяжні простори американського континенту мали потребу вже не тільки у кваліфікованих умах, але й у значній кількості робочих рук. Вільний земельний фонд чекав на працелюбних фермерів, серед яких почали з'являтися представники слов'янських народів, зокрема українці.

Конкуренція, що виникала між прибулими заробітчанами і осілими переселенцями, ставала ґрунтом міжнаціональних конфліктів. У свою чергу швидко ставала на ноги династія буржуазії, яка заохочувала конфронтацію між робітниками різних національностей і в такий спосіб стримувала інтернаціональне єднання робітників для спільного вирішення нагальних соціальних проблем.

За такої ситуації для неписьменного українського селянина, знесилоного тяжкою фізичною працею і духовним гнобленням, сповненого до того ж щоденною ностальгією за рідним краєм, об'єктивна тенденція до національного самоізолювання була звичайною необхідністю і життєвою потребою. За умов напівзлидарського існування українцю-робітнику важливо було знайти якийсь вихід, щоб започаткувати такі інституції, які б задовольняли матеріальні і духовні потреби першочергової необхідності. Серед таких інституцій перше місце відводилося церкві, бо вона забезпечувала проведення хрестин, а також шлюбної та поховальної церемоній. Церква була «якимсь на свій лад виразником його етичних почувань і, крім того, зобов'язувалася ним заопікувати на чужині, а зокрема після смерті, якій він часто під землею заглядав у очі. Будучи малокультурним, іммігрант відчув потребу чимсь заспокоїти порожнечу на імміграції, що постала внаслідок довшого роз'єднання зі селом, з країною, в якій родився і виріс» [15, с. 325].

Проте необхідність у церкві українські іммігранти відчували не стільки з релігійних мотивів чи переконань, скільки з життєвих, суспільних потреб. Слід зазначити, що розбудова церковного життя за кордоном не була безконфліктною: «як вже набирала сили українська свідомість, ставало ясно, що українцям треба конче свого народного часопису. Першою загальною справою, яку треба було обговорити, то церковна справа. Хоч церкви вже були, але не було священиків. Деякі протестанти

заходилися перетягати українців до себе; в Галичині було заборонено жонатим священикам до Канади їхати. Французи робили заходи, щоби взяти греко-католиків під свій провід. Російська місія тягнула православних українців до московфільства. Такі були церковні клопоти і про них треба було писати, – але де?» [4, с. 125].

Іммігранти намагалися в чужому довіллі зберегти набутий до переселення досвід і навички культурної та господарської діяльності. До нових умов за ними перекочували ще й притаманні їм традиції сімейного побуту, своєрідний колорит національно-релігійних звичаїв і обрядів, які сприяють об'єднанню всіх членів етнічної групи, тобто виконують функцію внутрішньоетнічної інтеграції. Їх відродженню за нових соціально-національних умов сприяли й об'єктивні та суб'єктивні причини, а також поліетнічний склад місцевого населення, котре в боротьбі за своє фізичне і духовне збереження спиралося на культурний досвід практичної діяльності і національну спадщину попередніх генерацій. Тогочасна канадська дійсність в економічному і соціальному аспектах дозволяла представникам кожної етнічної групи відтворювати образ своєї батьківщини на чужині [3, с. 187-222].

Хоча, з іншого боку, етнічна різноманітність дедалі більше ставала перешкодою на шляху до консолідації канадської нації. Якщо перші поселенці не завжди ідентифікували себе з українцями, то згодом, з розбудовою церкви, шкіл рідною мовою, виданням україномовних часописів, цей процес відродження національної свідомості значно поглибився. Водночас урядові установи Америки і Канади, виходячи із потреб розвитку виробничих відносин, були зацікавлені в американізації всіх етнічних груп. Це виявилось в розробках програм для навчання емігрантів, що, в свою чергу, не тільки сприяло піднесенню виробничої дисципліни, продуктивності праці серед емігрантів, але й дало поштовх згасанню неанглійських мов у наступних генераціях [21, с. 98-104]. Такі акції можна розглядати як перші кроки на шляху асиміляції некорінного населення. Іншими словами, започаткувалася концепція «тигля», яка згодом стала домінуючою урядовою політикою стосовно іммігрантів.

Після досягнення Україною незалежності її відносини з Канадою розвивалися досить сприятливо, не наражаючись на суттєві перепони. Прийнято вважати, що між обома цими країнами з самого початку склалися відносини «особливого партнерства». Це було підтверджено укладенням відповідного договору в 1994 році. На запитання одного з українських журналістів, у чому ж полягає передбачене договором «особливе партнерство», тодішній міністр закордонних справ Канади зробив у своїй відповіді наголос на фактор існування в його країні впливової української діаспори [1, с. 19-23].

Така ж думка не раз висловлювалася і представниками державних структур неукраїнського походження, і членами української етнічної групи. Все це дає підстави вважати, що канадський уряд серйозно зважає на позицію української громади у питаннях, пов'язаних з Україною, а сама громада виступає як «зацікавлена група». У будь-якій країні можлива результативна діяльність подібних «зацікавлених груп» («груп тиску»), з одного боку, коли там наявний певний рівень свобод, що допускає активні дії організацій, створених за етнічною ознакою, а з іншого, коли самі ці організації належним чином згуртовані, мають відповідний економічний потенціал, комунікаційні можливості, а їх члени, завдяки своїм посадам, становищу в суспільстві, можуть здійснювати певний вплив у країні [6, с. 103-132].

Щоб зрозуміти в цьому відношенні канадську дійсність, треба знати певні особливості державного устрою цієї країни. По-перше, законодавчу і виконавчу владу тут фактично злило воедино, оскільки федеральний Кабінет міністрів формується лідером партії, яка дістала абсолютну або відносну більшість депутатських місць у палаті громад. Стосунки між Кабінетом міністрів і парламентом базуються за принципом розподілу влади. Відповідно до цього член Кабінету міністрів має бути водночас і депутатом федерального парламенту [8, с. 63-72].

Особливістю канадської політичної системи є й те, що добір кандидатів до Кабінету міністрів здійснюється за принципом репрезентативності, тобто з урахуванням територіально-географічних, національно-етнічних та релігійних факторів, значення яких у Канаді набагато більше, ніж в інших багатонаціональних державах [13, с. 177-186].

Така ситуація й зумовлює становище, коли «зацікавлені групи», в тому числі й етнічні, потенційно можуть серйозно, вагомо впливати на формування політики уряду в процесі виборів (завдяки існуванню мажоритарної системи), а також і після виборів, використовуючи зв'язки зі «своїми» представниками в уряді [12, с. 112-120].

Важливою обставиною є й те, що політичний лад Канади характеризується високим рівнем розвитку демократичних традицій, свободи слова, релігій тощо. Якщо до цього додати ще й офіційну політику багатокультурності, то можна переконано стверджувати: всі ці фактори активно сприяють перетворенню будь-якої етнічної групи на «групу тиску» [11, с. 278-292].

Характеризуючи другий бік умов, за яких можлива результативна діяльність таких груп, слід зазначити, що українська діаспора в Канаді економічно стабільна і дуже добре організована. Тому має всі можливості для успішного лобіювання тих чи інших інтересів і на федеральному, і на провінційному рівнях [7, с. 42-50].

В кінці 90-х років минулого століття Канаду в черговий раз накрило могутньою хвилею українських іммігрантів і біженців: люди рятувалися від плутанини і бідності, які панували тоді в Україні. Зараз з кожним роком кількість охочих перетнути океан, щоб жити і працювати в Канаді, стає все меншою і меншою. Згідно з офіційною статистикою Міністерства громадянства і імміграції Канади, у 2000 році канадськими іммігрантами стали 3323 українці, в 2004 році – 2401, а вже в 2006 році – 1880 [18].

Причина того, що кількість громадян України, які прибувають до Канади, поступово знижується не тільки тому, що в Україні стало краще жити. Зараз іммігрувати до Канади стало складніше, ніж в 90-х. І не дивлячись на те, що у нас безвізовий режим для канадських громадян, Канада, за словами Посла Канади в Україні Еббі Данн, не має наміру спрощувати візовий режим з Україною.

Кожна хвиля емігрантів була сформована зовсім різними обставинами і кожна зробила свій внесок. У національних архівах Канади збереглося значне число документів і матеріалів, які свідчать, що українські іммігранти були чи не найбільш бідними серед тих, хто прибув у цю країну. Вони часто не мали навіть мінімуму – 25 доларів, які за імміграційними правилами мусили мати переселенці для проживання на перших порах у цій країні [16, с. 123].

Шлях, який пройшли вихідці з України, був складним і неоднозначним, сповненим пошуків свого місця в новому суспільстві. Після прибуття до Канади страждання й виснажлива праця українських іммігрантів фактично тільки починалися. Країна кленового листка потребувала здорових і міцних людей, та й канадська дійсність виявилася не такою, якою уявлялася. Дуже часто замість обіцяного численними агентами раю, українські іммігранти вже у перші дні перебування у Канаді потрапляли у скрутне становище. Вони зазнавали тут голоду, потрапляли у нестерпні житлові умови, відчували зневагу до себе [20, с. 74].

Головна система соцзабезпечення в Канаді – «система соцбезпеки», виявилась для іммігрантів справжнім комунізмом [19, с. 378]. І на те є вагомі причини. Тим, хто приїде до Канади, доведеться чітко виконувати заповіт Ілліча – вчитися, вчитися і ще раз вчитися. За словами Консула посольства України в Канаді, Арсенія Положия, в 95 % нашим дипломованим фахівцям потрібна перекваліфікація.

Специфікою канадської громади є розподіл за конфесійною ознакою. Якщо необізнана із цим людина приїде в Канаду і зустрінеться з українцем, вони будуть чудово спілкуватися, але доти, доки не з'ясують конфесійну приналежність. Якщо ця новоприбула людина натрапила на одновірця – їм по дорозі, якщо ж ні – дружнє ставлення перетвориться на стримане, можливо, навіть вороже [14, с. 71-78].

Та основна проблема українців – це, знову ж таки, наше коріння, наш генетичний код. Українці хочуть жити як європейці, але не знають, ким вони є. Завдяки цьому вони вибирають собі керівниками недругів. Канадський політик Міхаїл Ігнат'єв – росіянин, котрий написав книгу про те, що такої країни як Україна не існує, української мови теж немає. І при цьому на виборах прем'єр-міністра представники української громади його підтримали. Це знову ж проблема відсутності інформації, поданої в розрізі українських національних інтересів.

Вирішення проблем українців за кордоном значною мірою залежить від їхнього вміння зберегти в майбутньому свою мову і культуру, за тієї умови, якщо не буде перервано культурних зв'язків з етнічними громадами в країнах поселення. Як слушно підкреслюється у доповіді «Будування майбутнього: канадські українці в XXI столітті», щоб успішно здійснювати контакт з етнічною культурою, треба співпрацювати у трьох головних галузях: освіті, культурі та спілкуванні. Стосовно освіти перед канадськими українцями постали завдання закріплення дво-тримовних класів у державній шкільній системі, розбудови рідних шкіл на базі утримання їх громадами, а також створення системи дошкільного виховання. У галузі культури мається на увазі досягти кращої професіоналізації, бо більшість діячів української культури працюють на добровільних, громадських засадах. Що ж до

внутрішньоетнічного спілкування, то тут передбачається створення електронної мережі, яка має використати найрозвиненіше устаткування комунікативної техніки для забезпечення регулярної та надійної служби інформації у спільноті [9, с. 123]. Українці не шукають офіційного національного статусу для своєї мови, але водночас вони бажають державної підтримки у питанні розвитку української культури, включно з мовним навчанням як частиною програми популяризування культурного плюралізму, особливо через те, що Канада є країною багатьох етнокультурних спільнот. Свідомі українці й того факту, що у Канаді існують дві панівні культури, англоканадська та французька, разом з тубільними мовами у деяких частинах країни, які намагаються вижити за умов могутнього впливу Сполучених Штатів [2, с. 103-107].

З огляду на ті проблеми, що вирішують українські етнічні групи загалом, було б варто переглянути ідейно-теоретичні стереотипи тим організаціям, які складають діаспору, щоб разом з українцями поза межами державних кордонів сприяти піднесенню українства на новий щабель всесвітньо-історичного розвитку [17, с. 132-140].

Нація – це група людей, яких об'єднує мова, культура, традиції, історія, свої герої. І немає різниці, на яких континентах живуть наші брати. За нами стоїть завдання зробити так, щоб діти нашої діаспори поверталися з України з очима, що горять від побачених українських рок-груп та українського відео, нехай вони співають наші пісні і танцюють наші танці. А нам залишається лише сподіватись, що це буде справжнім діамантом в серцях мільйонів, щоб культура нашої нації була єдиною, вічною і особливою для кожного українця в кожному куточку землі.

-
1. Аппатов С., Горбатюк Н. Формування українсько-канадських відносин і роль у цьому української діаспори // Політика і час. – 1998. – № 10. – С. 19-23.
 2. Гранюк С. Українська еміграція в Канаді // Дзвін. – 1993. – № 7-9. – С. 103-107.
 3. Бичинський Історія Канади. – 1928. – 222 с.
 4. Білецький Л. Українські піонери в Канаді, 1891 – 1951. – Вінніпег, 1951. – 128 с.
 5. Кравчук П. Хто ми такі: «діаспорники»? // Літературна Україна. – 1990. – 12 квітня. – С. 10-12.
 6. Євтух В. Б. Иммиграция и национальные отношения в истории Канады / Проблемы историографии Канады. – М.: Наука, 1981. – С. 103-132.
 7. Євтух В. Б., Ковальчук О. О. Етнокультурна діяльність українських канадців: здобутки і проблеми // Український історичний журнал. – 1991. – № 9. – С. 42-50.
 8. Євтух В. Б., Ковальчук О. О. Українські канадці: проблеми соціально – політичної інтеграції // Український історичний журнал. – 1991. – № 8. – С. 63 – 72.
 9. Євтух В. Б., Ковальчук О. О. Українці в Канаді. – К.: Будівельник, 1993. – 144 с.
 10. Ігнатів В. О., Школьнік В. М. Українська діаспора: проблеми і перспективи // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – № 10. – С. 8-17.
 11. Лупул М. Непевність становища українців в Канаді / Українці в Американському та Канадському суспільствах. – Джерзі Сіті, 1976. – С. 278-292.
 12. Макар В. Висвітлення проблеми вживання українських поселенців у канадське суспільство в працях науковців Канади // Українська історіографія на рубежі століть. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2001. – С. 112-120.
 13. Макар В. Динаміка професійної зайнятості представників української етнічної групи Канади // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. – Вип.21. – Київ, 2001. – С. 177-186.
 14. Макар В. Ю. Українці в канадському суспільстві: аналіз соціологічного опитування // Питання історії нового та новітнього часу. Збірник наук. статей. – Вип. 3. Частина 1. – Чернівці, 1994. – С. 71-78.
 15. Марунчак М. Історія українців Канади. – Т.1. – Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії Наук в Канаді, 1968. – 467 с.

16. Стечишин Ю. Історія поселення українців у Канаді. – Едмонтон: Видання Союзу Українців Самостійників, 1975. – 351 с.
17. Українські канадці в історичних зв'язках із землею батьків. До 100-річчя прибуття перших українських поселенців до Канади. Збірник. – К.: Дніпро, 1990. – 231 с.
18. Шаповал Ю. Українська Канада [Електронний ресурс] [http:// newzz.in.ua / histori / 1148824046 – ukrainska – kanada.html](http://newzz.in.ua/histori/1148824046-ukrainska-kanada.html) (дата перегляду 25.10.2009).
19. A Heritage in Transition: Essays in the History of Ukrainians in Canada / Ed. by Lupul M. – Toronto, 1982. – 344 p.
20. Balan J. Salt and Braided Bread: Ukrainian Life in Canada. – Toronto, 1984. – 152 p.
21. Yuzyk P. Ukrainians Canadians: Their Place and Role in Canadian Life. – Toronto, 1967. – 104 p.

Наталія Гумницька

ГЛОБАЛЬНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПРОСТІР – ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Батьківщина – це святилище звичок. Святилище звичок – це, між іншим, і життя в рідній мові, дещо само собою зрозуміле та непомітне, як повітря, допоки раптово не опиняєшся у безповітряному просторі, поза межами рідної країни.

В. Флуссер

Для вступу в ЄС необхідна сильна політична і національна ідентичність країни, яку покликані будувати усі.

Оксана Пахльовська

Постулат різноманітностей розвитку людства і рівнозначностей та рівноцінностей культур є найважливішим для людства.

«Українці за кордоном і українці в Україні – єдиний національний організм»

Віктор Ющенко

Держава Україна і українська діаспора сьогодні – це два зустрічні потоки інтелекту, творчої думки, енергії, які в ідеалі сумуються, підсилюють, живлять один одного і творять єдиний організм (хоча і в різних територіальних площинах) – глобальний український простір (ГУП), осердям якого є незалежна Україна. Однак глобалізаційні виклики ХХІ ст. (процеси уніфікації, стандартизації і трансформації економік, фінансів, правової та частково культурної сфери) стають вагомою загрозою для збереження національних держав і, відповідно, національної ідентичності їхніх громадян. Це повною мірою стосується як країн європейського континенту, так і нових посттоталітарних країн, до яких належить Україна. До цих викликів додаються проблеми міграції, зокрема імміграції, які в сучасних умовах світової кризи набувають масового характеру. Країни Європейського Союзу потерпають від напливу іммігрантів, проблем адаптації їх у суспільне та культурне життя країни перебування, які, відповідно, призводять до зміни демографічної структури та розмивання титульної нації. Яскравим прикладом такої ситуації є сьогоднішня Франція, яка переживає процес ісламізації свого національного організму.

Нові демократичні країни, що постали після розпаду СРСР, в тому числі Україна, опинилися у надскладній ситуації: з одного боку, потрібно чинити опір космополітичним впливам, спричиненим наслідками глобалізаційних процесів, а з іншого – формувати, відроджувати і зберігати національну ідентичність, деформовану радянським режимом.

Зарубіжні дослідники глобалізаційних процесів стверджують, що наростає криза двох шляхів розвитку сучасної цивілізації – з одного боку трансформація, уніфікація, інтернаціоналізація, космополітизація, мультикультуралізм (певною мірою знеосіблення), а з другого – прагнення до національної ідентифікації, закорінення у свої етнічні традиції, обряди, звичаї, мову, культуру. Підтверджується на практиці теорія Ентоні Сміта про незнищенність національної, етнічної ідентифікації, а також формула Фоми Аквінського «Бог у різноманітті». Стійкість будь-якої природної екосистеми характеризується її біорізноманіттям. Безумовно, цей закон природи стосується і суспільної екосистеми. Тому одним із реальних шляхів виживання людської цивілізації в умовах глобалізації є природній шлях націєтворення, націєзбереження, основою якого має стати культурна ідентифікація, що відбувається, на думку Тетяни Цимбал, «не на ґрунті етнонарцисизму та національного індивідоцентризму, а у взаємодії з загальнолюдськими цінностями і смислами культури, тобто інтерсуб'єктивно». Отже, проблема збереження національної ідентичності європейських націй є актуальною й для України, хоча, крім нелегальної міграції, вона має розв'язувати складні деформації, що сталися у свідомості українців під пресом тоталітаризму. Важлива роль у вирішенні цих складних питань належить свідомій інтелігенції. Проте сучасна історія державотворення засвідчує справедливість твердження Джавахарлала Неру: «Інтелігенція, що вихована колонізатором, є головним ворогом власного народу». З іншого боку, оптимізм вселяє твердження В'ячеслава Липинського: «...кожне національне відродження починається з відродження еліти».

Тому предметом (об'єктом) дослідження у цій статті є глобальний український простір (українці, що проживають за межами Батьківщини, і українці, що живуть в Україні) у контексті формування і збереження національної ідентичності у сучасних реаліях.

Мета – вивчення, аналіз стану збереження національної ідентичності українців зарубіжжя в сучасних умовах розбудови незалежної Української держави.

Завдання – визначення стратегічних напрямів співпраці українців зарубіжжя й України для формування, відродження і збереження національної ідентичності в умовах глобалізації для реального утвердження і входження України у співтовариство розвинених європейських націй.

Для розкриття теми важливо визнати такі концептуальні засади:

- 1) Національна ідентичність в умовах наростаючих глобалізаційних процесів є одним із визначальних факторів збереження національних держав.
- 2) Українська діаспора є загальносвітовим об'єктивним явищем. В умовах глобалізації вона набуває особливої ваги як чинник збереження національної ідентичності та утвердження позитивного образу держави Україна на світовій арені.
- 3) Нова хвиля української діаспори функціонує (на противагу попереднім трьом хвилям) в умовах державності України, яка є визначальним чинником самоідентифікації українців.
- 4) Сучасна українська діаспора (значна частина якої належить до інтелектуальної категорії) працює на трьох рівнях: національному, міжнаціональному, міждержавному.
- 5) Українська діаспора та її здобутки в гуманітарній, технічній, політичній, економічній, культурній, інформаційній сферах є інтегральною частиною держави Україна та її національного продукту в усіх сферах життєдіяльності.
- 6) Сучасна українська діаспора – це глобальний український простір, покликаний використовувати український фактор (інтелектуальний, культурний, духовний, політичний, економічний, бізнесовий та ін.) для входження України в коло багатих розвинених держав світу.
- 7) Новітня українська діаспора – якісно новий людський ресурс, потенційно здатний вплинути на євроінтеграційні процеси, налагодити міждержавні, міжлюдські зв'язки в політичній, економічній, духовній сферах.

Глобальний український простір (ГУП) – сьогодні значною мірою це поки що географічне поняття, що характеризує розселення українців на усіх континентах світу, а центром його є незалежна держава Україна [1; 2]. За різними статистичними даними, кількість українців поза межами України налічує 15 – 20 млн., що відповідає приблизно 30-40 % населення нашої держави. Ці цифри свідчать про важливість глобального українського простору для утвердження української держави у світовому співтоваристві, у збереженні національної ідентичності та культури в умовах глобалізації і жорсткої конкуренції національних держав за право існування на світовій мапі. Структурно ГУП містить три фундаментальні складові: західну діаспору, східну діаспору і незалежну державу Україна. До цього простору належить

також нечисельна українська діаспора, яка виникла останнім часом у країнах Близького Сходу та Африки. Безперечно, кожна із цих складових має свої структурні відгалуження, історичні й культурні відмінності, які, власне, і впливають на їхню національну ідентифікацію.

Західна діаспора. До сучасної західної діаспори входять нащадки історичної, понад столітньої української еміграції, а також новітні емігранти, що виїхали за часи незалежності України, так звана «четверта хвиля», або заробітчанська. Безперечно, вони сильно відрізняються одна від одної: ментально, світоглядно, організаційно, за суспільним статусом. Якщо західна, назвемо її історична діаспора, сформована з потомків свідомої української інтелігенції міжвоєнного і повоєнного періоду, то новітня діаспора об'єднує різні прошарки населення сьогоднішньої незалежної України, переважно людей середнього віку з вищою освітою, які подалися на чужину у пошуках реалізації свого інтелектуального потенціалу і покращення фінансового стану своїх родин. Історична західна діаспора є добре структурована, організована, соціально і ментально адаптована у країнах проживання, які стали для неї уже справжнім домом. А це насамперед – США (1 млн. українських американців), Канада (600 тисяч), Бразилія (400 тис.), Аргентина (350 тис.), Австралія (40 тис.), Франція (40 тис.), Велика Британія (30 тис.) та ін. Їхні діди і батьки воювали в загонах Українських Січових Стрільців, Української Народної Республіки, Організації Українських Націоналістів, Української Повстанської Армії. Це були справжні українці, для яких віддати життя за Україну вважалося за найбільшу честь. Тому, опинившись за межами рідної Батьківщини після поразки у визвольних змаганнях, ці горді патріоти старалися розбудувати низку важливих інституцій (політичного, наукового, освітнього, культурного характеру), які за сприятливих обставин мали би прислужитися відбудові незалежної України. Потужними центрами українства на той час стали Варшава, Відень, Прага, Мюнхен, Берлін, Париж, а також низка штатів у Новому Світі. Виросло нове покоління українців зарубіжжя, які є лояльними громадянами своїх країн, освіченими, достатньо заможними, але які не забувають і в той чи інший спосіб дбають про збереження української мови, традицій, обрядів, намагаються допомагати розбудові сучасної України, люблять інтереси молоді держави у своїх парламентах, конгресах. Зокрема, до дієвих організацій української діаспори належать: Світовий Конгрес Українців (СКУ), Європейський Конгрес Українців (ЄКУ), Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), Світова Конференція Українських Державницьких Організацій (СКУДО), Міжнародна Асоціація Україністів (МАУ), Світова Кооперативна Рада (СКР), Спілка Української Молоді (СУМ), молодіжна організація «Пласт». Президент СКУ, найвищої світової координаційної надбудови української діаспори, визнаної ООН, Євген Чолій зазначає, що, попри територіальну віддаленість від рідного краю і сильні асиміляційні процеси, українська діаспора зберігає свою національну ідентичність, мову, культуру, традиції і одним з важливих своїх сучасних завдань вважає збереження цих націєформуєчих цінностей [3].

Члени СКУ (у 32-ох країнах світу) сформувалися у вільному світі вільними громадянами, толерантними до інших етносів, але які зберегли українську ідентичність і бережно її плекають у молоді, яка піддається тепер сильній асиміляції. По суті, західна історична діаспора переживає дві проблеми, які загрожують її українській ментальності: стрімка асиміляція молоді та проблема входження нової хвилі емігрантів з незалежної України в їхній сформований, зі своїми канонами, простір.

Новітня українська еміграція, яка проживає головним чином у Португалії, Іспанії, Італії, Греції, Польщі, Угорщині, відрізняється від західної історичної діаспори як за ментальністю, так і за соціальним статусом. Ментальність її сформована головним чином під впливом радянської ідеології з усіма відповідними наслідками, найголовніший з яких – присутність психології раба. На жаль, цією рабською психологією уражена більшість громадян пострадянських країн. Тому їм важко інтегруватися у вільні демократичні суспільства Заходу. Але українська працелюбність і природна обдарованість поступово приводять до успішної їх соціалізації у нові суспільства. Проте цей процес забирає дуже багато душевних, фізичних сил і часу. Та поступово сучасні емігранти із психології заробітчана виростають до вільних громадян, які повертають собі людську і національну гідність. Вони починають, як і стара діаспора, структуруватися у різні українські організації, які ставлять за мету захистити свої етнічні права і зберегти українську національну ідентичність. Саме цій категорії українських емігрантів материкова Україна повинна допомагати утверджувати національну ідентичність, зокрема шляхом створення спільних культурно-українознавчих, інформаційно-інноваційних центрів при дипломатичних місцях України у цих державах.

Східна українська діаспора. Вона головно постала після розвалу Радянського Союзу і кількісно найчисельніше представлена у Російській Федерації (4,5-5,0 млн.), Республіці Казахстан (близько 1 млн.), Республіці Білорусь (близько 500 тис.), Республіці Молдова (600-650 тис.). Загальна чисельність коливається від 5,5 млн. (за офіційними даними) до 10 млн. (за неофіційними підрахунками). В національному плані це найбільш дискримінована і зрусифікована частина українського зарубіжжя. Безперечно, така реальність пов'язана з цілою низкою причин, серед яких на перший план виходять мовна близькість українського й російського народів (також білоруського, польського та ін.) та стратегічна політика Російської Федерації, спрямована на інтеграцію нацменшин у російське суспільство на базі російської мови й культури. Схожість життєвого устрою, мови, звичаїв негативно впливає на збереження національної ідентичності і призводить до швидкої асиміляції українців цього ареалу. Слід додати і байдужість української молоді держави до етнічних проблем своїх співгромадян, що опинилися на Сході, за межами України. Тому ментально в цих країнах до українців себе зараховує усе менше і менше число. Для відродження національної ідентичності східної діаспори потрібні спільні зусилля Української держави і західної діаспори. Це надзвичайно важливий (і в кількісному, і в якісному вимірі) інтелектуальний ресурс нашої країни як у налагодженні дружніх зовнішніх стосунків наших держав, так і в здійсненні економічної, наукової, інвестиційної та культурної співпраці.

Незалежна українська держава і її громадяни. Із перших кроків незалежності національно свідомі керівники держави опинилися перед цілою низкою надскладних проблем, які потрібно було розв'язувати практично на марші. Звичайно, важливою була проблема пошуку національної ідеї, яка мала б об'єднати усе різноментальне пострадянське суспільство. Проте і до сьогодні (на двадцятому році незалежності) ця ідея несформована і дискутується досі, а суспільство ментально поділено (не без допомоги відповідно зацікавлених структур) на дві світоглядні групи – європейську та євразійську. Відповідно, частина населення чітко ідентифікує себе як українці, коріння яких сягає трипільської культури (таких, за всеукраїнським переписом 2001 року, близько 78 %), а частина (понад 20 %) не вважає себе такими. Латентна політика русифікації, спрямована на зміну національної ідентичності, триває й по сьогодні не лише у Російській Федерації, але, як не парадоксально, й у незалежній Україні. Цікаво процес еволюції соціальних ідентичностей розкриває на прикладі українців Кубані у своїй монографії Дмитро Білий [4]. Доречно тут зацитувати Лева Гумільова: «Безмірно трагічнішою є ситуація, за якою в країну, що переживає зміну стереотипу поведінки (фаза етногенезу), потрапляє не просто чужий етнос, але вже сформована антисистемна община». Думку російського філософа поділяють й українські вчені, політики, дисиденти. Зокрема, Василь Овсієнко стверджує: «В Україну навезли дуже багато чужорідного і ворожого Україні елементу. Він живе тут спокійно, він ненавидить цю країну». Було б нормально, якби ця частина українського суспільства толерантно і з повагою ставилася до титульної нації, її мови, культури, історичної пам'яті. Реально суспільство ментально розділене на українську і російську частини, а діюча влада не розуміє тих загроз, які несе в собі така різновекторна спрямованість її громадян. Крім цього, Україні, як і європейським націям, в скорому часі доведеться вирішувати проблему адаптації, соціалізації в українське суспільство прошарку іммігрантів, який невпинно зростає. Тому проблема формування, відродження й утвердження національної ідентичності у центрі глобального українського простору – Україні – є однією з актуальних і фундаментальних проблем, яку мають вирішувати спільно вчені, освітяни, суспільно-громадські діячі, представники духовенства як в Україні, так і в діаспорі.

Хвилі космополітизму і мультикультуралізму, яка стрімко накопчується із зростанням глобалізації, може успішно протистояти лише етнонаціональне «Я», яке, глибоко шануючи і люблячи свої духовні витоки, з пошаною і толерантністю поставиться до «Чужого». Для розв'язання протиріччя «Свій» і «Чужий» потрібні знання як своєї історії, культури, так і чужої, інакшої.

Таким чином, фундаментальним напрямом формування, відродження і збереження національної ідентичності є *освіта*, а у широкому розумінні – *культура*. Культурна ідентифікація засобами освіти, як слушно вважає Тетяна Цимбал, має відбуватися не на ґрунті етноцентризму та національного індивідуалізму, а у взаємодії із загальнолюдськими цінностями і смислами культури, тобто інтерсуб'єктивно. Важливо розробити єдину концепцію національної освіти (як для українського зарубіжжя, так і для системи освіти в Україні усіх рівнів), в основу якої має лягти модель, запропонована і реалізована у Гарвардському університеті відомим нашим вченим Омеляном Пріцаком [5]. Націєтворчі науки (дисципліни) – українська мова (код нації), література (її якісне вираження), історія (національна

пам'ять народу) – повинні стати наріжним каменем освітянських програм усіх рівнів, починаючи із дошкільних закладів. Така модель гуманітарної освіти спрямована на виховання високоосвіченої молоді інтелектуальної сучасної еліти, яка буде мати людську і національну гідність, поєднуватиме любов до «Свого» з повагою до «Чужого».

У цьому освітянському напрямі дуже важливо на рівні відповідних профільних міністерств в Україні і у країнах компактного проживання українців (як на Сході, так і на Заході) сформувати спільні програми, які будуть спрямовані на взаємний обмін учнями, студентами, викладачами (вчителями), науковцями, в першу чергу, в гуманітарній сфері (до прикладу, заснувати міжнародні гуманітарні семінари, в яких можуть брати участь бажуючі іноземці). Такий системний і тривалий у часі обмін молоді та інтелектуальної еліти у рамках ГУП допоможе формуванню і збереженню української національної ідентичності в умовах глобальних викликів.

Другим ефективним націєтворчим напрямом є культурна сфера. Безперечно, культура, у широкому розумінні фундаментом котрої є наука (Омелян Прицак). Проте культурна спадщина, національні традиції, звичаї, обряди мають стати фундаментальними духовними маркерами, завдяки яким ми ідентифікуємо себе як український етнос. Німецький історик, теоретик ідентичності Я. Ассман у своїй загальній концепції ідентичності звертається до культури як основного параметра, в якому сконцентровані уявлення про соціальну ідентичність [6]. Саме культура у її фундаментальному трактуванні містить велике поле співпраці усіх складових українського простору: взаємне вивчення і пізнання культурної спадщини західної (історичної) діаспори, східної діаспори та материкової України. У цьому напрямі мають спільно працювати відповідні урядові структури України і країн українського зарубіжжя при найширшому залученні громадських організацій і мистецьких інституцій.

Третій напрям – це міжнародна сфера, спільна участь громадських організацій українського зарубіжжя вищого рангу (наприклад, СКУ, СФУЖО, ЄКУ) та українських урядових (і неурядових, зокрема УВКР) інституцій у міжнародних організаціях для лобювання українських справ загальнонаціонального, правового, морального характеру. Яскравим та успішним прикладом такої співпраці громадських, державних і наукових кіл української діаспори та материкової України є визнання Голодомору 1932-1933 років актом геноциду проти українського народу п'ятнадцятьма парламентами світу. Цей факт сприяв єдності українців усього світу, формуванню і ствердженню його національної ідентичності.

Четвертий напрям – інноваційна сфера, сфера високих технологій, бізнес-проектів та банківської системи. Створення високих технологій, транснаціональних компаній та банківської мережі на сучасному етапі потребують залучення інтелектуальних і творчих сил міжнародного характеру. Надійним ресурсом (а також провідником) у цьому важливому напрямі світової кооперації має стати українська діаспора. Ця надважлива сфера життєдіяльності кожної національної держави мала б сформувати в українців почуття патріотизму, відповідальності за свою країну і бажання діяти для входження України у число демократичних, багатих і сильних країн світу.

П'ятий напрям – сфера інформаційного простору з використанням сучасних інтернет-технологій. У рамках глобального українського простору необхідно розбудувати скоординовану системну інформаційну мережу, яка поряд із традиційними мас-медійними засобами буде робити акцент на створенні багатопланового й багатоканального інтернет-поля «Україна – діаспора», «Україна – Світ» [7]. Для формування свідомості українця, його гідності, як людської, так і національної, створення такого оперативного інформаційного простору є першочерговим завданням громадських організацій української діаспори і відповідних державних інституцій та громадських організацій в Україні.

Безперечно, ці п'ять напрямів є визначальними у формуванні і збереженні національної ідентичності українця в сучасних умовах. Однак вони не виключають появи і долучення інших шляхів, які підкаже логіка цивілізаційного і суспільного розвитку.

Сьогодні головне завдання українців зарубіжжя – формування потужних українських громад, входження їх у місцеві, регіональні, державні органи країн перебування з метою лобювання своїх національних інтересів і свобод і, великою мірою, лобювання інтересів Української України. Особлива роль для цього відводиться створенню широкої мережі мас-медійних структур на усьому глобальному українському просторі.

Висновки:

- 1) В сучасних умовах глобалізаційних викликів одним із важливих чинників збереження національних країн є збереження національної свідомості, національної ідентичності їхніх громадян.
- 2) Для утвердження України як незалежної суверенної національної держави у сучасних жорстких конкурентних умовах необхідно об'єднати зусилля українців усього світу в єдиний національний організм, головна функція якого – формування, відродження і збереження української національної ідентичності, гідності та розбудова і утвердження на її основі європейської демократичної України.
- 3) Основні стратегічні напрями формування і збереження української національної ідентичності у рамках ГУП – освіта; культура (у її широкому розумінні); міжнародна сфера діяльності; інноваційна сфера, сфера високих технологій, бізнес-проектів та банківської системи; сфера інформаційного простору з використанням сучасних інтернет-технологій; духовна сфера на базі як релігійних, так і світських організацій.
- 4) Для реалізації національних державницьких прагнень українців світу необхідно найближчим часом трансформувати глобальний український простір з поняття географічного у поняття економічне, політичне, соціальне, культурне, тобто національний організм, центробіжною структурною складовою, серцем якого є Україна (Київ), а національні українські діаспори – його інтегральними частинами, які свій творчий потенціал фокусують для добра і модернізації своєї материкової Батьківщини.
- 5) Глобальний український простір в умовах незалежної України відіграє надзвичайно важливу роль провідника українських інтересів у країнах світу. Головні фактори впливу: економічні, політичні, соціальні, культурні, наукові, освітні, релігійні, мас-медійні.
- 6) Структурований глобальний український простір є гарантом збереження національної ідентичності українців, їх самобутності і гідності. Головні передумови самозбереження: ментальність, любов до рідної землі, мови, пошана до родинних, народних, культурних і релігійних традицій, освіта, історична пам'ять, національна гідність.

Перспектива ГУП – утворення єдиного українського організму у світовому просторі з усіма ознаками модерного державного утворення XXI сторіччя.

-
1. Олег Шаблій. Україна. Людність //Г. Де Блій, Пітер Муллер, О. Шаблій. Географія. Світи, Регіони, Концепти. – Київ, 2004. – С. 171-172.
 2. Наталія Гумницька. Глобальний український простір – сьогодення й історична перспектива. //Зб. доповідей Другої міжнародної науково-практичної конференції «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації». – Львів, 2008. – С. 154-156.
 3. Євген Чолій. Українська діаспора – це невід'ємна частина українського народу. / Збірник звітів Річних загальних зборів СКУ. – Перемишль, Польща, 2010. – С. 69-70.
 4. Білий Д. Д. Українці Кубані в 1792-1921 роках. Еволюція соціальних ідентичностей: Монографія / Дмитро Дмитрович Білий. – Львів–Донецьк: Східний видавничий дім, 2009. – 543 с.
 5. Гумницька Н. О. Гарвардський центр українознавства: модель відродження національної ідентичності //Зб. наук. пр. НДІ Українознавства – № 1. – Київ: НДІ Українознавства, 2009. – С. 272-277.
 6. Ассман Я. Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман : [пер. с нем.]. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – С. 369.
 7. Володимир Білецький. Світове українство сьогодні: реалії, тенденції та перспективи // Зб. Тез доповідей «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації». – Львів, 2008. – С. 114-116.

Олег Гуцько

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ПОРТУГАЛІЇ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТРУДНОЩІ І ПЕРСПЕКТИВИ.

Коротка історія виникнення організації.

Мета об'єднання:

1. Збереження української ідентичності.
2. Захист інтересів українців в Португалії і в Україні.
3. Створення суботніх шкіл.
4. Організація спільного відпочинку.

Труднощі розвитку:

1. Роз'єднаність українських громадських організацій.
2. Дуже слабка підтримка урядом, державою.
3. Обмежена фінансова спроможність.
4. Брак обміну досвідом між активістами громадського руху.

Перспективи:

1. Створення інших об'єднань на основі уже існуючих громадських організацій.
 2. Набуття досвіду громадської діяльності, проживаючи в тій чи іншій країні.
 3. Впливати на життя в Україні (через зміну виборчого права і власних представників у Верховній раді).
 4. З отриманням громадянства можливість впливати на життя країни проживання.
- Через громадські об'єднання – до Громадянського суспільства.**

Дмитро Денисенко, Микола Бірюк

ПІВДЕННІ РАЙОНИ ВОРОНЕЖЧИНИ: ФЕНОМЕН УСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Після поразки українського війська під проводом Богдана Хмельницького під Берестечком в 1651 році полк українських козаків, очолюваний полковником Іваном Дзіковським, відступив на північ і зупинився в недобудованій фортеці Острогоську (зараз – районний центр Воронежської області). Це були перші українські поселенці так званого Дикого поля, території, що нині стала Воронежчиною та частиною сусідніх регіонів. Декілька років кількість українців тут зростала за рахунок прибуття поселенців з України. Вони вибрали для себе козацьку форму управління і тривалий час були цілком незалежними, опинившись поза увагою Москви і Києва. Пізніше освоєна українцями територія Воронежського краю отримала назву «Подонь». Зараз ця назва вже не вживається навіть істориками, а межі Подоні вважаються умовними. Територія досить компактного проживання українців Воронежчини сьогодні складає приблизно третину території області, переважно на півдні та південному заході. Довготривала агітація і пропаганда советського режиму не сприяла підвищенню національної самосвідомості українців, яка сьогодні перебуває на вкрай низькому рівні. В кінці 20-х – на початку 30-х років минулого століття був невеликий період часу, який ми б назвали «винятковим». На цих землях проходила так звана «українізація» – викладання в школах, діловодство влади перейшло на українську мову, але потім в Москві курс місцевої влади був визнаний помилковим, а паростки національного відродження були знищені репресіями та голодомором. Сьогодні ситуація загострилася настільки, що певна кількість місцевого населення сприймає нормальною самоназву «хохол» і дивується з того, що таке звернення в Україні вважається зневажливим. По-воронезьки «хохол» – не стовідсотковий українець, а людина, зукраїнізована середовищем постійного перебування в анклаві.

Воронезька область межує з Луганською областю України, але, на жаль, навіть активні господарські та культурні зв'язки не сприяють українському відродженню, бо схожі проблеми є і в самій Луганщині.

Але разом з тим на Воронежчині існував і продовжує існувати феномен вживання усної української мови. В селах та міських поселеннях Розсошанського, Вільховатського, Кантемирівського та деяких інших районів сьогодні можна чути мову, схожу на ту, якою говорять на Сумщині та Полтавщині. Це досить дивно, бо українських шкіл тут нема, української літератури або газет також нема, а головне – абсолютна більшість місцевих українців взагалі не можуть читати україномовних текстів, не знайомі з українською абеткою. Безумовно, місцева українська мова досить віддалена від літературної української мови – вона підходить скоріше до поняття «суржик». Але, враховуючи специфіку нашого краю, український «суржик» ніяк не можна вважати негативним явищем. Ми вважаємо, що існуванню цього феномену сприяє саме традиційне анклавне розміщення українського населення на Воронежчині. На наш погляд, це явище – іншого походження, ніж переселення українців до Америки. Наше населення вважається корінним на цій території, так само, як українці польського Закерзоння або Холмщини. Специфіка життя викарбувала своєрідну культуру, яка потребує вивчення.

У Воронезькому державному університеті на кафедрі слов'янського мовознавства протягом приблизно 60-ти років викладається українська мова в рамках курсу «спеціалізація». Це невеликий контингент студентів. Оскільки навколишнє оточення в місті Воронежі російськомовне, то маємо проблеми з правильністю вимови. Натомість студенти з південних районів не мають проблем з вимовою, але чомусь гірше сприймають граматику – це показник досліджень за кілька останніх випусків. Зараз колектив кафедри та студентів підготував словник місцевої української мови обсягом приблизно 700 сторінок – виданий поки що лише його перший том.

Ставлення до української культури у Воронезькій області, на жаль, зневажливе. Робиться багато гучних декларацій, але фактично всі вони обмежуються словами. Зараз у нас існують три громадські організації, що в назвах відмічені словом «українська». Це відділення Об'єднання українців Росії у Воронезькій області, Українське товариство «Перевесло» та міська національно-культурна автономія українців міста Воронежа. Останнім часом бачимо, що влада у звітах наголошує на присутність «автономії», практично не помічаючи інших. Так сталося, що саме в «автономії» знайшли своє місце прихильники «слов'янської єдності». Саме вони збираються, коли потрібна присутність на офіційних зустрічах у владних структурах. Натомість дві інші організації займаються проведенням заходів, таких як «Незгасима свічка», Фестивалі слобідської української культури в Розсоші, літературно-мистецькі зустрічі «Шевченківські дні» навесні та інші. Звісно, діалог між нашими організаціями іде постійний, запрошимо один одного на заходи, але все-таки важко знайти спільну мову прихильникам незалежної України з тими, хто вважає, що «розірвали братні народи».

Ще одна важка проблема – частина російських вчених-словесників вважають, що українська мова на Воронежчині – це не саме українська мова, а південний діалект російської. Таким чином, ні про яке відродження чи підвищення самосвідомості не може бути ніякої розмови.

Відділення Об'єднання українців Росії у Воронезькій області, Воронезьке українське товариство «Перевесло» неодноразово відзначали ненормальний стан культурного розвитку українського населення краю, писали про це до відповідних структур до Москви та Києва. Наші науковці намагалися одержати гранти на розвиток української культури, але перепадали крихти, а загалом – наш голос чи то ніхто не захотів, чи не зміг почути. Все-таки хай невеликий, але робимо свій внесок в розвиток гумантарної справи – вже кілька років існує факультативне викладання української мови у Воронезькій середній школі № 91 та в Богучарській школі-інтернаті імені Михайла Шолохова. Наші діти практично постійно беруть участь у конкурсах та змаганнях українознавців, від'їжджають до літніх таборів в Україну.

На Воронежчині квітне культ російського імператора Петра Першого, бо Воронеж вважається колискою заснованого Петром російського флоту. Але для українців Воронежчини справжньою гордістю є вихідці з нашого краю, що зробили вагомий внесок в утвердження української справи. Це визначний історик, поет та письменник Микола Костомаров, а також Євген Плужник, Кость Буревій, Аркадій Животко, брати Олександр та Михайло Комарови, а три доньки Михайла Комарова – Маргарита, Любов та Галина стали добрими друзями і прихильниками славетної Лесі Українки.

В березні 2009 року до Воронежа завітала місія Верховного комісара у справах національних меншин в рамках Організації по безпеці і співпраці в Європі (ОБСЄ) на чолі з Кнутом Воллебеком. До речі, було це наступного дня після інаугурації нового губернатора Воронезької області. Метою місії стало

вивчення національно-культурної ситуації і забезпечення освітніх прав етнічних українців у Росії. Як не дивно, лише з вуст радника комісара багато учасників зустрічі в обласній адміністрації дізналися, що Росія підписала Європейську хартію регіональних мов і мов меншин, згідно з розпорядженням Президента Путіна від 22 лютого 2001 року. Учасникам місії прямо на зустрічі довелося переконувати одного з чиновників, що громадяни Росії – українці, а також вірмени, узбеки і так далі – є такими ж платниками податків, як і громадяни російської національності, і володіють конституційним правом на навчання рідної мови. І підтримувати такі ініціативи в Росії зобов'язана Російська держава, а не Україна, Вірменія, Узбекистан. Для відділення Об'єднання українців Росії у Воронежській області та Воронежського українського товариства «Перевесло» немає альтернативи, як вести цілеспрямовану і послідовну роботу по збереженню культурної спадщини і самобутності другої за чисельністю національної групи населення Воронежської області. І держава повинна подавати в цьому підтримку, не перекладаючи відповідальність на ентузіастів з громадських організацій. Українська мова не повинна відчувати себе ізгоєм на Воронежській землі.

Віолетта Дутчак

МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УКРАЇНЦІВ ЗАРУБІЖЖЯ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ ТА СУЧАСНІ НОВАЦІЇ

Музичний інструментарій у його регіональному, типологічному, тембральному, ужитковому розмаїтті – яскрава сторінка мистецьких національних здобутків України. Впродовж всієї історії формування і розвитку української нації музичні інструменти відігравали роль показників автотонності й унікальності музичного стилю. Не зважаючи на загальні тенденції і спільні напрями розвитку музичного інструментарію в Європі та Азії, українська нація зуміла створити і розвинути свої специфічні зразки інструментів, що вирізнялися формою і конструкцією, сферами побутового й обрядового використання, строем (відповідного музичній національній мові). С. Людкевич підкреслював, що «всяка штука, відтак і музика, мусіла бути зі своїх починів і весь час творчого розвитку **національна**, т. є. залежна і відповідаюча племінним прикметам тої народної сфери, з якої вийшла, яка витворилась серед певних географічно-історичних чи інших яких умов» [9, с. 35]. Як свідчать і сучасні дослідники, «музика дає націоналізму можливість конструювати нації через культуру, представляти йому весь арсенал своїх засобів» [16]. Проте, з іншого боку, «націоналізм, поступово кристалізуючи нації, оновлює, покращує і збагачує музичні традиції, надаючи їм зручніші для виразності засоби – закони композиції, нотописання, інструментарій, технічні прийоми співу і звуковидобування» (підкреслення наше. – В. Д.) [16].

У спектрі означеної досліджуваної проблеми – **збереження українських традицій народного інструменталізму в діаспорі** – слід розглядати не лише механізми їх відтворення, тобто трансляцію і збереження виготовлення і використання інструментів, але й відповідну різноманітність функціонування цих механізмів. Збереження традиції впливає з віри у священність і незаперечність певних знань і вмінь, а також з неухильного дотримання наперед визначених правил та орієнтирів. Для збереження традиції важливими компонентами виступають комунікативні чинники – вербальні та невербальні (через сім'ю, колектив, культурний осередок). Таким чином, традиція як інформативна знакова система (усна чи писемна) через механізми культурної пам'яті стає національною спадщиною. В цьому значенні музичний інструмент виступає своєрідним символом, знаком культури нації. При цьому в діаспорі, за дослідженнями І. Мацієвського, спостерігаються певні вектори еволюції етнічних музичних форм і знаків (прогресивні, регресивні, регенераційні), музична стилістика диференціюється на основний шар та новітній, що презентує явища, «що виникли в новому середовищі, на новому ґрунті, в т.ч. і під впливом різноетнічних контактів» [11, с. 136-137]. При цьому, завдяки високому рівню національного самоствердження західної діаспори, «розширенню комунікаційних зв'язків між українцями усього світу, такі новації набувають ширшого розповсюдження, формуючи *масові національні смаки й нормативи*» [11, с. 137], тобто своєрідну масову українську субкультуру.

До народних музичних інструментів у вузькому значенні цього слова належать ті, на яких виконують тільки народну музику, а в широкому розумінні – такі, на яких, крім народної, виконують і

професійну музику [14, с. 12]. Визначальними критеріями народності інструмента є традиційність, масовість його побутування в певному етнічному середовищі, соціальній групі (соціумі) для висловлення національного музичного звукоідеалу. Зауважимо також, що дослідники розрізняють поняття народний (притаманне переважаючій частині суспільства) та елітарний (характерне для вибраної частини чи прошарку суспільства). В даному контексті визначення інструмента як народного пов'язане з можливістю висловлювати свої емоції та думки у власному творчо-виконавському процесі. Проте одночасне існування того ж інструмента як народного та елітарного в межах єдиної нотної традиції допускає існування між ними багатоманітних перехідних щаблів [4, с. 23]. І саме ХХ століття створило широку палітру синхронного, паралельного функціонування як традиційних, так і удосконалених українських народних інструментів. Підкреслимо, що ці тенденції материкової України не були закріплені в діаспорі, де перевага надавалася саме інструментам автентичним (безпосереднім, первозданним, відповідним непорушним первісним, давнім традиціям).

Серед народних інструментів українців, окрім автентичних, вирізняють й автохтонні (належні за походженням до української землі) музичні зразки. До автохтонних інструментів належать кобза, бандура, а до автентичних залучаємо всі українські народні інструменти, що зберегли свій стрій та конструкцію без втручання технічних новацій та зовнішніх іноетнічних впливів і запозичень. С. Людкевич підкреслював автохтонність бандури як українського інструмента: «... ми повинні над сею справою серйозно застановитись хоч би тому, що бандура, які б не були її первопочини й походження, усе ж таки від XVI віку становить виключну власність українського народу, яка немов зрослася з його історичним життям і нині своєю конструкцією, характеристичними прикметами (саме двоюрими струнами)¹⁶ є типовим, специфічним українським народним інструментом, якого ніде не подибуємо. Як така бандура повинна стати близькою й милою всякому українцеві» [8, с. 184]. Саме цей вислів видатного композитора і музикознавця підтверджує поширення інструмента в 20-30 рр. ХХ ст. на еміграції в Польщі, Чехословаччині, а з повоєнних років – популярність бандури серед української діаспори в країнах Європи, Америки та Австралії.

Бандуристи і майстри інструментів, які в силу суспільно-політичних обставин на початку 20-х років ХХ ст. емігрували за кордон, у переважній більшості продовжували свої пошуки у вже визначених напрямках удосконалення бандур, а саме діатонічного строю інструментах грушеподібної форми. Як зауважують сучасні бандуристи, зокрема Р. Гриньків, «нові інструменти там продовжували робити за таким самим зразком. Так діаспорне бандурництво знайшло свою нішу – на таких бандурах більше ніде у світі не грають. Проте скромні можливості ще не вдосконаленого інструмента потягнули за собою застій у репертуарі і розвитку виконавства. Водночас, бандуристи-діаспоряни не бажають оволодівати модерною моделлю інструменту та розвивати жанр, вважаючи, що таким чином можуть втратити свою унікальність» [6]. Дозволимо собі частково не погодитися із висловлюваннями відомого виконавця. «Застій» – це не що інше, як консервація традицій, збереження питомих ознак поза асиміляційними впливами, що проявилися саме в діатонічному строї бандур. А сферу їх використання аж ніяк не можна назвати «застійною», а швидше відмінною від притаманних українських материкових тенденцій, що підтверджують реконструкції стародавніх билин київського циклу З. Штокалком, проект «З Парижу до Києва» А. Кохан і Ю. Китастого, авангардні пошуки Еспериментального бандурного тріо (Ю. Китастий, Ю. Фединський, М. Андрець), комп'ютерні темброві комбінування В. Мішалова («Магічна бандура», «Зачароване Різдво») та ін.

Саме в середовищі української діаспори збереглися й отримали активне впровадження бандури харківського типу, пропаговані у свій час в Україні Г. Хоткевичем. На відміну від майстрів України, які хроматизували бандуру за рахунок додавання півтонового ряду струн і системи тотального (по всьому діапазону) перемикування тональностей, майстри діаспори надали перевагу використанню індивідуальних перемикачів (на кожній струні), вирішуючи одночасно і проблему хроматизації, і розширення кола тональностей. Питанням нової конструкції бандури в діаспорі займався багато майстрів-бандуристів, серед яких – М. Лісковський, С. Ластович-Чулівський, В. Ємець, А. Чорний, брати О. і П. Гончаренки, В. Гляд, Ю. Приймак, Ф. Деряжний, сьогодні – В. Вецал, К. Блум та ін. Результатами їх діяльності стали нові інструменти, які широко вживаються у навчальній та концертно-виконавській практиці. Серед них найпопулярнішою виявилася бандура братів О. і П. Гончаренків, названа

¹⁶ Маються на увазі баси і приструнки. – В.Д.

«Полтавкою» (перші її зразки були створені ще у 1946 р. для Капели бандуристів ім. Т. Шевченка). Її основний звукоряд – діатонічного характеру, але система індивідуальних перемикачів хроматизує кожну струну (в т.ч. і баси), дозволяє оперувати не лише тональностями квінтового кола, але використовувати у грі так звані кобзарські, «лебійські» лади, де співвідношення тонів і півтонів у суміжних октавах різне.

У 50-60 рр. брати О. і П. Гончаренки активізують роботу над створеною раніше бандурою «Полтавка», і результатом їхньої праці стає інструмент з удосконаленою системою перемикачів, зміненою формою, новим поєднанням різних матеріалів для корпусу. За таким же принципом змайстрована і бандура конструктора В. Вецала. Проте для популяризації бандури серед молодшого покоління емігрантів ним була розроблена модель «Baby-bandura» – дитяча, що при незмінних конструктивних принципах мала зменшену форму і відповідно звукоряд [3].

Майстри здійснюють цікаві експерименти в конструюванні бандури, адже музична технологія знаходиться у безперервному процесі розвитку і вдосконалення: В. Вецал (Канада) використовує новітні матеріали (зокрема пластик), Б. Косак (США) – різноманітні варіанти перестроювання, М. Лісківський (США) – нові спроби видовбування інструмента.

Відомий бандурсит і майстер бандур С. Ластович-Чулівський (Німеччина) визначав матеріал деревини для виготовлення бандур, враховуючи як національні традиції, так і можливості українців-емігрантів в Європі та Америці: для коряка інструмента – верба, клен, пташиний клен, явір, американський білий дуб, для верхньої деки – різні сорти смереки і ялинки. Для дорогих інструментів (індивідуального замовлення) або ж для декорування він рекомендує використання магаґоні, палісандра, фіолетово-чорного клена [7].

Майстри діаспори поєднують ознаки різних типів вже знаних бандур, таких як київсько-чернігівська, полтавсько-харківська із системою індивідуальних перемикачів. Для створення умов гри харківсько-полтавським способом всі перемикачі і кілки струн розташовувалися внизу, що природно зміщувало центр маси і підвищувало вібраційні властивості інструмента. Отже, нові інструменти в діаспорі зберігали весь арсенал технічних засобів української бандури, описаних ще в 20-30 роки Г. Хоткевичем. Виробництво бандур високої музично-мистецької якості (хоча й на рівні окремих майстрів) великою мірою зумовили наступний успіх і піднесення на вищий рівень кобзарського мистецтва українського зарубіжжя саме у справі збереження традиційного репертуару та виконавської манери.

Крім того, спостерігаємо і збереження автентичного стилю народного виконавства в українській діаспорі, зокрема в Північній Америці, не лише на рівні інструментарію, але й жанрів та форм сольного і ансамблевого музикування (кобзар Павло Конопленко-Запорожець, бандурист Юрій Фединський, скрипаль Василь Попадюк, бандурні ансамблі та капели, ансамблі народних інструментів). Особливо це репрезентують представники регіональних українських інструментальних та вокально-інструментальних традицій, в т.ч. і троїстої музики, зокрема гуцульських, бойківських, лемківських ігрових канонів, автентичних зразків кобзарської музики. Для визначення етнічного звукоідеалу в інструментальній та вокально-інструментальній традиції українців є усталені, хоч і певною мірою видозмінені стереотипи інтонаційно-стильового, жанрово-типологічного та виконавсько-інтерпретаційного мислення українців, збережені у свідомості народу на рівні цілком достатньому для їх відтворення. Так, зокрема, Б. Черевик стверджує: «Невеликі інструментальні групи зі скрипкою, цимбалами та бубном, поширені в селах Західної України, слугували прототипом для подібних ансамблів серед перших українських поселенців у Західній Канаді. Подібний набір інструментів залишився основою для українських гуртів аж до 1970-х років» [13, с. 328]. Пізніше в українських ансамблях діаспори все активніше використовуються такі інструменти, як банджо, мандоліна, акордеон, гітара (в т.ч. електрогітара – ритм та бас), саксофон, контрабас, фортепіано, синтезатор, перкусія. Інструменти також органічно поєднуються і зі співом українських пісень. Це засвідчують такі ансамблі, як «The Ambrose Brothers», «The Canadian Rhythm Masters», «Kalyna», ансамбль Софії Білозір (Вінніпер, Канада), Chychul Orchestra (Мирнам, Альберта, Канада), жіночий квартет «Charivna», ансамбль «Svitanya», оркестр «The Luna Band» (США), ансамблі «Nove Pokolinya» (Торонто, Канада), «Zeellia» (Ванкувер, Канада), «Тут і Там» (Саскатун, Канада) та багато інших.

На сучасному етапі українські музичні інструменти в діаспорі широко використовуються не лише для відтворення національних музичних композицій. Вони як автентичні зразки виступають

каталізаторами взаємодії різних виконавських напрямів світового мистецького простору, що синтезують український фольклор, кантрі, поп-музику, old time, джаз та академічні проекти, визначаючи формування стилю «world music». Такий стиль репрезентують сучасні виконавці українського зарубіжжя – скрипаль Василь Попадюк та гурт «Papa Duke», бандурист Віктор Мішалов, виконавець на багатьох інструментах Брайєн Черевик і гурт «Kubasonics» та багато інших.

Скрипаль-віртуоз Василь Попадюк (Канада) – один з найяскравіших сучасних виконавців, популяризатор української інструментальної музики, композитор і аранжувальник, представник стилю «world music». World music – термін, що використовується сучасними музикознавцями для визначення різних жанрів та стилів, які не належать до традиційної західноєвропейської та американської популярної музики. Під це визначення попадає синтез не пов'язаних між собою мистецьких явищ: музики фламенко, тувинського горлового співу, індійської кіномузики, фольклору американських індіанців тощо. Популярність «world music» у другій половині 1990-х років спонукала композиторів та виконавців до використання різних етнічних елементів у популярній музиці. «У виконавській творчості Василя Попадюка переплелися класична музика, гуцульський, циганський, румунський, угорський фольклор, популярна музика і джаз» [2]. У 2003 р. скрипаль створив свій власний гурт «Papa Duke», до складу якого, крім нього, входять Віктор Хоменко (бас-гітара), Володимир Тірон (саксофон, сопілка, цимбали), Степан Фомін (рояль), угорець Френк Ботош (барабани) та еквадорець Девід Вест (гітара). Таке взаємопроникнення різноманітних стильових напрямів пов'язане зі ще однією особливістю – використанням різноманітних комбінацій інструментів, не характерних ні для традиційних складів фольклорних ансамблів, ні для складів сучасних рок-груп. У цьому проявилися новації В. Попадюка – органічне поєднання електронних (клавішні, гітара, бас-гітара), академічних (рояль, скрипка, кларнет), джазових (саксофон) та українських народних (цимбали, сопілка, бандура) інструментів.

Життєдайність подібних новацій підтверджує і мистецький проект кінця 90-х рр. «З Парижу до Києва» співачки Алексіс (Олесі) Кохан. В ньому представлений симбіоз національної специфіки автентичних українських інструментів (ліри, дуди, кобзи, діатонічної бандури) з оригінальними тембрами і ритмами афро-американських ударних інструментів [19], [20].

Ансамбль «Черемош» під керівництвом Дмитра Сороханюка та Дмитра Ткачука (Філадельфія, США) репрезентує збереження традицій гуцульської музики в діаспорі (у синтезі інструментальному, вокальному та хореографічному) [18]. Так, до складу ансамблю входять дві скрипки, цимбали та дві сопілки. Це один із типових зразків складу тріоїстої музики Гуцульщини, що забезпечує основні фактурні пласти (мелодія, акомпанемент, бас), і у такому складі відтворена за кордоном. Епізодично використовуються трембіта, свистульки. До репертуару колективу входять як популярні гуцульські танці (гуцулка, півторак), так і інструментальні награти (полонинські, «вийгране»), супровід до пісень (любовних співанок, коломийок, весільних пісень). Характерно, що у супроводі пісень ансамблем використано традиційне інструментування супроводу (дублювання вокальної мелодії скрипкою чи сопілкою, гармонічний і арперджіоподібний акомпанемент цимбал, інструментальні повтори співу).

Відомий дослідник і професійний музикант Браєн Черевик презентує традиційні українські народні інструменти перед слухачами Канади та США, зокрема на Українських фестивалях в Торонто (Канада, 2007, 2008) – ліра, цимбали, дуда, діатонічна бандура. Крім того, він володіє й іншими українськими народними інструментами – дрімбою, сопілкою, теленкою, трембітою. Ним засновано 1996 р. і оригінальний колектив «Kubasonics», до якого входять, окрім керівника, Том Бенет (барабани, перкусія), Марія Черевик (скрипка), Джей Лінд (акустичні та електро-гітари, балама, бугай), Род Олстад (скрипка, мандоліна), Тарас Закордонський (бас-гітара, гітара) [5, с. 70]. Б. Черевик демонструє гру і на своєрідному інструменті – кубасармоніці (духовому інструменті з рисами гармоніки, що виготовлений у формі кільця ковбаси).

Загалом український музичний інструментарій в середовищі українського зарубіжжя пройшов складний шлях розвитку, пов'язаний як з загальними еволюційними процесами, так і зі специфікою збереження питомих національних традицій в мовах іноетнічного оточення. До перших факторів можна віднести активний розвиток українського музичного звукозапису на світовому музичному ринку, розширення форм сценічного виконавства, удосконалення технологічних процесів виготовлення

інструментів. До інших факторів віднесемо консервативні традиції відтворення конструкції, строю інструментів, репертуару, притаманного поширеним на момент еміграції українським формам виконавства (сольним та ансамблевим). Це проявилось у збереженні автентичного інструментарію (бандури, цимбал, сопілки, трембіти, дуди, ліри та ін.), традиційної мандрівної форми виконавства (творчість бандуристів Р. Боцюрківа, Я. Антоневича – Канада), складу і репертуару інструментальних ансамблів за типом троїстої музики, що використовуються на весіллях, урочистостях, святах за кордоном. Неминучими є також процеси музичної асиміляції – взаємодії різних музичних мов, що полягає в засвоєнні й переосмисленні певних елементів і засобів однієї мови іншою – це розширення сфер концертної бандурної творчості (О. Герасименко, В. Мішалов, Ю. Китастий, Капела бандуристів ім. Т. Шевченка, Канадська капела бандуристів), виконавства солістів (В. Попадюк, Б. Черевик) та ансамблів («Kubasonics», «Para Duke», «Svitanya», «The Luna Band» «Nove Pokolinya», «Zeellia»).

1. Абрамова Н. Коммуникация и традиция / Н.Т.Абрамова. // Философия науки. – Вып. 6. – С. 65–82 // Режим доступу: <http://iph.ras.ru/page50859809.htm>.
2. Волощук Ю. Стиль «World music» у виконавській творчості скрипаля Василя Попадюка (Канада). / Ю. Волощук // Вісник Прикарпатського університету. Серія «Мистецтвознавство». – № 17–18. – Івано-Франківськ: «Плай», 2009–2010. – С. 31–35.
3. Дутчак В. Удосконалення бандури в контексті історичного розвитку кобзарства України та діаспори / Віолетта Дутчак // Студії мистецтвознавчі. Театр. Музика. Кіно. – Число 4(8). – Київ: Видавництво ІМФЕ, 2004. – С. 64–72.
4. Имханицкий М. История исполнительства на русских народных инструментах. Учебное пособие для муз.вузов и уч-щ. / М. Имханицкий. – М. : Изд-во РАМ им. Гнесиных, 2002. – 341 с.
5. Карась Г. Трансформація гуцульських музичних традицій у сучасному виконавстві В Канаді (на прикладі творчості гурту «Кубасонікс») / Г. Карась // Україна, Галичина, Гуцульщина: історія, політика, культура»: Збірник статей та повідомлень наукової конференції з міжнародною участю. – Коломия: Вік, 2009. – С. 70–72.
6. Ковалевська О. Скринька бандури / Ольга Ковалевська. – Политик HALL. – № 34. – Березень. – 2007. // Режим доступу : http://politikhall.com.ua/?page=filing&a_id=288.
7. Ластович-Чулівський С. Кобза-Бандура / Семен Ластович-Чулівський. – Мюнхен: машинопис, 1964–1966. – 1–2 т. – 653 с.
8. Людкевич С. Відродження бандури / Станіслав Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Т. 2. – Львів : «Дивосвіт», 2000. – С. 182–184.
9. Людкевич С. Націоналізм в музиці / Станіслав Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Т. 1. – Львів : «Дивосвіт», 1999. – С. 35–52.
10. Мациевский И. Народный музыкальный инструмент и методология его исследования / И. Мациевский // Актуальные проблемы современной фольклористики. – Л. : Музыка, Ленинград. отд-ние. 1980. – 148–162 с. – С. 143–169.
11. Мацієвський І. Пролегомени дослідження етнічної музики українського зарубіжжя / Ігор Мацієвський // Ігри й співголосся. Контонація: Музикологічні розвідки. – Тернопіль : Астон, 2002. – С. 132–137.
12. Український народний музичний інструментарій на межі тисячоліть./ Автор та упорядник Л.Черкаський / Леонід Черкаський. – К. : ДАККІМ, 2007. – 264 с.
13. Черевик Б. Українська інструментальна музика в Альберті / Браєн Черевик // Західно-канадський збірник. – Ч. 4. – Едмонтон : Канадське НТШ : Друкарня Видав. Спілки «Гомону України», 2000. – С. 325–342.
14. Черкаський Л. Українські народні музичні інструменти / Леонід Черкаський. – К. : Техніка, 2003. – 264 с.
15. Хай М. Музично-інструментальна культура українців (фолкльорна традиція). Монографія / Михайло Хай. – Київ–Дрогобич, 2007. – 538 с.

16. Шаров К. С. Музыка как инструмент национализма / К. С. Шаров // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – № 1. – 2005. – С. 59–80.
17. Brian Cherwick in Toronto // Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=reS1UiD8a4Y>
18. «Cheremosh» Ukrainian Hutsul Society, Philadelphia, PA, USA. – Гуцульщина в пісні та музиці // Аудіодиск.
19. Paris To Kyiv – Variances // Аудіодиск – «Olesia Records», 1996.
20. Paris To Kyiv – Prarie Nights and Peacock Feathers // Аудіодиск – «Olesia Records», 2000.

Надія Івченко

ЗІРКА ЛЮБКИ КОЛЕССИ

*«Хто хоче світу – стань собою,
Хто хоче Бога – йди у храм,
Хто хоче друга – йди з юрбою,
Хто хоче Істини – йди сам.»*

А. Бахута

На всіх континентах живуть сьогодні українці, і там, де це можливо, вони розвивали і розвивають свою культуру, щоразу доводячи світовій громаді свою історичну відданість і прихильність до української національної ідеї, нетлінність генетично успадкованої щирості і щедрості, духовності і душевності, тонкого сприйняття культури і мистецтва в усіх їх проявах.

Двадцяте століття принесло настільки радикальні зміни в життя творчого пласту Західної України, що тільки тепер можна уявити їх вплив на морально-естетичні вподобання. З одного боку національний та соціальний гніт, а з іншого – асиміляторська політика австрійського та польського урядів. Тому перед митцями тієї пори стояла мета «вписати» українське мистецтво в контекст світової культури», що, у свою чергу, вимагало підняти професійний рівень музичної культури, рівень виконавської майстерності.

На ранніх етапах формування піаністичного мистецтва відчувалась нестача професійної школи в Україні. Тому молоді піаністи змушені були здобувати фахову освіту в розвинених культурних центрах Європи. Одним з таких центрів був Відень – «музична столиця» світу, в якій існувала найстарша в Європі фортепіанна школа. Вчилися українські музиканти також у Лейпцигу, Празі, Берліні і, звичайно ж, у Петербурзі та Москві. Варто зазначити, що освітні центри, які формували українське фортепіанно-виконавське мистецтво, не були ізольованими один від одного, між ними часто існували точки перетину. Однак кожна фортепіанна школа все ж таки зберігала відмінні мистецькі ознаки, зумовлені особливостями національної ментальності та історичного розвитку.

На початку ХХ ст. Відень був саме тим місцем, де склалися сприятливі умови для підтримки та розвитку української національної піаністики. Віденська фортепіанна школа, особливості якої закладені ще в добу класицизму Вольфгангом Амадеєм Моцартом, залишається і нині однією з найбільш творчих і діяльних у світовому контексті.

Сприймаючи впливи Відня у сфері професіоналізму й естетики, піаністи України завжди зберігали у своєму мистецтві характерні ознаки національної ментальності. Жоден із відомих нам українських піаністів віденської школи не став у результаті навчання піаністом австрійським. Це виявлялося й у їхній свідомій естетичній установці, як на рівні репертуару й концертних програм, так і на рівні виконавського стилю.

У лоні Віденської фортепіанної школи виховалися перші українські концертуючі піаністи міжнародного масштабу, серед яких особливе місце відводиться такому майстру фортепіанної школи, як Любка Колесса, котра належить до покоління талановитих піаністів з України, хто після навчання у Відні не повернувся додому, а продовжували свою концертну діяльність поза межами Батьківщини.

«Мої почування і моє серце завжди були українськими...» – це слова Любки Колесси, легендарної української піаністки, яка волею життєвих перипетій репрезентувала національне мистецтво поза межами рідної країни. Трагічно, проте особистість Любки Колесси, як і більшості наших діаспорних митців і мисткинь, є більш званою як українки за кордоном, аніж на теренах самої України.

Львів'янка за походженням, Любка Колесса, яка емігрувала до Канади у 1940-их роках, прославила українське фортепіанне мистецтво у цілому світі. Самобутня індивідуальність піаністки, її яскрава мистецька гра захоплювали слухачів. Музичні критики відзначали емоційність, імпульсивність, романтичну піднесеність, шляхетний ліризм виконавиці, підкреслювали бездоганну віртуозність техніки та художню завершеність гри. «Артистка з Божої Ласки», «Музична стихія в найтендітніших її проявах» – писали сучасники про Любку Колессу.

Любка Колесса (19. 05. 1902 – 15. 08. 1997), виконавець класичної музики та професор по класу фортепіано, народилась на Галичині у сім'ї видатних музикантів та громадських діячів зі Львова, який у той час належав до Австро-Угорщини.

Її батько, Олександр Колеса (1867 – 1945), був відомим вченим і громадським діячем: ректором Вільного українського університету, а невдовзі після народження Любки був обраний у Відні членом Австро-Угорського Парламенту.

Дядько Любки Колесси, Філарет Михайлович Колесса (1871 – 1947), український етнограф, фольклорист, композитор, музикознавець і літературний критик; працював з Іваном Франком, Миколою Лисенком, Лесею Українкою; був членом Наукового Товариства Т. Шевченка з 1909 р., членом Вільної Української Академії Наук з 1929 р. та засновником Українського етнографічного музикознавства. З 1939 р. – професор Львівського Університету, з 1949 р. – директор Державного музею етнографії у Львові, директор Львівського відділення Інституту мистецтв, фольклору та етнографії Академії Наук Української РСР.

Микола Філаретович Колесса (1903 – 2006), кузен Любки Колесси, виданий український композитор, патріарх західноукраїнської диригентської школи; ректор і професор Львівської Консерваторії; диригент симфонічного оркестру Львівської філармонії; диригент Львівського театру опери і балету; художній керівник і головний диригент хорової Капелли «Трембіта»; Народний артист СРСР, заслужений діяч мистецтв України, лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка.

У той час як інші члени сім'ї були музикознавцями, композиторами і диригентами, молодша на 13 років сестра Любки Колесси, Христя Колесса, стала відомою віолончелісткою

Проте найбільшої слави у династії Колесс домоглася Любка Колесса, яка, поруч з талантом видатної піаністки і глибоким почуттям патріотизму, володіла неймовірною харизмою і жіночою красою.

Вчити Любку Колессу музиці з чотирьох років почала бабуся, піаністка, учениця самого Ф. Шопена. Далі майбутня світова піаністка здобувала освіту у Віденській Академії музики та живопису у класі Луї Терна та учня Ференца Ліста – Еміля фон Зауера, який на той час був дуже впливовою педагогічною особистістю у Віденській піаністичній школі. Після закінчення Віденської Академії вона отримала свій перший диплом та Премію Безендорфера – концертний рояль. Отже, найбільшою мірою за виховання Любки Колесси українська культура завдячує фон Зауерові. Адже це – перша піаністка високого міжнародного класу, що була знана у світі саме як українка.

Далі свою майстерність Любка Колесса підвищувала у класі ще одного учня Ференца Ліста – Євгена (Юджина) д'Альберто, і у 1920 році отримала Диплом Майстер-класу та Державну Премію, на той час найвищу нагороду Австрії для піаністів. Можна здогадуватися, що до такого спеціального курсу, як «школа майстрів», потрапляли на навчання тільки кращі з-поміж найкращих піаністів.

В тому ж році Любка Колесса дала кілька дебютних концертів у престижних залах Відня та практично у всіх найбільших концертних залах Європи, мала дуже теплий прийом публіки та критиків і отримала світове визнання після виступів з провідними оркестрами під орудою таких видатних диригентів того часу, як: Карл Бом, Бруно Вальтер, Вільгельм Фуртвенглер, Фелікс Вейнгартнер, Вільям Менгелберг, Сер Генрі Вуд, Еріх Клайбер, Герберт фон Караян .

Слід відзначити, що протягом 1928 року Любка Колесса здійснила тріумфальний тур до своєї батьківщини – на той час Радянського Союзу.

Довівши свою майстерність на концертній сцені, протягом 1929-1930 рр. Любка Колесса знову продовжила навчання у піаніста-віртуоза Євгена д'Альберто, теж учня Ференца Ліста, який істотно вплинув на стиль її виконання.

У 1937 році Любка Колесса прибула до Англії, де 21 травня з'явилася на англійському телебаченні у незвичному концертному вбранні – українському національному одязі.

1938 рік був роком її переможного туру до Південної Америки. Весь час між двома світовими війнами Любка Колесса блискуче з великим успіхом виступала на сценах і в залах Європи, з

найвідомішими оркестрами та диригентами, записувалася на студії His Master's Voice у Німеччині. Вона набула статусу першокласної піаністки. Її кар'єра була предметом інтересу та вивчення такими музикантами, як, зокрема, Фуртвенглер. Останнього передвоєнного сезону Любка Колесса дала 178 концертів.

13 березня 1939 року в Празі напередодні окупації Любка Колесса одружилася з британським дипломатом Трейсі Філліпсом. Того ж року у них народився син Ігор. Проте особисте життя завжди було приватною справою цієї видатної жінки, хоча було не менш насиченим і цікавим, як і творчість піаністки.

На піку кар'єри піаніста-виконавця Любка Колесса у 1940 році переїхала до Оттави (Канада). Її перший виступ у Канаді, організований Принцесою Алісою, сестрою Короля Георга VI на сцені Гамбургської консерваторії в Торонто, відбувся 21 грудня 1940 року, саме з того часу її почали вважати справжнім піаністом. У 1941 році Любка Колесса вже здійснила тур, виступаючи із Симфонічним оркестром Торонто.

Любку Колессу пам'ятають у Канаді не тільки як високопрофесійного піаніста, а і як блискучого педагога. Продовжуючи подорожувати з концертами по Північній Америці аж до 1950 року, виступаючи також і з Нью-Йоркським Філармонічним оркестром, вона в той же час стала першим канадським професором-піаністом. Починаючи з 1942 року очолила школу піаністів Канади, давала у Торонто приватні уроки. В цей час Любка Колесса також виступала з концертами на Канадському Радіо із серіями програм музики Баха, Моцарта, Бетховена, Шуберта, Шопена та ін.

Дебют піаністки Любки Колесси у Карнегі-Холл (США) відбувся у січні 1948 року. Після Нью-Йоркського концерту критик Гарольд Таубман оцінив її як «артистку із властивим тільки їй розумом і серцем. Вона кладе наголос на виразальну силу... вона творить музику, а це власне й має бути метою вечора в Карнегі-Холл». А критик журналу «Музична Америка» писав: «... її основне багатство – це яскраво вимовна і плинна техніка, виняткова майстерність тонкого інтонування звуку і рідкісне вміння максимально використовувати педаль».

Концерт із програмою з творів Шопена в Ітонському залі в Торонто 23 жовтня 1948 року приніс їй славу найкращої піаністки Канади.

Де б не працювала Любка Колесса: Музична консерваторія Квебеку (1951 – 1973 рр.), Музична Школа Вінсента д'Інді у Монреалі (1955 – 1966 рр.), Український Музичний інститут у Нью-Йорку, Мак-Гілльський Університет, – учениця вихованців Ференца Ліста – Терна, Зауера, д'Альберто, вона передала їм славну традицію багатьом канадським студентам, тепер відомим піаністам, диригентам, композиторам, педагогам, серед яких – Маріо Бернарді, один із найбільш відомих канадських диригентів; Клермон Пепен і Джон Хокінс – композитори та піаністи; піаністи Говард Браун, почесний професор Католицького університету; Патриція Грант-Луїс, Річард Гресько, Міллісент Макрей Кевенег, Гордон Кушнір, Джон Маккей, Луї-Філіп Пеллетьє, Євген Плауцький, Карен Квінтон, П'єр Фромен, Люба Жук, Доктор Іреней Жук та ін.

Протягом кожного навчального року до виходу на пенсію в 1970 р. Любка Колесса здійснювала тижневі концертні подорожі з Торонто до Монреалю.

Європейські критики були одноставні у своїй похвалі фортепіанного мистецтва Любки Колесси; преса Берліна, Лейпцига, Мюнхена, Дрездена, Цюриха, Стокгольма, Праги, Копенгагена, Львова, Харкова та Києва, зокрема, називала її «явищем серед піаністів», «зіркою першої величини» та тією, «що викликає захоплення, торкається душі, надихає; блискучою, яскравою і надзвичайно артистичною».

«Яке, справді, щастя слухати Любку Колесу... Перший дотик пальців до клавіатури, перший акорд і... вже нікого нема... Зникає кудись буденщина, зникає турбота про завтрашній день, забувається сіра дійсність, злидні. ... Перед вами розстилається луговина повна квітів, сонце заливає променям і луки і квіти і Вас... То все бере для Вас Любка Колеса дотиком пальців своїх до клавіатури роялю. Бере і так любовно, радісно, чисто по-дитячи запрошує вас кивком голови брати й не боятись...» – так писали про концерти піаністки Любки Колесси ті, кому випало щастя чути і бачити її за роялем на сцені. Проте за свою довголітню кар'єру Любка Колесса залишила небагато звукозаписів, і ці ранні записи на пластинках вже давно не продаються.

Саме перші віденські концерти відіграли важливу роль у майбутній долі Любки Колесси як піаністки. Вона одержала у Відні, міжнародному музичному центрі, потужний «стартовий майданчик», якого не мали інші українські піаністи. Під значним впливом віденського смаку формувалися її піаністичний тип, стиль та імідж. Але в подальшому Любка Колесса не зберігала постійних фахових

зв'язків із австрійськими музикантами, ніколи не пропагувала австрійської сучасної музики, та й узагалі не так і часто (висновки з наявних рецензій) виступала в Австрії.

У першій половині і в середині ХХ ст. жодному з українських піаністів не вдалося домогтися у своїй діяльності такого успіху, як Любці Колессі. Упродовж двох десятиліть, коли Любка Колесса полонила концертні зали багатьох європейських країн, здійснила гастрольну поїздку Латинською Америкою, виступила в передачах раннього англійського телебачення, випустила платівки зі звукозаписами в престижних німецьких та англійських фірмах, – словом, досягла світового класу, а перебравшись перед II Світовою війною до Америки, вона й там, зокрема в Канаді, посіла стабільне місце провідної артистки й упродовж тривалого часу продовжувала свою діяльність. Скрізь Любка Колесса представлялася саме як українська піаністка, а в її репертуарі незмінно були твори українських композиторів.

Важливим є і те, що Любка Колесса виробила власний індивідуальний стиль і образ в інтерпретації фортепіанної класики, і цей стиль та образ асоціювалися для слухачів з образом України, а в грі піаністки вони чули (і небезпідставно) українські національні інтонації.

У всіх творах Любка Колесса постає як активний інтерпретатор, співтворець музичного образу; спрямована на втілення прекрасного в духовному й емоційному змісті твору. Сучасники відчували і підкреслювали «ощасливлуючу» дію її мистецтва. В інтерпретаціях панівним був образ молодості, притаманні їй безпосередність і поривчатість, жіночність і водночас глибина змісту та щире почуття.

Це була піаністка дуже високого фахового рівня, її гру характеризували блискуча віртуозна техніка, тонке розуміння стилю і глибина трактувань. Її головне інтерпретаційне знаряддя – особиста мелодійна інтонація – виразна і співна, широка фраза пісенного типу; в усіх випадках обов'язковим критерієм була краса звучання.

Усі ці виконавські засоби надавали трактуванням Любки Колесси сердечності й щирості, підкреслювали слов'янське у творах Моцарта, Шумана, Шопена, Брамса, були виявом української природи її мистецтва.

Факультет музики Мак-Гільського Університету створив стипендіальний фонд імені Любки Колесси на відзнаку її педагогічної діяльності в цьому Університеті протягом 1960-1971 рр. Стипендія призначається обдарованим студентам-піаністам і служить засобом збереження і увічнення спадщини цієї великої української піаністки.

Незважаючи на славу, життєві сторінки Любки Колесси є ще незнаними «білими плямами» для нас.

«Зірка першої величини», виконавець-піаніст, видатний педагог, яким вона була до останніх днів життя у 1997 році, – Любка Колесса, – залишається «... однією із самих видатних піаністів нашого часу», як писав про неї великий диригент Бруно Вальтер.

Ці слова виголосила одна із учнів Любки Колесси, професор Люба Жук, на урочистостях до сторіччя з дня народження видатної української піаністки Любки Колесси, що відбулися в залі Української Національної Федерації під егідою Організації Українських Жіночих організацій Монреалю.

Кращі виконавські традиції, в основі яких лежить своєрідність інтерпретації європейської музики, притаманні й дуєтові піаністів, брата і сестри, – Люби та Іреней Жук, який почав своє існування у 1977 році. Люба та Іреней Жук мали щасливу долю навчатися у Любки Колесси.

Народившись у Любачуві (Польща) 5 квітня 1930 року, Люба Жук набула канадського громадянства у 1957 році. Почала навчатися грі на фортепіано у Ганса Лейграфа в Мак-Гільському Університеті, потім у класі Любки Колесси в Музичній Консерваторії Квебека, потім знову у Ганса Лейграфа у Зальцбургській школі Моцарта і у Літній музичній школі у класі Бориса Рубакіна. В 1955 році Люба Жук стала викладати в Мак-Гільському Університеті і продовжила кар'єру (виступаючи із сольними концертами) піаніста у Канаді, США та Європі, віддаючи перевагу виконанню творів української музики, багато з яких вона вперше представила у Північній Америці.

Іреней (Богдан) Жук народився у Любачуві (Польща) 5 серпня 1943 року, набув канадського громадянства у 1957 році. Він також навчався у класі Любки Колесси в Музичній Консерваторії Квебека та у Мак-Гільському Університеті; в Зальцбурзі у Фредеріка Вюрера та Літній музичній школі в класі Бориса Рубакіна, у Королівському Музичному коледжі (Лондон) у класі Кендала Теплта та Джуліардській школі (консерваторії, Нью-Йорк, США) у Саші Городницького, в Музичному Інституті Пібоді (Університет Джона Гопкінса, Балтімор, США) в класі Леона Фейшера.

Іреней Жук почав викладати у Королівському університеті (Кінгстон, Онтаріо, Канада) у 1977 році, а також продовжував тури по Канаді, США, Європі як із сольними концертами, так і у супроводі

оркестрів. Тема його дисертації (у Музичному Інституті Пібоді) була «Фортепіанні концерти у Канаді (1900 – 1980)» і представляла собою бібліографічний огляд.

Люба Жук та Іреней Жук виступали як солісти чи у супроводі оркестру у США, Європі (тури 1982, 1984, 1986, 1987 рр.) та на далекому Сході, у передачах радіо Канади (CBC), Австрії, Польщі.

Вони пропонували репертуар із відомих творів та творів, які були мало знайомими широкому колу слухачів, пропагували канадську фортепіанну музику, часто виступаючи з її прем'єрним звучанням. Тур цього дуету до Європи в 1982 році був повністю присвячений виконанню творів композиторів Канади. Слід відзначити, що твори були написані спеціально для їхнього дуету такими композиторами, як Джордж Фіала, Джордж Грем, Бендж Гамбреус, Девід Кін та Дональд Патрікін.

Дует також представив, за допомогою Художньої Ради Онтаріо, три фортепіанні твори, які вперше прозвучали у Монреалі: «Три відтінки темноти» (*Three Shades of Dark*) Кліффорда Кроулі, «Міфи» (*Mythologies*) Гарі Кулеша та «У часовому вимірі» (*In a Measure of Time*) Анни Сотем. У 1986 році піаністи здійснили тур по Канаді та виступили у Парижі у програмі Міжнародного року Канадської музики. Їх також запросили взяти участь у 10-й Європейській конференції Асоціації Європейських викладачів-піаністів у Лондоні (1988 р.). Критики відзначили чисту, точну та синхронну гру дуету, його особливий, теплий та емоційний виконавський стиль.

Музична творчість дуету Люби та Іреней Жук повністю підтверджує слова Івана Карабиця, що «...українська музична культура заслуговує найширшої інтеграції у світовий музичний процес, що настав час об'єднати всіх українських музикантів, що живуть у різних країнах, але ніколи не поривали духовного зв'язку з Батьківщиною».

Саме ці музиканти, Люба та Іреней Жук, – учасники численних концертних програм у рамках Українських Міжнародних музичних фестивалів «Київ Музик Фест».

Виступи фортепіанного дуету із Канади, Люби та Іреней Жук, якнайкраще допомагають побачити вітчизняну музику в контексті світового музичного процесу, залучити до національного музичного середовища творчість українців, долею розкиданих по далеких світах. Адже нечасто подібні ансамблі, творчість яких виходить за межі буденних явищ, з'являються на сучасних філармонічних сценах. За ініціативою цих музикантів до творчості фортепіанних дуетів увійшли нові опуси українських композиторів Лесі Дичко та Мирослава Скорика. І хоча їх «прочитання» не завжди збігається із авторським задумом, не можна не відзначити зростаючого зацікавлення українських слухачів цією цікавою дуетною формою фортепіанного музикування

Концерти цього фортепіанного дуету в рамках «Київ Музик Фесту» знайомлять слухачів зі зразками творчості канадських композиторів, зокрема з канадськими народними піснями Віолети Арчер – витонченими мініатюрами без зайвих прикрас, що приваблюють щирістю висловлення і виступають для нас лише напіввідкритою сторінкою товстенької книги сучасного музичного мистецтва, читати яку щораз цікавіше.

Окремі слова можна сказати на адресу Іреней Жука, який впродовж багатьох років є незмінним членом журі Міжнародного конкурсу молодих піаністів пам'яті Володимира Горовиця в рамках Фестивалю «Київ Музик Фест», адже не так просто відчуті і почуті таланти, що зароджується, у звуках, що линуть з-під пальців дітей всього світу й України зокрема. Саме ці діти – майбутнє світової музики, невід'ємною частиною якої є пласт української музики в усьому розмаїтті її форм і жанрів, палітри звучання і техніки виконання, що доведене впродовж століть творчістю багатьох представників української фортепіанної школи, до когорти яких належить творчість незрівнянної Любки Колесси та її учнів.

-
1. Harald Binder: Galizien in Wien: Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik. Wien: Verl. der Österr. Akad. der Wiss., 2005. ISBN 3-7001-3326-X.
 2. Gerhard Dangel and Hans-W. Schmitz: Welte-Mignon Klavierrollen – Welte-Mignon piano rolls: complete library of the European recordings 1904 – 1932 for the Welte-Mignon reproducing piano. Stuttgart 2006. ISBN 3-00-017110-X. p. 216 a. 464.
 3. George Kehler: The Piano in Concert. Metuchen, N. J. et al: The Scarecrow Press. ISBN 0-8108-1469-2. p. 412.

4. Anya Laurence «Women of Notes: 1000 Women Composers Born Before 1900». Richards RosenPress, NYC 1978.
5. Claire Versailles, Nadia Turbide The Canadian Encyclopedia © 2010 Historica-Dominion;
6. The Ukrainian Weekly. April 27, 2003.
7. Дітчук О. Р. Роль Віденської фортепіанної школи у формуванні піаністичного мистецтва України першої половини ХХ ст. Культура України. Випуск 27. Харків, ХДАК, 2009.
8. Дагилайская Э. Из прошлого фортепианного исполнительства и фортепианной педагогики в Одессе / Э. Дагилайская; сост. Я. Мильштейн // Мастерство музыканта-исполнителя. – М., 1976. – Вып. 2. – С. 246-288.
9. Карась Г. В. Роль молодіжних організацій Західної діаспори у збереженні національної музичної культури: історико-культурний контекст. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Збірник наукових праць. Випуск 14. Рівне – 2008.
10. Кашкадамова Н. Історія фортеп'янного мистецтва ХІХ сторіччя: підручник [для студентів вищих музичних навчальних закладів] / Н. Кашкадамова – Тернопіль: Астон, 2006. – 608 с.
11. Кияновська Л. Основні етапи музичних зв'язків Західної України й Австрії: спроба історичної систематизації// Подорож до Європи. Галичина, Буковина і Відень на центральноєвропейській культурній шахівниці / Упор.: Гаврилів О., Гаврилів Т. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2005. – С. 116-132.
12. Семененко Н. «Київ Музик Фест». ВЕРСІЯ-2000. «Урядовий кур'єр». 2000. 7 жовтня. №184.
13. Чекан Ю. Біля фестивальної карти. «Культура і життя». 1992. 17 жовтня. № 42.
14. «Промінь». Часопис Союзу Українок Канади. Травень, 1962, ст. 3-5.
15. «Промінь». Часопис Союзу Українок Канади. № 11-1980, ст. 10.
16. СВОБОДА, число 17, 15 квітня 2000 року, Видає Український Народний Союз;
17. СВОБОДА, Український щоденник, Вівторок, 29 листопада, 1994 року, Видає Український Народний Союз.
18. СВОБОДА, Український щоденник, № 19, п'ятниця, 9 травня 2003 року, Видає Український Народний Союз.

Уляна Ільницька

УКРАЇНСЬКІ МУЗЕЇ У СВІТІ ЯК ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ

«Музей – це минуле, це історія, це душа, це серце наших предків, а для нас величавий храм, куди ми повинні входити з побожністю, а виходити з найглибшим поважанням і гарячою любов'ю до всього того, чим жили наші батьки, діди і прадіди, що ми повинні нести з собою, як заповіт і чому повинні учитися і всі ми, і покоління наших нащадків, поки стоїть земля і світить сонце»

Дмитро Яворницький

Український народ протягом століть створював яскраву та самобутню культуру, подарував світові чимало непересічних особистостей, велетнів людського духу та думки. Важливою частиною історико-культурної спадщини українського народу є архівні, музейні та бібліотечні колекції, які виникли в результаті діяльності українських громадсько-політичних, наукових, культурно-освітніх та релігійних осередків не лише в Україні, а й у різних країнах світу. Адже через історичні обставини поза межами української держави опинилось багато українців (близько 13 млн.), які завжди прагнули до збереження своєї історії та культури. Діяльність української діаспори спрямована на консолідацію світового українства, збереження духовних і культурних цінностей українського народу, на утвердження нашої держави на міжнародній арені та формування її позитивного іміджу у світі. Українська еміграція взяла

на себе історичну місію збереження національних святинь, культурних та історичних цінностей українського народу; прагне донести до світової громадськості правду про величну та трагічну історію України та українців.

Упродовж ХХ ст. одним із важливих напрямів діяльності громадсько-політичних та культурних осередків української діаспори у світі було збирання та збереження українських документальних, рукописних та музейних пам'яток, особистих речей та архівів видатних провідників української ідеї, діячів історії та культури, створення архівних зібрань і бібліотечних колекцій. Українська еліта за кордоном дбайливо зберігає та передає нащадкам ці унікальні надбання як найдорожчу родинну спадщину. На зібрані українськими громадами кошти засновувались музеї, архіви та бібліотеки.

Активно українські емігранти збирали, систематизували та популяризували історико-культурну спадщину українського народу у період між двома світовими війнами. Зокрема, їх зусиллями було засновано *Головний військово-історичний музей-архів Армії УНР у Тарнові (Польща), Музей-архів визвольної боротьби України у Празі (Чехословаччина), Бібліотеку імені Симона Петлюри в Парижі (Франція).*

Упродовж 1950-1960-х рр., унаслідок третьої хвилі української еміграції, у США та Канаді було засновано цілу низку українських архівних центрів, серед яких: *Музей-архів Української Вільної Академії Наук імені Д. Антоновича в Нью-Йорку, Архів та бібліотека НТШ у Нью-Йорку, Архів Східноєвропейського дослідного інституту ім. В'ячеслава Липинського у Філадельфії, Українсько-канадський дослідницький та документальний центр у Торонто тощо.*

Одним із перших українських музеїв поза межами України був *Музей визвольної боротьби України у Празі*, який був заснований у 1925 р. за ініціативи українського Вільного університету в Празі. Довгий час музей очолював відомий політичний діяч Д. Антонович. Близько 1 мільйона експонатів зберігалось у музеї. Серед них – українські періодичні видання, українські гроші, експонати з історії українського війська, архів місії Української Народної Республіки, Союзу визволення України. Крім того, Музей видавав власний бюлетень «Вісті». На жаль, у березні 1948 р., на вимогу радянського уряду, музей було ліквідовано чехословацькою комуністичною владою. Архіви вивезено до Києва. Частина матеріалів передано до Слов'янської бібліотеки у Празі. Нині у фонді «Український Музей у Празі» у Державному центральному архіві в Празі зберігається багато особових фондів українських діячів [6]. Музей діє на громадських засадах.

Значна кількість українських музеїв діє у ***Сполучених Штатах Америки.***

У 1952-му році як архів соборної української еміграції, як оберіг духовної спадщини українців було створено *Український Національний Музей у Чикаго*. Тут розкривається історія українців – однієї із найстаріших націй світу. В музеї експонуються автентичні зразки народного мистецтва. Зокрема, музейні колекції містять вишиванки, предмети народного вжитку, ткацькі вироби, різьблені роботи з дерева і металу, а також музичні інструменти, мистецькі твори емігрантів. На постійнодіючій виставці у музеї представлені писанки – витвір українського народного мистецтва. Музейну експозицію доповнює військова виставка та виставка, яка висвітлює унікальність та згуртованість української громади Чикаго. Музейний архів та книгозбірня нараховують біля 16-и тисяч одиниць [5]. Щороку в Українському Національному Музеї проходить багато цікавих презентацій, зустрічей, імпрез.

Осередком культури та історії українського народу є *Український музей у Нью-Йорку*, заснований Союзом Українок Америки. Гордістю музею є етнографічна колекція, в основі якої – вишиванки, килими, народний одяг, дереворізьба, кераміка, металеві вироби, писанки. В Українському музеї регулярно відбуваються етнографічні виставки, виставки образотворчого мистецтва, дитячої творчості. Значна увага приділяється історії української еміграції.

У 1948 р. американський мільйонер українського походження Вільям Дзусь заснував *Український інститут Америки*, при якому і нині діє бібліотека української літератури та Центр української документації. В інституті експонуються виставки творів українських митців, витвори декоративно-ужиткового мистецтва.

З метою збереження українських видань та публікацій про Україну Леонідом Бачинським у 1952 р. було засновано *Український музей-архів у Клівленді*. У бібліотеці музею налічується більше 10000 книг, близько 2500 періодичних видань; постійно функціонують філателістичний, нумізматичний, мистецько-етнографічний і пластовий відділи [1, с. 357]. Музей також видає «Бібліографічний покажчик української преси на еміграції».

На базі приватної колекції народного мистецтва О. і А. Качанів у 1953 р. в *Чикаго* був заснований *Національний музей-архів*, який став осередком української культури за кордоном.

Збереження національної ідентичності, консолідація нації – мета найстарших українських культурних інституцій США – *Українського Музею та Бібліотеки Др. Ярослава Гелети в Стемфорді*, які були засновані у 1937 р. Десятки років ці установи консолідували українську діаспору, а з часів незалежності України – відчинили двері для українських дослідників та вчених, адже бібліотечний книжковий фонд нараховує більше 70000 примірників українських книг та періодичних видань, які описані у сучасній світовій бібліотечній системі та включені у світовий каталог. Фонди бібліотеки періодично поповнюються новими надходженнями книг та періодики з України та україномовних еміграційних видань. Протягом останніх десятиліть впорядковано значну частину цінного архівного матеріалу та особистих архівів визначних українців діаспори: Я. Падоха, Ю. Старосольського, У. Старосольської, М. Угриня-Безгрішного, М. Чубатого, а також єпископів С. Ортинського, К. Богачевського, А. Сенишина, В. Лостена [5]. Неоціненним скарбом архіву є оригінальні документи рукописних та друківаних матеріалів з власноручними підписами та печатками. За останні роки бібліотеці подаровано багато цінних особистих книгозбірень, архівів, авторських досліджень, копій друківаних писемних пам'яток, праць різних авторів, а також бібліографічних відомостей про відомих людей в Україні та діаспорі. Архівами та фондами бібліотеки постійно користуються науковці України та Америки.

Друківана спадщина українців зберігається і в *Музеї-архіві Української Вільної Академії Наук (УВАН) ім. Д. Антоновича у США*. Основне завдання установи – не лише збереження, але й прагнення зробити доступними бібліотечні фонди та архіви для науковців, дослідників та усіх, хто цікавиться історією та культурою України. Засновником музею-архіву був В. В. Міяковський (1888-1972 рр.) – відомий український архівознавець. Саме завдяки його невтомній подвижницькій праці, відданості справі архівна колекція УВАН є однією з найбагатших і найунікальніших.

Велика увага приділяється перевірці усіх зареєстрованих архівних надходжень та формуванню довідкових матеріалів про фондоутворювачів, історію фонду. У 2006 р. робота Музею-архіву зосереджувалася на обліку архівних колекцій і забезпеченні науково-довідкового апарату «Путівника Музею-архіву ім. Д. Антоновича УВАН у США». Цього ж року описано й комп'ютеризовано 26 архівних фондів. Архів УВАН активно обслуговує відвідувачів з багатьох країн світу [5; 6].

У листопаді 1967 р. при 47-му відділі Союзу Українок у *Рочестері (Нью-Йорк)* було організовано *Гурток книголюбів ім. Олени Залізняка*, колишньої голови Світової Федерації Українських Жіночих Організацій [1, с. 367]. Члени гуртка влаштовують авторські вечори, вечори української поезії, активно обговорюють твори письменників діаспори і України, матеріально підтримують талановитих літераторів.

З ініціативи Союзу Українок у грудні 1979 р. в *Нью-Йорку* було організовано *Комітет збереження української спадщини*, який пізніше став називатись *Осередок української спадщини «Мозаїка»*. Діяльність осередку – вагомий внесок у справу популяризації української культури та історії, збереження цінностей, пам'яток, зразків народного і прикладного українського мистецтва. Зусиллями членів осередку організовано курси української мови, навчання з виготовлення писанок, відкрито крамничку українських сувенірів.

Серед українських музеїв у США, які прагнуть до збереження історико-культурної спадщини України, варто відзначити також *Український католицький музей у Стемфорді*, *Український музей народного мистецтва у Філадельфії*, *Український інститут модерного мистецтва у Чикаго*, *Український музей-архів у Детройті* [6].

Активно пропагує українське мистецтво і культуру *Центр українського мистецтва в Лос-Анджелесі (Каліфорнія)*, який був заснований Дарією Чайковською у 1986 році в приміщенні Українського культурного осередку. Центр зберігає українські вишиванки, писанки, різьбу, пропонує уроки гри на бандурі, сопілці, активно спонсорує мистецькі групи, організовує виставки, пропонує українські сувеніри.

Імена славетних українців закарбовані у книзі пам'яті *Меморіального музею Голокосту у Вашингтоні*. Музей видав календар на 2010 р., присвячений людям, які врятували тисячі євреїв від тоталітарного нацистського режиму. Серед них – ім'я духовного провідника української нації, митрополита української Греко-Католицької церкви Андрея Шептицького, який організував акцію порятунку євреїв, серед яких було 200 дітей.

Історичну місію збереження національних святинь, історичних та культурних цінностей українського народу виконує і діаспора **Канади**. У Канаді українська культура представлена у повному спектрі. Зокрема, в країні функціонує 14 українських музеїв, свою творчість демонструють майже 600 художніх колективів і груп. Щорічно українською громадою проводиться близько 10 фестивалів української культури. У Канаді виходить 8 друкованих українських газет, близько 10 українських радіопрограм та 3 українських телепрограми. Вивчення української мови відбувається в понад 100 загальноосвітніх державних, приватних та недільних школах. В 7 канадських університетах функціонують кафедри української мови та літератури [5; 6].

Провідне місце у збереженні національної ідентичності українців належить українським музеям Канади. Найбільшим серед музеїв Канади є *Український музей-архів ім. Патріярха Йосифа Сліпого у Монреалі*, який регулярно проводить численні виставки і вернісажі, популяризує українську історію та культуру. Багато відвідувачів зібрала нещодавно проведена тематична виставка «Акція «Вісла»» , присвячена 50-річчю депортації українського населення з Лемківщини. Успіхом користуються персональні виставки багатьох монреальських митців українського походження.

Унікальним осередком української культури і духовності є *Музей бандур*, який залюбки відвідують українська діаспора, гості з України, місцеві жителі.

Одним із найбільших серед канадських музеїв вважається *скансел «Село української культурної спадщини» в Едмонтоні*, який щороку відвідує майже 100 тисяч екскурсантів [1, с. 357]. Значний внесок у популяризацію української історії, культури і мови роблять *Український музей в Саскатуні*, *Осередок української культури у Вінніпезі*, який складається із бібліотеки, архіву, музею, картинної галереї, а також *Український Військово-історичний Інститут-Музей у Торонто*.

Велична і трагічна історія українського народу збережена в Інституті-Музеї Українського війська і флоту Української Народної Республіки (м. Вінніпег) та у Військово-історичному Музеї й Архіві у Вінніпезі. Усім українцям світу відомі Парк української Писанки у Вегревіллі та Український парк у Саскатуні.

Чимало пам'яток українського мистецтва зберігається і у музеях **Австралії**. Найвизначніший з них – *Музей Українського народного Мистецтва у Мельбурні*, заснований у 60-их рр. при Соборі Св. Апостолів Петра і Павла о. Зеноном Хоркавим. Сьогодні музей нараховує близько 4000 експонатів – вишиванки, різьба, тканини, писанки, картини, портрети, стародавні костюми, хрести, ризи, Євангелія, книги, а також деякі експонати з Сибіру від засланих і замордованих священників [1, с. 357].

У м. Аделаїді зусиллями Союзу українок та місцевою станицею Пласту був організований *Український музей*. Варто відзначити і *Пластовий музей-архів*, заснований 14 червня 1981 р. пластуном Омеляном Слободяном. Саме він придбав для музею чимало унікальних експонатів, які відбивають історію Пласту в Австралії. Музей-архів видає також «Пластовий Альманах», у якому відображено працю музею та діяльність Пласту в Австралії. Про експозицію музею захоплено відгукнулись кардинал М. Любачівський, владика Іван Прашко та Павло Василик з України, а також чимало гостей з Аргентини, Німеччини та Австралії [1, с. 357].

Значний внесок у створення міцної, консолідованої нації роблять і українці **Великобританії**, зусиллями яких створюються чимало осередків української культури та духовності. Зокрема, у Великобританії діють *бібліотека і музей ім. Т. Г. Шевченка в Лондоні*, *Музей українського мистецтва в Олдгамі*. Популярністю користується *Музей українського мистецтва у Манчестері*, заснований Союзом Українок Англії і в якому зберігається велика колекція вишиванок, різьби, тканин, писанок та металевих виробів [5].

Чимало унікальних пам'яток української історії та культури зберігається у **Франції**. Українська громада при бібліотеці ім. Симона Петлюри створила Музей С. Петлюри, музей визвольної боротьби 1917-1920 рр., а також музей українського мистецтва. До збереження національної ідентичності, пропагування історії та культури українського народу прагнуть засновники архіву та бібліотеки наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка у Сарселі [6].

Український музей діє при церкві святих Сергія та Вакха у Римі в **Італії**. Величезні архівні та бібліотечні фонди зібрані також в *Українському католицькому університеті в Римі*.

Всесвітньо відомими є українські музеї у **Словаччині**. Плідно працює скансен «Музей української культури» у Свиднику, Українські музеї церковної старовини в старій Любовні та Тополях, заповідник української культури у м. Бардіїв [1, с. 35].

Українська громада у *Росії*, прагнучи зберегти національну ідентичність, ініціювала створення у Петербурзькій академії мистецтв музею-кімнати *Т. Г. Шевченка*, де відтворено побут Кобзаря під час навчання, а також організувала музей гетьмана *Петра Дорошенка у Підмоскові*.

Отже, українські музеї, які виникли внаслідок діяльності українських громадсько-політичних, наукових, культурно-освітніх та релігійних осередків у різних країнах світу, є важливою частиною історико-культурної спадщини українського народу, оберегами його духовності. Українські музеї є важливим фактором збереження національної ідентичності українців та утвердження нашої держави у міжнародній спільноті.

1. Кардаш П. Українці в світі / П. Кардаш, С. Кот. – Київ, Мельбурн: Вид-во «Фортуна», 1995. – 452 с.
2. Трошинський В. П. Українці в світі / В. П. Трошинський, А. А. Шевченко. – К., 1999. С. 21-158.
3. Федевич Д. Архіви // Енциклопедія української діаспори. – Т. 4 (Австралія. Азія. Африка.). – Київ; Нью-Йорк; Чікаго; Мельбурн, 1995. – С. 30.
4. Wynar Lubomyr R. Preservation of the Cultural Heritage: Ukrainian Archives. Libraries and Museums in the United States // Ethnic Forum. – Kent: Kent State University, 1995. – Vol. 15, № 1/2. – P. 78-107.
5. <http://www.ukr.spilnota.com.ua>.
6. <http://www.ukr.musei.com.ua>.

Марія Климчак

ПОВЕРНЕННЯ ВАСИЛЯ ПЕТРУКА

Український Національний Музей в Чикаго належить до найстаріших та найбільш заслужених українських музеїв діаспори. Півстоліття тому тут розпочато працю задля збереження архіву історичних святинь і духовних цінностей нашої нації. Ми повинні пам'ятати, що історія української еміграції є невід'ємною від України, і тільки через дослідження культурної спадщини еміграції буде продовжено традицію інтелектуальної української присутності у світовому просторі.

Музей було засновано в 1952 році. Золотими літерами вписані в музейний літопис імена тих, хто стояли біля його витоків. Серед них др. М. Сіменович (1885–†1967), пр. Ю. Каменецький (1892–†1973), пр. О. Ганкевич (1906–†1969) та п. О. Городиський. Першим президентом музею був великий меценат музейної справи др. Мирослав Сіменович. Це йому належать слова: «Вірю, що якраз наш Архів-Музей стане поштовхом до написання історії релігійного, культурного та господарського життя українців міста Чикаго». Відповідальність за реєстрацію, каталогування та збереження зібраних речей взяв на себе Олекса Ганкевич, пластун-сеньйор із пластового куреня «Червона Калина», випускник філософського факультету Львівського університету. Тільки за перші півроку праці ним було вписано понад 5000 інвентарних чисел до книжки-каталогу.

Восени 1955 року музей придбав трьохповерховий будинок, що знаходився за адресою 2453 W. Chicago ав. 26 жовтня 1958 року з метою створення центру українського музейництва в Чикаго відбулося об'єднання з українським музеєм міста Онтаріо (штат Каліфорнія). У ювілейний 1992 рік, святкуючи 40-у річницю діяльності, Музей придбав будинок у центрі «українського села» за адресою 2249 W. Superior. Сьогодні тут знаходиться архів української еміграції, бібліотека на 20000 одиниць, зали з відділами декоративно-прикладного та народного мистецтва, старовинних ікон, історії козацтва та визвольних змагань, пам'яті жертв геноциду 1932-1933 років в Україні, нумізматики та філателії, також кімната американського сенатора В. Дудича. Галерея музею стала місцем проведення мистецьких виставок, концертів, конференцій, зустрічей з цікавими людьми. Характерна особливість музею у тому, що сьогодні він постає не просто етнічним музеєм чи мистецтвознавчим закладом зберігання, а й науково-мистецьким центром української культури в Північній Америці. Архівні матеріали відкриті для науковців та істориків. Важливим аспектом повноцінної діяльності є співпраця з

американськими музеями. «Наша історія живе з нами, а Український Національний Музей є послом української культури в Америці. Він ще не одній людині відкриє таїну Українського Світу. Таке його призначення», – вважає Я. Ганкевич, президент музею.

У музейних архівах панує тиша, навіть таємничість. Поступається хіба що шелестові поживклих від часу паперових листків, списаних різним почерком, різними людьми... А за тими сповідями українська доля. Несподівано приходить день, як багатоголоссям минулого озивається одна з полиць, де роками вичікують рукописи письменників, щоденники художників, старі зошити із споминами про пережите. Переді мною щоденник пам'яті, написаний рукою старенького маляра, який останні роки свого життя провів у будинку для престарілих. У невеличкому містечку Меркенфріц в горішньому Гесені, в Німеччині, ватра його долі згасла в 1968 році. Могили вже нема на цвинтарі, ніхто не опікувався, і, згідно німецьких законів, через 25 років по смерті людини її ліквідували. Чуже небо і чужа земля невіддільні від життя Василя Петрука, українського художника і різьбяра, народженого в гуцульському краї, в мальовничому селі Мишин, недалеко від Коломиї. Читання його спогадів вразило мене фатумом талану самотнього митця.

Я розуміла, що наступним кроком до повернення із забуття його імені буде опис та вивчення малярської спадщини, яка зберігається у фондах музею. У віднайденій пачці особистого листування з відомими в діаспорі особистостями чимало довідок історичного та мистецького характеру, що служать документальним доказом життєпису нашого талановитого краянина. Листи з Петрукового архіву, усіх разом 194, багато розповідають про мистця, про його велике серце, як він ділився останнім пфенігом із українськими студентами, розсилав свої роботи музеям, стукав у багато дверей, та не всі відкривалися. Географія листування сягає від Німеччини до Франції, Бельгії, Австрії, Італії, Англії, Іспанії, Америки, Канади... та жодного листа з України.

У листі В. Петрукові від директора музею К. Лисюка (директора Українського Музею в м. Онтаріо, Каліфорнія, США), датованого 4 жовтнем 1956 р. зазначено: *«Високошановний Пане Добродію! З великою приємністю одержали ми Ваш цінний дар для нашого Музею. Мило нам зложити Вам за це найщирішу подяку... Ми також одержали Вашу біографію і 35 листів. Все те є цінні документи для кутка, бо то дає закінчену епопею життя людини. Колись хтось буде все то перебирати, студіювати і Вас згадає теплим не злим словом. Тим Ви будете собі вічний пам'ятник. Я постараюсь щоби як можна більший дати Вам кредит за Вашу працю в Галереї Визвольних змагань».*

26 жовтня 1958 року з метою створення центру українського музейництва в Чикаго відбулося об'єднання двох українських музеїв (чикагського та музею міста Онтаріо, штат Каліфорнія). Таким чином портрети разом з іншими роботами мистця потрапили до Чикаго. Згодом мистець і сам стане чикагським музейником. Беручи під увагу вік та *«заслуги на полі української й громадської культурної довголітньої чинності»*, згідно постанови Управи музею мистця Василя Петрука було звільнено від обов'язків платити музейні внески (Лист 609-10.62). Коли матеріальна скрута стала нестерпною і мистець звернувся з проханням до музею допомоги, йому була просто надіслана грошова винагорода.

У липні 1963 В. Петрук отримав листа від К. Лисюка який повідомляв про свої відвідини чикагського музею: *«Був в музею недавно проїздом через Чикаго. Стоїть Ваш образ в музею і Вашої дружини. Довго дивився на нього і споминав Вас та пояснював управі хто Ви і всі ті образи в музею в більшості то Вашої роботи».* Листування з Калеником Лесюком є найповнішим і включає 74 листи. Перший датований 3 вересня 1955 року, останній – 13 червня 1964 року. Єднала цих людей мрія бачити Україну вільною державою зі своєю українською історією. Про Каленика Лисюка відомо, що він був хорунжим УНР, емігрував до США після I-ої Світової війни. Саме він був організатором Музею Визвольних Змагань у Празі. Його син загинув за Карпатську Україну на вулицях Хуста у 1939 році. Він проживав у Каліфорнії в місті Онтаріо, де за власні гроші придбав дім під український музей. Основу музею склали цінні приватні збірки. Довідавшись про організацію музею в Чикаго, він подав ініціативу об'єднання двох музеїв та створення тут центру українського музейництва. Ним було перевезено до Чикаго окремі експонати, архівні документи, бібліотеку. Під час святкової імпрези об'єднання музеїв 26 жовтня 1958 року п. К. Лисюк сказав, що саме в цей час, коли Москва нищить в Україні основи української нації, а в недалекому майбутньому має за мету змосковщити українців, українські музеї займають і займатимуть важливе місце у нашій визвольній боротьбі. Він зазначив, що справа музею є справою українського народу, – не партії і не групи: *«Музеї є найкращим об'єднанням усіх українців, незалежно від їхніх поглядів та переконань».*

Ще одним приятелем листування, що нараховує 15 листів, був сотник українського вільного козацтва Петро Олексієнко. Осівши в місті Денвер, він очолив архів-музей історичних пам'яток визвольної боротьби України. Замовлені ним картини на історичну тематику В. Петрукові маляр завжди виконував вчасно. У листі від 24 листопада 1963 року П. Олексієнко напише *«Дорогий Пане Маєстро! Мені приємно читати Ваш лист, в яким повідомляєте, що дня 21 листопада Вам скінчилося 77 років! Вітаю Вас щиро в день Вашого народження і бажаю Вам доброго здоров'я і довгого віку, щасливого життя та дальшої корисної праці в ділянці мистецтва...»*. А через півроку, у червні 1964, П. Олексієнко повідомить про те, що з дружиною їдуть на відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтон, по дорозі у Нью-Йорку відвідають у шпиталі хворого генерала-полковника Загородського, потім поїдуть у Детройт побачитися з генералом Олександром Вишнівським, *«рівнож відвідаю генерала Крата, бо ж це всі мої земляки ще з Визвольної Боротьби за Вільну Соборну Українську Державу»*. Цих людей маляр Петрук запізнавав через свої твори.

Будучи глибоко віруючою людиною, Василь Петрук підтримував українські церкви, найбільшою радістю була для нього вістка про звільнення з сибірської неволі Патріарха української греко-католицької Церкви Йосифа Сліпого, який надіслав художнику лист-подяку за особистим підписом з Ватикану, від 25 червня 1963 року.

«Високоповажаний Пан Василь Петрук

Німеччина

Ватикан, дня 25 червня 1963 року

Слава Ісусу Христу!

Дорогий Брате!

Дякую Вам за Вашу прихильність і за жертву /20 ДМ/, яку приймаю на потреби нашої Церкви. Нехай Господь відплатить Вам сторицею.

З Архієрейським благословенням Йосиф Митрополит.»

Творчість Василя Петрука майже невідома сучасному шанувальнику українського образотворчого мистецтва, тому оберемо для початку начерковий рисунок, штрихи якого дадуть нам змогу підкреслити своєрідне, найсуттєвіше із його життєпису. На 90 листках зошита у лінійку власноручно писалася біографія довічного емігранта Василя Петрука з Мишина.

Василь Петрук. Маляр. Короткий перебіг мого життя.

(Автобіографія, написана автором «на скитальщині, в Німеччині». Максимально збережено особливості авторської мови. Друкується вперше. Рукопис зберігається в архіві Українського Національного Музею в Чикаго).

Частина 1. Дитинство (змальоване окремими фрагментами. – Марія Климчак, далі М. К).

Василь-Базиліос Петрук народився в селі Мишині 1886 року 21 листопада. Це були часи правління Австрійської монархії, село Мишин належало до округу в Коломиї.

Мій отець Михайло, а мати Варвара. Вони споріднені з родинами Кавацюкових, Максимюкових, Бабюкових, Миронюкових, Попадюкових, Ферчикових та Кравцевих. Мій дідо Іван Петрук помер, маючи 47 років. Дідо по моїй матері називався Михайло Кавацюк. По маминій лінії я мав три тети¹ – Анастасію, Юстину та наймолодшу Олену. По отцеві моєму – вуйка Юрія, по матері – Івана і Василя Кавацюків. Василь Кавацюк мав сина Миколу, який закінчив гімназію, пішов на теологію і був висвячений на священика.

Я народився в неділю рано, 21 листопада, в смутну осінь, тож і моя дорога життя є невеселою і тернистою... Того ж дня у неділю я був охрещений та миром помазаний Отцем Йосифатом Кобринським. Це був великий народний патріот, жертвний на народну ціль.

У селі була копальня кристалевого вугілля, що належала полякові Щепанському. Це був вугіль лискучий, яким можна було підголитись як бритвою з коси вигостреної. Було дві шахти, що мали електричне світло, і там працювало багато робітників аж з-під Кракова. Це були мазури, бо співали «Сідзяла на ліп'є, волала Філіп'є».

¹ тета – тітка

Наше село було положене² в кітліні³ межі пасовищем і мочерею (багно). По-під горою бігла прудка річка Лючка. Одного разу моя мати Варвара понесла прати білизну до річки Лючки і взяла мене малого ще в пеленках. Це було на весні. Положила мене на березі, а сама злізла до річки край води і почала прати. Нарешті щось хлюпнуло з берега у воду.

«– О, Господи Боже! Та то дитина скотилася в воду». Небога перестрашена побігла водою досить глибоко й витягла Василя мокрого з води. Потрясла, закашлявся, виблював з себе воду і в плач. Мати не раз мені це розказувала пізніше: «Я не мала часу багато надумуватись, зав'язала тугіше в мокрі пеленки, положила на берег далеко від края, най плаче, і прала шмаття далі».

Одного разу, перед Великодними святами, як мав я вже три роки, родичі пішли до Коломиї в п'ятницю дещо закупити. Я з маленькою сестрою Марусею і бабочкою Євдокією, на той час вже вдовою, зістали вдома. Як баба пішла худобу накормити, я виліз драбиною на під⁴, а на поді знайшов два образи, друковані, лискучі з яскравими красками. Оглядав, ще й дивився добре. Був це образ Ісуса Христа, а другий Матері Божої. І щось мені малому прийшло на думку. Я ці два образки подер на малі кусники. Нічого собі з того не робив, зліз драбиною на долівку, – мовчав, – ба й забув за цей злочин. По Великодних святах, бувало звичаєм, що місцевий священик з дяком або паламарем із священною водою ходив від хати до хати, ввійшовши у світлицю, молився, благословив і навхрест кропив той прибуток кожного господаря чи то гзди священною водою. А дяк або паламар рисував хрест на дверях, як знак, що там уже був. Господиня давала дякові чи то паламареві яєць або муки, часами ковбаси або збіжжя, аби сповнити жертву Богу і греко-католицькій Церкві. Як раз загостив Отець Йосифат до нашої убогої хати. По молитві і благословенню, моя мати поскаржилася Отцеві на мене. Я ж зі страху сховався на піч за комин. «Пане Отче, знайте, мій ворог Василь. Подер на поді два образи в п'ятницю, як я з мужем була в Коломиї на ярмарку. І то так подер, що не можна пізнати, що там було намальовано», казала мама. Отець Кобринський всміхнувся у відповідь: «Але Варварко не журись сим. Є то ще нерозумна дитина, але він виросте, буде малярем і буде малювати святі образи о много кращі, не друковані, ручної роботи».

Це було в тих часах, коли у злому оточенні перебували не лишень старші діти, але й дорослі. Приміром глузували: «У нашої попаді три кутаси на заді». Оце так бувало в неділю пополудні починалися танці, парубки з дівчатами танцювали, музики грали, аж враз розпочиналася бійка, тай то така, що закривавлені йшли ввечері до домів. У Мишині жили чотири жидівські родини, і було три корчми, де пилося горілку. У копальні вугілля працювали чужі люди, наші ж селяни рівнож заробляли добрі гроші, бо залізними возами везли вугілля до Сопова, а там недалеко до Печенігіна, де була нафтовидобувна шахта. Однієї ночі, коли мені минуло три роки, а було це восени, хтось вночі підпалив нашу хату і стодолу зі збіжжям. Пам'ятаю це як сон. Я пробудився на вулиці у матері на руках. Мати несла мене і малу сестру Марусю та тяжко плакала. І видів⁵ я, як ціла хата була у пламени. Мати принесла нас до сусідки Насті (Анастасії Дікової), де ми zostалися на нічліг. Була се страшна ніч! Говорили люди, що запалив усе це один із вуйків⁶ мого тата з ненависті. А отець мій Михайло мав трьох вуйків – Миколу, Штефана та Василя-Базика, себто мого нанашка⁷.

Мав я старшого братчика Миколу, котрий помер у 10 років. Як зі сну пригадую: мій батько змайстрував гарного хрестика і дав його Миколі. Я дуже хотів його мати та Микола не хотів його позичити. Я пустився в плач, а тато в той час щось бондарив, бо був і бондарем і ткачем, розсердився на Миколу і казав аби дав цього хрестика мені потішитися. Микола не хотів, то тато навіть посіпав його за волосся, так що мусів віддати мені цього хрестика. Незабаром Микола помер. Пригадую, як лежав він коло вікна, і коло його малого тіла горіла свічка. Я коло него шустався⁸ туди сюди і якось жалю у мене не було. А пізніше я пізнав, що цей хрестик я перебрав і несу по днесь⁹. А був цей хрест тяжкий, часами з плачем та небезпекою – перед ворогами і приятелями, перед безбожними і проклятими, перед посьміхачами християнської католицької грецької віри.

² положене – розташоване

³ кітлина – долина

⁴ на під – на горище

⁵ видіти – бачити

⁶ вуйко – дядько, стрий.

⁷ нанашко – хресний батько

⁸ шустати – вештатися

⁹ по днесь – по сьогодні

Ще малим я падав, поміж оточення сусідських дітей, в гріхи і паскудства. Моя тета Настя, дочка татового вуйка Миколи, раз по раз гралася зі мною. У придашшю¹⁰ моєї Баби Євдокії намовляла мене на гріх. Я ж був дитиною і цього гріха не виповнив, не розумів чого Настя від мене жадає, та вона була дуже сердита і зла. Аж пізніше я переконався, що це великий гріх. А ще її брат Володимир, кликали його Дмитром, учив мене красти у сусідів яблука. То ж по тому, в дорослих роках, Настя втратила два мужі, стала вдовою, а Дмитрові, по першій війні, вкрали поляки двох коней. З цього жури-смутку захорював він і помер. А отець їхній Микола, про якого люди кажуть, що то він підпалив нашу хату і стодолу, сміявся з мого молодшого брата, що втратив ногу, працюючи на видобувництві вугілля в Катовіцах. Тож і його доньці Одокиї під час I-ої світової війни від вибуху русько-московської гармати, відірвало ногу, а старший син Іван помер молодим. Кара Божа, говорили люди.

Навесні, коли падали довгі дощі, наша річка Лючка, до якої збігалися різні потоки, ставала повноводною і розливалася. Вона брала початок в Березовських горах і неслася через села Лючка, Яблонів, Стопчатів, Мишин, Вербіжне – аж до Пруту коло Коломиї. Була тоді велика повінь. Вода підбігала аж під нашу пайку¹¹. З вікна я видів, як вода добиралася до ріллі вже засіяної кукурудзою і бараболею, котра із землі вже випустила гарні зелені листки. І саме тоді батько уплів мені солом'яну шипку-капелюха. Її вартість була ще й у тому, що її можна було шпурнути далеко і вона не пошкодилась. Я з цікавістю оглядав велику воду, що несла наперед себе всякі прилади газдівські, дрова і різне сміття. Я мав шипку на голові і не роздумуючись шпурнув навпроти біжучої води аби повидіти¹² як то мій капелюх погойдуюється на воді та ще й підскакував з радості. Та шипку понесло аж до Прута. Дурнувятий мав я розум і вже не пригадую, чи дістав за це кару. Але вже наступного разу за другу шипку дісталось мені від батька. Батько годував двох веприків у хліві. Сонечко припікало, веприки були як два білі мішки. Дивлячись як вони бавляться соломою, шпурнув я знову капелюхом поміж них. А то було сміху і радості аж поки граючись веприки не з'їли того капелюха...

Частина 2. Кінець дитячого життя (найяскравішою згадкою з дитинства художника були перші проби пензля, що поклали початок його творчому шляху. – М. К.).

У нас мешкали¹³ робітники, котрі працювали на вугільних шахтах Щепановського. Моя тета Анна, від нанашка Василя, дарувала мені серію образків з різних цигарок. Я пробував змальовувати, наслідувати олівцем профіль чоловіка, але мені це не вдавалося. А раз у неділю, один з робітників, мазур, нарисував мені людське лице. Я ж його так домальовував, що воно стало гарним. Вуйко Іван Кавацюк подарував мені книжку з образками різних руських князів та галицьких єпископів, а вуйко Юрко прислав мені кольорову картку де був цісар Франц Йосиф та інші європейські вельможі. Раз мій батько взяв мене до Коломиї і вперше я побачив водяні фарби у гудзиках. Кілька я собі придбав і почав малювати як ще до школи не ходив...

Частина 3. Фата-моргана¹⁴ (коротка розповідь, з шкільних років, В. Петрука про доленосну зустріч зі своїм першим вчителем малювання П. Лавруком, який багато допоміг йому в подальшому житті. – М. К.).

Ми з батьком верталися з Коломиї додому. Йшли пішки. Над гостинцем¹⁵ стояло полудневе сонце. Я вдивлявся у далину і раптом мені здалося, що не Мишин попереду, а велике місто. Я бачив себе поміж високими домами і вежами, мене огорнув страх і я почав просити мого батька вернутися назад. Батько сміявся та казав, що це все привиділось мені в очах. І до тепер не знаю, чи справді я бачив цей миттєвий образок мого майбутнього. Трохи втихомирившись, я зауважив, що ми йдемо через село Вербіж.

Іншим разом трапилося подібне, коли ми з мамою, назбиравши багато грибів, верталися з лісу. Мені здавалося, що ліси і праліси переді мною, що дорога додому загубилася. Я плакав і кричав, що ми заблукали. Мама перехрестила мене та наказала бути тихо. Це так привиділось... Чи не фата-моргана.

¹⁰ придашшя – під дахом

¹¹ пайка – частина

¹² повидіти – подивитися

¹³ мешкати – жити

¹⁴ фата-моргана – марево

¹⁵ гостинець – велика дорога

Мені йшов шостий рік. Батько приготував мене до Народної Школи, яка була в нашому селі. Учителем був Теодор Рибак, якого учні дуже шанували. Він учив нас читати і писати, народних пісень і молитви. Кожної неділі водив нас до церкви на Службу Божу, де ми співали «Антифони», «Єжи херувими», «Слава Отцю і Сину і Духу Святому». Перед Великодними святами ми всі були при сповіді, приймаючи святе причастя із рук отця Кобринського. Наш учитель дуже старався. У кінці навчального року, у присутності отця-пароха та усіх господарів, серед яких був мій батько, учитель роздавав кожному свідоцтво про закінчення Народної школи разом із українською книжечкою «Перекотипале» та образом св. Варвари. Мене похвалив і промовив: «А з Василя Петрука буде колись славний маляр». Я насправді у тих роках малював багато, особливо вояків австрійської армії, уланів та гусарів на конях, канонірів. Часом продавав свої малюнки за кілька крейцерів. Коли не було годин у школі, то зранку і пополудні пас я корови на пасовищі. Сівши подалі від усіх пастухів, я продовжував малювати. Мене зовсім не захоплювали пастуші забави, бо часто зводилися вони до гріха між дівчатами та хлопцями.

Одного разу я відважився малювати в юрбі пастухів і пастушок. Вони обступили мене колом і з цікавістю зазирали як я малюю. Зненацька хтось запитав: «А що цікавого маєте там, хлопці?».

«Та це Василь Петрук малює для нас за ґрейцара образки» – відповідали хором.

Високий вусань скинув з плечей коновки¹⁶, наповнені соленою водою з лісових джерел та приєднався до юрби. Він розглядав мої малюнки, я з острахом думав чи він їх віддасть. Не знав я тоді, що Бог побажав, щоби саме він, Павло Лаврук, допомагав мені у майбутньому. Мешкав він у сусідньому селі Іспасі і був послом до Крайового Сейму. Довідавшись у якому кутку села мешкають мої родичі, він прийшов до них на розмову одного недільного пополудня. Після цього я довідався, що маю йти вчитися до вищої промислової школи на відділ різьбярства. Школа знаходилася в Коломиї і приймали там на навчання здібних гуцульських дітей. Павло Лаврук став моїм першим вчителем, який познайомив мене з творами Шевченка, Котляревського, Маркіяна Шашкевича. В Іспасі я познайомився із доктором Кирилом Трильовським та Михайлом Лавруком, матуристом¹⁷ гімназії...

Частина 4. Коломия, 1900–1904 р. (в перебігу подальших подій становлення та формування В. Петрука як мистця. – М. К.).

Це був 1900 рік. Мене прийняли до Промислової Школи на відділ різьбярства. Професор Фінгер викладав нам геометрію та перспективу, пр. Чайківський – теоретичні науки та мову рахунків, пр. Прокопович-Гнатковський – різьбярство, пан Віктор Сперо – вільний рисунок, пан Голібовський – архітектуру, пан Едвард Подгурський та директор школи Фредерик Калей – анатомію.

Я був наймолодшим серед школярів та ще й в селянській ноші. Як бідного учня, мене поселили в інтернаті, за що мій батько мав заплатити кількома мішками бараболі та фірою соломи. Життя в інтернаті було веселим, та я банував¹⁸ за домом – селом Мишином. Одної неділі зраненька пустився я пішки додому. Назустріч йдуть мій татко та кажуть до мене: «Василю, марш назад. Знаєш скільки б то було сміху в селі, що ти втікаєш з інтернату». Зі сльозами на очах вернувся я перед обідом до інтернату. Прийшов зі мною мій тато і дали нам на обід з'їсти добре помащених пирогів із сиром. «Видиш, яке добре їдло дають, а ти був би усе втратив через свою дурноту. Твоя мама сьогодні пироги не варила, – учися добре, – а додому най тя не кортить, бо буком пожену назад» – так говорили мені мій татко.

Я вчився добре, у товаристві швидко освоївся. Моїми приятелями були поляки Сивуля і Якубішин. Сивуля врятував мені життя, витягнувши напівживого з ріки Прут, яку я хотів переплисти. Цю пригоду тримали усі в таємниці, щоби не бути покараними директором школи. А щоби директор був добрим до нас, старші і молодші учні вирішили зробити для нього приємну несподіванку у день його уродин. Організаторами були Ляшук і Рурак з Балинець та ще кілька поляків. Моїм завданням було намалювати акварельними фарбами вітальний диплом під яким мали підписатися всі учні та малюнок з великою китицею рожів¹⁹. Товариші оздобили залу, смереками декорували підвищення, на якому мав стояти директор. Директорові було дуже приємно, що з нагоди його уродин усі учні співали хором «Многая літа» та виявили таку увагу. Старшим учням директор зафундував²⁰ бочку пива і вільний від науки день.

¹⁶ коновки – дерев'яні відра

¹⁷ матурист – випускник

¹⁸ банувати – сумувати

¹⁹ рожі – рози

²⁰ зафундувати – купити і пригостити

Мене ж покликав до себе, подякував за моє гарне письмо і малюнок, поцілував у голову і подарував срібняка, тоді ще австрійського.

Я отримав «абслюторію»²¹ з відзнакою про закінчення Коломийської промислової школи в 1904 році. Захист дипломної роботи з моделювання та відтворення композиції зайняв вісім годин, проведених за замкненими дверима. Мою роботу було відзначено грамотою від міністерства освіти Австрії. Професори раділи моїм успіхам та пророкували велике майбутнє. Тодішній посол до крайового та віденського парламенту Павло Лаврук, дізнавшись про мої успіхи, продовжував старання щоби я навчався далі малярству у Вищій Промисловій Школі у Львові. (*Вища промислова Школа у Львові була заснована в 1876 році, сьогодні це Львівський коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша. – М. К.)*

Частина 4. Львів, 1905 р.

Маловідомим залишається львівський період Василя Петрука.

Поодинокі факти свідчать, що посол Павло Лаврук та др. Кирило Трильовський владнали усі справи з його переїздом до Львова. Василя Петрука прийняли до промислової школи, якою керував архітектор Василь Нагірний. Серед студентів курсу малярства Василя впізнавали ще здалеку завдяки колоритному гуцульському строю. Як згадує художник у своєму життєписі: «... Я робив більшу увагу на себе, бо приїхав до Львова у гуцульській ноші». Професори Крецінський, Рибковський, Гловацький бачили, що простий хлопець з коломийського підгір'я робить значні успіхи в практичних заняттях. Проте теоретичні науки та німецька мова давалися йому дуже важко. Переживаючи, що за неуспішність його можуть відрахувати, Василь вирішив залишити навчання і повернутися додому. Особливо незлюбив гуцула професор Броніковський і різними способами намагався принизити його. «... Я був пригноблений, і зі встидом, однієї ночі опустив Львів. Перед тим, на Замковій горі, добре виплакався за мої гріхи».

Зі Львова, через Ходорів, поїзд віз його на Коломию. Вже через кілька днів юнак, разом з батьком, ткав полотно та носив продавати по сусідніх селах. Знаходив час на малювання, читав газету «Діло» і «Громадський голос», дивувався, «... чому у селі люди були москвофілами». За порадою професора Коломийської гімназії Юліана Насальського почав ілюструвати дитячі оповідання Сильвестра Калинця з Ходорова, які вийшли окремою книжечкою в 1906 році.

Розділ 5. 1907 рік.

Додатково проведені дослідження допомогли частково прослідкувати життя Василя Петрука в 1907 році. Його приятель Корнило Пігуляк, студент Чернівецької гімназії, допоміг товаришу стати учнем відомого буковинського художника Миколи Івасюка.

К. Пігуляк доводився племінником академічного маляра Юстина Пігуляка, який в 1874-1906 роках викладав рисунок і живопис у Чернівецькій вищій реальній школі. Саме він відкрив перед буковинським митцем М. Івасюком, який пізніше спеціалізувався в історичному малярстві, двері до Віденської академії у 1884 році. Тому Корнило і порадив Василеві надіслати йому кілька власних малюнків з проханням стати учнем. Відповідь від М. Івасюка надійшла миттєво: «Приїздіть». Так Василь Петрук став помічником відомого майстра. З 1912 року маємо його «В'їзд Хмельницького до Києва», а пізніше «Богун під Берестечком». Доля ще 500 картин М. Івасюка є невідомою. У 1925 році він виїхав до Києва і там пропав.

У своєму життєписі В. Петрук згадує: «Академік-маляр Микола Івасюк походив з родини міщанів українців. Старий професор Пігуляк... учив у гімназії в Чернівцях Миколу Івасюка рисунків та малювання, якого кілька родин з грішми спромоглися, як також професор Пігуляк, вислати... до Відня на академічні студії мистецтва малярського. Там набув Микола-мистець і свою жінку, німку Цецилію. Була вона моделькою в академії. Доктор Трильовський мені оповідав, що Микола працював якийсь час кульнером²², щоби завершити академічні студії. Професор Пігуляк нарікав дуже, що Микола оженився з німкою, а не з чернівецькою українкою. Мадам Цецилія була гордою своєю вродою і робила в Чернівцях багато «неприємностей» своєму мужу. Івасюкові не велося дуже добре, мав довг²³, не міг виплатити. Позичив у старого Пігуляка 6.000 гульденів на купно²⁴ дому по Джозефгасе 7.

²¹ абслюторія – диплом

²² кульнер – офіціант

²³ довг – борг

²⁴ купно – придбання

У 1907 році я жив у його майстерні. Мадам Цецилія ненавиділа мене, бо я не розумів по-німецьки.

Він виглядав (*Микола Івасюк. – М. К.*) в поставі елегантний і інтелігентний, гарний мужчина зі шпичастою бородою, з приємним скромним усміхом, з синіми очима. При малюванні він був чистий, а коли змішував краски, то ніколи не замастився... Я з трьома іншими його учнями Пантелеймоном Видинівським, Корнилом Держижковим та Корнилом Пігуляком малювали ікони до іконостасів. Учителю не мав чим платити і я не задумуючись, поїхав до Мишина. Івасюк мені говорив: «Що з того, що я маю Академію і малюю добре, але з цього вижити тяжко. Вам Петрук не треба Академії. З вас буде маляр, котрий висьмієть з академіків, якщо будете пильний». Він говорив зі мною все на Ви, мовляв Петрук є старшим від тих трьох молодих, котрі в малюванні були слабші».

Розділ 6. 1908 рік.

В 1908 році на Гуцульщині та Покутті було неспокойно. Ідеї січового радикалізму та соціалізму залишали сліди. Знайомство з Кирилом Трильовським (1864–1941), Січовим батьком, залишило слід в біографії В. Петрука (*Кирило Трильовський (літ. псевд. – Гайдамака, Гриць Покотило, Клим Обух, Приятель, Січовий батько та ін.) – український громадсько-політичний діяч, адвокат, публіцист, видавець. Організатор січового та січово-стрілецького руху в Галичині. Вивчав право в ун-тах Чернівців та Львова. Ще будучи студентом, вступив до Русько-української радикальної партії, входив до її Головної управи. З 1901 працював адвокатом в Коломиї, пізніше – в Яблоневі. Брав участь в культурно-просвітній та агітаційній роботі серед селянства Гуцульщини й Покуття. Один з організаторів селянських страйків 1902. Закладав бібліотеки, читальні «Просвіти». Складав січові пісні та марші, видав низку літератури, в якій роз'яснював основні засади стрілецького руху, влаштовував січові свята. У 1904 заснував у с. Іспасі Коломийського повіту перший кооператив на Покутті – «Народна спілка». У квітні 1908 очолив у Станіславі (тепер Івано-Франківськ) центральну управу «Січей» – Головний січовий комітет. У 1912 став генеральним отаманом об'єднання «Січей» – Українського січового союзу, при якому в 1913 було засновано напіввійськову організацію – Українські січові стрільці. У 1907 і 1911 обирався до Палати послів австрійської Державної ради у Відні, у 1913 – до Галицького союму. На поч. Першої світової війни увійшов до складу Головної української ради, з серпня 1914 очолював Бойову управу Українських січових стрільців. З 1915 – член Загальної української ради у Відні. – М. К.) Др. Кирило Трильовський намагався втягнути молодого Пертука в політику. Про це приятельство довідались мишанські ґазди-москвофіли і донесли на «читаючого» маляра в коломийську жандармерію. Їхній донос якраз співпав із звісткою про замах на намісника Галичини графа Анджея Потоцького. (Його здійснив 20-річний студент третього курсу філософії Львівського університету Мирослав Січинський. 12 квітня 1908 року у Львові. Мирослава Січинського за вчинений замах засудили до смертної кари. Згодом на прохання вдови намісника Христини Потоцької з роду Тишкевичів цісар замінив смертну кару на 20 років тюрми. У листопаді 1911 року Дмитро Вітовський із товаришами організував утечу Січинського зі станіславівської в'язниці. Мирослав Січинський перебрався до Швеції, а згодом до Канади, де помер 1979 року. У Галичині це було перше вбивство високопосадовця на політичному та національному ґрунті. Після вбивства Анджея Потоцького посилилася ворожнеча між поляками та українцями, яка яскраво виявилась у наступні десятиріччя. – М. К.) Василя Петрука заарештовують і цілий місяць тримають у в'язниці. «Москофіли посла Заячука до краевого сейму хотіли навчити мене розуму», – пише він у своїх споминах.*

Розділ 7. Повернення з війни.

Під час Першої світової війни (1914–1918) Василь Петрук на заклик Головної Української Ради, ще з 25 тисячами таких самих, як він, добровольців, вступив до лав українських військових загонів, що перебували у складі австрійських формувань. Мистецтвознавець Оксана Пеленська, яка живе і працює вже понад 10 років у Чехії, у своїй книзі «Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині» дослідила творчу спадщину і описала твори багатьох українських митців-вояків, наприклад, старшини Армії УНР Миколи Битинського з Літина (описала 108 його творів, що зберігаються у Слов'янській бібліотеці у Празі), сірожупанників Миколи Бутовича з Гадяцького повіту (23 роботи), Павла Ковжуна (39 творів) із с. Костюшки, що на Житомирщині, сотника Галицької армії Юліана Буцманюка (у Слов'янській бібліотеці збережено 14 творів), стрільців УГА Павла Громницького і Степана Дзидза, вояків УГА І. Сокири та Володимира Яценківа та ін. Вивчала пані Оксана і творчість старшини УГА Василя Петрука. Щоб усвідомити

внесок митця у відтворенні Визвольної боротьби, ось кілька його робіт – портрети генералів УГА Антіна Кравса, Олександра Греківа, Осипа Микитки (два варіанти), Мирона Тарнавського, Віктора Курмановича (два образи), полковників Дмитра Вітовського, Гната Стефаніва, Гриця Коссака, хорунжого Омеляновича-Павленка, Ольги Басараб, два малюнки «В чотирикутнику смерті» (роботи 1919 і 1923 років). В Українському Національному Музеї в Чикаго зберігаються портрети, писані Петруком в 1956-1957 роках. Зокрема генералів Удовиченка, Осецького, Сальського, Тютюнника, Петріва, Омеляновича-Павленка, Юнаківа, Олександра Греківа, Капустянського, Загородського, Зеліневського, Шандрука, Вовка, Садовського, отаманів Симона Петлюри, Гірняка, Іваніса, Нестора Махна, президентів Михайла Грушевського, о. Августина Волошина, Євгена Петрушевича, є портрети Євгена Коновальця, Івана Остряниці, Вишиваного та інших. Більшість портретів вище вказаних осіб становлять основу постійної експозиції «Визвольних змагань» Українського Національного Музею в Чикаго. – М. К)

Воюючи в Італії, Василь Петрук потрапив у полон, з якого зумів вирватись. Доля кидала його то вгору, то вниз. Він мало не втратив життя через дрібну неухважність. Під час схоплення в полон він кинув до річки якусь німецьку книжку, а італійці подумали, що то були важливі документи, і Петрука посадили до в'язниці. В Італії трохи навчився мови, почав малювати портрети і дещо заробляв собі на шматок хліба.

Але сумне було його повернення додому. Непривітно зустрів Василя Петрука лютий 1920-го. На Покутті і Гуцульщині вирував тиф. Здавалося, ось-ось вимруть села. Тільки в Мишині смерть забрала понад 100 осіб.

Як згадує автор у біографії, його: «... поверненню ніхто не зрадів. Тісна батьківська хатина на правім боці присіла, гей би її підвалини вже не в силі стріху утримувати. На постелі лежала хвора мама. Тиф встиг забрати моїх батька та брата Михайла. Живими zostалися братова з дитиною і молодший брат Микола. Мені дуже шкода було дивитися на материні муки і я старався поставити її на ноги. Одного дня потемніло мені в очах, зашуміло в голові... Не пам'ятаю скільки днів пролежав. Мало-помалу хвороба відступала і дивувалися у селі, що ми з мамою вижили.

Прийшла пора веснувати, а там і кукурудзу сапати, бараболю підгортати, косити, молотити. З Моравії приходили листи від Софійки (по чеськи Kowarzikove) (1878–1954) р. н. (Познайомилися, коли вояка Петрука приділили на квартирування до Каварцікових. Частина діючої армії перебувала на той час на Мораві. – М. К). Писала, що чекає мене, не може забути, – мати ж радила багатих наречених, які готові були заради шлюбу перейти на нашу греко-католицьку віру. В Мишині кацапчуки дали мені прізвисько Цюпчаків пан, а дехто прозивався швабом, хоч шкода, що по-швабськи я не говорив.

Перед приходом москалів мій отець заховав у колибі кілька моїх олійних робіт, які я вирішив продати в Коломиї. Від побратима Івана Ковальчука, що загинув у Боснії, дістався мені смокінг, а від брата Івана, що загинув в УГА (Українська Галицька Армія. – М. К.), майже новий капелюх. У цьому одязі я з'явився в Коломиї. Місцеві жиди думали, що я професор і низько кланялися переді мною. Вони просили мене малювати портрети їх доньок. Не одна з них спокушувала мене до гріха. Щоби не стати лайдаком, я вирішив їхати до Моравії. В кінці березня 1921 року попросив я в мами благословення, та прихопивши зі собою куфрика²⁵, подався на станцію колійову.

Добрався до Львова. Перед виїздом на Перемишль, пішов на Замкову гору оглянути востаннє міську панораму. Господи з небес, – звертався я думками до Всевишнього, – покарав ти два племені слов'янські – польське і українське чортівською владою і деспотизмом. Поляки, поляки, якби ви Бога в серці мали і свого сусіда українця любили і навзаєм собі помагали, не було б і чортівської держави на сході, котра своєю диктатурою лише мучить народи.

З Перемишля дорога вела до Кракова, до чеського консулату. 18 березня 1921 року переїхав я кордон і опинився в республіці Масарика (У 1920-х рр. уряд Чехо-Словаччини в ті часи проявив багато добродійності до українських емігрантів, надаючи велику допомогу, але багатьох українців ображало ставлення місцевої влади до них. Чехи не визнавали приїжджих за українців і вимагали для отримання матеріальної допомоги, під час оформлення «нансенівських» паспортів, зголошуватись як громадян Російської імперії. – М. К.).

²⁵ куфрик – валіза

Моя наречена Софійка Коварцікова (Kowarzikove) привітала мене досить стримано, навіть боязко. Проте її мати була дуже задоволена, що я дотримав слова і приїхав. Після війни на Моравії було дуже важко. Всюди зазирали нестаток. Родини, особливо німецькі, голодували. Чехи відносилися до них так само, як поляки до українців. Родина, у яку я в'їхав була працюючою. Батько Софії, Антон Коварцік працював у видавництві Купер-Шмідт. За свою працю купив собі каменіцю на валах коло замку. За часів Австрії працював для військової Академії в Моравських границях. Софіїні брати також отримали освіту – Антон працював директором податкової фірми, а Рудольф був доктором філософії. Обидва були до мене вороже наставлені як до українця та ще й маляра.

Я став працювати в німецькій школі вчителем рисунку і красного письма від 1 до 4 клас. Чехам це не подобалося, проте попри всі наклепи на мене, одні говорили, що я маю за собою Академію Краківську, інші – Віденську.

Весна та літо минули у чеканні на дозвіл з Риму, згідно якого, я Василь Петрук, греко-католик, міг би одружитися з Софією Коварціковою, католичкою. 14 серпня 1921 року нас повінчали о 6-й годині ранку в костелі. Весілля відбулося обідом приготованим моєю законною дружиною. Не було музик, ані гостей, тільки мама і ми. Брати не знайшли часу прийти на весільний обід до убогого Петрука, який прибився до їхньої родини.

Життя на чужині вимальовувалося образами туги і любові до України. Створений мною акварельний триптих «Україна кличе» викликав зацікавлення у Відні. Вролодимир Колодницький, отримавши картини від мого краянину Івана Стовпюка, вирішив загостити до маляра, який одружився з моравською багачкою. Повертався до Відня незадоволеним, і ніколи не були надруковані поштівки обіцяні Петрукові. Грошей не знайшлося. Було це в 1922 році.

Нужда та злидні обсіли нас та усю родину. З малювання багато не заробиш і я знову вирішив звернутися до своїх братів-українців в Український Допомоговий комітет у Празі. Через деякий час надійшла допомога у розмірі 400 крон. Цей княжий дар надихнув мене на поїздку до Праги поспробувати вступити до академії. Та щоб побачити себе студентом, мусів мати протекцію або заплатити 1000 крон. Розмова з професорами Грицаєм та Поливодою зводилася до мого поважного віку. У 35 років маляреві самоукові Василеві Петруківі двері до науки закривали як свої так і чужі. На залишені пару крон накупив я полотна та трохи фарбів і з тим повернувся до хати. Стара теща була жінкою розумною і казала: «Не старайся в їхню Академію. Ти не маєш школи і малюєш добре, а допоможе тобі лише пан Бог». Знайшовся мій краянин Стефан Мусійчук у Чикаго, і в часописі «Січ» помістив статтю, що я голодую. Радості не було меж, коли ми отримали допомогу з Америки. *(Окрім цього, в дослідженнях Словацького науковця української діаспори академіка Академії мистецтв України М. Мушинки знаходимо відомості про те, що роботи В. Петрука, разом з картинами інших українських художників, а саме І. Іванця, Ю. Буцманюка, Я. Фартуха, С. Дзинзи, М. Бринського, В. Касіяна, В. Кобринського, П. Громницького та інших, у 1923 році були виставлені на виставці художніх творів мистців-табористів. Майже всі з названих художників згодом стали студентами Української студії пластичного мистецтва, заснованої 24 грудня 1923 року. – М. К.).*

Наш будинок стояв на головній вулиці. Вікна великої світлиці стали вітриною моїм образам. 1927 рік був добрим. Поступало багато замовлень від знатного чеського духовенства, про мене стали писати чеські мистецькі критики. Понад 60 картин я намалював у Моравських границях різним родинам. Десятки краєвидів, написаних олійними фарбами, розійшлися до Праги, Відня, Брна, були відіслані на підкарпатську Україну і Словаччину. Сам Дворжак у Відні придбав 35 моїх акварелей. Грошей платили небагато, проте я радів кожному замовленню. Визнання отримала композиція «Українська Галицька Армія в поході», «Копання бараболі», «Воскресіння Лазаря», «Зложення до гробу Ісуса Христа». Біля 66 олійних та 20 акварельних робіт, також шість гіпсових скульптур були викрадені комуністами. *(Зі спогадів відомого письменника і журналіста Василя Греджа-Донського дізнаємося, що на початку 1930-х рр. побачив світ його епічний твір «Червона скала». Згодом друге його видання вийшло вже з ілюстраціями талановитого художника Василя Петрука. – М. К.).*

В 1939 році мене запросили викладати геометрію та креслення в чоловічій гімназії. Європу знову охопила війна *(Друга світова війна 1939–1945 рр. – М. К.)*. Чехи таємно працювали проти гітлерівської диктатури. Всюди було повно комуністів. З їх «доброї волі» попав я до Вермахту як «стрілець». Будучи на вишкільному таборі Авсбильдунд, планував я втечу. Хотів бути поруч з Софією, яка залишилася в

кам'яниці²⁶, наповненій комуністами. Частина, у якій я був прописаний воювала у Словаччині. Однієї ночі я залишив табір і навмання подався лісами на Моравію. На моє нещастя попався німцям і чудом уцілів. У пригоді стали малярські здібності.

Воєнне лихоліття наближалось до кінця. Знайшов нарешті свою Софію. Цілими ночами місто бомбардували, зривали мости. Комуністи (чехословацькі. – М. К.) очікували приходу російських військ, проводили обшуки.

8 травня 1945 року мене з дружиною загнали до німецької школи. Тут почалося правдиве неவில்ничє пекло. Молодих смаркачів поставили збиткуватися над «германами». Били буками так, що кров'ю стікали. Я сам дістав 8 б'уків за те, що малював колись мости, які бомбардували вояки SS. Дівчат москалі так насилували, що ті не витримували і через пару днів помирали. На подвір'ї школи стояла шибениця, на якій вішали неவில்ників. Згодом я довідався від гробаря, що понад 100 людей були закатовані у перші дні нової влади. Сусіди-чехи знали, що нас з жінкою несправедливо забрали, але ніколи не допомогли і словом.

Працював я з 7-ї ранку до 9-ї вечора не розгинаючи спину. Моїми приятелями по нещастю на залізничній станції були троє німців. Один з них був колись банкіром, розумний і працюючий. Як голод затискав нам дихання, він не без гумору промовляв: «Петрук, намалюй курку, може знесе нам яйце і будемо їсти». Працював у каменоломні, на тартаку, на видобуванні вапняку. Увечері приходив до хатчини, де нам з дружиною відводилася комірчина, падав на підлогу і засинав. Зрідка приходили сни. Я блукав горами Карпатами, Альпами, і знову попадав у чеське комуністичне пекло. Мене били буками, висміювали як зрадника, що не пішов на співпрацю з комуністами, бо ніколи їх не визнавав.

Розділ 8. Прощання з Чехією.

(До розповіді Василя Петрука хочу додати ще віднайдені відомості про його перебування в Німеччині, де він і помер в будинку престарілих у 1968 році. Цю дату подає доктор мистецтвознавства, професор, академік Академії мистецтв України О. Федорук, нею завершуються і спогади самого художника.

В статті добродія Дмитра Карп'яка ««Кіндерсьюрприз» придумав Петрук з Мишина» розповідається про дерев'яну писанку з орнаментом, яку привезла зі службового відрядження до Німеччини завідувачка відділу Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського Романа Баран. Автор пише, що «...Є підстави вважати, що саме ця писанка послужила прообразом популярного в світі «кіндерсьюрпризу» – яєчка з приємною несподіванкою всередині». Ця писанка пройшла довгий шлях додому.

Ще в 1967 році на адресу коломийського музею надійшов лист від Василя Петрука із адресою, яка тоді всіх насторожила: ФРН, м. Менкенфрїтц. В короткому тексті українською мовою художник повідомляв, що йому залишилось жити недовго і він хоче подарувати музеєві свої картини. Лист передали до відповідних органів, які винесли вердикт, що радянський музей не призначений для буржуазного митця. І лише на початку 1990-х музей наважився повісити для огляду 17 полотен колишнього свого працівника, випускника Коломийської школи деревного промислу (сьогодні політехнічний коледж) Василя Петрука.

Тоді ж, на початку 90-х, завдяки сприянню проф. славістики Вюрцбурзького університету Дітера Гьотца, Раману Баран відрядили до Менкенфрїтца. Яке було її здивування, що тихе містечко не залишилося байдужим і відгукнулося спогадами тих, хто ще пам'ятав про гера Петрука. Вдалося з'ясувати, що прибув туди художник з Чехії 1946 року. На станції підібрав його Герман Дінгес, бо притягнув Петрук його своєю незалежністю та інтелігентністю. Опікувались художником й інші мешканці містечка. Так, завідувач відділу фінансів у ратуші Теодор Гайер щомісяця приносив йому грошову допомогу, призначену урядом. На знак подяки маляр подарував йому картину «Альпійський краєвид». Писав В. Петрук картини та ікони, відправлявши їх іноді до США й Канади. Столяр Гайнріх Фінк майстрував для нього рамки, а діти передавали їх художнику. Гер Петрук завжди чимось віддячував їм – то смаженими горішками пригостить, то дозволить погратися «забавками в забавках», виточеними ним у майстерні (величенькими дерев'яними яєчками, що посередині розкручувались, і тоді з них випадала ще якась іграшка). Власне, одне з цих дерев'яних яєць, виточене В. Петруком разом із картиною «Альпійський краєвид», подарованою мешканцями Менкенфрїтца, і

²⁶ кам'яниця – кам'яний будинок

привезла Рамана Баран в Україну. Сьогодні музей уже має 18 полотен В. Петрука та ще й прообраз «кіндерсюрпризу». – М. К.)

Наближався час, коли усіх германів мали гнати у пересильний табір і пакувати у вагони до Рейху. З Божої ласки ми також стали германами. На моравському кордоні ми опинилися в пересильному таборі. Надходила зима. Ми не мали теплої одягу. Нарешті дочекалися транспорту. Нас пакували у товарні вагони. Не більше ніж 50 кг дозволялося взяти з собою. Моїм багатством були кілька акварелей та образок «Серце Ісуса Христа» до якого ми молилися ночами. Поїзд нісся через Прагу. Повз маленьке віконце пропливали шпилі костелів, у пам'яті зринала Прага влітку 1915 року, коли за I-ї світової війни попав до шпиталю, а потім був ще 1942-й, коли їздив на вчительський семінар... На одній із станцій нас пересадили у поїзд, який мав зупинитися у містечку Менкенфрітц. Воно і стало нашим пристанищем. На станції прибульців зустрічав місцевий війт.

Мені хотілося якнайшвидше оглянути околицю, надихатися свободою, про яку мріяв роками.

Знайшлися люди, які шанували моє малярство. У Манкенфрітці мої роботи мають багато німецьких родин. Альпійськими краєвидами прикрасив я стіни міської ратуші та банку. За невелику плату продавав я свої роботи до Америки і Канади, власноруч майстрував скрині, у яких відправляв їх у світ.

Жили ми дуже скромно. Німецький уряд призначив нам щомісячну допомогу у розмірі 100 німецьких марок. І ось вже 1968 рік. Я ще можу малювати, моделювати, різьбити. Але нема на це у мене грошей. Разом з акварелями, маю біля 30 робіт. Не купую фарби, бо голодувати не хочу, та й нікого обтяжувати також не хочу. Особливо наших українців, котрі мають за собою багато життєвого клопоту... Егоїстом не люблю бути, але не можу і не хочу жебрати. Таке воно вдівецьке життя. Нема навіть часу читати. Цього року подарував людям 5 образів за добро, що роблять для мене. Щодо моїх років, то я ще здоровий, а потому Бог святий знає. Я купив собі гріб коло моєї жони на цвинтарі, котра мені допомогла вибитися на маляра та стати вчителем німецьких шкіл на Моравії...

Як бачите, доповнив я своїм малюванням німецьке малярство. Проте будучи ціле життя скитальцем, рвався я до своїх людей. Саме так писав про мене поет Василь Пачовський. У 1922-1923 роках з Америки мої краяни Стефан Мусійчук та Мирон Сурмач надіслали мені допомогу. Ще з мого сусіднього села Воскресінці підтримував мене Теодор Гуцуляк, який тепер живе у Чикаго. Багато добрих людей було у моєму житті. Були і такі, що закидали чому я не поїхав до Америки? Можливо, що все би було по іншому, проте життя моє минає на землі, яка хоч і прогала дві війни, але дала притулок українцеві, полякові, словакові, чехові та іншим.

Війна 1914 року не дала мені змоги продовжити малярські студії, а у 1922 році в Празі українці з Українського допомогового комітету не хотіли зі мною говорити. Чехи не прийняли мене до академії. Що ж, наші патріоти шукали для себе приятелів де могли, і кожна партія українців будувала свою Україну. От і бачите, тут є доказ – де три українці, там п'ять партій, багато ідей і нема єдності (*Ці слова художника залишились актуальними для України і сьогодні. – М. К.*). Москалі повторюють той самий метод, що колись з Богданом Хмельницьким. Теж саме було за Івана Грозного. Бачите, кажуть люди, що чорта нема, – а він сидить у Москві!

-
1. Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993. – 550 с.
 2. Коваль Р. До українських могил у Чехії. – Газета «Незборима нація». – січень, 2008. – вид. Історичного клубу.
 3. Мистецтво української діаспори. Повернені імена. – К., 1998.
 4. Карп'як Д. «Кіндерсюрприз» придумав Петрук з Мишина. – Газета «Час». – № 26. – 29 червня, 2006.
 5. Мушинка М. Трагічна доля Івана Іванця та його художньої спадщини. – Пороги. Часопис для українців у Чеській республіці. – № 6. – листопад-грудень, 2003.
 6. Інноваційні кіоти на Гуцульщині та Покутті. – Косів. Інформаційно-довідковий сайт міста та району. – березень, 2009.
 7. Кречковський Л. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського. – електронний журнал «Музеї України».

Георгій Кожолянко

ВОЛОДИМИР ШАЯН ПРО ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Український вчений другої половини ХХ ст. Володимир Шаян (народився у Львові у 1908 р., помер 1975 р. у м. Торонто, Канада) був видатним етнологом, культурологом, філософом, поетом, мовознавцем. У своїй філософській концепції він поділяв погляди Г. Сковороди, хоча значно далі пішов у розробці питань етики і соціології. Також В. Шаян був практиком і теоретиком українського націоналізму.

В українській етнологічній та філософській науках творчість В. Шаяна є маловідомою. До проголошення незалежності України (1991 р.) дослідники української культури, які з різних причин перебували в еміграції, в офіційних наукових колах СРСР вважалися буржуазними націоналістами, і їх праці були заборонені. Незважаючи на те, що В. Шаян досліджував питання історії дохристиянської української віри, зробив один з перших аналізів «Велесової книги», дав пояснення національної української символіки – синьо-жовтого прапора та тризуба, вказав на місце в культурі українців річок Дніпра, Дунаю, Дністра, вивчав питання ролі Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Олега Ольжича, Юрія Федьковича, Івана Франка, Михайла Коцюбинського та ін. у духовному житті України, його праці й досі в Україні не публікуються. Щодо оцінки діяльності цього вченого в ділянці етнології, мовознавства і філософії, то єдиною на сьогодні є загальна характеристика його життєвого і творчого шляху у передмові Лариси Мурович до праці В. Шаяна «Віра предків наших», виданій уже після його смерті, у 1987 р. у Гамільтоні (Канада) [4, с. 7-17]. Обнадійливо пророчими були слова Л. Мурович, висловлені у цій же передмові: «Творами професора В. Шаяна будуть цікавитись і їх аналізувати науковці й літератори в майбутній вільній Україні» [4, с. 15].

В. Шаян опублікував у Лондоні ряд збірок своїх поетичних творів: «Орден Бога Сонця» (1962), «Повстань, Перуне» (1964), «Гімни Землі» (1965), «Слово золотої діадери» (1963), «Балада лісового шуму» (1965), «Балада про Святослава» (1965) та ін. Окремі поетичні твори публікувались у журналах «Орден», «Світання» та інших емігрантських часописах.

Мовознавчі праці з ділянки порівняльної лінгвістики В. Шаяна («До праісторії української мови», «Походження назви рік Дунай, Дніпро, Дністер») вміщують у собі як мовознавчі, так і етнологічні проблеми.

Займався вчений також перекладами з інших мов на українську («Слово про похід Ігоря», «Гімни Ригведи і Атарваведи» та ін.).

У 1944 р. він емігрував до Аугсбурга, а через деякий час до Лондона (Англія), де й прожив до свого останнього дня.

У Лондоні науковець працював директором бібліотеки ім. Т. Шевченка при Союзі Українців Британії, неодноразово обирався у керівні органи СУБ, був членом і президентом Української Вільної Академії Наук, головою Спілки Вільних Журналістів.

При оцінці життєвого шляху привертає увагу те, що головною метою життя В. Шаяна була політико-релігійна діяльність. Ще у 1934 р., 26-річним юнаком, перебуваючи в етнографічній експедиції у Карпатах серед гуцулів, він захопився етнографією й усною народною творчістю українців. Саме в цей час з'явилась думка відродити староукраїнську віру через створення громади послідовників під назвою Лицарський Орден [4, с. 12].

Серед наукових праць, присвячених релігійній тематиці, можна назвати такі: «Великий Бог», «Аналіз Влес Книги», «Найвище Світло. Студія про Сварога і Хорса», «Найвища Святість. Студія про Свентовита», «Про Перуна знання таємне», «Богиня Світання», «Біблія як ідеологія», «Джерело сили української культури», «Проблема української віри» та ін.

Зокрема, праця «Проблема української віри», що була опублікована вперше у 1946 р. в Лондоні в журналі «Орден», ще за життя автора витримала три видання, а у 1987 р. включена до часткового зібрання праць В. Шаяна «Віра предків наших» [4, с. 466-477]. У ній вчений звертає увагу на відомі писемні джерела, як, наприклад, «Слово про похід Ігоря», за якими простежується велика давня історія України, і стверджує, що багатотисячолітня дохристиянська історія українців загинула з приходом на терени України християнства. Він вказує, що з утвердженням при владі «Володимир покидає слов'янсько-українську віру своїх предків і приймає віру християнську. За допомогою привезених чужих священників і державного апарату поширює християнізм головно примусом і робить його державною

вірою» [4, с. 5-6]. І власне, християнство утрималося на українських землях лише завдяки тому, що тут виробилась своєрідна форма двовір'я, при якій тиск з боку християнських провідників поєднувався з певним компромісом у справі збереження залишків староукраїнської віри або включенням останніх до канонів християнства.

Багато уваги приділив В. Шаян дослідженню давньої слов'янсько-української писемної пам'ятки – «Велесової Книги». У вступній частині аналізу цієї пам'ятки під назвою «Студії Книги Велеса» дослідник дає таку оцінку давньому писемному джерелу українців: «У Книзі Велеса знайдено численні пов'язання цієї традиції і власне – і це найважливіше – добу одержимості національною вірою, ідею її оборони перед наступом християнізму, а у ще старших часах перед наступом грецької експансії в добу її колонізації Причорномор'я» [4, с. 77].

У листі-зверненні до друзів від 7 червня 1968 р. він писав: «Для Музею і для науки існує перш за все автентичність матеріалу, в даному випадку дощечок, чи табличок, яких дослідження дає найпевніші докази про їх вік, матеріал письмовий тощо. Мене переконує щирість текстів, як виразу віри... Це автентичність самої віри в її первісній формі» [4, с. 40].

Намагаючись показати, що таке віра народу і яке вона займає місце в його культурному житті, В. Шаян звертає увагу на те, що в дохристиянські часи в українців віра не була відірвана від життєвих процесів. Віра і пов'язана з нею обрядовість були складником як всього господарського, так і культурного життя. Щодо християнства, то воно стоїть осібно від життєвих процесів індоєвропейців, з чітким проявом віри, яка формувалась на основі історичного і суспільного розвитку юдейсько-семітського народу. У вірі народу знаходять свій вияв найвищі ідеали етносу. Своє відношення до Бога, до світу, до людей, власне, і розуміння себе самого, свого місця на Землі і в Природі народ проявляє через віру. Якщо в рисах характеру народу є нахили до жорстокості, прагнення винищувати і підкорювати інші народи, то і в уяві його Бог буде жорстоким тираном, буде виступати у вигляді жорстокої людини, наділеної абсолютною владою. «Він може копнути тебе ногою, Бог у такому уявленні гнівається, піниться зо злості, «розливає чашу свого гніву», жалує своїх вчинків, складає договори з народом, відпочиває змучений тощо. Своє прагнення рабунку і морду та винищування інших народів такий нарід проголошує як накази свого Бога. Цей «Бог» наказує йому вирізувати мечем усіх мужчин із кожного здобутого міста і дозволяє насилувати взяті до неволі жінки. Словом, свого злого диявола, втіленого в своїй душі, такий нарід піднесе на Божий престіл і буде почитати його як «Бога» [4, с. 7].

У Біблії можна прочитати повчання для юдеїв, як вони повинні поводитись з іншими народами, які стоять на їхньому шляху до зверхності. «Коли прибудеш до якогось міста, щоб його здобути, предложиш йому мир... А коли дасть тобі його Господь, Бог твій, у твою руку, тоді заб'єш у нього вістря меча кожного мужчину» [1, Мойсей V. 20. 10-13].

Такі повчання запрограмовані в основі християнського вчення щодо чоловіків. Щодо жінок, то їх має чекати інша участь. «А як побачиш між в'язнями гарну жінку... Тоді впровадиш її до свого дому... відтак увійдеш у неї, а вона буде тобі за жінку. А якщо вона тобі потому не подобається, тоді випустиш її...» [1, Мойсей V. 21. 11-14]. Такі повчання йдуть від Бога через Мойсея. Тобто, який ідеал у народу, то такого мають і Бога.

У праці «Біблія як ідеологія...» дослідник відзначає: «Читаємо отже уважно всі ті місця Біблії, в яких нарід жидівський устами своїх пророків чи «Бога» формулює свій власний закон і своє відношення до других народів і релігій. Саме ця програма, саме це відношення до інших народів скаже нам найбільше просто, що хотів даний нарід довершити в історії людства. Із неї ми побачимо, чи він був творчий чи руйнуючий. Вивчаючи цю програму, дійдемо до непохитного висновку, що Біблія є вицвітом жидівської расовості, жидівської виключності і жидівського геноциду, тобто пляну систематичного вбивання чи винищування інших народів, як побачимо всіх інших народів» [2, с. 7].

В інших народів, вказує В. Шаян, існують уявлення про богів як найкращих, ідеальних людей, наділених прикметами їх національного характеру. У своїх богах бачать вони ідеали своєї людяності.

Віра народу дає уявлення про духовне життя. Через віру проявляється духовне існування людини. У праці «Проблема української віри» В. Шаян робить висновок, що за вірою народу можна пізнати глибину душі і характер народу. «Не треба нічого доброго сподіватись від народу, якого віра наказує йому вирізувати мечем усіх мешканців міста і таким чином здобувати цілий світ» [6, с. 8].

Що в такому разі означає заповідне християнське «Не убий!»? Означає – не убий свого одноплемінника, тобто юдея, а всіх інших можна і треба вбивати аж «до моря останнього». Або ж, що може означати «Не ошукай!», «Не перелюбствуй!». Всі ці повчання і накази зобов'язували і впорядковували життя тільки в межах суспільства юдеїв. Тому не є дивним те, що для своєї етнічної релігії юдеї використали власне лише книги повчань Мойсея, а для інших народів підкинено, як інтернаціональну релігію, – християнство з використанням тих же книг Мойсея та Нового Завіту. Дату хрещення Русі В. Шаян називає нещасливою датою і ставить питання, чи справді культура України починається від релігійної реформи князя Володимира? Поряд постає й інше запитання: що втратив народ з втратою своєї віри? Вчений дає відповідь: «Він утратив найбільшу своє цінність, свою героїчну літературу, а wraz із нею свої героїчні ідеали, своє усвідомлення окремішності, свій відмінний і єдиний шлях власного розвитку, найглибшу основу, джерело власної культури» [6, с. 10].

Аналізуючи найдавніші писемні пам'ятки українців, такі як «Слово про похід Ігоря», «Повість минулих літ», В. Шаян констатує, що існувала в дохристиянські часи багата і велика староукраїнська героїчна поезія. Північні билини, окремі місця в літописах, народні думи незаперечно підтверджують це. Далі він ставить питання: що ж сталося з цією літературою? Які безглузді вандали посміли її знищити? І зразу ж дає відповідь: ця героїчна поезія і традиція пропала тому, що її витиснуло і знищило християнство. Отже, українська героїчна література не тільки не почалась із приходом християнства, але, навпаки, з його приходом вона закінчується.

А як же все-таки збереглися ті незначні відомості про давню українську культуру дохристиянських часів у томі ж таки «Слові»? В. Шаян дає відповідь і на це питання: «Тільки завдяки компромісному становищу автора «Слова» до християнізму збереглася чудом ця єдина пам'ятка, щоб скласти свідоцтво про існування великої літератури, яка пропала. А скульптура? Статуя Перуна, виконана з золота й срібла, напевне не була замовлена у Греції. Це мистецтво пропало. Заступила його візантійщина. Сьогодні митці шукають українського стилю в мистецтві. Шукайте його на дні Дніпра! Що ж сказати про мудрість народу, про його космогонію, міфологію, теологію, етику і т. д.? Не зачалася українська культура в 988 р., але пропала» [6, с. 13].

У праці «Віра народів і їх історія» дослідник ставить собі і нам питання: а де ж священні книги українців? «Невже було тільки декілька назв «ідолів» і ніякого змісту, ніякого вчення, навіть ніякого здогаду, що вони могли існувати?» Замість цього – заперечення, що існувало письмо всупереч свідченням історичних документів самих християнських джерел. Тут же автор робить висновок про причину зникнення давніх українських писаних матеріалів про історію і культуру власного народу: «Це є знищення, «щоб і сліду не стало», як сказано в Біблії» [4, с. 52].

В іншій праці «Джерело сили української культури» В. Шаян зазначає: «З проявами двовір'я християнська церква вела нещадну боротьбу. Наслідком було те, що – з одного боку – зникали або й винищувались дохристиянські обряди і звичаї, як цього, наприклад, домагався пізніший теоретик даного напрямку Іван Вишенський, а з другого боку, на ці звичаї наверстувалася тоненька верства християнізму. Фольклор знайшовся упослідженим, як щось нижче, народно-селянське, засуджений у змислі морального знецінення, призначений на знищення. Так пропала «неписана» література самої ж лицарської доби, література типу поем Бояна чи поем «Слово про похід Ігоря», хоч саме «Слово» збереглося, можливо, завдяки його християнським елементам, бо ж зберегти літературу серед історичних бур і розгромів можна було тільки в монастирях» [5, с. 18].

На зміну давній багатій культурі українців, на зміну Богам Природи прийшов Бог, який сам себе називає «мстливим і зависливим» [1, Мойсей, V, 5. 9]. За його наказом нищать святині народу, всі священні гаї, святилища, жертovníки. У тій же п'ятій книзі Мойсея закликає християнський Бог: «Збурите доценту всі місця, на яких служили народи, які ви здобудете, на горах високих і на горбках і під кожним зеленим деревом. І порозвалюєте їх вівтарі і поламаєте їх статуї, спалите теж їх посвячені гаї і образи Богів їх порубаєте і зітрете їх ім'я з цього місця» [1, Мойсей, V. 12. 2-3].

Чи це заклик «добрного Бога» до миру і благополуччя, чи заклик до зверхності і насилля? Відповідь зрозуміла без окремих пояснень. На зміну етнічній релігії, яка проголошувала пізнання Бога і його пошанування як найвище втілення Природи, пропагується інтернаціональний Бог як уособлення підступності, мстивості, лукавства, Бог, який проголошує основним у житті віру в нього, а не пізнання і розуміння всього, що відбувається в світі.

Особливо чітко позиція християнських зверхників проявилась на українських теренах у часи

визвольної війни другої половини XVII ст. З цього приводу В. Шаян писав: «Папа римський посилає посвячений меч польському королеві і пише листи за листами до польської шляхти, щоб воювала вона схизматиків. А патріарх посилає подібний меч Хмельницькому, посвячений на гробі Христа. Щоб замість за окреслену державність і національну волю два народи билися за... того самого християнського Бога, а також за перемогу східної чи західної церкви» [6, с. 18].

Розробляє дослідник також окремі питання національної релігії українців, як, наприклад, вчення про Бога Сварога у праці «Найвище Світло. Студії про Сварога і Хорса». Найвищим джерелом Світла і Світу вважали давні слов'яни-українці Небо: «Джерелом цього Світла уважали наші прапредки слушно Найвище Небо. Не одну Зорю, хоч вона найяскравіше світить світлом Юпітера, не одне навіть Сонце, Божественне Світло Дня, але всі зорі найвищі разом і ще вище над ними Найвище Небо, саме Найвище, саме Джерело і Першоджерело Світла, а отже – і нашого Світу... Світло – це для неї також Добро, Щастя, Життя, Натхнення, усе найкраще, що зазнає і знає» [4, с. 148-149]. Він намагається розібратись у питанні, чому наші прапредки вибрали саме Небо за найвищу Святість та дає пояснення словам «Свар», «Сур», «Суль», «Сонце», наводить приклади цих слів у текстах «Ригведи» та ін.

Цікавою є загальна оцінка великим українським вченим змін, які відбулись в історії українського етносу з прийняттям християнства. «Коли зважимо далі найважчу втрату нашої дохристиянської історії, тоді зрозуміло, що це є втрата найбільша. Нарід без історії є історичним безбатченком. Він затрачує основу основ своєї національної свідомості. Ми втратили її найважливішу частину.

І, врешті, втрата самої віри – власної, нашої прастарої віри, виплеканої тисячами літ прапредками для наших прапредків, поглибила наше оце «безбатьківченство» в історії, почуття без власного духовного ґрунту, без віри самої нації у своє власне завдання і велич признання в історії, коли зважимо втрату і затрату почуття своєї духовної і культурної первородності, коли зважимо всі ті втрати, а зокрема наявний факт затрати нашої старовинної героїчної віри і літератури, про яку так виразно засвідчує «Слово» – а разом з тим затрату героїчної постави супроти життя, оте духовне загнuzдання нації, що має своє завершення в її комплексі меншовартості і почуття огидного рабства, що з ним ціле життя боровся пророк Шевченко, Франко, Леся, ... тоді кожна незасліплена людина мусить признати, що баланс християнзму в Україні є не тільки від'ємний, але нищівний» [6, с. 20].

Цікавим є ще одна думка вченого про найвище всесвітнє завдання народу, його світову місію. Якраз у вірі проявляється світове покликання народу, в такій мірі, наскільки він її усвідомлює. Віра – це найвища цінність народу.

Досить повчальним є висновок: «Нарід, який не слухає своїх пророків, гине» [6, с. 8]. Аналіз В. Шаяном праць з духовної культури таких українських пророків, як Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, М. Драгоманова та інших, показує, що вони закликали українців не покидати рідної давньої української віри. Лише у власних духовних цінностях може відбутись відродження народу.

В. Шаян звертає увагу на те, що на довгому шляху блукань український народ через збереження залишків своєї віри не загинув. «Народність збереглася у найвідсталішій верстві народу, у гуцавині простолюддя. Там відкривють цю народність ті, які зачали прозрівати, і відтоді зачнеться процес самоусвідомлення відродження народу» [6, с. 10].

Дає відповідь у своїх дослідженнях з проблем української культури В. Шаян і на питання, який вихід із складного становища українського етносу щодо розвитку національної культури і становлення нації в новітній час. Він пише: «Відродження нації не може бути завершене без відродження її власної віри, як виразу її відчуження Бога, як вияву всесвітньої місії української нації, – стати Нацією-Лицарем, нацією-творцем нової доби в історії Людства [6, с. 20].

-
1. Біблія. – В-во Б. Геце, 1939.
 2. Володимир. Біблія як ідеологія. Студія із ділянки порівняльного релігієзнавства. Орден. – Лондон, 1970.
 3. Мурович Л. Передмова. Володимир Шаян. Віра предків наших. – Гамільтон, 1987.
 4. Шаян В. Віра предків наших. – Гамільтон, 1987.
 5. Шаян В. Джерело сили української культури. – Лондон, 1972.
 6. Шаян В. Проблема української віри. – Лондон, 1972.

Сергій Кондратюк, Олександр Кондратюк, Павло Письменний

ДО ПИТАННЯ СТРАТЕГІЇ КОЗАЦЬКОГО РУХУ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Після розпаду Київської Русі українська еліта не спромоглася об'єднати українські землі та зберегти їхню незалежність, а князі втратили зацікавленість у розбудові національної держави. Розпочався тривалий процес бездержавності українського народу. Лише 24 серпня 1991 р. Україна стала незалежною, а відтак постало питання про відродження українського козацтва, яке в середині XVII ст. урятувало наш народ від польського і російського поневолення.

У Києві на Всеукраїнській установчій козацькій раді 14 жовтня 1991 р. була створена добровільна оборонно-спортивна патріотична організація козацтва України й українського козацтва діаспори під назвою «Українське козацтво» з канцелярією в м. Київ. Керівниками цієї організації стали три гетьмани – фаховий журналіст В. Чорновіл, кадровий військовий офіцер В. Мулява та кадровий охоронець, доктор юридичних наук І. Білас. 17 березня 1992 р. вона була зареєстрована в Міністерстві юстиції України (свідоцтво № 233).

В Україні сьогодні функціонує 35 республіканських і міжнародних козацьких організацій зі своїми статутами, печатками, козацькою формою та ін. Постає питання: а чи може наше суспільство задовольнитися діяльністю теперішнього козацтва? Сьогодні можемо констатувати: відсутність легітимної української довготривалої програми, в якій би узгоджувалася мета, завдання, умови та засоби практичних дій, спрямованих на захист національних інтересів України від зовнішніх і внутрішніх загроз, спричинили хаотичність, різновекторність, некоординованість сучасного козацького руху. Тому козацькі традиції періоду Української революції 1917–1920 рр., зокрема за гетьманування П. Скоропадського, можуть повністю втратитись. Паростки модернізації українського козацького руху як консолідації вільного козацтва України та діаспори будуть марними без розробки і впровадження стратегії козацького руху – стратегії забезпечення національної безпеки України.

В Законі України «Про основи національної безпеки України» у ст. 4 зазначено, що «об'єднання громадян, в тому числі і козацтво, є суб'єктом забезпечення національної безпеки» [5].

Усупереч цьому Закону України проектом Закону України від 27 травня 2010 р. «Про засади відновлення та розвитку українського козацтва...» козацькі організації позбавляються права суб'єкта національної безпеки, вироблення й реалізації політики національної безпеки. Ст. 15 цього проекту Закону України (участь козацьких організацій та їхніх об'єднань в охороні громадського порядку і державного кордону) фактично прирівнює козацьку організацію до органу громадської самодіяльності (народні дружини, котрі не належать до громадських організацій) [17].

Ст. 1 цього проекту Закону України обмежує козацьку організацію вузьким колом інтересів для реалізації та захисту своїх прав, свобод і задоволення інтересів, спрямованих на відродження традицій українського козацтва.

Для більшості сучасних козацьких організацій, інститутів, аналітичних і дослідних центрів «задоволення інтересів щодо відродження... традицій Українського козацтва» не є основним завданням козацького руху. Статутна мета козацьких організацій як інституцій громадянського суспільства й суб'єкта забезпечення національної безпеки та національних інтересів – це участь і співучасть з органами державної влади й місцевого самоврядування у захисті національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Участь козацьких товариств у реалізації політики національної безпеки України лише тоді стане ефективною, коли сучасний козацький рух виробить власну легітимну стратегію гарантування національної безпеки нашої держави. Він повинен працювати під гаслом оборони і захисту конституційного ладу України, – такої думки дійшла козацька старшина на Третньому міжнародному конгресі [1].

Відповідно до 2-го розділу Концепції розвитку козацького руху в Україні [2, с. 347–350], метою козацького руху є загальний розвиток і утвердження козацтва як громадської сили, здатної зробити певний внесок у консолідацію суспільства та зміцнення соборної Української держави.

Концепція розвитку козацтва до основних напрямів діяльності українського козацтва зараховує:

- забезпечення повноцінного функціонування української мови;
- допомогу державній владі й органам самоврядування у ствердженні державності України,

захисті її суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки;

- сприяння охороні громадського порядку, державного кордону, зміцненню системи цивільної та територіальної оборони;
- удосконалення нормативно-правової бази з питань українського козацтва згідно з завданнями гарантування обороноздатності й національної безпеки, національно-культурного розвитку, а також для створення умов ефективної господарської діяльності.

Ініціювати і брати активну участь у розробленні нормативно-правової бази козацького руху, відповідно до Концепції розвитку козацького руху, має консультативно-дорадчий орган при Президентові України. Однак він репрезентує українське козацтво лише як світський духовно-лицарський орден і став гальмом відновлення та розвитку цього руху.

Понад 30 гетьманів, верховних отаманів, головних отаманів, військових отаманів різного конфесійного державницького спрямування та членів Ради українського козацтва при Президентові України, котрі схвалили проект Закону України «Про засади відновлення та розвитку українського козацтва», фактично денонсували Концепцію розвитку козацького руху. Запровадження цього Закону України підтвердить хаотичність напівлицарських, напіворденських козацьких організацій, не спрямованих на оборону української мови і захист національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Наведені факти вимагають модернізації органів самоврядування козацьких організацій і вироблення чіткої концепції козацького руху. Вона повинна кореспондуватися з козацькою стратегією як стратегією гарантування національної безпеки України. Така стратегія в редакції від 12 лютого 2007 р. передбачала, щоби політика національної безпеки ґрунтувалася також на одному з вагомих принципів стосовно залучення громадянського суспільства до процесу вироблення та реалізації політики національної безпеки України [3].

Українське козацтво – складова громадянського суспільства – мало б скористатися цим, а також Законом [5], де ст. 4 до суб'єктів забезпечення національної безпеки зачисляє об'єднання громадян і пропонує долучитися до процесу вироблення та реалізації політики національної безпеки.

Цього не сталося у зв'язку з відсутністю реальної співпраці Служби безпеки України та українського козацтва, про необхідності якої наголошував Президент України у зверненні до учасників заходів з ушанування пам'яті Героїв Базару 19 листопада 2006 р. [2, с. 308]. У цьому напрямі українське козацтво не співпрацює також і з воєнною організацією держави, безпосередньо відповідальною за захист національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Поняття «стратегія національної безпеки України» застосовано в Законі України 2003 р. [5], а в Законі України «Про організацію оборонного планування» [6] вона – це узгоджена за метою, завданнями, умовами і засобами довгострокова комплексна програма практичних дій для забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. Відповідно до Указу Президента України від 12 лютого 2007 р., поняття «стратегія національної безпеки України» визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання й механізми забезпечення життєво-вагомих інтересів особи, суспільства і держави загалом від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Експертна оцінка визначення названого поняття в цих трьох законодавчо-нормативних актах України засвідчує їхню неузгодженість і відсутність логіко-семантичних зв'язків.

Стратегія має визначати основні напрями убезпечення людини, суспільства та держави, прогресивний розвиток суспільства й держави на середньо- і довготривалу перспективу. Первинним державним документом у розробленні Стратегії національної безпеки України мала бути Концепція довгострокового соціально-економічного розвитку України.

Порівняльний аналіз Стратегій національної безпеки України [3] та Російської Федерації [4] підтвердив суттєві відмінності у підходах до розроблення цих нормативно-правових документів. Так, у Російській Федерації концептуальні положення про гарантування національної безпеки мають за основу фундаментальні взаємозв'язки і взаємозалежності Стратегії національної безпеки та Концепції довгострокового соціально-економічного розвитку Російської Федерації на період до 2020 р. [4].

Натомість в Україні роль Концепції виконує Закон України [5], який експерти розкритикували за відсутність чітко визначених цілей, пріоритетів, загроз, декларативність і загальність рекомендацій та заходів.

Стратегія національної безпеки України суттєво відійшла у процесі формування від методологічних засад розроблення власної моделі. Не витримано послідовності головних (обов'язкових) елементів моделі Стратегії (національні цінності – національні інтереси – стратегічна оцінка (цілі) – національна політика – національна стратегія – воєнна доктрина – оцінка ризиків – стратегія національної безпеки), вона не передбачає першочергового, визначального розділу «Національні цінності».

У системі національних інтересів і національної безпеки України поняття «національні цінності» найважливіше. Від того, які українські козацькі цінності треба захищати, залежить ефективність державно-громадської козацької політики національної безпеки. На думку експертів, розробляючи Стратегію національної безпеки України, поняття «національні цінності» треба було б сформулювати так: «Переконання, моральні настанови, стандарти та специфічні норми, які впливають на процес вироблення політики на всіх рівнях (індивідуальному, груповому, організаційному та суспільному) через спрямування та стримування поведінки та дій учасників процесу творення політики, впливаючи на їхнє сприйняття кінцевого стану (кінцевих цінностей) та прийнятих засобів (інструментальних цінностей) для його досягнення» [7].

Визначення стратегічних національних інтересів України відповідно до ст. 4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» (РНБОУ) від 5 березня 1998 р. належить до основних функцій апарату секретаріату і науково-дослідних інститутів РНБОУ. Натомість навіть друкований щоквартальний науково-практичний журнал «Стратегічна панорама» РНБОУ Національного інституту проблем міжнародної безпеки та Національного інституту стратегічних досліджень за весь час функціонування РНБОУ не присвятив проблемі дослідження козацьких цінностей належної уваги. Дотичні до проблем українських національних інтересів наукові розвідки й аналітичні розробки, опубліковані за останні роки в цьому виданні, засвідчують, що дописувачі не бажують шукати вихід для вирішення формування концепції, теорії українських інтересів та наступного національного стандартизування (унормування) термінологічної системи «національна безпека України».

Окремі українські дослідники вважають «неправомірним» визначення й опис поняття «національна безпека» на законодавчому рівні (ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки»), але вони, не ознайомившись із «Засадами і правилами розроблення стандартів на терміни і визначення понять» [16], не пішли шляхом установа встановлення в нормованої термінології (словників) щодо забезпечення однозначною термінологією державних і міждержавних, соціально-економічних та науково-технічних програми і законодавства України.

В умовах невизначеності національних і козацьких цінностей, пріоритетів національних інтересів, які передбачали би відродження традицій українського козацтва, відсутності офіційних термінологічних стандартів сфери національної безпеки й оборони стає неможливою ефективна діяльність козацьких організацій.

Інформаційна складова в процесі побудови та розвитку інформаційного суспільства стає одним із найвагоміших чинників гарантування національної безпеки. Інформаційна безпека – ключова складова всіх сфер національної безпеки – державної, воєнної, політичної, економічної, соціальної, науково-технологічної та екологічної. Водночас вона є самостійною сферою.

Інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура й інформаційні технології визначають темпи і рівень соціально-економічного та культурного розвитку держави і суспільства. Тому роль інформаційного ресурсу в економіці, побудованій на знаннях, розглядається через призму національної безпеки.

Запровадження доктрини інформаційної безпеки України в редакції від 8 липня 2009 р., головною метою якої є створення в Україні розвинутого національного інформаційного простору та захист її інформаційного суверенітету, може відбутися за умови одночасного впровадження термінологічних стандартів сфери інформаційної безпеки [10].

Закон України від 9 січня 2007 р. затвердив «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [11]. Порівняно зі світовими темпами розбудови інформаційного суспільства, в Україні вони незадовільні: відсутній постійно діючий координаційний орган із проблем

інформаційного суспільства; соціально-економічна сфера недостатньо забезпечується фінансовими, матеріальними, кадровими ресурсами, спрямованими на інформацію, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ). Рівень комп'ютерної й інформаційної грамотності недостатній, навчання зі застосуванням сучасних ІКТ здійснюється повільно. Рівень інформаційної наявності України в Інтернет-просторі низький, як і присутність україномовних інформаційних ресурсів.

Побудова та розвиток інформаційного суспільства здійснюється без активної участі українського козацтва у підготовці рішень органів державної влади з питань інформаційного суспільства і контролю за їхнім виконанням. Розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери України вкрай недостатній.

За умов широкого використання ІКТ у всіх сферах життєдіяльності особливого значення набувають проблеми інформаційної безпеки. Інформаційний простір України став головною ареною зіткнень і протистояння різновекторних національних інтересів інших держав, котрі реалізують власні інтереси без застосування воєнної сили, послаблюючи і завдаючи шкоду безпеці України, яка не виробила дієвої системи захисту від зовнішніх інформаційно-психологічних впливів.

Під великою загрозою перебуває інформаційний суверенітет Української держави. Вона нездатна фактично контролювати та регулювати потоки дезінформації з-поза меж держави.

Експерти-аналітики стверджують: в умовах інформаційно-комп'ютеризованого суспільства, що ґрунтується на знаннях, інформаційні операції належать до визначальних засобів розв'язання проблем геополітичного та геокультурного домінування на сьогодні й перспективу. Спеціальні інформаційні операції є обов'язковим стрижнем доктрин інформаційних воєн між прибічниками атлантизму і нового євразійства, яке сповідує Росія й у зоні яких постійно перебуває Україна.

За цих умов свідомість українського козацтва та кадрових військових України так зманіпульовані ззовні вимогами «стратегічного партнерства», що це утрудняє можливість створення консолідованої суспільно-політичної думки стосовно віртуальних і реальних потрясінь в Україні. Не можна вчасно розпізнати ступінь ефективності спеціальних інформаційних операцій, скерованих проти держави, сектора безпеки і суспільства, у зв'язку з відсутністю національного відкритого наукового вивчення доктрини Пентагона «Інформаційні війни» й інших аналогічних доктрин НАТО, ЄС та Російської Федерації.

Пропозиції українських експертів про необхідність наукових досліджень і підготовку спеціалістів сфери спеціальних інформаційних операцій залишаються без реагування з боку влади [8; 9].

Інформаційно-психологічна безпека має посідати чільне місце в державній зовнішній і внутрішній політиці національної безпеки України. Інформаційно-психологічна безпека – це стан захищеності психіки від запровадження деструктивної інформації до свідомості або підсвідомості, що може спричинити неадекватність сприйняття дійсності. Основні загрози:

- блокування на неусвідомленому рівні волевиявлення людини, штучне прищеплення їй синдрому залежності;
- маніпулювання суспільною свідомістю з використанням спеціальних засобів впливу;
- руйнування єдиного інформаційного та духовного простору України, традиційних основ суспільства і громадської моралі.

На зміну раніше відомому на Заході поняттю «спеціальні психологічні операції» запроваджено поняття «спеціальні інформаційні операції», які закладені в польовий Статут Збройних сил США FM 33-1 «Психологічні операції», в аналогічний документ НАТО, а також у доктрину Пентагона «Інформаційні війни».

Інформаційні операції поєднують психологічні впливи зі стратегічними цілями. Їх здійснюють через активні пропагандистські кампанії з організацією фіктивних та реальних подій. Під час спеціальних психологічних операцій заздалегідь планують і провокують економічні потрясіння, стимулюють корупцію, організовують фінансові крахи.

Висновки

Аналітичний огляд змісту та якості тексту стратегії національної безпеки України засвідчує, що вона не виконує стабілізаційних функцій, не забезпечує дієздатність українських інтересів і не зумовлює створення легітимного правового простору, покликаною стимулювати прогресивний та безпечний розвиток суспільства й держави на середньо- і довгострокову перспективу.

Інтеграційна функція Стратегії (національно-патріотичне виховання, забезпечення неперервного історико-державницького розвитку) відсутня.

Інноваційна функція Стратегії (формування інформаційного суспільства знань) не простежується. Стратегію національної безпеки України в редакції від 12 лютого 2007 р., що виконала консультативні функції, треба переформатувати з участю українського козацтва, беручи до уваги інформаційні операції проти України.

Сучасне українське термінотворення сфери національної безпеки та оборони України досі не ввійшло у русло свого офіційного творення терміносистеми під орудою структурних підрозділів Держспоживстандарту України – технічних комітетів.

Козацький рух потребує модернізації на основі українського вільного козацтва України і діаспори під гаслом оборони української мови й захисту національних інтересів.

Пропозиції українському козацтву й органам державного керування національною безпекою України такі:

1) Розробити і затвердити ієрархію стратегічних документів національного убезпечення України, насамперед концепцію інформаційних війн.

2) Офіційно запланувати і впровадити національні стандарти на терміни та визначення понять сфери національної безпеки й оборони України.

3) Створити державний орган з питань розвитку українського козацтва.

4) Сформувати і впровадити концепцію і стратегію козацького руху як стратегію гарантування убезпечення національної безпеки України.

Українському козацтву належить ініціювати створення національного центру аналізу та прогнозування спеціальних інформаційних операцій. Українське вільне козацтво діаспори має подати допомогу козацтву України в перекладі з англійської українською мовою статутів, доктрин і спеціальних термінологічних словників сфери спеціальних інформаційних операцій, що діють у межах їхнього проживання.

1. III Міжнародний конгрес «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє». Програма і тези доповідей. 22–25 червня 2010 року, м. Львів.
2. Грива Анатолій. Козацтво від витоків до сьогодення (історичні періоди). – К.: «Кит», 2007.
3. Указ Президента України «Про стратегію національної безпеки України» від 12.02.2007 р., № 105/2007.
4. Указ Президента Російської Федерації від 12.05.2009 року № 537 «Стратегія національної безпеки Російської Федерації до 2020 року».
5. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 року № 964-IV.
6. Закон України «Про організацію оборонного планування» // Відомості Верховної Ради. – № 4.
7. Семенченко А. І. Категорійно-понятійний апарат стратегічного планування забезпечення національної безпеки / А. І. Семенченко // Стратегічна панорама. – 2008. – № 1.
8. Бондаренко В. О. Інформаційні впливи та інформаційні операції / В. О. Бондаренко, О. В. Литвиненко // Стратегічна панорама. – 2006. – № 4.
9. Сьомін С. В. Без пострілів і вибухів. Інформаційно-психологічна війна як форма забезпечення політичного та економічного домінування у сучасному світі / С. В. Сьомін, І. І. Лікаренко // Політика і час. – 2000. – № 5–6.
10. Указ Президента України «Про доктрину інформаційної безпеки України» від 8 липня 2009 року № 514/2009.
11. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12.
12. Закон України «Про телекомунікації» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12.
13. Закон України «Про концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 75/98 – ВР.

14. Указ Президента України «Про воєнну доктрину України» від 15 червня 2004 року № 648/2004.
15. Закон України «Про національну програму інформатизації» від 13 вересня 2001 року № 2684–111.
16. ДСТУ 3966 – 2000. – К., Держстандарт України, 2000.
17. Проект Закону України «Про засади відновлення та розвитку українського козацтва» № 6432 від 27.05.2010 р.

Галина Луцишин

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Упродовж усього періоду незалежності України науковці, політики та публіцисти постійно говорять про актуальність та важливість побудови співпраці з діаспорою. Більшість дискусій навколо цього питання зводяться до того, що в Україні хочуть, щоб діаспора більше працювала для нашої держави, а діаспора звинувачує Україну у відсутності підтримки та формальній співпраці. Незаперечним є те, що насправді у 20-мільйонній українській діаспори (за межами України мешкає третина нації) є значні можливості сприяти розбудові нашої держави, бути активним лобістом українських інтересів у світі. Для багатьох країн співпраця із земляками за кордоном стала основою зовнішньої політики. Діаспори стають потужним засобом впливу на інші держави, однак тут важливу роль повинна відігравати і сама держава, зокрема, вона мусить стати хоча б модератором у діалозі численних організацій українців за кордоном.

Одним із завдань зовнішньої політики держави є відстоювання інтересів українців, які проживають за кордоном. Вона включає дипломатичну діяльність, роботу в міжнародних організаціях, що ведеться в основному на впровадження міжнародних норм, а також діяльність в інтересах діаспори у міждержавних відносинах. Із здобуттям Україною незалежності українська держава мусить виконувати об'єднавчу та захисну функцію щодо усього свого народу, в тому числі і розсіяного по усіх континентах. На жаль, на даний час в Україні відсутні інституційні та законодавчі механізми, які б дозволяли ефективно залучати інтелектуальні та фінансові ресурси української діаспори в розбудову Української держави. До того ж, такі механізми мають бути підтримані міжнародною спільнотою і тими країнами, в яких проживає стала українська діаспора.

Стан розвитку діаспори вже довгий час залишається об'єктом посиленої уваги урядів та політичних сил, які аналізують та відстоюють позицію своїх співвітчизників за кордоном. Доволі часто така увага супроводжувалась політичними спекуляціями та виступала засобом натиску однієї країни на іншу. Однак, як свідчать факти, у більшості випадків закономірний інтерес держав до стану розвитку споріднених етнічних груп сприяє досягненню взаєморозуміння, скріпленню дружніх міждержавних відносин. Не менш важливу роль для налагодження міжнародних зв'язків діаспори відіграють такі критерії, як авторитетність організацій та інституцій, наявність впливових лідерів, готовність до співпраці з іншими організаціями тощо. Наприклад, важливим завданням українських громадських організацій Канади, Америки, країн ЄС на сьогодні є підготовка рекомендацій для урядових інституцій щодо визначення сфер, форм і напрямків співробітництва з Україною, розвиток та розширення міждержавних відносин. Українська держава повинна максимально використати цей чинник у своїй зовнішній політиці. Важливе значення має сприяння України добровільній інтеграції зарубіжних українців у політичне та соціально-економічне життя країни проживання і збереження та розвиток їхньої етнокультурної самобутності. Можна констатувати, що великий потенціал українства світу не використовується повною мірою в інтересах нашої держави.

Українська діаспора в усі часи співпрацювала з Україною, однак чи не найбільше зробила саме в той період, коли Україна була складовою тоталітарної системи. Саме повоєнна політична еміграція у поєднанні з попередніми хвилями «трудової еміграції» стала важливим ідейно-політичним і духовним чинником, що сприяв відновленню новітньої державності українського народу. У цьому велика заслуга саме західної діаспори, тобто українських політичних, видавничих, освітніх, культурологічних центрів. Сучасні діаспорні організації є більш лояльними до української політичної влади, рідко порушують гострі

проблеми, пов'язані з демократичними, економічними чи освітніми реформами в Україні.

Останніми роками Україна у своїй зовнішньополітичній діяльності все більше уваги приділяє розвитку української діаспори, створюються спеціалізовані комітети, комісії щодо задоволення національно-культурних, мовних потреб українців, які проживають за межами нашої держави. Діяльність чисельної української діаспори аналізують в контексті сфери української етнополітики, яка базується на дотриманні чинних міжнародних норм, відповідно до яких зарубіжних українців розглядають з огляду міжнародного права як національну меншину. Співпрацюючи з українською діаспорою, Україна дотримується принципів міжнародних відносин, зокрема: територіальної цілісності, поваги, суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи інших держав.

Відповідно до Національної концепції співпраці із закордонними українцями, головні зусилля держави зосереджені на задоволенні культурних, інформаційних, освітніх, соціально-гуманітарних потреб українців за кордоном. Також в Україні існує Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року. Збереження ідентичності українців за кордоном є лише першим кроком для лобювання українських інтересів. Проте говорити про стратегію політичної й економічної взаємодії України з українськими організаціями світу в контексті лобювання інтересів держави не доводиться.

На початку XXI століття роль української діаспори у більшості країн виходить за межі культурно-національного розвитку, оскільки утворюється велика кількість громадських організацій, національних ЗМІ, етнічних партій, освітніх та релігійних інститутів, що сприяє зростанню національної свідомості, допомагає зберегти національні традиції. Наприклад, доволі відомими є такі українські організації в США, як «Український конгресовий комітет», «Український Народний Союз Америки», «Вашингтонська група», українські дослідницькі центри Гарвардського, Колумбійського та Іллінойського університетів, Українська Вільна Академія Наук. Особливу роль відіграють українські університети за кордоном, які мають статус одночасно і народного університету, й академічних структур. Такі організації виступають культурним посольством українства за кордоном, вони активно досліджують життя діаспори серед місцевих жителів, і тут важливим є те, щоб українська тематика стала цікавою для науковців інших держав.

Українська діаспора значною мірою впливає на розвиток зовнішньополітичної діяльності нашої держави, а в окремих випадках виступає одним із важливих чинників під час міжнародної співпраці.

Україна має статус етнічної та історичної батьківщини українців за кордоном, і можна виділити такі основні напрямки діяльності, як:

- Захист прав закордонних українців у країнах їхнього постійного проживання, сприяння збереженню і розвитку їхнього культурного середовища, розширення зв'язків з ними, піклування про задоволення їх національно-культурних, освітніх, інформаційних, соціально-економічних потреб на підставі чинного законодавства України та загальновизнаних міжнародних норм.
- Сприяння закордонним українцям у збереженні та розвитку етнічної культури, мови, традицій та звичаїв з урахуванням національного законодавства країн їх постійного проживання.
- Заохочення закордонних українців до здійснення функції об'єднуючої ланки між країнами їх проживання та Україною.

У сфері міграції важливими залишаються такі питання, як: надання правової, фінансової та матеріальної підтримки тим закордонним українцям та представникам інших автохтонних народів, які виявили бажання повернутися до України; надання підтримки громадянам, які належать до етнічних спільнот, що були депортовані з України, у реалізації права на репатріацію та в їхньому облаштуванні на території України.

Державна політика України щодо української діаспори базується з урахуванням особливостей етнічної самоорганізації українських громад. Відкритими залишається ще багато питань, у тому числі й правовий захист зарубіжних українців, їх залучення до економічного та культурного розвитку етнічної батьківщини.

Серед факторів, які гальмують взаємодію діаспори з Україною, можна назвати такі: а) уповільненість демократичних перетворень, особливо у сфері економіки; б) невирішеність деяких проблем поліетнічного населення України; в) домінування у свідомості більшої частини

представників діаспори уявлення щодо «проросійської» орієнтації окремих партійних лідерів України.

При укладанні угод про співпрацю з іншими державами Україна все активніше враховує інтереси української діаспори. Дуже важливо, аби українська діаспора була пов'язана із минулим свого краю і його сьогоденням, а також орієнтувалась і на майбутнє. Україні потрібен якісно новий погляд на проблему діаспори, яка повинна стати потужним активом Української держави й українців як нації.

Юрій Мазур

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОСІЇ

Попри усі дискусії стосовно складових національності і національної ідентичності я дотримуюсь думки, що основна складова української національної ідентичності – мова. Без української мови немає українців. А також любов до України й українців. Культура та традиції. І хоча би краплинка української крові в жилах. Збереження вищезгаданого вистачить, щоб зберегти українську національну ідентичність в Росії.

Треба дійти до першопричин виникнення існуючої ситуації.

Найвагоміший чинник, через який ми втрачаємо національну ідентичність, – це вплив Росії на Україну й українців. Він настільки потужний, що в самій Україні перетворює українців на росіян. Яскравий приклад – українці, що виростили в західних областях, але перебралися до Києва. Більшість з них публічно спілкується російською. А кажуть, що якою мовою розмовляєш – до того народу і належиш. Правда, зараз є незначні зрушення на краще. Ситуація може змінитися кардинально, якщо рівень життя в Україні перевершить російський.

Сьогодні ситуація в Росії така, що з кожним переписом населення кількість українців в Архангельській області зменшується удвічі. Тенденція недобра. Причина цього полягає в тому, що діти українців не вважають себе українцями. Батьки не передали їм рідну мову, українські традиції, любов до України й українців. Чому не передали? Не вважали за потрібне, не знали як тощо.

Незначна частина українців другої генерації зберегла національну ідентичність, але українці третьої генерації в Архангельській області не зустрічаються. Усе це – поєднання радянської національної політики й українського менталітету.

Що потрібно зробити сьогодні? Потрібне українське інформаційне поле в Росії. Україно- та російськомовний телевізійний і радіоканал, який доносить позитивну інформацію про українців і Україну, а також про росіян і Росію, про добре, що є між Україною та Росією. Російські українці не повинні вибирати між любов'ю до України і Росії, можна любити ту і ту одночасно.

Потрібні науково обґрунтовані і випробувані часом методики успішного управління українськими громадськими організаціями. Це має бути конкретна рецептура. Те, що робиться зараз: українські концерти, недільні школи, виставки вишивки і писанки, майстер-класи гри на українських народних інструментах, – на жаль, не можуть зупинити процес масової асиміляції.

Найважливішу роль у житті людей відіграють потреби нижчого порядку, такі як безпека, матеріальні блага та успіх. Збереження національної ідентичності в деякій мірі заважає досягати успіхів у політиці та державній службі в Росії, бо неможливо поєднати російський і український патріотизм в одній людині. Патріотизм, у розумінні росіян, може бути лише російським. З нами або проти нас – третього не дано. Це стосується не лише українців, а й будь-яких національностей. Не було випадків, щоб в ефірі центральних російських телеканалів російські міністри розмовляли бурятською чи татарською мовою, навіть з титрами, чи публічно висловлювали свою любов до Бурятії чи Татарстану. Навіть свого часу керівник ФНКА «Українці Росії» виступав перед нами, українцями, винятково російською. Це одне з неписаних правил, якого дотримуються усі нацмени, що прагнуть досягти успіху або навіть уникнути небезпеки в Росії. Схожа картина і в інших країнах, тобто це явище вселенське.

Україна повинна надавати привілеї керівникам і активістам українських національних організацій. Показувати, що турбується про російських українців. Це можуть бути поздоровлення з нагоди українських державних свят, дати заснування організації чи дня народження керівника, щорічні відвідування представниками України заходів, що проводяться організаціями, нагородження

грамотами чи навіть урядовими нагородами за успіхи, досягнуті у справі збереження української національної ідентичності.

Багато результативних заходів не вимагають фінансової підтримки, а лише правильного докладання зусиль, але зовсім без грошей обійтися неможливо. На пострадянському просторі відсутня культура підтримки громадських організацій і регулярних масових пожертвувань. До цього додається бідність. Громадські організації утримуються за рахунок поодиноких меценатів, і в цьому їх слабкість. Якщо меценат припиняє, з різних причин, фінансування, то й організація переходить у сплячий режим. Бажана масова, навіть незначна за абсолютним розміром, фінансова підтримка від самих членів організації. Як цього досягнути?

Віталій Манзуренко

ПОЧЕСНИЙ ОТАМАН УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО КОЗАЦТВА В ДІАСПОРІ ЙОСИП ІВАХ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ ТРАДИЦІЙ КОЗАЦТВА

Актуальність теми цього дослідження визначається необхідністю всебічного і глибокого вивчення історії створення та діяльності Українського Вільного Козацтва протягом ХХ століття, особливо періоду перебування УВК в діаспорі та роль Почесного отамана Йосипа Іваха у збереженні традицій козацтва.

У своїх працях українські історики та дослідники козацького руху висвітлили лише початки діяльності УВК (1917-18 рр.) [1]. У той же час потрібно зауважити, що діяльність УВК не зупинялась. Козацька організація продовжувала активно діяти у країнах Європи та Америки. Тут були створені осередки організації, які формою внутрішнього управління та ідейною метою свого існування базувалися на традиціях славних часів козацько-гетьманської доби. У свою чергу, ці традиції та державницька ідеологія походили з великого періоду Київської Русі. Така спадкоємність пов'язана з самобутнім українським історичним минулим і є головною причиною довголітнього існування цієї своєрідної національної організації – УВК.

Козацька ідея ніколи не втрачала свого значення для української нації і в певних історичних моментах є вічною. Вже неодноразово, в часи визвольних змагань, рух за відродження славних козацьких чеснот і традицій завжди набирав всезростаючої завзятості, коли того потребували інтереси України.

Головною метою УВК в діаспорі було творення лицарських кадрів станового козацтва на традиційних засадах 1917-18 років, які пам'ятали про те, що «ми, браття, козацького роду» та які в основу своєї діяльності вкладали власні сили для зміцнення ідеї Української Самостійної Соборної Державності. Вони організувалися для утримання козацьких традицій у справі оборони та боротьби за суверенність, за фізичну й духовну волю України, за соборне співжиття і співпрацю в еміграції. Була відкинута взаємна внутрішня боротьба як найбільше зло і шкідливе явище в житті українського народу, тому що УВК є власністю цілої нації, а не окремої її частини, партії чи групи.

Людей з розумінням цих ідей було нелегко знайти в тодішньому українському суспільстві на чужині, поділеному та розсвареному в політичному, громадському і навіть в церковному житті. Тим дорожчі для організації були ті патріоти, що зголосилися до козацького побратимства і які створили в діаспорі станиці-курені, вибравши своїми керманичами найрізноманітніші за своєю ідеологією українські історичні постаті. Їхні духовні послідовники – окремі станиці УВК – завжди толерували між собою та творили козацьке об'єднання, пам'ятаючи про спільне гасло «Бог і Україна», розуміючи, що в єдності наша сила і пострах для ворогів.

Парамілітарний характер УВК проявляється в тому, що козацтво завжди мало всенаціональний характер і творило резерв української військової сили. У загрозові для нації часи козачина вилонювала з себе збройні військові відділи. Так було за історичні часи козацько-гетьманської держави, так було і за новітніх часів відродження України 1917-20-х років. Тому за традицією УВК вважає себе частиною українського війська і в умовах перебування на еміграції одним з признаних Почесних отаманів був обраний командир Української Національної Армії генерал Павло Шандрук.

Після того, як Уряд і Армія УНР у 1920 році емігрували, Вільне козацтво продовжувало боротьбу з іноземними завойовниками аж до 1923 року. У 1923 році українські військові провідники на чолі з

отаманом Іваном Полтавцем-Остряницею створили в Мюнхені Українське Національне козацьке товариство (УНКТ), яке пізніше було перейменовано в Українське Вільне Козацтво. Іван Полтавець-Остряниця намагався згуртувати консервативні сили еміграції і очолити їх з метою відновлення незалежності України на засадах гетьманської авторитарної влади.

Головною метою товариства було згуртування «лицарсько-національного», активного і творчого вояцтва, виховання свідомих борців за волю України.

Про самовіддану працю Івана Полтавця-Остряниці Ф. Ніцше зазначив: «...на еміграції продовжував працю фанатичний подвижник гетьманської України Іван Полтавець-Остряниця, який, як колись задунайські козаки, розпочав творити козацтво на чужині: в Німеччині, Польщі, Болгарії, Румунії, Чехословаччині, навіть Марокко...».

Організація УВК в діаспорі була підтверджена Гетьманом України Павлом Скоропадським та визнана Урядом Української Національної Ради УНР.

В той час організація включала вісім кошів: в Болгарії, Австрії, Німеччині, Чехословаччині, Марокко, Польщі, Канаді і в Україні (Повстанський кіш). Всього організація нараховувала близько 40000 членів. На території Польщі знаходився кіш в 1500 козаків, які об'єднувалися в чоти, сотні і полки. Польський кіш очолював кошовий отаман генерал-хорунжий Іван Волошин. На Волині кошовим був контрадмірал Савченко-Більський. До Волинського коша входили три полки: в Ковелі – полковник Захар Дорошенко, в Дубно – полковник Наум Тадієв, в Луцьку – полковник Павло Мінченко [2].

З 1946 року виникли осередки УВК в таборах переміщених осіб в Європі, пізніше за океаном. Тепер УВК має «паланки» у 8 країнах – 39 відділів-куренів. З 1947 року УВК видає неперіодичний бюлетень «Вільне Козацтво» (у 1968-1980-х роках – кварталник), що містить багато історичних та літературних матеріалів про козацькі військові і станові традиції [3].

Протягом 1992 року, після отримання Україною незалежності, по цілому світі була проведена реєстрація всіх існуючих козацьких станиць, громад та об'єднань. Після цього в травні 1993 року гетьманом Українського козацтва Володимиром Мулявою була надана Реєстрова Грамота, в якій вказано, що «кіш Українського Вільного Козацтва в діаспорі є дійсним членом Українського козацтва. Козаки коша Українського Вільного Козацтва в діаспорі є складовою частиною Українського козацтва, виконують обов'язки і мають всі привілеї згідно статуту та старовинних звичаїв Українського козацтва» [4].

У жовтні 1992 року, на козацьке свято Покрови, в Києві відбулася Велика Рада Українського козацтва. На Раді був присутній Наказний отаман УВК в діаспорі полковник Йосип Івах, який привіз в Україну та урочисто передав історичну реліквію – прапор УВК, виготовлений на кошти Почесного отамана Павла Шандрука. З того часу історичний прапор, під яким Українське Вільне Козацтво боролось за державну незалежність у 1917-18 роках, зберігається в Україні.

Наступний Гетьман Українського козацтва Іван Білас у 2001 році своїм Універсалом за видатні особисті заслуги перед Українським козацтвом у справі захисту незалежності, територіальної цілісності, обороноздатності, безпеки України, у справі військового виховання молоді присвоїв чергове козацьке військове звання «генерал-хорунжий» Наказному отаману Українського козацтва в діаспорі полковнику Йосипу Іваху, який на той час вже понад десять років займав цю відповідальну посаду.

Наша земля віддавна славилася звитязними воїнами. Наші земляки керували арміями, флотами, ставали національними героями для різних народів світу. Українські емігранти очолювали найбільші у світі підводні атомні човни, воювали у В'єтнамі, Кореї. Чільне місце серед ветеранів діаспори займає наш земляк з Львівщини, Почесний отаман Українського Вільного Козацтва Йосип Івах, який народився в Україні 6 січня 1922 року в селі Ляшки Гостинцеві (тепер село Гостинцеве) Мостиського району Львівської області. Ще юнаком, будучи членом товариства «Луг», він дізнався про подвиги славного українського козака Дмитра Байди-Вишневецького. Так захопився життям та подвигами цього козака, що з того часу почав носити це ім'я, визнавши його своїм козацьким патроном. В 1935 році Йосип Івах вступає до Львівської консерваторії (тепер Львівська національна музична академія) та переходить до львівського відділення «Лугу», де одержав псевдо «Байда». Тут він особисто знайомиться з Романом Дашкевичем та Романом Сушком і стає членом ОУН. Навчаючись в консерваторії, Йосип Івах закінчив підпільні військові курси, де його як лугового підстаршину підвищують до адміністративного хорунжого. Його безпосереднім командиром на львівському терені стає Роман Сушко. Початок Другої світової війни змусив Йосипа переїхати до рідного села, де він включився в підпільну боротьбу під керівництвом своїх

зверхників, членів ОУН у Мостиському районі: Євгена Дачишина, Михайла Щупяного (Богдан Зорич) та о. Петра Чевса. Пізніше був мобілізований до Червоної Армії, отримавши звання молодшого лейтенанта. Першого серпня 1941 року під Києвом, в результаті запеклого бою, потрапляє до німецького полону. До Львова його разом з іншими полоненими перевезли вантажівками. Тут на теперішній вулиці Богдана Хмельницького, скориставшись неувагою німецької варти, організував масову втечу полонених.

Він знову повертається до рідного села, поновлює контакти з друзями та відразу залучається до підпільної праці. Працював у підпіллі на Волині, Поліссі та у Львові. За завданням організації здійснював поїздки до Австрії. Навесні 1945 року був скерований до Хорватії, де перебував український охоронний батальйон. Йосип Івах мав наказ поширювати серед бійців батальйону пропагандистську літературу та пройти військовий вишкіл [5].

Після Другої світової війни потрапив до табору переміщених осіб в Австрії, звідки виїхав до Канади працювати фермером. Тут відразу включився в суспільне життя. Працював на різній фізичній роботі на фабриках та в готелях. Закінчивши курси при Торонтському університеті, залишився працювати технічним директором та інструктором із навчання студентів. Не забував і про музичну освіту, набуту в Україні, співав в хорах «Прометей» та «Бурлаки».

Брав активну участь у відновленні станиць Українського Вільного Козацтва на теренах США та Канади. Відновлення УВК в Канаді почалося з її східних теренів. Тут була відновлена козацька станиця, що мала свого патрона князя Ярослава Мудрого. Першим отаманом цієї станиці був сотник УНР Осип Семотюк, відомий військовий командир з визвольних змагань 20-х років. Почавши від звання хорунжого УВК, Йосип Івах перейшов через усі старшинські титулярні козацькі звання до нинішнього (генерал-хорунжий) та став Почесним отаманом Українського козацтва в діаспорі [6]. З 1993 по 2007 роки він – Наказний отаман, а від травня 2007 – Почесний Наказний отаман Українського козацтва в Канаді та США [7].

На його козацькому однострої можна побачити не тільки відзнаки українських діаспорних організацій, але й нагороди сучасної України та інших держав світу. Серед них: медаль Тараса Шевченка Спілки Визволення України, найвища нагорода УВК – орден Мазепи 1-го класу в золоті та хрест Українського козацтва з мечами, Воєнний Хрест УНР, пропам'ятна медаль Св. Артистратига Михаїла Братства колишніх вояків 1-ої УД УНА, Ювілейний Хрест 50-ліття Союзу бувших українських вояків в Канаді, ювілейна відзнака 60-річчя УПА та інші [8].

За віком Почесний отаман Українського козацтва в діаспорі Йосип Івах тільки на п'ять років молодший від самої організації, та вік відступає перед його козачою завзятістю. У приватній квартирі, що розташована в тихому районі Торонто на вулиці Лавренці, постійно поживлений рух. Тут мешкає Почесний отаман, і тут обладнано його офіс, до якого звертаються з різних питань не тільки з Канади, але й усього світу. Ведеться величезна консультативна переписка з козацькими організаціями України, Австралії, США та Канади.

У 2005 році в складі делегації козацького керівництва з Канади та США на запрошення українських козацьких організацій Йосип Івах перебував в Україні. Тут він ознайомився з діяльністю Ніжинського січового полку ім. Максима Кривоноса, який діє при Ніжинському професійному аграрному ліцеї, побував у Білій Церкві, де зустрівся з козаками. Був запрошений на прийом до Патріарха Філарета, який надає духовну допомогу козакам [9]. За заслуги у відродженні духовності та безкорисливу допомогу у розвитку козацтва в діаспорі від Патріарха Філарета отримав орден Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III-го ступеня.

Дуже хочеться Отаману і зараз поїхати до рідної неньки-України. Зустрітися з побратимами-козаками, обговорити з ними козацькі справи та проблеми, яких досить назбиралося за цей час. Адже до цього часу в Україні немає закону про Українське козацтво, статус існуючих козацьких організацій є невизначеним. Та пильні справи і поважний вік не дозволяють зараз Отаману відлучитися. Щойно була зустріч з українськими військовиками, що прибули до Канади на стажування, а вже треба готуватися до зустрічі з молодими емігрантами, що прибули з України. І так кожного дня знаходяться важливі справи, які потребують термінового рішення й особистої присутності.

Ще Гетьман Петро Дорошенко сказав: «Усе на користь народу... і саме життя своє». І наш земляк – козацький Отаман Йосип Івах – невпинною щоденною працею доводить це.

1. Лободаєв В. Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917- 1918 рр. – Київ: Темпора, 2010. – 672 с.
2. <http://narodna.pravda.com.ua/history/48d79c18ea4b0/>
3. http://uk.wikipedia.org/wiki/Українське_Вільне_Козацтво.
4. Манзуренко В. Наказний отаман Українського козацтва в Канаді і США Йосип Івах – наш земляк з Львівщини // Армія України. – Львів – 27.05.2004. – С. 7.
5. Манзуренко В. Йосип Івах // Булава. – Сідней, 2010 – ч. 4 (1/10). – С. 31.
6. Українське Вільне Козацтво. Наказ Ч. 1 // Українське козацтво. – Торонто, 1983 – ч. 2 (69). – С. 82.
7. Енциклопедія Львова. – Том 2. – Львів: В-во «Літопис», 2008. – С. 517-518.
8. Семотюк Я. Українські військові нагороди. – Торонто, 2004. – 64 с.
9. Манзуренко В. «Додому повертаємося з думкою, що козацький рух підніметься в Україні до нового, більш сучасного рівня» // Армія України. – Львів – 17.12.2005. – С. 16.

Юлія Мартинюк

УКРАЇНСЬКІ ЕТНІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ США ЯК ОСНОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Українські іммігранти в Північній Америці опинилися в поліетнічному оточенні, панівною мовою для якого була англійська, склався специфічний американський спосіб життя, пристосуватись до якого нашим співвітчизникам в перші роки еміграції було надзвичайно складно. Перед українцями у США постало два завдання, які, здавалось, виключали одне одного: перше – зберегти свою національну ідентичність, друге – включитись у громадсько-політичне і культурне середовище Сполучених Штатів, що неминуче тягло за собою прискорення процесів асиміляції. Але все ж таки українцям вдалося створити ряд організацій, що одночасно допомагають їм брати участь у громадсько-політичному житті США, а також зберігати свою національно-культурну ідентичність.

Метою цієї статті є висвітлення громадсько-політичного життя американських українців. Завдання статті полягає в характеристиці українських етнічних організацій та участі осіб українського походження в політичному житті Сполучених Штатів Америки.

Дослідженням даної проблематики займається багато українських науковців, а також американських дослідників українського походження: В. Маркусь, М. Куропась. Багато наукових статей та праць належить професору Ю. І. Макару, О. Ю. Макару, Є. Камінському, В. П. Троцинському

Першою українською організацією, що виникла у США, було Братство Св. Миколая, засноване у містечку Шенандоа 1885 року священиком Іваном Волянським [1, с. 123]. Братство займалося взаємодопомоги першим емігрантам з України.

Організацією взаємодопомоги також був Союз греко-католицьких братств у Північній Америці, створений українськими священиками у 1892 році. До цього об'єднання належали іммігранти із Закарпаття й Галичини.

У 1894 році члени цього Союзу – вихідці з Галичини – залишили цю організацію та створили Руський народний союз, який з 1914 року і до сьогодні називається Українським народним союзом (УНС) [1, с. 123].

З самого початку свого існування УНС почав опікуватися не лише матеріальними та фінансовими потребами українських емігрантів, а й розгорнув національно-культурницьку, виховну, соціальну та благодійну діяльність. Він допомагав і допомагає українським громадам будувати церкви, школи, клуби, народні будинки, власне житло, заснував видавництво й видає щоденну газету «Свобода», англійськомовний «Український тижневик», дитячий щомісячний журнал «Веселка», а також значну кількість українознавчої літератури. До речі, саме УНС був ініціатором побудови пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні в 1964 році, адже Великий Кобзар – патрон-батько Союзу[5, с. 7].

Щорічно на стипендії студентам-унівцям виділяється приблизно 120 тисяч доларів. У горах Кетскіл (штат Нью-Йорк) цілорічно працює будинок відпочинку «Союзівка», а влітку українська молодь

проводить там канікули у дитячих, спортивних і відпочинкових таборах. Побудований і дім для старших за віком членів УНС.

Хоча УНС був створений для допомоги українцям на американському континенті, він завжди переймався й долею земляків на Батьківщині, допомагав Україні в її боротьбі за волю й незалежність. Так, Союз чимало зробив для порятунку українців, які були обпалені двома світовими війнами, допомагав переселенцям після трагічних поразок наших визвольних змагань, інформував американські урядові інституції та міжнародну громадськість про події в Україні.

Будучи апартійною організацією, УНС віддзеркалює головні напрями суспільно-політичної думки українців у США: принципові самостійницькі позиції, демократизм, оборона американських національних інтересів. УНС був ініціатором усіх головних акцій і заходів американських українців, зокрема творення центральних репрезентаційних установ та об'єднань: Українська Народна Рада (1914 р.), Український сейм у США (жовтень 1915 р.), на якому створено Федерацію Українців у США, Українська Рада (1916 р.), Український Народний Комітет (1918 р.), Об'єднання Українських Організацій Америки (1922 р.). По Другій світовій війні УНС сприяв акції допомоги українській політичній еміграції в Західній Європі і був співзасновником Злученого Українського Американського Допомогового Комітету [9].

У 1897 році виникла перша у США жіноча українська громадська організація «Сестринський союз Св. Ольги», який був утворений у Джерсі-Сіті (штат Нью-Джерсі). Це об'єднання започаткувало численну мережу жіночих організацій, які виникли пізніше у різних містах США і почали займатися благодійницькою та культурно-освітницькою діяльністю.

Однією з найбільших жіночих організацій США є Союз українок Америки, що був заснований у 1925 році. Сьогодні він має більше 100 відділень у різних містах країни. Союз займається культурно-освітньою та виховною діяльністю, зокрема, організовує гуртки народного прикладного мистецтва, художньої самодіяльності, літературно-історичні конкурси та ін. Союз видає щомісячний журнал «Наше життя», що систематично виходить ось уже 20 років. У Нью-Йорку СУА має Український музей, де зібрані цінні твори народного мистецтва [1, с. 124].

У 1924 році на I Українському робітничому конгресі було проголошено Створення Союзу українських робітничих організацій (СУРО), який у 1940 році було перейменовано в Лігу американських українців (ЛАУ), що носить цю назву і до сьогодні. Союз займався політичною, видавничою, культурно-освітньою діяльністю, зокрема організовував курси для неписьменних, дитячі школи, читальні й бібліотеки, спеціальні професійні курси для набуття нових спеціальностей, гуртки художньої самодіяльності. Він також опікувався створенням робітничих домів, кооперативів, страхових організацій.

Сьогодні Ліга американських українців є нечисленною організацією, клубом літніх людей, які підтримують культурні зв'язки з Україною. Центр ЛАУ знаходиться в Нью-Йорку. Там розташований і Український робітничий дім.

Однією з основних організацій, що об'єднала навколо себе інші громадські утворення, став Український конгресовий комітет Америки. Він був утворений 1940 р. у Вашингтоні низкою найстаріших українських громадських страхових організацій. Спочатку Комітет створювався як неполітична організація з метою об'єднання всіх українських осередків, політичних партій, різних установ для налагодження культурного співробітництва своїх членів у середовищі української діаспори у США. Комітет мав виступати як представник усієї американської української етнічної групи перед урядом США [1, с. 127]. Сьогодні УККА є провідною центральною організацією США, яка представляє інтереси українців Америки. Керівними органами УККА є: конгреси українців Америки, що відбуваються щотири роки, президія й ексекютива (разом близько 30 чол.), крайова рада (раніше – політична рада), контрольна комісія і громадський суд. Крайова рада складається з представників крайових центрів, організацій (по 2) та по 1 від 12 найбільших місцевих відділів. Вона мала стати своєрідним «парламентом» між конгресами, але не збирається регулярно і не здобула належного престижу. УККА очолюють обрані конгресом президенти.

З 1944 р. УККА видає «The Ukrainian Quarterly» за ред. М. Чубатого, 1957 р. – В. Душника, останній редагував також двотижневик «The Ukrainian Bulletin» 1948-1970 рр. Видавництво УККА видало низку книжок українською й англійською мовами, інформативних матеріалів про Україну. На сторінках двох українських щоденників і двох тижневиків з'являються неперіодично «Конгресові Вісті» (з 1975 р.). У

Вашингтоні засновано Інформаційне бюро УККА, яке працює тепер під керівництвом Л. Добрянського [8].

При УККА діє як автономна установа Шкільна Рада (Ш. Р.), якій підлягають суботні школи українознавства (у 1970 р. – 75 шкіл, 1980 р. – 40, 2005 р. – 36); вона видає підручники (близько 30 назв), затверджує і розробляє програми навчання, видає випускні свідоцтва та дбає про підготовку учителів (пед. курси) [10].

Фінансову базу УККА творять членські внески організацій та виплати поодиноких громадян – на т. зв. Український Народний фонд.

Діяльність УККА звернена на оборону права українського народу на самостійне життя, на захист релігійної свободи, культури й інших форм національного вияву не лише на Україні, але й українських меншостей поза нею; протягом тривалого часу велися акції у справі політичних в'язнів в Україні й захисту людських прав та різні заходи за визнання і належне місце української етнічної групи у США. Головною акцією УККА були заходи проти репатріації українських переміщених осіб та переселення їх до Америки. З цією метою УККА сприяв створенню Злученого Українського Американського Допомогового Комітету, клопотався за надання права екзилу воякам УПА й Дивізії «Галичина», домагався встановлення урядом дипломатичних зв'язків між США й Києвом, виступав проти політики «невтручання» Американського Комітету визволення народів Росії, за проголошення урядом США Тижня поневолених націй (пізніше УККА ініціював щорічні відзначення цього Тижня у липні), на захист новітніх дисидентів та правозахисників на Україні, підтримував зв'язки й інформував державні органи у Вашингтоні та міжнародні організації, зокрема ООН.

У 1980 р. під час чергового з'їзду УККА серед організацій-членів Комітету стався розкол: ті організації, що дотримувалися крайньо правих поглядів, залишилися в УККА, а решта, більш помірковані, утворили «Комітет для правопорядку в УККА», який згодом став називатися Українсько-американською координаційною радою (УАКР). До ради, зокрема, увійшли УНС (Український національний союз), УБС (Український братський союз), Союз українок Америки, цілий ряд молодіжних, професійних, громадських осередків.

За п'ять років від часу проведення VIII Конгресу СКУ в Києві у 2003 році Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) пройшов великий шлях, щоб краще репрезентувати українську громаду в Америці, яка постійно змінюється. В результаті, наприклад, УККА був у проводі проведення програм, спрямованих на інтеграцію найновіших українських іммігрантів до американської громади, відновлення молодечого та студентського руху в США тощо [6].

Намагаючись відновити стратегічне партнерство між Україною та США, УККА був у постійному контакті з Конгресом США, Адміністрацією Президента, а також з засобами масової інформації. Зараз можна сказати, що праця УККА була успішною, адже відносини повертаються на колишній рівень. До того ж, останні акції, присвячені 75-й річниці українського Голодомору-геноциду, показали, що спільний голос відіграє велику вагу в американському суспільстві. Але зусилля УККА не були можливі без постійної фінансової та моральної підтримки українських фінансових установ та щедрої громади. Кожна жертва мала величезне значення для успіху програм, які захищали інтереси української американської громади.

Таким чином, УККА як частина світової української спільноти працює для того, щоб зберегти національну ідентичність та культурну спадщину українського народу, поєднати українську громаду в США та піднести її авторитет у світі.

Серед політичних українських організацій вирізняються своєю активністю Організація українських націоналістів за кордоном, Організація оборони чотирьох свобод України, Організація державного відродження України, Українська революційно-демократична партія, Закордонне представництво Української головної визвольної ради, Український національно-державний союз у США.

Українська громада, як і інші групи східноєвропейського походження, з перших років ХХ ст. була об'єктом політичного «завоювання» основних партій США – Демократичної та Республіканської.

Статистичних даних про чисельність українських американців у партійних осередках не збереглося. Проте більшість дослідників вказує, що на початку свого проживання на новій території українці, так як інші східно- та південноєвропейські етнічні групи, були прибічниками демократів, для яких іммігранти традиційно були об'єктом впливу [4, с. 82]. Характерною рисою 20-х рр. була переорієнтація на

Республіканську партію, оскільки наші співвітчизники вважали, що лідер Демократів президент Вудро Вільсон зрадив їх інтереси у завершальний період Першої світової війни.

Першим успіхом у сфері державної та політичної кар'єри, яких досягали українці впродовж міжвоєнного періоду, була участь у діяльності американських муніципальних органів влади, легістратурах окремих штатів. Наприклад, Дж. Гонаш з 1936 р. до середини 1940-х рр. займав посаду сенатора штату Індіана, О. Малеш був членом палати представників штату Пенсильванія (1932 р.), С. Ярема – конгресменом штату Нью-Йорк (1936- 1944 рр.) [4, с. 84].

Після закінчення Другої світової війни у середовищі американських українців домінували різні етнополітичні концепції: «українці на чужині», «дві батьківщини», «концепція збереження української ідентичності у рамках американського плюралізму», «американці українського походження».

Реорганізація протягом 1944-1949 рр. структури Українського конгресового комітету Америки (УККА) – представницького органу американських українців – була спробою пристосувати функціонування українського політикуму до державно-правового та політичного механізму США. Після Другої світової війни декільком американцям українського походження вдалося зайняти посади членів штатних легістратур, виконавчих органів цього та місцевого рівня. Протягом 60-х рр. вперше наші співвітчизники були представлені у федеральних виконавчих агентствах. Ми говоримо про Й. Чарика – президента корпорації комунікаційних сателітів, який у 1960-1963 рр. виконував функції заступника міністра повітряних сил, Ю. Кістяківського – спеціального радника у справах науки при президенті Д. Ейзенхауері [2, с. 50]. Однак ці показники не можна вважати задовільними для такої чисельної громади, як українська. Вони швидше були символічним свідченням визнання інтересів української етнічної групи, аніж свідченням певного впливу на американську політику.

Якщо говорити про виконавчу владу, то українцям вдалося займати там деякі важливі посади. Зокрема, декілька американців українського походження протягом різних років займали посади в адміністрації президента. Це певним чином свідчило про визнання української етнічної спільноти як окремої групи інтересу. Наприклад, в адміністрації Дж. Форда директором Агентства з розвитку енергетичних досліджень був М. Яримович (1975-1977 рр.), а радником з етнічних питань – один з лідерів задопомогового Українського Народного союзу (УНС) М. Куропась (1975-1976 рр.). Президент Дж. Картер призначив директором відділу держдепартаменту у справах ЮНЕСКО С. Варваріва (1978-1979 рр.). З 1983 по 1986 рр. послом США на Багамських островах був Лев Добрянський, який протягом довгого часу був головою УККА, і котрий наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. очолював національний підрозділ Республіканської партії, брав активну участь у виборчих президентських кампаніях. Одну з яскравих урядових кар'єр серед американських українців зробив Р. Попадюк. У 1981 р. він працював у держдепартаменті, а вже в 1986 р. йому вдалося зайняти посаду прес-секретаря президента Р. Рейгана, протягом 1988-1992 рр. – був прес-секретарем президента Дж. Буша [3, с. 86].

У 1972 р. у структурі УККА вперше був створений спеціальний комітет, який відповідав за зовнішню, тобто спрямовану за межі громади діяльність, – комітет із зовнішніх справ. Його завданням було сприяння поширенню на українську громаду дії урядових програм і фінансування вивчення етнічної спадщини, тиск на Конгрес з метою прийняття резолюції про засудження ліквідації радянським режимом українських греко-католицької та автокефальної православної церков, кореляція зовнішньополітичної американської стратегії відповідно до потреби відновлення суверенної української державності [4, с. 86].

Говорячи про індивідуальний вплив на владні структури США, можна навести приклад М. Куропася, котрий у 1968 р. очолював передвиборну кампанію Ніксона-Агню в штаті Іллінойс, на початку 70-х рр. був керівником Української національної республіканської федерації [4, с. 87], а 1975-1976 рр. займав посаду радника з етнічних питань при президенті Дж. Форді. Куропась був переконаний, що досягти важливого значення в американському політичному процесі можна виключно шляхом будівництва власної кар'єри. Протягом 70-х рр. певна кількість американських українців почали сходження по урядовій драбині, працюючи в штатах конгресменів та структурах Республіканської партії. Зокрема, Н. Слюсар займала посаду асистента радника президента Картера з етнічних питань, дочка Л. Добрянського – Пола – працювала радником президента Рейгана у справах Східної Європи, а також була членом комісії з людських прав.

В 1990-х рр. ще одна американка українського походження, Мелен Вервір, працювала в адміністрації Білла Клінтона. Згодом вона очолювала секретаріат першої леді Гіларі Клінтон та зробила

чимало для налагодження українсько-американських відносин. У 2000 р. Мелен заснувала і очолила організацію «Vital Voices» («Життєво важливі голоси»). Це неурядова установа, що допомагає жінкам по всьому світу ставати лідерами у свої громадах, бореться з торгівлею людьми та насильством проти жінок. Організація об'єднує жінок-лідерів з 85 країн світу. У квітні 2008 р. Мелен Вервир нагородили Орденом Княгині Ольги третього ступеня за її багаторічну діяльність на благо України. У березні 2009 р. її кандидатура була висунута на нову посаду у Державному Департаменті США, що опікуватиметься питаннями жінок у світі [7].

Таким чином, за період проживання на території Сполучених Штатів Америки українці створили ряд громадських організацій, що допомагають їм існувати та співпрацювати з громадськими та політичними структурами США. Чимало українців працювали в органах державної та виконавчої влади США та досягнули значних результатів.

1. Зарубіжні українці. Довідник / С. Ю. Лазебник, Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар та ін. – К.: «Україна», 1991. – 252 с.
2. Історія української імміграції в Америці. Збереження культурної спадщини / Під ред. М. Куропася. – Нью-Йорк. 1984. – 450 с.
3. Камінський Є. Українці в США // Політика і час. – 1991. - № 12. – С. 82 – 86.
4. Лендъел М. Участь американських українців у функціонуванні органів державної влади та політичних структур США (1945 – 1991 рр.) // Український історичний журнал. – 1998. - №4. – С. 81 – 90.
5. Рубанець М. Українці в Америці // Людина і світ. – 1994. - № 7. – С. 6 – 11.
6. Звіт Українського Конгресового Комітету Америки (серпень 2003 р.- серпень 2008 р.)//http://www.ukrainianworldcongress.com/Richni_Zahalni_Zbory2006/Zvity/Centrali/УККА.pdf (Дата перегляду 18.10.2009).
7. Мелен Вервир говорить про своє українське походження // <http://www.voanews.com/ukrainian/archive/2009-01-26> (Дата перегляду 18.10.2009).
8. Український конгресовий комітет Америки // <http://www.uk.wikipedia.org/> (Дата перегляду 18.10.2009).
9. Український Народний Союз // <http://www.uk.wikipedia.org/> (Дата перегляду 18.10.2009).
10. Ukrainian Congress Committee of America // <http://www.ucca.org/> (Дата перегляду 18.10.2009).

Алла Медвідь

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СУЧАСНОМУ ЗАРУБІЖЖІ

Закордонне українство, що нараховує, за даними Світового конгресу українців, близько 20 млн. етнічних українців, є однією з найчисельніших діаспор у світі і важливою складовою національної історії.

Під культурною спадщиною розуміють надбання матеріальної та духовної культури людства, що успадковується від попередніх поколінь та є засобом піднесення духовності, єднання людей навколо вічних цінностей добра і краси. Ст. 1. «Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (1972) під «культурною спадщиною» розуміє:

- пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки;
- ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки;
- визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології [1, с. 36-37].

Культурна спадщина України, що органічно включає культурну спадщину українців зарубіжжя, є невід'ємною частиною світового культурного надбання [3]. Відносини щодо її збереження регулюються Конституцією України, Законами України «Про охорону культурної спадщини» (2000), «Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 роки» (2004), «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» (2008), іншими нормативно-правовими актами, зокрема, нормативно-правовими актами країн поселення українців.

Ідентичність як сукупність специфічних рис і характеристик особи і соціальної групи, які виділяють певну особу або соціальну групу з кола інших людей чи груп і є для окремої особи підставою для віднесення себе до цієї групи. Найпоширенішою і досить стабільною для особи є етнічна ідентичність, що базується на рисах, притаманних певному етносу: спільність походження, мови, культури, релігії, побутових звичаїв, історичних пам'яті, долі [2, с. 260].

Забезпечення єдності України, світового українства на основі пам'яток культурної спадщини, тягlosti історичної пам'яті повинна сприяти розроблена в недалекому майбутньому Концепція формування національної ідентичності громадян України [4, с. 210].

Отже, виважена державна політика збереження, освоєння і популяризації матеріальних і нематеріальних надбань українського народу, зокрема українців зарубіжжя, що складають культурну спадщину, сприяє збереженню національної ідентичності.

1. Курило Т. В. Правова сторона культурної спадщини України. Монографія. – Львів: ЛЮІ МВС України, вид-во «Новий Світ-2006», 2006. – 152 с.
2. Медвідь А. М. Формування політико-правової культури студентів риторичною спадщиною Івана Франка в умовах трансформаційних процесів в Україні Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, соціологія, філософія. Випуск 5-6. – Ужгород: Вид-во Уж НУ „Говерла”, 2007. – С. 259-264.
3. Мельничук О. І. Міжнародно-правовий статус всесвітньої культурної і природної спадщини. – К.: Наукова думка, 2008. – 286 с.
4. Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку: Експертна доповідь / За ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2007. – 256 с.

Микола Мушинка

ГЕНЕРАЛ СЕРГІЙ ФЕДОРОВИЧ ЄФРЕМОВ І ЙОГО ВНЕСОК В УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Про Карпатську Україну 1938-39 років опубліковано десятки книжок та сотні статей¹. Важливе місце в цій багатій літературі займають спогади безпосередніх учасників подій. На жаль, їх не так вже й багато, бо одні з найвизначніших діячів національно-визвольної боротьби Карпатської України загинули на полі бою або стали жертвами угорських та польських терористів (Михайло Колодзінський-Гузар, Зенон Коссак, Олександр Блістів, Федір Тацинець, Ярослав Давальницький, Дмитро Остапчук), інші – в угорських, німецьких та радянських тюрмах та таборах (О. Ольжич, Августин Волошин, Володимир Бірчак), а ті, яким пощастило повернутися із сталінських таборів Гулагу в Закарпатську Україну та Чехословаччину (Юлій та Михайло Брашайки, Дмитро Климпуш, Степан Ключурак, Микола Долина, Юрій Перевузник), змушені були мовчати. Лише незначна частина спогадів про Карпатську Україну її безпосередніх учасників з'явилася друком за її межами².

В історіографії України були майже невідомими спогади коменданта Національної оборони Карпатської України Сергія Єфремова «*Бої 14-15 березня 1939 року на Карпатській Україні*», опубліковані в Канаді³. Маловідомим не лише серед широкої громадськості, але й серед істориків є ім'я Сергія Федоровича Єфремова. Найповнішу інформацію про нього опубліковано в енциклопедичному довіднику М. Чабана «Діячі січеславської «Просвіти»⁴, однак без дати його смерті. В ній є посилання на

Його твір «Бої 14-15 березня 1939 року на Карпатській Україні». Ця бібліографічна позиція стала для мене поштовхом до розшуків цієї рідкісної праці, фотокопію якої допоміг мені роздобути Роман Сенькус із Торонто, за що висловлюю йому щирю подяку. Спогади С. Єфремова із короткою передмовою про його життя і діяльність я опублікував у видавництві «Гражда» в Ужгороді (з ініціативи директора Івана Ребрика)⁵. Вже після виходу цієї книжки мені вдалося знайти у Військовому історичному архіві в Празі більш детальні інформації про військову кар'єру С. Єфремова і його внесок в розбудову й утвердження української державності, які лягли в основу цієї розвідки.

Сергій Єфремов народився 28 серпня 1893 року в с. Зеленьків Уманського повіту Київської губернії (нині Тальнівського району Черкаської області). Його батько Федір був учителем та освітнім працівником Катеринославщини (братом академіка Сергія Єфремова та Петра Єфремова – професора Інституту народної освіти в Катеринославі (нині Дніпропетровську). Ще будучи студентом Катеринославської гімназії, Сергій під впливом батька і стрийв став активним членом «Просвіти», пізніше – Товариства українських поступовців⁶.

Після закінчення Катеринославської гімназії та юнкерського училища 1 серпня 1913 року він поступив у Військову академію в Києві, в якій у зв'язку з раптовим початком Першої світової війни він провчився лише чотирнадцять місяців. 1 жовтня 1914 року С. Єфремов здобув звання молодшого лейтенанта і був направлений у Нейшлотський піхотний полк в Кузнецьку (у функції командира взводу). 28 лютого 1915 року був підвищений до звання лейтенанта, призначений командиром роти і відправлений на фронт. На фронті був кілька разів поранений, нагороджений бойовими орденами (св. Анни, св. Станіслава, св. Володимира) та підвищений до звання старшого лейтенанта (1 вересня 1915) та капітана (1 червня 1916). Військову кар'єру в Російській армії він закінчив 17 жовтня 1917 року у функції командира батальйону⁷.

Наперекір важким пораненням він ще в часі війни активно залучився до української національно-визвольної боротьби: виступав на зборах, багатолюдних мітингах, серед солдатів поширював націоналістичні антицарські, але й антибільшовицькі ідеї. Ось як описав виступ С. Єфремова на Святій волі в Катеринославі 17 березня 1917 року його друг Євген Вировий: *«Офіцер С. Ф. Єфремов, що стояв на трибуні на милицях, гаряче закликав до організації українських військових легіонів. Вже тричі поранений, він говорив, що ладен ще хоч би 33 рази пролити свою кров за волю України»*⁸.

За Української Центральної Ради 1917 р. С. Єфремов був головою Української військової ради Катеринославщини. Від імені цієї Ради він 1917 року виступав на Першому та Другому українських військових з'їздах у Києві. Восени 1917 року він очолив загін гайдамаків та вільних козаків, які зі зброєю виступали проти наступаючого більшовицького війська в Катеринославі. На з'їзді «Селянської спілки» 8 грудня 1917 р. Сергій Єфремов звернувся до делегатів з палкою промовою, в якій були і такі слова, задокументовані в протоколі з'їзду: *«Ваші діти вітають вас зараз і говорять, що їх мета зорганізуватись в єдине міцне військо, котре буде забезпечувати всі здобутки революції і кістками ляже, а збереже Україну від всякої ганьби. Нас же мало, але слава про нас йде далеко (...) Я рішуче Вам заявляю, що поки ми існуємо, ми не дамо, щоб хто-небудь ганьбив інтереси трудячого люду»*⁹.

Гайдамацький полк під командуванням С. Єфремова став складовою частиною Армії Української Народної Республіки. Наприкінці грудня 1917 року полк вів жорстокі бої із загонами повсталих більшовиків біля катеринославського вокзалу, однак сили були нерівні, і гайдамаки на початку січня 1918 року змушені були відступити із Катеринослава.

¹ Проф. Микола Вегеш у своїй монографії «Історія Карпатської України» наводить 720 використаних джерел та літератури (Вегеш М.: Історія і політика. – Т. 2. – Ужгород, 2005. – С. 262-291.

² Їх перелік див.: Мушинка М.: Спогади С.Ф. Єфремова про березень 1939 р. // Єфремов С.: Бої 14-15 березня 1939 року на Карпатській Україні. – Ужгород, 2009. – С. 4-6.

³ Збірник «За державність». Матеріали до історії Війська Українського. – Вип. XI. – Торонто, 1966. – С. 128-164).

⁴ Чабан М. Діячі січеської «Просвіти» (1905-1921). Біобібліографічний словник. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2002. – С. 207-208.

⁵ Полковник Сергій Єфремов: Бої 14-15 березня 1939 року на Карпатській Україні. – В-во «Гражда»: Ужгород, 2009. – 100 стор.

⁶ Чабан М.: Діячі січеської «Просвіти» (1905-1921). – Дніпропетровськ, 2002. – С. 202-208.

Після розпуску Центральної Ради С. Єфремов вступив до Армії Української держави (П. Скоропадського). 1 листопада там йому було надано звання підполковника і призначено на пост командира батальйону Третього стрілецького полку¹⁰. Правда, довго він там не затримався, бо вже 14 грудня 1918 р. гетьман П. Скоропадський зрікся влади, передавши її урядові, а той, у свою чергу, передав її «Директорії»¹¹. С. Єфремов із своїм батальйоном перейшов у склад Армії Української Народної Республіки. 1 січня 1919 року його було іменовано командиром 15-го, пізніше – 24-го Стрілецького батальйону Армії УНР¹². Тоді численний склад Армії УНР сягав 300 000 чоловік, однак після п'ятимісячної війни з совітською Росією, в якій брав участь і С. Єфремов, він знизився до 30 000¹³. 30 січня 1920 р. С. Єфремова було іменовано штабним офіцером для спеціальних служб при командирі Армії УНР С. Петлюрі. В листопаді 1920 року Армія УНР після тяжких боїв з Червоною армією перейшла ріку Збруч і була інтернована польською владою¹⁴. С. Єфремов опинився в одному із таборів для військовополонених у Польщі, здається, Каліші. Його кар'єра в Армії УНР закінчилася в червні 1921 р.¹⁵

Восени 1921 р. С. Єфремов переселився із Польщі в Прагу, яка стала центром української політичної еміграції. З Праги його як людину, що бездоганно володіла українською та російською мовами, було направлено «до своїх» – на Закарпатську Україну (Підкарпатську Русь), 1919 року приєднану до Чехословацької республіки. 15 грудня 1921 р. він став урядовцем магістрату міста Ужгорода у ділянці фінансів. У цій установі він працював до 15 листопада 1938 року; від 1923 року – головним бухгалтером. У зв'язку з тим він змушений був пройти спеціальні бухгалтерські курси в Братиславі. В Ужгороді він мешкав спочатку на вулиці Масарика, ч. 23, пізніше – на вул. Високій, ч. 9.

У 1925 р. Міністерство шкіл і національної освіти ЧСР нострифікувало його атестат зрілості з Катеринославської гімназії, що дозволило йому поступити заочником на юридичний факультет Карлового університету в Празі. Після трьох семестрів він припинив навчання з сімейних причин¹⁶. Які це були сімейні причини, що змусили С. Єфремова покинути навчання в університеті – мені невідомо. Та й взагалі, про майже двадцятирічне перебування С. Єфремова на Закарпатті маємо дуже скромні відомості, бо досі не вдалося виявити жодної його біографії, автобіографії, ювілейної статті чи некролога. У військовій характеристиці з 1923 року наведено, що він одружений, має сина і дочку¹⁷. Згідно із повідомленням дочки І. Панькевича Марти Дольницької, в середині 20-х років Ужгород зворушила небуденна подія. Якийсь психічно хворий сексуальний маніяк зарізав малолітнього сина Єфремова, а в його дружини після цієї трагедії настав нервовий розлад¹⁸. Цю трагедію зафіксував у своєму щоденнику і дядько потерпілого, академік Сергій Єфремов¹⁹. Це, мабуть, була основна причина, чому С. Єфремов припинив навчання в університеті.

⁷ Kvalifikační list Sergeje Jefremova. – Vojenský historický archiv v Praze (далі – VHA). Папка з такою назвою містить два десятки документів від різних військових та інших організацій, в яких С. Єфремов служив. Без порядкових номерів, часто й не датованих.

⁸ Чабан М. Діячі січеславської «Просвіти». – Дніпропетровськ, 2002. – С. 207.

⁹ «Селянська спілка». – 22 грудня 1917. – № 84. Цитовано за вищенаведеною працею М. Чабана.

¹⁰ Kvalifikační list S. Jefremova // VHA Praha.

¹¹ Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. – Львів, 1992. – С. 86.

¹² Kvalifikační list S. Jefremova // VHA Praha.

¹³ Енциклопедія історії України. Т. 1. – Київ, 2003. – С. 124.

¹⁴ Kvalifikační list S. Jefremova // VHA, Praha.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Kvalifikační list S. Jefremova, část, 1. // VHA Praha.

¹⁷ Там-таки.

¹⁸ Повідомлення М. Дольницької від 5 грудня 2009 р.

¹⁹ С. Єфремов у своєму «Щоденнику» під датою 1 січня 1927 року пише: «Гр[игорій] Коваленко [письменник, журналіст, історик, етнограф та громадський діяч, розстріляний 1937 року. – М. М.] показав мені листа від Черепаненка з описом страшної події. В Ужгороді живе мій небіж, теж Сергій. Недавно жінка його з хлопчиком поїхала на відпочинок у Татри. Одного дня хлопчик вхопив санчата та й побіг спускатися з гори. І знайдено його порізаним на шматочки... Кажуть, якийсь божевільний натішився. Нещасна мати й розум загубила... Уявляю, що вона пережила!» (С. Єфремов: Щоденник, 1923-1929. – Київ, 1997. – С. 448.

В одному з дальших військових «Кваліфікаційних листів» С. Єфремова наведено, що 4 серпня 1927 року він одружився (мабуть, вдруге) із словачкою, римо-католичкою Етелюю (в інших документах «Еленою»), а 24 серпня 1928 року в них народилася дочка Даґмар²⁰.

Як державному службовцеві С. Єфремову позачергово було уділено чехословацьке громадянство, а як громадянин Чехословаччини він підлягав обов'язковій військовій повинності. На Закарпатті він, підполковник з багатим бойовим досвідом, військову кар'єру розпочав з рядового. 1 жовтня 1923 року його було залучено до першої запасної роти 20-го піхотного полка. Через рік, 13 вересня 1924 року, «з огляду на колишнє офіцерське звання С. Єфремова в Російській армії», йому було надане звання штабс-капітана запасу.

У 1926 році «Комісія для мовних іспитів військових в запасі» в Михайлівцях провела із С. Єфремовим усний і письмовий екзамени, які він склав на «задовільно». Подібний іспит із «службової мови» (ймовірно російської або української, які на «Підкарпатській Русі» були визнані офіційними, поряд з чеською та словацькою) він склав і перед цивільною мовною комісією 1924 року.

У 1924 році його було покликано на трьохтижневі військові маневри (від 10 липня до 16 серпня 1926), під час яких він мав посаду командира роти. В архівних документах С. Єфремова є дуже позитивні характеристики його особистості. Підкреслено його інтелігентність, енергійність, сумлінність, чесність, знання сімох чужих мов, політичної та військової ситуації в кількох країнах тощо. 16 січня 1928 року в його «Кваліфікаційному листі» знаходимо і такий запис: «Анонімний донос о стосунках з антидержавними партіями»²¹.

Працюючи на посаді високого урядовця Магістрату міста Ужгорода, С. Єфремов слідував за громадським, політичним і культурним життям Закарпаття, однак активної участі в ньому майже не брав. Зате, як згадує він у своїх спогадах, часто відвідував Августина Волошина на Капітальній вулиці.

Після Віденського арбітражу 2 листопада 1938 року, згідно з яким до Угорщини була прилучена південно-західна частина Закарпаття з майже сотнею населених пунктів (включаючи міста Ужгород, Мукачево та Берегово), С. Єфремов переселився в Хуст, який став столицею Карпатської України.

16 листопада 1938 року його було призначено на пост начальника бухгалтерії Президії Уряду Карпатської України. Отже, він відповідав за весь фінансовий баланс Уряду.

Після проголошення Карпатської України самостійною державою 15 березня 1939 року новоіменований міністр військових справ Уряду Карпатської України Степан Клочурак своїм першим наказом призначив полковника Сергія Єфремова командиром Національної оборони Карпатської України «Карпатська Січ» та іменував одинадцять членів його генерального штабу²².

Вже з перших годин призначення на найвищий військовий пост С. Єфремов оперативно приступив до виконання своїх обов'язків. Оскільки в той час угорські війська, порушивши суверенітет Карпатської України, вступили на її територію, С. Єфремов у той же день, тобто увечері 15 березня 1939 р., звернувся до населення по радіо. З його промови вибираємо:

«Народе Карпатської України! Українці й українки!

Ганебний напад наших віковичних ворогів став фактом: мадяри перейшли вночі наші кордони й провадять наступ, щоб знов накинати ярмо на нашу Батьківщину. Уряд Карпатської України видав наказ створити українську армію, якої січовики й січовички стають ядром та основою. Мене влада призначила комендантом Національної оборони. Нас чекає нерівна своєю силою і зброєю боротьба з напасником, але – захваймо спокій і негайно ставмо чоло ворогові. Імовірно, що багатьом з нас доведеться полягти в цій нерівній боротьбі, але смерть поляглих буде історичним прикладом для майбутнього покоління українського народу. Вихований таким прикладом, наш народ ще стане колись увесь до могутнього здвигу, до боротьби за свою Соборну Державу. І тоді – здобуде її. Утримувати лад і порядок! Ніхто не сміє ширити панічних вісток! Зрадників Батьківщини та ворожих агентів негайно затримувати та передавати до найближчої січової команди. На нас дивиться цілий український народ, а може й світ, а через те – до бою в обороні своїх прав! Будьте

²⁰ Osobný list majora hospodárské spravy Sergeje Jefremova // VHA Praha.

²¹ Там само. У зв'язку з тим на документі біля імені С. Єфремова червоним олівцем поставлено трикутник із знаком оклику. Значення цього знаку не зміг мені пояснити ніхто із працівників архіву. Більшість з них припускала, що це міг бути знак «неблагонадійності» («nespolehlivosti») даного офіцера.

²² Мушинка М. Лицар волі. Життя і політично-громадська діяльність Степана Клочурака. – Ужгород, 1995. – С. 104.

відважні в бою, але й обережні, бо життя кожного з вас дороге нашій спільній матері – Батьківщині. Шкода, неймовірна шкода кожної краплі крові, непотрібно пролитої.

За Батьківщину, за її Волю!

Слава Україні!»²³

Цей заклик згідно з наказом С. Єфремова було повторювано щопівгодини.

На заклик С. Єфремова до зброї масово зголошувалися українці різного віку. На жаль, зброї не було. Довелось її відвойовувати від угорських та польських терористів, але й від солдатів Чехословацької армії, яка після Мюнхенської угоди відмовилась від захисту кордонів своєї держави.

Отже, «Карпатська Січ» була єдиним військом, яке зі зброєю стало на захист своєї суверенної держави, не маючи жодної надії на успіх, бо сили були нерівні. І Президент А. Волошин, і солдати, і весь народ очікували, що Гітлер, який надав самостійність Словацькій державі, призупинить угорську окупацію. Та ці очікування були марні. С. Єфремов за посередництва зв'язкових і телефону керував обороною на всіх фронтах і у певних інтервалах інформував Президента А. Волошина про реальний стан на окремих ділянках оборони.

Після обіду 15 березня С. Єфремов брав участь у засіданні Сойму Карпатської України. І там він подав звіт Президентові. Цей звіт не був втішним, бо Угорська армія, з благословення Гітлера, швидко наближалася до столиці Карпатської України Хуста. Січовики стримали поступ Угорської армії лише на один день. Треба було готуватися до евакуації. С. Єфремов дав наказ обороняти Хуст, поки урядові установи не будуть евакуйовані.

Вранці 16 березня С. Єфремов дав наказ до евакуації всіх установ через Великий Бичків у Румунію. Архів Уряду Карпатської України він наказав спалити, щоб він не потрапив до рук угорців або румунів. Тим він оберіг перед репресіями тисячі людей, що залишилися на рідних землях, окупованих угорською армією. Сам С. Єфремов виїхав до Румунії через Великий Бичків з останньою групою 16 березня 1939 року о 15:15 год., передавши командування Карпатською Січчю своєму заступникові, полковнику Михайлові Колодзінському-Гусару, начальникові генерального штабу. Той 18 березня після важких боїв героїськи загинув.

С. Єфремов з іншими членами Уряду Карпатської України та великою групою біженців опинився в Румунії. Звідти єпископ Греко-католицької Крижавецької єпархії та апостольський адміністратор Карпатської України Діонісій Нярадій направив їх до головного центра русинів Югославії Руського Керестура, де населення їх дуже щиро прийняло.

Серед русинів Воєводини С. Єфремов побув недовго. В серпні 1939 року він вже був у м. Михайлівці у східній Словаччині, де зустрівся із своїм давнім колегою ще з періоду національно-визвольної боротьби 1917-1920 років, генералом Всеволодом Петровим.

1 вересня 1939 року Сергій Єфремов став офіцером новоствореної Словацької армії. Того ж дня йому було надане звання сотника (що відповідало званню капітана) і приділено до групи господарської служби в Братиславі на посаду «цензоранта», тобто контролера і ліквідатора військових фінансових документів. Разом з дружиною та дочкою він мешкав на вул. Нова Доба II с/20. Військову присягу на вірність Словацькій державі він склав 30 листопада 1940 року²⁴.

Як відомо, профашистській уряд Словаччини, слідуючи прикладу Гітлера, у 1941 році оголосив війну Радянському Союзові і вислав на допомогу німецьким військам (на територію України) дві дивізії Словацької армії. Капітана Сергія Єфремова як професійного фінансиста та бездоганного знавця української мови та умов в Україні було вислано туди 27 червня 1941 року у функції начальника польової каси генерального штабу Словацької армії. В яких місцях України він побував – невідомо. У «Кваліфікаційному листі» С. Єфремова зазначено, що 1 липня 1941 р. його було підвищено до звання майора і що «з поля» він повернувся 6 жовтня 1941 року. Отже, в Україні він перебував понад три місяці.

Можна передбачати, що С. Єфремов, як і члени Проводу Організації українських націоналістів, вірив, що Гітлер, зайнявши Україну, надасть їй самостійність і він зможе долучитися до будувannya її збройних сил на демократичних засадах. Та виявилось, що у Гітлера були інші плани, що вело до

²³ Єфремов С. Бої 14-15 березня 1939 року на Карпатській Україні. – Ужгород, 2009. – С. 12. Всі наступні дані взяті з цього видання.

²⁴ Kvalifikačný list Sergeje Jefremova. Časť II. // VHA Praha.

резигнації С. Єфремова з військової служби в Україні. Не хотів він воювати проти свого народу під чужими, ворожими йому прапорами.

У Словацькій армії і цього разу йому дали надзвичайно високу оцінку. Його характеристика рясніє епітетами типу: *надійний, пильний, ініціативний, із глибоким почуттям обов'язку, відданий своїй праці, товариський, толерантний, строгий але справедливий, тверезо думачий, духовно еластичний* і т. п. В кінці зазначено: *«Дуже дбає про свій зовнішній вигляд»*. Хоч у характеристиці виразно зазначено: *«На своєму робочому місці С. Єфремов є незамінимий» (nepostradateľný)*, він попросив начальство не висилати його з Братислави на фронт в Україну, а як причину навів навчання дочки Дагмар в останньому класі братиславської гімназії. Його прохання було задовільнене. Із активної служби його було переведено в запас. На 50-ому році життя. Останній запис у військових кадрових матеріалах С. Єфремова датований 20 січня 1943 року²⁵.

Під кінець війни він опинився у Відні, де зустрівся з А. Волошином, а звідти виїхав у Прагу, яка була центром скупчення української еміграції і де перебували його друзі та члени Уряду Карпатської України – президент А. Волошин, міністри С. Клочурак, Ю. Перевузнник, М. Долинай, Ю. Ревай та інші.

Навесні 1945 року С. Єфремов виїхав в американську окупаційну зону Австрії й опинився в таборі «переміщених осіб» (DP) в м. Ляндек, звідки в 1949 році переселився в США. Спочатку жив у м. Міннеаполіс, згодом у Нью-Йорку.

У США С. Єфремов залучився до українського громадського життя. Був співзасновником Об'єднання бувших вояків українців Америки та головою відділу Карпатського Союзу в Нью-Йорку²⁶. На чужині полковника Сергія Єфремова було підвищено до звання генерал-хорунжого армії УНР²⁷. Його ім'я час від часу з'являлося і в українській діаспорній пресі. Спогади *«Бої 14-15 березня 1939 року на Карпатській Україні»* були «лебединою піснею» С. Єфремова, який умер 18 грудня 1966 року в м. Асторія у штаті Нью-Йорк. Поховано його на Українському цвинтарі св. Андрія в Савт-Бавнд-Бруку²⁸.

Спогади С. Єфремова належать до найвизначніших мемуарних творів про бої в Карпатській Україні 1939 року. Автор – головнокомандуючий збройними силами Карпатської України – з хронологічною точністю, майже погодинно описує два найважливіші дні цієї держави – 14-15 березня. Ці дні були насичені подіями. 15 березня була проголошена самостійна суверенна держава Карпатська Україна, яка зараз же наступного дня припинила своє існування. Зі спогадів довідуємось про героїзм січовиків, які, обороняючи свою державу, вступили в нерівний бій із загарбниками цієї держави – угорською армією. Значна частина з них полягла на полі бою. Багато з них автор називає поіменно. Інші потрапили в угорський полон і були піддані жорстоким тортурам. Тих, які пережили ці тортури і залишились жити в Україні, автор не називає або називає лише криптонімами, щоб не наразити їх на репресії з боку совітської влади.

В кінці спогадів С. Єфремов подав додаток під назвою *«Що писала європейська преса про бої на Карпатській Україні»*²⁹. В ньому подано українською мовою безпосередні відгуки французьких, швейцарських, англійських, чеських, румунських, угорських, польських, італійських, німецьких та українських газет на події в Карпатській Україні. На їх основі і на основі власних спостережень автор дійшов висновку:

«Організація Народньої Оборони «Карпатська Січ» та «Національна Оборона Карпатської України» перестали існувати, але ідея власної збройної сили живе і буде жити доти, доки буде існувати українська нація. Карпатська Україна як самостійна Держава українського народу за Карпатами існувала лише два дні: 15-го та 16-го березня 1939 р., але існувала фактично й юридично, бо елементи державності: влада, територія й населення знаходилися в руках вибраного народом Уряду та його армії «Національної Оборони Карпатської України» [...] «Національна Оборона Карпатської України» не мала своїх дивізій, бригад чи — навіть, — полків, але своєю боротьбою, в якій не було пощади ні супроти ворога, ні супроти себе, боротьбою, яка вимагала самопожертви та найбільшого напруження всіх тілесних і духових сил, боротьбою без досконалого озброєння, без

²⁵ Там само.

²⁶ Енциклопедія української діяспори. Т.1. – Кн. 1. – Нью-Йорк – Чикаго, 2009. – С. 284.

²⁷ Єфремов Сергій Федорович. – Вікіпедія // <http://uk.wikipedia.org>.

²⁸ Енциклопедія української діяспори. – Т.1. – Кн.1. – Нью-Йорк – Чикаго, 2009. – С. 284.

²⁹ Єфремов С. Бої 14-15 березня 1938 року на Карпатській Україні. – Ужгород, 2009. – С. 73-98.

належної військової підготовки, серед найбільших невгод зими й терену, боротьбою безнадійною й може даремною для сучасників, але важною, необхідною й невідкличною на майбутнє — запричастилася визвольних змагань усіх наших земель та пов'язалася з ділами всеукраїнської збройної сили та її історії. На снігах верхів Карпат найкращі сини нашого народу, гідні спадкоємці давньої козацької слави, своєю кров'ю написали вогняні слова: **ЖИТТЯ — ЗА ВОЛЮ БАТЬКІВЩИНИ!**»

Сергій Єфремов своїми спогадами віддав честь світлій пам'яті, всіх, хто боровся за Карпатську Україну і за її залучення до самостійної й суверенної Української держави.

Володимир Пержило

СЕЛО СТЕПНІВКА МИКОЛАЇВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛГОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ОДНЕ З УКРАЇНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ В НИЗОВОМУ НАДВОЛЖІ

(Роздуми над польовими записами, зробленими під час культурно-етнографічної експедиції
з м. Львова в українські села Саратовської, Волгоградської,
Астраханської областей у 1968-2008 роках)

Якщо все починається з початку, то мій початок буде з недалекого минулого.

Отже, знаємо, що таке міграція і що таке еміграція. Міграція в моєму розумінні – це добровільне переселення (мабуть) в кращі краї: клімат, земля і т. ін. Еміграція – процес вимушений. У цьому разі це перехід на території (якщо взяти в минулому) необхідні, навіть такі, про які в народі кажуть **«там, де дідько добраніч каже»**. Маємо на увазі історію еміграції з України до Низового Надволжя.

Почнемо з часів Петра Першого. Меншиков – найперший друг: блазень Петра, згодом навіть «генералісімус», якого наступники Петра з почестями відправили до Сибіру, де він і завершив свій життєвий шлях.

Цей арап Петра Великого навіть «норовив» бути гетьманом України і попри небажання самого Івана Мазепи «допомагав» йому в «керівництві». Такий же садист, як і його цар, у скорому часі так притиснув українців в Україні, що вони змушені були покидати свій благодатний край і шукати щастя в напівдиких надволзьких степах. За це в подяку від царя переселенці отримували пільги. Брали землі, хто скільки може обробити. На двадцять років звільнялись від податків, військових повинностей і т. ін., лиш би якнайскоріше колонізувати землі відвічних степових аборигенів. Таким чином потіснили казахів на 100-140 кілометрів за Волгу. А що їх було тіснити? У них все своє було з собою. Кордонів, у сучасному розумінні, тоді не було. І вони на своїх кибитках (возах) мігрували, не мандрували по рідному, але вже не зовсім своєму краю.

Окрім цього, царський уряд ще мав такий зиск. Українські чумаки перевозили на своїх волах до Росії з відкритих ними соляних промислів на озері Ельтон безплатну сіль. Для цього уряд спеціально ввів чумацький стан, що дорівнювався козацькому. **Шлях, яким перевозили сіль, був шириною дві версти²**. На ньому збудували дві основні станції. Це теперішній Миколаївськ, що на лівому березі Волги – районний центр та Центр української культури Волгоградської області, і Камишин, що на правому березі ріки. Переселенці прибували зі своєю худобою і знаряддям. Як свідчать перекази, для того, щоб зорати скибу на цьому зцементованому із піску і глини ґрунті, потрібно було чотири пари волів. Благо, що метикуваті й роботящі українці навчилися самостійно виробляти власні залізні плуги.

В ім'я «єдиної і неделімої Росії» уряд грав народами як гральними картами. Натомість в Україну з чудовим кліматом, з відомим на весь світ чорноземом, повноводними ріками й озерами заселяли росіян, навіть греків, сербів, німців та вихідців інших народів, потомки яких і досі живуть в Україні. У той же час українців спонукали їхати на чужину, звикати до іншого клімату, освоювати дикі неродючі степи. **Отже, радянський інтернаціоналізм не виріс на голому місці.**

Зруйнувавши Запорізьку Січ, Катерина Друга запровадила кріпацтво. Спровадила своїх кривих німців і на Україну, і за Волгу. Там надала їм всілякі пільги та наділила величезними земельними просторами. Дуже сприяла лютеранській вірі, з якої сама вийшла, бо як імператриця Росії хоч би про людське око вимушена була прийняти православ'є. **Згодом вірний продовжувач Катерини, вже радянський уряд проголосив там Німецьку Заволзьку Автономну Республіку. Малоросійську Покровську Слободу перейменував на місто Енгельс** і зробив з неї столицю для німців³. А роботящі

православні українці по сей день залишились як з діркою від бублика.

Вже після Другої Світової війни німці покидали заволзьку страну (країну, землю) і масово повертались до своєї прабатьківщини Німеччини, прихопивши з собою і громадян українсько-російсько-німецьких шлюбів.

Зараз в Ангельсі діє Німецький Банк, німецька гімназія, як і татарська, калмицька, бо в основному є російські школи, коледжі і гімназії. Тільки нічого з цього не має українська громада, за кількістю найбільша у цьому краю. **Не знайшлося навіть маленької кімнати для українського Товариства** – «нет в етом нужди ні надобности, ні востребности». То для того, щоб тієї «востребности» і не виникало в майбутньому – проводилась на протязі віків цілеспрямована ідеологія. Але «востребованость» може, наперекір долі і чиємусь бажанню, на диво, все-таки є. Залишається очевидним факт, що той невидимий ген стосується всіх народів, а особливо українців. Змінюватися може тільки державна ідеологія, державні закони, звички людей. А відмінність в ментальності між українцями та росіянами можемо простежити конкретно і так різко, як при перетині державного кордону між РФ і Україною.

Серед найвидатніших сучасників описуваних подій даного нарису згадаймо хоча би Миколу Гоголя чи Тараса Шевченка, якого в Заволжі дуже шанують. Навіть ненависник Т. Шевченка і також сучасник згаданих тут українських геніїв – українофоб і видатний російський літературний критик Віссаріон Белінський, на моє велике з того здивування, перебуваючи в 1846 році в Україні, писав до дружини. **«Верст за 30 до Харькова я увидел Малороссию, хотя еще перемешанную с грязным москальством. Избы хохлов похожи на домики фермеров – чистота и красивость неописанные... Другие лица смотрят иначе. Дети очень милы, тогда как на русских смотреть нельзя – гаже и хуже свиней»** [4].

Оскільки мої спостереження і висновки стосовно ментальності українців, які вирости і живуть не в Україні, а в далекому Надволжі у 21 столітті, в основному збігаються з враженнями В. Белінського про українців («хохлов») тодішньої України (Малороссии 18-19 ст.), то дозволимо собі продовжити опис вражень знаменитого критика.

Із книги: М. Драгоманов. Вибране, Київ «Либідь», 1991. «Разбирая «Слово о полку Игореве» и положение в нем женщин, Белинский говорит: «Все это, повторяем, оказывается южной Русью, где и теперь ещё так много человеческого и благородного в семейном быту, где отношение полов основано на любви, а женщины пользуются правом своего пола; всё это противоположно северной Руси, где семейные отношения грубы, женщина – род домашней скотины, а любовь совершенно постороннее дело при браках: сравните быт малороссийских мужиков с бытом мужиков русских, мещан, купцов и отчасти и других сословий, и вы убедитесь в справедливости нашего заключения о южном происхождении «Слова о полку Игореве» (сочинения, т. V, ст. 89) [5].

«Малороссия – писал в другом месте гениальный великорус, – страна поэтическая и оригинальная в высшей степени. Малороссияне одарены неподражаемым юмором; в жизни их простого народа так много человеческого и благородного. Тут имеют место все чувства, которыми высока натура человеческая!» (Сочинения Белинского, 303) [6].

«Разбирая исторические песни великоруссов, Белинский остаётся недоволен слабостью в ней политического сознания». «Не такова, – говорит он, – историческая поэзия Малороссии... Малороссия была органически политическим телом, где всякая отдельная личность сознавала себя, жила и дышала в своей общественной стихии и потому знала хорошо дела своей родины, столь близкие к её сердцу и душе. Народная поэзия Малороссии была верным зеркалом её исторической жизни. Как много поэзии в этой поэзии» (Сочинения Белинского, т. V, ст. 236. М. П. Драгоманов. Вибране, ст. 449) [7].

Зацитував я В. Белінського не тому, що він дуже любив Україну, бо для нього вона була додатком Російської імперії з величною назвою – Малоросія. Мабуть, це було його мимовільним захопленням і можна б віднести його до етнографії, і аж ніяк не до правдивої історії України. А про українців Надволжя п. Белінський тоді не знав, бо на географічній карті імперії просто такого позначення не було, як і тепер нема. Однак щодо ментальності українців, то там є багато суттєвого.

Знаний літературний критик, як і багато російських інтелектуалів, виховувався на завідомо переколючій шовіністичній історіографії. Тому він так зверхньо міг «розглагольствовать» стосовно

минулого і сучасного України. Крім цього, дуже вже хорував на ту хворобу, що російський інтелігент закінчується як інтелігент там, де починається українське питання.

В. Белінський не міг не бачити Богом даної природи України, нагороджених Всевишнім багатьма талантами її жителів. Але й не міг навіть подумки допустити, що українці – це окремий народ, окрема нація, яка у всьому намагається бути рівноправною з іншими народами, в тому числі з «великороссами». Не кажу вже про те, що об'єктивно доказано наукою, що українська нація як сформована спільнота є значно давнішою від російської. **А щодо спільного слов'янського кореня за створеною ідеологічною легендою про «три братні народи», то на це нема жодних підстав, крім аолітичної. Бо основне коріння «старшого брата», як свідчить антропологія, походить від дуже відсталих в своєму розвитку, як на ті часи, фінських племен⁸.**

Взяти хоча б фактично визнану Віссаріоном Белінським тезу про **«южнорусский»** корінь «Слово о полку Ігореве»... А який же він міг тоді бути?

З тогочасною християнською руською державою рахувалася Європа. «Старший брат» тоді ще жаби пас на фінських болотах. Вкрадена в Україні назва Русь, а з XIII століття Московія, за царським указом Петра Першого отримала назву Росія тільки в 1721 році. Про це велика кількість громадян і не підозрює. **«Відомо, що Московське князівство як улус Золотої Орди засноване ханом Менгу-Тімуром тільки в 1277 році» [9].**

Тепер ми тремо невинного лоба, з якого часу пішло «як брехня по селі» – «истинная православная вера», «истинное русское православие», «великий русский народ», «исконная русская история» (ким і для чого створена?), яка згодом стала називатися – історія КПРС.

Робити детальний і правдивий аналіз етносу в чужій державі, у якій віддавна все побудовано на брехні, дуже важко. Давайте почнемо з легшого і меншого.

Чому за переписом приріст населення в Україні і діаспорі у відповідній графі «українець» постійно зменшується, а в графі «русский» (і то не тільки за рахунок російськомовного населення) – збільшується? Що, всі росіянки є матерями-героїнями? Справа тут не тільки в якій-такій статистиці, що само собою зрозуміло, а в причинах цього феномену.

Факти з Одеси й області.

Народилося в сім'ї одинадцяті дітей? і то від одних і тих же батьків – українців. З них за паспортом: троє українців, троє молдаван, решта росіяни. Або – вона узбечка, він молдаванин, а син їх – росіянин. Таких прикладів безліч.

В українських переселенців цього регіону, як відомо, змішані шлюби донедавна були рідкістю. Однак їхні потомства ставали «хохлами» і в силу різних причин в паспорті часто записувались «русскими». Не нав'язую власної думки з цього питання, але маю її.

У наш час в «україно-хохлацького» аборигена Низового Надволжя ще досі збереглася свідомість своєї відрубності, окремішності, ідентичності – основних рис характеру українця. Ще жевріє потоптана комуністичним режимом релігія і на всі життєві потреби звучить завжди запальна, вічно свіжа та пахуча і, без найменшого сумніву, генетично передана рідна українська пісня.

Проблемним може бути хіба що саме слово – «національність».

Майже як в анекдоті про негра і бандерівця.

Зупинив озброєний бандерівець автобуса і каже:

– Хто тут москалі – прошу вийти. Виходить і негр.

– Ні, синку, ти залишайся. Шо то не видно?

Подібне про аборигена, а говірливішою, як завжди, є аборигенка. На запитання, якої вона національності, відповідає: **хоч тут, як в тому анекдоті, все ясно.**

– То чи я знаю? Чи я українка, чи я хохлячка? Общем ми местні. Ну, що тут поробиш? В неї ізродюшньо, як вона каже, з географією був клопіт. Бо ж згідно тієї науки вона не може бути українкою, бо ж живе не в Україні. А при заповненні графі стосовно національності, якщо за неї вже не заповнили, совітують написати – «русский».

Зіставляючи описи дуже різних і відомих авторів про найхарактерніші риси українця на Батьківщині та в еміграції, знаходжу збіг однакових думок навіть з такими «патріотами України», як «неістовий Віссаріон».

При дуже поспішному заселенні тих майже непридатних і необжитих територій Низового Надволжя потрібні були живучі і роботящі люди.

Крім всього іншого тут сказаного, народ наш зберіг свою ідентичність. Вся мапа цього краю рясніє українськими топонімами. Одних Полтавок є більше десятка. Будь ласка, роздивіться і проаналізуйте цю карту. Найчастіше новостворені населені пункти – селища, села, хутори – отримували назви покинутих поселень в Україні. Те ж стосується й українських прізвищ. На відміну від Надволжя, де українські прізвища закінчуються на -енко й досі значно переважають. В Саратовщині, для прикладу, у найбільшому Самійлівському районі влада змусила переселенців міняти свої прізвища, і то часто дуже примітивно, міняючи тільки закінчення на -ов або рідше -ін.

І це характерно для негативно настроєних урядів багатьох країн стосовно емігрантів.

Так, на Дону у XVIII-XIX століттях, після того як українське населення стало кількісно переважати на п'ятдесят з гаком відсотків від усього контингенту краю, уряд дозволив переселятися лише 5 – 6-ти родинам в один населений пункт [9]. Те ж саме відбувалося в Польщі, де цей ліміт переселенців дорівнював майже тому рівню, що на Дону. Вже після Другої Світової війни, переселяючи українців з їхніх споконвічних земель (сумнозвісна операція «Вісла») на так звані німецькі території. Для чого це робилось – мабуть, запитань не буде.

Для кращого розуміння читачем досліджуваного мною матеріалу, який за часовим виміром сягає від двохсот, а подекуди й цілих трьохсот років, для мене, як не професійного журналіста, це приблизно те саме, що танцювати навіть доброму танцюристові – в решеті.

Мушу йти навпростець без пояснень, що і як, чого і чому та т. і. Тому відносно еміграції до цього краю, а справедливіше було б сказати – духовної колонізації його, мушу просити про допомогу. І як дамоклів меч, чи встигну? А на черзі стоять інші Степнівки, Солодушівки чи Очкурівки...

-
1. Жовтий Кли́н – спільнота українців в Надволжі.
 2. Бахтієнко Микола. «Зошит» – запис зі слів 65-річного Кравченка Петра Микитовича – 1885 р. н., ст. 32.
 3. Северянова Олександра. Місто Енгельс отримало цю назву в 1931 році. З 1797 року називалось Малоросійська Покровська Слобода (Покровка). Див. «Вісник УВКР» №7, 2005, ст.12.
 4. Белинский Виссарион. Полное собрание починений. Том XII. Изд. Академии наук СССР, 1956.
 5. Драгоманов Михайло. Вибране. Київ, «Либідь». – 1991, ст. 449.
 6. Белинский Виссарион. Сочинения, т. V, ст. 89.
 7. Сочинения Белинского, т. V, ст. 236.
 8. Драгоманов Михайло. Вибране, ст. 449.
 9. Дяківський Степан, Семенюк Святослав, Штепа Павло.
 10. Там само.
 11. Пержило Володимир. «Вісник УВКР», №7, 2005, ст. 14.
 12. Борщак Ілля. Мазепа, Орлик, Войнаровський. Історичне есе. Львів «Червона калина» 1991, ст. 84.

Олександр Самойленко

В. В. ДУБРОВСЬКИЙ І ЙОГО СПОГАДИ ПРО УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ НА СТОРІНКАХ «УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА»

Із здобуттям Україною незалежності перед українськими вченими відкрилася можливість ознайомитись із значним науковим доробком закордонних дослідників, включаючи напрацювання українських істориків діаспори, на твори яких за радянських часів було накладене ідеологічне табу.

До яскравих представників української науки в екзилі належить і талановитий історик, музеєзнавець і пам'яткознавець В. В. Дубровський, життя та наукова спадщина якого стали надбанням української громадськості завдяки працям Лева Биховського [1], Федора Бульбенка [2], Оксани Коваль [6], Ірини Матяш [7], Наталії Полонської-Василенко [8] та ін. [9].

Василь Васильович Дубровський народився 19 травня 1897 р. у Чернігові в сім'ї священника. Як і більшість дітей духовного стану, юнак закінчив духовне училище та духовну семінарію в Чернігові, але вищу освіту вирішив здобути в світському навчальному закладі – вступивши в 1915 р. до Історико-філологічного інституту кн. Безбородька в Ніжині. По закінченню історичного відділення в 1919 р. В. Дубровського залишили при кафедрі історії України професорським стипендіатом. Саме навчання в Ніжині залишило незабутній слід у пам'яті молодого науковця. Незважаючи на досить складні умови, в яких опинився Історико-філологічний інститут в роки Першої світової війни та часи національно-визвольних змагань, навчальний заклад продовжував успішно функціонувати, зберігши кращі традиції дореволюційного періоду завдяки діяльності «старої професури» – професорів М. М. Бережкова, О. С. Грузинського, І. П. Козловського, В. Г. Ляскоронського, В. І. Резанова, І. Г. Турцевича та ін., які не лише надавали студентам якісну фахову підготовку, але й приділяли значної уваги їх науковому зростанню. Про це свідчить подальша наукова кар'єра випускників цього часу М. Н. Петровського, М. С. Кириченка, Р. М. Волкова, П. К. Волинського й ін.

У 1920-1925 рр. **Василь Васильович** викладав історію України в Чернігівському ІНО, а також навчався в аспірантурі Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури під керівництвом академіка Д. І. Багалія (1923-1925 рр.), де досліджував сюжети з історії промисловості України, по закінченню у 1925 р. захистив дисертацію «Селянські рухи на Україні після 1861 р.». Це формальне наукове визнання відкрило шлях молодому вченому до наукового та кар'єрного зростання. У другій половині 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. він активно працював в історичній секції ВУАН (1924-1930 рр.), викладав історію України у Харківському ІНО, був інспектором охорони пам'яток культури в Управлінні наукових установ (1925-1929 рр.), представником від УкрНауки УСРР у Підготовчому комітеті при Головнауці РСФРР до I Всесоюзного археологічного з'їзду (1929 р.), обіймав посади відповідального секретаря Шевченківського комітету (1925-1933 рр.) і Центральної комісії увічнення пам'яті М. Коцюбинського (1926-1933 рр.), голови історичної секції Харківського наукового товариства (1925-1929 рр.). У 1928 р. В. Дубровський став також членом комісії Лівобережжя та Слобідської України ВУАН, науковим співробітником при кафедрі історії української культури ім. академіка Д. І. Багалія (1930-1933 рр.) та Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (1925-1930 рр.). Не полишав вчений і наукового студіювання. У цей час з-під пера вченого вийшла низка ґрунтовних праць і розвідок, серед них: «Селянські рухи на Україні після 1861 р. Чернігівська губернія» (К., 1928), «Нариси з історії Чернігівської Троїцько-Іллінської друкарні в I пол. ХІХ ст.» (Х., 1928), «Музеї на Україні» (Х., 1929), «Життя й діла Феодосія Углицького» (Х., 1930), «З побуту українських монахів другої половини 18 ст.» (Х., 1930), «Перша фабрика на Україні» (Х., 1930) та ін.

У листопаді 1933 року, як і більшість відомих українських вчених, В. Дубровського було заарештовано за «контрреволюційну діяльність» і «буржуазний націоналізм». П'ятирічне ув'язнення (з червня 1934 до серпня 1939 р.) відбував у Байкало-Амурському таборі на ст. Урульга в Забайкаллі. Після звільнення Василь Васильович склав докторантський іспит при Інституті історії АН СРСР, але через сумнозвісне правило «мінус 42» не міг жити у великих містах, тому змушений був учителювати на Полтавщині, де викладав російську мову та літературу (українську мову, літературу та історію вченому викладати заборонили). З початком війни В. Дубровський став професором Харківського університету і головою харківської місцевої «Просвіти», яка стала одним із найбільших осередків національного життя в окупованій Україні. З наступом радянських військ у 1943 р. професор виїхав із родиною до Німеччини. У цей час вчений відновив активне наукове студіювання (надрукував праці: «Батько Нестор Махно – український національний герой» (Герсфельд, 1945), «Україна й Крим в історичних взаєминах» (Женева, 1946), «СРСР як федерація» (Майнц; Кассель, 1946), «Машина масового вбивства» (Мюнхен, 1954), «Найновіша концепція історії України» (Мюнхен, 1956) та ін.), став дійсним членом Празького наукового товариства та Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка, членом Української Вільної Академії наук, розпочав роботу з редагування часописів «Короткі вісті» й «Український селянин».

У вересні 1956 року В. Дубровський із родиною перебрався до американського м. Річмонд, де працював доглядачем Вірджинського Музею Мистецтв. У вільний час вчений працював у Вірджинському Історичному Товаристві, займаючись історією українських поселень в Америці й історією громадянської війни 1861-1865 рр., був членом Вірджинської історичної асоціації, управи Українського Історичного Товариства та редколегії журналу «Український історик», членом-кореспондентом УВАН у США. Саме на американський період припадає низка спогадів про українських істориків, з якими звела колись доля

Василя Васильовича на рідній, але вже такій далекій Україні. Серед них найбільший інтерес для науковців викликають розвідки про перших вчителів і колег вченого – Г. А. Максимовича [3], В. Г. Ляскоронського [4] та М. Н. Петровського [5]. Ці спогади, написані незадовго до смерті вченого, стали своєрідними автобіографічними нарисами, сторінками власних мемуарів про роки юності, навчання та перші самостійні наукові кроки.

Перший спогад був присвячений яскравій, неоднозначній особистості – відомому українському історичному, члену-кореспонденту АН УРСР, директору Інституту історії України Миколі Неоновичу Петровському, з яким автора «в'язало знайомство ще з часів нашого навчання у Чернігівській Духовній Семінарії, де я був у рр. 1911-1915. Петровський був на два класи поперед мене, тому що він народився на три роки раніше за мене. А він продовжував вчитися ще в 5 і 6-й класі Семінарії (спеціальних, богословських), в той час, як я вийшов з Семінарії після закінчення 4-ої загальноосвітньої класи. Тому до Ніжинського Історико-Філологічного Інституту кн. Безбородька ми вступили у 1915-му році разом» [5, с. 21]. Маючи неймовірну пам'ять на імена, дати й тексти, Микола Неонович із відмінними оцінками закінчив Семінарію і одним з перших був зарахований в Інститут (у 1915 році замість вступних випробувань з російської словесності, латинської та грецької мов міністерство провело зарахування до навчальних закладів за конкурсом атестатів). «Винятково добра пам'ять Петровського допомагала йому легко засвоювати премудрості вищої класичної освіти. Він був одним з найліпших студентів, хоч не гонявся за вищими балами» [5, с. 22]. Микола Неонович успішно закінчив навчання, маючи в атестаті лише одну трійку з церковно-слов'янської мови.

Незаперечною перевагою спогадів В. Дубровського про свого однокашника є те, що він змалював риси характеру, поведінку та повсякденне життя Миколи Неоновича, чого не можна знайти у наукових біографіях та розвідках, присвячених життю та діяльності вченого.

Після завершення навчання доля розвела двох молодих дослідників більше ніж на десять років. Василь Васильович повернувся до Чернігова, а потім перебрався до Харкова. М. Петровський «поїхав до свого села на Сосниччину рятуватися від голоду у місті», а потім «переїхав до Ніжена, де розгорнув свою плідну працю історика-дослідника доби Б. Хмельницького й руїни» [5, с. 24]. Дійсно, протягом 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. Миколою Неоновичем були підготовлені і надруковані розвідки «Три Поповичі», «До Історії Руїни», «До історії полкового устрою Гетьманщини», «Нариси історії України XVII – початку XVIII ст.» та ін.

Наступна зустріч вчених відбулася в Харкові вже на початку 1930-х років. Як згадував В. Дубровський, «до Харкова Петровський приїхав тільки тоді, коли вийшла з друку його дуже солідна праця – «Нариси з історії України, т. I-й, Досліди над Літописом Самовидця»... Метою приїзду Петровського було – доповісти цю свою працю на загальній конференції Харківського Науково-Дослідного Інституту Історії Української Культури акад. Д. І. Багалія (колишня його катедра), щоб – у разі успіху цієї доповіді – кандидувати на ступінь доктора історії України» [5, с. 25]. Проте сподівання ніжинського науковця не виправдались. Його праця, написана без урахування марксистсько-ленінської методології, була нищівно критикована «як виразно класово-ворожий буржуазно-націоналістичний твір» [5, с. 25].

Після 1933 р. вчені між собою не зустрічались. Останні два десятиліття життя та діяльності М. Петровського Василь Васильович виклав більш сухо, спираючись, головним чином, на інформацію, надану О. Оглобліним.

Не менш цікавими, насиченими життєвими подробицями, виглядають і спогади про вчителя В. Дубровського – Г. А. Максимовича. Відомий український історик Георгій Андрійович Максимович, випускник Університету Св. Володимира, фахівець з української та російської історії XVI – XVIII ст., автор ґрунтовних праць «Кризи перед смутою в Московском государстве», «Обучение грамоте и воинской экзерциции в Старой Малороссии в конце XVIII века», «Деятельность графа Румянцева-Задунайского по управлению Малороссией», «Выборы и указы в Малороссии в законодательную комиссию 1767 г.» та ін., з 1909 р. обіймав посаду професора по кафедрі вітчизняної історії в НІФІ князя Безбородька.

Кілька сторінок тексту спогадів Василя Васильовича проникнуті глибокою симпатією та повагою до вченого, з яким автор зблизився в роки свого навчання в Ніжинському інституті. Г. Максимович «рішуче відрізнявся від гурту старих професорів своєю вишуканістю, елегантною зовнішністю, надзвичайною охайністю, прогресивністю думання, бо він був конституційним демократом, т. зв. «ка-де-том», що тоді вважалося майже революційністю, своєю товариською привітністю до студентів,

простотою й жвавістю своїх лекцій» [3, с. 30]. Професор викладав студентам I курсу історичного відділення космографію та політичну економію. Курс космографії, який сам професор вважав для себе не фахом, а обов'язком, студентами теж розглядався, як обов'язок. Зовсім по іншому проходили лекції з політекономії, на які «приходили послухати студенти навіть інших курсів і то не малим числом, так що аудиторія на цих лекціях була переповненою» [3, с. 32]. Георгій Андрійович висвітлював проблеми з економіки Росії 2-ї половини XIX – початку XX ст. – реформа 1861 р., її наслідки, столипінська реформа, фінанси Росії і т. п. «Такі лекції, викладені простою зрозумілою мовою, пояснювали нам сучасність, і були незмірно далеко від нудних пригод змови Катиліни або Югуртинських війн» [3, с. 32].

Після Лютневої революції 1917 р. Г. Максимович добився від Конференції Професорів Інституту дозволу на викладання студентам III курсу української історіографії: «Цей курс Максимовича був ніби вступом до історії України козацько-гетьманських часів, бо був присвячений огляду й аналізу виключно козацьких літописів XVII-XVIII стол.» [3, с. 32], у ході якого професор розширив уявлення слухачів про архівні джерела з історії України. Викладав Георгій Андрійович ніжинським студентам і спецкурс із історії козаччини, довівши його до часів Хмельниччини. Після лекцій Максимовича «й власного читання наш обрій знання з історії України помітно поширився», тому В. Дубровський навіть обрав для кандидатської праці тему «Данило Апостол і його гетьманство», яку успішно захистив у 1918 р.

Після закінчення навчання Василь Васильович продовжував підтримувати зв'язок зі своїм учителем, але зустрітися їм довелося лише двічі – восени 1929 р. у Харкові (Г. Максимович був на той час вже професором Таврійського університету), «коли він приїхав на Всеукраїнський З'їзд Сходознавців», та в травні 1930 р. в Сімферополі, де В. Дубровський вивчав арабо-турецьку палеографію у професора Османа Акчокракли. Як зазначив автор наприкінці спогадів, «після 1930 року мені не довелося більше бачитися з Максимовичем» [3, с. 36].

Останні спогади були присвячені відомому українському історику й археологу, ще одному вчителю В. Дубровського – Василю Григоровичу Ляскоронському, який після викладацької діяльності в Московському та Київському університетах у 1909 р. переїхав професором до НІФІ. Їх знайомство сталося, як і з Г. Максимовичем, у 1915 р., коли Василь Васильович став студентом. Як відзначив автор, «вже з першої лекції ми відчували його вагу, як вдумливого дослідника, що вмів намічувати історичні проблеми й оригінально розв'язувати їх, іноді всупереч загальній думці інших істориків» [4, с. 48]. Хоча лекції В. Ляскоронського з російської історії, яку він викладав перші три роки навчання, на той час вже були видані, студенти із задоволенням ходили на заняття, занотовуючи основні положення, що автор спогадів пояснював глибокою ерудицією професора, «що одразу з першого слова підносив нас від шкільного догматичного опису історичних подій до критичної лабораторії вченого дослідника, який не оповідає, а аналізує факти минулого, перевіряючи джерела й достовірність їхніх свідчень» [4, с. 49]. Крім того, Василь Григорович викладав студентам історичного відділення спецкурс з історії Московського університету в XVIII ст. і французьку мову, використовуючи для практичних занять твір Вольтера – «L'Histoire de Charles XII», від яких у В. Дубровського «й у всіх інших студентів залишився найприємніший спогад» [4, с. 50].

Змалював автор спогадів і складні, не лише для В. Ляскоронського, а й для всієї ніжинської професури, 1917-1919 рр., відзначивши, що «після більшовицького перевороту в 1917 році настали тяжкі часи в Україні: вартість грошей швидко падала, професорської платні, високої в передреволюційні роки, не вистачало вже на задоволення основних життєвих потреб насущного характеру» [4, с. 50-52]. Після 1919 р. вчені між собою вже не зустрічалися, хоча Василь Григорович продовжував активно займатися науковою та викладацькою діяльністю в Ніжині та Києві до кінця життя в 1929 р.

Спогади В. Дубровського мають беззаперечно важливе значення для дослідження української історіографії першої половини XX ст. Вони доповнюють і уточнюють біографії відомих українських істориків В. Ляскоронського, Г. Максимовича та М. Петровського, дозволяють по-іншому поглянути на долю окремих представників української інтелігенції першої третини XX ст.

1. Биковський Лев. Василь Дубровський // Український історик. – 1966. – Ч. 9-10. – С. 92-97.
2. Бульбенко Ф. Проф. Василь Васильович Дубровський // Наша Батьківщина. – Нью-Йорк, 1966. – 15 липня. – № 133-134. – С. 7; Він же. Професор Василь В. Дубровський // Свобода.

- 1966. – 18 травня. – Ч. 91. – С. 2; 19 травня. – Ч. 92. – С. 2, 4; Короткий життєпис проф. Василя Васильовича Дубровського // Церква й життя. – 1966. – Липень - серпень. – Ч. 4/55. – С. 26-27.
3. Дубровський В. Мій учитель – професор Г. А. Максимович // Український історик. – 1964. – № 4. – С. 30-36.
 4. Дубровський В. Професор В. Г. Ляскоронський // Український історик. – 1965. – №3/4. – С. 48-52.
 5. Дубровський В. Спогад про професора М. Н. Петровського // Український історик. – 1964. – № 2/3. – С. 21-26.
 6. Коваль Оксана, Матяш Ірина. Дубровський В.В. // Українські архівісти: Біобібліогр. довідник. – К., 1999. – Вип. 1. – С. 126-129.
 7. Матяш Ірина. Дубровський В.В. // Історіографічні дослідження в Україні. Вип. 12. Визначні постаті української історіографії XIX-XX ст. / НАН України. Інститут історії України; Редкол.: Ю.А. Пінчук (гол. ред.) та ін. – К., 2003. – 529 с.; її ж. Дубровський В. В. Українські історики XX століття: Біобібліографічний довідник / Серія «Українські історики». – Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. – Вип. 2, част. 2. – 382 с.; її ж. Особа в українській архівістиці: Біографічні нариси / Державний комітет архівів України; Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К., 2001. – 228 с.
 8. Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків. – Париж; Чикаго, 1962. – С. 81.
 9. Короткий життєпис проф. В. В. Дубровського // Церква і життя. – 1966. – № 55; Історик Василь Дубровський // Український історичний календар. 1996. – К., 1995. – С. 125-126; Епістолярна спадщина Д. І. Яворницького. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 804-805; Сенкусь М. Програма ніжинців // Слово і час. – 1998. – № 3. – С. 58; Українські архівісти. Вип. I. – К., 1999. – С. 126-129; Чабан М. В.В. Дубровський // Українська журналістика в іменах. – Львів, 1999. – Вип.6. – С. 90-94; Ясь О. // Малий словник історії України. – К., 1997. – С. 142-143.

Валентина Сінельнікова

УКРАЇНСЬКИЙ ОНОМАСТИКОН НИЖНЬОВОЛЗЬКОГО РЕГІОНУ: ДО ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ВОЛГОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ РФ

Ціллю цього дослідження є класифікація українського ономастикону Нижнього Поволжя (зокрема Волгоградської області РФ) та визначення його складовою національної української ідентичності в середовищі української діаспори зазначеного регіону як частини єдиної нації на території історичної батьківщини. Ідентичність визначаємо як параметр свідомості, що фіксує ототожнення суб'єкта або групи з важливими соціально-культурними історичними подіями, міфами й ритуалами свого роду та етносу, що спричиняє встановлення моделей соціальної поведінки та дій суб'єктів чи груп, включених у процес пошуку своєї ідентифікації (ідентифікація є способом визначення цього ототожнення). Зазначимо, що ідентичність, на відміну від національної й етнічної самосвідомості, включає в себе не тільки раціональні, але й ментальні (поза розсудком) параметри свідомості. В умовах діаспори ідентифікація етносу (тобто спосіб встановлення своєї етнічної ідентичності) є найважливішою умовою її існування в країні проживання.

Однією з гілок світового українства є українська діаспора Нижнього Поволжя. Колонізація українцями нижньоволзької території являла собою довгий та неодноразовий процес, що розтягнувся на три з половиною сторіччя, починаючи з XVII – поч. XVIII ст. Результатом різноманітних колонізаційних потоків стало переселення в Нижнє Поволжя українців з Харківської, Полтавської, Чернігівської, Воронізької губерній. Протягом XVII – XX ст. українські козаки та селяни стихійно або урядово організовано заснували у волзьких та донських степах близько 100 своїх більших чи менш компактних

поселень [7]. На жаль, особливості матеріальної та духовної культури українців сучасної Волгоградської області РФ ще не були предметом спеціального комплексного наукового дослідження ні в українській, ні в російській народознавчій науці, а лише частково розглядалися в поодиноких історичних, етнографічних, діалектологічних працях (М. Костомаров (сер. XIX ст.), О. Мінх (к. XIX – поч. XX ст.), О. Гераклітов, О. Дульзон (20-ті рр. XX ст.), О. Север'янова (остання чверть XX ст.), В. Супрун, І. Шульга (к. XX – поч. XXI ст.)), а також власних роботах автора, розташованих на інтернет-сайті українців Нижнього Поволжя «Жовтий Клин», незалежному сайті українців Росії «Кобза», надрукованих в науковому виданні ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України «Народна творчість та етнографія» (2005-2009 рр.) та ін. Лише частково розглядалися в поодиноких попередніх історико-діалектологічних дослідженнях питання формування, стійкого збереження та активного (до сьогодення) побутування українського ономастикону зазначеного регіону.

Отже, переселившись на нові землі, українці намагалися створити моноетнічні поселення, які розташовували гніздами, утворюючи невеликі ареали, в яких переважало українське населення. Наприкінці XIX ст., описуючи Саратовську губернію (куди входила більша частина сучасної Волгоградської області), член імператорського географічного товариства В. П. Семенов підкреслював: «Малороси живуть... окремими слободами, інколи разом з великоросами, але майже ніколи з іншими народами. Ті, що живуть окремо від великоросів, зберігають в недоторканості свій побут та мову... [5, с. 398]». Гніздовий спосіб заселення нових територій і певна законсервованість українських поселень (сучасні дослідники навіть вирізняють на півночі теперішньої Волгоградської області «своєрідний український етнічний острів [8]» – ареал найдавніших компактних українських поселень к. XVII – сер. XVIII ст.) сприяли значному розповсюдженню та вкоріненню в нижньоволзьке ономастичне поле онімів (топонімів, гідронімів, прізвищ, прізвиськ, особових імен тощо) української етіології. Аналізуючи сучасні географічні назви Волгоградської області, І. Г. Долгачов стверджує: «Масове становлення топонімів на території області відбувалося з XVI ст. у зв'язку з притоком вихідців з центральних областей України і Росії і виникненням поселень [3, с. 15]». Отже, переносючи українські назви у нижньоволзькі степи, вихідці з України намагалися зміцнити зв'язок зі своєю прабатьківщиною, зберігали прихильне ставлення до своїх традицій. Підкреслимо, що українська топоніміка (загалом наявність значного прошарку онімів українського походження на теренах Волгоградської області РФ) виступає у ролі етнічної пам'яті і є виявленням прагнення українців Нижнього Поволжя до внутрішньої консолідації. Не можемо не погодитися з Б. Ажнюком: символічна роль ономастикону та його визначальний вплив на ідентичність особи і цілої спільноти зумовлені самою природою цієї лінгвістичної категорії: особові імена, так само як і колективні – етніміми, мають особливу стійкість до процесів етнокультурної асиміляції: навіть після того, як мова виходить з активного ужитку, вони здатні функціонувати як національні символи, протягом досить тривалого часу [1, с. 244].

Назви українських населених пунктів Волгоградської області можна умовно розділити на декілька груп.

1. Географічні назви, які запозичені із топонімії і гідронімії рідного краю. Назви селищ *Київка* (Єланський район), *Новокиївка* (Новоанінський район), хуторів *Київський* (Данилівський район), *Полтавський* (Новоанінський район), селища *Стара й Нова Полтавка* (Старополтавський район), села *Харківка* (Старополтавський район) та одного з кутів с. Олійникове (Данилівський район) – *Харківка*; сіл *Мала й Велика Чернігівка* (Новоніколаївський район), колишнього селища *Чернігівське* (Єланський район), села *Києво-Полтавське* (Старополтавський район) коментарів не вимагають. Заволзьке село *Савинка* отримало свою назву від однойменного поселення у Харківській губернії; село *Валуївка*, засноване чумаками на соляному тракті в заволзькому степу, також було названо на честь однойменного українського села; хутір *Фастів* (Іловлінський район) зберіг назву однойменного селища неподалік Києва. Сюди віднесемо також і ті поселення, назва яких походить від етнімімів (етнонімічних назв) «черкаси», «малороси», «українці», «хохли»: хутори *Черкаський*, *Український* та озеро *Черкаське* (Урюпінський район), колишнє селище *Малоросійське* (Єланський район), село *Хохлівка* (нині район м. Волгограда), хутір *Хохлячев* (Серафимовичеський район), один з крайків селища Рудня – *Хохляча Бундівка* та ін.
2. Значна кількість українських поселень Волгоградської області отримали назву на честь їх засновників або утворені від прізвищ колишніх власників землі: села *Гончари* Данилівського

та Паласовського районів, село *Гончаровське* (Октябрьський район) – від прізвища *Гончар*, *Гончаров*. Села *Бородаївка*, *Лемешкино*, *Підкуйково* Руднянського району – від прізвищ *Бородай*, *Лемешко* (*Лемешкин*), *Підкуйко*. Село *Лобойково* Данилівського району було засновано переселенцями з Полтавської та Харківської губерній у другій половині XVIII ст., за місцевими легендами, отримало свою назву від прізвища першопоселення *Лобойкова*. Існує декілька версій походження старої назви села Терсинка Руднянського району – *Мазурівка*, але усі вони є пов'язаними з українським (польським?) прізвищем (ім'ям?) *Мазур*; селище *Самойлівка*, що на кордоні Волгоградської і Саратовської областей, названо кріпаками-українцями на честь пана *Самойлова*. Біля кожної з нижньоволзьких українських слобод, що були засновані на межі XVII – XVIII ст., виникли великі хутори, що згодом перетворилися на великі села. Чимало таких сіл дістало назви від прізвищ перших поселенців. Так, назви українських населених пунктів *Квасниківка*, *Слюсарів*, *Тарапатино*, *Бородаївка*, *Верещаки*, *Серпокрилів* походять від прізвищ *Квасник*, *Слюсар*, *Тарапата*, *Бородай*, *Верещака*, *Серпокрил*. Велика чумацька слобода *Котово* дістала назву від прізвища одного з перших поселенців – *Кота*, нащадки якого мали прізвища *Котенкі* і *Котови*. Отже, зв'язок ономастики й топоніміки особливо виявляється саме у тих географічних назвах, що походять від прізвищ.

3. Наступну групу становить топоніміка в Нижньому Поволжі, яка є загальнослов'янською – вона походить від антропонімів: *Семенівка*, *Мала Іванівка*, *Давидівка* (Дубовський район), *Іванівка* (Світлоярський район), *Кондратівка* (Єланський район), *Єгорівка*, *Романівка* (Жирновський район), *Гаврилівка*, *Варварівка* (Городищенський район), *Тарасове*, *Мойсеєво* (Котовський район) та ін. Не виключено, що ці населені пункти названі в пам'ять про села на колишній батьківщині або на честь їх засновників. Наприклад, селяни з Слобідської України дали своїй слободі ім'я *Данилівка* на честь козацького отамана *Данила* Єфремова, на землях якого вони заснували своє поселення.
4. До окремої групи топонімів віднесемо назви, які характеризують місцевість або відношення жителів до неї: хутори *Граки*, *Ілхи*, *Добра-Надія* (Городищенський район), село *Розливка* (Руднянський район), *Білі Пруди* (Данилівський район), *Пряма Балка* (Дубовський район), села *Меловатка*, *Кленівка*, *Чижі* (Жирновський район), *Рибинка* (Камишинський район), *Кам'яний Брід* (Ольховський район) та ін. Слід зазначити, що ці географічні назви Волгоградської області до сьогодні зберігають без змін фонетичні, орфоепічні та інші особливості української мови. Село *Осички* Руднянського району і лісок *Осичний*, що неподалік с. Міусово Данилівського району, отримали свою назву від українського «*осика*». *Вільховський* ставок, що неподалік с. Ільмень Руднянського району, і *Вільхівка* – один з його крайків – від *вільха*. *Довжик* ліс у Котовському районі – від *довгий*. *Шинкарьова* яма, що в р. Терса навпроти центральної частини селища Рудня, від *шинок*, який колись стояв на березі ріки неподалік цього місця. Озеро *Хохуліно* на окраїні Рудні – від *хохуля*, яка у великій кількості водилася у цьому озері. *Гороб'івка* – один із крайків с. Тернове – від *горобець*. Назва хутору *Галушкинський* (Новоанінський район) походить від українського «*галушка*»; хутору *Шляховський* (Фроловський район) – від *шлях*; хутору *Шпаки* (Старополтавський район) – від *шпак*. А ще ціла низька топонімів, які російською чи іншими мовами просто не перекладаються: *Олександрів Гай*, *Зелений Гай*, *Красний Кут*, *Красний Яр*, *Світлий Яр*, *Чорний Яр*, *Кам'яний Яр*, *Капустин Яр* тощо.
5. Значне (якщо не вирішальне) місце у процесі спілкування мешканців українських сіл Волгоградської області займає мікротопоніміка (від «мікро» – дуже малий, найдрібніший; «топос» – місце і «онома» – ім'я, назва; у сукупності вони означають індивідуальні назви найдрібніших об'єктів конкретної місцевості). Українські поселення Волгоградської області відрізняються від російських великою різноманітністю таких назв: майже кожна вулиця, крім своєї офіційної назви, має популярну, широко вживану серед місцевого населення, неофіційну. Слід наголосити, що в основу найменувань топонімів будь-якого рівня вкладаються (за визначенням С. П. Кузика) найхарактерніші ознаки, а саме: місце розташування одних відносно інших, якісь особливі прикмети, особливості рельєфу, історичні події, імена чи прізвиська власників тощо, тобто такі прикмети, що дозволяють чимось

виділити об'єкт у низці подібних до нього. Тому мікротопоніми мають властивість довго зберігати свою первинну назву, залишаються незмінними, вони, як словесна реліквія, передаються з уст в уста, з покоління в покоління. Як зазначає дослідник, мікротопоніми виникають як наслідок стихійної народної творчості і не підлягають офіційному адміністративному впливу, а тому можуть зберігати ритуальні, маєткові та інші відміни протягом тривалого часу. У назвах вулиць, окремих кутків, урочищ відбито і природні особливості, і особливості розміщення селища, і заняття жителів, і деякі давні події місцевого значення. Міцний зв'язок має мікротопонімія з антропонімією жителів села [4, с. 194].

Мікротопоніми активно використовуються мешканцями українських поселень Волгоградської області вже протягом декількох сторіч, тоді як офіційні адміністративні назви за цей час змінювалися декілька разів. Наприклад, «народні назви» вулиць (*крайків*) с. Ільмень Руднянського району: *Вільхівка* (від *вільха*), *Жабінка* (від *жаба*), *Кочетівка* (від *кочет* (півень), *Бережанка* (вулиця, що знаходиться на березі озера Ільмень), *Куточок* (від *кут*), *Воронівка* (від *ворона*); *Пухіївка*, *Андрусівка*, *Горьківка*, *Янівка* (від прізвищ мешканців цих вулиць *Пухиєнко*, *Андрющенко*, *Горьковенко*, *Яненко*). У селищі Данилівка в активному вжитку селян залишаються наступні «народні назви» вулиць: *Вакулино*, *Зотівка*, *Грязнуха*. У селищі Рудня ту окраїну, де мешкали росіяни-старовіри, називають *Русская Бундєвка*, іншу, де компактно мешкали українські переселенці, – *Хохляча Бундєвка*. У с. Підкуйково Руднянського району усі «народні» назви вулиць мають походження від прізвиськ їхніх мешканців: *Біжківка* (*Божко*, *Божкови*), *Воронівка* (*Воронови*), *Манилівка* (*Манилови*). У с. Красний Яр (Жирновський район) та частина, що стоїть при в'їзді в слободу, дістала назву *Вискочка* (від «*вискочити наперед*»). У чумацькій слободі Красний Яр (Старополтавський район) на вулиці, що мала назву *Торбинівка*, жили здебільшого бідняки («з *торбами ходили*»). У давній українській слободі Володимирівці на річці Ахтубі одна частина звалася *Баклани*, а друга – *Куркулі* (за народними назвами степових птахів). У мікротопонімічній системі с. Тернове Єланського району існують такі назви: *Горобійовка*, *Мотньовка*, *Зацерківка*, *Запруднівка*, *Чалдонівка*, *Д'яченківка*, *Гайок*. У с. Осички Руднянського району одну частину села називають *Блохівкою*, іншу – *Жабохрюківкою* (біля села знаходиться багато невеличких ставків з великою кількістю жаб). Разом з цими існують у селі наступні мікротопоніми: *Качкари* (за однойменними ставками біля села), *Макарівка* (за прізвиськом родини Білоусових – *Макарови*), *Кузьмичівка* (мешкало багато родичів діда *Кузьмича*). У с. Козлівка існують наступні назви: *Котівка* (за прізвиськом хлопця *Кота*, що тут мешкав), *Попеляни* (місце проживання бідняків), *Капітонів край* (за прізвиськом селянина *Капітонова*), *Ховрянна* (знаходився *Ховрянський млин*), *Середня вулиця* (знаходився *Середній ставок*), *Бородаївка* (край села, найближчий до сусіднього села *Бородаївка*).

Підкреслимо, що мікротопонімічні назви нижньоволзьких українських сіл зберігають у законсервованому вигляді особливості фонетики, орфоєпії, морфології та лексики української діалекту, який до сьогодні залишається мовою побутового спілкування українців зазначеного регіону: *Куца балка* та *Осиков яр* біля с. Лемешкіно, *Ковбасівка* – куток с. Осички, де проживали «ковбаси» – багатії; *Довгі лози* – місцевість між с. Новокрасино і с. Бараниково, *Жовта круча* та *Кривеньке* – піщаний крутий беріг р. Терса та озеро неподалік с. Ільмень; *Прусівка* – один з кутків с. Підкуйкове (за свідченням інформантів, на цій вулиці мешкали вихідці з Німеччини); *Перерва* – місце між *Хохляцькою Бундівкою* і центральною частиною Рудні, яке у повінь заливалося водою (історично склалося так, що *Перерва* у XIX ст. – на початку XX ст. фактично була кордоном між поселенням українців і росіян у межах Рудні), *Колінце* – місце неподалік Рудні, де русло р. Терса різко повертає майже під прямим кутом. Додамо також, що встановлення етимології мікротопонімів дає можливість простежити історію розвитку і освоєння місцевості, а – саме історичні та етнографічні особливості колонізації українцями Нижнього Поволжя. Наприклад, у селі Тернове Єланського району найвужче місце ріки Терса називають *Сарма*, нове її русло – *Сага*. *Сарма* (*сорма*) – давнє східнослов'янське слово, що означає переказ, неглибоке місце у річці з рівним і твердим дном [10, т. 3, с. 563; 2, т. 3, с. 546]. *Сага* – річковий залив; як зазначає М. Фасмер, це слово часто зустрічається у назвах річок водного басейну нижнього Дніпра [10, т. 3, с. 543]. Таким чином, з активного вжитку селян ці слова давно зникли, однак залишилися незмінними у мікротопонімічній системі села і несуть у собі значну етимологічну та етнологічну інформацію.

Вважаємо за необхідне зупинитися ще на одній проблемі: відзначаючи досить високий ступінь етнічної самосвідомості українців Нижнього Поволжя, слід зазначити, що вона існує все ж таки на декількох рівнях: по-перше, усвідомлюється належність до українців взагалі; по-друге, довгострокова

ізолюваність, відрив від материнської території та основного етносу призвели до формування нового розуміння своєї етнічної приналежності. Багато українців говорять, що вони не чисті українці, а хохли («та які ми українці – хохли, перевертні»). Так стара етнічна назва в свідомості нижньоволзьких українців перетворилася на етнонім. На жаль, подібне явище є характерним і для українців, що проживають в інших російських регіонах. Однак паралельно з ідентифікацією з макроекзоетноном «українець» в нижньоволзьких українців зберігається ідентифікація з «материнським» українським регіоном і, відповідно, значна кількість мікроекзоетнонів (В. Тишков підкреслює: культурних ідентичностей людини існує безліч. Ці ідентичності багаторівневі, можуть носити місцево-общинний, локально-етнічний, національно-етнічний, регіонально-культурний, культурно-громадянський характер; самосвідомість людини може перебувати одночасно у всіх ментальних іпостасях [9]). Наприклад, мешканців сіл Новокрасино і Ягідне Руднянського району називають *Кияни*, мешканці с. Новокрасино мають ще одну загальну назву – *Штаньки* (за широкі українські шаровари, якими мешканці села, заснованого державним переселенням малоземельних українських селян на початку ХХ ст., відрізнялися від мешканців оточуючих сіл). У с. Козлівка одна з окраїн має народну назву *Кияни* (до середини ХХ ст. напроти села через ставок існував хутір, що заснували українські селяни у 20-30-ті рр. минулого сторіччя; його так і називали – *Киянський хутір*, або *Кияни*). У всіх селян с. Осички є загальне прізвисько *Полтавчани*, у мешканців с. Круте загальною є назва *Полтавці*. Такий онім – загальне прізвисько для мешканців одного села – є носієм досить вагомого історико-етнографічного змісту: спираючись на відомості про побутування таких мікроекзоетнонів, можемо цілком певно стверджувати, що засновниками цих поселень були вихідці саме з центральних губерній України.

Стан збереження українського діалекту мешканців українських сіл Волгоградської області, спеціальне вивчення якого було проведено у 70-80-ті рр. ХХ ст. філологами Волгоградського педуніверситету, не дозволяв говорити на той час ні про «переплавку» українських говірок з сусідніми російськими у щось третє, ні про повну їх асиміляцію російськими. Як зазначала О. Север'янова, українці у межиріччі Волги та Дону стали двомовними, тобто переселенці, що знали раніше тільки свій діалект, з часом опановували російську мову, причому засвоювали не російський діалект найближчого оточення, а вже нівельовану мову великих центрів, так званий загальноросійський варіант мови [6, с. 94]. На жаль, сьогодні простір побутування українського діалекту весь час зменшується (за даними останнього перепису в Росії, рідною українську мову назвали тільки 42 % українців Волгоградської області), він використовується здебільшого у побутовому спілкуванні. Однак мова для українських переселенців Нижнього Поволжя була й залишається одним з основних складників етнокультурної ідентичності.

Узагальнюючи, підкреслимо, що особливості мови, менталітету, історії українців Нижнього Поволжя сьогодні найкраще зберігаються саме в ономастиконі Волгоградської області – топонімах, гідронімах, антропонімах тощо: в умовах багатовікової відірваності від батьківщини, відсутності українських шкіл, преси, телебачення, радіомовлення українською мовою інтенсивно відбуваються процеси етнічної акультурації нижньоволзьких українців, посилюється домінуючий вплив російського населення на українців у сфері матеріальної та духовної культури, поступово зникає українська говірка. Однак стійке збереження значної кількості онімів українського походження в ономастичному просторі Волгоградської області дає нам підстави стверджувати, що етнічність і збереження культури виявляються значно стабільнішими, ніж збереження мови: «Маргінальна, але все ще «жива» етнічність зберігається досить довго після того, як рідна мова занепадає і зовсім втрачається... Збереження цієї маргінальної ідентичності сприяє підтриманню поваги, інтересу та ностальгічних почуттів до етнічної рідної мови [1, с. 275]», до історії основного етносу, батьківщини.

1. Ажнюк Б. М. Мовна єдність нації: діаспора й Україна. – К., 1999.
2. Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 1 – 4. – М., 1989 – 1991.
3. Детальніше див.: Сінельнікова В. Політичні та економічні передумови появи українських поселень у Поволзьких степах у ХУІ – ХІХ століттях // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 5. – С. 100 – 104 // Режим доступу: <http://kobza.com.ua/content/view/2387/53/>.
4. Долгачев И. Г. Язык земли родного края: Географические названия Волгоградской области. – Волгоград, 1989.

5. Кузик С. П. Мікротопонімія сільських поселень: методика досліджень // Історія міст і сіл Великої Волині: Наук. збірник. Т. 25. Ч. 1. / Гол. ред. М. Ю. Костириця. – Житомир, 2002. – С. 194 – 199.
6. Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. / Под ред. В. П. Семенова. Т. Среднее и Нижнее Поволжье и Заволжье. – СПб, 1901.
7. Север'янова О. З історії автохтонного українського населення Низового Надволжя // Українська діаспора. 1994. – № 6. – С. 36-37.
8. Супрун В. Украинские говоры в России: проблемы их изучения // Режим доступу: <http://srrc.seun.ru/ukrvolga/science/govori.html>.
9. Тишков Валерий. Этнический процесс и этническая процессуальность / Режим доступу: <http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/lekci2/lekcii/etnicheski.html>.
10. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. – М., 1986 – 1987.

Анатолій Скальський

ВІДМІННОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПОРТРЕТА УКРАЇНЦІВ ЛАТВІЇ (УКРАЇНЦІ ЛАТВІЇ. ЯКІ ВОНИ?)

Щоб прояснити це питання, Спілка українців Латвії при підтримці інших українських громадських товариств провела опитування в кількох населених пунктах Латвії.

В цьому дослідженні стану та світогляду української діаспори Латвії як соціальної структури використано порівняльний метод аналізу. Як відомо, порівняльний метод ґрунтується на тому, що існують певні загальні закономірності соціальної поведінки всіх людей, так як в соціальному житті, культурі, політичних поглядах різних народів є багато спільного. Тим паче, що в даному дослідженні порівнюються дві групи одного народу, які відрізняються тільки країнами проживання. Загалом такий порівняльний метод сприяє об'єктивній оцінці тих чи інших процесів в залучених до порівняння громадських групах, висвітленню тих чи інших явищ в громадському житті як самих цих груп, так і умов, в яких вони існують, та при більш детальному дослідженні – встановлення їх причин.

Застосований метод дослідження однозначно визначив сам принцип дослідження – анкетування з самозаповненням анкет. В процесі анкетування респонденти самі заповнюють анкети як в присутності опитувача, так і в його відсутності. В останньому випадку ступінь відвертості опитуваних навіть зростає. Але в кожному випадку це залишається індивідуальним опитуванням.

Як відомо, в соціології подібні опитування за джерелами інформації діляться на масові опитування та спеціалізовані. При масових опитуваннях джерела інформації (респонденти) – це представники різних соціальних груп, діяльність яких напряму не пов'язана з предметом аналізу. При спеціалізованих опитуваннях в ролі джерел інформації виступають компетентні особи (експерти), чий знання та життєвий досвід дозволяє їм робити авторитетні заяви. Так як в цьому дослідженні розглядаються соціальні явища та процеси в Україні, то природно, що проведення масового опитування дало би зовсім інші результати та призвело би до інших висновків, далеко не авторитетних. Тому в ролі опитуваних повинні виступати тільки ті люди, які можуть висловити авторитетні думки з приводу справ в Україні, тобто це повинні бути українці чи особи з українським корінням і які слідкують за політичною та економічною ситуацією в Україні.

Щоб виявити ступінь авторитетності подальших оцінок, в анкеті було передбачено питання: «Чи стежите ви за політичними подіями в Україні?» (рис. 1).

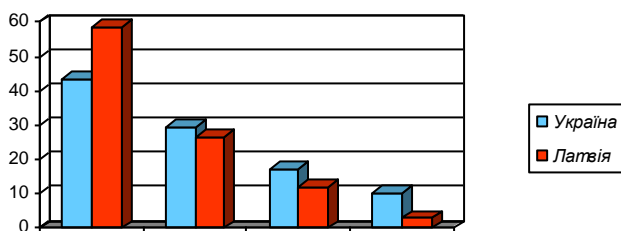

Рис. 1. Варіанти відповіді: 1 – стежу, але не регулярно; 2 – стежу уважно; 3 – стежу лише за окремими фактами; 4 – не стежу.

На це питання негативно відповіло тільки 3 % опитаних українців Латвії (в той час як в Україні таких було 10,3 %). Цікаво те, що доля тих хто відповів «стежу уважно» мало відрізняється – 26,7 % та 29,3 %, відповідно. Таким чином, те, що 85,2 % опитаних в Латвії регулярно чи не регулярно слідкують за подіями в Україні, дає право зробити висновок про те, що є всі підстави подальші оцінки опитаних (як експертів) вважати авторитетними.

Друге важливе питанням проведення таких досліджень – це кількісна характеристика вибірки – її обсяг. На необхідний обсяг вибірки впливають кілька факторів: просторова локалізація опитуваних, їх вік та соціальний склад.

Фактор просторової локалізації опитуваних в умовах Латвії визначався кількістю населених пунктів, в яких проживає більш-менш значна кількість українців. До таких можна віднести 8 міст та селищ, в яких сконцентровано 80 % всіх українців Латвії. Більше того, в цих місцях існують українські громадські товариства. В цьому дослідженні використані результати опитувань, які проводились в 5-ти містах Латвії (Рига, Лієпая, Даугавпілс, Вентспілс, Резекне). Це дозволяє оцінити локалізацію опитування 77 % від загальної кількості українців, які проживають у Латвії.

Відносно фактора вікового складу опитуваних необхідно відзначити таке: в опитуванні брали участь особи віком від 18 до 83 років. При цьому основна кількість експертів була у віці від 53 до 70 років, що пояснюється віком членів громадських товариств. При цьому особи молодшого віку до опитування не залучались. Така особливість вікового складу опитуваних повністю відповідає типу цього опитування як спеціалізованого опитування: опитувані повинні мати певний життєвий досвід.

Обсяг вибірки залежить від рівня однорідності груп опитуваних. Якщо за критерій однорідності прийняти самооцінку матеріального положення сімей як в Україні, так і в Латвії, то ці самооцінки мають вельми близькі розподіли для всіх груп (їх було чотири). Отримані результати представлені на рис. 2.

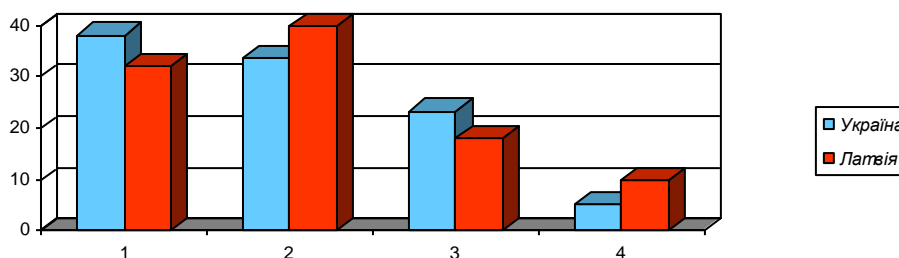

Рис. 2 . Варіанти відповідей: 1 – на харчування вистачає, але придбання взуття та одягу вже викликає труднощі; 2 – в цілому на життя вистачає, але не на коштовні речі; 3 – ледве зводимо кінці с кінцями; 4 – ніяких матеріальних труднощів не відчуваємо.

Хоча доля тих, хто ніяких матеріальних труднощів не відчуває, в Латвії майже вдвічі більша (10 % в порівнянні з 5,1 %).

Це дає підстави вважати наяву вибірку представницькою та дозволяє робити достовірні висновки.

Необхідно також відзначити, що розрахунки необхідного обсягу вибірки в залежності від бажаного значення ймовірності інтервалу помилки не проводилось з двох причин: по-перше автору невідомі ці параметри при опитуванні в Україні, а, по-друге, з самого початку за мету ставилась ціль отримання тільки результатів для порівняльного аналізу цих двох опитувань. Хоча можна зазначити, що при існуючій генеральній сукупності для всіх місць опитування в Латвії (крім Риги) фактична помилка не повинна перевищувати значення біля 15 %.

За мету при виборі питань для опитування в Латвії (на відміну від українського опитування) ставилось:

а) отримати оцінки, які дають можливість отримати хоч загальний соціальний портрет української діаспори в Латвії (тим самим відповісти на питання: «які ми є?»);

б) порівняти світогляд українців в Латвії та в Україні (тим самим відповісти на питання: наскільки ми змінились під впливом існуючих умов життя ?).

в) вияснити відношення діаспори до одного з важливіших напрямків роботи Співки українців Латвії – питання про візовий режим поїздок в Україну для негромадян Латвії.

Серед питань, які дають можливість оцінити рівень стабільності соціального положення людей, необхідно вичленити питання про джерело їх матеріального статку (рис. 3).

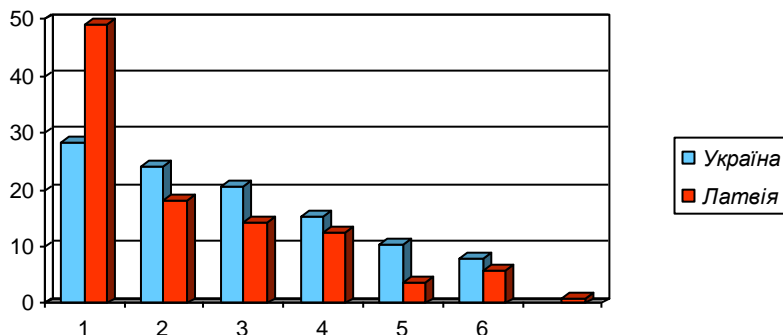

Рис. 3. Варіанти відповідей: 1 – пенсія, стипендія; 2 – зарплата на державному підприємстві; 3 – заробіток на приватному підприємстві; 4 – заробітки членів сім'ї; 5 – підсобне господарство; 6 – індивідуальний бізнес; 7 – інше.

Враховуючи те, що значну частку опитуваних складають люди пенсійного віку, то відповіді 52 % осіб про те, що для них головним джерелом матеріального статку є пенсія, є очікувані. Важливо інше: розподіли за іншими джерелами практично однакові як для України, так і для Латвії. За виключенням одного: присадибне господарство як джерело матеріального статку. Відомо, що українці завжди вважались працелюбним народом, причому традиції працьовитості визначали не тільки результати праці, але й сам процес.

Це дуже добре підтверджує отримані відповіді при опитуванні в Україні: там з присадибного господарства живуть 10,4 % опитаних. В Латвії ж таких значно менше – 3,8 %. Така різниця (майже в 3 рази) пояснюється наступним:

- 1) Економічні процеси в Латвії в значній мірі глобалізовані і, як наслідок цього, присадибні господарства стали економічно нерентабельними.
- 2) Більшість латвійських українців, які мають статус негромадян, позбавлені права (або можливості) володіти землею. А орендувати її для ведення присадибного господарства тим паче нерентабельно.

З відповідями на попереднє питання в значній мірі пов'язані відповіді на наступне питання про оцінку власних життєвих перспектив: «Як Ви оцінюєте свої життєві перспективи?» (рис.4). З відповідей на цей питання видно, що більшість (65,7) українців Латвії не налаштовані на зміни на краще. Вони вважають, що все залишиться по-старому, або очікують змін (деяких чи помітних) на гірше. В Україні респонденти налаштовані більш оптимістично – подібні відповіді дало тільки 39 %. Більше в Латвії і тих, хто не може ніяк оцінити свої життєві перспективи (14,7 % в порівнянні з 1,4 %).

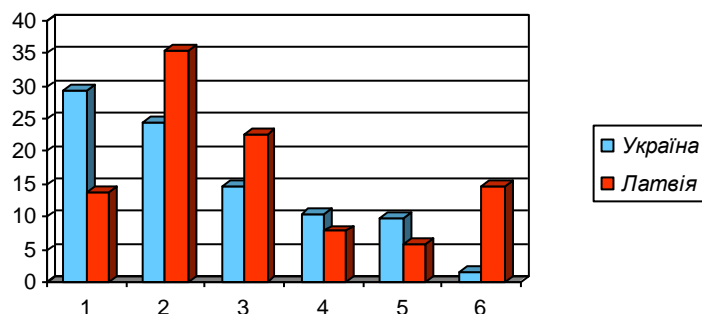

Рис. 4. Варіанти відповіді: 1 – надія на деякі зрушення на краще; 2 – все залишиться без змін; 3 – очікування деяких змін на гірше; 4 – очікування помітних змін на гірше; 5 – надія на помітні зрушення на краще; 6 – важко сказати.

Вельми песимістичні висновки доводиться робити щодо мовного питання. Притому це відноситься як до України, так і до Латвії. Якщо на питання «Якою мовою ви спілкуєтесь у сімейному колі?» (Рис. 5) спілкування тільки українською мовою в Україні підтвердили 46 %, то в Латвії це тільки 8,6 %.

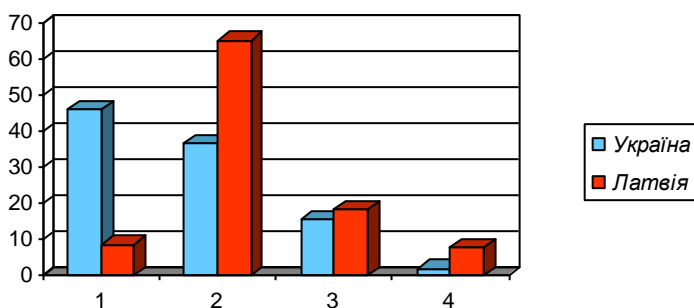

Рис. 5. Варіанти відповіді: 1 – українською; 2 – російською; 3 – обома; 4 – іншою (для Латвії – латиською).

Більш того, більша частка українців Латвії (65,4 %) фактично є російськомовною, хоча українською мовою в загальному володіють 26,8 %. Таку ситуацію в Латвії поки можна вважати стабільною, так як під час латвійського перепису населення у 2000 році українську мову як рідну мову визнало 27 % українців, при цьому 67,8 % рідною мовою визнали російську, а 3,6 % – латиську. Тільки потрібно враховувати, що згадана «стабільність» стосується старшого покоління. Можна з високою ймовірністю стверджувати, що в сучасних умовах молодше українське покоління в Латвії дасть значно гірші показники. Якщо говорити про інтеграцію (при позитивному відношенні до цих процесів) чи асиміляцію (при реалістичному відношенні), то результати опитування говорять про те, що з 2000 року виросла частка українців, які в сімейному колі спілкуються латиською мовою: за десять років їх частка виросла в 2 рази: від 3,6 % (за даними перепису 2000 р.) до нинішніх 7,8 %. З отриманих даних видно, що фактично йде повільний процес переходу від спілкування російською до спілкування латиською мовою – змінився вектор асиміляції.

У відповідях на наступне питання: «Що для вас означає Україна?» (рис. 6) наочно звучить різниця в оцінках цього поняття в Україні та в Латвії.

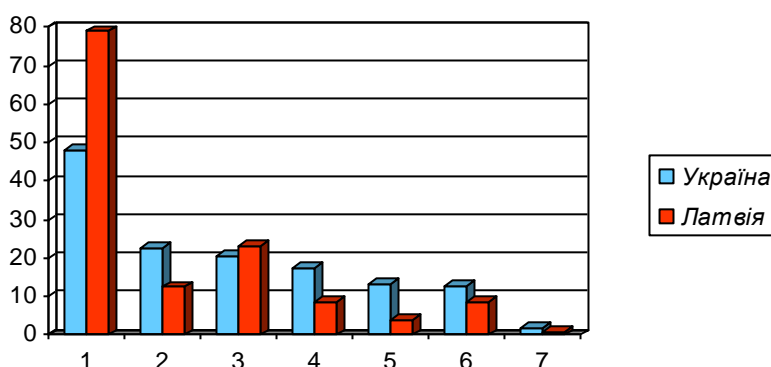

Рис. 6. Варіанти відповіді: 1 – Батьківщина; 2 – незалежна держава; 3 – національні традиції, побут; 4 частина колишнього СРСР; 5 – життєва криза, безвихідь; 6 – природа, клімат; 7 – важко сказати.

Природно, що майже 79 % латвійських українців ототожнюють це слово з поняттям «Батьківщина», тоді як в Україні таке ототожнення робить (як це не дивно) менше половини (48 %) опитаних. На другому місці (23 %) по цінності для латвійських українців – це національні традиції і побут в Україні. І в самій Україні національні традиції і побут цінить така ж частка – 20 %. Але зате в Україні більше цінують (22,8 % проти 12,5 %) те, що Україна – це незалежна держава. Разом з тим, в Україні люди проявляють більшу ностальгію за СРСР – 17,4 % проти 8,7 % в Латвії.

З урахуванням значної частки тих, хто уважно слідкує за подіями в Україні та вважає її своєю Батьківщиною, цілком логічним є те, що на питання: «Чи викликає у вас політична ситуація в Україні стурбованість, занепокоєння?» (рис. 7) позитивно відповіли 76 % з числа тих, хто брав участь в опитуванні. В цей же час таких в Україні було тільки 63 %.

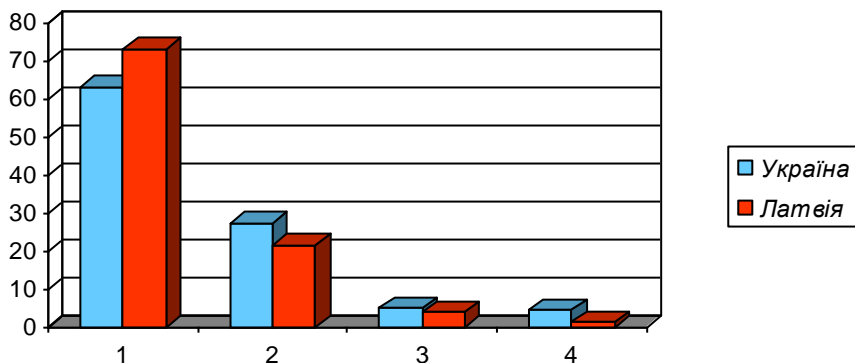

Рис. 7. Варіанти відповіді: 1 – викликає; 2 – викликають стурбованість окремі факти; 3 – важко сказати; 4 – не викликає.

Крім того, з відповідей на це питання видно високу достовірність відповідей, так як частка латвійських українців, яким було важко відповісти на це питання (4 %) майже співпадає з часткою тих, хто відповідав, що не слідкує (3%) за подіями в Україні.

Підвищене занепокоєння ситуацією в Україні для багатьох з опитуваних пояснює відповіді на запитання: «Що, на вашу думку, є сьогодні найважливішим для України?» (Рис. 8-9). Для 55,8 % латвійських українців це боротьба з корупцією чи досягнення політичної стабільності (46,1 %). Показово те, що ці фактори важливими вважає дещо менша частка в самій Україні (52 та, відповідно, 32 %). Схоже на те, що праві гумористи, коли говорять про те, що, мовляв, в Україні «немає корупції – є тільки кумівство». Дещо більша частка людей в Латвії вважає важливим для України її інтеграцію з Росією. Але такі фактори, як зниження рівня злочинності, покращення екологічної ситуації, захист індивідуальних прав і свобод людини чи покращення умов для розвитку малого та середнього бізнесу більш важливі для українців в Україні, ніж для латвійських. І це, звичайно, природно ще раз підкреслює достовірність опитування.

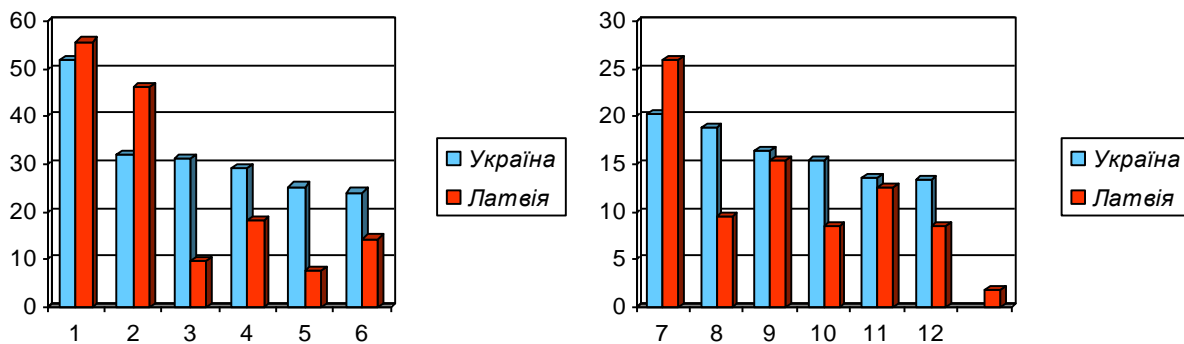

Рис. 8-9. Варіанти відповіді: 1 – боротьба з корупцією; 2 – досягнення політичної стабільності в суспільстві; 3 – зниження рівня злочинності; 4 – запровадження жорсткішого державного контролю за економікою; 5 – захист індивідуальних прав і свобод людини; 6 – зниження податків; 7 – інтеграція України з Росією; 8 – покращення екологічної ситуації; 9 – подолання протистояння Сходу і Заходу України; 10 – покращення умов для розвитку малого та середнього бізнесу; 11 – захист інтересів України на міжнародній арені; 12 – інтеграція України з країнами Євросоюзу; 13 – інше.

Оцінка ставлення до України в цьому опитуванні закінчується питанням: «З чим ви пов'язуєте перспективи економічного розвитку України?». Як видно із рис. 10, відповіді на це питання для двох опитуваних сторін збігаються (32 % та 31 %) тільки в одному – «з незалежним розвитком України в співпраці з ЄС, Росією та іншими країнами». За рештою питань відповіді значно різняться: якщо за розвиток відносин з

Секція 2. Збереження національної ідентичності українців зарубіжжя

Росією висловились 55,8 % латвійських українців, то на цій точці зору знаходиться тільки 33,5 % опитаних в Україні. Відповідно значно різняться погляди і на можливий вступ України до Європейського Союзу: якщо в Україні це підтримують 18,9 % опитаних, то в Латвії вже в 5 разів менше – 3,5 %. Мабуть, латвійські українці враховують свій шестирічний досвід перебування в ЄС.

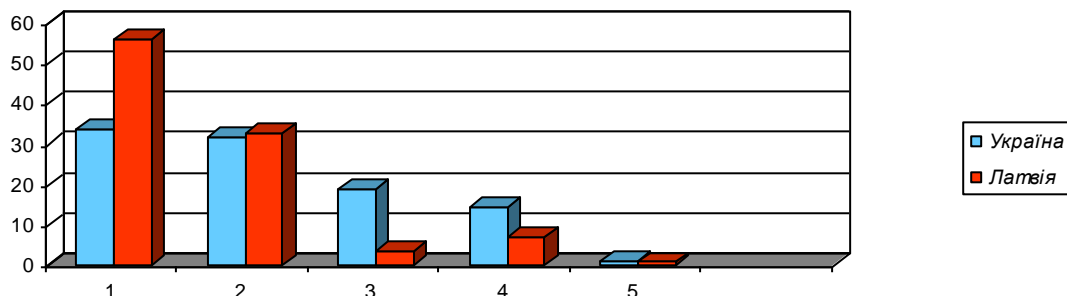

Рис. 10. Варіанти відповідей: 1 – з розвитком відносин України з Росією; 2 – з незалежним розвитком України в співпраці з ЄС, Росією та іншими країнами; 3 – зі вступом України до ЄС; 4 – важко сказати.

На відміну від всіх попередніх і наступних питань цього опитування, відповіді на питання «Чи підтримуєте ви органи влади України?» (рис. 11) давались у різні часи – в Україні при Президенті В. Ющенко (підтримували 23,6 %), а в Латвії – вже при Президенті В. Януковичі (підтримують 65,4 %). Це ж стосується і питання довіри до прем'єр-міністрів. Тому порівнювати ці результати немає сенсу. А от ставлення до інших гілок влади можна порівнювати. В першу чергу – відношення до Верховної Ради: тут зрозуміле розчарування корінних українців (13,6 % проти 33,6 %). А от розчарування в ефективності ЗМІ наглядно видно по їх низькому авторитеті в Латвії (9,6 % – майже в 3 рази нижче, ніж в Україні). Справедливою можна вважати оцінку латвійськими українцями місцевих органів влади та міліції – низька оцінка викликана тим, що більшість висловились за те, що їм важко відповісти на це питання. Тут ці результати не наводяться.

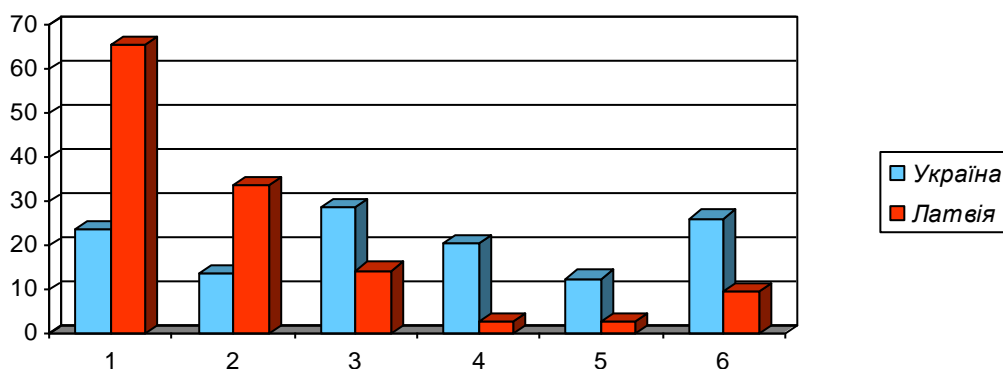

Рис. 11. Варіанти відповідей: 1 – Президенту України; 2 – Верховній Раді; 3 – Прем'єр-міністру; 4 – місцевим органам влади; 5 – міліції; 6 – засобам масової інформації.

Висловлюючи своє ставлення до Росії: «Що для вас означає Росія?» (рис. 12-13), 70,9 % латвійських українців і тільки 42 % в Україні вважають її дружньою державою. Більш того, для багатьох з опитаних як в Україні (11,2 %), так і в Латвії (8,6 %) Росія виявилась Батьківщиною. І така невідповідність у вищенаведених даних говорить, що симпатій до Росії в Латвії більше, ніж в Україні. Значна кількість опитаних у Латвії (13,5 %) цінують Росію за її досягнення в культурі та науці. Дещо менше таких в Україні (8,5 %). Можливо, закономірно те (з багатьох причин), що Росію вважають агресивною державою 9,2 % в Україні і тільки 0,9 % – в Латвії. Майже аналогічне співвідношення (7,9 % проти 0,9 %) в оцінках Росії як країни з авторитарним режимом.

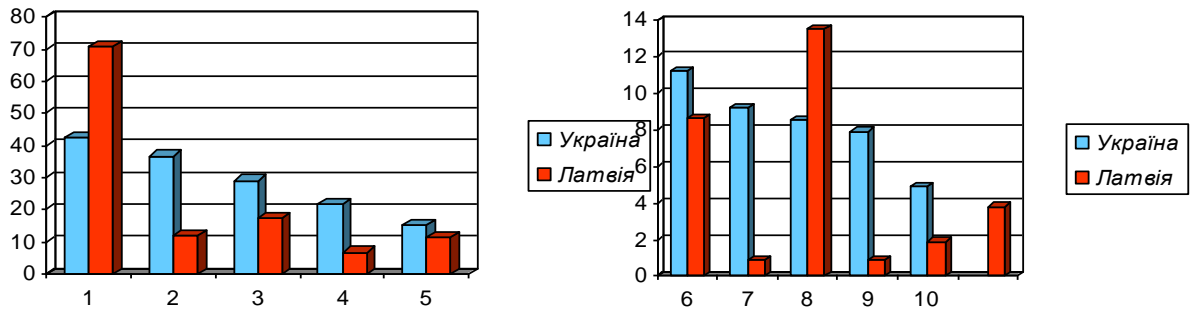

Рис. 12 та 13. Варіанти відповіді: 1 – дружня держава; 2 – нафта та газ для України та Європи; 3 – родинні зв'язки; 4 – країна, де можна заробити гроші; 5 – багата природа; 6 – Батьківщина; 7 – агресивна держава; 8 – досягнення культури, науки; 9 – країна з авторитарним режимом; 10 – важко сказати; 11 – інше.

Вважаю, що багато чого про політичну, пропагандистку та правову ситуацію в країнах проживання опитаних говорять відповіді на питання (Рис.14): «Чи підтримуєте ви пропозицію про надання російській мові статусу другої державної мови України?».

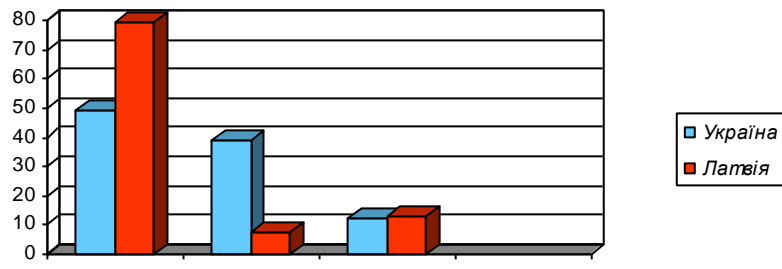

Рис. 14. Варіанти відповіді: 1 – підтримую; 2 – не підтримую; 3 – важко сказати.

У Латвії на це питання позитивну відповідь дали 79,4 % опитаних, тоді як в Україні – 49 %. При тому що частка опитаних, які не визначились по цьому питанню, майже однакова - 12 і 12,8 %.

Останнє питання анкети було введено організатором опитування для того, щоб прояснити відношення діаспори до одного з важливіших напрямків роботи Співки українців Латвії – до питання візового режиму поїздок в Україну для негромадян Латвії (Рис. 15).

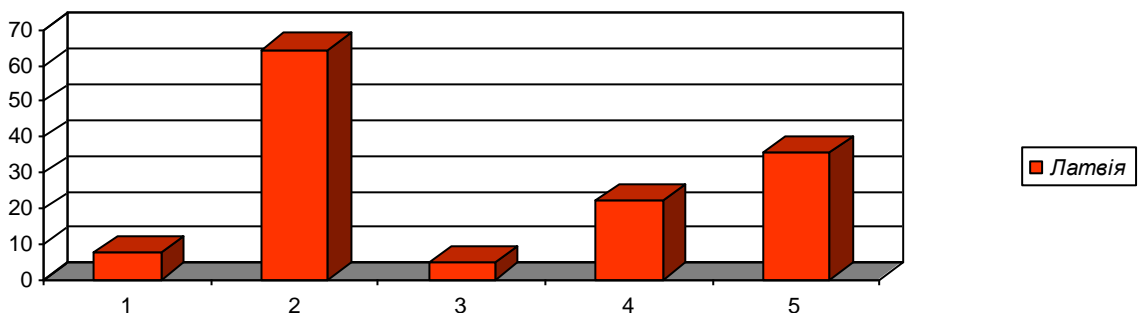

Рис. 15. Варіанти відповіді: 1 – захист інтересів України; 2 – дискримінація негромадян Латвії; 3 – підтримка політики Латвії; 4 – головотяпство чиновників України; 5 – байдужість влади України до інтересів діаспори.

Мабуть, коментувати варіанти відповідей на це питання буде зайвим. Вони навіть занадто емоційні: більшість опитаних вважають таких візовий режим дискримінаційним стосовно негромадян Латвії українського походження (64,4 %), що зумовлено байдужістю чиновників України до інтересів діаспори (35,6 %). Така емоційна реакція говорить про те, що робота Співки українців Латвії щодо цього питання повинна бути продовжена.

Переконливо прошу внести до проекту резолюції Конгресу питання про вимогу відносно скасування візового режиму поїздок в Україну для негромадян Латвії українського походження нарівні з громадянами країн ЄС, як це вже зроблено при поїздках негромадян Латвії до інших країн ЄС та Росії.

Олеся Церковняк-Городецька

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ. ДИЛЕМА КУЛЬТУРНОГО І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО

Проблема національної ідентичності є досить популярною серед української наукової спільноти. Це зумовлено, з одного боку, тим, що визначення української ідентичності може бути певним теоретичним засобом створення національної держави, ще одним ідеологічним кліше, за допомогою якого ті чи інші політичні сили вибудовують нові аргументи у боротьбі за владу. Проте, з іншого боку, теоретичне вирішення цієї проблеми допомагає висвітлити справжній національний інтерес, усвідомлення якого є необхідною компонентою розвитку українського суспільства, спроможного зумовити його життєздатність. Сама ця проблема не є специфічною для України. Проблема національного взагалі й національної ідентичності зокрема була досить сталою у ХХ столітті, а в нинішні часи вона тільки загострилася.

Велика кількість публікацій на цю тему у нас і на Заході свідчить, що сама проблема ідентичності є неоднозначною в теоретичній свідомості. І якщо родове поняття **«ідентичність»** розуміється вченими здебільш однаково, то цього не можна сказати про підпорядковане поняття – **«національна ідентичність»**, що зумовлено різними тлумаченнями самого поняття нації. Вирішення цієї проблеми, на нашу думку, полягає в тому, що національна ідентичність українців є реальною за умови її конституційно-правової, соціально-політичної основи з явною перспективою виходу за межі національного. Ідентифікація має звільнитися від зовнішньої національної необхідності. Це не означає знищення культурно-національного, проте це явище має переважно регіональний характер. Цікавим є дослідження Ганни Палій, деякі результати якого оприлюднені у першому номері журналу «Політичний менеджмент» [1, с. 6].

Автор розглядає проблеми української національної ідентичності крізь призму проблем національної безпеки, ширше – української національної держави. З такою точкою зору можна погоджуватися чи ні, але те, що ці проблеми накладаються одна на одну, перетинаючись у часі й просторі, не викликає сумніву. Сама подібна постановка питання змушує замислитися про співвідносність понять «національна ідентичність» і «національна безпека». Чи певна ідентичність сприяє (чи, навпаки, не сприяє) зміцненню національної безпеки, або ж національна безпека має бути лише засобом, що зберігає вільну ідентифікацію народу? Тобто проблема ідентичності є вираженням одвічних проблем необхідності і свободи, цілей і засобів. Якщо основним внутрішнім питанням проблеми ідентичності є питання національної ідентичності, то цілком логічно було б припустити, що різне тлумачення національного призводить до різних результатів при дослідженнях національної ідентичності. Звичайно, зараз ніхто вже не змішує поняття етнічного чи національного з поняттям нації. Проте якраз поняття **«нація»** дуже часто ототожнюється з деякими аспектами двох перших понять. Саме тому виникло в лоні вітчизняної політичної науки поняття «нація». Сміслові навантаження його саме й полягає в тому, щоб відрізнити соціально-політичне розуміння поняття «нація» від понять етнічного і національного.

Вже наявність цих понять свідчить, що сьогодні іншого розуміння терміну «нація», окрім як «політична нація», не існує. Все інше – або перетин з поняттями етнічного або національного, або просто підміна понять. Однак тут існує ще й суто лінгвістична складність: прикметник, створений від слова «нація», має форму «національний», в даному випадку такий, що відноситься до нації.

Отже, насамперед треба розвести поняття, вказати, яким змістом вони наповнюються. Ми виходимо з того, що нація – це суспільно-політична категорія, яка вказує на стосунки народу з певною державою і об'єднує в собі як певні елементи громадян цієї держави. Поняття національного вказує на культурні ознаки народу – насамперед мову, релігію, взагалі світосприйняття. Оскільки ми вже вказували на незручний омонім, то поняття «національне» буде розглядатися переважно в сенсі соціально-політичному. У сенсі ж власне національного можна використовувати поняття «культурне». І, нарешті, поняття «етнічне» традиційно міститиме в собі кровні зв'язки і вказуватиме на походження людини з певного етносу, так би мовити, на її природні корені. В примітивному суспільстві головною ідентифікаційною ознакою був саме етнос. Тобто головним ідентитетом виступала належність до певної групи людей, об'єднаної родинними зв'язками. Проте із виникненням сусідської громади етнос як

чинник ідентифікації відступає на другий план, поступаючись місцем іншому об'єднуючому елементу, а саме – спільній культурі. І головними ознаками тут були мова та релігія. І лише у XVIII столітті виникає принципово нове об'єднуюче начало – суспільно-політичне. Це пов'язано насамперед з виникненням так званої національної держави, що стало початком подолання культурного суспільно-політичним. Цікавим моментом є те, що у Старому і Новому світі в цьому плані відбувалися принципово різні процеси. Якщо, дійсно, після Французької революції можна було говорити саме про національну державу, яка мала насамперед культурні підвалини, то по той бік океану внаслідок боротьби за незалежність виникає держава, яка ще не мала спільної національної культури і від самого початку складалася з великої кількості етносів. Це – Північноамериканські Сполучені Штати. Приблизно через сто років, після війни між Північчю та Півднем, між соціально-політичною і культурною ідентичностями, можна впевнено стверджувати, що історично національна ідентифікація, тобто ідентифікація за соціально-політичною ознакою, себе виправдала. Зовсім інша ситуація склалася в Європі. У Франції у XVIII столітті склалася національна держава, тобто на першій план вийшов народ з його культурою. І вже існуюча державна структура впливала на проблему ідентифікації французів, і наприкінці ХХ століття можна бачити, що суспільство знайшло свою свідому ідентичність у суверенній конституційній державі, віддало перевагу адміністративно-правовій ідентифікації. Релігія чи фактори культурної спорідненості перестали об'єднувати суспільство, тому, шукаючи замість релігії іншу інтегруючу силу, люди об'єднувалися навколо формальної ідентичності – держави. В середині ХХ століття фундатори і дослідники політичної культури Дж. Алмонд і С. Верба визначали, що політична ідентичність базується на політичних інститутах (США, Велика Британія) [2, с. 13], а не на культурній приналежності. Проте треба зазначити, що французька модель була не тільки не єдиною – більше того, утворення нових держав у нових умовах суттєво змінило вирішення проблеми ідентичності. Німецька романтична модель (а вона створювалася під впливом теорій Г. Гегеля та німецьких романтиків) припускала, що єднання населення розрізнених земель навколо мови, історії та традиції, спільного фольклору і міфології виправдовує себе історично і культурно. Подібна основа може бути фундаментом утворення держави. Вихідною платформою німецької моделі є апріорне існування феномену нації, яку слід розбудити. Ситуація з проблемою ідентичності у німців виявилася схожою з ситуацією, що склалася в Україні. Для німців Ю. Хабермас бачить вихід у переході від традиційних культурних ідентичностей до ідентичності конституційної. Він вважає, що конституційний патріотизм «виникає лише після того, як культура і державна політика більш диференціюються одна від одної, ніж у старій національній державі. При цьому ідентифікація із власними формами життя і традиціями відступає на другий план перед абстрактнішим патріотизмом, який вже не належить більше до конкретного цілого певної нації, але належить до абстрактних процедур і принципів. Ці принципи спрямовані на умови співжиття і комунікації між різними рівноправно існуючими формами життя – як всередині країни, так і ззовні. Конституційно-патріотичний зв'язок з цими принципами має, звичайно, асоціюватися із співзвучним нащадком культурних традицій. Національні традиції все ще характеризують одну з форм життя як таку, що має привілейовану цінність, нехай навіть це одна з форм в ієрархії форм життя з різною сферою дії. Цим останнім, у свою чергу, відповідають колективні ідентичності, які накладаються одна на одну, але які не потребують більше однієї точки, де б вони зв'язувалися та інтегрувалися у національну ідентичність. Замість цього абстрактна ідея універсальності демократії і прав людини створює той твердий матеріал, в якому від цієї миті заломлюються промені національних традицій – мови, літератури та історії нашої власної нації» [3, с. 54]. Ми дозволили собі таку велику цитату не тільки через її естетичну привабливість, але ще й тому, що німецький мислитель тут вирішує проблему, яка нині голосно заявила про себе в Україні. Відносно пізніє створення національної держави у Німеччині дає певний зразок для України, яка, виходячи з її власних політичних реалій, обирає сьогодні для себе напрям розвитку.

Міф про націю, національна ідея протистоїть прагненням створити національно сприятливі чи несприятливі суспільні реалії. До цих історичних реалій можна віднести і лєнінську націоналізацію, і сталінську національну політику, особливо псевдолегітимацію України в міжнародних структурах, що немало послужило для майбутнього повноцінного суверенітету. До реальних кроків національної ідентифікації належить і лист дисидента І. Дзюби «Націоналізм чи русифікація?», який став прецедентом боротьби з режимом легальними методами ревізіонізму. Таке ж міфічно-реальне розділення відбулося й між фундаментальним інтегральним націоналізмом на чолі з творцем українського міфу Д. Донцовим та

мельниківським крилом ОУН. Останнє заклиало не руйнувати, а берегти радянські інститути, щоб на випадок отримання незалежності вже мати цілісний державний організм. Цим легальним шляхом пішли, зокрема, В. Чорновіл та Л. Лук'яненко, увійшовши у ще радянську Верховну Раду УРСР – своєрідний трамплін для здобуття конституційної незалежності. Таким чином, міф про державу став лише інструментом її легітимації [4, с. 67].

Влада не може згори встановити колективну ідентичність, згуртувати навколо якихось цінностей. Тим не менше саме це вона намагається робити, навчена десятиліттями панування державної ідеології і насадженої суспільної інтеграції. Легітимація – це збирання суспільства на основі спільних цінностей, доведення спроможності реалізувати колективну ідентичність з боку політичної організації суспільства. Тому актуальним є творення політичних умов, за яких поза адміністративним тиском легітимуються основа української державності – нова колективна ідентичність [5, с. 37]. Українські ж політичні лідери в основному вбачають формування національної ідеї у націоналізації мови, а самовизначення нації – у стосунках із сусідами, що звужує проблему нації настільки, що вже не дає простору для розгляду її повного контексту. Це видно навіть на прикладі права – певної проміжної ланки політичної ідентифікації. Право сформувало сучасні європейські нації, а тепер формує єдину «європейську спільноту». До останньої Україна ввійти не може, бо, зокрема, не має своєї незалежної правової системи [6, с. 54].

Чи варто в таких умовах повертатися сьогодні до етнокультурної (етнонаціональної) ідентифікації? Крім того, що, як відомо, моноетнічних держав у сучасному світі майже не існує, принаймні у Європі, а самі етноси є настільки розмитими, що це поняття втрачає свій ідентифікаційний сенс. Якщо ж ідеться про культурні чинники української ідентичності, то слід зазначити, що культурні реалії, з одного боку, не терплять тиску ззовні (послаблення тиску з боку північного сусіда одразу майже нанівець звело насильницьку русифікацію, яка тривала протягом трьох поколінь), а з іншого – вони самі формуються в межах політичних реалій [7, с. 67]. І насамперед це стосується проблем ідентифікації. Це ще раз підтверджує тезу про те, що етнокультурні чинники ідентичності не тільки не відповідають сучасним реаліям, але й об'єктивно не можуть виступати консолідуючим началом нації, як то намагаються показати представники комунітаризму. І ця тенденція стосується не лише України [10, с. 11]. Виходячи з тези про розкол цінностей, що знаменував процес раціоналізації західного суспільства, тепер не можна інтегрувати суспільство навколо дезінтегрованого об'єкта. Повернення до традиції і міфу вже неможливе, принаймні для державних націй. Тоді як бездержавні нації можуть звертатися до цього лише за браком більш дієвої альтернативи. Тому держави національні є явищем приреченим [11, с. 23]. Проте конституційно-правова, соціально-політична ідентичність на сьогодні теж не є панацеєю. Нині, в умовах військової, економічної і політичної глобалізації та виходу суспільних стосунків на наддержавний рівень, зовнішній суверенітет держав став анахронізмом, і це унеможлиблює повноцінну ідентифікацію за державним принципом [12, с. 33].

На початку XXI століття світова спільнота конституювалася, вже не спираючись на політичну чи нормативну інтеграцію. Більш за те: окремі національні політичні системи в модерному суспільстві функціонують за принципами економіки, підкорені наддержавним принципам розвитку суспільства. Тут стають потрібними ті види цінніснотворчої комунікації між людьми, які викликаються громадськими ініціативами, як у формі самоврядних органів, так і у вигляді громадянського суспільства. Найбільш результативною сьогодні є інтеграція навколо економічних інтересів, створення конституційного, універсально-правового патріотизму, а не національного. Лише універсалістську мораль, яка відображає загальні, а не лише вузько індивідуальні норми та інтереси, або принаймні не суперечить їм, можна захищати на достатніх підставах.

Проблема формування нації – це, насамперед, проблема організації влади та розподілу повноважень у державі, а нація – це спільнота, що виробила відповідні принципи, правила, процедури та ритуали.

-
1. Див.: Палій Г. О. Проблема формування української політичної нації: аспект загальнонаціональної ідентичності. – Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 93 – 100.
 2. Див.: Almond G., Verba S. The Civic Culture Revisited. – Newbury Park: Sage Publications, 1989.

3. Хабермас Ю. Историческое сознание и посттрадиционная идентичность. Западная ориентация федеративной республики // Хабермас Ю. В поисках национальной идентичности (философские и политические статьи). – Донецк, 1999. – С. 76 – 77.
4. Див.: Білий О. Воля до ідентичності (штрихи до історії реальної української держави після 1945 року) // Політична думка. – 2000. – № 4. – С. 31 – 40.
5. Див.: Бистрицький Є., Білий О. Державотворення в Україні: шляхи легітимації // Політична думка. – 1996. – № 1. – С. 31 – 40.
6. Див.: Котельников В. У пошуках національних інтересів: державне будівництво в Україні в контексті світового досвіду // Політична думка. – 2000. – № 4. – С. 40 – 53.
7. Див.: Кисельов С. О. Іntenції політичної реальності в контексті сучасної культури // Наукові записки НАУКМА (Політологія). – 1999. – Т. 18.
8. Дані цих опитувань надані Київським міжнародним інститутом соціології.
9. Дані надані за дослідженням, проведеним фондом «Демократичні ініціативи» та центром «Соціс» у 2002 р.
10. Див.: Taylor Ch. Sources of the self: the making of the modern identity. – Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1989.
11. Див.: Хабермас Ю. Способны ли сложносоставные общества к формированию разумной идентичности? // Хабермас Ю. В поисках национальной идентичности (философские и политические статьи). – Донецк, 1999. – С. 58.
12. Див.: Хабермас Ю. Час національного восприятия: республиканские убеждения или национальное сознание? // Хабермас Ю. В поисках национальной идентичности (философские и политические статьи). – Донецк, 1999. – С. 86 – 92.

Тетяна Цимбал

ДІАСПОРА ЯК СПОСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ЕТНОСУ В УМОВАХ ІМІГРАЦІЇ

Осмилення соціально-філософських аспектів сьогодення неможливе без включення у дослідницьке поле проблем, що породжені свободою пересування людей, а саме: міграція, еміграція, імміграція, діаспора та інші, дотичні до названих. Останнім часом інтерес до вивчення окресленої проблематики зростає як у світових, так і у вітчизняних соціально-гуманітарних галузях науки. Особливої актуальності для України набувають дослідження відділеної від материнського регіону частини етносу, що складає більше третини від загального числа українців. Незважаючи на те, що проблема життя в діаспорі останнім часом неодноразово обиралась предметом наукових досліджень, не можна стверджувати, що тема є достатньо дослідженою. Це стосується і самого поняття «діаспора», адже загальновизнаного розуміння змісту останнього у сучасному науковому дискурсі все ще не вироблено.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає у тому, що діаспора розглядається нами як природна форма існування етносу та спосіб збереження його життєздатності в умовах імміграції.

Нагадаємо, що першопочатково діаспорою називали спільноту громадян давньогрецьких міст-держав, які мігрували на нові території з метою колонізації та асиміляції завойованих народів. Такі методи розширення життєвого простору були характерними для деяких давніх семітських народів. Дещо пізніше поняття *діаспора* почали використовувати виключно стосовно євреїв, які були виселені з Іудеї вавилонянами. Але згодом сфера вживання досліджуваного поняття розширилася до будь-якої етнічної групи, що проживає поза материнським етнорегіоном.

Сьогодні найбільш розповсюдженим є трактування діаспори як «сталого сукупності людей єдиного етнічного походження, що проживає в іноетнічному оточенні за межами своєї історичної батьківщини (або поза ареалом розселення свого народу)» [4, с. 33]. Діаспора розглядається як певна етнічна спільнота, що намагається зберігати рідну мову та культуру, підтримувати їх, сприяти їхньому розвитку в умовах перебування у чужому культурному просторі. Така культурно відмінна спільнота може бути побудована лише на ґрунті групової солідарності стосовно Батьківщини, на ґрунті тісних колективних зв'язків.

Як правило, діаспори є моноетнічними утвореннями, але іноді вони можуть бути і поліетнічними. Адже у ролі основи їхнього формування переважно виступає спільна країна походження, країна-донор, а етнічна приналежність сприймається як другорядна. Певні причини еміграції також можуть бути визначені як системоутворюючий фактор щодо діаспори. Так, представники останньої, «заробітчанської» хвилі української еміграції не схильні до активного діаспорального життя, позаяк політичні емігранти другої та третьої хвиль української еміграції утворили потужну діаспору в різних країнах світу. З огляду на це можна стверджувати, що діаспора виконує, крім етнокультурної, ще й етнополітичну або політично-ідеологічну функцію (опір, служіння Батьківщині, боротьба за її визволення та незалежність тощо). У даному контексті діаспора виступає в ролі важливого зовнішньополітичного та економічного ресурсу, який останнім часом активно використовується різними країнами з метою створення суспільних, економічних, політичних, культурних та ін. зв'язків.

З іншого боку, утворення діаспор можна пояснити, використовуючи евристичний потенціал концепції «виклику-відповіді» А. Тойнбі. На нашу думку, діаспори виникають як відповідь на виклики асиміляції країни-реципієнта, що може мати різну інтенсивність у чужому культурному середовищі. Діаспоральні ж утворення дозволяють етносу підтримувати на певному рівні власну національну ідентичність, самобутність і тим самим підтримувати життєздатність етносу в умовах імміграції. Ця концепція яскраво виявляє свою сутність на прикладі української діаспори. Так, до моменту проголошення незалежності України у 1991 році головною місією діаспори була боротьба за створення суверенної держави. Після втілення цієї ідеї на практиці необхідність в існуванні діаспори як борця за державність, як унікального носія національної ідеї та представника вільного українства зникла. І перед діаспорою постало важке питання пошуку нової ідеї, нових векторів та способів докладання зусиль, нового смислу існування. Тобто українська діаспора отримала новий виклик історії. Якою буде відповідь, поки що сказати важко. Однак наведений приклад є доказом того факту, що сам феномен діаспоризму може активізуватись або загасати в залежності від історичної ситуації на Батьківщині та у країні-реципієнті. Крім того, не всі іммігранти прагнуть до постійного спілкування зі співвітчизниками. Ядро діаспори утворюють лідери-активісти, які у разі необхідності мобілізують більш пасивну частину спільноти на захист інтересів самої етнічної групи або інтересів материнського етнорегіону. При цьому роль діаспори як самодостатнього суб'єкта, що несе відповідальність за збереження безпеки, може бути як конструктивною, так і деструктивною, агресивною. Іноді ж діаспори використовуються і як інструмент політичного маніпулювання. Тому роль діаспор у міжнародному соціокультурному просторі не можна недооцінювати.

У сучасному гуманітарному дискурсі використовують не тільки поняття «діаспора», а й близьке до останнього поняття «ірредента». На відміну від діаспори, члени якої розпорошені по територіях держав, віддалених від історичної батьківщини, члени ірреденти розселені компактно у державах, що межують з історичною батьківщиною. Високою є чисельність ірредентних груп у прикордонних, прилеглих територіях. Наприклад, німці у Польщі (Сілезія) утворювали саме ірреденту, а німці в Казахстані – діаспору, або росіяни в Україні живуть в ірредентних групах, а у США – в діаспоральних.

Підкреслимо, що, на відміну від еміграції, яка означає рух «з рідної країни», та імміграції, яка є рухом «в чужу країну», пересуванням у просторі, з метою облаштування в новій країні, діаспора означає не переїзд, виїзд чи в'їзд, не рух, а життя у певному місці (за сприятливих умов – самостійно обраному). Причому життя нормальне, повноцінне, життя людини, що прагне до укорінення на новому ґрунті. На нашу думку, в перспективі у країнах Америки та Європи діаспоральні групи будуть переважати метропольні, адже сьогодні такі тенденції спостерігаються і з кожним роком посилюються. Можна навіть припустити, що з часом виникатимуть нові транслокальні, електронно-інтернетні спільноти, що взагалі не будуть мати певної територіальної прив'язки. Але це справа майбутнього.

Сьогодні ж саме діаспора не тільки підтримує, а й сакралізує етнонаціональну ідентичність та створює середовище, в якому іммігранти можуть відчувати себе «вдома». Зауважимо, що поняття «сакральне» у даному випадку передбачає не релігійне розуміння святості, а священні для певної людини цінності та смисли повсякденного життя. На можливості нерелігійного трактування сакрального наголошував Е. Дюркгейм, розглядаючи цю категорію в якості основи людського буття та умови збереження глибини традицій і моральних настанов. Інший філософ та семіотик, В. Флуссер, з цього приводу підкреслював: «Батьківщина – це святилище звичок. Святилище звичок – це, між іншим, і життя в рідній мові, дещо само собою зрозуміле та непомітне, як повітря, допоки раптово не опиняєшся у

безповітряному просторі», поза межами рідної країни. У сфері рідної культури, у сфері сакрального особистість співвідносить себе зі смислоутворюючими складовими буття, вищими цінностями.

Імігруючи, шукаючи та знаходячи нові ідентичності, людина все більше прагне до сакралізації національного, того, що надає їй відчуття ґрунту під ногами, почуття культурної укоріненості. Саме з локальним пов'язують сьогодні сакральність взагалі, а особливо в умовах іміграції, коли втрачається безпосередній зв'язок з Батьківщиною, національне підґрунтя. Набувши статусу імігранта, людина, в першу чергу, звертається до діаспори як природної форми існування етносу поза материнським регіоном. Адже діаспора в умовах іміграції забезпечує збереження локальних традицій та норм. Причому культурні та етичні традиції не є у даному випадку зовнішніми приписами, а виступають основою ідентичності особистості, умовою формування солідарності з іншими людьми на основі національної культури та дозволяють імігранту запобігти ситуації замкненості, самотнього існування у власному маленькому світі.

Показовим є і той факт, що деякі діаспоряни відрізняються більшою національною свідомістю, ніж ті українці, які живуть на Батьківщині. Суть такого стану представників діаспори не безспірно визначив колишній представник української діаспори Р.Зварич, називаючи його «культурно-психологічною шизофренією». Не можемо погодитись саме з таким визначенням. Скоріше пояснення інше. Людина, потрапляючи в чуже культурне середовище, намагається самостійно та за допомогою близьких зберегти свою ідентичність, докладає до цього всіх зусиль, включаючи підсвідомий захисний інстинкт. Відомо, що почуття до вітчизни на відстані значно посилюються. Згадаймо, наприклад, геніальні вірші Т.Шевченка про Україну, написані на чужині. Такі болючо-ностальгічні рядки могли з'явитися лише за умов наявності психологічного комплексу «втраченої батьківщини». «Хто пережив страшну операцію розриву з живим тілом Батьківщини, – писав Є. Маланюк, – хто відчував пекучий брак Батьківщини, як вічно роз'ятрену рану, хто задихався в чужому повітрі, у чужому підсонні, під чужим небом ..., той зрозуміє психологічний стан емігранта» [3, с. 25]. Посилюється психологічний дискомфорт еміграції певними рисами ментальності українців, а саме: індивідуалізмом, інтровертністю і в той же час бажанням самовияву, пошуками контактів та прагненням до соціального резонансу [Див.: 7].

Крім глибинних психологічних, серед проблем, що постають перед імігрантами, найважливішою, на нашу думку, є соціокультурна та економічна адаптація до нових умов життя. Основою цього процесу виступає лінгвістична адаптація. Адже від того, чи зможе прийняти імігрант чужу мову, опанувати її як власну, багато в чому залежить успішність пристосування до нових умов життя, включення в інший соціально-економічний контекст та можливість буттєвісного укорінення на чужому культурно-історичному ґрунті.

Сьогодні існує декілька варіантів лінгвістичної адаптації. Наприклад, «усиновлення чужою мовою» (Й. Бродський) в період адаптації – це, на думку деяких дослідників, найкраща доля імігранта. Приймаючи чужу мову як рідну, людина практично «емігрує» в цю мову, входить в новий «дім буття» (М. Гайдеггер), що призводить до змін мислеобразів, форми суджень особистості. З одного боку, такий хід процесу адаптації є позитивним. З іншого – імігрант переживає важке почуття втрати Батьківщини, і збереження рідної мови як елемента культури є, певною мірою, компенсаторним механізмом відносно тяжкої втрати. Тому імігранти схильні до сакралізації рідної мови як єдиної вітчизни. Крім того, збереження рідної мови виступає і в якості виправдання за втрату батьківщини. Згадаймо, наприклад, слова Є. Євтушенка: «Там, где нет эмиграции из языка – и самой эмиграции нету».

Таким чином, враховуючи складність адаптаційних процесів, найчастіше імігрант вимушений прийняти позицію білінґва, що дозволяє йому, з одного боку, не втратити зв'язок з рідною культурою, з іншого – успішно пристосовуватися до життя у новій країні. Середовищем, у якому зберігається можливість користуватися рідною мовою в іміграції, і є діаспора. Невипадково діяльність більшості українських діаспор зосереджена навколо проблеми збереження мови. Саме задля вирішення цієї проблеми діаспорою створюються та використовуються такі засоби масової інформації, як газети, журнали, теле- та радіопередачі. З одного боку, це призводить до певної самоізоляції діаспоральних спільнот, з іншого – з їх допомогою підтримується етнічна самосвідомість, що є світоглядним центром імігрантів, зберігається самотність та культурні традиції.

Культура, як ми вважаємо, займає особливе місце серед інших способів адаптації імігранта та буттєвісного укорінення людини взагалі, адже виступає центром зосередження всіх проявів життя особистості. Творча життєдіяльність людини відхиляється від абстрактно-всезагального, позаяк

корегується не тільки умовами, місцем, часом, характером реалізації цілей, потребами та інтересами, але й особливостями індивідів, їх суб'єктивністю, системою екзистенціальних ідеалів та цінностей. Проте така ситуація може призвести до втрати людиною буттєвісного коріння у випадку неузгодженості екзистенціальних та соціальних цінностей. Тобто – шлях до адаптації та укоріненості є проявом всезагального, особливого та індивідуального в процесі культуротворення.

«Головною культуротворчою ідеєю у ХХІ столітті, — підкреслює В. Біблер, — є ідея безкінечно можливого буття» як, на наш погляд, актуальної здатності людини до укорінення у бутті. «Це буття, яке розуміється не як дещо, тільки те, що може бути, стати дійсністю, але і як буття, що є актуальним у формі можливого» [1, с. 139]. Таким чином, культура – це актуалізація нескінченно можливих форм людського буття та визначення безпосередніх суверенних цілей та прагнень людини у їхній співвіднесеності з соціальними. Універсальний зміст культури не нівелює індивідуально-особистісні форми та аспекти «культурних реалій». Останні «кодують» ставлення до світу тільки окремої особистості, виступаючи детермінантами вільного та відповідального вибору індивідами їх способу буття у світі методом самотворення неповторного буття, визначення смислу власного життя.

Саме діаспора в умовах еміграції створює умови для збереження етнічної та національної культури, для самозбереження та розвитку людини, створення об'єктивних та суб'єктивних можливостей для змін дійсності і самої людини, формування ціннісних та цільових настанов. Діаспора піклується про національну культуру та про людину як носія цієї культури. Адже культура як детермінанта людського буття допомагає їй розгорнутися в тому, що прагне здійснитися у бутті, бажає втілитися у власний неповторний образ. Існування діаспори не завжди забезпечує збереження всіх компонентів культури етносу (мови, релігії, побутових та ін. традицій). Деякі з них можуть бути втрачені, але найважливіше тут – зберегти етнічну самосвідомість. Водночас діаспора є частиною населення країни проживання, громадянами цієї країни, тому самосвідомість членів діаспорних громад включає не тільки етнічну, а й державну приналежність. Останнє і дозволяє, зберігаючи коріння етнічної батьківщини, відчувати себе повноцінними членами суспільства країни проживання.

Відмінна точка зору представлена В. Трощинським та А. Шевченко, на думку яких, діаспора шукає сенс свого існування в самій собі. Як дитина не живе виключно для матері, так і діаспора не існує для країни, з якої вона вийшла та без якої їй важко існувати [Див.: 5].

Дійсно, діаспора є своєрідним суспільством, що зберігає самість та водночас не відривається від реальності. Члени діаспоральних громад мають ті ж турботи та проблеми, що й інші громадяни країни, проте коло їх інтересів ширше, а поле діяльності включає специфічні проблеми та відповідні організаційні структури, які забезпечують культурну активність іммігрантів. Діаспора створює можливості для збереження національної ідентичності, для реальної, природної участі іммігрантів «в житті спільноти, яка зберігає живими певні скарби минулого та деякі передчуття майбутнього» (С. Вейль), надає можливості для творення «буття-для-себе», вільного та відповідального самоздійснення.

Отже, діаспора – це один з видів природного існування етносу, невіддільна частина історії його розвитку; це спосіб збереження життєздатності етносу в умовах еміграції. Проте головним є те, що діаспоральні утворення допомагають іммігрантам зберегти національну ідентичність, самосвідомість, коло спілкування, допомагають залишатися у просторі рідної культури, а значить – «у домі буття».

-
1. Біблер В. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век. – Москва, 1990.
 2. Вейль Сімона. Укорінення. Лист до клірика. – Київ, 1998.
 3. Маланюк Є. Книга спостережень: Фрагменти. – Київ, 1996.
 4. Тощенко Ж., Чаптыкова Т. Диаспора как объект социологического исследования // Социс. – 1996. – № 12.
 5. Трощинський В., Шевченко А. Українці в світі. – Київ, 1999.
 6. Цимбал Т.В. Буттєвісне укорінення людини. – Київ, 2005.
 7. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – Київ, 2006.

Юлія Шахно

ДІАСПОРА ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ІММІГРАНТА

Динамічність історичного процесу зумовлює широкомасштабні зміни в людському бутті, які спонукають вчених до евристичних пошуків, проведення експериментальних досліджень та розробки методологічних підходів до вивчення актуальних проблем сьогодення. До останніх належить міграція, що є невід'ємною частиною об'єктивного процесу розвитку людства. Сьогодні міграції досягли надзвичайних масштабів: за даними Міжнародної організації з питань міграції, за межами батьківщини проживає близько 3 % населення світу, тобто 190 млн., а за показниками ЮНЕСКО внутрішніми мігрантами є 1 млрд. осіб. Тому проблема еміграції як своєрідного пошуку людиною свого локального місця у світі та породжені нею негаразди все частіше піддаються науковій рефлексії.

У контексті активізації міграційних процесів уваги потребує питання збереження національної ідентичності. Адже до складу сучасного поліетнічного суспільства входять різні суб'єкти, виділені за етнотериторіальним принципом, – титульні і не титульні етнічні спільноти. А це, у свою чергу, призводить до ескалації конфліктів. Розв'язання проблеми ідентичності дозволить уникнути ситуації етнічної ізоляції, коли з одного боку іммігрант втрачає зв'язок з метрополією та пов'язану з нею національну винятковість, а з іншого – не може повністю інтегруватися в нове суспільство.

У цій статті ми спробуємо проаналізувати окреслену проблему та довести, що осередком збереження національної ідентичності іммігранта, який дозволяє уникнути деструктивного процесу акультурації та повної асиміляції, є діаспора.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення такого завдання: визначити особливості соціально-економічного, культурного і психологічного буття діаспоральних утворень, які прагнуть зберегти свою винятковість, неповторність, ідентифікуючи себе з певною історичною спільнотою, що проживає на конкретній території та є окремою складовою світової цивілізації.

Значущість проблеми ототожнення особистого «я» з груповим посилюється прагненням власного переосмислення традиційних форм життєвого устрою в умовах національно-культурного вакууму, який виникає при втраті етнічної ідентичності. Насамперед це пов'язано з необхідністю інтеріоризації діяльності окремого індивіда в межах цілої країни чи окремого етносу. А діалектичний метод осмислення цього процесу дасть змогу визначити основні пріоритетні напрямки співпраці цих інституцій.

Сформовані етноси, як правило, прагнуть розширити кордони свого існування, освоюючи території сусідніх та далеких країн, регіонів і навіть континентів, що призводить до зміни територіальної структури етносу – виокремлення поселенського ядра і етнодисперсних утворень, які, відділившись від материнського ґрунту, утворюють етносоціальні, етнополітичні, етнокультурні угруповання на новій батьківщині, якими і є діаспори. Якщо в планетарному масштабі рух людських потоків оцінюється переважно позитивно, то щодо окремих регіонів держави, народів, етнічних груп міграції супроводжуються деструктивними процесами. Зважаючи на це, за останні роки роль діаспори зросла. Причин є багато, серед яких слід назвати такі: по-перше, геополітичні зміни, зокрема й ті, що були зумовлені крахом комуністичної системи та призвели до виникнення нових країн на політичній карті світу; по-друге, політика полікультурності, яка активно впроваджується в тих країнах, де живе багато іммігрантів; по-третє, новітні комунікаційні технології, що суттєво покращили здатність мобілізуватися і сьогодні є потужним засобом суспільного згуртування.

Дослідженню сутності поняття «діаспора» присвячені праці Т. Чаптикової, В. Попкова, В. Дятлова, М. Турова, які вивчають його в етнографічному та соціологічному аспектах в сучасному світі. Так, наприклад, В. Дятлов зазначає: «Діаспора – не просто розсіяння..., це особливий тип людських взаємовідносин, специфічна система формальних або неформальних відносин, заснованих на спільності долі чи уявлень про історичну пам'ять країни-виходу...» [2, с. 127]. За В. Попковим, «Діаспора становить собою замкнену соціальну систему і сама продукує компоненти, з яких вона складається, за допомогою яких підтримує себе і завдяки яким існує як єдина система» [4, с. 95]. Таким чином, діаспора – це не просто окрема частина певного народу, що проживає за межами метрополії. Вона має специфічні організаційні форми, зберігає та примножує національні ознаки – мову, культуру, свідомість за умови громадської консолідації, тобто самого факту утворення діаспори.

Етнографічні процеси в суспільствах з активним міграційним рухом та проблеми й особливості соціально-демографічної інтеграції діаспоральних утворень у нове середовище розглядають В. Трощинський, В. Євтух, В. Маркус, В. Тішков. Найбільш поширеним сучасним розумінням діаспори є визначення її як сукупності населення певної етнічної чи релігійної належностей, що проживають в країні або районі нового поселення. В. Тішков піддає критиці це тлумачення та акцентує на слабкості традиційного підходу, підкреслюючи: «Діаспора – це явище передусім політичне, а міграція – соціальне», таким чином розмежовуючи сфери аналітичної діяльності дослідження [7, с. 224]. При цьому першістю у створенні діаспоральних утворень наділяються лише високоосвічені, самосвідомі особистості.

Історико-соціологічному аспекту дослідження діаспори присвячені роботи Д. Бязрової, Н. Преображенської, М. Козловця, А. Атаманенко, І. Ключковської та інших. Так, І. Ключковська визначає поняття «діаспора» через дослідження історії українців так: «Українська діаспора охоплює усіх українців, які опинилися за межами історичної батьківщини, незалежно з якої причини: розвалу імперій, світових воєн, природних катаклізмів, політичних чи економічних криз, особистих обставин... Діаспора є невід'ємною частиною українського народу, держави Україна і творить глобальний український простір» [8].

Термін «діаспора» належить до найменш чітко визначених понять, якими оперують суспільні науки. Така ситуація зумовлена надмірною ідеологізацією та існуванням багатьох наукових асоціацій, що гальмують і практично унеможливають процес точного визначення цього поняття. Та, незважаючи на існуючі дефініції, при подібному розгортанні подій воно ризикує перетворитися на ярлик, кліше, предмет та інструмент ідеологічної маніпуляції, через такі переважання можлива втрата евристичного значення терміна, що поставить під сумнів його застосування як наукового [Див.: 2, с. 132]. Вирішення цієї проблеми ми вбачаємо в застосуванні філософського підходу, що дозволить досягнути консенсусу в трактуванні цього історичного явища.

Популярність терміна «діаспора» відтворює феномен його масової експансії не лише в науковому середовищі, а й у суспільній практиці.

Завдання дослідження передбачає й аналіз поняття «ідентичність». На сучасному етапі розвитку суспільства оцінка ролі ідентичності має неоднозначний характер. З одного боку, через масовість руху населення значення ідентифікації ставиться під сумнів чи взагалі відкидається, а з іншого – відчуття вакууму на місці традиційних форм життєвого устрою, що виникають при міграції, та необхідність переосмислення цінностей в даних умовах підвищують значущість проблеми ототожнення. Під ідентичністю розуміють стан відповідності самому собі, раціональне усвідомлення індивідом самого себе як особистості, яка вирізняється від інших [Див.: 6, с. 6-7].

Головною частиною процесу національної ідентифікації є збереження в реципієнтів пам'яті про минуле власного народу, адже без зв'язку між поколіннями немає історії. Не можна заперечувати все, що було створено попередниками. Історична пам'ять допомагає збереженню національної ідентичності. Саме вона є фундаментом національної свідомості, яка передусім полягає в усвідомленні власної історії, і в час відродження культури та кардинальних зрушень роль пригадування дуже зростає. Сьогодні ж складно говорити про існування національної свідомості, яка б об'єднувала переважну частину населення країни та слугувала б ідеї розвитку держави і суспільства. Ситуація ускладнюється фактом поширення загальної кризи ідентичності.

Незважаючи на це, кожна людина усвідомлює себе ланкою в певному ланцюжку людського роду, коріння якого сягає в глибини століть. Тому втрата почуття причетності до цього коріння порушує звичайну течію життя кожного індивіда, призводить до особистісного дискомфорту, до почуття розмитості світу. Проблема ідентичності – це проблема антропологічна: прагнення до ідентифікації, утвердження себе як частини певної єдності, традицій, реалізація себе як певної цілісності виділяють людину із світу речей.

В основі національної свідомості будь-якого етносу, етнічної групи – психологічні процедури самоідентифікації через протиставлення «ми – вони». Люди часто не замислюються, чому вони інші (росіяни, французи, німці), тому і не прагнуть визначити національну ідентичність. Становище принципово змінюється в умовах соціальної нестабільності. Останню можна розглядати як обставини несприятливої історичної ситуації, яка перешкоджає самореалізації особистості. Тобто, коли суб'єкт не має можливості здійснювати соціальні дії у відповідності до власного рівня прагнень, що продукує

зміни у системі цілеспрямованості суб'єкта і його соціальної поведінці, призводить до порушень структурних характеристик особистості. Під несприятливою історичною ситуацією йдеться про таку соціальну ситуацію, в якій збереження конформізму особистості по відношенню до суспільства беззастережно призводить до порушень характеристик останньої, руйнує її цілісність, веде до деградації. Імміграція супроводжується історичною психологізацією, тобто здатна викликати психологічні зміни особистості, зумовлені змінами соціального середовища, важливими для процесу самореалізації [Див.: 1, с. 67-85]. З іншого боку, в межах діаспоральних утворень ця умова є сприятливою для активізації бажання ідентифікувати себе з власним етнорегіоном для поглиблення почуття причетності до етнічної спільноти і пришвидшення процесу виокремлення в общину.

Нормальна особистісна самоідентифікація з персоніфікованим почуттям повноти буття можлива за умови гармонізації процесу власної самоідентифікації з самоідентифікацією на інтерсуб'єктному рівні – сім'я, друзі, колектив, соціальна група, нація, людство [Див.: 3, с. 142]. Будь-яка ідентичність задана насамперед соціально-просторовим фактором і створює життєву ситуацію, в якій формується уявлення про власне і чуже. Основним механізмом, за допомогою якого самосвідомість зберігає почуття ідентичності, слугує механізм ідентифікації, є механізм суб'єктного уподібнення і зв'язування, механізм формування самосвідомості у відповідності до соціальних, національних впливів [Див.: 6, с. 61]. Інтегративна діяльність самосвідомості з досягнення ідентичності здійснюється за допомогою таких психічних механізмів ідентифікації :

1) побудова образу «я», якому суб'єктивно відповідає прагнення до пізнання самого себе (потреба в особистісній ідентичності);

2) побудова образу соціального «я» через прагнення до пізнання своїх групових ролей, до осмислення себе як соціального об'єкта (потреба у соціальній ідентифікації);

3) соціальна орієнтація, набування соціальної програми, усвідомлення і здобуття свого місця в соціальній системі (потреба в інтеграції Я – концепції) [Див.: 1, с. 111].

Якщо застосувати цей механізм до предмета нашого дослідження, то його можна трактувати як основу самозбереження в мультикультурному суспільстві та запобігти власному етнічному знекоріненню, послабити процеси асиміляції.

Характерною рисою життєдіяльності діаспори є прискорена інтеграція у суспільство проживання зі збереженням національних особливостей, національного культурного простору. Переміщення і переселення мігрантів на нове місце спонукає до необхідності їх адаптації в умовах чужоземного середовища. Процес акультурації можна розглядати паралельно з процесом виникнення в емігрантів почуття вдовolenості від перебування в новій країні і ступенем ідентифікації себе з нею. Даний пристосовницький спосіб життя може викликати в кінцевому результаті остаточне розчинення іммігранта в чужому середовищі.

Наскільки швидко буде відбуватись цей процес, настільки швидко відбудеться акультурація, яка містить такі стратегії: 1) інтеграція (явище поєднання переваг кожної з культур і створення на її основі більш складної національної ідентичності); 2) сепарація (при збереженні національної ідентичності відбувається зміна соціокультурної ситуації, яка не враховується індивідом); 3) маргіналізація (призводить до деградації особистості через відмову від культурних надбань країни-реципієнта і країни-донора); 4) асиміляція (процес стирання національних меж, повне поглинання іммігранта новою батьківщиною). Саме позитивне ставлення країни-реципієнта або навіть просто ігнорування нею міграційного процесу сприяє успішній інтеграції іммігранта, який втрачає зв'язок з метрополією, включаючись у нове суспільство. При здійсненні спротиву, прагненні нав'язати свою зверхність розгортання подій набуває діаметрально протилежного напрямку – національна меншина мобілізується та, незважаючи на існування плюралізму ідентичностей сучасної людини, повертається до національних витоків. На цей час і припадає остаточне оформлення соціального інституту – діаспори, що виступає оберегом національної ідентичності, яка перетворюється в сакралізовану цінність.

Адаптація є останньою стадією міграційного процесу, що йде за стадією формування рухливості населення і його переселення. У загальному вигляді адаптація – це процес пристосування суб'єкта міграції до об'єктивних умов навколишнього світу, що проходить такі етапи:

1) спрямований конформізм (коли мігранти знають, яким чином поводитися в новому середовищі, але внутрішньо не визнають системи цінностей нового оточення та притримуються традиційної системи);

2) взаємотерпимість (особистість та середовище виявляють лояльне ставлення до цінностей та форм поведінки кожної із сторін);

3) акомодация (характеризується взаєморозумінням та поступками);

4) асиміляція (повне пристосування, при якому індивід повністю відмовляється від власних цінностей та переймає нові, притаманні новому середовищу) [Див.: 5, с. 81].

Асиміляція відбувається у випадку відсутності кланового способу життя мігрантів, а проблема взаємодії діаспори зі старим та новим світом набуває двоякого характеру. З одного боку, культурна ізоляція найбільш вдала для мігрантів, бо немає необхідності перебудовувати ціннісні установки; а з іншого – існування діаспори створює конфліктну ситуацію між націями і заважає діалоговому спілкуванню.

Вона відбувається різними темпами залежно від поєднання таких факторів, як чисельність асимільованої групи, характер її розселення, час перебування в асимілюючому середовищі, вид занять, релігійний та культурний рівень, розвиток етнічної самосвідомості. Найменше небезпека асиміляції загрожувала представникам національно свідомих міжвоєнних та повоєнних хвиль, які, інтегруючись в життя країни поселення, старанно зберігали свою національну ідентичність з усіма важливими складовими: мова, церква, громадське, культурне, наукове життя. Залишаючи територію держави, мігранти насамперед розглядали це явище як тимчасове. Початкова настанова на «тимчасовість» перебування за кордоном відбивалася на всьому способі життя політичних емігрантів. Наприклад, тимчасовий характер перебування українських емігрантів у США безпосередньо вплинув на їх ставлення до американського суспільства: вони не вивчали англійської мови, мінімально контактували з американською громадою. Мало хто цікавився політикою цієї держави. Їх життєві плани були сфокусовані на поверненні додому. Більшість із них не тільки не докладала зусиль для інтегрування в суспільство країн поселення, а, навпаки, всіляко опиралася цьому. З іншого боку, емігрант, який ставав на шлях натуралізації (набуття громадянства країни поселення), вважався втраченою для української національної справи людиною. Найбільше втратили мову та національну ідентичність вихідці з України 70-х та пізніших років ХХ ст., переважно внаслідок впливу радянської системи, яка нівелювала національні ознаки населення республік.

Існування етнічних спільнот в однакових умовах призводять до вироблення стійких звичок, формування стереотипів, складних традицій, які закріплювалися у ході процесу етнізації. Якщо розглядати культуру як засіб передачі духовної спадщини від покоління до покоління, що забезпечує існування даного етносу в часі та просторі, то явище культурної адаптації є невід'ємним чинником інтеграції адаптанта в суспільство країни-реципієнта. «Культурна адаптація – це діалектично суперечливий нерозривний процес пристосування суспільств, окремих його членів до умов природного та соціального середовища через коригуючі механізми та цінності культури» [6, с. 6]. Інтеграція до нової спільноти може призвести до так званих «культурних дифузій», які спостерігаються на рівні мови, зміни економічної та політичної поведінки населення, ціннісних орієнтацій, життєвих стилів та повсякденної поведінки. Канали соціальної мобільності, а саме міграції, є потужним механізмом культурної дифузії, адже національні кордони більше не є закритими для перенесення найрізноманітніших культурних зв'язків разом з їх фізичними носіями.

Таким чином, у зв'язку з певними історичними обставинами діаспоральні утворення розсіяні практично по всій земній кулі, але впродовж тривалого часу зберігають елементи традиційної матеріальної та духовної культури, народні традиції, плекають рідну мову. При цьому діаспори, в їх традиційному розумінні, можуть перевищувати чисельність населення країн-донорів, тому вони справедливо розглядаються як потужні націотворчі та державотворчі фактори розвитку, дієві інструменти політичного, економічного та культурного впливу в країні проживання, ефективні засоби для утворення позитивного образу своєї держави в міжнародній спільноті.

Зважаючи на такий плюралізм асоціативного ряду понять і явищ, пов'язаних з трактуванням поняття «діаспора», пропонуємо власне бачення вирішення цієї проблеми: діаспора – це сукупність дисоційованих етнічних груп, наділених національною самосвідомістю, які, внаслідок певних об'єктивних і суб'єктивних причин, перебувають за межами країни поселення, зберігаючи при цьому національну ідентичність як головну умову буттєвісного укорінення іммігранта в суспільство країни-донора.

Як жодна людина не може жити без взаємовідносин, так і кожна етнічна спільнота, кожен етнос

відкриті для контактів і сприйняття культурних досягнень інших етносів. Але діалог культур може відбуватись за умови збереження цілісності між об'єктами взаємодії, їх самобутності. І хоча глобалізація – це об'єктивний процес розвитку людського суспільства, але він не носить фаталістичного характеру, а значить, його можна корегувати в інтересах усіх народів світу. Ця корекція повинна сприяти збереженню національних цінностей в єдиному історичному процесі, оскільки кожен народ є соціально-культурним утворенням. Кожен народ – це охоронець безцінного, унікального, духовного та історичного досвіду. І якщо зникнуть національні культури і залишаться одні стандартизовані форми прояву духовного життя, то людство може втратити власне істинне буття.

Отже, можемо стверджувати, що в умовах імміграції саме діаспора виступає осередком збереження національної ідентичності.

1. Боброва Е. Ю. Основы исторической психологи. – СПб.: Изд-во С-Петербург. ун-та, 1997. – 236 с.
2. Дятлов В. Диаспора: экспансия термина в общественную практику современной России // Диаспоры. – 2004. – № 3. – С. 126 – 138.
3. Козловець М. Ідентичність: сакральне і профанне // Філософська думка, 2008. – № 4. – С. 136-149.
4. Попков В. Диаспоральные общины в межкультурном взаимодействии: пути формирования и тенденции развития. Докт. диссерт., М. – 2003. – С. 400.
5. Преображенская Н.М. Философские аспекты миграционных процес сов // Вустник Московского университета. Серия 7. Философия. – 2004. – № 5. – С. 76.
6. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад.: В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін.; Під заг. ред. В. І. Воловича. – К.: Укр. Центр духовної культури, 1998. – 736 с.
7. Тишков В. А. Исторический феномен диаспоры // Исторические записки. М.: Наука. – 2000. – С. 207-236.
8. Ключковська І. Українська діаспора в об'єктиві сучасності – національно-політичний та духовно-культурний феномен / <http://www.mio.k.lviv.ua>.

Ігор Шульга

ІСТОРІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕТНІЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ НИЗОВОГО ПОВОЛЖЯ

Українська східна діаспора як феномен виникла відразу після здобуття в 1991 році незалежності України. Незважаючи на свою «молодість», східна українська діаспора має давню історію свого існування. Важливим аспектом її вивчення є питання етнічної самосвідомості українців, що живуть в Росії. Згідно результатів перепису населення 2002 р., в Російській Федерації проживає 2942961 українець [1].

Українці Низового Поволжя, незважаючи на майже повністю втрачені безпосередні зв'язки з історичною батьківщиною, до цього часу зберігають свої звичаї та культуру [2]. Сучасні дослідники історії та культури підкреслюють, що на протязі трьохсотлітньої історії у нижньоволзьких українців сформувалася особлива етнічна самосвідомість. І дотепер вони залишаються «забутою гілкою українського народу» [3].

Характеризуючи етнічну самосвідомість нижньоволзьких українців, необхідно ураховувати, що вона формувалася в «російському оточенні» і під впливом специфічних соціально-економічних і національно-культурних процесів, що відбувались у Низовому Поволжі.

Вивченню процесу формування етнічної самосвідомості в українців Низового Поволжя практично не приділялося уваги. Розпочаті в 1920-х рр. спроби визначити рівень національної самосвідомості в українців Низового Поволжя лише частково можна вважати науковими, оскільки висновки багаторазових комісій, які займались цим питанням, були підвладні серйозному впливу політичної кон'юнктури того часу. Виключенням можна назвати дослідження А. Дульзона в області діалектології

мови місцевих українців. В наступні роки дослідження рівня етнічної самосвідомості практично не проводились і тільки в 1990-х рр. вони були відновлені.

Мета роботи: по-перше, показати головні чинники, завдяки яким протягом XVIII – XIX ст. переселенцям з України вдалося зберегти не тільки головні етнічні риси, притаманні українцям, але й сформувати особливий тип самосвідомості; по-друге, показати той ключовий момент, який вплинув на кардинальну трансформацію етнічної самосвідомості у цієї окремої групи українського народу.

Як раніше, так і зараз на побутовому рівні українці називали росіян «москалями», а ті, в свою чергу називали українців «хахлами». Через деякий час нижньоволзькі українці прийняли етнічну самоназву «хахол». Необхідно звернути увагу на те, що в нижньоволзькому розмовному варіанті наголос робиться на перший склад «ха», а не на «хо», оскільки нижньоволзькі українці кажуть саме «хахли», а не «хохли». Особливо на такий правильний варіант вимови цього терміна вказував видатний історик М. Костомаров у своїй роботі «Две русские народности». Костомаров стверджував, що «... більш за все прийнялася назва «хахол». Очевидьки, що прийнялася вона не своєю етимологією, а тільки через ту звичку, з якою вважають її Великоруси. ... Великорус розуміє під ним справжній народний тип. Перед Великорусом зі словом «хахол» устає чоловік, що говорить якоюсь певною мовою, має свої певні звичаї, свої особливості домашнього життя, своєрідну народну фізіономію» [4]. Тому не дивно, що і сьогодні старожили точно знають, в якому селі живуть «хахли», а в якому – «москалі» [5].

Кажучи про ключові моменти, що вплинули на формування особливої форми етнічної самосвідомості українців Низового Поволжя, необхідно виділити ряд чинників: чумацький промисел, релігійність та особливість адміністративного устрою.

Сьогодні потрібно відзначити існуючий факт – більшість нижньоволзьких українців, згадуючи про своє історичне минуле та етнічну належність, на перше місце ставлять трудову спеціалізацію своїх предків (чумацтво) і тільки після цього кажуть про свою належність до української нації. Навіть нащадки українців Низового Поволжя, які не були пов'язані з соляним промислом, не дивлячись на історичну правду, в більшості випадків додають до історії своїх предків сюжет про Ельтонський промисел.

З 1747 р. українці почали активно заселяти Низове Поволжя. Уряд запросив всіх бажаючих за платню взяти участь у транспортуванні солі з Ельтонського озера.

Переселенцями в Низове Поволжя були чумаки, переважно вихідці зі Слобідської України. Поселення формувалися суто як українські, навіть в офіційних документах того часу до назви таких поселень зазвичай додавався прикметник «малоросійський» (Малоросійська слобода Покровська, Малоросійська слобода Миколаївка та інші). У випадках, коли українці селились у поселеннях, раніше заснованих росіянами, старожили відокремлювались у так звані «руські слобідки». З ростом чисельності українців у поселеннях та незначна кількість великоросіян втрачала свою домінантність і вже жодним чином не впливала на життя українських громад. У переважній більшості випадків українці створювали свою, окрему «малоросійську» громаду. Тому не дивно, що майже до кінця XIX ст. в однім поселенні могло існувати два типи адміністративного громадського правління: російський схід і малоросійська громада. В українській частині такого поселення було своє сільське правління, своя церква. Гуляння молоді відбувалось окремо, змішані шлюби серед українців і людей інших національностей були як виняток.

В короткий час уряд усвідомив всю важливість чумаків і зробив їх окремою категорією російського селянства – ельтонськими соляними візниками.

Збираючись у дорогу, чумаки вибирали собі отамана і безумовно підкорялись йому. З часом отаманів валки почали називати білетиками, оскільки після свого обрання отаман у Соляній конторі отримував білет (контракт) на перевезення солі.

Умовою вдалих валок було безумовне виконання вікових чумацьких законів і традицій. Незмінним правилом чумаків було давати відпочинок волам у час вечірньої та ранкової зорі. В дорогу чумаки завжди з собою брали півня, який будив їх вранці. В останню валку перед в'їздом у слободу чумаки золотили роги своїм волам.

Чумацтво втілювало в собі не тільки український трудовий промисел, але і значну частку козацької сутності і життя. Подорож за сіллю завжди була пов'язана з небезпекою, бо в степах лівобережжя Волги вільно себе почували киргизи-кайсахи, напади яких на чумацькі валки були не рідкістю. Відправившись у дорогу, чумацька валка одночасно ставала козацьким воєнізованим загоном, що захищав своє добро. Не дивно, що сусіди українських чумаків, німці-колоністи називали слободу

Покровську Kosakenstadt – місто козаків. Потрібно також зазначити, що ще в першій половині XIX ст. німецький вчений Ф. Боденштедт відзначав тісний традиційний зв'язок простого українського народу і Запорізької Січі [6]. Сформована система місцевої влади в чумацьких слободах Низового Поволжя несла в собі не тільки відбиток традицій і досвіду громадського устрою посполитих українців, але й окремі елементи козацької системи управління.

Мешкаючи в тісному контакті з іншими національностями Низового Поволжя (росіянами, німцями, татарами, мордвою та ін.), українці намагались зберегти свою культуру та звичаї своїх батьків. Російські чиновники, що бували в слободах чумаків, відмічали схожість поселень, житла та традицій українців Низового Поволжя з їх історичною батьківщиною. Офіцер Генерального Штабу, що обстежував у середині XIX ст. Саратовську губернію, характеризував українців таким чином: «Малоросіяни ... живуть добре, села їх широкі, хати чисті та просторі, а жителі зберегли свій національний характер і звичаї. Мова, житло, одяг, їжа, релігійність – все без зміни переходить із роду в рід» [7].

Однією з форм збереження української самобутності в Низовому Поволжі була релігія. Українці цього краю належали до православної церкви. Майже всі сторони їх культурного та побутового життя були пронизані вірою в Бога. Як відзначав священник Малоросійської слободи Покровської Любенський О. Л. в середині XIX століття: «...всі православного віросповідання. Не було прикладу, щоб хто-небудь із православ'я перейшов в яку-іншу секту чи єресь. Всі малороси дуже побожні, старанні в виконанні церковних обов'язків. По неділях і в святкові дні всі церкви повні народу; чоловіки стоять на правій стороні, а жінки – на лівій. Кожний рік всі постяться по одному разу, а деякі старі люди по чотири рази; під час кожного посту суворо утримуються від надмірного вживання їжі. Особливе завзяття мають до відвідування святих місць. Із слободи кожний рік до тридцяти чоловік відправляються на богомилля в Київ, Почаїв, Воронеж і Москву і звідти приносять різні священні речі, книги та ікони» [8]. Під час історико-етнографічної експедиції 2009 р. в Самійлівський район Саратовської області було встановлено, що до початку революційних подій 1917 р. щорічно самійлівці та жителі навколишніх українських слобод здійснювали паломництво в Київ і Почаїв. На питання: «Навіщо так далеко ходити, поряд Саратов?» респонденти відповідали, що «Там луче. Така традиція. Так завжди було ще за їх пра-пра-прадідів».

Релігійність відчувалась не тільки в церкві, а й у хаті українців. Описуючи житло українців слободи Самійлівка, І. Горизонтов зазначав: «З особливим завзяттям і зворушливою любов'ю вбирається передній петний (червоний. – *І. Ш.*) кут української хати, де стоять вшановані малоросами ікони Божої Матері, Спасителя та Іоанна Хрестителя, потрійне зображення, яке можна зустріти майже в кожному домі. Сюди, в цей «святий» куток, зноситься все, що тільки релігійне завзяття малороса знаходить достойним для розміщення в цьому місці. Стіни обтягнуті строкатими шпалерами, від стелі спускаються тоненькі нитки, на яких тихо коливаються майстерно зроблені з хліба голубки, яблучка, яйця та інші фігури з світу рослин і тварин, але тільки тих, які народна свідомість вважає чистими і непорочними. За іконами покладені цілі пучки священної верби вхідного воскресіння, червоної калини і пахучих трав: гвоздики, нагідок, любистку» [9].

На нові місця помешкання чумаки переносили національні громадські та побутові звичаї. Заснувавши свої слободи на нижньоволзьких берегах, як зазначав таємний радник А. М. Фадеев, українці «...почали поступово створювати свої громадські відношення. За прообраз [вони] взяли ті готові форми громадського порядку, які виробила життєва практика їх рідної України» [10].

Уряд прихильно ставився до переселенців і наказував воєводам, щоб ті не втручались у внутрішній устрій малоросіян [11]. Спільноти жителів слобод нижньоволзьких чумаків, також як і в Україні, називались громадами. Найвищим органом управління в малоросійській громаді був сход, який також називався Громадою. За ступенем важливості ухвалених рішень і частоті скликань Громади розділялись на загальні та часткові. Ділення Громади на загальну та часткову відповідало традиціям українських козаків, у яких Рада також ділилась на Велику раду – раду всіх козаків і Малу раду – раду Старшин, підлеглу Великій раді [12].

Виконавчу владу в слободі очолював Голова. Крім голови, у структуру слобідської влади входили: отаман, сотники і десятники, які щорічно обирались чумацькою спільнотою. Першим помічником голови був отаман. Обов'язки нижньоволзьких слобідських отаманів генетично були пов'язані з обов'язками «городових» отаманів Лівобережної України і слобідських отаманів Запорізького Війська [13], які переважно обмежувались тільки адміністративною владою на означених територіях [14].

Структура української громади у своїй основі зберігала козацьку курінну систему адміністративного поділу. Чумацька громада, також як і козацький курінь, ділилась на сотні та десятки, на чолі яких стояли сотники та десятники. Мінімальною адміністративною одиницею в українській громаді також, як і в курінній системі, була десятка.

В 1828 р. ельтонські чумаки були позбавлені статусу державних солевізників і прирівняні в правах та обов'язках з державними селянами.

Виділення ельтонських чумаків в особливу категорію зробило їх закритою корпоративною групою українського селянства, навіть серед своїх співвітчизників, що проживали в Низовому Поволжі. Таким чином, статус державних солевізників до самого ХХ ст. зумовив збереження традиційної культури та національні риси українців у Низовому Поволжі: їх житло, сімейно-побутові особливості. Ми також повинні ураховувати результати багаторічної цілеспрямованої національної політики російського царизму. Відірваність від своєї історичної батьківщини, відсутність культурного обміну прискорювали асиміляційні процеси серед нижньоволзьких українців, але повністю не знищили національну свідомість нижньоволзьких чумаків та їх нащадків.

Не менш яскравою і в той же час суперечливою сторінкою в історії українців Низового Поволжя, як і інших регіонів РРФСР, була українізація, яка проходила в 1923–1933 рр. У цей період відбулися ключові процеси трансформації етнічної самосвідомості українського населення РРФСР. Особливістю українізації в РРФСР, на відміну від аналогічних процесів, що відбувались в Україні, було те, що вони на перших порах стосувались тільки сфери народної освіти.

На початковому етапі нижньоволзькі українці з зацікавленістю сприйняли українізацію і сприятливо поставились до переведу шкіл на українську мову [15]. На реалізацію планів українізації активно відгукнулася українська студентська молодь. Але брак фінансування й масштабність завдань українізації не викликали захоплення у працівників відділів народної освіти (ВНО), що виразилось в «індиферентності» до українського питання, а в деяких випадках і в явно ворожому ставленні до нього [16]. Нижньоволзькі комуністи розцінили проведення українізації як помилковий крок. Більшість партійних робітників і ВНО стверджували, що українців необхідно вважати одною з гілок великоросійської народності. В результаті національно-культурне обслуговування українців на кінець 1923 р. було переведено знову на російську мову. Таким чином, українізація Низового Поволжя за ініціативою місцевої партійної та радянської влади була згорнута, не встигнувши початися.

Подальші спроби Совнацмена НКП зрушити українізацію з «мертвої точки» залишались безуспішними. Незважаючи на те, що чисельні комісії неодноразово «відкривали губернській владі очі» на те, що «малороси це і є українці» [17], а відповідно необхідно проводити українізацію, місцева влада продовжила під виглядом інтернаціонального виховання русифікацію місцевих українців. Нижньоволзькі комуністи, особливо повітового та волосного рівня, стверджували, що українізація обов'язково призведе до росту національної самосвідомості та різного роду ухилів. 15 вересня 1925 р. на загальноповітовому засіданні, присвяченому українському питанню, Президія Камишинського повіткому РКП(б) постановила: «При подальшій довгостроковій агітаційній роботі з популяризації української мови за рахунок великоросійської, пробуджуючи національні почуття українців, котрі вже зараз виділяються серед великоруського населення, можна добитись такого стану, що українське населення погодиться на введення української мови в школах і установах, але від цього Президія повіткому інших результатів, окрім шкоди, не бачить» [18].

Ставлення місцевої влади до українського питання та українізації РРФСР стало змінюватись тільки на початку 1929 року. Низька ефективність політико-роз'яснювальної роботи в районах зі значним відсотком національного населення перешкождала швидкому створенню колективних господарств. У національних районах більшовикам була необхідна підтримка біднішого селянства в боротьбі з куркульством.

Поворот у сторону українізації впроваджувався на чіткій класовій платформі та рішучій боротьбі з куркульством, великодержавним і місцевим шовінізмом, які на той час вважались проявом правого ухилу. Партія зобов'язала партійний і радянські апарати українських сіл перевести всю роботу на рідну мову населення. Питання, пов'язанні з українізацією, були поставлені під жорстокий контроль партії. Важливим психологічним результатом українізації було те, що місцеві українці перестали соромитись своєї української мови і почалося формування відчуття спільності мови та культури з народом їх

історичної батьківщини. Нижньоволзькі «хахлы» все частіше стали замість попередньої самоназви використовувати етнонім «українці».

Процес українізації зачепив практично всі місцеві партійні та радянські установи краю. 1931 – кінець 1932 рр. можна вважати піком українізації. В цей період в краю видаються українська крайова газета «Шляхом Леніна» і український варіант літературно-художнього журналу «Ленінові заповіді», відкриваються українські бібліотеки та книжкові магазини. До 1933 р. в українських районах планувалось розширити сітку шкіл II-го ступеня та закінчити перехід до навчання на українській мові.

Однак потрібно зазначити, що переслідувані партією цілі були далекі від національно-культурних потреб українців Низового Поволжя. При кожному зручному випадку партійне керівництво краю підкреслювало, що впроваджена українізація «національна за формою, але пролетарська за сутністю». А це значило, що будь-який прояв самобутності української культури розцінювався як прояв націонал-шовіністичної ідеології – ідеології українського куркульства.

«Золотий період» українізації був недовгим. 16 грудня 1932 р. на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) було розглянуто питання «Про українізацію в ДСК, Казахстані, Середній Азії, ЦЧО та інших районах СРСР» [19]. Політбюро прийняло рішення терміново згорнути українізацію. Керуючись вказівками центру, 8 лютого 1933 р. на засіданні бюро Нижньо-Волзького крайкому ВКП(б) було розглянуто питання «Про роботу з українським населенням в краї» і прийняті відповідні заходи щодо згортання українізації.

Рішення партії щодо згортання українізації нанесло суттєвий удар по формуванню «української» самосвідомості в українців Низового Поволжя. Незважаючи на те, що в офіційних документах наявність українців у Низовому Поволжі не заперечувалась, але прояви українцями своєї національної самобутності розцінювались як прояви українського націоналізму. Подальше виховання українців у дусі інтернаціоналізму призвело до того, що українська мова знову була витиснена на рівень тільки побутового спілкування. Навчання українських дітей на російській мові прискорило асиміляційні процеси і викликало нову трансформацію етнічної самосвідомості. На даний момент у сьгоднішніх нащадків нижньоволзьких українців спостерігається процес посиленого руйнування особливої форми української самосвідомості. Ми повинні констатувати, що в результаті інтернаціонального виховання в радянський період і наступної зміни ідеологічних орієнтирів останнього двадцятиріччя молоді нащадки нижньоволзьких українців у переважній більшості вже не знають історичного минулого попередніх поколінь і здебільшого на побутовому рівні використовують російську мову. Зараз молоді люди, що мешкають на теренах українських етномасивів Низового Поволжя, все частіше визнають себе росіянами, а не українцями.

1. Режим доступу: http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_01.xls.
2. Север'янова О. З історії автохтонного українського населення Низового Надволжя // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. – Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2005. – С. 23.
3. Пержило В. Забута гілка українського народу (розповідь про українців, що в силу певних обставин стали хохлами). Режим доступу: <http://ukrvolga.seun.ru/science/perjilo.html>
4. Наконечний Є. П. Украдене ім'я: Чому русини стали українцями. – Львів: 2004. – С. 315.
5. Север'янова О. ... С. 23.
6. Див.: Bodenstedt F. Die poetische Ukraine. – Stuttgart u. Tübingen, 1845. – С. 22.
7. Военно-статистическое обозрение Российской империи. Саратовская губерния. – Т. V. Ч. 4. – СПб.: Типография Департамента Генерального Штаба, 1852. – С. 67, 68.
8. Див.: Слобода Покровская // Самарские губернские ведомости. Часть неофициальная. – 1855. – 23 июля.
9. Горизонтов И. Слобода Самойловка. Три острова тож (балашов уезда) (этнографический очерк) // Памятная книжка Саратовской губернии на 1872 г. – Отдел III. – С. 36.
10. Див.: Там само. С. 41.
11. Див.: Альбовский Е. А. Харьковские казаки, I-я книга I-го тома. – Харьков: Райдер, 2005. – С. 93.

12. Див.: Паньонко І. М. Система органів управління Запорізької Січі. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2006. – С. 83.
13. Див.: Там само. – С. 68, 107.
14. Див.: Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. – Львів: Світ, 1990. – С. 240.
15. Див.: Державний архів новітньої історії Саратовської області. Ф. 27. – Оп. 3. – Д. 455. – Л. 44.
16. Державний архів Російської Федерації Ф. А-296. – Оп. 1. – Д. 75. – Л. 3.
17. Там само.. – Л. 18-19.
18. Там само. – Л. 11.
19. Див.: Политбюро ЦК РКП(б) – ВКП(б). Повестка дня засідань. 1919–1952: Каталог / Т. II. 1930–1939. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2001. – С. 382.

Жанна Янковська

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА СТУДІЇ З УКРАЇНСЬКИМ ФОЛЬКЛОРОМ СЛАВІСТА ОСИПА БОДЯНСЬКОГО В СЕРЕДИНІ ХІХ СТ. У МОСКВІ

Осип Максимович Бодянський – перший вчений-славист, родом із Полтавщини (народився 31. 10. 1808 р. у м. Варва Лохвицького повіту Полтавської губернії – зараз Чернігівська обл.). У 1834 році, успішно закінчивши Московський університет, він залишається тут викладачем в одній із гімназій, а вже через три роки захищає магістерську дисертацію. Власне, уже навчанням в університеті розпочався московський період життя вченого, який тривав до його смерті з перервами на закордонні наукові експедиції-відрядження та короткі візити на батьківщину. Будучи по суті вченим-енциклопедистом (славист, мовознавець, археолог, письменник, видавець, перекладач, фольклорист), О. Бодянський та його діяльність були незаслужено призабуті на Україні.

У цій розвідці хочеться зробити акцент саме на студіях вченого з українського фольклору, через який, природно, він ідентифікував себе з українським народом, оскільки, як відомо, фольклор є неодмінною складовою національної культури. Вчений протягом усього свого життя спілкувався з іншими українцями, у тому числі – науковцями-фольклористами.

Велика довголітня дружба, наприклад, з'єднувала Осипа Бодянського з шанувальником старовини, вченим-істориком, письменником, поетом, перекладачем і фольклористом Пантелеймоном Кулішем. О. Бодянський піклувався виданням багатьох творів П. Куліша, зокрема, його першого історичного роману «Чорна рада», сам вів записи українських народних пісень і казок. Він надсилав Кулішеві на заслання книги із своєї бібліотеки. У нарисі «Жизнь Куліша» про Бодянського записано: «Куліш вельми хвалить сього ученого мужа за його сильний характер. Такі, мовляв, люде тихим робом своїм і щоденною науковою працею вславляють рідну Україну краще, ніж великомовні патріоти, що тільки наших супротивників дратують» [2, с. 254]. О. Бодянський, як і Куліш, друкувався під багатьма псевдонімами, пройнятим українським народним «духом»: Бода-Варвинець, Ісько Матирина, І. Мастак. Сам полтавчанин, він ніколи не цурався рідного краю і рідної мови, а, працюючи в Московському університеті, надзвичайно багато зробив для видання творів своїх земляків-українців. Неодноразово у статтях наголошував на абсолютній несхожості української та російської народної поезії, давав характеристику українським пісням, досліджував фольклор інших слов'янських народів. Саме Бодянський, перебуваючи в 1837-1842 рр. у науковому відрядженні в південно- і західнослов'янських країнах, встановив зв'язки із вченими-фольклористами П. Й. Шафариком, Я. Колларом, В. Ганкою, В. Караджичем та ін., був близький до слов'янофілів. Повернувшись до Москви, він очолив кафедру слов'янської історії та літератури Московського університету, де проявив себе як талановитий організатор та педагог. У 1845 році О. М. Бодянського обрали секретарем «Общества Истории и Древностей», а з 1846 року під його керівництвом праці даної організації почали видаватися у формі «Чтений». Ця організація дала поштовх для створення аналогічних і на Україні. Автор згуртував навколо себе групу науковців-патріотів, до числа котрих належав і П. Куліш, М. Максимович, М. Костомаров, І. Срезневський та інші. Скажімо, П. Куліш ділився з Бодянським усіма своїми творчими планами, успіхами й невдачами, саме він друкує впорядковані Кулішем літописи Самовидця та Грабянки.

Магістерська дисертація О. Бодяньського називалася «О народной поэзии славянских племен». Незважаючи на час, у який він жив, учений вже тоді відкидав будь-яке схилання перед іноземщиною. У своєму дослідженні стосовно цього він пише: «Минула вже пора звабних ідей космополітизму... Минула вже пора мавпування... Ні, в теперішній час... всякий народ хоче залишатися тим, чим він є, чим він може стати..., хоче бути собою, жити своїм корінним життям, мислити своєю головою, відчувати своїм серцем, бажати своєю волею...» [Цит. за: 1, с. 24]. Слова, можна сказати, пророчі, звучать по-сучасному злободенно. У 1855 році вчений захистив докторську дисертацію «О времени происхождения славянских письмен», яка не втратила своєї актуальності й до сьогодні, адже проблема, порушена у ній О. Бодяньським, нині, в умовах суверенності та національного утвердження, набула нового бачення й активно обговорюється та досліджується науковцями.

Відомо також про тісні стосунки О. Бодяньського з М. Максимовичем у московській період життя останнього. Після від'їзду Максимовича на Україну вони довгий час листувалися [3, с. 24].

Варто згадати видання фольклористом збірки стилізованих українських казок під назвою «Наські українські казки» (1885), де Бодяньський виступає під псевдонімом Іська Матиринки. Але найбільше зусиль в цьому напрямку він приділив підготовці збірника українських народних пісень, записаних ним і його братом Федором. Брати Бодяньські збирали пісенний матеріал в основному у 1830-1850 рр. на Полтавщині, Київщині та Чернігівщині. Багато пісень записано від рідних. Хоч на цій території збирали фольклор також Максимович, Куліш, Білозерський, Метлинський, Маркович, все ж у найбільшій кількості одиниць до нас дійшло зібрання братів Бодяньських.

Цілком закономірно може виникнути запитання: чому, маючи в руках такий багатий матеріал і будучи безпосередньо причетним до видавничої справи, О. Бодяньський відтягував зі своїм збірником? Частково це можна пояснити тим, що саме в цей час пісенних збірників побільшало (відомі видання І. Цертелева, М. Максимовича, А. Метлинського, І. Срезневського, пізніше – Я. Головацького, «Записки о Южной Руси» П. Куліша). Тому, можливо, О. Бодяньський готував більш сконцентроване фундаментальне видання, аби не повторюватись. Тим більше, що, коли простежити в цей період за перепискою І. Срезневського, П. Куліша та О. Бодяньського, то можна припустити, що це мав бути синтезований збірник пісенного фольклору з усіх їхніх колекцій. П. Куліш 21 серпня 1846 року писав О. Бодяньському: «Ви ще не знаєте, що я, Срезневський, Метлинський і Костомаров з'єднали свої збірники українських пісень в один, і тепер займаємось вказуванням усіх варіантів по різних списках, так щоб ні одне слово не загинуло, на Максимовича мало надії. Він і сам не видає, і своєї колекції не випустить. Але ви, я впевнений, приєднаєтесь до нас» [4, с. 398]. Із наступного Кулішевого листа від 1 вересня 1846 року можна зрозуміти, що Бодяньський відмовив йому, очевидно, тому, що готував власне видання, на що Куліш відповів: «Відмова в повідомленні мені пісень не лише не засмучує мене, але захоплює. Друкуйте! (Тільки ради Бога, відмічайте, де яка пісня записана і не складайте із двох однієї). Можливо, і я схилю Срезневського та Костомарова передати Вам наш збірник» [Там само, с. 407]. Мабуть, Куліш заручився такою згодою, бо пізніше стало відомо, що він «надіслав О. Бодяньському чимало особисто зібраних текстів народних пісень (*чи не той це рукописний збірник Куліша, що, за повідомленням М. Азадовського («История русской фольклористики», Т. I*), зберігається в Москві, у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки – раніше Всесоюзної ім. Леніна? – Ж. Я.), запис весілля із Стеблева, зроблений 1845 року С. Левицьким, а також пісні, записані В. Білозерським, копію пісенного зібрання з Волині М. Костомарова» [1, с. 29]. А І. Срезневський в листі від 17 вересня 1846 року повідомляє О. Бодяньському, що «пісні неісторичні віддав Кулішеві» [Там само, с. 30]. Можна думати, що, одержавши таку масу фольклорного матеріалу, Бодяньський взявся за його впорядкування і комплектування збірника. На жаль, ця робота не була завершена вченим, і після його смерті сконцентровані у нього записи потрапили в різні руки. Доля багатьох зошитів невідома. Зібрання пісень братів Бодяньських, що збереглися, упорядкували і видали тільки у 1978 році А. Ю. Ясенчук та О. І. Дей під назвою «Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодяньських».

У 50-х роках стосунки П. Куліша з О. Бодяньським похолоднішали через досить дріб'язкову суперечку (відображену у листах цього періоду). Але Куліш завжди залишався високої думки про Бодяньського, тому, коли одержав звістку про його смерть, то написав у листі до А. Ф. Кістяківського: «Про смерть Бодяньського ми прочитали в «Московских Ведомостях», незабаром після одержання книги «Чтений», на якій надруковано: «1877, книга перша (сота)». На сотні таких томів не соромно і спочити сном вічним. Бодяньський може про себе сказати: «Течение жизни скончах и веру соблюдох». Як

науковець, він був високоморальною особистістю... Коли я жив у засланні, Бодянський прислав мені багато книг із своєї бібліотеки, за моїми повідомленнями про те, які мені потрібні. А книгами він дорожив «аки зеницею ока» [5, с. 19]. А І. Я. Франко стосовно видавничої діяльності вченого, і зокрема «Чтений», писав: «Сто томів цього видання – се найкращий, справді величний пам'ятник невсипущої діяльності О. Бодянського [6, с. 14].

Нами згадана лише частина україномовних та українознавчих видань, що побачили світ завдяки невтомній діяльності справді патріота Осипа Бодянського у Московському університеті. Насправді їх набагато більше, що виходить за рамки цієї розвідки і заслуговує на окреме дослідження. Та й загалом наукова та видавнича спадщина вченого має бути вивчена та належним чином поцінована, адже всім своїм життя та невтомною працею він вславляв Україну.

-
1. Дей О. І. Фольклористична діяльність Осипа та Федора Бодянських // Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодянських.– К.: Наукова думка, 1978.
 2. Куліш П. Жизнь Куліша//Куліш П. Твори в двох томах. – К.: Наукова думка, 1994.– Т. 1.
 3. Письма О. М. Бодянского (1808-1876)//Киевская Старина. – 1899.– Т. XVI.– № 7-9, июль.
 4. Письма П. А. Кулиша к О. М. Бодянскому (1846-1877)// Киевская Старина. – 1897.– Т. LVIII.– № 7-9, сентябрь.
 5. Письма П. А. Кулиша к А.Ф.Кистяковскому//Киевская Старина.– 1902.– Т. LXXVII.– № 4-6, апрель.
 6. Франко І. Осип Бодянський. Наські українські казки запорожця Іська Матиринки. – Львів: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1903.

СЕКЦІЯ 3. НОВІТНІ ЯВИЩА СВІТОВОГО УКРАЇНСТВА В КОНТЕКСТІ СХІДНОЇ ДІАСПОРИ ТА НОВОЇ ХВИЛІ ЕМІГРАЦІЇ

Василь Буртник

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ВИКЛИКИ

У світі не існує, напевно, жодної країни, яка б на різних етапах свого розвитку не була задіяна у світових процесах міграції.

Міжнародна міграція робочої сили, зокрема еміграція українських робітників-мігрантів, здійснюється, в першу чергу, з економічних причин.

Міграція, що носить змушений характер, приводить до росту соціальної напруженості, породжуючи проблеми забезпечення мігрантів житлом і роботою, іноді їжею й одягом, медичним забезпеченням, вирішення психологічних проблем, пов'язаних з адаптацією на новому місці проживання.

Міграційний процес для українського народу щораз більше набуває ознак соціального лиха.

До проблемних питань, з якими пов'язана трудова міграція, належать вироблення та впровадження чіткої комплексної державної політики у сфері трудової міграції, удосконалення статистичного обліку міграційних процесів, недосконалість практичного застосування міжнародних угод про взаємне працевлаштування громадян, недосконалість легального посередництва з працевлаштування за кордоном.

За результатами дослідження «Зовнішні трудові міграції населення України» було виявлено, що вік трудових мігрантів становить 20-49 років (представники найбільш економічно продуктивних вікових груп), майже 70 % мігрантів становлять чоловіки, рівень освіти потенційних мігрантів – професійно-технічна та повна середня. Виїзд за кордон розглядається як стратегія життєвого шляху для молодого покоління.

Одним із важливих завдань, які ставить перед собою Служба зайнятості, є забезпечення населення інформацією про небезпеки, які чекають на осіб, що хочуть мігрувати з метою працевлаштування, а також мотивування учнівської та студентської молоді як потенційних працівників професійно визначатись та шукати роботу в Україні.

Упродовж 2009 року у Р(М)ЦЗ Львівської області було проведено **264** профінформаційних семінари «Запобігання нелегальній трудовій міграції, торгівлі людьми, експлуатації дитячої праці», у яких взяли участь **5148** осіб, а також було проведено **136** профконсультаційних семінарів з питань запобігання нелегальній трудовій міграції та торгівлі людьми, в яких взяло участь **2192** особи. Було проведено **29** семінарів з питань запобігання торгівлі дітьми та експлуатації дитячої праці, в яких взяло участь **339** осіб.

Трудовий та інтелектуальний потенціал потрібно виховувати та берегти сьогодні, бо завтра вони можуть сприяти розвитку однієї з світових держав, але не України.

Наталія Бочкор

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІТЕЙ МІГРАНТІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

У 2006 році Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна» організував проведення дослідження «Проблеми дітей трудових мігрантів». Дослідження виявило, що діти, батьки яких перебувають за кордоном, мають низку проблем психологічного та соціального характеру, зростає їх уразливість щодо втягнення до злочинного світу. Воно також показало недостатню готовність педагогічних кадрів та соціальних працівників працювати з такими дітьми через брак знань щодо їх особливостей та недостатнє методичне забезпечення.

З метою покращення ситуації, що склалася, Міністерство освіти і науки України видало наказ № 865 від 28. 12. 2006 «Про соціально-педагогічну та психологічну роботу з дітьми трудових мігрантів». У рамках діяльності згідно з Наказом Центр «Ла Страда-Україна» спільно з Українським науково-методичним центром практичної психології та соціальної роботи провів 5 обласних семінарів у пілотних областях: Луганській, Донецькій, Чернівецькій, Тернопільській та Київській у 2007 р. Аналіз відгуків учасників семінарів показав нагальну потребу у продовженні таких заходів. Тому діяльність продовжена в рамках наступного наказу Міністерства освіти і науки України № 1176 від 25. 12. 2007 «Про організацію і проведення соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів у 2008 році»

Відповідно до наказу було проведено ще 20 навчально-практичних семінарів на тему «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів», видано друковану версію навчально-методичного посібника «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів» для практичних психологів, соціальних педагогів та інших категорій педагогічних працівників, розроблено інформаційні буклети для учнів навчальних закладів, забезпечено фахівців посібником та інформаційними буклетами з проблеми соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів.

Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна» спільно з Українським науково-методичним центром практичної психології та соціальної роботи Міністерства освіти і науки України здійснював моніторинг проведення інформаційно-освітньої, соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів у навчальних закладах 22 областей України, а також у містах Київ та Севастополь у 2008 та 2009 рр.

У жовтні – грудні 2008 р. було зібрано дані про проведення такої роботи у 9 областях України: Чернівецькій, Сумській, Волинській, Житомирській, Хмельницькій, Кіровоградській, Донецькій, Луганській та Київській областях. У квітні – червні 2009 р. було зібрано дані з 13 областей України (Вінницької, Дніпропетровської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Рівненської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Чернігівської) та міст Києва і Севастополя. Не отримано даних про проведення роботи з дітьми трудових мігрантів у навчальних закладах Черкаської та Полтавської областей.

Метою даного дослідження було визначення ситуації з проведенням роботи соціальними працівниками, психологічними службами, педколективами навчальних закладів України з дітьми трудових мігрантів; виявлення труднощів, з якими доводиться зіштовхуватися фахівцям; розроблення рекомендацій, які б полегшили роботу з дітьми трудових мігрантів та зробили її більш ефективною.

За даними проведеного дослідження, обсяг інформаційно-освітньої, соціально-педагогічної та психологічної роботи з учнями ЗНЗ України, які підпадають під імовірну групу дітей трудових мігрантів, різний. Відповідно до отриманих результатів, найбільше навчальних закладів, у яких здійснюється робота (відносно загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів) у Хмельницькій (95,5 %), Житомирській (95,2 %), Чернівецькій (89,2 %), Дніпропетровській (91 %) та Миколаївській (94,2 %) областях, найменше – у Харківській (8,1 %) та Одеській (8,4 %) областях. Велика кількість навчальних закладів (понад 50 %) залучені до такої діяльності у місті Києві (51,1 %), Сумській області (52,8 %), Івано-Франківській (69,2 %), місті Севастополі (71,6 %), Львівській (73,7 %), Київській (86,7 %), областях. У деяких областях кількість навчальних закладів, які залучені до вирішення цієї проблеми, становить від 15 до 50 %: Волинська область (15,2 %), Кіровоградська (16,8 %), Донецька (29,8 %), Рівненська (33,7 %), Закарпатська (38,4 %), Чернігівська (42 %), Луганська (47,3 %), Херсонська (48,9 %), Тернопільська (49,4 %).

Порівнявши отримані дані про загальну кількість учнів та кількість учнів, з якими проводять інформаційно-освітню, соціально-педагогічну та психологічну роботу, можна дійти висновку, що у Хмельницькій області (79,37 %) найбільше учнів залучені до такого виду діяльності, у місті Києві – 65,09 %, Кіровоградській області – 41,16 %, Львівській – 32,14 %, Миколаївській – 27,75 %, у Сумській – 15,1 %, Рівненській – 12,8 %, Запорізькій – 10,87, а в інших областях цей показник сягає менше 10 %: Чернівецька область – 9,38 %, Закарпатська – 6,06 %, Івано-Франківська – 5,26 %, Чернігівська – 4,89 %, Донецька та Тернопільська області (3,95 % кожна), Херсонська область – 2,58 %, Луганська – 1,21 %, Вінницька – 1,18 %, Київська – 0,63 %, Волинська – 0,6 %.

Результати моніторингу свідчать про те, що соціально-педагогічна та психологічна робота з проблеми проводиться більшою мірою з дітьми (64,77 % всього об'єму роботи). Більше третини роботи

проводиться також з батьками (32 %). Майже не проводиться робота з представниками соціального оточення (лише 3,23 % всього обсягу роботи).

Труднощі ведення соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів

Серед труднощів, які були зазначені опитаними спеціалістами, можна виділити ті, що пов'язані з відсутністю належного включення проблеми в соціальну державну політику; труднощі роботи з соціальним оточенням, дітьми трудових мігрантів, батьками; неготовність фахівців до проведення роботи. Крім того, існують труднощі, що стосуються кадрових питань, відсутності належного рівня матеріально-технічної бази.

Рекомендації до організації та ведення соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів

- Належне включення проблеми в соціальну державну політику.
- Вдосконалення методів роботи з соціальним оточенням, дітьми трудових мігрантів, батьками.
- Підвищення рівня кваліфікації фахівців та вдосконалення організації соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів.
- Забезпечення належного рівня матеріально-технічної бази та вдосконалення методичного забезпечення.

В'ячеслав Вороченко

СТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЯК ВАРІАНТ ЕФЕКТИВНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У МАЙБУТНІХ БАТЬКІВ УКРАЇНИ

Яка проблема об'єднує дітей трудових мігрантів?

Через відсутність близького спілкування з батьками – трудовими мігрантами діти не можуть у своїй уяві побудувати свою успішну модель сімейного життя. Яким має бути батько / мати? Які їх рольові функції у родині? Як вирішувати спільні конфлікти? Як планувати сімейний бюджет? Як ставитись до народження дітей? Який життєвий світогляд обрати?

І багато інших питань.

Зрозуміло, немає гарантії, що, якщо б батьки були з дітьми, то батьки були б саме тими «героями», якими б захоплювалися та шанували їх діти. Принаймні, у дітей, що виховуються у близькому контакті з добрими батьками, є шанс.

Брак звичайного душевного спілкування з батьками і відсутність авторитетного впливу веде лише до того, що діти трудових мігрантів заповнювали свої душевні та психологічні порожнечі усім, що може запропонувати «вулиця», «компанії», що у більшості випадків веде до моральної деградації особистості.

В Україні дуже сумна статистика куріння, алкоголізму, наркоманії, абортів, розлучень та захворюваності на СНІД саме серед молодого покоління. Переконали, що діти трудових мігрантів підпадають в особливу групу ризику щодо соціальних негативних явищ. Яке майбутнє їх чекає? Які сім'ї вони зможуть створити? Головне питання – хто їх навчить і де вони побачать приклад?

Пропозиція часткового вирішення:

Створити спеціалізований культурно-просвітницький центр для дітей трудових мігрантів, який міг би хоча б частково заповнити ті інформативні порожнечі, через які часто молодь потрапляє у великі життєві помилки.

Завдання центру: згуртувати дітей, щоб у них було відчуття приналежності до якоїсь групи (у нашому випадку позитивного впливу), що вони належать до певної великої «сім'ї», що їх об'єднує щось спільне, яке разом легше долати.

Як? За допомогою:

- - щотижневих клубних зустрічей на базі центру, спілкування із запрошеними психологами, лікарями, представниками громадських організацій, що діють у площині молодіжної та

сімейної політики, представниками органів влади, запрошеними спеціальними гостями, які могли б засвідчити про свій позитивний досвід сімейного життя (бізнесмени, спортсмени);

- - у формі цікавих превентивних навчань про реальний вплив куріння, алкоголю, наркотиків, абортів на організм з застосуванням відео, рольових ігор та дискусій;
- - спільних виїздів на природу чи до літніх оздоровчих таборів;
- - самих успішних історій таких дітей, як вони;
- ...щоб допомогти дітям трудових мігрантів побачити їх життєві потреби і кращий спосіб їх задоволення, їх життєві загрози та кращі способи їх уникнення, їх особистісний потенціал та кращі способи його підтримки та розвитку.

Оксана Годованська

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАД В ПОРТУГАЛІЇ (НА ОСНОВІ ЧЕТВЕРТОЇ ХВИЛІ МІГРАЦІЇ)

Проблемам сучасної української трудової міграції присвячена доволі значна кількість дослідницьких публікацій, періодичних статей, статистичних обстежень. На даному етапі, окрім державних служб, існують ряд громадських проектів, фондів, наукових інституцій з вивчення міграційних потоків та української діаспори в цілому [1]. Значну роботу по наданню першочергової допомоги українським мігрантам проводить Українська греко-католицька церква. Такий стан речей є цілком зрозумілим, оскільки новітня хвиля міграції або, як ще вона відома, четверта хвиля є однією з найбільш актуальних проблем українського сьогодення. Сучасна зовнішня трудова міграція уже триває більше десяти років, тому, окрім її масштабів, географічної спрямованості, соціально-демографічних характеристик, можна спостерігати процес формування українських громад, зорганізованих трудовими мігрантами в країнах їх перебування.

Потоки української трудової міграції мають доволі чітку географічну спрямованість – переважно вони здійснюються до найближчих країн або більш віддалених країн, з привабливішими умовами праці. Серед трудових мігрантів близько половини працюють у Російській Федерації та майже стільки ж у країнах Європейського Союзу (переважно Республіка Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Італійська Республіка, Іспанія, Португальська Республіка).

Тривалість трудової міграції за кордоном визначальною мірою залежить від близькості країни перебування, оскільки це пов'язано з витратами на дорогу та психофізіологічним навантаженням. На роботу до сусідніх країн (таких, як Росія, Угорщина, Чехія, Польща) трудові мігранти виїжджають на доволі короткий термін, і такі поїздки здійснюються значно частіше (двічі-тричі на рік). Водночас трудові міграції до Італії, Іспанії, Португалії мають більш тривалий характер – півроку і більше. Результати обстежень свідчать про циклічність та сезонний характер трудових міграцій [2].

Однією з країн Європейського Союзу, до якої були спрямовані активні міграційні потоки з України, була і частково залишається Португальська Республіка, що розташована в західній частині Піренейського півострова та на островах Азорських і Мадейра в Атлантичному океані. Португалія, яка є достатньо маленькою країною з населенням дещо більше 10 млн. осіб, та яка є віддаленою від України і географічно, і економічно, і з точки зору культурних особливостей – витримала справжній демографічний бум, «притягнувши» до себе понад 200 тисяч гостей-робітників з України (станом на 2002 р.) [3]. Вважається, що масовий приїзд українців на роботу до Португалії припадає на 1999 – 2003 рр. і пов'язаний із вкладенням великих інвестицій у модернізацію інфраструктури цієї країни, зокрема у зв'язку з підготовкою до Чемпіонату Європи з футболу 2004 р., що й зумовило великий попит на дешеву робочу силу. У 2002 – 2003 рр. українці стали найчисельнішою спільнотою мігрантів у цій країні. За даними Служби у справах Іноземців та Кордонів Португальської Республіки, Україна в той час посідала перше місце серед усіх країн, громадяни якої отримали дозвіл на перебування та роботу в Португалії, випередивши вихідців з колишньої португальської колонії Бразилії, що традиційно переважали. Впродовж останніх років, у зв'язку з погіршенням кон'юнктури на ринку праці, кількість українських мігрантів у країні поступово зменшилася. Вони виїжджають до інших країн ЄС, зокрема в Іспанію, де часто працюють нелегально, маючи право на постійне перебування тільки в Португалії. На

даний час громада українських емігрантів посідає четверте місце за чисельністю [4].

Переважає більшість українських трудових мігрантів – це особи з західних областей України (80 % відсотків від їх загальної кількості), решту 20 % відсотків припадає на мешканців південних і центральних областей. Вікова група робітників становить від 35 до 49 років (це 59,3 % від загальної кількості [5]), хоча загалом їх вік може коливатися від 18 до 60 років. Інформація щодо освітнього рівня українських працівників частково суперечлива: наприклад, за статистичним обстеженням, проведеним Українським центром соціальних реформ за участю Державного комітету статистики України, в Португалії перебували трудові мігранти з нижчим освітнім рівнем (6,9 % – повна вища освіта; 15,6 % – базова або неповна вища освіта; 70,3 % – повна загальна середня та 7,2 % – це базова загальна середня або початкова загальна освіта (дані станом на 2005 – 2008 рр.) [6]), а за дослідженням, здійсненим Міжнародним Благодійним Фондом «Карітас України» у співпраці з сектором етносоціальних досліджень Інституту народознавства НАН України, подані дані, що українських робітників з вищою та середньою спеціальною освітою в країні працювало 70 % відсотків, а з середньою освітою тільки 30 %. Частково таку незбіжність даних можна пояснити як складністю проведення подібних обстежень, так і вибіркою респондентів. Схожа невідповідність спостерігається і щодо поділу за статтю трудових мігрантів з України. Статистичні дані стверджують, що Португальська Республіка – це країна, де жінки становили близько половини від всієї кількості українських робітників, або їх кількість становила близько 38 % відсотків, тоді як чоловіки – 62 % (станом на 2006 рік) [7].

Розподіл трудових мігрантів за статусом зайнятості в Португалії значною мірою корелює з їх правовим статусом. Найвища частка найманих працівників підприємств, установ, організацій спостерігається в Португальській Республіці, як і в інших європейських країнах, де найбільша частка трудових мігрантів легалізували свій правовий статус (відповідно до законодавства країни-реципієнта, отримали дозвіл на проживання та на роботу або мали тимчасову реєстрацію). Робота на підприємствах Португалії, де нагляд і контроль за дотриманням вимог чинного законодавства значно сильніший, ніж в секторі домогосподарств, передбачає достатньо повну легалізацію трудових мігрантів. Переважає більшість гостьових робітників з України працюють на будівництві, більше чверті – у сфері домашньої обслуги, істотна частка зайнята в діяльності транспорту, готелів і ресторанів, у галузях промисловості та сільського господарства, оптової та роздрібною торгівлі [8]. Українці працюють та проживають в основних регіонах Португалії: Північ – промисловий регіон Порто-Брага; Північний Центр – промислово-аграрний регіон Лейрія-Коїмбра; Мегалісбон Лісабон; Південний Центр – аграрний регіон Алентейжу; Південь – курортна зона Алгарве [9].

Слід звернути окрему увагу на те, що Португалія, поряд з Італією, Іспанією, належить до тих країн, куди українці приїздили на роботи не менше ніж на рік, а залишалися на п'ять і десять. Відповідно, тривале перебування за межами України (на початковому етапі в більшості без сім'ї та знайомих), обмежене контактування з рідними чи співвітчизниками, правові, соціальні, фізичні та психологічні труднощі, з якими зіткнулися «перші українці» в Португалії, спричинили до особливого дорожіння спілкуванням між собою, схожості між собою на протигагу своїй відмінності від інших навколо. Одночасно самі суспільства-реципієнти сприяють «запуску» процесу перетворення мігрантських груп на етнічні громади зі спільною історичною пам'яттю та світосприйняттям.

На початковому етапі трудової міграції в Португалії українці зіткнулися з подібними труднощами, що й в інших країнах їх перебування. Насамперед це незаконне перебування в країні, важка та малооплачувана робота, практично повне позбавлення прав громадян, розірвані стосунки з сім'єю, відсутність можливості відвідати родину, що породжувало ряд психологічних проблем. Саме Українська греко-католицька церква часто надавала притулок, фінансову допомогу тим особам, що попали в скрутне становище. Українські священники намагалися створити належні умови для того, щоб гостьові робітники мали змогу задовольнити свої духовні потреби та релігійні практики. Одночасно храм виступив тим першим етнооб'єднувачим осередком, довкола якого почали організовуватися українські трудові мігранти. Так, для прикладу, українська церковна громада в м. Лісабоні сформувалася при храмі св. Юрія в березні 2001 р. (22 лютого 2001 р. на прохання Патріарха Лісабону приїхав перший український священник чину св. Василя о. Йосафат Андрій Коваль, впродовж часу священники змінювалися, однак в Лісабоні залишалося завжди два священники – один був для самого міста, а другий був Координатором для душпастирювання по всій Португалії). Спочатку богослужіння відправляли в храмі св. Юрія, а з 13 січня 2002 р. перейшли до храму Різдва Пресвятої Богородиці, де відбуваються всі релігійні служіння й дотепер.

При храмі від самого початку організувався церковний хор (диригент хору – Оксана Киба, родом з Тернопільщини), а за останній, 2009 р. хористи вивчили Божественну Літургію на 4-голосся. У 2008 р. при церкві формується театральна студія. Керівником студії є Оксана Болюх, учасники студії ставлять вистави на релігійну тематику. Також при храмі працює редакція українського релігійного журналу «Українська Писанка». Першим його редактором був о. Йосафат Коваль ЧСВВ. З 26 липня 2009 р. починає виходити щотижневий вісник української парафії «Голос святого Василя Великого», який став духовною поживою для наших співвітчизників. Тираж вісника 200 примірників. Над його випуском працюють отці василіянської обителі м. Лісабона – о. Йоан та о. Микола ЧСВВ [10]. Станом на січень 2010 р. для українців у Португалії душпастирюють десять священників у таких містах, як Лісабон, Фатіма, Лейра, Сантарем, Сетубал, Алгарве, Евора, Бежа, Візеу, Агеда, Порто та Брага.

В 2008 р. був заснований змістовний інтернет-сайт УГКЦ у м. Лісабоні, що надав можливість оперативно інформувати українців у Португалії про заплановані заходи та діяльність спільноти, ознайомлювати з новинами церковного життя як в Україні, так і у всьому світі [11].

Наступним етапом у ході формування українських громад у Португалії є творення громадських організацій. У червні 2003 р. була створена на добровільних засадах «Спілка українців Португалії», як неприбуткова асоціація українських мігрантів. У своєму інтерв'ю засновник спілки Володимир Бандура так прокоментував потребу створення організації: це, насамперед, «...допомога в пошуках роботи, захист від несправедливих патронів та згуртування українців перед загрозою розчинитися на чужині ...» [12]. Особливої уваги заслуговує розповідь Володимира Бандури про те, що, незважаючи на широку підтримку «Спілки українців Португалії» серед українських мігрантів, під час підготовки до установчого з'їзду організації виникли суттєві перешкоди з боку російської діаспори, оскільки саме вона старалася об'єднати довкола себе усіх трудових мігрантів – вихідців з пострадянського простору та активно намагалася бути виразником їх інтересів. Тим паче, що мова йде і про боротьбу за читачку аудиторію, оскільки на початковому етапі перебування українців у Португалії в цій країні не виходило жодної української газети, натомість російських виходило п'ять. Українці становили достатньо велику частку читачів, які купували російські газети. Якраз створення громадських організацій, що з часом передбачало і видання українських часописів, вносило суттєві корективи у розподіл читачької аудиторії та виступало важливим елементом конкуренції між українською та російською спільнотами.

У статуті «Спілки українців Португалії» чітко прописано мету, завдання організації та відповідні заходи для їх реалізації. Йдеться насамперед про:

- захист і представлення прав та інтересів українських мігрантів та їх нащадків в усьому, сприяння їхній інтеграції в португальське суспільство та на ринок праці;
- діяльність щодо покращення умов життя українських мігрантів та їхніх нащадків;
- збереження української мови, культури та розвитку громадського життя українських мігрантів;
- запобігання та протистояння усім проявам етнічної дискримінації [13];
- здійснення заходів, спрямованих на повагу українців і покращення умов їхнього життя;
- надання всіх необхідних ресурсів для роз'яснення португальського законодавства серед українців та його дотримання;
- цілеспрямована інформаційна діяльність у політичному і підприємницькому середовищі Португалії, привертаючи таким чином увагу до проблем української громади;
- сприяння обміну політичною, культурною, громадською та економічною інформацією між Україною та Португалією;
- творення структур та проектів суспільного та кооперативного характеру, що сприяють збереженню української мови, культури, традицій, зв'язків з Україною та розвивають і покращують умови громадського життя українських мігрантів [14].

Поряд зі «Спілкою українців» у Португалії працюють Асоціація українців «Собор» [15], спілка українців «Алгарве». Задля збереження української мови та культури, покращення умов життя мігрантів та їхніх дітей і тим самим підтримання тісного зв'язку з батьківщиною здійснюється організація роботи українських суботніх шкіл. Громадські організації докладають зусиль, щоб у всіх провінціях країни працювали суботні школи. Відомими серед них є «Оберіг», «Дивосвіт», «Родина» та інші. Для прикладу, українська школа «Дивосвіт», що була створена в березні 2005 р. в Лісабоні, працює з метою

пропагування української культури, формування чіткої громадянської позиції молодих українців, побудованої на національних традиціях.

Предмети у школі викладаються згідно програми, затвердженої Міністерством освіти і науки України. Програма розрахована на дітей віком від 5 до 16 років, які мають можливість отримати знання з таких дисциплін, як українська мова та література, історія України, англійська мова, фізика, хімія, математика, географія. По закінченні навчання учні отримують атестат про загальну освіту. В школі організовані танцювальний колектив «Дивосвіт», літературно-мистецький клуб «Джерело», спортивні секції [16]. Окрім навчального процесу, учні школи беруть участь у дослідницьких проектах, з метою самоусвідомлення своєї етнічної самобутності та самоасоціювання в суспільстві; приналежності до країни проживання і власної батьківщини. Зокрема, 14 учнів за допомогою фотоапаратів одноразового використання зробили власний «фотожурнал» про Португалію: відобразили улюблені місця, друзів, свій вільний час тощо. На основі цих фотографій було створено два плакати. Плакат «Листівки з Португалії» відтворює речі, які б учні хотіли показати друзям або членам родини в Україні, те, що, на їх думку, може бути своєрідними поштовими листівками із Португалії. Другий плакат – «Життя української молоді в Лісабоні» – розповідає про їхній досвід навчання в українській та португальській школах, а також про позашкільне життя. Українська школа, зокрема, займає центральне місце в житті молодих українців і виконує, на думку учнів, важливу соціальну функцію, виступає як місце зустрічі з українськими друзями, яких вони описали як «справжніх», «надійних», «душевних», «не егоїстів» [17].

Вже вп'яте в українському культурно-інформаційному центрі м. Лісабон відбулося урочисте вручення атестатів про середню освіту випускникам найбільшої в Португалії української суботньої школи «Дивосвіт». Цього року, 18 травня 2010 р., документи українського державного зразка вручила випускникам заступник директора Міжнародної української школи при Міністерстві освіти України Оксана Воронецька, яка разом з трьома вчителями-методистами з Києва проводила в цій школі державну атестацію. Хлопців і дівчат з жовто-блакитними стрічками через плече привітали директор школи Юрій Унгурян, голова «Спілки українців у Португалії» Павло Садох, а також відповідальний за роботу культурного центру представник Посольства України [18].

Діяльність громадських організацій полягає не тільки у правовій, економічній допомозі та захисті трудових мігрантів, а спрямована на вибудовування міцної діаспорної спільноти українців. Організація українських суботніх шкіл разом з культурно-просвітницькою та інформативною роботою закладаються в підмурівок тривкої діаспорної спільноти, в середовищі якої відбувається збереження, відтворення та реалізація української ідентичності. При товариствах працюють та успішно гастролюють серед українських громад як «місцеві» (які створили українці в Португалії) музичні гурти, театральні трупи, танцювальні колективи, так і відомі виконавці з України. Трудові мігранти разом зі всією світовою українською діаспорою долучаються до акцій, зініційованих Українською державою. Яскравими прикладами служать заходи, приурочені до вшанування у 2007 р. 75-річчя Голодомору 1932-33 років, що пройшли під гаслом «Україна пам'ятає – Світ визнає!», активне долучення та підтримка подій «Помаранчевої революції» 2004 р.

Формування української спільноти трудових мігрантів в Португальській Республіці відбувається за певною схемою. Насамперед тривале перебування українців поза межами батьківщини та й саме суспільство-реципієнт стимулюють процес творення громад. Спільноти мігрантів починають об'єднуватися довкола храмів УГКЦ. Окремо варто наголосити на тому, що греко-католицька церква на початковому етапі виїзду наших громадян до Португалії була першою і чи не єдиною інституцією, що заопікувалася українськими трудовими мігрантами. З іншого боку, серед трудових мігрантів переважають мешканці західних областей, де фіксується достатньо висока релігійна свідомість, що в свою чергу пояснює довіру до церкви та об'єднання в релігійні громади. В подальшому на основі релігійних спільнот або з ініціативи її активних членів започатковуються громадські організації трудових мігрантів. Згодом розбудовується структура товариств, спілок, налагоджується видавнича діяльність, функціонування веб-сторінок, організовується робота суботніх шкіл, музичних і танцювальних колективів, театральних труп, спортивних команд.

Подібно, як у Португалії, так і в інших країнах ЄС (йдеться насамперед про Італію та Іспанію), в яких не було міцної української діаспори, сформованої на основі попередніх хвиль еміграції, трудові мігранти четвертої хвилі є «піонерами» у формування діаспорної спільноти. Шлях, яким відбувається формування діаспорної громади, дещо подібний до того, який пройшли українці першої хвилі еміграції кін. XIX ст. – поч. XX ст., започаткувавши та сформувавши міцні діаспорні громади США, Канади, Аргентини та ін. Одночасно простежуються і суттєві відмінності у цьому процесі, оскільки станом на початок XXI ст., в час глобалізаційних змін у світі, видозмінився і сам механізм формування діаспор. Сучасні українські мігранти мають значно більше комунікативних можливостей між собою і зі своїми співвітчизниками на батьківщині і, що найголовніше, мають власну державу, яка, на жаль, не завжди захищає і відстоює інтереси своїх громадян за кордоном, однак до якої хоча б де-юре можна апелювати.

Одночасно потрібно звернути увагу на те, що існує кілька факторів, які сприяють збереженню національної ідентичності наших співвітчизників за кордоном: це родина, церква, освіта, громадські організації, країна проживання. Окремі країни-реципієнти мають свою специфіку, коли домінантним стає той чи інший фактор [19]. Створення громадських організацій та їх активна діяльність є одним з найефективніших засобів формування українських спільнот / діаспор у Португалії, в яких реалізується національна ідентичність українців.

1. Яскравими прикладами може бути: діяльність Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» під керівництвом директора Ірини Ключковської; робота Українсько-італійського проекту із дослідження трудової міграції (його ініціювали уряди Італії та України, а підтримку надає Міжнародна організація з міграції (www.radiosvoboda.org/content/article/1619362.html -)) та діяльність Фонду Арсенія Яценюка «Open Ukraine» та ін.
2. Зовнішня трудова міграція населення України / Під ред. Чебанова В. Г. – К., 2009. – С. 34-35.
3. Сусак В. Методологія дослідження сучасних гостей робітників та іммігрантів зі східної Європи в Португалії // Українська трудова міграція у контексті сучасного світу / Під ред. Маркова І. – Львів: Манускрипт, 2005. – С. 183.
4. 10 років українців у Португалії: втрати і здобутки // Прес-служба ГФЛ <http://sobor.colocall.com/gallery/conferencia/page-1>.
5. Зовнішня трудова міграція населення України / Під ред. Чебанова В. Г. – К., 2009. – С. 30.
6. Зовнішня трудова міграція населення України / Під ред. Чебанова В. Г. – К., 2009. – С. 32.
7. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції (країн Європейського Союзу та Російської Федерації) / За ред. І. Маркова – Львів, 2009 – С. 39.
8. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції (країн Європейського Союзу та Російської Федерації) / За ред. І. Маркова – Львів, 2009 – С. 40-41.
9. Сусак В. Методологія дослідження сучасних гостей робітників та іммігрантів зі східної Європи в Португалії // Українська трудова міграція у контексті сучасного світу / Під ред. Маркова І. – Львів: Манускрипт, 2005. – С. 183.
10. УГКЦ Василянський чин святого Йосафата. Лісабон-Фатіма // <http://osbmpt.at.ua> // Історія // <http://osbmpt.at.ua/index/0-2>.
11. УГКЦ Василянський чин святого Йосафата. Лісабон-Фатіма // <http://osbmpt.at.ua>
12. Заставний Ф. Демографічні втрати населення України. Голодомори, війни, еміграція. – Львів, 2003 – С. 84.
13. Розділ Статут: Стаття 4 // <http://www.spilka.pt>.
14. Розділ Статут: Стаття 5 // <http://www.spilka.pt>.
15. <http://sobor.colocall.com>.
16. Українська суботня школа «Дивосвіт» м. Лісабон Португалія: Про школу // <http://dyvosvit.at.ua/index/0-2>.

17. «Листівки» з Португалії // http://dyvosvit.at.ua/news/listivki_z_portugaliji/2010-06-25-48
18. Посольство України в Португальській Республіці: Новини // <http://www.mfa.gov.ua/portugal/ua/news/detail/39668.htm>.
19. *Ключковська І.* Фактори збереження національної ідентичності українців Франції. 11 березня 2010 // http://www.mio.k.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=26&Itemid=47.

Микола Дулеба

ГРОМАДСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ІТАЛІЇ «ОБЕРІГ»

На сьогоднішній день, за офіційною статистикою, українців в Італії є 192 тисячі, згідно із даними італійської церкви та інших інституцій, які займаються імміграцією, – від 500 до 800 тисяч, а з непідтвердженими даними, нас не менше 1 мільйона. Цифра 500 тис. чи 1 мільйон – це багато, і не брати цих людей до уваги не можна, бо це свідомі українці, люди працездатного віку, і 50-60 % мають вищу освіту (результати дослідження), 10-15 % проживають нелегально.

Особливістю міграції українців в Італію є те, що це економічна, або трудова міграція, яка почалась у другій половині 90-х років минулого століття, під час загострення економічної кризи в Україні, і зумовлена появою можливості виїхати за кордон. 80 % заробітчан – це жінки, які виконують некваліфіковану, низькооплачувану роботу. Зароблені гроші вони направляють в Україну для підтримки своїх сімей, навчання дітей, купівлі квартири, автомобілів тощо.

І тому дуже боляче було чути, коли депутат Верховної Ради (вже літня жінка) на зустрічі в Українському домі, яку проводили Д. Павличко та І. Драч після парламентських слухань, заявила: «ті, що на заробітках, це вони заради власної вигоди поїхали». Це є підтвердженням того, що про нас думає наша влада і народні депутати, за яких ми теж голосуємо. Парламентарі не знають, яка різниця між діаспорою та трудовими мігрантами.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Початок громадського руху українців в Італії припадає на 2000-2001 рік. Першим, хто почав об'єднувати розпоросених українських заробітчан, була Українська Греко-Католицька церква. За два роки на території Італії було зорганізовано понад сімдесят церковних громад. Потім почали створюватися громадські організації. Найчастіше це були італо-українські культурні асоціації. На жаль, на сьогодні в Італії ще майже немає професійних об'єднань українців, хоча висококваліфікованих професіоналів не бракує (50-60 % з вищою освітою). Майже всі громадські організації є на самофінансуванні, і це сильно обмежує їх діяльність.

Про формування діаспори в Італії говорити ще рано, оскільки більше 90 % тих хто працює, мають за мету повернення на батьківщину. Єдине, що об'єднує українців – це той громадський рух, який ми самі ініціюємо. Створюємо громадські організації культурного або іншого спрямування. Якщо говорити про культурні асоціації, то вони, як правило, італо-українські. На сьогодні їх налічується близько 80. Але проблема не у цьому, а в тому, що ми всі розрізненні, і кожен хоче бути єдиним представником співвітчизників. Часто-густо так і є, – на високих форумах голови деяких організацій заявляють, що вони представляють українців тієї чи іншої частини Італії, хоча на це їх ніхто не вповноважує.

Весь тягар громадського руху лежить тільки на активістах, і практично майже немає підтримки і розуміння від нашої влади за межами України, тобто консульських установ і посольства.

До сьогодні в Італії було зроблено п'ять спроб для об'єднання громадських організацій, всі вони закінчились безрезультатно. Причиною цього є український менталітет, – кожен хоче керувати і показувати, що тільки він здатний бути лідером (чи не те саме ми бачили в діях попередньої влади?). Сподіваємось, що остання спроба об'єднання, ініціатором якої є посольство України в Італії, прийде до логічного завершення, і буде створена координаційна рада. На листопад цього року в нас запланована установча конференція у Римі.

Основна частина громадських організацій – це культурні асоціації, діяльність яких полягає в організації аматорських концертів та пропаганді української культури в Італії, хоча на сьогодні цього вже

недостатньо, якщо говорити про інтеграцію або представлення інтересів наших співвітчизників. Якщо для досягнення цього деяким організаціям вдається в якийсь спосіб співпрацювати з місцевою владою, то з українською владою майже немає ніякого зв'язку.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНЦІВ В ІТАЛІЇ

В Україні змінюється влада і президенти, багато «владних мужів» приїжджають в Італію, дехто навіть зустрічається із представниками громадськості, розкидаючись щедрими обіцянками про швидке вирішення заробітчанських проблем, укладення двосторонніх угод із італійською стороною, але на сьогодні це залишилось лиш порожніми обіцянками.

Ми, представники українських громадських організацій в Італії, акцентуємо увагу на такі аспекти, особливості і проблеми громадян України, які проживають в Італії:

- Вже багато років ведеться мова про двосторонній договір між Італією та Україною, який передбачає обмін трудовими ресурсами, пенсійне забезпечення.
- Залишається без перспектив на швидке вирішення питання визнання Італією українського посвідчення водія та документів про освіту (Болонська конвенція).
- Невирішеним залишається питання про допомогу важко хворим, а також повернення на Україну тіл померлих українців в Італії (Створення спеціальних фондів).
- Проблема соціального сирітства.
- Психологічна допомога заробітчанами.
- Проблема повернення в Україну (психологічні та соціальні аспекти).
- Ще однією проблемою, з якою зустрічаються українці, є заборона в'їжджати в Україну на власному автотранспорті з іноземною реєстрацією, навіть на короткий термін без розмитнення. Це пряма дискримінація громадян України зі сторони нашої держави стосовно іноземців, які мають право в'їжджати на період до 90 днів. Ті, кого цікавить це питання, знають, що закон 4166, прийнятий Верховною Радою 11.02.2010, був заветований новообраним Президентом.
- Закон про невиплату пенсій тим, хто виїхав за кордон (пенсія – це не милостиня держави, а чесно зароблене забезпечення старості).
- Процедура оформлення постійного місця проживання за кордоном дуже складна і довготривала. Це створює передумови для зловживань і хабарів.
- Проблемним питанням залишається і вивчення рідної мови українськими дітьми в Італії.

Потребують державної підтримки недільні школи, розробка навчальних програм і забезпечення підручниками. А Міжнародна Українська школа повинна тісно співпрацювати з консульствами і через них координувати діяльність шкіл, а не кожний «сам собі голова».

Весь час, починаючи з 1996 року, єдиним засобом зв'язку з домом були і залишаються «буси», які щотижня курсують між Україною й Італією. Але основна проблема полягає в тому, що їх діяльність є напівлегальною. Власники бусів в Україні є приватними підприємцями і мають міжнародні ліцензії на вантажопасажирські перевезення. Незважаючи на це, почастишали випадки арешту і конфіскації цього транспорту італійською поліцією. Але проблеми на цьому не закінчуються. Повертаючись в Україну, «буси» змушені стояти на кордоні годинами і навіть декілька днів. Останній приклад: з 30 на 31 травня. 2500 одиниць транспорту між угорським і українським кордонами чекали 18 годин.

Коли в'їжджаєш або прилітаєш в Україну, відразу зустрічаєшся з хамством і недобррозичливістю працівників митниці і прикордонників до людей, які тимчасово проживають за кордоном (прямий натяк на хабар).

Назріла необхідність розробити і прийняти Закон про закордонного українця та визначення статусу заробітчана. Також знайти механізм спілкування української влади з українськими громадськими організаціями за кордоном.

Ростислав Кісь, Ірина Брич

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ: ВИЌЗД ТА ПОВЕРНЕННЯ. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД МБФ «КАРІТАС УКРАЇНИ»

Сучасна Західна Європа в контексті процесів глобалізації постає як простір нової міграції. Розвиток західного «суспільства споживання», зокрема, індустрії різноманітних побутових послуг, провокує постійне зростання попиту на «дешеву» робочу силу, що задовольняється здебільшого за рахунок трудових мігрантів з інших країн, в тому числі – з України. Водночас в суспільствах країн-реципієнтів має місце певна стурбованість зростанням кількості мігрантів з інших держав: «респектабельна» Європа остерігається руйнації цілісності свого соціокультурного простору. В результаті маємо глибоке протиріччя: з одного боку, європейські держави зацікавлені у притоці робочої сили зі Східної Європи, в тому числі – з України, а з іншого – стоять на заваді інтеграції українських трудових мігрантів у європейську спільноту. Таке протиріччя особливо загострилось за умов всесвітньої фінансової кризи кінця 2000-х рр.: багато українців за кордоном втратили роботу і змушені повертатися в Україну. В новому контексті постають запитання: чи відкрита Україна до повернення українських емігрантів? Як відбуватиметься процес їх реінтеграції в українське суспільство? І нарешті, наскільки наша держава може гарантувати українцям, що повертаються з-за кордону, дотримання їх громадянських прав? Сказане зумовлює потребу у належному осмисленні мотивів повернення та основних викликів реінтеграції українського трудового мігранта з метою подальшого вдосконалення системи управління міграційними процесами, зокрема, шляхом впровадження адекватної, науково обґрунтованої системи правового захисту та розроблення мотиваційних сценаріїв для повернення.

У сучасних дослідженнях правової складової української міграції виділяють декілька основних напрямів.

Дослідження української трудової міграції за кордоном. У цьому випадку зазвичай аналізують правові передумови еміграції, статус українських громадян за кордоном, здійснюють аналіз закордонного законодавства, ущемлення прав громадян України за кордоном.

Дослідження міграцій на територію України іноземців та осіб без громадянства (йдеться як про транзитну, так і про трудову міграції). У цьому випадку здійснюється аналіз законодавства про статус іноземців в Україні, їхні можливості у відповідності до трудового законодавства, належність стану дотримання прав людини в установах тимчасового утримання, особливості міжнародно-правового регулювання протидії нелегальній міграції на рівні універсальних та регіональних (європейських) норм міжнародного права, роль інституційної системи у цій сфері, порушення прав та процедур в частині отримання статусу біженця, проблема ксенофобії тощо.

Дослідження проблем, пов'язаних із дотриманням прав українських трудових мігрантів після повернення в Україну. Цей напрям є найменш розробленим. Частково він представлений в проектах, що здійснюються профільними NGO за підтримки міжнародних грантодавчих структур, а також в різного роду моніторингових дослідженнях, присвячених вивченню впливу на ВВП України пересланих мігрантами коштів. Низький рівень зацікавленості питаннями дотримання прав «поверненців» можна пояснити тим, що цей сегмент наукового поля носить міждисциплінарний та міжгалузевий характер. Також можна припустити, що в цьому випадку маємо справу з певним впливом суспільних стереотипів: з одного боку, людину сприймають як потенційного емігранта на постійне місце проживання за кордон, а з іншого – у разі його остаточного повернення в Україну – як особу матеріально забезпечену, що не потребує жодної сторонньої допомоги чи втручання. В обох випадках особа мігранта виходить з поля зору спостерігача. Втім, вочевидь, можна назвати й більш «об'єктивні» причини «неуваги» дослідників до питань, пов'язаних з застереженням прав «поверненців». Йдеться про те, що в сучасних наукових розвідках міграція зазвичай розглядається як цілісний феномен, об'єктивне «вимушене» явище, що виникає в контексті різноманітних соціальних процесів (глобалізації, стратифікації, обміну діяльностей тощо) і є ними ж зумовленим. У цьому контексті враховуються лише «зовнішні» чинники прийняття рішення трудовим мігрантом про повернення (економічні чинники, зміни у системі законодавства країн перебування тощо). Такий підхід утруднює можливість цілісного бачення феномена трудової міграції, яку зумовлює «переплетення» найрізноманітніших факторів, у тому числі і суб'єктивних («внутрішніх»), які ґрунтуються на соціальних потребах та психології мігранта і повинні розглядатися у

міждисциплінарному контексті. Перш за все йдеться про дослідження в рамках соціології права – галузі наукового знання, що поєднує юридичні дослідження з соціологічними, а також з психологічними та медико-біологічними. Вважаємо необхідним при цьому охопити повний «цикл» процесу реінтеграції, включаючи його окремі «фази»: прийняття рішення про повернення, його здійснення, його наслідки (в тому числі основні виклики реінтеграції та перспективи їх подолання). Це, на нашу думку, стане одним із реальних кроків на шляху до того, щоб остаточно «зруйнувати існуючі псевдотипи життя, замінивши їх реалістичною картиною»

Особливості реінтеграції українських трудових мігрантів аналізуватимемо з урахуванням чинного українського законодавства, спираючись на: Конституцію України від 28. 06. 1996 р.; Кодекс законів про працю України станом на 25. 06. 2009 р.; Закон України «Про зайнятість населення» від 01. 03. 1991 р.; Закон України «Про правовий статус іноземців» від 04. 02. 1994 р.; Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21. 01. 1994 р.; Закон України «Про біженців» від 21. 06. 2001 р.; Закон України «Про громадянство» від 18. 01. 2001 р.; Конвенція МОП № 97 «Про трудящих-мігрантів» від 01. 07. 1949 р.; Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх родин від 18. 12. 1990 р.

Наші міркування базуватимуться на результатах соціологічного дослідження, здійсненого в рамках «Aeneas Programme BrainNet-working Project» (за безпосередньою участю авторів публікації). Цей проект мав на меті вивчити можливості та тимчасової кваліфікованої праці за офіційним трудовим договором середньо- та висококваліфікованих спеціалістів з України, Росії та Молдови у країнах Євросоюзу. Партнерами проекту виступали: La Sapienza Universita di Roma (основний партнер), МБФ «Карітас України», Caritas Diocesana di Roma, Fundeun (Іспанія), Молдавський Міжнародний університет (Молдова), Equilibre-Solidarity (Росія) та ін.

Соціологічне дослідження проводилось в Україні протягом грудня 2008 р. – червня 2009 р. методом глибинного інтерв'ю з 30-ма особами, що мають досвід трудової міграції в Італію та Іспанію; аналогічні інтерв'ю було проведено нашими партнерами в Молдові та Росії

Причини та мотиви повернення трудових мігрантів в Україну

Матеріали глибинних інтерв'ю засвідчують: процес повернення трудового мігранта в Україну є складним і довготривалим. Рішення про повернення дається мігрантові далеко не просто, часто – навіть складніше, ніж рішення про виїзд на заробітки. Об'єктивним підтвердженням цієї тези є «позитивне сальдо» на користь тих мігрантів, що виїжджають з України, порівняно з тими, що повертаються; тобто поширеною є ситуація, коли людина, яка їхала за кордон на 1-2 роки, залишається на заробітках на роки 6-7, а той більше.

Нормативні перепони на шляху повернення та реінтеграції українських трудових мігрантів

Українські громадяни, що прийняли рішення про повернення із заробітків, стикаються з цілою низкою проблем правового характеру, невміння вирішити які надзвичайно ускладнює процес їх реінтеграції. Серед нормативних обмежень повернення та реінтеграції українських трудових мігрантів вважаємо за можливе виділити такі найтипівіші:

1. Труднощі з перетином кордону.

- Відсутність необхідних для перетину кордону документів. У зв'язку із тривалим перебуванням на нелегальному становищі за кордоном частина заробітчанин перетинає кордон України із закордонним паспортом, що вичерпав строк своєї дії; вихід із цієї ситуації та вироблення нових документів відбувається швидше у випадку, якщо особа має при собі національний паспорт.
- Переїзд разом з матір'ю в Україну дитини, народженої за кордоном. Така ситуація супроводжується зазвичай величезною паперовою «тяганиною» в частині вироблення документів для отримання допомоги по народженню дитини, а також по догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку. Розмір же цієї допомоги для осіб, що не були застрахованими в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (а це більшість трудових мігрантів), може становити суму, що на порядок менша від стандартної.
- Спроби нелегального ввезення готівкової іноземної валюти понад встановлені межі. Позаяк основною метою трудової міграції зазвичай є покращення власного матеріального становища, перетин кордону часто пов'язаний із перевезенням значних фінансових сум,

акумульованих за весь час перебування на заробітках з перспективою цільового використання (купівля житла, весілля дітей, лікування тощо). Українські заробітчани, будучи зазвичай не дуже добре ознайомлені з діючим українським законодавством (яке за останні роки значно розширило можливості перевезення готівкової валюти через кордон України за умови простої декларації), часто приховують готівку в іноземній валюті, а відтак стають легкою «здобиччю» для «нечистих на руку» митників, які вилучають кошти без проведення належних слідчих та процедурних дій, тим самим привласнюючи готівкові кошти.

- Спроби ввезення товарів та власного майна, оминаючи обов'язкові податки та збори. Серед типових проблем, що виникають при перетині кордону, є й проблема ввезення в Україну автомобіля. Популярні до останнього часу подорожі в Україну автомобілем, що куплений та перебуває на реєстрації за кордоном без мети постійного ввезення на митну територію України, тепер стали практично недоступні через обов'язкову сплату митних платежів, обов'язкових до оплати в разі розмитнення такого транспортного засобу. Критичним є той факт, що митні органи формують митну вартість такого автомобіля, керуючись цінами на подібні автомобілі в Україні, а не від ціни за кордоном, тож різниця в ціні може сягати десятикратної первинної

2. Труднощі з поселенням та реєстрацією в Україні.

Після повернення в Україну у колишнього трудового мігранта можуть виникати певні труднощі з поселенням та реєстрацією. У цьому випадку йдеться про такі потенційні проблеми: відсутність реєстрації за місцем проживання, відсутність діючого внутрішнього паспорта, зміна подружнього статусу, зміна статусу житла (гуртожиток, право на проживання в якому було втрачено; неприватизована квартира, яка пізніше була приватизована одноосібно або лише чоловіком, або лише жінкою без відома і дозволу відсутнього), що потягнуло за собою втрату права власності на житло. Відомі випадки, коли, маючи на меті змінити право власності на помешкання, жінка в судовому порядку визнавала чоловіка, що знаходився на заробітках, безвісти відсутнім, а відтак ставала спадкоємницею квартири та іншого майна за законом. Одним із вагомих наслідків неможливості отримати місце проживання або документа, що посвідчує особу, може бути неможливість започаткування власної підприємницької справи (адже для реєстрації особи підприємцем потрібно національний паспорт та ідентифікаційний код).

3. Утруднене працевлаштування. Окрім зазначених вище причин неможливості працевлаштування, слід мати на увазі, що велика частина трудових мігрантів походить із числа службовців бюджетної сфери, зокрема медичного персоналу та адміністративного апарату, працівників державних підприємств, які приймали рішення про виїзд в часи найбільшої економічної скрути саме для цих категорій працівників. У відповідності до українського законодавства, ці категорії працівників підлягають регулярному періодичному підтвердженню або підвищенню кваліфікації, що відбувається шляхом надання за місцем праці скерувань на курси підвищення кваліфікації і втілюється у присвоєнні категорій, класних чинів, розрядів тощо, які впливають на можливість працевлаштування за спеціальністю та на розмір заробітної плати. Особа, яка перебувала за межами України значний період часу (близько 3-5 років), позбавляється категорій та професійних титулів. Це, відповідно, звужує коло її можливих працедавців, зменшує розмір заробітної плати, на яку претендує колишній трудовий мігрант. Процедура відновлення кваліфікаційного статусу в Україні жодним чином не дотична до служби зайнятості, а проводиться через галузеві відомства, у зв'язку з чим пов'язана із хабарами та втратою великої кількості часу. Саме останнє в основному і призводить до відмови від цих спроб, внаслідок чого працівники високої кваліфікації часто або не отримують роботи за спеціальністю взагалі, або отримують низькокваліфіковану роботу початкового рівня. Якщо не брати до уваги ейджизму або інших випадків дискримінації (про це див. нижче), основною причиною, через яку повертанець може погодитись на низькооплачувану роботу, є:

4. Неможливість або труднощі отримання пенсії.

Порівняно із радянською системою обрахунку розміру пенсії, сучасна українська методика є досить демократичною для працівника і покликана спростити та зробити фінансові аспекти максимально для нього вигідними. Проте специфіка проблеми для трудових мігрантів полягає в тому, що до уваги при обрахунку розміру пенсії береться загальний, а в деяких випадках спеціальний (галузевий) стаж роботи. Для більшості трудових мігрантів трудовий стаж можна поділити на два

періоди: перший, дореформений період (до 2000 р.), і другий – з 2000 р. Підтвердженням реально відпрацьованого часу в дореформений період були документи (трудова книжка або довідка з архіву підприємства). На момент виїзду за кордон мігранти часто не замислювались про такі документи, а підприємства, на яких вони працювали і де такі документи мали зберігатись, змінювали свій статус, власників або ставали банкрутами, в результаті чого особа втрачала трудову книжку й історію своєї кар'єри, а разом з тим – суттєву частину можливої пенсії у майбутньому.

Другим періодом трудового стажу можна вважати період після реформи пенсійного забезпечення 2000 р. і до теперішнього часу. Обрахунок майбутньої пенсії почали вести, виходячи з розміру відрахування до пенсійного фонду із щомісячної заробітної плати працівника. Стаж в роках тепер впливає на визначення часу виходу на пенсію, при калькуляції надбавок за вислугу років та спеціального стажу при роботі із особливими умовами праці тощо. Як розуміємо, в цьому випадку трудовий мігрант, що не працював довгий час на території України (а отже, і не відраховував частину власної зарплати на персоналізований пенсійний рахунок), може претендувати лише на мінімальну пенсію, яка зазвичай надається у випадку неможливості визначення її розміру іншим чином. Таким чином, звівши два періоди трудового стажу пересічного заробітчанина, можна зробити декілька висновків: а) лівова частка стажу припадатиме на період дореформений, який, скоріше за все, або не зможе бути документально доведений, або його доведення вимагатиме значних фінансових та фізичних зусиль; б) відрахування за період стажу в «постреформений» період будуть нерегулярні та невеликі, а то й взагалі відсутні; в) як впливає з попередніх двох висновків, шанси отримати належне «віддзеркалення» трудового стажу в розмірі пенсії у таких осіб мінімальні. Деякий поступ у цьому питанні відбувся після прийняття правлінням Пенсійного фонду України відповідної постанови, яка фактично дозволяє громадянам України адмініструвати власні персоналізовані рахунки шляхом подання внесків до них з-за кордону. Проте недовіра до органів державної влади, а також острах легалізації джерел доходів стримує більшість заробітчанин від участі у цій системі. Україною було підписано ряд міждержавних угод як про уникнення подвійного оподаткування, так і про пенсійне забезпечення з такими популярними країнами-реципієнтами, як Італія та Португалія; також готується посиленна угода з Іспанією. Ці угоди покликані дати можливість українським громадянам отримувати італійську чи іншу пенсію в Україні після повернення. Такі випадки вже є, проте вони, на жаль, поки що поодинокі. Пояснюється це тим, що для оформлення такого роду пенсій та оподаткування заробітної плати за кордоном особа, яка працює, має, по-перше, стати на консульський облік в посольстві України, а по-друге, мати легальний трудовий контракт з працедавцем за кордоном. Ні те, ні інше для більшості трудових мігрантів з України, що зазвичай виїждять за кордон за разовою туристичною Шенгенською візою, як розуміємо, недоступне.

5. Втрата та труднощі відновлення батьківського статусу. Ще одним сегментом проблем, з якими стикається трудовий мігрант після приїзду, є ті, що пов'язані з втратою батьківського статусу. Це не в останню чергу зумовлено тією обставиною, що батьки багатьох сучасних дітей знаходяться на заробітках за кордоном, тож не мають змоги належним чином здійснювати виховання дітей (їх піклування часто зводиться лише до фінансової допомоги), «передоручаючи» їх родичам та школі. Деякі діти вміють успішно дати собі раду (принаймні, так виглядає назовні), інші ж поступово стають «кандидатами» на отримання непривабливого соціального статусу «дітей вулиці». Втім, у будь-якому разі життя без батьків чи навіть без одного із них (найчастіше – матері) є чинником, що може зумовити викривлення у структурі особистості дитини, а відтак – спровокувати девіації у соціальній поведінці. За вчинення протиправних дій такими неповнолітніми до відповідальності, згідно діючого законодавства, можуть бути притягнуті батьки, опікуни, хоча у випадках вчинення кримінальних злочинів до відповідальності можуть притягатися особи віком від 16 років, а в окремих випадках з 14 років. Важливою в такому випадку постає роль кримінальної міліції в справах неповнолітніх та її взаємодія із органами опіки та піклування на місцях. У випадку з дітьми трудових мігрантів вони на практиці часто виступають не лише органами, що здійснюють контроль за дотриманням законності та правопорядку, але й, маючи повну інформацію про ситуацію в конкретній родині, стають на захист прав дітей, оберігаючи їх від формальних судових рішень про позбавлення батьківських прав їхніх батьків.

Втім, ситуації із позбавленням батьківських прав виникають подекуди і в діаметрально протилежних випадках. Наприклад, коли благополучна дитина, яка займається в гуртках, спортивних секціях на професійному рівні, але живе з бабусею та дідом, не може поїхати на гастролі (змагання) за кордон через відсутність нотаріально посвідченого батьківського дозволу на виїзд, що є обов'язковим у

випадку подорожей неповнолітніх без батьків. На шальках терезів опиняються стосунки з батьками та майбутнє дитини, її здобутки як митця або спортсмена. Непоодинокі випадки, коли за ініціативою родини приймається судове рішення про позбавлення батьківських прав батьків та призначення опікунами когось із найближчої родини (тітка, бабуся), що дає змогу дитині подорожувати на міжнародні змагання або конкурси. Проте після повернення батьків з-за кордону постає питання відновлення їхнього статусу, а таких випадків в українській судовій практиці на порядки менше.

Звичайно, проблеми і перепони, із якими стикається заробітчанин під час та після повернення в Україну, не обмежуються окресленим колом. Це, швидше, найбільш розповсюджені ситуації, в які може потрапити заробітчанин. Наведені приклади застосування ригідного, застарілого нормативного поля лише означають загальну негативну тенденцію: наша держава, на жаль, поки що не робить належних кроків для визнання проблеми трудової міграції. Так, сучасне законодавче поле у сфері трудової міграції залишається вже тривалий час практично незмінним, не створюючи сприятливого режиму заробітчанами, які, навіть перебуваючи практично поза сферою соціально-правового захисту своєї держави, інвестують в Україну чималі кошти. І якщо сама законотворчість в Україні знаходиться на досить високому рівні, то дотримання і застосування норм, а також безсторонність і незаангажованість при розгляді питань в суді чи правоохоронних органах поки що потребує вдосконалення. Ті незначні зміни, які з'являються в нормативних актах, та пропозиції, що перебувають на розгляді у профільних комітетах Верховної Ради, в основному, є ініціативою форумів та окремих представників т. зв. третього сектору, але аж ніяк не представників парламентських фракцій, без яких, на жаль, бачиться вельми проблематичним вирішення всього комплексу проблем, пов'язаних із українською зовнішньою трудовою міграцією. Водночас саме громадські ініціативи можуть стати (і вже стають) тими першими реальними кроками на шляху до вирішення проблем, які, сподіваємось, «потягнуть» за собою як зміни у державній політиці зайнятості, так і зміни у міграційній та демографічній ситуації в Україні.

Соціально-психологічні виклики реінтеграції українського трудового мігранта

Як бачимо, процес реінтеграції колишніх заробітчанин проходить далеко не безболісно. У зв'язку з цим спробуємо виділити декілька основних, на наш погляд, умов, які б могли суттєво оптимізувати процес соціально-психологічної реабілітації українських трудових мігрантів після повернення додому.

1. Наявність дієвих соціальних інституцій.

На сьогодні як в Україні, так і за її межами функціонують різного роду соціальні інституції, що займаються вирішенням проблем, пов'язаних з трудовою міграцією. Умовно їх можна поділити на такі групи: державні соціальні служби; громадські організації; благодійні фонди. Усі вони здійснюють «зовнішній» вплив, виконуючи функцію організації надання соціальної допомоги. При цьому методи і форми роботи названих соціальних інституцій певним чином різняться між собою. Так, для державних соціальних служб людина, яка звертається по допомогу, є клієнтом («пацієнтом»), якому слід надати конкретні (соціальні, психологічні, юридичні, медичні) послуги. Натомість громадські об'єднання та благодійні фонди частіше використовують метод допомоги для самопомоги, який базується на активізації людини, її активному залученні до соціального та трудового життя, мотивації до позитивних змін (трудова мігрант у цьому випадку постає як активний учасник процесу розв'язання власних проблем), тож часто постають як більш дієві в роботі з колишніми трудовими мігрантами.

2. Розвиток структур самоорганізації трудових мігрантів.

Цілком новим явищем у наш час стають спроби створення (самоорганізації) об'єднань самими трудовими мігрантами. Саморозвиток таких спільнот наразі проходить початкову стадію, тож принципи діяльності таких об'єднань остаточно не сформовані. І все ж можемо з упевненістю говорити, що такі спільноти мають значний соціальний потенціал, адже їх учасники розуміють проблему «із середини», а отже є «відкритішими» та «доступнішими» для оточення.

3. Доступність законотворчого процесу для неурядових організацій через процедури лобіювання і співпраці із профільними Комітетами Верховної Ради.

Цей спосіб взаємодії покликаний вплинути на ситуацію на макрорівні, що могло би мати найвищий ступінь ефективності. Проте майбутнє нещодавніх ініціатив стосовно можливого запровадження інституту лобістів та лобістських об'єднань для взаємодії з органом законодавчої влади в Україні через прийняття закону «Про лобіювання» вбачається досить непевним з огляду на те, що такими функціями фактично вже давно займаються певні кола, наближені до парламентських фракцій. На жаль, поза їх увагою залишається і залишиться в майбутньому «левова частка» соціальних

законопроектів. Передумовою прийняття ґрунтовних змін до існуючої нормативної бази могла би стати високоефективна робота законодавчого органу.

Звичайно, полегшення процесу соціально-психологічної реабілітації колишнього трудового мігранта є непростим завданням, яке потребує, в першу чергу, бажання самого мігранта розпочати нове життя. Але при цьому має бути розуміння: якщо людина вирішила змінити свою долю, повернувшись додому, вона не повинна залишатися наодинці зі своїми проблемами, а натомість відчувати, що суспільство приймає і заохочує такий вибір.

Остаточне повернення чи повторна еміграція: замість висновків

В умовах світової фінансової кризи загострюються соціальні протиріччя; у суспільствах наростає тривога та невпевненість у майбутньому. В цих умовах багато українських трудових мігрантів приймає рішення про повернення додому.

Прийняття рішення про повернення не означає автоматичного успішного його втілення в життя, адже повний «цикл» процесу реінтеграції включає окремі «фази»: прийняття рішення про повернення, його здійснення, його наслідки. Кожна фаза циклу передбачає наявність певних перешкод для трудового мігранта, і тільки проходження всіх «фільтрів», включаючи відповіді на виклики реінтеграції, свідчить про остаточне завершення циклу. В протилежному випадку трудовий мігрант не може вважатися «колишнім», натомість постаючи як «потенційний».

Час перебування в Україні трудових мігрантів, які повернулися із заробітків, є прямо пропорційним тим можливостям, умовам проживання та перебування на території України, з якими такі мігранти стикаються, здійснюючи свою в більшій чи меншій мірі успішну спробу повернення. Створення «дружнього» правового середовища в Україні могло би вплинути на тривалість та частоту повторюваності циклів перебування мігрантів на батьківщині й за кордоном та стати тимчасовим перехідним етапом на шляху до створення привабливих умов перебування та працевлаштування громадян на батьківщині на постійній основі без виїзду за кордон. Водночас не вбачається доцільним надання окремого статусу українським мігрантам на території України у зв'язку з тим, що фактично всі ситуації, з якими стикається український мігрант після повернення в Україну, належним чином врегульовані законодавством України. На жаль, «якість» застосування відповідних норм та приписів на місцях відповідними органами виконавчої влади залишається неналежною.

Офіційно Україна не схвалює трудової міграції через нестачу робочої сили та показний захист національних інтересів; водночас наша держава не приділяє належної уваги створенню конкурентноспроможних (у порівнянні із закордонними, навіть нелегальними) умовами праці. Неможливість утримати та зацікавити потенційного трудового мігранта працювати в Україні є частиною проблеми невизнання державою самого явища трудової міграції загалом як впливового чинника формування демографічного, економічного, соціально-культурного та політичного іміджу держави. Ситуація ускладнюється ще й тим, що найближчим часом, за прогнозами аналітиків, Україна стикнеться водночас як із нестачею робочої сили, так і з напливом іноземців, які можуть замінити українських громадян на вільних робочих місцях. У цьому контексті постає питання: чи не доцільнішим є за таких умов заохотити своїх громадян (в чію освіту держава вже вклала гроші) повернутися на Батьківщину?

Однією із дієвих відповідей на ці та інші виклики української трудової міграції, на нашу думку, могло б стати активне впровадження моделі т.зв. циркулюючої міграції, яка передбачає працевлаштування у певного працедавця за кордоном з періодичним поверненням у країну громадянства. Ця модель вже реально діє, у першу чергу – в контексті розвитку транскордонного співробітництва, хоча це й відбувається всупереч небажанню української держави визнавати її ефективність.

Існуючий стан справ у сфері української зовнішньої трудової міграції міг би також суттєво бути покращеним за активної участі в житті мігрантів відповідних соціальних агенцій чи благодійних фондів. Однак, і ці структури не завжди демонструють готовність сприяти реінтеграції трудових мігрантів, зокрема, через те, що західні грантодавці здебільшого орієнтують громадські організації на протидію торгівлі людьми та допомозі біженцям і не вбачають гострої необхідності у наданні соціальних та правових послуг «звичайним» трудовим мігрантам. Усвідомлюючи це, МБФ «Карітас України» вже понад 5 років виконує проекти, пов'язані з репатріацією та реінтеграцією українських трудових мігрантів, які добровільно вирішили повернутися на Батьківщину. З огляду на актуальність проблеми діяльність у цьому напрямку постійно розвивається, зміцнюється та удосконалюється. Так, у вересні

2008 року була створена Українська мережа солідарності, що налічує 30 партнерських організацій в 15 областях України, з координаційним центром у Львові. Ця структура значно полегшила реалізацію мети реінтеграційних проектів, яка полягає у наданні соціальної, інформаційної, психологічної підтримки, правової та матеріальної допомоги для сталої реінтеграції тих мігрантів, які бажають добровільно повернутися з країн Європейського союзу до України. До кожного мігранта застосовується індивідуальний підхід, враховуються нагальні потреби як його самого, так і сім'ї в цілому.

Як показує досвід роботи у таких проектах, громадяни України неохоче повертаються додому, не виконавши своєї місії за кордоном (переважно – накопичення грошових коштів для певних цілей, таких як ремонт квартири, придбання житла, навчання дітей, лікування близьких тощо). Повернутися їх змушують крайні обставини: серйозні проблеми із здоров'ям, що унеможливають їх подальшу працю за кордоном; втрата роботи, а з нею й засобів до існування, неможливість платити за житло, їжу; набуття статусу нелегального мігранта; відмова в одержанні статусу біженця або в наданні притулку. Саме ця категорія мігрантів стає нашими підопічними. Ще до прибуття додому людина отримує соціальний супровід у країні перебування завдяки мережі консультаційних центрів для мігрантів у країнах ЄС. Уже на цій стадії починається підготовка до повернення мігранта: аналізується його ситуація, визначаються основні потреби, встановлюється зв'язок з партнерською організацією, яка знаходиться найближче до його місця проживання.

Основний акцент ставиться на допомозі репатріанту розпочати власну справу або працевлаштуватися. Важливо, щоб ті навички, які були здобуті за кордоном, не були забуті чи змарновані. Завдяки індивідуальному підходу, професіоналізму організацій, що надають допомогу, та бажанню, старанням самого мігранта (що є теж дуже важливим) відбувається адаптація до сучасних умов в Україні, а також професійна реалізація на рідній землі, поруч з родиною та близькими.

Наступним запланованим кроком назустріч мігрантам є встановлення тісної співпраці з українською діаспорою за кордоном, з метою інформаційної підтримки та сприянню добровільного повернення.

Валерій Літвінов, Анатолій Хижняк

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ МАСОВОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ (ЗАРОБІТЧАНСТВА)

Шановне товариство!

Це не просто доповідь, а звернення до всіх Вас з метою об'єднати всі зусилля, щоб урятувати український народ від вимирання і масової втечі за кордон в пошуках роботи і кращої долі.

Насамперед хочу зауважити, що мене спочатку трохи збентежила і здивувала відсутність в концепції і тематиці Конгресу питання трудової міграції і заробітчанства. Однак потім зрозумів, що про це йде мова у розгляді питань про новітню хвилю еміграції, так звану четверту. Але варто звернути увагу на те, що еміграція і міграція – це зовсім різні поняття. Емігранти – це люди, які залишили Батьківщину назавжди і набули іншого громадянства, а мігранти – це наші громадяни, що тимчасово виїхали за кордон на заробітки, тобто заробітчани.

Розрізнення цих понять є досить суттєвим з огляду на визначення стану демографічної ситуації, що склалася в сучасній Україні. Адже неправильне формулювання проблеми унеможливує її вирішення. Саме так я можу пояснити хибність твердження щодо появи четвертої еміграційної хвилі, до якої через абсурдну некомпетентність помилково потрапили мільйони мігрантів, вирішувати проблеми яких тепер стало недоцільним. Тому треба негайно виправити це злочинне викривлення реальності і визнати той факт, що нема ніякої четвертої хвилі еміграції, а є 6-8 (за різними даними) мільйонів співвітчизників-заробітчан, які бажають якнайшвидше повернутися додому, до своїх родичів та близьких. І лише 1-2 % залишиться за кордоном для постійного там проживання.

Помаранчеві події та вибори Президента дали надію на серйозні зміни на краще, але за останні 5 років життя не лише не покращилося, а взагалі значно погіршилося, що, безсумнівно, спровокувало безпрецедентне посилення міграції. Так, наприклад, 3 січня поточного року (2010) один з українських телеканалів повідомив, що кожного дня до Мілану прибуває більш ніж 50 нових заробітчан з України, серед яких, на жаль, є і молоде.

Крім того, дуже швидко зростає показник смертності серед населення, яке з 52 млн. скоротилося до 45, і це без урахування померлих на чужині. Кожен рік ми втрачаємо від 250 до 400 тисяч своїх громадян, а за даними телеканалу ICTV за минулий 2009 рік ця цифра сягнула майже одного мільйона. В цей час у Росії, навпаки, за останні 3 роки спостерігається приріст (250 тисяч щорічно).

Причина такої невтішної тенденції – надто низький рівень життя, який змушує людей залишати власні домівки, аби урятувати себе і родину від голоду. Енциклопедично це поняття роз'яснюється так: голод – соціальне лихо, яке має дві форми виявлення: явну (абсолютний голод) та приховану (відносний голод): недоїдання, відсутність життєво важливих компонентів в раціоні харчування, що призводить до зниження імунітету, збільшення кількості хворих та, відповідно, до скорочення тривалості життя. Тому не дивно, що для переважної більшості населення це є справжній голодомор.

Тому, якщо нинішня влада, як і попередня, буде вдовольняти людей лише обіцянками про щасливе і забезпечене життя, а ми з Вами, замість діяти, будемо тільки базикати, то тоді насправді відбудеться не просто четверта хвиля еміграції, а справжнє еміграційне цунамі. Показовий факт нещодавно створеного гурта афро-українців із Одеси «Black stars», які так добре співають українські пісні (кажемо щиро), ще й в такт гарно танцюють. Хай це буде, але як приємні поодинокі випадки.

Таким чином, вже в цьому столітті наша держава може залишитися без свого народу (половина виїде, половина вимре), і так як святе місце не пустуватиме, то його займуть інші нації та народи, і, можливо, воно стане називатися Афро-Азіо-Арабська республіка Україна. І тоді вже ні про яку етнічну ідентичність українця не буде йти і мови, та й мови української як такої вже не буде.

Що повинна зробити влада? Насамперед, визнати **збереження народу як один із стратегічних напрямків своєї діяльності** та сприяти зростанню населення до 50 млн. Так, спочатку треба нагодувати народ, повернути людей на Батьківщину і зробити медицину доступною. Також треба створити в Уряді підрозділ з питань трудової міграції, а у Верховній Раді – комітет, до складу якого входили б депутати від діаспори заробітчани. Якщо підходити формально, то 75 депутатів мають представляти б млн.

В Уряді, перш за все, слід прийняти таку Програму, котра заохочувала б до повернення на Батьківщину. При цьому варто звернути увагу на досвід сусіда – Російської Федерації, яка вже кілька років успішно реалізує подібну програму. До речі, на заробітки росіяни виїжджають одиницями, а ті, котрі знаходились за кордоном протягом тривалого часу, повертаються. Так, тільки з Німеччини щорічно прибуває до Росії близько 2 тисяч репатріантів, у тому числі молоді спеціалісти, а це, безперечно, не дуже влаштовує німців.

Міжнародний Рух українців «За повернення на Батьківщину» готовий співпрацювати з владою, брати активну участь у розробці такої Програми і впроваджувати її у життя. До речі, інтерв'ю про це можна прочитати в газеті «День» за 13 січня поточного року (2010) на сайті www.day.kiev.ua/290296.

А нам з Вами слід не зволікати, а починати обговорювати усі можливі пропозиції та робити перші кроки на шляху до реалізації такої програми, а саме – створити постійну діючу робочу групу з питань здійснення цієї Програми, сприяти притягненню інвестицій до України та створенню робочих місць для заробітчани.

Так, для прикладу можна взяти бажання італійців вирощувати пшеницю твердих сортів на Україні для вироблення своєї пасти (макаронів), оскільки собівартість продукції при цьому значно зменшується. Тому в наших інтересах створити для них сприятливі умови для реалізації їх проектів, які передбачають створення цілої інфраструктури, що потребує багато працівників, котрих ми і залучимо з числа заробітчани, у яких, нарешті, з'явиться стимул повернутися додому.

Однак, щоб займатися інвестиційними питаннями змістовно та цілеспрямовано, потрібна фінансова організація, на кшталт Міжнародної української інвестиційної компанії, яка б акумулювала кошти, направляла їх на конкретні проекти, контролювала кожну копійку та діяла чесно і прозоро. Цій організації слід присвоїти кредитно-депозитні функції та зареєструвати її в Європі, тим самим забезпечивши їй більше довіри.

Де взяти кошти: по-перше, у заробітчани, якщо їм довести, що Програма націлена на задоволення їх інтересів. А це великі гроші, адже щорічно вони передають родинам біля 20 мільярдів, суттєво підтримуючи цим вітчизняну економіку.

По-друге: звертаючись до українців-емігрантів – ділових патріотів з Канади, США, Австралії та інших країн. Приєднуйтеся до нас зі своїми пропозиціями, з проектами і залучайте свій капітал до розвитку Батьківщини, яка як ніколи потребує вашої підтримки.

По-третє, зацікавити як потенційних інвесторів під державні і фінансові гарантії іноземців з країн, де перебуває більшість українців (Росія, Італія, Польща, Чехія, Іспанія, Португалія тощо). В цьому допоможуть наші дипломатичні установи, почесні консули, громади діаспори.

Також можна використати фінансові можливості самого Євросоюзу в реалізації програми з повернення передусім нелегальних мігрантів, яких серед заробітчан не менш як половина. До цього процесу не зайвим було б залучити і вітчизняних підприємців, бізнесменів, банкірів тощо.

Щоб суттєво зменшити потік міграції і надати їй цивілізовану форму, слід а) створити кадрові міжнародні центри зайнятості, які б направляли робітників і фахівців не лише до Європи, але й до України, б) активізувати діяльність наших правоохоронних структур зі спецслужбами країн, де перебуває більшість заробітчан, в їх співпраці з питань боротьби з проявами рабства, торгівлі людьми, проституцією та іншими злочинами, в) вирішити питання про подвійне громадянство, що не тільки сприятиме інвестиційним процесам, але й позитивно вплине на імідж країни у світі.

На завершення своєї доповіді хочу звернутися до Вас зворушливими словами відомого поета і вчителя, Вашого земляка з Галичини – Теодора Кукурузи:

*Повертайтесь до рідних осель, українці,
З всього світу найкраще несить!
Ви потрібні Україні – не Ваші гостинці,
Рідну землю разом збережіть!
... Тож єднайтесь, родини українські
Одні одних навік полюбіть,
А той жаль і той біль: «Ще не вмерла...»
Як історію в серці лишіть.*

Тож наше з Вами завдання – зробити все, щоб Україна стала могутньою, багатою і квітучою державою. Давайте боротись за це, а не проти когось!

P. S. Згідно з даними ООН 78 % населення України сьогодні перебуває за межою бідності. За весь час незалежності в країні ліквідовано 500 населених пунктів, а за останні чотири роки знято з обліку – 117. Близько 1 млн. людей чекають позитивного результату на отримання «Зеленої картки», щоб виїхати в США на ПМЖ. Кожних пів року в Італії гине 120 молодих українців. Якщо в нашій державі діють відцентрові сили, то в Росії навпаки – для поліпшення демографічної ситуації влада дозволила прийняти участь у Програмі перенаселення співвітчизників, також іноземцям – громадянам інших країн.

Любов Максимович

ПРОГРАМА ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ДЛЯ ЖІНОК – ТРУДОВИХ МІГРАНТОК, ЩО ПОВЕРНУЛИСЯ В УКРАЇНУ

Наразі жінки у змаганні за світовий капітал суттєво програють чоловікам – за приблизними оцінками, з рахунком 10:1. Така ж ситуація є і в Україні. Проте це співвідношення потроху міняється у бік, виграшний для статі, яку звично вважають слабкою. Однак, стереотипи, пов'язані з бізнесом та жінкою, ще міцно тримаються у свідомості. На моє переконання, головна причина – це те, що приватизація в Україні пройшла повз жінок. Так, 90 відсотків приватного капіталу сконцентровано в руках чоловіків, і, відповідно, великим бізнесом володіють в основному чоловіки. Відтак жінки працюють у малому та середньому бізнесі, і, як свідчить статистика, це, зазвичай, є сфери сервісу, побуту, дрібний агропромисловий бізнес тощо.

З досвіду роботи з жінками та чоловіками, які мають намір розпочати власну справу, я бачу, що є суттєва різниця у сприйнятті деяких потреб бізнесу жінками та чоловіками. Наприклад, якщо порівнювати, хто більше схильний брати кредит – жінки чи чоловіки, і кому охочіше їх видають. Чоловіки легше зважуються на рішення взяти кредит, а жінки зазвичай довго прораховують, адже вони є менш схильні до ризику. Можу сказати, що більше кредити беруть чоловіки, але краще їх віддають жінки. Жінка, беручи кредит, дуже ретельно прораховує свій бізнес-план, і вона обов'язково цей кредит поверне. Бізнес ніколи не рухається суто по висхідній, є підйоми і є спади, і бізнес може стати менш

прибутковим або взагалі збанкрутувати. У таких моментах особливо видно різницю між чоловічим та жіночим стилем бізнесу. Жінки більше тішаться меншими, але стабільнішими заробітками і прораховують довгострокову стратегію.

Таким чином, ідея програми підтримки підприємництва для жінок, які повертаються додому на Україну після років, проведених на заробітках за кордоном, є досить перспективною.

За результатами досліджень, що проводилися Західноукраїнським центром «Жіночі перспективи» серед наших заробітчанонок в Італії, на запитання «На що Ви витратите зароблені гроші?» більшість з них відповіла, що будуть витратити зароблені гроші на навчання дітей, купівлю нерухомості, на харчі та ремонт.

І тільки 3 відсотки – почнуть власний бізнес. Це означає, що гроші будуть витрачені, і знову виникне потреба їхати на заробітки. А програма сприяння розвитку підприємництва дасть можливість жінці створити собі робоче місце і заробляти на життя в Україні.

У грудні 2009 року Львівська обласна державна адміністрація спільно із громадськими організаціями розробила та прийняла «Регіональний план спільних дій державних та неурядових організацій, підприємств та установ щодо надання комплексної допомоги трудовим мігрантам та членам їх сімей, трудової інтеграції та реінтеграції, запобігання нелегальної міграції у Львівській області». В рамках цього плану Львівська адміністрація, Обласний центр зайнятості та Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи» прийняли спільне рішення розробити такі заходи, як:

- Створення сприятливих соціально-економічних умов для осіб та сімей, які повертаються з-за кордону, де тимчасово перебували з метою працевлаштування, створення належних умов для їх соціально-психологічної та професійної адаптації.
- Надання широкого спектру послуг з питань започаткування власної справи, в т. ч. семінарів, тренінгів, індивідуальних методів професійної діагностики з метою інвестування зароблених за кордоном грошей у розвиток інфраструктури малого та середнього бізнесу області.
- Розробка та внесення пропозицій до комплексних програм щодо розвитку малого і середнього бізнесу із врахуванням залучення коштів трудових мігрантів.

Перші кроки у цьому напрямку вже робляться. І одним з них є проект, в якому спільно із Всеукраїнським Благодійним фондом «Запорука» Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи» при партнерстві та підтримці організації Солітера (Італія) планує проведення програми підтримки підприємництва для жінок, які повернуться в Україну до своїх родин та матимуть намір розпочати власний бізнес. Програма передбачатиме проведення бізнес-тренінгів як в Італії, так і в Україні. В Україні це буде комплексна програма тренінгів та індивідуальних консультацій, де жінки матимуть змогу та нагоду вдосконалити свої знання, отримані в Італії, та ознайомитися з українським законодавством щодо ведення підприємництва. Програма передбачатиме тренінги з таких напрямків, як:

- психологічні аспекти ведення бізнесу;
- маркетингові комунікації (PR-паблік рілейшнз, реклама, стимулювання збуту, мерчандайзинг);
- маркетингові стратегії;
- управління людськими ресурсами;
- юридичні аспекти ведення бізнесу;
- стрес-менеджмент та вирішення конфліктів;
- тайм-менеджмент;
- управління продажами;
- бізнес-планування;
- лідерство;
- комп'ютерні курси;
- бізнес в Інтернеті.

В результаті жінка отримує достатньо знань та навичок для успішного ведення бізнесу. А головне – вона повинна відчувати, що буде успішною в цьому виді бізнесу. Власне, це стосується не тільки жінок. Бо якщо ви починаєте свій бізнес з мотивацією «в мене може вийти, а може й ні, а для спроби можна розпочати», то краще взагалі цією справою не займатись. Адже таким чином ви себе вже запрограмували на неуспіх, ви вже допустили варіант, що можете бути неуспішними. Так воно і

станеться. Ви відразу маєте відчувати, що саме цей вид бізнесу є «вашим». І головне – бізнес має приносити задоволення, а не лише бути способом заробляння грошей. Тому ми так ретельно плануємо працювати з цією групою жінок. Вони вже бачили, як працюють у світі. Вони здатні брати відповідальність на себе і хочуть бути успішними.

Адже галицька жінка – успішний підприємець, чим більше працює – тим більше дбає про свою родину. Чим більше зайнята на роботі, тим більше намагається приділити увагу родині. Повага до родинних цінностей, на щастя, є важливою складовою нашого менталітету. Я ніколи не бачила на Західній Україні бізнес-леді, яка б досягала успіху, нехтуючи дітьми і чоловіком.

Анатолій Мокій, Рустем Енверов

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Світова економічна криза, особливо її фінансова компонента як першопричина та наслідок кризових процесів, істотно загострила латентні та явні деформації та диспропорції структурної побудови соціально-економічної системи нашої країни, а також якісні характеристики структури взаємовідношень з зовнішніми мегасистемами і процесами – глобалізацією, мегарегіональними економічними угрупованнями, країнами-лідерами світогосподарських зв'язків. Особливо це стосується міграції трудових ресурсів – своєрідного явища самоорганізації громадян в умовах хаотичного і несистемного формування цивілізаційного ринку праці в перехідній економіці України.

Незважаючи на загострення проблеми асиметрії і незбалансованості обміну людським капіталом, зростання масштабності міграції, стратегічні документи розвитку нашої країни в кращому випадку відображають погіршення демографічної ситуації і констатують інтенсивність трудової міграції працездатного населення до рівня 3,5 млн. осіб [1, с. 67], декларуючи «захист і підтримку українських громадян та їхніх інтересів за кордоном» [1, с. 185], але не визначаючи основні цілі та інструменти міграційної політики як в Україні, так і за її межами [1; 2].

Відзначаючи втрату позицій у розвитку людського потенціалу країни (з 70 на 76-е місце) та зростання масштабів і темпів депопуляції населення з погіршенням якісних характеристик людського капіталу за значних міграційних втрат [2, с. 50-51], Біла книга державної політики в сукупності стратегічних завдань соціальної політики [Там само, с. 52-53] не передбачає розв'язання проблем міграції як у зовнішній політиці, так і, що головніше, у забезпеченні національної безпеки, політиці взаємовідносин з ЄС (крім лібералізації візового режиму), РФ чи іншими так званими «стратегічними партнерами». Можна припустити, що постійне легальне чи нелегальне перебування за межами України від 2,5 до 3,5 млн. її громадян (з урахуванням сезонних короткотермінових мігрантів та мігрантів-фронтельєрів – на 0,5 млн. осіб більше) не є стратегічно важливою проблемою для держави поряд з оборонним комплексом чи євроатлантичною інтеграцією. Проте перехід динаміки зменшення чисельності населення країни за період незалежності від 52 млн. осіб до межі в 47 млн. осіб не дозволяє уникнути відповіді на гострі питання про реальні загрози національній, у тому числі економічній, демографічній безпеці держави.

Перша з них стосується тенденції до зменшення загальної чисельності громадян України (людського капіталу) на більш ніж 10 % за 18 років невоєнного часу, збереження динаміки якої, у тому числі за рахунок міжнародної міграції, точніше еміграції (тимчасової, середньострокової і остаточної), підтверджує прогнозні оцінки загальної чисельності у 2030 р. на рівні 30 млн. осіб. Якщо оминати увагою структуру (вікову, регіональну, освітньо-кваліфікаційну, фізично-психологічну) людського капіталу, то реальна безпека і, відповідно, суверенітет української держави є уявною (віртуальною), як і стабільність динаміки розвитку соціально-економічної мегасистеми. Зрештою, фізична відсутність громадян країни ставить під питання досягнення будь-яких генеральних цілей такого розвитку.

Друга загроза полягає у тому, що з позицій системного аналізу міжнародну міграцію трудових ресурсів потрібно розглядати як специфічну структурну деформацію суспільно-економічної системи, яка знаходиться на перехідному етапі радикальної перебудови, форму своєрідної самоорганізації робочої сили в умовах трансформаційної кризи. Як зазначає Д. Чістілін, «Самоорганізація людей у період кризи є перехідним інструментом переходу суспільної системи від кризи до депресії й економічного підйому» [3,

с. 46]. Подібна «самоорганізація» людського капіталу на початковому етапі трансформаційних реформ знайшла відображення у мобільності трудових ресурсів на внутрішньому ринку праці, або внутрішній міжсекторальній (міжгалузевій) міграції робочої сили з виробничих галузей, сфери державного управління в сектор товарного обміну (організованих чи неорганізованих ринків роздрібної торгівлі, офіційного та іллегального сегментів оптової торгівлі). Наголосимо, що відбувався цей процес за умови пасивного спостереження з боку держави з наступним запровадженням авансового оподаткування так званих «фізичних осіб-підприємців».

Третя загроза полягає у неспроможності системи управління державою розв'язувати гострі зовнішні та внутрішні проблеми. Позитивні зрушення в економічному розвитку країни і надалі поєднуються з негативними явищами, зумовленими як суб'єктивними, так і об'єктивними передумовами та чинниками становлення повноцінної соціально-економічної системи незалежної держави. Причому посилення негативних тенденцій відбувається на тлі небаченого за останні десять років загострення зовнішніх для країни глобальних протиріч і суперечностей. Вказане вимагає зміни парадигми стратегічного планування розвитку країни та регіонів з програмно-цільового на проблемно-цільовий. Стосовно явища міжнародної міграції системі державного управління теж властиві ознаки структурних деформацій – нечіткість цілей міграційної політики; невизначеність і непрогнозованість поведінки системи; відсутність інформації, адекватної реальним процесам; неефективність заходів і безвідповідальність органів державного управління за забезпечення економічної безпеки, суверенітету, національних інтересів держави та її громадян. Як наслідок, за останнє десятиріччя відбулися істотні структурні зрушення в міграційному процесі – від форми самоорганізації переважно низькокваліфікованих працівників, як правило, безробітних, до зростання частки професійних мігрантів з потенційно конкурентоспроможних галузей і секторів економіки (освіти і науки, медицини, будівництва, транспорту, послуг), а також студентів під час обміну освітніми послугами; зростання масштабів прихованої міграції висококваліфікованих працівників і науковців; внутрішньої міжрегіональної міграції сезонного і непостійного характеру; трансформація тимчасових і нелегальних мігрантів у громадян країн Європи під час возз'єднання їх з сім'ями і дітьми.

Загалом, як і будь-яка інша форма МЕВ, міжнародна міграція робочої сили зумовлює позитивні й негативні наслідки. Всупереч усталеній думці, мігранти зазвичай сприяють зростанню виробництва, віддаючи більше, ніж отримують. Дослідження показують, що імміграція підвищує зайнятість в країнах та громадах, що приймають. Іммігранти не замінюють собою місцевих робітників на ринку праці і сприяють інвестиціям в нові підприємства та програми, а частка мігрантів у споживанні державних фінансів як на національному, так і на локальному рівні відносно незначна. Разом з тим існує немало свідчень про користь та переваги, які досягаються в інших сферах, таких, як підвищення соціального різноманіття та інноваційного потенціалу. За оцінками, дохід мігрантів з найбідніших країн в розвиненій країні в середньому в 15 разів перевищує їх дохід на батьківщині, а показник охоплення їх дітей середньою шкільною освітою вдвічі вищий, дитячої смертності – у 16 разів нижчий.

Проте можливості певних позитивних ефектів міграції значною мірою залежать від умов переміщення населення. Фінансові витрати можуть бути відносно великими; до того ж переїзд неминуче посилює невизначеність та вірогідність розлучення з сім'єю. Обмеженість фінансових ресурсів, нестача інформації, а також перешкоди на шляху до нового місця перебування часто стримують найбільш вразливі верстви населення від міграції.

Мотиваційні чинники міграції пов'язані з конфліктами, стихійними лихами та економічними кризами. Економетричний аналіз підтверджує негативний вплив міграції і пов'язаних з нею трансфертів на економічне зростання. Зокрема, проаналізовані такі квартальні показники, очищені від сезонності, за період 1992–2008 рр.: W – величина зарплати, грн.; CA – сальдо поточного рахунку, млн. грн.; P_{transf} – обсяг приватних трансфертів, грн.; $Buddef$ – дефіцит бюджету, грн.; $Indprod$ – обсяг промислового виробництва; $Realestprices$ – середні ціни на нерухомість. Отримані регресійні рівняння мають вигляд:

$$Buddef_t = a_0 + a_1 * P_{transf} + a_2 * Buddef_{t-1}, \quad (1)$$

$$CA_t = a_0 + a_1 * P_{transf} + a_2 * CA_{t-1}, \quad (2)$$

$$W_t = a_0 + a_1 * P_{transf} + a_2 * W_{t-1}, \quad (3)$$

$$Indprod_t = a_0 + a_1 * P_{transf} + a_2 * Indprod_{t-1}, \quad (4)$$

$$Real\ estprices_t = a_0 + a_1 * P_{transf} + a_2 * Real\ estprices_{t-1}, \quad (5)$$

Результати дослідження (табл. 1) відображають вплив приватних трансфертів на поточний рахунок, дефіцит бюджету, зарплату, промислове виробництво та на ціни на нерухомість. Приватні трансферти негативно впливають на дефіцит бюджету (можна припустити якщо їх обсяги зростуть на 1 %, дефіцит бюджету знизиться на 0,19 з імовірністю 95 %). Спостерігається негативний зв'язок з поточним рахунком; трансферти негативно впливають на середню зарплату та обсяги промислового виробництва (відповідні коефіцієнти регресії становлять -0,08 та -0,03). Негативні значення коефіцієнтів регресії можна пояснити тим, що збільшення кількості емігрантів призводить до зростання обсягів приватних трансфертів і негативно відображається на макроекономічних індикаторах. Загалом, величина скоригованого коефіцієнта детермінації (R^2) доводить взаємозв'язки і кореляцію між залежними і незалежними змінними у всіх рівняннях. Значення коефіцієнта Дарбіна-Уотсона знаходиться у статистично допустимих межах. Всі показники свідчать про статистичну достовірність регресії.

Таблиця 1.

Вплив приватних трансфертів на дефіцит бюджету, поточний рахунок, зарплату, промислове виробництво та ціни на нерухомість

Незалежна змінна	Залежні змінні				
	Buddef	CA	W	Indprod	Realestprices
Transfers	-0,19 (-0,67**)	-0,90 (-1,27***)	-0,08 (-2,40**)	-0,03 (-0,96**)	-0,36 (-2,09**)
Показники статистичної значущості					
Durbin-Watson	1,51	1,78	1,94	2,15	1,64
R- squared	0,75	0,89	0,92	0,97	0,98
Adjusted r-squared	0,66	0,75	0,90	0,96	0,96
P-level	0,08	0,10	0,11	0,10	0,06

Розраховано за: [4]

Примітка: в дужках подано p – критерій та статистичну достовірність (* - 1 %, ** - 5 %, *** - 10 %).

Зростання обсягів трансфертів, пов'язане із ростом цін на нерухомість (табл. 3), стимулює міграційний процес і витіснення капіталу з промисловості у сферу обслуговування. Вплив кількісного зростання міграційних потоків на ціни на нерухомість та приватні трансферти визначений на основі річних даних у період з 2000 – 2008 рр. (табл. 2). Взаємозв'язки описуються регресійними рівняннями:

$$Y_1 = a_0 + a_1 * x_1 + a_2 * x_{2t-1}, \quad (6)$$

$$Y_{2t} = a_0 + a_1 * x_3 + a_2 * x_{4t-1}, \quad (7)$$

де Y_1 – ціни на нерухомість, дол. США; x_1 – чисельність мігрантів, осіб; x_2 – ціни на нерухомість, дол. США; Y_2 – обсяги приватних трансфертів, дол. США; x_3 – чисельність мігрантів, осіб; обсяги приватних трансфертів дол. США; $t=1; T$ – роки періоду.

Отримані результати дозволяють припустити, що при збільшенні чисельності мігрантів на 1 % ціни підвищуються на 0,65 з імовірністю 95 %, а обсяги приватних трансфертів – на 2,64 з імовірністю 90 % (R -squared становить 0,97, і 0,98, тобто знаходиться в допустимих межах, коефіцієнт Дарбіна-Уотсона – 2,26 та 2,40, що підтверджує статистичну значущість).

Інтенсифікація міжнародних міграційних процесів, що є наслідком і одним із вагомих чинників глобалізації, певною мірою спостерігається і в Європейському Союзі. У зв'язку з цим така важлива складова інтеграційних процесів, як переміщення людського капіталу, поряд із вільним рухом товарів та

капіталів є об'єктом спільних політичних рішень ЄС як всередині співтовариства, так і міграційних відносин із третіми країнами. Для України міграційна політика об'єднаної Європи становить подвійний інтерес. По-перше, до ЄС із нашої держави спрямовується досить чисельний міграційний потік. Активно розвивається співпраця із запобігання нелегальній міграції як загрозі регіональній безпеці. По-друге, євроінтеграційні наміри України передбачають досягнення відповідності європейським стандартам у сфері міграційного законодавства та політики.

Питанням європейської інтеграції України присвячені розробки українських учених О. Сушка, О. Чалого, але формування спільної міграційної політики ЄС висвітлено лише побіжно. Це зумовлено тим, що процес гармонізації міграційного законодавства та адміністративної практики в Європі розпочався відносно недавно і розвивається надзвичайно динамічно. Міграційна політика лише поступово і з великими труднощами стала предметом спільних зусиль у межах ЄС. Національні міграційні політики країн ЄС істотно відрізнялися, що відображало відмінності в соціально-економічній ситуації, характері і ступені гостроти міграційних проблем, особливих стосунків з колишніми колоніями.

Таблиця 2.

Вплив міграції (кількості емігрантів) на ціни на нерухомість та приватні трансферти

Незалежні змінні	Залежні змінні	
	Ціни на нерухомість	Обсяги приватних трансфертів
Чисельність емігрантів	(коефіцієнт регресії) 0,27 (0,65**)	(коефіцієнт регресії) 0,37 (2,64***)
Показники статистичної значущості		
Коефіцієнт Дарбіна-Уотсона	2,26	2,40
Коефіцієнт кореляції	0,97	0,98
Скоригований коефіцієнт детермінації	0,96	0,96
Рівень статистичної похибки	0,06	0,04

Примітка: в дужках подано p – критерій та статистичну достовірність (* - 1 %, ** - 5 %, * - 10 %)**

Істотне зростання масштабів міжнародної міграції, залучення до неї значних обсягів трудових ресурсів актуалізує дослідження міграції робочої сили як однієї з форм світових господарських зв'язків. Важливість дослідження міграційних процесів зумовлена також стрімким зростанням їх обсягів, нарощуванням інтенсивності, вагомим впливом на соціально-економічний розвиток країн ЄС-12. Особливе місце міграції робочої сили в сучасних умовах визначається насамперед її динамізмом, швидким реагуванням на зміни у суспільстві та економіці. Зовнішній вектор міграційної політики ЄС знайшов розвиток у Посланнях Єврокомісії щодо міграції та розвитку і щодо регіональних програм захисту. Перші спрямовані на розвиток співробітництва з країнами-донорами мігрантів, зокрема у подоланні бідності. Мігранти та діаспори можуть допомогти в цьому шляхом переказу зароблених за кордоном коштів і застосування набутих знань і навичок. Тому ЄС сприяє трансфертам, розширює можливості тимчасової та зворотної міграції, розвиває спільні з країнами-донорами проекти з міграції студентів, науковців. У Посланні йшлося також про запобігання шкоди, якої завдає міграція країнам, що розвиваються, внаслідок «відтоку інтелекту».

Послання з регіональних програм захисту зумовлене тим, що, хоча кількість шукачів притулку в Європі зменшується, проблема біженців є вкрай гострою. Біженці переважно залишаються в регіонах прибуття. Це вимагає надання допомоги у створенні умов для їх прийому. Перший пілотний проект у цьому напрямі передбачено реалізувати у Білорусі, Молдові та Україні з метою розвитку вже існуючої процедури розгляду заяв шукачів притулку, їх документування та інтеграції, запровадження субсидіарних форм захисту, які не передбачені Конвенцією ООН 1951 р. про статус біженців. Другий

пілотний проект здійснюватиметься в Африці, в регіоні Великих озер і Африканського Рогу.

На сучасному етапі процес формування спільної міграційної політики ЄС істотно динамізувався. Демографічні реалії та економічні потреби Євросоюзу, так само, як і вимоги внутрішньої та зовнішньої безпеки, потребують його подальшої активізації. Необхідність спільної міграційної політики актуалізується і внаслідок поглиблення інтеграції в Європі. Адже будь-які рішення в цій сфері, прийняті на національному рівні, невідворотно впливатимуть на ситуацію в інших країнах ЄС.

Створення єдиного європейського міграційного простору відбувається поступово, іноді нерівномірно і з очевидними труднощами, проте цілком послідовно. Урахування цього процесу в Україні є необхідним, оскільки вона належить до нього як географічно, так і політично (внаслідок євроінтеграційної політики), а головне – фактично, завдяки сотням тисяч українців-мігрантів. Міграційна політика ЄС розширює для України можливості співпраці у сфері запобігання нелегальній міграції, торгівлі людьми, посилення безпеки кордону. Підвищення уваги до інтеграції іммігрантів та спрощення порядку легальної трудової імміграції до ЄС поліпшують умови захисту прав та інтересів громадян України за кордоном, розширюють можливості працевлаштування в країнах ЄС.

Разом з тим з формуванням спільної міграційної політики ЄС для України пов'язані і певні виклики, що потребують адекватних відповідей. По-перше, запровадження відкритішої імміграційної політики посилюватиме привабливість Євросоюзу для потенційних мігрантів з України, передусім висококваліфікованих, що може негативно позначитися на людському та інтелектуальному потенціалі і вимагатиме нарощування зусиль зі зменшення потоків міграції, повернення мігрантів на батьківщину. По-друге, розгалужене і деталізоване законодавство в міграційній сфері потребуватиме у процесі інтеграції до ЄС наполегливої імплементації, досягнення відповідності європейським стандартам.

Україна та ЄС успішно завершили тривалий та непростий переговорний процес щодо пакетного укладення угод про спрощення візового режиму та реадмісію. 18 червня 2007 р. у ході засідання Ради з питань співробітництва у Люксембурзі відбулося їх підписання.

Політична декларація до згаданої Угоди передбачає укладення двосторонніх угод між Україною та Польщею, Угорщиною, Словаччиною і Румунією про правила місцевого прикордонного руху для мешканців прикордонних районів. Важливим досягненням Міністерства внутрішніх справ у I півріччі 2008 р. стала успішна реалізація Угоди про малий прикордонний рух з Угорщиною, підписання аналогічної Угоди зі Словацькою Республікою. Угода між Україною та ЄС про реадмісію регулює процедури, пов'язані з ідентифікацією та поверненням громадян України та третіх країн, осіб без громадянства, які потрапили або перебувають на території держав-членів ЄС нелегально. Принциповим є досягнення компромісу щодо встановлення дворічного перехідного періоду стосовно повернення в Україну мігрантів з третіх країн.

Під час засідання міністрів юстиції і внутрішніх справ України та ЄС (Люксембург, 11 червня 2007 р.) укладені Робочі домовленості про встановлення оперативного співробітництва між Державною прикордонною службою України та Європейським Агентством з менеджменту оперативного співробітництва на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС (FRONTEX) і визначені пріоритетні напрямки їх практичної реалізації. У зв'язку із вступом у грудні 2007 р. дев'яти нових країн-членів ЄС до Шенгенської зони одним з найгостріших питань залишається відновлення спільного прикордонного та митного контролю як на території ЄС, так і на Україні. В ході 10-го засідання Комітету з питань співробітництва Україна-ЄС (листопад 2007 р., м. Брюссель) на розгляд ЄС було внесено пропозицію започаткувати експертні консультації з метою досягнення відповідної домовленості між Україною та ЄС.

Попри укладення згаданих угод про спрощення оформлення віз та реадмісію, спостерігається стійка тенденція до погіршення умов і ускладнення процедури розгляду дипломатичними представництвами і консульськими установами країн-членів Шенгенської зони ЄС візових заяв українських громадян. У зв'язку з цим українська сторона неодноразово привертала увагу німецького і португальського голів Ради ЄС до конкретних фактів дискримінаційного ставлення консульськими установами держав-членів ЄС до українських громадян. З боку ЄС вирішення цих питань пов'язується з імплементацією візової угоди, початком функціонування Спільного комітету, перше засідання якого було проведено 9 квітня 2008 року, а також прийняттям законодавства ЄС у візовій сфері, зокрема Єдиного візового Кодексу.

Незважаючи на те, що найважливіші аспекти міжнародної міграції робочої сили знайшли своє відображення у працях вітчизняних дослідників, теоретичні концепції економістів розвинених країн з

огляду на можливість їх адаптування в Україні, методичний інструментарій оцінки економічних та соціальних ефектів від міграції робочої сили залишилися поза увагою. Потребує системного аналізу і проблема ефективного державного впливу на процеси трудової міграції на загальнодержавному та регіональному рівнях з урахуванням особливостей, передумов, факторів та форм міграції. Надзвичайно актуальним є вивчення економічної сутності міжнародної міграції, її впливу на соціально-економічний розвиток України та країн ЄС-12, світового досвіду регулювання міграційних процесів та можливості його використання в Україні.

Акцентуючи увагу на проблемно-цільовій орієнтації системи заходів подолання структурних деформацій і загроз економічній безпеці розширенням масштабів і зміною якості залучення України до міжнародної міграції як формою нееквівалентного обміну людським капіталом України в умовах глобальної інтеграції звернемо увагу на те, що попереднє дослідження пріоритетів стратегічного партнерства (табл. 7) відносить до пріоритетних країн Угорщину, Балтійські країни, Білорусь та Грузію, і до другої групи – Італію, Австрію, Польщу, Чехію та Словаччину. Загалом п'ять з названих країн є найбільшими реципієнтами українських мігрантів і є членами ЄС.

Таблиця 3.

Групування країн-стратегічних партнерів

Кластер	Країна	№ кластера	Евклідова відстань
Найпріоритетніші країни для партнерства	Угорщина	1	0,20
	Країни Балтії	1	0,20
	Білорусь	1	0,32
	Грузія	1	0,20
Пріоритетні країни для партнерства	Італія	2	0,41
	Австрія	2	0,14
	Польща	2	0,14
	Чехія	2	0,41
	Словаччина	2	0,14
Країни з нижчим пріоритетом для партнерства	США	3	0,31
	Франція	3	0,20
	Німеччина	3	0,20
	Великобританія	3	0,34
	РФ	3	0,47
	Китай	3	0,38
	Індія	3	0,24

Відповідно, необхідна й концентрована, проблемно-орієнтована, сфокусована політика двосторонніх відносин з цими країнами. Крім того, актуальними і невідкладними вважаємо й такі аспекти обґрунтування застосовуваних засобів політики, як:

- дослідження прояву зворотної міграції чи намірів мігрантів щодо неї;
- удосконалення інституціонального базису зміцнення економічної безпеки країни, окремих регіонів, індивідуумів, залучених до міграційного процесу;
- розробка теоретико-методичних підходів до оцінки ефекту міграційних потоків на внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг), рівень конкурентоспроможності та безпеки національної економіки;

- дослідження внутрішньої мобільності трудових ресурсів та її ефективності в умовах структурних диспропорцій і деформацій соціально-економічного розвитку, особливо дискримінація сільських мешканців у цьому контексті, а також латентної міграції студентів, молодих науковців в умовах приєднання до Болонського процесу.

1. Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку: експертна доповідь. – К. : НІСД, 2007. – 264 с.
2. Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 186 с.
3. Чистилин Д.К. Самоорганізація мирової економіки: Евразійський аспект / Д. К. Чистилин. 2-е изд. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика»», 2006. – 237 с.
4. Веб-сторінка Комітету статистики України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
5. Чеснокова Т. Французский взгляд на мигрантов в Европе / Т. Чеснокова // Институт демографических исследований. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=44&idArt=592.
6. Esther B.-D. Europe's Shifting Immigration Dynamic / Ben-David Esther // Middle East Quarterly, Spring 2009. – P. 15-24. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.meforum.org/2107/europe-shifting-immigration-dynamic>.
7. Європейська міграція в цифрах та узагальненнях // Дзеркало тижня. – Електронний ресурс.– Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/27090.html>.
8. İçduygu A. International Migration and Human Development in Turkey / Ahmet İçduygu // Human Development Research Paper, 2009/52. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://mpr.a.uni-muenchen.de/19235>.
9. Место Турции в сфере международной миграции трудовых ресурсов. – Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.turkey-info.ru/about_turkey/migration_school/migration_sphere.html.
10. Nielsen J. S. Muslims in Western Europe: Islamic Surveys / J. S. Nielsen // Columbia University Press, Deutsche Welle (Bonn). – Mar. – 1, 2008. – P. 25-6.
11. Садохіна Е. Ю. Факторный анализ структуры экономического роста России и Беларуси за 1991-2002 гг. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ecfor.ru/pdf.php?id=books/kor01/sad>.
12. Веб-сторінка міжнародного валютного фонду. – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.imf.org.

Лілія Мудрик

ФОРМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З СОЦІАЛЬНИМИ СИРОТАМИ

За останні роки в Україні, особливо західних регіонах, значно активізувалася робота з вивчення феномена соціального сирітства та розробки заходів ефективного впливу на виховання дистантних соціальних сиріт недержавними соціальними інституціями.

Немає сумніву в тому, що діти, котрі залишаються без батьківської опіки, відрізняються від дітей, які виховуються в сім'ї. Економічні, соціальні, психологічні проблеми, з якими стикається така дитина, впливають на формування її життєвих орієнтирів, деформують соціальні установки, ускладнюють процеси пристосування до життя в соціумі. У переважній більшості вони не підготовлені до шлюбу, створення сім'ї, стикаються з проблемами працевлаштування, одержання житла, їм бракує навичок спілкування тощо. Саме ці чинники досить часто негативно впливають на розвиток дітей, не формують їх соціальної зрілості, не враховують у процесі виховання ряду специфічних особливостей, не дають дітям уявлення про реальні складнощі життя, що очікують їх у майбутньому. Більшість дистантних соціальних сиріт, залишившись практично наодинці зі своїми потребами, перебувають у стані побоювання переходу до самостійного життя,

відчують розгубленість та незахищеність. Таким чином, маємо зробити висновок, що проблема невідповідності дистантних соціальних сиріт до самостійного життя є вкрай актуальною. Необхідно паралельно вирішувати дві складові – створення умов та можливостей для нормального будівництва самостійного «дорослого» життя та надання підліткам необхідних знань та навичок шляхом спеціальної теоретичної підготовки.

Підготовка до самостійного життя підлітків, дітей дистантних сімей шляхом надання їм практичних знань та навичок у всіх сферах особистого та суспільного життя є важливим завданням недержавних соціальних інституцій. Ними розробляються та впроваджуються, із залученням спеціалістів, практичні курси, на яких слухачі навчаються ефективно спілкуватися, дбати про своє здоров'я, цікаво та безпечно організовувати своє дозвілля, безпечно та зважено підходити до міжстатевих стосунків, знати свої права та обов'язки й шляхи їх дотримання.

Метою діяльності недержавних організацій є підтримати соціальну реінтеграцію та покращити соціальну безпеку дітей, батьки котрих є трудовими мігрантами.

Діяльність соціальних педагогів та психологів, залучених до виховного процесу недержавних соціальних інституцій, спрямована на заохочення дітей до пошуку їхніх життєвих перспектив, розвиток необхідних позитивних якостей (старанність, терпеливість, цілеспрямованість, впевненість у собі, толерантність) та деяких трудових навичок. Це допоможе їм жити самостійно, вчитись у школі, профорієнтованих навчальних закладах, працювати та заробляти самостійно на своє життя. Значна увага приділяється забезпеченню можливості персонального розвитку та навчанню, що вестиме до соціальної реінтеграції дітей. Інституціями надається допомога у поверненні дітей до нормального способу життя за допомогою різноманітних послуг реабілітаційних центрів, здійснюється лобювання інтересів дітей у складних життєвих умовах. Велика робота проводиться з налагодження ефективних робочих взаємовідносин зі школами та іншими державними інституціями для дітей та молоді, яка сприяє тому, щоб громадянське суспільство стало більш обізнаним у потребах вразливих груп суспільства.

При цьому застосовуються найновіші техніки та методики. Наприклад, для формування у дітей установок до самоаналізу, адаптивності та соціальної активності, вміння виражати почуття на символічному рівні, давати соціально прийнятний вихід агресивності та негативних почуттів. Під час занять дітям пропонується виконати вправи на зниження тривожності та покращення їхнього емоційного стану; вправи, спрямовані на саморозвиток та самовдосконалення дітей (допомогти дітям пізнати себе, свої сильні та слабкі сторони; розвинути почуття власної гідності, унікальності, підвищити самооцінку). Важливе місце у роботі займають елементи тренінгу рефлексії смисложиттєвих орієнтацій, які включають вправи, спрямовані на рефлексію життєвих цілей, визначення їх суб'єктивної ієрархії; формування сприйняття виявленої життєвої ситуації як такої, що містить потенціал до конструктивних змін, виявлення особливостей індивідуального потенціалу дітей, пошук ресурсів). Для покращення емоційного стану, підняття настрою, для підвищення рівня згуртованості, для більшого зацікавлення дітей проводиться спільне вивчення пісень, розважальні ігри.

Велика увага приділяється духовному розвитку дітей: проводяться бесіди зі священниками, прощі до святих місць, а проведення екскурсій сприяє розвитку гармонійної самодостатньої особи, яка знає історію свого народу.

Програма таких занять покликана заповнити прогалини, які наразі існують у системі виховання дистантних соціальних сиріт, та надає можливість дистантним сиротам та особам з їх числа отримати теоретичні та практичні навички з основ та механізмів практичного застосування положень чинного законодавства, з питань забезпечення їх прав; ведення безпечного способу життя; репродуктивного здоров'я; професійної кар'єри, психологічних аспектів подружнього життя та культури сексуальних відносин; усвідомленого батьківства, проведення дозвілля, а також набуття практичних навичок спілкування; формування самостійного та відповідального прийняття рішень; налагодження контактів з оточуючими; виходу з конфліктних ситуацій; вирішення складних питань, що виникають при пошуку житла, роботи; планування сім'ї; ведення домашнього господарства, формування домашнього бюджету, організації змістовного дозвілля.

Завдання соціально-педагогічної роботи з дистантними соціальними сиротами визначаються проблемами та потребами дітей. Розв'язання цих питань вимагає інтеграції виховних впливів на дитину в освітніх та недержавних соціальних інституціях, формування об'єктивної самооцінки у дітей, життєвих планів, корекції поведінки.

Сергій Олійник

**ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ
В РАМКАХ РОБОТИ РАДИ З ПИТАНЬ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
ПРИ КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ**

20 січня 2010 року в Україні прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 42, відповідно до якої створено Раду з питань трудової міграції громадян України при Кабінеті Міністрів України як постійно діючий консультативно-дорадчий орган. На нього покладено виконання завдань, пов'язаних із формуванням і реалізацією державної політики у сфері соціального захисту трудових мігрантів – громадян України.

До роботи Ради з питань трудової міграції громадян України залучені представники від центральних органів виконавчої влади, Верховної Ради України, уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, всеукраїнських об'єднань профспілок та роботодавців, громадських організацій трудових мігрантів.

Хочу акцентувати Вашу увагу на тому, що створення зазначеної Ради – це значний крок, який зроблено державою з метою поєднання зусиль влади і представників української спільноти, яка представляє інтереси трудових мігрантів у всьому світі і об'єднує більш ніж 10 000 організацій трудових мігрантів, що знаходяться у 150 країнах світу.

Особисто я розцінюю це як аргумент, який свідчить про зрілість поглядів і готовність виконавчої гілки влади України до конструктивного діалогу і цілеспрямованої взаємодії із широкими колами громадськості, які є безпосередніми учасниками міграційних процесів.

Як заступник голови Ради з питань трудової міграції громадян України при Кабінеті Міністрів України і голова Президії Ради Всеукраїнської профспілки працівників-мігрантів в Україні та за її межами, я, разом із моїми колегами – представниками громадських організацій трудових мігрантів, взяли на себе дуже складну і відповідальну місію – донести до українського Уряду всі пропозиції, думки, актуальні проекти та ідеї української спільноти, яка на сьогодні працює за кордоном.

Однак далеко не все, що ми хочемо зробити, знаходить підтримку у наших побратимів. Бо одне діло – критикувати і розповідати про те, як погано в Україні, інше – робити кроки у напрямку інтеграції України у Європейське і Світове суспільство. Досить нести негатив про Україну. Давайте закотимо рукави і спочатку зробимо так, щоб мігрант, який приїхав до іншої країни працювати, знайшов людей, які можуть йому допомогти зробити хоча б перші кроки у чужій країні. Надати юридичну підтримку, опинитись поряд, коли постала якась проблема, тощо. Зробити так, щоб людина не тільки заробила гроші, а й повернулася додому з активною громадянською позицією.

Для цього у всіх країнах, де працюють мігранти, ми почали створювати профспілкові організації працівників мігрантів. Наша профспілка має за мету соціальний захист громадян незалежно від національності, країни перебування, віросповідання чи партійної приналежності.

Офіційно у світі нараховується 121 мільйон трудових мігрантів. Неофіційно – помножте на десять. Трудові мігранти були, є і будуть. У країнах, де мали місце процеси трудової міграції, завжди мало місце й економічне зростання. Я українець, і мені дуже хотілось би, щоби перш за все наша держава та українські діаспори в усьому світі першими простягнули руку підтримки поляку чи росіянину, китайцю чи пуерториканцю. У трудового мігранта будь-якої нації одні й ті ж самі проблеми. Тому давайте разом розбудовувати профспілку мігрантів.

У своїй діяльності Всеукраїнська профспілка працівників-мігрантів в Україні та за її межами разом з громадськими організаціями трудових мігрантів намагатиметься об'єднати зусилля громадськості і працювати в напрямку щодо створення умов для безперешкодної реалізації прав, свобод, законних інтересів трудових мігрантів, використання їх інтелектуального та трудового потенціалу в рамках дотримання принципів захисту національних інтересів України.

Трудова міграція, її походження, прояви і значення для України

Трудові міграції – це загальноприйнятий економічний механізм поєднання потреби та пропозиції робочої сили в рамках функціонування міжнародного ринку праці.

Участь України у цьому процесі зумовлюється поєднанням зовнішніх чинників трудових міграцій з боку країн-роботодавців та внутрішніх чинників соціально-економічного розвитку України. Зовнішніми причинами трудових міграцій громадян України виступає привабливий і місткий ринок праці західних

країн з вищим, ніж в середньому по Україні, рівнем заробітної плати. При цьому демографічні чинники свідчать про постійне зростання попиту розвинутих країн на працю іноземців.

Серед внутрішніх причин трудових міграцій українських громадян – незадоволений попит на роботу всередині країни, низький рівень заробітної плати на національному ринку праці.

Розрив у розмірах середньої заробітної плати між Україною та сусідніми європейськими країнами зони ЄС становить 5-10 разів. За даними Євростату, розмір мінімальної заробітної платні в європейських країнах становить: в Ірландії – 1462 євро, Франції – 1321, Великобританії – 1148, Болгарії – 112, Чехії – 329, Польщі – 334. Таким чином, розмір заробітної плати є спонукальним мотивом для українців шукати роботу за межами України (навіть у ближньому зарубіжжі).

Аналіз вакансій, що подають роботодавці до державної служби зайнятості, свідчить, що у переважній більшості з них рівень заробітної плати, що пропонується, нижчий від прожиткового мінімуму, і лише п'ять відсотків загальної кількості вакансій були подані із заробітною платою понад 1000 гривень.

Втрати економіки України внаслідок відтоку за кордон високоосвічених та високопрофесійних кадрів працездатного віку створюють умови до поступового збільшення на ринку праці України кількості некваліфікованих робітників з країн Азії, Африки.

За різними експертними оцінками, за кордоном зараз працює від 3 до 4 млн. громадян України. Відповідно до проведеного у 2008 році вибіркового обстеження населення щодо трудової міграції громадян України було встановлено, що впродовж останніх трьох років за кордон з метою працевлаштування виїздили майже **1,5** млн. українців.

Серед можливих шляхів просування трудових мігрантів за межі України найвагомішими є самостійне працевлаштування та використання послуг туристичних агенцій. Такий шлях просування на світовий ринок праці сприяє у значній мірі тінізації трудової міграції. Тільки незначна частина трудових мігрантів щорічно працевлаштовується за кордоном за сприянням суб'єктів господарювання, які надають посередницькі послуги з працевлаштування за кордоном, відповідно до укладених трудових договорів.

Використовуючи послуги означених посередницьких структур, громадяни України отримують можливість мати легальну роботу за межами країни і отримують надійний соціальний захист з боку іноземного роботодавця. На підставі цих суб'єктів підприємницької діяльності, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, формується адміністративна звітність про чисельність громадян України, які працевлаштовані за кордоном (форма 1-ТМ). На сьогодні в Україні зареєстровано **810** суб'єктів господарської діяльності, які мають ліцензію Мінпраці на посередництво у працевлаштуванні на роботу за кордоном. За допомогою вищеназваних посередницьких структур у 2009 році були працевлаштовані **74,5** тис. громадян України.

Політика у сфері регулювання трудової міграції розглядається як складова державної політики у сфері зайнятості населення і має насамперед вирішуватись через формування сучасного, мобільного внутрішнього ринку праці.

Основними проблемними питаннями в контексті активної участі громадян України у процесах міжнародного ринку праці є необхідність посилення їх соціального захисту, створення умов для пенсійного та соціального забезпечення. Реалізація цих заходів пов'язана як з укладанням двосторонніх договірних зобов'язань, так із додержанням вже існуючих норм міжнародних документів, якими є Конвенції Ради Європи, Міжнародної організації праці щодо захисту прав трудових мігрантів.

Соціальний та правовий захист трудових мігрантів забезпечується за допомогою укладання двосторонніх та приєднання України до багатосторонніх міжнародних договірних документів.

На сьогодні Україна є стороною Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів, Угоди про співробітництво в галузі трудової міграції та соціального захисту трудящих-мігрантів, Протоколу до зазначеної Угоди, який регулює процеси прикордонної міграції в рамках СНД. У 2008 році в рамках Саміту голів урядів країн-членів СНД підписано Конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей держав-учасниць СНД. Означена Конвенція визначатиме основні права трудових мігрантів держав-учасниць СНД.

Україна є стороною **12** двосторонніх міжнародних договорів у сфері працевлаштування – з Азербайджанською Республікою, Республікою Білорусь, Республікою Вірменія, Соціалістичною Республікою В'єтнам, Латвійською Республікою, Литовською Республікою, Великою Соціалістичною

Народною Лівійською Арабською Джамагірією, Республікою Молдова, Республікою Польща, Португальською Республікою, Російською Федерацією, Швейцарською Конфедерацією.

Укладено 7 договорів у сфері соціального забезпечення: з Республікою Болгарія, Естонською Республікою, Королівством Іспанія, Латвійською Республікою, Литовською Республікою, Чеською Республікою, Словацькою Республікою, Португальською Республікою.

Україна є стороною 14 двосторонніх та одного багатостороннього договору в рамках СНД з питань пенсійного забезпечення.

Створення умов та механізмів із сприяння поверненню в Україну громадян України передбачене Програмою облаштування осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну, на період до 2010 року, яку затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 р. № 1573. Відповідно до означеної постанови, координатором виконання Програми визначено Державний комітет у справах національностей та релігій.

В рамках виконання Програми передбачається створення умов для повернення закордонних українців, забезпечення їх прийому та розселення, а також сприяння забезпеченню житлом.

Пріоритетними напрямками виконання цієї Програми є: розселення осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну, з урахуванням демографічної ситуації в різних регіонах України, наявності робочих місць; сприяння в будівництві приватного житла за рахунок власних коштів і кредитів.

Крім того, на сьогодні опрацьовано нову редакцію проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус закордонних українців», до якого внесено норми, які стосуються прав означених осіб на трудову діяльність в Україні. Зокрема, законопроектом передбачається, що особа, яка набула статусу закордонного українця і перебуває в Україні, має право працювати на підприємствах, в установах та організаціях або займатися іншою трудовою діяльністю на підставах і в порядку, встановлених для громадян України.

Таким чином, все вище перераховане дає зрозуміти, що багато чого робиться в Україні для забезпечення соціальними гарантіями наших трудових мігрантів. Але ми також повинні розуміти, що ні одна програма не захистить людину, якщо вона сама того не хоче. Перед всіма нами поставлені серйозні завдання з налагодження роботи Ради, соціального діалогу з державними владними інституціями щодо вирішення питань трудової міграції.

Тому ми ще раз закликаємо до співпраці своїх співвітчизників із усіх країн світу та чекаємо від них плідних пропозицій.

Віталій Онищук

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ

Процес глобалізації відображається на кожній країні як в економічній, так і в соціальній сферах. Ліквідація ряду стримуючих факторів формує новий соціальний простір, в якому соціальна мобільність носить масовий характер, тобто стає чинником, що характеризує сучасне суспільство. Соціальна мобільність має місце як на соціальному рівні, так і на соціетальному – через рух населення між державами. Людина намагається реалізувати свій особистісний потенціал і рухається по соціальних щаблях суспільства. Якщо це їй не вдається у своєму суспільстві, вона приймає рішення змінити місце проживання.

Зовнішня трудова міграція як форма соціальної мобільності притаманна усім сучасним суспільствам, особливо тим, що вийшли з обіймів тоталітаризму. Формування міграційних потоків відбувалося в кризових умовах перехідного періоду, пов'язаних з низькою заробітною платою в зареєстрованому секторі економіки, зростанням безробіття та вимушеної неповної зайнятості, поширенням бідності, високим рівнем майнового розшарування, відсутністю соціальної стабільності та безпеки населення.

В основі міграції завжди лежить соціально-економічне або культурне незадоволення індивіда та, як наслідок, необхідність його задоволення.

Існують наступні групи мотивів міграції:

- 1) прагнення кращої долі;

2) міграція через заздрість до жителів більш заможних місцевостей (без гуманітарних і політичних причин);

3) міграція через комплекс неповноцінності – деякі індивіди нездатні реалізувати себе в повсякденному житті, і для них міграція – вирішення цієї проблеми, однак, у такому випадку міграція рідко буває успішною;

4) міграція через прагнення більш повно реалізувати свій творчий або інтелектуальний потенціал – один із варіантів витоку мозків;

5) міграція з міркувань безпеки;

6) міграція через політичні мотиви [1, с. 48-51].

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття спостерігалось значне та постійне збільшення масштабів міграції, залучення до світового міграційного круговороту практично всіх країн світу, за винятком країн тоталітарних та авторитарних. Іншими словами, можна говорити про глобалізацію міжнародної міграції. Про це свідчать дані міжнародної статистики: чисельність міжнародних мігрантів, тобто людей, які живуть поза країною свого походження, зросло з 75 млн. у 1965 році до 120 млн. у 1990 році, що складає 2 % всього світового населення. Кількість мігрантів збільшується швидше, ніж населення земної кулі: 2,9 % щорічно проти 1,9 %. В період з 1990 року і до початку 2000-х років чисельність міжнародних мігрантів оцінювалося вже в 135-140 млн. осіб [2, с. 272].

Значення міграції як чинника соціальних змін, що відбуваються в світі, знаходить своє відображення в концентрації міжнародних мігрантів в окремих країнах та регіонах світу. ООН констатує, що 90 % осіб цієї категорії проживає в 55 державах. Вектор міграційного потоку направлений від менш розвинутих до більш розвинутих країн. Як результат – фактор міграції постійно діє в тих країнах, де мігранти складають до 5 % від чисельності постійного населення в країнах, що розвиваються, – не більше 2 %.

Найвища доля мігрантів зосереджена в Північній Америці та Західній Європі. Відзначимо, що кожна 27 людина-мігрант є українець. Україна стала експортером робочої сили, проблемам її регулювання не приділяється належна увага на державному рівні. Експерти ООН виділяють для аналізу міжнародних міграційних рухів п'ять категорій мігрантів:

1. Іноземці, що допущені в країну в'їзду з метою отримати освіту та професію.

2. Трудові мігранти, що виїжджають на роботу.

3. Мігранти, що приїхали з метою об'єднання родин та створення нових родин.

4. Мігранти, що приїхали на постійне місце проживання.

5. Іноземці, допущені в країну перебування із гуманітарних міркувань (біженці, репатріанти, ті, що шукають політичного притулку та інші) [3, с. 38].

Теорія міграційних процесів сформувалась в трьохетапній моделі. На першому, початковому етапі відбувається формування міграційних установок, приймається рішення про виїзд або відмову від нього. При прийнятті рішення про виїзд другий етап полягає в розвитку всіх прийнятих рішень, а також у здійсненні самого плану виїзду. І на третьому етапі, заключному, відбувається адаптація мігрантів до нових умов життя в місцях переселення, можлива зміна статусу та ідентичності.

Сьогодні існує ряд міграційних теорій та наукових підходів, таких як неокласичні макро- і мікрорівнева теорія, теорія нової економічної міграції, подвійної трудової ринкової та мережевої.

Макрорівнева теорія неокласичної економіки побудована на конфліктній моделі К. Маркса, що передбачає головною причиною та рушійною силою міграції бажання отримання більш високого винагородження за свою працю. Прибічники цієї концепції відзначають, що інтенсивність міжнародних потоків людських ресурсів – кваліфікованих робітників та фахівців – залежить від різниці рівня оплати за їх кваліфікований труд між країнами. Зниження різниці в рівні оплати праці між країнами, на думку представників неокласичної економіки, може звести нанівець або взагалі призупинити саме трудову міграцію.

Головною відмінністю мікропідходу від макро в неокласичній теорії є те, що основним об'єктом розгляду стає індивід. Новий економічний мігрант свідомо враховує витрати на переїзд, проживання перед тим, як працевлаштуватися в новій країні, оцінює свої можливості та шанси в нових умовах на новому ринку праці, а також збитки через незнання мови, культури, релігії, звичаїв, традицій тощо.

В першій половині 80-х років, після виходу Польщі із соціалістичного табору та перших сигналів оксамитових революцій у країнах Центральної та Південної Європи, з'явилася так звана теорія Нової економіки міграції. Її прибічники розвили та продовжили концепцію неокласичної економіки. Головною відмінністю цієї теорії є те, що об'єктом дослідження є не індивід, а конкретна соціальна група, можливо, навіть пов'язана родинними або поселенськими зв'язками. Головним внеском цієї теорії в розробку проблеми міграції є спроба брати до уваги такі чинники, як вплив соціальної групи та її оточення на прийняття рішення: їхати на заробітки за кордон чи ні.

Мережева теорія міграцій розглядає групу факторів, що впливають на особистісну мотивацію бажаного виїхати, тобто суб'єктивну складову міграції. Згідно цієї теорії найбільш впливовими факторами, що виштовхують особу, є: наявність родичів, односельців чи друзів, що виїхали раніше та вдало працевлаштувалися, а також попередній досвід міграції самих мігрантів. З одного боку, наявність близьких людей, що мають міграційний досвід, розширює можливості для еміграції, а з другого – особистий досвід та розширення можливостей дозволяють легше прийняти повторне рішення про виїзд в іншу країну, що більш відповідає відповідним потребам потенційного мігранта.

І ще один чинник, який не можна не ураховувати – спрощення візового режиму.

Мігрант неминуче асимілюється культурно та структурно під тиском конфлікту, що виникає з причини розподілу або споживання соціальних благ чи ресурсів.

Як визначили польські соціологи У. Томас та Ф. Знанецький, окремих мігрант, який прибуває до іншої країни, привозить з собою традиції та норми поведінки попереднього суспільства, але не соціальний устрій своєї країни. Разом з тим, відзначають вони, при скупченні відповідної кількості колишніх співвітчизників виникають міжособистісні відносини, характер яких відповідає домінуючим у колишньому їхньому суспільстві. Ці відносини можуть стати конфліктними по відношенню до нової країни проживання [4, с. 57].

П. Штомпка на основі концепції культурної травми розробив свою теорію перехідних етапів. Зміни, що травмують, охоплюють усі сфери суспільного устрою і повсякденне життя громадян. Люди втрачають раніше накопичений капітал життєвого досвіду і боляче це сприймають, руйнуються основи звичних символів, смислів та значень соціальної реальності, знецінюється попередньо накопичений соціальний капітал індивіда, він стає свого роду «банкрутом».

Під впливом змін, що відбуваються, з'являються нові типи соціальної взаємодії та соціальної поведінки. З'являються нові інтереси та потреби, зумовлені новою соціальною діяльністю та соціальними практиками. Трансформація різних сфер суспільства відбувається у всьому світі, і теоретики концепції соціальних змін характеризують сучасні суспільства через ряд основних рис:

1) індивідуалізм, або утвердження в суспільстві центральної ролі індивіда замість групи, нації. Можливість індивідуального вибору соціальної групи, спільноти, способу та виду дії, прояви особистої відповідальності за власні вчинки;

2) диференціація як прояв вузької спеціалізації діяльності, та пов'язане з цим, підвищення вимог до рівня майстерності, компетенції, досвіду. У сфері споживання диференціація пов'язана з різними можливостями та можливостями вибору;

3) раціональність як розрахунок користі і вигоди будь-якої дії;

4) економізм, під яким фахівці вже названої нами теорії розуміють домінування над усім соціальним життям економічної активності, економічних цілей і економічних критеріїв;

5) глобалізація, тобто переваги глобальних процесів над національно-державними [5, с. 105].

Класичні міжнародні міграції проходили зазвичай із країн з низьким економічним розвитком та нестабільним соціально-економічним станом в більш розвинуті, при цьому ціннісноутворююча культурна база залишалася більш чи менш стабільною в обох країнах. Характерною рисою четвертої хвилі міграції є те, що емігранти виїжджають із країни, де відбувається зміна системи цінностей, змінюються межі соціального простору та часу.

Трансформацією є процес руху-розвитку, без визначення самої мети і часу її досягнення. Це тип радикальних соціальних змін. Рух країн Східної Європи до демократії, ринку в політології, соціології називають транзицією. Транзиція передбачає рух до будь-якої конкретної мети.

Трансформація в країнах СНД має системний характер. Це проявляється в тому, що зміни

відбуваються на всіх рівнях – соціальному, соцієтальному, особистісному, а також в усіх сферах життя суспільства: політичній, соціально-економічній, фінансовій, культурній, правовій, інформаційній тощо.

Суспільство в період трансформації проходить кілька стадій, які характеризуються різною швидкістю та ефективністю соціальних змін, а також різним сприйняттям цих змін населенням.

Перша стадія характеризується відмовою від старих неефективних форм системи. Відбувається політизація населення, акумулюються надії на появу ідеальних типів уряду, соціальних інститутів, успішність правових і економічних реформ. Водночас з диференціацією збільшується поляризація населення, збільшується кількість тих, хто не бажає пов'язувати своє майбутнє з розвитком країни. Саме на початку першої стадії трансформації в Україні еміграція склала 95,4 тис. осіб [6, с. 321].

На другій стадії помітне домінування розгубленості та страху перед майбутнім, так як ейфорія пройшла, старі структури розпалися, а нові ще не склалися. Цей період характеризується формуванням стратегії виживання в складній формі, тобто при домінуванні скорочасних цілей, поведінкових стратегій, розрахованих на швидкий ефект, але без розрахунку на майбутнє. Відбувається масова зміна статусно-ролевих позицій населення. Окремі категорії населення, не змінюючи сфери трудової діяльності, все ж зіткнулися з тим, що їх стан в соціальній ієрархії змінився. Це свідчить про наявність структурної мобільності.

Третя стадія представляється як адаптивна і характеризується стабілізацією соціальних змін у суспільстві. Відбуваються вертикальні та горизонтальні зміни в соціальній структурі, переосмислення більшості життєво-важливих категорій, цінностей та мети, що призводить до видозмін соціальних відносин. Все це породжує соціальний конфлікт. Шляхами розв'язання є при звичаєння – адаптація до умов, що склалися, або переміна держави перебування, іншими словами – міграція, тимчасова чи на постійній основі, заробітчанська чи поселенська.

Для суб'єкта, що намагається вирішити соціальний конфлікт шляхом зміни місця проживання, є характерною активізація суті – це самоідентифікація в новому середовищі. Обмежена адаптація до нового життя в іншій спільноті передбачає розрив чи послаблення ідентифікації мігранта зі своїм звичним, традиційним середовищем та пошуком себе в новому політичному, економічному, соціальному, культурному, мовному, фінансовому та ін. середовищі.

Суб'єкт, який приймає рішення розв'язати конфлікт незадоволеності своїх потреб при допомозі еміграції, займає досить активну позицію на осі «пасивність-активність», але при цьому може вибрати пасивну стратегію адаптації до нового середовища проживання [7, с. 429].

Міграція майже завжди виступає як чинник стресу. Як зазначає американський дослідник С. Хаптінгтон, «на індивідуальному рівні переїзд людей в інші місця, зміна соціального середовища та професійного оточення розриває традиційні місцеві зв'язки, спричиняє почуття відчуженості та аномії (тобто вакуум правових та етнічних норм) і призводить до кризи ідентичності, яку нерідко вдається перемогти, звертаючись до релігії» [8, с. 33-57].

Адаптація – заключний етап міграційного процесу. Від стратегії адаптації залежить успішність вживання мігрантів у нове середовище проживання. Це соціально-психологічний і психофізіологічний процес пристосовування особистості чи соціальної групи до нових умов соціального середовища в місцях поселення. Важливою складовою адаптації є узгодження самооцінок, очікувань та вимог індивідів з їх можливостями і реаліями нового життя в новому суспільстві.

Процес адаптації відбувається одночасно на фізіологічному, біологічному, психологічному і власне на соціальному рівнях. Адаптація є невід'ємною умовою укорінення переселенців у місцях їх заселення, але повністю не вичерпує етап переходу їх до складу постійного населення. Пристосування нових поселенців до нових умов і способу життя відбувається нерівномірно. Інколи адаптація закінчується швидко, дуже часто поселенці стикаються з труднощами влаштування. Часто пристосування матеріальних умов життя в місцях заселення до потреб самих переселенців стає найбільш важливою умовою їх укорінення.

Адаптація емігрантів характеризується здібністю до ефективного і раціонального використання існуючого професійного, кваліфікаційного, інтелектуального, особистісного потенціалу.

Як показує світовий досвід та наукові дослідження в галузі міграції, наявність чи зростання потоку еміграції із окремих регіонів сигналізують про існування в даному регіоні проблем політичного,

економічного чи соціального характеру, що заважають людині реалізувати свій особистісний потенціал. З цими бар'єрами частина населення не може або не хоче миритися, а з іншого боку – не може вплинути на їх вирішення.

При здійсненні міграції суб'єкт цього процесу потрапляє в ситуацію подвійного вибору: з одного боку, мігрант в умовах, які йому представляє сучасне суспільство, має право та можливість вибору соціально-культурного середовища, держави міграції, де він зможе задовольнити свої потреби і реалізувати свої здібності та здійснити заплановане; з другого боку – країни-реципієнти самі обирають, кому надати переваги при в'їзді і, в подальшому, право отримати громадянство.

1. Бондырева С. К., Колесов Д. В. Миграция. Сущность и явление. – М.: МПСИ, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – С. 286.
2. Юдина Т. Н. Социология миграции. – М.: Академический проект, 2006.
3. Ионцев В. А. Международная миграция населения: Россия и современный мир. Социологические исследования. 1998. – № 6. – С. 38-47.
4. Баразгова Е. С. Американская социология. Традиции и современность. – Бишкек: Одиссей, 1997.
5. Штомпка П. Социология социальных изменений. Пер. с англ. под ред. Ядова В. – М: Аспект-Пресс, 1996.
6. Піскун О. Основи міграційного права: Порівняльний аналіз. – К.: «МП Леся», 1998.
7. Парсонс Т. О структуре социального действия. – М.: Академический проект, 2000.
8. Хаптингтон С. Столкновение цивилизаций / Политические исследования. – 1994, № 1.

Оксана П'ятковська

МОТИВИ ТА ЧИННИКИ ПОШИРЕННЯ ПРИВАТНИХ ТРАНСФЕРТІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ: СВІТОВІ ТА УКРАЇНСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ

Протягом останніх років у світовій економіці спостерігалось суттєве зростання обсягів грошових переказів трудових мігрантів (у вигляді приватних трансфертів). За даними Світового Банку, вони займають друге місце після прямих іноземних інвестицій за обсягами зовнішніх фінансових надходжень до країн, що розвиваються.

Сьогодні грошові перекази трудових мігрантів перетворилися на важливий інструмент фінансової допомоги для таких країн, як Індія, Філіппіни, Мексика, Китай, Самоа, Непал, Бангладеш та ін. (рис.1, а, б).

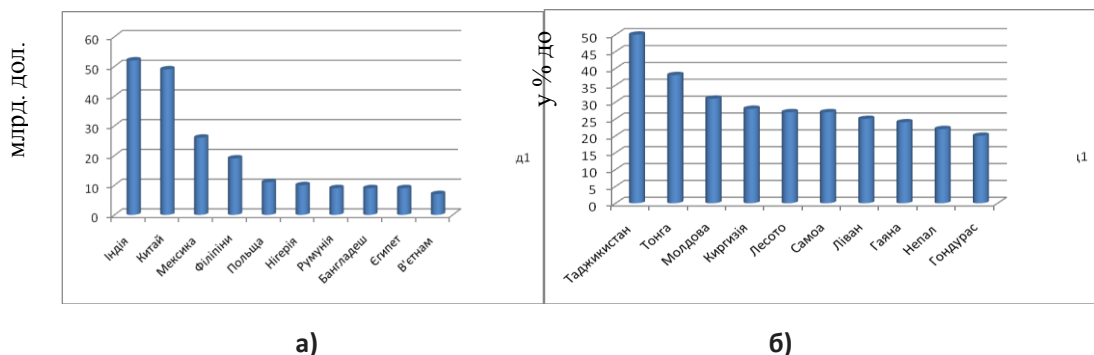

Рис. 1. Обсяги грошових трансфертів трудових мігрантів у країни-реципієнти у 2008 р.

За даними Євростату, лише з ЄС-27 з 2005 по 2006 рр. обсяг грошових переказів трудових мігрантів до третіх країн зріс на 10 млрд. євро [13].

Грошові перекази українських трудових мігрантів також поступово зростають: з 83 млн. дол. США у 2001 р. до 289 млн. у 2006 р. [15].

Водночас фахівці вважають, що офіційні дані не відображають реальної ситуації, припускаючи, що реальні обсяги грошових переказів є значно більшими і перевищують обсяги прямих іноземних інвестицій, портфельних інвестицій та інших зовнішніх фінансових надходжень. Таким чином, грошові перекази сьогодні перетворилися на важливий інструмент міжнародних фінансових потоків, які мають істотний вплив на макроекономічний стан не лише країн-донорів робочої сили, але й країн-реципієнтів, тому потребують детального вивчення та аналізу.

Незважаючи на існування великої кількості публікацій українських науковців щодо трудової міграції, питання грошових переказів є мало вивченим у нашій країні. Водночас західні науковці зробили значний внесок у сферу обґрунтування мотивації до здійснення грошових трансфертів міжнародних трудових мігрантів (теорії О. Старка, Р. Лукаса, Р. Чамі, В. Уайтлоу, моделі Ш. Рассела, Б. Поїріне та ін.), їх тенденцій (Д. Рата) та економічного ефекту (Р. Адамс, Дж. Пейдж, С. Дрінквотер та ін.). Серед російських дослідників цієї теми можемо виокремити праці Є. Садовської та Г. Глуценка.

Таким чином, *метою* цієї статті є окреслення мотивів виникнення грошових переказів, чинників, що впливають на їх обсяги, а також здійснення порівняльного аналізу існуючих світових та українських тенденцій грошових трансфертів трудових мігрантів.

Західні науковці виділяють такі основні передумови до здійснення грошових трансфертів: (1) альтруїзм (Дж. Джонсон, В. Уайтлоу, Р. Лукас і О. Старк) [8; 11] та (2) обмін (Ш. Рассел, Дж. Ходдінотт) [19; 9]. Окрім цього, у західній літературі формуються теорії щодо способів використання грошових переказів у країні-реципієнті. На сучасному етапі виникли так звані теорії «детермінації грошових переказів» (англ. – theories of remittance determination) [6]. Однак чітко розмежувати мотивацію, пов'язану з альтруїзмом чи обміном, є надзвичайно важко. Тому, на наш погляд, варто розглядати ці теорії паралельно. Саме такий теоретичний підхід бачимо у працях Г. Бейкера, Р. Чамі та ін. Крім цього, О. Старк і Р. Лукас доводять, що альтруїзм є потенційним механізмом стимулювання обміну [20].

Ще до появи нових економічних теорій трудової міграції значна частина економістів визнавали, що сімейні зв'язки є найважливішим чинником грошових переказів трудових мігрантів. З появою цих теорій питання мотивації отримало конкретне теоретичне підґрунтя. Основою цих теорій є гіпотеза про те, що рішення про міграцію приймаються не окремими індивідами, а колективно, за звичай, членами сім'ї або домогосподарства [12, с. 436]. Так, Р. Лукас та О. Старк вважають, що індивідуальна міграція одного з членів родини є результатом колективного (сімейного) рішення, яке приймається для відносного покращення економічного стану цієї сім'ї [21; 20]. Тобто об'єктом аналізу при визначенні факторів міграції та мотивів грошових трансфертів є окремі домогосподарства (сім'ї мігрантів). Оскільки саме вони розпоряджатимуться грошовими трансферами, то постає актуальним розгляд мотивації під кутом зору призначення грошових переказів. Дослідження західних науковців у цьому контексті можна розподілити на такі основні напрямки: (1) використання членів родини у формі фінансових агентів, послуги яких частково оплачуються трудовим мігрантом, які будуть «опікуватися» надісланими коштами (наприклад, використовувати їх для капіталовкладення в країні їх проживання чи накопичувати) (Р. Лукас, О. Старк, Дж. Ходдінотт); (2) використання сім'ї як страхової компанії, яка сприяє запобіганню «прибуткових потрясінь» (англ. – income shocks) для членів родини (представлена у працях О. Старка [22], Ф. Губерта [7]); (3) використання сім'ї у формі «банку», який спочатку компенсує попередньо взяті трудовим мігрантом позики (борги), а потім накопичує кошти з метою перепозичення іншим особам [17].

Загалом, на думку Б. Поїріне, розмір грошових переказів залежить від трьох основних чинників: позика, страхування, альтруїзм. Трансферти набирають тих чи інших обсягів залежно від того, який з цих факторів домінує. Так, позика представляє собою регулярні виплати, які в основному спрямовуються на споживчі цілі. Страхування, яке очевидно має форму накопичення, використовується членами родини для стабілізації економічної ситуації у випадку виникнення економічної кризи чи форс-мажорних обставин. Альтруїстичний підхід є тимчасовим, тому в подальшому спостерігається поступове скорочення обсягів грошових переказів.

Коливання обсягів грошових переказів трудового мігранта, який планує повертатися додому, відносно терміну його перебування у країні-реципієнті представлено в М-подібній моделі Б. Поїріне (рис. 2), де відображені основні фази динаміки обсягів приватних трансфертів [17].

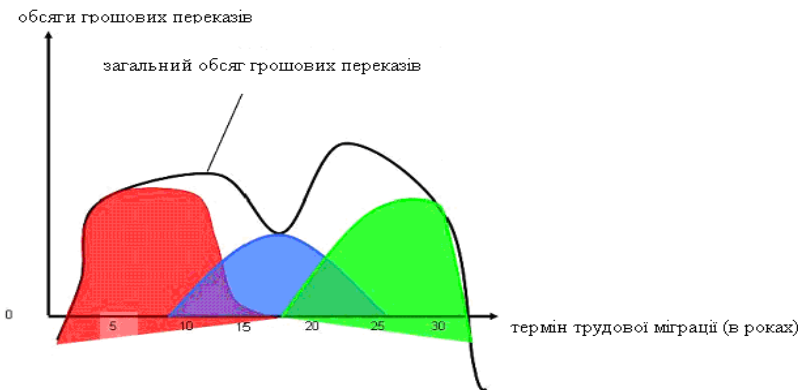

Рис. 2 Коливання обсягів грошових трансфертів трудових мігрантів (модель Б. Поїріне 1997)

Перша зона (а) зображає частку грошових переказів, які спрямовуються на погашення попередніх боргів трудового мігранта. Друга фаза (б) показує обсяги трансфертів, призначених для позики, в основному, це гроші, які використовуються на споживчому ринку країни-донора робочої сили. Третя фаза (в) відображає трансферти, які трудовий мігрант використовує у формі інвестицій у країні походження. На думку дослідника, якщо трудовий мігрант не планує повернутися, то третя фаза не настає [17].

Комплексну модель стосовно мотивації грошових трансфертів знаходимо у працях С. Рассела. Ця модель складається з 4 ключових елементів, що пояснюють причину зростання обсягів грошових переказів трудових мігрантів. Серед них автор виділяє наступні: фонд трансфертів; рішення про здійснення трансферту; обсяг трансферту; метод використання коштів. Щодо першого елемента, то він визначається наступними показниками: кількість трудових мігрантів, рівень їх заробітної плати, економічна активність, сімейний стан трудових мігрантів (наприклад, одружені особи мають тісніші зв'язки з країною еміграції, а це позитивно впливає на рішення та обсяги переказів). Ще один важливий показник – соціально-економічний стан сім'ї, що залишилася. На думку С. Рассела, чим нижчий рівень їх заробітку, освіти, місця зайнятості, тим більшими будуть розміри грошових переказів їх родичів з-за кордону. Водночас, до факторів, які негативно впливають на розміри трансфертів, автор відносить фактори політичного ризику в країні-реципієнті трансфертів, частка жінок серед трудових мігрантів, високий рівень доходу домогосподарства, зайнятість членів родини мігранта. Крім цього, згідно з результатами дослідження С. Рассела, рішення про здійснення грошових переказів та їх розміри позитивно корелюють з обсягом трансфертних потоків і не залежать від показників обмінного курсу та процентної ставки між країною-донором та країною-реципієнтом трудових мігрантів [17, с. 683 – 689].

Одночасно існують й інші дослідження, у яких до основних факторів впливу на обсяги грошових переказів трудових мігрантів відносять рівень освіченості та кваліфікації мігранта. Так, Х. Рапопорт та ін. доводять, що чим вищий рівень освіченості трудового мігранта, тим більшими є обсяги його грошових переказів (рис. 3) [5].

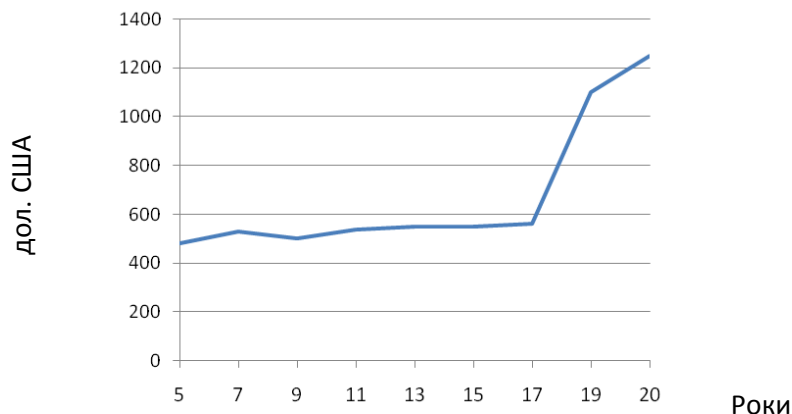

Рис. 3. Залежність обсягу приватних трансфертів мігрантів від часу перебування у країні-реципієнті [5].

Таким чином, на думку авторів, можна стверджувати про прямо пропорційний зв'язок між чисельністю кваліфікованих мігрантів і відтоком людського капіталу. Однак це питання все ще залишається дискусійним у літературі, оскільки деякі дослідники, беручи до уваги освітній рівень мігрантів, рівень доходу в країні-донорі трудової міграції, розвитку фінансового сектора та очікуваних темпів економічного зростання, доводять, що загальний обсяг грошових переказів трудових мігрантів зменшується при зростанні частки мігрантів з вищою освітою [16].

Стосовно України, то, аналізуючи основні мотиви трудової міграції українців, які детальніше висвітлені у [4], [3], можемо стверджувати, що рішення про міграцію переважно є результатом колективного сімейного рішення, і призначення грошових переказів обумовлюється також цим рішенням, що відповідає постулатам нових економічних теорій трудової міграції. Крім цього, зважаючи на те, що наслідками зростання обсягів трудової міграції з України було покращення соціально-економічного становища сімей та інвестиції в освіту дітей мігрантів (грошові перекази насамперед спрямовувалися саме на ці потреби), то це підтверджує деякі постулати моделі Рассела. Крім того, оскільки основна частка українських трудових мігрантів мала неврегульований статус, міграція відбувалася стихійно без заздалегідь визначеного місця праці, то розміри грошових переказів також залежали від економічної активності та рівня заробітку трудового мігранта (модель Рассела). Таким чином, можемо стверджувати, що українські реалії щодо грошових переказів трудових мігрантів частково відповідають західним теоретичним дослідженням. Тим не менше, існує низка факторів, визначених у дослідженнях західних науковців, які потребують проведення додаткових обстежень в Україні, зокрема залежність обсягів грошових переказів від статі трудового мігранта (для перевірки моделі С. Рассела), його кваліфікації, рівня освіченості (модель Х. Рапопорта), а також схильність родин трудових мігрантів до накопичення коштів, отриманих шляхом грошових переказів (модель Б. Поіріне) та ін.

Незважаючи на теоретичні дискусії щодо мотивів грошових переказів трудових мігрантів, статистичні дані свідчать про постійне зростання їх обсягів (рис. 4).

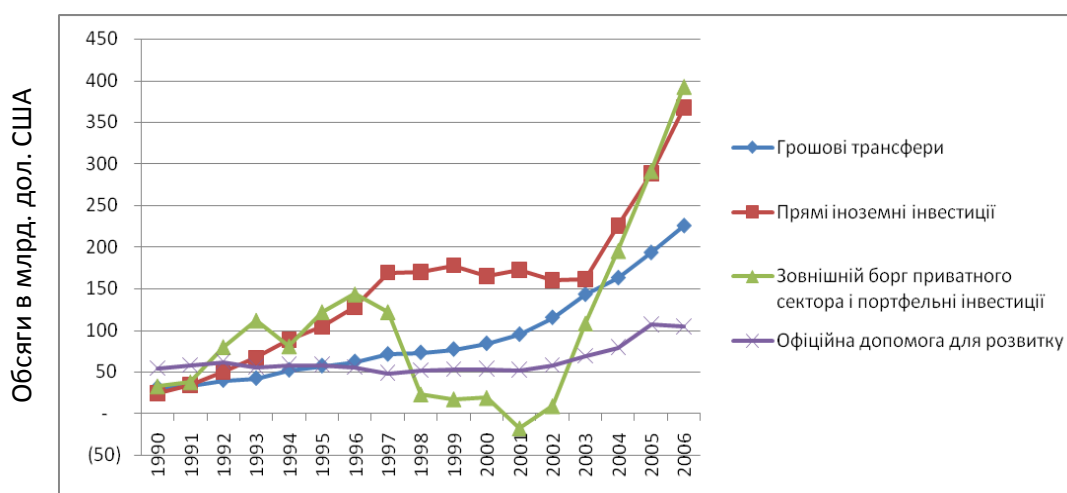

Рис.4. Коливання обсягів фінансових потоків до країн, що розвиваються, у 1990-2006 рр.
Джерело: Світовий банк [14]

Слід наголосити, що світова фінансово-економічна криза 2006-2010 рр. мала неістотний вплив на обсяги грошових трансфертів відносно інших зовнішніх фінансових потоків, зокрема таких, як прямі іноземні інвестиції чи офіційна допомога для розвитку [18].

Щодо України, то динаміка обсягів грошових переказів трудових мігрантів України нагадує динаміку окремих країн Центральної-Східної Європи, з певним зміщенням (запізненням) на 1-2 роки. Як бачимо з рис. 5 (а, б, в, г), офіційно зареєстровані грошові перекази трудових мігрантів починають надходити до Польщі з 1994 р, до Угорщини – з 1995 р., а до України – з 1996 р. З цього часу їх обсяги постійно зростають. З 2005 р. в Україні спостерігається різке зростання грошових переказів на 44,8 % відносно 2004 р., а уже з 2006 р. до 2007 р. грошові перекази українських трудових мігрантів зросли

більше, ніж у чотири рази. Така ж тенденція до зростання обсягів у більш ніж чотири рази спостерігалася в Угорщині у період 2003-2004 рр. У Польщі тенденція до різкого зростання грошових переказів мала місце у 2004 р., і темпи росту цього показника становили 107 % порівняно з 2003 р. У проміжку 2003-2004 рр. грошові перекази польських мігрантів зросли більш ніж у два рази. Подальше швидке зростання спостерігалася до кінця 2007 р., у той час як в Україні – до 2008 р. Таким чином, бачимо, що тенденції динаміки грошових переказів до України співставні з тенденціями окремих країн Центрально-Східної Європи.

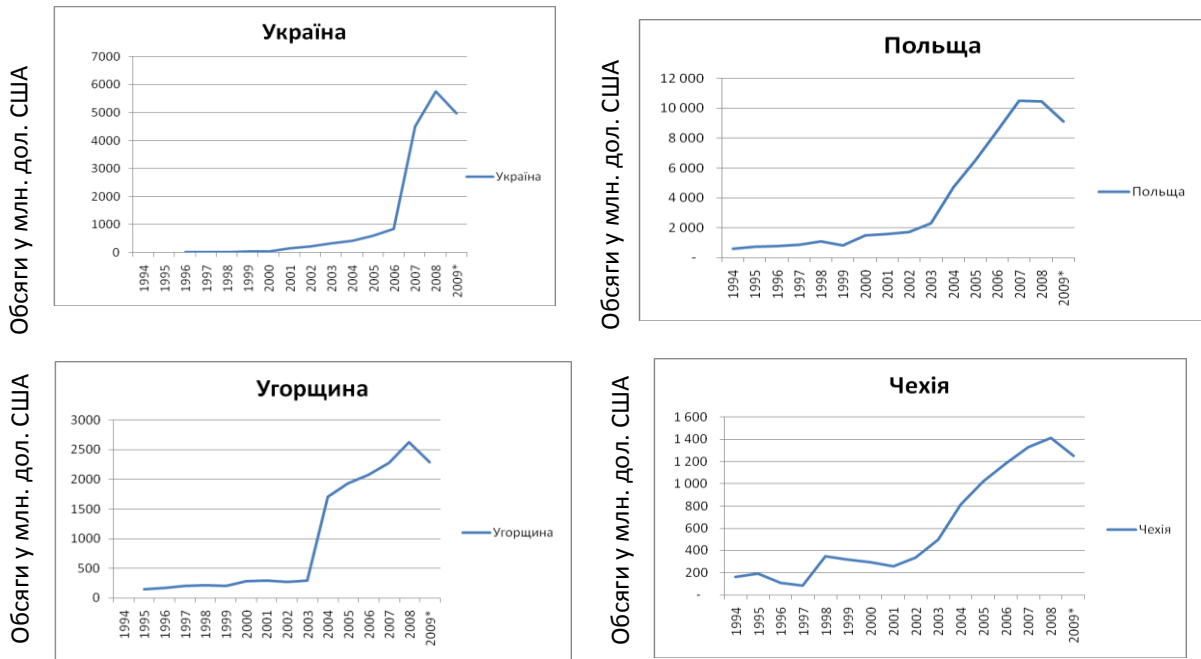

Рис. 5. Динаміка грошових переказів трудових мігрантів в країнах Центрально-Східної Європи. Джерело: Світовий банк [14]

Однак, якщо порівнювати обсяги грошових переказів відносно ВВП цих країн, то станом на 2008 рік частка грошових трансфертів мігрантів в Україні була найвищою – 3,2 % від ВВП, у той час, як у Чехії цей показник склав 0,7 %, в Угорщині – 1,7 %. Лише показники Польщі тотожні до українських, близько 2 % від обсягу ВВП. За цим показником Україну можна порівняти з такими країнами, як Парагвай (3,1 %), Люксембург (3,2 %), Литва (3,1 %), Лівія (3,2 %), Азербайджан (3,4 %) [14].

Географічний розподіл потоків приватних грошових переказів, що надійшли в Україну через офіційні канали (через банківську систему або з використанням міжнародних систем переказу коштів), за країнами станом на 2009 рік подано на рис. 6.

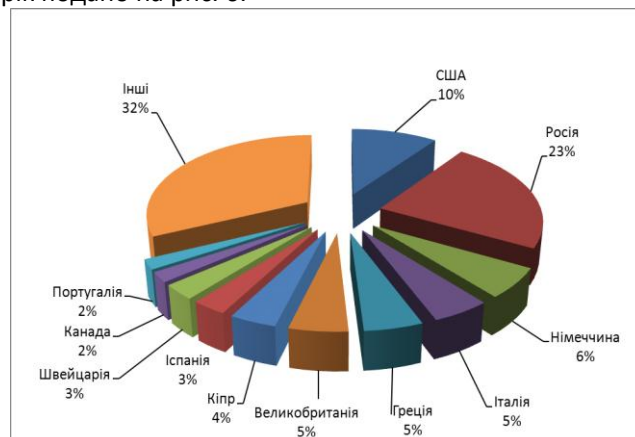

Рис. 6. Географічний розподіл потоків приватних грошових трансфертів, що надійшли в Україну у 2009 р. [2].

Таким чином, бачимо, що найбільші обсяги переказів надходять з Росії, незважаючи на те, що їх питома вага скоротилася з 29,7 % у 2008 до 23,4 % у 2009 р., що зумовлено, насамперед, різким зниженням номінальних доходів у цій країні. Друге місце у структурі переказів займають США (10,2 %), далі країни ЄС, такі як Німеччина, Італія, Греція, Великобританія. За даними експертів Національного банку України, грошові перекази з Росії до України у 2008 р. склали 48 %, а з України до Росії – 30 % [1]. Таким чином, Росія залишається важливим партнером України у зовнішньоекономічній діяльності, зокрема у сфері трансфертообігу.

Висновки. Сучасна міжнародна трудова міграція сьогодні здійснює значний вплив на розвиток країн-донорів та реципієнтів трудового капіталу завдяки формуванню нових форм фінансових потоків, таких як грошові перекази мігрантів. Світові тенденції свідчать про постійне зростання обсягів цих фінансових ресурсів, особливо до країн, що розвиваються. Україна, яка з середини 90-х років почала активно включатися до світових міграційних потоків, також є їх активним учасником. Як видно з проведеного нами аналізу, тенденції динаміки грошових переказів до України співставні з тенденціям в окремих країнах Центрально-Східної Європи. Однак в Україні існує велика прогалина у дослідженні явища грошових переказів трудових мігрантів, зокрема в частині їх використання. Хоча можемо стверджувати, що українські реалії у сфері грошових переказів трудових мігрантів частково відповідають західним теоретичним дослідженням, тим не менше, існує низка тенденцій, які ще потребують проведення додаткових обстежень. Дослідження мотивів спрямування коштів необхідне для з'ясування методів їх подальшого використання. Своєю чергою, методи використання валютних надходжень, що лише за офіційними даними складають більше 3 % ВВП країни, є вкрай важливим, оскільки вони можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку соціально-економічної системи. Тому одним із напрямків ефективного регулювання міжнародної трудової міграції є дослідження грошових переказів трудових мігрантів, пошук шляхів їх ефективного розподілу, використання і, насамперед, їх залучення у формі інвестиційних ресурсів.

1. 48 % грошових переказів в Україну надійшли з Росії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.ua/index.php?id=292709>.
2. Огляд приватних грошових переказів в Україну, що відображаються в статистиці платіжного балансу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/Ogl_grosh_perekaz.pdf.
3. Розвиток людських ресурсів і міграційна політика в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/\(getAttachment\)/F64ED595A3A4574BC12574BB0037B334/\\$File/NOTE7J7DW6.pdf](http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/(getAttachment)/F64ED595A3A4574BC12574BB0037B334/$File/NOTE7J7DW6.pdf).
4. Українська трудова міграція до країн Європейського Союзу у дзеркалі соціології / під ред. Н. Пархоменко, А. Стародуб. – К., 2005. – 115 с.
5. Bollard A., McKenzie D., Morten M., Rapoport H. Remittances and the Brain Drain Revisited. // Policy Research Working Paper № 5113 / The World Bank, 2009. – 37 р.
6. Chami R., Barajas A., Cosimano Th., Fullenkamp C., Gapen M., Montiel P. Macroeconomic Consequences of Remittances. – Washington DC: International Monetary Fund, 2008.
7. Gubert F. Do Migrants Insure Those Who Stay Behind? Evidence from the Kayes Area. // Oxford Development Studies. – 2002. – V. 30. – P. 267-287.
8. Jonson G.E., Whitelaw W.E. Rural-Urban Income Transfers in Kenya: an Estimated-Remittances Function. // Economic Development and Cultural Change. – 1974. – V. 22. – P. 485 – 512.
9. Hoddinott J. A Model of Migration and Remittances applied to Western Kenya. // Oxford Economic Papers. – 1994. – V. 46. – P. 459-476.
10. Lukas R., Stark O. Migration, Remittances and the Family. // Economic Development and Cultural Change. – 1988. – № 36. – P. 465-481.
11. Lucas R., Stark O. Motivations to Remit: Evidence from Botswana. // Journal of Political Economy. – 1985. – V. 93. – P. 901-918.
12. Massey D., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor E. Theories of International

- Migration: a Review and Appraisal. // Population and Development Review. – 1993. – V. 19. – № 3. – P. 431-466.
13. Migrants in the EU27 sent 26 billion Euro to third countries in 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/index_en.htm
 14. Migration and Development Briefs / World Bank. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econ.worldbank.org>.
 15. Migration and Remittances Factbook. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1199807908806/Ukraine.pdf>.
 16. Niimi Y., Ozden K., Schiff M. Remittances and the Brain Drain: Skilled Migrants Do Remit Less. // IZA Discussion Paper, 2008. – № 3393. – 26 p.
 17. Poirine B. A Theory of Remittances as an Implicit Family Loan Arrangement. // World Development. – 1997. – Vol. 25. – № 4, P. 589-611.
 18. Ratha D., Mohapatra S., Silwal A. Outlook for Remittances Flows 2010-2011. // Migration and Development Brief № 12 / World Bank, 2010. – 18 p.
 19. Russell Sh. Remittances from International Migration: A Review in Perspective // World Development. – 1986. – V. 14. – P. 677-697.
 20. Stark O., Lucas R. Migration, Remittances and the Family. // Economic Development and Cultural Change. – 1988. – V. 36. – P. 465-481.
 21. Stark O. Migration Decision Making. // Journal of Development Economics. – 1984. – № 14. – P. 251-259.
 22. Stark O. Migration in LDCs: Remittances, and the Family // Finance and Development. – 1991. – V. 28. – P. 39-41.

Ирина Скибицкая

**СОВРЕМЕННЫЕ УКРАИНСКИЕ ОРГАНИЗАЦИИ КУБАНИ И
«СОДРУЖЕСТВО КУБАНЬ – УКРАИНА»**

На сегодняшний день в Краснодарском крае функционируют следующие украинские общественные организации: «Общество украинцев Кубани», Краснодарская краевая общественная организация «Содружество Кубань-Украина», Краснодарская региональная общественная организация «Украинская диаспора «Содружество»», а также Лазаревский центр украинской культуры, который под руководством А. А. Гниденко проводит активную работу по сохранению и популяризации украинских традиций и культуры. Старейшим из них является «Общество украинцев Кубани», возникшее как «Общество украинской культуры Кубани» в 1991 г. и до 1998 г. возглавлявшееся видным краеведом Н. А. Тернавским. У истоков этого общества стояли известные деятели науки и культуры Кубани и Украины, такие как член Научного общества им. Шевченко профессор В. К. Чумаченко и руководитель Кубанского казачьего хора В. Г. Захарченко. В 1991-1998 гг. данное общество вело активную работу по изучению и пропаганде украинской культуры на Кубани: были проведены научные конференции «Кухаренковские чтения», «Шевченковские поминовения», были изданы материалы конференций, брошюра, посвященная «украинизации» Кубани; в газете «Кубанские новости» были выпущены приложения на украинском языке, посвященные 200-летию заселения черноморскими казаками Правобережной Кубани, до недавнего времени издавалась газета «Вісник».

В начале 90-х гг. в Краснодарском крае возникло несколько украинских обществ со сходными целями и задачами. Среди них – «Староминское казачье братство» (руководитель – казак станицы Староминской И. Калий), влившееся впоследствии в «Общество украинской культуры Кубани», «Новороссийское общество украинской культуры» под руководством Б. Д. Герасименко, Центр украинской культуры в Сочи под руководством В. Антонюка и др. К сожалению, большинство этих организаций прекратили свое существование к 1997 г. во многом из-за отсутствия какой-либо поддержки со стороны местных властей. Так, в 1993 г. по инициативе члена «Общества украинской культуры Кубани» И. Панасюка планировалось в качестве эксперимента создать одну украинскую

школу в Краснодаре. Но после того как удалось найти преподавателя украинского языка, идея была отвергнута городскими властями. С 1998 г. «Общество украинской культуры Кубани» (в настоящее время – «Общество украинцев Кубани») возглавляет Н. Г. Сергиенко. Он преподаёт «кубановедение» в Краснодарский детской экспериментальной школе искусств имени В. Г. Захарченко и является собственным корреспондентом Украинского радио на Кубани.

В октябре 2006 г. создана Краснодарская региональная общественная организация «Украинская диаспора “Содружество”», основной целью которой стала помощь гражданам Украины в адаптации на территории Краснодарского края, помощь в трудоустройстве, оформлении документов для получения разрешения на работу, регистрация. Кроме того, членам организации оказывается юридическая помощь и бесплатное медицинское обслуживание путем медицинского страхования.

В мае того же года с целью развития добрососедских связей между Россией и Украиной, а также изучения и пропаганды украинской истории, культуры, искусства и народного творчества была создана Краснодарская краевая общественная организация «Содружество Кубань – Украина». Она объединяет историков, этнографов, архивистов, музейных работников, деятелей культуры и искусства, а также людей, интересующихся украинской историей и культурой. Можно сказать, что эта организация подхватила научную деятельность «Общества украинской культуры Кубани», практически угасшую после 1998 года.

Для реализации поставленных целей на базе общественной организации были созданы «Российско-украинский научно-исследовательский центр» (РУНИЦ) и «Культурно-просветительский центр» (КПЦ). Задачами научного центра стали: координация исследовательской деятельности, направленной на изучение истории и культуры Кубани и Украины, подготовка и проведение научных конференций, публикация сборников статей и научно-популярных изданий; контакты с учеными и научными центрами различных стран, занимающихся сходной тематикой. Задачей культурно-просветительского центра является гармонизация отношений между народами Кубани и Украины; проведение фольклорных праздников, концертов, выставок народно-прикладного искусства, творческих встреч с деятелями культуры и искусства Кубани и Украины. «Содружество Кубань – Украина» создало Интернет-сайт «Кубань-Украина» (www.kuban-ukraine.org), на котором размещены материалы по истории, этнографии, источниковедению, фольклору, культурно-историческим связям народов Кубани и Украины. В октябре 2008 г. мы организовали выставку народного творчества ко Дню украинской культуры и искусства на Кубани.

В 2006-2009 гг. в Краснодаре нашим обществом проведено пять научно-практических конференций «Кубань – Украина: вопросы историко-культурного взаимодействия», издано три сборника научных статей, ставших ежегодным изданием организации. При содействии общества «Содружество Кубань – Украина» в 2007 г. издан огромный «Историко-географический сборник», среди 33 авторов которого семь – украинские учёные. В организации конференций и научной подготовке сборников принимают участие члены Кубанского филиала Донецкого отделения Научного общества имени Шевченко (НТШ): А. М. Авраменко, В. К. Чумаченко, С. И. Осецкий.

На наших конференциях с докладами выступали кубанские историки (А. М. Авраменко, В. В. Бондарь, И. Г. Иванцов, С. Н. Ктиторов, В. Н. Ракачёв, С. Е. Сазонова, А. И. Селицкий, Н. А. Тернавский, А. П. Труханович, Г. Н. Шевченко), филологи (В. К. Чумаченко, В. С. Пукиш, Д. В. Грушевский), архивисты (А. В. Бабич, Г. А. Зайцев, С. В. Самовтор, В. И. Шкуро), этнографы (Н. И. Бондарь, Н. А. Гангур, С. А. Жиганова, И. А. Кузнецова, П. В. Николаева, О. Ю. Скворцова, В. И. Чурсина, А. В. Шаповалова, Ю. Г. Щербина), музейные работники (Б. Е. Фролов, О. А. Леусян, Е. Н. Неподоба), краеведы (Ю. Б. Алмазов, З. Д. Муртузова, Л. Г. Орёл, А. И. Федина), искусствовед Т. Ю. Федина, философ П. Е. Бойко, биолог С. И. Осецкий, а также деятели культуры и представители общественности.

Наиболее представительной и продуктивной стала IV конференция «Кубань – Украина», проведённая 15-16 марта 2008 года в Малом зале Кубанского казачьего хора. В общей сложности на ней присутствовало около 100 человек. География участников также была намного разнообразнее, чем на прежних конференциях: Краснодар, Киев, Одесса, Донецк, Харьков, Николаев, Анапа, Апшеронск, Кропоткин, Кореновск, Сухум, станицы Саратовская, Павловская, Тбилисская и Калужская, посёлки Мезмай, Первомайский (Горячключевского района). В ходе работы конференции представители кубанцев и украинских гостей посадили вербу у памятника Тарасу Шевченко. В своё время, узнав, что

великий поет, находясь в ссылке в Астрахани, посадил вербу, львовяне привезли её ветвь в свой город. Недавно наш коллега С. И. Осецкий привёз саженец этой вербы из Львова, чтобы посадить его уже в Краснодаре у памятника Шевченко.

В работе наших конференций участвовали историки и этнографы из Украины: Г. Б. Бондаренко (Киев), В. В. Грибовский, О. А. Репан, И. А. Кочергин (Днепропетровск), Л. М. Маленко (Запорожье), Н. А. Супрун-Яремко (Ровно), Д. Д. Билый (Донецк), В. Н. Полторак (Одесса), председатель Одесской региональной организации журналистов Ю. А. Работин, общественная деятельница из Одессы Л. Н. Кольчева.

«Содружество Кубань – Украина» установило тесные взаимосвязи с Институтом истории Украины и Институтом искусствоведения, фольклористики и этнологии НАН Украины, с Днепропетровским Институтом общественных исследований, некоторыми историками Харькова, Донецка, Запорожья, Одессы, Львова. В разное время общество оказывало содействие учёным из Украины, находившимся в командировке на Кубани: В. И. Вишневному (Киев), В. В. Задунайскому (Донецк), Ю. К. Савчуку (Киев), В. И. Сергийчуку (Киев), С. А. Чухлий (Харьков). В июне 2008 г. два представителя нашей организации участвовали в работе VII Международного конгресса украинистов в Киеве, а в этом году «Содружество Кубань – Украина» принято в состав Международной ассоциации украинистов, что открывает перед нами новые возможности.

К сожалению, «Содружество Кубань – Украина» осуществляет свою научную и издательскую деятельность, опираясь только на свои силы и поддержку отдельных кубанских предпринимателей. Никакого содействия со стороны кубанской администрации нет. До последнего времени мы не можем быть уверены в том, что очередная конференция пройдёт именно там, где было намечено. Чиновники как городской, так и краевой администрации пытаются выжать деньги за аренду зала, прекрасно зная, что наша организация некоммерческая и доходов не имеет. Так, чтобы не сорвать 3-ю конференцию, организаторы внесли свои собственные деньги и получили квитанцию, на которой значилось, что деньги внесены... за концертную деятельность. Это в очередной раз продемонстрировало, что чиновников Кубани интересуют только деньги, и на какую-либо поддержку украинской культуры рассчитывать бесполезно, хотя у многих местных чиновников украинские фамилии. Тем более странно, что даже малочисленным шапсугам Причерноморья краевая администрация ежегодно выделяет по 2 миллиона рублей. Мы же вызываем подозрение: после 4-й конференции директор Центра традиционной культуры при Кубанском казачьем хоре профессор Н. И. Бондарь распространяет о нас информацию, что мы – засланные агенты, бандеровцы и т. д., стараясь, чтобы руководство края прекратило нашу деятельность.

Не видим мы и поддержки со стороны Украинского государства. Деньги, давно обещанные Министерством иностранных дел Украины на издание сборника «Кубань – Украина» по Программе 1401150 («Мероприятия по поддержке связей с украинцами, проживающими за границами Украины») до сих пор не выделены. Все наши инициативы блокируются генеральным консулом Украины в Ростове-на-Дону В. С. Плохиим.

Ещё на первой конференции, рассказывая об участии кубанской делегации в работе IV Всемирного форума украинцев (18–20 августа 2006 г., Киев), Н. Г. Сергиенко отмечал, что Общество «Україна – Світ» переживает кризис, украинцы Кубани не получают никакой финансовой поддержки ни из Киева, ни из Генерального консульства в Ростове-на-Дону, высказывал мысль о том, что Генеральное консульство Украины должно находиться не в Ростове, а в Краснодаре. К сожалению, в дальнейшем Н. Г. Сергиенко отошёл от сотрудничества с организацией «Содружество Кубань – Украина», от чего украинцы Кубани только проигрывают. Возглавляемое же им «Общество украинцев Кубани» перестало издавать свою газету «Вісник» из-за отсутствия средств, никакой деятельности Общества мы не видим.

На третьей конференции большой интерес вызвала информация председателя общественной организации «Украинская диаспора «Содружество»» А. А. Слободяна о порядке предоставления статуса зарубежного украинца. При этом участниками конференции высказывалось недоумение в связи с невозможностью оформления двойного гражданства по современному украинскому законодательству: почему еврей, приехавший в Израиль на какое-то время, может автоматически оформить израильское гражданство без всякой волокиты, а украинец, проживший почти всю жизнь в Украине, но оказавшийся в 1992 году в России на заработках (когда все, кто имел постоянную прописку, получили российское гражданство, даже если об этом не просили), вдруг стал иностранцем для своей родной Украины?

Почему Украина отторгает своих детей? Но эти вопросы остались без ответа. Реального интереса Украинского государства к своей восточной диаспоре мы не ощущаем.

Изобретённый киевскими чиновниками «статус заграничного украинца» не продуман, практически никаких льгот не даёт и потому перспектива его получения мало кого интересует. Поэтому в случае введения визового режима между нашими странами и без того быстрая ассимиляция украинцев России приведёт к утрате связей со своей исторической родиной и исчезновению украинской диаспоры в России. Возможно, это отвечает интересам определённых российских политиков, но что выиграет Украина?

Мы можем лишь с грустью отметить, что намного меньшая по численности польская община Кубани, возглавляемая председателем краснодарского Польского национально-культурного центра «Единство» А. И. Селицким, на деньги, выделяемые польским правительством, издаёт прекрасный цветной журнал «Польские ведомости», проводит конференции, издаёт книги, оплачивает курсы польского языка для желающих его изучать, проводятся дни польской культуры, польского кино, построен и действует польский костёл в Краснодаре, а сам А. И. Селицкий имеет статус советника маршала польского Сейма по делам польской диаспоры в России.

Ничего подобного украинские организации Кубани не имеют. Все наши организации крайне малочисленны и бедны, вся работа держится только на личном энтузиазме отдельных людей, а с их уходом она прекратится. Необходима координация деятельности украинских организаций Кубани, но из-за амбиций некоторых атаманов, почти растерявших своих казаков, мы не можем объединиться. Тем не менее «Содружество Кубань – Украина» продолжает свою работу. Ближайшая задача – добиться создания полноценной украинской библиотеки, а в перспективе – организации курсов украинского языка, открытия Украинского культурного центра в Краснодаре; организации подписки по доступным ценам на украинские научные, публицистические и художественные журналы, а также газеты; проведения украинской книжной ярмарки в Краснодаре, создания магазина украинской книги. Продолжается также выполнение намеченных научных программ.

Володимир Строй

СТВОРЕННЯ В ЛАТВІЇ РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ІМІГРАНТІВ: НАДБАННЯ І ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ПРОЕКТУ

Наприкінці минулого року відбулися парламентські слухання «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» (14. 10.2009 р.). Один із учасників, О. Карпенко, поділився враженнями від них в газеті «Сільські вісті» (1):

– ... насамперед не зацікавлена в об'єднанні українства сама українська держава. Немає в неї такого пріоритету. ...Діаспорі байдуже до більшості проблем українського суспільства, а йому, у свою чергу, начхати на діаспору. За такого балансу інтересів проблеми українців ні там, ні тут не зрушаться.

...Втративши надію на те, що українські законодавці їх почують, лідери заробітчан за підтримки греко-католицької церкви утворили комісію з розробки законопроекту про зміни до Закону України про правовий статус закордонних українців.

Хоча організація, проведення і наслідки слухань викликали більше критики, аніж позитивних відгуків, сам факт обговорення проблеми на найвищому державному рівні має привертати увагу. Зауважимо, що й завершення дії державної програми «Українська діаспора до 2010 року» має стимулювати корекцію засад роботи з діаспорою та «заробітчанами», розробку та затвердження нової програми.

Сподіваймося, що і робота нашого конгресу сприятиме усвідомленню українським суспільством і його лідерами нової реальності щодо зарубіжних українців, глобалізованої реальності XXI сторіччя.

У громадян України, що проживають за тимчасовими посвідками в країнах Балтії (Латвія, Литва, Естонія), існують специфічні проблеми. Ці країни стали членами Євросоюзу лише 6 років тому і лише тепер опановують нові можливості, зокрема, використання європейських фондів для інтеграції в своє суспільство громадян третіх країн (до яких належить і Україна).

В рамках програми Європейської Комісії «Солідарність та управління потоками міграції» як один з її фінансових інструментів засновано «Європейський фонд інтеграції громадян третіх країн». Він був створений у 2007 році, однак через довгі узгодження кошти цього фонду в Латвії могли використовуватися лише з початку 2009 р., коли латвійський уряд оголосив відповідний конкурс. Фінансування робіт конкурсу складалося на 75 % з коштів ЄС і на 25 % – з коштів Латвійської республіки (ЛР).

В рамках конкурсу було подано близько 70 заявок, а схвалено менше половини. Серед прийнятих більшість спрямована на вивчення імміграції як такої (динаміка імміграції, статистичні данні щодо країн походження, пропорції за віком та статтю і т. і). Тож не дивно, що заявка «Створення ресурсного центру для українських іммігрантів», виконання якої передбачало конкретну допомогу цим людям, увійшла в число переможців. У такий спосіб вперше на теренах країн, що входили в ЄСРП, європейським коштом був здійснений проект допомоги іммігрантам з України.

Пропонуючи цю заявку, ми обумовлювали доцільність роботи такими чинниками:

- курс України на вступ в Євросоюз;
- переважаюча питома вага українських робітників серед всіх іноземців, яким у 2009 році видано дозволи на роботу в Латвії;
- кілька тисяч українських громадян, які проживають в Латвії на легальних засадах;
- досить велика кількість українців, які проживають в Латвії постійно (близько 2,7 % від кількості населення) і мають статус громадянина ЛР, «негромадянина» ЛР або ж громадянина України;
- функціонування Ризької української середньої школи (до речі, першої повноцінної української школи на пострадянському просторі).

Для виконання заявки була створена робоча група, в яку увійшли громадські організації «Діалоги лв», «Об'єднання українських організацій Латвії» (ОУТЛ), «Центр ефективності транспорту» та Латвійська морська Академія. Такий тимчасовий творчий колектив для виконання українських проектів у Латвії було створено вперше, і зрозуміло, що це вимагало зусиль та часу для відпрацювання форм і методів його роботи.

Може виникнути запитання: «В чому була потреба створювати таку складну структуру і чому за виконання проекту не взялося самотужки, наприклад, ОУТЛ?»

На жаль, коли йдеться про освоєння єврокоштів на суми в десятки й сотні тисяч євро, громадським організаціям, як правило, місця не знаходиться. Це пов'язано і з низькою так званою «ємністю організації», і з браком бухгалтера високого ґатунку, і з відсутністю досвіду або й відповідальності. Це проблема, котру потрібно вирішувати і на місцевому рівні, і на рівні фондів Єврокомісії. Адже більшість українських (не лише українських!) іммігрантів інтегрується в країни проживання за допомогою іммігрантських товариств.

В організацій, що увійшли у творчий колектив, не було досвіду власної роботи з іммігрантами «четвертої хвилі», з іншого боку – імміграційна політика Латвійської республіки є жорсткою. Наведу приклад: коли в рамках проекту було надруковано українською та державною мовою рекламний буклет про Ресурсний центр, то Управління міграції та громадянства офіційно відмовилося прийняти певну кількість накладу для передачі людям, що в'їжджають в Латвію. Пояснили це тим, що державними установами інформація може розповсюджуватися лише державною мовою. Хоча зрозуміло, що люди, які щойно приїхали з України, не володіють нею.

Тому серед першорядних заходів було здійснено вивчення досвіду роботи з іммігрантами в Іспанії. Були відвідані муніципальна установа «Іспано-український центр участі і інтеграції іммігрантів» (м. Мадрид, директор Е. Р. Донован) та громадські організації: «Українська громада за права, честь і гідність українців» (м. Мадрид, керівник Юрій Чопик), «Асоціація українців в Іспанії» (м. Валенсія, керівник Михайло Петруняк) і «Асоціація українців Каталонії «Червона калина» (м. Барселона, керівник Володимир Петрущак). Основна відмінність становища іммігрантів в Іспанії і в Латвії в тому, що в Іспанії до іммігрантів ставляться як до «ресурсу розвитку», відповідно, держава і регіональна влада виділяють великі кошти і докладають зусиль для їх інтеграції в суспільство, а в маленькій Латвії до них ставляться переважно як до загрози національній ідентичності.

Великою проблемою виконання проекту стало пізнє (порівняно з плановими строками) і нерівномірне фінансування робіт проекту з боку Міністерства юстиції як представника ЛР і занадто – на

мій погляд – прискіпливий аудит та вкрай повільне реагування Міністерства на заявки щодо потрібних корекцій строків і фінансів. Внаслідок цього замість 12 місяців, що спочатку планувалися для виконання роботи, ми мали лише 6 місяців, і це не могло не позначитися на якості робіт.

Однак ще більшою проблемою стали труднощі знаходження іммігрантів з України, що належать до цільової групи проекту (громадяни України, які проживають в Латвії за тимчасовими посвідками на термін до 5 років). Незважаючи на те, що Управління міграції та громадянства оприлюднює загальні цифри громадян різних країн, що прибули в Латвію у 2009 р. (з України близько 600 осіб), а консульський відділ посольства оголошує загальну кількість громадян України, що стоять на консульському обліку (близько 2000 осіб), ці установи не погоджувались ані надати їх прізвища, адреси чи телефони; ані самим розіслати відповідні листи. Управління пояснювало це вимогами закону про захист персональних даних. В консульстві переконлива причина названа не була.

Не було також належної інформації стосовно координат фірм і прізвищ роботодавців, що організовано привозять до Латвії українських робітників.

Тепер вже экс-міністр закордонних справ України Петро Порошенко говорив ще в грудні минулого року (2):

– Ми працюємо над створенням в МЗС фонду, кошти якого будуть спрямовані виключно на допомогу громадянам. Отже, у посла є можливість в екстреному порядку звернутися за грошми в цей фонд, щоб вирішити конкретну проблему, наприклад, врятувати чиєсь здоров'я або життя.

Добре, що МЗС планує створення такого фонду! Але чому ж таке прохолодне ставлення до можливості отримання коштів для тих же громадян з уже існуючих європейських фондів?

Із цих прикладів видно, що діяльність Європейського фонду інтеграції громадян третіх країн може стати більш ефективною у разі залучення до його роботи не лише урядових та громадських структур країн ЄС, але й уряду України. Сьогодні це не передбачено умовами конкурсу, тому ніякі заходи в Україні не могли бути здійснені.

На наш погляд, така рекомендація має бути внесена в ухвалу конференції.

Отже, ми були змушені знаходити співвітчизників виключно за допомогою ЗМІ та технології «з вуст в уста». Звичайно, це у поєднанні зі стислими строками виконання зменшило ефективність роботи.

Вона проводилася в чотирьох напрямках:

- допомога в підвищенні професійного рівня;
- сприяння адаптації в латвійському суспільстві (вивчення латиської мови);
- правовий захист (юридичні консультації з імміграційного та трудового права);
- організація дозвілля (клуб за інтересами, вокально-драматична студія, екскурсії).

Як наслідок – 49 українських громадян, що працюють в галузі суднобудування, підвищили кваліфікацію на курсах Латвійської морської академії, 15 зварювальників пройшли процедуру атестації для підвищення кваліфікації. Працювали три групи вивчення латиської мови в Ризі, де розташований суднобудівний завод, та в портовому місті Вентспілс. Зауважимо, що навіть керівник однієї з фірм, що привозить на тимчасові роботи українських робітників у Латвію, був впевнений, що їм латиська мова не потрібна. Мовляв, краще англійська... Однак на цьому заводі набралася повноцінна група вивчення державної мови. Вокально-драматична студія пройшла випробування сценою. Проведена екскурсія в м. Рундале (палац Курземського герцога). Відбулися засідання клубу за інтересами і «круглі столи» в містах Рига, Вентспілс, Ліепая і Даугавпілс. Українські організації готові продовжити роботу з іммігрантами «четвертої хвилі».

Досвід роботи над проектом і його результати зафіксовані в численних публікаціях в ЗМІ (латвійських та українських) та в Інтернеті.

Отже, головним здобутком нашого проекту є виявлення фінансових та організаційних можливостей для якнайшорішої адаптації українських іммігрантів у новому середовищі. Адже, як відзначено в матеріалах міжнародного експертного круглого столу на тему «Гідна робота і трудова міграція в Україні: вітчизняний ринок праці перед викликами світової фінансово-економічної кризи» (3):

– Існуючі проблеми виникли не сьогодні, і лише кризою ситуацію, що склалася, пояснити неможливо. Одна з причин зменшення кількості гастарбайтерів – розширення Шенгенської зони. Це ускладнило отримання віз в багато країн. Більш жорсткими стали також вимоги місцевих законодавств до працевлаштування мігрантів. Сьогодні вже під тиском зростання безробіття

владні структури європейських держав почали вимагати від роботодавців понизити частку іноземців у штатах компаній, віддаючи вакансії, що звільнилися, місцевому населенню.

А директор Державного інституту розвитку сім'ї, молоді та спорту Андрій Мішин, коментуючи обговорення за круглим столом, вжив більш категоричні вислови (3):

– Якщо не вжити системні і термінові заходи щодо забезпечення конкурентоспроможності української молоді як у контексті горизонтальної, так і вертикальної соціальної мобільності на національних і зовнішніх ринках праці, ситуація в Україні може стати катастрофічною, коли держава стане абсолютним банкрутом.

Для «забезпечення конкурентоспроможності української молоді» варто згадати й проблему, притаманну лише Латвії. Йдеться про те, що переважна кількість українців цієї країни не мають громадянства жодної держави і є так званими «негромадянами», хоча живуть у Латвії десятками років, або й усе життя. Їх проблеми подекуди ідентичні проблемам іммігрантів четвертої хвилі, однак дія Фонду інтеграції громадян третіх країн на них не розповсюджується. В ЄС просто ще не збагнули суть проблеми «негромадянства». Ця різниця у правах та можливостях вже викликає певне незадоволення в українських організаціях. І вона не може бути скасована без допомоги державних органів України.

Особливо актуальним є вирішення проблеми ще й тому, що з набуттям чинності «Лісабонського договору» (01. 12. 2009 р.) набула чинності й «Стокгольмська програма», суть якої полягає в тому, щоб, починаючи з 2014 року, громадяни третіх країн (і України включно), які проживають у країнах ЄС, користувалися тими самими правами, що і громадяни цих країн. А на сьогодні є багато відмінностей у правах громадян та негромадян Латвії.

Не менш важливим здобутком проекту в латвійських умовах є організація нової сукупності українських громадян, які згуртувалися і не хочуть втрачати ані зв'язків між собою, ані інфраструктуру, створену упродовж виконання проекту. В підсумкових анкетах представники цільової групи проекту однотайно написали, що шкодують з приводу завершення роботи Ресурсного центру і сподіваються на продовження його роботи в майбутньому. Тим паче, що Європейська комісія оголосила 2010 рік Роком боротьби із злиднями та соціальною відчуженістю.

Адже ці люди є «свіжою кров'ю» для місцевих українських організацій. Сподіваємося, що й для латвійського суспільства загалом. Кілька осіб з цільової групи проекту вже включилися в роботу українських організацій. Зокрема, на нашому конгресі звучатиме доповідь, підготована Вікторією Рященко, котра приїхала в Латвію лише в минулому році.

Як не погодитися з думкою голови Європейського конгресу українців Ярослави Хортянї (4):

- Потім четвертої хвилі позитивно впливає на функціонування старих українських громад за кордоном, є активним фактором зменшення асиміляційних процесів серед українства. Зрозуміло, що таку кількісну (до речі, в 20 раз більшу, чим «треть хвиля») та якісну (зокрема під оглядом освіти) групу бажано інтегрувати в явище, що ми називаємо українською діаспорою.

1. http://www.spilka.pt/index.php?option=com_content&view=article&id=225%3A2009-10-16-14-36-07&catid=3%3A2009-05-11-20-11-02&Itemid=50&lang=uk.
2. «В МЗС буде створено фонд допомоги українським громадянам за кордоном» // «Дзеркало тижня» № 47 (775) 5 – 11 грудня 2009.
3. А. Святенко «Дзеркало тижня» № 47 (726) 13 – 19 грудня 2008 р.
4. Я. Хортянї «Роль української діаспори в політичному, економічному та суспільному розвитку України та вплив української діаспори на країні їхнього проживання» // http://www.ukrajinci.hu/rik_09/budapest/strasburg/dopovigy.pdf.

Рекомендації для ухвали:

1. Державним установам України, які здійснюють роботу з українцями за кордоном:
 - увійти до «Європейського Фонду інтеграції громадян третіх країн» з пропозицією щодо узгодження дій стосовно українських громадян в країнах Євросоюзу;
 - обговорити з Фондом умови розповсюдження його юрисдикції і на негромадян Латвії.
2. Рекомендувати українським організаціям діаспори ширше використовувати можливості, що їх надає «Європейський Фонд інтеграції громадян третіх країн».

Наталія Тілікіна

МОТИВИ ТА ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ УСТАНОВКИ МОЛОДІ ДО ТРУДОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ

(за результатами соціологічних досліджень)

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується вибухом міграційних процесів в Україні, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. За оцінками фахівців, найбільш мобільною групою, яка досить широко залучається до зовнішньої трудової міграції, є молодь. Так, за результатами «Обстеження трудових мігрантів в Україні»³⁰, проведеного у 2008 р., значну частку трудових мігрантів складають особи віком 15-34 роки (45 %). Слід відзначити, що серед чоловіків частка трудових мігрантів до 30 років значно вища, ніж серед жінок, відповідно 31 і 24 %, що скоріше пов'язано з тим, що міграційна активність жінок у цьому віці стримується народженням і вихованням дітей.

Аналіз еміграційних настроїв молоді України протягом останніх років свідчить про досить високий рівень намірів серед молодих людей здійснити спроби виїхати в інші країни. Так, за даними соціологічного дослідження «Становище студентської молоді України»³¹, готовність до здійснення трудової міграції виявили 24 % студентів вищих навчальних закладів України. Що стосується перспектив у найближчому часі поїхати до однієї з країн дальнього зарубіжжя на постійне місце проживання, то таку думку висловили 29 % респондентів. Майже 21 % студентської молоді бажають виїхати за кордон на навчання.

Результати проведених раніше досліджень свідчать, що у молоді орієнтація на роботу за кордоном значно вища, аніж у населення зрілого віку³². Серед молоді 14–28 років 43 % хотіли б попрацювати за кордоном (7 % вже зробили для цього певні кроки), 20 % дали відповідь «і так, і ні», а 34 % однозначне «ні» (серед опитаних середнього віку таких 45–52 %, а похилого – більше трьох чвертей). Більшою мірою на роботу за кордоном орієнтовані 18–28-річні. Молоді чоловіки виявили більш високий рівень орієнтацій на роботу за кордоном – тих, хто зробив певні кроки для цього, вдвічі більше, ніж серед молодих жінок. Мешканці міст також більш орієнтовані на роботу за кордоном, але серед мешканців сіл більш висока частка тих, хто не лише висловлює бажання, а й зробив для цього певні кроки. Молоді люди, що зайняті у неформальному секторі, також вдвічі частіше не лише декларують свої бажання працювати за кордоном, а й намагаються реалізувати їх³³.

Крім цього, молодь також виявляє високу готовність поїхати за кордон не тільки на роботу, а й навчання і стажування – як на певний час, так і з перспективою залишитись за кордоном назавжди. За результатами опитування населення України у лютому 2003 р.³⁴, найпривабливішими варіантами для молоді виявилися навчання або стажування за кордоном (76 %), короткотермінова робота з власної ініціативи без звільнення з теперішнього місця роботи (71 %), а також проживання та робота за кордоном упродовж кількох років при збереженні можливості повернення додому (70 %). При цьому молодь виявляє більшу готовність їхати за кордон, ніж особи середнього віку.

За даними цих досліджень, досвід роботи за кордоном протягом останніх двох років мали 5 % молодих людей віком 18–28 років, коли серед 29–39-річних цей показник 7 %, 40–49-річних – 5 %, 50–

³⁰ Проект «Обстеження трудової міграції в Україні», яке проведене Державним комітетом статистики України та Українським центром соціальних реформ у червні 2008 р.

³¹ Опитування «Становище студентської молоді України» проводилося у лютому-грудні 2008 року в усіх областях України, АР Крим та місті Києві. Всього опитано 5103 респонденти 2-го, 3-го, 4-го, 5-го, 6-го курсів ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

³² Опитування проведено Українським інститутом соціальних досліджень та Центром «Соціальний моніторинг» з 7 по 14 червня 2001 року в усіх регіонах України: 24 областях, АР Крим, у містах Києві та Севастополі. Всього опитано 993 респондентів віком від 14 до 28 років.

³³ Опитування проведено Українським інститутом соціальних досліджень та Центром «Соціальний моніторинг» з 7 по 14 червня 2001 року в усіх регіонах України: 24 областях, АР Крим, у містах Києві та Севастополі. Всього опитано 993 респондентів віком від 14 до 28 років.

³⁴ Опитування населення України було проведене Українським інститутом соціальних досліджень спільно з Центром «Соціальний моніторинг» у лютому 2003 року. Загалом було опитано 2005 респондентів в усіх областях України, АР Крим та м. Києві. Підвибірка молоді віком від 18 до 28 років включно становила 417 осіб.

59-річних – 4 %). За результатами дослідження 2007 р., протягом останніх 2–3 років за межами України³⁵ побувало 19 % респондентів. Основна частка молоді (7 %) подорожувала або відпочивала, проте 5 % респондентів виїздили за кордон для того, щоб працювати. Ще 5 % молоді відповіли, що метою їх виїзду з країни було відвідування знайомих / родичів. Інші вказали, що знаходились у службовому відрядженні або з метою навчання. Таким чином, молодь є досить активною групою трудових мігрантів.

Процес спонукання людини до переміщень, пов'язаних з працевлаштуванням, відбувається під впливом взаємодії об'єктивних та суб'єктивних факторів, що визначають певну модель мотивації до трудових міграцій. З одного боку – це зовнішні умови, які характеризують економічну ситуацію на ринку праці та зайнятість потенційного мігранта на батьківщині, а з іншого – ступінь задоволення особистих потреб та інтересів мігранта, пов'язаних, передусім, з доходами та рівнем добробуту, можливостями професійної самореалізації. Невідповідність між потребами та можливостями їх задоволення визначають загальну спрямованість трудової свідомості мігранта і реалізацію відповідної трудової поведінки.

Важливим підґрунтям для формування домінуючих ціннісних орієнтацій, що формують спонукальні мотиви до певної трудової діяльності, слугує *освіта*. Рівень освіти не лише значною мірою зумовлює професійно-кваліфікаційну приналежність та соціальний статус людини, але й впливає на формування тієї чи іншої структури потреб особистості.

Результати сфокусованих інтерв'ю з трудовими мігрантами з числа молоді не дають змоги оцінити їх освітній склад, але свідчать про наявність багатьох проблем у сфері освіти та професійної підготовки, що обмежують можливості реалізації трудової діяльності відповідно до потреб та інтересів економічно активної молоді.

По-перше, послаблення мотивації до здобуття професійної освіти. Молоді люди нерідко розглядають освіту не як шлях здобуття бажаної і фінансово привабливої професії та їхнього успіху в житті, а як просту необхідність отримання диплома, тобто, як висловився опитаний мігрант-будівельник із Житомира, «*аби корочка була*».

По-друге, слабка мотивація отримання освіти тісно пов'язана з недостатньою обґрунтованістю професійної орієнтації. Молодь часто неспроможна об'єктивно оцінити зміст, переваги та недоліки тієї чи іншої професійної діяльності. Вибір професії зазвичай зумовлюється впливом найближчого оточення (сім'ї, друзів, знайомих) або ототожненням професії з конкретною людиною. Згідно з результатами опитування трудових мігрантів, серед мотивів вибору професії – особисті уподобання та інтереси; серед молоді, яка збирається виїхати за кордон з метою заробітків, – сімейні традиції, поради і наслідування прикладу батьків. Не є винятком відсутність будь-якого обґрунтування вибору своєї професії. Типовими у цьому випадку є відповіді: «*тут так прийнято*» (учасник фокус-групи з Донецька), «*просто, щоб була освіта*» (будівельник з Житомира), «*куди могла, туди і поступила*» (жінка-педагог з Києва). Привертає увагу той факт, що троє з опитаних мігрантів на момент опитування вже здобували другу вищу освіту і ще двоє заявили про своє бажання отримати другу кваліфікацію. Це свідчить про усвідомлення необхідності підвищення свого фахового рівня з метою розширення професійних можливостей.

Як свідчать різноманітні обстеження, основною причиною *безробіття* серед молоді є труднощі із працевлаштуванням після закінчення вищого навчального закладу через небажання роботодавців брати молодого працівника за відсутності практичного досвіду. Це підтверджується результатами обговорення цієї проблеми як серед трудових мігрантів, так і серед молоді, яка збирається виїхати на роботу за кордон. Більшість опитаних розповіли про труднощі із працевлаштуванням, внаслідок чого вони або взагалі не мають досвіду роботи за своїм фахом, або працювали за спеціальністю лише нетривалий час. Зокрема, до поїздки за кордон працювала більшість опитаних мігрантів: 12 із 20, на момент обстеження були зайнятими 11 осіб.

Трудові мігранти найчастіше відзначають, що працювати за отриманою спеціальністю їм не вигідно. Більше того, молодь не може знайти роботу, головним чином, за економічними мотивами: їх не влаштовує низький рівень оплати того чи іншого виду діяльності або умови праці. Як свідчать опитування мігрантів, низька грошова винагорода не дозволяє утримувати сім'ю і зумовлює песимістичність настроїв щодо можливостей працевлаштування в Україні: «*якщо будуть нормально*

³⁵ За результатами соціологічного дослідження «Молодь України – 2007 р.», проводилось Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді з 25 червня по 13 липня 2007 року в усіх областях України. Вибірка – 1800 осіб.

платити, то буду працювати...» (будівельник з Житомира), *«за ті копійки, що мені пропонують, мені ця робота не потрібна...»* (будівельник-різноробочий з Житомира).

Той факт, що практично усі безробітні трудові мігранти пробували шукати бажану роботу і не знайшли, є доказом вимушеного характеру їхньої незайнятості, що створює підґрунтя для формування готовності молоді виїхати за кордон і працювати на будь-якій непривабливій, але добре оплачуваній роботі.

Просторові міграційні переміщення населення тісно пов'язані з *відмінностями у доходах та рівні життя населення в різних країнах*. Поширення бідності та низька ціна робочої сили створюють сприятливі умови для формування у потенційних мігрантів установок на міграцію і є головними чинниками, що «виштовхують» молодь на іноземні ринки праці. Зокрема, більшість опитаних мігрантів серед причин виїзду назвали, передусім, низьку оплату праці та відсутність достойної високооплачуваної роботи.

Серед чинників, що спонукають молодих людей до зовнішньої трудової міграції, також було названо відсутність можливості для самореалізації, бажання нормально жити та гарно одягатися. Викликає тривогу, що серед причин від'їзду за кордон молоді мігранти називали низьку якість життя, безперспективність проживання в Україні та зневіру у майбутньому: *«не знаю, як чоловікам, але жінці дуже важливо, в яких умовах будуть зростати її діти і яке в них буде майбутнє»* (жінка-педагог із Житомира), *«краще виїхати за кордон і спробувати шукати щастя там, аніж жебракувати тут»* (жінка-педагог з Донецька).

Незадоволена своїм нинішнім матеріальним становищем і більшість опитаної молоді, яка збирається поїхати працювати за кордон. Зокрема, половина з них (16 із 30) засвідчили, що їм вистачає коштів лише на харчування та придбання необхідних недорогих речей. Ще 11 заявило, що на життя їм вистачає, але придбання товарів тривалого вжитку вже викликає труднощі. Так серед їхніх мотивів виїзду за кордон також домінують економічні чинники.

Звужена орієнтація трудової діяльності мігрантів свідчить про відсутність цілісної системи трудової мотивації до ефективної, конкурентоспроможної праці. Лише четверо із 20 опитаних трудових мігрантів відповіли, що, окрім економічних чинників, на їх виїзд за кордон вплинули інші причини. Йдеться про бажання познайомитися з новими країнами, побачити світ та романтику далеких країн. Окремо прозвучала думка про бажання ознайомитися з міжнародними стандартами ведення бізнесу та набуті певного досвіду роботи, але її слід розглядати швидше як виняток. Про своє бажання вивчити іноземну мову заявили лише двоє мігрантів, які працювали нянями за програмою Au-Pair.

Деякі інші мотиви молоді, що збирається виїхати за кордон. Серед них значно поширені наміри вдосконалити знання іноземної мови, окрім матеріальних пріоритетів, частіше називалися й інші причини виїзду за кордон: можливість подорожувати, прагнення підвищити свою професійну кваліфікацію, набуті практичних навичок та досвіду, необхідність заробітку для продовження навчання, а також бажання вийти заміж і створити сім'ю.

Результати опитування трудових мігрантів засвідчили також, що на тлі сформованої мотивації до зовнішньої трудової міграції простежується відсутність або слабка поширеність імміграційних намірів. Лише троє із 20 опитаних трудових мігрантів заявили про свою готовність виїхати на постійне місце проживання за межі України, причому тільки один – у далеке зарубіжжя, а ще двоє в Росію. Основними чинниками, що стають цьому на заваді, є неприваблива за змістом та низькокваліфікована робота, ностальгія за домом, рідними та близькими, мовний та культурний бар'єри, негативне ставлення з боку місцевого населення, а також сімейні обставини.

Якщо серед молоді, яка вже має досвід роботи за кордоном, переважає відчутно негативне ставлення до можливості ПМП, то молоді люди, які збираються за кордон, ставляться до такої перспективи значно прихильніше. Опитування трудових мігрантів дозволяє висловити припущення про те, що досвід перебування та адаптації до умов життя за кордоном не сприяли формуванню у них чітких імміграційних настроїв. Натомість учасники фокус-груп зі слабким уявленням про труднощі інтеграції в інше суспільство, яке їх приймає, налаштовані до перспективи імміграції більш оптимістично.

Таким чином, підводячи підсумки вищесказаного, молодь серед різних вікових груп населення виявляє порівняно високу готовність поїхати за кордон на роботу, навчання, стажування – як на певний час, так і з перспективою залишитись за кордоном назавжди. Чим молодша особа, тим більшу готовність вона виявляє поїхати за кордон на роботу чи навчання.

Серед опитаних працівників-мігрантів спостерігається низька оцінка доцільності вищої освіти. Молоді люди нерідко розглядають освіту не як шлях здобуття бажаної і фінансово привабливої професії та запоруку життєвого успіху, а як рутинну процедуру отримання диплома. Молодь часто виявляється неспроможною об'єктивно оцінити зміст, переваги та недоліки тієї чи іншої професійної діяльності, її відповідність як потребам ринку, так і своїм інтересам.

Поширення бідності та низька заробітна плата створюють сприятливе тло для формування у молоді установок на виїзд на роботу за кордон. Мотивація трудової міграції молоді має яскраво виражений економічний характер: більшість опитаних мігрантів серед причин виїзду передусім назвали низьку оплату праці в Україні, можливість отримати за кордоном за відносно короткий час заробіток, який суттєво вищий, ніж на батьківщині. Сподівання молодих людей, які ще не мали досвіду роботи за кордоном, щодо можливих заробітків нерідко є завищеними.

Лише п'ята частина трудових мігрантів, окрім власне економічних чинників, зазначає інші причини: бажання познайомитися з культурою інших країн, міжнародними стандартами ведення бізнесу та набути певного досвіду роботи; бажання вдосконалити знання іноземної мови; бажання вийти заміж і створити сім'ю. Однак вказані мотивації слід розглядати швидше як виняток.

1. Звіт за результатами соціологічного дослідження «Становище студентської молоді України». – К., 2008.
2. Зовнішня трудова міграція населення України / Авт. кол. Е. М. Ліанова та ін.; Державний комітет статистики України, Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. – К., 2009. – 120 с.
3. Особливості зовнішньої трудової міграції молоді в сучасних умовах: монографія / Авт. кол. О. М. Балакірева та ін.; М-во України у справах сім'ї, дітей та молоді, Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді. – К., 2004. – 124 с.
4. Особливості молодіжного сегменту ринку праці / Молодь України на ринку праці: щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді (за підсумками 2006 р.) / Є. І. Бородин, В. А. Головенько та ін. – К.: Крамар, 2007. – 200 с.

Анатолій Файфрич

«ІТАЛІЙСЬКИЙ СИНДРОМ», АБО ЧУЖІ ПО ОБИДВА БОКИ КОРДОНУ. ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я РЕПАТРІАНТІВ І ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Сучасні соціальні умови створюють новітні психологічні феномени і проблеми, що постають перед нами і нашими співвітчизниками. Протягом останніх років відмічається частіше поступлення пацієнтів до психіатричних закладів з різноманітними діагнозами, спільними для яких є факт закордонного заробітчанства (часто – нелегального), поневірянь, понівечених доль, та в плані медичному – поліморфізм симптоматики, її незвичність, нетиповість, важкість у класифікації та певна складність у лікуванні. Інколи цю групу, по суті, різних захворювань називають резонансним терміном «Італійський синдром».

При спостереженні за такими пацієнтами з широким спектром захворювань – від розладів маячного характеру, параноїдних станів до важких форм депресій (Лемке) чи грубих гістрійонних порушень з потьмареннями свідомості, стійкими конверсіями чи проявами псевдодеменції, було виявлено деякі спільні риси:

1) При тривалому перебуванні пацієнтів за кордоном змінювалась структура їхніх сімей і мікросоціального оточення: розподіл ролей, формування коаліцій, ці люди не тільки не стали важливішими і «більш улюбленими» членами родини, а навпаки – часто «викидалися» за її межі, чи сім'я взагалі «фрагментувалася», такі люди часто ставали **«чужими серед своїх»**, так і не ставши за кордоном «своїми» серед чужих, тобто відбулася їх **подвійна екскомунікація**.

2) Саме усвідомлення своєї відчуженості по цей бік кордону було часто не менш травмуючим фактором, ніж жакливі умови роботи і проживання там, або, принаймні, це усвідомлення було «останньою краплею», що призводило до зриву адаптаційних можливостей.

3) Ефективність медикаментозного лікування таких пацієнтів часто була низькою, а **реабілітація і прогноз** залежали не стільки від «правильності», швидкості **діагностики чи лікування**, скільки від «життєздатності» і комфортності для неї **нових сімейних і соціальних зв'язків**, що заново створюються після приїзду емігранта додому.

Якщо спробувати **екстраполювати** цей досвід, отриманий при спілкуванні з пацієнтами психіатричної лікарні, на загальну популяцію і врахувати особливості саме української еміграції, можна усвідомити наступні взаємозв'язки:

- **Екзистенційні проблеми** – при кількарічній еміграції репатріант (чи сім'я репатріантів) ніколи не повертається в ту соціальну ситуацію, яку він /вони залишив/-ли. Все змінюється із плином часу, і повернення «додому» часто буває ще одним стрибком у невідомість.
- **Дуже часто емігрує один член сім'ї, або деякі**, а інші, в тому числі – діти, залишаються вдома. А це неодмінно веде до комплексу проблем а) у подружній парі (наприклад – страждає або змінюється сексуальна сфера, зростає культурна різниця, перерозподіл ролей у сім'ї тощо); б) по лінії батьки – діти: нарцистичні проблеми (проблеми регулювання базових потреб, у т. ч. – потреби самоцінності); ідентифікаційні проблеми (брак зразків для наслідування); соціальне сирітство; надмірне почуття вини з обох сторін. Причому у випадку дітей тут дуже важливий вік, у якому відбувається така сепарація, її тривалість, хто саме відсутній і в яких умовах дитина залишається.
- Мігрант найчастіше не може достатньо вільно пересуватись при потребі додому і назад на роботу, в силу візових чи інших причин, а часто просто має брак спілкування з людьми, з якими можна поділитися переживаннями (емоційна депривація, що веде до комплексу психологічних проблем, описаних як **«цвинтар невиражених емоцій»** – Weinhold & Weinhold, 2004»), це створює передумови до виникнення психосоматичних розладів.
- Емігранти дуже часто є незахищеними в соціальному, правовому чи медичному вимірі і дуже часто – в психологічному сенсі і можуть стикатися з порушеннями елементарних прав і свобод людини (в тому числі – на гідність, безпеку, навіть – елементарні фізіологічні потреби, як-то сон і режим роботи.)

Здається очевидним, що **репатріація** після тривалої еміграції – **складний і тривалий процес**. Для того, щоб пройти його успішно, потрібні певні умови. Найкраще і найприродніше, коли ці умови можуть бути забезпечені мікросоціальним оточенням репатріанта (сім'я, друзі, колеги). Це мікросоціальне оточення також змінюється з часом, а тому, по суті, **репатріація** після тривалого терміну перебування за кордоном – **та ж еміграція**. І наше суспільство повинно бути до неї готове. Готове прийняти назад тих людей, які вклали свою працю і долю у добробут нашого суспільства і часто повертаються додому іншими, ніж ми звикли їх пам'ятати.

Галина Федоренко

ЗМІСТ, ФОРМИ, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

За даними, оприлюдненими 16 березня 2008 року Мінсоцполітики України, за кордоном нашої держави офіційно і неофіційно працює понад 3 млн. українців. Державної політики стосовно дітей, чії батьки працюють за кордоном і яких фактично можна віднести до категорії напівсиріт або соціальних сиріт, не існує. Мільйони українців, які виїжджають працювати за кордон, – це виклик для держави, загроза національній безпеці, загроза для генофонду нації. Але тисячі дітей, яких тимчасово залишають під доглядом бабусь, сусідів, знайомих або старших сестер і братів, є не меншим викликом для держави, який стосується не тільки нашого сьогодення, але й майбутнього. Адекватних же заходів щодо протидії можливим негативним наслідкам такого стану справ державою поки що не вжито. У всіх програмах щодо запобігання торгівлі жінками та дітьми в Україні, в Національному плані дій на

виконання Конвенції ООН про права дитини спеціальних положень про роботу з дітьми трудових мігрантів немає. З окремими правовими ініціативами виступають західні регіони, для яких ця проблема надзвичайно актуальна в силу їх прикордонного розташування. За неофіційними даними, на заробітках за кордоном перебуває 150-350 тис. жителів Львівщини, на обліку в центрах зайнятості перебуває по декілька членів однієї родини. Однією з основних проблем, пов'язаних з трудовою міграцією, є розрив родинних стосунків, у результаті чого діти залишаються без батьківського піклування протягом кількох років.

Проблема торгівлі дітьми надзвичайно актуальна для України.

Проблема торгівлі дітьми є більш латентною, оскільки діти рідше заявляють про те, що стали жертвами торгівлі. Нерідко це пов'язано з тим, що більшість потерпілих дітей – сироти або такі, що залишилися без батьківського піклування, які не мають можливості заявити про ситуацію, в яку потрапили.

Зрозуміло, що діяльність щодо запобігання та протидії торгівлі дітьми, особливо з надання допомоги, має здійснюватися на основі іншої законодавчої та правової бази, на інших принципах допомоги, ніж допомога дорослим.

Дані дослідження МОП та Програмою викоринення найгірших форм дитячої праці (ІПЕК) зазначають, що вік дітей, постраждалих від торгівлі людьми, від 13 до 18 років. Але є діти від 3 до 10 років, які також потерпають від торгівлі людьми.

Більшість потерпілих – дівчата, які використовуються у примусовому секс-бізнесі, але також не рідкість використання хлопчиків з метою сексуальної експлуатації, а також у якості дешевої робочої сили та наркокур'єрів. Серед інших форм експлуатації, до яких примушують неповнолітніх, широко розповсюджене жебракування та інші форми злочинної діяльності.

Діти, чії батьки перебувають за кордоном, утворюють велику групу ризику для торгівлі людьми. Хоч батьки залишають дітей під наглядом бабусь та дідусів, сусідів чи друзів, діти рідко перебувають під контролем та відчувають затишок родинного середовища, який так потрібен неповнолітнім. Багато дітей залишають домівки у пошуках батьків за кордоном, і таким чином самі опиняються у пастці бродяжництва або стають жертвами торгівлі людьми. **Звичайно, для дітей, які шукають своїх батьків, зниклих безвісти за кордоном, має бути доступна інформація про служби, які надають допомогу у пошуку людей, які зникли.**

Проблему роботи з дітьми трудових мігрантів покликані розв'язувати багато державних і недержавних структур, фахівців у галузі педагогіки, психології, соціальної роботи, державного управління. Вивчення загальної ситуації щодо становища дітей трудових мігрантів у нашій області, а також дослідження змін, які відбуваються у поведінці, звичках, характері дітей після від'їзду батьків на заробітки, ускладнення процесу соціалізації таких дітей, збільшення проявів девіантної поведінки та правопорушень з боку дітей заробітчан є тими факторами, які характеризують стан неповної готовності соціальних працівників, психологів, педагогів до роботи з такими категоріями дітей. Тому ця робота вимагає перегляду усталених форм та стереотипів, оновлення форм, методів і принципів соціально-педагогічної діяльності з дітьми.

Львівська міська громадська організація «Дівочий клуб «ЮНКА» (ЛМГО «Дівочий клуб «ЮНКА») заснована 8 грудня 1997 року. Перша згадка про ЛМГО «Дівочий клуб «ЮНКА» датується 2 серпня 1996 року.

ЛМГО «Дівочий клуб «ЮНКА» – це недержавна неприбуткова жіноча молодіжна організація.

Місія: розвиток громадянського суспільства та виховання нової генерації юних українок та українців.

Для виконання своїх статутних завдань організація працює в таких напрямках:

Правова освіта. Демократичне лідерство. Здоровий спосіб життя. Запобігання торгівлі людьми. Попередження всіх форм насильства. Екологія та захист навколишнього середовища. Форум-театр як інструмент суспільних змін. Інтерактивний соціальний молодіжний театр вуличної дії «АСТРА». Молодіжне підприємництво. Гендерна рівність.

Керівництво ЛМГО «Дівочий клуб «ЮНКА» знаходиться в м. Львові, сфера діяльності поширюється на Львівську область та Західний регіон України. Організація на сьогодні нараховує 12 членів, 30 волонтерів (школярі, студенти, люди з вищою освітою за фахом: лікарі, психологи, вчителі, юристи, соціальні працівники).

Найголовніші здобутки організації:

1) **Діяльність тренерської студії, яка налічує 8 тренерів.**

2) **Реалізація проектів:** 1998 р. – Інформаційний Форум «Дівчата-лідери Львівщини – за соціальний прогрес, жіночі права та гендерну рівність» (USAID); 1999 р. – «Літня школа лідерів молодіжних організацій «Молодь України та Польщі – за гендерну рівність» (Міжнародний Фонд Відродження); 1999 р. – впровадження курсу «Уповноважена освіта» в середніх школах м. Львова (Міжнародний Фонд Відродження); 2000 р. – Всеукраїнська Акція «Пекін + 5: права жінок в 2000 році» (Міжнародний Фонд Відродження); 2001-2002 р. – «Школа профілактики «Безпечний світ – шлях до збереження репродуктивного здоров'я підлітків» (Альянс Партнерства Каунтерпарт); 2003-2004 р. – «Форум громадянських ініціатив: «Економічні можливості – в економічний простір» (DFID); 2005-2006 р. – «Інформаційний Форум «Поширення досвіду розбудови громадянського суспільства» (Програма демгранти Посольства США); 2006 р. – «Цикл телепостановок «Дівочий світ» на регіональних телестудіях України» (Український Жіночий Фонд); 2007 р. – «Безпечний світ» (Львівська міська рада); 2008 р. – «Права людини для міліції» (Посольство Федеративної Республіки Німеччини); 2010 – «Громадський контроль діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері реалізації житлових програм для молоді у Львівській області» (Міжнародний Фонд Відродження).

3). **Створення інтерактивного молодіжного соціального театру вуличної дії «АСТРА» – поєднання сценічного мистецтва та соціальної послуги**

Наші тренерки та тренери працюють з найбільш уразливими «кризовими» групами, а саме: шкільною молоддю, соціальними сиротами, неповносправними та дітьми зі шкіл-інтернатів.

Одне із завдань ЛМГО «Дівочий клуб «ЮНКА»:

- попередження та локалізація негативних впливів соціального середовища та надання комплексної допомоги дітям, які потрапили у складні життєві обставини;
- виявлення порушень прав дітей трудових мігрантів та їх захист, правова просвіта щодо прав дітей, в тому числі щодо соціального оточення, яке опікується дітьми трудових мігрантів.
- підвищення рівня поінформованості педагогів, психологів та соціальних працівників щодо інноваційних підходів до форм, методів та технологій соціально-педагогічної роботи з дітьми та сім'ями трудових мігрантів;
- проведення інформаційно-профілактичної кампанії щодо проблем трудових мігрантів, прав і потреб дітей, формування сімейних цінностей, відповідального батьківства, здійснення оперативної взаємодії всіх установ в інтересах дітей та сім'ї.
- виготовлення інформаційних, роздаткових матеріалів.

Для профілактики проблем дітей трудових мігрантів наша організація проводить тренінги за методикою «рівний-рівному», семінари, круглі столи, акції, створюються інтерактивно-соціальні вистави та проводиться навчально-просвітницька діяльність за новою для України методикою «Форум-театр», випускаються інформаційні брошури, проводяться зимові та літні школи.

Основні теми наших тренінгів:

- ефективна комунікація;
- конфліктологія;
- гендерна рівність;
- права людини;
- запобігання торгівлі людьми;
- здоровий спосіб життя, збереження репродуктивного здоров'я;
- фондрейзінг;
- абетка підприємництва;
- тренінг для тренерів.

Поліпшення якості надання соціальних послуг та захист прав дітей трудових мігрантів, комплексна допомога та підтримка дітей, які потрапили у складні життєві обставини, проведення заходів соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів та сім'ями щодо попередження проблем та корекції поведінки дитини створюють сприятливі умови для розвитку здібностей та

реалізації можливостей дітей трудових мігрантів. Проведення тренінгів з питань захисту прав дітей трудових мігрантів сприяє створенню оптимальних умов для саморозвитку і соціалізації дитячої особистості, гармонізації відносин дитини та соціуму для збереження, відновлення, підтримки і розвитку її здібностей. У практичному аспекті робота з дітьми трудових мігрантів полягає у вирішенні ситуативних проблем дітей, але не в «пожежному режимі», а в планомірному відновленні життєвих сил і соціального статусу конкретної дитини, попередженні або усуненні причин, що породжують для неї соціальну проблему, повернення дітей із соціально-проблемного середовища, створення умов для стабілізації і гармонізації відносин в дитячому середовищі.

Нові інтерактивні методи соціально-педагогічної діяльності допомагають дітям трудових мігрантів навчатися розпізнавати небезпечні ситуації порушення прав дитини, сформувати навички безпечної поведінки, готовність до захисту своїх прав.

Марія Флейчук, Юлія Полякова, Мар'яна Мокій

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасний стан розвитку світового господарства характеризується низкою визначальних тенденцій, які вимагають теоретичних та прикладних досліджень для пояснення їх впливу на розвиток як людства загалом, так і окремих сфер його життєдіяльності. До таких неоднозначно позитивних явищ з погляду їх взаємозв'язку з соціально-економічним розвитком окремих країн відноситься процес глобалізації.

Термін «глобалізація» увійшов до буденного лексику вчених та політиків, журналістів і громадськості. У вивчення глобалізації економічної системи істотний внесок зробили такі вітчизняні вчені, як О. Барановський, О. Білорус, В. Вергун, А. Гальчинський, Л. Кістерський, І. Лукінов, Д. Лук'яненко, В. Новицький, О. Плотніков, Ю. Пахомов, А. Філіпенко. Серед зарубіжних вчених доцільно відзначити дослідження У. Бека, Д. Брутуса, З. Бжезінського, І. Валерстайна, Гж. Колодка, Т. Левіту, Ф. Мейер, Т. Мкандавіре, К. Омае, М. Портер, С. Хантінгтона, М. Шумана та ін.

Міжнародна міграція, що розглядалась у працях таких вітчизняних вчених, як Е. Лібанова, О. Малиновська, О. Позняк, А. Мокій та ін., проявляючись в минулому, головним чином, у формах військових і колонізаційних переселень, в умовах глобалізації набула нових форм, у тому числі нелегальної міграції трудових ресурсів, яка набуває загрозливого для світового господарства характеру.

У 90-х роках в Європі перебувало приблизно 2 млн. нелегальних мігрантів, у США – 6 млн., за деякими оцінками – 13 млн. [1, с. 69]. У Японії нараховувалося понад 300 тис. мігрантів, у Малайзії – близько 500 тис., у Росії – від 500 тис. до 1 млн. осіб з країн колишнього СРСР [Там само, с. 67]. Підкреслимо, що у міжнародній міграції відбуваються якісні зміни, суть яких полягає у значному зростанні частки висококваліфікованої робочої сили серед мігрантів. Цьому процесу притаманні деякі нові риси, серед яких на зміну «відтоку інтелекту» відбувається процес диверсифікованості географічних напрямів міграції. Хоча США залишаються загально визнаним центром мобілізації спеціалістів, але одночасно представники професійної еліти з промислово розвинених країн їдуть на тимчасову роботу в країни, що розвиваються. Новим явищем стало нелегальне переміщення фахівців одночасно з капіталом або «за ним». Насамперед це пов'язано з діяльністю ТНК і можливостями кар'єрного просування для професіоналів. Сучасному рівню нелегальної міграції спеціалістів притаманний принципово інший організаційний рівень, що проявляється у своєрідній міжнародній кооперації «мисливців за головами», яка передбачає навчання студентів у розвинених країнах, значна частина яких не повертається на батьківщину, зменшуючи, таким чином, науковий потенціал «країни-постачальника інтелекту».

На сучасному етапі нелегальні міграційні потоки досягають значних масштабів. Так, загальносвітовий обсяг міжнародної міграції збільшився з 75,46 млн. осіб у 1960 р. до 190,63 млн. осіб у 2005 р. і, за прогнозними оцінками, передбачається його подальше зростання до близько 350 млн. осіб у 2010 р. (рис. 1).

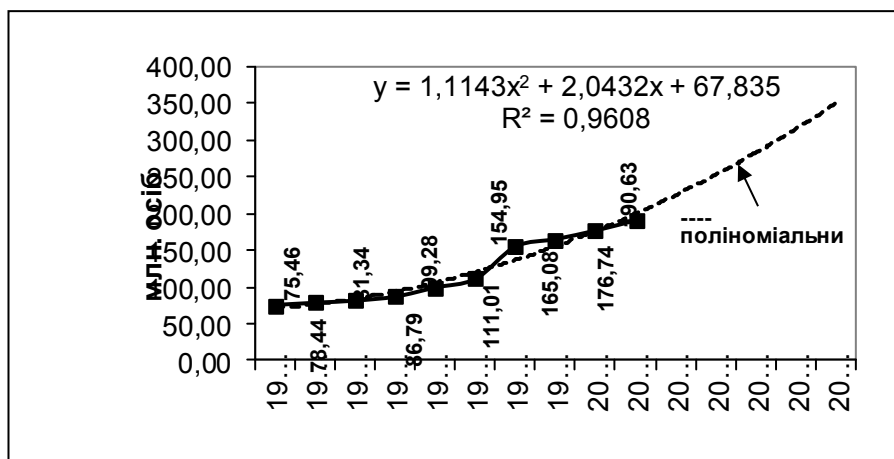

Рис. 1. Динаміка чисельності мігрантів у світовій економіці, 1960-2010 рр. (2009-2010 – прогнозні оцінки). Складено за: [2]

Водночас, за експертними оцінками, близько 50 % усіх міжнародних мігрантів перебувають у статусі нелегальних трудових мігрантів у більш розвинених країнах, чим посилюють там соціальну напругу та зазвичай погіршують криміногенну й економічну ситуацію [3]. Прикладом цього можуть слугувати постійні заворушення серед мігрантів на теренах Франції впродовж 2007-2009 рр., спричинені їх незадоволеністю соціально-економічним становищем та ставленням влади до іноземних громадян. Попри це, рівень соціального захисту навіть нелегальних мігрантів і політичних біженців у країнах Європи можна вважати прийнятним, та навіть більше – вищим, ніж офіційний соціальний захист в окремих країнах з транзитивними економіками та в країнах, що розвиваються. Саме тому, починаючи з 1985 р., спостерігається істотне зростання частки міжнародних мігрантів у європейських країнах та з 90-х років минулого сторіччя – у країнах Північної Америки. При цьому можна відзначити зниження частки мігрантів в азійських країнах (рис. 2), у яких загалом рівень соціального захисту значно нижчий. Таким чином, посилюються загальносвітові соціально-економічні деформації та диспропорції, створюючи в окремих розвинених регіонах світу істотне навантаження на фактори виробництва, недостатність яких може стати передумовою майбутніх військових конфліктів.

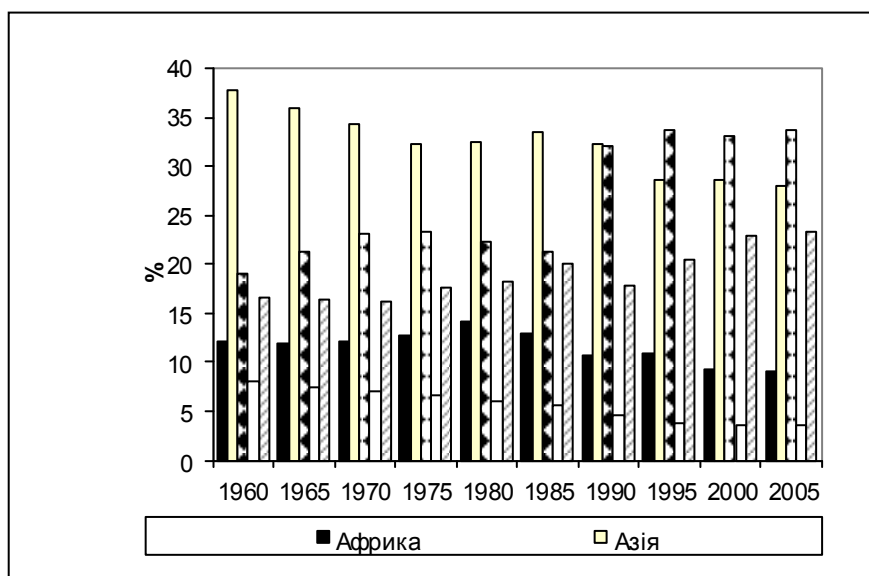
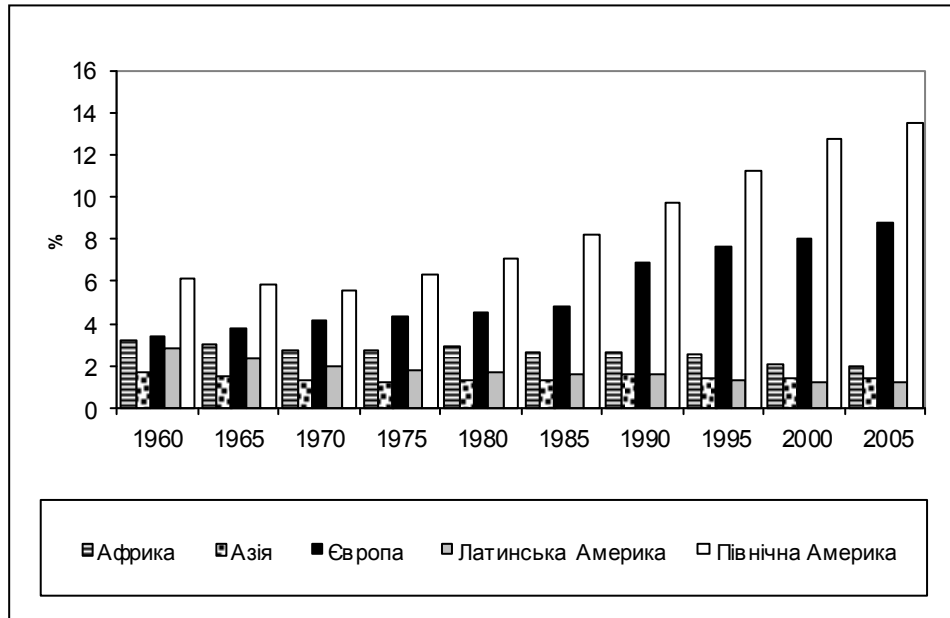

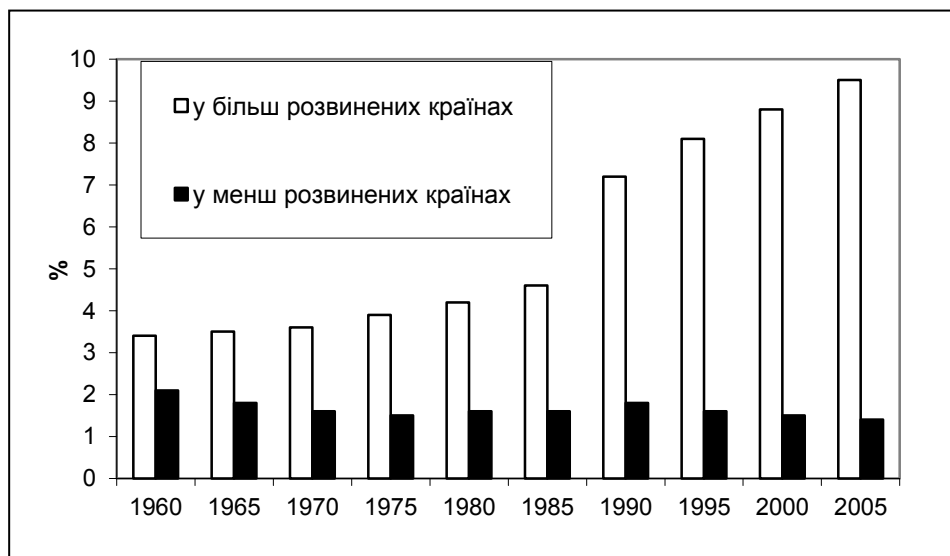
Рис. 2. Динаміка розподілу міжнародних мігрантів за регіонами світу, 1960-2005 рр. Складено за: [2]

Секція 3. Новітні явища світового українства в контексті східної діаспори та нової хвилі еміграції

Як вже зазначалося, розвинені країни здійснюють недостатньо ефективну політику в малорозвинених регіонах, населення яких становить близько чотирьох п'ятих усього населення Землі. Саме тому спостерігається значне зростання частки міжнародних мігрантів у відношенні до загальної чисельності населення країн (у тому числі нелегальних трудових мігрантів) у розвинених країнах – близько 10 %, а в слаборозвинених країнах їх рівень не перевищує 2 % (рис. 3).

а) у регіонах світу

б) у різних групах країн

Рис. 3. Динаміка частки міжнародних мігрантів у загальній чисельності населення регіону, 1960-2005 рр. Складено за: [2]

Звичайно, як і будь-яке явище, міжнародну нелегальну трудову міграцію потрібно розглядати як у позитивному, так і в негативному контексті. Залежно від того, який статус займає країна на світовому ринку праці (імпортера, експортера чи транзитної держави), необхідно розраховувати результуючий вплив цього явища на економіку країни (табл. 1).

Таблиця 1.

Наслідки нелегальної трудової міграції для країн-постачальників та країн-реципієнтів «нелегальних трудових ресурсів»

КРАЇНА-ПОСТАЧАЛЬНИК «НЕЛЕГАЛЬНИХ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ»	КРАЇНА-РЕЦИПІЄНТ «НЕЛЕГАЛЬНИХ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ»
Наслідки для державних фінансів	
<p>Негативні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – втрати у зв'язку з відсутністю майбутніх податкових надходжень від мігрантів перевищують виграш, що виникає внаслідок скорочення державних видатків на них (соціальний захист, державні послуги, безпека та ін.); – бюджетні втрати (оскільки мігранти, як правило, люди, які отримали певну освіту за рахунок бюджетних коштів); – додаткові витрати з бюджету на підготовку нових спеціалістів; – створення додаткового навантаження на Пенсійний фонд у майбутньому, з огляду на необхідність виплат пенсій мігрантам, що повернулися. <p>Позитивні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – значний обсяг валютних переказів мігрантами членам своїх сімей; – зменшення видатків бюджету на програми щодо скорочення рівня безробіття. 	<p>Негативні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зростання рівня витрат бюджету через виплати бідним, непрацюючим, громадським школам, соціальним лікарням, органам правопорядку тощо; – відтік національної валюти у формі переказів. <p>Позитивні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зростання обсягів податкових надходжень через загальне підвищення рентабельності підприємств, що наймають нелегальних мігрантів (навіть з урахуванням зниження обсягів податкових надходжень з оподаткування доходів фізичних осіб); – скорочення витрат бюджету на підготовку спеціалістів низької та середньої кваліфікації у розрізі професій, що вважаються непрестижними та низькооплачуваними.
Поточні ефекти нелегальної міграції:	
<p>Негативні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – перенесення знань і досвіду з однієї країни в іншу; – втрата висококваліфікованих підготовлених спеціалістів («відтік інтелекту»); – соціальні протиріччя (соціальне сирітство, моральна деградація сільських місцевостей, збільшення кількості розлучень); – зростання цін на нерухомість; – виникнення тенденції до зниження темпів економічного зростання. <p>Позитивні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – послаблення проблеми безробіття; – підвищення кваліфікації працівників за умови їх повернення на батьківщину. 	<p>Негативні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – перенаселеність у країні, що приймає мігрантів; – підвищення соціальної напруги (зростання кількості розлучень, неприязне ставлення до іноземців, активізація діяльності праворадикальних рухів); – втрата низькооплачуваних спеціалістів-іммігрантів за умови їх повернення на батьківщину. <p>Позитивні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – низькооплачувані кваліфіковані спеціалісти; – підготовлені висококваліфіковані спеціалісти; – прискорення економічного зростання; – зростання надходжень до державного бюджету; – усунення негативних наслідків процесу «старіння нації» (особливо актуального для розвинених країн).

Загалом можна зазначити, що в короткотерміновому періоді, безумовно, для країни постачальника «нелегальних трудових ресурсів» позитивні ефекти переважатимуть (послаблення

соціальної напруги, пов'язаної з високим рівнем безробіття, активізація сукупного попиту завдяки приватним трансфертам мігрантів тощо), проте в довготерміновій перспективі ці процеси загрожують економічній безпеці країн (зокрема, негативні наслідки у сфері пенсійного забезпечення, втрата інтелектуального потенціалу країни, моральна деградація окремих верств населення; створення спекулятивних «бульбашок» на ринку нерухомості тощо).

Щодо країн-реципієнтів, то на початковому етапі залучення «нелегальних трудових ресурсів» уряди країн вирішують певні поточні економічні труднощі. Скажімо, залучення спеціалістів у незаповнені ніші на ринку праці (зазвичай низькооплачувані непрестижні професії), поточне вирішення проблеми «старіння нації»; залучення висококваліфікованих спеціалістів, підготовлених за рахунок бюджетів інших країн. На нашу думку, саме з цих причин країни ЄС на початку 90-х років ХХ сторіччя «не звертали уваги» на масштабний обсяг нелегальних мігрантів з СРСР та окремих країн Азії та Африки). Проте, як показує досвід країн ЄС у 2008 р., у довготерміновій перспективі і додатково у період економічного спаду виникає ціла низка соціально-економічних проблем, які важко піддаються вирішенню за короткий проміжок часу – різке зростання офіційного та прихованого безробіття і нарощування соціальної напруги як серед місцевого населення, так і серед іммігрантів; невирішеність на міждержавному рівні проблеми пенсійного забезпечення нелегальних мігрантів; загострення криміногенної ситуації тощо.

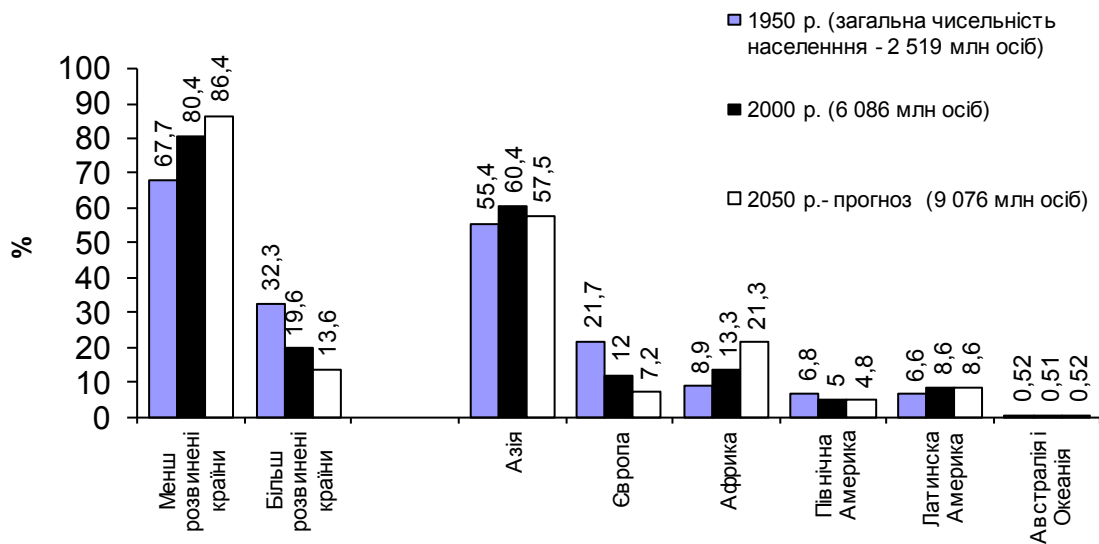

Рис. 1. 19. Динаміка чисельності населення у розрізі регіонів світу, 1950-2050 рр. (2050 р. – прогнольні оцінки)

За прогнозами експертів ООН, у 2050 р. населення Землі становитиме близько 9 млрд. осіб (рис. 4), причому близько 86,4 % належатиме малорозвиненим країнам (переважно в азіському регіоні – 57,5 % та в Африці – 21,3 %) і лише 13 % – в Європі та Північній Америці. При цьому частка ВВП останніх у відношенні до загальносвітового ВВП прогнозується у 2013 р. на рівні близько 87 % (за: [4, с. 196]).

Таким чином, можна говорити про певну тенденцію, що частково відповідає окремим теоретичним постулатам Т. Мальтуса. Тобто у якості природного відбору можна спрогнозувати подальше виникнення нових смертельних захворювань, стихійних лих, а у сфері формування світового порядку, на жаль, можна передбачити з високою ймовірністю масштабні військові конфлікти глобального характеру. Останнє відповідає найбільш застосовуваній у ХХ-ХХІ ст. теорії міжнародних відносин – реалізму. У межах цієї теорії передбачається, що наявність військової та технологічної потуги стає вирішальною при вирішенні міжнародних політичних, соціальних та, головне, економічних конфліктів.

1. Ионцев В. А. Международная миграция населения: теория и история изучения / В.А. Ионцев, И.П. Николаевой. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 256 с.
2. National master [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nationmaster.com>.
3. Офіційна веб-сторінка Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org.ua>.
4. Богомоллов О.Т. Анатомия глобальной экономики: учеб. Пособие / О.Т. Богомоллов. – М. : Академкнига, 2004. – 216 с.
5. Boanch R. Economy for scientists: Eastern Europe view / R. Boanch. – Paris : G&Co, 2005. – 689 p.

Галина Щерба

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ ДІАСПОРИ

Вплив міграційних компонентів на розвиток та стабільність громадянського суспільства в Україні на початку ХХІ ст., як і протягом всього періоду з часу набуття нею статусу незалежної держави, був і залишається досить вагомим. Нині особливо важливим є те, що і в найближчій перспективі їх вплив значно посилиться. Аналіз та врахування сучасних міграційних тенденцій у нашій державі, зокрема, масових міждержавних міграційних переміщень в контексті участі України в європейському та світовому міграційному просторі розглядається як один із важливих чинників формування власної національної політики.

Серед різних типів міграційних переміщень найбільш поширеним виступає трудова міграція, тобто міжпоселенські переміщення з метою працевлаштування. За експертними оцінками, у світі налічується щонайменше 70 млн. працівників-мігрантів [1, с. 245].

Сучасна зовнішня трудова міграція як невід'ємна частина життя (за різними підрахунками, це від 2 до 7 мільйонів українців [2, с. 157]) почала набувати значних масштабів і нової якості від часу проголошення незалежності України. Проте широке обговорення та науковий аналіз цієї проблеми розпочато порівняно недавно, у контексті державної молодіжної політики України.

Міграційні потоки, що ми їх спостерігаємо як феномен повсякденного життя – лише зовнішній бік міграційних процесів. Територіальні переміщення населення здійснюються в певному соціально-просторовому континуумі, кожна точка якого характеризується певним набором життєвих благ: можливостей працевлаштування, набуття житла, здобуття освіти, змістовного дозвілля, спілкування, відпочинку; різними екологічними характеристиками, рівнем політичної стабільності та особистої безпеки, гарантіями здійснення прав людини. Сукупність усіх цих точок (регіонів) і створює простір можливостей, або простір стимулів [3, с. 298]. А чисельність населення або його густота можуть розглядатися як індикатори привабливості районів для певних соціальних та етнічних груп населення. Отже, вибіркоче ставлення людей до території їх проживання може бути, з одного боку, критерієм якості життя в тому чи іншому районі в межах простору можливостей, а з іншого – істотною ознакою для виділення латентних груп з притаманною їм соціальною організацією, поведінкою та цілями. Феномен просторової самоорганізації населення відбивається в запропонованій С. А. Стоуффером моделі зіткнення можливостей. Ця модель спирається на логіку людини, яка прагне збільшити свій трудовий дохід, поліпшити умови праці, побуту та відпочинку, забезпечити особисту безпеку та майбутнє своїх дітей [3, с. 299].

Міграції населення України, етнічна проблематика діаспор, закономірності й особливості виникнення та розвитку специфічних соціумів досліджувалися у працях Л. Ази, С. Вдовенка, В. Євтуха, О. Малиновської, А. Попка, В. Трошинського, М. Шульги та ін. Виникнення і розвиток діаспор, масштаби сучасних транснаціональних міграцій розглядають і такі російські вчені, як М. Аствацатурова, М. Дедюліна, Л. Дробіжева, В. Дятлов, Т. Іларіонова, З. Левін, А. Мілітарьов, В. Попков, В. Тішков, Ж. Тощенко та ін. Ця тематика широко аналізується і в працях зарубіжних дослідників, серед яких: Дж. Армстронг, А. Ашкеназі, А. Бра, Р. Коен, У. Сафран, Г. Шеффер, Х. Тололян, Р. Хеттлаге та ін

Постановка проблеми дослідження. Найпотужніші хвилі еміграції з України у ХХ столітті як у східному, так і в західному напрямку були зумовлені соціально-економічними причинами. Не став винятком і хронологічно останній міграційний рух, який стартував на початку 1990-х років і триває дотепер. Він переважно також набув форм трудової («заробітчанської») міграції.

Феномен «української трудової міграції» потрапив у фокус уваги соціологів ще на початку 1990-х років, втім, більшість публікацій на цю тему з'явилися на межі тисячоліть. Багато в чому це зумовлювалося браком емпіричних даних: тривалий час спеціальних досліджень проводилося вкрай мало, а опиратися на дані державної статистики було неможливо з причини їхньої явної невідповідності реаліям.

Починаючи з 2002 року питання, пов'язані з трудовою міграцією, ставилися також під час проведення загальнонаціональних соціологічних опитувань. Наприклад, до щорічного моніторингу стану українського суспільства (моніторинг проводиться Інститутом соціології НАН України за участі Фонду «Демократичні ініціативи» та фірми «Соціс») [4, с. 47] були внесені питання «Чи маєте Ви або хтось з членів Вашої сім'ї досвід тимчасової роботи за кордоном» та «Чи збираєтесь Ви найближчим роком поїхати за кордон на тимчасові заробітки?»

З'ясування соціально-демографічних характеристик трудових мігрантів є важливим для аналізу особливостей новітньої трудової міграції. Наприклад, наскільки відчутним у ній є елемент «відтоку мозків», які вікові групи серед населення у працездатному віці беруть найбільшу участь у трудових міграціях, у яких пропорціях знаходиться «чоловіча» та «жіноча», молодіжна міграція тощо.

Особливою проблемою є специфіка «жіночої» трудової міграції до окремих країн (Греція, Туреччина, країни Близького Сходу та Перської затоки): як правило, українські жінки там задіяні у секс-індустрії. Наприклад, тільки зі Стамбула в 1998 року було депортовано 616 українських повій, не менше 3 тисяч їх працює в Греції [5, с. 56].

У житті сучасного суспільства міграція є невід'ємною, постійною і дуже важливою частиною людського буття. Міграційні процеси завжди впливали як на стабільність суспільства, так і на його розлад, були суттєвим фактором у житті держав, націй і окремих людей. Тенденції розвитку міграційних процесів, у свою чергу, є взаємозалежними з політичними, економічними, соціальними, географічними, природними та іншими чинниками розвитку людського суспільства. Десятки мільйонів осіб проживає поза межами країн свого громадянства. На планеті нараховується близько мільярда внутрішніх мігрантів, що свідчить про постійність переміщень однієї шостої населення землі. Аналіз і врахування загальноосвітніх міграційних тенденцій, їх наслідків є одним із важливих чинників формування міжнародної та внутрішньої політики української держави.

Отже, поставлена проблема є актуальною сьогодні, як ніколи раніше. В цьому контексті *метою статті* є виявити основні мотиви трудової міграції молоді, дослідити причини зовнішньої (міждержавної) міграції, а також з'ясувати вплив економічного чинника на переїзд у пошуках «кращого життя».

Автор намагався розглянути причини, чому людям доводиться змінювати місце проживання на короткий чи довший проміжок часу; з'ясувати, чому молодь найбільш схильна до виїзду за кордон; дослідити, які мотиви є рушійною силою міграційних переміщень; з якими труднощами стикаються емігранти за кордоном; готовність працювати і жити в Україні.

Предметом дослідження є особливості трудової міграції молоді в умовах регіонального ринку праці, виявлення сучасних типів міграційної поведінки, співвідношення реальної та потенційної трудової міграції. *Об'єктом дослідження* виступають особи працездатного віку (від 15 до 30 років), які проживають у м. Львові та Львівській області.

Розглянемо результати соціологічного опитування осіб, які перебували за кордоном на протязі останніх п'яти років, що проводилось в лютому 2010 року. Загалом було опитано 572 респонденти: чоловіків 40 % від усіх опитаних та жінок 60 %. Опитування проводилося у місті Львові та Львівській області [6, с. 236; 7, с. 630; 8, с. 404.]. За рівнем освіти опитані розподілились наступним чином: кожний третій мав вищу освіту (32,87 %), 9,79 відсотків закінчили принаймні 4 курси ВНЗ (незакінчена вища освіта), 44,06 % отримали середню спеціальну освіту, приблизно кожен десятий (11,19 %) – середню, а освіта 2,1 % опитаних обмежилася 8 чи 9 класами загальноосвітньої школи.

Домінуючим чинником трудової міграції молоді є низька заробітна плата і відповідно є нормальним бажанням заробити гроші на прожиття собі та своїй сім'ї, оскільки рівень заробітної плати в Україні не дозволяє не лише розраховувати на придбання житла чи автомобіля, але й просто не дає можливості купувати пристойний одяг та елементарну побутову техніку. Більш того, поїздка кожного

п'ятого респондента була зумовлена безробіттям. Втім, кожен восьмий респондент зазначив, що основним мотивом до міграції є саме купівля житла, підтверджуючи тезу про те, що чи не найбільша частка зароблених мігрантами коштів вкладається в нерухомість, провокуючи ріст цін на неї не лише у великих містах, але й у депресивних містечках Західної України.

Наші співвітчизники швидше погодяться поїхати на короткочасні заробітки у недалекі країни зарубіжжя. Що ж до осіб, які зважуються мігрувати у такі країни, як США, Італія, Португалія та Іспанія, то часто змушені залишатися там на довгі роки, а то й взагалі назавжди. Тільки 25 % респондентів ствердно відповіли на питання «Чи мали Ви дозвіл на працю в країні, до якої мігрували?», 75 % працювали за кордоном без офіційного дозволу. Тобто переважна більшість опитаних працювали нелегально. Таким чином, проблема масової нелегальної трудової міграції з України торкається не якихось окремих аспектів суспільних відносин в Україні чи певної категорії населення.

На запитання: «Які труднощі виникали у вас при пошуках роботи за кордоном?» відповіли лише 71,33 % респондентів. Більшість відповіли, що це було: незнання мови (52,94 %) та відсутність офіційного дозволу (39,22 %). Варто зауважити, що 21,57 % опитаних з певністю відповіли, що у них не було жодних труднощів при пошуках роботи за кордоном, тому можна припустити, що такі особи вже не вперше їхали за кордон на роботу, а бо ж їхні кваліфікаційні здібності є високими (рис. 1).

Очевидно гірким досвідом виявилось «довге» перебування на чужині, адже лише 4,93 % респондентів виявили бажання повернутися назад. Однак майже половина опитаних були цілком задоволені поїздкою і лише 4,93 % – ні.

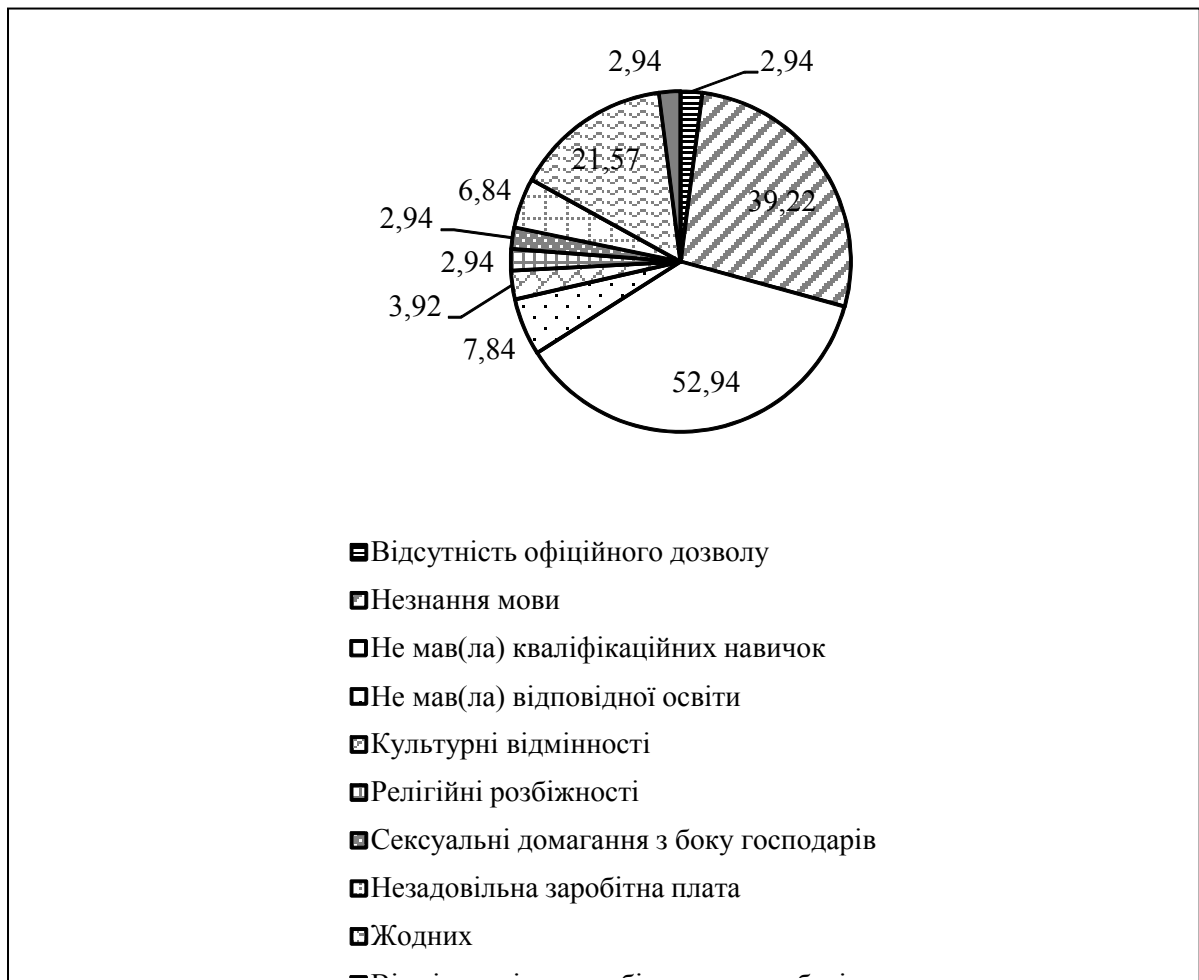

Рис. 1. Відповіді респондентів на питання: «Які труднощі виникали у вас при пошуках роботи за кордоном?»

За результатами дослідження «Регулювання трудової міграції – виклики для України», яке проводилось з ініціативи «Польсько-Американсько-Української Ініціативи про співпрацю» та Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України (2005), не вдалося встановити, скільки ж в середньому заробляють українські трудові мігранти. Однак отримані дані коливаються від 200 доларів на місяць на сільськогосподарських роботах у Польщі до 1000 євро на місяць на будівництві у Португалії. Заробітна плата середньостатистичного мігранта, таким чином, може бути дуже різною і залежить від країни перебування та сфери зайнятості мігранта. З певною долею умовності її можна визначити у межах 500-700 доларів / євро щомісяця.

Ці цифри цілком узгоджуються з тим, що, за результатами нашого дослідження, п'ята частина мігрантів вважали: можливість отримувати в Україні заробітну плату від 2001 і більше гривень сприятиме зменшенню кількості охочих працювати за кордоном. Більше того, 11,02 % опитаних погодились би працювати на будь-якій роботі лише від 2001 – 5000 грн. і 11,02 % від 5001 грн. і більше. Перевагу респонденти надали праці у сфері обслуговування. Якщо б їм запропонували роботу у рідній країні від 901 – 1300 грн., то 5,66 % погодились б працювати, 1301 – 2000 грн. – 11,32 %; 2001 – 5000 грн. – 18,87 %; 5001 і більше – 11,32 %. Найменшу перевагу респонденти віддали праці у науково-технічній сфері: 901 – 1300 грн. – 0,97 %, 1301 – 2000 грн. – 5,83 %; 2001 – 5000 грн. – 4,85 %; 5001 і більше – 9,71 %.

Це приводить до висновку, що українські заробітчани хочуть і можуть працювати у своїй країні, якщо вони зможуть належним чином утримувати як себе, так і свою сім'ю.

Взявши до уваги умовну «середню» заробітну плату мігранта, можна припустити, що кожен з них щомісяця може відкладати чи передавати додому приблизно 350 американських доларів. Зароблене переважно привозять особисто або передають через знайомих [6, с. 245]. Таким чином, цілком вірогідно, що через банківські канали до України потрапляє менше половини зароблених грошей, і внесок заробітчан в економіку окремих областей є дуже відчутним. Найбільш детально ситуація у цій сфері досліджена стосовно Тернопільської області: заробітчани ввозять щорічно приблизно 100 мільйонів доларів, що в багато разів перевищує рівень іноземних інвестицій у підприємства цього регіону.

Отже, на підставі вищенаведених даних можна зробити такі висновки: 1. Переважну частину сучасної трудової еміграції молоді з України становлять заробітчани, які потребують як організаційно-правової, так і гуманітарної допомоги. 2. Трудова міграція молоді має як позитивні, так і негативні наслідки, але в цілому ці два різноспрямованих вектори взаємно врівноважують один одного. 3. Подальшого вдосконалення потребує механізм нормативно-правового регулювання, а саме забезпечення соціальних та гуманітарних прав трудових мігрантів.

Відплив молоді спричиняє негативні демографічні наслідки як внаслідок руйнації сімей, так і через несприятливу для народження і виховання дітей специфіку «мігрантського» способу життя. У Львівській області, охопленій значною трудовою міграцією, кількість укладених шлюбів населення у порівнянні з 1990 р. скоротилася в 1,3 рази. Водночас абсолютна кількість розлучень збільшилася майже у півтора рази. Ще більш складною сімейною проблемою є виховання дітей мігрантів, залишених в Україні, особливо у випадках тривалої відсутності обох батьків. Як наслідок, Україна стикається з новим видом соціального сирітства, необхідністю брати під опіку частину дітей мігрантів.

1. Етносоціологія: терміни та поняття: Навч. посіб. / Євтух В. Б., Трощинський В. П., Галушко К. Ю. та ін. – К.: Вид-во УАННП «Фенікс», 2003. – 280 с.
2. Прибиткова І. Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 4. – С. 156–167.
3. Структурні виміри сучасного суспільства: Навч. посіб. / За ред. С. Макеєва. – К., 2006. – 372 с.
4. Пирожков С., Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегії. – К., 1997. – С. 29.
5. Прибиткова І. Зарубіжна трудова міграція як форма самозайнятості мешканців України //

- Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг. – К., 2003. – С. 51–65.
6. Щерба Г. І. Основні мотиви міграції трудового населення України (за результатами соціологічних досліджень) // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Структурна трансформація територіальних суспільних систем (Зб. наук. пр.). Вип. 5(67) / Редкол.: відп. ред. д. е. н. Є. І. Бойко. – Львів: ІРД НАН України, 2007. – С. 232-249.
 7. Щерба Г. І. Сучасні особливості трудової міграції: соціологічні аспекти // Вісник Одеського національного університету. – Т. 12. – Вип. 6. Соціологія і політичні науки. – Одеса: ОНУ ім. І. Мечнікова, 2007. – С. 630-641.
 8. Shcherba H. I. Specyfika migracji pracowniczej w regionalnej przestrzeni społeczno-ekonomicznej: wymiar socjologiczny. – Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Uwarunkowania instytucjonalne. – Zeszyt Nr 14 / Uniwersytet Rzeszowski. – Red. Michał Gabriel Woźniak. – Rzeszów, 2009. – S. 404-415.

СЕКЦІЯ 4. ОСВІТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анатолій Авраменко

УКРАЇНІСТИКА НА КУБАНІ: ВИТОКИ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Поняття «Кубань» часто згадують як один з регіонів сучасної Росії. Це не викликає сумнівів, якщо говорити про політичні реалії. Але даний регіон не чужий і для України: величезна частина місцевого населення має українське походження. Як пише відомий київський історик С. В. Кульчицький, «найбільшою у втраченому масиві українських етнографічних земель і за територією, й за населенням є Кубань». Тому територія сучасного Краснодарського краю викликає інтерес серед українських дослідників як один з історико-культурних і етнографічних регіонів розселення українського етносу.

Переселення Чорноморського козацького війська на Кубань в кінці XVIII ст. поклато початок української колонізації регіону. До середини XIX ст. російський уряд здійснив три переселення з українських губерній для поповнення чисельності цього війська. Надалі на Кубань переселялися селяни переважно з губерній України, що вважалися тут «іногородніми». Існує думка, що чорноморські козаки вже в середині XIX ст. не вважали себе українцями, що сформувалася нова етнічна спільність у складі російського народу – кубанські козаки (М. І. Бондар). Але під час перепису 1897 р. в Кубанській області 908 818 осіб назвали своєю рідною мовою українську, що дозволяє вважати цю територію одним з історико-культурних регіонів українського етносу (В. К. Чумаченко). Масова українізація 1920-х років змінилася на дику й підступну антиукраїнську політику з 1932 року, що привело до поступової втрати української етнічної самосвідомості більшості населення регіону. Але елементи української культури, наприклад, пісні, зберігаються досі. Значна частина населення станиць користується у побуті кубансько-українською говіркою («балачкою»), дотримується деяких традиційних обрядових і культових свят.

Україністика як галузь гуманітарного знання на Кубані в дореволюційну добу з'явитися не могла, незважаючи на те, що провідні місцеві козацькі історики (І. Д. Попко, П. П. Короленко, Ф. А. Щербина) пам'ятали своє українське походження. Урядова політика в регіоні була націлена на те, щоб відірвати козацтво від України, викладання в нечисленних школах відбувалося тільки російською мовою, а українська використовувалася лише у побуті. Під час нетривалої політики «українізації» Кубані на початку радянської доби з'явилися українські навчальні заклади, наукові центри й друковані видання, що мало бути основою для розвитку україністики. Але внаслідок різкого повороту, що відбувся в 1932 р. в урядовій політиці, україномовна література знищувалася, активісти українізації були репресовані, все українське підлягало забуттю. Якщо фашисти в Німеччині знищували заборонені книги за списками, й за це їх називають варварами, то в кубанських бібліотеках повністю знищили всі друковані видання українською мовою! Українська інтелігенція Кубані була також повністю фізично знищена. Багато жителів станиць з українським населенням було силоміць депортовано у північні та східні регіони СРСР. Внаслідок цього чисельність українців Кубані скоротилася до теперішнього часу в порівнянні з 1926 р. майже в 10 разів – показник, який з погляду сучасної науки можна характеризувати як етнічну катастрофу (В. К. Чумаченко). При цьому російські урядовці вкрай нервово реагують, коли в цьому контексті вживається слово «геноцид».

До кінця XX ст. україністика в Краснодарському краю практично не існувала. Український історик В. О. Голобуцький, що був у 1937–1940 рр. доцентом Краснодарського педінституту, опрацював великий архівний матеріал, у 1947 р. захистив докторську дисертацію «Чорноморське козацтво» в Ленінграді, але був затверджений у ступені лише через півтора року, а його монографія вийшла друком тільки в 1956 р. у Києві. На жаль, ця тема тривалий час не знаходила продовження у працях кубанських

дослідників, оскільки козацька тематика не схвалювалася. Тим більше не були можливими ці дослідження як частина історії українського козацтва. У 1967 р. московські етнографи опублікували колективну монографію «Кубанские станицы», в якій проаналізовано етнічні й культурно-побутові процеси на Кубані, але ця книга має вельми віддалене відношення до україністики.

Радянська влада пильно стежила, щоб українські традиції на Кубані не відроджувалися. Незважаючи на це, кубанський поет і козак І. Ф. Варавва записав у станиці Незамаївській народну пісню «Ще й не вмерла Україна...» (не гімн, а саме народну пісню!) і в 1966 р. опублікував текст у своїй збірці «Пісні козаків Кубані» в Краснодарському книжковому видавництві. Але в Москву надійшов донос з Львівського (!) обкому партії, і незабаром на ідеологічній нараді в ЦК КПРС у кінці того ж року книга була піддана нищівній критиці. У наказі Комітету з друку при Раді Міністрів РРФСР за № 462 від 31 грудня 1966 р. «Об идеологических ошибках в сборнике "Песни казаков Кубани" Краснодарского книжного издательства», розісланому у всі книжкові видавництва СРСР, указувалося: «... у збірку включена пісня "Ще не вмерла Україна", що служила гімном петлюрівців і бендерівців, і декілька пісень, які перекреслюють історично прогресивний характер возз'єднання України з Росією, перекручено тлумачать діяльність Богдана Хмельницького». Не дивно, що після цього книгу вилучили з продажу і вона не потрапила у бібліотеки.

Лише після краху СРСР і комуністичної ідеології стала можливою поява українських громадських організацій в Краснодарському краю, а також окремих досліджень з української тематики. Історик М. О. Тернавський організував Товариство української культури Кубані, почав видавати газету цього товариства мізерним накладом. Він опублікував низку робіт з історії чорноморського та кубанського козацтва, «Реєстр Запорізького війська» 1756 року, досліджував історію своєї станиці Єлизаветинської. Не маючи ніякої підтримки, М. О. Тернавський відійшов від українського руху, а створена ним організація формально існує досі під назвою «Товариство українців Кубані», але практично діє лише її нинішній голова М. Г. Сергієнко. Видання газети «Вісник» припинилося через брак коштів. Якщо кубанська крайова влада навіть нечисленним шапсугам виділяє мільйон рублів, то українські громадські організації краю не отримують ні копійки. На жаль, Україна також не надає ніякої фінансової підтримки українцям Кубані, а всі спроби української громадськості добитися цієї допомоги постійно блокуються генеральним консулом у Ростові-на-Дону В. С. Плохієм (з невідомої причини він свідомо зірвав всі програми, які планувалися).

Досі ще не привела до позитивного результату й діяльність О. О. Слободяна, який створив у 2006 р. організацію «Українська діаспора. Співдружність». Через брак коштів ця організація зараз не має навіть офісу. Тільки нечисленна громадська організація «Співдружність Кубань – Україна», створена у тому ж році І. М. Скибіцькою, досягла помітних результатів (враховуючи вкрай скромні можливості): з 2006 р. відбулося п'ять науково-практичних конференцій «Кубань – Україна: питання історико-культурної взаємодії», надруковано три збірники статей, були запроваджені виставки творчості українських майстринь і т. д. Відгукуючись на ініціативу кубанців, у серпні 2008 р. Інститут суспільних досліджень у Дніпропетровську здійснив у відповідь Міжнародну наукову конференцію «Україна – Кубань: ретроспектива етнокультурних взаємин». Прийняття «Співдружності Кубань – Україна» в Міжнародну асоціацію україністів у 2009 р. відкриває нові можливості для розвитку україністики у Краснодарському краю.

Особливе місце займає Центр української культури, створений у 1995 р. в селищі Лазаревському (у Великому Сочі). Тут вивчають історію, культуру та побут українців, їх звичаї й традиції. Зібрано величезний матеріал щодо народних обрядів і свят, багатющий нотний матеріал, ретельно вивчається пісенний фольклор. Велика робота в центрі здійснюється щодо збереження традиційних народних промислів. У студії декоративно-прикладної майстерності знайомляться з основними видами народної української творчості: вишивка, гончарство, писанкарство. На жаль, у Краснодарському краю це єдиний центр української культури такого типу.

Провідним україністом на Кубані є професор Краснодарського університету культури та мистецтв В. К. Чумаченко. Він активно співпрацює з українськими академічними інститутами, публікує статті у низці українських енциклопедій, організував і очолив кубанське відділення Наукового товариства імені Т. Шевченка. Будучи єдиним фахівцем з історії української літератури Кубані, В. К. Чумаченко надрукував твори низки місцевих письменників, а також їх біографії, склав антологію кубанської літератури кінця XVIII – початку XX ст. «Курінь» (1994 р.), навчальний посібник-хрестоматію з української

літератури для кубанських шкіл «Козак Мамай» (1998 р., спільно з В. Оліфіренком), організував міжнародні й регіональні наукові конференції «Кухаренківські читання» (1993, 1996, 1999 рр.), «Кубанські літературно-історичні читання» (1999, 2000, 2001, 2003 рр.) та ін.

Якщо філолог В. К. Чумаченко вельми плідно працює як літературознавець та історик літератури, то філологи-лінгвісти Кубані поки що не виявили себе як україністи. Співробітники Кубанського університету О. Г. Борисова, О. І. Рибалко та Л. Ю. Костіна здійснюють діалектологічні експедиції по станицях Краснодарського краю, збираючи матеріал для «Словника кубанських говірок» і виділяючи українську та південноросійську лексику. Але така робота вимагає тісної взаємодії з українськими лінгвістами, чого поки що немає. Зрозуміло, не можна визнати внеском в науку авторський словник П. І. Ткаченка «Кубанский говор» та його книгу «Кубанские пословицы и поговорки» (видані в 1998–1999 рр., перевидані в 2008 р.). Будучи войовничим дилетантом і не знаючи української літературної мови та її говірок, автор допускає довільні тлумачення, помилкові оцінки лексичних одиниць і навіть свідому фальсифікацію, що переконливо показав у рецензії український філолог В. С. Пукіш, котрий мешкає нині в Анапі.

Значний внесок у вивчення духовної культури українців Кубані зробила професор мистецтвознавства з м. Рівне Н. О. Супрун-Яремко. Здійснивши власні польові дослідження, вона проаналізувала понад 1000 народних пісень, що знайшло відображення в її монографії «Українці Кубані та їх пісні» (2005 р.). Проте кубанці практично незнайомі з працями Н. О. Супрун-Яремко – краснодарські бібліотеки майже не мають книг та часописів, що видаються в Україні. Тут підтримкою влади користується Центр традиційної культури під проводом професора М. І. Бондаря при Кубанському козацькому хорі. Будучи професійним етнологом, М. І. Бондар щорічно здійснює польові дослідження, в його Центрі накопичено великий архів, але все це служить одній меті, що має стосунок не стільки до науки, скільки до політики: довести, що українського субетносу на Кубані немає, а чорноморські козаки вже в середині XIX ст. нібито не вважали себе українцями. Проблема ідентичності місцевих козаків стала предметом гострої дискусії між М. І. Бондарем та В. К. Чумаченком.

У Краснодарі працює декілька етнографів та фольклористів, праці яких мають відношення до україністики. Член НТШ-Кубань В. І. Чурсіна вивчає зміни у фольклорі та етнокультурних традиціях східнослов'янського (зокрема українського) населення Кубані, з цієї тематики нещодавно захистила докторську дисертацію. Сучасне існування прислів'їв, приказок і загадок чорноморських козаків – предмет дослідження доцента Кубанського університету Л. Б. Мартиненко. Матеріальну культуру чорноморських і кубанських козаків як частину української етнокультурної традиції плідно вивчає Н. О. Гангур. Історик В. В. Бондар досліджує «український слід» в кубанській архітектурі, а також виявляє пам'ятки історії та культури, щоб забезпечити їх зберегання.

Найбільший внесок у вивченні чорноморського і кубанського козацтва належить Б. Ю. Фролову, але він лише в незначному обсязі зачіпав українські аспекти теми. Тим часом гостру полеміку викликає проблема ідентичності місцевих козаків та їх ставлення до України, Росії й «москалів».

Українські історики з Києва (С. В. Кульчицький, В. І. Сергійчук, Є. Д. Петренко), Донецька (Д. Д. Білий, В. В. Задунайський), Запоріжжя (Л. М. Маленко, Р. І. Шиян), Одеси (І. В. Сапожников), Харкова (С. О. Чухлій) в останні роки опублікували низку робіт з історії Кубані. Але вони лише епізодично мають можливість вивчати архівні джерела у Краснодарі. Звідси неминучі прогалини, неточності або помилки в їх працях. У свою чергу, кубанські історики також рідко з'являються в архівах, музеях і бібліотеках України. Тому вкрай важливо створювати спільні творчі групи. Серед результатів такої співпраці можна відзначити розділ про чорноморське та кубанське козацтво в колективній монографії «Історія українського козацтва» (2007 р.), написаний А. М. Авраменком, Б. Ю. Фроловим та В. К. Чумаченком, їх статті в енциклопедії «Українське козацтво» (2006) та ін. Крім того, член НТШ-Кубань А. М. Авраменко створив низку карт з історії українського козацтва та Кубані, що особливо актуально у зв'язку з підготовкою Ю. І. Лозою «Великого Історичного Атласу України».

Нещодавно з'явилися перші роботи кубанських дослідників з проблем «українізації» та голодомору 1932–1933 рр. в регіоні. Історик і соціолог В. М. Ракачов здійснює етнодемографічні дослідження та соціологічні опити на Кубані, що мають важливе значення для україністики. Низку цінних документів з історії «українізації» виявив і надрукував І. Г. Іванцов. У 2006 р. співробітники Державного архіву Краснодарського краю видали цінні матеріали першого перепису козаків Чорноморського війська, що переселилися на Кубань у кінці XVIII ст. Багато джерел з проблем

україністики ще недавно не були доступні вченим, має відбуватися робота з їх виявлення та друку.

Україністика як галузь гуманітарного знання на Кубані ще має невизначений статус, її структура тільки устальюється, дослідження здійснюють окремі вчені, які не мають координаційного центру. Об'єктивне дослідження історії та культури українців регіону сприятиме виробленню українськими й російськими вченими узгоджених наукових висновків, а також нормалізації відносин між нашими державами.

Олександра Антонів

ДИСТАНЦІЙНИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КУРС «УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО» ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Поява інформаційних технологій значною мірою вплинула на діяльність людини та розвиток сучасного суспільства. Сьогодні за допомогою Інтернет-технологій можна знайти роботу, працювати, не виходячи з дому, дізнаватись про останні новини у будь-якій країні світу. Це зумовлює необхідність вдосконалювати свої знання та навички, вимоги до яких постійно зростають із появою останніх досягнень інформаційних технологій. Вивчення мов на базі Інтернету отримало ряд нових можливостей порівняно з традиційною дистанційною освітою. Студенти, працюючи вдома з персональним комп'ютером та маючи доступ до Інтернету, отримують можливість активно використовувати глобальні інформаційні ресурси, перевіряти свої знання з допомогою комп'ютерних програм. На сучасному етапі практично щораз складніше здобути освіту у вищому навчальному закладі, використовуючи лише класичні підходи, і тому все більш значну роль останнім часом починає відігравати дистанційне навчання (ДН).

Зважаючи на зазначену вище проблему, **актуальність** теми зумовлена потребою поглибленого дослідження ДН та дистанційних курсів, а також браком дистанційних курсів для вивчення української мови як іноземної.

З кожним роком з'являється все більше праць, присвячених ДН. Наприклад, теоретичному вивченню ДН присвячено праці О. Нісімчука, О. Падалки, О. Шпак [9], В. Карпука, А. Черемиса, П. Шевчука [4], А. Самсонової [11]. Опис ДН містять праці Г. Антонова [2], В. Ясулайтіса [12; 13; 14; 15] та інших. Багато статей, присвячених цій темі, є в Інтернет-ресурсах.

Такі дослідники, як О. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак у колективній роботі [9] досліджують сучасні педагогічні технології, серед яких виокремлюють мультимедійні засоби навчання. А І. Довгий [3] у своїй статті розглядає застосування мультимедійних засобів у вивченні мов з допомогою Інтернет-технологій у різних країнах світу, зокрема Канаді, Польщі, Росії та Україні.

В. Карпук, А. Черемис, П. Шевчук [4] у спільній праці подають основні компоненти ДН – інформаційні, навчально-методичні ресурси та інформаційно-комунікаційне забезпечення навчального процесу за дистанційною формою.

Дослідник В. Ясулайтіс у праці «Дистанційне навчання» [12] визначає основні відмінності дистанційної форми навчання від традиційних, її особливості та переваги; з'ясовує роль нових інформаційних технологій у сучасній освіті та принципи розроблення курсів дистанційного навчання. Автор докладно аналізує головні елементи дидактики ДН. Подібні проблеми досліджують С. Ромашко [10], Г. Антонов [2], В. Кухта [5], А. Самсонова [11].

Тестовому контролю лексичної компетенції в дистанційному вивченні української як іноземної мови присвячено статтю О. Антонів [1].

Методика вивчення української мови досить молода наука і не має відповідного базового навчально-методичного забезпечення. Проте на сьогодні вже існують навчальні курси для іноземців.

Під час розробки дистанційних курсів навчальний матеріал повинен бути динамічним, різнобічним і цікавим для користувачів. Крім теоретичних відомостей, мають бути практичні завдання і вправи. Обов'язково повинні бути засоби для самоконтролю і можливість для користувачів правильно оцінити результати своєї роботи. Актуальним також є використання мультимедійних засобів у процесі викладання мов, оскільки на сьогодні важко визначити питому вагу інформації, яку студенти отримують безпосередньо від викладача та через мережу Інтернет і мультимедіа.

Мета нашої статті – дослідити лінгводидактичний аспект вивчення теми «Українське мистецтво» у процесі дистанційного навчання української мови як іноземної; запропонувати розробку змістового модуля однієї з тем.

Робота над дистанційним курсами української мови як іноземної ведеться уже кілька років поспіль на кафедрі українського прикладного мовознавства ЛНУ ім. Івана Франка. Студенти-магістранти Любов Стріжик, Олена Синчак, Ірина Пірожик, які працюють над темою з другого або третього курсів, під керівництвом викладачів створили модульні курси «Побут людини», «Українська жінка», «Українське мистецтво».

Дистанційний курс **«Українське мистецтво»** призначено для студентів-іноземців середнього рівня знань української мови.

Навчальна мета курсу – розвивати й удосконалювати вміння читати, писати, розуміти і говорити на матеріалі текстів культурологічної тематики.

За структурою дистанційний курс містить 4 змістові модулі: «Музика», «Кіно», «Театр», «Живопис». У структурі кожного змістового модуля подано три тексти, героями яких є знані особи у тій чи іншій галузі. Наприклад, змістовий модуль **«Музика»** представляють такі персоналії, як Соломія Крушельницька, Володимир Івасюк, Океан Ельзи; **«Кіно»** – Сергій Параджанов, Іван Миколайчук, Ольга Сумська; **«Театр»** – Марія Заньковецька, Лесь Курбас, Богдан Бенюк; **«Живопис»** – Марія Приймаченко, Іван Марчук, Євгенія Гапчинська.

Кожен модуль за будовою складається з 4-х компонентів (видів мовленнєвої діяльності): читання, аудіювання, говоріння, письма. Кожен з вказаних вище компонентів супроводжується тестовими завданнями.

Свою увагу хочемо зосередити на **темі «Живопис»**, що є складовою культурологічного курсу «Українське мистецтво». Матеріал, що стане об'єктом вивчення, – тексти про **творчість Івана Марчука** [6; 7; 8].

Передує читанню тексту ознайомлення зі словником, що дозволить зняти лексичні труднощі, перевірити наголошування незнайомих слів:

Читайте

1. Ознайомтесь із словником до тексту:

гіацинт – квітка;

гоніння – переслідування когось з метою покарання;

декоративно-прикладне мистецтво – мистецтво, яке стосується створення художньо-оформлених виробів побутового призначення;

кераміст – людина, яка робить вироби з глини;

лауреат – особа, яку було нагороджено за особливі заслуги;

націоналізм – збереження і розвиток національних традицій, культури, мови, літератури, мистецтва;

персональний – стосується окремої особи;

плетти – перевиваючи нитки, з'єднувати в одне ціле;

сплутати – помилитися;

ткач – майстер, який виготовляє тканину.

2. Прочитайте текст:

Народний художник України

Іван Марчук – легендарна постать сьогодняшнього українського мистецтва. Він є великим художником, керамістом, лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка. Художник зайняв 72 місце у всесвітньому списку сотні геніїв.

Народився 1936 року на Тернопільщині в родині ткача. Навчався у Львівському училищі декоративно-прикладного мистецтва.

Автор понад чотирьох тисяч картин. Від часу першої виставки в Москві 1979 року мав понад вісімдесят персональних виставок. Сьогодні картини Івана Марчука вражають мистецтвознавців Європи та Америки. Йому пропонують виставлятися в найкращих залах світу, і це все на протигагу минулому гонінню і переслідуванню в Україні. Художник відбував заслання за те, що його звинуватили в націоналізмі.

Іван Марчук є засновником нових стилів, зокрема «пльонтатизму» – це назва, яку митець дав жартома своєму стилю. Від слів «пласти», «пльонтати»: картини ніби створені з клубочків ниток. Стиль майстра не піддається жодним класифікаціям, бо у нього є все: пейзажі, портрети, щось узагалі казкове... Усе це неможливо сплутати з роботами інших митців.

Нещодавно Іван Марчук проілюстрував збірку поезій відомої української поетеси Ліни Костенко під назвою «Гіацинтове сонце». Співучасницею видання цієї збірки була також заслужений лікар України, професор Київського національного медичного університету імені Олександра Богомольця, Ольга Богомолець, яка поклала на музику поезії української поетеси і співає їх (до збірки додано компакт-диск).

Про свою творчість Іван Марчук говорить: «Іноді мені на виставках кажуть про мої роботи, що такого ще ніколи не бачили, а я кажу – коли б ви таке бачили, то не бачили б мене. Бо цінується те, чого ще ніколи не було».

Післятекстові вправи мають показати, наскільки студенти зрозуміли текст, значення певних слів і висловів, чи розуміють безеквівалентну і фонову лексику. Загалом це вправи на розуміння тексту. Наприклад:

3. Доповніть речення одним із запропонованих варіантів:

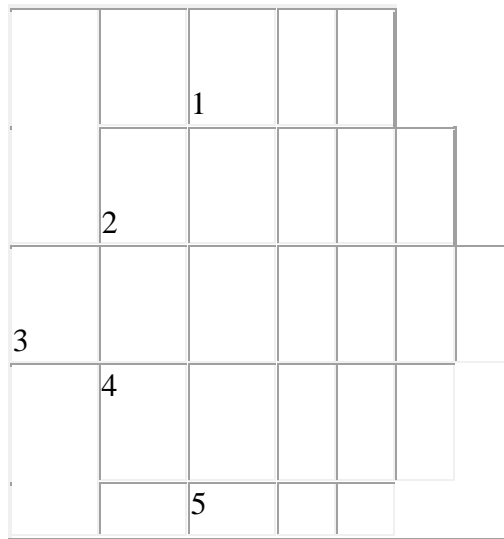
- 3. 1. Стиль, який заснував художник, це:
 - а) графіка;
 - б) експериментальний живопис;
 - в) пльонтатизм.
- 3. 2. Державна премія імені Тараса Шевченка – це:
 - а) премія, яку отримав Тарас Шевченко;
 - б) премія, якою нагороджують за заслуги;
 - в) премія, яку Т. Шевченко дав І. Марчуку.
- 3. 3. Іван Марчук – автор:
 - а) 72 картин;
 - б) 80 картин;
 - в) 4 тисяч картин.
- 3. 4. Іван Марчук проілюстрував збірку поезій:
 - а) Ліни Костенко;
 - б) Ольги Богомолець;
 - в) збірку, яку Ліна Костенко присвятила Ользі Богомолець.

4. Доповніть речення кількома із запропонованих варіантів:

- 4. 1. Іван Марчук – ...
 - а) знаменитий художник;
 - б) відомий письменник;
 - в) український маляр.
- 4. 2. Нагороди відомого художника:
 - а) лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка;
 - б) лауреат Національної премії України імені Ольги Богомолець;
 - в) 72 місце у списку сотні геніїв.
- 4. 3. Живописець малює:
 - а) пейзажі;
 - б) портрети;
 - в) натюрморти.

Оскільки об'єктом вивчення є тема «Живопис», то актуально повторити і вивчити лексику на позначення осіб, предметів, приміщень, що пов'язані з цією тематикою. Активізувати зацікавлення студентів може кросворд чи робота у групах. Доцільним також є вправи на запис слова, від якого утворена запропонована лексема. А також підбір лексем до визначень.

5. Розгадайте кросворд:

1. Приміщення, де виставляють картини. Виставковий
2. Речовина, якою забарвлюють картини у той чи інший колір.
3. Твір живопису, намальований переважно фарбами на полотні, картоні, дощці.
4. Людина, яка займається живописом, малює картини.
5. Місце для продажу товарів, майна (в тому числі картин), власником якого стає той, хто дає за них найбільшу суму. Аукціонний

Згрупуйте слова у три колонки: а) акварель, б) галерея, в) живописець, г) зал, д) майстер, е) маляр, є) митець, ж) олівець, з) пензель, и) рамка, і) творець, ї) фарби, й) художник.

Назви осіб найменування приміщень назви малярського приладдя

- 1.....; 2.....; 3.....;
;;;
;;;
;;;
;;;
;;;
;;;

7. Поєднайте слова:

1) виставка	а) фарби;
2) майстерня	б) картин;
3) акварельні	в) художниця;
4) прекрасна	г) малярки;
5) колекція	д) портретів.

8. Знайдіть логічне продовження речення:

1. Виставка художниці	а) кілька десятків картин.
2. Відома малярка намалювала	б) на аукціоні.
3. Геніального живописця	в) вражають усіх мистецтвознавців;
4. Картину продали	г) пейзажі, портрети...
5. Великий художник	д) була у центрі міста.
6. Сьогодні картини художника	е) проілюстрував збірку.

7. У художника є все:

є) нагородили премією.

9. *Впишіть із переліку слова, які відносяться до теми «Живопис»:*

1) портрет, 2) натюрморт, 3) оперета, 4) пейзаж, 5) акварель, 6) експонат, 7) кіностудія, 8) витвір, 9) дует, 10) вокаліст, 11) відтінок, 12) фарби, 13) галерея, 14) стрічка, 15) графіка.

10. *Вкажіть, від чого утворені слова:*

Зразок: малярський – маляр

- 1) акварельний
- 2) вигадливий
- 3) декоративний
- 4) живописний
- 5) кольоровий
- 6) пейзажний
- 7) талановитий

11. Встановіть відповідність:

1. аукціонний дім	а) речовина для забарвлення предметів у той чи інший колір;
2. експонат	б) приміщення, в якому розміщені для огляду твори мистецтва;
3. портрет	в) забарвлення;
4. фарба	г) той, хто займається малярством;
5. виставка	д) предмет, виставлений для огляду на виставці;
6. галерея	е) картина, на якій зображені предмети побуту, квіти;
7. відтінок	є) зображення обличчя людини або групи людей;
8. колір	ж) місце для прилюдного продажу товарів, майна;
9. маляр	з) один з різновидів кольору, який відрізняється від іншого ступенем яскравості;
10. натюрморт	и) публічний показ спеціально підібраних предметів.

Цікавою знахідкою для роботи у процесі створення курсу став вихід у світ збірки Ліни Костенко з ілюстраціями до її поезій картин Івана Марчука і пісенним супроводом Ольги Богомолець. Фактично вийшов синтез мистецтв, що тільки розширить культурні горизонти студента-іноземця, а навчальний процес урізноманітнить, зробить емоційно захопливим і цікавим.

Цей матеріал можна використати на вправи з аудіювання і водночас повторити певний граматичний матеріал (у нашому випадку доконаний і недоконаний вид дієслова).

Слухайте

12. *Слухаючи поезію Ліни Костенко «Старесенька іде по тій дорозі» у виконанні Ольги Богомолець, заповніть пропуски у тексті.*

Слова Ліни Костенко

Співає Ольга Богомолець

Старесенька, 1)..... по тій дорозі.
Як завжди. Як недавно. Як давно.
2)..... . 3)..... у неї нозі.
4)..... здоров'я, де тепер воно?
І знов 5)..... . 6)..... за деревами
Світанок стежку снігом 7).....
Куди ж ти 8).....? Я 9)..... тебе! Даремно.
10)..... ліхтар – ніхто не 11)..... .

Відповідь: 1) іде; 2) стомилася; 3) болять; 4) було; 5) іде; 6) спинилась; 7) притрусив; 8) йдеш; 9) жду; 10) горить; 11) погасив.

13. Заповніть таблицю, записуючи в першій колонці дієслова, які були пропущені в поезії:

дієслово	недоконаний вид	доконаний вид	Введіть у контекст
іде	іти	піти	Він іде в університет. Хлопцям треба іти до школи. Вона пішла додому.

Розвиткові мовленнєвих вмінь допоможуть вправи на висловлення власної думки про співану поезію, побачену картину.

Говоріть

14. Перегляньте збірку поезій Ліни Костенко «Гіацинтове сонце», яку проілюстрував Іван Марчук, та висловіть своє враження від його картин, які є ілюстраціями до поезій.

Пишіть

15. Висловіть своє враження від картини Івана Марчука, що є ілюстрацією до поезії, яку ви прослухали.

План:

1. Що ви бачите на картині?
2. Які кольори переважають на ній?
3. Чому, на вашу думку, Іван Марчук намалював саме цю картину як ілюстрацію до поезії?
4. Як ви вважаєте, чому маляр намалював тільки одне яблуко, а не більше?
5. Як би ви назвали цю картину?

Отже, наведений фрагмент культурологічного курсу дає змогу стверджувати, що дистанційна форма навчання активно залучає студентів як до навчання у веб-середовищі, так і до роботи з мультимедійними матеріалами. Мета цих курсів полягає у тому, щоб дати можливість усім охочим удосконалювати, поповнювати свої знання української мови; здобути якісну освіту українською мовою.

Саме з цією метою створено дистанційний курс «Українське мистецтво» для студентів-іноземців середнього рівня. Навчальною метою його є напрацювання вміння читати, писати, розуміти та говорити на матеріалі текстів про відомих українських акторів, режисерів, художників, співаків.

Перед створенням дистанційного курсу виділено лексичний мінімум із публіцистичних текстів культурологічної тематики.

Проаналізувавши статті на тему «Живопис», можна виокремити: номінації осіб; лексеми на позначення приміщень; номени на означення малярського приладдя; назви художніх робіт та їхніх частин; слова на позначення мистецьких стилів; номінації мистецьких заходів; слова, що стосуються художніх робіт.

Процес ознайомлення з новими лексичними одиницями починається, як правило, із семантизації, тобто розкриття значення нових одиниць. У роботі запропоновано наочну семантизацію – демонстрацію предметів, малюнків, картин, жестів, рухів; мовну семантизацію – за допомогою контексту, ілюстративного речення, зіставлення однієї лексичної одиниці з іншими відомими словами іноземної мови.

Для перевірки засвоєння знань було використано вправи для розуміння прочитаного і почутого тексту, значень безеквівалентної і фонові лексики, граматичних конструкцій.

Вправи повинні бути змодельовані так, щоб вони могли викликати відповідну потребу студентів у читанні, забезпечити мотивацію, стимулювати мовленнєві дії. Важливість системи вправ полягає у тому, що вона забезпечує як організацію процесу засвоєння, так і організацію процесу навчання.

Специфіка ДН вимагає нового підходу до організації процесу вивчення іноземної мови. Насамперед це стосується особливостей введення матеріалу та спостереження за рівнем його засвоєння. Тому найефективнішим способом контролю рівня засвоєння нового матеріалу у процесі дистанційного вивчення мови як іноземної будуть різноманітні тестові завдання. Слід зазначити, що тестування посідає центральне місце у навчанні іноземних мов, виконуючи основну функцію визначення рівня успішності в оволодінні іноземною мовою.

Отже, вивчаючи іноземну мову, потрібно обов'язково досягати головної мети навчання, яка полягає в комплексному умінні студентів спілкуватися, розуміти почуту і прочитану інформацію, уміти висловити певну думку письмово. Доцільним і методично виправданим є використання мультимедійних засобів та Інтернет-технологій, які роблять процес навчання цілеспрямованим, активним та доступним.

1. Антонів О. Дистанційне вивчення української мови як іноземної (тестовий контроль лексичної компетенції) // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: Зб. Наук праць. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 66-71.
2. Антонов Г. Дистанційне навчання: мода чи потреба // Освіта України. – 2004. – № 5. – С. 14 - 22.
3. Довгий І. Мультимедійні засоби у вивченні мови як іноземної з допомогою Інтернет-технологій // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: Зб. Наук праць. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 79-81.
4. Карпук В., Черемис А., Шевчук П. Курси дистанційного навчання. – Львів, 2005. – 76 с.
5. Кухта В. Дистанційне навчання. – Доступно з: <http://www.children-ua.net>.
6. Маслянка Б. 103 сходинки успіху художника Івана Марчука // Місто. – 2004. – 24 листопада – С. 9 – 14.
7. Мелачук Д. Творчий шлях художника // Іван Марчук: життя і творчість / За ред. Д. Мелачук. – К., 1996. – 176 с.
8. Николо С. Голос душі Івана Марчука // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 2 – С. 51-54.
9. Нісімчук О., Падалка О., Шпак О. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К., 2000. – 238 с.
10. Ромашко С. Комп'ютерні технології як засоби дистанційного навчання. – Доступно з: <http://www.e-learn.narod.ru>.
11. Самсонова А. Дистанційне навчання. – Доступно з: <http://www.udl.org.ua>.
12. Ясулайтіс В. Дистанційне навчання: Методичні рекомендації. – К., 2005. – 70 с.
13. Ясулайтіс В. Дистанційне навчання. – Доступно з: <http://www.distance-learning.ua>.
14. Ясулайтіс В. Дистанційне навчання через Інтернет. – Доступно з: <http://www.dlab.kiev.ua>.
15. Ясулайтіс В. Про стан правового регулювання дистанційної освіти // Персонал. – 2003. – № 10. – С. 21 -26.

Adrian Berski

UKRAIŃSKA EDUKACJA ZA GRANICĄ NA PRZYKŁADZIE POLSKI: STAN OBECNY I PERSPEKTYWY

Uwagi wstępne

Ukraina to niezależny uczestnik stosunków międzynarodowych. Niezależność tego podmiotu politycznego datuje się od sierpnia 1991 roku, kiedy to została ogłoszona deklaracja niepodległości [1]. Polska uznała niepodległość Ukrainy jako pierwsze państwo na świecie. Miało to miejsce 2 grudnia 1991 roku.

Edukacja obywateli ukraińskich jest gwarantowana przez 53. artykuł Konstytucji Ukrainy [2]. Konstytucja gwarantuje następujące prawa obywatelom:

- Prawo każdego obywatela do nauki
- Obowiązek ukończenia szkoły średniej

Podstawowe założenia oświaty na Ukrainie gwarantują dostępność wszelkich form edukacji [3]: przedszkolnej, szkolnej (szkoły średnie, techniczno – zawodowe, wyższych, podyplomowych oraz innych form edukacji). Studenci i uczniowie mają możliwość otrzymywania stypendiów naukowych i socjalnych. Należy zaznaczyć, iż szkolnictwo na Ukrainie jest bezpłatne i powszechnie dostępne.

System oświaty na Ukrainie jest oparty na następujących aktach prawnych [4]:

- «О оświacie» z 23 maja 1991 r. (z uwzględnieniem poprawek i uzupełnień)

- «O działalności zawodowo – technicznej» z 10 lutego 1998 r. (z uwzględnieniem poprawek i uzupełnień) i»
- «O powszechnym szkolnictwie średnim» z 13 maja 1999 r.

Analizując powyższe akty prawne można śmiało stwierdzić, iż w ukraińskiej edukacji są stosowane zasady demokracji, świadomości narodowej i równości.

W danej rozprawie pragnę przeanalizować kolejną formę edukacji, a mianowicie edukację zagraniczną. Uczniowie i studenci decydujący się na studia poza granicami Ukrainy zaczynają podlegać ustawodawstwu państwa, w którym będzie pobierana edukacja. Osoby decydujące się na studia zagraniczne z reguły po uzyskaniu dyplomu powracają do kraju i podejmują pracę zarobkową. Decyzja o wyborze zagranicznej edukacji wiąże się z uzyskaniem stypendium w innym kraju oraz zainteresowaniami danego kandydata.

Stan ukraińskiej edukacji w Polsce na przykładzie Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów

Jedną z instytucji w Polsce, w której obywatele Ukrainy mogą pobierać bezpłatne wykształcenie jest Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów (EKPIUU), które mieści się w Lublinie [5]. EKPIUU jest polsko – ukraińską instytucją naukową zajmującą się szkolnictwem wyższym. Zostało ono powołane do istnienia w kwietniu 2004 roku na Międzynarodowym Kongresie Rektorów Uniwersytetów Europejskich. Uniwersytetami założycielskimi były [6]:

- Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Polska)
- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Polska)
- Narodowy Uniwersytet im. T. Szewczenki w Kijowie (Ukraina)
- Narodowy Uniwersytet im. I. Franki we Lwowie (Ukraina)
- Narodowy Uniwersytet «Akademia Kijowsko – Mohylańska» (Ukraina)

Ideą powstania instytucji naukowej jest przekazywanie wiedzy i kształcenie przyszłych elit: polskich oraz ukraińskich. Słuchacze za pomocą swojej działalności zmagają się do zacieśniania współpracy pomiędzy dwoma narodami. Już sama nazwa instytucji wskazuje na europejską tożsamość Kolegium. Słuchacze są wrażliwi na idee sąsiedztwa między naszymi narodami oraz na entuzjazm płynący z integracji europejskiej.

Głównymi celami działalności EKPIUU jest rozwój współpracy polsko – ukraińskiej dzięki młodym, wykształconym pracownikom nauki w stopniu doktora. Ponadto Kolegium zmierza do rozwoju dialogu dotyczącego edukacji pomiędzy Ukrainą a Polską, będącą członkiem Unii Europejskiej od 6 lat.

Obecnie w Kolegium studiują obecnie około 120 słuchaczy. Większość z nich pochodzi z Ukrainy i Polski, lecz rekrutacja jest otwarta również dla kandydatów z Białorusi, Kazachstanu, Litwy, Mołdawii, Rosji i Słowacji. Program edukacji obejmuje 4 lata i jest analogiczny ze studiami doktoranckimi. Problematyka rozpraw doktorskich obejmuje nauki ścisłe jak również humanistyczne [7]. Celem operacyjnym nauki w EKPIUU jest wzajemne poznawanie dorobku naukowego krajów słuchaczy i późniejszą współpracą Multi oraz bilateralną.

Budżet Kolegium jest pokrywany obecnie z funduszu Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie oraz dotacji uczelni ukraińskich. Słuchacze otrzymują miesięczne stypendia naukowe wystarczające na pokrycie kosztów egzystencji w Polsce oraz rozwoju naukowego.

Perspektywy rozwoju ukraińskiej edukacji w Polsce

Jedną z wielu perspektyw rozwoju ukraińskiej edukacji w Polsce jest jej rozwój poprzez funkcjonowanie Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów. Kolegium dzięki członkowstwu Polski w Unii Europejskiej może stać się bilateralnym przyszłym Uniwersytetem polsko – ukraińskim. Z jednej strony będzie on rozwijał współpracę bilateralną pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą a z 2 może on zmierzać do przyszłej integracji Ukrainy z Unią Europejską. Tym samym kultura ukraińska może stać się znana w całej Europie.

Uwagi końcowe

W swej pracy dokonałem analizy ukraińskiej edukacji zagranicznej na podstawie instytucji naukowej jaką jest EKPIUU. Funkcjonowanie Kolegium nie zamyka jednak innych możliwości dla szerzenia edukacji ukraińskiej na terenie zjednoczonej Europy. Polska poza studiami w Lublinie oferuje program Biura Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej (BUWiWM) [8]. Poza tym jest wiele stypendiów, w które włączona jest Ukraina. Są to stypendia Polsko – Amerykańskiej Fundacji Wolności czy stypendia Rządu Polskiego dla Młodych Naukowców. Te i inne programy dają szansę na promowanie edukacji ukraińskiej w Europie, jak również w korzystaniu z doświadczeń krajów – partnerów.

Na zakończenie pragnę zacytować słowa wybitnego francuskiego historyka średniowiecza – Marc`a Bloch`a :

«...Ludzkie dzieje zawsze będą opierały się ściślemu i precyzyjnemu podziałowi na drobne wycinki, co właściwe jest raczej zegarom. Wymagają one takich jednostek miary, które odpowiadałyby ich własnemu rytmowi i były określone w takich granicach, które częstokroć, ze względu na wymogi rzeczywistości, można traktować jako obszary pograniczne» [9].

1. PWN, Internetowa Encyklopedia Polskiego Wydawnictwa Naukowego, Warszawa 2007, zobacz: [<http://www.pwn.pl> z dnia 21 maja 2010]
2. Patrz: КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ, (*Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141*), Офіційне тлумачення до Конституції див. в Рішеннях
3. Polsko – Ukraiński magazyn internetowy, zobacz: [<http://www.ukraine-poland.com>]
4. Patrz: Кабінет Міністрів України, Уstawy: О оświacie, О działalności zawodowo – technicznej, О powszechnym szkolnictwie średnim, zobacz: [<http://zakon.rada.gov.ua/> dnia 21 maja 2010]
5. Zobacz: Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów (EKPiUU) [<http://www.ekpu.lublin.pl/> z dnia 21 maja 2010]
6. Tamże
7. Zobacz: Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów (EKPiUU), [<http://www.ekpu.lublin.pl/> z dnia 21 maja 2010]
8. Zobacz: Biuro Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej (BUWiWM), [<http://www.buwiwm.edu.pl/>]
9. Nursultan Nazarbajew, *U progu XXI wieku*, Warszawa 1997

Людмила Бублик

ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНІХ ОСЕРЕДКІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Конституція Республіки Польща у ст. 35 гарантує польським громадянам, які належать до національних та етнічних меншин, свободу збереження і розвитку власної мови, збереження звичаїв і традицій та розвитку власної культури, у тому числі право на створення власних освітніх, культурних інституцій та тих, які служать збереженню релігійної ідентичності, та право на участь у вирішенні справ, які стосуються їхньої культурної ідентичності.

У польському законодавстві використовується термін «національні та етнічні меншини» на визначення окремих, менших, ніж домінуюча, суспільних груп, що проживають на території Республіки Польща. Відповідно до Закону від 6 січня 2005 року «Про національні та етнічні меншини, а також про регіональну мову», ці меншини виокремлюються на підставі сукупності шести критеріїв, а особливо – меншої, ніж решта населення, кількості та проживання на території сучасної Польщі предками цієї спільноти протягом мінімум 100 років. Таке визначення подає також один критерій, за яким етнічна меншина відрізняється від національної – перша означає групу, яка не ототожнюється з іншим народом, який на сьогодні організований у власній державі.

Згідно статистичних даних, національні та етнічні меншини становлять у Польщі кілька відсотків населення країни. Польща належить до тих європейських держав, у яких меншини складають найнижчий відсоток.

За даними Національного перепису населення, у 2002 році понад 96 % опитаних заявило про свою польську національність, 1,23 % (471,5 тисяч осіб) – приналежність до іншої національності, натомість 2,03 % населення (774,9 тис. осіб) не визначило своєї національності. Однак треба підкреслити, що після завершення перепису населення з'явилися обґрунтовані звинувачення в заниженні кількості осіб, що заявляли іншу, ніж польська, національність. Перепис 2002 року проводився в ситуації, коли ще не існувало законодавчого регулювання, яке б визначало національну чи етнічну приналежність.

Значне розпорошення та антиукраїнська політика комуністичної влади ПНР спричинили прискорення асиміляції польських громадян української національності. Так, наприклад, на Південному Підляшші, якого не торкнулася Акція «Вісла», на сьогодні проживає значна кількість людей православних, які вдома спілкуються українською мовою, не вважають себе поляками, але не визначають своєї етнічної приналежності.

За кількісним складом (за результатами того ж перепису 2002 р.) українці зайняли четверте місце після сілезців, німців та білорусів.

Фактично ситуація виглядає інакше, однак складно кількісно окреслити чисельність українців, які сьогодні проживають на території Польщі. За даними греко-католицької та православної церков, фактична кількість людей, які признаються до українського коріння, може вагатися у межах 250-300 тисяч осіб. За неофіційними даними, лише у Вармінсько-Мазурському воєводстві (куди переважно переселяли українців в рамках Акції «Вісла» 1947 р.) може проживати понад 85 тисяч українців, тоді як офіційна статистика говорить всього про 12 тисяч.

Цей короткий статистичний екскурс є необхідним, щоби зрозуміти, наскільки складним викликом є забезпечення на відповідному рівні освітніх потреб української меншини.

Тут слід зазначити також «паспортну» неоднорідність громадян, що декларують своє українське походження. Для прикладу, проведене нами дослідження показало, що з майже шістдесяти опитаних родин, з яких діти навчаються у суботній українській школі у столиці Польщі, приблизно 50 % мають польське громадянство і стільки ж – інше: українське, американське, австралійське, російське, білоруське та ін.

У 2000 році Республіка Польща ратифікувала Рамкову конвенцію Ради Європи про охорону національних меншин, де підкреслюється, що захист національних меншин та прав і свобод осіб, які належать до них, є складовою частиною міжнародного захисту прав людини.

У 1999 році в Польщі відбулася реформа освіти, відповідно до якої було впроваджено триступеневий рівень освіти: початкова школа з нульовим класом (6 років навчання), гімназія (3 роки навчання), загальноосвітній ліцей (3 роки навчання).

Головний освітній документ – Закон про систему освіти від 7 вересня 1991 р. з пізнішими змінами та доповненнями – визначає, що кожна дитина шкільного віку (від 7 до 18 років) зобов'язана вчитися, незважаючи на юридичний статус її батьків. Про це треба згадати з огляду на те, що у Польщі перебувають також діти, чиї батьки приїхали сюди з хвилею економічної еміграції і після закінчення терміну дії візи чи паспорта залишилися на території держави нелегально.

Відповідно до ст. 15 цього Закону, загальний шкільний обов'язок стосується всіх осіб до 18 років і одночасно передбачає навчання у початковій і середній школі. Це означає, що особа, якій виповнилося 18 років, навіть якщо вона не закінчила середньої школи, вже не підлягає загальному шкільному обов'язку. Так само, особа, якій ще не виповнилося 18 років, але вона вже закінчила середню школу (гімназію), вже не підлягає зазначеному обов'язку.

Загалом у внутрішньому польському законодавстві варто виділити чотири головних документи, що регулюють право на освіту іноземців у Польщі:

1 – Закон від 7 вересня 1991 р. «Про систему освіти»;

2 – Закон від 27 липня 2005 р. – Законодавство про вищу освіту;

3 – Розпорядження Міністра національної освіти від 4 жовтня 2001 р. щодо приймання осіб, що не є польськими громадянами, до публічних дошкільних закладів, шкіл, закладів підготовки вчителів і осередків;

4 – Розпорядження Міністра науки і вищої освіти від 12 жовтня 2006 р. щодо вступу іноземців і їх навчання у вищих навчальних закладах і на курсах, а також участі в наукових дослідженнях і роботі для розвитку.

Проходячи процес уніфікації з європейським законодавством, польське право визначає поділ школярів-іноземців на:

- представників національної чи етнічної меншини;
- дітей мігруючих працівників;
- біженців.

Іноземці, які перебувають на території Польщі, можуть навчатися у **публічних** закладах, тобто

дошкільних установах, початкових та середніх школах, т. зв. післягімназійних школах (ліцеї, технікуми та ін.), школах мистецтва, вищих навчальних закладах.

Навчання у **приватних** установах доступне для іноземців на засадах, визначених тим чи іншим навчальним закладом, найчастіше на принципах, передбачених для польських громадян. Про умови вступу і навчання можна довідатися безпосередньо у кожній школі. Деякі приватні освітні заклади передбачають пільги в оплатах для іноземців, які опинилися у складній ситуації.

Розпорядження Міністра національної освіти від 1 квітня 2010 р. щодо прийому осіб, що не є польськими громадянами, до публічних дошкільних установ, шкіл, закладів підготовки вчителів і осередків, а також організації додаткового навчання польської мови, додаткових вирівнюючих занять та навчання мови і культури країни походження, діти, що не є громадянами Польщі, користуються послугами згаданих установ на таких же підставах, що й діти-громадяни РП. Вони мають такі ж права й обов'язки, а одночасно підлягають таким же вимогам (наприклад, наявність місць у дошкільному закладі, обов'язкова форма, якщо вона є, та ін.).

Закон про систему освіти, ст. 94 а, наголошує, що диференціювання ситуації польських громадян та іноземців у сфері навчання в польській основній і гімназійній школі є неприпустимим і суперечить закону. Причому Закон від 6 січня 2005 р. (прийнятий після одинадцяти років опрацювання) «Про національні та етнічні меншини, а також регіональну мову» стверджує, що ніхто не може бути зобов'язаний доводити свою приналежність до тієї чи іншої національної меншини.

Інакше ситуація виглядає, коли іноземці хочуть вступити і навчатися у післягімназійній школі, чого вже не передбачає загальний шкільний обов'язок. У цьому випадку право на навчання у післягімназійній школі на таких же підставах, як польські громадяни, мають:

- мігруючі працівники – громадяни держав, які належать до Європейської економічної зони, за умови, що на даний момент є або були в минулому працевлаштовані у Польщі;
- члени родин мігруючих працівників за умови, що вони проживають у Польщі;
- особи польського походження;
- особи, які мають право на поселення в Польщі;
- особи, які мають право на навчання в польських післягімназійних школах, гарантоване міжнародним договором, стороною якого є Польща;
- особи, які мають статус біженця, додаткову охорону або толерантне перебування в Польщі;
- особи, які мають дозвіл на перебування довгострокового резидента ЄС, виданий у Польщі;
- особи, які мають дозвіл на проживання на визначений час у Польщі, виданий у зв'язку з тим, що:
 - є членами сім'ї іноземця, який має у Польщі статус біженця, дозвіл на поселення, дозвіл на довгострокове перебування резидента ЄС або проживає у Польщі не менше двох років на підставі дозволу на проживання на визначений час (при цьому діючий дозвіл повинен бути виданий на період не менше одного року), і перебувають у Польщі або хочуть приїхати до Польщі, щоби з цією особою з'єднатися;
 - мають дозвіл на перебування довгострокового резидента ЄС, виданий іншою державою-членом ЄС, а їхнє перебування у Польщі впливає з виконання роботи, ведення господарської діяльності, освіти або професійного навчання, а, можливо, з інших причин, або є членом сім'ї такої особи й проживали разом із нею в іншій країні ЄС;
 - діти осіб, які клопочуться про надання статусу біженця в Польщі.

Для того, щоби іноземець міг розпочати навчання у післягімназійній школі в Польщі, повинні бути виконані наступні вимоги:

- достатнє володіння польською мовою;
- свідоцтво про закінчення основної школи або школи, що відповідає польській основній школі, якщо навчання проходило за кордоном;
- якщо навчання повинно відбуватися у вищих класах, необхідно пред'явити документи, що дають можливість кваліфікації до відповідного класу (свідоцтва, посвідки та ін.);
- довідка від лікаря, що іноземцеві не протипоказано за станом здоров'я відвідування цієї школи.

Якщо немає можливості пред'явити необхідні документи, то школа (установа) може організувати проведення окремої перевірки, співбесіди чи іспиту. Якщо у даній школі передбачено загальний

вступний іспит для всіх абітурієнтів, то іноземець підлягає такому ж іспиту, як інші особи, що бажають вчитися у цій школі.

Згідно з польським законодавством, іноземці, не згадані у названих категоріях, можуть навчатися на платній основі, за винятком тих, які отримали стипендію. Оплата становить (відповідно до Розпорядження від 1 квітня 2010 р.):

- у публічних післягімназійних школах, післягімназійних школах для дорослих, закладах підготовки вчителів і в осередках – еквівалент 1500 євро (за курсом Польського національного банку);
- у публічних школах мистецтва:
- у музичних та художніх школах – еквівалент 3000 євро;
- у балетних школах, школах циркового мистецтва та післяліцейних та післявипускних бібліотекарських школах і аніматорів культури – еквівалент 4500 євро.

Якщо матеріальна ситуація іноземця не дозволяє йому внести оплату за навчання, орган, якому підпорядкована школа (гміна, повіт), може, за заявою іноземця, його батьків чи опікунів, знизити або зовсім відмінити оплату.

На підставі ст. 94 а Закону про систему освіти іноземець може отримати стипендію від Міністра національної освіти або від самої школи, її директора або органу, якому підпорядкована школа:

1 – для учнів основних шкіл, гімназій, післягімназійних шкіл, шкіл мистецтва, а також інституцій – що становить двократність стипендії Голови Ради Міністрів;

2 – для учнів післяліцейних і післявипускних шкіл, післяліцейних шкіл мистецтва, бібліотечних післявипускних шкіл і аніматорів культури, а також слухачів закладів підготовки вчителів – що становить трикратність стипендії Голови Ради Міністрів.

Стипендія може бути знижена, якщо іноземець має слабкі успіхи у навчанні або погану оцінку з поведінки. Виплата стипендії може бути цілковито припинена, якщо іноземець отримав її на підставі неправдивої інформації, не був переведений до наступного класу або більше місяця перебуває поза кордонами Польщі, крім періоду літніх канікул. Стипендія не виплачується також у період літніх канікул, за винятком студентів з-поза Європи, які можуть на підставі п. 9 згаданого Розпорядження отримувати її також під час канікул.

Іноземці можуть вступати в Польщі до вищих навчальних закладів першого ступеня (3-річне навчання – ліценціат, відповідник укр. бакалавра), навчання другого ступеня (2-річне навчання – магістерське), 5-річне навчання (магістерське, післядипломне та докторантське навчання). Іноземці можуть також брати участь у габілітаційних стажуваннях, проходити в Польщі студентські професійні практики.

Кожен вищий навчальний заклад у Польщі має свій статут і визначені умови вступу і навчання. Для вступу необхідно подати відповідні документи про здобуту освіти, які повинні бути легалізовані в Польщі або супроводжуватися апостилом – спеціальним підтвердженням про їх правдивість і характер. Такі документи можуть бути також нострифіковані у Польщі – офіційно визнані рівносильними польським документам.

Іноземні документи про освіту визнаються в Польщі на підставі міжнародних договорів про визнання освіти або шляхом нострифікації. Визнання професійних кваліфікацій, отриманих у ЄС, регулюють особливі правила співавторства і судової практики ЄТС.

Нострифікації підлягають документи, що походять із країн, з якими Польща не має договорів про взаємне визнання документів про освіту, а також документи з країн, із якими Польща уклала згадані договори, але до яких договір не відноситься. Наприклад, це стосується дипломів з даної країни, виданих у період, коли договір втратив дію, або документів, яких договір не називає.

Згідно зі ст. 15 Договору між Україною та Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах (підписаний у Києві 24. 05. 1993 р.):

1 – документи, які підготував або засвідчив відповідний орган однієї з Договірних сторін, скріплені гербовою печаткою і підписом уповноваженої особи, мають силу документа на території іншої Договірної сторони **без потреби будь-якого іншого засвідчення**. Це стосується також копій і перекладів документів, засвідчених відповідним органом;

2 – документи, які на території однієї з Договірних сторін визнаються офіційними, вважаються такими ж на території іншої Договірної сторони. Це правило стосується також перекладів та копій

документів. Переклад документів з польської на українську мову і навпаки слід здійснювати тільки у присяжного перекладача.

Як передбачає неодноразово згадувана ст. 94 а Закону про систему освіти, передумовою для відвідування школи в Польщі є знання польської мови на рівні, який уможливує участь у заняттях. Іноземець, який не знає польської мови на відповідному рівні, має право на додаткове безкоштовне навчання польської мови.

Додаткове навчання польської мови організовується відповідною гміною відповідно до місця проживання іноземця. Уроки відбуваються у школі і є безкоштовними. Якщо на додаткові заняття з польської мови зголоситься не менше 15 іноземців, гміна зобов'язана організувати підготовчий курс. Якщо менше 15 осіб – заняття будуть організовані у формі додаткових уроків польської мови.

Навчання польської мови відбувається під час навчального року. Іноземець може брати участь у курсі польської мови, але тільки раз і не довше, ніж рік. Тривалість занять повинна становити щонайменше дві лекційних години на тиждень, тобто не менше, ніж 90 хвилин.

Право на відвідування безкоштовних додаткових уроків польської мови мають іноземці, які підлягають загальному шкільному обов'язку, тобто яким не виповнилося 18 років. Спосіб організації додаткового навчання польської мови визначається розпорядженням.

Відповідно до чинного законодавства, у Польщі не існує шкіл, які можуть відвідувати тільки іноземці. Кожна публічна школа повинна бути доступною як для польських, так і для іноземних громадян. Відповідно до польського законодавства, приватні і юридичні особи можуть заснувати школу з метою інтеграції іноземців до польського суспільства. Така школа повинна отримати права публічної школи.

Дипломатичне або консульське представництво країни походження іноземців, що діє в Польщі, або культурно-освітнє товариство даної національності може організувати для іноземців, які підлягають шкільному обов'язку, навчання мови й культури країни їхнього походження. Заняття можуть бути організовані у школі за згодою директора і органа, якому підпорядкована школа. Школа надає в безкоштовне користування приміщення й навчальні посібники. Заняття можуть бути організовані, якщо до участі в них зголоситься принаймні 15 осіб, що підлягають шкільному обов'язку.

На практиці згадані законодавчі норми означають, що українці як національна меншина мають право на освіту дітей рідною мовою. У залежності від об'єктивних умов, освіта українською мовою у різних регіонах та для різних вікових категорій організована наступним чином.

За формою навчання школи для національних меншин поділяються: школа з рідною мовою навчання (усі предмети, окрім польської мови та історії, ведуться мовою національної меншини), двомовна школа (предмети ведуться мовою національної меншини та польською мовою), школа з додатковим навчання мови національної меншини та міжшкільні гуртки вивчення мови національної меншини. Також діють національні садочки з повним функціонуванням рідної мови.

На сьогодні у загальноосвітніх навчальних закладах РП українську мову вивчає понад 3 тис. учнів. Фахівців з української мови у Польщі готують п'ять вищих навчальних закладів. У ВНЗ РП навчається більше тисячі громадян України.

Нещодавно досягнуто домовленості про впровадження з 2012 року української мови як іноземної у систему польської освіти з можливістю складання учнями випускних іспитів з цієї дисципліни у середніх школах.

-
1. Strona Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce na witrynie MSWiA.
 2. GUS. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 w zakresie deklarowanej narodowości oraz języka używanego w domu.
 3. Almanach Ukraiński. 2006. 2007. 2008. 2009. Warszawa.
 4. Historia. Słownik encyklopedyczny. Praca zbiorowa. Europa. 2007.
 5. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty.
 6. Ustawa z dnia 27 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw.
 7. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym.

8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 kwietnia 2010 r. w sprawie przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi do publicznych przedszkoli, szkół, zakładów kształcenia nauczycieli i placówek oraz organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia.
9. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 października 2006 r. w sprawie podejmowania i odbywania przez cudzoziemców studiów oraz ich uczestnictwa w badaniach naukowych i pracach rozwojowych.
10. Інформатор. Права та обов'язки громадян третіх держав у Польщі. Фонд «Інститут для держави права». Люблін. 2009.
11. Інформаційно-довідковий збірник. Вам варто знати... Консульський відділ при Посольстві України в Республіці Польща, Товариство друзів України.

Марія Гаврилук

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ СУБОТНІХ ШКІЛ ЗА КОРДОНОМ

Діяльність українських суботніх шкіл за кордоном на сьогоднішній день довела, що дистанційна освіта в середній школі має свої сильні сторони розвитку. Насамперед, діти, котрі навчаються дистанційно за українською системою освіти і проживають за кордоном, мають унікальну можливість отримувати дві загальні освіти. Це, в свою чергу, дає чималі перспективи та шанси цій дитині. Учень, а водночас і батьки, мають вибір: продовжувати навчання за кордоном чи повернутися до України. Раніше, до 2007 року, таке повернення означало для дитини масу проблем: незнання граматики мови, незнання історії України, часто відставання в точних науках, а як наслідок – відставання на один, а то і два навчальних роки. Тобто поставало питання: як організувати дитині навчання при найменшому стресі. Після 2007 року, завдяки відкриттю Міжнародної української школи діти українських емігрантів отримали можливість, проживаючи за кордоном, здобувати українську середню освіту і там же отримувати атестати чи свідоцтва. Якість такої освіти з кожним роком все частіше підтверджується високими балами, здобутими при ЗНО. Це у свою чергу дає надію на те, що діти наших емігрантів почнуть повертатися до України.

Але подальший розвиток суботніх шкіл та і взагалі зарубіжного українського шкільництва в цілому потребує чималої допомоги з боку держави. Справа полягає в тому, що всі ці школи були створені з ініціативи батьків. І по сьогодні прийом атестаційної комісії відбувається за кошти батьків чи меценатів шкіл. Постає питання, як довго ще батьки будуть мати бажання давати своїм дітям можливість здобувати українську освіту, адже це все кошти. Проблема в тому, що коли українські суботні школи чи організації, при яких вони утворені, подають різноманітні проекти на гранти за кордоном, то в більшості випадків отримують відмову. Причина в тому, що офіційно чужа держава спирається на те, що вони діяльність своїх таких суботніх шкіл фінансують зі свого бюджету, і проводити таке фінансування національних менших їм немає сенсу. Хоча, відверто, можна отримати якісь кошти, але тільки на культурну діяльність, про освіту навіть не може бути і мови. Тому, якщо зробити розрахунок, що одна навчальна година коштує 20 гривень, а по екстернатній формі навчання офіційно заплановано три години на рік з одного предмета, то в молодшій школі, де атестація проводиться з п'яти предметів, така дитина для держави буде коштувати 300 гривень. В середній та старшій школі, де атестація проводиться з 13 предметів, ця сума підніметься до 780 гривень. Гроші, здається, не великі, але яку користь та допомогу вони нададуть суботнім школам зарубіжжя. Якщо до цього додати ще і культурні програми для дітей емігрантів, адже школа – це не тільки навчання, то вимальовується прекрасна перспектива розвитку для нашого майбутнього. Хоча реально в суботніх школах проводиться по 9 – 11 уроків кожної суботи і витрати набагато більші, ніж вище прораховано, та все одно це буде хоча б якась допомога. Це будуть перші кроки з боку нашої держави на допомогу нашим дітям-емігрантам. Водночас, для вчителів, котрі за кордоном в основному не працюють за спеціальністю, можливість своєї реалізації та припинення деградації нашої інтелігенції. А також, можливо, це буде зарахування стажу, а це шанс не залишитись без майбутнього у своїй державі.

Проблематика адаптації дітей українців у чеському суспільстві на сьогоднішній день постала досить гостро. Але водночас багато батьків з цим твердженням не погоджуються. Які причини такого факту? Справа полягає в тому, що більшість батьків, котрі проживають в Чеській республіці – це прості заробітчани, котрі розчарувалися у власній країні і навіть не хочуть допускати думки, що держава колись може їм чи, тим паче, їхнім дітям чимось допомогти. З цього випливають перші наслідки та дії їхніх роздумів. Найперше вони намагаються забрати своїх дітей з України. З одного боку, це добре. По-перше, дитина буде проживати разом з батьками (в багатьох випадках з одним з батьків). Це дає можливість їм більше комунікувати та виховуватись в атмосфері взаємопорозуміння. Батьки можуть бачити, як дитина росте та розвивається, які має звички, з ким спілкується, чим захоплюється і т. д. Та, на жаль, постає різке АЛЕ... Враховуючи те, що батьки тут працюють практично погодинно і працюють, в більшості, на роботах, які їх фізично виснажують, то після приходу додому часу та бажання займатися дитиною практично немає. А тут додається й інша проблема. Як кажуть самі батьки: «Ми йдемо на роботу – дитина ще спить, приходимо з роботи – вона вже спить». От вам і комунікативність і виховання в атмосфері взаємопорозуміння.

Тут відразу вимальовується інша проблем – сприйняття таких перемін самою дитиною. Дуже багато залежить від того, в якому віці дитину забрали з України. Якщо дитина дошкільного віку, то, відповідно, і менше проблем. Маленькі діти як «губка» – вони все в себе всмоктують. Більшість з них легко іде на контакт, швидко адаптується і, що дуже важливо, швидко вчить мову. Але тут є інша проблема. Частина батьків прививає таким малим дітям ненависть та зневагу до своєї держави. Вони навіть в родині з дітьми стараються розмовляти чеською мовою (виправдовуючи себе, що це потрібно для школи). Тому можна сказати, що такі діти в майбутньому ніколи не повернуться в Україну. Вони з малку будуть так навчені, що краще мити підлогу та прибирати у пана в Чехії, аніж повертатися додому та тинятися там без роботи та грошей.

Більша проблема з дітьми середнього шкільного віку. Вони, провчившись в Україні, маючи там своїх друзів, родичів чи просто знайомих, дуже важко ідуть на контакт у чужій країні. Першою проблемою є завжди мова. Оскільки діти не знають мови, то чеська школа повертає їх на рік назад, а це призводить до формування комплексів у дитини. До цього додаються насмішки та несприйняття чужинця чеськими дітьми. Якщо тільки дітьми, то це, як кажуть, півбіди. Але дуже часто трапляються такі випадки, що вчителі шкіл, будучи просто некомпетентними та не професіоналами, принижують цих дітей, як тільки у них випадає можливість. Тобто у сфері гуманітарних предметів, де потрібна фантазія, творчість та образна мова, ці діти практично опускаються на дно. З іншого боку, у сфері точних наук вони завжди попереду. Чому? По-перше, українська освітня система набагато сильніша від чеської. У середній школі практично рік різниці (українська попереду). Тому в цьому плані це добре, але дитина повинна формуватися морально та духовно. Якщо вона пожаліється мамі, мама просто просить (це в кращому випадку): дитино, потерпи, бо нам нікуди діватися, я стараюся заробити нам грошей на проживання, тому постарайся вирішити свої проблеми сама. Як? – Замкнутися в собі і нікому не докучати. А після цього дитина намагається знайти своє коло спілкування – і вона його знаходить: це або такі ж «замкнуті» діти, або розкута компанія. У другому випадку це відкриває пряму дорогу до куріння та, на початку, слабких наркотиків.

Звичайно, потрібно сказати, що є чимала частина батьків, котрі піклуються про своїх дітей. Намагаються дати дитині все, що можуть: різноманітні гуртки, курси англійської, репетиторство, басейн і т. д. Але це тільки мала частинка сімей може собі таке дозволити.

Багато в чому можуть допомогти суботні українські школи. Але щоб дитина могла відвідувати таку школу, насамперед потрібно мати час, щоб її туди привести або і водити кожної суботи. А з іншого боку – це також оплата навчання, чого батьки не можуть собі дозволити. І виходить, що це замкнуте коло. А жертвами такого «ходіння по колу» є те, що сім'я, родина, суспільство та й держава в цілому втрачає талановиту молодь. Котра після такого дитинства в майбутньому ніколи не повернеться у свою країну і ніколи не буде намагатися зберегти культуру та мову рідної держави.

Вирішення такої проблеми потрібно починати з державного рівня. Необхідно створювати проекти для дітей емігрантів. Але щоб ці проекти працювали, а не тільки були написані на папері і під них виділені кошти, котрі зникають у невідомому напрямку. Потрібно державі підтримувати суботні школи за кордоном. Потрібно на рівні посольств та консульств розробляти проекти культурної діяльності українських громад за кордоном. Розумію, дехто скаже, що це все є. Так, є. Але чому воно не працює, і

чому тільки «наближеним» до посольств про це повідомляється?! Чому держава не може посприяти хоча б приміщеннями при посольстві, щоб там могла працювати суботня школа? Чому стається так, що посольство може сприяти одній школі, бо це їхній бізнес-проект, а при цьому блокувати іншу? І таких запитань чимало. Можливо, це вирішить нова влада? Хоча...

Тому в адміністрації українських суботніх шкіл, батьків та учнів велике прохання до керівників держави, урядовців та всіх, від кого може залежати таке рішення, – прислухайтеся до побажань дітей українців, котрі ще мають надію в майбутньому повернутися додому. Але для такого повернення потрібне підґрунтя, яке ви можете створити.

Лариса Зязюн

ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ЦІННОСТІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Суспільно-економічні та політичні зміни в Україні є однією з важливих прикмет, не порівнюваних в її історії, їм притаманні три особливості: вони неперервні, постійні; вони стрімкі і характеризуються тенденцією до прискорення; вони стосуються всієї планети, практично всіх сфер та умов діяльності і життя людини та суспільств. Змінюється все, змінюється навіть сам характер праці, в якій все більша доля припадає на інтелектуальну складову; змінюється економічна діяльність, її технічна база й організаційні форми, її структура, умови і вимоги, пред'явлені до рівня знань і кваліфікації своєї головної діючої особи – людини з метою забезпечення нормального функціонування економіки, що віднині розвивається в умовах неперервних змін і нововведень. З'являються і одержують розвиток нові види і типи діяльності, деякі з попередніх, навпаки, занепадають і поступово зникають. Ці зміни зумовлюють зміну запиту на кваліфікаційну структуру різних категорій самодіяльного населення і вимагають їх професійної та соціальної мобільності, неперервної самоосвіти і професійного самовдосконалення.

Не менш важливі метаморфози спостерігаються і в соціальній сфері. Серйозні зрушення відбуваються в самій структурі суспільства, помітно змінюється відносна полярність різних соціальних груп в загальній кількості населення. З'являються нові потреби і нові устремління. Переміни в економічній діяльності змінюють підхід до зайнятості і її умов.

Революційні зрушення у сфері інформації і технологій зв'язку є колосальним прискоренням різноманітних змін, їхні наслідки, вже досить відчутні у багатьох сферах, і в наступному поступі глибоко впливатимуть на нові сфери, зокрема на освіту, де їх вплив лише розпочинає відчуватися. Розвиток освіти веде в перспективі до великих соціальних зрушень.

Процеси, що відбуваються в освіті, чітко окреслюють завдання і основні цілі педагогічної науки. Вона, як і освіта в цілому, супроводжується інтернаціоналізацією, згідно з об'єктивними глобальними тенденціями розвитку, що набувають дедалі більшого поширення. Відбувається універсалізація базових цінностей учіння і виховання, принципів функціонування освіти і розвитку педагогічної науки, яка, виступаючи рушієм інновацій, водночас інтегрує світовий досвід навчання, виховання дітей і молоді, що є результатом тривалих і різнобічних досліджень процесу розвитку особистості.

Сучасні тенденції розвитку української психолого-педагогічної думки – вибір історичних персоналій виявляється у зверненні науковців до непересічних особистостей, які своєю діяльністю суттєво сприяли прогресу освітньої практики та психолого-педагогічної теорії не лише в Україні, а й за її межами. Творча спадщина К. Ушинського, М. Пирогова, М. Грушевського, І. Франка, С. Русової, І. Огієнка, Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського і нині залишається об'єктом наукового вивчення, наслідування і перманентно присутня в сучасній педагогічній практиці, а їхні ідеї дістають подальший розвиток у різних освітньо-виховних системах.

Цілком зрозуміло, що успішне просування на цьому шляху пов'язане з прогресивною ціннісно-цільовою орієнтацією і необхідним забезпеченням усіх сфер діяльності освітньо-виховних структур, залученням широкої педагогічної громадськості, засобів масової інформації у функціонально погоджене і педагогічно грамотне програмування відкритих і добре розвинених інноваційних виховних систем громадянської патріотичної спрямованості.

Слід акцентувати увагу на провідну роль національної системи освіти по відношенню до громадянського суспільства як всезагальної умови її суспільного буття. Вихований громадянин –

діяльний носій національної самосвідомості, загальногромадянської культури, моральної і морально-правової волі.

Вихований на таких вихідних засадах українець: повинен бути здатним своєю життєдіяльністю відтворювати громадянське суспільство згідно із загальнонаціональною ідеєю – рівних можливостей і соціальної справедливості для кожного право-слухняного, морально вихованого громадянина-патріота. За цієї умови громадянське суспільство стає об'єктом пізнання і діяльності в освітньо-виховному процесі, адекватно відображується в ньому як у своєму духовному дзеркалі. Йдеться про розробку змісту відповідних соціальних освітніх програм, які трансформуються у сутнісні знання молодих людей, а потім із свого духовно відображеного стану перетворюються в соціальну реальність. Останнє і є ціллю соціального життя, громадянськості, яка реалізується у безпосередньому бутті засобами освіти як рушійної сили його розвитку.

Варто нагадати думку видатного філософа, М. О. Бердяєва, випускника Київського Університету, відображеній у його філософській концепції духу, що відкриває сутність і смисл людського буття як сфери свободи, творчості і духовності. Остання розглядалася ним як відношення особистості не лише до вищої природної сили, до Бога, але передовсім, до суспільства. Філософ переконливо стверджував, що зверненість людини до власного спасіння заради соціальних перемін розкриває сутність її призначення як особистості. Покликання завжди пов'язане з творчістю, підкреслював філософ, а творчість звернена до світу та інших людей, до суспільства, до історії.

До цієї думки філософа ми звернулися тому, що її смисловий вектор творення дає чітке уявлення про те, що ідея духовності в усі часи і епохи служила в основі своїй на благо людства, виступаючи активним діючим фактором поступу міждержавних і міжнаціональних відносин, що сприяють взаєморозумінню і дружбі народів, віротерпимості людей різних конфесійних спрямувань.

У наші дні ідеї духовності, сприяючи формуванню громадянського суспільства, набувають особливого історичного смислу, їх втілення у життя поступово забезпечується шляхом розвитку відкритих державних громадських систем, стратегії державної політики у виборі ціннісно-цільових установок життєдіяльності суспільства, різноманітністю оновлених освітньо-виховних структур, інтеграцією незалежних громадських об'єднань і асоціацій громадської спрямованості, нарешті, позитивною динамікою відношень і потреб соціуму, що розвивається на демократичних засадах, способу життя і самосвідомості громадян.

Державна статистика наочно підтверджує зростаючу роль і масштаб діяльності різного профілю некомерційних і деяких недержавних організацій, що спираються на нову нормативно-правову базу взаємовідношень державних і громадських структур, оновлену соціальну політику держави у сфері виховання, розвитку культури міжнаціонального і міжконфесійного спілкування. Як правило, вони прозора і чітко реалізують свої програми у сфері соціального захисту інтересів громадян і підтримки соціально-виховних, економічних, медико-оздоровчих та інших громадянських ініціатив на державному і регіональному рівнях.

Зрозуміло, не варто поки що перебільшувати конструктивну роль і соціальне значення окреслених тенденцій становлення громадянськості в окремих сферах українського соціуму, а також домінуючий функціонально-профільний вплив на ці процеси сучасних освітньо-виховних систем і діяльності позадержавних об'єднань. Однак важливо мати на увазі, що ці позиції стриманого оптимізму, суттєво відрізняючись від нігілізму і скептицизму значної частини населення країни по відношенню до соціальних перемін, що відбуваються, зовсім не означають очікування манни небесної. Це скоріше ствердження у суспільній свідомості згоди із здійсненням перетворень на основі конструктивної творчої діяльності кожного члена суспільства, одухотвореного оновленими ідеалами і цінностями.

Лідія Кобзар-Шалдуга

ДО ПРОЕКТУ МІОК «УКРАЇНЬКА ОСВІТА В РОСІЇ»

Завдяки Інтернету з радісними надіями слідкували ми, українці східної діаспори, зокрема наш український клуб «Червона калина» м. Златоуст Челябінської області, за роботою VI з'їзду українців

Башкортостану – наших близьких сусідів. Українці Башкортостану та Татарстану досягли найпомітніших успіхів, бо мають підтримку від урядів своїх республік, а без державної підтримки нам у Росії дуже важко протистояти асиміляційним процесам іншого середовища.

Зрозуміло, що головний напрямок роботи українців діаспори – робота з молоддю та розвиток української освіти. Варто додати, що винятково важливо для збереження національної самосвідомості вивчати рідну мову та зберігати народні звичаї. І не просто розповідати про них, а на практиці культивувати їх на сучасному ґрунті, особливо серед молоді. Саме це ми, український клуб «Червона калина» м. Златоуст Челябінської області, взяли за основу своєї роботи.

Вже восьмий рік ми щосуботи збираємось, щоб порозмовляти рідною мовою, поспівати своїх пісень, обговорити новини з України або нові вірші наших авторів, обміняти візерунками, познайомитися з новими земляками, підготуватися до чергового свята. Ми щороку проводимо в себе українські вечорниці на день народження нашого клубу; українське Різдво, «Вінок Кобзареві», Великдень-Паску, свято Купайла та День України. Щоразу намагаємось висвітлити якісь інші сторони кожного свята-звичаю. І найбільше нас тішить, що з кожним разом до нас приходять люди цілими родинами – приводять своїх стареньких матерів, яких забрали з України, ведуть внуків, дітей – вже дорослих і школярів. Саме на них, на молодих вся наша надія, саме їм продовжувати розпочату нами справу.

І тому дуже вчасним є новий проект МІОК «Українська освіта в Росії», який ми підтримуємо всім серцем. Дай Боже лишень, щоб усе задумане здійснилося. Ви закликаєте українські громадські організації у світі долучитися до проектів Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою, спрямованих на підтримку освіти у Росії. У нас є конкретна пропозиція, яка, на нашу думку, могла б бути цікавою саме в рамках цього проекту.

Два роки тому нами укладено літературно-публіцистичний альманах «Червона калина». Вигравши в конкурсі грант мера нашого міста Златоуста в 30 тис. рублів, ми його змогли якось видрукувати майже нелегально. Потім уже власним коштом він розсилався в різні міста України та Росії з надією, що хтось ним зацікавиться.

Не лише наша думка, а й враження таких відомих нам усім, досвідчених керівників українських громад, як Наталя Литвиненко-Орлова з Мурманська та Едіта Познякова-Мочевус з Камчатки, полягає в тому, що цей альманах міг би стати добрим посібником в освітній роботі українських громад Росії, у позакласних заходах недільних шкіл. Зважаючи на те, що є немало українців, які не володіють літературною мовою, ми зробили його двомовним.

В Альманасі дванадцять розділів, в яких дано відомості з історії розселення українців у Росії, є описи основних народних звичаїв, а також розповіді про те, як вони проходять в сучасних осередках українців. Є розділи «Наша слава» – чим має гордитися кожен патріот України. Вміщено сторінки класиків української літератури, переклади, сторінки для дітей та дещо з українського гумору.

Олександр Дикий з Києва провів цикл передач по Національному радію України за сторінками нашого альманаху. У Москві Віталій Крикуненко провів у себе в БУЛ його презентацію. І вже ось зовсім недавно прийшов дуже мудрий відгук з МІОК «Львівська політехніка» від шановного пана Ігоря Калинця.

Тож маємо надію, що з деякими доповненнями, переробками цей проект міг би бути надрукований більш якісно та більшим накладом з тим, щоб розповсюдити його серед українських громад Росії.

Марія Микитин-Дружинець

СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В ПМР

Стратегічні орієнтири в розвитку сучасного суспільства змінюють вимоги до освіти і науки, визначають галузь однією з пріоритетних, а модернізацію освіти – основою поступу суспільства.

Теза про те, що освіта в ПМР потребує змін, – незаперечна.

Придністровська Молдавська Республіка не може стояти осторонь від трансформаційних та глобалізаційних процесів. Визначальним є формування світоглядних позицій української інтелігенції,

перш за все гуманітарної. Сьогодні відбувається процес формування нових світоглядних орієнтирів, йде переосмислення величезних пластів історії, відпрацьовуються й осмислюються наукові, культурні надбання минулого і сучасного. Це непрості процеси, вони потребують сукупної прогресивної думки і дії. Важливо налагодити ефективну взаємодію освіти, органів влади та місцевого самоврядування з питань формування основних засад новітньої освітньої політики [2: 197].

В освіті, зокрема в гуманітарній, повинні відбуватися серйозні зміни: утверджуватися нові демократичні цінності, формуватися нова мораль, нові економічні й політичні пріоритети. Гуманітарний розвиток спрямовується на формування атмосфери духовної єдності, цілісності, згуртованості, поваги до її історії, культури, традицій. Гуманітарна україномовна освіта покликана виховувати любов до Батьківщини, мови, а також повагу до моралі й людяності. Ідейним стрижнем державної гуманітарної політики є українська національна ідея. Таким чином, об'єднувчим критерієм для української мови є гуманітаризація освіти, спрямованої на виховання самосвідомості молодого покоління в нових умовах, з новим мисленням, а також в душі патріотизму.

З давніх часів на теренах Придністров'я проживають етнічні українці, і на сьогодні українська мова є рідною для третини придністровців, які є носіями південно-східного чи південно-західного наріч. Українська мова, яка відома як актова мова Молдавського князівства, як мова дипломатичних спілкувань польських королів, як державна мова Литовського князівства у XIV ст. [6: 14-15], є офіційною у ПМР і виконує важливу націєстворюючу функцію.

Ще в лютому 1992 р. Президент ПМР І. М. Смирнов підписав указ «Про задоволення національних інтересів українців Придністров'я». Йшлося в ньому і про створення системи освіти рідною мовою. У вересні 1992 р. Верховна Рада Придністров'я серед перших законодавчих актів молодій державі ухвалила закон «Про мови в Придністровській Молдавській Республіці» [4]. Однією з трьох офіційних мов була названа й українська. З метою реалізації цього закону в 1993 р. було відкрито перший Республіканський український теоретичний ліцей у м. Тирасполі, у 1995 р. Рибницьку українську середню школу № 1 ім. Лесі Українки, у 2000 р. російсько-українську школу № 1 у м. Тирасполі. У середніх навчальних закладах з російською мовою навчання почали вивчати українську мову як офіційну, а в 2003 р. почали працювати Бендерська гімназія ім. І. П. Котляревського з українською мовою навчання, український дошкільний заклад у м. Рибниця, українські класи в с. Окниця Кам'янського району та м. Кам'янка. Через два роки після прийняття закону «Про мови в ПМР» у 1994 р. в Придністровському державному університеті імені Т. Г. Шевченка була створена кафедра української філології, фундатором якої стала перший завідувач кафедри, кандидат філологічних наук, доцент Н. В. Убийвовк. Перша спеціальність випускників кафедри називалась «Філолог» зі спеціалізацією «Українська мова і література та російська мова і література». У 1999 р. згідно з навчальними планами було прийнято рішення про перехід на нову спеціалізацію «Українська мова та література», а з 2004 р., враховуючи інтереси державної освітньої політики, а також студентів, було відкрито спеціальність і спеціалізацію «Українська мова, література та іноземна мова (англійська, німецька)». Кафедра не тільки здійснює підготовку фахівців з української філології, але й забезпечує викладання української мови як офіційної студентам інших факультетів та інститутів. Сьогодні на кафедрі української філології – один з 11 кафедр Інституту мови та літератури – працює 6 кандидатів наук, зокрема 1 професор і 5 доцентів. Викладачі кафедри О. Л. Якимович і А. В. Третьяченко є аспірантами Кам'янець-Подільського державного університету, четверо колег (А. О. Дубик, О. П. Вартик, Т. О. Бессонова та В. І. Щербина) є здобувачами університетів Одеси, Херсона та Києва.

25 вересня 2009 р. виповнилося 15 років кафедрі української філології. На сьогодні ми маємо необхідну наукову, матеріально-технічну базу, літературу і комп'ютерну техніку. Протягом всього часу здійснювалось поповнення фонду навчально-методичної та наукової літератури. Щороку за рахунок спеціальних коштів університету та спонсорської допомоги поповнюється фонд періодичних видань – газет та журналів. Це неабияке джерело для виконання практичних і лабораторних завдань з української мови та літератури, а також для написання наукових робіт студентів та викладачів.

За 15 років діяльності здійснено 10 випусків дипломованих фахівців – українських філологів. Понад 200 вчителів працюють у різних навчальних закладах Придністров'я, зокрема у таких престижних, як: Республіканський український теоретичний ліцей, Тираспольська гуманітарно-математична та Бендерська українська гімназія, а також в україномовних редакціях республіканських засобів масової інформації – газетах, на радіо та телебаченні ПМР. Про якість, тобто про рівень

підготовки, фахівців-філологів свідчить і те, що наші випускники стають аспірантами вузів України й успішно навчаються там.

У 2009 році кафедра здійснила перший випуск студентів заочного відділення.

З метою налагодження академічної співпраці між освітніми закладами в галузі навчально-виховної та науково-дослідницької діяльності укладено угоди між кафедрою української філології та вузами України. Ми співпрацюємо з Південноукраїнським державним педагогічним університетом імені К. Д. Ушинського; з Одеським національним університетом імені І. І. Мечникова, з Херсонськими державним педагогічним та національним технічним університетами; з Житомирським державним університетом імені Т. Г. Шевченка, з Полтавським державним педагогічним університетом імені В. Г. Короленка, з Львівським національним університетом імені І. Я. Франка, з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Протягом багатьох років з нами співпрацювали колеги з одеських вузів: доктор філологічних наук, професор Т. С. Мейзерська, кандидат філологічних наук, доцент О. Г. Шупта-В'язовська, кандидат філологічних наук, доцент Г. Є. Прісовська, кандидат філологічних наук, доцент М. Л. Микитин-Дружинець, відомий на Одещині поет, член Національної спілки письменників України, лауреат премії Григорія Сковороди Д. Р. Шупта. Читали лекції викладачам та студентам доктор педагогічних наук, професор М. І. Пентилюк з Херсонського вузу; з Полтавського університету – доктор філологічних наук, професор М. І. Степаненко; Кам'янець-Подільський університет представляють кандидат філологічних наук, професор М. С. Васьків та кандидат філологічних наук А. В. Тимофеев.

За 15 років членами кафедри опубліковано понад 500 статей; видано велику кількість навчально-методичних посібників, зокрема з викладання курсу офіційної мови. На кафедрі за цей навчальний рік є три навчальні посібники з грифом Міністерства науки і освіти України, дві монографії, факсимільне видання Пересопницького Євангелія – дарунок Української Православної Церкви Московського Патріархату, що є безцінним скарбом для всієї української громади.

Яскравим прикладом наукової співпраці українських філологів Придністров'я в масштабі республіки є участь кафедри в роботі науково-практичної конференції «Актуальні проблеми викладання української мови та літератури в організаціях освіти Придністровської Молдавської Республіки», читання лекцій викладачами кафедри на курсах підвищення кваліфікації вчителів та проведення республіканських учнівських олімпіад з української мови та літератури. У цьому навчальному році кафедра взяла участь ще у двох конференціях: «Стан і перспективи розвитку української філології у ПМР», «Покровські читання».

З метою посилення ролі кафедри у розвитку полілінгвізму у Придністров'ї в жовтні 2007 року було відкрито Центр української культури. Його діяльність здійснюється на основі відповідного Положення про Центр і має чітко визначений міжнародний аспект через виконання статей Договору про співробітництво між Придністровським державним університетом та Міжнародною громадською організацією «Український центр «Співробітництво», а також через залучення до неї Міжнародного відділу університету. Перш за все, ця діяльність спрямована на реалізацію на теренах регіону української ідеї щодо збереження національної, культурної і духовної самобутності українців Придністров'я та налагодження зв'язків зі співвітчизниками за кордоном.

Робота центру базується на Конституції ПМР, Законах «Про освіту» та «Про мови у ПМР», а також на Державній цільовій програмі «Про розвиток освіти українською мовою» і покликана сприяти вивченню у Придністров'ї української мови, багатівікової української культури, зміцненню дружби, миру і злагоди між народами та створенню позитивного іміджу України і Придністров'я у близькому та далекому зарубіжжі. За два роки у Центрі української культури створено дієвий актив, напрацьована методологія роботи. Тут слід віддати належне керівнику осередку, старшому викладачеві кафедри М. Г. Чорній та ініціаторові і керівникові Міжнародної громадської організації «Український центр «Співробітництво» В. Г. Фоменку. Центр, створений в республіканському науковому закладі, поступово стає республіканським культурним і духовним осередком української громади Придністров'я.

Викладачі і студенти кафедри української філології роблять гідний внесок у виконання Закону про функціонування української мови як однієї з офіційних у Придністров'ї; адже колектив кафедри виконує річне навантаження понад 16 тисяч годин. Велике значення ми приділяємо профорієнтаційній роботі та проведенню приймальної кампанії, а з нагоди 80-річчя Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка та Інституту мови і літератури, який був одним з перших трьох факультетів вузу,

плануємо провести у вересні 2010 р. Міжнародну науково-практичну конференцію «Мовне і культурне розмаїття Придністров'я у дзеркалі етнічних та мовних процесів сучасності», де особливу увагу буде приділено таким проблемам: 1. Мовна картина світу і взаємодія культур. Актуальні питання соціального і регіонального функціонування мов. 2. Особливості мовної ситуації у Придністров'ї. Функціонування російської, молдавської та української мов на території Придністров'я. Перспективи їх регіонального розвитку, роль у сучасному суспільстві. 3. Література Придністров'я в сучасному культурному просторі регіону. 4. Методика викладання офіційних мов у Придністров'ї.

На сьогодні перед нами великі проблеми. На засадах освітньої політики ми повинні здійснити модернізацію освіти. Перебудова процесу навчання у вищих навчальних закладах має на меті створити передумови для входження системи освіти ПМР до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору. Подальша робота в цьому напрямку – важливе завдання системи освіти. По-перше, тому що цей процес є вдумливим осмисленням всіх плюсів і мінусів освітньої євроінтеграції. По-друге, Болонський процес змінює вимоги до суб'єктів навчального процесу. Ці вимоги надзвичайно важливі для викладача і студента, зокрема: посилення самостійної, самоосвітньої діяльності студентів; здатність до швидкого і постійного оновлення знань; необхідність орієнтації в складних інформаційних потоках; здатність стратегічно мислити; концентрація на загальних, абстрактних концепціях (а не тільки предметних); розвиток мотивації до науково-дослідної, пошукової роботи; комунікабельність.

Це високі і, певним чином, нові вимоги. Тому регіональна система освіти, реалізуючи ідеї Болонського процесу, має бути гнучкою і динамічною. А це передбачає активну варіативність у планах, програмах і навіть моделях організації навчального процесу; передбачає мотивацію і здатність до змін і постійного підвищення якості освіти.

Оновлення навчального процесу вимагає спеціальної розробки і впровадження ефективних технологій, авторських програм, педагогічних інновацій, а також передбачає пошук нових інтенсивних форм і методів, орієнтованих на розвиток пізнавальної самостійності студента. Вивчення мови в усій складності її теоретичного осмислення і практичного застосування чинної теорії передбачає використання найрізноманітніших методів і методичних прийомів, як традиційних, так і нових. Найбільш перспективними є модульні технології навчання у вищих навчальних закладах різних типів.

Формування пізнавальної активності студентів в умовах модульної організації процесу навчання, на думку Т. А. Алексеєнко, є одним з найважливіших завдань сучасної педагогіки та методики [1]. В. Ю. Ковальчук вважає, що контроль знань, умінь і навичок в умовах модульної організації навчання має стимулюючу роль [5], І. Є. Булах зазначає, що застосування тестових форм контролю на сьогодні є необхідністю [3].

У Придністровській Молдавській Республіці необхідно значну увагу приділити підвищенню якості викладання української мови, формуванню духовного світу, особистісного і мовленнєвого розвитку молоді, вихованню національної та людської гідності, патріотизму.

Наші завдання: дбати про розвиток гуманітарного простору, про гуманізацію освіти, про посилення особистісного виміру. Ми повинні проводити міжнародні наукові конференції, семінари, симпозіуми з гуманітарної проблематики; здійснювати спільні наукові дослідження, стажування викладачів у навчальних закладах України, у навчальних закладах за кордоном, обмін студентами, аспірантами, а також шукати шляхів розв'язання проблем, пов'язаних із Болонським процесом.

Таким чином, модернізація гуманітарної освіти сприятиме істотному підвищенню теоретичної, практичної підготовки студентів, методологічній переорієнтації закладів освіти, а запропоновані оновлення, удосконалення системи освіти – перспективи розвитку української мови.

-
1. Алексеєнко Т. А. Формування пізнавальної активності студента в умовах блокової організації навчання: Автореф. дис. канд. пед. наук. – К., 1995.
 2. Антонюк О. Формування етнополітики української держави: історичні та теоретико-методологічні засади: Монографія. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 1999.
 3. Булах І. Є. Теорія і методика комп'ютерного тестування успішності навчання: Автореф. дис. канд. пед. наук. – К., 1998.

4. Закон «Про мови в Придністровській Молдавській Республіці». – 1992 (СЗМР 92-3).
5. Ковальчук В. Ю. Вибір методів педагогічного стимулювання учіння студентів в умовах модульної організації навчання: Автореф. дис. канд. пед. наук. – К., 1994.
6. Сербенська О. А., Волощак М. Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2001.

Василь Назарук

ПІВСТОЛІТТЯ ВАРШАВСЬКОЇ УКРАЇНІСТИКИ – СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

У 2003-ому році Кафедрі україністики у ВУ сповнилося півстоліття.

Починаючи з ювілейного року ми як гурт пов'язаних з україністикою викладачів не лише підводимо підсумки пройденого шляху, оцінку нинішнього стану, але перш на все проводимо ідентифікацію нових проблем і викликів та визначенням надійних перспектив. Появу нових обривів завдячує україністики у Польщі епохальній історичній події, якою стала незалежність України, виникнення незалежної української держави та її входження до міжнародного товариства вільних «державних» народів.

Недаремно Збігнев Южезінський назвав появу незалежної України одним з найвагоміших феноменів ХХ століття.

Саме у 90-х роках спостерігали ми у Польщі небувале зацікавлення Україною та пов'язаний із цим величезний попит на інформацію про Україну, помітний у різних установах – державних, місцевих, наукових, торговельних, суспільно-культурних і релігійних, а особливо у засобах масової інформації. Паралельно з тимчасовим спадом зацікавлення російською мовою та русистикою у Польщі почали створюватись заклади україністики (Краків, Люблин, Вроцлав), або структурно скромніші – україністичні семінари та лекторії (у Познані, Щецині, Ольштині). Викладачами були там часто випускники нашої Кафедри, вчені, запрошені з України, або й місцеві русисти, які раніше принагідно займались питаннями україністики.

Треба з визнанням наголосити на тому факті, що найпотужнішими серед багатьох є осередки у Кракові та в Люблині. Завдяки двом професорам – Ришардові Лужному та Веславу Вітковському – у 1991 р. в Ягеллонському університеті було засновано Заклад філології, що входив до складу Інституту Східнослов'янської Філології. Зате ж у Люблинському Університеті ім. Марії Кюрі-Скłodовської, завдяки заходам професора Михайла Лесіва, 1992-го року було створено Заклад української Філології у складі Інституту Слов'янської Філології. Приблизно в цей же час у Католицькому Люблинському Університеті (KUL), заходами краківського професора Ришарда Лужного, тодішнього Керівника Кафедри Слов'янської Філології, у 1990 р. україністика стала окремим напрямком університетського навчання. Від самого початку україністику (нині структурно закріплену в Інституті Слов'янської Філології та очолюваному проф. Анною Возняк) підтримували своїми лекціями професори – Михайло Лесів, Дмитро Бучко та Степан Козак і доктори – Василь Назарук та Оля Гнатюк. Завдяки ініціативі проф. Єжи Клочовського також у Люблині створено науково-дослідний Інститут Центрально-Східної Європи, а згодом (у 2000 р.) завдяки ініціативі Є. Гедройця, Є. Клочовського та Б. Осадчука і при підтримці президентів Польщі та України (О. Квасньєвського та Л. Кучми) було засновано європейський Колегіум Польського і Українського університетів, як зав'язь елітарного європейського, польсько-українського університету на зразок польсько-німецької WIADRINŲ.

Олеся Палінська

НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ СЕРІЇ «КРОК ДО УКРАЇНИ»

Проект «Крок до України» – оригінальний освітній проект, який був започаткований у Міжнародному інституті освіти, культури та зв'язків з діаспорою у відповідь на нагальну потребу українознавчих осередків світу в сучасному, якісному навчально-методичному забезпеченні з української мови як іноземної.

Вивчення української мови як представниками української діаспори, так і іноземцями – один із основних напрямів діяльності багатьох українських осередків. Кожна українська школа діаспори тією чи іншою мірою зіштовхувалася з проблемою добору навчальних матеріалів, які би підходили власне для такої специфічної аудиторії, як люди, які прагнуть вивчити мову своїх предків, зберегти культуру і традиції далеко від історичної батьківщини. Тому важливою є розробка методичних матеріалів з української мови як іноземної, з лінгвокраїнознавства та інших суміжних дисциплін. Сприяти заповненню цих прогалів і покликаний проект «Крок до України».

Шляхи реалізації проекту:

- розробка концепції інтегративного підручника;
- створення підручників з УМІ;
- укладення збірників текстів для розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, писання, говоріння, слухання);
- розробка програм та методичних рекомендацій для українознавчих мовних курсів;
- проведення мовних шкіл для інтенсивного вивчення української мови;
- проведення навчально-методичних семінарів для викладачів української мови як іноземної.

У рамках реалізації проекту «Крок до України» співробітники МІОК розробили низку різнопланових підручників і посібників для різних рівнів вивчення УМІ.

♦ Підручник з української мови як іноземної «КРОК-1»

Наукові співробітники Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» Олеся Палінська та Оксана Туркевич (за загальною редакцією доц. Ірини Ключковської) здійснюють роботу над одномовним підручником з української мови як іноземної, орієнтованим як на українську діаспору, так і на іноземців, що бажають вивчати українську мову. Видання складається з трьох частин, призначених для студентів початкового, середнього та вищого рівня володіння мовою. Зараз завершена робота над першою частиною – «КРОК-1». До комплекту входять: книга для студента, книга для вчителя, диск з аудіозаписами та комплект карток із граматичними завданнями.

Призначення: подати базові лексичні, граматичні та комунікативні відомості з УМІ

Цільова аудиторія:

іноземці та представники української діаспори, які мають базові уявлення про українську чи інші слов'янські мови

Рівень: A1-A2

До комплекту входить:

- книга для студента;
- книга для вчителя; граматичні картки із завданнями;
- CD з записами текстів, діалогів, пісень

Структура уроку:

- вступний текст;
- граматики;
- ситуативні діалоги;
- письмові вправи, вправи для читання;
- вправи на розвиток комунікативних навиків;
- домашнє завдання.

♦ Збірник лінгвокраїнознавчих текстів «Мандрівка Україною»

Збірник лінгвокраїнознавчих текстів – навчальний посібник для студентів українознавчих студій середнього етапу вивчення української мови як іноземної (B2).

Посібник містить тексти для читання, присвячені культурним пам'яткам, які внесені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (UNESCO). До цього переліку належать видатні українські культурні та природні цінності, що становлять надбання усього людства: Софія Київська, Києво-Печерська Лавра, центр Львова, а також тим, що входять до попереднього списку об'єктів ЮНЕСКО: історичний центр м. Чернігів, культурний ландшафт м. Кам'янець-Подільський, Херсонес Таврійський, Канівський заповідник «Могила Тараса Шевченка».

Посібник складається із 7 розділів. Про кожну пам'ятку укладено 5-6 текстів різної тематики і стилів.

Всі розділи мають однакову структуру, до якої входять такі рубрики:

- загальна історико-культурна характеристика пам'ятки;
- легенда, пов'язана з пам'яткою;
- постать, що має безпосередній зв'язок із пам'яткою;
- виняткова традиція або сучасна культурно-мистецька подія, що відбувається на території знаходження пам'ятки;
- уривок з художнього тексту.

До кожного тексту створено словник, а також систему вправ (дотекстових, післятекстових), спрямованих на вдосконалення та закріплення навичок володіння українською мовою.

- До текстів подано ілюстративний матеріал (малюнки, схеми, фотографії, карти).

Призначення: на основі читання – розвиток комунікативних навичок

Цільова аудиторія: студенти-іноземці, що вивчають УМІ

Рівень: B2

Структура уроку:

- словник;
- дотексторі вправи;
- текст для читання (різних жанрів);
- післятекстові вправи.

Аудіокурс «Автостопом по Україні»

- **Призначення:** розвиток комунікативних навичок на основі аудіювання
- **Цільова аудиторія:** студенти-іноземці, що вивчають УМІ
- **Рівень:** C1

Структура уроку:

- вправи до прослухання тексту, включаючи словник;
- вправи після прослухання тексту.

«Автостопом по Україні» – це не просто підручник для вивчення української мови як іноземної. Це насамперед цікава історія, захоплююча пригода. Слухачі разом із головним героєм, молодим науковцем з Німеччини, який пише дослідження про Україну і намагається відкрити для себе цю загадкову країну, мандруватимуть містами і селами, пізнаватимуть культуру, побут і звичаї українців, а найголовніше – познайомляться з людьми: молодими і літніми, веселими і похмурими, цікавими і не дуже... Адже у кожній країні найголовніше – це люди. Звичайні, пересічні, які їздять поруч із нами у маршрутках, плачуться на кухні про свої сімейні проблеми, розмовляють у поїздах про політику і захоплено розповідають про свої рідні міста.

Разом із Марком слухач побуває в Карпатах і на Волині, відвідає Київ, Львів і Чернівці, помилується красою Чорного моря і затишного парку Софіївка. Реальні події та герої, справжні побутові ситуації, розмовна мова з елементами сленгу і діалектів допоможуть студентам пізнати «справжню» Україну.

А вдосконаленню мовленнєвих навичок, розвитку комунікативних вмінь та граматичної компетенції сприятимуть цікаві вправи, словники та довідкові матеріали, подані до кожного розділу (уроку).

Проект «Крок до України» дає можливість розробляти й апробувати навчально-методичне забезпечення для українознавчих центрів діаспори, сприяти забезпеченню їх ефективного функціонування. Але для успішної його реалізації необхідна плідна співпраця України та діаспори.

Валентин Пилипчук

УКРАЇНСЬКА ОСВІТА В РОСІЇ

Шановні учасники та гості 3-го Міжнародного конгресу «Діаспора як чинник утвердження держави Україна в міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція на майбутнє!»! Прийміть у древньому Львові сердечне вітання і найкращі побажання від української громади Камчатки!

Я спробую розповісти Вам про освітню роботу нашої громади на протязі останніх 8-ми років.

На Всесвітньому Форумі українців, який відбувся в Києві у 2006 році, я робив аналіз стану української освіти в регіонах Росії. Висновок з того аналізу був невтішний – в Росії на 3 мільйони українців, які мали російське громадянство, на той час не існувало жодної державної української школи. В матеріалах 4-го Форуму, що були опубліковані окремою книгою, зафіксовані і мої пропозиції відносно першочергових заходів для покращення стану справ у цій сфері. Ці пропозиції збігаються зі статтями Ухвали 2-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта в українському зарубіжжі: досвід становлення і перспективи». Отже, наші хороші наміри тоді були задекларовані. Тепер, через 4 роки, давайте разом подивимось, що вдалося реалізувати з тих намірів і який стан української освіти в Росії зараз.

Всім в Україні хочеться почути хоч щось позитивне про стан української діаспори в Росії. З цієї ложки меду і розпочну основну частину своєї доповіді.

Актив української громади Камчатки використав гасла 2002 року як Року України в Росії для організації роботи недільного українського класу. Довелось перебороти чимало труднощів – декілька разів виступати по місцевому телебаченню і радіо, вести непрості переговори з директорами шкіл, керівниками управлінь освіти області і м. Петропавловська-Камчатського, переконувати деяких українців в необхідності вивчення рідної мови їхніми дітьми і вирішувати ще багато інших питань, та все ж український недільний клас із жовтня 2002 року на Камчатці був організований! Незважаючи на щорічну зміну класного керівника (нелегко зараз знайти педагога на мізерну зарплатню в три тисячі рублів та ще й з дуже непростою роботою з різновіковими учнями), він пропрацював успішно шість навчальних років при школі № 7 в м. Петропавловську-Камчатському. Нашим патріотам-вчителям і активу громади було необхідно складати учбові тематичні плани на кожне півріччя, привозити з України підручники, вирішувати питання ремонту приміщення і придбання за власні кошти комплекту шкільних меблів на 30 учнів та вчителя, але ми це все зробили, і про наш недільний клас знає тепер не тільки Камчатка, а й українці Росії і світу завдяки Інтернет-сайту «Кобза – українці Росії».

Зараз три випускники класу навчаються в Київських університетах, використовують для спілкування тільки українську мову і подають приклад справжнього патріотизму своїм однокурсникам, а двоє успішно закінчили навчання і вже мають українське громадянство. Нинішні і колишні учні нашого класу брали активну участь у роботі Клубу української культури ім. Івана Франка в м. Петропавловську-Камчатському, їхні виступи під керівництвом вчителів завжди були окрасою будь-якого культурно-просвітницького заходу українців Камчатки.

Справжнім скарбом для громади стали наші вчителі. Крім своєї педагогічної роботи, вони працювали на громадських засадах у газеті «Батьківщина», займались перекладом документів з української на російську мову, співпрацюючи з місцевими нотаріусами при наданні послуг українцям, що приїхали на Камчатку, активно виступали в нашій самодіяльності. Першим керівником недільного українського класу на Камчатці була чарівна пані Оксана Петрук. Мешкає пані Оксана зараз в Івано-Франківську, продовжує педагогічну роботу з українськими дітьми, але камчатській громаді українців її дуже не вистачає!

Навчати дітей камчатських українців рідній мові та літературі після 2005 року продовжили Марія Сидорик і Валентина Вишньова, незважаючи на зменшення зарплати у 2005-2006 навчальному році у два рази. Управління освіти м. Петропавловська-Камчатського в 2007-2008 навчальному році ще раз зменшило у два рази місячну зарплату керівника українського недільного класу – до 750 рублів (це приблизно 190 гривень). Зараз недільний клас має статус гуртка, і його існування в наступному навчальному році викликає великі сумніви.

Отже, реалії української освіти на Камчатці, та і в усій РФ невтішні. Жодної державної української школи в Росії як не було, так і немає. Жодного підручника для недільних українських класів в цій державі на сьогоднішній день не видано (після харківських домовленостей Медведєва та Януковича у ЗМІ у травні з'явилась інформація про намір Міждержавного фонду гуманітарної співпраці держав-учасниць СНД в жовтні-листопаді 2010 року видати підручник з української мови для нашої діаспори в Росії, його підготовку доручено Російському гуманітарному університету).

Про навчальні програми для недільної української школи в Росії, які планувалося підготувати і затвердити в Міністерстві та науці України, ми поки що ніякої інформації не маємо. Кожна недільна українська школа в регіонах Росії готує такі програми самостійно і подає їх на затвердження в місцеві органи освіти. Невеличка фінансова підтримка наших недільних шкіл з боку Російської держави, яка

надавалася у вигляді посадових окладів керівникам українських недільних класів згідно з пунктом 9 статті 40 Закону РФ від 10. 07. 1992 р. № 3266-1 «Об образовании» з метою розвитку мережі закладів додаткової освіти дітей, зараз поступово припиняється. Сумнозвісним Федеральним законом від 22. 08. 2004 р. № 122-ФЗ, який викликав чимало протестів серед російських громадян і одержав назву «Про монетизацію пільг», внесено чимало кардинальних змін у законодавство Росії. Цей закон визнав статтю 40 та декілька інших статей Закону РФ від 10. 07. 1992 р. № 3266-1 «Об образовании» такими, які втратили чинність.

Отже, тепер керівники декількох українських недільних класів у регіонах Росії, які ще існують, посадових окладів (або їх частини) за роботу можуть не отримати зовсім. Становище погіршується ще й тим, що фінансування закладів освіти ведеться з регіональних та муніципальних бюджетів. Більшість регіонів Росії, як ви, мабуть, знаєте, дотаційні. За вже усталеною практикою, освіта в Росії фінансується далеко не в першу чергу. Директори російських шкіл, при яких працювали українські недільні класи, посилюючись на недостатнє фінансування, тепер мають право, на підставі статті 45 Закону РФ від 10. 07. 1992 р. № 3266-1 «Об образовании», вимагати плати за вивчення дітьми української мови у цих класах, бо такий навчальний предмет не передбачений відповідними освітніми програмами і державними освітніми стандартами Росії. Таким чином, подальша робота українських недільних шкіл у Росії з економічної точки зору стає дуже проблематичною, адже більшість наших громад не має змоги забезпечувати стабільне фінансування таких шкіл. Можливе функціонування недільних класів при Українських інформаційно-культурних центрах в Росії, але таких центрів всього чотири (*непогано працює такий клас у Москві завдяки невтомній Людмилі Мельник, цей приклад потрібно підтримати в інших ІКЦ*).

Як бачимо з вищесказаного, тільки ініціативою та зусиллями українських громад у Росії освітню проблему вирішити не вдається. Враховуючи прагматизм у діяльності нинішнього керівництва Російської держави, було б доцільним з боку Уряду України використати аналогічний підхід і до фінансування освітніх потреб російської національної меншини, яка мешкає в Українській державі. Адже кількість українців у Росії приблизно відповідає кількості росіян в Україні, всі ці громадяни однаково платять податки своїм державам і повинні мати рівні права. Зокрема і право на одержання освіти рідною мовою.

Вважаю за необхідне внести в підсумкові документи 3-го Міжнародного конгресу положення про обов'язкове дотримання паритетності в галузі освіти українського зарубіжжя з урахуванням кількості державних шкіл представників національних меншин в Україні та українських шкіл у відповідних країнах проживання. Для реалізації цього положення потрібно на міждержавному рівні укласти паритетні угоди в освітній галузі і контролювати їх виконання сторонами, вчасно інформуючи про порушення цих угод міжнародні організації українців для відповідного реагування.

Це буде важливим кроком для подальшого утвердження держави Україна в міжнародній спільноті та підтримання її незалежного статусу.

На закінчення хочу згадати слова письменника Антона Чехова, сказані ним перед смертю: «Я кожен день по краплині вичавлював з себе раба». Закликаю і Вас, шановне товариство, завжди відчувати себе представниками великого українського народу і, де б ви не жили, виховувати дітей патріотами української нації і намагатись, по можливості, будити національну свідомість у земляках-українцях, які поки що ще не змогли «вичавити з себе» малоросійство та хохлацтво!

Хай щастить у цьому всім нам! Дякую!

Ірина Рудницька-Юрійчук

ПРОФЕСІОГРАМА ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ США І КАНАДИ

Постановка проблеми. Педагоги українських дошкільних установ в умовах діаспори чітко розуміють, що завданням виховання дитини до 6-річного віку є надання їй різноманітних сприятливих для розвитку й корисних для неї самої якостей. Тому вихователі сприяють засвоєнню дитиною таких знань, умінь та навичок, які б допомогли їй у майбутньому успішно підготуватись до початкової школи.

Оскільки головне завдання українського дошкілля полягає в розвитку особистості дитини засобами українознавства, то відповідно й вчителька (вихователька) повинна добре володіти українською мовою та всіма дисциплінами. Крім того, організатори рідномовного шкільництва ставлять надзвичайно високі вимоги до особистості виховника, адже від його праці залежить доля підростаючого покоління, а, отже, доля етнічної спільноти.

Аналіз актуальних досліджень. Розвиток національної освіти ХХ ст. в українському зарубіжжі США та Канади досліджували науковці української діаспори та України – М. Вербова-Онух, А. Горохович, І. Петрів, С. Романюк, І. Руснак, І. Стражнікова, Р. Чумак та ін. Проблематикою українського дошкілля за межами материзни займались А. Богачевська, І. Головінський, М. Долішна, А. Книш, І. Пеленська та ін. Про важливість розвитку та вдосконалення професіограми педагога-вихователя дошкільного закладу наголошували у своїх працях М. Грабко, Я. Грабовенська-Телепко, Б. Мончак, М. Пастернакова, Д. Чередниченко. Цінуючи результати наукових досліджень вищезазначених науковців, вважаємо за доцільне глибше дослідити й обґрунтувати необхідність підвищення особистих та професійних якостей спеціалістів у галузі дошкільного виховання.

Мета статті: проаналізувати професіограму вихователя українського дошкілля – особливості вимог до особистості педагога дошкільного закладу та його професійних знань, умінь і навичок у роботі з дітьми дошкільного віку в дитячих установах української діаспори.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 1950-х років у середовищі української еміграції США і Канади відкриваються цілоденні дитячі садки і світлички, в яких виховний процес відбувається двічі-тричі на тиждень. Їх здебільшого організовують жіночі товариства, зокрема Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО). Для забезпечення діяльності виховників видаються інструктивні листи, збірки художніх творів і методичних статей з досвіду практичної роботи в дитячих садках, організовуються доповіді на виховні теми. В жіночих журналах та в журналах для дітей з'являються також матеріали і для дошкільників. У Торонто 1952 року відбувся курс підготовки дошкільних працівниць, а у травні 1965 року – з'їзд дошкільних працівників [5, с. 26].

Зрозуміло, що із розвитком системи дошкілля виникає потреба підготовки професійних кадрів з даної ділянки виховної роботи, а, отже, висувуються і особливі вимоги до особистих та професійних якостей «садівнички», бо від неї в значній мірі залежить правильний перебіг занять, рівень підготовки підростаючого покоління. Б. Мончак наголошує, що на всіх мовах існують добре опрацьовані підручники про справи дошкілля, і вихователі повинні ними користуватися та весь час збагачувати свої знання. Крім того, у всіх великих містах існують курси для підготовки та перепідготовки садівничок, включаючи й університетські повні студії в справах дошкілля, тому варто заохочувати відповідних кандидатів ними скористатися [4, с. 3].

На сесії у справах українського дошкілля, що відбулася в Торонто 1965 року, у доповіді про вимоги до програм садочків Б. Мончак звернула увагу на те, що садівничка, крім відповідних студій, повинна дійсно щиро любити малят і розуміти їх, уміти пристосуватися до них, жити їхнім темпом і ритмом; бути молодою духом, уміти дивуватися, тішитися, проявляти життєву радість. Важливими прикметами садівнички, на думку Б. Мончак, є добре здоров'я, міцні нерви, приємний зовнішній вигляд і голос, почуття гумору, тонкий смак, уміння керувати власними емоціями. Вона повинна вміти швидко думати, мати естетичний і мистецький смак, бути спритною, розумною, дбайливою, охайною та мати бажання себе постійно виправляти і вдосконалювати. Необхідною вимогою є досконале знання дитячої психології, знання особливостей кожного етапу розвитку дитини. Також педагог дошкілля повинен бути обізнаним із потребами та можливостями дитини, адже він задає тон і створює базу для царювання сприятливої атмосфери в садку. Вихователька не може бути дріб'язковою і вміти, за потреби, дивитися «крізь пальці». Крім освіти і вищезазначених прикмет, вона мусить бути увесь час уважною, збирати матеріали та ідеї, потрібні їй для провадження програми. Всі дидактичні матеріали педагог дошкілля уважно збирає, упорядковує, записує і класифікує.

Відомо, що садочок – це перехідна фаза між родиною і школою, тому завданням педагога є уміння облаштувати приміщення так, щоб у ньому царювала не тільки родинна атмосфера, а також і виховна. Все у груповій кімнаті повинно бути облаштоване до потреб дитини: приміщення, умеблювання, предмети практичного щоденного вжитку. На думку Б. Мончак, вихователь може успішно займатися лише з певною кількістю дітей. Загально прийнято, що 5-річних дітей в класі може бути не більше 15-20, 4-річних – 10-15, а 3-річних не більше 10. У кращих садочках ця кількість дітей ще

більше обмежена; крім того, кожна садівничка має ще помічницю-асистентку. Очевидно, що, крім виховного процесу в рамках дотримання програми, вихователь нічим іншим не займається (приготування обіду, прибирання і т.п.) [4, с. 3-4].

Одним із важливих засобів впливу на психічну сторону дитини є особистість виховника. Своім авторитетом від діє перш за все сугестивно на психічне життя дитини.

Дослідження виявляють, що великий виховний вплив на вихованців мають такі виховники, які вміють нав'язати і закріпити безпосередній психічний контакт із вихованцями. Діти мають довіру до виховника, який виявляє їм свою сердечність [3, с. 156-157].

Великого значення особистості виховниці надає М. Пастернакова, стверджуючи, що саме ця постать – центр усієї діяльності дитячого садка, адже вона надає стиль виховній праці, від її педагогічного хисту, творчої ініціативи, від знання складної дитячої психіки, від цінностей, які прищепить дитині і які збережуться на все її життя, залежатиме якість виховної роботи в дитячих садках і потреба дитячих садків під релігійно-національним аспектом [5, с. 27]. Педагог стверджує, що особливу увагу слід звернути на «вишкільні» (підготовчі. – *І. Р.-Ю.*) курси для майбутніх вихователів дитячих садків, на показові заняття з дітьми і, не зрікаючись давнього, творити нове, осучаснене, щоб виховати українську людину завтрашнього дня. Виховниця повинна постійно знайомитись не тільки з чужомовною фаховою літературою і новими в дошкільній ділянці здобутками, а також зобов'язана знати українську дошкільну літературу і користуватися багатим досвідом минулих етапів. «Конфронтація сьогоденного з вчорашнім із натяком на завтра, – вважає М. Пастернакова, – дасть праці тяглість, тому що кращі зразки минулого завжди запліднюють нові ідеї і діла» [5, с. 27].

Як наголошує М. Пастернакова, вихователь, як і вчитель, не має права бути невільниким якогось одного підручника чи методики, а повинен постійно поповнювати свої теоретичні і практичні знання, вносити в свою працю свіжий підхід і нові висвітлення виховних питань. Тоді він (вихователь) продовжуватиме цю важку, з погляду родинного, національного і людського, працю, записуючи нові сторінки в історії українського дошкільного виховання [5, с. 27].

У збірнику виховних матеріалів для українських родин і дитячих садків, крім усіх необхідних професійних вимог до вихователя, знаходимо вимоги, що стосуються особистості вчительки дошкілля: милий, ніжний і свіжий зовнішній вигляд; співучий і гарний голос (ця прикмета не основна, але дуже потрібна); досконале володіння теоретичними знаннями, вміння пояснити на практиці дитячу поведінку; добре знання зацікавлень, здібностей та умінь кожної дитини; вміння керувати усіма вимогами т. зв. «здорового розуму»; почуття доброго гумору і гарних товариських прикмет; довіра до себе; щира любов і сердечність до дітей; урівноваженість, самовпевненість і товариськість у всіх, іноді важких ситуаціях; уміння оцінити і сприйняти кожну дитину, як неповторну індивідуальність; уміння співпрацювати з іншими людьми у справі виховання дітей [1, с. 444].

Відділ Публічного Здоров'я зі штату Массачусетс подає наступні вимоги до вихователя: хороша вчителька дошкілля щиро любить дітей і розуміє їх емоційні потреби; маючи життєвий досвід, вона вміє співпрацювати з іншими і повністю відповідає за свою працю; вона лояльно ставиться до своєї влади, вміє без шуму і крику припинити неправильну поведінку дітей і показати їм, що можна, а чого не можна; вона знає своє діло, виконує його з радістю, завжди врівноважена і скрізь творить атмосферу довіри і доброзичливості, в якій діти зростають фізично і багатіють духовно [1, с. 444].

Я. Грабовенська-Телепко наголошує, що під час спілкування вихователя з дітьми варто дотримуватись наступних рекомендацій: педагог повинен завжди говорити спокійно і ввічливо, вживаючи зрозумілі для дитини слова; перед тим, як почати з дітьми спілкуватися, необхідно привернути до себе їх увагу; для кращого взаєморозуміння бажано бути на одному рівні з дитиною під час розмови з нею, можна присісти або сісти на низький стілець; недопустимо кричати на дитину, навіть якщо потрібно сказати щось на великій відстані, у такому випадку слід підійти до дитини близько і тільки тоді до неї звертатися; до дітей треба говорити позитивними твердженнями і ні в якому випадку не вживати негативних – ця вимога здається легкою, але насправді не кожен педагог може її дотриматись [2, с. 85]. Вихователь дошкілля зобов'язаний пам'ятати, що кожна дитина розвивається індивідуально, одна швидше, інша – повільніше, навіть якщо це діти одного віку.

Я. Грабовенська-Телепко висуває наступні вимоги до особистості педагога-вихователя: коли учителька що-небудь обіцяє дітям, то зобов'язана дотриматися свого слова; ніколи не погрожувати дитині, що вона не буде її любити, якщо дитина не слухатиметься, а також не погрожувати карою за

погану поведінку, чи обіцяти нагороду (цукерки) за хорошу поведінку; педагог дошкілля мусить дотримуватися свого слова, якщо вона чогось не дозволяє, то ні плач, ні капризування дітей не можуть змінити її рішення; учителька не повинна порівнювати дітей і класти у вірець одного вихованця перед іншим, тому що у такий спосіб вихователь засіє ворожнечу і непотрібну конкуренцію між вихованцями і діти у такому випадку звертатимуть увагу на своїх сусідів і будуть думати тільки про те, щоб бути першим, а не звертатимуть уваги на якість своєї роботи; коли вчителька хвора, знервована чи роздратована, то це ніколи не повинно відбиватись на її поведінці з дітьми; ніколи не насміхатись з дитини, не дражнити її [2, с. 84].

Крім того, садівничка повинна заздалегідь встановити вимоги до всього навчально-виховного процесу (умов перебування дитини в стінах виховного закладу, навчального процесу і т. ін.), обов'язково познайомивши з ними батьків вихованців ще до запису дитини до садочка – точне відвідування, чисте вбрання, визначення режиму занять і відпочинку і т. п. Не менш важливим є залучення батьків вихованців до співпраці з дитячим садочком на всіх етапах виховного процесу.

Д. Чередниченко та Г. Кирпа переконують, що окрему увагу варто звернути на роль жіночої статі у вихованні, пояснюючи це тим, що виховниці відіграють особливу роль у навчанні наймолодших. Завдяки своїм материнським задаткам вони мають особливі виховні риси, дуже бажані у вихованні наймолодших віком дітей [3, с. 156]. Загальні ж вимоги для виховника окреслюють так: пристойний зовнішній вигляд, відповідний зір, слух та природна нормальна вимова. Він не повинен постійно повторювати певні вислови «правда», «так би мовити», «пане добродію» і т. п.; педагог не може мати таких недоліків, які обезцінювали б його в очах суспільства, наприклад: скупість, грошолобство, авантюризм, пияцтво, гра в азартні ігри за гроші, постійний крик і т. п. За переконаннями педагогів, виховник повинен бути завжди спокійний та врівноважений, однак ця вимога не виключає природної веселості й позитивного настрою; у ставленні до дітей вихователь повинен бути справедливий, не допускати хиби в цьому напрямку (підвищення одних вихованців перед іншими, принижування останніх; виділення та особливе ставлення до дітей, які йому підлещуються і т. ін.); справедливість, пов'язана з доброзичливістю та розумною любов'ю і вимогами до підростаючого покоління – одна з найважливіших умов авторитету вихователя. У ставленні до дитини виховник не повинен бути нетовариський, грубий, надміру вимогливий, суворий, іронічний чи саркастичний. Недоліком є надмірна м'якість та поблажливість. Зате він повинен бути жертвенний у праці, дбайливий, повинен відзначатися життєвою енергією, врівноваженістю; не повинен вибухати гнівом. Молодь вимагає від педагога обов'язковості, сумлінності і працьовитості. Він для них є зразком; «якщо ж він легковажить обов'язками, недбалий та несумлінний, тоді не знайде признання у своїх вихованців». Кожен виховник-садівничка повинен ознайомитися з працями про дошкільне виховання та стежити постійно за новою літературою [3, с. 157-158].

Висновки. Отже, крім обов'язкових загальнопедагогічних професійних вимог, що висувуються до всіх працівників сфери освіти, вихователь дитячого садка, світлички повинен бути наділений не менш важливими особистісними рисами, бути зразковим прикладом для своїх вихованців як під час навчально-виховного процесу, так і у повсякденному житті.

-
1. Грабко М. Вага і завдання дошкільного виховання / Михайло Грабко – Українське дошкілля. Збірник виховних матеріалів для українських родин і дитячих садків. – Укр. вид-во «Добра книжка», Ч. 208. – Торонто, Онтаріо, Канада, 1977 р. – С.443-444. – 471 с.
 2. Грабовенська-Телепко Я. Дитина і вчителька в садку / Ярина Грабовенська-Телепко. – Збірник матеріалів Курсу працівників дошкілля. – Н.-Йорк, Філадельфія, США, 1966 р. – С.83-85. – 91 с.
 3. Чередниченко Д., Кирпа Г. Український садочок / Дмитро Чередниченко, Галина Кирпа. – Читанка: У 3-х кн. – Кн.3: Метод. додаток до читанки для українського дошкілля. – К.: Смолоскип, 1997. – 208 с.
 4. Мончак Б. Вимоги програми садків / Богдана Мончак. – Збірник доповідей на сесії для справ українського дошкілля. – Торонто, 1965. – С. 3. – 92 с.
 5. Пастернакова М. Який посів – такі жнива / Марія Пастернакова. – Збірник доповідей на сесії для справ українського дошкілля. – Торонто, 1965. – С. 27. – 92 с.

Юлія Сіренко

СЬОГОДЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В БАШКОРТОСТАНІ

Організація української національної освіти в Башкортостані почалася в 90-х роках ХХ століття разом із процесом національного відродження українців Республіки Башкортостан. Один із розділів «Програми національного відродження українців Республіки Башкортостан», прийнятої на I З'їзді українців Башкортостану від 14 березня 1992 року і доповненої на II З'їзді українців РБ від 21 січня 1995 року, мав назву «Мова і народна освіта».

Сьогодні, аналізуючи ситуацію із станом українського слова в Башкортостані, можемо пишатися досягнутими здобутками, адже завдяки титанічній праці та неймовірним зусиллям «кобзарів», підтримки уряду республіки нам вдалося відродити українську мову, створивши безперервну систему української національної освіти в Республіці Башкортостан.

Минулися часи, коли для української освіти в Башкортостані найголовнішою проблемою була відсутність кваліфікованих педагогічних кадрів. Першим українським «ластівкам» доводилося братися за нову справу, маючи за плечима лише знання з мови, котрі передалися з материнським молоком, залишилися з дитинства. Серед них **Чумало Нестор Васильович, Мунасіпова Інна Миколаївна, Ліхман Катерина Петрівна, Гімазетдінова (Золотухіна) Людмила Федорівна**, подружжя **Юнаки Олександр Іванович та Марина Львівна, Тесленко Олена Олексіївна, Слепова Марина Михайлівна, Миндрул Раїса Анатоліївна, Христенко Алла Анатоліївна**.

З острахом та невпевненістю починали вони цю непросту справу, адже за фахом кожен з них був спеціалістом в іншій галузі: англійська мова, історія, російська мова, економіка та фінанси та інші, але навчання на курсах підвищення кваліфікації в Україні (Дрогобич, Київ, Ніжин), велике бажання відродити дорогоцінний скарб і передати його молоді та віра у майбуття співучої української мови на теренах Башкортостану дозволили здійснити мрію українців республіки.

Серед учителів української мови в Башкортостані були й ті, хто в 1990-х роках відгукнувся на заклик «Кобзаря» і приїхав з України, щоб допомогти становленню української освіти – **Оксана Гаврилова** (м. Богуслав) та **Ярослав Теренчин** (м. Долина). І ті, що залишилися тут, присвятивши себе справі відродження української освіти в Республіці Башкортостан, котра стала сенсом їхнього життя – **Тетяна Адігамова-Куделя** (м. Богуслав Київської області), **Юлія Сіренко** (м. Тернопіль).

Сьогодні предмети українознавчого циклу вивчаються в 4-х загальноосвітніх школах республіки, а саме:

- селі Золотоношка Стерлітамакського району (директор школи – **Гречко Ольга Петрівна**);
- селі Троїцьке Благоварського району (директор школи – **Харченко Антоніна Федорівна**);
- селі Степанівка Аургазинського району (директор школи – **Баришнікова Галина Леонідівна**);
- середній загальноосвітній школі № 9 Кіровського району міста Уфи (директор – **Мозговий Валерій Олександрович**).

Предмети українознавчого циклу (українська мова, історія України, декоративно-прикладне мистецтво, український фольклор та ін.) також вивчаються у 2-х недільних школах міста Уфи – Національній українській недільній школі ім. Т. Г. Шевченка (директор – **Тарасова Маргарита Владиківна**), Національній українській недільній школі «Злагода» (директор – **Хайрулліна (Кіріченко) Олена Миколаївна**) та в українській недільній школі міста Салават (директор – **Султанбекова-Романенко Наталія Олександрівна**). Пізнають українську мову малята дитячого садочка у селі Золотоношка Стерлітамакського району, котрий є Історико-культурним центром українців Башкортостану.

На жаль, довелося зазнати і деяких втрат у досягнутому. З 2009 року припинила свою діяльність з причини відсутності дітей шкільного віку неповна загальноосвітня школа у селі Санжарівка Чишминського району – одна з перших, де було введено українську мову. Перестав існувати

Український національний центр «Дзвіночок» Дьомського району міста Уфи. З 2004 року не здійснюється набір до Уфимського педагогічного коледжу № 1 міста Уфи, де студенти відділення «Навчання в початкових класах» оволодівали додатковою спеціальністю «Учитель української мови».

Та, попри існуючі проблеми, Башкортостан і сьогодні залишається єдиним регіоном у Росії, де на державному рівні задовольняється право української національної меншини на освіту рідною мовою. Адже в усіх регіонах Росії про офіційне відкриття українських, навіть недільних, шкіл не може бути й мови, подекуди існують лише гуртки з вивчення української мови чи культури, що вже говорить про найважливіше питання – державне фінансування освітніх закладів... Українцям Башкортостану у цьому плані пощастило, адже із 9 українських шкіл, що діють на території Росії, 7 знаходяться в Республіці Башкортостан і, що найголовніше, усі перебувають на державному фінансуванні. Про що мала нагоду переконатись Комісія у справах національних меншин Організації з безпеки та співробітництва в Європі на чолі з Верховним комісаром – **Кнудом Воллебеком**, котра побувала з візитом у Башкортостані 12 березня 2009 року. Основною метою візиту було проведення порівняльного дослідження стану освіти українською мовою в Росії та російською мовою в Україні. На теренах Російської Федерації програма візиту охоплювала 2 регіони – Республіку Башкортостан та Краснодарський край, а це: відвідання освітніх закладів усіх рівнів (дошкільного, середнього та вищого) з викладання предметів українознавчого циклу, зустрічі з викладачами, учнями та студентами для обговорення питань стосовно методики викладання, змісту учбових програм, забезпечення підручниками тощо.

Протягом 12 років у вищій ланці системи української національної освіти чільне місце займає Уфимська філія Московського державного гуманітарного університету імені М. О. Шолохова як один із перших вузів у Російській Федерації, де здійснюється підготовка викладачів української мови на бюджетній основі. Філія має власний досвід проведення навчальних семінарів, мета котрих – визначення ефективних шляхів, нових підходів, форм та методів в організації викладання предметів українознавчого циклу в освітніх закладах РФ. I Міжнародний семінар пройшов 19-23 грудня 2002 року. У ньому взяло участь більш як 250 осіб з різних регіонів РФ (Республіка Комі – м. Воркута, Республіка Татарстан – м. Нижнекамськ, Республіка Башкортостан – м. Уфа, м. Стерлітамак, м. Салават) та України (м. Київ, м. Ніжин, м. Херсон), II Міжнародний навчальний семінар «Удосконалення викладання предметів українознавчого циклу в освітніх закладах Російської Федерації» відбувся 17-23 листопада 2008 року. 11-12 листопада 2009 року в м. Москві філією було організовано I Міжнародну науково-практичну конференцію «Україністика в Росії: історія, стан, тенденції розвитку» з метою простеження на міжпредметному рівні основних етапів та результатів розвитку україністики у вітчизняному науковому, освітньому й соціально-культурному просторі (Російська імперія – СРСР – Російська Федерація), визначення найактуальніших завдань, проблем, перспектив розвитку україністики.

У філії створено можливості для вивчення рідних мов за вибором студентів. Тому на рівні з башкирською, татарською та російською мовами студенти різних спеціальностей, таких як «Педагогіка та психологія», «Історія», «Іноземна мова», «Технологія та підприємництво» тощо, об'єднуючись в одну групу, вивчають українську мову як рідну, що є внеском філії в справу збереження й прилучення молоді до мови й культури українського народу. Саме ця діяльність вузу була високо поцінована Комісією ОБСЕ у справах національних меншин.

У період літнього відпочинку, на території власної студентської спортивно-оздоровчої бази відпочинку «Кульчум» Уфимської філії МДГУ ім. М. О. Шолохова, в мальовничому Єрмекеївському районі Республіки Башкортостан, щорічно організується україномовний табір «Кобзарик» для дітей та молоді, котрі вивчають українську мову як другу рідну та всіх, хто бажає познайомитися з українською культурою.

Система національної освіти, котру вдалося створити українцям Башкортостану, сьогодні є тією реальністю, про котру мріє переважна більшість українських товариств у Росії, гідним взірцем для наслідування і яскравим прикладом того, що лише спільними зусиллями влади та патріотів своєї справи можна здійснити задумане! Пишаймося, бо ми, українці, варті того!

Наталія Совінська

БАТЬКІВСЬКІ КОМІТЕТИ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ В ДЕРЖАВНИХ ШКОЛАХ МАНІТОБИ

Перед тим, як перейти до характеристики сучасної системи української освіти, торкнемося питання кількісних даних стосовно проживання українців у Канаді у період сьогодення. Історія розпорядилась так, що сьогодні українській еміграції в Канаді виповнюється 119 років, починаючи з 1891 року. А самій же Канаді як державі виповнюється 144 роки. За цей короткий історичний період вона зуміла зайняти почесне місце серед передових цивілізованих країн світу. І без сумніву, наведені факти яскраво стверджують про те, що українська діаспора зробила відповідний внесок у розбудову цієї країни.

Перш за все зазначимо, що Канада була і залишається країною емігрантів. За рахунок них її населення зростає щорічно. Про це яскраво свідчать статистичні дані у динаміці по роках. Так, якщо в 1999 році у країні нараховувалося 30,5 млн. осіб, то вже у 2007 році – 32,7, а в 2009 році – 33,7 млн. жителів. Тобто за 10 років населення Канади зросло за чисельністю на 3,2 млн. осіб. Відповідно за чисельністю і збільшилася українська діаспора в Канаді. Якщо у 1920 році вона складала 100 тис. осіб, то у 1970 – 581 тис., у 1991 – 1 054 300 осіб, у 2006 році – 1 209 085. Територіально розподіл за провінціями населення українського походження у 2006 році виглядає так: Онтаріо – 290 925; Альберта – 285 725; Британська Колумбія – 178 885; Манітоба – 157 660; Саскачеван – 121 740; Квебек – 24 030; Атлантичні провінції – 9 175 [1, с. 9]. На сьогоднішній день (за неточними даними) українська діаспора у Канаді може сягати від 1,5 до 2 млн. осіб. Адже цьому сприяє соціально-економічна ситуація в Україні, яка склалася в період її незалежності. І слід відзначити, що еміграція українців до Канади з кожним роком посилюється. В результаті Україна втрачає значний людський потенціал. Тобто четверта хвиля еміграції, яка розпочалася після 1991 року, негативно впливає на чисельність жителів України. І ми вже маємо фактичний результат. Якщо у 1992 році в Україні проживало 52,2 млн. осіб, то в 2010 – 45,9 млн. осіб. Тобто населення зменшилося на 6,3 млн. громадян української держави.

Отже, факти засвідчують про те, що українська діаспора в Канаді зростає об'єктивно. Адже не є секретом той факт, що число бажаних виїхати з України в Канаду з кожним роком зростає. Причому виїжджають молоді люди і цілими сім'ями, тобто батьки і діти (різного віку). У результаті виникає досить своєрідна і неоднозначна ситуація. Емігранти четвертої хвилі у більшості хочуть зберегти українську мову (оскільки англійської повністю не засвоїли) на період адаптації, а емігранти попередніх хвиль хочуть зберегти рідну мову, борючись із процесом асиміляції. Адже не є секретним той факт, що молоде покоління української діаспори до 1990-х років або зовсім не знає, або недостатньо знає рідну українську мову. Ось чому одним із визначальних чинників збереження етнокультурної самобутності закордонних українців є шкільництво – система національної освіти, яка дає не лише знання рідної мови, а й забезпечує національно-патріотичне виховання.

Важливе значення для адаптації вихідців з України до нових умов життя та збереження факту усвідомлення українською спільнотою себе як українського етносу мала культурно-освітня діяльність українських іммігрантів. Одне з головних завдань, яке постало перед ними в перші роки перебування на чужій землі, – дати своїм дітям освіту, щоб вони згодом могли стати рівноправними громадянами країни, до якої потрапили, але й зберегли при цьому український етнокультурний чинник. Це було пов'язано з чималими труднощами: по-перше, більшість були неписьменними, по-друге, іммігранти повинні були самі фінансувати розвиток шкільництва. До того ж були відсутні вчителі, які володіли двома мовами – англійською та українською.

Розбудові двомовних шкіл значною мірою сприяло прийняття у 1897 р. закону, в якому йшлося про те, що при наявності у будь-якій школі хоча б 10 учнів, які розмовляють іншою (рідною) мовою, для них цією мовою повинне проводитись навчання. Іммігранти з України намагалися в кожному своєму осередку відкрити школу, де б їхні діти могли вивчати рідну мову, історію України, прилучатись до української культури. Найдавніший шкільний осередок – «Галичина» у Манітобі – почав діяти ще у 1899 р. У 1915 р. їх там налічувалося вже 120, в Альберті – 130, Саскачевані – понад 200 [4, с. 52].

Перша приватна щоденна школа в 1905 р. розпочала навчання дітей у Бівер Лейку (у 3-х милях від Монреаля). Того ж року зусиллями церкви у Вінніпезі була відкрита «Рідна школа», в якій навчалось

50 дітей. Водночас тут діяла вечірня школа, розрахована ще на 50 дітей. У 1906 р. у ній налічувалось понад 160 осіб [4, с. 52]. Подібні школи відкривалися в Торонто, Едмонтоні, Йорктоні та інших місцевостях, де мешкали вихідці з України. Особливо багато денних і вечірніх приватних шкіл було відкрито у 1916 році. Вони утримувались переважно за рахунок батьків та значною мірою при допомозі церкви й українських громадських організацій Канади.

Необхідною умовою в розбудові шкільництва була підготовка двомовних учителів. Це була значна проблема для української імміграції в кінці XIX – на початку XX ст. У 1905 р. через відсутність учителів пустувало 100 шкільних будинків. Двомовних шкіл у цей період діяло 40. У зв'язку з цим у 1905 р. у Вінніпезі була відкрита спеціальна школа (українці називали її учительським семінаром) для підготовки двомовних учителів з україномовного середовища. Фінансові витрати з її утримання взяв на себе манітобський уряд. У коледжі Манітоби, за фінансової підтримки української церкви, відкрилися курси для підготовки двомовних учителів, які вів професор М. Щербінін. Відкрилися учительські семінарії в Калгарі (1905), у Камрозі (1912), в Едмонтоні (1914). Остання була включена до складу Альбертського університету [4, с. 54].

З 1911 р. противники закону про двомовне навчання (1897 р.) розпочали активну кампанію за припинення його дії. 30 січня 1916 р. у Вінніпезі прийняли Резолюцію про заборону двомовної системи навчання в провінції. Незабаром подібне рішення прийняли в Манітобі, де налічувалось 1450 публічних шкіл, з них 1/5 – двомовні (українські, польські, німецькі та інші). Тобто 290 двомовних державних шкіл в Манітобі були закриті [4, с. 55]. Після прийняття закону про ліквідацію двомовних шкіл єдиним шляхом збереження рідної мови було створення приватних двомовних шкіл, кількість яких постійно зростала. У цей час великої популярності набули бурси. У них можна було вивчати українську мову, історію, культуру. Найвідоміші з них – бурса імені А. Коцка (Вінніпег, 1915 р.), Інститут імені П. Могили (Саскатун, 1916 р.), Інститут імені А. Шептицького (Саскатун, 1917 р.), Інститут імені М. Грушевського (Едмонтон, 1918 р.), інтернат для дівчат (Саскатун, 1917 р.) [4, с. 55-56]. У 20-30 роки значний внесок у справу збереження української мови був зроблений українськими робітничими домами, що діяли під егідою Українського робітничо-фермерського дому.

Хоча двомовна освіта була заборонена у Канаді в період від 1920 р. до 1940-1950 рр., українську мову продовжували викладати у державних школах в українських поселеннях провінції Альберта. Навчання проводилося після закінчення шкільного дня для дітей, чиї батьки були зацікавлені в цих заняттях та могли їх оплатити. Заняття проводили в місцевій школі україномовні вчителі чи духовенство [7, с. 3]. У цих же 1950-х роках у провінціях Онтаріо, Манітоба, Саскачеван і Альберта середні державні школи вперше почали пропонувати курси української мови як іноземної. Ці курси викладаються й сьогодні. Українську як іноземну мову викладають і на літніх курсах в Інституті св. Івана у місті Едмонтоні, у провінції Альберта, в Інституті ім. П. Могили в м. Саскатуні, у провінції Саскачеван. Обидва заклади існують при Українській православної церкві [7, с. 3].

З кінця 40-х рр. шляхом зусиль українців рідна мова повертається до шкіл та університетів. Так, у 1945 р., завдяки діяльності Комітету Українських Канадців (КУК), церкви та інших українських організацій, Саскатунський університет запровадив викладання української мови, літератури, історії. Потім це зробили Манітобський, Альбертський, Монреальський, Торонтський, Оттавський університети та інші [4, с. 57]. На початку 50-х рр. лише в провінції Саскачеван було 6 шкіл, в яких українська мова вивчалася як предмет. У 1961 р. уряд Манітоби офіційно надав право українцям запровадити українську мову як предмет навчання у державній школі [2, с. 209].

Таким чином, 40-60 рр. були часом напруженої боротьби українців Канади за збереження рідної мови. Серед української діаспори саме канадська досягла найбільших успіхів у збереженні рідної мови. Вагомий внесок у справу фінансування української освіти та збереження української мови здійснила українська церква. У 60-х рр. лише Українська греко-католицька церква опікувалася 80 українськими школами з 3000 учнів і 96 недільними школами з 5000 дітей [4, с. 59]. Водночас справу передання української пам'яті наступним поколінням здійснювали рідні школи (переважно недільні, рідше – суботні). Ними опікувались етнічні організації, зокрема: Українське Національне Об'єднання (опікувалось 10 школами з 800 учнями); Спілка Української Молоді (СУМ) – 9 шкіл із 1000 учнів. Досить поширеними в Канаді були і є курси українознавства з вивчення української мови, культури, літератури, мистецтва, історії та географії.

У 1971 р., завдяки успішним заходам Клубу Українських Професіоналістів і Підприємців

Едмонтону, у Шкільний Акт провінції Альберти було внесено поправки, за якими було дозволено у школах викладати будь-якою мовою аж до половини шкільного дня. Це законодавство сприяло відновленню українського двомовного навчання в 1974 р., а згодом – введенню інших мовних програм: іврит (1975 р.), німецька (1978 р.), арабська (1982 р.), польська (1984 р.). Зміни в Альбертському Шкільному Акті 1971 р. стали взірцем для подібного законодавства в Манітобі (1978 р.) і Саскачевані (1979 р.) [8, с. 1].

Таким чином, із зміною законодавства українці стали користуватися фінансовою підтримкою культурних та освітніх проектів з боку федерального та провінційного урядів для різних освітніх і культурних проектів. В атмосфері нової толерантності до мов і культур канадських меншостей двомовна освіта в державних школах, скасована до 1920 р., знову відродилася у провінціях Манітоба, Саскачеван і Альберта. Вона набрала форми спеціалізованих шкіл, де і українська, і англійська мови є мовами викладання.

З 1976 р. розпочав свою освітянську роботу Канадський Інститут Українських Студій (КІУС), одним із найважливіших завдань якого було стати методичним кабінетом англо-українського двомовного й двокультурного навчання, що є частиною системи загальної освіти у степових провінціях. Від 1982 р. Інститут допомагає щорічно організовувати літні курси для вчителів української мови [2, с. 210].

Знайомство з українською мовою і культурою в той час розпочиналося з дошкільного віку. Наприклад, в Едмонтоні при католицькій церкві імені Св. Матвія з 1978 р. було засновано український садок й осередок опіки, де діти утримувались упродовж усього дня. Такий же заклад під назвою «Садок» відкрився в 1986 р. у Вінніпезі. Обидва заклади були створені та утримувані батьками за часткової підтримки провінційних урядів [4, с. 59].

Однак заходи, вжиті українською діаспорою та канадським урядом, не зупинили процесу асиміляції, особливо української молоді. Звернемо увагу на той факт, що на кінець 90-х рр. ХХ ст. лише 20 % українських канадців користувалися українською мовою, у 1971 р. українська етнічна група займала 3-є місце серед спільнот, що володіють національною мовою, у 1991 р. вона перемістилась на 5-е, а у 1996 р. – на 8 місце [5, с. 417].

Отже, усі ці дані свідчать про невпинний процес кількісного зменшення україномовного населення. У зв'язку з цим одним з головних завдань, що стоїть перед українською громадою в Канаді, є ефективне навчання української мови дітей, які не володіють нею, та збереження мови серед невеликої за чисельністю групи україномовних дітей. Тому вирішення питання української освіти є все більш нагальною проблемою української громади у Канаді.

На сьогодні в Канаді сформована цілісна система україномовної освіти, починаючи з дитячих садків, «рідних шкіл», де навчаються в суботу чи неділю, приватних денних шкіл, державних шкіл і завершуючи кафедрами та програмами в університетах. Підтримка батьків і громади є рушійними силами активної україномовної програми в Канаді. Добрий приклад подає Західна Канада, де спільні зусилля батьків на початку 1970-х рр. привели до створення Англо-Українських Двомовних Програм у провінціях Альберта, Саскачеван і Манітоба. Українська громада відіграє кардинальну роль в організації дошкільних програм (садочків), позашкільних програм (рідні школи) і кредитних (залікових) курсів для школярів середньої школи. Популярними протягом літніх місяців є україномовні табори. Наявні також курси для дорослих, які зацікавлені у вивченні української мови [6].

Для того, щоб скласти більш повне уявлення про роботу батьків та української громади Канади в освітньому напрямку, розглянемо її на прикладі провінції Манітоба та організації під назвою «Батьківський комітет сприяння українській мові в Манітобі». Це усе почалося в 1978 році, коли деякі батьки вирішили подати прохання до уряду, щоб відкрити двомовну програму. Багато важкої праці приклали вони для того, щоби втілити їх мрію – Англо-Українську Двомовну Програму. Навесні 1979 шестеро викладачів, двоє з яких продовжує викладати у програмі сьогодні, і консультант Української мови зустрілися вперше в офісі у Міністерстві Освіти Манітоби, щоб обговорити та підготувати матеріали для першого англо-українського двомовного викладацького року. Експериментальна програма з 1979 до 1982 року мала успіх і продовжувала розвиватися, і на сьогоднішній день складає 12 шкіл у провінції Манітоба. Програма включає викладання української мови, культури, мистецтва і традицій разом з регулярним учбовим планом школи. Навчальну програму розроблено відповідним учительським колективом за підтримки батьківського комітету, її можна побачити на електронній сторінці Міністерства освіти Манітоби [12].

Батьки з цієї організації працюють у свій вільний час, організовуючи для школярів додаткові заходи, спрямовані на вивчення історії України, історії українців у Канаді, збереження українських традицій. Розроблена ціла програма допоміжних заходів: учні 4-х класів відвідують парк, де мають можливість ознайомитися, зрозуміти й оцінити мистецтво на прикладі робіт українця, Леоніда Молодожанина. Митець неодноразово бував присутнім на виставці. Учні 5-х класів відвідують будинок Парламенту Манітоби, де дізнаються про історію цього будинку, українців, що працювали і працюють у ньому, мають можливість зустрітися і поставити запитання урядовцям; для учнів 6-х класів розроблена триденна мовна програма, коли вони проживають у Колегії Св. Андрія, відвідують факультети університету Манітоби, слухають розповіді з української історії, культури та релігії, співають українських пісень, танцюють і займаються мистецтвом; учні 8-9 класів мають можливість відвідати сусідні провінції Саскачеван та Альберту, Канадсько-Українські атракціони, зустрітися з ровесниками з інших провінцій, вивчати культуру. Під час усіх цих заходів учні мають можливість потоваришувати з іншими дітьми з Програми. Також при підтримці Батьківського комітету проводяться спільні традиційні святкування Св. Миколая, Різдва, Великодня та ін.

Батьківський комітет сприяння українській мові в Манітобі (БКСУММ) сприяє просуванню, розвитку і поширенню Англо-Української Двомовної Програми в Манітобі (АУДП). БКСУММ – парасолькова організація, яка забезпечує об'єднання батьківських комітетів з усіх 12-ти шкіл, що підтримують Англо-Українську Двомовну Програму. Програма забезпечує баланс між англійською та українською мовами, дозволяючи кожному студенту набувати розуміння мови, знання традицій та культурної спадщини. Основна мета БКСУММ: підтримувати Англо-Українську Двомовну Програму в провінції Манітоба; допомагати батьківським організаціям відповідати їх цілям як для школи, так і для усієї Програми; співпрацювати з Міністерством Освіти Манітоби, громадськістю і молоддю, щоб забезпечити підтримку учбового плану відповідним вимогам наказу провінції; підвищувати програмування для студентів Англо-Української Двомовної Програми, забезпечуючи можливість студентам з усієї Манітоби зустрічатися і брати активну участь у різних діях, що проходять в Програмі; забезпечувати відповідними ресурсами вчителів Англо-Української Двомовної Програми; збагачувати учбовий план, щоб відобразити українську культуру та її значення, що успішно відповідатиме духовним, інтелектуальним, соціальним і фізичним потребам наших студентів; співпрацювати з іншими організаціями і провінціями, щоб розширити інформаційну базу АУДП; зацікавити студентів у вивченні українсько-канадської спадщини для отримання високих кредитів у школі [12].

Для того, щоб скласти більш повне уявлення про українську систему освіти Канади, розглянемо її на прикладі провінції Манітоба. Для означення українського дошкілля вживається термін «садочок». Програми такого типу встановлюють зв'язки молодих родин з дітьми з українською громадою. Садочки допомагають батькам виховувати дітей в оточенні української мови і культури. Дошкільні програми такого типу розраховані на дітей 3-5 років. Тижневий розклад, місце, тип програми і кваліфікації вчителів можуть бути різними. Більшість дошкільних програм – веселі й освітні; вони пропонують приємну атмосферу з мови, ігор, пісень, музики, дитячих казок, рукоділля та розваг. Дошкільні заняття звичайно тривають дві години і проводяться два або три рази на тиждень. Батьки і спонсори з громади добровільно наглядають за програмами, фінансами, «польовими» екскурсіями, в той час як учитель організовує програму навчання та все, що її стосується.

Для 5-літніх дітей в Манітобі існують україномовні підготовчі програми, які відбуваються протягом шкільного дня. Діти приходять кожного другого дня протягом навчального року. Програми ведуться кваліфікованими вчителями, які викладають українську мову згідно з програмою навчання для підготовчих класів [11]. У програмі для двомовного навчання (відбувається навчання як англійською, так і українською мовами) заохочується використання української мови протягом цілого дня. У середній школі українська мова викладається як предмет, лише невелика частина дня відводиться навчанню української мови [6].

Окремою ланкою української освіти в Манітобі є позашкільні програми (або, як їх ще називають, післяшкільні), основою яких є програма під назвою «Рідна школа». Ці українські програми, організовані і запропоновані місцевими громадськими групами, як правило, відбуваються один раз на тиждень після школи. Програма часто складається з вивчення мови, культури, історії й духовності. Українські програми поза школою є додатковим зобов'язанням у родинному розкладі, подібно до занять з музики, танцю, плавання та спорту [6]. Щодо шкільних україномовних програм, то вони можуть бути або двомовними

(українська мова використовується при вивченні декількох предметів протягом половини шкільного дня), або серцевими (викладання української мови як шкільного предмета).

У 9-12-х класах школярі отримують перевагу одержати провінційні кредити (заліки), визнані провінційними міністерствами освіти, на успішне завершення курсів української мови. Кредитні курси викладаються протягом шкільного дня, після школи, заочно або протягом літніх місяців [6].

Щодо статистики про школярів, які сьогодні вивчають українську мову в державних школах Канади, то можемо навести такі дані: у провінції Альберта ця кількість становить близько 1 800 учнів, у Манітобі – 700 осіб, у Саскачевані – близько 700 осіб, в Онтаріо – десь 2000 осіб [7, с. 6].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що викладання для школярів початкової (6-13 років) та середньої (14-18 років) школи у провінції Манітоба запроваджується у три способи: двомовне, дистанційне й літне. Школярів заохочують вибирати спосіб викладання, який найбільше задовольняє їхні особисті потреби, залежно від місцезнаходження їх школи, розкладу занять і наявності викладачів. Існують також позашкільні програми – «Рідні школи». Школярі середньої школи, які зацікавлені в українських курсах, мають додаткову перевагу одержати провінційний кредит (залік) за кожен успішно завершений курс.

Для дорослих (19-ти років і старших) курси української мови проводяться у формальній обстановці, такій, як університетський курс, або в більш неформальних рамках, таких, як курс розмовної мови, запропонований громадською організацією. У деяких курсах студенти надають перевагу самостійному навчанню або ж можуть вирішити поїхати в Україну для повного мовного практикування.

У Канаді також існують широкі можливості одержати вищу українознавчу освіту. У ряді університетів – Саскатунський, Альбертський, Манітобський, Монреальський, Оттавський, Торонтський – можна здобути диплом з української мови. Україністику (мова, література, народознавство, історія, соціологія, культура) викладають у 12 університетах Канади [3, с. 504].

Отже, як зазначив дослідник І. Соколовський, з усіх країн західної діаспори найбільший потенціал для розвитку ефективної україномовної освіти для дітей має Канада. Українська мова вивчається в державних школах Канади протягом ста років. Сучасна україномовна освіта в державних школах Канади закріплюється законодавством та урядовою політикою [7, с. 7].

Таким чином, можемо підсумувати, що одним із визначальних чинників збереження етнокультурної самобутності, як доводить досвід української діаспори Канади, є система національної освіти, яка дає не лише знання рідної мови, а й забезпечує національне виховання. На сьогодні українська освіта у цій країні включає в себе усі ланки освіти: від дошкільних (дитячих садків, класів передшкільля), позашкільних («Рідних шкіл», літніх таборів, гуртків тощо), шкільних програм (двомовних і серцевих) аж до отримання вищої українознавчої освіти (через здобуття диплома з української мови у ряді університетів, а також ознайомлення з українознавчими дисциплінами). Значення українського шкільництва у Канаді полягає в тому, що за його допомогою відбувається не лише протидія асиміляційним процесам, а й залучення молодих поколінь до українського культурного масиву. Батьківські комітети відіграють важливу роль у розвитку Двомовної Програми, забезпечуючи підтримку та розвиток української мови та культури.

1. Ukrainian maple pages. Business and community directory. – Toronto, 2005.
2. Божук Л. Шкільництво закордонних українців як спосіб ширення українськості // Піскун В. М., Ціпка А. В., Щербатюк О. В. та ін. Українство у світі: традиційність культури та спільнотні взаємини. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2004.
3. Дьолог О. С. Українознавчі культурні та освітні центри у діаспорі США і Канади// Збірник наукових праць НДІУ. – К., 2004. – Т. III.
4. Євтух В. Б., Ковальчук О. О. Українці в Канаді. – К.: «Будівельник», 1993.
5. Мафтин Л. В., Лапко Я. М. Українознавчий контекст діяльності Ліги українських католицьких жінок Канади (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.)// Збірник наукових праць НДІУ. – К., 2005. – Т. V.
6. HYPERLINK http://www.sesd.sk.ca/ukrainian/ukr_sitemap.htm.
7. http://www.ukrainealberta.com.ua/docfile/word_ukr_education_sokolovski.doc.

8. http://www.ukrainealberta.com.ua/docfile/word_ukr_education_sokolovski_2.
9. Shur, Patricia Ann. The Creation and Development of Manitoba's English-Ukrainian Bilingual Program (1976-93). A Thesis/Practicum. University of Manitoba, 2002. 411.
10. Білаш Борислав Н. Англійсько-Українське шкільництво в державній системі Манітоби. – Вінніпег: Укр. вільний Університет, 1984. – 223 с.
11. <http://www.edu.gov.mb.ca/k12/cur/languages/ukrainian/index.html>.
12. www.mpue.ca.

Наталя Стасула

ПОДОЛАННЯ МОВНОГО БАР'ЄРА. ПРОБЛЕМА ОМОНІМІЇ ТА ПАРОНІМІЇ

Вступ

Після прибуття в іноземну державу найперша складність, з якою стикається людина – це мова. І не важливо, яка це мова (окрім рідної) і як добре ви нею володієте, адже завжди у Вашій пам'яті залишаються добре закладені фонові знання тієї мови, в середовищі якої Ви виростили і які можуть завадити Вам при вживанні іншої мови. У цій статті розглядається, так би мовити, зв'язок між українською мовою та однією з найбільш поширених мов у світі – англійською. Одна з найпоширеніших проблем, яка постає перед користувачем англійської мови і, слід зауважити, зазвичай відбувається на підсвідомому рівні в процесі мовлення, причиною якої також частково є і знання рідної мови, – це омонімія та паронімія.

Омонімія -- від грецького «homos» – «однаковий» та «onuma» – «ім'я». **Таке явище, коли слова збігаються за формою і не мають нічого спільного за змістом, називається омонімією** (від грецького «однойменність»). Лексичні омоніми – слова, однакові за звучанням, які не мають спільних елементів змісту (сем) і не пов'язані асоціативно. Виникнення в мові омонімів викликано різними причинами. В результаті звукових змін може відбутися збіг раніше різних за звучанням слів. До появи омонімів може призвести запозичення іноземного слова. Омоніми з'являються, коли однакові за звучанням слова були запозичені певною мовою з різних джерел: «рейд» (місце стоянки кораблів; з голландської мови) та «рейд» (військовий наскок у тил противника; з англійської мови). Тут також має місце поняття міжмовної омонімії [1; 143].

Міжмовні омоніми – це слова, словосполучення або інші мовленнєві одиниці, що однаково (дуже близько, подібно) звучать у двох мовах (які контактують), проте мають різні значення, подекуди – різні стилістичні характеристики. Наявність міжмовних омонімів може бути кваліфікована як лінгвістична універсалія. Міжмовні омоніми – це проблема мовознавства, проблема методики вивчення й навчання мови й, головним чином, проблема перекладу. Оскільки переклади здійснюються у багатьох сферах життя суспільства, то міжмовні омоніми – проблема міжнародного спілкування через переклад.

Запозичене із східних мов слово магазин в українській мові вживається із значеннями 1) крамниця, 2) склад для зберігання чого-небудь, 3) коробка, трубка тощо для однорідних предметів у механізмі або приладі. В англійській мові є лексема magazine, подібна формально до попередніх, проте в англійській мові так називають журнал. Це міжмовні омоніми, або інтернаціоналізми. Інтернаціоналізми поділяють на: справжні, повні та часткові [2; 135].

Справжні не становлять небезпеки для мовця. Наприклад:

- norm – норма;
- paradox – парадокс
- automatic – автоматичний
- aspect – аспект
- conceptual – концептуальний
- plan – план
- marker – маркер
- principle – принцип
- object – об'єкт
- percent – процент

- tradition – традиція
- role – роль [1; 143]

Повні інтернаціоналізми – це слова, значення яких повністю відмінне, і значення не збігається з формою. Наприклад: [1; 144].

Complement	додаток, а не комплімент;
Elegant	стрункий, а не елегантний;
Familiar	знайомий, а не фамільярний;
Figure	цифра або малюнок, але не фігура
Scholar	вчений, а не школяр;
Order	порядок, а не ордер;
Expertise	компетентність, а не експертиза;
Manuscript	рукопис, а не манускрипт;
Objective	мета, а не об'єктив;
Intelligence	розум, а не інтелігенція;
Composition	склад, а не композиція [3; 56]

Часткові інтернаціоналізми, або псевдо-інтернаціоналізми, є дуже небезпечними – вони мають декілька значень і лише в одному з них вони є інтернаціоналізмами, наприклад: [1; 144].

- Construction – конструкція і побудова
- Regular – регулярний і закономірний
- Address – адреса і звертання
- Speaker – спікер і промовець
- Final – фінал і заключний
- Stress – стрес і наголос
- Pilot – пілот і лоцман
- Selection – селекція і вибір
- License – ліцензія і дозвіл
- Progression – прогресія і просування
- Limit – ліміт і межа
- Test – тест і перевірка [3; 67]

Пароніми (від гр. para – поблизу, поруч і опута – ім'я) – **це слова (пари слів), які мають подібність у морфологічній будові (близькі за фонетичним складом), але розрізняються за значенням.** Не всі слова, схожі за звучанням, можна вважати паронімами. До паронімічних належать тільки ті, що мають невелику відмінність у вимові, наприклад: [1; 146]

- **affect – effect:** впливати на – результат, наслідок, вплив
- **continuous – continual:** неперервний – безперебійний
- **director – directory:** директор – довідник (telephone directory – телефонний довідник)
- **momentary – momentous:** миттєвий – важливий, значний
- **economy – economics:** економіка, господарство(система) – економіка(наука)
- **economic – economical:** економічний (пов'язаний із економікою); вигідний, рентабельний – економічний
- **effective – efficient:** ефективний, ефектний, фактичний, реальний (an effective campaign; effective methods; an effective speaker; an effective) [4; 20].

У зв'язку з явищем паронімії, тобто неможливістю взаємозаміни мовних паронімів в різних фразах, постає питання про варіантність – можливість взаємозаміни без перекручування змісту тієї або іншої фрази. До варіантності слова відносяться такі випадки, як *advance, advancement; analytic, analytical*, де зовнішнє розходження не веде до розриву тотожності слова.

Змішання або неправильне вживання паронімів чи омонімів може призвести до грубих лексичних помилок, до каламбурів або може стати причиною комічних ситуацій. Тобто можна відзначити, що, вживаючи пароніми в мовленні, треба бути досить обережним, щоб фраза не виявилась абсурдною, що свідчить про неосвіченість людини [1; 145].

З паронімами тісно стикаються омоніми. Основне розходження паронімів і омонімів укладено в їхньому фонетичному оформленні. Якщо омоніми у своєму звучанні повністю тотожні, то пароніми мають лише часткову звукову подібність.

Бути знайомим з явищем омонімії та паронімії є суттєво важливим для користувачів англійської мови. Як порівнював Марк Твен – різниця між правильним словом і майже правильним словом така сама, як між словами **lightning** (блискавка) та **lightning bug** (світлячок).

1. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Термінологічні і жанрово-стилістичні труднощі. – Київ-Кременчук, 1999. – 252 с.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця: «Нова Книга», 2003. – 478 с.
3. Словник омонімів української мови./ Уклад. Демська О. М., Кульчицький І. М. – Львів: Фенікс, 1996. – 223 с.
4. Словник паронімів української мови / Уклад. Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – Київ: Радянська школа, 1986. – 221 с.
5. Longman Dictionary of Contemporary English. Pearson Education Limited, 2001. – 1668 p.
6. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. International Student Edition. Macmillan Publishers Limited, 2002. – 1692 p.

Оксана Туркевич

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОСИСТЕМИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ПРОТЯГОМ НОВІТНЬОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Розвиток мовної освіти в Україні у XXI столітті відбувається в умовах європейської інтеграції. У сфері викладання іноземних мов, а отже і української мови для іноземців, мають місце зміни, спричинені нововведеннями у сфері вищої освіти.

Основною тенденцією підручникотворення є врахування нормативних правил, описаних у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти. Змістові і формальні вимоги до процесу викладання української мови як іноземної впливають на формування терміносистеми методики викладання УМІ.

Розвиток методичної науки відбувається у якісно новій площині. Кількісне поповнення практичних матеріалів, тобто різного типу навчальних посібників для іноземців, випереджає створення комплексних академічних наукових праць, наприклад, методичних посібників, присвячених проблемам викладання української мови в іншомовній аудиторії. Аналіз різноаспектних теоретичних питань з методики викладання УМІ здійснено у численних наукових статтях, а починаючи з 2003 року – у дисертаційних дослідженнях О. Палкої [9] та Н. Василенко [4].

Предметом аналізу є навчальні книги з УМІ, які надруковані за кордоном, починаючи із 2000 року. Якщо більшість посібників (до і на початку 90-х) була призначена для російськомовних або англійськомовних студентів, то після 2000 року з'являються посібники з УМІ для навчання студентів із різних країн: поляків («Українська мова: практичний курс для поляків» [3], «Українська мова. Поглиблений практичний курс» [4]), німців (Schubert Ludmila «Ukrainisch für Anfänger und Fortgeschrittene» [16]), японців («Розмовна мова та граматики: Вступ до основ мови. Новий вислів – українська мова» [7]) тощо. Такі книги надруковані переважно поза межами України, проте терміни, які вони містять, безумовно впливають на формування методичної системи понять.

Термінологіями навчальних видань сучасного етапу розвитку методики закономірно доповнюють тематичні групи загального методичного термінофонду.

Спочатку здійснимо коротку характеристику Інтернет-видань, спрямованих на навчання іноземців української мови інтерактивним способом.

Оригінальний он-лайн курс із вивчення польської та української мов як іноземних створено у

Польщі. Курс «адресований до футбольних уболівальників, які 2012 року відвідають Польщу й Україну під час чемпіонату Європи з футболу. Мовний курс подається таким чином, щоб навчальний процес міг здійснюватися в межах самоосвіти. Граматичний матеріал і лексику обмежено виключно до рівня A1 (початковий рівень). Виняток становить футбольна лексика.

Курс поділений на уроки. Кожен з них стосується типових комунікативних ситуацій, напр. на вулиці, у крамниці, в ресторані тощо. Важливу функцію в курсі виконує перший урок, в якому представлено мовні форми за допомогою анімацій, малюнків та звукових файлів. Кожен урок, окрім основного навчального матеріалу, містить: вправи, граматичні форми та нову лексику» [18].

Детальна інформація про призначення і структуру курсу дозволяє виявити методичні термінолексеми різних тематичних груп: *мовний курс, рівень A1, початковий рівень* (власне методична основа навчання мови як іноземної); *граматичний матеріал, футбольна лексика, комунікативна ситуація, мовні форми, граматичні форми* (конкретно методична основа навчання лексики та граматики); *анімація малюнок, звуковий файл* (засоби навчання); *самоосвіта* (дидактична основа навчання).

Освітнім проектом, розробленим у Канадському інституті українських студій, а конкретніше – в Українському мовно-освітньому центрі (Ukrainian Language Education Centre (ULEC)), є Nova (Nova: Ukrainian-Language Development Series³⁶) – серія он-лайн матеріалів для викладача і студента з метою вивчення української мови як іноземної найбільш ефективним способом. Nova – це багаторівнева програма для навчання української мови іноземцями, яку розробила О. Білаш [15].

Подібним проектом є Інтернет-портал українознавчих студій (The Ukrainian Knowledge Internet Portal, UKiP) Консорціуму – це консорціум організацій, які зацікавлені у розвитку та поширенні он-лайн ресурсів для вивчення української мови та культури. Його штаб-квартира розташована в Едмонтоні, провінція Альберта. Консорціум UKiP координує міжпровінційну мережу інституцій, які розвивають і надають двомовні (українсько-англійські) он-лайн навчальні ресурси для канадських шкіл та позашкільних установ, а також для всесвітньої аудиторії [17].

Видання такого типу навчально-методичного забезпечення є дуже важливим аспектом для новітнього розвитку методики викладання української мови як іноземної, а також сприяє термінологічному поповненню науки спеціальними одиницями на позначення нових понять, спричинених науковим розвитком. Термінолексеми, які детальніше проаналізуємо, формують окрему підгрупу «Інтернет у системі навчання» у межах тематичної групи «організаційні форми навчання УМІ».

Термінолексеми Інтернет-видання, Інтернет-портал, серія он-лайн матеріалів для викладача і студента, багаторівнева програма для навчання, он-лайн ресурси для вивчення української мови та культури, он-лайн навчальні ресурси є частиною певного виду дистанційного навчання.

Найкраще і найповніше терміни такої форми навчання в українській науці описав Б. Шуневич. «Для полегшення взаєморозуміння між спеціалістами, науковцями в галузі дистанційного навчання запропоновано використовувати загальний термін і його аббревіатуру, що об'єднували б кореспондентське навчання і навчання, яке нині називається дистанційним, як такі, що відбуваються на відстані, а потім окремими поняттями до цього терміна позначити всі види навчання, які зараз здійснюються дистанційно, наприклад відповідно до чотирьох чи п'яти поколінь у розвитку навчання на відстані. Прикладом такого терміна може бути *технологія дистанційного навчання (ТДН) низького рівня* (навчальні матеріали на паперових носіях), *середнього рівня* (аудіо- і відеоматеріали, компакт-диски та ін., відомого в країнах СНД як портфельна *ТДН*, а також аудіо- та телекомунікації) і *високого рівня* (Інтернет / WWW, відомого як *мережева ТДН*) [12, с. 11].

Згідно із цією теорією, яку ми візьмемо за основу для пояснення усіх терміноодиниць, пов'язаних із технологіями дистанційного навчання української мови як іноземної, зазначені вище термінолексеми належать до високого рівня технологій ДН.

Родовий термін *дистанційне навчання* означає «форма опосередкованого за допомогою комп'ютерних технологій спілкування викладача зі студентом (студентами)» [1, с. 73].

Терміни заочне навчання, кореспондентське навчання, портфельне навчання, кейсове навчання, дистанційне навчання, електронне навчання, електронне дистанційне навчання, онлайнове навчання, відкрите навчання, а також група термінів: дистанційний курс, Веб-курс, електронний підручник /

³⁶ Nova: Ukrainian-Language Development Series. Доступно з: www.ualberta.ca/~ulec/pub_nova.html

посібник, електронна версія підручника / посібника належать до педагогічних терміноодиниць, проте активно функціонуючи у методичних працях, присвячених проблемам викладання УМІ, уточнюються певними конкретизаторами, що модифікують основне педагогічне значення відповідно до умов навчання УМІ.

Дистанційним курсом із вивчення української мови як іноземної, створеним в Україні, є проект «Golden Gates to Ukrainian».

Метою дистанційного курсу «Українська мова для іноземних громадян» у межах зазначеного проекту є «прискорення адаптації іноземних громадян, які планують протягом деякого часу жити, працювати або навчатись в Україні, до мовного та культурного середовища країни. Дистанційний курс адресований англомовним користувачам та спрямований не тільки на опанування мовних навичок, а й на занурення в культурне та комунікаційне середовище сучасної України.

Курс містить 9 навчальних тем, які вивчаються протягом 28 уроків, спеціально підібрані дидактичні вправи, мультимедійні навчальні матеріали, аудіозаписи. Результативність процесу навчання значно підвищується за рахунок тестування» [19].

Термінолексеми, які використано для пояснення змісту дистанційного курсу, належать до тематичних підгруп: зміст навчання: *вміння читання, писання, розуміння та мовлення, комунікаційні навички, навчальна тема*, засоби навчання: *мультимедійні навчальні матеріали, аудіозаписи*, вправи у системі навчання: *дидактичні вправи*, контроль навчання: *тестування*, умови навчання: *мовне, культурне, комунікаційне середовище*.

Проаналізуємо детальніше значення термінолексеми *тестування* у системі методичних понять. Термін *тестування* охоплює сукупність тестів, які проводять з певною метою.

Термін *тест* та усі суміжні термінолексеми відносимо до тематичної підгрупи «контроль у системі навчання». Тест об'єднує цілу мікросистему понять на позначення особливого типу контролю, тому виділяємо тематичне поле «тест у системі навчання УМІ».

Вважаємо, що найповніше значення терміна *тест* як базової одиниці такої мікросистеми – це «підготовлений згідно з певними вимогами комплекс завдань, які пройшли попереднє випробування з метою визначення показників його якості, дозволяють виявити в учасників тесту ступінь їх мовної (лінгвістичної) та мовленнєвої (комунікативної) компетенції і результати якого піддаються певному оцінюванню за задалегідь сформованими критеріями. (Тлумачення на основі В. О. Коккота у книзі [11].

Отже, тест з української мови як іноземної є «формою контролю іншомовної компетенції». [8]

У навчальних виданнях з УМІ термін *тест* майже не вживається, на відміну від наукових праць з методики викладання УМІ, де ця спеціальна терміноодиниця комплексно описана.

Термін *тестування* виступає синонімною одиницею до комплексний тест у контексті провести тестування / комплексний тест.

Мовознавець О. Антонів ґрунтовно окреслила структуру комплексного тесту для контролю компетенції студентів, що «складається з тестових завдань, які об'єднують у субтести». Своєю чергою, до субтесту «входять зразки вправ, спрямованих на один конкретний об'єкт перевірки, наприклад, визначення рівня володіння лексичними або граматичними навичками, уміннями читати, слухати, говорити, писати».

Термін *тест* уточнюється різнотипними атрибутивними конкретизаторами. Вживання термінолексем на позначення типів тестів ще не досить чітко диференційоване в лінгводидактиці. На наш погляд, найповнішу класифікацію тестів з української мови як іноземної за різними ознаками створила О. Антонів:

- 1) з метою контролю: тести загального володіння іноземною мовою, тести розподілу за рівнем знань, діагностичні тести, тести навчальних досягнень;
- 2) за спрямованістю: дискретні тести, інтегральні тестові завдання;
- 3) за формою виконання: усні та письмові;
- 4) за функціями: навчальні та контрольні;
- 5) за об'єктом контролю: тести, спрямовані на виявлення власне мовної підготовки студентів; тестові завдання, що визначають рівень сформованості мовленнєвих умінь та навичок, тестові завдання для перевірки рівня засвоєння мовного матеріалу (лексичні вправи, граматичні вправи);
- 6) зважаючи на прийоми тестування та враховуючи структуру тестового завдання і спосіб

оформлення відповіді: вибіркові тести і тести з вільно конструйованими відповідями [1].

Зазначена класифікація сприяє системній організації терміноодиниць тематичної групи «контроль у системі навчання».

Крім описаних видів тестів, у методиці викладання іноземних мов існує велика кількість тестових завдань відповідно до способу виконання: тест-інтерв'ю, рольова гра, сценарій, тест-«симуляція», тест-дискусія (тест-скерована дискусія, тест-вільна дискусія), тест-реплікування, тест-усне повідомлення, тест-перифраза, тест на зразок мозаїки, тест прогнозування, тест-відновлення діалогу, тест-асоціація, тест-диктант, диктант на фоні шуму, візуальний тест (клоуз-тест), аудіоклоузтест, тест-реферування, тест-план, тест-висловлення, тест-рецензія, тест-лист, тест-редагування, тест-списування, тест-переклад [6].

Таким чином, запровадження тестового контролю компетенцій іноземного студента у навчальний процес з УМІ зумовила появу великої кількості терміноодиниць, що позначають різновиди тестових завдань, етапи виконання та структуру тесту.

Крім Інтернет-видань, інноваційними засобами навчання є аудіолінгвальні навчальні посібники.

Аудіолінгвальним виданням, що створене поза межами України і функціонує для навчання іноземців у багатьох країнах світу, є «Українська для початківців (електронний ресурс)» [13], який складається із посібника аудіо- та відео-уроків, робочого зошита для студента. Включає 23 відеокліпи та понад 7500 аудіозаписів носіїв мови і вправи, що містять диктанти для слухання, які дозволяють студентам оволодіти основами говоріння і розуміння сучасної української мови.

Із інформації про призначення такого типу посібника виявляємо термінолексеми тематичної групи «засоби навчання»: *відеокліп, аудіозапис, диктанти для слухання, робочий зошит для студента.* Аудіо- та відеоурок – як термінолексеми на пояснення частини навчального посібника.

Таким чином, новітні форми організації навчального процесу і навчальні посібники, що їх відображають, значно удосконалюють та спрощують вивчення української мови студентами зі всього світу. Внаслідок такого процесу методична терміносистема поповнюється багатьма новими спеціальними одиницями, які обростають термінологічним методичним значенням.

Отже, сучасні тенденції розвитку лінгводидактики, що вже запроваджені за кордоном, полягають у використанні он-лайн книг, аудіо-посібників як для студента, так і для викладача. Термінолексеми, які позначають такі реалії та явища, активно впливають на формування терміносистеми.

Аналітичний огляд навчальних посібників і підручників з УМІ новітнього етапу розвитку лінгводидактики сприяє комплексному дослідженню процесу становлення методики навчання УМІ та розвитку її термінології.

Як наука, що досліджує закономірності викладання української мови іноземцям, методика викладання УМІ утворилася тоді, коли сформувалися її базові категорії, які стали основою ієрархічної системи методичних понять.

Враховуючи специфіку існування галузі в умовах мовної ситуації, що склалася в Україні, та специфічного функціонування методики викладання УМІ поза межами державної території – у місцях проживання закордонного українства, **виділяємо джерела становлення терміносистеми методики викладання УМІ:**

Процес впливу навчальних видань із УМІ на виформовування термінології є двостороннім. Якщо спершу існувала закономірність, що наукова інформація з навчальних посібників та підручників з УМІ впливає на становлення термінології науки, що і було предметом нашого опису, то наступним етапом стане зворотній процес – уніфіковані лінгводидактичні терміни сприятимуть точності терміносистеми методики викладання УМІ, а отже – більшій науковості практики підручникотворення з української мови як іноземної.

1. Антонів О. Дистанційне вивчення української мови як іноземної (тестовий контроль лексичної компетенції) // *TeKa Kom. Pol.-Ukr. Związ. Kult.* – OL PAN, 2008, S. 73–82. – Доступно з: www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TZwiaz3/8Antoniv.pdf
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. – К.: «Довіра», 2007. – 205 с.
3. Белей О. О. Українська мова: практичний курс для поляків. – Львів, 2003. – 71 с.
4. Василенко В. Українська мова. Поглиблений практичний курс. – Т. 1 – 2. – Poznan: Wydawnictwo naukowe uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2001. – 600 s.
5. Василенко Н. Формування орфоепічних умінь і навичок з української мови у арабськомовних студентів: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 [Електронний ресурс] / Н. В. Василенко; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 22 с. – укр.
6. Довгий І. Мультимедійні засоби у вивченні української мови як іноземної з допомогою інтернет-технологій).
7. Забуранна О., Суровий В. «Розмовна мова та граматики: Вступ до основ мови. Новий вислів – українська мова». – Японія. – 162 с.
8. Мазурик Д., Кревс В. Комплексний тест як різновид проміжного контролю знань // *Теорія і практика викладання української мови як іноземної: Зб. наук. праць.* – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 38-41.
9. Палка О. Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 [Електронний ресурс] / О. В. Палка; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2003. – 18 с.: рис. – укр.
10. Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 [Електронний ресурс] / Б. І. Шуневич; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2008. – 36 с. – укр. – С. 11.
11. Тести з англійської мови: Підсумкові, випускні, вступні / Під ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1995. – 143 с.
12. Шуневич Б. І. Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 [Електронний ресурс] / Б. І. Шуневич; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2008. – 36 с. – укр. – С. 11.
13. *Beginning Ukrainian (electronic resource)* / by Oksana Sachyk. – University of Arizona. – 2005.
14. *Modern Ukrainian.* By Assya Humesky. – University of Michigan (3rd edition). Canadian institute of Ukrainian studies. – Edmonton-Toronto, 2001. – 440 p.
15. *Nova: Ukrainian-Language Development Series.* Доступно з:
16. Schubert Ludmila *Ukrainisch für Anfänger und Fortgeschrittene.* – Wiesbaden: harrassowitz Verlag, 2008. – 312 S.
17. Доступно з: <http://www.oomroom.ca/ukr/about.htm>
18. Доступно із: <http://www.eurolang2012.com/>
19. Доступно з http://uiite.kpi.ua/ua/projects/self_edu/golden_gates_project/

Ярина Турчин

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ, ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Початок ХХ ст. позначився для України значним зростанням політичного піднесення. Вже з другої половини ХІХ ст. питання про державне самовизначення недержавних народів набуло значної актуальності і поширення. Українська політична та інтелектуальна еліта не змогла залишитися осторонь від вирішення проблем державної незалежності, а тому активно включилась в наукову та політичну діяльність. Ідеї державотворення, що зародились в українському інтелектуальному середовищі кінця ХІХ – початку ХХ ст., стали основою політичної активності українців у 1917-1920 рр., а після поразки національно-визвольних змагань українські вчені продовжували науково-теоретичні пошуки можливих шляхів розвитку Української держави в еміграції, аналізуючи невдалий державотворчий досвід та помилки на шляху незалежного державного будівництва.

Діяльність тогочасної вітчизняної наукової і політичної еміграції здійснювалась в умовах бездержавності українського народу, а тому в середовищі світової спільноти є дійсно унікальним явищем. Створені нею освітні та громадсько-політичні інституції виступали певною політичною та ідеологічною альтернативою радянській системі. Ці новітні утворення давали «демократичну відповідь на реальний стан в Україні, де тоталітарний режим унеможлиблював вільний демократичний і плюралістичний процес суспільної організації» [5, с. 11]. Іншою важливою рисою було те, що, представляючи різні ідейно-політичні течії, політичні емігранти об'єднувались навколо спільної мети – побудови незалежної і самостійної України.

Фактично у першій половині 20-х рр. ХХ ст. визначилися три основних центри вітчизняної наукової еміграції як складової частини еміграції політичної – Відень, Берлін і Прага. Слід зазначити, що українська державницька ідея набула особливого поширення на теренах Чехословаччини. Концепції державотворення української еміграції в Чехословаччині найповніше віддзеркалюють процеси національного становлення і ті катастрофи, що випали на долю української політичної нації. У бурхливій для процесу українського державотворення 1917-1920 рр., коли частина українських земель увійшла до складу Чеської Республіки, Прага стала Меккою для багатьох політичних діячів з України, які змушені були рятуватись від переслідувань радянської влади. Знані ідеологи та практики українського відродження – М. Грушевський, Д. Дорошенко, В. Старосольський, О. Ейхельман, С. Шелухін, С. Дністрянський, Р. Лещенко та інші – знайшли у Празі розуміння і підтримку.

Відомий громадсько-політичний діяч, науковець, теоретик українського визвольного руху – С. Шелухін у 1926 р. писав: «Завдяки допомозі республіканського чехословацького уряду українська еміграція має: 1. Український університет з факультетом права і суспільних наук та філософічним факультетом з відділами: а. історико-філологічним та б. природописно-математичним; 2. Вищий педагогічний інститут імені Драгоманова; 3. Агрономічну академію в Подебрадах; 4. Соціологічний інститут в Празі. Окрім цього існує багато культурних, просвітніх і економічних організацій серед українського студентства і громадянства. Чехословацька республіка – це витвір чистої демократії!» [8]. Тогочасні вищі школи, щиросердечно відкриті чеською владою для українства – Український Вільний університет, Українська господарська академія в Подебрадах, Український високий педагогічний інститут імені М. Драгоманова – стали світовим мегаполісом українського інтелектуального та політичного життя на еміграції. Надзвичайно важливим є й те, що протягом свого функціонування українські наукові осередки у Празі намагалися активно впливати на суспільно-політичне життя в Україні.

Особливо плідною в напрямку розвитку політичних і правових ідей була діяльність Українського Вільного університету – першого вищого навчального закладу і наукової установи української еміграції за кордоном. Його урочисте відкриття відбулося 17 січня 1921 р. у Відні за ініціативи Союзу українських журналістів і письменників. Згодом осідок УВУ було перенесено до Праги. У Статуті УВУ зазначалося, що «Український університет в Празі є наукова інституція загального університетського типу; метою УВУ є: розвиток української науки; підготувати для України освічених працівників на полі наукової і практичної діяльності...» [4]. Становлення УВУ в Празі стало можливим за декількох причин. Це і прихильність чеської влади до українців, і наявність у численних архівах, бібліотеках, музеях значного матеріалу з

історії слов'янського світу, що відкривало новий простір для українських досліджень, і, безперечно, це кадровий потенціал УВУ, який характеризувався усталеними традиціями науково-дослідницької роботи, сформованими ще на батьківщині [1, с. 49]. Вже у перші два роки свого існування він згуртував навколо себе найкращі науково-викладацькі сили, особливо із політико-правової науки. Описуючи внесок УВУ у розвиток української наукової думки, Д. Дорошенко відзначає особливі досягнення проф. Горбачевського, С. Смаль-Стоцького, Ф. Щербини, О. Ейхельмана та ін. [2, с. 4.]

Відомий дослідник української діаспори С. Віднянський погоджується з думкою, що запорукою плідної діяльності УВУ у Празі став високий фаховий рівень його професорсько-викладацького складу, наукова кваліфікація якого постійно зростала [1, с. 50]. Ректорами УВУ в різний час були О. Колесса, С. Дністрянський, І. Горбачевський, Д. Антонович, А. Яковлів та ін. Деканами філологічного факультету стали С. Дністрянський, Д. Дорошенко, О. Колесса; правничий факультет очолювали О. Ейхельман, Р. Лашенко, В. Старосольський, С. Шелухін та ін. У 1920-1930 рр. до викладацького складу УВУ входили науковці світового рівня. У «празький» період функціонування УВУ діяли факультет права і суспільних наук, а також філософський. Загалом на факультеті права і суспільних наук читалися лекції з 22 предметів.

Зусиллями УВУ були опубліковані наукові дослідження, де розкривалися питання організації держави, правове врегулювання суспільно-політичних відносин, а також політичні підстави української державності та напрямки її розвитку тощо. Безперечно, із заснуванням Українського Вільного університету в Празі розпочалася нова стадія розвитку української політичної думки. Цілком обґрунтованим є твердження, що найбільший внесок у розвиток української політико-правової науки зробив саме УВУ у Празі, професори якого на високому рівні репрезентували українську університетську науку в Європі. Поступово завдяки їх роботі УВУ перетворився у повноцінний університет західноєвропейського типу [7].

Празький період 24-річного існування УВУ закінчився у 1945 р., коли радянська окупаційна влада винесла рішення про його ліквідацію. Так розпочався третій – мюнхенський період (після віденського і празького) існування УВУ. Початок діяльності Університету в Мюнхені був доволі важким з огляду на його недостатнє матеріальне забезпечення. Так, І. Буртик, досліджуючи історію Фундації УВУ, пише: «Професори, часто безвинагородно, без нарікань викладали в неопалених залах та допомагали в праці студентам. Для студентів не було помешкань, ні стипендій, проте, незважаючи на важкі умови, студенти заповнювали аудиторії Університету» [3, с. 45]. В окреслений період до викладацького складу УВУ входили такі відомі вчені, як Ю. Бойко-Блохін, Л. Окіншевич, М. Васильів, Б. Крупницький, Г. Ващенко, а згодом – Ю. Старосольський, В. Янів, О. Горбач, Я. Падох та ін.

Внаслідок плідної науково-дослідної і педагогічної праці у 1950 р. УВУ в Мюнхені отримав офіційне визнання Баварського уряду і право промоцій та габілітацій, тобто право надавати титули магістра, доктора і габілітованого доктора. Після проголошення незалежності України УВУ посів особливе місце у процесі формування наукового світогляду української молоді. У 1922 р. МОН України визнало правочинність дипломів УВУ. Сьогодні УВУ дає змогу українським студентам вивчати ті предмети, які в умовах Радянського Союзу були заборонені або спотворені до невпізнанності. Крім того, молодь з України має нагоду досліджувати європейські суспільно-політичні та економічні традиції, ознайомлюватися з об'ємними бібліотечними фондами країн Західної Європи. До складу Університету входять три факультети, а саме: філософський факультет, факультет україністики, факультет державних та економічних наук. Одна з найважливіших ролей Університету – бути науковим мостом між світом діаспори і сучасною Україною. Так, голова Фундації УВУ в США зазначає: «Український Вільний Університет у своїй безперервній діяльності пройшов декілька періодів: політичні зміни в такому бурхливому ХХ сторіччі диктували і визначали як місце розташування цього закладу, так і напрям наукової праці та відповідне достосування до потреб освітньої програми університету. При цьому треба відзначити, що які б зміни не пропонувало життя, пріоритет служіння інтересам українського народу залишається незмінним» [3, с. 20]. Результати діяльності УВУ засвідчують, що він є форпостом української науки, який уже 90 років існує на терені Європи і використовує свої творчі сили та чималий науковий потенціал на благо України, бо справді є науковим вікном нашої країни у Європу.

1. Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-

- Словаччині: Український вільний університет (1921 – 1945 рр.) / С. В. Віднянський. – Київ: Б. в., 1994. – 81 с.
2. Дорошенко Д. Наукова праця української еміграції за десять років (1922-1932). // Тризуб. – Париж, 1932. – Ч. 16. – С. 2-10.
 3. Історія Фундації Українського Вільного Університету. 30 років діяльності (1975-2005). – Нью Йорк: «Українська книжка», 2006. – 324 с.
 4. Матеріали Українського Університету в Празі // ЦДАВО – ф. 3882, оп. 1, спр. 7, арк. 17.
 5. Політична історія України. ХХ століття. – К. – Т. 5.
 6. Потульницький В.А. Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці) / В. А. Потульницький. – К.: Либідь, 1992. – 232 с., С. 5.
 7. Череватюк В. Б. Правоосвітня та правозахисна діяльність українських інституцій в Чехословаччині та Румунії (20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.) / В.Б.Череватюк // [http:// www. lex-line.com.ua/](http://www.lex-line.com.ua/)
 8. Шелухин С. В Чехословаччині / С.Шелухін // Український голос. – 1926. – 7 квітня.

Наталія Убийвовк

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРИДНІСТРОВ'І

З давніх часів земля Придністров'я у складі великих територіальних утворень була ареною значних історичних подій. Історики й археологи вважають цю землю своєрідним коридором, через який проходило багато племен і народів, залишаючи сліди своєї діяльності у вигляді стоянок, поселень, могильників [2, с. 22].

Праслов'янське населення – анти – проживало тут з глибокої давності, їх головною річкою був Дністер. Пізніше тут жили східнослов'янські племена тиверців й уличів, які увійшли у склад Київської Русі. Тут, як і в регіонах України, формувалась українська народність і нація, розвивалась українська мова. Таким чином, українське населення в цьому регіоні повністю автохтонне.

У домонгольський період Придністров'я з Х до ХІ ст входило у Київську Русь, у ХІІ ст. – у Галицьке князівство, пізніше – у Галицько-Волинське князівство. Монголо-татарська навала насунулася на ці землі у першій половині ХІІІ ст. і утрималась до середини ХІV ст. У 1362 році у битві на Синіх Водах війська князівства Литовського нанесли повну поразку монголо-татарам. У цей час Придністров'я входить у склад Великого князівства Литовського. У ХVІІ ст. південна частина цієї землі підпала під владу Туреччини, а північна увійшла до складу Речі Посполитої. У 1792 і 1793 роках обидві частини внаслідок російсько-турецької війни і розділу Речі Посполитої були приєднані до Росії.

Українці здавна жили на території Придністров'я. Після Полтавської битви сюди у 1709 році разом з Мазепою прибула частина українського війська, деякі з них тут і залишилися. Після зруйнування Запорозької Січі у 1775 році у Придністров'я перебралася велика кількість запорізьких козаків.

До революції кількість українців у цьому регіоні перебільшувала усі інші національності і складала 35,5 %.

У 1924 році, а також частково на території, яка зараз входить до складу України, за політичними міркуваннями була утворена Молдавська Автономна Соціалістична Республіка у складі України (УРСР). Більша частина населення цієї автономної республіки – українці, що засвідчено у Великій радянській енциклопедії за 1938 рік: молдаван – 30,1 %, українців – 48,5 %, росіян – 8,5 %, євреїв – 8,6 %, інших національностей – 4,4 % [4, с. 5].

Таким чином, з найдавніших часів ця територія відзначалась поліетнічним складом і входила в різні державні утворення.

МАРСР входила до складу Української РСР, і тому українська мова тут процвітала: вона виконувала функції державної мови, існувало багато українських шкіл, українською мовою спілкувалися, вона вживалась у діловодстві. Після утворення МРСР у 1940 році українська мова починає швидко занепадати: закриваються українські школи, українці в офіційній сфері мусили переходити на російську мову. До нашого часу виросло кілька поколінь українців у Придністров'ї, які не володіють українською мовою. Зараз

українці складають третину населення ПМР. У 1994-1995 роках лабораторія «Лінгва» Придністровського університету проводила анкетування для прояснення мовної ситуації, яке виявило, що лише незначна частина українців, що виросла у Тирасполі і Бендерах, володіють українською мовою, а ті, що розмовляють, вживають дуже русифіковану, суржикову мову. Було проаналізовано більше 600 анкет мешканців Тирасполя і частково Бендер – найбільших міст Придністров'я, що дозволило уточнити мовну ситуацію і зробити певні висновки. Проведений аналіз показав, що в найбільших містах Придністров'я відбулася значна русифікація українців, а серед молоді її можна вважати повною. В невеликих містах і селах цей процес менш помітно, але теж відбувається. Хоча селяни, особливо старшого і середнього віку, ще володіють українською мовою, але вживають її на побутовому рівні, в той час як в офіційних умовах користуються російською мовою. Тобто функції двох мов розділилися: українська мова – побутова, російська – офіційна. Внаслідок цього виникла своєрідна диглосійна ситуація, що призводить до збіднювання української мови і недостатньо глибокого володіння російською.

Людина в таких обставинах досконало не володіє жодною мовою. Це негативно діє на її світогляд, мораль, культуру, поведінку. Замість бажаної двомовності виникає «напівмовність» – звуження мовленнєвих можливостей. Українська мова, якою користуються українці Придністров'я, позбавлені можливості вивчати її у школі й користуватися на офіційному рівні, надзвичайно русифікована [3].

Становище склалося таке, що українську мову треба було відроджувати. Цьому у значній мірі сприяв закон про мови, прийнятий у 1993 році, згідно з яким три мови – російська, молдавська та українська – були визнані офіційними і проголошені рівноправними.

Справа відродження українства почалася з утворення українських товариств, а потім і Спілки українців Придністров'я, з 31 січня 1992 року почала видаватися щотижнева українська газета «Гомін» у місті Рибниця, відкрито Республіканський український теоретичний ліцей у місті Тирасполь, почала викладатися українська мова як офіційна у школах, у ПДУ ім. Т. Г. Шевченка.

За минулі роки становище значно змінилося на краще: були утворені українські середні початкові заклади: українська школа № 1 у Рибниці, Тираспольська російсько-українська школа № 1, Бендерська гімназія № 3 ім. І. П. Котляревського, майже в усіх школах Придністров'я українська мова викладається як офіційна, викладається українська мова у дитячих садках, працюють українські редакції на Республіканському радіо і телебаченні.

Великий внесок у розвиток української мови та культури у Придністров'ї належить кафедрі української філології ПДУ. Як вже говорилося, викладання української мови як офіційної почалося ще у 1993 під керівництвом кафедри російської мови. Кафедру української філології було відкрито у 1994 році. Робота почалася з нуля: не було літератури, підручників, фахівців. Завдяки допомозі керівництва університету, Республіки, України кафедра почала розвиватися.

Зараз ми маємо солідну бібліотеку, періодику, штат досвідчених фахівців. З нами співпрацюють провідні вищі навчальні заклади України: ОНУ ім. І. І. Мечникова, Південноукраїнський університет ім. К. Д. Ушинського, Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, Полтавський педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, Кам'янець-Подільський педагогічний університет, Херсонський педагогічний університет та інші.

З цих університетів до нас приїжджають читати лекції найкращі фахівці. Так, працюють вже шостий рік сумісниками на нашій кафедрі доктор філологічних наук, професор Південноукраїнського університету Т. С. Мейзерська, яка цього року очолила нашу кафедру, кандидат філологічних наук, доцент ОНУ ім. І. І. Мечникова О. Г. Шупта-В'язовська, відомий український поет, лауреат премії ім. Г. Сковороди Д. Р. Шупта.

Кілька разів до нас приїздили читати лекції такі провідні науковці, як доктор педагогічних наук, професор Херсонського університету М. І. Пентилюк, доктор філологічних наук, академік М. І. Степаненко, кандидат філологічних наук, професор Кам'янець-Подільського університету М. С. Васків та інші.

Викладачі нашої кафедри постійно підвищують свій професійний рівень, регулярно проходять стажування у провідних університетах України, друкують свої наукові роботи як у нашому університеті, так і в Україні. Двоє молодих викладачів є аспірантами Кам'янець-Подільського університету.

За роки роботи нашою кафедрою було випущено понад 150 фахівців з української мови та літератури, які працюють у школах ПМР та України. Зараз на нашій кафедрі навчається 60 студентів

денного навчання і 50 заочного. У цьому році буде перший випуск заочного відділення.

Треба сказати, що два випуски у нас було за спеціальністю українська і російська мови та літератури, потім – українська мова та література і вже шостий рік ми набираємо на спеціальність українська мова та література та іноземна мова, а на заочному відділенні теж відкрито нову спеціальність – українська мова та література й іноземна мова у початковому віці. У нас велика проблема – недобір, тому що випускників, які добре володіють українською мовою, мало, і найкращі з них ідуть вчитися за цільовим набором в Україну. У цьому році ми випустили 15 фахівців, 6 з них отримали диплом з відзнакою.

Викладачів української мови та літератури у школах Придністров'я не вистачає, тому багато студентів працюють у школах Тирасполя і Бендер.

Викладачі наших кафедр читають ще українську мову як офіційну на 12 факультетах університету, де українську мову вивчають 1380 студентів денної форми навчання і 832 – заочної.

Д. Р. Шупта керує на кафедрі літоб'єднанням «Веселка Дністрова», де студенти і викладачі обговорюють свої твори і мають змогу друкуватися.

Більше року тому при кафедрі було відкрито Центр української культури, у якому за цей термін було проведено 40 культурно-просвітницьких заходів.

Кафедра впевнено крокує вперед, ставлячи собі великі цілі, і ми переконані, що своєї мети – відродження українства у Придністров'ї – разом з іншими навчальними і громадськими колективами вона досягне.

1. Атлас: Приднестровская Молдавская Республика. Тирасполь, 1996.
2. Далекое- близкое. Кишинев, 1985.
3. Убийвовк Н. Функционирование языков в г. Тирасполе. // Материалы Международной конференции: «Социолнгвистические проблемы в разных регионах мира». Москва, 1996.
4. Ширяев Е. Е. История Приднестровья в картах. М., 1993.

Володимир Халімончук

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ТЮМЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Активний розвиток освіти в Сибіру розпочався після 1702 року, з обранням митрополитом Тобольським і Сибірським нашого великого земляка Філофея (Лещинського), згодом по праву названого Апостолом Сибіру. Із Києво-Могилянської академії (колегіуму) він викликав вчених, були завезені книги, розпочалося будівництво шкіл, а згодом і семінарії. Розвиток освіти «по образу и подобию» шкіл київських серед населення Сибіру дав поштовх для створення театру, бібліотеки, розвитку культури.

Митрополит Павел (Конюскевич), також представник київського духовенства, розпорядився відкрити по всьому Сибіру початкові класи при монастирях і церквах. Представники київської науки зробили неоцінний внесок у розвиток тогочасної освіти в Сибіру.

Сучасний етап становлення української освіти в Тюменській області і автономних округах розпочався в 90-х роках минулого століття, після розвалу Радянського Союзу і утворення Української держави. В нафтогазовому комплексі Західного Сибіру та інших галузях господарства працюють сотні тисяч українців, які компактно проживають у всіх містах Тюменської області і автономних округів. У Нижневартовську, Сургуті, Ноябрьську, Новому Уренгої, Нафтоюганську, Тюмені, Ялуторовську, Тобольську та інших містах були засновані українські громадські організації, які розпочали роботу з розвитку культури, збереженню звичаїв і традицій нашого народу. При українських організаціях вищезгаданих міст були засновані українські недільні школи або класи з українською мовою навчання в загальних школах.

Перша українська недільна школа (УНШ) в Тюменській області була організована культурно-просвітницьким товариством «Українська родина» м. Сургута в 1992 році. Головою адміністрації міста

було видане розпорядження № 372 від 02.04.1992 р. про фінансування учбового процесу через управління освіти і науки із бюджету міста. Заняття в українській недільній школі проводяться один раз на тиждень (в неділю) по 3-4 години у чотирьох вікових групах, де вивчаються такі предмети: українська мова і література, історія і географія України, народознавство. Заняття проводять вчителі, які мають вищу освіту і високу кваліфікацію. Для учбового процесу використовуються типові підручники для української школи, видані ще в 90-ті роки, а також сучасні матеріали. Якщо в середині 90-х років кількість учнів УНШ сягала майже 100 осіб, то на сьогодні ми маємо наполовину менше. За всі роки роботи УНШ більше п'ятидесяти учнів виїхали в Україну для навчання і по закінченню залишилися там працювати.

В м. Нижневартовську на базі середньої школи № 30 з 1993 року проводився педагогічний експеримент. Всі діти, які побажали вивчати українську мову, почали займатися за спеціальною програмою з першого класу. У викладанні української мови використовувалися типові програми, розраховані на навчання з 1-го по 4-й класи, українські підручники і плани, оскільки адаптованих методик і посібників не було. Оплата праці проводилася на загальній основі, як вчителів додаткової освіти. У чотирьох групах проводилося вивчення української мови, читання та позакласна виховна робота.

В м. Тобольську робота української недільної школи мала іншу основу: з 1997 по 2009 рік велися гуртки по вивченню української мови, культури та історії України, а також декоративно-прикладного мистецтва на базі українського культурного центру при українській національно-культурній автономії м. Тобольська. Факультативні заняття проводилися в учбово-виховному комбінаті після основних занять, а також в неділю, у приміщенні українського культурного центру.

На базі українського відділу центру національних культур адміністрації м. Ялуторовська шість років (з 1996 по 2002 р.) проводилися заняття в недільній школі «Веселка». Управлінням культури було виділено 0,5 ставки методиста, діти вивчали українську мову і культуру українського народу, його обряди і традиції. Заняття проходили у вихідні дні по 2-3 години, їх відвідувало 25 дітей віком від 6 до 15 років.

При культурно-просвітницькому товаристві «Дніпро» м. Нафтоюганська з 2002 по 2006 р. працювала українська недільна школа «Родослав», де у трьох групах займалося по 15 учнів у віці від 6 до 15 років, заняття проводили досвідчені педагоги. У школі проводилися традиційні свята: «Козацькому роду нема переводу», «День святого Миколая», «Святвечір», «Мамо моя, рідна мамо» та «Квітуй свята моя Україно».

Ціллю програми занять було: відродження і збереження культурних традицій народу, формування духовної культури, патріотичного відношення до рідної землі, поваги до народних традицій і звичаїв українського народу.

У 2003-2006 роках вивчали українську мову діти середньої школи № 26 м. Тюмені (3-й клас – 20 учнів).

Всім типам названих українських шкіл (факультативів, гуртків, класів) властива загальна закономірність – вони створювалися українськими громадами, а фінансувалися місцевими адміністраціями. Подібна практика співпраці проіснувала до 2006 року, коли згідно з Федеральним законом про освіту фінансування всіх учбових закладів було передане від муніципальних бюджетів у розпорядження адміністрацій суб'єктів Федерації, тобто областей, країв і округів. Фінансування українських недільних шкіл було припинено, і керівництво українських громадських організацій, багато в чому залежне від адміністрацій своїх міст і неспроможне утримувати за свій рахунок недільні школи, змушене було припинити їхню діяльність.

У Тюменській області й автономних округах у 2010 році поки що працює єдина українська недільна школа в місті Сургуті, за рахунок батьків і спонсорів.

У Російській Федерації, згідно чинного законодавства, існує така форма діяльності громадських організацій, як національно-культурна автономія (НКА). У порівнянні з іншими громадськими організаціями, НКА фінансується з державного бюджету і має широкі права для реалізації потреб в освітній та культурній сферах своєї діяльності. Згідно закону РФ за № 74-ФЗ від 1996 року про НКА органи влади суб'єктів РФ забезпечують:

- при необхідності створення груп у державних муніципальних закладах, класів або учбових груп у державних освітніх закладах з навчанням на національній (рідній) мові;
- з урахуванням пропозицій НКА і конкретних умов регіону створюють освітні заклади з

навчанням на національній (рідній) мові, на російській мові з поглибленим вивченням рідної мови, національної історії та культури, а також заклади додаткової освіти (недільні школи, факультативи, культурно-освітні центри та інші освітні заклади), для вивчення і пропаганди національної мови та культури;

- співпрацюють у розробці, виданні та придбанні навчальних програм, підручників, методичних посібників та іншої навчальної літератури, необхідної для навчання на рідній мові;
- надають матеріальну, правову, організаційну допомогу НКА у створенні недержавних освітніх закладів та розвитку інших форм виховання і навчання на рідній мові, сприяють у виданні та придбанні учбових програм, методичних посібників, літератури, необхідної для навчання на рідній мові;
- надають матеріальну, правову, організаційну допомогу НКА у створенні недержавних освітніх закладів та розвитку інших форм виховання і навчання на національній (рідній) мові.

Як видно з вищезгаданих розділів Федерального закону Російської Федерації, НКА мають всі законні підстави вимагати від органів влади суб'єктів РФ створення учбових закладів із викладанням українською мовою. Враховуючи той факт, що в Україні із бюджетів всіх рівнів на розвиток освіти з російською мовою навчання виділяється більше трьох мільярдів гривень, то українці Тюменської області та автономних округів просто принижені, не маючи з державного бюджету ні копійки для розвитку освіти з українською мовою навчання. На мій погляд, основною причиною проблем з українською освітою в Тюменській області та автономних округах є байдужість, породжена зневірою українців у власні сили та відсутність у російській владі будь-якого бажання допомогти громадським організаціям у створенні українських шкіл або класів з викладанням українською мовою.

У вирішенні цієї проблеми Міжнародний інститут освіти, культури і зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» започаткував проект «Українській освіті в Росії», мета якого – сприяння розвитку українського шкільництва в Російській Федерації. Українська діаспора Тюменської області та автономних округів має достатній педагогічний потенціал, де в сотнях учбових закладів працюють педагоги – українці. Першим кроком відновлення української освіти може бути проведення конференції педагогів – українців, активу українських громадських організацій Тюменської області та автономних округів із залученням органів влади та представників Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою національного університету «Львівська політехніка»

1. Кареліна Л. Ф. Концепція української недільної школи і шляхи її реалізації в Тюменській області.
2. Федеральний закон РФ від 17 червня 1996 року № 74-ФЗ «Про національно-культурну автономію» (зі змінами від 21 березня 2002 року, 10 листопада 2003 року, 22 серпня 2004 року, 30 листопада 2005 р., 01 грудня 2007 р., 09 лютого 2009 року) стаття 12.

Юрій Чопик

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕНТРІВ ТА ОСВІТНІХ СТУДІЙ У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Українська імміграція є складовою частиною світових міграційних процесів і, на превеликий жаль, вже в часи своєї, самостійної держави в основному як трудова імміграція наприкінці ХХ століття поширилась на європейському континенті.

Якщо східна діаспора формувалась масовими виселеннями і освоєнням природних ресурсів Сибіру, то західна практично сформувалась на обох американських континентах після переселення, переслідувань і економічних труднощостей, починаючи з кінця ХІХ століття аж до післявоєнних років Другої світової війни вже в основному як політична.

У важкі часи середини 90-х років ХХ століття в західноєвропейські країни, в той час зі стрімким економічним злетом, такі як Греція, Португалія, Італія і Іспанія, згодом Німеччина і країни Бенілюксу, українці почали виїжджати в пошуках праці і можливості самоутвердитися у вільному суспільстві.

Отже, пройшло більш ніж 10 років: які труднощі і які перспективи в українських громадян, що проживають в Європі? Перші кроки наших іммігрантів, що потрапили в чужомовне середовище, починалися з пошуків праці і вивчення мови даної країни. Це були важкі часи, зумовлені об'єктивними причинами: відірваність від рідних домівок, брак інформації з України, незнання мови і юридичних питань, вимушена перекваліфікація в пошуках будь-якої роботи, Але з іншої сторони, наприклад, в Іспанії в основному доброзичливе ставлення іспанців і гостинне ставлення до вихідців зі Східної Європи і в деякій мірі подібність характерів не дозволяли так болісно переносити розлуку. Пізніше, враховуючи ліберальне законодавство Іспанії щодо нелегальних іммігрантів, велика потреба в той час робочих місць, періодичні легалізації і можливість об'єднання сім'ї спричинили до великого напливу українських громадян, в основному вихідців із Західної України до Іспанії; щоправда, протягом двох останніх років збільшився приїзд зі східного і південного регіонів України.

Українці починають об'єднуватись в основному навколо церкви, і по всіх куточках Іспанії створюються і функціонують українські організації. До прикладу, в м. Мадриді велика заслуга в цьому була блаженної пам'яті о. Ігоря Михалюка та багатьох українців-емігрантів – справжніх патріотів нашої держави, зокрема пана Теодора Барабаша. Після славнозвісних подій Помаранчевої революції у 2005 році було створено Українську Громаду Іспанії за права, честь і гідність українців. За свою 5-річну діяльність цією організацією було зроблено дуже багато, що, на превеликий жаль, серед самих українських громадян неналежно оцінено, тому що в більшості звертаються по допомогу лише тоді, коли необхідно, а титанічну працю активу, людей доброї волі практично не помічають і за браком власних газет в засобах масової інформації діяльність організації не висвітлюється належним чином. І власне тут постає основне питання: чи ми є «заробітчани», трудова імміграція, чи початок становлення справжньої сильної української діаспори європейських країн. На перший погляд, передумови для української діаспори в Іспанії вже є: досить велика кількість наших громадян має сталу працю, живуть цілими сім'ями (батьки працюють, а діти навчаються), багато людей відкрили свій невеликий бізнес, дорослі діти навчаються в іспанських вузах, достатня кількість українських сімей придбала будинки і квартири і виплачує іпотеку. Отже, це вже не тимчасове явище, а нормальний осідлий стан величезної кількості людей, яка залишиться на цій землі, незважаючи на глибоку економічну кризу в Іспанії, яка після досить великого злету котиться донизу і вже співмірна кризі в Греції, яка потрясла всю Європу. В Іспанії, за останніми статистичними даними, 4 мільйони 600 тисяч безробітних. Але потрясіння і природні катаклізми проходять у всьому світі і стосуються сильних економічно – розвинутих держав. Прикро, але Україна опинилась не лише в економічній кризі, але втрачає щораз більше і більше свої позиції в культурному плані, піддаючись великому впливу і поглинанню інших культур, у першу чергу всередині країни з боку російської, а українці за кордоном все частіше підсвідомо асимілюються: з одного боку зберігаючи звичаї, українську культуру, підсвідомо стають часткою цього ж таки суспільства. Незважаючи на заклики інтелігенції, дуже сильні праці й розробки національно свідомих вчених, культурних діячів українські політики живуть в іншому вимірі, не бажаючи використати наукові надбання й освітні інституції української діаспори. Україна не має жодного інформаційного впливу в західних мас-медіа і не поширює знань про себе; виходячи з останніх політичних подій, наразі стратегічної європейської перспективи в Україні немає, всі здобутки після Помаранчевої революції відходять на другорядний план. Але не слід забувати про той великий потенціал, який має українська діаспора. Незважаючи на всі існуючі труднощі, в Європі залишились потужні українські центри, які поширювали і розвивали знання про українську культуру і науку: Український Вільний університет в Мюнхені, НТШ в Сарселі (Франція), кафедра україністики Римського університету «Ла Сап'єнца», Інститут славистики паризького університету Сорбонна, де викладається українська мова, кафедра україністики Варшавського університету і дуже сильно розвинута сітка українознавчих студій в Польщі, студії в Центральній Європі.

Але повернемося до Іспанії. В Іспанії дуже мало іспаномовних видань про Україну. Єдине дуже вартісне – це «Poesia ucraiana del siglo XX», переклад Юрія Леха, видане за сприяння ЮНЕСКО в 1992 році. Також зусиллями Української Громади Іспанії було видано «Історію греко-католицької церкви ХХІ ст.» Теодора Барабаша і Соні Барабаш-Бустело. Особливо була сприйнята іспанцями правда про Голодомор, завдяки брошурам, виданим іспанською мовою. Але ж в Іспанії вже багато українських

студентів, які навчалися і навчаються в іспанських вузах і переважно на факультетах слов'янської філології, а це переважно російська і польська мови. Наша організація піднімала це питання ще два роки тому, щоб відкрити факультет української мови в Мадриді, зважаючи на велику кількість українських дітей і зацікавлених іспанців допомогти в цій важливій справі. Але так і не вдалось це втілити. Практично в Іспанії є лише один офіційний договір між Київським Національним Університетом ім. Тараса Шевченка і Університетом м. Гранади про міжнародний обмін викладачами і студентами. Це невеликий відсоток зацікавлених молодих іспанців, які вивчають знову ж таки прикро, але в більшості російську мову. В цій ситуації важливу роль відіграє матеріальний чинник, і в вигірній ситуації залишається українська сторона, згідно рівності зарплат іспанські студенти і вчителі змушені в Україні користуватись власними заощадженнями, і практично це люди, які є ентузіастами і прихильниками славістики. Останнім часом активізувались контакти українських вузів, які направляють викладачів для удосконалення іспанської мови і захисту дисертацій, зокрема Київського лінгвістичного університету.

Українською тематикою в Іспанії цікавляться лише в контексті міграційних процесів і феномену українських іммігрантів. Це роботи Миколи Станека (Mikołaj Stanek) з Мадридського університету Комплютенсе і Ренати Гожедлової (Renáta Hosnedlová) з інституту економіки, географії і демографії. Як викладач слов'янської філології Мадридського університету Комплютенсе професор Анхель Луїс Есінас Мораль (Ángel Luis Encinas Moral), маючи постійний контакт з українськими студентами, допомагає в просуванні іміджу України. До речі, при його допомозі минулого року українська й іспанська студентки переклали іспанською мовою п'єсу Лесі Українки «Камінний господар» (брак коштів не дозволяє нашій організації її видати). Але найбільш послідовною у вивченні і пропагуванні української тематики, зокрема Голодомору 1932-33 років і дослідженні у сфері міграційних потоків на прикладі регіону Мурсія, є професор Університету Мурсії Антонія Санчес Уріос (Antonia Sánchez Uríos). Вклад Антонії Санчес був оцінений президентом України В. Ющенком, вона була нагороджена орденом княгині Ольги. Слід відзначити дуже корисну співпрацю, започатковану нашою організацією між Католицьким Університетом Сан Пабло CEU – CEU і Українським Католицьким Університетом. Спочатку ми брали участь в семінарах і конгресах університету, а цього року за сприяння Владики Діонісія (Ляховича) і церковних властей Архідієцезії Мадрида отець-ректор Теодор Гудзяк давав лекції для іспанських семінаристів. Порівнюючи з уже діючими в Європі українськими студіями, в основному на рівні факультетів славістики, особливих досягнень в Іспанії ми не маємо, ентузіазму і добровільної посвяти українських організацій мало, тут потрібно негайного втручання держави. Спільними зусиллями церкви і українських організацій відкрито суботні і недільні школи, де жертвенна праця вчителів допомагає зберегти українську мову і дає змогу вивчати українознавчі предмети. Але цього вже недостатньо, тому що з кожним роком діти щораз більше інтегруються в іспанське суспільство, а великого вибору немає. Створення МУШ проблеми не вирішує: якщо поки що з українськими школами в Іспанії проблем немає, а навпаки, вони досить добре функціонують, то з проросійськими впливами в інших країнах МУШ повинна визначатись, чи вона стоїть на національних засадах, що дуже важливо за кордоном, чи, як підрозділ МОНу, буде провадити антиукраїнську політику теперішнього міністерства чи уряду. Всім відома теза теорії «Русского мира», так от, вона дуже добре втілюється не тільки на території зниклого Союзу, але в усьому світі, і наші безхребетні політики не хочуть цього помічати. Останній приклад – стаття в найбільш читаній газеті Іспанії «El País» за 08. 04. 2010 року: «Se ha parado el declive ruso. Es idioma de elites», де директор фундації «Русский мир» Вячеслав Тіхонов каже, що фундація має 47 центрів у 30 країнах світу з кошторисом 15 мільйонів євро і, звісно, звинуватив Україну і экс-президента України В. Ющенка в утискуванні російської мови в Україні. А як бережно ставиться до поширення іспанської мови Інститут Сервантеса – найбільший культурний центр, який займається викладанням і пропагандою іспанської мови і культури! Щороку в 73 філіалах інституту навчаються більше 80 тисяч студентів. На честь 18-ї річниці заснування Інституту було вирішено щорічно проводити День іспанської мови у суботу, найближчу до дня літнього сонцестояння. А ми говоримо про поодинокі випадки, забуваючи про потенціал, який вже маємо в Європі. Допомога і розвиток вже діючих українознавчих студій і вже відкритих в багатьох країнах Європи українських культурологічних центрів МЗС України дозволять зберегти і виховати молоде покоління української інтелігенції за кордоном і залучити іноземців, які будуть допомагати поширювати правду і знання про Україну, її історію і культуру.

До цього слід додати, що іспанська влада, оцінивши роботу українських організацій, більше допомагає збереженню національної ідентичності, ніж українська. Приклад – відкриття центрів у Мадриді і в Мурсії. Під час відкриття Іспансько-Українського центру в Мадриді директор з питань міграції і кооперації Мадридської спільноти Хав'єр Фернандес Ласкетті (Javier Fernández Lasqueti) сказав: «Центр буде поширювати інформацію про свою історію, мову і ваші культурні заходи, які нададуть змогу пізнати мешканцям Мадрида ближче Україну. Україна є країною, яка пережила страждання і пригнічення, але зберегла прагнення до свободи, яке ніхто не перерве» В центрі з часу відкриття було зареєстровано 3410 відвідувачів 63 національностей. Вивчення іспанської, французької, англійської, української і російської мов, курси інформатики, юридична допомога, бібліотека, проведення семінарів і, окрім того, святкування національних свят, концерти, поетичні вечори обдарованих земляків, які писали вірші вдома і до яких прийшов дар писати на чужині, презентація художніх виставок і книжок, або заходів іспанців, що стосуються України, святкування Днів культури інших країн. Також іспанці запрошують до своїх шкіл на презентацію України, її історії і звичаїв іспанською мовою. Під егідою центру в Лізі з футболу, де виступають 22 команди, беруть участь 3 українські команди. Це наочний приклад, як навколо українського острівка у будь-якій із держав можна залучити небайдужих людей, і таким чином пропагувати Україну в чужомовному середовищі. Правда, в духовному плані найтісніший зв'язок з Україною наші громадяни мають за посередництвом церкви.

Враховуючи теперішню ситуацію, перспективи пропагування України невтішні, потрібно активізувати тісніше співробітництво в рамках Східного Партнерства ЄС і сприяти, незважаючи на політичну ситуацію, більш тісним зв'язкам з Євросоюзом. Навчальним закладам в Україні при посередництві українських громад і охочим до допомоги іноземцям в цих країнах слід в першу чергу зберегти вже напрацьоване і старатись при університетах відкривати факультети, українознавчі студії, практикувати обмін зацікавлених в українській тематиці студентів і викладачів, наголошую – в українській, а не до віянь сучасних тенденцій і потужних російських впливів. Наприклад, 21 квітня цього року Посол Російської Федерації О. Кузнецов під час семінару Вищих міжнародних студій «Міжнародні зв'язки XXI століття» недипломатично відзивався про Україну, а у Франції проходить рік Росії і в Луврі проходить виставка ікон і писанок, де росіяни подають, що це їхня культура. В Україні повинні зрозуміти і не дозволити привласнювати нашу історію і культуру, а найкращим способом є залучення національно свідомих українців за кордоном, створення по можливості українських центрів за рахунок держави як і враховувати добре розвинуту сітку публічних бібліотек (на прикладі Іспанії), які охоче надають можливість пропагувати іноземну мову і користуватись книжками різних народностей, залучаючи до праці в них людей різних тих же національностей. Дивлячись на сучасну ситуацію в Україні, бачачи певну розгубленість наших людей, ми, сподіваюсь, не заслуговуємо на вислів Монтеск'є «Спочатку треба бути поганим громадянином, щоб потім стати хорошим рабом». Нас повинні надихати слова французького історика: «Ми побачимо батьків, що передали своїм синам почуття гордості бути незалежними й залишили у спадок саму тільки шаблю з девізом: Перемогти або загинути». Тепер інші часи, але, щоб зберегти свою національну ідентичність в сучасному високотехнологічно розвинутому світі, повинні бути докладені зусилля з боку України, наукових центрів і університетів, церковних інституцій, людей доброї волі для поширення у світі доброго імені України.

-
1. Збірник доповідей II Конгресу «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті».
 2. Mikołaj Stanek, Renáta Hosnedlová «Inmigrantes ucranianos en España- Una aproximacion a las pautas de movilidad internacional».
 3. Angel Luis Tncinas Moral «Historia de Rusia, Ucrania y Balcanes».
 4. Antonia Sánchez Uríos «Inmigracion_ necesidades y acceso a los servicios y recursos: los ucranianos en los procesos de incersion en la Comunidad Autonoma de Murcia».
 5. Ліна Костенко «Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала».

Галина Шміло

ФУНКЦІОНАЛЬНА ЛІНГВІСТИКА ТА ЛІНГВОДИДАКТИКА

На сучасному етапі глобалізації актуальними стають питання міжкультурної комунікації, що спричинює необхідність вивчення іноземних мов. *Безперечно*, така проблема для людства існувала завжди. Очевидно, що й знаходились шляхи її вирішення, більш чи менш ефективні. Накопичений століттями досвід, диференціація наукового знання та розвиток лінгвістики зокрема посприяли виникненню науки лінгводидактики. Науковці-лінгводидакти, шукаючи оптимальних методів навчання та відбираючи відповідний для цього матеріал, звертаються до новітніх течій у мовознавстві. Теоретичне обґрунтування для розвитку лінгводидактики знаходять дослідження у сфері комунікативної лінгвістики, функціональної лінгвістики, теорії мовленнєвих жанрів, психолінгвістики та соціолінгвістики. Ця стаття – спроба дослідити основні теоретичні аспекти відношень між функціональною лінгвістикою та лінгводидактикою, зокрема визначити необхідність застосування теорії функціонально-семантичного поля для викладання мови як іноземної.

Ідея функціоналізму з'являється у середовищі Празького лінгвістичного гуртка, учасники якого (Р. О. Якобсон, М. С. Трубецької, С. О. Карцевський) формулюють загальний погляд на мову як на функціональну систему, започатковують поняття: функції мови, функції мовних засобів, функціональні стилі. Свої дослідження науковці публікують у збірнику «Тези Празького лінгвістичного гуртка» (1929). У цьому виданні сформульовано загальне уявлення про мову як функціональну систему: «Як продукт людської діяльності, мова разом із останньою має цільову спрямованість. Аналіз мовленнєвої діяльності як засобу спілкування показує, що звичайною метою мовця, яка виявляється найчіткіше, є вираження. Тому до лінгвістичного аналізу треба підходити з функціонального погляду. З цього погляду мова є системою засобів вираження, яка служить якійсь певній меті» [8, с. 17]. Очевидно, не лише мовна система загалом, а й кожен окремий мовний засіб, кожне висловлювання має визначене функціональне навантаження, знання якого є підсвідомим у спілкуванні рідною мовою. Власне, носії мови часто виступають суб'єктами формування функціонального наповнення, надаючи нових контекстуально зумовлених смислів тій чи іншій конструкції у практиці щоденної комунікації. З позиції мовця, для якого мова спілкування не є рідною, компетентність у сфері функціонування мовних одиниць відіграє визначальну роль у досягненні комунікативного успіху, оскільки передбачає вміння будувати висловлювання та вживати його у відповідній ситуації.

Функціональний підхід до аналізу мови, який, на відміну від лінгвістичного формалізму, розглядає мову як динамічну та відкриту систему, загалом відображає новий етап у розвитку лінгвістики, її закономірний розвиток із досліджень рівневої структури мови, який не заперечує традиційні погляди на мову, а доповнює. З цього приводу Г. О. Золотова зазначає: «Функціональність неправомірно вважати надбудовою над системою, вона пронизує систему мови і мовленнєву діяльність» [4, с. 93]. Функціональний підхід не обмежується констатацією мовних фактів та описом внутрішньоструктурних відношень між ними. Для цього напряду актуальними стають питання: «навіщо, для чого, для отримання якого результату існує даний елемент, конструкція, система?» і «як вони виконують завдання, для реалізації якого існують, які властивості при цьому виявляють?» [5, с. 273]. Відповіді на такі запитання визначають взаємодію мови та середовища, у якому вона знаходить застосування. «Мовознавці-функціоналісти роблять спроби подолати розрив між структурним і прагматичним описом мови, створити узагальнену лінгвістичну модель правил використання одиниць мови» [6, с. 11]. Традиційна граматики залишає поза увагою визначення правил функціонування одиниць мови, розділяючи їх за рівнями та описуючи з погляду внутрішньосистемних відношень. Закономірності реалізації у мовленні, які є актуальними для лінгводидактики, описують функціональні граматики відповідних мов.

Існує декілька версій функціональної граматики, які представлені у працях С. Діка, О. В. Бондарко, Г. О. Золотової, І. Р. Вихованця, А. П. Загнітка, М. Всеволодової. Спільним для цих досліджень є акцентування уваги на семантичних функціях мовних засобів.

Для встановлення відношень між функціональною лінгвістикою та лінгводидактикою розглянемо декілька вправ, використовуваних для викладання мови як іноземної, у тому числі й української, проєктуючи їх у різні напрями функціоналізму.

На сайті www.english-online.org.ua у розділі для початківців розміщена вправа (у підрубриці functions) «Опис дій». Завдання вправи сформульовано наступним чином: подивись на малюнки і склади речення, які описують дії. Розглянемо одне з речень:

television watchesMary

Із вказаних слів потрібно утворити речення:

Mary watches television.

Той, хто виконує вправу, повинен зрозуміти значення слів (це можна зробити за допомогою словника; у цьому випадку вправа проілюстрована малюнками) та визначити серед них: дію, того, хто виконує дію, та того, на кого спрямована дія. Фактично, це означає визначити предикат, агенса та пацієнта за С. Діком, що буде відповідати моделі:

WATCH v (X1: MARY)ag (X2: TELEVISION)pat

Результатом виконання вправи є речення:

Mrs Smith irons clothes.

Jim loves chess.

Wendy smells flowers.

Mary watches television.

Всі речення відповідають одній моделі. Перелік таких речень може бути продовжений через використання інших предикатів, агентів та пацієнтів. Звідси випливає, що, засвоївши один спосіб побудови речення, учень може продукувати n-у кількість одномодельних речень, відповідних комунікативній ситуації.

Важливо визначити основні, найбільш вживані моделі (типи) речень, які необхідні для спілкування.

Визначення предикативних моделей – завдання функціональної граматики С. Діка. У цьому аспекті бачимо взаємозв'язок лінгводидактики із функціональною лінгвістикою.

Функціональна лінгвістика має на меті визначити те, як мовні одиниці функціонують, тобто як поєднуються (валентність), у якому порядку поєднуються, з якими мовними одиницями поєднуються, а з якими – ні. Це стосується окремих лексем та їхніх лексико-семантичних варіантів. Наступний рівень - функціонування речень, що означає: у яких ситуаціях (стилях і т. д.), якими мовцями, яку мету потенційно досягають, яке значення виявляють у контексті (оскільки значення речення не дорівнює сумі значень лексико-семантичних варіантів, з яких воно утворене). Функціонування стосується і рівня текстів, де важлива ідея, мета, стиль.

С. Дік досліджував предикативні моделі на прикладі англійської мови. Українській мові властиві інші моделі, проте сам принцип дослідження, термінологія – релевантні.

Щоб успішно здійснювати комунікацію, мовець повинен уміти будувати та сприймати конструкції (усно чи письмово) з відповідним до ситуації та комунікативних цілей змістом. Скажімо, мовець має на меті погодитися із думкою співрозмовника. Для цього йому потрібно знати: як висловити згоду, яким способом, за допомогою якої конструкції. Іншими словами, він повинен знати, яке поєднання мовних одиниць означатиме згоду. При цьому те, до якої граматичної категорії належатиме кожна з одиниць, не визначатиме загального змісту, тобто не виконуватиме комунікативного завдання. Наприклад, речення *Ти маєш рацію* – один із способів вираження згоди з думкою співрозмовника. Зміст цього висловлювання не залежить від того, що з точки зору традиційної граматики це просте, двоскладне, поширене, повне речення з підметом, вираженим особовим займенником II особи однини у Називному відмінку, з простим присудком, вираженим перехідним дієсловом теперішнього часу II особи однини, з прямим додатком, вираженим абстрактним іменником жіночого роду у Знахідному відмінку. Розуміння змісту висловлювання також не пов'язане із знанням частини мовної чи категорійної належності складових. Граматичні характеристики окремих одиниць цього речення визначають внутрішню сполучуваність у межах конструкції, тобто, що займенник II особи однини вимагатиме відповідно дієслова у формі II особи однини, а перехідне дієслово у формі II особи однини – прямого додатка у Знахідному відмінку. Семантична структура цієї конструкції не залежатиме від граматичних категорій окремих складових. Ту саму семантичну функцію згоди можуть виконувати конструкції з іншим набором граматичних категорій своїх елементів. Наприклад: *Ти правий/а, Ви праві, Я погоджуюсь з тобою/з Вами, Я згідний/а з Вами/з тобою, Я цілком згідний/а з тобою/ з Вами, Я також так вважаю, Я також так думаю, Я дотримуюсь тієї ж думки, Мені також так здається.*

У системі української мови мовні засоби впорядковані за їхньою належністю до граматичних категорій, частиномовних класів, мовних рівнів. З цієї точки зору мова – статична система. Однак мова призначена для спілкування, вираження, тобто є водночас і функціональною системою. Як функціональна система мова (у тому числі й українська) виконує ряд семантичних функцій за допомогою різнорівневих, різнокласових та різнограматичних одиниць. Як правило, для виконання однієї функції необхідне поєднання мовних одиниць різних граматичних класів та категорій, часто різних мовних рівнів. У випадку висловлення згоди за допомогою конструкції «Ти маєш рацію» для виконання семантичної функції згоди (яка входить до ширшого поняття ствердження) поєднано одиниці з частиномовних класів – займенника, іменника, дієслова та ще декількох граматичних категорій. Крім цього, взаємодіють одиниці фонемного, морфемного та морфологічного рівнів, утворюючи одиницю синтаксичного рівня мови. Граматичні категорії, частиномовні класи та мовні рівні взаємодіють на семантичній основі. За таким принципом О. В. Бондарко вибудовує функціональну граматику, в основі якої теорія функціонально-семантичних полів (ФСП). За О. В. Бондарком, «функціонально-семантичне поле (ФСП) – це система різнорівневих засобів певної мови (морфологічних, синтаксичних, словотвірних, лексичних, а також комбінованих – лексико-синтаксичних і т. д.), об'єднаних на основі спільності та взаємодії їхніх семантичних функцій» [1, с. 21-22].

Використання результатів досліджень у сфері такого різновиду функціональної граматики – ефективний метод формування лінгводидактичного матеріалу. Оскільки «в основі кожного ФСП лежить визначена семантична категорія, яка є тим семантичним інваріантом, який об'єднує різнорідні мовні засоби і зумовлює їхню взаємодію» [1, с. 23], то формування системи ФСП певної мови визначатиме перелік основних семантичних функцій мови та засобів їхньої реалізації. Формувати комунікативну компетенцію мовця можна завдяки поступовому та послідовному введенню мовного матеріалу, який відповідає семантичним функціям, до навчального курсу. Основним стає зміст, а не граматичні категорії, якщо метою є навчити спілкуватись певною мовою. Таким чином, спершу на основі дослідження фактів усного та письмового мовлення необхідно встановити систему ФСП певної мови, зважаючи на те, що «план змісту ФСП становить багаторівневу систему мовної семантичної субкатегоризації (варіативності)» [1, с. 23]. Наступні етапи: вибірка основних семантичних функцій та їхніх варіантів, виявлених при дослідженні ФСП мови, відповідних їм мовних засобів; визначення комунікативних ситуацій, у яких вони застосовуються; розподіл мовного матеріалу відповідно до використання у комунікативних ситуаціях. Запропонований алгоритм стосується комунікативно спрямованого мовного курсу.

Наприклад, виконання функції ствердження у мовленні різними способами (за допомогою різних засобів) дає підстави виокремити ФСП ствердження (відповідне ФСП). Дослідження цієї польової структури встановлюватиме, які конструкції ствердження існують у мові, які з них є найчастіше вживаними (тобто які є домінантними, становлять ядро ФСП), а які – периферійними. У спілкуванні часто виникають ситуації, коли мовцеві потрібно погодитись із думкою співрозмовника, підтвердити якусь інформацію, тобто виконати функцію ствердження і т. д. Комунікативно спрямований курс мови повинен моделювати такі ситуації і відповідно використовувати як лінгводидактичний матеріал конструкції ствердження. Якщо для вивчення у межах однієї теми запропоновано один тип ситуації і один діалог з використанням однієї-двох конструкцій ствердження, вправи до теми можуть бути спрямовані на вивчення та практикування ще декількох способів ствердження.

Розглянемо вивчення семантичного варіанта ствердження згоди в одному із використовуваних лінгводидактичних посібників. У посібнику «Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення» [7] запропоновано для вивчення декілька комунікативних тем. Для кожної теми визначено перелік комунікативних компетенцій та лексико-граматичний мінімум, які необхідно засвоїти. За цим курсом, який відображає комунікативний підхід у вивчення української мови іноземцями, легко простежується зв'язок функціональної граматики та лінгводидактики.

Семантичні варіанти категорії ствердження, яка формує відповідне ФСП, входять у декілька комунікативних тем. У темі «Зустріч» серед 9 компетенцій, які повинен засвоїти учень/студент, запропоновано семантичний варіант ствердження – вираження згоди при зустрічі. Автори посібника спершу подають перелік конструкцій, які вживаються при потребі висловити згоду, а потім уводять їх до змісту вправ для практикування. До цього переліку входять конструкції: *З великою радістю, з приємністю, із задоволенням. Згоден (згодна, згодні), згода, Домовилися. Обов'язково прийду! Гарзд,*

добре, я за!, я не проти (зустрітися), мене влаштовує цей час. [7, с. 30). Оскільки до комунікативної теми «Зустріч» введено конструкції відмови при зустрічі, то в одному із завдань у запропонованих коротких діалогах потрібно замінити другі репліки на протилежні за змістом (згоду – на відмову, відмову – на згоду). Ось перелік діалогів:

1. – Давайте зустрінемося завтра о шостій годині!
– З радістю.
2. – Може, зустрінемося сьогодні ввечері?
– Згода. А де?
– Біля пам'ятника Шевченку, навпроти університету.
3. – Ви не хочете зустрітися у мене вдома?
– Я за (Я не проти).
4. – Давайте зустрінемося пізніше.
– Не обіцяю, я сьогодні зайнятий.
5. – Чи не зустрітися нам о восьмій годині?
– Пробачте (пробач), але я не зможу зустрітися з вами (тобою) в цей час. Я дуже зайнятий. Може, трохи пізніше?
– Добре, а о дев'ятій годині?
– Дев'ята мене влаштовує.

Функціональна граматики встановлює не лише способи та засоби вираження певного змісту. Дослідження також спрямовані на визначення закономірностей функціонування синонімічних конструкцій у різних контекстуальних умовах. Перелік синонімічних конструкцій згоди у вказаному завданні відповідно до закономірностей функціонування можна поділити на емоційно-нейтральні (згода, згоден, домовилися, гаразд, добре, я не проти, я за, мене влаштовує цей час) та емоційно-забарвлені (з великою радістю, з приємністю, із задоволенням). Вживання конструкцій другого типу залежатиме від бажання мовця підкреслити позитивні емоції під час висловлювання.

Матеріали опису ФСП можуть бути використані як для укладання підручників із системою вправ, так і для довідкових (словникових) видань без завдань для закріплення. Довідкові видання можуть бути перехідною ланкою від суто функціональних досліджень до лінгводидактичного застосування у навчальних курсах.

Прикладом довідкового видання є Комунікативно-функціональний словник О. Винницької. Теоретичні засади укладання посібника не пов'язані безпосередньо з теорією ФСП, проте за змістом відповідають загальним принципам функціональної граматики О. В. Бондарка у визначенні необхідних для спілкування мовних функцій. Поява словника зумовлена потребою формування комунікативних умінь та навичок в учнів, які вивчають українську мову у школах Канади. Уміння виконати ту чи іншу функцію в комунікації – важлива складова володіння мовою. Визначення функцій відбувалось через анкетування. Таким чином було виявлено 10 основних типів функцій, кожна з яких має свій перелік способів висловлення. Так у 10 розділі «Judgement and Opinion» виокремлена функція «вміє висловити згоду» (agreement), яка у свою чергу складена з 3 підфункцій: вміє висловити свою особисту згоду (*Я так само думаю*); вміє висловити згоду своєї групи (*Ми так само думаємо*); вміє висловити згоду когось іншого (*Він так само думає*).

Згідно з теорією ФСП, це конститuentи ФСП ствердження. І це не єдина паралель із тим чи іншим ФСП української мови в аналізованому виданні. Хоча укладання посібника безпосередньо не пов'язане з теорією ФСП, проте сам спосіб укладання посібника містить аналогії із процесом визначення ФСП за Бондарком.

Ефективність застосування принципів функціональної лінгвістики у лінгводидактиці найяскравіше проявилось у виникненні функціонально-комунікативної лінгводидактичної моделі, основним теоретиком якої виступила М. Всеволодова. Дослідниця пояснює формулювання моделі так: «Слово «функціональна» зумовлене тим, що нас цікавлять принципи функціонування мови (а не тільки функції її одиниць), а слово «комунікативна» – тим, що мета цієї роботи – навчання активного спілкування російською мовою» [3, с. 24]. Ця модель витворилась у результаті викладання та його теоретичного осмислення. Лінгводидактика стала поштовхом до виникнення цієї перехідної на межі з функціональною лінгвістикою моделі, теоретичні дослідження якої увійшли до сфери практичного застосування. Загальнотеоретичні відношення функціональної лінгвістики та лінгводидактики у межах

функціонально-комунікативної лінгводидактичної моделі мови встановлені. Оскільки аналізована модель виникла у російському мовознавстві як результат викладання російської мови іноземцям, то приклади її застосування у відповідних дослідженнях здійснені на матеріалі російської мови. Для введення у контекст моделі зазначимо основні положення цієї теорії та простежимо її застосування для викладання української мови в іншомовній аудиторії.

За М. Всеволодовою, функціонально-комунікативна лінгводидактична модель (ФКЛМ) передбачає використання широкого корпусу аналізованих мовних фактів (комунікативний з монологічним мовленням та наративний режими; усі функціональні стилі, жанри, реєстри мовлення); уявлення про мову як динамічну в синхронії систему, обладнану визначеним набором мовних механізмів, які забезпечують комунікативний успіх; опис мови, за допомогою якого можна сформулювати алгоритм вибору мовних засобів для вираження того чи іншого змісту; аналіз семантичного простору мови; відкритість до використання новітніх досліджень.

Розглянемо трактування семантичного простору мови у ФКЛМ. Семантичний простір мови у рамках ФКЛМ структурується за допомогою ФСП та ФСК (функціонально-семантичних категорій). Опис мови як системи ФСП виявляє перехідні явища, що строге структурування на категорії оминає. Дослідження ФСП виявляє проблемні випадки функціонування мовних одиниць, які, як правило, становлять значну частину в комунікації, здійснюваної відповідною мовою. Лінгводидактиці необхідно оперувати якнайповнішими уявленнями про мову. Саме тому польове структурування як ефективна методика увійшла до ФКЛМ.

Однією з переваг ФСП для формування лінгводидактичного матеріалу є об'єднання різнорівневих мовних засобів на основі спільності у значення. Візьмемо як приклад ФСП темпоральності. На перший погляд, для вираження часу у мові існують часові форми дієслова (минулий, теперішній, майбутній час). Проте дослідження ФСП темпоральності виявляє, що час виражають не лише дієслова, цю функцію можуть виконувати прислівники та іменники (іменникові конструкції). Вираження часу дієслівними формами більш поширене явище, тому такий спосіб найкраще сприймається у процесі вивчення мови як іноземної. Наприклад, речення:

I. Оксана *працювала* лаборантом на кафедрі української мови.

Оксана *працює* лаборантом на кафедрі української мови.

Оксана *працюватиме* лаборантом на кафедрі української мови.

У цих реченнях з дієслівним часовим маркером не виникатиме суперечностей у співвідношенні висловлюваного з певним часовим проміжком. Визначення часу тут граматичне. Деякий інший спосіб співвідношення із часовим проміжком у трансформаціях цього ж речення:

II. *Сьогодні* Оксана за лаборанта.

Завтра за лаборанта Оксана.

Наступного тижня Оксана за лаборанта.

В минулому Оксана – лаборант.

Безперечно, кожне з речень можна охарактеризувати за часовою ознакою навіть за відсутності експліцитного дієслова. За співвіднесення з певним часовим проміжком відповідають слова / словосполучення: сьогодні, завтра, наступного тижня, в минулому. Ця співвіднесеність визначається не граматичною формою, а семантикою цих одиниць.

У групах речень I, II вираження часу відбувається за допомогою одного із засобів – дієслівного чи іменникового / прислівникового. Дослідження ФСП темпоральності виявляє III тип речень.

III. У *2002 році* Оксана звільняється з посади лаборанта.

Завтра Оксана *виходить* на нове робоче місце.

У цих прикладах маємо два засоби вказівки на час: іменникову конструкцію / прислівник + дієслово у формі теперішнього часу. Домінантним способом вказівки на час є дієслово у відповідній формі. Проте, як бачимо, значення дієслівної форми теперішнього часу у поєднанні з іншими засобами не домінує. У цьому випадку сильнішими маркерами виступають іменникові конструкції та прислівники. Визначення часової характеристики можна перевірити через трансформації:

У *2002 році* Оксана звільняється з посади лаборанта. – У *2002 році* Оксана звільнилася з посади лаборанта.

Завтра Оксана *виходить* на нове робоче місце. – *Завтра* Оксана *вийде* на нове робоче місце.

Очевидно, для вираження часу достатньо застосувати один із способів. Тут – іменникова

конструкція «у 2002 році» та прислівник «завтра». Вживання дієслова в іншій часовій формі, ніж це передбачають іменникові чи прислівникові маркери, виконує іншу функцію, визначаючи режими та реєстри мовлення. М. Всеволодова з цього приводу зазначає: «Саме лексичні засоби у складі речення визначають синтаксичний час речення, звільняючи форму дієслівного часу для вираження інших смислових аспектів» [3, с 36].

Висновки

Відношення функціональної лінгвістики та лінгводидактики простежуємо вже у загальноцільових положеннях цих наук. Мета функціональної лінгвістики – дослідити функціонування мовних одиниць, мета лінгводидактики – навчити застосовувати мовні одиниці для спілкування. Для того, щоб навчити застосовувати мовні одиниці у комунікації, необхідно оперувати дослідженнями із функціонування цих одиниць.

Оскільки виникнення функціональних досліджень значною мірою зумовлене потребами викладання мови як іноземної, а для розвитку комунікативного підходу у лінгводидактиці необхідну основу створили дослідження у галузі функціональної лінгвістики, відношення між цими науками набувають взаємозумовленого характеру.

У комунікативно спрямованих курсах української мови простежуємо використання принципів та теорій різних напрямів функціональної лінгвістики. Найефективнішим виявилось застосування теорії функціонально-семантичних полів, яке проявляється як матеріал для створення підручників УМІ, а також як джерельна база для укладання довідкових (словникових) видань. Основна перевага застосування теорії ФСП у лінгводидактиці – вивчення семантичного простору мови. Засвоєння основних семантичних функцій, які встановлюють у процесі дослідження ФСП, є передумовою визначальної ознаки володіння мовою здатності спілкуватись нею. У зв'язку з цим, можемо стверджувати, що функціональна лінгвістика, особливо теорія ФСП продукує ефективні способи розробки навчально-методичного забезпечення лінгводидактичних курсів. Оскільки українське мовознавство ще не містить цілісної функціональної граматики, зокрема описаної системи ФСП, то цей напрям досліджень є перспективним як для науки в цілому, так і для розвитку української лінгводидактики.

-
1. Бондарко А. В. Функциональная грамматика. – Л.: «Наука», 1984. – 136 с.
 2. Винницька О. Комунікативно-функціональний словник української мови. – Торонто, 1994. – 123 с.
 3. Всеволодова М. В. К вопросу о методологиях и методиках лингвистического анализа (на примере категорий пространственных, временных и причинных отношений) //Вестник московського університета. – Сер. 9:Філологія. – №1. – 2005. – С.22-47.
 4. Золотова Г. А. К построению функционального синтаксиса русского языка // Проблемы функциональной грамматики. – Л., 1985.
 5. Касевич В. Б. Семантика. Синтаксис. Морфология. – Л., 1988.
 6. Костич Л. М. Основні засади функціональної граматики. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 79 с.
 7. Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення/ Зайченко Н. Ф., Воробйова С. А. – К.:Знання України, 2005. – 324 с.
 8. Тезисы Пражского лингвистического кружка. – М., 1967.

СЕКЦІЯ 5. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Даріана Блохин

УКРАЇНОЗНАВЧА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ Ю. БОЙКА-БЛОХИНА В УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. ЛЮДВІГА МАКСИМІЛІЯНА

Наукова і політична діяльність проф. Юрія Бойка-Блохина в німецькому світі розпочинається в 60-х роках ХХ століття, коли він поступив на роботу в Університет ім. Людвіга Максиміліяна.

Одного разу за кавою обидва професори, Ю. Бойко та Е. Кошмідер, обмірковували творчість Ф. Достоєвського. Раптом Кошмідер перейшов до конкретнішої теми: його німецькі колеги-славісти знають історію російської мови, російську граматику, але запас їхньої лексики є недостатній, і їм трудно викладати російською мовою історію літератури так, щоб це було і мовною вправою для студентів. Е. Кошмідер запропонував Ю. Бойкові стати професором-гостем у німецькому Університеті, щоб викладати російську літературу. Пропозиція Е. Кошмідера для Ю. Бойка була несподіванкою. Він, знавець і натхненник україністики, мав би читати лекції російською мовою! Він знав російську мову, бо багато років довелося бути в російськомовному оточенні українських міст і обороняти українську мову від зайд і перевертнів. І він не дарма задумався. Нарешті згодився за умови, що поруч з російськомовними літературознавчими викладами буде мати змогу постійно читати німецькою мовою історію української літератури. На це Е. Кошмідер погодився.

Починаючи з зимового семестру 1962 року, Ю. Бойко став професором-гостем у німецькому університеті. Тут він вперше заснував україністику в Інституті славістики при Університеті ім. Людвіга Максиміліяна (УЛМ) і поставив її на рівень з іншими слов'янськими літературами, які на той час уже були у цьому Інституті.

Його виклади давали розуміння суспільної і релігійної проблематики в українській літературі ХІХ століття на фоні європейських духовних течій. Робота в перших роках була важкою. Тематика викладів української, білоруської та російської літератур розгорталася переважно в площині порівняльного літературознавства. До уваги бралися не тільки слов'янські літератури, а й літератури західного світу. Про цю працю свідчать тисячі карток, які зберігаються в його архіві. В них відбилися напрямки його викладів. Все це збирав професор у джерелах світових бібліотек, архівах. Він довго працював у Західному Берліні в бібліотеці, де були зосереджені українські видання радянського періоду 20-30-х років ХХ століття; в Британському музеї в Лондоні, де є тисячі українських видань ХІХ- ХХ століть; у Нью-Йорку у публічній бібліотеці, яка безперервно збирає східноєвропейські видання; в Гарварді в українознавчій бібліотеці; в Парижі в бібліотеці ім. Симона Петлюри та ін.

Проф. Ю.Бойко вирішив габілітуватися за німецькими університетськими приписами. Про це він згадував: «Становище «професора-гостя» я осягнув з допомогою проф. Е.Кошмідера, але у сприянні процесу перегабілітації Кошмідер не виявив ніякої постави, так ніби він мене не знав. Активно сприяв мені в цьому інший ординаріус-славіст проф. А. Шмаус. Саме він з дорученням сенату поставив питання – який у габілітуванні я визнаю мій фах: як славіст взагалі, чи як фахівець певної ділянки славістики. Я відповів: «Вважаю себе фахівцем слов'янського літературознавства. Саме і в цій площині проведено мою габілітацію. Ректор, сенат і філософський факультет визнали це за слушне». Темою викладу була – «Проблематика творчості М. Гоголя», в якій Ю. Бойко висвітлив внутрішню психологічну роздвоєність М. Гоголя як російського патріота з українською душею. Проф. К. Бекер, декан філософського факультету, познайомив професорів факультету з науковою діяльністю Ю. Бойка і на закінчення сказав: «На факультеті немає жодного професора з такою великою науковою бібліографією» (Архів. Витяг із протоколу зборів). Після таємного голосування габілітацію було затверджено одногосно. Для того, щоб стати професором німецького університету, потрібно мати чотири роки стажу на посаді доцента,

але йому, як досвідченому вченому, присвоєно титул німецького габілітованого професора через два роки. Авторитет професора в німецькому науковому світі зростав. Поки йшла конкурсна процедура прийняття нового ординаріуса, важко захворів славіст-ординаріус проф. Шмаус, і слов'янський Інститут залишився без керівництва. Тоді, на час хвороби проф. Шмауса, Міністерство Освіти Баварії призначило Ю. Бойка-Блохину на тимчасового керівника Славістичного Інституту з додатковою оплатою. Все це остаточно стверджувало кваліфікації проф. Бойка на рівні ординаріуса. Але раптом прийшла небезпека – першим ординаріусом став проф. Хольтгузен, німець, який був вихований в російському оточенні і був російським патріотом, він сказав, що вважає, що історію української літератури нема потреби викладати, і рішення його остаточно і не підлягає дискусії. Щойно перегабілітований професор пішов на прийом до ректора проф. М. Лобковіца, славетного філософа, який належав до роду чеської аристократії і своєю науковою діяльністю став відомим у Західному світі. Ректор заспокоїв Ю. Блохину і запевнив, що постава Хольтгузена є виявом брутальної самовпевненості і буде засуджена професорським колективом. Канцлер університету Франц Фрідбергер і декан філософського факультету проф. Карл Бекер подбали про належне матеріальне забезпечення Ю. Бойка як німецького професора: проф. Бойко отримав прекрасне мешкання з одинадцяти кімнат, яке служило також для зустрічей німецьких і українських вчених та діячів культури, де обговорювались різні проблеми.

На підставі «Реєстрів семестрових викладів» в УЛМ видна різноманітність тематики викладів проф. Ю. Бойка. Всі виклади базувались на ґрунті власних наукових дослідів професора. За 27 років праці в УЛМ проф. Ю. Бойко читав свої оригінальні лекції, розробляючи нові проблеми літературознавства не лише української, а й різних слов'янських літератур, серед них можна відмітити хоча б декілька: «І. Макферсон, Й. Гердер і слов'янські літератури», «Байронічні мотиви в слов'янських літературах», «Вибрані проблеми історії літературної критики», «Українська романтика», «Проблеми дослідження творчості Т. Шевченка» та ін.

Ставши німецьким громадянином, проф. Ю. Бойко увійшов в чужинний світ, і це дало йому можливість включитися в різні наукові, політичні і громадські організації, де можна було засвідчити існування нашої української нації, її мови, історії і культури і піднести її, де це було можливо, на рівень західноєвропейської. Правда про українську націю все ж таки зацікавила багатьох німецьких вчених. Тут і згадалися слова німецького філософа, письменника, богослова Гердера (Johann Gottfried Herder, 1730-1798), який у своїй праці «Journal meiner Reise im Jahr 1769», писав: «Україна стане колись новою Грецією: прекрасне підсоння цього краю, весела вдача народу, його музичний хист, родюча земля, колись прокинуться: з тільки малих племен, якими чейже були колись греки, повстане велика, культурна нація і її межі простягнуться до Чорного моря, а відтіля ген, у далекий світ». Про це, як і про інших німецьких письменників, проф. Ю. Бойко-Блохин знаходив паралелі з працями українських письменників: Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, Освальда Бурггарта і ін. І все це професор доносив у першу чергу до німецьких студентів, молодих людей, які так чи інакше ці знання передавали й іншим.

Проф. Ю. Бойко увійшов до складу Християнсько-Соціальної Унії (CSU), керівної партії Баварії. Він познайомився з лідером партії, Міністром-Президентом Баварського Уряду Ф. Й. Штраусом. Листування між ними заторкало проблеми партійного життя в Баварії, справи української культури на еміграції та в Німеччині.

Настала можливість поставити проблему вивчення культури і духовності народів, що входили до складу Советського Союзу, але не були росіянами. Для цього проф. Ю. Бойко розробив докладну наукову мотивацію, потреби вивчення культур цих народів у стінах німецького університету. Платформу цю проф. Бойко подав німецькою мовою керівникам катедр для обговорення. Основні тези платформи такі: «Населення СРСР (на 1967 р.) складається з різних народів і націй. Росіяни становлять 122 мільйони населення, інші – 112 мільйонів... Ряд цих націй мають старі, навіть давні культури, належать до різних релігій і оглядаються на свій історичний розвиток, що нічого спільного не має з російським. В Німеччині студії з галузі русистики, з відомих причин, здобули широку популярність... Натомість досліди вивчення інших народів СРСР в нашій країні майже повністю відсутні... Хоч наше суспільство вже кілька десятиліть відчужилось від колонізаторських цілей, воно тримається все-таки здебільшого цілком несвідомо рештків колонізаторських поглядів... Виходячи з цього, я пропоную створення при Людвіг-Максиміліанс Університеті Інституту для вивчення неросійських народів СРСР. Інститут мав би досліджувати ті сторони культур зазначених народів, які мають значення для загального розвитку цивілізації і культури, зосереджуючись на культурних явищах XIX-XX століть...» [1, 209]). Проф. Бойко висловив свою ініціативу

з огляду на те, що він десятками років працював над проблемами неросійських народів. Пропозиції його знайшли позитивні відгуки у 16-ти професорів. Проф. Кретценбахер писав: «Про потребу зазначених дослідів із духового життя в межах наукової роботи університету в Мюнхені немає ніякого сумніву». Проф. Шаурманн зазначав: «Дослідницька галузь має велике значення і, власне кажучи, дивним є, що вона так пізно підноситься»... (Архів Ю. Бойка). Однак знайшлися професори, які заперечували вищесказане, бо боялися дратувати Кремль. Вони твердили, що все це складно і потребує великих матеріальних затрат. За дорученням ректора Університету декан скликав засідання комісії з між прихильниками і противниками ініціативи проф. Ю. Бойка. Незважаючи на те, що Міністр культури і освіти Баварії д-р Маєр виявив певну схильність до пропозиції проф. Бойка, підтримка була і в Баварському сенаті, але більшість професорів були проти цієї пропозиції. Довелося залишити цю справу.

З 1970 року проф. Ю. Бойко-Блохін входив до Об'єднання Пан-Європейського Союзу, який займався політичними питаннями країн Середньої і Східної Європи. На засіданні цього Об'єднання в Німеччині проф. Ю. Бойко підніс проблеми визволення України, його уважно слухали, але політичні ухвали його пропозицій не вводили. Це була загальноєвропейська настанова – не помічати України. Свідченням цього є лист проф. Ю. Бойка до Його Величності Отто фон Габсбурга, який дав надію: «що б там не було, а переможе правда, якщо тільки є люди, які готові до останнього за своє змагатися» (Архів. Із листа до Ю. Бойка від 5 січня 1976 року). Подаю фрагмент листа проф. Ю. Бойка до Отто фон Габсбурга:

«... В Рапена-Union об'єдналися люди, що стоять на демократичних позиціях, заперечують усі форми тоталітаризму та соціалістичні експерименти. Але поза тим нам властива широка скаля особистих суспільних переконань. Я вважаю, що ми не потребуємо нашої окремої ідеології. Однак мені здається, що наша форма збереження європейських духових вартостей є дещо обмеженою. Європейські народи, без сумніву, є культурною спільнотою, виросою із латинсько-елінських джерел, але Європа являє собою також систему народів-націй, і кожна нація має своє духове закорінене в давнині єство, і тільки егоїстичний націоналізм, а не патріотизм, є нашим противником. Ця теза потребує спеціального дослідження. Коли націоналізм потрясає Африку і Азію, то від цього явища Європа не ізольована. Визвольний націоналізм східноєвропейських народів, зокрема антимосковські рухи серед народів СРСР, мають багато симптомів до ідеї об'єднання із Західною Європою, і нам доцільно вивчити силу їхнього визвольного потенціалу та наші можливості моральної допомоги поневоленим націям Середньої і Східної Європи, вяснити, які заходи нашої моральної підтримки не загрожують спалахам війни... До цього нас зобов'язують наші цілі і справжня політична етика, в якій не повинно бути й тіні цинізму. Для цих завдань нам потрібний спеціальний Комітет...» (Архів)

Отже, робота Ю. Бойка не обмежувалася лише як науковця, але і як політика в німецькому світі, і виходила на вищий міжнародний ступінь в боротьбі за признання України усім світом, але це намагання хоч і не досягло успіху, все ж таки дало інформацію членам Пан-Європейського Союзу про існування України, яка відстоює свої права на самоіснування та самовизначення.

Політичній діяльності Ю. Бойка-Блохіна в німецькому світі присвячено багато місця в моїй новій книзі «Діяльність Юрія Бойка-Блохіна в німецькому світі» [1].

Однак професор Ю. Бойко мав чималий авторитет у німецькому науковому світі. Він був членом Об'єднання Німецьких Славістів з 1969 року, був головою «Комісії по поширенню україністики в Німеччині» [1, 150-190], брав участь у наукових конгресах в Німеччині і друкував свої доповіді в Наукових Збірниках тощо.

Як уповноважений від УВАН Ю. Бойко співпрацював з німецькими вченими, які мали симпатії до України, і намітив серед них дві кандидатури в члени-кореспонденти УВАН: проф. М. Лобковіца і проф. Г. Раупаха (Президент Баварської Академії Наук). Урочистість прийняття їх в члени УВАН була призначена 30.01.1979 року і відбулась у старовинному Мюнхенському Німфенбургському Замку XVII-XVIII століть. Тут, як несподіванка, для німців була організована виставка видань УВАН, близько 60 видань, серед цих книг більшість становлять великі томи – плід довголітньої напруженої праці. Якщо для українців це більш-менш відомі праці, то німецька публіка була здивована, і то приємно. Святочне засідання відкрив проф. Ю. Бойко, який наголосив, що з уваги на велику кількість чужинних гостей, які не знають української мови, засідання Академії відбуватиметься німецькою мовою. Серед зацікавленої аудиторії чітко лунають слова професора, який говорив стислими фразами про УВАН у Києві, її розгром у

30-х роках, про постання і працю УВАН у Авґсбурзі, а потім у Мюнхені, де він був уповноважений Нью-Йоркською УВАН президентом на Європу, і далі докладно зупинився на діяльності УВАН в Нью-Йорку. Коли професор зазначає, що німецькі професори Г. Раупах і М. Лобковіц прийняті в члени УВАН в Нью-Йорку при таємному голосуванні одноголосно, зал вибухає рясними оплесками. Далі він дає коротку, виразну характеристику головних праць проф. Г. Раупаха, який не раз з дорученням уряду Німецької Федеративної Республіки подорожував «неозорими просторами СРСР» та іронічно споглядав так звані «косяги цієї тюрми» і розгорнув у 25-хвилинній доповіді свою тезу: «Україна за своїми економічними ресурсами, за своїм гео економічним становищем могла б існувати як самостійна держава в контакті з сусідами й без принесення економічної катастрофи для Росії». Німецька часина аудиторії оживляється: аргументи діють позитивно. Для українців також є дещо нове і свіже, особливо спосіб аргументації. Проф. Ю. Бойко вручив йому диплом-грамоту, підписану Президентом УВАН проф. д-ром О. Оглобленим, ученим секретарем проф. д-ром В. Омельченком і самим організатором урочистості та передає її проф. Г. Раупахові. Потиск руки, клацання фотоапарату, буря оплесків...

Урочиста подія продовжується. Ю. Бойко відмітив заслуги проф. М. Лобковіца, дуже популярної на той час людини в німецькому світі, ректора Університету ім. Людвіґа Максиміліяна. В своїй доповіді М. Лобковіц спокійно розкриває комуністично-анархічну зграю, висловлює пошану суспільству, ворожого теророві й демагогії. Він перш за все фахівець-філософ, що своєю промовою зрівноважено руйнує підвалини марксистської теорії. Мова йшла про значення Гельсінської конференції для Східної Європи. М. Лобковіц говорив карбовано, факт за фактом. Постала широка картина ідейного зудару двох світів. Та коли доповідач перейшов до України, коли названі імена наших страдників-дисидентів В. Мороза, Л. Лук'яненка, М. Руденка, В. Чорновола, то звучали нотки співчуття у проф. М. Лобковіца. І знову, коли проф. Блохин передає йому диплом, зал вирує аплодисментами, знову щирий потиск рук і схрещення дружніх поглядів двох учених (Матеріали Архіву Ю. Бойка).

До проф. Ю. Бойка підходять з поздоровленнями, з виразом подиву за цю знаменну подію, яка скріпила український і німецький світ. Популярність, яку УВАН мала у США, видимо зміцнилась і на Європейському терені.

Протягом 80-х років ХХ століття проф. Ю. Бойку-Блохину вдалось організувати в німецькому світі три міжнародних симпозиуми з українського літературознавства.

Темою одного із них було: «Goethe und die ukrainische Literatur» («Гете і українська література»), який був проведений 12 січня 1981 року в Німфенбургському Замку в Мюнхені.

Хоч це і був симпозиум УВАН, однак в його роботі взяли участь німецькі вчені. Організаторами були: проф. Лобковіц, проф. Г. Раупах і проф. Бойко-Блохин. Доповідачами були: проф. Г. Мотекат, проф. І. Качуровський, проф. Д. Борхмеєр, проф. Ю. Бойко і ін. Симпозиум показав, що українська література в ідейному і формальному розумінні перейняла багато чого з творчості Гете.

Наступний симпозиум був проведений Університетом ім. Людвіґа Максиміліяна в Мюнхені з участю «Світового Об'єднання „Слово“» і Домом зустрічей чужинців Східної Європи, знову таки в Німфенбургському Замку. Тема симпозиуму була «Ukrainische Romantik und Neuromantik vor dem Hintergrund der europäische Literatur» («Український романтизм і неоромантизм на тлі європейської літератури»), 11-12 січня 1983 року. Доповідачами були проф. М. Лобковіц, проф. Ю. Бойко, проф. Р. Бауер, доц. С. Гординський, проф. К. Канцог, проф. Г. Рьосел, д-р. О. Блохин-Сулима і ін. Міністр-Президент Баварії д-р. гоноріс-кауза Ф.-Й. Штраус привітав учасників цього симпозиуму; були прочитані доповіді українськими і німецькими вченими.

В 1985 році вийшов Науковий Збірник під назвою: *Ukrainische Romantik und Neuromantik vor dem Hintergrund der europäischen Literatur*. Herausgegeben von J. Wojko-Blochyn. – Heidelberg. – 1985. – 125 S.

Участь видатних німецьких славістів в симпозиумі запевнила високий рівень симпозиуму. Німецькі професори могли довідатися з доповідей українських вчених багато невідомих їм фактів, бо українська література була майже невідома в німецьких наукових колах. Симпозиум відкрив очі німецьким вченим на важливість української романтики в контексті західноєвропейського романтизму. За 22 січня 1981р. в нім. газеті «Баєркур'єр» поміщена рецензія на симпозиум. Найважливіші думки рецензента проф. Рьоселя такі: «Симпозиум принципово відрізняється від дотеперішніх подій еміграційної сцени тим, що до його реалізації спричинилися професори – науковці Мюнхенського УЛМ і інших університетів; відчувається духовна глибина аналізу української літератури, і це знайде відгук у німецькому науковому світі; трагедія українського народу розгорнулася після 1709 року, загострилася заборонами

національної культури в 1876 року і дійшла до апогею в нинішніх часах. Крізь усе це, продовжує рецензент, просвічує мара наскрізь московського карбу імперіалізму з його жахливо вічним триванням. Далі згадується страх Кремля перед культурним розвитком поневоленних народів, про вбивство, організованим КГБ у Мюнхені: українських націоналістів Л. Ребета, Степана Бандери. На думку рецензента, симпозіум був позначений глибоко елегійними настроями туги за українською і східноєвропейською свободою... (Архів Ю. Бойка).

У листі від 17.01.1983 року професор Шольц писав Ю. Бойкові:

«Повернувшись з Мюнхена, я хочу ще раз сердечно подякувати за чудову організацію Мюнхенського симпозіуму, який на думку всіх, які в ньому брали участь, став великим осягом. Я особисто маю багато вражень від цікавих доповідей і можу почерпнути багато нового, що я в майбутньому зможу присвятитися проблемам цікавої української літератури (2, 154).

В листі від 8.03.1983 року до Ю. Бойка Тарнавський пише:

«Вельмишановний Пане Професоре і дорогий Юрію Гавриловичу!

Я бачився двічі з Гординським, і він захоплено розказував про симпозіум. Ще раз вітаю Вас з великим успіхом. Це є наш вихід у ширший світ, і в цьому Ваша заслуга.... Він говорив, що інформацію про симпозіум треба подати до преси і написав довідку до щоденника «Америка» у Фінляндії. Сьогодні бачу, що є уже також допис до газети пана Сірка – у «Свободі». Це добре, бо подає нашій публіці, про діяльність наших науковців»... (Архів Ю. Бойка).

Останнім симпозіумом, організованим проф. Ю. Бойком, був симпозіум на тему „Lesja Ukrainka und die westeuropäische Literatur» 8-10 листопада 1988 року.

Професор підібрав доповідачів, які б захопили слухачів, хоч спеціалістів було небагато, але для тих, що знали літературу, потрібно було через них відчутти самозрозумілість того, що насправді було важким – в особі Лесі Українки і її творчості показати зв'язки української літератури з літературою Західної Європи. Доповідачами були визначні літературознавці: П. Одарченко (Вашингтон), Ф. Шольц (Мюнстер), І. Качуровський (Мюнхен), Г. Роте (Бонн), М. Неврлі (Братіслава), Є. Ведель (Регенсбург), Й. Вертгаймер (Мюнхен), Й. Ган (Мюнхен), М. Купловський (Краків), А. Кіпа (Філадельфія), Я. Рудницький (Монреаль). Симпозіум пройшов з успіхом. Далеко пізніше вийшла в світ книга «Lesja Ukrainka und die europäische Literatur» (Böhlau, 1994).

Праці проф. Ю. Бойка-Блохина в ділянці літературознавства широко розгорнулися за час праці його в Університеті ім. Людвіга Максиміліяна. Постійно розробляючи маловідомі і недостатньо розроблені проблеми, він немов би спеціально йшов назустріч дослідницьким труднощам, і це вимагало напруженої праці в різних напрямках слов'янського і західноєвропейського літературознавства. Перш за все заслуговують уваги видані Ю. Бойком чотири томи «Вибране», до яких увійшли статті, які своїм фактажем повідомлень руйнували вигадану близькість української і російської літератур. Він написав багато книг і статей німецькою мовою з української тематики (про це буде окрема стаття). Слід відмітити новий підхід проф. Ю. Блохина до характеристики твору Лесі Українки «Камінний господар». У творі багато романтики, її розмаху, сполучення неоромантики із неокласикою. У кінці статті Ю. Бойко зазначає: «Леся Українка не повчає, не проповідує, вона попереджує, кличе до обачности, вимагає самостійности думання, пробудження творчого національного інстинкту. Її чарівні образи поволі збуджують свідомість і примушують застановитися. У цьому справжня глибина мистецтва! Драма «Камінний господар» схожа на коштовний самоцвіт, сповнений гармоній, що милує очі своєю багатогранною красою» (3, 361-362).

Я захоплена цією працею Ю. Бойка. Він показав все багатство світової традиції донжуанізму, яка поставала у творчій уяві Лесі Українки, коли вона писала цю драму.

Виклади проф. Ю. Бойка в УЛМ на тему лесезнавства захоплювали німецьких студентів і пробуджували повагу і любов до українського народу. Багато із них писали реферати, дисертації на українознавчі теми. Професор по-новому відкрив думання німецьких вчених і студентів про українську культуру, історію, літературознавство і філософію у зв'язку із західноєвропейською.

В 1906 році Леся Українка написала драматичний твір «В дому роботи, в країні неволі». Дія відбувається в старовинному Єгипті, де єгиптяни-іудеї будують піраміду. В цій історичній ситуації відчуваємо захований ідейний зміст, який вперше у літературознавстві відкриває Ю. Бойко в своїй статті «В дому роботи, в країні неволі» (1971 р). Проф. Блохин розшифровує зміст зневажливої праці іудеїв над будовою чужої їм духово архітектурної споруди. Конфлікт між двома таборами явний, і образ піраміди є образом Російської Імперії.

Цікавим у дослідженні Ю. Бойка, вважаю, є те, що він бачить стильову двоїстість творчості Лесі Українки: «Стильово Леся Українка на 1906 рік уже цілком свідомо пішла дводоріжжям: шляхом неоромантики і неокласицизму. В останньому періоді її творчості, який датуємо від кінця XIX ст., є в неї речі виразно неокласичні, як от діалог «Три хвилини», речі чистої неоромантики, як «Лісова пісня», і твори, в яких зовсім не випадково риси неоромантизму поєднуються з рисами неокласицизму. До числа творів останнього типу належить і «В дому роботи, в країні неволі», де «історіософічний інтуїтивізм, як вираз глибокого романтичного осмислення життя, сплітається з прецизністю думки, висловленої засобами класичної поетики» [3, 315].

У 1981 році проф. Бойко-Блохін досягнув великого успіху в популяризації української проблеми серед німецького суспільства. Він написав простору статтю про роман «Собор» Олесь Гончара – «Der verbrannte Roman» і надрукував її в найбільшому в Німеччині часописі «Frankfurter Allgemeine Zeitung», який виходив в кількості один мільйон екземплярів. Професор розгорнув з неабияким хистом картину ідейної значимості і мистецької вартості твору чільного українського письменника. Олесь Гончар у своєму романі «Собор» вступив у боротьбу з тими, хто занехаював українські національні традиції. Боротьбу між ненависниками української культури і чесними патріотами навколо старовинного Запорізького храму показано в романі драматично. Партійне керівництво України запламувало твір як ворожий радянській системі. Стаття Ю. Бойка про «Собор» справила велике враження в німецькому суспільстві, а також була з ентузіазмом прийнята серед мислячих українців як нечуваний осяг.

Проф. А. Жуковський писав у листі від 11 жовтня 1968 року: «З великою приємністю прочитав Вашу статтю про «Собор» О. Гончара в «Frankfurter Allgemeine Zeitung». Професор Кубійович був захоплений, інші мовчать. Як би не було – це великий успіх не тільки для Гончара, але й для Вас, бо цей пресовий орган є одним із найкращих...» (Архів Ю. Бойка).

Про враження проф. Кубійовича від статті Ю. Бойка його дружина Дарія Сіак писала: «Високоповажний Професоре! Перед усім вітаю Вас із статтею в «Франкфуртер». Проф. Кубійович перший прочитав і зараз рано прибіг сказати як про дуже важливу і приємну новину. Всі радіємо Вами! Передав газету проф. Кубійович до «Українського слова», для використання цієї статті в їхній газеті»...

Німецьке видавництво, спираючись на статтю, вирішило надрукувати роман «Собор» О. Гончара німецькою мовою. На жаль, воно вибрало занадто «академічного» перекладача, Ігоря Костецького, який стилізував переклад так, що твір губив свою політичну актуальність, і роман не здобув особливо великої популярності серед німців.

Коли проф. Ю. Бойко в 1992 році відвідав Україну, О. Гончар запросив його до себе в гості і подарував йому із присвятою свою нову книжку «Чим живемо. На шляхах до українського відродження» (Київ, 1991). Присвята була такого змісту:

«Славному діячеві з нашої діаспори Юрієві Бойку-Блохину, чиїми працями завше дорожитиме Україна, – на знак щирої поваги. Олесь Гончар. 12 вересня 1992 року».

В 1984 році до ювілею Ю. Бойка серед подарунків були і нові видання присутніх.

Член Академії Наук Майнцу та член Німецької Академії Наук і літератури порівняльного літературознавства, німецької мови й літератури, видавець багатьох журналів і праць, дійсний член «Дослідницької діяльності товариства Йогана-Готфріда Гердера», проф. Гельмут Мотикат присвятив Ювілярові свою книгу «Ostpreussische Literaturgeschichte 1230-1975», а визначний знавець творчої діяльності Е. Т. А. Гофмана проф. д-р. Кляус Канцог присвятив виданий ним текст драматичного твору Г. Ф. Кляйста «Prinz Friedrich von Hamburg» (Архів).

Проф. Ю. Бойко виступив з короткою промовою-подякою, в якій згадав померлих своїх протекторів – професорів-славистів УЛМ – Е. Кошмідера, А. Шмауса, декана латиністики, романіста Г. Файнфельдера, висловив вдячність усім присутнім за ювілейне вшанування та згадав про надіслані йому привітання з різних куточків світу. Президент Університету ім. Людвіга Максиміліяна проф. д-р. Вульф Штайнманн привітав Ю. Бойка від імені Університету і особисто від себе: «Цей день дає нам нагоду з повнотою вдячності згадати Вашу багатогранну діяльність, яка триває і нині в дослідках і викладах у нашій alma mater... У нас немає професорів, які б мали таку велику кількість наукових робіт з різних фахів і різних слов'янських літератур, а також філософії та історії Церкви... Вас люблять студенти за Вашу високу ерудицію і енциклопедичні знання, Вас поважають як наші вчені, так і політики...» (Архів Ю. Бойка). На закінчення своєї промови він побажав Ю. Блохину успіхів у подальшій науковій праці.

Дуже прочулено звучить поздоровлення проф. д-ра Клявса Вільке (Claus Wilcke), декана філософського факультету: «...Тому, що Ви пливли «Проти течії» (назва однієї із книг Ю. Бойка – «Gegen den Strom». – Д. Б.), мусили Ви Вашу Батьківщину залишити. Якщо хтось пробував в іншій країні, серед іншої культури і мови стати твердою ногою, той може уявити собі, що це значить! Ми надіємося, що Мюнхен і названий факультет став для Вас чимось подібним на другу Батьківщину. Щоб так це було для Вас, від усього серця бажаємо Вам доброго здоров'я і незламної творчої сили» (Архів Ю. Бойка). Особливо дружніми і теплими є рядки листа проф. д-р. Фелікса Карлінгера, колишнього керівника Інституту романістики Зальцбургського Університету: «Я ґратуюю Вам за Ваші наукові визначні праці, які Ви здійснили, незважаючи на супротивні обставини й численні перешкоди. Я завжди шанував Вас за Вашу мужність у зусиллях і подивляв широту Ваших знань. Наслідки Ваших дослідів винятково важливі і для німецького наукового світу і мають величезне значення.... Я обнімаю Вас із сердечними привітаними, які сповнені пошани.

Відданий Ваш, Фелікс Карлінгер» (Архів Ю. Бойка).

Славист проф. д-р. Рьозель (Університет Мюнстер) присвятив Ювілярові повні глибокої пошани слова: «Для Вашої натепер стражденної нації створили Ви чудові розвідки, за які Ви заслужили пошани. Але разом з тим Ваше ім'я в анналах Вашої країни знайде почесне місце. «Immortalis est Terra Ucrainica – immortalis sunt viri ejus!» (Безсмертною є Земля Українська – безсмертними є її мужі!»).

У 1989 році проф. Ю. Бойко-Блохин вважав за потрібне припинити виклади в Університеті ім. Людвіга Максиміліяна, зберігаючи свої професорські права, передбачені університетським кодексом.

Четвертий том його праць «Вибране» вийшов у 1990 році. У передмові професор писав: «Всі чотири томи, – 92 праці, – становлять мій паспорт в майбутнє української культури, паспорт, який я пропоную прийдешньому на порозі мого відходу в потойбічний світ. Як ці томи та все моє інше сприйме майбутня Україна – це, звісно, залишиться для мене загадкою. З почуттям вдячності сприймаю визнання моїх зусиль в німецькому науковому світі. Мій здобуток – сотні публікацій залишаю завдяки німецькій академічній гостинності в архівному відділі бібліотеки Людвіг-Максиміліянс Університету в Мюнхені. Припинивши виклади в цьому Університеті, я все-таки залишаюся в науковій праці зв'язаний з цими славетним вогнищем науки». З цього видно, що частинно архів професора знаходиться в рукописному відділі бібліотеки в УЛМ. Це велика почесність нашому вченому, бо найвідоміші вчені німецького світу склали свої архіви в цьому Університеті.

Юрія Бойка-Блохина, навіть коли він уже не працював в УЛМ, ніколи не обминали ніякі заходи, що були організовані в ЛМУ, його завжди пам'ятали і віддавали йому честь за його сумлінну наукову і політичну діяльність в німецькому світі.

Широта і різноманітна діяльність проф. Ю. Бойка-Блохина заслуговує на найвищу пошану як в діаспорі, так і в Україні. Своїми працями він створив не тільки собі світову славу та визнання, а також визнання нашої нації Західним Світом.

1. *Тетерина-Блохин Дарина*. Діяльність Юрія Бойка-Блохина в німецькому світі. – Переяслав-Хмельницький – Мюнхен, 2009. – Т. VIII. – 400 С.
2. *Тетерина Дарина*. Життя і творчість Юрія Бойка-Блохина. До 70-річчя діяльності. – Мюнхен-Київ. – 1998. – Т. I.
3. *Бойко Юрій*. Вибране. – Мюнхен.- 1974.- Т. II.
4. *Bojko-Blochyn Jurij*. Ukrainische Romantik und Neuromantik vor dem Hintergrund der europäischen Literatur. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag. – 1985.
5. *Bojko-Blochyn Jurij, Rothe Hans, Scholz Friedrich*. Lesja Ukrainka und die europäische Literatur. – Köln – Weimar- Wien: Böhlau . – 1994.
6. *Архів проф. Ю. Бойка-Блохина*. – Переяслав-Хмельницький: Музей-архів Родина Блохин.

Наталія Гумницька

**ХУДОЖНИК І ПОЕТ ВАСИЛЬ ХМЕЛЮК: ПОВЕРНЕННЯ НА БАТЬКІВЩИНУ
(1903, БЕРЕЗІВКА-ЖМЕРИНКА – 1986, ПАРИЖ)**

Історія розвитку української культури першої половини ХХ ст. тісно пов'язана з історією становлення української державності. Українська культура цього періоду (особливо міжвоєнного двадцятиріччя) розвивалася паралельно у двох системах координат: внутрішній, затиснутій ідеологічними рамками радянської тоталітарної системи, і зовнішній – вільній від будь-яких обмежень і заборон. Причиною такого унікального історичного досвіду стала масова хвиля української еміграції на європейський континент, спричинена невдалою спробою повернення української незалежності у 20-х роках минулого століття. Оборонці Української Народної Республіки (УНР) – десятки тисяч освіченої, талановитої, патріотичної молоді – опинилися поза межами рідної Батьківщини без жодних засобів для існування. Але цей амбітний, талановитий і гордий цвіт української нації, незважаючи на голод, холод і матеріальне приниження, жадібно здобував у кращих європейських університетах науку й одночасно творив європейське мистецтво, привносив у нього особливий український колорит. В той час було створено низку українських освітніх і мистецьких інституцій за кордоном, в яких поряд з українською талановитою молоддю навчалися й іноземні студенти. Це був особливий період експериментування, творчих пошуків, сміливих і відвертих дерзаних, в якому українська молодь брала активну участь і дуже часто добивалася визнання. У Радянській Україні творчість української мистецької еміграції була відома хіба що вузькому колу дисидентів, які таємно спілкувалися із своїми побратимами за кордоном. Проте для широкого загалу імена і творчість наших співвітчизників були затабувані залізною стіною мовчання. Особливо плідними і сприятливими містами для навчання і творчої праці української інтелектуальної еліти стали Краків, Варшава, Прага, Мюнхен, Відень, Париж. Серед них «золотою коліскою» можна вважати Масариківську Прагу, яка доброзичливо розкрила обійми для сотень і сотень наших юнаків і юнок, допомогла їм розвинути і зреалізувати свої творчі амбіції та збагатити не лише європейську культуру, а й культуру міжвоєнної Чехо-Словаччини.

За роки незалежності Україна зробила вкрай мало, щоб повернути у своє лоно потужний пласт культурних цінностей, створених митцями міжвоєнної і повоєнної еміграції минулого сторіччя. Досі десятки сотень художніх і літературних творів й імен їх авторів невідомі українцям. Вони прикрашають експозиції десятків музеїв Європи й світу, розпорошені у сотнях приватних колекцій, зберігаються у фондах бібліотек відомих університетів, але практично не мають шансів найближчим часом повернутися у культурний простір України. На превеликий жаль, молода наша держава досі займає надто пасивну позицію стосовно дослідження, обліку і введення у національний культурний обіг творів відомих у Європі і світі митців української еміграції, які дуже часто зазначені у світових енциклопедіях (зокрема, *Venezite*) як представники інших країн. Міністерство культури і туризму України фінансується Кабінетом Міністрів України за залишковим принципом. А указ Президента України 2007 року про повернення культурних цінностей та імен їхніх творців на Батьківщину, не підкріплений ні законодавчо, ні фінансово, ігнорується відповідними структурами. Але завдяки науковцям, окремим ентузіастам зроблено і робиться багато: відкрито доступ до архівних документів, написано десятки монографій, захищено немало дисертацій, організовано безліч конференцій, відкрито низку виставок і презентацій творів високого європейського зразка, повернено в рідну культуру десятки цікавих імен, які здійснили вагомий внесок у європейську та світову культуру.

Одним із таких талановитих особистостей є постать Василя Хмелюка, яка належить до яскравих представників когорти юних мрійників Української Народної Республіки. У числі другої хвилі мистецької еміграції сімнадцятилітнім юнаком він разом і його старший брат Ілько, вояк УНР, опинилися за межами рідної землі – Ілько у Празі, а Василь у Кракові, де у Краківській академії мистецтв отримав свої перші професійні студії (1920-1923). Під час перебування у Празі Василь Хмелюк зайнявся поетичним експериментуванням, яке завершилося публікацією трьох збірок: «Гін» (1926), «Осіньне

сонце» (1928), «1926, 1928, 1923» (1928). Василь Хмелюк вибирав між двома музами: поезією і малярством. Хоча доля художника була визначена йому ще з дитинства: малювати він почав у дев'ять років, коли його батько, заможний інженер із Жмеринки (с. Березівка), зауваживши хист сина, найняв авторитетних вчителів і обладнав йому таку майстерню, якої він не мав протягом свого творчого життя.

В подальшому своєму житті він рідко звертався до творення поетичних текстів. Празький період літературних пошуків не мав такого продуктивного продовження в його еміграційному житті у Франції.

Василь Хмелюк відомий насамперед як талановитий художник-постекспресіоніст, який творив понад півстоліття у Парижі і похований на Монпарнасі. Для спеціалістів і мистецьких гурманів, звичайно, це ім'я знає, хоча широкому загалу воно мало про що говорить. За час незалежної України вийшла лише одна монографія про Василя Хмелюка, яку написав авторитетний мистецтвознавець і експерт, академік Олександр Федорук [1].

Празький період творчості

Творчий шлях Василя Хмелюка можна чітко розділити на два періоди: короткий поетичний – празький (1923-1928) і тривалий мистецький – паризький (1928-1986). Проте перші академічні студії він розпочав у Краківській академії мистецтв, де провчився як студент надзвичайний з 1921-1923 рр. і показав себе здібним учнем, особливо в композиції, малюнку і колористиці. Наступні п'ять років перебування у Празі позначилися активною інтелектуальною працею: навчання на філософському факультеті Карлового університету та в Українській студії пластичного мистецтва під керівництвом відомого митця і педагога Сергія Мака. Тут Василь Хмелюк формується як художник і як поет. У Празі одна за одною з'являються його поетичні збірки – «Гін», «Осіннє сонце», та «1926, 1928, 1923», які характеризують його як поета-дадаїста. Перші дві збірки графічно ілюстровані самим автором, а третя – його добрим товаришем, відомим празьким графіком Юрієм Вовком. На сьогодні декілька примірників цих поетичних творів є у фондах Слов'янської бібліотеки у Празі, один комплект має Бібліотека Симона Петлюри у Парижі, дві збірки («Гін» і «Осіннє сонце») знаходяться у бібліотеці Європейського НТШ у Сарселю під Парижем. Можливо, ще якісь великі книгозбірні мають поодинокі екземпляри, але факсимільне видання поетичних творів цього неповторного Майстра дає цим цікавим творам друге життя, а молодим дослідникам – поживу для творчого зростання.

Міжнародна наукова конференція «Василь Хмелюк: художник і поет. Повернення на Батьківщину» (м. Львів, 13-14 жовтня 2009) стала першою науковою дискусією, присвяченою одному з провідників українського відродження другої половини минулого століття, які творили єдність української культури на європейському просторі. Авторитетні спеціалісти слова і пензля фахово проаналізували поетичну і мистецьку творчість Василя Хмелюка. Зокрема, Тарас Салига, професор, доктор філологічних наук, завідувач кафедри літератури Львівського національного університету імені Івана Франка, у своїй доповіді «Празький експериментатор із Березівки» детально простежує літературний пошук і невпинний експеримент Хмелюка на поетичній ниві. Так, вчений зазначив: «Найбільше досягнення Хмелюкової власної дороги – це його незгасаючі експерименти. Вони найрізноманітніші», «Формальна поетика Хмелюкових творів переважно базувалась на осягненнях європейських естетичних мод у літературі». Важливою є завершальна думка вченого: «На шляхах до себе Хмелюк був різний. Був і такий, як у вірші із сумної нагоди «На смерть В. Крижанівського», адресованому талановитому художникові, що пішов із життя в еміграційних поневіряннях. За всіма отими розмаїтими хмелюківськими «масками», що деколи нагадували тип «березівського парубка» в ролі «європейського гульвіси», відкривалося незахищене обличчя болю вигнаної із рідної землі людини, душа котрої ридала розпукою за духовним побратимом, який не встиг більше прислужитись Україні, як цього прагнув».

У доповіді «Василь Хмелюк: зв'язок поезії з малярством» Микола Ільницький, член-кореспондент НАН України, професор, доктор філологічних наук, завідувач кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, простежує «опосередкований зв'язок між образним світом та палітрою Хмелюка-поета і Хмелюка-художника». Вчений резюмує: «Говорячи про зв'язок поетичного і малярського начал у творчості В. Хмелюка, ми не обов'язково маємо шукати спільного в них, а й того, що взаємно доповнює ці два мистецтва в нього. Якщо в поезії Хмелюка маємо виразні риси сюрреалізму, тобто розщеплення реальності, то в малярстві – надзвичайно тонке відчуття колориту й нервовий експресивний мазок. Врахуймо, що поетична творчість

Василя Хмелюка тривала недовго, французький період його життя не був таким сприятливим для неї, як празький, через брак україномовного оточення, та й малярство поглинуло його цілком. Водночас навіть таке короткочасне захоплення цікаве для дослідника, бо допомагає уявити постать як цілісне мистецьке явище».

Дійсно, під впливом «празької поетичної школи» Василь Хмелюк за блискавично короткий термін видав свої три поетичні «метелики», як їх називає у своїй статті «Три «метелики» українського авангарду» мистецтвознавець із Праги Оксана Пеленська. Вона підкреслює, що «поет й ілюстратор Василь Хмелюк як багато інших представників української мистецької школи культивували в Празі нове образотворче мислення, формували мистецтво української книжки, що стала частиною європейського модерного мистецтва ХХ ст.» У цей період у Празі навчалися і творили обдаровані його земляки, серед яких маловідомі ще й сьогодні Юрій Вовк, Софія Зарицька, Петро Омельченко, Оксана Лятуринська, Петро Холодний-молодший, Степан Колядинський, Катерина Антонович, Ніна Білецька, Павло Громницький, Іван Іванець, Василь Касіян, Микола Кричевський, Євген Норман, Іван Паливода, Марія Тушицька-Руда, Ярослав Фартух, Віктор Цимбал та багато інших. Оксана Пеленська підкреслює, що «українські митці бачили себе в руслі європейських мистецьких процесів і в жодному разі не почувалися виштовхнутими на маргінес чи закутими до якогось мистецького гетта». «З часової перспективи творчість українських художників у міжвоєнній Чехо-Словаччині не тільки не втрачає своєї мистецької та історичної актуальності, а ще виразніше проступає як унікальне явище, що в багатстві творчих проявів визначило головні духовні риси своєї доби» [2].

Паризький період творчості

Після закінчення навчання у Празі у 1928 році Василь Хмелюк залишає гостинну Прагу назавжди, зробивши остаточний вибір між двома музами – поезією і образотворчим мистецтвом – на користь останнього. А Париж був справжньою мрією і Меккою для багатьох молодих і амбітних художників. Багато з них залишалися на маргінесі культурного мистецького процесу, а частина здобула тут світову славу (наприклад, Олександр Архипенко). На щастя, до останніх доля зарахувала і Василя Хмелюка.

Реальний ґрунт для творчих пошуків мистецької хвилі українських талантів (1930-1980-х років), до якої належав і Василь Хмелюк, створила активна діяльність українських митців першої половини минулого сторіччя у Парижі. Насамперед, як зазначає мистецтвознавець Олесь Нога, вагомий слід у мистецькому житті Парижа того часу залишили художники, що входили у мистецьке об'єднання «Українська громада в Парижі», пов'язане з такими всесвітньовідомими іменами, як О. Архипенко, М. Бойчук та М. Касперович. До грона знаменитої «школи бойчуків» належала ціла плеяда молодих талантів, твори яких виставлялися на багатьох виставках і мали успіх та позитивну французьку критику. Про свої перші кроки у Парижі він пише у листі до рідних: «Я малюю картини і не припиняю це робити. На паризьких виставках мої образи мають великий успіх серед знавців мистецтва. Живу як самий бідний з бідних на даху. Пече та припікає сонце, але все одно працюю по 10 годин денно. Не кожного дня і їсти доводиться як слід, бо якщо кілька франків заведеться, то купую фарби. Хай живе малярство та родина Хмелюків, котру постараємося возвеличити!» [3]. Найбільшою школою для молодого митця був сам мистецький Парнас із його музеями, неперевершеною архітектурою, бурхливим мистецьким життям і дивовижною свободою творчих пошуків, атмосферою свободи і розкутості. Це було саме те, що шукав молодий талант для своєї реалізації. Його життєве кредо «Малювати!» знайшло благодатний ґрунт для вільного й інтелектуального творення. Згодом його творчість помітили найвідоміші на той час естетиколекціонери Сергій Щукін і Амбруаз Воляр. Париж, який знався на авангарді найвищої проби, дуже скоро оцінив непересічність творчості експресіоніста-українця, його глибокий психологізм.

Василь Хмелюк у Парижі познайомився зі Святославом Гординським. Їх поєднала любов до української культури, не обділеної історичними катаклізмами. Свій слід в Україні він залишив декількома мистецтвознавчими статтями, які були надруковані у львівських часописах упродовж 1931-1932 років завдяки пропозиції Святослава Гординського.

Олександр Федорук у своїй монографії про українського митця констатує: «Малярство Хмелюка формувало впливи французької малярської школи в Європі, з'єднуючи у собі могутні потоки цивілізації Заходу і Сходу. Творчість Василя Хмелюка ввела українську мистецьку культуру до світлого храму європейської культури. Невидимими нитками він увібрав кращі сторінки французького малярства з тим, щоб стати його духовною плоттю, естетичною сутністю». Творчість Василя Хмелюка була знана усім митцям української еміграції, глибоко шанована рафінованою паризькою публікою та високо оцінена

професійною критикою. Зокрема, авторитетний французький критик Шарль Кюнстлер оцінював малярство Хмелюка як «один захоплюючий спектакль», який концентрував у собі усі найсвітліші надії людини.

Геній Василя Хмелюка знайшов своє втілення і у портреті, пейзажі, квітах, графіці. Його творами пишаються світові музеї і приватні галереї, зокрема Парижа, Люцерни, Стокгольма. Лише Україна поки що робить перші кроки до відкриття творчості цього європейського художника і повернення його імені на рідну землю. Дуже сумно констатувати, що й досі на рідній школі Василя Хмелюка немає навіть меморіальної дошки, а школярі й односельці навіть не знають нічого про свого славетного земляка.

Свої майже 58 років життя і творчої праці у столиці Франції Парижі Василь Хмелюк завершив 2 листопада 1986 року на Монмартрі. У некролозі відомий графік, літературознавець і перекладач Святослав Гординський (товариш і одностудець Василя Хмелюка у патріотичному ставленні до України) писав: «Помер у Парижі видатний мистець-маляр Василь Хмелюк. Відхід його у вічність пройшов майже не помічений українською пресою. Тим часом це був один з найвидатніших представників української Паризької школи малярства ще з початку 30-х років...». Тут же Святослав Гординський тонко характеризує творчість художника: «Без його мистецтва ми були наче обкрадені. В храмі нашої культури малярські образи Хмелюка слугують людині, звеличуючи її духовність і підносячи на п'єдестал, до вінця нашої природи...У цій природі панують згода і добро... ціною власного життя він прийшов до такої мудрості» [4].

Повернення в українську культуру творчості цього трудівника-самітника безумовно збагатить наше мистецтво, дасть поштовх для ферментації нових ідей, а також ще раз підкреслить наш український внесок у розвиток європейського культурного простору.

У Дзеркальній залі Львівської галереї мистецтв у рамках згаданої конференції була представлена унікальна експозиція рідкісних оригінальних полотен Василя Хмелюка. Картини для експозиції надали Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького та львівські колекціонери Юрій Цвенґрош і Орест Голдованський. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою має намір видати каталог оригінальних творів Василя Хмелюка з науковим коментарем. Видання такого альбому-каталогу стане вагомим кроком у справі ознайомлення спеціалістів та широкого загалу в Україні з творчістю цього відомого європейського художника.

Через долю Василя Хмелюка ми дізнаємося про долі тисяч молодих захисників УНР, талант яких розквітнув за межами рідної Батьківщини в складних умовах еміграційного життя. Своєю наполегливою і тяжкою працею вони не дали відкинути себе на узбіччя історії, а навпаки, як Василь Хмелюк, опинилися в центрі мистецького життя того часу, творячи європейський культурний пласт з яскравою українською барвою.

Повернення на Батьківщину творчої спадщини Василя Хмелюка є насамперед подякою нашим митцям і науковцям за подвиг, здійснений ними за межами рідної землі. А також виконанням їхньої потаємної мрії про повернення на омріяну вільну Україну хоча б у своїх творіннях, в які вони вклали свою любов і свій біль за рідним краєм. Одночасно це є невідкладним обов'язком нинішнього покоління повернути з безпам'ятства тисячі талановитих імен, що творили духовну Україну за її межами, а їхні творіння ввести у національний культурний простір.

-
1. Федорук О. К. Василь Хмелюк.– Київ.: РВА «Тріумф», 1996. – 264 с.: іл. – Бібліогр.: с. 259-262. – Резюме фр. та англ. мовами.
 2. Пеленська Оксана. Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині. – Нью Йорк-Прага.: Народна книгарня Чеської Республіки, 2005. – С. 92.
 3. Федорук О. К. Василь Хмелюк.– Київ.: РВА «Тріумф», 1996. – С. 59.
 4. Федорук О. К. Василь Хмелюк.– Київ.: РВА «Тріумф», 1996. – С. 204.

Ірина Гутковська

**РОЛЬ ЯРОСЛАВА РУДНИЦЬКОГО ТА ЛЕОНІДА БІЛЕЦЬКОГО У ВІДКРИТТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ
ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У КАНАДІ
(КІНЕЦЬ 40-Х – СЕРЕДИНА 50-Х РР. ХХ СТ.)**

Діяльність Української Вільної Академії Наук у Канаді була започаткована у 1949 році. Основну роботу з організації діяльності УВАН у Канаді проводили доктори наук Дмитро Дорошенко, Леонід Білецький та Ярослав Рудницький. Перший з них прибув до Канади у кінці 1947 року з метою викладацької діяльності у колегії святого Андрея у Вінніпезі, а до переїзду був президентом УВАН у Європі. Прибувши до Канади у січні 1949 року, Леонід Білецький та Ярослав Рудницький одразу взялись за створення УВАН у Канаді.

Маючи доручення з Європи організувати діяльність УВАН у Канаді, Я. Рудницький та Л. Білецький на початку 1949 року провели кілька нарад у Вінніпезі з місцевими канадсько-українськими науковцями і представниками інтелігенції (проф. Т. Павличенко, доктор В. Кисілевський, інженер А. Качор та ін.). Рішенням цих нарад було офіційно розпочати діяльність УВАН у Канаді з реєстрацією у Комітеті Українців Канади, залучити до співпраці канадських вчених, розгорнути видавничу діяльність, організувати конференції і наукові сесії, організовувати контакти з неукраїнськими науковими організаціями і вченими.

Уже в лютому 1949 року Л. Білецький і Я. Рудницький налагодили контакти з президентом КУК доктором Василем Кушніром та ексекутивним директором Володимиром Коханом й іншими членами Президентської ради Комітету Українців Канади.

На пропозицію Я. Рудницького президія УВАН у Канаді вирішила дотримуватись наукових критеріїв у визначенні членів академії. Разом з тим при академії для залучення діячів культури було створено «Мистецько-літературну клясу», яка визначала дипломантів УВАН у Канаді і рекомендувала нагородження «Грамотами признання УВАН».

Ярослав Рудницький та Леонід Білецький були ініціаторами і провідниками видавничої справи УВАН, а саме публікацій: «Літопису УВАН» (перші дев'ять випусків було опубліковано у Німеччині, а десятий уже у Канаді – Вінніпезі); серії збірників «Славістика» (починаючи з № 4, були опубліковані у Вінніпезі), збірник «Література», бюлетень УВАНу (публікувались щорічні огляди діяльності, фінансів всієї УВАН до 1955 року, а далі лише з діяльності УВАН у Канаді).

За безпосередньої участі Я. Рудницького і Л. Білецького публікувались наукові серії «Українські вчені», «Бібліографія», «Ономастика», «Праці Інституту Шевченкознавства» та ін.

Власне через видання УВАН налагоджувались контакти з українськими і неукраїнськими науковцями, поширювалась інформація про наукові сесії та конференції.

В Українській Вільній Академії Наук, яка розміщувалась у Канаді, публікувались праці, які не належали до вище вказаних серій. Для прикладу можна привести публікацію і поширення «Модерної української граматики» за редакції Ю. Луцького та Я. Рудницького. Принагідно слід вказати, що після видання цієї граматики вона зайняла належне місце серед підручників у вузах США та Канади.

За ініціативою Я. Рудницького, книги, що видавались УВАН у Канаді, поширювались безплатно у різні наукові центри і бібліотеки. У такий спосіб, на думку Я. Рудницького, можна було мати стійкі й успішні контакти як з українськими, так і неукраїнськими науковцями.

Щодо фінансування діяльності УВАН у Канаді, то перші внески для організації діяльності академії були зроблені членами президії УВАН. При цьому різні американські фундації відмовилися допомагати УВАН фінансово. Відповідно, від початку діяльності і в подальшому УВАН допомагали грошми приватні особи, українські організації та товариства. Такими товариствами були Інститут та читальні «Просвіти» у Вінніпезі, який профінансував публікацію серії «Славістика». Український народний дім у Вінніпезі допоміг видати серію «Назвознавство». Українські книгарні, народні доми в різних містах Манітоби та Онтаріо допомагали видавати УВАНу серії «Українські вчені» та чотири томи «Кобзаря» Т. Шевченка.

Значну фінансову допомогу УВАНу для видавничої діяльності надали представники українського духовенства у Канаді. Зокрема, владика Української Православної Церкви у Канаді Мстислав (Скрипник) надав фінансову допомогу для публікації книги Л. Білецького «Віруючий Шевченко», а керівник Греко-Католицької Церкви у Вінніпезі Кир Максим Герматюк допоміг видати книгу «Назвознавство» (ч. 5).

Я. Рудницький і Л. Білецький агітаційними поштовими листівками заохочували індивідуальних спонсорів до видання українських книг і журналів. Ця діяльність також була успішною. І на кошти індивідуальних жертводавців було видано ряд книг, як, наприклад, у 1953 р. книгу І. Сидорука «Ідеології Кирило-Мефодіївців», а також окремі номери з серії «Славістика» тощо.

Уже в перший рік діяльності УВАН у Канаді зусиллями Я. Рудницького і Л. Білецького було організовано ряд заходів у науковому і громадському житті українців Канади, які засвідчують особливо успішну діяльність цих науковців.

Так, у 1949 році була організована у Вінніпезі перша наукова сесія, присвячена пам'яті Т. Шевченка. Основними доповідачами на сесії були Я. Рудницький і Л. Білецький.

У цьому ж році (у травні і червні) було організовано два заходи з відзначення пам'яті В. Самійленка (вечори, де з доповіддю про творчість В. Самійленка виступив Л. Білецький).

У червні 1949 р. була організована наукова конференція, присвячена пам'яті І. Франка. На конференції з доповідями виступили Я. Рудницький (Вінніпег), Т. Павличенко (Саскатун), Д. Сімпсон (Саскатун). На цій конференції у члени УВАН було прийнято П. Юзика, відомого в майбутньому українського культурного діяча.

Важливу роль у житті УВАН у Канаді відводилось контактам з УВАН у Нью-Йорку, Парижі, Лондоні. Я. Рудницький, Л. Білецький брали участь у багатьох наукових конференціях поза межами Канади. Так, Я. Рудницький був запрошений і взяв участь у роботі 5-го Міжнародного конгресу з назвознавства в Іспанії. Вони організували виставки робіт канадської УВАН у м. Арбор (США) та м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія).

Таким чином, можна зробити висновок, що початок діяльності УВАН у Канаді та перші роки її діяльності в країні кленового листа у значній мірі залежали від активної організаторської і наукової діяльності Я. Рудницького та Л. Білецького.

Оксана Гуцько

КУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР В ПОРТУГАЛІЇ: РЕАЛЬНІСТЬ І НАШЕ БАЧЕННЯ

Українці, які проживають у Португалії, а також їх діти, мають велику потребу у спілкуванні між собою. Час, коли для такого спілкування достатньо було площ та кафе, вже минув. Для якісного задоволення культурних і духових потреб української громади, а також популяризації української культури у Португалії створюються такі центри.

Перебуваючи у Португалії, ми звернули увагу на те, як мало місцеві люди знають про Україну. Якщо і є якась інформація, вона переважно має негативне забарвлення. Проживаючи у цій країні останні 8-10 років, українці, вже маючи певний рівень матеріального достатку, відчують нестачу у задоволенні своїх духових і культурних запитів.

Українська держава, відгукнувшись на наші прохання, створила такий центр. Наше завдання – наповнити його життям.

Моє бачення функціонування українських культурних центрів за кордоном:

По-перше, вони мають працювати як на португальську сторону, так і забезпечувати культурні потреби української громади. Зупинюсь на цьому більш детально.

Коли створювався культурно-інформаційний центр (КІЦ) в Лісабоні, керівникам українських громадських об'єднань відразу було заявлено: «Ви не думайте, що тут вам буде відведено місце. КІЦ виключно буде займатися пропагандою української культури для португальців».

Це, звичайно, чудово, але, як на мою думку, цього замало. Та й українська культура представлена в основному малярством. Не можна перетворювати КІЦ на художню галерею, яку здебільшого відвідують ті ж українські громадяни.

Побувавши у минулому році на вчительській конференції в Парижі, ми ознайомились з роботою КІЦу в них. Окрилені побаченням, члени нашої асоціації захотіли зробити щось подібне. Але наш запал скоро остудили. Перед нами висунули ряд вимог. Було сказано: подавайте проект, ми розглянемо. В проекті ми намагалися якнайконкретніше подати мету, шляхи здійснення, хто і з ким буде проводити

заняття з образотворчого мистецтва, історії України, музики і т. ін. Вказали день і години занять і при кінці дописали: «Ми хочемо наповнити КІЦ життям». Проект був поданий ще у листопаді 2009 р. До сих пір відповіді не отримали. В неофіційній бесіді з секретарем посольства, п. Демиденком, мені було сказано, що наша асоціація хоче створити ще одну суботню школу. Але у нас вже є 3 суботні школи в Португалії, та й вивчення культурознавчих предметів не є преференцією суботніх шкіл, на це просто не вистачає часу. В школі ми вивчаємо загальноосвітні предмети. Є, звичайно, і музика і танці, проводимо також різні виховні заходи, свята. Але на поглиблене вивчення вокалу чи гри на фортепіано, на те, щоб розвивати в учнів творчі здібності чи просто спілкуватися на теми української історії, культури, часу не вистачає. Для цього і необхідні такі центри, вони не повинні пустувати. Адже українська держава, виділяючи гроші на їх створення і подальше утримання, не передбачала, що там буде сидіти секретар посольства і більше ні душі. До речі, ні одна громадська організація не має в Португалії свого приміщення. Португальський уряд нам не виділяє, а на оренду просто немає грошей. То де ж ми маємо проводити свої заходи? Нікого це не цікавить.

Ось тут і виходить на перше місце КІЦ. Там би можна було поглиблено вивчати українську мову, історію України і Португалії, займатись вивченням українських традицій, проводити літературно-художні вечори, зустрічі з цікавими людьми. Ці заходи потрібно проводити як для дітей, так і дорослих.

До речі, і португальцям це було б цікаво. В такій неформальній обстановці краще можна пізнати культуру і філософію іншого народу. Та чи це хвилює наших можновладців: в них робочий день до 18 год., а в суботу і неділю, якраз коли наші люди мають вільний час, КІЦ не працює. А довірити ключі голові однієї з асоціацій – Боже борони, хоч це відповідальні і добре знайомі Посольству люди.

Отже, можна зробити висновки:

З одного боку, бідна держава Україна витрачає гроші на відкриття і утримання КІЦ, а з другого – вони використовуються лише від сили на 5-10 %.

Ми повинні взяти під контроль роботу КІЦ, це ж не власність посольства, бо придбана за кошти громадян України і повинна використовуватись на всі 100 %, а не для галочки у звітах працівників посольства. Не хочу завершувати на песимістичній ноті. Може, за цих півроку щось і зміниться. Для чого ж тоді потрібні громадські організації? Саме для того, щоб змушувати чиновників виконувати свої обов'язки. Так і формується громадянське суспільство.

Олександр Двоєконко

САРАТОВСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МОЛОДІЖНИЙ КЛУБ ЯК ПРИКЛАД ІНСТРУМЕНТУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У РОСІЇ

Існуюча проблема збереження національної ідентичності українця у сучасному зарубіжжі посилюється у країнах, де все оточення кардинально не відрізняється від українського. Це, перш за все, країни зі схожим мовним середовищем, зокрема Польща, Росія, Білорусь, де процес асиміляції та втрати своєї національної свідомості може носити досить швидкий характер, якщо не приділяти достатньо уваги цій проблемі. Схожість життєвого устрою, мови, звичаїв негативно впливає на збереження національної ідентичності українців, приводить до швидкої асиміляції.

Розглядаючи цю проблему на прикладі Росії, де мешкають 2 942 961 українців [1], можна провести аналіз ситуації, яка буде добре відображати проблему збереження національної ідентичності. За даними перепису населення 2002 року, в Російській Федерації проживає 2 942 961 українців, це майже на півтора мільйони менше, ніж було виявлено під час перепису 1989 року. За іншими свідченнями, українців у Росії проживає до 10 мільйонів (за даними дослідників Всесвітнього конгресу українців у Києві 2003 року). Звичайно, перепис населення – це досить суб'єктивний спосіб перерахування кількості етнічних українців, бо він не може в повній мірі оцінити реальне число осіб української національності.

Після порівняння результатів перепису 1989 року з 2002 роком варто запитати: куди пропали півтора мільйона українців? В 1989 року на території сучасної Росії проживало 4 362 872 [2] українців. Решта могла виїхати назад в Україну, але, за показниками перепису в Україні за 2001 рік [3], кількість

українців на території держави значно не підвищилась (приблизно на 100 тис. осіб). Тому можна робити висновки, що українці на території Російської Федерації залишилися у значно більшій кількості, ніж видно з результатів перепису.

Також звернувшись до даних середнього віку українців, що мешкають у Росії, можна побачити, що українці є однією з найстарших націй, середній вік якої складає 45,9 років [4]. Такі дані виявляють не просто проблему національної свідомості українців, але й виділяють її найбільш проблемну частину – молодь. Для порівняння, середній вік народів Кавказу у Росії складає близько 25-30 років, це свідчить про досить високий рівень національної свідомості кавказької молоді, що підтверджує свою національну причетність на переписі населення. На жаль, про українську молодь такого сказати не можна. Нащадки українських переселенців і емігрантів, українці втрачають свою національну свідомість в Росії дуже швидко, і виною є не тільки схожість всіх зовнішніх факторів (мова, звичаї), але й недостатня увага, перш за все, батьків, які за швидким життєвим ритмом у великих містах просто не звертають увагу на такі питання, як національне виховання дитини. Крім того, за десятиріччя перехідного періоду після здобуття незалежності в Україні приділялось мало уваги закордонним українцям, особливо Східній діаспорі, де з-за різних умов, перш за все економічних, дуже потрібна допомога від державних структур України.

Створення українського молодіжного клубу на базі існуючої Саратовської громадської організації «Український культурно-просвітницький центр «Родина» допомогло охопити свій сегмент контактної аудиторії – молодь. Взагалі, говорячи про українську молодь, яка проживає в Росії, на жаль, майже не доводиться говорити про збереження національної свідомості й ідентичності. Тут постає інше питання – відновлення національності, створення українського інформаційного поля для російської молоді.

Навіть при створенні молодіжного крила довелося відмовитись від таких слів, як «діаспора», «українське об'єднання», тому що вони часом відіграють негативну роль у початковому сприйнятті об'єднання молодим поколінням українців у Росії, які не відмовляються від свого українського коріння, але вважають себе росіянами. Тому, для забезпечення максимально простого і зрозумілого сприйняття, було вирішено створити саме Саратовський український молодіжний клуб Саратовської регіональної громадської організації «Український культурно-просвітницький центр «Родина».

Діяльність клубу спрямована на задоволення інтересів осіб будь-якої національності, яким цікаве все українське, хто хоче дізнатися про своє коріння, вивчити українську мову, історію, взяти участь у різних заходах клубу. Зараз структура клубу перебуває в одночасному процесі діяльності за існуючими напрямками, а також створення нових напрямків діяльності. При створенні нових напрямків за кожним призначаються відповідальні особи та адміністратори, які вже в свою чергу очолюють діяльність кожного напрямку спільно з головою клубу.

На сьогоднішній день вже працюють такі напрямки, як спортивний та культурно-просвітницький. Спортивний сектор має в собі футбольну команду з великого футболу «Олімп», яка виступає в Чемпіонаті і Кубку міста з футболу, грає на досить високому рівні, а також бере участь у міських національних першостях. Крім того, цей напрямок носить також розважальний характер, це цікаво тим, хто просто хоче у вільний час займатися спортом або приходити на матчі уболівати за свою команду. У планах організації – розвивати далі діяльність спортивного напрямку, зокрема взяти участь у Чемпіонаті та Кубку області з великого футболу, організувати фан-клуб команди. Також на цей час передбачається створення футбольної школи для дитячого складу команди, задля чого деякі члени спортивного сектору розпочинають навчання у тренерських школах для отримання офіційної тренерської ліцензії.

До культурно-просвітницького напрямку перш за все входять курси української мови для всіх бажаючих. Молодь йде на курси з різних причин: хтось хоче дізнатися більше про одну зі слов'янських культур, представникам нащадків українських переселенців цікаво більше дізнатися про своє коріння, комусь цікаво поширити свій багаж знань. Сам процес викладання української мови для молоді в клубі намагалися зробити не звичайною науковою рутинною, бо молодь – це досить своєрідний сегмент контактної аудиторії, а цікавим процесом пізнання, розуміння та вивчення української мови. Головна мета курсів – навчити розуміти та спілкуватись українською мовою – реалізується досить успішно. За півроку учбових курсів група з шістнадцяти чоловік досягла доброго рівня в розумінні української мови і задовільного рівня в граматиці та в спілкуванні. У планах клубу з наступного навчального року – продовжити заняття з української мови, а також здійснити набір нової групи слухачів.

До культурно-просвітницького напрямку також входить ряд науково-туристичних проектів, які реалізуються спільно з іншими установами, зокрема це організація в липні 2010 року Львівської літньої школи україністики, яку спільно підготували Саратовський український молодіжний клуб культурно-просвітницького центру «Родина» та Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська Політехніка», а також організація Підляського рейду в Польщі спільно з молодіжним крилом Союзу українців Підляшшя.

В планах українського молодіжного клубу, крім продовження активної діяльності за існуючими напрямками, також є створення нових. Ідеї і проекти виникають у процесі спілкування членів молодіжного клубу, кожен має право висунути свою пропозицію щодо розвитку та поширення діяльності організації в цілому. На сьогоднішній день вже активно обговорюються ідеї створення українського молодіжного театру, науково-дослідницької групи, спелеологічної команди дослідників, клубу реставраторів українського козацтва. Це далеко не повний перелік проектів, які будуть поступово реалізовуватись. Сама ідея молодіжного клубу є в тому, що кожен може організувати свій напрямок, за яким цікаво було б працювати людям і який був би пов'язаний з Україною.

Говорячи про молодіжний клуб, ні в якому випадку не можна відокремлювати його від самого Українського культурно-просвітницького центру «Родина», тому що це єдине ціле, і реалізація будь-яких проектів мобілізує ресурси всієї команди. Завдяки активній діяльності людей менше ніж за рік вдалося досягти значних результатів для молоді громадської організації, про це свідчать проекти, що реалізуються в «Родині». Одним з найзначніших досягнень стало право на проведення першого фестивалю слов'янської культури «Слов'янське небо», на реалізацію якого культурно-просвітницький центр виграв конкурс обласних соціальних проектів. Члени-активісти українського молодіжного клубу з задоволенням беруть участь в організації фестивалю, беруть шефство над творчими колективами, що виступатимуть на фестивалі.

За невеликий термін існування Саратовського українського молодіжного клубу вже досягнуті перші результати діяльності. Перш за все, це консолідація і об'єднання української молоді, людей, яким цікаво дізнатися більше про українську культуру, націю, традиції. Також вагомим результатом стала просвітницька діяльність, інформування російської молоді про те, що таке Україна в різних розуміннях цього слова, поширення української мови серед російської молоді та серед потомків переселенців та емігрантів. Завдяки простим молодіжним зібранням в області популяризується українська сучасна культура, зокрема музика (як сучасна, так і народна), фільми, література. Поринаючи в українське середовище, молодь пізнає Україну, відкриває для себе щось нове, цікаве.

Створюючи будь-який проект, ми намагаємося зробити його як можна більше корисним. Залежно від напрямку проекту продумується його соціальна, культурна, наукова віддача.

Започатковуючи проекти, подібні Саратовському українському молодіжному клубу в інших регіонах Росії, виконуючи поставлені цілі і задачі, консолідуючи та об'єднуючи українську молодь, можна створити кращі умови для початку процесу відновлення національної свідомості українців у Росії, для розвитку закордонного українства, поширення української мови серед російської молоді, популяризація України та національного взаєморозуміння між країнами. Потрібно ще провести колосальну роботу, перш ніж можна буде говорити про збереження національної ідентичності української молоді у Росії, тому тільки разом, спільно, консолідуючи зусилля, можна досягти значних результатів на загальнодержавному рівні.

-
1. Офіційний сайт всеросійського перепису населення <http://www.perepis2002.ru/>
 2. Офіційний сайт всеросійського перепису населення <http://www.perepis2002.ru/>
 3. Офіційний сайт всеукраїнського перепису населення <http://www.ukrcensus.gov.ua/>
 4. Офіційний сайт всеросійського перепису населення <http://www.perepis2002.ru/>

Ганна Карась

РОЛЬ КУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ ЗАРУБІЖЖЯ У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Розбудова організованої структури власного життя – релігійного, культурного, наукового та мистецького – головна передумова існування діаспорної спільноти. Демократичний устрій країн масового поселення українців сприяв створенню їх добровільних формувань – громадських об'єднань³⁷, сукупність яких отримала сучасну назву «громадянського суспільства».

В. Голубничий писав, що «українська культура на еміграції ще має великі можливості на існування і довге майбутнє», проте важливу роль тут мають зіграти громадські організації та товариства: «Без організованого життя еміграція культурно й етнічно помре» [1, с. 29, 47].

Різноманітні громадські інституції українського зарубіжжя пройшли більш як столітній шлях формування та еволюції і відображають суспільно-історичні та культурні умови розвитку українства у тій чи іншій країні. «Часто в діяльності таких товариств чи угруповань, – відзначає Л. Кияновська, – як у краплі води, відбиваються найбільш істотні прикмети національного характеру, традицій, етичних цінностей, а також тих історичних процесів, які в краї ніби «розосереджуються», а в українських осередках на чужині концентруються особливо яскраво» [2, с. 171].

В кожній із країн масового поселення українці створювали насамперед громадсько-політичні, суспільно-культурні організації та товариства. Політичне життя українських емігрантів визначало характер їх громадського життя. Була створена велика кількість товариств та організацій. Наприклад, у Канаді нині діє більше тисячі етнічних українських організацій, щоправда, тільки 9 відсотків представників четвертої хвилі еміграції прилучаються до їх діяльності [3, с. 13,18].

Якщо про окремі громадські організації, товариства в тій чи іншій країні видано хроніки, ювілейні альманахи, то узагальнюючих праць про організоване життя українства у світі, а особливо про його просвітницько-культурний сегмент, немає. Тому *актуальним* видається висвітлення ролі культурних центрів зарубіжжя у збереженні та розвитку української музичної культури, що складає *мету* даної розвідки. Для цього необхідно вирішити наступні *завдання*: на основі джерел встановити типологію культурних центрів діаспори; простежити їх історичну змінність та окреслити особливості; визначити умови ефективного їх функціонування; виокремити роль культурних центрів зарубіжжя у збереженні та розвитку української музичної культури та окреслити перспективи їх розвитку.

Типологія культурних центрів, їх історична змінність та особливості.

Перші українці-емігранти за кордоном копіювали діяльність культурно-освітніх інституцій, які були поширеними на рідній землі, зокрема читалень, Народних домів, Товариств *Просвіта*. Ці типи культурних центрів домінували у перших двох етапах розвитку діаспори – від часу перших масових поселень з кінця XIX ст. до Другої світової війни у США, Канаді, Аргентині, Парагваї, Бразилії, країнах Європи. Саме вони стають культурним вогнищем для всієї імміграції, набувши статусу інституції, яка здійснювала керівництво їхнім культурно-освітнім життям. Складовою частиною діяльності цих культурних центрів була музично-просвітницька та культуротворча. При них створювались і діяли музичні колективи (хори, оркестри, ансамблі, музично-драматичні гуртки) та музичні товариства, які носили масовий характер. Концертна діяльність колективів була спрямована на організацію різноманітних тематичних свят, а започаткування різноманітних курсів для диригентів виконувало освітню функцію.

Прикладом культурного центру цього типу є Народний дім у Вінніпеґу. Цінний джерельний матеріал про його музичну діяльність у першій половині XX ст. подано у ювілейній книзі [6]. Це одна з найстаріших і найбільш заслужених українських організацій в Канаді, оскільки впродовж кількох десятиліть тут велася велика культурно-просвітницька діяльність. Українські Народні доми як культурні центри з репрезентаційними залами збереглися в Канаді до наших днів. Тільки в Торонто станом на 1991 р. їх було одинадцять [5, с. 29].

³⁷ Під громадською організацією чи об'єднанням ми розуміємо об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних та інших інтересів. Див.: Громадські об'єднання в Україні: Навч. посіб. / За ред. В.М. Бесчастного. – К.: Знання, 2007. – С. 28.

Різновидами цього типу в означений період були робітничі доми та клуби.

Українські культурні центри постають у період третьої еміграційної хвилі (після Другої світової війни). До усталених форм діяльності додаються нові: тематичні концерти; лекції-концерти; постановки опер та оперет; лекції музики й співу; публікація нотних видань; організація освітніх курсів. При окремих з них як структурні підрозділи діють бібліотеки, архіви і музеї. Підвищення мистецького рівня діяльності культурних центрів було пов'язане з притоком до зарубіжжя значної кількості професійних музичних сил.

У ряді міст **США** в цей час були засновані культурні центри. Так, в Чикаго був створений *Український Культурний осередок*, який діє більше 40 років. Культурний діяч Адам Антонович заснував тут Літературний фонд ім. Івана Франка в Чикаго, який очолював 36 років. Фонд організовував *Вечори української культури*, в рамках яких відбувалися творчі вечори письменників, композиторів, диригентів за участю митців-музикантів. Так, в 1970 р. такий вечір був присвячений письменникам О. Бабію та С. Синдику, композитору Василю Шутю, диригенту проф. Івану Трухлому [12]. На ньому оперна співачка Ліліян Опихана виконала три композиції В. Шутя до слів Г. Черінь, А. Діми, Лесі Українки у супроводі автора, В. Шуть на фортепіано – «П'ять сторінок життя», скрипаль проф. В. Чижик – «Колискову» і «Гумореску» А. Гнатишина, музичний ансамбль Українських лікарів Чикаго – «Два кольори», «Черемшину». Співали мішаний хор «Сурма» (кер. Ю. Яримович), чоловічий хор «Прометей» української католицької парафії св. Володимира й Ольги (кер. Р. Андрушков), мішаний хор «Боян» (кер. Василь Трухлий – син Івана). Проф. Іван Трухлий, який був провідною постаттю хору О. Кошиця, диригував «Олаф Тригвасон» Райзінгера. У 1979 фонд провів велику підготовку концерту, присвяченого 100-річчю С. Людкевича, за участю провідних мистецьких сил зарубіжжя.

У Детройті в 1966 р. було засновано *Літературно-Мистецький Клуб*, який впродовж багатьох років очолював митець Едвард Козак. Серед форм роботи клубу були музичні імпрези та доповіді на мистецькі теми. За цю ділянку тривалий час відповідав відомий композитор та музикознавець Василь Витвицький. Із доповідями у клубі побували: композитор Вірко Балей – про сучасну українську музику з ілюстраціями різних композицій; музикознавець Юрій Оранський – про С. Людкевича; Володимир Колесник – про сучасну українську музику та творчість Д. Бортнянського [11, с. 143-145].

При Українському Культурному Центрі Лос-Анджелеса у 1960-х рр. був створений Український хор *Кобзар* під керівництвом Володимира Божики. Мішаний склад хору налічував 65 учасників. 6 січня 1963 р. він виступав на 7-му каналі в телешоу на Українське Різдво, 5 травня того ж року він мав виступ на сцені місцевого Колізею і співав для 62 тисяч слухачів [9].

У м. Воррен, штат Мічіган, в 1978 р. збудовано величний *Український Культурний Центр*, відкриття якого викликало жваву реакцію в англомовній пресі, телепередачах. Польські газети ставили у приклад своїм читачам «українську зорганізованість і жертвенність» [11, с. 152]. Для зібрання фондів на його будівництво відбувалися концерти за участю українських митців. Центр став місцем діяльності багатьох мистецьких колективів, зокрема капели бандуристів під керівництвом П. Потапенка. Тут виступали хори та ансамблі з Утрехту (Голландія), Англії, Міннеаполісу (США) та ін. Пороги будівлі переступали президенти США Р. Рейган, Дж. Буш [11, с. 154-155].

В **Канаді** перші культурні центри засновуються під час Другої світової війни. У Вінніпегу в 1944 р. був організований *Осередок Української Культури й Освіти*, основним завданням якого було збереження і поширення української культурної спадщини. Тут розбудовано найбільші у Канаді українські бібліотеку (понад 12 тис. книг), архів і музей, видавалися публікації в галузі музичного мистецтва та освіти, організовано систему Вищих Курсів Українознавства (на кінець 1960-х їх закінчили біля 1200 осіб). З працею Осередку пов'язані імена Олександра та Тетяни Кошиців, Павла Маценка, Володимира Клімківа та ін. Сьогодні в архіві Осередку зберігаються унікальні архіви цих діячів.

Культурно-мистецьке товариство *Козуб*, засноване у 1955 р. у Торонто, не тільки інтенсивно працювало на полі української культури, але й на основі архівних матеріалів представило тридцятип'ятирічну історію цієї діяльності [8]. Спочатку це був літературно-мистецький клуб *Козуб*, а у 70-х рр. – мистецьке стоваришення *Козуб*. Проте, незважаючи на зміну назв, основне призначення товариства залишалось незмінним – «нести культуру в маси, розвивати і поширювати рідне мистецтво» [8, с. 10]. Товариство не зв'язувало себе з жодними політичними чи конфесійними організаціями чи якимись ідеологічно-партійними вимогами. На його засіданнях, яких продовж перших тридцяти п'яти років відбулося більше трьох сотень, виступали письменники, артисти, науковці. Кожної п'ятниці сюди

приваблювали людей всіх прошарків української спільноти доповіді, дискусії, мистецькі вечори, відзначення, імпрези, вистави та концерти. Шанувальників музики і співу збирали вечори Йосипа Гошуляка, Антоніни Піддубної, Ганни Шерей, Антоніни Ярошевич, Іраїди та Петра Черняків, Ніни Миколенко-Теліжин, Раїси Садової. Успішними були вечори вшанування пам'яті М. Гайворонського, О. Кошиця, М. Голинського. Останній, до речі, був активним членом *Козубу*, часто головував на вечорах, а в 1959-1961 рр. очолював його. Саме Михайло Голинський запрошував на зустрічі діячів української культури, в тому числі П. Маценка, В. Ревуцького, Й. Гірняка та ін. Серед членів товариства, поряд з художниками, акторами, поетами, також були диригенти Юрій Головка, Сергій Босий, Федір Лавринюк, Нестор Олійник, Валентина Родак, співаки Михайло Ґамула, Елеонора Бербенець, Ірина Дольницька, Микола Латишко, Раїса Садова, Петро Черняк, Григорій Шведченко, піаністи Лариса Кузьменко, Казимир Олешкевич, Тетяна Ткаченко, Іраїда Черняк [8, с. 20]. Остання, очоливши товариство в 1975 р., надала йому більшого вокально-музичного спрямування, а для збереження історії культурної праці українців у Торонто робилися світлини, діапозитиви, звукозаписи, велася хронологія творчої діяльності, писалися дописи в україномовну пресу Канади та США. Серед форм музично-культурної праці *Козуба* – літературно-музичні вечори; вечори сучасної української музики; вечори пам'яті (І. Паторжинського); науково-популярні доповіді про Л. Бетховена, К. Стеценка, М. Гайворонського, С. Крушельницьку, О. Мишугу, М. Чурай, творчість С. Людкевича, Н. Городовенка, П. Маценка, В. Кіпи, М. Голинського, Г. Хоткевича, про українську пісню та симфонічну музику, про мистецтво й аматорство; прослуховування платівок із записами українських опер; концерти окремих солістів (співаків, піаністів), колективів (оркестрів); відзначення ювілейних дат (сторіччя опери *Запорожець за Дунаєм*). З доповідями на вечорах товариства виступали музикознавці, музиканти, науковці з різних міст Канади, а також із Чикаго, Філадельфії, Клівленду (США) – Г. Шерей, С. Босий, Г. Назаренко, В. Родак, Н. Ємець, А. Кіпа.

Більше двадцяти років діє *Альбертське товариство збереження української культури* (АТЗУК, засноване 1980 р.), яке також можна розглядати як культурний центр. На його замовлення композитор Юрій Фіяла з Монреалю з нагоди 5-річчя смерті художника Василя Курилика у 1982 р. написав симфонічну *Сюїту Курилика*, яка побудована на основі п'яти картин митця: *Лабіринт*, *Арктична Мадонна*, *Українське Різдво*, *Поля*, *Плюю на життя*. Сюїта має звороти та інтонації, притаманні українській пісенності. Третя частина побудована на мелоінтонаціях трьох колядок: *Бог предвчний*, *Нова радість*, *Ой коляда-колядниця*, у четвертій використані звороти пісень: *Ой поля, ви поля, Ой у полі жито*, *Вийшли в поле косарі* [7, с. 190]. Сюїта з успіхом була виконана едмонтонським симфонічним оркестром під керівництвом Урі Маєра. У 1985 р. АТЗУК замовило композитору концертну кантату в трьох частинах з нагоди 1000-річчя хрещення Руси-України. *Концерт-кантата* (написана в 1987 р.) побудована на трьох українських піснях: *Ой горе тій чайці*, *Чого, Івасю, змарнів* і *Дума про Почаївську Божу Матір* [7, с. 190].

АТЗУК допомагало у виданні музичних творів композиторів С. Яременка та Р. Бородієвича.

У далекій **Австралії** за ініціативи піаніста та композитора Анатолія Мірошника у Сідней в січні 1951 р. засновується *Мистецький клуб*, метою якого було згуртування українських митців, а наприкінці 1950-х рр. тут було створене *Українське мистецьке Товариство*, яка зайняло вагомe місце в культурному житті емігрантів. При ньому існували різні секції, в тому числі музична В. Майковського, мішаний хор (дир. о. Іван Манько). За неповних десять років існування Товариства було поставлено 16 різних п'єс, за участю балетної, хорової і музичної секцій та проведено 56 громадських імпрез [4, с. 142–143].

Товариство прихильників української культури було створено у 1947 р. у Парані (**Бразилія**) і мало відділення в різних містах країни [10, с. 304].

Потужним репрезентативним культурним центром українців у США є Український Інститут Америки (Ukrainian Institute of America), заснований у 1948 р. українським винахідником, бізнесменом і філантропом Володимиром Джусом. Від 1955 р. він міститься у купленому меценатом у Нью-Йорку палаці Авґуста та Анни ван Горн Стайвезент, який належить до національних історичних пам'яток США. Згідно зі статутом, Інститут є осередком збереження творів української культури (мистецтва, літератури, музики, народної творчості), допомоги студіюючій молоді та українцям, що поселяються в США, зокрема винахідникам. Інститут розбудовує зв'язки з культурними колами американського світу, влаштовує мистецькі виставки, наукові з'їзди, концерти, літературні вечори, доповіді, товариські зустрічі. Президентом Інституту є син засновника Теодор Джус. Інститут має понад 200 членів, в

основному діячів культури, у тому числі чимало осіб молодшого покоління. Будинок Українського Інституту Америки як історична та мистецька споруда, що внесена до реєстру національних історичних пам'яток США в червні 1978 р., знаходиться під охороною держави. Інститут має свій вебсайт (www.ukrainianinstitute.org) на якому можна дізнатися його історію і сьогодення, здійснити відеоекскурсію будинком, ознайомитись з мистецькими програми.

Велика увага в Інституті Америки приділена музиці. До консультативної ради цього сегменту діяльності, який носить назву «Музика в Інституті», сьогодні входять відомі музиканти Гері Графман, Томас Гриньків, Якоб Латејнер, Марк П. Малковіч, Вільям Нол, Павло Плішка, Роберт Шерман, Максим Шостакович. Артдиректором центру є відомий піаніст Микола Сук, мистецьким радником – відомий композитор Вірко Балей, почесним артдиректором – відомий скрипаль Олег Крися. У концертних програмах Інституту беруть участь провідні українські музиканти з України та діаспори, митці з інших країн світу. Для прикладу, у програмах січня – березня 2010 року: піаніст Віктор Марків (твори Вілла Лобаса, М. Скорика, О. Скрябіна), баритон Олег Хмир (твори західноєвропейських, російських, українських композиторів), фортепіанне тріо з Відня (Австрія), піаністки Ангеліна Гаделія, Валентина Лисиця, львівський дует – скрипалька Соломія Іваків та піаністка Маріанна Гумецька.

Високомистецька професійна діяльність Українського Інституту Америки є зразком організації не тільки для діаспори, але і для України.

Різновидом культурного центру є його релігійний тип. Після Другої світової війни у Саут Баунд Бруці (штат Нью-Джерсі, США) Патріарх Мстислав (Степан Скрипник) засновує потужний український православний релігійно-культурний центр, який виконував кілька функцій: духовну, освітню, культурницьку. Професор Василь Завітневич, що керував Науково-Богословським Інститутом УПЦ у Баунд Бруці, зібрав, упорядкував, зредагував і видав протягом 1959- 1979 рр. більше десяти томів Богослужбових книг, де вміщено хоріві цикли добового кола Богослужень та паралітургійні твори. Це великий внесок у збереження української хорової спадщини.

Величний Український центр Св. Володимира в Торонто побудований 1987 р. силами церковної громади, де також проводиться активна музично-культурна діяльність [5, с. 229].

Узагальнюючи, приходимо до висновку, що типологію культурних центрів складають два основні типи: традиційний в довоєнний період (читальні, Народні та робітничі дома, клуби, Товариства *Просвіта*) та новаційний у другій половині ХХ ст. (культурні центри, літературно-мистецькі клуби, осередки української культури й освіти, культурно-мистецькі товариства, товариства збереження української культури, інститути, до них примикають релігійно-культурні центри). Їх історична змінність та особливості були зумовлені суспільно-історичними міжнародними обставинами, еміграційними хвилями, динамікою розвитку культури у ХХ столітті.

Для ефективного функціонування культурних центрів необхідні: свідомі своїх завдань група енергійних особистостей, готових взяти на себе тягар додаткової суспільно-культурної праці, наявність у них добрих організаторських якостей; високий професійний мистецький рівень організаторів культурницької діяльності; достатня кількість людей, заангажованих для культурної діяльності; добре налагоджені взаємини з місцевою владою та меценатами; власне приміщення (домівка, дім, зал); радіус дії, близькість місцевостей, де проживає українське населення; мистецько-художні колективи, здатні виступати в інших осередках; добре налагоджена система комунікації з митцями в різних країнах та менеджмент діяльності.

Таким чином, перспективи розвитку культурних центрів зарубіжжя можуть бути забезпечені при дотриманні цих умов.

-
1. Голубничий В. Суть української культури й українська культура в діаспорі (Доповідь на підготовчій сесії для справ культури в Торонті 30-го березня 1964 р.) / Всеволод Голубничий. – Торонто: Вид. Об'єднання Українських Педагогів Канади – член КУК і Шк.Ради УККА, 1965. – 50 с.
 2. Кияновська Л. Музичні сторінки діяльності українського товариства «Січ» у Відні /Любов Кияновська // Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини ХІХ – початку ХХ століття / Гол. ред. О. Федорук. – Київ-Чернівці: РВА «Трумф», 1999. – С.171 –181.

3. Лазебник С. Роздуми на мосту з двобічним рухом / Станіслав Лазебник, Ольга Гавура. – К.: Етнос, 2004. – 271 с.
4. Мірошник А. Музика і доля /Анатолій Мірошник. – К.: Музична Україна, 2008. – 172 с.: іл.
5. Нарис історії Конгресу Українців Канади в Торонті: у тисячоліття християнства в Україні; століття поселення українців в Канаді; п'ятдесятиріччя відділу КУК в Торонто = A historical outline of the Ukrainian Canadian Congress Toronto-Branch / редактор Василь Дідюк. – Торонто: Конгрес Українців Канади, 1991. – 589 с.: іл.
6. Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпеґу / Матеріяли до цієї книги зібрав і написав Семен Ковбель; зредагував проф. Д. Дорошенко. – Вінніпеґ: видано заходами і коштом Українського Народного Дому у Вінніпеґу, 1949. – 863 с.
7. Саварин П. 20-річчя Альбертського Товариства збереження української культури / Петро Саварин // Західноканадський збірник. Ч. 4. /Упор. Яр Славутич. – Едмонтон: Канадське НТШ: Друкарня Видав. Спілки «Гомону України», 2000. – С.180–194.
8. 300 вечорів «Козуба»: Альманах до 35-ліття діяльності культурно-мистецького товариства «Козуб». Хроніка – статті – спомини – фотографії / Матеріали зібрав, упорядкував і зредагував Михайло Гава. – Торонто: Видання культурно-мистецького товариства «Козуб», 1991. – 201 с.
9. [Б. п.] Український хор «Кобзар» з Лос-Анжелесу // Екран (Чикаґо). – 1963–1964. – Ч. 11–12. – С.1.
10. Українські поселення: Довідник /Ред. колегія: гол ред. А.М. Мілянч. – Нью Йорк: Український соціологічний інститут, 1980. – 351 с. [Записки НТШ т. СС]
11. Українці в Детройті і в Мічіґані. Відзначення тисячоліття Хрищення України. – Детройт: Детройтський метрополітальний комітет Українського тисячоліття, 1988. – 766 с.
12. Чуйкевич К. Вечір української культури. Український Літературний фонд ім. І.Франка в Чикаґо / Ксеня Чуйкевич // Екран (Чикаґо). – 1970. – Ч.51. – С. 8.

Марія Климчак

НА ВАРТІ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Український Національний Музей в Чикаґо належить до найстарших і найбільш заслужених українських музеїв діаспори. Більш як півстоліття тому тут розпочато працю задля збереження архіву історичних святинь і духовних цінностей нашої нації. Історія української еміграції є невід'ємною від України, і тільки через дослідження культурної спадщини еміграції буде продовжено традицію інтелектуальної української присутності у світовому просторі. Музей у Чикаґо є результатом унікального культурного досягнення української громади. Опинившись на чужині, група однодумців поставила перед собою завдання, яке жодна інша установа реалізувати не могла: вони об'єдналися задля того, аби через музей-архів, який самі ж спромоглися створити, допомогти усім – і українцям, і неукраїнцям – краще зрозуміти себе та своє місце у цьому світі.

Музей було засновано в 1952 році. Золотими літерами вписані в музейний літопис імена тих, хто стояли біля його витоків. Серед них др. М. Сіменович (1885-†1967), пр. Ю. Каменецький (1892-†1973), пр. О. Ганкевич (1906-†1969) та п. О. Городиський. Першому президентові др. Мирославу Сіменовичу належать слова: «Вірю, що якраз наш Архів-Музей стане поштовхом до написання історії релігійного, культурного та господарського життя українців міста Чикаґо». Восени 1955 року музей придбав трьохповерховий будинок, що знаходився за адресою 2453 W. Chicago av. 26 жовтня 1958 року з метою створення центру українського музейництва в Чикаґо відбулося об'єднання з українським музеєм міста Онтаріо (штат Каліфорнія). У 1992 році, святкуючи 40-у річницю діяльності, музей «переїхав» у більший будинок, придбаний у центрі «українського села» за адресою 2249 W. Superior Av. Сьогодні тут знаходиться архів української еміграції, бібліотека на 26000 одиниць, зали з відділами декоративно-прикладного та народного мистецтва, старовинних ікон, історії козацтва та визвольних змагань, пам'яті жертв геноциду 1932-1933 років в Україні, нумізматики, філателії, боністики, є також кімнати американського сенатора В. Дудича та історії українських-американських ветеранів. Характерна

особливість музею у тому, що сьогодні він постає не просто етнічним музеєм чи мистецтвознавчим закладом зберігання, а й науково-мистецьким центром української культури в Північній Америці. Архівні матеріали відкриті для науковців та істориків. Також важливим аспектом повноцінної діяльності є співпраця з американськими музеями. «Наша історія живе з нами, а Український Національний Музей є послом української культури в Америці. Він ще не одній людині відкриє таїну Українського Світу. Таке його призначення,» – вважає Я. Ганкевич, теперішній президент музею. Колишній посол США в Україні Джон Гербст після відвідин залишив запис у книзі відгуків: «Ваш музей є безцінним діамантом у вінку американської культури». Тому дієвий досвід діаспори не лише в музейництві, а й на багатьох відтинках сьогодні, як ніколи, потрібен Україні. Та питання у тому, чи хоче Україна прислухатися до порад з-за океану, не говорячи вже про прийняття життєдайних постулатів самозбереження себе, як нації, у XXI столітті на своїй українській землі. Світ діаспорного українського етносу розвивався за особливою схемою, яка, на жаль, майже не досліджена на теренах Америки. І захоплення нас, українців, народжених в Україні тим, що в межах однієї квадратної милі, яка окреслює територію під назвою «українське село» у семимільйонному Чикаго, ви спілкуєтеся виключно українською мовою, що поряд стоять величаві храми, зведені українцями православними і греко-католиками, американська українська католицька школа св. Миколая, Український Інститут Модерного Мистецтва, Український Національний Музей, громадські та фінансові інституції, підкреслюється ще раз думкою, що духовність українського світу не завжди пропорційна її матеріальному достатку. Тож у своїх стосунках з українством у світі Україна може використати позитивний досвід співпраці інших країн, які розцінюють свою діаспору як потужний політичний інструмент впливу у країнах проживання та застосовувати найбільш конструктивні і дієві прояви цього досвіду у власній стратегії співпраці. На жаль, в Україні вона відсутня. Співпраця як така закінчується паперовими гаслами-зверненнями і обіцянками підтримувати культурні процеси. Силою, що працює на промоцію України, без її ж підтримки, є ті, кого називають діаспорянами. Найдосвідченішому дипломатові не зробити і 10 % того, що робить музей, в даному випадку – Український Національний Музей у Чикаго. Беручи під увагу незворотні процеси, що відбуваються впродовж останніх 19 років незалежності України, а це масова еміграція, яка при сучасній політиці уряду України буде ще більшою, музей перетворюється на один з найважливіших культуроформуючих чинників, стає центром суспільної діяльності, спрямованої на трансляцію культури, відродження національних традицій. Наші експозиції побудовані на засадах історичної об'єктивності, відповідності загальнолюдським цінностям, сучасній концепції збереження національних надбань діаспори. Вони служать своєрідною лабораторією, у якій студенти американських університетів вивчають антропологію, світову історію. Зокрема, якнайбільше матеріалів музей готує на тему Геноциду 1932-1933 років в Україні, вивчення якої є обов'язковим у штаті Іллінойс у програмі зі світової історії. І в цьому успіху є велика доля праці музейників Чикаго, американських українців, які добровільно читають лекції на цю тему у школах і вищих навчальних закладах. На базі досвіду нашого музею методичною комісією одного з найвідоміших університетів Америки, University of Chicago, серед випускників якого багато нобелівських лауреатів, розробляється всеамериканський проект вивчення теми Геноциду 1932-1933 років в Україні. Перша ланка семінарів вже відбулася у нашому музеї, у якій взяли участь понад 300 вчителів середніх шкіл міста Чикаго. Ми робимо усе можливе, розуміючи, що від нас залежить, щоб думка некомпетентних політиків про Україну змінилася. Американські конгресмени разом з нашою громадою прийняли у центральному парку Чикаго «Свічку пам'яті», вшановуючи 75-ліття великої трагедії нашої нації. Ми не переконуємо ворогів, але цілком можемо переконати тих, кого завела в оману ворожа пропаганда не визнавати Голодомор геноцидом українського народу, і сподіваємося, що у цьому питанні політики Америки керуватимуться розумом. Виходячи з нових реалій в Україні, у нашому музеї ми продовжуємо комплектацію пам'яток до тем, які довгий час вважались «закритими в Україні». Це – утворення та діяльність Українських Січових Стрільців (УСС), Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), Української Галицької Армії (УГА), Української Народної Республіки (УНР); національно-визвольна боротьба; 100-ліття історії української діаспори у м. Чикаго; діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН), Української Повстанської Армії (УПА) та дивізійників; таких відомих діячів національно-державного відродження, як Євген Коновалець, Степан Бандера, Роман Шухевич (Тарас Чупринка); репресована в 1946 р. Українська Греко-Католицька церква та її провідники: митрополит Андрей Шептицький, патріарх Йосиф Сліпий та багато інших. Перед нами стоїть відповідальність за долю історичних та культурних реліквій, збережених патріотами України поза

Україною. Актуальним напрямком музейної політики Українського Національного Музею в Чикаго завжди була всебічна популяризація української культури в Америці та збагачення американської культури досвідом нашої громади. Основою активної освітньої роботи стали екскурсії для різних вікових груп. Зазначу, що наш музей відвідують понад 6 тисяч відвідувачів впродовж року. Лекції і бесіди, пересувні виставки, конференції і презентації виставок мистців з України і діаспори (від 8 до 12 виставок на рік), концерти камерної музики тощо, які часто проводяться спільно з громадськими організаціями, сприяють розвитку зацікавлення музеєм в американській спільноті, зближують усі хвилі еміграції участю у музейному житті. Наша концепція – поєднати досвід минулого і сьогодення, культурної спадщини і досягнень українців в Америці, їх внесок для Америки й України. Наше покликання: вартувати історичну правду і предківську славу, оберігати їх для нащадків. Наша мета: виплекати покоління музейників, дорівняти український музей з кращими музеями Америки. Ми показуємо і оберігаємо свою пам'ять. У справі промоції України знову ж таки потрібне нове мислення з української сторони. Почнемо з того, що Україна не працює зараз для свого іміджу у світі, цілковито про це не дбає. В результаті світ робить свої висновки. Досвід поколінь навчає шанувати державність, атрибутами якої є народ, Конституція, Державний Гімн, Прапор. Саме з розповіді про них розпочинаємо ми наші екскурсії для американців і туристів з різних держав світу. Програма співпраці з етнічними музеями міста зацікавила науково-популярні канали американського телебачення, які демонстрували передачі за участю Українського Національного Музею: «Обрядовість та традиції українського і грецького народів», «Збереження та вивчення рідної мови поза Батьківщиною на прикладах українознавчих та польських шкіл», «Мова українського одягу та одягу американських індіанців», «Українські народні інструменти і пуерториканські». На майстер-класи з писанкарства та герданоплетіння бажаючі американці записуються за півроку вперед. А день «Відкритих дверей» у нашому музеї стає міжнародним музейним фестивалем за участю багатьох музеїв. Екологія культурних взаємин підказує теми, над якими працюємо разом. Наступного року нас чекає велика робота з висвітлення наслідків катастрофи у Чорнобилі. Найбільший у місті центральний Музей Філда готовий долучитися до цього проекту, Ілінойський університет планує наукову міжнародну конференцію. Ознайомившись з архівно-бібліотечними фондами музею, свою руку допомоги нам пропонують університетські факультети бібліотекарів та архіварів через практику студентів, які працюватимуть над технічною модернізацією каталогів і реєстрів. До нас повертаються вчорашні учні українознавчих шкіл, які створили товариство молодих приятелів музею, що нараховує понад 100 осіб. Нове бачення і нові перспективи для майбутнього музею – у їх руках. Наведу кілька прикладів. Гостями їх проектів були Адріана Гельбіг, музикознавець з Пітсбурзького університету, яка презентувала тему розвитку гіп-гопу в Україні, двоє молодих режисерів О. Городиський і О. Геврик з Голівуду представили свої художні та мультиплікаційні фільми. Обидва пластуни, закінчили в Америці українознавчі школи. Канадійка Даня Студілка, презентуючи свій фільм «Відродження королівства – скарби Галичини», збирала кошти на реставрацію ікон в Національному Музеї ім. Шептицького у Львові. Під їх крилом успішними були виставки графіки львівського мистця Михайла Сороки у січні цього року та зі спадщини класика Якова Гніздовського два роки тому. Нагадую, що це друге і третє покоління українців, народжених в Америці. А ще вони з приємністю знайомляться з мистцями з України, які приїздять зі своїми виставками. На їх відповідальності – чергування в музеї, під час яких вони переймають роль екскурсоводів.

Мистецтво пізнання минулого у тому й полягає, щоб розуміти ту психологічну ауру, в якій та чи інша подія відбувалася. Тому дозволю собі зробити екскурс у минуле, у перші роки побудови музею.

16-го серпня 1954-го року газета «Америка» писала – «Свій власний дім та осередок Української Культури – це найближче завдання не тільки українців Чикаго, але й інших осередків українського поселення. Дамо почин до більшого зацікавлення українськими справами.»

Часопис-двомісячник «На Слідах» у числі 2 (березень-квітень 1955 року) помістив статтю відомого українського діаспорного музейника Леоніда Бачинського «Завдання музею на чужині», у якій автор ділиться цікавими думками. Зокрема він пише, що, «враховуючи жахливу долю музеїв на Рідних Землях, висновок такий наочний і переконуючий, що кожному ясно, які великі завдання припадають на еміграцію, розкидану по всьому світі. Їй припав тяжкий і відповідальний обов'язок зберегти ті старовинні цінності, які знаходяться на еміграції, а поруч з тим подбати про збирання матеріалів сучасної доби і недавнього минулого. В США є чисельна українська спільнота. Вона репрезентує і продовжує традицію боротьби за відновлення Української Держави». А далі автор продовжує думку

про необхідність створення в Америці «репрезентативного, науково поставленого, гідного нашої нації МУЗЕЮ. Хто зуміє створити такий національний музей – довершить великого діла для української справи, а його ім'я буде золотими літерами записано в історії українського музейництва в США». У цьому ж виданні за 1956 рік Антон Кущинський, активний діяч музею у Чикаго, у статті «Український Національний Музей – українська амбасада в Америці» подає історичну правду про те, що в 50-их роках українська нація переживала критичну фазу своєї історії, коли її державне життя було перерване. «Советська амбасада у Вашингтоні пропагувала «общерусскость» нашої історії та намагалася в очах закордонних чинників звести нанівець відомості про безперервну визвольну боротьбу й державні змагання України. Наше ім'я за кордоном майже всюди замінюється на «руський, русо, рашин», а іменем нашого народу заступають політичні інтереси советського пекла советські місії ООН. Чужинецький світ відносно українського питання є у великій мірі не тільки малознаючий, а і великий «Хома невірющий»... Такою установою, де б були зібрані докази для вільного об'єктивного ознайомлення і студій та створення свідомої переконливої симпатії до української проблеми, може бути тільки музей. Це й є та українська амбасада, що може викликати у чужинця створення безсторонньої прихильної опінії до нашої правди, покаже облудність і неправдивість московської пропаганди всіх барв та покаже, «хто ми і ким, за що закуті».

Не маючи великих матеріальних статків, не уявляючи тягар непосильної ноші, ці люди в середині ХХ століття на березі озера Мічіган розклали ватру української духовної культури, вони зберегли безцінні витвори українського народного духу. Це був знаковий час, бо зібрав у свідомий інтелектуальний гурт кілька подвижників і патріотів, які справу музею прирівнювали до справи всього їхнього життя.

Перечитуємо пожовклі від часу сторінки часописів. Газета Америка (ч. 153, 16. VIII, 1954) помістила статтю під заголовком «Народина Українського Музею-Архіву», автор якої подає думки першого архівара та бібліотекаря музею Олекси Ганкевича: «Діти наших давніх емігрантів часто не знають мови своїх батьків, нераз викидають те, що залишилося по їхніх батьках, на смітник. Організації існують і завмирають, їхня документація може пропасти. Від цілого ряду наших громадян отримали ми багато цінного матеріалу. Досі експонати дали нам 63 особи і три товариства. Маємо речі, прислані з Канади і Англії. Маємо вже 910 назв, кожна річ записана чотири рази. Шикаго колись було найбільш культурним центром Українства в Америці. Зокрема гетьманська «Січ» була сильна і велика організація. Вона проробила велику роботу. Багато матеріалів дав др. Іван Смик. З цієї збірки ми і почали.»

За цими словами велика праця та доля правди, навіть іскра передбачення – з кожним роком втрачаємо все більше і більше, а передані речі, документи у скарбівні українського музею назавжди залишаться свідками нашої ідентичності. Із власної ініціативи ще в 1950 році Олекса Ганкевич, пластуна-сеньйор із пластового куреня «Червона Калина», випускник філософського факультету Львівського університету, розпочав збірку архівних та музейних матеріалів. Коли шафа в пластовій домівці виявилася замалою, Пластова Станиця виділила невеличку комору. Ходив від хати до хати, знайомився із старшими емігрантами, випитував за старими журналами, світлинами, часописами. Ним були зібрані цінні матеріали, що відносилися до періоду активного життя Гетьманської Січі в Чикаго та Першої Української Дивізії, протоколи товариств, українські паперові гроші та поштові марки, матеріали з історії спорту в Україні, предмети українського народного мистецтва, музейні експонати до відділу історії України. Його називали «душею» музею за відданість та працьовитість. Він першим взяв на себе відповідальність за реєстрацію, каталогування та збереження зібраних речей, і тільки за перші півроку праці ним було вписано понад 5,000 інвентарних чисел до книжки-каталогу. Через протоколи, канцелярські книги, реєстри, записані чітким каліграфічним почерком, колосок до колоска, зв'язуємо сніп історії українського життя на еміграції. Першим президентом музею був др. Мирослав Сіменович. Він приїхав до Чикаго у 1906 році. Народжений на Буковині в родині священика, усе своє свідоме життя присвятив українській справі. Його візія щодо майбутнього музею подана у річному звіті музею за 1955-1956 роки. «Коли дивитись на політичне і громадське життя українців Чикаго з перспективи років, то приходиться жалкувати, що наш Архів із Бібліотекою не постали бодай 50 літ тому. Ми мали б тепер зібраний докладний матеріал про життя і буття наших поселенців у цьому, другому щодо величини, місті Америки. Треба знати, що колись, між двома війнами, Чикаго було поважним політичним і культурним нашим центром. Тут видавалася наша власна преса, маршували організованими колонами Січовики, організувались протестаційні акції проти московських окупантів, фінансово піддержувався

український рух спротиву в Західній Україні проти польських окупантів. Сьогодні немає майже сліду колишньої діяльності, а новоприбулі емігранти не завжди мають нагоду про ті речі довідатися, бо написаного про той період немає нічого. Сьогодні призабулись уже прізвиська людей, що вкладали колись свій труд і запал в народне діло, що були рушіями всього культурного і політичного життя. Коли інші національні групи, що живуть у Чикаго, спромоглися на відповідні історичні розвідки про початки їх поселення і праці, то в нас цього ще немає. Вірю, що якраз наш Архів-Музей стане поштовхом до написання історії релігійного, культурного та господарського життя українців міста Чикаго.» Довідавшись про організацію музею в Чикаго, добродій Каленик Лисюк з Каліфорнії подав ініціативу створити на його базі центр українського музейництва. Ним було перевезено до Чикаго окремі експонати, архівні документи, бібліотеку. Під час святкової імпрези, що відбувалася 26 жовтня 1958 року п. К. Лесюк сказав, що саме «в цей час, коли Москва нищить в Україні основи української нації, а в недалекому майбутньому має за мету змосковщити українців, українські музеї займають і займатимуть важливе місце у нашій визвольній боротьбі. Він зазначив, що справа музею є справою українського народу – не партії і не групи. «Музеї є найкращим об'єднанням усіх українців, незалежно від їхніх поглядів та переконань». Слова наших перших музейних піонерів не розходилися з ділом. Зокрема, варто звернути увагу на статтю професора Юліана Каменецького під назвою «Музей-Архів в Чикаго», поміщену в часописі «Українське життя» (#38, 7. XII, 1957), в якій автор підкреслював: «Наш Музей є культурно-національною установою. Тому він мусить знайти піддержку всіх українських установ і свідомих справи українських громадян. Українські установи повинні у своїх щорічних бюджетах ухвалювати стало річні дотації на вдержання і розбудову музею...Другий рід допомоги – це дари для музею у формі експонатів для його поодиноких відділів. У кожній установі і в кожній родині знайдеться не один вартісний предмет із народнього чи образотворчого мистецтва, що ілюстрував би українське Чикаго колись і тепер. Часто по смерті батьків дуже цінні збірки пропадають тільки тому, що їхні діти не мають до того ні розуміння, ні сентиментів. Тому треба ці предмети передати до музею, щоб вони стали добром усієї української громади».

Ось такими були думки і мрії наших піонерів-музейників українського Чикаго. Кожен рік приносив музеєві досвід, допомагав ставати на професійну дорогу, дякуючи вмілому керівництву. В історії музею були смуги піднесення, не обходилося й без падінь. Для Чикаго музей був і залишається Храмом української культури, на його вдячній пам'яті президенти, люди шановані в громаді. Без них годі уявити історичне обличчя музею, як і переоцінити їх внесок у виховання своїх послідовників. Це др. М. Сіменович (1954-1967), др. І. Мула (1967-1970), др. Р. Верес (1970-1980), mgr. Е. Басюк (1980-1988), др. Ю. Грицеляк(1988-2000), п. Я. Ганкевич, син Олекси Ганкевича, засновника музею, який є президентом від 2000 року.

У всьому світі музеї переживають зміни, спричинені новим розумінням своєї ролі в сучасному суспільстві. Зважаючи на те, що наші музейники роблять різні заходи, спрямовані на зацікавлення українським музеєм американської спільноти, можна очікувати значного збільшення кількості відвідувачів. Нас відвідує багато делегацій з України. Зокрема налагоджено зв'язок з урядовими програмами обмінів між Україною і США. Так, нещодавно, у рамках американської програми «Відритий світ» («Open World») її учасники, представники українських бібліотек різного рівня, протягом десяти днів знайомились із життям американського суспільства, структурою та діяльністю американських бібліотек, ділилися досвідом своєї роботи в Україні, а також оцінили величезний внесок, який здійснює наш музей в історію та культуру українського народу, збереження національної самобутності. Аналогічні висновки зробила група музейників, юристів, письменників, мерів міст, кримських татар. Були у нас послы, міністри, відвідала музей у місті свого народження і перша леді України Катерина Ющенко. Гарні записи залишаються у книзі відгуків. Нам приємно, проте коли заходить мова про так зване опікування музейними пам'ятками, констатуємо, що поступу у відношенні до надбань музейників діаспори ніколи не було. Більше того, те, що пробували робити посланці від МЗС, вимагаючи від нас реєстру музейного фонду, є тою перепоною, що гальмує будь-які відносини взагалі. Найцікавіше, що в одній із граф у листі необхідно було зазначити, коли дана реліквія повернеться в Україну. Чи не викличуть у вас супротиву подібні заяви, коли і досі, на власній землі, не прийнято на державному рівні законів про музейну справу. В людей багатих, особливо із того стану, де втрачено мораль, панує цинізм, уседозволеність, і немає нічого святого, ніщо не стримує від забаганки заволодіти музейним раритетом, навіть якщо він у Чикаго. Меншовартість такої поведінки очевидна для людей освічених, інтелігентних. Вона не має

нічого спільного з благородними традиціями меценатства, колекціонерства, патріотизму. Звичайно, ми не забарилися з належною відповіддю. Багато розмов ми чули, що на різні культурні проекти в діаспорі урядом України виділяються кругленькі суми, які розпоршуються, очевидно, між самими урядовцями, бо за 19 років незалежності наш музей не отримав жодного цента. Більше того, за перевезення робіт для виставки «Голодомор: очима українських художників» з колекції американського бізнесмена Вільяма Моргана українська сторона зажадала 24 тисячі доларів, за презентацію фотовиставки, присвяченої трагедії в Чорнобилі, – 7 тисяч. Усі попередні перемовини велися за міжнародними правилами обміну виставками при задіянні посадовців Міністерства Культури та урядових фондів. Зрозуміло, що навіть на подібних проектах робиться бізнес, але не навчене цьому старше покоління еміграції, і, слава Богу, нам є у кого вчитися, як працювати. Де ж тоді той міжнародний діалог культур, який мав би запроваджуватися українською стороною? Ми вам підкажемо – зверніться до наших сусідів поляків. Їх Міністерство Культури фінансує проекти польського музею, наші ж, що відбуваються у престижних культурних центрах міста Чикаго, фінансуються виключно із датків членів музею, їх бездоганну презентацію забезпечують онуки і діти тих, кого, за формулою радянської доби, окреслюють як таких, що не зацікавлені українством. Присутність музейних виставок у будинку Капітолія, головній резиденції уряду губернатора штату Іллінойс у місті Спрінфілд, засвідчує інтерес американської спільноти до України через культуру, через програму підтримки музейництва в Іллінойсі в цілому. Українська громада з вдячністю пригадує позитивні кроки сенатора Володимира Дудича щодо української справи. Його стараннями уряд Іллінойсу призначив один мільйон доларів як урядовий грант на добудову будинку музею та підтримку української культури. Україна поінформована про значний масив пам'яток українства, збережених у нашому музеї. Впливові американські часописи «Chicago Tribune» та «Chicago Sun Times», «Свобода», «Ukrainian Weekly», місцева преса «Chicago Journal» та «Pioneer Press», «Українське Слово», «Час і події», «Віче», телепрограма «Узір» та українські радіопрोगрами, українські журнали «Образотворче мистецтво», «Музеї України», «Нова Січ», «Культура і політика», «Всесвіт» неодноразово поміщали цікаві повідомлення з музею. Приклад найвищого патріотизму засвідчує унікальна у своєму роді експозиція, присвячена маловідомій в Україні події, що відбулася в Чикаго в далекому 1933 році, а саме всесвітній виставці – «Століття прогресу». На площі, що зайняла 427 акрів землі, розмістились павільйони різних народів. І посеред них був павільйон «Україна». Особливо цікавою є історія його побудови, яка водночас відкриває для нас сторінку життя нашої громади в далеких 30-их роках минулого століття. Зупиняємося біля пожовклої листівки, що друкувалася в тодішніх українських газетах, розсилалася поштою українцям. Читаємо: «Українці! Америки, Канади, Бразилії та інших заморських країв! Трапляється велика історична нагода помочи нашим братам в ріднім краю!» – після такого звернення іде розповідь про всесвітню виставку, де зокрема підкреслюється: «Всі цивілізовані народи світу беруть участь, Український нарід мусить показати свою національну життєздатність, і це він може досягнути тоді, коли український нарід візьме участь у Всесвітній виставі... Ми хоть народ без власної держави, але Американці трактують нас, як державницький народ. ... Це був би непростимий національний гріх перед Рідним Краєм і перед нашим грядущим поколінням, якби ми не взяли участі». Якщо брати до уваги політичну ситуацію в світі, то на той час це був справжній героїзм – відстоювати права неіснуючої на карті світу самостійної держави України. Проти планів побудови українського павільйону виступив тодішній Міністр Закордонних Справ СРСР Максим Літвінов, заявивши, що місце України відведено в павільйоні «його держави.» Виступила і Польща, бо вважала, що у своєму павільйоні має право представити мистецтво та культуру українців, оскільки західні землі були окуповані нею. Проте на допомогу організаційному комітетові прийшли авторитетні адвокати міста, які посприяли у створенні Української Корпорації будівництва павільйону. Бюджет будови склав \$20,000.00. На цей час це були великі кошти. Люди надсилали пожертви від 25 центів до \$1, \$2 доларів, – в цілому будова винесла \$22,676.19. Будівництво павільйону було здійснено за архітектурним проектом Української Технічної Школи у Львові, який витримав величезний конкурс і представив світові типову конструкцію українського села західної України, включаючи церкву і літній театр. І хто знає, чи архітектори не збиралися тоді під цим самим куполом, де ми з вами сьогодні згадуємо про їх звитяги світового значення. Мерією міста Чикаго в 1933 році від 14-ого по 20-е серпня було проголошено Український тиждень, а 19 серпня – Український день. Історія має продовження. Сьогодні українські дні святкуються на офіційному рівні штатом Іллінойс та мерією Чикаго також у серпні, у день Незалежності України. Під час Помаранчевої революції в Україні американська преса,

телебачення знаходили Україну у нашому музеї. Виставка фотографій з Майдану молоді чикагської дівчини Адріани Ковальської передавала дух, яким жив український народ. Знайшли бажання і духовну потребу прийти до музею та поділитися враженнями від перебування спостерігачами на виборах президента України молоді люди. Це був дивовижний час для кожного, а музей став домом для молодого покоління, яке відчуло генетичну потребу відкрити свої серця Україні саме під його склепінням. 31 жовтня 2009 р. в Українському Національному Музеї в Чикаго відбулася інформативна зустріч дирекції музею з конгресменом США Майком Квіглі (Mike Quigley). Особлива увага конгресмена звернена на музей, де, за його свідченням, збережено не тільки предмети української історії та культури, але й виплекано приклад служіння громади місту Чикаго та Америці. «Тож підтримувати музеї є нагальною необхідністю суспільства в цілому,» – вважає п. Квіглі. Президент музею Ярослав Ганкевич ознайомив гостя з програмами, які музей пропагує в американських середніх школах та коледжах, з новими проектами, які повинні підтримуватися державними грантами. Приятель музею, Майк Квіглі належить до Конгресового Українського Кокусу (КУК), який було сформовано ще в 1997 році як конгресову групу сприяння Україні. Колишній посол США в Україні Стівен Пайфер у лютому цього року виступив у музеї з лекцією про американо-українські взаємини. Тому, як бачимо, позитивний імідж України формується у музеї – острові українського самоутвердження як нації у світі, і не чекаючи, поки здійснюється проект розколу України, демонтажу української державності, ми працюємо на випередження. Народжені в Америці чи в Україні, поважаємо себе і країну, яка живе за законами Вашингтона і послідовно, набираючись досвіду співжиття у багатонаціональному суспільстві, будуюмо непростий шлях перспективи України у світовий простір. Головне – чесно і правдиво відтворити події та факти, а оцінки наші нащадки зроблять самі з висоти свого історичного досвіду. Повноправна і активна участь в суспільно-мистецькому житті Чикаго дає право окреслити діяльність нашого музею як амбасадора української культури. Сьогодні аж ніяк не дає нам права заспокоїтися – ми шукаємо за різними джерелами фінансування. Для наших меценатів і благодійників ми є джерелом натхнення до праці в ім'я добра української громади. Кредитівка «Самопоміч» та фундація «Спадщина» при 1-му Федеральному Щадничому банку «Певність», високоповажні добродії-меценати спричиняються до підтримки музейної діяльності. Музей функціонує як громадська культурна установа на добровільних засадах, на платній основі працюють куратор, адміністратор і екскурсовод. Керівництво музеєм здійснює дирекція, очолювана президентом, у складі 9-и професійних керівників. До правління також приєднуються фахівці, що разом з дирекцією працюють для добра музею. І я з гордістю процитую слова академіка Миколи Жулинського, який залишив наступний відгук: **«Вражений і захоплений! Колись був у цьому унікальному музеї, але як він розбудувався! Честь і слава його фундаторам, творцям, хранителям, бо той народ, який оберігає свій родовід, золоту нитку традицій, – безсмертний. Майбутнє України величне і світле.»** Приклад нашої праці в царині музейництва наочно засвідчує виняткове подвижництво та допомагає усвідомленню тому, що українська громада українського Чикаго – це взірць добрих справ, вплетених у вінок поколінь.

Остап Кодола (Павло Письменний)

ЯРОСЛАВ ДАШКЕВИЧ – ПРОВІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ АКАДЕМІЇ ТЕОРІЇ І ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

25 лютого 2010 року закінчилася земна місія президента Української козацької академії теорії і політики безпеки України, доктора історичних наук, професора Ярослава Романовича Дашкевича. Залишилися його цінні напрацювання щодо ідеології і стратегії розвитку і національної безпеки України, які мали би взяти на озброєння сучасне українське козацтво. Підлягає детальному дослідженню й осмисленню його остання стаття в журналі «Державність» (№ 3–4, 2009) «Загрози національній безпеці при розбудові інформаційного суспільства України».

Інформаційна складова побудови та розвитку інформаційного суспільства в Україні є одним із стержневих чинників зміцнення національної і державної безпеки України. Інформаційна безпека має бути провідною серед усіх сфер національної і державної безпеки (воєнної, політичної, економічної, соціальної, науково-технологічної, економічної). Водночас вона має стати самостійною сферою

забезпечення державної та національної безпеки України, такої думки постійно дотримувався проф. Ярослав Дашкевич.

Інформаційні технології, інформаційні ресурси мають визначати рівень і темпи соціально-економічного, духовного та інтелектуального розвитку українського суспільства і держави. Роль інформаційного ресурсу в економіці знань України має розглядатися в ракурсі національної і державної безпеки України, так вважав проф. Дашкевич. Ярослава Романовича вкрай бентежило те, що побудова та розвиток інформаційного суспільства України здійснюється без активної участі українського козацтва. Він постійно добивався налагодження інформаційних взаємозв'язків між українськими фахівцями при терміносистемотворенні сфери національної безпеки і оборони України. Його непокоїли ті обставини, що сукупність термінів і понять, які функціонують у сфері національної безпеки і оборони України, не пов'язані логіко-семантичними зв'язками внаслідок браку взаємних інформаційних зв'язків і консенсусу між учасниками процесу розроблення і впровадження термінологічних стандартів сфери національної безпеки й оборони України.

За ініціативою д. і. н., проф. Ярослава Дашкевича 27 вересня 2005 року на базі Львівського інституту державного управління Академії державного управління при Президентові України була проведена науково-практична конференція «Козацтво в українському суспільстві: минуле, сучасне, майбутнє». Відповідно до ухвали цієї конференції, при Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України (Львівське відділення) на громадських засадах була створена Українська козацька академія теорії і політики безпеки України (УКА), і установчі збори від 14 жовтня 2005 року під головуванням проф. Я. Дашкевича затвердили її статут.

УКА створилася на базі Групи дослідження проблем суверенітету, національних інтересів та редакційної ради науково-аналітичного вісника «Національні інтереси», які на громадських засадах діяли при Львівському відділенні Інституту археографії та джерелознавства НАН України ім. М. Грушевського.

Перше число вісника «Національні інтереси» Групи дослідження проблем суверенітету, національних інтересів і безпеки неформального об'єднання науковців при Львівському відділенні Інституту української археографії та джерелознавства НАН України ім. М. Грушевського, завдячуючи головному редакторові проф. Ярославу Дашкевичу, вийшло у травні 1996 року.

Мета і завдання УКА

Мета: дослідження історичного розвитку, світоглядних засад, традицій і національно-державницької місії українського козацтва, а також козацького самоврядування; адаптація козацької ідеї та його історичного досвіду до вимог та умов сьогодення, сприяння становленню сучасного українського козацтва як інституту громадянського суспільства та суб'єкта забезпечення національної безпеки та національних інтересів України.

Завдання:

- історичний, філософський, етнологічний, політологічний, соціологічний, економічний аналіз фундаментальних принципів і гуманістичних цінностей українського козацтва в проекції на українську державність та українське громадянське суспільство;
- розроблення національних стандартів сфери національної безпеки та оборони України.

Ярослав Романович у чині президента Української козацької академії теорії і політики безпеки України сповідував, що при відсутності згуртованої національної української інтелектуальної еліти надвелика місія цього спрямування має покладатися на сучасну українську козацьку старшину.

Задекларовані сучасними українськими козацькими товариствами принципи підтримки таких цінностей, як духовність, патріотизм, демократія, свобода, національна безпека української державної мови, мають бути покладені в розробку офіційної концепції національної безпеки України, яка до цього часу в Україні не сформована. Концепція української національної безпеки повинна бути домінуючою в сучасній українській політології, постійно стверджував український політолог проф. Я. Дашкевич.

Головний редактор науково-аналітичного вісника «Національні інтереси» Ярослав Дашкевич застерігав у своїй останній політологічній розвідці, «що завдань, над якими треба працювати, дуже багато, і нашими обмеженими силами (УКА) важко їх охопити. Залишається відкритим питання: чи при сьогоднішній ситуації ми можемо розраховувати на якусь підтримку з-поза нашої групи львівських науковців».

Враховуючи вищенаведене, президент української козацької академії теорії і політики безпеки України, голова редакційної комісії «Національних інтересів», доктор історичних наук, професор

Ярослав Дашкевич у вересні 2009 року звернувся з конкретною пропозицією до Ради національної безпеки і оборони, щоб основи попередньої редакції терміносистеми Стратегії національної безпеки України (випуск 22 «Національних інтересів») пройшли логіко-семантичну експертизу столичних фахівців безпекознавців, мовників і стандартизаторів, що стало би імпульсом до офіційного розроблення національних термінологічних стандартів сфери національної безпеки і оборони України. У жовтні 2009 року головний редактор «Національних інтересів» проф. Я. Дашкевич отримав запрошення взяти участь у засіданні РНБОУ.

На думку проф. Я. Дашкевича, поняття інформаційної безпеки, яке вживається не лише в сучасній публіцистиці, але й падає з уст навіть дуже високопоставлених осіб, неповне і не відповідає сучасним тенденціям розвитку національної безпеки (інформаційна безпека зводиться до внутрішньої і зовнішньої цензури).

Така проблема, як дослідження, пов'язані з інформаційною війною (на випадок військових дій електронними засобами можна паралізувати всі дії противника), в Україні розробляються слабо, застерігав проф. Я. Дашкевич і закликав «творити власну українську концепцію інформаційної війни».

Президент Української козацької академії теорії і політики безпеки України, д. і. н., проф. М. Дашкевич вважав, що до творення власної української концепції інформаційної війни також мають долучатися громадські військово-патріотичні організації українських козаків, які діють в еміграції в Австралії, Америці та Канаді. Думки президента УКА Я. Дашкевича в деякій мірі перекликалися з ініціативою почесного Кошового отамана Українського вільного козацтва (УВК), генерал-осавула УВК Йосипа Іваха (м. Торонто, Канада). З ініціативи генерал-осавула Йосипа Іваха, зважаючи на потребу активізації діяльності УВК як централізованої структури, 25 травня 2010 року кореспонденційним способом відбулося перше установче засідання Ради отаманів Українського вільного козацтва. Наслідком стало створення Ради отаманів УВК, до складу якої увійшли чинні керівники осередків УВК з Канади, США, Австралії та України.

Рада отаманів УВК розпочала роботу зі створення єдиного козацького реєстру УВК, з підготовки до проведення Великої Козацької ради УВК у 2011 році в м. Києві та окреслила діяльність УВК у складі Світового Конгресу Українців.

Пошаною президентові Української козацької академії теорії і політики безпеки України проф. Я. Дашкевичу було би те, щоб новостворена Рада козацьких отаманів України до своїх програмних засад, практично захищаючи природне право українського народу жити на своїй землі по-українськи, творила би власну українську концепцію інформаційних війн.

Олександр Кожолянко

КАЛЕНДАРНА ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНЦІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКОГО ЕТНОГРАФА СТЕПАНА КИЛИМНИКА

Представник української заокеанської (канадської) діаспори С. Килимник зробив великий внесок у дослідження календарної обрядовості українців. Ім'я Степана Івановича Килимника до недавнього часу було мало відоме в Україні, хоча його етнографічна спадщина, особливо в галузі дослідження духовної культури українців, є важливою складовою частиною української етнографії 50-60-х рр. ХХ ст., його праці з календарної обрядовості українців складають справжню енциклопедичну цінність.

Один із його сучасників, науковець Роман Смаль-Стоцький, у 1963 р., через декілька місяців після смерті С. Килимника, написав такі слова: «Все його життя було присвячене докорінним дослідкам найстарішої спадщини української нації, тій стародавній колективній творчості наших прадідів, що промовляє ще до нас у різних народних звичаях і традиціях, що їх сучасна наша безкорінна інтелігенція або вже призабула або й взагалі не знала й не знає» [4, с. 13].

Виходець з Вінниччини, С. Килимник у 1943 році емігрує за межі України, спочатку зупиняється в Устриках Долішніх (Словаччина), а з 1945 до 1949 року перебував у Австрії (м. Інсбрук). Як член Центрального допомогового комітету у таборі Ляндек для переміщених осіб організував декілька десятків професійних курсів, викладав історію у табірній гімназії. До його заслуг можна віднести й організацію табірної Народного університету, де щорічно навчались майже сто студентів.

3 грудня 1949 року почався канадський період еміграції (міста Вінніпег та Торонто). У Торонто він і помер 10 травня 1963 р. від інфаркту у трамваї, везучи свою чергову статтю до видавництва.

Якраз на канадський період еміграції припадає найбільш плідна науково-дослідницька й видавнича робота з української історії та етнографії С. Килимника. Тут він опублікував більше ста історичних та етнографічних праць, десятки рецензій на роботи інших дослідників у галузі історії та культури.

Значну увагу він приділив дослідженню календарної обрядовості. Особливо його зацікавила тематика календарних різдвяних свят. Відповідно й однією з перших дослідницьких праць була опублікована стаття «Різдво» [2] у журналі «Нові дні» в Торонто.

С. Килимник одним з перших українських етнографів дослідив питання походження календарної обрядовості, беззаперечно довівши, що вона має дохристиянську основу. Вінцем дослідницької діяльності С. Килимника стала п'ятитомна етнографічна праця «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні», опублікована в 1955-1963 рр.

Про причини звернення етнографа до проблем духовної культури українців та обставини дослідження констатує вступна частина першого тому, де автор пише: «Віки пройшли. Сталося багато ідеологічних та соціальних змін. Ми дуже багато втратили найцінніших здобутків нашої ранньої культури – фольклору, звичаїв, дохристиянської віри та вірувань... Чимало до нас і дійшло, але воно пройшло крізь морок віків, затемнилося, наверхувалося, змінилося, а чимало й цілком, назавжди, зникло...

Оце все й примусило мене, вже декілька десятків років, зосередити свою увагу на нашій ранній культурі, на нашій передісторії, на звичаях, фольклорі, на наших традиціях.

Записи та дослідження я переводив, головню, з уст селян-патріархів, чоловіків та жінок, у віці 85-100 років, а дослідження почав переводити з першого десятиліття нашого сторіччя. При чім, досліджував майже у всіх частинах України» [3, с. 8].

Починаючи свою працю «Український рік в народних звичаях...» (том 1) з історії різдвяних звичаїв, С. Килимник інформує про джерела вивчення стародавньої дохристиянської культури, подає точки зору різних дослідників (Потебні, Драгоманова, Грушевського) на проблему коріння обрядовості та походження назв зимових свят. Автор стоїть на позиції як азіатського (іранського, індоарійського), так і південноєвропейського (Греція) впливів і походження частини свят календарного циклу в українців. У той самий час констатується вплив української дохристиянської культури на культуру східних та західних слов'ян. Також робиться застереження, що було б помилково думати, що Різдво-Коляда, Корочун є запозиченням від інших народів. Говорити можна про вплив, а не про запозичення, оскільки основа святкування є українською.

Говорячи про Різдво як про давню українську традицію, дослідник робить висновок, що дохристиянська віра цілком була наближена до єдинобожжя, бо люди вірили у Вищу Творчу Силу – у Небо та його Сонце [2, с. 18].

Кожна обрядодія під час Різдва-Коляди знаходить в автора пояснення. Так, наприклад, обхід господарських споруд і худоби перед Святою Вечерею та розсіпання маку-«видюка» (дикого маку) пояснюється тим, що такий мак бачить усі злі сили і не допустить їх до худоби та садиби.

Обов'язковість воскової свічки під час Святої Вечері визначається тим, що віск є продуктом великої і важкої праці, а сама бджола давніми українцями вважалась символом людини. Воскова свічка також знаменувала собою життєдайну силу – сонце.

Розробляючи питання про зимовий період святкувань українців, С. Килимник аналізує складові частини кожного свята, обрядовість, яка супроводжує їх, та значення того чи іншого елемента звичаєвості в історичній ретроспективі.

Досліджуються Вілія, внесення в хату «Дідуха», Багата Кутя – Свята Вечера, Свята Ніч, привітання дітьми з Святою Вечерею діда і баби, віншування-віршування, перший день Різдва, Святий Обід на Різдво, Коляда та її суспільне значення.

Пояснюючи символіку снопа – «Дідуха», етнограф вказує, що це місце перебування духів дідів-прадідів, опікунів чи покровителів свого роду. Давні українці вірили, що всі духи і душі померлих – це святі душі, вони є благодійниками роду та родини; влітку вони перебувають на нивах та серед худоби, сприяють урожаю, охороняють його від бурі, від граду та посухи, сприяють приплоду худобі, оберігають її від усього злого. Крім того, духи-Лада є посередниками між людьми і богом-сонцем, а останній є тією силою, яка дає життя на землі. Ці духи прийшли з неба й вселилися в людину, а зі смертю вони знову

відходять у сонячний край. Тому, коли вижати ниву, то духи-Лада вселяються в останній почесний сніп – «Дідух», або як ще його називали, сніп-«Рай», і переселяються у місце зберігання цього снопа – у клуню чи комору.

«Дідух-Рай» був також символом і новорічного врожаю, добробуту та щастя людей. У цьому снопі, в соломі чи сіні, що заносять до хати на Вілію, духи переходять до житла. Для них і для бога-сонця влаштовується Свята Вечеря – Багата Кутя. Від цього і вечори до Нового Року вважаються святими.

Вперше в етнологічній літературі С. Килимником подано класифікацію коляд за направленістю: дитячі, коляди молодечі, дівчині на порі, дорослих, господарів, дівочі, невістці. Окремо виділено коляди на Гуцульщині і матеріал про козу, танцюристів та машкарників. Досліджувались також питання вертепного обряду, його історії, особливостей в окремих регіонах України. Проведено класифікацію коляд за смисловим значенням: коляди філософські та світоглядно-міфологічні, лицарсько-дружинні, дружинно-князівської доби та початків християнства, колядки періоду двовір'я, апокрифичні, біблійні та релігійно-національні.

Окремої уваги надано питанням передодня Нового Року – «Маланки» та Нового Року – «Василя». На етнографічному матеріалі Гуцульщини, Буковини, Галичини, Поділля автор показує, що у XVII-XIX ст. у різних місцевостях України були свої особливості в проведенні новорічних святкувань. У ніч напередодні Нового Року Щедрий Бог сходить з неба до людей, він іде в хату, до худоби, на селянське поле. Його ж зустрічають дід-Ладо та духи померлих, що прийшли раніше з полів і пасовищ і знаходяться у снопі – «Дідухові», у соломі чи сіні на підлозі, під столом, під постілью.

Вважається, що цей вечір не святый, а щедрий, під час цього вечора прощають коляду. Особлива пошана віддається печі, зокрема на Гуцульщині. Автор наводить слова повір'я про піч, записане у Карпатах: «Цілий рік вона робить службу, а на Василя іде в танець, вона ся віддає... Василь з Маланкою приходять танцювати на печі, то їм не можна перешкоджати, не можна сідати на піч, кладуть лише овес, щоби мала чим коня годувати, бо вона їде в місто на герць» [3, с. 116].

С. Килимник подає зміст святкування «Маланки» на Буковині за описами Ю. Федьковича: «Найкраща й найчесніша дівчина перебиралась на Маланку. Один парубок за Василя (що мав народну назву: Чирчик, Чильчик), другий за короля (місяця), третій за діда Змія з білою довгою бородою (в іншому описі з зеленою). Маланка мала зірку на чолі, була прибранна у самі цвіти і перебувала в оточенні трьох подружечок з рожевими деревцями. Подружки були прибрані подібно до Маланки. Василь (Чильчик) був вбраний за селянина-орача, мав при собі чепіги або серпа. Король був з повним місяцем на чолі, а як мисливець мав сагайдака й лука. Хлопці його почету теж були прибрані, чи за плугатарів, чи як мисливці. Плугатарі виводили з собою вола або барана, мисливці – оленя а чи сокола, а Змій-дід, нарешті, вбраний в буйволову шкіру і оперезаний гадюками, водив з собою тура або цапа, мав велику косу і три гробарі (що ними копають могили) з рискалями на плечах» [3, с. 124].

Відзначено особливість колядувань-щедрувань під час святкування Нового року. Щедрують переважно діти і свої побажання в щедрівках направляють також дітям, які живуть у хаті, куди завітали щедрувальники. Лише на Буковині щедрують діти і дорослі хлопці-парубки. Ще відзначена така особливість колядувань-щедрувань: на Наддніпрянщині щедрують лише на «Маланки», а в Галичині й Буковині – на Водохрещі. Дівчата і молодіці ходять теж щедрувати, але вже після дітей, коли добре стемниться. Було відзначено і те, що на Буковині були відомі у XIX ст. щедрівки-«гейкання», в яких бажають господарям доброго приплоду худоби, і кожен рядок вітання супроводжують вигуками «Гей, гей!».

Опівночі палять «Дідуха». Сніп, що стояв на покутті, ділять на декілька частин. Одну відносять до клуні, і там він буде зберігатись до Великодня, другу господар несе в сад, запалює і обкурює димом садовину. З цього снопика господар бере солому і робить перевесла, якими обв'язує дерева. Частина снопа-«Дідуха» молодь несла на сільський майдан разом з соломою та сіном, яке стелили під скатертину та під стіл ще у Вілію, і розпалюють вогні. Молодь зі сміхом і жартами перестрибує через вогонь, «очищується від злого». Вважається, що Щедрий бог з вогнем і димом піднімається на небо, а з ним і всі духи. Частина соломи з «Дідуха» у в'язочці залишають під столом до святкування «Голодної Куті».

Під час «Маланки» – Щедрого Вечора – виголошуються також побажання-чаклування та здійснюються різні магічні дії. Вони близькі за змістом і виконанням до чаклувань і гадань під час Різдва, свята Андрія та ін. Це чаклування печі, щоб добре пекла, гріла і варила їжу; чаклування приплоду худоби і доброго врожаю в наступному році на полі. Засобами гадань, чаклувань і різних магічних дій виступають квасоля, мак, клоччя, тіль людини чи тварини, пироги, книші, калачі та ін.

Наводяться власні спостереження С. Килимника, які він проводив у час перебування в Україні до початку 40-х років, та матеріали досліджень новорічних ворожінь інших дослідників (О. Потебні, Л. Білецького, Ю. Федьковича).

За давніми віруваннями, у день Нового Року до садиби господаря приходить Доля і оселяється в якійсь тварині чи якійсь речі господарського вжитку. Тому господар пильнує, щоб щось не пропало з речей, коли перевдягнені маланкувальники відвідують його з щедрівками [1, с. 26].

Даючи характеристику новорічної обрядовості, автор у праці «Український рік...» констатує: «Не всім відомо те, що ці обичаї пройшли крізь морок віків і донесли до наших часів характер духовного життя наших далеких предків, їх віру, вірування, світогляд, образ матеріального життя, їх ідеали, бажання, мрії... Жодний слов'янський народ не мав таких високопоетичних уявних образів природи, її явищ, жодний слов'янський народ не зберіг до наших днів так повно й цільно основ своєї ранньої культури, як це зберіг саме український народ» [3, с. 125].

Третє велике і заключне свято новорічних святкувань – Голодна Кутя, Водохрещі-Йордан. Аналіз обрядодій, пов'язаних з святкуваннями 18-19 січня, показує, що нічні ритуали, свячення води, надання їй цілющих властивостей, «проганяння куті», «розстріл коляди» є дуже давніми звичаями. Фактично Голодна Кутя і Водохрещі-Йордан – це два окремі свята, але час їх проведення і послідовність ритуалів пов'язали свята у послідовний комплекс обрядодій і святкувань. Ввечері 18 січня відбувається святкування Голодної Куті, а вже в ніч на 19 січня відбувається водохрещенське освячення води.

С. Килимник відзначає, що саме «Голодна Кутя – це свято запросин і гостювання добрих сил весни та буйних вод, а разом це свято зачаклування-заворожіння господарства, худоби, ниви, города, пасіки – вигнання всіх лихих сил й накликання добробуту, головне, для худоби, застрахування магічними написами на всіх входах і виходах, щоб ніяка лиха сила не сміла ввійти до хати, до худоби й взагалі до господарства» [3, с. 144].

Назва «Голодна Кутя» походить від того, що на цю вечерю не запрошуються «лихі сили і духи», які повинні бути в наступному голодні і ніколи не навідуватися у господарство. «Голодна Кутя» відбувалася без святих душ, без бога багатства. Що ж до назви «Другий Святий Вечір», то на думку С. Килимника, ця назва перейшла як подібність вечері з «Багатою Кутею».

В кінці вечері господар сукав свічки для «Трійці». Віск вигрівали у тій мисці, з якої їли на Святу Вечерю. При виминанні воску руками господар звертався з молитвами до бога, що на небі, щоб благословив «Трійцю». До готових трьох свічок господиня прив'язувала різне зілля, яке було освячене раніше (васильки, кудрявці, колоски з «Дідуха» та ін.). У згаданій праці С. Килимника є опис «Трійці»: «...схожа на китицю квітів з трьома свічками посередині, «Трійця» вважалася чарівною: її засвічували при всіх небезпеках – і при пожежі в селі, і при гromі та бурі, і при освяченні господарства, і на «Єрдані» («Йордані»). А коли господар умирав, то йому у той момент вставляли в руки засвічену «Трійцю» [3, с. 143]. З «Трійцею» йшли святити воду. Як правило, свічки несли жінки, запалювали їх від вогню престольних свічок, а гасили після освячення води, зануренням «Трійці» в ополонку, де проводилось освячення.

Йордан відправляється вночі, бо злі і ворожі людині сили господарюють переважно у темну частину доби. Ці лихі сили люди й прагнули заморозити, відвернути від води, від весни.

Цікаве припущення зроблене С. Килимником з приводу випускання голуба під час свячення води. Він пише: «І те випускання голуба, чи іншого птаха під час свячення води, нині окутане християнським духом, було провозвісником неба, прилету птиць, прискоренню приходу весни в давнину. Це й були магічні дії скоріше викликати прихід весни. Вірування, що у Новорічну ніч та у Водохрещенську відкриті бувають небеса для весни й води, що скоро підуть на землю «дрібні дощички» – залишили свої сліди й у Святому Письмі: «Небеса одверсти» [3, с. 148].

Таким чином, в історико-етнографічній спадщині С. Килимника є значна кількість праць, присвячених духовній культурі українців взагалі і календарній обрядовості зокрема. Дослідник не лише подав матеріали про час, порядок новорічно-різдвяних святкувань, а й спробував розібратися з корінням певних обрядів і свят, дав пояснення їх назвам і на основі досліджень попередників та власних розвідок констатував дохристиянську основу більшості свят календарного циклу.

-
1. Килимник С. Новорічні традиції // Нові дні, Торонто. - №48, 1954. 2. 5. Килимник С. Різдво // Нові дні, Торонто. - №24, 1952. 3. 6. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Т. 1. – Вінніпег-Торонто, (1955)1964. 4. 7. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Т.5. – Вінніпег-Торонто, 1963.

Николай Мых, Елена Монасыпова

**УКРАИНА ОБРЕЛА ОСОБОЕ ЗВУЧАНИЕ В ЕЁ РАБОТАХ
(ТВОРЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ВЫШИВАЛЬЩИЦЫ ГЕРОЯ УКРАИНЫ ВЕРЫ СЕРГЕЕВНЫ РОИК)**

Крымчанка Вера Сергеевна Роик – Герой Украины, знаменитая вышивальщица по полотну, человек удивительного таланта, мужества и судьбы – посетила со своими изделиями г. Тулу осенью 2005 года. Это была её 97-я персональная экспозиция ручной вышивки «Украинский рушничок». Выставка (теперь общий счёт перевалил далеко за сотню) проходила в рамках сотрудничества между Министерством культуры автономной Республики Крым и департаментом культуры Тульской области. Участие в организации выставки и в её проведении приняла и Тульская городская национально-культурная автономия украинцев «Хортица». (Там туляки-украинцы и познакомились с семьёй Роик. Позже завязалась активная переписка).

Эта выставка, как и все другие, пользовалась успехом и вызвала большой интерес у прессы, телевидения и у горожан. Торжественным было открытие экспозиции: горожане, проходившие вечером по Красноармейскому проспекту мимо Выставочного зала областного историко-краеведческого музея, удивлялись зажигательным народным песням. Так девушки и юноши из ансамбля песни и пляски Тульского колледжа культуры и искусства приветствовали известную в Украине, России и в мире вышивальщицу.

О значении В. С. Роик и месте в искусстве говорят следующие факты: её работы, как и изделия её учениц, экспонировались в десятках музеев Украины, России, Белоруссии, Латвии, Эстонии, Польши, Венгрии, Румынии, Болгарии, Германии, Турции, Канады. Принимала Роик участие в более 260 коллективных выставках. Её имя упоминается в 360 справочниках, каталогах, альбомах, словарях, изданных на 11 языках. Ей посвящено более тысячи публикаций в печати. Она – Заслуженный мастер народного творчества Украины, член Национального союза художников Украины, Заслуженный художник и лауреат Государственной премии Автономной Республики Крым. Она – член Союза художников СССР.

Более 80 лет вышивает эта удивительная женщина: панно, скатерти, ковры, сорочки, рубашки. Некоторые из них имеют длину до 6 метров. Из поколения в поколение передаёт она свой опыт ученицам-последовательницам. «Моими работами, – говорит народный мастер, – можно выложить дорогу в тысячу километров».

...Осматривая экспонаты в Туле, а их было представлено более 80 единиц, ловишь себя на предательской мысли: «Серьёзно ли это – рушники, коврики, панно, декоративные комплексы..., пусть даже выполненные высочайшей техникой вышивания. Другое дело: гравировка на сувенирных ружьях, пистолетах. Не просто выковать саблю из немыслимо прочного металла. Не легко подковать блоху, как это в своё время сделал тульский Левша»...

Однако, осмотрев записи в Книге отзывов посетителей, прослушав комментарии экскурсовода, меняешь своё мнение. «Вышивка, – утверждала искусствовед, директор Выставочного зала Людмила Павловна Корюнова, – один из древнейших видов художественного творчества. И примечательно, что всё богатство красок и выразительных средств присутствует в работах Роик».

Это отлично поняли посетители выставки. Вот некоторые из записей в Книге отзывов: «Каждая работа Роик обращена к жизни и быту простого человека, потому все работы так радуют нас. Спасибо Вам, Вера Сергеевна, за Ваш творческий и гражданский подвиг». «В сочетании красок, представленных в работах В. Роик, отражена сама украинская национальная культура, богатая и выразительная. Буквально ощущаешь магию добра, душевной теплоты и любви», «Искусство – это лучшая политика. Жизнь без искусства мертва».

По свидетельству учёных, вышивка возникла в древности как магическое действие, направленное на защиту человека от злых сил. Все народные орнаменты содержат в себе стилизованные, но вполне узнаваемые изображения духов-хранителей. Вера Сергеевна всегда охотно вышивала различных птиц, в особенности петухов. Петух, кстати, считается у славянских народов священной птицей. Впрочем, прекрасно получается у неё и различный растительный орнамент, цветы, деревья. В. Роик глубоко убеждена, что настоящий мастер народного творчества должен быть и художником, и дизайнером, и модельером. Такой это уникальный вид искусства.

Всё, что окружает человека, должно быть прекрасным, излучать свет. Но есть и более глубокий смысл в настоящем искусстве, в народном творчестве. Так, директор Петербургского Центра искусств профессор Татьяна Юрьева в одной из своих статей, посвящённых анализу работ Веры Сергеевны, пишет: «В творчестве мастера сохраняется необычная приверженность выработанным веками художественным канонам, но при этом из-под рук её на свет появляются некие орнаменты – символические знаки, отлитые в законченные формулы. В.Роик обратилась к языку, который складывался сотни лет. К языку многозначительному и по-своему интерпретировала фольклорные образцы, метафоры, символы. Народное понимание жизни и мира, устойчивые каноны развиты ею соответственно динамике времени, и поэтому вышитые ею кресты, ромбы, овалы, круги – не просто узор, а некая формула, обладающая своей тайной».

«Вольная Украина обрела особое звучание в её работах», – констатировала профессор Т. Юрьева.

Несколько слов об «обереге», о духах-хранителях, о которых шла речь выше. Символично, что в жизнь самой Веры Сергеевны вышивка вошла жизнеутверждающим, судьбоносным началом. Если бы не это искусство – тонкое, кропотливое, вдохновенное, неизвестно, как бы сложилась её жизнь, её судьба. Начать надо с того, что в детстве Верочка Сосюрко была истинной сорвиголовой...

Вера Сосюрко родилась в г. Лубны (откуда она приехала в Тулу со своей выставкой, там ей присвоили звание Почётного гражданина города) Полтавской области в 1911 году. Отец, Сергей Сосюрко, служил на железной дороге, был человеком образованным, интеллигентным и не скрывал, что он – сын бывшего крепостного князя Кочубея. Мать происходила из старинного дворянского рода Яворских. Из Лубен семья переехала в Полтаву, поэтому сегодня оба города считают себя родиной знаменитой вышивальщицы. В Симферополь Вера Роик переехала в 1952 году, где и живёт сейчас.

Когда Вере было шесть лет, бабушка дала ей лоскут домотканого полотна своей работы, иголку с ниткой: «Сидай, онучко, покажу як шити мережу». Однако, учение началось с мучения. Трудно было усидеть на месте, иголка не слушалась, и первая композиция, как признаётся Вера Сергеевна, вышла весьма корявой. «После этого я всей душой возненавидела вышивку! Усадить меня с иголкой было невозможно, я не соблазнялась ни обещаниями подарков или похода в кинематограф, не страшилась, что лишат прогулки или лакомства», – вспоминает мастерица.

Однажды она сидела на коленях у своего обожаемого «деда Володи», которого читающая Россия хорошо знала как писателя Владимира Короленко. (Он приходился дальним родственником по женской линии и часто навешал в Полтаве родителей Веры). «Владимир Галактионович, не балуйте Веру! – сказал вдруг отец. – Она дуже ледаща, не хоче бути гарною хазяйкою».

– Ой позор, какой позор это был! – качает головой Вера Сергеевна и даже слабо краснеет, рассказывая. А Короленко сказал: «Нет, Вера вовсе не ледащая, и она будет хорошей хозяйкой!».

Через пару дней девочка попросила маму купить ткань и сшить украинский костюм, чтобы она сама могла сделать на нём узоры. Её Вера надела на свои именины и с нетерпением ждала «деду Володю», но не знала, что тот лежит с крупозным воспалением лёгких, и увидела его девочка только тогда, когда писателя хоронили.

Семья Роиков в 20-х годах прошлого столетия знакома была и дружила с заслуженным артистом Украины и режиссёром Полтавского театра имени Гоголя Д. Козачковским. Маленькая Вера в те далёкие годы видела на сцене в роли Гриця («Ой, не ходи Грицю, тай на вечорниці» молодого Ивана Козловского. В семье Роиков бывал великий педагог Антон Семёнович Макаренко. Отец Веры был хорошо знаком с писателем Панасом Мирным, который частенько бывал в семье Роиков и много рассказывал о своих встречах с Лесею Украинкой, Михаилом Коцюбинским, Миколою Лысенко. В Полтаве Вера Роик знала дом Симона Петлюры, в котором жили две его сестры, ходившие всегда в чёрных одеждах и славились в городе знанием украинской и русской словесности.

Со временем, пристрастившись к вышиванию, Вера анализировала старинные вышивки, училась различным техникам, осваивала узоры, характерные для той или иной области. Мягкие округлые линии, все оттенки красного – это полтавщина. Любовь к коричневому тону, узор зигзагами – подолия, переплетение хмеля и винограда, вышитого белыми, красными и чёрными нитками – киевщина. Каждая выдающаяся мастерица не копирует слепо, а рано или поздно придумывает свои комбинации. В этом не только суть мастерства, но и творчества.

Вначале всё было на любительском уровне, а сделать вышивку своей профессией, своей судьбой заставила Вера война. Так случилось, что во время налётов немецкой авиации Вера Сергеевна была

контужена. Больничная койка, два года полной беспомощности, инвалидность первой группы. 25 последующих лет она провела в гипсовом корсете.

Но надо было жить. Если не ради себя, то хотя бы для своего маленького Вадика.

– Ради сына, ради полюбившегося искусства – вышивания, ради моих рушников и картин, которые мне давали материальную возможность выжить, надо было трудиться. Правая рука после ранения не действовала – иглу пришлось взять в левую, – рассказывает Вера Сергеевна. – Начала жить творчеством – и востала я из бездны отчаяния. Хорошо, что рядом были мама и муж, кстати, сам инвалид Великой Отечественной войны.

Вера Сергеевна и сейчас много работает. Она владеет 300 видами техник вышивания. Её память – это живой кладёзь сведений по истории и о традициях народно-прикладного искусства. В.С. Роик – отличный организатор, чуткий наставник, способный увлечь молодёжь древним искусством.

Вера Сергеевна не признаёт искусства ради денег. Зато щедро и с радостью дарит свои работы музеям и художественным фондам. Её произведения хранятся в 36 музеях мира, а личное участие в художественных выставках для неё – большой стимул жить и творить.

– Вот бывают люди, которые без вина жить не могут. А я так же не могла жить без иголки и ниток. Просто какой-то «вышивальний алкоголизм», – сказала как-то она.

В этом вся суть и в этом же заразительный и вдохновляющий пример для многих.

– Каждый народ, который имеет своё национальное творчество, остаётся в памяти веков, – убеждённо говорит Вера Сергеевна. – Если же он такого творчества не имеет, он уже не народ, а серая безликая масса. Моя выставка почти ежегодно совершает турне по городам моей Украины и часто по зарубежным странам не ради славы или презренного металла, а с целью пропаганды народного искусства. И если после каждой выставки хотя бы два-три человека примкнут к народному творчеству, значит, труд себя оправдал.

Вера Сергеевна вызывает восхищение не только тем, что в почтенном возрасте продолжает творить, но и тем, что лично любит присутствовать на открытии своих персональных выставок как в городах Украины, так и за её рубежами. Несколько лет назад работы умелицы выставлялись в Турции. Организаторы выставки ожидали в аэропорту представителя Веры Сергеевны, высматривали молодых девушек: они и помыслить не могли, что мастерица окажется такой лёгкой на подъём.

У Веры Сергеевны много наград. Она кавалер памятной медали имени Богдана Хмельницкого, у неё много золотых медалей престижных международных выставок. Несколько лет тому назад она стала обладательницей международного ордена Николая Чудотворца со словами «Помножим добро на земле». Гордится В.С. Роик и орденом княгини Ольги.

Ещё одно знаменательное событие произошло в августе 2006 года. За большой вклад в развитие украинской культуры В. Роик – талантливому мастеру художественной вышивки – Указом Президента Украины было присвоено звание Героя Украины с вручением ордена Державы. Вручение медали Героя Украины и ордена Державы происходило в резиденции В.Ющенко в Крыму, в Форосе, в тожественной обстановке. Вера Сергеевна ужасно волновалась. Подарила президенту вышитые ею собственноручно рушник и книгу свою «Мелодии на полотне».

Вручив медаль и орден, поздравив, Виктор Андреевич поинтересовался: есть ли у Веры Сергеевны в Крыму постоянная экспозиция её работ? Она ответила, что «нет». Семья Веры Сергеевны попросила Президента Украины посодействовать решению этого вопроса. К сожалению, вопрос этот, т.е. предоставление отдельного помещения для работ В.С. Роик, – так и не решён, хотя публиковались обращения в адрес Президента Украины о создании музея «Украинский рушничок» имени В.С. Роик и письма виднейших представителей интеллигенции Крыма, Днепропетровска, Винницы, Львова, Чернигова, Ивано-Франковска, Полтавы. Было же и обещание...

Вера Сергеевна полна творческих сил и интереса к жизни. Много читает, любит разгадывать кроссворды, даже участвует в конкурсах. Порой – и побеждает. Она много знает, и беседовать с нею – огромное удовольствие. У неё прекрасная память, обширные творческие интересы.

Конечно, без помощи дружной семьи Вера Сергеевна не смогла бы сделать того, что она делает. Её главный помощник – сын Вадим Михайлович, в своё время – инженер-строитель, выпускник Днепропетровского железнодорожного института, человек интересной биографии, работавший по своей профессии на далёкой Кубе. Сноха Веры Сергеевны – Валентина Васильевна, уроженка г. Рязани, инженер-экономист по образованию – тоже помощница. В поездках по городам и весям участвуют

нередко среди других учениц – внучка – Алина Роик (по мужу Воронова) и правнучка – Юлия Абрамова. Сейчас они учатся – одна в Крымском государственном медицинском университете им. С. Георгиевского, другая – в Таврическом национальном университете им. В. Вернадского.

... А какое отношение к семье В. Роик имеет украинская община г. Тулы? Собраны материалы о жизни и творчестве замечательной художницы и человека героической судьбы. Они представлены в музее общины, что является хорошим подспорьем в воспитательных целях.

... Авторы этой статьи безмерно рады тому, что познакомились с интересной семьей Веры Сергеевны Роик, людей по-настоящему творческих, интеллигентных, трудолюбивых.

Людмила Обух

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МУЗИЧНО-ОСВІТНІХ ТРАДИЦІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-БОГОСЛОВСЬКОГО ІНСТИТУТУ В США

Від початку хрещення України-Русі музична культура, в тому числі і церковна музика, інтенсивно розвивалася і набувала виразного національного змісту завдяки освітній діяльності монастирів та духовних закладів в Україні: з'являються видатні українські композитори і мистецтвознавці, реґенти та співаки, шириться друкарська справа, особливого розвитку набуває хоровий спів.

У силу суспільно-політичних обставин в Україні у ХХ ст. церковну музично-освітню традицію було перервано. Місію збереження та примноження українських культурних надбань перебрала на себе діаспора. На сьогоднішній день це одна з малодосліджених сторінок українського культурно-освітнього простору, чим зумовлена *актуальність* цього дослідження.

Питання збереження українських музично-освітніх традицій в духовних закладах діаспори потребує чіткого висвітлення, а його детальний розгляд та вивчення не тільки дозволить розширити уявлення про історію української діаспори, а й наповнить її конкретним фактологічним матеріалом, що і становить *мету* пропонованої статті. Відповідно *завданням* буде: на основі аналізу публікацій Василя Завітневича, нотних видань духовної музики Науково-Богословського Інституту Української Православної Церкви (УПЦ) в Нью-Йорку дати об'єктивну оцінку музично-освітній діяльності в цій освітній інституції УПЦ у США, з'ясувати її роль в національному мистецько-освітньому поступі.

Серед чисельних українських освітніх інституцій за рубезем значне місце посідають духовні заклади, де поряд з освітнім процесом велику увагу приділяли збереженню й передачі національних культурних пам'яток, артефактів та традицій майбутнім поколінням. Головним ініціатором і промоутером цього процесу свого часу став Митрополит Мстислав Скрипник (1898–1993). З його допомогою УПЦ у США створила власну мережу недільних шкіл, українознавчих курсів і шкіл різних типів, бібліотеки та друкарні.

Одним із закладів, де велася систематична музично-освітня діяльність, був Науково-Богословський Інститут УПЦ у Нью-Йорку, в структурі якого діяв музичний відділ. За весь час існування інституту – з 1951 до 1982 року – його директором був професор Василь Завітневич (1899–1983) – науковець, музикознавець, реґент, музично-громадський діяч, меценат. Оскільки його особистість є маловідомою в Україні, то варто зупинитись на окремих гранях його життя та діяльності.

Василь Прокопович Завітневич народився 24 квітня 1899 р. в Сорочинцях на Полтавщині, початкову і середню школи закінчив у Прилуках. Завдяки своїм надзвичайним здібностям і працьовитості вищу освіту він здобув у трьох галузях – юридичній, філологічній, музичній і став професором педагогічного інституту і консерваторії, а згодом членом Всеукраїнської Академії Наук у Києві, де працював у Комісії звичаєвого права. Тут В. Завітневич написав працю про життя і творчість Архипа Тесленка. Про всебічну талановитість митця свідчать його успіхи як драматичного актора, і хоч мистецтво сцени не стало його життєвою професією, та все ж за виконання ролі Возного в «Наталці Полтавці» київська публіка влаштувала йому овації. На початку 1940-х рр., коли в Україні розпочалися сталінські репресії, В. Завітневич переїхав у Західну Україну, де диригував кафедральним хором у Холмі (тепер знаходиться на території Польщі), а пізніше – церковним хором у Криниці. У 1943 році митець емігрував до Німеччини, де разом з Нестором Городовенком очолив аматорський хор «Україна». В 1946 році він (під псевдонімом В. Катран) у Мангаймі видав «Граматику української мови» та низку

літературознавчих статей. У 1948 році В.Завітневич виїхав до США, куди його було запрошено до Катедри св. Володимира в Нью-Йорку на посаду реґента хору. Відразу, приїхавши до Америки, професор активно включився в церковно-громадське життя: провадив курси українознавства, довгі роки, аж до кінця свого життя диригував катедральним хором, був членом парафіяльного уряду, секретарем Митропольної Ради УПЦ у США. У Нью-Йорку В. Завітневич уславився ще й тим, що допоміг багатьом українцям, знайомим і незнайомим, прибути до Америки, висилаючи їм поручальні документи [2]. Довгі роки, аж до самої смерті, професор В. Завітневич керував Науково-Богословським Інститутом УПЦ у Нью-Йорку, який хоч і складався з декількох членів, але більшість роботи виконував сам Василь Прокопович. Фактично музичний відділ існував тільки формально. Його зазначав В. Завітневич лише на нотних публікаціях, щоб відрізнити їх від інших, не музичних.

Перебуваючи у Нью-Йорку, В. Завітневич довершив найбільшу справу свого життя – зібрав, упорядкував, зредагував і видав протягом 1959 – 1979 рр. дев'ять томів Богослужбових книг, де вміщено хорові цикли добового кола Богослужень та паралітургійні твори: «Збірник літургійних співів» [17], «Співи із постової Тріоді» [20; 22], «Велика Субота і Пасха» [14], «Співи на похороні священників» [21], «Панахида і похорон» [19], «Всеношна» у двох частинах [15; 16] та різдвяний збірник [18].

«Збірник літургійних співів» [17] представляє Святу Божественну Літургію та її складові пісенні частини (ектенії, антифони, Трисвяте, прокімни, Херувимська, Вірую, Отче наш, причасний та ін.) в кількох варіантах (від 1-2-х до 18-ти), дотримуючись принципу – від простого до складного. У додатках В. Завітневич помістив «Покаяння» та хоровий концерт «На ріках Вавилонських» А. Веделя, хорові концерти Д. Бортнянського («Чом у скорботі єси, душе моя», «Гласом моїм до Господа звивав») та М. Березовського («Не відкинь мене у часи старости»), кант «Через поле широкее» П. Гончарова та «Молитву за Україну» М. Лисенка, що розширює жанрово-тематичну картину видання.

Упорядник передусім відбирає найкращі зразки української духовної музики видатних композиторів XVIII–XIX століть М. Березовського, А. Веделя, Д. Бортнянського, П. Турчанинова, А. Львова, представників нового її напрямку у XX ст. – М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, Г. Давидовського, Я. Яциневича, П. Козицького, С. Людкевича, Г. Павловського, В. Новохатського, О. Завадського, таким чином подає антологію української літургійної музики протягом трьох століть. У передмові до збірника В. Завітневич, згадавши українських композиторів К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, П. Козицького й ін., пише: «Через відомі причини, їхні твори лишилися майже всі в рукописних копіях, зоставлених на призволяще... Це було першою й головною причиною видання цього збірника. Другим імперативом була гостра потреба для Української Православної Церкви в США у систематизованому й послідовно складеному збірнику Літургійних співів» [2, с. 27].

«Всеношна» як складова добового кола Богослужіння представлена двома частинами – «Вечірня» [15] і «Утреня» [16] К. Стеценка з доповненням окремих частин інших композиторів, в основу яких покладено київські наспіви, зокрема: А. Дворецького, П. Козицького, А. Кастальського, А. Архангельського, Г. Давидовського, М. Строкіна, Я. Яциневича, Г. Павловського, В. Беневського, А. Веделя, В. Крупицького, Староруського.

Ці два збірники, за визначенням в передмові самого упорядника, теж були першою спробою систематизації й випуску друком українського церковного співу в найкращих зразках його партесної музики з «восьмигласієм». Тексти творів взято з перекладів УАПЦ в Україні, перевірені і відредаговані Комісією Видання Богослужбових Книг Науково-Богословського Інституту УПЦ у США [11, с. 3].

Завдання найповніше представити співи Страсного Тижня, відтворити українською мовою найкращі зразки постового церковного співу, композиційно оформленого в Київському наспіві, наспіві Києво-Печерської Лаври, а також у творах українських композиторів Д. Бортнянського, А. Веделя, П. Турчанинова, П. Гончарова, Г. Павловського В. Завітневич виконав у виданні «Співи із постової тріоді» (1960 р. – перше видання [20], 1978 р. – друге видання [22], виправлене і доповнене). У передмові до них В. Завітневич називає ці співи «...збудником релігійних постових настроїв і переживань...», а також «...символічним вишиваним рушником...» і далі характеризує: «Творці цих Богослужень і їх церковних співів в словах і звуках відкрили нам незбагнений світ душевних переживань і духовної наснаги. Ще в Утрені Великої Суботи плач по Померлому Божественному Страдникові проймається золотим промінням радості грядущого Воскресіння. Тема похорону Спасителя в тропарі «Благообразний Іосиф» уже звучить не по похоронному: в світлих тонах мелодії чується щось нове, радісне, животворче. Коли в перших двох

Статтях Непорочних звучить потрясаючий надгробний плач, то вже в третій Статті Непорочних міняється тон і мотив співу з 5 гласа на 3 глас. В словах і звуках третьої Статті чути радість Воскресіння...» [13, с. 3].

Збірник богослужбових творів «Велика Субота і Пасха» [14] становить комплекс старовинного церковного співу, оригінальної творчості українських композиторів-класиків (Д. Бортнянського, А. Веделя, П. Турчанинова, архимандрита Феофана Александрова, М. Вербицького) і творів українських композиторів перших років відродження УПЦ початку ХХ ст. (П. Гончарова, Я. Яциневича, К. Стеценка, П. Козицького, Г. Павловського, М. Вериківського, О. Кошиця). За основу текстів у цих збірниках взято слова «Служб Божих Страсного Четверга, П'ятниці, Суботи й Великодньої Служби» видання Всеукраїнської Православної Церковної Ради 1927 року [10, с. 3; 13, с. 3].

Дві інші збірки – «Панахида і похорон» [19] та «Співи на похороні священників» для однорідного хору [21] – упорядковані В. Завітневичем на підставі Київських наспівів. Упорядник присвятив їх священно- і церковнослужителям Української Православної Церкви [21, с. 2].

У різдвяному збірнику під назвою «Антологія української пісні – колядки й щедрівки» [18] вміщена досить значна кількість українських колядок і щедрівок (420 зразків), де, поряд з фольклорними записами українських етнографів (К. Квітки, Ф. Колесси, І. Колесси, Й. Роздольського, С. Плосайкевича, В. Шухевича, П. Батюка, О. Рубця, А. Шмиговського, М. Янчука, О. Правдюка, О. Кольберга, М. Неказать, М. Мишастого, П. Коломийченка, В. Коновала, В. Щепотьєва), розташовані як рукописні копії, так і твори в обробках М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, Я. Яциневича, П. Козицького, В. Ступницького, П. Гончарова, А. Маркевича, О. Рубця, А. Річицького, композиторів Галичини – В. Матюка, Н. Нижанківського, В. Барвінського, М. Колесси, Р. Сімовича, представників українського зарубіжжя М. Гайворонського, М. Бойченка, М. Гайдая, П. Маценка, а також В. Завітневича («Під темним лугом»). При укладанні збірника упорядник користувався фондами Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського АН України, а також окремими нотними і літературними збірниками: «О, предвічний Боже» видавництва «Культура й освіта» (Вінніпег, Канада), «Колядник» видавництва Спілки Еклезія (Вінніпег, Канада) збірки видавництва «Пісня» (Німеччина), «100 українських народних пісень», «Колядки», «Червона калина», «Золоті ключі», «Пісні Слобідської України», рукописних збірок Н. Городовенка, Я. Сенчика, М. Гайворонського та Л. Сорочинського, друкованої збірки О. Кошиця, збірки Я. Головацького, «Народні пісні для школи» та «Колядки, щедрівки» М. Лисенка, «Старовинні мелодії українських народних пісень на Закарпатті» Ф. Колесси, «Луна» К. Стеценка, «Етнографічного збірника» (Львів), «Матеріалів української етнології» (Львів), «Гуцульщина» (НТШ, Львів). До цього збірника як додаток увійшли церковні пісні А. Веделя, Д. Бортнянського, П. Козицького, К. Стеценка та гласові наспіви.

Упорядковуючи збірник, В. Завітневич також мав на меті познайомити світову громадськість зі «скарбами українського мистецтва», «творчим генієм українського народу з його талановитими композиторами». Як пояснює сам упорядник: «Колядування й щедрівання міцно вкоренилися в побуті нашого народу...» [12, с. 3], адже «українські колядки й щедрівки належать до найдавніших видів народної творчості. Родившись за доісторичних часів поганства, вони відбивали той анімістичний світогляд наших предків і в ході історії міняли свій зміст і форму, були переслідувані і забороновані, як ні одна галузь народної творчості... З прийняттям християнства наші колядки й щедрівки збагатилися новим змістом і формою» [12, с. 2, 3]. Проте «Об'єм... збірника не дозволяє... супроводити його генезою, літературною і музичною характеристикою колядок і щедрівок...» [12, с. 4]. Щодо текстів, то вони подаються до кожного твору повністю без скорочень, «...за винятком тих, до яких записувачі мелодій не дали повного тексту і ми їх не змогли добути з інших джерел» [12, с. 4].

Вищезгадані видання Богослужбових хорових творів були і є практичною допомогою як для регентів церковних хорів, так і для викладачів та учнів освітніх духовних інституцій діаспори. Донині їх використовують на заняттях з церковного співу в семінарії св. Софії УПЦ у Бавнд-Бруці (США). Праці професора В. Завітневича стали надбанням, яким тепер користується практично кожна українська церква у США. Про їхню вартість найкраще засвідчив царгородський Вселенський Патріарх Димитрій I, який заявив, що ні одна Православна Церква в світі не має таких Богослужбових книг, як українська [2, с. 27].

Як мистецтвознавець Василь Прокопович був автором низки статей в еміграційних періодичних виданнях США – «Нові дні» та «Український православний календар» [3, с. 830], наприклад: «Микола Леонтович (3 приводу 30 річчя з дня смерті)» (1951 р.) [6], «Освіта й ерудиція Тараса Шевченка»

(1952 р.) [8], «Протоієрей Кирило Григорович Стеценко. 1882–1922–1957» (1957 р.) [9], «Микола Віталійович Лисенко (До 55-річчя з дня смерти композитора)» (1968 р.) [5], «Микола Леонтович (до 50-річчя смерти)» (1971 р.) [7], «Максим Созонтович Березовський (До 200-річчя смерти композитора-мученика: 16.X.1745 – 22.III.1777 ст.ст.)» (1977 р.) [4]. За жанром це були музично-публіцистичні статті, які виконували просвітницько-освітню функцію та містили опис життєвого і творчого шляху митців, перелік творчої спадщини, стислий аналіз окремих творів. Вони, як правило, присвячувалися річницям пам'яті видатних діячів української культури, переважно диригентам та композиторам. Даючи, приміром, оцінку творчості композитору М. Д. Леонтовичу [7], В. Завітневич охарактеризовує його музичний стиль, визначає творчо-динамічний принцип обробки композитором народних пісень [7, с. 120]), аналізує «Службу Божу» та кант «Ой зійшла зоря». У статті, присвяченій основоположнику української класичної музики – М. В. Лисенку [5], музикознавець, зокрема, оцінює українське мистецтво в умовах тоталітарного режиму та подає перелік Лисенківських творів, що були під печаттю заборони («Б'ють пороги», «Гетьмани», «Ой, Дніпре мій, Дніпре», «Радуйся, ниво неполистая» і ін. [5, с. 110]). В. Завітневич одним з перших серед українських музикознавців сказав «своє слово» і про К. Г. Стеценка [9], поділяючи всю музичну творчість композитора «на два основні розділи: церковні і світські пісні (чоловічі хори, жіночі, мішані, сольові: для баса, тенора, сопрано і альтя), а також співи до театральних творів і опери та оперети» [9, с. 123].

Отже, збереження українських музично-освітніх традицій на еміграції в значній мірі підсилила діяльність Науково-Богословського Інституту Української православної церкви у США, зокрема його директора – Василя Завітневича. За висловом доктора Василя Витвицького, саме культурно-видавничі досягнення – це і є цінний і тривалий вклад еміграції у скарбницю української культури [1 с. 346].

1. Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / Василь Витвицький [упоряд. Л. Лехник]. – Львів, 2003. – 400 с.
2. Галіон Н. В першу річницю смерти бл. п. проф. Василя Завітневич / Ніна Галіон // Українське Православне Слово. – Нью-Йорк, 1984. - № 3. – С.26-27
3. Encyclopedia of Ukraine. – University of Toronto Press, 1993. – vol. 5. – P. 829-830.
4. Завітневич В. Максим Созонтович Березовський (До 200-річчя смерти композитора-мученика: 16.X.1745-22.III.1777 ст.ст.) / В.Завітневич // Український Православний Календар. – Бавнд-Брук: Видання української православної церкви в США, 1977. – С. 99-100.
5. Завітневич В. Микола Віталійович Лисенко (До 55-річчя з дня смерти композитора) / В.Завітневич // Український Православний Календар. – Бавнд-Брук: Видання української православної церкви в США, 1968. – С. 109-115.
6. Завітневич В. Микола Леонтович (з приводу 30 річчя з дня смерти) / В.Завітневич // Український Православний Календар. – Бавнд-Брук: Видання української православної церкви в США, 1951. – С. 141-144.
7. Завітневич В. Микола Леонтович (До 50-річчя смерти) / В.Завітневич // Український Православний Календар. – Бавнд-Брук: Видання української православної церкви в США, 1971. – С. 118-121.
8. Завітневич В. Освіта й ерудиція Тараса Шевченка / проф. Василь Завітневич // Український Православний Календар. – Бавнд-Брук: Видання української православної церкви в США, 1952. – С. 90-93.
9. Завітневич В. Протоієрей Кирило Григорович Стеценко 1882-1922-1957 / В.Завітневич // Український Православний Календар. – Бавнд-Брук: Видання української православної церкви в США, 1957. – С. 121-123
10. Завітневич В. Передмова / В.Завітневич // Велика Субота і пасха: Партитура / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1964. – С.2-3.
11. Завітневич В. Передмова / В.Завітневич // Всеношна: Партитура, част. 1: Вечірня / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1960. – С.2-3.

12. Завітневич В. Передмова / В.Завітневич // Колядки. Щедрівки / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ [Антологія української пісні, 1]. – Нью-Йорк, 1967. – С.2-4.
13. Завітневич В. Передмова / В.Завітневич // Співи із Постової Тріоді: Партитура ред., упор. Василь Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1960. – С.2-3.

НОТОГРАФІЯ:

14. Велика Субота і пасха: Партитура / ред., упор. Василь Завітневич / Науково- Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1964. – 207 с.
15. Всеношна: Партитура, част. 1: Вечірня / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1960. – 264 с.
16. Всеношна: Партитура, част. 2: Утреня / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1961. – 267 с.
17. Збірник літургійних співів присвячений тисячоліттю Української православної церкви / зредагував і упорядкував Василь Завітневич. – Бавнд-Брук, Нью-Джерзі: Видання Української православної церкви в США, 1979. – 467 с.
18. Колядки. Щедрівки / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ [Антологія української пісні, 1]. – Нью-Йорк, 1967. – 669 с.
19. Панахида і похорон / на підставі Київських напівів упорядкував В.Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1959.
20. Співи із постової тріоді: Партитура ред., упор. Василь Завітневич / Науково- Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, 1960. – 112 с.
21. Співи на похороні священників для однородного хору / на підставі Київських напівів упорядкував В.Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ. – Нью-Йорк, Бавнд-Брук, 1974.
22. Співи постової тріоді: Партитура / ред., упор. Василь Завітневич / Науково-Богословський інститут Української Православної Церкви США, Музичний відділ, 2-ге вид. – Бавнд-Брук, 1978. – 196 с.

Марія Пангелова

РОЛЬ УЛАСА САМЧУКА ЯК ОЧІЛЬНИКА МУРУ У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРИВАТНОГО ЛИСТУВАННЯ)

Актуальність дослідження. Широке та добре збережене листування У. Самчука у своїй єдності дозволяє отримати уявлення про літературні зв'язки, уподобання письменника, про розуміння ним цілей та завдань літературної критики тощо.

Епістолярій У. Самчука, так само як і його літературно-критичні статті, – важливе джерело, яке представляє систему літературно-критичних оцінок письменника, дає розуміння суті його ідейно-художніх пошуків.

Не дивлячись на певні досягнення в царині дослідження епістолярію, зокрема Уласа Самчука, все ще не достатньо вивченими залишаються соціальні функції листування, характер відображення в них дійсності, їх змістові особливості та ін. Особливої уваги заслуговують дослідження Л. Вашків [2], М. Коцюбинської [4], В. Кузьменка [5], Ж. Ляхової [7], Г. Мазохи [8], В. Святюця [12] тощо. Проте слід зауважити, що епістолярна спадщина Уласа Самчука потребує ще досить значної уваги.

Отже, актуальність нашої наукової розвідки міститься і в самому матеріалі дослідження, і в його проблематиці.

Мета дослідження. Метою праці є дослідження ролі Уласа Самчука як очільника МУРу та становлення української культури у міжнародній спільноті крізь призму його епістолярію. Реалізація означеної мети передбачає виконання таких завдань: з'ясувати теоретичні аспекти епістолярної критики У. Самчука у його листах; виявити особливості певних літературних дискусій письменника у його приватному листуванні; на основі конкретного текстуального матеріалу охарактеризувати творчу полеміку митця щодо шляхів розвитку української літератури на еміграції; виявити аспекти, що потребують подальшого вивчення.

Прижиттєво ім'я Уласа Самчука було заборонено в Україні, його твори, що видавалися за океаном, – також. Досить влучно з цього приводу зауважує Я. Поліщук: «Улас Самчук не завинив перед власним народом, як «завинив» перед комуністичним режимом своєю різкою опозицією до нього. Навпаки, своєю величною творчістю він уславив цей народ, створив художній літопис його боротьби, його перемог і поразок у складному і тривожному ХХ віці...»[9].

Останні роки художня спадщина митця стала об'єктом пильних наукових студій. Однак письменницькі листи не стали об'єктом належного поцінування. Через те вважаємо за потрібне дослідити творчість представника української літератури на еміграції Уласа Самчука крізь призму його епістолярію, як свідчення того, що духовні цінності нашої національної культури створювались не лише в Україні, а й поза межами рідного краю.

Перебуваючи за межами України та діставши змогу вільного вибору тем для власної творчості, Улас Самчук разом з іншими письменниками-емігрантами зробив багато для поступу української культури, для збереження серед емігрантів пам'яті про їхнє національне коріння. Саме від українських культурних діячів на еміграції, зокрема від письменників, цивілізований світ дізнався про страшні кривди, що їх зазнав наш народ у ХХ столітті на карколомних перехрестях історії.

Доречним тут буде навести судження М. Бердяєва з його монографії «Філософія свободи» (1911 р.): «Філософія свободи означає тут філософія вільних, філософія, що ґрунтується на свободі, – на протилежність філософії рабів» [1, с. 12].

Історія виникнення Мистецького Українського Руху сягає вересня 1945 року в Фюрті (Фюрт – окрема адміністративна одиниця, фактично ж північно-східне передмістя Нюрнберга). На першому з'їзді (Ашаффенбург, Німеччина, 21-23 грудня 1945 р.) його головою обрано Уласа Самчука. Тоді ж він виголосив доповідь під назвою «Велика література». У своїй книзі спогадів «Планета Ді-Пі» митець так описує цю подію: «Третій день, Першого з'їзду організації поетів і письменників, Мистецький Український Рух, в таборах українського ісходу; подія значення історичного, в історії літератур світу – нечувана, приклад для збереження народної автентичності, в найгірших умовах, – унікальний. На списку цього об'єднання значиться понад 70 імен помітного значення для розвитку літературно процесу українського слова, між якими багато таких, що займуть почесне місце в історії свобідної літератури цим словом писаної» [11, с. 23].

У програмній статті декларації під красномовною назвою «Чого ми хочемо», якою відкривався перший збірник, ініціатори МУРу (очевидно, У. Самчук і Ю. Шерех) так сформулювали мету організації: «Час ставив і ставить перед українським мистецтвом те завдання, до якого воно покликано: у високомистецькій, досконалій формі служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос та авторитет у світовому мистецтві.

Відкидаючи все мистецько-недолуге та ідейно-вороже українському народові, українські мистці об'єднуються для того, щоб у товариській співпраці змагати до вершин справжнього і поважного мистецтва. Це об'єднання українських мистців на еміграції відкрите для всіх діячів слова, пензля, сцени, які пишуть на своєму прапорі гасло досконалого, ідейного і формально зрілого і вічно думаючого мистецтва» [9, с. 3].

Фактично на цих вимогах ґрунтується розуміння Великої літератури, основні принципи якої можна сформулювати так:

1. Художня література в усі часи виконувала суспільно-виховну й пізнавальну функцію. Духовно-філософський, естетичний феномен художнього слова сформульовано в сентенції «народ реалізує себе у

слові». Доповідач оперує іменами Гомера, Вергілія, Данте, Шекспіра, Гете, Достоєвського, Толстого, які «створили не смертельні документи, висловлені словом і записані літерами, документи з правом вічності». У цьому контексті Велика література – синонім класичної спадщини.

2. Відповідно українською Великою літературою є класична спадщина традиційного канону: Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка тощо.

Отже, концептуальні компоненти мурівської стратегії: антеїзм, єдність національного фронту, толерантність, комплексне, синтетичне сприйняття української традиції (княжа доба, козаччина, ХІХ ст.). У цьому розумінні МУР в ідеалі – «символ сучасності», бо плідно розвивав Шевченківські традиції звертання до всіх земляків своїх, живих і мертвих, і ненароджених, в Україні і поза Україною сущих...

Згадуючи про заснування МУРу, Улас Самчук констатує той факт, що в ньому відбувалося дроблення на окремі групи. Він виступав проти цього явища, будучи переконаним, що всі українці повинні являти собою одне ідеологічне і національне ціле. «У всіх у нас одна мета, одне духове обличчя, одна народня душа» [11, с. 31].

4 червня 1946 року Улас Самчук як очільник МУРу виступив на Першому з'їзді журналістів з доповіддю «Проблема синтези», у якій рішуче засуджував ідеологічні суперечності, що виникали в таборах між партійними угрупованнями. Письменник закликає не створювати нової ідеології, пристосованої до сучасних умов, а звернутися до спадщини, що була напрацьована українськими мислителями впродовж століття. Закликає збагнути, усвідомити й використати її. Він упевнений, що його погляди не прийшлися б до смаку ні Д. Донцову, ні В. Липинському, ні М. Драгоманову... Однак письменник пропонує звести їх міркування до певного синтезу. На його думку, «нам потрібно не так партій з їх вивітреними ідеологіями, як мудрих, синтетично думаючих людей. Наш час, наша епоха вимагає, а в майбутньому буде ще більше вимагати людей синтези. Людей, які вмітимуть думати збірними, середньоарифметичними поняттями... Потребуємо думати, як демократ, як аристократ, як революціонер, як консерватист, як соціаліст, як націоналіст одночасно. Не лякаймося такого думання. Лякаймося думати виключностями...» [11, с. 97].

Неоднорідність еміграційного середовища того часу (вихідці з Радянської України, західноукраїнських земель, представники міжвоєнної еміграції переважно з Чехословаччини та Польщі) спричинила розбіжності в поглядах на літературу та її призначення, нерідко спалахували й конфлікти. Але припинив своє існування МУР з причин цілком інших, ніякою мірою не пов'язаних з діяльністю об'єднання, бо 1948 року почалося масове переселення емігрантів з Німеччини до багатьох країн світу – Канади, Північної і Південної Америки, Австралії тощо. «А щодо самого МУРу... Бачимо виразно, що діло організації емігрантської літератури в стратосфері таборів, явище позитивне, формуюче, розумне, і його ініціаторам – честь і слава. Без нього ми уявляли б собою, не більш не менш – блукаючих комет в блукаючому розсіянні. Ми не лишень були, ми були разом. Почуття єдності, навіть без «згоди в семействі», стабілізуюче почуття. Це вже система з центром... Це порядок і дисципліна. А для мене особисто? Це забирало багато часу і змушувало займатися не завжди потрібними справами, але разом – приємно бути зайнятим, потрібним, мати обов'язки і клопоти. Час був заповнений до відмови і на позихання не збувало місця. Три роки багатого емоціями брутално-незвичайного життя. І воно ось доходить до краю, в уяві подих океану і простягаються дороги «у вирій» до нових берегів нового континенту» [11, с. 337].

Гр. Грабович окреслює комплекс Великої літератури таким чином: «Факт, що експеримент із великою літературою не вдався (як на мою думку), не знецінює ні цього першого етапу еміграційної літератури, ні зовсім легітимного бажання розвивати, удосконалювати українську літературу як таку. Осягнення цього експерименту залишається у текстах і тій творчій енергії, що передається новому поколінню як світла естафета» [3, с. 52].

На початку 1950-х років виникла думка відродити МУР. Колишній голова Улас Самчук звернувся навіть з відкритим листом до всіх членів МУРу з пропозицією відродити об'єднання. Але його не підтримали. У листі Уласа Самчука до Івана Багряного від 30 січня 1950 року читаємо: «Дорогий Пане Іване! Ви маєте рацію, щодо завчасності відновлення МУРу. За винятком трьох членів і одного не члена, ніхто на мій заклик не zareагував. Я цього не хотів робити, але мене намовили деякі наші колеги, що так само не виявили ніякої активності. Признатися, мені все то найменше потрібно і, коли я ще з тим вожуся, то лише тому, що не люблю дитячих комплексів, так властивих нашим багатьом колегам... Побавились, набридло і кидаємо. Всі ті клуби і товариства – нічого не будуть варта, коли люди не

потраплять поважно і солідно поводитись. Нам треба було організації для розпочаття міжнародної роботи, далі шукання засобів на видавництво, ще далі упорядкування стосунків з пресою. Для цього треба одної міцної світової нашої організації, а не окремих гуртків, до голосу яких ніхто не буде прислухатися... Але що тут можна говорити...» [6].

26 червня 1954 року в літературно-мистецькому клубі в Нью-Йорку відбулися перші збори літераторів і митців. У зборах взяли участь понад тридцять письменників. Проте Улас Самчук, Юрій Шерех та Іван Багряний в силу особистих причин прибути не змогли і взяли участь у зборах кореспонденційним шляхом.

Таким чином, 26 червня 1954 року – дата народження Об'єднання Українських Письменників «Слово», хоча офіційно її було проголошено на установчих зборах 19 січня 1957 року. «Слово» є продовженням основних принципів свого попередника – МУРу, об'єднує українських письменників із багатьох країн світу з метою сприяння розвитку незалежного письменства, літературно-мистецької критики та зв'язку з читачем.

Коли наша Батьківщина стала незалежною державою, між «Словом» і Спілкою письменників України встановилися тісні контакти. Після штучного розмежування, що тривало понад півстоліття, відбулося, нарешті, злиття письменства України та діаспори в єдине річище національної літератури.

Отже, аналіз епістолярної спадщини У. Самчука дає підстави констатувати, що майстер художнього слова в своїх листах правдиво відбиває найголовніші риси своєї доби. Його листи глибоко віддзеркалюють власне внутрішнє духовне життя. Аналіз приватної кореспонденції У. Самчука доводить, що роль письменника не обмежувалась тільки служінням художньому слову. Епістолярій письменника ідентифікував його активну участь у осмисленні суспільних процесів, у прагненні вивести українську культуру загалом і літературу зокрема на європейські, а то й світові обшири.

У процесі дослідження приватного листування У. Самчука виявлено ряд аспектів, що потребують подальшого аналізу: необхідно вивчати листи митця з погляду визначення сутності та функцій останніх у літературному процесі ХХ ст., а також як засіб розкриття своєрідності ідейно-естетичних поглядів письменника.

1. Бердяев Н. Философия свободы. Смысл творчества. – М.: Правда, 1989. – 607 с.
2. Вашків Леся. Епістолярна літературна критика: Становлення, функції в літературному процесі. – Тернопіль: Поліграфіст, 1998. – 134 с.
3. Грабович Гр. У пошуках великої літератури. – К., 1993. – 54 с.
4. Коцюбинська М. «Зафіксоване й нетлінне». Роздуми про епістолярну творчість. – К.: Дух і літера, 2001. – 299 с.
5. Кузьменко В.І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ ст. – К., 1998. – 305 с.
6. Лист У. Самчука до І. Багряного. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. - Ф. 195, № 320.
7. Ляхова Ж. За рядками листів Тараса Шевченка. – К.: Дніпро, 1984. - 134 с.
8. Г.Мазоха. Літературна мемуаристика: Навчальний посібник-хрестоматія. – К.: Міленіум, 2008. – 416 с.
9. МУР. Збірник літературно-мистецької проблематики. Зб. 1. – Мюнхен-Карльсфельд, 1946. – 171 с.
10. Поліщук Ярослав. Література рідного краю. – Рівне, 1993// Син Волині, громадянин світу (Улас Самчук), - 124 с.
11. Самчук У. Планета Ді-Пі. Нотатки й листи. – Вінніпег, Канада, 1979. – 356 с.
12. Святовець В. Ф. Епістолярна спадщина Лесі Українки: Листи в контексті художньої творчості. – К.: Дніпро, 1981. – 183 с.

Ірина Стребкова

**СЕНС ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ
(ЗА «РОМАНОМ ПРО ЛЮДСЬКЕ ПРИЗНАЧЕННЯ» ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ)**

*Людина до самої смерти має право вибору, що
здатне переінакшувати перебіг світових подій,
хоча цим правом рідко хто користується...*

Емма Андієвська

Суттєвою рисою людського буття є його здатність ставати проблемою для самого себе. Тільки про людину достеменно відомо, що вона здатна, по-перше, ставити собі питання про власне місце і призначення у світі і, по-друге, залежно від відповіді на це питання обирати з-поміж можливих варіантів спосіб власної реалізації, власний життєвий шлях. Відтак традиційна філософська проблема сенсу людського буття закладена, можна сказати, у самій специфіці людської постаті у світі. Звідки ж постає проблема сенсу життя людини?

Якщо звернутися до історії філософсько-етичного обґрунтування сенсу людського життя, то виявляється, що багато сучасних уявлень, теоретичних досліджень з цього питання сходять до ідей минулого, наповнюючись конкретним змістом даного історичного часу, його культури.

Античні філософи стверджували, що сенс життя міститься в тих формах і засобах життєздійснення, які підносять людину над її природним існуванням. Розум, знання, здатність творити добро запобігають стихійній течії життя і упорядковують прагнення й цілі людини. Тому сенс життя вбачається в удосконаленні свого розуму, своїх прагнень і здібностей як таких, що забезпечують вище благо.

Філософсько-релігійне розуміння сенсу життя в епоху Середньовіччя зв'язало цінності життя людини з потойбічним, божественним світом і підкорило сенсожиттєвий вибір людини волі Бога. Тепер сенс життя вбачався в поклонінні Всевишньому, подоланні в собі гріховності, моральному бутті заради досягнення Божої благодаті.

Епоха Відродження з новою енергією активізувала проблему обґрунтування сенсу життя реальної людини як творчої індивідуальності, яка здатна бути тим, ким бажає.

Питання про призначення людини, значимість її життя, сенс її діяльності ставить філософсько-етична думка Нового часу. І. Кант стверджував, що людина належить, перш за все, до світу умодосяжного, у зв'язку з чим добро, воля й обов'язок, пробуджені власним розумом, визначають, спрямовують і надають цінності людському життю.

Г. Гегель вбачав призначення людини в тому, щоб підняти своє окреме існування до загальної природи, що, у свою чергу, пов'язано з опануванням досвіду роду людського, його культури, із залученням до загальних духовних цінностей і суспільно значимої діяльності.

Одна з найвідоміших письменниць української діаспори Емма Андієвська пропонує власну відповідь на це питання у своєму «Романі про людське призначення».

«Я можу блискавично в різні боки роздумувати будь-яке поняття до кінця», – говорить вона. У цьому випадку таким «поняттям» виступає «людське призначення». У романі письменниця підводить кожного героя до проблеми людського існування, смислу буття та безпосередньо до призначення людини. Показ героя є мандрівкою по спіралі його життя, зануренням у його душевний світ; авторка зосереджує увагу на зображенні внутрішніх переживань персонажа.

«Роман про людське призначення» в українській літературі є унікальним явищем. До цього часу українська проза у силу історичних, політичних та естетичних причин не мала роману такого типу. В Україні, як стверджує Іван Фізер, роман, як і вся література, чітко визначений нормами офіційної теорії, а поза межами України – зумисною, часто фіктивною, етнографічністю та бажанням за всяку ціну піднести «українськість» до рівня естетичного критерію. У таких умовах роман, а то й мистецька проза взагалі, мають обмежені можливості.

У чому ж унікальність цього роману? За своєю схемою він дуже простий. Це мистецька спроба відповісти на старе, проте завжди актуальне питання: **ЩО ТАКЕ ЛЮДСЬКЕ ПРИЗНАЧЕННЯ?** У літературі, як і у всіх інших ділянках інтелектуальних пошуків, на це питання дано чимало відповідей. Емма Андієвська оригінальна в тому, що її мистецька відповідь звільнена від будь-яких міфологічних, ідеологічних чи псевдонаукових передумов, які спрямовували б її світобачення. Відсутність цих

передумов у романі звільняє її від обов'язку строго раціонального встраювання в текст, тобто обов'язку творити його за наперед встановленою схемою і постійно пояснювати його завжди наявним метатекстом. Процес творення тексту тут відбувається асоціативно. Він пульсує, поширюється, вивершується і обривається в силу власної динаміки. Він, говорячи терміном Вільяма Джеймса, – справжній «потік свідомості» [7].

Епіграфом до роману є слова Тараса Шевченка: «...*Возвеличу малих отих рабів німих*», що зразу ж стають своєрідною «установкою» для прочитання твору. У розділі «Замість прологу» подано розмову:

- *Яке призначення людини?*
- *Чому конче призначення? Хто сказав, що людина взагалі має якесь призначення?*
- *На такій самій підставі можна твердити і протилежне... [1, с. 9].*

Вустами героїв твору заявлена проблема: яке призначення людини і чи є воно взагалі?

Спосіб моделювання образу реальної дійсності в межах художнього твору завжди позначений пафосом авторської суб'єктивності, ти паче, якщо це така «нестандартна», «нешаблонна» особистість, як Емма Андієвська. Спосіб інтерпретації її тексту, відповідно, теж виривається за рамки шаблону. Жорсткий науковий текст здатен перетворитися на дискурс, на «точкове» окреслення координат предмета дослідження заради досягнення адекватного потрактування змісту твору, виявлення семантики його підтексту. Саме в цьому напрямку рухається внутрішня логіка роману.

Людмила Тарнашинська влучно зазначає: «Творче «розгалуження» Емми Андієвської вглиб художнього тлумачення цього світу та вшир інтерпретаційних можливостей читача являє нам досить своєрідне стереоскопічне явище *індивідуалізованої гіперлітератури*, яка має всі ознаки нелінійності, структурної складності з порушенням причинно-часової послідовності, *сюжетної «голограмності»*, читацької інтерактивності й інтерпретаційної варіативності [6, с. 341].

У «Романі про людське призначення» Всесвіт і все живе знаходяться в площині так званого «круглого часу». Це виражається насамперед синтаксичною ускладненістю тексту. Емма Андієвська видовжує речення. Власне, воно стає романом у мініатюрі. Дискурсивний момент зустрічі персонажів подається сферично, все про одного з них. Наступне речення має пронизати життєвий шлях іншої людини і т. д. Незважаючи на те, що авторка спирається на історично-конкретну ситуацію – табір для переміщених осіб, це лише зовнішня хронотопна означеність: у конкретному часі-просторі прочиняються двері в інші світи, минуле сідає поруч з теперішнім, прадіди єднаються зі своїми далекими нащадками [8].

Оскільки «Роман про людське призначення» розгортає ідею круглого часу, кожний герой насамперед розкривається всім своїм життям, тривимірний простір людської земної долі реалізовується в цілісному вимірі, де немає таких понять, як «до» і «після», як «початок» і «кінець». Тривалість, як і протяжність, одночасно існує в трьох координатах. Саме тому, що криві лінії світових подій замикаються, спричиняється рух по колу.

Читаючи роман Емми Андієвської, способи осмислення людського призначення можна окреслити таким чином:

1. Життя як продукування призначення людини. Перший зі згаданих шляхів осмислення життя добре відомий. В атеїзованому суспільстві стало звичним переконання, що тільки суспільна людина вносить у навколишній світ начала смислу, добра, краси, що поза її практичною діяльністю природа і буття загалом безтямні й пусті. Усе, що є на світі, підлягає людському осмисленню і має саме те призначення, яке люди об'єктивно, тобто виходячи зі структури своїх потреб і своєї діяльності, у них вкладають.

Що ж до власного індивідуального призначення людини, гарантією його осмисленості постають інтереси суспільства та прийдешніх поколінь. Передаючи останнім результати своєї матеріальної і духовної діяльності, індивід засвідчує тим самим, що існував не даремно, і забезпечує собі єдино можливу форму виходу за емпіричні часові межі свого існування: «...*не виключене, що саме в цьому стремлінні: головою крізь мури до недосяжного – і міститься людське призначення, хоча людина того й не знає, а часто й не хоче знати, покладаючися з лінощів на випадок або, коли вже дійсно повна безвихідь, на провидіння*» [1, с. 13].

2. Життя як втілення призначення. Інший, альтернативний шлях осмислення людиною власного буття передбачає пошук у зовнішньому світі або ж у духовній сфері якихось готових ідеалів, планів, рецептів, схем, які мали б заздалегідь визначати людське життя, надаючи тим самим йому певної

осмисленості. Одному з багаточисельних героїв роману Федорові хотілося прожити так, щоб згідно з християнською концепцією буття людини з гідністю прийти на Суд Божий: «...це його життя, за яке, хоч би й що там інше просторікували розумахи, колись і йому, як і кожному, доведеться звітувати перед Всевишнім» [1, с. 25].

Нерідко люди вважають, що прожити своє життя «недаремно», «правильно» значить присвятити його неухильній реалізації того чи іншого попереднього задуму. Відсутність подібних ідеальних настанов (так само як і будь-які відступи від них) сприймаються як життєва катастрофа: «Федір, бодай на якусь мить зупинив духа тьми, уперше зустрівшись віч-на-віч зі злом... Вже тоді він збагнув: зло не терпить, коли з нього зривають личину, розпізнавши, чим воно є насправді, і намагається ліквідувати надто прозорливих свідків, аби людина ніколи не тільки не добігла, а й навіть не усвідомила свого призначення, заради якого і пущено з нуля в рух усі галактики зі світами й антисвітами, бож влада диявола тримається виключно на тому, аби чоловіка залякати, звівши його до самих кишок, щоб він і гадки не мав випростатися з кривавого гнойовика й глянути на зоряне небо» [1, с. 33].

Призначення людини не в тому, щоб тільки жити, а в тому, для чого жити. Людині із сумлінням дійсно в житті потрібен якийсь духовний зміст. Існування, позбавлене сенсу, для неї гірше, ніж сама смерть. Але деякі люди прагнуть дізнатися більше, що згубно впливає на саме смислотворення життя: «той, хто рветься знати наперед свою долю, втрачає силу на неї вирішально впливати, про що, звісно, мало хто здогадується» [1, с. 271].

3. Спілкування як здобуття життєвого смислу. Як перший, так і другий розглянуті напрями встановлення сенсу людського призначення, за сучасною філософією, монологічні. Це означає, що вони передбачають лише один-єдиний «логос», єдине джерело осмислення – у першому разі діяльність самої людини, у другому – ті чи інші відокремлені від цілісності буття ідеали або ціннісні взірці, що є замкнутими, начебто «сліпими» для будь-яких інших можливих смислоутворюючих впливів. Фіксується певний смисловий центр, відносно якого людина формулює своє життєве завдання, яке зводиться до утвердження того, що з даного центру походить, – у першому разі до самоутвердження через власну діяльність, у другому – до утвердження деяких обраних ідеалів і цінностей. Але кожна людина живе в суспільстві, належить до різних соціальних груп, спілкується. Спілкування — це, по-перше, складний, багатоплановий процес встановлення й розвитку контактів між людьми, що виникає на основі потреб і спільної діяльності та включає в себе обмін інформацією, сприймання та розуміння іншого; по-друге, це взаємодія суб'єктів через знакові засоби, викликана потребами спільної діяльності та спрямована на значимі зміни стану, поведінки партнера. У найзагальнішому значенні спілкування виступає як форма життєдіяльності. Щоб виконати своє призначення, кожен повинен пройти через безліч «умовностей» та «випадкових» подій: «Людина на те вставлена у випадкові чарупки нації, кольору шкіри, успадкованих домовностей, уроєнь, жорстокости й глупоти, аби вона прийшла до себе, а цим самим до основи буття, крізь грудку болота, крізь найпроминальніше, крізь мотлох і непотріб, бо найвище лежить не лише поруч, а здебільшого в самому найнищомому, найупослідженішому, і, щоб його розгледіти й засвітитися душею, треба нахилитися, не боячися закалятися, і тоді саме небо відкриється всередині, розсунувши в улещатованому мозку муровані, а насправді не стійкіші від мильної плівки перегордки...» [1, с. 105].

Говорячи словами Емми Андієвської, «сила, що рухає світом, безлика, ..., вона, ця сила, лише на вихідних пунктах, якими вона проламується в людське життя, обертається на добро чи зло...» [1, с. 109].

Але все ж таки письменниця не робить «єдино правильного» висновку, а намагається синтезувати усі життєві смисли, вона впевнена, що «той, хто за остаточне, завжди програє» [1, с. 9].

В Е. Андієвської читач не може мати впевненості, де кінчається іронія, і чи взагалі вона кінчається? Бо це роман реалістично-сатиричний, роман-антироман, роман сюрреалістично-казковий, філософсько-релігійний і разом з тим наскрізь – іронічний. Іронічний з дійових осіб, з читача, а може, й з тривання всесвіту, а може, й з самої себе [4, с. 18-19].

Отже, чи відповів роман на питання «яке призначення людини?» Коли б можливо було зредувати все те, що зображено в романі – від зустрічі Безручка з Федором до смерті останнього, – до якоїсь філософської чи теологічної абстракції, то відповідь могла б бути позитивною. Але авторка навіть у фіналі твору не дає на це відповіді. У частині «Замість епілогу» зазначено:

- Ну що? Переконався?
- Ти все ще віриш, що когось справді можна переконати?
- Вважай, бо часу обмаль.
- Ну то що, я маю хапати сурму?
- Ще раз – по колу, чи рвемо ланцюг?
- Стривай, я не зауважив жодного призначення, де воно?
- Перед тобою.
- Я знав, що ти мене ошукаєш.
- Ти хотів бути ошуканим.
- А як же з призначенням?
- Це залежить від твого власного вибору і якщо в тебе очі тільки на те, щоб ними нічого не бачити, я тобі нічого не пораджу [1, с. 514].

Емма Андіївська натякає, що кожній людині потрібен власний життєвий сенс, можливість якого лежить у площині індивідуального бажання, усвідомленого пошуку й утвердження як результату самостійної творчості особистості. Вона наділяє людину тією силою, яка може змінити все. Це залежить від особистого бажання та рішення: «Людина до самої смерті має право вибору, що здатне переінакшувати перебіг світових подій, хоча цим правом рідко хто користується» [1, с. 18].

І незважаючи на те, що сенси життя різних людей достатньо типові, кожен із них індивідуальний, неповторний, унікальний за емоційною і змістовою наповненістю, як унікальна й неповторна кожна людина.

Сьогодні постать Емми Андіївської на теренах української «діаспорної» літератури є чи не найбільш суперечливою і рецептивно складною. Її творчість – це прояв і реалізація не стільки в літературному тексті, скільки у складному філософсько-психологічному дискурсі. Тому будь-які спроби дослідити тексти Е. Андіївської, досягнути їх з точки зору літературознавчої науки є не лише аналітичними, а й означальними, це більше «пропозиція і спроба» аналізу, ніж власне аналіз у звичному для філологів розумінні.

1. Андіївська Е. Роман про людське призначення. – К.: «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. – 514 с.
2. Жінка як текст: Емма Андіївська, Соломія Павличко, Оксана Забужко: фрагменти творчості і контексти / Упоряд. Л. Таран. – К.: Факт, 2002. – С. 11-13.
3. Зборовська Н. Про романи Емми Андіївської // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 176.
4. Клиновий Ю. Цілком інакший роман // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 175.
5. Таран Л. «Провидіння не любить ледачих» // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 179-181.
6. Тарнашинська Л. Гіпертекст Емми Андіївської як індивідуалізований світовий / Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концепції. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». – 2008. – С. 333-342.
7. Фізер І. Нагорода ФОТА Емми Андіївській // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 178.
8. Шевельов Ю. Слово про лауреатів 1983 року. Уривок // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 178.

Анна Хранюк

ФЕСТИВАЛЬ КУЛЬТУРИ «УКРАЇНЬКА ВЕСНА»

У Польщі кожних два роки, хоча бувало й три-чотири, відбуваються відомі в українській діаспорі фестивалі української культури, які організовує Об'єднання українців у Польщі (колись УСКТ). Відомий цей фестиваль як Сопотський, хоча відбувався і в Кошаліні, і в Перемишлі, навіть у Варшаві. Останніми роками в різних містах цілої Польщі проходять Дні української культури, чи просто концерти, зустрічі. Думаю, що багато менше є польської культури в Україні, ніж навпаки.

Одним з польських міст, яке заслуговує уваги України, є Познань – 600-тисячне місто на заході країни, звідки ближче до Німеччини, ніж до України. Тут вже три роки поспіль проходить велика культурна подія, яка славить Україну на цілий регіон, яка називається Фестиваль культури «УКРАЇНСЬКА ВЕСНА», завжди в середині травня.

Чому варто розповісти про цей фестиваль? Тому, що його роблять молоді люди – поляки, які з родинного дому не винесли ні грама української культури, яким батьки не читали українських казок, бабусі не співали українських пісень, а дідусі не розповідали про козаків і кобзарів. Ці всі молоді люди, які народилися 1981 року і пізніше, живуть у Познані, одні тут народилися, інші приїхали вчитися і тут залишилися. Коли в 1991 році в Університеті ім. А. Міцкевича у Познані професор А. Маркунас закликав студентів йти на спеціалізацію російсько-українську, яку саме тоді відкривали, ніхто й не сподівався, що майбутні випускники стануть знавцями не лише мови і культури (бо ці два елементи мусять йти в парі), але будуть їх плекати як найдорожчу перлинку. Так сталося.

У 2007 році, на початку березня, у Познані відкрили Почесне консульство України, яке очолив поляк – Лукаш Горовський. Цій людині українська культура вже не була чужа, бо з 1996 року він їздив на Тернопільщину, в Борщівський район, у невелике, тоді бідне село Цигани. Там кожного року діти місцевої школи отримували від святого Миколая подарунки, привезені спеціально для них з далекої Великопольщі. Виявляється, іноді можна потрапити в правдиву казку. Про цю казку і її автора можна книжку написати.

Отож, коли п. Лукаш став почесним консулом, справа української культури у Познані стала пріоритетною. Для організації будь-чого потрібні гроші. І так народилася ідея створити Суспільно-культурне товариство Польща-Україна, яке шукало грошей на організацію фестивалю української культури. Членами-засновниками стали поляки, і лише я, мій чоловік Ігор та син Роман – українці.

Перший Фестиваль культури «Українська весна» відбувся вже в травні 2008 року. Ще за два місяці до фестивалю не знали, скільки грошей отримаємо з різних установ і організацій. Але, незважаючи на це, організаційну машину запустили. Поставили високу перекладину виконавцям. Фестиваль мав бути передусім для поляків, які на заході Польщі мало що знали про Україну. Рік 2008 особливий ще з іншої точки зору. Кожного року російсько-українську філологічну спеціалізацію закінчує 10-15 осіб, і лише невеликий відсоток своє майбутнє поєднує з українською справою. А про випускників саме 2008-го варто сказати декілька слів. З-поміж 16 студентів 2 хлопців – вихідці з України (приїхали з батькам, закінчили польські школи), які одначе не приймають участі в плеканні української культури. Але четверо, а це вже 25 % ДУЖЕ АКТИВНІ в українській справі. Не досить, що самі активні – включили ще й своїх теперішніх дружин чи чоловіків. Івона Стасяк зараз керівник бюро Товариства Польща-Україна, Олександра Мурас – менеджер з культури в Товаристві, спеціаліст з реклами і контактів з мас-медіа, Ришард Купідур – заступник голови Товариства Польща-Україна, працює в консульстві і ще й пише кандидатську роботу з української літератури, Олександра Белюшко – працює перекладачем і спеціалістом з контакту з Україною в фармацевтичній фірмі, яка має свій філіал в Києві. Організація фестивалю, в якому приймає участь близько 250 артистів, вимагає чималого кількості волонтерів. І тими волонтерами стають кожного року студенти-україністи. Кожний має своє завдання і за його виконання пізніше звітує. Багато молодих самі телефонують, пишуть на електронну пошту, що хочуть включитися до праці, допомогти. Часто самі кажуть, що хочуть робити: фотографувати, зустріти гостей на вокзалі, завезти в готель чи гуртожиток, допомогти знанням мови, роздавати листівки, вішати афіші, вручати квіти. До всього потрібні руки і, звичайно, голова.

Фестиваль охоплює майже всі види культури: музику, літературу, мистецтво, спорт. По можливості висвітлюються всі події в пресі, по радіо. Минулого року було телебачення – цього року не стало фінансів.

Відкриття фестивалю відбувається завжди в понеділок, завжди в Музеї Архиепископства. Була виставка української ікони, голограм, цього року запропонували незвичайно цікаву виставку мініатюр моделей лемківських церков, які виготовив Михайло Вархіл. Спеціально для відкриття виставки в цьому музеї молода аспірантка нашої кафедри, сама з Дрогобича – Марта Стецула заснувала хор, який чудово заспівав декілька пісень. І, можливо, цей виступ став народженням нового українського хору у Польщі, в якому співають в основному студенти з України, які навчаються у Познані.

В один з найкращих концертних залів Європи, Актівий зал Познанського університету ім. Адама Міцкевича (AULA UAM), де кожних п'ять років проходить Міжнародний конкурс скрипалів

ім. Г. Венявського, запрошуємо на концерти класичної музики. У 2008 році під час I фестивалю виступив хор «Хрещатик» з Києва, у 2009 – Камерний оркестр «Київські солісти» Богодара Которовича з солісткою Мирославою Которович, а 17 травня 2010 під час інавгураційного концерту, присвяченого 175-літтю з дня смерті Дмитра Бортнянського виступив Національний Ансамбль Солістів «Київська Камерата». Диригував українець, народжений у Польщі – Роман Ревакович, солістками були теж українки, народжені у Польщі – Марта Боберська (сопрано), Роксоляна Хранюк (альт) і Томаш Віа (бас) – не українець, але молодий поляк – переможець міжнародних вокальних конкурсів. Музику Бортнянського слухало майже 800 осіб (зал вміщає 905).

Вівторок – день літератури. Досі гостями фестивалю були Наталка Білоцерківець, Оксана Забужко, Маріанна Кіяновська, Галина Крук, Марія Матіос, Юрій Андрухович, Олександр Бойченко, Любо Дереш, Сергій Жадан, Олександр Ірванець, Микола Рябчук.

Політологічна панель відбувається в середу. Цього року 19 травня відбулася зустріч з I Президентом України Леонідом Кравчуком. Зацікавлення преси було дуже велике, не одне інтерв'ю взяли у нього журналісти, деякі з них чудово володіли українською мовою.

В середу теж започаткували серію вечорів з джазом. На початок запросили групу Володимира Соляника з Києва, який виступив у найпрестижнішому джаз-клубі «Blue Note».

Четвер – гала-концерт. В Оперному театрі мешканці і гості Познані побачили норвезько-український проект – балет «Пер Гюнт» на музику Едварда Ґріґа. Отже, вперше на «Українській весні» прозвучала музика не українська, але в українській постановці Вадима Писарева. Виступив балет Донецького Театру опери та балету ім. А. Солов'яненка. Гала I Фестивалю відбулася в невеликому, але престижному, вщерть заповненому концертному залі Познанської ратуші. Тоді виступали солісти Одеського оперного театру. У 2009 році гала відбулась в Познанській опері за участю Львівського танцювального колективу «Юність».

Кожного року намагаємося притягнути до участі любителів кіно. На жаль, вибір невеликий. Показали «Тіні забутих предків» – показ з коментарем спеціаліста-фільмолога проф. Доброхни Даберт, художній фільм «Над річкою» – на жаль, російськомовний. Минулого року організували зустріч з Богданом Ступкою і Єжи Гофманом, показали фільм «Україна – народження нації», після чого розгоріла бурхлива дискусія в залі кінотеатру. 21 травня 2010 року глядачі зустрілися зі стипендіатами програми «Гауде Полонія» – молодим режисером Максимом Васяновичем (документальний фільм «Старі люди») і оператором Вадимом Ільковим – автором чудової серії мультиків-пластилінчиків «Моя країна – Україна». Показ фільмів є нагодою для студентів повправлятися в перекладі діалогів і написанні титрів. А до того, можливо, майбутні перекладачі переконуються, що не досить розуміти слова, варто теж знати, хто такий Сабодон чи хто говорить «гуси-гуси-гусенята, візьміть мене на крилята».

Познань – місто-побратим Харкова. Отож на I фестивалі в одній з центральних мистецьких галерей виставлялися молоді художники Харкова, рік пізніше в Археологічному музеї свої скульптури показував В'ячеслав Борецький, який приїхав з Житомира у Познань вчитися в Академії мистецтв і тут залишився. Цього року свою візуалізацію, яка супроводжувала концерт Андруховича і групи «Карбідо», представила львів'янка Тамара Гридяєва.

Мистецтво церковного співу показав Львівський хор «Благовіст», завдяки якому «Українська весна» завітала і в навколишні райони Великопольського воєводства.

У 2008 році виступав у нас Львівський театр Леся Курбаса.

Так як голова Товариства Польща-Україна – великий любитель футболу, а його заступник Ришард Купідур – активний гравець Познанської футбольної команди «Одлев», то кожного року в суботу команда «Української весни» грає з командою «Одлев». Матч розіграється за головний приз – бочку пива ОБОЛОНЬ.

Основна організаторська робота лежить на плечах молодих 20-30 літніх любителів, а іноді фанатів української культури. То ж не дивно, що не можна уявити собі фестивалю без рок-груп, з-поміж яких виступили у нас: ТНК, Перкалаба, Тартак, Українші (новостворена група, яка співпрацює з польською Voo-Voo).

Два роки поспіль Фестиваль культури «Українська весна» закінчується Ярмарком на площі Старий Ринок, поблизу ренесансної Ратуші, довкола якої різнокольорові кам'яниці, а посередині сцена, з якої з 12 години до вечора лунає українська пісня, виступають танцюристи, грають бандуристи чи лірники з України та Польщі. Кожного року співає студентський невеличкий дівочий хор «Мацеєк», з яким я

працюю з 1996 року і про історію якого теж колись варто буде розповісти. Довкола сцени – народні умільці з Львівщини, Тернопільщини, Франківщини вчать, як виготовляти біжутерію, забавки, (зокрема цікаво було дивитися ляльки-мотанки), навчають вишивати, різьбити по дереву, малювати. Бажаючі можуть у них також купити гарні мистецькі вироби. Всі з радістю смакують хлібний квас, який імпортується у Польщу з київської «Оболони».

Зацікавлення фестивалем людей, які на щодень нічого спільного не мають з Україною, зростає з кожним роком. Українці, які щораз частіше приїздять сюди вчитися чи працювати, часто шоковані, що так далеко від кордону, а така близька Україна. Тим паче, що рівень концертів і всіх заходів дуже високий, про що свідчать названі виконавці. Організатори отримують конкретні пропозиції від самих колективів, від друзів і знайомих, а що важливе (і засвідчує про відповідний виконавський рівень) – від Міністерства культури і Посольства України у Польщі.

І хотілося б цю чудову культуру України прищепити у всіх людей в цілому світі та й сказати – їдьте в Україну, там побачите і почуєте ще більше, там закохаєтеся в саму Україну. Але достатньо перетнути кордон і послухати передачі українського радіо – вся казка стає сумною дійсністю, зовсім незрозумілою для іноземця, який хоче чути солов'їну українську мову і чудову українську пісню – чи не найкращу у світі, а чує – самі знаєте що.

Тетяна Шаленко

ПРОСВІТНИЦТВО, ОСВІТА В УКРАЇНІ ТА ДІАСПОРІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Загальновідомо, що головною і найбільшою цінністю кожної держави є її народ, який творить матеріальний та духовний продукт. Від збалансування матеріального та духовного залежить не лише якість держави, але й її існування як такої. Якщо матеріальна складова є для всіх беззастережно прийнятна, то духовна спричиняє ряд дискусій, починаючи з питань: наскільки ця складова важлива і чи є вона взагалі аж так необхідна в наш прагматичний час? Чи варто витратити на неї кошти в період економічної кризи? Або, для прикладу, відоме запитання екс-президента Л. Кучми: «Яку державу будувати?..», тобто які ідейно-духовні, морально-етичні принципи мають бути в її основі? І найголовніше питання – хто повинен їх формувати?

На жаль, ідучи до свого 20-річчя, держава Україна досі не має суттєвого поступу в цьому напрямі. Саме це є не лише великою проблемою, а й певною мірою небезпекою. Оскільки, виховуючи найбільш високоякісних фахівців конкретної галузі, але не сформувавши в них певного патріотизму та чіткої громадянської позиції, яка полягає в розумінні не лише своїх прав, але й обов'язку відслужити своїй державі за надану безкоштовну освіту та інші блага, ми стаємо донорами-постачальниками нашого інтелекту для інших держав. Це знекровлює націю. Втрачається рівновага між інтелектом та людьми праці, що призводить до серйозних деформацій усередині самого суспільства, а відтак і держави. Розглядаючи людину як мікроскладову держави, зауважуємо два вагомих компоненти, які необхідні для формотворення будь-якої повноцінної нації: перший – це інтелект (дипломований спеціаліст), другий – громадянин (вихований на певних морально-етичних принципах і засадах патріотизму). Саме ці дві фундаментальні складові є тим основним матеріалом, який формує нашу еліту, творить державу. Заглиблюючись у суть проблеми, стаємо перед питанням: хто конкретно повинен виконувати це важливе державне завдання? Якщо над першою складовою формування людини-спеціаліста працює ряд навчальних закладів, починаючи від школи до профільних коледжів, вузів, то виховання людини-громадянина відбувається за залишковим принципом, поміж всім іншим.

У пошуку способів вирішення цієї проблеми мимоволі напрошується порівняльний аналіз суспільно-політичної ситуації України початку ХХ століття та постає питання: яким чином в умовах бездержавності вдалося виховати таку велику, потужну силу, котра згодом отримала назву УПА? Уникаючи деталізації, оскільки ще багато живих свідків тих часів, спробую виокремити лиш основні штрихи. На цей час в українській мові не було статусу державної, українці мали суттєві перепони у здобутті освіти, працевлаштуванні на престижні посади в органах влади та інших більш-менш поважних інституціях. Незважаючи на вище перелічені перепони, вони спромоглися не лише зберегти свою

національну ідентичність, але, що найважливіше, – виховати ціле покоління незламних патріотів, котрі стали наріжним каменем у здобутті незалежності України. Цієї мети вони досягли завдяки налагодженню широкої мережі просвітницьких організацій та їхній величезній подвижницькій праці з забезпечення відповідного рівня освіти та просвіти серед широкого загалу, великій кількості видань патріотичного спрямування. Саме в цей час з'являються такі організації, як «Рідна школа», «Просвіта», «Союз українок», «Пласт», «Сокіл».

Поряд з цим не менш цікавим та вагомим є досвід, напрацьований українцями діаспори. З чого розпочинали ті перші емігранти, котрі більш як 100 років тому почали емігрувати до Америки та інших країн? Перш за все вони будували церкву, яка їх не лише гуртувала, але й закладала основоположні принципи християнської етики, громадянської позиції, які в сукупності в подальшому принесли безцінні плоди. Достатньо лиш оглянути газети та журнали, які видають українці у світах, щоб зрозуміти, яку неоціненну подвижницьку працю вони виконують як щодо збереження своєї національної ідентичності, виховання своїх дітей у дусі патріотизму та любові до України, збереження традицій, наших культурних цінностей, так і безліч гуманітарних місій із метою допомоги Україні, утвердження її незалежності та розбудови нашої держави. Не можу оминати найвагоміших справ діаспори та хочу виокремити найфундаментальніші з них, зокрема це:

- заснування великої кількості громадських організацій із широкої мережею філій у всіх містах проживання українців;
- заснування багаточисельних україномовних видань, програм радіо, телебачення;
- збереження великої кількості різноманітних архівних матеріалів визначних політичних діячів, мистецької спадщини репресованих та заборонених в СРСР постатей, а також видання та популяризація їх творів;
- змагання за Україну на різних політичних рівнях, відстоювання її інтересів у всіх можливих інституціях;
- організація та проведення вишкільних таборів для української молоді;
- надання величезної матеріальної допомоги, починаючи із вирішення соціальних, медичних проблем і закінчуючи підтримкою різноманітними стипендіями талановитих дітей України;
- пропагування нашої культурно-мистецької спадщини у світі, яке інколи було більш ефективним, аніж праця багатьох дипломатів.

Як приклад можна навести один з відгуків у мексиканській пресі про гастролі хору О. Кошиця: «Чого не зробить ніяка дипломатична конференція, ніяка брошура, те блискуче зробила українська пісня». Не менш вражаючим було європейське турне Детройтської капели, феномен діяльності якої нам ще належить осмислити. Це далеко не повний перелік тих великих справ наших українців у діаспорі, але досягнуті результати яких є достатньо вагомою підставою для того, аби цей унікальний досвід був ґрунтовно вивчений та поширений в Україні. Маючи таку унікальну спадщину, здобуту жертвенною працею наших сестер і братів, розкиданих вітрами долі по світах, ми не маємо права бути сьогодні пасивними.

XXI ст. посиляє серйозні виклики сьогодишньому світові у вигляді економічної кризи, тероризму, стрімких процесів глобалізації. Потерпає від цього й Україна. Але поряд з цим сьогодні найбільшою проблемою для України є криза морально-етичних принципів, ситуація, коли у державі один і той же закон має різну дію в залежності від статусу того, до кого застосовується. Такі фактори призводять до серйозних деформацій суспільства і становлять суттєву загрозу його безпеці. Не менш тривожним є те, що новітній час з його різноманітними технічними прогресами та певними позитивами водночас створює нові зони ризику, зокрема такі як маніпуляція суспільною свідомістю, а надмірний прагматизм наших політиків породив явище «платного патріотизму». Особливо вразливою верствою в цьому випадку є молодь, яка потерпає через відсутність моральних авторитетів у вищих ешелонах влади. У цих умовах **завдання** інтелектуально-духовної еліти – **визначити стратегію дій допомоги молоді та розробити ряд заходів, які б могли суттєво вплинути на ці процеси.**

Аналіз суспільно-політичних процесів чітко вказує на те, що партії в Україні не є виразниками суспільних інтересів великого загалу людей, оскільки перейшли на обслуговування кланів. У цьому випадку громадські організації, котрі не пов'язані з партіями та за умови активізації своєї діяльності, могли б стати вагомим фактором впливу на стан справ у державі. Тривожним сигналом є те, що глибинно-філософські пласти нашої духовності, патріотизм та національна самоідентичність перестають

бути важливими чинниками в усвідомленні свого «я» навіть серед частини творчої інтелігенції. Космополітизм та прагматизм – ось визначальна тенденція у ряді випадків нашого сьогодення. Підтвердженням цього є наше телебачення, ряд газет, журналів. Ми започатковуємо нове тисячоліття, і постає питання: що закладаємо в його основу, у його фундамент? Оті дешеві політичні інтриги, крикливо-гвалтуючі реклами, незрозумілі цінності глобалізації... Ніби все – і нічого.

Сьогоднішня ситуація вимагає швидкої та адекватної відповіді на виклики часу, усунення несприятливих тенденцій, котрі призводять до наших невдач. Причина наших поразок у тому, що одних поглинуло маловірство, інші ж потонули у намулі бруду та брехні.

Пригадалися мені слова Хіларі Клінтон, котрі вона сказала під час свого візиту до Львова ще у ролі першої леді Америки: «...боротьба за демократію ніколи не закінчується». Коли зіставити учасників Помаранчевої революції і знову ж воїнів УПА, то побачимо, що у першому випадку патріотизму в наших сучасників вистачило лиш на кілька тижнів, у той же час ті, що пройшли через УПА, змагались і змагаються до остатнього подиху. Це є вагомим аргументом того, що поняття патріотизму та ставлення до Батьківщини у наших сучасників дуже поверхневе. Разом з тим, невміле та бездарне маніпулювання поняттям «формування патріотизму» у деяких випадках перетворюється на засіб розколу українського суспільства.

Над проблемою осмислення патріотизму та ставлення до Батьківщини розмірковує у своїй статті «Учитель Батьківщини» Світлана Кочерга, розповідаючи, як О. Нирко, відомий кобзарознавець, «...задумався над тим, чому так знецінилось почуття любові до Батьківщини, любові не казенної, а святої... І причину знаходив у тому, що виховуємо, прищеплюємо ми її невміло – то крикливо і пафосно, то надто сором'язливо, збиваючись на штампи і трафарети. Скільки флюгерів маніпулюють словом «Вітчизна!» І скільки скверни залишили на понятті «патріотизм» малоосвічені фанатики, для яких «культ ворога» – понад усе». І далі цитує слова О. Довженка «Їх не учили Батьківщині». На жаль, ці слова є відповідними для нашого покоління. І далі цілковито погоджуюсь із підсумком С. Кочерги, яка пише: «...вчити Батьківщині можуть лише люди зі світлим розумом і палким серцем, з могутньою вірою у прийдешнє України, без постійного оплакування нашої меншовартості...» Яскравим прикладом для наслідування знову ж є наша діаспора, яка зуміла все ж таки багатьом своїм дітям прищепити ту правдиву любов до Батьківщини. Подиву гідні ті, які зуміли 3-4 покоління народжених на чужині виховати в українському душі.

Очевидно, що ті вище окреслені проблемні питання мусить хтось втілювати у життя, тому у тій ситуації хочу особливу увагу звернути на роль учителів, котрі, рівно ж як і лікарі, мали б обирати цей фах за покликанням серця, мали б розуміти свою відповідальність перед суспільством, оскільки саме вони є головними будівничими нашої держави. Вони формують оті цеглини-особистості, які утворюють націю. Від якості їхньої праці залежить якість держави. Окрім цього, на мій погляд, слід дещо змістити певні акценти у стратегічних напрямках освіти, визначивши завдання учителям: рівноцінно, в однаковій мірі працювати як над формуванням людини-спеціаліста, так і людини-громадянина. В осмисленні поняття громадянства слід відійти від плакатності, казенності, оскільки, надмірно пафосуючи це поняття, перетворюємо його в агітку, тим самим викликаємо зворотну реакцію відштовхування та прирікаємо на повну ігнорачію.

Не менш важливим чинником у вихованні як наших дітей, так і широкого загалу людей мали б стати громадські організації. Однак, попри певну просвітницьку діяльність, мушу ствердити, що наразі ці заходи не мають істотного впливу на ситуацію в Україні. На мій погляд, причина у наступному. Ми увійшли в епоху «спресованого часу». Шалено динамічний розвиток сьогоденного світу вимагає не лише швидкої реакції на безмір потоку інформації, але й перебудови психології сприйняття, зміни форми подачі певного матеріалу. Надмір різноманітних інновацій, лавина творів, ідей, всіх інших здобутків людської цивілізації потребує серед того розмаїття всіляких життєвих факторів побачити найсуттєвіше, найвагоміше, найпотрібніше, вимагає сконцентрувати увагу і переформувати у лаконічний символ, а щоб встигнути за часом, його змінами, потрібно відсікти усе зайве, таким чином «спресувати час».

Ще одна суттєва проблема громадських організацій – це брак людей, які свідомі жертвенної, безкорисливої праці для добра громади. У відкриті двері нашої незалежності, поряд із позитивними впливами до нас із Європи, Америки, увірвались непомірний прагматизм та захланність, котрі, наче іржа, роз'їдають душу. І знову ж перед очима зринають сторінки журналів із діаспори, котрі рясніють списками

жертводавців, разом з тим у них варто повчитись і розумного прагматизму, коли замість квітів у пам'ять померлого вони збирають пожертви на різноманітні фонди. Це приклад воістину правдивої християнської шани та наслідування християнських чеснот водночас.

Відчуття реалій часу та осмислення себе у світовому вимірі, масштабно-стратегічне, аналітично-критичне бачення на основі науково-обґрунтованого аналізу, елементарна обізнаність у процесах геополітики – це ті фактори, які дають можливість прогнозувати і випереджувати когось, дають можливість правильно визначати першочергові заходи для успішного досягнення мети.

Застосувавши такі критерії, впевнено можна сказати, що одним із таких першочергових завдань мали б бути потужні інвестиції наших бізнесменів, держави у патріотичне виховання дітей, виховання у них громадянської позиції, оскільки саме це є надійною основою стабільності нашої держави, добрим підґрунтям для її розвитку та процвітання.

1. Нирко Олексій. Кобзарство Криму та Кубані. – Львів: Сполом, 2006. – С. 10, 11.
2. Холодний Микола. Про пісню в душі та про душу в пісні. – Рим, 1979.

Ольга Ярош

УТВЕРДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗУ УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В АРГЕНТИНІ

Українська діаспора давно стала однією з визначальних складових міжнародного іміджу нашої держави. Як зазначав Світовий Конгрес Українців, «формування позитивного образу України – це важливе завдання, яке потребує спільних цілеспрямованих послідовних дій України та діаспори» [1].

Значну роль у піднесенні міжнародного престижу України відіграє українська діаспора в Аргентині – одна з найчисельніших у світі. Вона нараховує більше 300 тис. аргентинців українського походження. Українська громада Аргентини сформувалася в результаті чотирьох хвиль еміграції. Перша тривала з кінця XIX ст. до Першої світової війни, друга – у міжвоєнний період, третя – у повоєнні часи, четверта – після 1991 р [2].

Утвердження позитивного іміджу України в аргентинському суспільстві йшло перш за все через формування позитивного образу українця, українського іммігранта як представника волелюбного, працьовитого, талановитого народу з багатою історією та культурою, з глибокими національними традиціями.

Формуванню образу українця сприяв вагомий внесок представників української громади в аргентинське народне господарство, економіку та культуру. Серед українців, що сприяли розвитку Аргентини, – засновниця шкіл-інтернатів сестра Софронія Ерделі; засновник факультету геології в державному університеті в Буенос-Айресі геолог Юрій Полянський; нейрохірург Петро Лили; підприємець Рамон Гринюк; художники Борис Крюков та Віктор Цимбал; відомий музикант і композитор Чанго Спасюк; Юліян Левицький – музикант-акордеоніст, який отримав найвище відзначення на аргентинському конкурсі; керівник капели бандуристів, визнаний діяч і теоретик музичного мистецтва Маргарита Спасюк-Полутранко, нагороджена найвищою нагородою в галузі мистецтва «Ранду».

Досліджуючи історико-етнологічний аспект української спільноти в Аргентині, О. Сапеляк зазначила, що «...вагомий матеріальний і духовний внесок українців у загальноаргентинську культуру витворив позитивний образ аргентинця українського походження, його чесність, відповідальність і порядність» [3, с. 205].

Більшості українських іммігрантів були притаманні національно-державницька самосвідомість, давні традиції громадського життя на Батьківщині, певний досвід роботи у культурно-освітніх товариствах. Тому, відчуваючи необхідність життя та спілкування у своєму національно-культурному середовищі, українці в Аргентині створили мережу культурно-освітніх товариств та різноманітних громадських організацій, на зразок тих, які діяли в Україні.

Багато емігрантів на Батьківщині були членами товариства «Просвіта», яке проводило активну культурно-просвітницьку роботу з виховання, перш за все у селянства, національно-державницької самосвідомості, плекання народної інтелігенції. В Аргентині, як і в інших країнах поселення українців, постала низка культурно-освітніх товариств із подібними завданнями і назвою «Просвіта». Перша з них виникла у м. Беріссо у 1924 р., наступна – у Буенос-Айресі [4, р. 7-9]. «Просвіта» Буенос-Айресу стала центральною, всі інші стали її філіями.

Активну роль відігравали також Український національний клуб (створений у 1930 р.), Добродійна спілка жінок (1931 р.). У 1939 році було організовано культурно-освітнє товариство «Відродження», що об'єднало раніше створені організації «Стрілецька громада» та спортивне товариство «Сокіл» [5].

Після Другої світової війни до Аргентини прибуло 5-6 тис. українців, в основному з таборів для переміщених осіб та біженці з Німеччини й Австрії. Серед них чимало спеціалістів з дипломами західних університетів, значна їх частина відзначалась високим рівнем національної свідомості. З приходом цієї нової хвилі іммігрантів і з приїздом політичних та релігійних біженців, переслідуваних сталінським тоталітарним режимом, утворились такі організації, як Український клуб (1948), Союз українок (1948), Спілка українських науковців, митців і літераторів (1949), Український інформативно-видавничий інститут (1951), Союз аргентинсько-українських студентів (1953), Українське культурне товариство ім. 27 серпня та інші. У різні роки в країні діяли понад 70 українських товариств, об'єднань, клубів та їхніх філій майже у всіх провінціях, де існували українські громади.

Восени 1947 р. в Буенос-Айресі відбувся 1-й Конгрес українців трьох південноамериканських держав (Аргентина, Уругвай, Парагвай), де було створено Українську Центральну Репрезентацію (УЦР), яка об'єднала понад 20 українських організацій в Аргентині. Українська Центральна Репрезентація разом з іншими громадськими організаціями українців в Аргентині зробили значний внесок у поширення національної ідеї, у формування позитивного образу України як в Аргентині, так і за її межами.

У процесі формування позитивного іміджу України в Аргентині важливим чинником став інформаційний вплив: пропагування багатойсторичної спадщини України, її досягнень і можливостей та позитивних зрушень у суспільстві; поширення вживання української мови як важливого чинника іміджу України; інформування про внесок українців у розбудову аргентинського суспільства.

Українські емігранти в Аргентині відчували себе частиною свого народу, вільною часткою нації, що продовжує боротьбу за самостійну Українську державу. Відстоювання ідеї незалежності України було головним завданням усієї громадсько-політичної діяльності українців у діаспорі. Вся культурна діяльність була спрямована не тільки на виховання українського середовища, але й захищала самостійницькі прагнення українського народу перед світовою громадськістю, надаючи докази своєї окремішності як культурної нації, яка заслуговує на повну державну незалежність [6, с. 255-256].

З метою ознайомлення аргентинського суспільства з героїчною боротьбою українського народу за свою незалежність, за право мати самостійну, вільну Українську державу проводилися масові заходи на відзначення національно значущих роковин: від 1931 р. щорічно проходило Листопадове свято на честь Української революції; 22 січня 1932 р. вперше в Буенос-Айресі широко святкувалося Січневе свято, яке стало проходити щорічно як День незалежності і Злуки всіх земель України, а з часом відзначалося як свято Української Державності.

Всі ці заходи широко висвітлювалися не тільки в українській пресі, але й у всіх центральних аргентинських газетах. Аргентинські історики і журналісти публікували статті, присвячені історії боротьби України за свою незалежність. Так, наприклад, 27 січня 1958 р. газета «Ель Мундо» («Світ») надрукувала статтю Р. Дамеса «Річниця Української революції».

Українські культурно-освітні організації приділяли велику увагу вшануванню пам'яті борців за волю України. У різних провінціях Аргентини, де існують українські громади, біля церков насипані великі символічні могили «Борцям за Волю України», які є місцем поклоніння українських емігрантів. З великим успіхом проходили спеціальні академії, віча, присвячені українським патріотам. Так, наприклад, 22 серпня 1937 р. відбулася Академія на честь гетьмана І. Мазепи, 26 червня 1939 р. – віче на вшанування пам'яті Євгена Коновальця, 27 березня 1947 р. молодь товариств «Просвіта» і «Відродження» організувала свято солідарності з Українською Повстанською Армією, поширюючи таким чином інформацію про необхідність відновлення державної незалежності України. 27 травня 1962 р. було організовано Свято Героїв в роковини трагічної смерті С. Петлюри і Є. Коновальця. Заходам, що були спрямовані на оборону

самостійницьких прав України, велику увагу приділяла також Українська Центральна Репрезентація. 27 липня 1962 р. УЦР організувала віче, присвячене пропагуванню визвольних змагань українського народу. У квітні 1963 р. відбулося свято Української Повстанської Армії, а 18 березня 1967 р. – жалобна академія на честь головного командира УПА Романа Шухевича.

Слід зазначити, що українська діаспора активно інформувала світ про визвольну боротьбу українського народу в роки II світової війни. 25 квітня 1944 р. Комітет Українців в Аргентині опублікував українською та іспанською мовами Меморандум, в якому висвітлювалося положення українського народу в II світовій війні, його визвольні змагання за незалежну, вільну Україну. Меморандум було вручено міністру закордонних справ Аргентини [7, с. 325].

Міжнародна діяльність української діаспори у 70-х роках була тісно пов'язана із захистом українських політв'язнів. 10 квітня 1974 р. Українська Центральна Репрезентація створила Комітет оборони Валентина Мороза [8, с. 356]. Було проведено цілий ряд заходів, спрямованих на захист В. Мороза та інших політв'язнів, встановлено зв'язки з посольствами різних країн, закликаючи їх підняти голос проти політичних репресій в Україні.

У 2008 році Голову Української Центральної Репрезентації в Аргентині Є. Южву та Секретаря управи УЦР Х. Данилишина за вагомий особистий внесок у донесення до світової спільноти правди про геноцид Українського народу під час Голодомору 1932-1933 років та активну участь у проведенні Міжнародної акції «Незгасима свічка» було нагороджено орденами «За заслуги» III ступеня.

Піднесенню іміджу України сприяла також видавнича діяльність культурно-освітніх організацій. Особливо важливим був той факт, що українські видавництва друкували не тільки українською мовою, але й іспанською. Так, у 1939 р. вийшла у світ публікація іспанською мовою «Україна: країна, народ, історія, культура, економіка, політика». У 1943 р. приватне видавництво «Перелом» надрукувало карту України іспанською мовою, яку опрацював інженер В. Малінський, називалася вона «Україна – земля козаків».

У 1953 р. в Буенос-Айресі «Просвіта» видала наукову працю Б. Галайчука «Ель естадо укранию дель сігльо ХХ» («Українська держава ХХ століття»), в якій на широкій документальній основі висвітлювалася історія боротьби українського народу за незалежність, за створення самостійної, соборної України. У 1962 р. Українська Центральна Репрезентація видала «Історію України» Д. Дорошенка в перекладі Е. А. Мартінеса Кодо.

Особливо важливою була діяльність Українського інформативно-видавничого інституту, створеного в Буенос-Айресі у 1951 р. з метою інформування іспаномовного світу про Україну [9, с. 107]. Інститут видав ряд книжок іспанською мовою на українські теми, між ними книжку про Українську повстанську армію «Герілляс трас ля кортіна де йерро» («Визвольна боротьба за залізною завісою») та історичну працю Ю. Тиса «Ля Герра і ля Лібертад» («Війна та воля») [10, р. 235]. В 1952 р. тут вийшла книга О. Мартовича «Пор ля лібертад де Укранія» («За свободу України»). Книжка викликала значне зацікавлення серед аргентинців та мала схвальні відгуки в аргентинській пресі. У період 1952-1960 рр. Інститут випускав журнал «Україна лібре» («Вільна Україна»), який висилався до всіх держав Південної Америки, Іспанії та до політичних і наукових організацій у цілому світі. Пізніше випускалися бюлетень «Інформативо Украніо» («Український інформаційний»), газета «Ля Ресістенсія і Ля Ліберасьйон» («Опір та визволення»).

Іншим напрямком діяльності культурно-освітніх організацій, що сприяла формуванню позитивного образу України, була популяризація в Аргентині української культури.

При товариствах діяли мистецькі колективи, відкривались курси української мови, організовувались театральні гуртки, хори, ансамблі фольклорного танцю та музичні ансамблі [11, с. 64; 12, с. 106], які брали участь у різноманітних заходах, в тому числі у святкуванні Дня незалежності 22 січня, річницях з Дня народження І. Франка, Т. Г. Шевченка тощо. Проводились концерти та вистави. Особливою увагою і любов'ю аргентинських глядачів користувалася українська пісня, народний танець. Так, чоловічий хор «Сурма» під керівництвом В. Василика вважався одним із найкращих хорів в Аргентині. А фаховий танцювальний ансамбль «Просвіта» під керівництвом Жанніса Смальціва, вихованця Київської академії мистецтв, був визнаний найкращим ансамблем народних танців в Аргентині. Упродовж своєї діяльності танцювальний ансамбль «Просвіта» виступав у найбільших мистецьких центрах та залах столиці та інших міст Аргентини.

Поширенню української ідеї сприяли відкриття пам'ятників українським іммігрантам та визначним постатям української історії та культури. За ініціативою товариств «Просвіта» та «Відродження» у центрі Буенос-Айресу було встановлено пам'ятник Т. Шевченкові роботи всесвітньовідомого українського скульптора з Канади Л. Молодожанина. Пам'ятник, який став

символом боротьби за незалежність Батьківщини, відкрили у грудні 1972 р. Пізніше пам'ятники Кобзареві постали в м. Апостолес та м. Обера [13, с. 91].

Іншою ініціативою культурних товариств було перейменування вулиць аргентинських міст. Тепер багато з них носять ім'я Т. Шевченка, І. Франка, М. Шашкевича, І. Сенишина, кн. Володимира Святославича, декілька називаються «Україна».

Активна діяльність українських культурних організацій сприяла піднесенню престижу України в Аргентині. Своєю діяльністю вони доводили, що Україна має право на незалежність, має право бути вільною. Українська громада стала повноважним представником українського народу в Аргентині.

Саме завдяки позиції української громади, а також через позитивний імідж України, який створили своєю працею українські іммігранти за океаном, зумовлено те, що 5 грудня 1991 р. Аргентина першою серед країн Латинської Америки визнала незалежність України [14; 15, с. 104]. Того ж дня українці Аргентини влаштували у Буенос-Айресі перед парламентом країни грандіозне свято. І в цей же день президент Аргентини Карлос Менем прийняв делегацію української діаспори і показав документ про визнання Аргентиною України як незалежної держави.

Ступінь взаєморозуміння, який встановився між обома країнами і народами, засвідчується прийняттям у 1993 р. палатою депутатів Національного Конгресу Аргентини резолюції із засудженням протиправного рішення Верховної Ради Російської Федерації «Про статус міста Севастополя». Влітку того ж року в Національному Конгресі було створено Групу друзів України. Тоді ж у столиці було відкрито Посольство України в Аргентині.

Таким чином, українська діаспора в Аргентині є вагомим фактором утвердження позитивного міжнародного іміджу України, сприяє розвитку зв'язків двох держав та інтеграції України до світового співтовариства. А культурні організації діють як інструмент формування позитивного образу нашої держави за кордоном. Їх діяльність зміцнила культурно-інформаційну присутність нашої держави за кордоном; продемонструвала її прагнення до поглиблення співробітництва; сприяла поширенню інформації про здобутки та духовні цінності української культури.

-
1. Пресове повідомлення. Світовий Конгрес Українців. Візія Світового Конгресу Українців щодо важливих для України та діаспори питань. 15.04.2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://www.ukrainianworldcongress.net/press_releases/2008-2013/2009/April14_ua.html
 2. Brunstein C. Una comunidad con cien años de historia en la Argentina // Clarín. – 2004. – 26 de diciembre.
 3. Сапеляк О. Українська спільнота в Аргентині: історико-етнологічний аспект. – Львів: Червона калина, 2008.
 4. Martínez M. E., Stagno L. Ucranianos en Berisso: relatos sobre identidad y diferencia // Congreso argentino de inmigracion. – Buenos Aires, 2005.
 5. Корсун Л. Українська Аргентина вчора і сьогодні: українці, народжені в Буенос-Айресі. // Час і події. – Нью-Йорк, 2007. – № 12. – 21 березня.
 6. Данилишин М. Українці в Аргентині. – Буенос-Айрес, 1979.
 7. Там само.
 8. Там само.
 9. Перші українські організації в Аргентині // Український Календар на 1933 рік. – Буенос-Айрес, 1932.
 10. Vasylyk M. Inmigracion Ucrania en la Republica Argentina. Una comunidad por dentro. Buenos Aires: Lumen., 2000.
 11. Величковський А. Український театр в Аргентині // Український Календар на 1933 рік. – Буенос-Айрес, 1932.
 12. Вітошинський Б. Життя нашої еміграції в Аргентині // Визвольний шлях. – Лондон, 1954. – №11.
 13. Василик М. Українські поселення в Аргентині. Мюнхен: Український вільний університет, 1982.
 14. Українці в Аргентині. – К.: Мистецтво. – 1997.
 15. Трощинський В. П. Шевченко А. А. Україна крізь віки // Українці у світі. – Т. 15. – К., 1999.

СЕКЦІЯ 6. МІСЦЕ І РОЛЬ ЗМІ ДІАСПОРИ У ПРОСУВАННІ ТА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ

Лілія Деньгіна

РОБОТА МУЗИЧНОГО РЕДАКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕДАКЦІЇ ПРОГРАМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ РАДІО ПРИДНІСТРОВ'Я ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І КУЛЬТУРИ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Таке щемливе і терпке слово «діаспора»...Розсіяна...

Кажуть, що вперше його застосували до іудейського народу, що розсіявся по всьому світу.

Сьогодні мені нестерпно боляче жити за межами України. Бо ніхто ще не зміг знайти заміну батьківській хаті, рідній землі, найкращій воді із своєї криниці.

Проте мільйони українців живуть нині у діаспорі – за межами рідної землі.

Як і ми у Придністров'ї – ніби скибка, відрізана від хліба: така ж за смаком, але вже не хлібина...

Маленьке Придністров'я, як і вся Україна, зазнало чимало поневірянь. «Щедра» на репресії та свавілля сталінська машина вмить зламала його історію, коли «одкраяла» від України і «подарувала» Молдавії. В одну мить понад 600 тисяч українців опинилися в діаспорі. Спочатку – у політичній. Згодом – у чужій країні.

За радянських часів мало хто переймався долею українців у союзних республіках. Тоді панувала ідеологія радянського суспільства.

Грім загримів у 90-і роки з розпадом СРСР і становленням самостійності наших республік. Молдавія, на жаль, стала однією з найрадикальніших у відношенні до некорінного населення.

У кінці 1995 року я прийшла працювати на Радіо ПМР. На той час установі Радіо потрібний був музичний редактор.

Хочу зазначити, що на той момент ніякого досвіду роботи у ЗМІ я не мала, і навіть не мала уявлення про роботу музичного редактора. Мені допомогли моя сміливість та професійні знання, отримані в різних навчальних закладах.

Радіо Придністров'я було створене у найважчі роки становлення самої республіки. Воно було створене цілком органічно, за потребою часу.

У лютому 1992 року керівництво Придністров'я ухвалило Указ про задоволення потреб українського населення в галузі освіти і розвитку культури українською мовою. Пізніше були ухвалені закони «Про мови» і «Про освіту», в яких також йдеться про розвиток у Придністров'ї освіти українською мовою, а також про забезпечення інших потреб україномовного населення в галузі культури, мови, побуту. З метою виконання законодавчих актів і дійсного розвитку української мови і культури у Придністров'ї були відкриті українські класи, школи та гімназії. У Тирасполі – Український теоретичний ліцей, СШ № 1, у Рибниці – класи з вивчення української мови, дитсадок, середня школа, у Бендерах – класи, гімназія; у Кам'янці – класи, школа, у багатьох школах українська мова вивчається за програмою як предмет і факультативно.

У всіх містах і районах були створені Товариства української культури і мистецькі колективи, фольклорні гурти.

В системі державного Телебачення і Радіо були створені національні редакції, серед яких українські стали рівноправними і повноцінними.

Колектив Радіо вже тоді був досить великий, згуртований недавнім воєнним конфліктом, творчий. Там працювали яскраві журналісти, як Лариса Чернікова, Світлана Мазеріна, Ада Ткачова, Лариса Дадіані, Анатолій Арику, диктори Валентина Кочубей, Неля Іванюк та інші.

Я отримала місце музичного редактора в редакції програм українською мовою.

У великій і затишній кімнаті, яку займала редакція, стояло кілька столів, дві друкарські машинки і трудилося досить багато народу.

Прийняли мене радо. Обов'язки головного редактора редакції виконувала Валентина Осадчук. Вона посадила мене за стіл, почала розпитувати про освіту, стаж роботи, про сім'ю. У її питаннях я скоро відчувала щире зацікавлення і доброзичливість. Незабаром до розмови долучилися й інші працівники редакції.

Я чесно зізналася, що досвіду роботи на Радіо не маю. Однак мене заспокоїли і обнадіяли, обіцяли допомогти.

Через деякий час напруга пройшла, і мені здалося, що я потрапила в гостинний і теплий дім.

Редактор дістала зі старенького столу товсту картонну папку:

– Знайомтесь, це – наші сценарії передач.

Мені дозволено було взяти їх додому, щоб перечитати уважно і ґрунтовно.

Вдома я стала перечитувати їх, і мені захотілося плакати...

Не від натиску почуттів. Ні.

Від досади.

Запропоновані сценарії мали дуже далеке відношення до української музики, в якому б вигляді ви її собі не уявляли. Це були просто штамповані збірки якихось фрагментів навкололітературних оповідань «про життя композиторів». Можливо, запозичених із календарів або газетних рубрик.

І це не дивно: коли українська редакція починала працювати, не було ні музики, ні літератури, ні фахівців. Працювали ентузіасти. І за це їм – спасибі.

Щоб прояснити ситуацію, наведу приклад сценарію годинної (!) передачі про відомого українського хормейстера Григорія Верьовку. Невеликі фрагменти оповідального тексту густо перемежовувалися т. зв. «Музичними вставками» – українськими піснями всіх жанрів, видів і виконавців, усіма тими, що були в наявності.

А «наявність» ця, тобто музичний архів, збирався по частинах: хтось приносив непотрібні старі платівки, хтось – касету. Словом, «з миру по нитці». На цьому і працювали.

Висновки я зробила швидко.

Рішення приймати було страшно: як працювати з такою матеріальною базою? Без музики, без бібліотеки та архіву?

Тому спочатку я взяла паузу. На роздуми.

На цей час мені запропонували написати першу передачу. Був січень, попереду, в лютому, дата народження Лесі Українки.

Я почала роботу, зовсім не уявляючи, чого хочу, і як це робиться.

Я згадала спектакль українського театру з Адою Роговцевою у головній ролі, побудований на листах Лесі Українки до Сергія Мерджинського, і вирішила саме на цих листах української поетеси побудувати мою передачу.

Я дуже довго вибирала листи, потім – вірші, і тільки потім – музику. З потрібної мені фонові музики (тобто такої, яка б супроводжувала фоном текст) не було нічого. Довелося взяти музику Шопена і Ліста.

Коли сценарій був готовий і вчитаний редактором, я ніби збоку побачила всі його недоліки: довготи, млявість драматургії. Тут же переробила.

Сталося так, що вже першу свою передачу я сама озвучила як диктор.

З цього і почалася моя робота музичного редактора.

Я прийшла до редакції на постійну роботу в травні 1996 року.

Її (роботи) було неоране поле і непочатий край.

У мої обов'язки входило звукове, музичне оформлення всього українського ефіру і створення авторських передач, робота з місцевими музичними колективами, висвітлення культурного життя республіки в передачах українською мовою.

Оформлення ефіру вимагало інструментальної музики українських композиторів, а я навіть уявити собі не могла, де її можна знайти.

Перші мої пошуки привели мене до міської бібліотеки. Там є музичний відділ, є деякі записи. Проте для мене там не було нічого. Придністров'я – це частина колишньої Молдавії, республіки із своєю

мовою. Проте сам Тирасполь був містом російськомовним через свою історію та наявність у місті великих підприємств ВПК з російськомовними спеціалістами. Таким чином, у післявоєнні роки були поступово закриті українські школи і класи, культуру переведено повністю на російську мову. Звичайно, що і у фондах бібліотеки не залишилось нічого українського. Тим більше – музики.

У Фонотеці Тираспольського музичного училища мені вдалося відібрати і записати ще декілька творів.

Якусь кількість старих платівок подарували нам наші шанувальники з числа слухачів із товариства української культури. Проте це були платівки такого віку, що їх навіть страшно було брати до рук...

Можливості пошуків у Тирасполі були вичерпані.

Я взяла кілька касет і поїхала в Одесу. Давно я закінчила консерваторію, але хороші відносини з викладачами підтримувала весь час.

Передусім я зайшла до ректора, Віктора Сокола.

Ректор впізнав мене і прийняв радо. Дав дозвіл на перезапис будь-якої потрібної мені музики з консерваторської фонотеки.

На жаль, фонотека була такою ж старою, як і консерваторія. Платівки потерті, скрипучі. Дуже небагато з того, що я вибрала, задовольняло вимоги якості звуку.

Але я не здавалася. Головна надія моя в Одесі – це була приватна колекція записів мого колишнього викладача та наукового керівника, відомого українського музикознавця Юлія Малишева.

Дійсно, саме колекція записів української музики Юлія Володимировича Малишева і стала основою моєї новоствореної фонотеки для Радіо.

Я ще раз хочу підкреслити, що всі мої пошуки незмінно підтримувала адміністрація Радіо в особі головного редактора Олександра Васильєва та головного редактора програм українською мовою Валентини Осадчук.

Відвідуючи музичні фестивалі та концерти в містах України, я сама записувала українську музику, знайомила з музикантами. Часто привозила диски з фестивалів та концертів. Незабаром ідеєю створення нової фонотеки української музики загорілися всі співробітники нашої редакції. З усіх своїх поїздок в Україну вони теж стали привозити касети, а потім і диски з музикою.

У наших передачах вперше зазвучала інструментальна музика українських композиторів: Миколи Лисенка, Семена Гулака-Артемівського, Ніщинського, Левка Ревуцького, а також хорова музика Миколи Леонтовича, Кирила Стеценка, Якова Степового.

Я вважаю, що це був прорив.

Слід нагадати, що ще з 1990 року наше Тираспольське товариство української культури уклало угоду з Національною телерадіокомпанією України про співпрацю. Невгамовна і чарівна Аліса Коханова заохочувала всі можливі інститути України до співпраці. Телерадіокомпанія незабаром стала надсилати на ім'я «Червоної калини» касети із записами деяких своїх передач та популярної української музики. Так що перші якісні і професійні записи української музики з'явилися на радіо саме завдяки Укртелерадіо.

Але час йшов, і все навколо змінювалось. Змінився формат передач. Тепер тематична передача йшла 30 хвилин.

Мені пропонували створювати передачі на різну тематику: фольклорні, обрядові, пісенні, монографічні (і не тільки українською мовою).

Спочатку передачі планувалися до пам'ятних дат. Проте через пару років моєї роботи вони стали повторюватися. Треба було відходити від такого планування.

Пізніше ми разом з головним редактором знайшли нову й мобільну форму висвітлення дат музичного календаря: музичні сторінки для інформаційних програм. Вони були коротші, ніж тематичні програми, і доступніші за змістом. З іншого боку – музичні сторінки були оперативними і актуальними. Саме в них найчастіше висвітлювалася культурне життя нашої Республіки – концерти Державного симфонічного оркестру, народних і фольклорних колективів, конкурсів і фестивалів.

Все більше і більше я знайомила з людьми, з придністровською колективами. Народилася ідея написати передачу про кожного з них.

Так почалися мої творчі поїздки по районах.

Передачі ці були цікаві своїм музичним матеріалом. Просто унікальними! Як відомо, українці в Придністров'ї – корінне населення з моменту заселення цих земель, але відірване від самої України. Тут

і мова своєрідна, а вже пісні! Пісні заслуговують окремого дослідження, тому що за більш ніж 200 років асиміляції з іншими культурами, зокрема, російською, молдавською, болгарською та гагаузькою вони набули нових барв, нового звучання.

Проте головною «дійовою» особою моїх передач завжди були люди. Золотий фонд будь-якої країни. Мені хотілося заглянути в душу кожного з них, кожного вислухати. Склалися найцікавіші сторінки літопису нашої Республіки!

Такі передачі були створені про колективи «Вербиченька» з Первомайська, «Хуторянка» з села Ближній Хутір, «Червона калина» та «Калинонька» з Бендер, «Чорнобривці» з Дубоссар, «Хрустовчанка» з Кам'янського району та багатьох інших.

З року в рік культурне життя Придністров'я ставало багатшим та насиченішим. Особливими віхами його стали фестивалі народних культур – «Мерцішор», «Пшеничне перевесло», Дні слов'янської писемності і культури, Тиждень класичної музики у ПМР, Шевченківські читання.

На ці свята до Придністров'я приїжджали колективи та виконавці з різних країн. Придністровці отримали можливість слухати хорошу музику в чудовому виконанні.

Порожні концертні зали стали наповнюватися слухачами.

Особливу роль у вихованні музичних смаків та вподобань придністровців відіграв Державний симфонічний оркестр.

З того самого дня, коли Державний оркестр очолив Григорій Мосейко, почалося наше тісне співробітництво з колективом. Я відвідувала практично всі концерти і робила з цього матеріалу передачі, повідомлення, музичні сторінки не тільки для української редакції, але і для російської і на далеке коло мовлення.

Григорій Олексійович завжди з радістю коментував виступи не тільки самого оркестру, а й солістів, які приїжджали виступати з нашим симфонічним.

Хоча треба сказати правду: я не особливо «зручний» кореспондент. Могла задавати і «незручні» питання. Не для «жовтих» повідомлень, ні. Просто музичний кореспондент повинен бути об'єктивним. Не кожен виступ буває блискучим, і цьому є різні пояснення. У цьому, власне, і є принадність живого, одномоментного виконання! Так ось: Мосейко ніколи не обминав «гострих» питань, завжди об'єктивно бачив найменші огріхи музикантів. За це я йому дуже вдячна.

Абсолютно нова форма філармонічної по суті діяльності була започаткована коментарями музикознавців Ольги Мосейко і Олімпіади Дегтярьової. Вони зуміли своїми професійними коментарями, своїм полум'яним словом ввести у світ складної і серйозної музики і необізнаного слухача, розширивши тим самим аудиторію симфонічних концертів.

Така ж плідна співпраця склалася у мене з керівником Державного хору Тетяною Твердохліб.

Неодноразово моя робота музичного редактора отримувала високу оцінку як у самій Республіці, так і за її межами.

Цикл авторських програм «В полоні у пісень» став дипломантом Загальноукраїнського конкурсу «Українська мова – мова єднання».

Проблеми мовлення українського радіо неодноразово ставали темою моїх виступів на міжнародних та всесвітніх конгресах українців, а також публікацій у наукових збірниках та фахових періодичних виданнях.

Проте все йде, все змінюється. І не завжди так, як би хотілося нам.

Інформаційний потік щоденно набирає сили. Він дає людині безліч нових знань, але й уніфікує дещо сприйняття. Слухач все частіше хоче чути в ефірі певні кліше, штампи. Те, що легко слухати, над чим не потрібно думати. Ефір сьогодні стає мобільним, надзвичайно чутливим, але мінімалістичним. Вивіреним штамп – це коротенькі і страшні новини з усього світу і багато легкої музики різних напрямків. Якщо є можливість – то навіть сприйняття одноразово кількох каналів інформації: текстової, візуальної та звукової. За такими стандартами, на жаль, прямує і наше Радіо. Можливо, настане час, коли інтернет витіснить радіомовлення з нашого життя. Можливо... Проте ні кіно, ні телебачення так і не витіснили мистецтва театру. А сподівались.

Для того, щоб не відставати від життя, ми вже сьогодні маємо сайт Радіо Придністров'я, на якому оперативно розміщуємо усі матеріали і ведемо пряму трансляцію усього ефіру.

Створені передачі становлять культурний, музичний літопис держави. Вони (передачі) покликані долучати слухача до багатогранної і багатівікової духовної культури українського народу.

Оксана Сапеляк

ІНФОРМАЦІЙНО-ВИДАВНИЧА ПРАЦЯ ТОВАРИСТВА ОПІКИ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ЕМІГРАНТАМИ

Йдеться головню про двотижневик «Український емігрант», який почав регулярно виходити від 5 жовтня 1927 року тиражем 3000 примірників. Першим редактором «УЕ» був Володимир Бачинський. Він видав тільки перший номер часопису. Трагічна смерть обірвала діяльність цього активного діяча українського політикуму, прекрасного організатора і менеджера. Після нього редагування перебрав до кінця 1927 р. Зенон Пеленський, відомий як визначний діяч кооперативного руху, представник від Союзу Українських Кооператив на кооперативних міжнародних з'їздах, посол (від 1930 р.) до польського сейму, член Президії Ради Національних Меншин у Женеві, пізніше громадський діяч на Холмщині і Підляшші, згодом директор аграрного банку у Львові. Від 1927 до 1933 р. редагував журнал доктор В. Константинович, від 1933 р. – доктор А. Гавикевич, деякі номери вийшли під редакцією І. Івашка. Дописувачами до часопису були професори Олександр Мицюк; письменник Петро Карманський; журналіст Іван Квасниця; Федь Федорців (1889-1930) – визначний журналіст, член УНДО, видавець і редактор «Новітньої Бібліотеки», певний час головний редактор газети «Діло», співробітник ряду інших львівських часописів. Постійно співпрацював з «УЕ» професор Михайло Галушинський; лікар Іван Куровець (1863-1931) – посол до галицького сейму, один із засновників УНДО, Державний секретар здоров'я в уряді Західно-Української Народної Республіки, довголітній директор Народної Лічниці у Львові, голова видавничої спілки г. «Діло»; доктор Володимир Охримович – адвокат, голова Статистичної комісії НТШ, один із засновників партії УНДО, у 1907-1908 рр. був послом до австрійського парламенту, відомий етнограф, співпрацював з Іваном Франком у журналі «Житє і слово», залишив низку наукових студій з етнології [2]; Олександр Мицюк, автор понад 60 наукових праць, підручників у галузі економіки та соціології, е т. ч. статей про еміграцію.

Коротке знайомство з особами, які співпрацювали в «Українському емігранті», а саме: юристи, економісти, соціологи, кооператори, етнологи, письменники, відомі журналісти, – дає право вважати часопис авторитетним і компетентним виданням, якому довіряли, до порад якого дослухалися. Редакція журналу знаходилася у зручному для відвідувачів місці: на пл. Ринок, буд. 43. Часопис розсилався на адреси кооператив, читалень, які були майже в кожному селі, громадських організацій у всі місцевості Західної України.

Яку ж інформацію міг почерпнути зацікавлений українець? Насамперед хочу наголосити, що це ті необхідні відомості, яких не мали українські емігранти до 1914 р.

По-перше, читач міг дізнатися про закони тої чи іншої країни щодо поселення в ній, адже після Першої світової війни почалася у всіх країнах Америки планова еміграція. Скажімо, канадський департамент імміграції поділяв іммігрантів на певні класи: до першого класу віднесено британців, для них існували пільги, допомога у переїзді через океан; до другого – іммігрантів із США, скандинавських країн та Франції. Перший і другий клас вважалися бажаними в країні. До третього, менш прийнятного класу, відносили іммігрантів з Польщі, Чехії, Словаччини, Румунії. І небажаними вважалися іммігранти з Італії, південної Європи, Азії. Відтак уряди американських країн встановлювали квоти на в'їзд для всіх країн Європи. 1927 р. квота США для Польщі становила 5982 особи, з них одна четверта повинна бути кваліфікованими робітниками або рільниками. Фактично від 1927 року приймали іммігрантів з Європи тільки дві країни: Канада й Аргентина. У червні того ж року уряд Канади видав розпорядження про обмеження в'їзду для громадян із країн Східної Європи, серед них – українців Галичини, Волині, Радянської України, Румунії, Чехословаччини. Готові до виїзду українці змушені були змінювати свої плани і виїжджали до Аргентини. А вже 1929 р. «УЕ» інформує своїх читачів про обмеження виїзду до Аргентини. Насамперед в «УЕ» можна було знайти відомості, кому заборонений в'їзд в країни Америки: хворим на інфекційні хвороби; розумово відсталим; людям з фізичними вадами; тим, хто жебракував чи був ув'язнений протягом останніх 5-и років. Обмежений був в'їзд у більшість країн Північної і Південної Америки особам після 60 років, одиноким жінкам з дітьми до 10 років [4, с. 8].

По-друге, часопис застерігає перед «маревом безробіття в Аргентині», про тимчасову недоцільність виїзду до цієї країни, бо доведеться «тяжко бідувати і голодувати» [8, с. 4-5]. Такі застереження базувалися на даних звіту польського консульства, яке повідомляло, що у Буенос-Айресі

понад 2000 вихідців із Польщі – безробітні [5, с. 3]. Від 1928 р. сторінки «Українського Емігранта» рясніють повідомленнями про те, що в країнах Південної Америки не потрібно емігрантів. Незважаючи на це, 1927 р. з Польщі до Аргентини виїхало 147610 емігрантів, однак це були люди, які знали, що їх очікує, отже, очевидно, мали певні плани чи запевнення щодо успішного вирішення питання праці. 1928 р. «УЕ» чимало місця виділяє для повідомлень про посуху і голод у Бразилії, безробіття в Уругваї [6, с. 15]. Від 1932 р. Аргентина та Бразилія приймають рішення про прийняття іммігрантів – виключно родин рільників, що одразу стає відомо і в Україні [13, с. 2]. Автори «УЕ», наприклад, не рекомендували 1929 р. виїжджати до Уругваю, де уряд не виділяв земель, «не проводив акцій заселення вільних просторів». У цій країні не було приватних колонізаційних товариств, не було й землі для продажу. Розпорядженням уряду про колонізацію продаж землі здійснював Національний гіпотечний банк [15, с. 5]. І хоч агенти мореплавних компаній вели агітацію за переселення до Уругваю, українців з усіх воєводств (Поліського, Волинського, Львівського, Станіславівського, Тернопільського) того року до цієї країни виїхало всього 468 осіб [1, с. 252]. 1937 року «УЕ» застерігає бажаючих емігрувати до Бразилії та Уругваю, які повністю припинили імміграцію [20, с. 3].

По-третє, оперативно повідомлялося також про війни, революційні події в тій чи іншій країні, що, звичайно ж, не було відповідним моментом для еміграції. Наприклад, 1928 року подано відомості про війну, що вибухнула 1927 р. між Болівією та Парагваєм за володіння нафтовими теренами [7, с. 6]. Читачів застерігалось від необдуманих кроків еміграції у країни Північної Америки, звідки внаслідок безробіття ведеться депортація чужинців [12, с. 5]. Не оминалося на сторінках журналу й таке питання, як ставлення місцевого населення, чиновників до небажаних емігрантів (часто вкрай негативне).

По-четверте, постійно, у кожному номері «Українського емігранта» читач міг довідатися про закони Польщі стосовно еміграції, які документи потрібні, до яких офіційних установ потрібно звертатися за документами, де вони (установи) знаходяться. Завдяки «УЕ» українські селяни знали про те, які потрібно емігрантові зібрати документи для одержання візи на в'їзд в ту чи іншу країну, і де їх одержувати: 1) паспорт видає староство з дозволу Еміграційного уряду у Варшаві; 2) для цього потрібно було внести до уряду заяву про мету виїзду; 3) до заяви додати: а) довідку про внесений завдаток на квиток тої чи іншої корабельної фірми; б) посвідчення про місце праці, видане місцевою владою (заміжні жінки додатково до заяви повинні додати свідоцтво про шлюб, а дівчата віком до 25 років – дозвіл родичів). Емігрант був поінформований, як і де придбати квитки тощо.

Треба наголосити на величезному значенні публікацій, де йшлося про те, якими способами агенти обдурювали емігрантів, даючи фальшиву інформацію про заробітки, ціни на землю, на реманент, худобу і т.д., навіть про закони в тій чи іншій країні. 1928 р. агенти корабельних компаній розгорнули шалену рекламу на виїзд до Перу. «Невідомі особи наwerbували на Волині 500 родин на виїзд до Перу, – пише «УЕ» і продовжує: – Товариство застерігає від такої еміграції з огляду непридатності земель для рільництва і труднощів збуту продукції» [9, с. 2-3]. В іншому числі за 1929 р., продовжуючи тему виїзду до Перу, журнал помістив доповідь редактора Польського Еміграційного Товариства п. Панкевича (Варшава), в якій говориться таке: «Якби хто хотів сьогодні висилати поодинокі родини емігрантів на поселення в Перу, цей поповнив би тяжкий злочин. Людей треба навчити ще в краю, що повинен знати мешканець Монтанії. В складі емігрантів повинні бути лікарі, агрономи і техніки» [11, с. 3]. Очевидно, якраз українське Товариство перешкодило виїзду українських селян до цієї країни.

Неабияке значення «Українського емігранта» в тому, що часопис формував критичне ставлення українців до реклами взагалі. На його сторінках висвітлювалися судові справи над агентами: у Львові покарано Якова Альвайля з Бібрки на два роки тюремного ув'язнення «за ошуканства в еміграційних справах» [18, с. 4]. Такі повідомлення, поза сумнівом, впливали на сприйняття агіток та агітаторів. Часопис у категоричній, дещо різкій формі, роз'яснював реальний стан, який полягав у тому, що «свобідної еміграції тепер нема, а тим більше ніхто не потребує, ані не чекає на емігрантів ні в Африці, ні в Австралії, ні в Манджурії, Палестині чи іншій, як би там вона не називалася країні. Хто інакше каже, це ошуканець, це злочинець, це звичайний дурисвіт, а всіх їх гнати за десяте село або віддати в руки поліції» [18, с. 3]. Нарешті, чимало площі часопису виділялося не тільки темі про способи та методи ошуканства агентами селян, а й художнім творам на цей сюжет – оповіданням, фейлетонам, листам жертв, що посилювало емоційний вплив на свідомість бажаючих емігрувати.

Особливо цінною була інформація щодо фінансових питань. Подавалися доволі детальні дані про заробітки в тій чи іншій країні. Скажімо, 1929 р. в Аргентині денний заробіток кваліфікованого робітника

становив: муляра – 7.50 пезо, візника – 5, теслі – 6.75, столяра – 9.50, електромонтера – 6, кондуктора трамваю – 4.92, ткача – 6.25, шевця – 7, помічника (некваліфікованого робітника) заробіток був на 20% менший [10, с. 7]. Такі відомості одержували із сторінок «УЕ» українці стосовно кожної країни.

Не менш важливими були повідомлення про те, що вільних земель у країнах і Північної, і Південної Америки немає, тому емігрант повинен розраховувати на власні кошти. Відтак редакція журналу в кожному номері публікувала дані про ціни на землю в кожній країні Америки, зміни тарифів. Скажімо, від 1928 до 1931 р. постійно зростають ціни на корабельні квитки, збільшується сума готівки, необхідної для початку господарської (і підприємницької, і рільничої) діяльності. Від 1 січня 1931 р. віза до Аргентини коштувала 26.20 зол., за підтвердження свідоцтва моралі (своєрідна характеристика) – 87.30 зол., за підтвердження посвідчення про те, що емігрант не жебракував – 87.30 зол., за свідоцтво про стан здоров'я – 87.30 зол., що разом становить 278.10 зол. Окремо вимагалася плата за дітей: за кожну дитину до 14 років потрібно внести 87.30 зол. Окрім того, кожна родина повинна була мати щонайменше 1150 зол. готівки на те, щоб започаткувати господарку. Мимо того потрібні кошти на проживання (будівництво дому, харчування, одяг) до першого прибутку чи збору врожаю. Не менше 230 зол. родина витратила на утримання в дорозі та від порту до місця поселення [14, с. 3]. Таким чином сім'я із трьох осіб з дитиною до 14 років мусила мати щонайменше 2 тис. амер. доларів (за нинішньою вартістю – приблизно 20 тис. амер. дол.). 1928 р. шифкарта на корабель у III класі коштувала до портів Бразилії та Аргентини від 107 до 116 амер. дол., до Канади і США від 132 амер. дол., до Вінніпегу – 157. Як бачимо, транспортні витрати були значно вищими порівняно з нинішніми.

1932 р. до Бразилії мали право в'їхати виключно рільничі родини. Віза коштувала 30 зол., ціна на шифкарту на кожну особу віком понад 10 років зросла до 930 зол., на дітей від 1 до 5 років – 237.5- зол., від 5 до 10 років – 475 зол. Родина повинна була мати на кожну особу не менше 200 амер. дол. [14, с. 4] (квота). Загалом це становило на сім'ю з трьох осіб мінімум 3 тис. амер. дол. (Курс злого в той час відповідно до американського долара становив 1:1).

До 1935 р. в'їзд до країн Північної Америки був фактично припинений. До Канади могли приїжджати на поселення тільки родини, які, окрім всіх витрат на дорогу, мали б 1000 амер. дол. на придбання земельної ділянки. До США надавалася віза тим, хто народився у цій країні. Надто обмежені еміграційні можливості залишилися лише до країн Південної Америки за таких умов: до Бразилії на підставі запрошення і квоти 1200 амер. дол. на сім'ю; до Аргентини – також на запрошення і квоти 2300 амер. дол. готівкою [18, с. 2]. 1937 р. до Аргентини вже вимагалася мати капітал 2480 амер. дол., попри те на кожного члена родини від 16 років чек на 236 зол. Транспортні витрати становили 667 зол. за особу [20, с. 3], тобто вартість переїзду збільшилася у два рази і становила мінімально 4 тис. амер. дол. При цьому виїзд одиноких осіб став практично неможливим.

В «Українському емігранті» читач знаходив відомості навіть про те, **що** варто везти з собою до країн Південної Америки: для городництва – насіння петрушки, салату, селери, моркви, капусти, буряків, гречки; садівництва – насіння яблук, груш, слив. Рекомендувалося, **як** краще перевезти через океан саджанці: наповнити землею дерев'яні скриньки, посадити суніцю, малину, агрус, хрін, а в час подорожі їх підливати, щоб не загинули [16, с. 2]. Емігранти першої хвилі еміграції, власне, не знали, які посівні матеріали потрібно брати із собою для господарки у новій країні. У міжвоєнні роки емігрант в «УЕ» міг почерпнути практичні підказки, як везти багаж, дрібний реманент: автори часопису радили виготувати скриню під замок, не забивати її цвяхами, оскільки під час митного огляду скрині треба відкривати [19, с. 4].

Окрім суто господарських, економічних, фінансових питань, законодавчої політики держав Товариство Опіки над Українськими Емігрантами знайомило з такою вкрай важливою реальністю, як етнічний склад населення тої чи іншої країни, тобто коекзистенція з якими етнічними групами очікує українців, які мови потрібно вивчити. Товариство видало і розповсюдило підручники для самостійного вивчення англійської та іспанської мов. 1930 р. тиражем 10 тис. примірників вийшов «Українсько-англійський самоучок», таким же тиражем тоді ж опубліковано перший український підручник на тему української еміграції «Еміграційний провідник» [3, с. 339]. Користувалася популярністю книжка «Еміграційний порадник», де подано повний текст закону про еміграцію, прийнятий у Польщі 1927 р. Підготовлено було до друку книжка інформаційного характеру про Канаду та Аргентину.

Не можна оминати й питання про практичну допомогу Товариства Опіки над Українськими Емігрантами. З усіх куточків західних земель України до Товариства надходили листи з проханнями

порадити, до якої країни є можливість виїхати, які документи потрібно підготувати. Селяни, робітники приїздили до львівського офісу організації з проханнями допомоги у вирішенні формальностей виїзду тощо. Від 1925 до 1935 року Товариство розглянуло і вирішило 62321 справу [17, с. 3]. 1937 року, коли еміграційний рух згортався, Товариство допомогло виїхати ще 5080 родинам [20, с. 2].

Таким чином, **еміграція другої хвилі** (20-30-і роки) **суттєво відрізняється від першої** – передвоєнної (кінця XIX ст. до 1914 року). Насамперед емігрант другої хвилі завдяки передусім Товариству Опіки над Українськими Емігрантами був поінформований із надійних офіційних джерел про:

- 1) закони стосовно еміграції та емігрантів у країнах Європи та Америки;
- 2) порядок оформлення необхідної документації;
- 3) мінімальні фінансові витрати для виїзду та початку господарювання в тій чи іншій країні;
- 4) тривалість та умови подорожі;
- 5) етнічний склад країн поселення, державні мови;
- 6) ринок праці, попит на робочу силу, оплату та умови праці, можливість/ неможливість рільничої діяльності;
- 7) ціни на землю не тільки в різних державах, а й різних регіонах цих держав;
- 8) місця, де вже мешкають українці;
- 9) спосіб перевезення маєтку;
- 10) найнеобхідніші речі, продукти, насіннєві матеріали, які будуть потрібні в конкретній країні.

Саме поінформованість щодо еміграції – основна причина осмисленого логічного підходу українських селян до виїзду за кордон, зокрема країн Америки.

-
1. Качараба С. Еміграція з Західної України (1919 – 1939). – Львів, 2003. – 415 с.
 2. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898 – 1939 рр.). – Львів, 2000. – 206 с.
 3. Серкіз Я. Львівське Товариство Опіки над Українськими Емігрантами (1925 – 1939) // Українська еміграція. Історія і сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади / Упоряд. Ю.Ю. Сливка. – Львів: Каменяр, 1992. – С. 334 – 338.
 4. Український емігрант. – 1927. – Ч. 1 – 2.
 5. Український емігрант. – 1928. – Ч. 3.
 6. Український емігрант. – 1928. – Ч. 15.
 7. Український емігрант. – 1928. – Ч. 23.
 8. Український емігрант. – 1929. – Ч. 1.
 9. Український емігрант. – 1929. – Ч. 7.
 10. Український емігрант. – 1929. – Ч. 10.
 11. Український емігрант. – 1929. – Ч. 22.
 12. Український емігрант. – 1932. – Ч. 1.
 13. Український емігрант. – 1932. – Ч. 2.
 14. Український емігрант. – 1932. – Ч. 3.
 15. Український емігрант. – 1932. – Ч. 4.
 16. Український емігрант. – 1933. – Ч. 14.
 17. Український емігрант. – 1935. – Ч. 2.
 18. Український емігрант. – 1935. – Ч. 3.
 19. Український емігрант. – 1935. – Ч. 4.
 20. Український емігрант. – 1937. – Ч. 2.

Олеся Сидоренко

МОВНІ ПАРАМЕТРИ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ УСІМ (УКРАЇНСЬКОЇ СВІТОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ МЕРЕЖІ) ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОВЛЕННЯ ЗМІ ЧЕТВЕРТОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Діаспора є вкрай важливим фактором презентації української самобутності у світі, зокрема – самобутності мовної. У той же час українська ідея є об'єднуючою ланкою між територіально розрізненими колективами, що утримує їх у єдиному культурно-мовному континумі. Спільний мовний код – додатковий імпульс для психологічного розрізнення «свій – чужий», рідна мова виконує ідентифікуючу функцію у чужомовному середовищі.

Представники так званої «старої» діаспори стверджують, що найменше дбає про збереження національної ідентичності категорія людей, що належить до «четвертої хвилі еміграції», яку за провідною мотивацією виїзду часто називають «трудовою». Вважаємо, що такі песимістичні прогнози не цілком правомірні. Певний брак патріотичного ентузіазму «четвертої хвилі» компенсується розширеними можливостями спілкування у сучасному світі. З появою глобальної мережі Інтернет міжнародна комунікація українців світу та дотримання зв'язку з материковою Україною нині не вимагають значних зусиль та часових витрат, більше того, спілкування українців відтепер має не лише ностальгічний характер, але й перетворюється на постійну практичну необхідність. Оскільки користування сучасними засобами зв'язку більш звичне для людей молодших поколінь, то можна резюмувати, що остання на сьогодні еміграційна хвиля хоча й здебільшого свідомо не прагне плекати українськість, подібно до касти політичних вигнанців, проте знаходиться у стані перманентного інтерактивного спілкування.

Підтвердженням соціально-культурної активності діаспори є створення у серпні 2006 року Міжнародної громадської організації українців «Четверта Хвиля». За її сприяння з'явився і розвивається онлайн-видання – **Українська світова інформаційна мережа (УСІМ)**, що виконує функцію єдиного віртуального простору для інтеракції українців світу. Ідея створення Інтернет-розсилки належить головному редактору науково-популярного журналу «Український Світ» Олександр Шокалу. Рада організації «Четверта Хвиля» затвердила керівником УСІМ Дмитра Славова з Австрії. Пан Славов уже мав досвід інформаційної роботи, випускаючи електронну розсилку громадської організації українців Австрії «Студентська Січ», яку відродили українські студенти Австрії під час «помаранчевих» подій в Україні. Певний час розсилки «Студентська Січ» та УСІМ виходили разом. Тепер УСІМ цілком забезпечує інформаційні потреби організації «Четверта Хвиля» та «Студентської Січі» й виходить періодично.

УСІМ не організовує й не координує роботу українських ЗМІ за кордоном, але сприяє поширенню інформації та виникненню нових видань українського спрямування. Журналісти й дописувачі із різних країн докладають чималих зусиль, щоб така мережа надавала достовірну інформацію про Україну та українців нашим співвітчизникам та іноземцям, які цікавляться Україною.

Оскільки УСІМ є інформаційним виданням, то, відповідно, створювані ним тексти мають усі ознаки публіцистичного стилю, зокрема його підвиду – інформаційного: це чіткість, логічність, послідовність викладу, достовірність і фактовість поданої інформації. Характерним також є використання сталих мовних формул, зокрема – при передачі інформації про офіційні події: зустрічі посадовців із представниками діаспорних організацій, міждержавні переговори та угоди і таке інше [4, с. 272].

Окремо варто зупинитися на відмінних рисах цієї електронної розсилки від подібних видань як в Україні, так і за її межами, важливих саме для мовного аналізу її вмісту:

1. Електронне видання є мережевим, що детермінує два важливих моменти:

- електронна форма дає можливість використовувати переваги інтерактивності – побачити подію за допомогою відео, почути аудіозаписи виступів, обговорити на форумах питання, які викликали інтерес, взяти участь у скайп-конференціях тощо; тобто відсутність просторових і часових обмежень дає можливість досить швидко реагувати на події і вести активний діалог, що зумовлює у багатьох випадках появу спонтанного письмового невідредагованого мовлення;
- електронний текст має таку форму організації, як гіпертекст: користувач може у довільному порядку переходити до різноманітних структурних підрозділів тексту, пов'язаних ланцюжком посилань, конкретизувати для себе потрібну інформацію та оминати неактуальні для нього інформаційні блоки.

2. Ця інтернет-газета має відкритий характер. Це означає, що її дописувачами є українці – мешканці різних країн, кожен з них привносить у великий мовний казан дрібку власного місцевого субдіалекту і часточку мовних тенденцій свого регіону.

3. Цільовою аудиторією газети є переважно молодіжна аудиторія, з вищою освітою, які народилися і проживали певний час в Україні («четверта хвиля»). Такі соціальні параметри надають певної демографічно орієнтованої специфіки текстам видання.

Усі перераховані особливості спричиняють до змішування в рамках одного культурного проекту різноманітних соціальних і територіальних діалектів, до появи показових, цікавих для дослідника мовних помилок, до надлишку варваризмів, вживання суржику та інших утворень – наслідків мовної інтерференції, до творення неологізмів на іншомовній основі або до несподіваної актуалізації архаїчних лексем. Оскільки журналістами УСІМ є як автори із України, так і представники старої та нової еміграції (виховані у радянській та у новий час відповідно), то створюється певною мірою лінгвальний простір, де різні мовні традиції ніби «притираються» одна до одної. Тут відбувається дифузія мовних норм, прибічники різних правописів і різних мовних уподобань мирно співіснують у достатньо вільному просторі єдиного видання.

Дослідник мови діаспори, доктор філол. наук, проф. Борис Ажнюк зазначає, що «вивчення мовного життя діаспори становить не лише академічний інтерес. З кінця 80-х років деякі особливості цієї мовної практики, завдяки моральному авторитету її носіїв, стали з'являтися й в Україні як альтернатива існуючим. Загалом, орфографічні впливи між Україною і діаспорою взаємні. Їхні сліди особливо помітні в матеріалах, які друкуються в закордонних українських виданнях» [1, с. 260]. Отже, дослідження периферійних лексичних та фонетичних варіантів, морфологічних відхилень та незвичних для мешканця материкової України синтаксичних конструкцій, що знаходяться на узбіччі сучасного мововживання, є важливими з причини їх потенційного входження до майбутньої літературної норми.

Перейдемо безпосередньо до аналізу мовного матеріалу.

Як уже зазначалося, мова людей, що проживають в іншомовному середовищі, зазнає якісних змін на усіх рівнях мовної системи. У письмовому мовленні електронного видання легше простежити лексичні, синтаксичні та морфологічні трансформації. Специфічна фонетика виявляється на письмі здебільшого лише у прихильності до правопису Григорія Голоскевича: *Крайова Управа СУМ в Америці повідомляє, що... у Філядельфії, під патронатом Української Спортової Централі Америки і Канади (УСЦАК), відбудеться Українська Діаспорна Олімпіада – 2008* [№ 76]; *Участь в Олімпіаді братимуть участь Спортові Клуби які існують в Америці та Канаді, та члени молодечих організацій СУМ і Пласт* [№ 76]; *Гавдеамус* [№ 58]; *по-емігрантськи* [№ 62]; *офіціанти* [№ 72] тощо. Можна зробити припущення, що авторами подібних текстів є особи, котрі належать до еміграції давнішого періоду. Дотримання основ Харківського правопису говорить про консервацію у свідомості цих людей хронологічного періоду становлення українського правопису взагалі.

Лексична система української мови також зазнає в інтернет-комунаціях певних якісних змін, тут чіткіше окреслюються наслідки мовної інтерференції. Електронний словниковий запас зміщується у бік використання великої кількості неологізмів, створених на основі іноземних слів (переважно англійських) з використанням українського словотвору. Така лексема може бути як загальновикористовуваним варіантом серед емігрантської спільноти певної місцевості, так і ситуативним виявом, спричиненим труднощами добору українського відповідника – наприклад: *відбулося багато інших імпрез...* [№ 87]; Припускаємо, що у деяких випадках вживання варваризмів є не спонтанним явищем, а цілком стратегічним: автор користується «екзотичною» лексикою з метою інтелектуалізації мовлення або ж для акцентування уваги читача на певних фактах. Так, відомий український мовознавець початку ХХ сторіччя Михайло Гладкий, аналізуючи мову української преси, зазначав: «Лексика, словниковий матеріал, що ним орудує наша преса, це те саме, що найбільш впадає кожному в око, що легко зауважити всякому, бо чуднеє, незнайоме слово завсігди просто безпосередньо вражає наше вухо, чи наш зір та, ламаючи цілий лад живої мови, її традицію, скупчує на собі нашу увагу» [3, с. 63].

Інколи зустрічаються випадки міжмовної омонімії, що призводить до неадекватних перекладів: *...зобов'язуються... до зміцнення мирного суспільства країн...* [№ 78]. Очевидно, це невдала спроба перекладу багатозначного англійського слова *society*, яке може перекладатися як «суспільство», або як «співтовариство».

Також трапляються пароніми замість передбачених контекстом оповіді слів: *Отак буває, що мої*

подруги співачки одна за другою показують свій талан... [№ 74]. Слово *талан* в українській мові вживається у значенні «доля, життєвий шлях когось-небудь. // Щаслива доля, щастя. // Успіх, удача» [2]. Очевидним є те, що йдеться про *талант* співачок.

Серед використовуваних в текстах синонімічних варіантів зустрічаються також слова, які дослідники називають **діаспоризмами**, оскільки вони вживаються переважно у середовищі емігрантів, особливо – серед старших поколінь. Це – власне українські лексичні одиниці, що почали входити у нашу мову на початку ХХ століття, втілюючи пуристичні погляди частини української наукової інтелігенції. Не закріпившись в українській літературній мові, вони «осіли» у свідомості покоління емігрантів, що у ці часи назавжди покинули територію України, та їх нащадків: *В залученні до цього Обіжника («часопис». – О. С.), подаємо інформації Організаційного Комітету та реєстраційні анкети. Участь в Олімпіаді братимуть Спортові Клуби які існують в Америці та Канаді, та члени молодечих організацій СУМ і Пласт. У програмі Олімпіади передбачені наступні спортові змагання: копаний м'яч («футбол». – О. С.), відбиванка («волейбол». – О. С.), теніс, плавання, гольф, шахи та легкоатлетика. Крайова Управа закликає всіх зацікавлених спортовців-змагунів взяти участь в Олімпіаді. Просимо подавати зголошення учасників до Референта Спорту КУ д. Мирона Приймака, виповнивши анкету та залучити вписове («сплатити членський внесок». – О. С.) [№ 82].*

Орієнтованість видання УСІМ переважно на молодіжну аудиторію спричиняє спорадичне використання у текстах лексем розмовного характеру або жаргонної лексики: *Вешники (музичний гурт «Воплі Відоплясова», скорочено «ВВ». – О.С.), вже давно випещували задум повноцінної концертної мандрівки цими країнами...[№ 81]; Львівські орачі співочої ниви з Оратанії уклали свою першу в творчому житті серйозну угоду на випуск першачка [№ 97].*

Серед дописувачів певна кількість випускників радянських шкіл, тож у їх мовленні поодинокі зустрічаються і російські кальки, наприклад: *Не виключенням є й містечко Агеда* [№ 80]; *...вона може підчеркнути* [№ 65]; *«Європа не закінчується на східній границі Польщі»* [№ 58].

Для мовлення діаспори характерним є незвичний синтаксис та пов'язана з ним специфічна морфологія, прояви яких однозначно кваліфікуються мовною нормою як помилки. Серед них трапляються:

- нехарактерний для української мови порядок слів: *І вже були у мене в гостях діти і дуже дивувалися, що таке на світі існує ...*[№ 97];
- різного роду граматичні неузгодження: *На засідання були присутні представники українських шкіл...*[№ 92] тощо;
- помилки у вживанні прийменникових конструкцій: *Квитки можна придбати після недільної Служби Божої 23 та 30 грудня в 40 євро* [№ 67]...Крайова Управа СУМ в Америці повідомляє, що в днях 4-6 липня 2008 року... відбудеться Українська Діаспорна Олімпіада – 2008 [№ 82]; *Співали всі присутні на зал...* [№ 58]; *...офіціанти, відповідаючи у російській мові...*[№ 93] – очевидно, помилка спричинена калькою з англійської: *to answer in English.*

Письмове мовлення української спільноти за кордоном – це поєднання стагнаційного стану української літературної норми з динамікою якісних змін під впливом іншомовного середовища. Отже, вивчення мови діаспори важливе в кількох аспектах:

- в історичному – мова емігрантів має «законсервований» вигляд, досліджуючи її, можна простежити певні тенденції у мові, які були характерні для певних періодів її розвитку;
- у сучасному – маючи зразки мовлення мігрантів, можна прогнозувати певні зміни системи української мови у майбутньому під впливом тих чи інших екстралінгвальних чинників.

Крім того, такі дослідження можуть бути корисними не лише для української мовознавчої науки, а й для самої української діаспори: це рідкісна можливість «подивитися у лінгвістичне дзеркало» і порівняти побачене із соціально визнаним еталоном мовного обличчя материкового українця.

1. Ажнюк Б. Українська мова в Новому Світі. У кн.: Українська мова. – Ополе, 1999.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов. ред. Бусел В. – Київ, 2005.
3. Гладкий М. Наша газетна мова. – Мюнхен, 1992 (Київ, 1928).
4. Присяжний М. Преса української еміграції в Німеччині. – Львів, 2000.

Микола Тимошик

КАНАДСЬКА ГАЗЕТА «УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС» В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ

16 березня 2010 року виповнилося 100 років від дня виходу в світ першого числа канадського україномовного часопису «Український Голос». Роль і значення цього видання в історії української діаспори, зокрема в збереженні національної ідентичності українців, захисті його інтересів переоцінити важко.

З року в рік наші співвітчизники все глибше й повніше пізнають невіданий досі, заборонений донедавна тоталітарним режимом для вивчення і спілкування материк, який називається українська діаспора. Розсіяна у просторі й часі, гартована у буревіях суспільних і політичних зломів епох, вона постає перед нами сьогодні рідною та близькою і водночас неоднаковою та неоднозначною – і за релігійними переконаннями, і за політичними уподобаннями, і за життєвими досвідом. Та спільною рисою для цього материка в усі часи була й лишається дотепер відданість його поселенців Старому Краєві (так тужливо називали перші емігранти за океан покинуту ними назавжди українську землю), вірність традиціям, мові й культурі своїх батьків, дідів. І така відданість та вірність для декого з нас, в Україні сущих, – зденаціоналізованих і зманкурчених, збайдужілих і розчарованих, – є часом незбагненною, неймовірною, загадковою.

Історію української діаспори, результативну діяльність створених нею в чужомовному оточенні численних наукових, освітніх, релігійних, молодіжних організацій та інституцій з чітко окресленою національно-патріотичною ознакою, феномен незнищенності українського духу поза межами своєї Батьківщини нинішнє покоління українських дослідників має можливість вивчати і з архівних документів, і з книжкових чи періодичних видань, і з біографій сучасників – найактивніших, найсвідоміших, найнебайдужіших представників розсіяного світами українського квіту.

У пошуках кращої долі їхали наприкінці ХІХ століття у невідомі, тривожні й водночас обнадійливі заокеанські світи наші земляки. Чужинці називали їх тоді русинами, буковинцями, галичанами, волиняками, лемками, наддніпрянцями. Називали так тому, що не вважали тоді державою й саму Україну, розшматовану, роздерту поміж сильнішими сусідами – Росією, Польщею, Австро-Угорщиною, Румунією. Історично несправедливі слова «рутеніш», «рутенійці» надовго стало ознакою свого національного «я». Потрапивши в чуже оточення, не знаючи тамтешніх законів, мови, будучи в переважній більшості малописьменними, розпорошеними на великих відстанях, вони все ж приходили до самоусвідомлення і самоствердження свого «я».

Аби міцніше триматися своєї віри й мови, вони прагнули селитися неподалік один від одного. Так і виникали на розчищених лісових галявинах чи посеред неозорих прерій південної Манітоби нові поселення з рідними і хвилюючими серця назвами – Луківці, Сеньків, Мазепа, Сірко, Франко... Перші власні й громадські помешкання зводилися, звичайно ж, в українському стилі.

Поступово, впевнено і гідно ставали переселенці з українських теренів у далеких європах і канадах саме українцями. Ставали тому, що клали до торбини з-поміж найнеобхідніших у дорозі речей жменьку рідної землі, а нерідко – й томик Шевченкового «Кобзаря» чи Біблії рідною мовою. І це берегло їхню пам'ять, наvertsало на батьківські звичаї, спонукало думати. І оберегами цієї пам'яті, цих звичаїв ставали незабаром споруджені своїми руками, на зароблені своїм потом і мозолями кошти церкви і храми, школи й народні доми, інститути й читальні, засновані з власної ініціативи й за покликом душі перші україномовні друковані органи і перші книжкові видавництва [1].

Вивчаючи в Канаді матеріали кількох приватних і державних архівів, немало часу довелося провести над переглядом поживтілих від часу підшивок перших на канадських теренах українських часописів, серед яких – і «Українського Голосу». Вникаючи в зміст цих часописів, роздумуючи над долею перших піонерів, для яких вони призначалися, мимоволі спадають на думку слова Уласа Самчука: «Колись на ринку бібліофільства ці видання цінуватимуться на вагу золота. І майбутньому досліднику української журналістики і красного письменства важко буде збагнути місію силу нашого гнаного з рідної землі слова без прочитання, без перепущення через власне серце десятків, сотень таких сторінок...» [2].

Вага і велич тих сторінок видається сьогодні, на відстані часу, тим більшою, якщо бодай уявити, в

яких умовах писалися і друкувалися вони. Були ті умови такими, коли, за словами того ж Самчука, «ні стола, ні стільця, ні паперу, ні довідника, ні бібліотеки, ні архіву, ні редактора, ні словника». За повного абсолютного «ні» творцям перших українських часописів у Канаді хотілося стверджувати «так». «Так» – українській мові, українській спільноті, Українській Церкві, українському духові на цій, розділеній тисячами миль і глибинами океанів від матері-України, ще не обжитій і неосвоєній людьми канадській землі, яка мала стати для них новою домівкою.

Відомо, що першим українськомовним друкованим органом на американському континенті стала «Свобода», заснована у Джерсі-сіті 15 вересня 1893 року. Газета швидко здобувала все більше число передплатників, втім числі й серед канадських українців. Але задовольнити сповна потреби останніх вона не змогла. І тому вже на початку ХХ століття в Канаді виникають свої друковані органи для українців. Були то «Канадійський фармер» (1903), «Слово» (1904) та журнал «Ранок» (1905). Спільною характерною ознакою цих трьох видань стали їхня політична заангажованість і залежність від засновників. Часописи виходили на чужі гроші і виступали за інтереси передусім англійської ліберальної буржуазії, а не українців-переселенців. Не сприяли довір'ю в українського читача і гостра полемічність публікацій та нетерпимість ряду авторів, надто ж у міжконфесійних питаннях.

Таким чином, на порядок денний поставало актуальне питання заснування справді народного і справді українського часопису. Така місійна роль волею історії випала на долю «Українського Голосу», перше число якого побачило світ 16 березня 1910 року.

Напевне, у добрий час, добрими людьми і з Божою поміччю закладалася ідея заснування такого часопису. Бо саме благородною ідеєю добротворення, чистих і чесних намірів її засновників щодо сіяння просвіти і знань серед українців, об'єднання їх в одну свідому й активну спільноту наповнені перші й наступні десятки і сотні шпальт. Вчитаймося, вдумаймося в ось ці речення першої редакційної статті, яка починалася з туги за рідним далеким краєм і закінчувалася оптимістичною нотою:

«... Та і наша доля в заморській країні не облята медом, не обсіпана золотом. І нам нелегко приходиться лупати каміне, корчувати ліси, сушити мочари. Ми не застали тут колачів на вербах, а мусимо так само тяжко працювати, щоб з голоду не згинуть, а до сего ми тут чужі, ми ще не знаємо тутешніх законів... Ми повинні шанувати людську гідність і не бути рабами інших народів, а показати себе, що й ми народ. Та щоб ми могли обстоювати за собою, ми повинні вчитись. Встид і сором буде нам, непросвіченим...» [3].

І цим щирим намірам, толерантному тонові, цій благородній програмі повірили спочатку десятки, сотні, а затім і тисячі все нових і нових читачів та передплатників «Українського Голосу». Повірили й залишалися вірними своєму улюбленому часописові протягом десятків років, передаючи цю вірність своїм дітям і внукам.

2010 року найстарішому на сьогодні українськомовному часопису на теренах Канади виповниться сто років від часу виходу в світ першого числа. Українська спільнота Канади немало вже зробила для того, аби про свою газету більше довідалася світова спільнота. Десять років тому, коли відзначали 90-річчя часопису, ювілейна тематика була домінуючою на його сторінках. У багатьох містах Канади протягом року відбувалися урочисті зібрання і конференції. Вони завершилися в Колегії Св. Андрія Манітобського університету у Вінніпезі великим банкетом, на якому були виголошені дві головні доповіді: президента видавничої спілки «Тризуб» Анни Фігус-Ралько та автора цих рядків [4]. За ініціативою всеканадського ювілейного комітету було створено півторагодинний відеофільм про історію цієї газети та її творців. Урочиста презентація фільму відбулася 6 травня 2001 року у Вінніпезі [5]. У представленні цього фільму, зокрема, зазначено: «На честь 90-ліття «Українського Голосу» виготовлено відеофільм «Headlines» про історію часопису від 1910 по 2000 роки. Ця історія є не тільки історією славного тижневика, який вірою і правдою прослужив українській громаді, був її оборонцем і захисником, радником та вчителем. Це є історія всього українського поселення в Канаді, з ким «Український Голос» ішов поруч та морально підтримував у часи незгод і щиро радів з приводжу досягнень та успіхів українців Канади» [6].

Майбутнім дослідникам феномену українського друкованого слова на канадських теренах стане в пригоді й книжкове видання про цей часопис, створене і випущене також за безпосередньої участі Анни Фігус-Ралько. Ілюстрована рідкісними архівними знімками книга «Історія «Українського Голосу» в біографіях його основоположників і будівничих» (обсягом 112 сторінок) побачила світ у Вінніпезі ще

1995 року. Передмова й ґрунтовна наукова розвідка про цей часопис вміщені у книзі за підписом Анни Фігус-Ралько. Видання присвячене піонерам українського руху в Канаді.

Феномен «Українського Голосу» є не пізнаним і не поцінованим досі ні в Канаді, ні в Україні. Сутність цього феномену коротко можна охарактеризувати такими десятима чинниками.

Перше. «Український Голос» як один з головних чинників у самоусвідомленні і самоствердженні емігрантів з українських земель як представників однієї нації, одного народу.

Вперше за всю історію української видавничої справи і журналістики поза Батьківщиною слово «український» стає у заголовку цілого часопису, адже їхали наші земляки за океан наприкінці минулого століття, та й пізніше зосібно русинами, буковинцями, галичанами, волиняками, наддніпрянцями, лемками, чернігівцями. Їхали такими тому, що й сама наша Україна була тоді розшматована, роздерта поміж сильнішими сусідами – Росією, Польщею, Австро-Угорщиною, Румунією. Історично несправедливе слово «рутеніш», «рутенійці» надовго стало ознакою свого національного «я» серед чужинців. Та поступово, впевнено і гідно ставали переселенці з українських теренів у далеких європах і канадах саме українцями. Ставали значною мірою тому і завдяки саме своєму рідному друкованому слову.

Друге. «Український Голос» як чинник національного і духовного об'єднання українців у діаспорі.

Одночасно з облаштуванням свого життя на нових землях українці стверджували свій дух повсюдною розбудовою церков і храмів, шкіл і народних домів, десятків і сотень національно і добротворчо зорієнтованих громадських, жіночих, молодіжних, дитячих організацій, просвітніх, культурологічних, наукових і навчальних інституцій, видавництв і книгарень. І цією своєрідною з'єднувальною ланкою, акумулятором кращого прикладу і ентузіазму для поширення на величезній території цієї колосальної роботи став саме «Український Голос».

Третє. «Український Голос» як чинник розвою і ствердження української літературної мови серед нашої спільноти на чужині.

Часопис одним із перших у діаспорі підтримав гасло редагованого українським ученим-емігрантом Іваном Огієнком (згодом Першоєрархом Української Православної Церкви у Канаді митрополитом Іларіоном) у Варшаві часопису «Рідна мова»: «Для одного народу – одна літературна мова, один правопис». І це було тоді, коли із активним запровадженням цілим рядом наших часописів так званого галицького, русинського, буковинського правописів нависла реальна загроза втрати не лише української мови, а й своєї національності. Адже за влучним виразом того ж професора Огієнка, мова – душа нації. Немає мови – немає народу, немає народу – немає нації, немає нації – немає й держави. Народ без своєї єдиної мови поступово розчинюється поміж дужчими народами. Такий закон історичного поступу людства.

Четверте. «Український Голос» як чинник поширення по цілім світі правдивої і чесної інформації про Україну і українців.

Коли уважно проаналізувати ті публікації про Україну, які подавали і подають сьогодні іншомовні зарубіжні засоби масової інформації (будь то в Росії, США, Німеччині чи Канаді), навіть неупередженому до нашої держави читачеві впадає в око однобічність і упередженість їх авторів щодо України. Про нас світ знає переважно в контексті Чорнобильської катастрофи, корупції, відсутності свободи слова і економічної відсталості. Друкується суцільний негатив. Про все те добре, що твориться руками простих українців, про наші великі набутки в царині і культури, і цивілізаційного поступу, про наші справжні турботи і наміри газети світу просто не згадують навіть у коротких інформаціях. Чесний підхід у цьому питанні «Українського Голосу» є добрим уроком для всіх зарубіжних колег по перу.

П'яте. «Український Голос» як чинник ствердження і розвою на канадських теренах української видавничої справи.

Одночасно з виданням газетних чисел засновники часопису стали дбати про поширення серед своїх читачів невеличких, різноманітних за змістом і призначенням та дешевих книжкових видань. На початку то було переважно перевидання класичних творів краю літератури. Затим стали готуватися до друку книги місцевих авторів. Таким чином, часопис ставав причетним до творення і поширення нової літератури – канадських українців.

Шосте. «Український Голос» і кадри української журналістики та видавничої справи в діаспорі.

Українську періодику за кордоном засновували не професіонали. Були то молоді хлопці, здебільшого з числа учителів, яким, безумовно, бракувало професійного журналістського досвіду. Але в

їхніх неспокійних серцях нуртували любов до цієї справи і любов до України. Коли тепер перегортаєш десятки книг, виданих цією редакцією в різний час, то нерідко на їх сторінках неможливо віднайти, скажімо, рік видання. Про час виходу таких книжок можна дізнатися хіба що вивчаючи рекламні оголошення про збір накладу чи повідомлення на газетних шпальтах про надходження у продаж того чи іншого видання. Перші видавці навіть не знали про загальні правила оформлення, кажучи сучасною мовою, вхідних і вихідних даних книги. Вони тоді й не замислювалися, що творять історію і що самі потраплять своїми діями в нашу історію. Вони просто працювали для людей, дбаючи про їхній духовний і національний поступ. Саме з таких активних дописувачів і творців газетних шпальт і формувалися майбутні кадри для українських видань у діаспорі.

Сьоме. «Український Голос» і дух меценатства.

Все, що збудоване, створене, надруковане й видане канадськими українцями для матеріального й духовного ствердження своїх громад, своєї національної самобутності поміж іншими національностями, стало можливим завдяки власним силам, власним матеріальним пожертвам. Від самого початку перебування далеко від Батьківщини наші піонери постійно відкладали незайві для них, зароблені тяжкою працею центи для громадської справи, привчаючи до цього і своїх дітей. Цю благородну рису добродетності, що віддавна жила в нашому народі, толерантно і послідовно формував і формує тепер «Український Голос».

Восьме. Феномен тривалості існування «Українського Голосу».

Часопис першим поламав і заперечив печальну традицію української преси про її короткотривалість в умовах бездержавності української нації. Перші часописи, які засновувалися в Росії, завжди утримувалися на кошт уряду. За державні кошти завжди видавалися газети й журнали для корінних народів у інших країнах, зокрема в Канаді. Не так було з українськими часописами. Їхнє існування і на Батьківщині, і в діаспорі ставало можливим винятково лише за рахунок жертв самих українців. Тому й існували вони в часі зовсім недовго, тому й відроджувалися вони щоразу новими назвами і з допомогою нових меценатів та нових небайдужих до долі свого рідного друкованого слова, але здебільшого небагатих жертводавців.

Дев'яте. «Український Голос» і сьогоднішня Україна.

«Український Голос» сьогодні прийшов до Краю. Завдяки активній діяльності комітету «Допомога Україні», створеного при часописі невтомною громадською діячкою Анною Фігус-Ралько, підшивки часопису є в багатьох читальнях і наукових бібліотеках нашої держави. Його з цікавістю читають школярі й учителі, науковці та студенти. Читають і глибше пізнають феномен українства, феномен незнищенності українського духу і слова у далеких заокеанських краях. І цей феномен є прикладом для українців, сущих в Україні, є спонукою для болючого думання над тим, чому рідна мова, рідне слово й тепер почуваються незатишно і непевно в своїй державі, омріяній мільйонами наших співвітчизників. А студенти-журналісти Київського національного університету імені Тараса Шевченка отримують зі сторінок «Українського Голосу» не лише уроки гарного журналізму, а й справжнього патріотизму, любові до своєї мови й країни.

Десяте. «Український Голос» і майбутнє української спільноти в Канаді.

Йдеться про безперервність нашої традиції, про передання молодшому поколінню духу і прагнення наших піонерів, мрій і сподівань творців часопису. «Український Голос», який гідно і чесно пройшов такий тривалий і непростий шлях, мусить мати майбутнє. Кому ж, як не йому, збагаченому і наснаженому такими традиціями, талантом і знаннями таких попередників, і далі стверджувати ідею нашої неповторності і самобутності, ідею незнищенності українського духу по цілім світі, вірності і відданості українців своїм першовитокам, своїй матері-Україні.

1. *Darcovich W.* Ukrainians in Canada: the straggle to retain their identity. – Ottawa, 1967. – 38 p.
2. Самчук У. Плянета Ді-Пі. – Вінніпег, 1979. – С. 329.
3. Від редакції // Український Голос. 1910. – 16 березня.
4. Тимошик М. Місійна роль українського друкованого слова: ствердження українського духу в Канаді «Українським Голосом» // Український Голос. – 2000. – 13 листоп.; Фігус-Ралько А. До історії заснування «Українського Голосу» // Український Голос (Вінніпег). – 2000. – 20 листоп.

5. Запрошуємо на відкриття відео 90-ліття «Українського Голосу» // Український голос. – 2001. – 6 травня.
6. Там само. – 30 квітня.

Аліна Тимошик-Сударикова

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТНІХ, НАУКОВИХ І КУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ ЗАРУБІЖЖЯ У ДЗЕРКАЛІ ПУБЛІКАЦІЙ ПАРИЗЬКОГО ЖУРНАЛУ «ТРИЗУБ» (1925-1940)

Завданням статті є аналіз тематичної палітри українського тижневика, що виходив у Парижі протягом 1925-1940 років, у відповідності з одним із задекларованих редакцією програмних напрямків – висвітлення діяльності освітніх, наукових і культурних центрів української еміграції. У редакційній політиці часопису цій темі відводилася постійна увага. Йшлося про невинний і уважний аналіз «біжучого життя наших українських колоній, розкиданих поза межами батьківщини, висвітлюючи його світлі, творчі явища і застерігаючи від протилежних їм» [3, с. 30].

Поразка визвольних змагань українського народу 1917-1921 років спонукала до появи нової хвилі української еміграції. Якщо наприкінці XIX – початку XX століття така еміграція звалася переважно заробітковою, то друга її хвиля, часовими рамками якої прийнято вважати період між двома світовими війнами, – політичною [2, с. 28].

Досі серед дослідників цієї проблеми не вироблено остаточної думки щодо кількісного складу української еміграції цього періоду. У різних джерелах називаються різні цифри. В. Кубійович та В. Маркусь оперують цифрою 100 тисяч [5, с. 634]. Такі ж дані наводить і С. Петлюра у своїй праці «Сучасна українська еміграція та її завдання» [8, с. 232]. За даними М. Шаповала, який опирався у своїх пошуках на результати досліджень Українського соціологічного інституту в Празі, загальне число усіх українських емігрантів складало 216 тисяч осіб. У це число він відносить чотири групи українців: українці, які залишилися в ряді європейських країн як колишні військовополонені російської армії; українська політична еміграція, яка включала в себе колишніх військово-службовців урядів Української Народної Республіки (УНР), Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) та Кубанської Народної Республіки (КНР); українці, які воювали в складі армій Денікіна та Врангеля, і, насамкінець, заробітчани із західноукраїнських земель [12, с. 32]. С. Наріжний звертає увагу на таке явище, як масова еміграція галицько-буковинських українців у західні частини колишньої Австро-Угорщини, що почалася внаслідок захоплення російськими військами Галичини. Більші або менші гуртки українських емігрантів можна було зустріти в перших роках війни майже в усіх містах. Більші групи й організації українських емігрантів осіли у Відні, Празі, Моравській Остраві, Любляні, Граці, Кракові. Важливим осередком діяльності політичної української еміграції був також Берлін [6, с. 12].

Внаслідок великого переміщення українців з Галичини у зв'язку з наступом російського війська на еміграції опинилися майже всі видатніші діячі австрійської України. Українська інтелігенція скупчилася переважно у Відні, почасти у Празі. Празька колонія на початку війни утворила з-поміж інших шкільний комітет, який організував українську народну школу. Українські діячі у Відні, окрім політичної, розгорнули широку просвітницьку та видавничу діяльність.

Соціальні прошарки і професійний склад другої групи емігрантів детально аналізує С. Петлюра у згаданій вище праці. Сюди він відносить військових (старшин і козаків), колишніх урядовців та співробітників українських державних установ, взагалі громадян УНР, які не бажали наражати своє життя на небезпеку під московською окупаційною владою. Серед цієї групи Петлюра виділяє людей різних професій: професорів університетів, гімназій, семінарій, літераторів, адвокатів, артистів, художників, інженерів, техніків, професійних кваліфікованих робітників.

Наведена вище характеристика кількісного і якісного складу еміграції дає підстави говорити про особливу її строкатість, неоднорідність, непередбачуваність. Емоційний і моральний стан цієї еміграції спробував осягнути пізніше один з авторів «Тризуба» К. Харитон. Звернемо увагу на цитату з його статті, яка, на наш погляд, влучно передає загальну атмосферу, що панувала тоді в еміграційних колах: «Знесилені, голодні й холодні, шукали недобитки порятунку на чужині. За собою лишили все: рідню, щасливе минуле, молодість, здоров'я, віру в перемогу, надії на краще життя і свого народу, і своє

власне. Перед собою мали повну невідомість того, що чекає виснажене тіло й душу. Ні охоти до праці, ні охоти до життя, ні віри в нього. До всього того – тяжкі умови і нелегка атмосфера таборового життя. Здавалося, що при таких обставинах нічого вже не можна було вимагати від тих нещасних, фізично і морально пригнічених людей» [13, с. 5]. Подібні характеристики можна знайти пізніше і в нотатках та листах безпосереднього учасника та організатора громадського-політичного життя на еміграції Уласа Самчука, які, щоправда, стосуються періоду завершення Другої світової війни [9].

На фоні цієї суцільної зневіри й розчарування в середовищі українців-емігрантів з'являється все більше прагнення до об'єднання. Воно спонукалося об'єктивними чинниками. Західні роботодавці й місцеві чиновники, посилаючись на факт невизнання Української Народної Республіки, відмовлялися при оформленні на роботу писати в паперах наших земляків національність «українець» і повсюдно оформляли їх «nationalite russe». Тому, як зазначалося в одній з публікацій «Тризуба», першими словами, які вивчив наш емігрант, була фраза «non, pas russe – ukrainien» (ні, я не росіянин, я – українець). Перші «Просвіти» і Українські доми, що активно поставали в місцях скупчення українців на кошти, пожертвовані ними самими, зробили свою справу. Адже в основі їхньої діяльності було пробудження в українців почуття національної свідомості, звернення до історичної пам'яті.

Загальна ідея об'єднання спонукала до проведення різноманітних емігрантських з'їздів, утворення різних громадських, політичних, наукових, культурологічних організацій та інституцій. Скажімо, у тій же Франції вже на початку 1925 року в Парижі проходить Перший український емігрантський з'їзд, під час роботи якого було засновано Союз українських емігрантських організацій [11, с. 402].

Редакція часопису черговий раз нагадує своїм читачам про необхідність єднатися й погоджувати заходи: «Ніщо з неба не валиться, і щоб досягти своєї мети над українцями, скрізь, де б ми не мешкали, треба завше координувати свої зусилля, використовувати працю попередників і пам'ятати, що в єдності сила, а в консеквентності зусиль – запорука перемоги» [4, с. 16].

Як відомо, внаслідок поразки українських визвольних змагань за межами України опинилася значна кількість української інтелігенції з різних частин української території – Наддніпрянської України, Галичини, Буковини, Волині. Будучи безпосередньо відірваними від звичного досі оточення – кафедр, бібліотек, архівів, студентських аудиторій, вони могли розгубитися на непростих європейських дорогах свого нового життя. Однак і на еміграції переважна частина цієї інтелігенції не склала своєї зброї, а продовжувала інтенсивно працювати. Цьому сприяла лояльна політика урядів деяких європейських країн щодо української еміграції. Серед таких країн найперше варто виділити Чехо-Словаччину [10].

Як справедливо зазначають автори наукової розвідки «Українці у світі», історія не знає іншого випадку такого лояльного й гуманного ставлення до вельми чисельної, як для такої невеликої країни, і різноманітної за своїм характером еміграції [12, с. 210]. Саме уряд Чехо-Словаччини сприяв відкриттю та фінансуванню таких вищих навчальних закладів, як Український Вільний Університет (перенесений з Відня), Української господарської академії в Подєбрадах (травень 1922), Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі (липень 1923). Тому й зрозуміло, що саме в цій країні українська еміграція зросла кількісно й за рахунок поповнення студентами й науковою інтелігенцією. Якщо, скажімо, на 1 вересня 1923 року тут нараховувалося 1360 українських студентів, то на 1 березня наступного року їх стало майже 1900 [12, с. 211].

Трохи згодом, на початку 1930 року, у Празі постало Українське Педагогічне Товариство, яке зібрало майже чотири десятки членів, провело кілька наукових засідань з рефератами і підготувало видання збірника статей з історії та сучасного стану української народної освіти на українських землях і еміграції. З кола професорів і співробітників Українського Педагогічного інституту вийшла ініціатива створення у Празі Українського Товариства Прихильників Книги, яке було відкрито 1927 року. Товариство видавало свій власний друкований орган – «Книголюб».

Окрім цих установ університетського типу, на еміграції виник ряд науково-дослідних інститутів з яскраво вираженим українознавчим напрямком досліджень. Це, зокрема, Український Науковий Інститут у Берліні, заснований 1926 року з ініціативи Українського товариства допомоги біженцям у Німеччині, та Український Науковий Інститут у Варшаві, організований 1930 року, метою якого було дослідження культурного і соціально-економічного життя Наддніпрянської України.

Без перебільшення можна ствердити, що саме часопис «Тризуб» став своєрідним літописцем життя й діяльності цих та багатьох інших навчальних та наукових інституцій зарубіжного українства. У

цьому переконує ряснота і різноманіття рубрик, присвячених висвітленню цієї теми: «Наші товариства», «Наші школи», «Наші видавництва», «Наші вчені».

Часопис детально висвітлював роботу Першого Українського наукового з'їзду у Празі, який проходив чотири дні в корпусах Карлового університету наприкінці 1926 року. Про перебіг подій на цьому форумі української наукової еліти в діаспорі читачі були широко поінформовані: детальний звіт про пленарні та секційні засідання, основні резолюції тощо. Реальні масштаби й результативність цього заходу читачі мали можливість уявити із таких статистичних даних, підготовлених редакційними працівниками на основі детального аналізу роботи з'їзду. Виходила справді вражаюча картина: всього на з'їзді працювало 10 секцій, відбулося 41 засідання, зачитано 154 доповіді, у дебатах виступило 267 делегатів. Всього в науковому заході взяли участь 421 учасник та 988 гостей (Т, 1926, 52, С. 7-19). Серед головних доповідачів – цвіт української науки: історики І. Крип'якевич, О. Лотоцький, С. Шелухин, О. Шульгин, філологи – Д. Чижевський, О. Білецький, І. Огієнко, С. Смаль-Стоцький, В. Сімович, В. Біднов, О. Колеса, І. Свенціцький.

Перший з'їзд українських учених в еміграції був своєрідним переглядом наукової праці наших земляків за кордоном і, за оцінкою редакції «Тризуба», виявився успішним. Через п'ять років (березень 1932 року), коли відбувся Другий Український Науковий з'їзд у тій же Празі, українські учені не лише не опустили свого прапора, а й підняли його вище.

Як і п'ять років тому, редакція часопису відвела висвітленню цієї події чимало шпальт у двох числах, опублікувавши в одному з яких доповідь професора, Д. Дорошенка на відкритті з'їзду, а в іншому подавши детальний звіт та головні резолюції. Головною квінтесенцією таких публікацій можуть стати заключні слова з доповіді Д. Дорошенка: «...Сьогодні ми робимо перегляд нашої наукової праці за ціле десятиліття. Коли ми пригадаємо, як опинилися на чужині, – розбиті, розпорошені, мов уламки корабля, розбитого бурєю, то тепер бачимо, що за кілька літ створено ряд високих українських шкіл. І ті школи випустили сотні молодих людей із закінченою загальною або фаховою освітою; як з тих шкіл вийшло коло сотні молодих наукових сил, які поруч стали з нами до праці; як біля високих шкіл скрізь повставали наукові установи і товариства; як випущено українською мовою сотні наукових праць; як наші вчені стали до спільної праці пліч з європейськими вченими, стали професорами чужих високих шкіл і співробітниками чужих наукових видань; як пущено в світ сотні і тисячі книжок і статей чужими мовами про Україну; як гідно репрезентовано українську науку на міжнародних з'їздах, – коли ми пригадаємо все це, то можемо з спокійним сумлінням сказати, що ми не змарнували часу на нашому вигнанні, що ми сповнювали, як могли, наш обов'язок перед рідним краєм» [1, с. 10].

Про будні навчальних закладів та наукових установ, їхні наукові здобутки йдеться, зокрема, в ряді у ґрунтовних статей, авторами яких виступають відомі вчені або співробітники часопису. З-поміж багатьох назвемо, на нашу думку, найвагоміші: «Українське історико-філологічне товариство у Празі» (Т, 1925, 8, С. 9-13), «Український університет у Празі» (Т, 1925, 6, С. 10-12), «Українська господарська Академія» (Т, 1926, 12, С. 12-15), «Український педагогічний Інститут ім. Михайла Драгоманова» (Т, 1926, 28, С. 9-12), «Початки праці Українського Наукового Інституту в Варшаві» (Т, 1931, 13, С. 3-7) та багато інших.

Редакція часопису вважала за необхідне не лише детально інформувати своїх читачів про діяльність українських установ та організацій, а й всіляко наближувати ці організації безпосередньо до українців. Так виникла ідея публікації повних переліків таких організацій на сторінках часопису із зазначенням адрес. Скажімо, у зведеному числі 22-23 за 1930 рік уміщено «Перелік українських установ та організацій у Парижі», в якому подавалися повні назви та конкретні адреси дев'яти таких установ і організацій. Зважаючи на рідкісність, фрагменти переліку варто привести в цій роботі:

- 1) Українська Місія у Франції (при місії мається Відділ Опікування Еміграцією).
- 2) Головна Еміграційна Рада.
- 3) Генеральна Рада Союзу Українських Еміграційних Організацій у Франції.
- 4) Товариство бувших Вояків Армії УНР.
- 5) Бібліотека та Музей ім. Симона Петлюри.
- 6) Редакція тижневика «Тризуб» (при редакції – українська книгарня).
- 7) Церковна Рада.
- 8) Українське Товариство для Ліги Націй.
- 9) Українське пресове бюро.

На той час публікація таких матеріалів була важливим орієнтиром і засобом одержання необхідної інформації для сотень і тисяч українських емігрантів. Сьогодні це цінне джерело пошуку і збору важливого емпіричного матеріалу для небайдужих істориків, філологів, журналістикознавців.

Ґрунтовно і всебічно висвітлюючи проблематику буття української еміграції, редакція часопису не могла стояти осторонь спроб українців ствердити в місцях свого проживання віру своїх батьків, побудувати свої церкви, мати своїх священиків, видавати для потреб таких церков і віруючих різноманітні богослужбові книжки. Йдеться про тему «Еміграція й українська церква».

Як свідчать історичні факти, традиція перекладу біблійних та богослужбових текстів українською мовою не припинялася ні в умовах перебування окремих частин України в різних державних утвореннях, ні на еміграції. Одним із практичних кроків у цьому напрямі було створення Комісії перекладу Св. Письма та богослужбових книг при Українському Науковому Інституті у Варшаві. Як починалася ця справа, хто стояв біля її витоків, з якими проблемами зустрілися члени цієї поважної комісії – про все це йшлося в ґрунтовному матеріалі за підписом «Церковник» – «Переклад Св. Письма та книг богослужбових на українську мову» (Т, 1932, 15, С. 7). Автор цієї публікації, звертаючи увагу на наявні українськомовні переклади цілого ряду богослужбових текстів, зроблених, зокрема, за безпосередньої участі колишнього міністра сповідань уряду УНР та ректора Кам'янець-Подільського університету І. Огієнка, пропонує новій комісії не починати все спочатку, а розумно скористатися з уже зробленого. Для цього, на його думку, потрібно: а) перекласти ті відправи та книги, які ще й досі не перекладено, і б) надати одноманітний, потрібний для вжитку, текст уже зробленим перекладам.

Знаходимо на шпальтах часопису і ряд цінних за маловідомим історичним фактажем публікацій самого І. Огієнка на церковну тему. В одній з них ідеться про історію українськомовного перекладу символу «Вірую», здійснену українцями 1619 року, та про ворогів таких перекладів. Виявляється, серед противників цієї справи був також Іван Вишенський. ««Євангелію» і «Апостола» на Літургії простим язиком не виворочайте», – нарікав чомусь цей український просвітитель на часті спроби тоді в наших церквах все ж читати ці тексти українською мовою (Т, 1926, 18, С. 7). Інша публікація І. Огієнка на шпальтах «Тризуба» – його листовне звернення до української еміграції, що живе в Болгарії, Югославії, Чехії та Румунії, допомогти йому з'ясувати одне важливе питання: за російською вимовою чи за вимовою своїх національних мов виголошують у церковних текстах окремі літери, чи змінюють наголоси (Т, 1931, 2-3, С. 43). Для чесного й об'єктивного вченого, який продовжував в еміграції розпочату в Кам'янці-Подільському справу перекладу церковнослов'янських текстів українською мовою, важливо було з'ясувати важливе питання, яке виходило далеко за межі звичайної граматики.

Публікуючи на сторінках часопису статтю О. Переяславського «Забутий пам'ятник першої української еміграції», присвячену плачевному стану української православної святині на Афоні, яку в XVII столітті заснували запорозькі козаки, редакція звертається до своїх читачів з такою припискою «Від редакції»: «Нас розкидало по цілому світу. Може, кому з наших пощастить таки навідатися до цього старовинного українського пам'ятника. Цікаво подивитися старі монастирські книги та записи, розпитати дещо і оповісти нам. Будемо вірити, що колись Україна згадає про цей пам'ятник» [7, с. 8].

Справа організації православної парафії в Парижі стала на реальний ґрунт тоді, коли до Франції прибув священик Гречишкін. Реакція «Тризуба» активно відгукнулася на заклик Генеральної Ради українських громадських організацій про конечну потребу закладення в Парижі українського православного храму й організації для цієї справи збору пожертв від громадян та організацій. Незабаром читачам було повідомлено про відкриття пункту збору таких пожертв прямо в редакції (Т, 1925, 6, С. 31). Із 213 франків, які надійшли на українську парафію в перший день публікації повідомлення, 100 франків пожертвувала редакція «Тризуба».

Підсумовуючи викладене у статті, можна робити такі висновки:

1. Діяльність українських освітніх, наукових та культурних центрів української еміграції була однією з провідних на сторінках часопису «Тризуб» протягом усього періоду його існування.

2. Редакційна політика редакції щодо висвітлення цієї проблематики здійснювалася за такими напрямками:

- докладне інформування читачів про особливості становлення та основні напрямки діяльності таких центрів;
- публікація аналітичних матеріалів щодо насутих проблем;

- прискіпливий і всебічний аналіз перших здобутків діяльності наукових і навчальних інституцій, заснованих українцями за кордоном.

3. Публікації часопису «Тризуб» є на сьогодні авторитетним джерелом вивчення історії української еміграції в цілому та створених нею наукових, освітніх, культурологічних інституцій зокрема.

1. Дорошенко Д. Наукова праця української еміграції за десять років (1922-1931) / Дмитро Дорошенко // Тризуб. – 1932. – Ч. 16. – С. 10.
2. Жуковський А. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі / Аркадій Жуковський. – Львів-Париж, 2000. – 138 с.
3. Косенко І. Спогад про друкарське свято / Іларіон Косенко // Тризуб. – 1935. – Ч. 46.
4. Крохмаль Б. З діяльності українців в Швейцарії / Б. Крохмаль // Тризуб. – 1929. – Ч. 36. – С. 16.
5. Кубійович В. Еміграція / В. Кубійович, В. Маркус // Енциклопедія українознавства. – Т. 2. – 634 с.
6. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Семен Наріжний. – Прага, 1942. – 270 с.
7. Переяславський О. Забутий пам'ятник першої української еміграції / Ю. Переяславський // Тризуб. – 1931. – Ч. 41.
8. Петлюра С. Статті / Симон Петлюра [упор. та авт. передм. О. Климчик]. – К.: Дніпро, 1993. – С. 251.
9. Самчук У. Планета Ді-Пі: Нотатки і листи / Улас Самчук. – Вінніпег, 1979. 354 с.
10. Сливка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій Республіці (20-30 роки) / М. Сливка. – Львів, 2002. – 308 с.
11. Тимошик М. Історія видавничої справи: [підручник] / Микола Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2003. – 495 с.
12. Трощинський В. Українці у світі / В. Трощинський, А. Шевченко. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с.
13. Харитон К. Деякі підсумки перебування на еміграції / К. Харитон // Тризуб. – 1931. – Ч. 26.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

«Тризуб» за 1925-1940 рр. (Т).

Юрій Тишкун

БЮРОКРАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ НА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США

Постановка проблеми. Сполучені Штати Америки вважаються провідною державою сучасного світу – «наддержавою», яка впливає не лише на розвиток людства, але й на саме його існування. За очікуваннями фахівців «розвідувального співтовариства» США, такий стан справ збережеться ще принаймні до 2020 р. До того часу жодна держава світу не зможе кинути виклик воєнній чи економічній могутності США [19, р. 9, 118]. За цих умов розвиток відносин України зі США та спроможність України впливати на процес прийняття рішень цією «великою» державою є особливо важливими. Зокрема, з огляду на той факт, що Сполучені Штати через участь у підписанні т. зв. Будапештського Меморандуму [11] та Хартії «Про стратегічне партнерство» [17] виступають державою – гарантом безпеки та суверенітету України, тобто від цієї держави залежать базові національні інтереси України. Однак сьогодні Українська Держава, яка «дедалі більше втрачає статус «середньої» держави і перетворюється на «малу» державу» [15], неспроможна активно та інтенсивно впливати на процес прийняття Вашингтоном зовнішньополітичних рішень. Яскравим свідченням на користь цього є факт, що діяльність вітчизняних дипломатів у зовнішньополітичних стосунках нерідко спрямовується на просування

інтересів окремих політиків, а не національних інтересів держави. Таким чином, необхідно віднайти інші можливі механізми впливу на формування зовнішньополітичного курсу США щодо України, одним із яких, на нашу думку, може бути діяльність етнічно визначеної групи тиску, що представлена громадянами цієї країни українського походження – української діаспори США.

Мета дослідження – проаналізувати роль української діаспори у США при формуванні зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів Америки щодо України.

Виклад основного матеріалу. Специфікою державного правління Сполучених Штатів Америки є складний процес формування її державної політики, що залежить від взаємодії між законодавчою (Конгрес) та виконавчою (Президент) гілками влади. Зокрема, у сфері зовнішньої політики Конгрес виконує такі функції: створює та утримує війська і флоти; оголошує війну; регулює торговельні відносини з іншими країнами; встановлює правила натуралізації іноземців; може запроваджувати всі «потрібні й належні закони» для виконання будь-якими органами влади, що підпорядковані центральному уряду, які є, поряд із Конституцією, «найвищим законом країни». У свою чергу Президент виступає Головнокомандувачем Збройних Сил; укладає договори з іноземними державами; уповноважений приймати «послів та інших повноважних представників»; «забезпечує точне виконання законів» тощо [7, с. 13-14, 17]. Цікавим є той факт, що існуюча у США система стримувань та противаг не змогла спрацювати в інших 30 державах, які мали чи мають Основні Закони, подібні до Конституції Сполучених Штатів. Що більше, така, «республіканська» у розумінні «батьків-засновників», система влади загрожує «ентропією Медісона», що проявляється у неспроможності приймати чи виконувати політичні рішення, наслідком чого в державах, подібних до США, неодноразово відбувався «катастрофічний обвал», який призводив до встановлення військового чи президентського авторитаризму. Одним із головних запобіжників такої ситуації у США виступає американська бюрократична система, яка забезпечує «виживання» американського політичного режиму [16, с. 88-89]. Окрім цього, саме бюрократія займає важливе місце у реалізації зовнішньополітичного курсу США. В інституційному аспекті вона (бюрократія) представлена такими установами: Радою з національної безпеки (РНБ) США, Центральним Розвідувальним управлінням (ЦРУ), Агентством національної безпеки (АНБ), Державним департаментом США [5], Комітетами з питань закордонних справ та з питань розвідки Сенату США, яким належить стратегічна роль у процесі прийняття зовнішньополітичних рішень. І хоча ключові політичні рішення у сфері зовнішньої політики США приймають виборні державні діячі – Президент, конгресмени або призначені ними функціонери – керівники ЦРУ, Держдепу, однак вся «чорнова робота» у зовнішньополітичній сфері здійснюється на низовому бюрократичному рівні. Так, у Державному департаменті більшу частину роботи виконують у відділах, групах і секторах, які комплектуються кадровими дипломатами, що спеціалізуються на певних країнах, досконало знають їх історію, культуру та мову. Такі відділи формують регіональні бюро [1], на зразок бюро з питань Європи та Євразії, до сфери відання якого, зокрема, належать Україна та Російська Федерація. Їх кадри формуються з професіоналів – випускників провідних вишів США та представників наукових установ при відповідних університетах.

Відомо, що підготовкою проектів рішень і реалізацією зовнішньополітичного курсу США щодо України традиційно (від часу Жовтневої революції 1917 р.) займались бюрократи – випускники вишів, при яких існували центри, що займались «дослідженням російського регіону» (з 1960-х рр. – «радянології»). Йдеться про Архів О. Ф. Керенського в Центрі гуманітарних досліджень Техаського університету, Інститут Гаррімана при Колумбійському університеті, Гуверівський Архів («Гуверівський інститут війни, революції та миру») при Стенфордському університеті, Центр Дейвіса при Гарвардському університеті, Інститут Кеннана при Міжнародному науковому центрі ім. В. Вільсона, Радіо «Свобода» і Радіо «Вільна Європа» тощо. Більшість із них сформувались після жовтня 1917 р. під впливом білоемігрантів [10, с. 86]. У цих структурах «у часи СРСР інтерес до політичного розвитку України був відносно малим та стосувався переважно тиску на Союз», тому «Україна була в більшості terra incognita для науково-дослідних та неурядових організацій» [4]. Таким чином, наукові кадри, виховані в цих установах, будучи ознайомлені з російською культурою та історією, знаючи російську мову, дивились на Україну та українців через «російські окуляри». Як наслідок, вони виховали кадри бюрократів-русофілів, таких як перший заступник Державного секретаря США (у 1994-2001 рр.) Струоб Телботт. У згадках про нього йдеться, що «усе життя він цікавився Росією, вивчив мову, над усе любив поета Ф. Тютчева. У Києві він поведився коректно, але серцем завше був у Москві» [13, с. 134]. Саме такі бюрократичні

кадри, на нашу думку, зумовили «стриману позицію» Державного департаменту щодо українського національного руху аж до розпаду СРСР [2]. Надалі ж, у період відновлення української незалежності, ці бюрократи-русофіли розглядали українців як «страшних націоналістів» та «порушників спокою» (С. Теблотт) чи «брехунів» (фрази про А. Зленка. – Ю. Т.) (Дж. Бейкер) [13, с. 133], а підготовлений у 1991 р. для президента США Дж. Буша-ст. текст київського виступу трактував прагнення України до незалежності як «самовбивчий націоналізм» [2]. Саме «проросійські кола» у Вашингтоні визначали в 1990-1993 рр. «російськоцентризм» американської зовнішньої політики щодо України, розглядаючи її крізь призму інтересів Росії та характеру двосторонніх відносин між Україною і Росією. Суть американського підходу зводилась до таких тез: 1) Росія – безумовний лідер пострадянського простору; 2) незалежна Україна – явище тимчасове і перехідне; 3) незалежна Україна є потенційною загрозою безпеці США (у разі якщо вона буде володіти ядерною зброєю та балістичними ракетами). У рамках визначеного у такий спосіб курсу зовнішньої політики США щодо України було здійснено кілька істотних зовнішньополітичних кроків. Зокрема, США відверто блокували політичні та економічні контакти з Україною до ратифікації нею Договору СНО-1, Лісабонського протоколу та приєднання до Договору «Про нерозповсюдження ядерної зброї» (ДНЯЗ) [18, с. 159-160, 172]. Наслідком цього стали повна відмова України від арсеналу ядерної зброї та послаблення інших компонентів оборонного потенціалу України, значна шкода для її іміджу на міжнародній арені та економічні втрати, що пов'язані із обмеженням можливостей зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств через санкції США.

Щоправда, наявність в американському державному апараті русофільсько налаштованих кадрів робить правомірною постановку питання про причини зміни наприкінці 1993 р. – на початку 1994 р. зовнішньополітичного курсу США щодо України. До основних причин таких зрушень Є. Камінський відносить розуміння того, що із завершенням «холодної війни» ситуація в Європі ускладнилась, а Україна як держава, розташована у центрі континенту, має важливе значення; поступове наростання великодержавницьких тенденцій у політичному житті Росії; сприйняття слушності ідеї З. Бжезінського про те, що з поверненням України до складу Росії остання «механічно» стає «імперією»; усвідомлення взаємозалежності стабільного розвитку України із безпекою у Східно-Центральній Європі, інтерес до якої у США є традиційним [2]. Серед інших чинників зміни зовнішньополітичного курсу США виділяють і дії української діаспори в цій країні, які сприяли моральній та матеріальній підтримці у поліпшенні українського іміджу [18, с. 173].

У контексті вищесказаного варто окреслити інституційні механізми впливу діаспори, які створюють можливості для її впливу на формування зовнішньополітичного курсу США щодо нашої держави.

Перший з них – це використання партійних механізмів впливу на парламент, що базуються на електоральному потенціалі української діаспори. Відомо, що весь конституційний лад американської політичної системи цілеспрямовано припиняє будь-яку легальну можливість надмірної централізації влади і тим самим «шкодить ефективному та відповідальному керівництву» лідера. Тому для організації, централізації й підтримки у робочому стані «розділених гілок влади» використовується партійна політична «машина» босизму [12, с. 172]. В обмін на організацію обрання свого президента чи конгресмена партійні «машини» Демократичної та Республіканської партій готові виконувати диференційовані запити окремих громад, зокрема етнічних. І хоча найбільш ефективними лобістами своїх інтересів виступають порівняно нечисленні єврейська та вірменська громади, однак до електорату із східноєвропейським «корінням» в Америці також традиційно прислуховуються, з огляду на те, що представники народів Східної Європи традиційно концентруються у важливих під час американських виборів штатах Іллінойс, Мічіган, Пенсильванія, Огайо, Нью-Джерсі [8]. Таким чином українська громада, яка виступає як етнічно визначена група інтересів, об'єктивно претендує на участь у прийнятті державних рішень завдяки тому, що вона (починаючи від 1924 р.) є важливим виборчим ресурсом чинних політичних партій США (наприклад, Українська національна республіканська федерація визнана одним з найкращих етнічних підрозділів Республіканської партії США). Такі можливості української громади дослідники пояснюють її чисельністю: від 900 тис. (за переписом 2000 р.) до 1,5-2 млн. осіб (за неофіційними оцінками) [6]. Ці чинники також дозволяють бути обраними й активно брати участь у законодавчому процесі конгресменам українського походження (наприклад, конгресменам-лобістам Є. Іванціву та М. Савківу), з метою реалізації не лише спільних інтересів представників української

діаспори у країні перебування, але й для втілення інтересів Української Держави та її титульного етносу. З огляду на те, що Президент США не має права законодавчої ініціативи, а його участь у процесі законотворення обмежується виключно правом вето, яке може бути подолано голосами $\frac{2}{3}$ Конгресу, представники української громади (починаючи з 1959 р.) могли проводити через парламент США рішення, які стосувались української проблематики [Див.: 2; 4].

Другий механізм впливу в рамках американської політичної системи творять особи українського походження – громадяни США, що працюють в американському державному апараті (його «середній» ланці) та об'єднані з 1984 р. у т. зв. Вашингтонську групу [14, с. 6]. Втім, їх увага з 2002 р. зосереджена переважно на соціальних та культурних проблемах [4]. На нашу думку, такий акцент на вузькій суспільно-політичній проблематиці дозволив дипломатам-«русофілам» домінувати у формуванні зовнішньої політики США щодо України і ставити питання про надання переваги Росії перед Україною та готовності до поступок Росії за рахунок України в інтересах здійснюваної США боротьби з тероризмом та рухом талібів.

У цей механізм також можуть бути включені члени близьких до федеральної влади неурядових організацій. Йдеться про окремих представників діаспори, що інтегровані в загальнонаціональні громадські організації США, думка яких враховується в урядових установах при обговоренні української проблематики (з іншого боку, позиції представників Українського конгресового комітету Америки та інших етнічно-орієнтованих структур української діаспори при організації урядом США заходів, які стосуються України, традиційно ігнорують) [4]. До таких впливових членів американських НУО, зокрема, відносять А. Каратницького (спеціаліста громадської організації «Дім свободи» (Freedom House), Н. Дюк – завідувачку євразійського відділу Національного фонду підтримки демократії (NED), О. Дейчаківського – члена Гельсінської комісії, О. Мотиля – співробітника Інституту Гаррімана при Колумбійському університеті. Саме ці громадські діячі, а також державні службовці українського походження відіграли велику роль у налагодженні зв'язків між представниками української етнічної групи та урядовими колами США [9, с. 5].

Основою для функціонування третього інституційного механізму впливу української діаспори на формування зовнішньої політики США стало заснування 1973 р. Українського наукового інституту при Гарвардському університеті. Відтоді у 28-ми університетах США було створено центри українських студій, які готують фахівців з українських питань (політиків, чиновників, журналістів та науковців-експертів), які не є етнічними українцями, але в силу своєї освіти, кола інтересів та фаху зацікавлені в існуванні України та ефективних відносинах з нею, а тому спроможні впливати на прийняття політичних рішень і вироблення зовнішньополітичного курсу США щодо України [3; 14].

Водночас окремі дослідники цієї проблеми, такі як Т. Кузьо та О. Дейчаківський, відзначають, що вже у короткостроковій перспективі очікуються негативні зміни в можливостях впливу української діаспори на політичний процес у США, зокрема на її зовнішньополітичний курс. У першу чергу, через асиміляцію діаспори, конфлікти між поколіннями (останньою та попередніми «хвилями» діаспори) та зменшення мотивації діаспори до політичної діяльності після 24 серпня 1991 р. Натомість буде зростати кількість працівників, що відповідальні за формування зовнішньополітичного курсу США і зацікавлені у розвитку відносин з Україною в різних сегментах державного врядування. Ці зміни пов'язані як із процесами асиміляції американців українського походження, які внаслідок цих процесів будуть більш залученими до процесу прийняття адміністративних рішень в рамках американської концепції репрезентативної бюрократії (за якою в чиновництві повинні бути представлені всі суспільні прошарки та групи), так і у зв'язку зі зростанням кількості осіб, що підготовлені в центрах українських студій (інтерес до яких зріс у зв'язку із подіями «Помаранчевої революції» 2004 р.), а також посадовців, які працювали в Україні на дипломатичній службі (таких як Стівен Пайфер, Карлос Паскуаль, Джон Герbst, Вільям Тейлор та ін.). Таким чином, можемо прогнозувати розвиток українсько-американських відносин, в якому українська діаспора не буде відігравати такої істотної ролі, як раніше.

Висновки. Розглядаючи роль української діаспори у формуванні зовнішньої політики США щодо України, можна відзначити її значний вплив на творення законодавчої бази та моральної атмосфери двосторонніх відносин, який зумовлюється її істотною роллю у функціонуванні партійної та виборчої систем США. Водночас слід відзначити її порівняно незначний вплив на реалізацію

зовнішньополітичного курсу виконавчою владою США загалом та її окремими бюрократичними структурами, що зумовлено обмеженим впливом української діаспори на базові міністерства та відомства, і незначною присутністю в цих установах осіб українського походження. Вагомішу роль у формуванні зовнішньої політики США щодо України та східноєвропейського регіону відіграє більш численний прошарок бюрократів, що виховані впродовж 1917-1991 рр. у наукових установах, спеціалізованих на «радянських» та «російських» студіях, що має вплив на «кут зору», під яким у США розглядається українська проблематика. Збереження істотного впливу бюрократів-«русофілів» на формування зовнішньої політики США щодо України зумовлює передусім збіг інтересів Вашингтона та Москви стосовно механізмів вирішення окремих глобальних проблем. Необхідно підкреслити той факт, що наукові та навчальні заклади українознавчого профілю, створені за активної матеріальної та моральної участі української діаспори, підготували прошарок фахівців-країнознавців, що зацікавлені у розвитку ефективних американсько-українських стосунків та водночас, виходячи з позицій захисту американського національного інтересу, сприятимуть збереженню незалежної України, що буде враховуватись при розробці політичних рішень вищими органами влади у США.

1. Внешнеполитические и разведывательные учреждения США и СССР: функции и структуры (Справка) // Агентура.Ру: Библиотека Агентуры: Справочные материалы. – Реж. дост. до рес.: <http://www.agentura.ru/text/biblio/razved.txt> ;
2. Гарань О. Україна у зовнішньополітичних доктринах США / Гарань Олексій, Камінський Євген // Українська державність у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз). – К.: Політична думка, 1996. – Реж. дост. до рес.: <http://izbornyk.org.ua/ukrxx/r14.htm>
3. Гумницька Н. Омелян Прицак – автор показової моделі українознавчих досліджень у Гарвардському Університеті / Наталія Гумницька // Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «ЛП»: Публікації МІОКУ. – Реж. дост. до рес.: http://miok.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=183:2010-03-11-12-09-45&catid=27:2010-03-12-08-53-22&Itemid=48 ;
4. Дейчаківський О. Хто і як працює в Америці на Україну / Орест Дейчаківський, Тарас Кузьо // Українська Правда: Статті. – Реж. дост. до рес.: <http://www.pravda.com.ua/articles/4b1a99d9f348d/>
5. Ефремов А. Е. Структуры и концепции, формирующие внешнюю политику США / Ефремов А. Е., Серцова А. П. // Тексты докл. III-го Всеросс. социол. конгресса (Москва, 2008 г.). – Ин-т социол. РАН: Публикации. – Реж. дост. до рес.: http://www.isras.ru/publications_bank/1226136680.pdf;
6. Закордонне українство: витоки та сьогодення // Представництво України при Європейському Союзі: Діаспора. – Реж. дост. до рес.: <http://www.mfa.gov.ua/eu/ua/578.htm>;
7. Каррі Д. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посібник для всіх / Девід П. Каррі; Перекл. з англ. О. Мокровольського. – К.: Веселка, 1993. – 192 с.
8. Куркин Н. Невидимая рука Варшавы / Куркин Никита // Русский журнал: О лоббизме. – 01.12.08 10:02. – Реж. дост. до рес.: <http://www.russ.ru/layout/set/print/pole/Nevidimaya-ruka-Varshavy>;
9. Леньдъел М. О. Між Америкою і Україною. Українська громада в США як група політичного тиску / М. О. Леньдъел // Нова політика. – 1998. – №4. – С. 2-8.
10. Марушкин Б. И. История и политика. Американская буржуазная историография советского общества / Б. И. Марушкин. – М.: Наука, 1969. – 394 с.
11. Меморандум «Про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору «Про нерозповсюдження ядерної зброї» // Портал Верховної Ради України: Законодавство. – Реж. дост. до рес.: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_158&p=1263060868348_818
12. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Роберт Мертон. – М.: АСТ: АСТ ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 873 с.

13. Офіцинський Р. Політичний розвиток незалежної України (1991-2004) в аспекті європейської ідентичності (На матеріалах періодики Заходу) / Р. Офіцинський. – К.: Ін-т історії НАНУ, Ужгород: Гражда, 2005. – 468 с.
14. Піховшек В. Україна та США: співпраця політеліт чи їх взаємопроникнення? / В. Піховшек // Пік. – 2000. – №1 (36). – С. 4-7.
15. Перепелиця Г. М. Як жити відрізняючись, але в гармонії: теоретичні аспекти міждержавних відносин / Перепелиця Григорій Миколайович // Національний інститут стратегічних досліджень: Книги. – Реж. дост. до рес.: <http://www.niss.gov.ua/book/perepel.htm>
16. Риггз Ф. В. Бюрократия и конституция / Ф. В. Риггз // Социологические исследования. – 1994. – №4. – С. 88-98.
17. Хартія Україна-США «Про стратегічне партнерство» // Портал Верховної Ради України: Законодавство. – Реж. дост. до рес.: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=840_140&p=12609929_06317903
18. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: Підручник [для студентів ВНЗ] / Л. Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
19. Mapping the Global Future: Report of the National Intelligence Council's 2020 Project (Based on Consultations with Nongovernmental Experts Around the World). NIC: December 2004. – 123 p.

СЕКЦІЯ 7. ЦЕРКВА ЯК ЦЕНТР ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНЦЯ ЗА КОРДОНОМ

Галина Виноградська

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ НА ПОГРАНИЧЧІ КУЛЬТУР: НА ОСНОВІ СВЯТКУВАННЯ ОБЖИНКІВ У С. ХОТИНЕЦЬ (ПОЛЬЩА)

Об'єктивний процес зміни поколінь та розвитку сучасних способів господарювання у сільському господарстві європейських країн, зокрема Польщі та України, неминуче спричиняються до того, що одні традиції втрачають своє прикладне значення для їх носіїв і переходять у сферу компетенції етнологів, культурологів, інші зазнають трансформацій та завдяки інноваційним явищам набувають нового сенсу та призначення. І лише релігія як світогляд і Церква як її репрезентант залишаються тим стрижнем, тим основним компонентом, завдяки якому народні традиції зберігаються від остаточного їх зникнення. Водночас Церква як жива і сучасна структура активно відгукується на потреби сьогодення і бере участь у формуванні нових традицій. Для прикладу візьмемо обжинкові звичаї Надсяння, традиційні елементи яких використовуються у такому новочасному дійстві, як «Прикордонні обжинки».

Метою і завданням цієї статті є на прикладі сучасного свята, «Прикордонних обжинків», показати трансформації народних традицій на пограниччі двох культур – української та польської.

Останні п'ять років поспіль (2005-2009 рр.) у с. Хотинець, яке належить до гміни Радимно Підкарпатського воєводства Республіки Польща і яке розташоване близько 10 км від українсько-польського кордону (в районі пункту пропуску Краковець-Корчова), відбувається спільна польсько-українська урочистість під назвою «Прикордонні обжинки».

Що це таке? Це – офіційне регіональне свято на ниві культурної співпраці прикордонних Львівської області (Україна) та Підкарпатського воєводства (Польща) на рівні керівництва Львівської обласної державної адміністрації і обласної ради і відповідних органів Яворівського району та аналогічних за рівнем керівних органів з польської сторони – воєводи, уряду воєводства, вїта гміни Радимно тощо.

Чому саме тут? В Хотинці є чи не найбільша на східних польських теренах (окрім Перемишля) українська греко-католицька парафія, яку очолює отець-канцлер Богдан Степан. Український дослідник Олег Іванусів (Канада) станом на середину 1980-х рр. подав чисельність українців у Хотинці – 50 осіб [1]. За моїми опитуваннями зараз у цьому селі мешкає 40 українських сімей. До цієї парафії належать також українці-греко-католики з довколишніх сіл (Грушовичі, Глиниці, Воля Глиницька, Ніновичі, Заліська Воля, Кальників та інші).

Час проведення – найближча до свята Різдва Пресвятої Богородиці (21 вересня)неділя, оскільки саме це свято є Храмовим у с. Хотинець з давніх-давен. Тут є діюча греко-католицька церква Різдва Пресвятої Богородиці, датована 1613 р.[1]. Відреставрована у 1990х рр. і внесена до польського реєстру пам'яток дерев'яного сакрального будівництва, охороняється державою.

Програма заходу така: 11.00- зустріч на кордоні Корчова-Краківець; 11.30- покладення вінків до могили-пантеону о. Михайла Вербицького у с. Млини (4 км від Хотинця); 12.00 – Хотинець – процесія з дожинковими вінками та хлібами з костелу до церкви; 12.15 – Свята Літургія з участю духовенства гр.-кат. та лат. обряду, освячення вінків та хлібів; 14.00 – урочистий перехід з вінками та хлібами до сцени при Домі культури с. Хотинець, виступи офіційних осіб та вручення їм хлібів; 15.00 – трапеза для офіційних гостей та учасників концерту у залі Дому культури; 16.30 – концерт колективів з Польщі та України.

Чому саме «обжинки»? Що у цьому новому святкуванні є традиційне, а що інноваційне? Очевидно, при виборі свята враховувався ряд чинників:

1) **аполітичність**: обжинки – свято, яке несе загальнолюдську хліборобську ідею, без жодного політичного навантаження (на відміну від політичних акцій у селах Березка, Бахів, Пискоровичі, Малковичі та ін. у березні-травні, у Пикуличах у червні, в Явожно у жовтні).

2) **традиційність**: обжинки є традиційним загальногромадським святом як для українців цих теренів (Надсяння, Холмщини – Хотинець розташований у північній частині Надсяння, яка межує з Холмщиною), так і для поляків.

Зокрема, переселенці з с. Жмудь (Холмщина) згадують, що: «Із свят загальних всієї громади, які особливо запам'яталися, були обжинки, і храмове свято на Михайла, та святкування Різдва і Паски» [2]. Декілька спогадів з с. Малковичі (Надсяння): «Обжинки – велике свято. Було 28 серпня. Всюди на парканах дівчата прикріпляли жовто-блакитні прапорці.» « Як кінчали жати, плели обжинковий вінець... Господиня їх зустрічала і тій, що несла вінець, платила. Вінець несли до церкви. Священик кропив зілля і вінець. Потім його несли додому. Коли сіяли, то збіжжя у вінці терли і додавали до насіння» [3]... Та багато ін. Єдине, що час проведення обжинків в українців був дещо відмінний від обраного для «Прикордонних обжинків» – переважно освячення обжинкових вінків, колосся чи зерна нового врожаю відбувалося на Спаса (19 серпня) або на Успіння Пресвятої Богородиці (28 серпня). Хоча є й такий спогад з с. Жапалова біля Ярослава (Надсяння), який подяку за врожай відносить до Свята Різдва Пресвятої Богородиці: «В день осінньої Богоматері жінки несли святити до церкви квіти, яблука, колосся, й свою гарячу молитву подяки за врожай» [4].

У поляків, як знаходимо в етнографічній літературі, дожинки – «то велике господарське свято, яке відбувалося після закінчення найважливіших польових робіт. Часом поєднувалося зі святом Матки Божої Зельної [чи Квітної] [(Успіння Пресвятої Богородиці) (15 серпня)] або Севної [(Різдво Пресвятої Богородиці) (8 вересня)] [5, 6]. З матеріалів 80-х років XIX століття, які подає з околиць м. Сідлець (на пограниччі з Західним Підляшшям) Олександр Кох, довідуємося багато цікавих подробиць звичаю освячення «вінців зі збіжжя» на свято Матері Божої Зельної [7]. Зокрема щодо виготовлення та зовнішнього вигляду вінків: у кожного господаря, який наймав женців, при закінченні жнив дівчата і хлопці за тиждень до свята Матері Божої Зельної починали плести вінок. Це дійство відбувалося декілька ночей підряд (бо ж вдень треба працювати), «зі світлом і співами», як пише автор, однак з найсуворішим дотриманням норм моралі. Бо при недотриманні молоддю моральності при виготовленні вінка ксьондз міг відмовити у його посвяченні. Для надання вінку пишності брали різновид пшениці – «вусатку», оздоблювали різнобарвними вставками, образками. Вінок мав вигляд півкулі (діаметром 80-90 см) і вміщувався на великій дерев'яній підставці або на ношах. Його несли дві або й три пари дівчат. При потребі дівчат з вінком підвозили до костелу на возі, запряженому одною-двома парами коней, якого з веселощами супроводжували парубки. Дівчата заносили вінок до храму, а після Літургії, «серед співу і музики» несли до дому господаря, де урочисто йому вручали. Господар висловлював подяку і «справляв учту з музикою до ночі» [7].

Очевидно, що в організації «Прикордонних обжинок» було частково поєднано українські і польські традиції. Таким чином витворено нове святкування 21 вересня – спільні українсько-польські обжинки.

3) вересень – **тепла пора року, вільний від основних польових робіт час** – отже, всі основні дійства свята проводять на відкритому повітрі (процесії, дійства на відкритій сцені, супутня торгівля, презентація досягнень підприємств, розваги для дітей тощо).

Очевидно, врахування цих чинників і зумовило вибір проведення українсько-польського дійства саме як обжинки.

Варто звернути увагу, що основні складові «Прикордонних обжинків»: урочиста процесія, де вінки несуть дівчата у традиційному народному одязі, Літургія, урочисте вітання господаря, спільна трапеза, народні гуляння, – традиційно побутували у обох культурах. І як в польській, так і в українській традиції гучні святкування закінчення жнив відбувалися лише у тих випадках, коли у господаря працювали наймані женці (яким платили за роботу), або жнива відбувалися толокою (оплатою був почастунок з музикою і танцями). При жнивуванні силами власної сім'ї зазвичай робили тільки завершальну трапезу, але без музик [8]. Окрім вже зазначених вище особливостей щодо календарної приуроченості освячення обжинкових вінків у храмі, відмінності між українськими і польськими жнивварськими звичаями полягають ще у тому, що в українців вінок з колосся плели безпосередньо на

полі, де закінчили жнива, і урочиста процесія з вінком ішла з поля до дому господаря. Та й самі обжинкові вінки в українців здебільшого не були дуже великими, зазвичай такими, щоб одягнути на голову найкращій жниці. А у поляків, як вже мовилось, вінки плели після зведення збіжжя з поля удома у господаря, перед посвяченням у храмі. І урочиста процесія з вінком прямувала від дому господаря до храму. В українців святити вінки, чи вимолочене з них зерно, до церкви несли самі господарі.

Власне найбільш репрезентативними атрибутами обжинкового дійства цього регіону (Надсяння, Холмщини) є саме **вінки** різних форм (у вигляді хреста, каплички Матері Божої, букета, серця, орла тощо), декоровані образками, квітами, різнокольоровими стрічками, різноманітними дарами садів і городів (овочі, фрукти, горіхи). Задіяні у «Прикордонних обжинках» зразки, на мою думку, є поєднанням українських та польських традицій, оскільки за даними етнографічної літератури та за спогадами переселенців українці робили їх переважно круглої форми, а поляки їх плели значно більшими і часто у різних формах. Хоча в українців Холмщини теж побутували обжинкові вінки вигадливих форм, які не несли на голові, а на спеціальних ношах, так як і вінки у Хотинці (очевидно, це є наслідком межового розташування Холмщини на пограниччі двох культур). У процесії з вінками беруть участь українці і поляки Хотинця, а також з довколишніх (перелічених вище) сіл, кожне з яких представляє свій вінки.

Окрім вінків, у святкуванні «Прикордонних обжинків» присутній святковий **хліб**. Кожне село, що бере участь у цьому дійстві, а також українська делегація в особі представників Яворівської районної адміністрації привозить свою ошатно декоровану паляницю, яку на вишитому рушнику несе представниця тої чи іншої громади. Хліби і вінки посвячує парох або архієпископ перед церквою перед початком Літургії. Вінки ставлять на спеціально облаштовані для цього лавки біля храму, а хліби заносять усередину і кладуть на тетраподі.

Божеественна Літургія з освяченням хлібів та вінків і є головною, кульмінаційною точкою всього заходу. Точкою перетину минулого, сучасного і майбутнього. Тим стрижнем, який не дає загубитися у зовнішній атрибутиці головному сенсу традиційних обжинків – подяки людини Богові за врожай, який забезпечує хліб, і тим самим – життя.

Після закінчення Літургії хліби і вінки забирають і несуть на сцену. Вінки ставлять біля сцени, а хліби дарують «господарям» та гостям свята (архієпископові, якщо він присутній, пароху, воєводі, представнику держадміністрації, гостям – священикам латинського та православного обрядів, іншим гостям). Роль «господарів» у даному дійстві виконують місцеві староста, парох та воєвода.

Традиційно в народі (і в українців, і в поляків) посвячені вінки приносили додому і зберігали до озимої сівби. Потім зерно з них виминали і додавали до посівного. Тут ця традиція не дотримується, оскільки довелось спостерегти, що деякі вінки фігурують у даному дійстві впродовж декількох років.

Певної уніфікації на «Прикордонних обжинках» зазнала урочиста трапеза, яка відбувається у приміщенні Дому культури с. Хотинець. Страви, що ними господарі частують гостей, є притаманними для гостини з будь-якого іншого приводу як у Польщі, так і в Україні: росіл з локшиною, салат зі свіжої капусти, шніцель з картопляним гарніром, солодка випічка, кава, чай.

Традиційні народні гуляння трансформовані у концерт колективів з Польщі та України (фольклорні ансамблі, ВІА, дитячі та дорослі мішані хори, солісти-вокалісти).

Це новітнє дійство з використанням народно-традиційних атрибутів, мабуть, і залишилося б тільки карнавалом місцевого масштабу, якби не те духовне наповнення, яке досягається завдяки присутності у ньому Церкви, а саме, що важливо для українців Польщі – Української Церкви. Адже Св. Літургія – це головне дійство всього цього заходу, і відбувається воно українською мовою, що є надзвичайно важливим для самоідентифікації молодих польських громадян українського походження.

Висновок: Поряд з іншими урочистостями, які регулярно проводять українці з Надсяння, Холмщини, а саме: увічнення пам'яті жертв депортацій у багатьох селах Надсяння і Холмщини, пошанування могили вояків УНР і УПА у Пикуличах під Перемишлем, відвідини могили-пантеону о. Михайла Вербицького та інші, які пов'язані з трагічними історичними подіями, несуть важливе навантаження колективної пам'яті, таке дійство як «Прикордонні обжинки», з багатими видовищними зовнішніми атрибутами (вінки, оформлення сцени та території біля неї) та веселими розвагами, можливістю виступити на сцені тощо, є потрібним і важливим елементом зацікавлення нащадків депортованих та нащадків українців у Польщі до пізнання історії, традицій свого краю, свого родоvodu,

свого коріння. А центральна роль Української Церкви у цьому дійстві надає йому необхідної глибини і духовної наповненості.

1. Іванусів О. Церква в руїні. – Канада, 1987. – С. 240.
2. Демчук М. З історії української родини на Холмщині у першій половині ХХ ст. // Холмщина – споконвічна земля наших предків. – Львів, Сполом, 2003. – С. 106.
3. Падовська О. Церковно-обрядовий рік у с. Малковичі біля Перемишля. – Народознавчі зошити. – 2003. – Зош. 1-2. – С. 116-117.
4. Бородач В. Жапалів // Ярославщина і Засяння. 1031-1947. Збірник. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. – 1986. – С. 436.
5. Minksztym Joanna: Tajemnice obyczajow itradycji Polskih. – Poznan, Publicat S.A. – 2008. – S. 54-56.
6. Stankiewiczowa Zofia: Swieto Matki Boskiej Zielnej na Mazurah // Lud. – Lwow: Towarzystwo Ludoznawcze, 1910. – Т. 16. – S. 59-61.
7. Kosh Aleksander: Swiecenie wiencow zbozowych // Lud.- Lwow: Towarzystwo Ludoznawcze, 1898. – Т. 4. – S. 443.
8. Виноградська Г. Обжинковий вінок у контексті традиційної жнивварської обрядовості українців: генеза символу // Народознавчі зошити. – 2001. – Зош. 3. – С. 499-502.

Сергій Дорошенко

УКРАЇНСЬКІ ХРИСТІЯНСЬКО-РЕЛІГІЙНІ ГРОМАДИ ЯК СКЛАДОВА РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ФРАНЦІЇ

Багата й багатогранна соціокультурна спадщина українців вимагає уважного вивчення минулого досвіду творення різноманітних форм громадського життя, який свого часу продемонстрували представники нашої діаспори, зокрема, в країнах сталої демократії. Одною з таких країн, безумовно, є Франція.

Участь українців у розбудові добровільних асоціацій громадян цієї великої західноєвропейської країни висвітлює процес набуття нашими співвітчизниками унікального практичного досвіду інкорпорування в національну традицію розбудови демократії, цікаву й своєрідну, з огляду на а) конституційне забезпечення державою свободи особистості, б) можливість дотримання віруючою людиною на території «французького простору» християнсько-моральних релігійних цінностей.

Комплекс даних аналітичного характеру стосовно деяких важливих аспектів життя християнсько-релігійних громад українців у правовому полі Франції у ХХ столітті вже висвітлено в спогадах Івана Грицива [1, с. 124-229].

В Україні проблема налагодження колективного життя наших емігрантів, а також аналіз історичних обставин і політичних чинників їх інкорпорування в структури громадянського суспільства Франції стали об'єктом цілеспрямованих досліджень лише в останні роки [Див.: 2, 3, 4]. Це насамперед стосується історико-політичних обставин, які характеризують процес добровільного залучення до вказаного руху наших емігрантів з числа християн. Іншим завданням розвідки визначено надання короткої характеристики тих документів центральних архівів м. Києва, які ще не опрацьовані повністю і, отже, не введені фахівцями у науковий обіг [Див.: 5; 6].

Ефективність державних інститутів, спрямованих на обмеження соціального конфлікту й гасіння «природної» агресивності чинних структур громадянського суспільства забезпечено законом 1905 року (Про відділення Держави від Церкви). Політичні виміри процесу секуляризації (або, інакше, лаїцизації) забезпечено уведенням трьох принципових особливостей, які вказують на функціональність світської Держави. На думку Жака Боберо, така держава надалі а) не ставить мети забезпечення «спасіння» своїх громадян (і інших мешканців. – С. Д.), б) зосереджується виключно на втіленні «земних» інтересів останніх, в) декларує відмову від нав'язування громадянам (і іммігрантам. – С. Д.) будь-яких релігійних доктрин [8, с. 11].

Отже, громади українців інституювалися як певна спільність віруючих визначеного (християнського) віросповідання, добровільне об'єднання індивідів з метою спільного задоволення релігійних потреб людини, здійснення культових дій. Деякі громади, визначені за місцем сталого проживання наших співвітчизників, відзначалися власною структурою, прагнули набуття статусу юридичної особи, власника належного їм церковного майна. Водночас визначення за територіально-конфесійним принципом не становило обов'язкової умови входження окремого (віруючого) вихідця з території України в ту чи іншу місцеву християнську громаду (громадян Франції, інших національних груп іммігрантів).

Відкриття імміграційного поля для майже 3-х млн. вихідців з різних країн створювало оптимальні умови для спільного задоволення релігійних потреб в групах, організаціях і об'єднаннях [7, арк. 120]. І на початку ХХ ст. у Франції виникла низка українських релігійних громад. Це були кількісно різні осередки духовного життя, створені періодичними контактами між людьми спільного етнічного походження, а також конфесійно-релігійного вибору. В окремих випадках наші співвітчизники долучалися до діяльності релігійних громад французьких громадян.

-
1. Гриців І. На скитальщині. Спогади. (Із життя української діаспори у Франції. Копія історичних нарисів) / І. Гриців. – Львів: Край, 2000. – 230 с.
 2. Дорошенко С. І. Українська еміграція у Франції як суспільно-політичний феномен / С. І. Дорошенко // Вісник Львівського університету. Збірник наукових праць. Серія журналістика. Вип. 24. – Львів: ЛНУ, 2004. – С. 50-64.
 3. Дорошенко С. І. Українська діаспора в структурах громадянського суспільства Франції Третьої республіки: осмислення досвіду консолідації суспільства / С. І. Дорошенко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Вип. 16. – Львів: НУ “Львівська політехніка”, 2005. – С. 41-48.
 4. Дорошенко С. І., Пасічний Р. Я. Інституціоналізація відносин „Держава – Церква” у конституційному полі республіканської Франції як об'єкт політологічного аналізу / Рецензія на монографію Жана Боберо „Історія світськості у Франції” (Париж, 2007) / С. І. Дорошенко, Р. Я. Пасічний // Гріш і математика: Математико-економіко-соціологічний журнал. Вип. 7 / Під ред. О. С. Столярчука. – Львів-Луцьк: Видавництво Тараса Сороки, 2009. – С. 5-8.
 5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 3536: Церковна рада української православної автокефальної управи в Парижі (1927-1936).
 6. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України), ф. 269: Колекція документів „Український музей в Празі”, оп. 1: Документи і матеріали українських організацій, союзів, спілок, товариств і громад на еміграції.
 7. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 509: Книга реєстрації грошових внесків на підтримання української православної парафії у Парижі. Заяви українських емігрантів на щомісячне відрахування коштів, список членів Українського Православного Комітету в Парижі. 1925-1930 рр. – на 127 арк.
 8. Baubérot J. Histoire de la laïcité en France. 4-e éd. / Par J. Baubérot. – Paris: Presses Universitaires de France, 2007. – 127 p.

Олег Огірко

ЦЕРКВА ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Важливим чинником духовних, національних, соціально-економічних та політичних перетворень в українській діаспорі виступає Церква.

Слово Церква походить від грецького дієслова «Еклесіа» – «скликати». Церква – це братерське духовне сопричастя, а також і видима інституція (товариство всіх вірних у всьому світі), заснована Ісусом Христом, щоб продовжувати Його апостольську і спасительну діяльність між народами. Церква – це

спільнота учнів Ісуса Христа і дітей Божих, збори народу Божого, вибраного і покликаного на служіння Всевишньому. Вона – більша від релігійного братства, ширша від спілки однодумців, повніша від духовного суспільства. Церква – це спільнота людей, які покликані довершити справу і виконати заповіді Ісуса Христа. Церква є там, де є християни і священики. Церкву також називають Матір'ю християн, бо вона під час святого хрещення дає душі справжнє життя – освячуючу благодать, яка дає людині право до неба і, як духовна матір, виховує своїх вірних. «Хто не має Церкви за матір, той не може мати Бога за батька» (св. Кипріян). Вона поширює Христове вчення за допомогою проповідей, пастирських листів і навчання релігії, уділяє встановлені Христом засоби – за допомогою жертви Святої Літургії, Святих Тайн, благословення, освячення і відправи Богослужінь, та керує членами Церкви, видаючи церковні заповіді, заборони, застосовуючи покарання за великі провини (позбавлення членства в церковній спільноті).

Церквою керує Ісус Христос з неба через Святого Духа, тому називаємо Його Главою Церкви. Церква, вірна євангельській правді, іде дорогою Христа й апостолів. Вона наполегливо працює, щоб поширювати Боже слово. Вона роз'яснює та укріплює моральні засади, що впливають з природи самої людини. Кожен християнин, який прагне духовної зрілості, зобов'язаний у щирості і з любов'ю поширювати науку Христа тим, які стоять осторонь і поза межами християнства. Церква закликає своїх вірних, щоб з розсудливістю і любов'ю, через співпрацю і діалоги з представниками інших релігій засвідчували християнську віру і життя, признавали, зберігали й згадували ці моральні і духовні блага.

У Церкві розрізняємо два стани: духовний і світський. Церква учительська (єпископи) і Церква слухаюча (миряни) повинні спілкуватися у душі братерської любові та в ньому проводити діалог з Ісусом Христом. Цей діалог повинен відбуватися за посередництвом як Святої Літургії і приватних молитов, так і обов'язкових діл милосердя.

Однак у Церкві є завжди присутня небезпека тяжіння людської природи до зловживання, свідомого або несвідомого бажання домінувати над Божими прерогативами, що доволі часто спокушає одних і зумовлює розгублення серед інших. Цей недолік можна і треба долати незламністю живої віри. Господь чітко визначив межу «слабкості» Церкви, яка в екстремальних обставинах завжди проявляє силу своєї непохитності і нездоланності. Такі харизми, як непомильність і незнищимість, супроводжуватимуть Церкву аж до другого приходу Ісуса Христа.

Церква суттєво допомагає державі: навчає послуху щодо світської влади, запобігає злочинам, спонукає до добрих і високих вчинків, об'єднує народи, засновує добродійні заклади, опікується хворими, самотніми, звільненими з в'язниць, дітьми, які залишилися без батьків. Вона завжди дбала про розвиток освіти і культури, засновувала наукові заклади, священикам і монахам належить багато винаходів. Їй належить велика роль у вихованні особистості, формуванні її духовності. Їй належить виховання людини в душі милосердя, честі і справедливості, любові і надії, вірності і шанобливого ставлення до батьків, старших, малих, немічних, страху покарання перед Богом за заподіяне лихо та скоєні гріхи.

Саме Церква зберегла високу духовність українців у діаспорі: Австралії, Аргентині, Бразилії, Канаді, США, Західній Європі, де активно працювали такі єпископи, як Іван Прашко, Андрій Сапеляк, Йосиф Мартинець, Максим Германюк, Сотер Ортинський, Іван Бучко, такі священики як Іван Шевців, Василь Зінько, ЧСВВ, Юліян Катрій, ЧСВВ, Василь Прийма та багато інших. Особлива роль у цьому належить також згромадженням Сестер служебниць Непорочної Діви Марії, Сестер Василянко, Сестер катехиток св. Анни.

Оксана Сапеляк

КУЛЬТУРНО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ЖИТТЯ ПАРАГВАЙЦІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Національні меншини, в т. ч. українська спільнота в Парагваї, приречені на культурну бівалентність, навіть подвійну ідентифікацію. Ця двоїстість (парагваець українського походження) виявляється в тому, що відбувся певний поділ на сфери життя: родинне, щоденне – наповнене однією культурою, і офіційне, публічне – іншою. У щоденному родинному житті українці дотримуються тих

специфічних зразків культури, які ми називаємо українськістю, а в офіційному – виступають як члени парагвайського суспільства, інтегровані у це суспільство.

Українська спільнота в Парагваї від початку поселення в цій країні в тих ситуативних умовах, де вона опинилася у меншості, виробила певні механізми самозахисту, які дозволили зберегти етнічно-культурну самобутність, почуття приналежності до своєї групи та її культури. Базою для цього стала акцептація корінних цінностей власної етнічної групи, свідомість збереження тяглости власних традицій, пам'яті про своє історичне походження. Власне, ці механізми виявляються у приватній сфері життя, а також у деяких організованих формах всієї спільноти.

Для українців поза межами України якраз Церква, свій церковний обряд становить основу народної самоідентифікації, вирізняє серед інших груп, відділяє від «чужих» та інтегрує зі «своїми». Тобто релігійна, радше конфесійна приналежність стала тим чинником, який зберігає етнічно-культурну самобутність народу чи етнічної групи.

Наскільки взаємозв'язки між культурою і християнською релігією тривалі і багатосторонньо зумовлені, бачимо на прикладі українських громад за межами України. Без перебільшення можемо твердити: Київське християнство так глибоко вплинуло на українську культуру, що без нього українські спільноти не могли б окреслити власної тотожності. Отже, якщо йдеться про оцінку культурного рівня етнічної групи, то він перебуває в прямій залежності від того, наскільки згуртовані, як організовані церковні громади.

Релігійне життя православних українців у Парагваї започатковано із прибуттям сюди перших іммігрантів. Уже 1926 року в колонії Урус-Пукай було споруджено першу на парагвайській землі невелику дерев'яну каплицю, куди поселенці сходилися в неділі і свята помолитися.

До прибулих з Галичини греко-католиків архієпископ Іван Бучко присилає сюди після Другої світової війни отця Івана Бугеру, душпастиря, який не обмежувався виконанням обов'язкових релігійних практик. Свою місійну працю розумів також, як збереження українських традицій, матірньої мови, навчання молоді історії України. О. Бугера підготував і провів десятки національних свят і академій. Після смерті місіонера 1968 року до українців Парагваю прибув о. Йосиф Рісінгер, родом із м. Цюлпіх (Німеччина), монах чину Вербістів (Товариство Божого Слова), 1968 р. прийняв греко-католицький обряд, і з 1 квітня 1968 р. – парох церкви Введення в храм Божої Матері у м. Енкарнаціон. О. Йосиф вивчив українську мову, православний обряд, українську народну обрядовість, українські пісні, вишивку, танці. Власне, саме о. Рісінгер почав служити Святу Літургію українською мовою. Цей місіонер організував дві академії для українців усіх конфесій у Парагваї: перша присвячена українському письменникові і мислителю Іванові Франку, а друга – 1973 року – 250-літтю від народження видатного українського філософа Григорія Сковороди.

Визначною подією в релігійному, культурному, інтелектуальному житті парагвайців українського походження був приїзд 1968 року українського Верховного архієпископа і кардинала Йосифа Сліпого. За всю історію Парагваю сюди вперше завітала особа такого високого духовного сану. Тому українського архієпископа вітали не тільки українці, а все населення краю.

1970 року, через два роки після візитації Верховного архієпископа Української Греко-Католицької Церкви до Парагваю, владика Андрій Сапеляк при співучасті папського нунція архієпископа Антонія Інноценті, місцевого римо-католицького єпископа Івана Бонкінвель і українського душпастиря о. протоієрея Миколи Щербака освятив споруджений храм у м. Кармен дель Парана. Це одна з найкращих у Парагваї греко-католицьких церков, а також – найімпозантніша споруда міста, його візитна картка. Парагвайський президент генерал Хосе Естігаррїбія під час перебування у м. Кармен дель Парана на запрошення пароха відвідав український храм. Президент високо оцінив працю і діяльність української церковної громади.

1980 року до Парагваю було привезено статую Чудотворної Матері. Стараннями о. Йосифа Рісінгера статую привезли і до української церкви у м. Енкарнаціон, що свідчить про повагу римо-католицької більшості до Української Церкви й української громади. На урочистість прибули для спільної молитви не тільки греко-католики, а й православні. Чого благали парагвайці українського походження у молитві до Богоматері? То були прохання волі Україні і свободи Українській Церкві – промовистий факт рівня національної свідомості етнічної групи. Молебень до Пречистої Діви Марії служив о. Рісінгер українською мовою. У ньому взяв участь місцевий єпископ Римо-Католицької Церкви Іван Бонкінвель.

Діяльність Греко-Католицької Церкви зацікавила іспаномовний католицький журнал у Парагваї «Орентасіон», який 1982 року у різдвяному номері помістив велику статтю про українську громаду, живучість і поступ християнського українського обряду, місійну працю священників, активність мирян у церковному житті.

Величезне значення культурного й освітнього життя парагвайців українського походження – катехизація дітей, яку щороку проводять Китехитки Пресвятого Серця Ісусового в усіх українських поселеннях під час літніх різдвяних канікул. Окрім того, що дітей навчають загальноприйнятих християнських правд віри, обов'язковим є вивчення молитов українською мовою, особливостей східного обряду, колядок і щедрівок, народних пісень і танців, писання писанок, вишивання. Слід підкреслити, що катехизація проводиться з усіма українськими дітьми колоній і містечок незалежно від конфесійної приналежності їх батьків. Від 1984 до 1988 року Китехитки провели катехитичні курси для 5878 дітей і 3846 дорослих [2, с. 841]. Китехитки ведуть вакаційні школи, які відвідують і діти, й дорослі. Для ілюстрації кілька цифр: закінчили ці школи у 1984 р. 1351 дитина і 561 дорослий; 1985 р. – 1112 дітей і 800 дорослих; 1986 р. – 1183 дитини і 646 дорослих, 1988 р. – 1055 дітей і 932 дорослих [2, с. 1203].

Марія Цимбаліста (1954 р.н., мешкає на чакрі недалеко від м. Енкарнаціон) розповіла: «Нас три місяці на вакаціях учила китехитка пані Михайлина і отець Пісінгер. Вчилися танців українських, пісень, мови. Ходила кожного року, доки не віддалася. У 19 років вийшла заміж. Маю три хлопчики. Усіх посилаю на китехизм. Там вживають української мови: пишуть, читають. Ми вдома говоримо українською і іспанською мовою» [1, с. 224]. Одинадцятирічний син п. Марії справді не тільки розумів українську мову, але й вільно зі мною розмовляв.

Йдеться про те, що ступінь освіти, збереження матірньої мови, культури належать взагалі до визначників інтелектуального рівня нації, зокрема й етнічної групи. Саме завдяки у великій мірі невтомній праці Китехиток зберігається і плакається традиційна українська культура в середовищі парагвайців українського походження.

Характерним для української спільноти у Парагваї є те, що всі церковні громади цієї країни об'єднані у товаристві «Просвіта». Зенон Шостак про нинішній осередок «Просвіти» в м. Енкарнаціон каже, що це не стільки «централь товариства, скільки центр українських церков – Православної Автокефальної, Греко-Католицької і Євангельсько-Баптистської» [1, с. 125]. У Парагваї «Просвіта» – єдина громадська організація українців. Її осередки виникли із прибуттям сюди перших поселенців. Першу «Просвіту» було засновано у колонії Нова Волинь з ініціативи православного священника о. Тихона Гнатюка. В інших колоніях також почали творитися товариства. Своє завдання засновники організацій вбачали в тому, щоби плекати українські звичаї та традиції, зберігати мову. Майже кожна громада за зразком діяльності «Просвіти» у рідному краї створювали аматорські театральні гуртки, бібліотеки, школи. Особливою популярністю користувалися театральні вистави, які збирали всю громаду.

Українцям Парагваю довелося в жорстких умовах наклепів, ворожости та нападок виборювати право на існування своєї етнічної спільноти. Згуртованість українців викликала незадоволення російської еміграції, яку очолив денікінець Бутлегеров. Як нагороду за участь Бутлегерова у парагвайсько-болівійській війні уряд держави призначив його керівником українських колоній. Свою працю на зайнятій посаді він почав з агресивних акцій проти всього українського: заборонив українським поселенцям проводити збори економічного та культурного характеру, концерти і забави, закрив українську школу в Урису-Пукай, з будинку школи зняв український прапор і брутально викинув на вулицю. Однорумці колишнього денікінця вдалися до фізичних розправ: було доведено, що «п'ять трупів українських колоністів» – справа російських емігрантів [5, с. 5]. Бутлегеров, користуючись правами чиновника, представляв українців на всіх рівнях влади як комуністів, вороже налаштованих до існуючих порядків у державі.

Українці розпочали рішучий і одностайний захист свободи своєї етнічної групи. З метою самооборони було створено Український Центральний Організаційний Комітет, головою якого обрали першого українського іммігранта до Парагваю п. Іллю Падучака, секретарем – п. Івана Палятинського. Метою комітету було порозумітися з парагвайським урядом, пояснити урядовцям: а) становище українських іммігрантів у державі, б) головне ж – з'ясувати незнані для парагвайців причини негативного ставлення до них етнічних росіян та мотиви наклепів з боку шовіністично налаштованих колишніх

білогвардійців; в) домогтися офіційного дозволу на організоване громадське життя. Уряд створив спеціальну комісію для вивчення питання, піднятого українським комітетом. «Український емігрант» того часу пише: «Праця комітету мала незвичайний успіх. Делегати парагвайського уряду відвідали українські колонії, де переконалися, якою великою була московська брехня. У висліді відпали всі заборони закладати українські економічні і культурні підприємства» [6, с. 2].

Одержавши від уряду дозвіл на створення товариств, 13 червня 1937 року Організаційний Центральний Комітет скликав установчі збори. Було затверджено статут товариства й обрано першу управу Центрального товариства «Просвіта» у Парагваї. У боротьбі за створення національної громадської організації виявилася у повній мірі висока національна позиція української громади. 4 травня 1939 року осередок «Просвіти» у м. Енкарнаціон був офіційно визнаний як центральна установа товариства у Парагваї, яка розпочала активну працю в напрямі самовияву української етнічної групи у суспільстві. Першим кроком була організація 1940 року офіційної зустрічі української спільноти з президентом республіки у столиці провінції Итапуа. Один із учасників цієї події, Порфирій Антонюк, згадує, що президент генерал Хосе Естігаррібія «зі своїми генералами поїхав на колонію Нова Волинь, що на ній проживали наші люди. Коли президент Естігаррібія в'їжджав до міста, то наші українці стрінули його. Один з українців убрався у отамана. Його довгі вуса надавали йому вигляд справжнього провідника. Він їхав на білому коні. За ним їхали молоді відібрані хлопці у вишитих українських сорочках та сивих шапках. Вони також їхали на конях». При цьому виконувався козацький марш. І далі очевидець кількома штрихами малює картину, яка створює зриме уявлення про тодішніх українських поселенців парагвайських колоній: за «козаками» верхи на конях «тягнулися каравани українських господарів з вибраними кінями та надзвичайно гарними возами. Вози були застелені прекрасними ряднами, а на них сиділи гарно прибрані господині» [3, с. 7]. Українська громада приготувала для високого гостя обід, меню якого складалося із національних українських страв. Це був перший формальний акт на рівні найвищих урядових інстанцій самовияву української спільноти у парагвайському суспільстві, який продемонстрував її згуртованість, працьовитість, матеріальну забезпеченість та підприємливість.

Важливим завданням для просвітян було спорудження власного Народного Дому. Саме в «Народних Домах приміщувалися читальня-бібліотека, рідна школа, дитячий садок, в них відбувалися всі свята: ялинка, спільне свячене... відбувалися національні свята. Народні Доми давали змогу зберігати наші традиції та звичаї. Тут влаштовувалися весілля, христини, погребові церемонії» [4, с. 247]. 1952 року започатковано спорудження дому «Просвіти». Один з учасників будівництва твердить, що кожний українець почувався зобов'язаним вкласти свою працю: «Ніхто не наймав муляра чи столяра. Сьогодні працював той, завтра – той. Матеріали підвозили також самі возами, бо ще не було машин» [1, с. 124]. 1957 року до 20-ліття заснування «Просвіти» у Парагваї було завершено будівництво власного дому товариства, який освятив отець Іван Бугера. 1971 року «Просвіта» придбала у м. Енкарнаціон ще одну земельну ділянку, на якій споруджено спортивний комплекс для молоді. Через два роки українське товариство вже мало змогу розпочати будівництво нового дому «Просвіти» в Енкарнаціоні.

Нині в домі «Просвіти» постійно людно: три рази на тиждень проводяться заняття з дітьми, двічі на тиждень збираються дорослі. Дім використовується і для комерційних цілей: у вихідні (субота, неділя) зали здаються в оренду «чужим людям» для проведення весілля, ювілеїв.

Українська «Просвіта» Парагваю не обмежувалася у своїй діяльності рамками української громади. Вона постійно і наполегливо включалася у громадське життя краю. Скажімо, 1960 року українці заманіфестували свою участь у фестивалі, що його організував місцевий клуб у м. Енкарнаціон «Сан Хуан». На фестивалі українці виявили високий рівень згуртованості у представленні перед населенням провінції української пісенної і танцювальної культури. Просвітяни постійно знайомлять усе населення з історією України, розміщуючи статті у місцевій пресі. Управа «Просвіти» знайшла доволі доступний спосіб поширювати серед населення знання про Україну, її історію та культуру, використовуючи радіопередачі. 30 вересня 1963 року відбулася перша радіотрансляція української музики та пісні, а також коментар про українців у Парагваї. Відтоді постійно проводяться радіопрограми, в яких поряд з українською музикою та піснями подаються важливі події життя української громади, оголошення про Богослужби в українських храмах, а також реклама продукції українських промисловців та українських крамниць. Традиційним стало на парагвайському радіо під час Різдва свят звучання українських колядок та щедрівок з відповідними коментарями.

Від 1973 року постійно виходять друком кольорові брошури іспанською мовою «Prosvita Cultura» en la Republika del Paraguay», в яких подається широка інформація про історію поселення українців у Парагваї, історію України, товариства «Просвіта» та його діяльність, відомих особистостей українського походження.

Просвітянам насамперед ішлося про те, щоб виокремити й утвердити в цій країні свою етнічну групу. З цією метою 1974 року провід «Просвіти», головою якої тоді було обрано п. Степана Худика, звернувся до місцевих органів влади столиці провінції Итапуа м. Енкарнаціон з проханням назвати одну із її вулиць «Україна». Саме тоді міська управа запланувала побудувати в центрі міста новий парк із «Площею Зброї» у ньому. Голова міста запросив «Просвіту» взяти участь у реалізації цього плану. Українське товариство погодилося фінансово підтримати проект з умовою, що на цій площі буде споруджено пам'ятник Великому Українцеві – Тарасові Шевченку. Міська влада погодилася з цими умовами.

Завданням «Просвіти» Парагваю було залучення до урочистостей відкриття пам'ятника Тарасові Шевченку щонайширшого кола парагвайського суспільства. **Шевченківські святкування у Парагваї** – подія, яка демонструє не тільки активність «Просвіти», а насамперед високий рівень свідомості українців, нечисельна громада яких впевнено утверджувала себе як окремішню етнічну групу в країні. 15 листопада 1976 року муніципальний уряд м. Енкарнаціон видав розпорядження про «Тиждень українців в Енкарнаціоні». Протягом семи днів українська громада організовувала виступи, концерти, радіопередачі про історію України та історію поселення українців у Парагваї.

Працювала також виставка української народної кераміки та вишивки. Треба сказати, що вишивка у Парагваї – дотепер популярне й улюблене заняття українських жінок. 1999 року під час відрядження у багатьох домівках я застала жінок за цим заняттям. Кульмінацією тижня стало 19 листопада 1976 року – день відкриття пам'ятника Тарасові Шевченку. Акт посвячення виконали митрополит Української Автокефальної Православної Церкви Мстислав Скрипник та єпископ Української Греко-Католицької Церкви Єфрем Кривий за участю всього духовенства обох конфесій. У посвяченні взяв участь президент Парагваю генерал Альфредо Строснер, який власноручно здійснив відкриття пам'ятника українському поетові. Зрозуміло, настільки високий представницький рівень святкування «Тижня українців» значно підніс престиж української етнічної групи як серед населення столиці провінції Итапуа, так і всієї країни загалом.

Не менш важливим напрямом діяльності «Просвіти», ніж праця на утвердження своєї етнічної групи в соціумі, було те, щоб зберегти її (етнічну групу). Цьому сприяла висока свідомість українців: кожна українська родина вважала своїм святим обов'язком виділяти частину прибутку на церковно-громадські потреби. Саме тому відносно невелика етнічна група зуміла побудувати свої храми, народні доми, утримувати священиків та учителів, влаштовувати грандіозні за мірками Парагваю свята та виставки. За свідченнями респондентів, українське товариство – найактивніше серед усіх організацій етнічних меншин: німців, японців, корейців.

Гордість парагвайської «Просвіти» – розвиток спорту. Є своя футбольна команда, яка чотири рази вийшла переможницею у змаганнях на державному рівні: 1987 р. зайняла друге місце, і поспіль три роки – 1995, 1996, 1997 – перше.

Із проголошенням відновлення незалежності України просвітяни звернулася до міністра закордонних справ Парагваю з пропозицією визнання Парагваєм держави Україна. Відтак 1 квітня 1992 року Парагвай оголосив про визнання України. Цей день для парагвайців українського походження став особливим святом: відтоді кожного року проводяться масштабні культурні акції. Українці Парагваю одностайно твердять, що головне їх завдання і політика – громадське життя: допомога один одному. Різноманітні форми діяльності (виставки, концерти, радіопередачі, академії, спорт, ріфас тощо) спрямовані на: а) утвердження етнічної групи в соціумі, її авторитет; б) цементування і збереження групи; в) морально-релігійне здоров'я; г) трансмісію цінностей етнічної групи: українських церков, традицій, обрядовості, мистецької культури; д) глибокого зв'язку з історичною Батьківщиною.

-
1. Архів Інституту народознавства НАН України. – Ф. 1, оп. 2, од. зб. 459 (Матеріали наукового відрядження с. н. с. відділу етнології сучасності Оксани Сапеляк). – 554 а.

2. Блажейовський Д. Київська Вселенська Церква у діаспорі (1751 – 1988). – Т. 2. – Львів: Каменяр, 1999. – 1336 с.
3. Антонюк П. Шлях до правди // Євангельська зірка. – 1961. - № 33 – 34. – С. 7 – 10.
4. Данилишин М. Українці в Аргентині. – Буенос Айрес, 1979. – 392 с.
5. Український емігрант. – 1930. – Ч. 16.
6. Український емігрант. – 1937. – Ч. 2.

Ігор Худик

УКРАЇНЬКА ЦЕРКВА В ДІАСПОРІ – ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНЬОГО

За висловом одного із істориків українознавства, українці при поселенні на нових теренах найперше намагались облаштувати своє духовне життя. Не маючи часто власного житла, спочатку зводили каплицю для спільного Богослужіння. Саме ця особливість є певною нашою характерною рисою. І риса ця є нашим надбанням і багатством, а не навпаки, як це дехто намагається потрактувати в сьогоднішньому секуляризованому світі. Це ми повинні розуміти і з цього користати. Історія не один раз доводила, що справжнього розквіту і успіху досягали народи, які мали тверду віру, високу мораль, мужність, єдність і повагу один до одного. І навпаки – упадок духовності, а за нею моралі, завжди був передвісником занепаду всіх держав та імперій в історії людства. Багато відбулось дискусій про роль релігій і християнства зокрема в становленні сучасного світу. Скільки їх ще буде?.. Але тут хочеться згадати просте, лише те, що коли йдеться про питання виняткової довіри – справи, які вимагають особливої порядності і чесності, і віруючі і невіруючі люди завжди схильні звертатися саме до віруючих, а справді віруючі люди набувають свій кредит довіри через реалізацію своїх поглядів в щоденну практику життя. Здається, це своєрідні робочі бджоли, на яких ще тримається наша Земля. Багато скептиків тут згадують про згіршення й упадку в історії Церкви. Так, на жаль, це було й буде. Дві природи у Церкві є, одна з них – наша грішна, людська, але хіба чогось поганого нас вчить Христос?.. Не книжка погана – ми, учні такі!..

Парохії українців у діаспорі виникали майже одночасно із прибуттям перших іммігрантів у кінці XIX ст. Прицерковне життя було і по сьогодні залишається осередком громадського і культурного життя, одночасно це все було своєрідним каталізатором процесу певного національного самоусвідомлення українців, тодішніх русинів, чи пізніше рутенців. Я не хочу забирати час на детальний екскурс в минуле, це можна почерпнути з багатьох джерел, зокрема з інтернет-видань Вікпедії, але неможливо не наголосити на тому, що імміграції різних хвиль вдалося зробити в самоорганізації свого побуту на чужині неймовірно багато. Це був своєрідний вибух розквіту національно-громадського, політичного, духовного, науково-мистецького, спортивного життя, який не можна собі уявити на території самої України, чи то колишньої поневоленої, чи тепер вільної. Наші попередники спромоглися розбудувати величаві церкви, музеї, банки, школи, створити чисельні професійні, наукові товариства, репрезентувати одні з найкращих хорів Америки, плекаючи рідну культуру в чисельних театрах і танцювальних колективах. Друкували журнали, газети, українська мова лунала в ефірі. Наші попередники могли брати активну участь у житті самої країни поселення і водночас висилати мільйонні допомоги гнаним військовим лихоліттям братам. Український павільйон на Світовій виставці «Поступу» 1933 р. в Чикаго відвідало понад 1 800 000 відвідувачів, і це була єдина виставка, не спонсорована урядом країни, яку представляла, тому що його просто не існувало на той час... Діаспорна громада активно і своєчасно реагувала на події, що відбувалися на Батьківщині, часто залишаючись єдиним місцем, де могла жити і творити українська душа. Майже всі ці заходи були пов'язані із церковним, парафіяльним життям громади. Їдучи сюди на конференцію, я переглядав видання «Українці в Чикаго і Ілліной в тисячоліття Хрещення України» під редакцією Марії Маркусь. Це збірка цікавих праць, в якій досить об'єктивно поданий життєпис Української громади в Чикаго. Поринувши в минуле, можемо провести багато аналогій із сьогоденням. Наші попередники, незважаючи на вагомі досягнення, теж мали багато конфліктних ситуацій і, як не прикро, саме на конфесійному ґрунті. Так як і ми, жили постійною надією на повернення додому (самоосвітні гуртки 20-х років, де засвоювались професії для розбудови майбутньої України, військові та летунські корпуси 30-их, де проводились професійні військові вишколи «гетьманської Січі» – тоді над Чикаго кружляли літаки під назвою «Україна»,

«Львів» та «Київ»), старше покоління завжди турбувала проблема асиміляції молоді... Їх ділили вікові, політичні, релігійні відмінності, але, незважаючи на численні конфлікти, що є, на жаль, знаменно-спільною українською рисою, наші попередники, виглядає, були значно активніші за нас – новітню, так звану 4-ту (економічну) хвилю еміграції. Видається, тут мають певне значення умови, обставини і мотивація дій кожної хвилі зокрема. Окрім природної потреби гуртуватися з близькими людьми «по духу і крові» в новому і чужому середовищі, ностальгією за рідним краєм, кожен хвилю відрізняли якісні і кількісні характеристики іммігрантів, а також – поставлені цілі і методи їх досягнення. Характерним є і те, що майже всі сплески активної діяльності, як і, зрештою джерелом існування і підтримки вже існуючих організацій і інституцій були нові вливання наступних хвиль еміграції. Це виглядає додатковим аргументом досить песимістичної думки, що будь-яка еміграція приречена на повну асиміляцію, це лише питання часу. Але поки що із такого досить невтішного майбутнього краще повернемося у сьогоднішню реальність.

За деякими даними, сьогодні у світі поза межами України проживає від 10 до 17 мільйонів українців, деякі дослідники ці цифри подвоюють. За даними Національного статистичного бюро «Сенсус» (програма Дослідження Американського Суспільства – ДАС), за 2006 р. кількість осіб українського походження у США нараховує 961 113 осіб, що у відсотковому співвідношенні є 0,3 % до загальної кількості населення країни. Але, за приблизними оціночними даними діаспорних джерел, сьогодні у США мешкає від 1,5 до 2 мільйонів українців.

Станом на 2000 р. найбільше українців проживало у штатах: Нью-Йорк – 148 тис. 700 осіб (0,8 % від загальної кількості населення штату), Пенсільванія – 122 тис. 291 осіб (1 %), Каліфорнія – 83 тис. 125 осіб (0,2 %), Нью-Джерсі – 73 тис. 809 осіб (0,9 %), Іллінойс на 5-тому місці – 47 тис. 623 осіб. Дальше ідуть Огайо – 47 тис. 228 осіб (0,4 %), Мічиган – 46 тис. 350 осіб (0,5 %), Флорида – 42 тис. 754 осіб (0,3 %), Вашингтон – 30 тис. 57 осіб (0,5 %), Коннектикут – 23 тис. 457 осіб (0,7 %). Виходячи з цього, можемо сказати, що в Чикаго і околицях проживає біля 30 000 українців.

Православні в цій місцевості свої духовні потреби задовольняють в дев'яти православних парафіях, найбільшими з яких є Парафія Св. Андрія Первозванного Української Православної Церкви Київського Патріархату – близько 120 родин, катедра св. Володимира та церква Свв. Петра і Павла Української Православної Церкви в Америці – приблизно по 60 родин кожна, та парафія Св. Покрови Української Автокефальної Церкви (Соборноправної) – біля 45 родин. При кафедрі Св. Володимира діє велика суботня українська школа. Недавно появились дві молоді парафії: Св. Трійці в Бенсенвіл УПЦ в Америці та парафія Св. Юрія Переможця в Вілінгу УПЦКП, їх парафіянами стали в основному новоприбулі, які починають розбудовувати культурно-освітнє життя своїх парафій.

Греко-католицька єпархія Св. О. Миколая, осідок, якої є в Чикаго, налічує до 43 парафій в північно-західних штатах, з 12 000 вірних. В Чикаго і околицях є 11 греко-католицьких парафій. Недавно парафія Св. Миколая відсвяткувала свій столітній ювілей, сьогодні вона налічує близько 600 родин, при парафії існує щоденна українська школа, яка, проте, переживає не найкращі фінансові часи. Швидко сьогодні росте парафія Св. Йосипа Обручника і на сьогодні налічує понад 800 родин, в основному новоприбулі, при церкві зусиллями 4-тої хвилі, зокрема при сприянні УГО «Помаранчева хвиля» створено драматичний театр «Гомін» і дитячу театральну студію «Диво», молодіжний танцювальний ансамбль «Вишиванка», працює тут також школа бойового гопака ім. Івана Нечая, ведеться катехитичний гурток. Але найбільшою на сьогодні є парафія Свв. Володимира і Ольги, яка постала в 1968 році з благословення Блаженішого Патріарха Йосипа Сліпого під час відвідин ним міста Чикаго. А вже через 5 років, 20 травня 1973 р., Патріарх Йосиф посвятив цей храм і надав йому титул «Собору». Сьогодні це – чи не найбільша парафія західної півкулі. Характерним є те, що це одна із небагатьох греко-католицьких церков в Америці, яка притримується старого календаря, святкуючи разом з Україною і всім православним світом, богослужіння тут відбуваються виключно українською мовою. Станом на 1 грудня 2009 р. парафія налічувала 1628 родин. Я як член цієї парафії дозволю собі трошки більше розповісти про неї. Парафія Святих Володимира та Ольги від самих початків стояла на захисті української громади від асиміляції та втрати своєї ідентичності. Одним із середників у цій праці є парафіяльний Культурний осередок. У 1988 році було завершено будівництво цього комплексу. На згадку про Тисячоліття Християнства в Україні біля цієї будівлі в 1989 році було закладено пам'ятник Святому князю Володимирі Великому та Святій княгині Ользі. Увесь цей комплекс став центральним пунктом в українській околиці міста Чикаго – пунктом об'єднання усієї української громади. В Культурному Осередку мають місце наші припарафіальні організації, мистецькі одиниці, наукові інституції,

професійні та народні установи. Серед них найбільш знаними є «Балетна школа Громова», благодійний фонд «Українського Католицького Університету», представництво «Українського Конгресового Комітету Америки», наукове товариство «Українська Енциклопедія», «Лікарське Товариство» та інші. Тут серед рідної атмосфери часто збирається наша українська громада на усілякі прийняття та імпрези. Український Культурний Осередок при парафії Свв. Володимира та Ольги повстав завдяки людям, які думали про майбутні покоління та про потреби Церкви та громади. Це є конкретним виявом нашого прив'язання до віри, до ідеалів великих церковних мужів ХХ століття: Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького та його послідовника Блаженішого Патріярха Йосифа Сліпого. Парафія видає місячник «Церковний Вісник», кожного вівторка виходить в ефір із своєю радіогодиною. Останнім часом відновив роботу катехитичний гурток для дорослих «Дорога до Емануїлу», та для дітей 3-4 р. «Ідемо до Бозі». Також кожного року діє клас для приготування до Першої Сповіді і Урочистого Причастя. Зусиллями референтури молоді і братства Св. Андрея відновила роботу крамниця з продажу релігійної літератури. Тут діє також братство Св. Михаїла і Свв. Бориса і Гліба. Велику фінансову допомогу парафії надає сестрицтво Покрова Пресвятої Богородиці.

Із протестантських церков найчисельнішими є Баптистські церкви, до яких відносяться і Християни Віри Євангельської та П'ятидесятники. Ці церкви останнім часом теж динамічно розвиваються. Незважаючи на певні непорозуміння і тертя, які виникли останнім часом між православними церквами, загалом релігійне життя є досить злагодженим і спокійним. Багато громадських акцій проводяться церквами різних конфесій спільно. Між деякими церквами налагоджені досить тісні контакти, як-то, наприклад, між вищезгаданим греко-католицьким Собором свв. Володимира і Ольги і православним Собором св. Володимира, де традиційно проводиться «День дружби» 21 вересня, в празник Різдва Богородиці. Щороку Українсько-Американська Федеральна Кредитова Спілка проводить щорічні святкові зустрічі з українським духовенством Чикаго та околиць, де зустрічаються релігійні провідники всіх християнських церков.

Нещодавно УГО «Помаранчева Хвиля» традиційно провела «Свято Героїв». Цього року ми вирішили присвятити його нашим духовним героям – Українським Церквам-страдницям, які зазнали гонінь і переслідувань за віру в Бога і вірність своєму народу. Оскільки йшлося про УАПЦ Митрополита Василя (Липківського) та УГКЦ, то ми мали нагоду святкувати разом з представниками обох гілок Церкви. Головним доповідачем був добре знаний всім нам віце-ректор УКУ, політв'язень, співзасновник Української Гельсінської Групи та Української асоціації «Міжнародна амністія», Президент Інституту Релігії і Суспільства УКУ, п. Мирослав Маринович. Зібрані кошти пішли на розбудову УКУ, до речі, всі кошти від своєї діяльності УГО «Помаранчева Хвиля» виділяє на благодійні цілі. Минулого року з цією метою було виділено понад 12 тис. доларів, значна частина цих коштів пішла на закупівлю масок і медикаментів для боротьби з епідемією грипу в Україні. Детальніше про наші заходи можна довідатись на www.orange-wave.com. Майже всі громадські організації в той чи інакший спосіб пов'язані з парафіяльним життям. Характерним є те, що, як і сто років тому, наші церкви в діаспорі залишаються яскраво вираженими осередками громадської і культурної діяльності громади. Це не зовсім є характерним для інших національних груп в діаспорі, зокрема російськомовної. Це є дещо відмінним і від життя парафіяльних громад в Україні, де членство не є обов'язковим і храми будуються і утримуються в основному на добровільних датках. В даному випадку є позитив у тому, що ця ситуація спонукає священників, настоятелів до доброї проповіді, до власного внутрішнього духовного зросту, бо від цього часто (особливо в містах, де є можливість певного вибору) залежить дохід парафії. Дещо по іншому виглядає ця ситуація на поселеннях. Якось незвично новоприбулим емігрантам з України привикати до членства в парафії, до зобов'язань по виплаті членських внесків, до певної міри відповідальності за життя своєї парафії. Ці речі мають свої позитивні і негативні моменти, які мають вплив на духовний стан людей. Потрібно розуміти, що країни поселень мають цілком інший підхід до провадження життя будь-яких згромаджень, зокрема фінансово-господарчих справ. Та й, зрештою, дуже відмінні поки що фінансові витрати на утримання церков в діаспорі. Для прикладу, річний бюджет парафії Свв. Володимира і Ольги в середньому складає біля мільйона доларів, значна частина цих коштів іде на сплату податку на землю і нерухомість, страхування, направу і розбудову парафії. Тобто фінансові питання в діаспорі є дуже болючими і непростими. Така актуальність матеріальної складової до певної міри негативно впливає на першу і основну функцію Церкви – турботу про духовний зріст вірних. Незважаючи на те, що деякі церкви намагаються виправити цю ситуацію, запроваджують чи

відновлюють катехетичні гуртки, провадять реколекції, виглядає, що цього недостатньо – лише 2 гуртки по 10 чоловік на все Чикаго та околиці!... Є велика необхідність посилення, і поглиблення цієї роботи. Нам всім – і дорослим, і дітям – бракує простих елементарних катехетичних знань, тому що основною частиною сьгоднішніх парафій є емігранти 4-тої хвилі або їхні діти. А люди мого віку чи старші, які виховувались в радянському суспільстві, зазвичай мали брак релігійного виховання. Наша віра, на жаль, часто зводиться до формальної обрядовості, ідучи за формою, ми губимо внутрішній зміст. Похрестити, повінчати, поховати..., посвятити Паску, гучно відсвяткувати (дехто це робить вже в Великодню суботу) і часто не розуміти елементарної символіки цієї Паски. Для прикладу, в наш Собор Св. Володимира і Ольги на посвячення Пасок в Великодню суботу приходять від 3 до 5-ти тис. людей, і далеко не всі з них відвідають на другий день Великодню Святочну Службу... А кількість тих, що постійно відвідують богослужіння, становить зазвичай десяту частину від вищесказаних цифр. Видається, якщо б сьогодні пройтись по наших церквах і провести тестування на знання елементарних базових катехетичних знань, результат був би досить невтішний. А ще признаймося, скільки з нас і як часто читає Святе Письмо?, а воно зараз є майже в кожній хаті. Відвідування Церкви, на жаль, часто зводиться до звички, традиційності, інколи для того, щоб просто зустрітись і поспілкуватись. Все це на чужині є необхідним і потрібним, але це не повинно виходити на перший план. Зазвичай на обряд хрещення в храм приходять батьки, дідусі бабусі, якщо є від сили 5-10 чоловік, а в ресторани – ми побачимо 50-100 гостей, які вважають себе християнами!.. Одного разу нас запросили добрі знайомі на хрестини, на жаль, ми з дружиною були в цей день зайняті іншими клопотами і я висловив жаль, що не зможемо прийти на забаву, але на головну частину, в Церкву – обов'язково прийдемо. Наші знайомі були дуже розчаровані – для них головне було в ресторані!.. Видається, що навернення нашого народу до християнства не закінчилось із Володимировим хрещенням, а триває й досі. Вже друге тисячоліття ми, такий побожний християнський народ, вперто тягнемо за собою шлейф язичництва, яке проростає в новітніх псевдохристиянських поглядах і вченнях, численних «забобонах» і марновірствах, знахарських і окультних практиках, дуже часто «зіграних» на псевдопатріотичних нотах. Модними і поширеними залишаються своєрідні суміші християнства та язичницької міфології, які безневинно виникають серед розбурханого інформаційного моря сучасного світу. Брак загальної релігійної свідомості є досить відчутним. Для прикладу, в чиказькій громаді є зараз дві україномовні газети, «Українське слово» та «Час і події», обидві нагороджені орденом Рівноапостольного князя Володимира II і III ступеня відповідно, який розміщений на титульній, першій сторінці, а під ним нижче розміщена реклама гадалки Сарі із цінником на всі види послуг. Газети справді дають багато патріотичної і релігійної інформації, але все це впереміжку із рекламою магів, жриць, контактерів з космосом, гороскопів і т.п. Власники і редактори газет не вбачають нічого поганого в діяльності ворожок, окрім цього, реклама приносить дохід. Священники теж мовчать, розводячи руками, мовляв, що ми можемо зробити – газети не є релігійні, не потрібно на них звертати увагу, роблячи їм своєрідну антирекламу. Але кому і яку рекламу робить висока церковна нагорода на титульній сторінці кожного номера!?. Ці газети розбираються під церквами після Богослужінь, і багато несвідомих християн, помолившись, із «чистою совістю» ідуть вирішувати свої проблеми до ворожок, не вбачаючи в цьому нічого суперечливого і поганого. Мовчить церква, мовчить громада – бізнес процвітає, дарма що ціною тяжкого гріху – порушенням першої заповіді Божої!... Злочинна байдужість приносить свої плоди. Багато людей через згіршення і зневіру відходять від церкви. Статті з цього приводу можна подивитись на веб-сторінці УГО «Помаранчева Хвиля». До речі, 14 квітня цього року у ВР був зареєстрований законопроект заборони діяльності вищезгаданих екстрасенсів, ворожок і магів, який підтримали як опозиційні, так і провладні партії, навіть двоє комуністів брали участь у його розробці... То невже сьогодні в Україні комуністи є більш релігійно свідомі, ніж віруючі християни? Поверховість і формалізм вимальовують дуже песимістичні картини майбутнього не тільки релігійного, а й громадського життя діаспори. Особливо в цьому зматеріалізованому суспільстві, де матеріальний достаток провокує духовний упадок людини. Нам дуже бракує знань, порад, підтримки, доброго і сміливого слова. Щоб не відлякати прихожан, священники не хочуть акцентувати увагу на болючих і непопулярних моментах про дошлюбну чистоту, подружню вірність, обов'язок відвідин недільних Богослужінь, Сповідь як необхідну умову гідного Причастя Святих Тайн і т. п. Тут, напевно, як і в Україні, бракує добрих священничих покликань. Але звідки їм братись, адже Шептицькі і Сліпі народились не в духовній пустці. Вони народились у краї, де люди тисячами ходили на прощі. Важко уявити собі, що в Америці молодь може іти по 50, 100 км. на прощу,

знаючи, що їх там чекає не пиво й дискотека, а молитва і сповідь. Нам потрібно більшого контакту із парафіями України, де є розвиток духовного життя. Є в планах запросити на нашу єпархію, можливо парафію з молодих монахів, які б на прикладі власного життя звернули увагу молодого покоління на духовний сенс життя. Плануємо взяти участь в екуменічних зустрічах християнської молоді ТЕЗЕ. Бракує також доступу до інформації науково-релігійних ресурсів, обміну електронних баз даних. Бракує також співпраці між різними хвилями еміграції. Адже своєрідне несприйняття відчувається не тільки у віковому аспекті, дуже мало співпраці між представниками новоприбулої еміграції і молодим поколінням, вже народженим в еміграції, це вже питання відмінності світосприйняття, цього важко позбутися, але це з доброю волею можна вирішувати і приходити до порозуміння.

Нам потрібно усвідомити, що церква і миряни – це невіддільні речі, і відповідальність за упадки і піднесення є взаємною. Парафія варта свого настоятеля, як і народ короля. Будьмо свідомі цього. Церква завжди виступала гарантом доброго виховання, стрижнем моралі і духовної гармонії людини, запорукою розвитку суспільно-громадського життя того чи іншого народу. А при потребі ставала на захист і збереження національної ідентичності, культури і традиції, духовних надбань своїх вірних, збагачуючи цим різноманіттям загальнолюдську картину буття. І неправильно казати, що краще б нашим попередникам було банки, а не церкви будувати. Звичайно, якісь межі доцільності повинні бути, але що для нас важливіше – порядна і совісна людина чи успішна, багата, підступна й продажна?.. Здається, всі наші сьогоднішні проблеми в Україні, та й у світі загалом, полягають у браку порядних і відданих людей, які, прийшовши до влади, готові скромно й жертвовно служити своєму народу. Актуальність цього питання повинна всіх нас спонукати до нелегкої і жертвовної праці, не оглядаючись і не очікуючи швидких результатів – можливо, їх колись оцінять наші нащадки. Але й це неважливо – матерія в матерію повернеться... Важливим є не марно прожити життя – життя, яке веде до Бога.

СЕКЦІЯ 8. ЛЕМКИ ЯК СКЛАДОВА СВІТОВОГО УКРАЇНСТВА

Василь Андрійцьо

НІНА МАШКЕВИЧ (ПЕВНА) — АКТОРКА РУСЬКОГО ТЕАТРУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» В УЖГОРОДІ (1921–1929 РР.), ПЕРШОГО ПРОФЕСІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ НА ЗАКАРПАТТІ

Мистецька доля Ніни Машкевич (Певної) тісно переплелися з долею Руського театру, чітко віддзеркалює складний процес становлення українського театру на Закарпатті на шляху від аматорства до професіоналізму, його творчий злет під мистецьким керівництвом Миколи Садовського (1921–1923 рр.) досягнення європейських верховин за часів Олександра Загарова (1923–1925 рр.), боротьбу за виживання та виходу з фінансової і творчої кризи за часів мистецького керівництва Миколи Певного та Федора Базилевича (1925–1927 рр.).

Використані автором статті, газетні рецензії, театральні програми й афіші, що зберігаються в Закарпатському краєзнавчому музеї (Книга надходжень (КН) – 32/347, арх. 14/963, КН – 32/348, арх. 14/964, КН – 32/349, арх. 14/965) як частина архіву Юрія Шерегія, як основа написаного ним «Нарису історії українських театрів Закарпатської України до 1945 р. (Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Пряшів – Львів, 1993 р.), домашнього архіву Гната Ігнатовича, Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО) Ф.72, ОП. 2, Од. 3б. 5, засвідчують, що Ніна Машкевич (Певна) – різнопланова акторка.

Творчий шлях Ніни Машкевич на теренах Срібної Землі розпочався концертними виступами у складі частини Української Республіканської капели, яка 11 липня 1920 р. прибула в Ужгород, зорганізувалась у музично-драматичне товариство «Кобзар» і в кінці цього ж місяця успішно дала свої перші концерти.

Саме в цей час при товаристві «Просвіта» діяв драматичний гурток, що мав у своєму репертуарі «Наталку Полтавку» І. Котляревського і «На перші гулі» С. Васильченка, з якими виступав в Ужгороді й Мукачеві.

Ідея створення професійного театру в Ужгороді належить голові товариства «Просвіта» Юлію Бращайкові. 23 вересня 1920 р. на засіданні Головного віділу «Просвіти» він «подає під дискусію справу оснований сталого театру» [1, с. 92].

Спочатку орієнтація «Просвіти» була на спільну діяльність власного драматичного гуртка з чеським товариством «Сокіл», де діяла розгалужена сітка драматичних і музичних колективів. Однак після успішних спільних виступів драмгуртка «Просвіти» і «Кобзаря» з виставами «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького, де Ніна Машкевич виконувала роль 1-ої дівчини, та драми «Ясні зорі» Б. Грінченка орієнтація Головного віділу на створення сталого театру була спрямована на бік музично-драматичного товариства «Кобзар».

Засоби масової інформації сприйняли спільний виступ драмгуртка «Просвіти» і товариства «Кобзар» як зародження сталого театру. «Ми свідомі ваги такої національної інституції як театр, тому радо вітаємо його уродини й зі щирого серця желаємо йому, щоб він якнайскоріше приступив до праці» [2].

2 грудня 1920 р. «Кобзар» та драмгурток «Просвіти» знову показав в Ужгороді «Наталку Полтавку» І. Котляревського та «Вечорниці» П. Ніщинського. Таким чином, процес створення професійного театру почав набирати прискорені оберти.

7 грудня 1920 р. відповідно до поданих заяв членами товариства «Просвіта» було обрано учасників «Кобзаря»: Левка Безручка, Софію Безручко, Михайла Біличенка, Остапа Вахнянина, Катерину Здолик, Романа Кирчіва, Ганну Кирчів, Ніну Машкевич, Ольгу Приходько, Марію Приемську, Михайла Роццахівського, Катерину Роццахівську, Леоніда Татаріва, Марину Терпило, Івана Трухлого, Ярослава Сім'яновича, Ніну Царгородську, які згодом і стали основою творчого складу Руського театру» [3].

27 грудня 1920 р. на позачерговому засіданні Головного віділу «Просвіти» внесено питання про організацію в Ужгороді українського національного театру, де колектив «Кобзаря» через свого

представника Р. Кирчева заявив, що « <...> всі члени хору ставляться без жодних умов «Просвіти» до розпорядимості <...>. Сюди хотів би приїхати Микола Садовський, так само міг би приїхати з Відня бувший директор національного театру в Києві Крживецький. <...>. На внесок Творидла рішає Виділ, театр мати буде назву Руський театр товариства «Просвіта» в Ужгороді» [4].

Отже, питання організації театру було розв'язане. В результаті 15 січня 1921 р. розпочав свою роботу Руський театр товариства «Просвіта» в Ужгороді, або коротко Руський театр, показом драми «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького, де Ніна Машкевич зіграла роль Марусі (режисер вистави М. Біличенко, художник М. Коник, диригент Я. Воска.) Рецензент тижневика «Народ» писав: «Біличенко як Хома збирав щирі оплески залу, а Ніна Машкевич як Маруся могла тішитися, видячи, як в останній дії з не одного ока потекла сльоза співчуття з нещасною Марусею» [5].

Однак перехід Руського театру від аматорського статусу до професійного потребував великих коштів. З цього приводу тижневик «Народ» зазначав: «Американські брати зібрали на цілі нашого самотнього культурного товариства «Просвіта» 77000 чеських крон» [6]. На такий дар відреагував Головний виділ «Просвіти»: «...вислати Американській Раді Товариства Русинів подяку за дар 77000 Кр.» [7].

Підпору в сумі 10000 Кр. надало Руському театру і Міністерство народної освіти ЧСР. Згодом надійшли кошти і з фонду президента Масарика. З'явилися і благодійні внески. Преса зазначала: «Перші дари на Руський театр товариства «Просвіта» в Ужгороді залишили панове інж. Ждімал, інж. Вацлав Галінські по 1000 Кр. Управа Руського театру складає їм за ті щедри дари сердечну подяку» [38].

Названі суми, разом зі заробленими театром коштами, зумовили виплачувати акторам 600-800 Кр. місячно та сталу ставку (1500 Кр) запрошеному до мистецького керівництва Б. Крживецькому, який приступив до роботи з 1 квітня 1921 р.

До приїзду Б. Крживецького всі вистави в Руському театрі ставила

М. Приемська. Ніна Машкевич успішно виступила в постановці драми з гуцульського життя «Верховинці» Й. Корженівського в ролі Парані. Очевидно, п'єса потрапила до репертуару з тієї причини, що свого гардеробу в театрі не було, а костюми позичали в навколишніх селах.

Ще більший успіх мала прем'єра драми «Наймичка» І. Карпенка-Карого. Анонімний рецензент «Науки» писав: «Головні виконавці Біличенко (Микитович) і Машкевич (Наймичка) грали по-мистецьки, але, здається, що цього вечора бачили ми найліпшу кремацію Біличенка. Партнерка його також зовсім добре представляла сумну долю наймички» [9].

Дебютом Б. Крживецького в Руському театрі була прем'єра драми «Повернувся він із Сибіру» Л. Яновської. На прем'єру зреагувала «Руська Нива», зазначаючи: «На виставі пізнані були успіхи праці нового режисера п. Б. Крживецького. Головні ролі грали панна Машкевич, п. Кирчів і п. Подолянин. Рухи і міміка були відповідні текстові. Особливо панна Машкевич показала великі спосібності до драми» [10].

Б. Крживецький залучає Н. Машкевич до провідних ролей і в інших своїх виставах. В рецензії на оперету «Сватання на Гончарівці» за Г. Квіткою-Основою зазначено: «Найліпший був Кирчів, який грав придуркуватого, але багатого жениха так, що справжній артист міг би йому позавидіти <...>. З поміж жінок подобалася зі своїм голосом пані Терпило і пані Машкевич» [11].

Ніна Машкевич робить успішні кроки також у прем'єрі драми «Безталанна» І. Карпенка-Карого, поставленої режисером Б. Крживецьким у жанрі психологічної драми, на що відреагувала преса: «Із тижня на тиждень видко на нашій театральній трупі, що вона в добрих руках режисера Крживецького. 11. VI. відіграно п'єсу «Безталанна» І. Карпенка-Карого. Туся Приходько показала в своїй ролі рішучий розвій. Ми виділи тонесенькі нюанси драматичної інтерпретації. Подолянин – її партнер – був добрий. Приемська – вірний образ язикатої й уїдливої баби, Біличенко представив старого смиренного чоловіка дуже добре. Машкевич грала роль «інтригантки» з почуттям драматичної акторки» [12].

Як бачимо, творчий склад, у якому вагому роль відіграє Ніна Машкевич, від вистави до вистави набуває сценічного досвіду, крок за кроком наближаючи Руський театр до здобуття статусу професійного.

На засіданні Головного виділу «Просвіти» 29 червня 1921 р. було зачитано письмо з канцелярії президента республіки з повідомленням «<...> про призначення з фонду Масарика на театр – 250 000 Кр. за що панові президентові вислати відповідну подяку. Доручено «д-ру Юлію Брацкайко, д-р Панькевичові переговорити з режисером Б. Крживецьким на предмет згоди працювати режисером під директурою М. Садовського» [13].

6 липня 1921 р. Б. Крживецький письмово заявив, що з М. Садовським працювати не буде. Микола Садовський прибув до Ужгорода 19 серпня 1921 р. і вже наступного дня був присутнім на засіданні Головного відділу «Просвіти», де обговорювались питання потреб, напряму театру, умови контракту з творчим складом.

22 серпня 1921 р. на восьмому засіданні Головного відділу було прийнято рішення, що в складі Руського театру будуть працювати двадцять чоловіків та дванадцять жінок. Грошові ставки будуть такими:

М. Садовського, директора і актора, – 2500 Kr., В. Іванової, акторки, – 1200 Kr., М. Кричевського, декоратора, актора, – 1200 Kr. Для інших ставки становили від 600 до 1000 Kr. у відповідності до категорії. Ніні Машкевич – акторці і хористці, було визначено 1000 Kr» [14].

Маючи в руках контракт на сезон, актор міг почати жити повноцінним життям: пошукати помешкання, одягтися як слід, оптимістично дивитися в майбутнє, присвятити себе театральній творчості.

Головний відділ «Просвіти» подав прохання, щоб наступного року уряд ЧСР вніс до бюджету відповідну суму на утримання постійного українського театру в Ужгороді. Міністерство шкільництва і культури запланувало в бюджеті на 1922 р. для Руського театру один мільйон крон...

Отже, майбутнє виднілося вже й не таким хмарним, і вже 22 вересня 1921 р. очолюваний М. Садовським Руський театр відкрив сезон оперою «Запорожець за Дунаєм», де в головній ролі Івана Карася виступив М. Садовський.

Ніна Машкевич брала участь у гуртових сценах. Для неї важливу життєву роль відіграла п'ята прем'єра цього сезону, де в складі Руського театру дебютував Микола Певний, згодом її чоловік. Газета «Руська Нива» повідомляла: «24 листопада відіграв Руський театр драму Кропивницького «Дай серцю волю, заведе в неволю». Головну роль Івана, замість артиста Левицького, який не приїхав на час, відіграв директор театру п. М. Садовський з неописаним успіхом. В ролі Микити виступив п. Певний, київський артист, який цими днями прибув до Ужгорода. Його гра була бездоганна» [15]. Відзначимо, що завдяки входженню в трупу як Левицького, так і М. Певного театр поповнився високопрофесійними акторами, що значно підвищувало художній рівень постановок.

Преса реагувала: «...публіки було мало, однак актори грали добре. Левицький, Машкевич, Чугай, Безручко, Біличенко, Ручко, Здорик, Приємська, Туся (Ольга Приходько) й Кричевський грали жваво і заслужили гучні оплески публіки. Режисерами були Садовський і Миленко» [16].

Газета «Свобода» відгукнулася і на виставу драми «Наймичка» І. Карпенка-Карого: «...Садовський грав хазяїна, і його душевні колізії та тонкі нюанси відзначилися першорядною рутинною <...> Добре грали і в менших ролях Миленко, Машкевич, Біличенко, Здорик» [17].

Через два тижні на суд глядача було винесено прем'єру драматичної поеми «Бояриня» Л. Українки. За свідченням щотижневика «Вперед», «...панна Машкевич (Анна) в ролі змосквовщеної руської дівчини – добра» [18].

Про впевнені кроки акторської майстерності Н. Машкевич інформує рецензія «Свободи» на комедію «Ліс» О. Островського: «Уліта – Машкевич звсвідчила, що й комічні ролі не чужі для неї» [19].

Участь Н. Певної в постановці «Ревізора» (прем'єра 24 травня 1922 р.) у рецензіях не зафіксована, проте в афішах з домашнього архіву Г. Ігнатовича зазначено, що серед дійових осіб жінку унтер-офіцера грає Н. Машкевич. Додамо, що вистава «Ревізор» разом з іншими успішно репрезентувала Руський театр під час гастролей з 6 по 19 червня у Празі. Повернувшись із гастрольної поїздки на Закарпаття, Руський театр знову продовжує випуск прем'єр.

24 серпня 1922 р. зіграно комедію «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого. «Хазяїна грав Чугай характеристично, його жінку Приємська звичайно добре; дівчину – Машкевич» [20]. Цією виставою і закінчив свій перший сезон Руський театр під орудою М. Садовського.

Наступний сезон було відкрито прем'єрою драми «Казка старого млина» С. Черкасенка. Газета «Свобода» (13 вересня 1922 р.) писала: «П'єса з поетичними мотивами ліпше би виглядала перероблена в оперу. Іванова грала й декламувала «Казку» з драматичною силою. Певний боровся з індиспозицією, але грав добре. В менших ролях добру креацію дали Чугай, Дівнич, Машкевич, Біличенко, Черкасенко, Приємська, Трухлий і Здорик».

На адресу Руського театру в засобах масової інформації з'явилося чимало критичних статей щодо репертуару, основу якого складала побутова українська п'єса. Тому М. Садовський включає до показів чеську модерну комедію «Останній мужчина» Ф. Свободи, прем'єра якої відбулася 26 жовтня 1922 р.

«Руська Нива», подавши невеличку характеристику п'єси, піддає критиці окремих виконавців і на її фоні зазначає: «<...> Левицький зумів оживити перший акт, в якому з-за довгих діалогів майже не було акції. Його протиграв пан Березовський доповнював дуже зручно його гру <...>. Крім пані Березовської, яка з двома першими героями творила зіграний «ансамбль», та з легкої гри панни Машкевич, гра інших жінок була на загал слабша» [22].

Та найбільший успіх прийшов до Ніни Машкевич у виставах «Циганка Аза» і «Сорочинський ярмарок». Угорський щоденник «Uj Kőzlőny» на виставу «Циганка Аза» подав таку рецензію: «Вистава, наскільки ми зрозуміли українську мову, була на висоті. Особливо гарні хори під проводом диригента Приходька дали у висліді великий успіх <...>. Панна Машкевич талановито виконала своїм глибоким альтом з великим почуттям сольові пісні закоханої дівчини» [23].

Щодо «Сорочинського ярмарку» преса відзначала: «Артисти були на своєму місці. Зокрема, треба підкреслити гарну гру пані Авсюкевич (Березовська – Хівря) панни Машкевич (жидівка), Кричевського (студент)» [24].

Хоч орієнтація на модерний репертуар європейського рівня і не була основною, але пошуки в цьому напрямі продовжувалися. Вибір випав на комедію «Панна Мара» В. Винниченка. Першу рецензію на цю виставу подало видання «Русин»: «Деякі артисти вив'язалися знаменито зі свого завдання, от приміром, як пан Березовський в ролі студента та пані Іванова в ролі панни Мари <...> Гарна була гра пана Біличенка та панни Ніни Машкевич в ролі родичів панни Мари...» [25].

Руський театр знову звертається до постановок чеських авторів. 24 березня 1923 р. відбулася прем'єра одноактової опери В. Блодека «В студні», де виступав хор театру разом з хором товариства «Сокіл» чеським хором «Hudebni Sdruzeni». Чеський тижневик «Слован» у культурній хроніці за 28 березня 1923 р., відзначаючи успіх прем'єри в цілому, приділив увагу і окремим виконавцям: «Солісти виконали свої ролі дуже пристойно. Веруна – панна Машкевич – співом і грою досконала, Яцек (пан Паржизек) винагородив визначною грою свою моментальну голосову індиспозицію». Це була перша чеська прихильна критика на виставу театру в цьому сезоні. Наприкінці сезону контракт між М. Садовським і «Просвітою» завершився.

До мистецького керівництва Руським театром Головним віділом «Просвіти» було запрошено Олександра Загарова, який очолював театр із серпня 1923 р. по червень 1925 р.

З приходом О. Загарова в репертуарі театру настали важливі зміни. Чеський щоденник «Pravo Lidu» так характеризує цю добу: «У 1923 р. з новим директором, колишнім режисером московського театру Загаровим, настала нова кульмінаційна доба театру «Просвіти», бо від тематики виключно народної, від оперети та легших п'єс перейшов на репертуар світовий, з поважними драматичними творами, операми й оперетами» [41, с. 114].

...Відкриття сезону під керівництвом О. Загарова відбулося прем'єрою драми «Гріх» В. Винниченка. На сторінках щоденника «Русин» було видрукувано за підписом Ю. Сірого рецензію, де серед інших виконавців було виділено участь у виставі Н. Певної: «Оригінальність дикції, вірне підхоплення рухів, доцільне розділення ролей, вистудіювання й найменшої ролі до подробиць — цього не запримічувалось колись, а лише тепер. Дебютант пан Базилевич в ролі Ангелока несподівано сповнив свою задачу знаменито. Певний прекрасно надається до своєї ролі Чоботаря. <...> Машкевич — Олена Карпівна, Левицький, Серебчик і Чугай-Ніздря відіграли свої ролі з повним напруженням своїх сил, а найбільше підчеркнути треба пані Машкевич» [26].

Успішним був виступ Н. Машкевич і в ролі Стазі з оперети І. Кальмана «Королева чардашу». Це визнавали рецензенти «Русина»: «Н. Машкевич – (Стазі) подобається глядачу» [27]. Угорське видання «Uj Kőzlőny» відзначало: «Певна в ролі Стазі гарно співала» [28.].

Ніна Певна і надалі продовжує свої виступи в п'єсах В. Винниченка. Ю. Сірий писав: «21 листопада театр показав драму Винниченка «Натусь», з акторів, крім п. Морської, котра віддавала вірно тип поганої безоглядної «баби», вказали також пані Ніни Машкевич великий хист до м'яко-ліричних типів, хоч при її виступах у різномірних ролях тяжко спізнати її властивий мистецький напрям» [29].

Руський театр вкотре повертається до драми «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького, бо майже кожна вистава мала аншлаґ. «Руська Нива» писала: «Народу було повно так, як звичайно буває на недільних представленнях. І не пожаліли, бо гра артистів, як п. Левицького, Машкевич, Певного, Базилевича, й інших виходила, як звичайно, під веденням славнозвісного директора й режисера Загарова, прекрасно» [30].

Залучив О. Загаров Ніну Певну і до вистави комедії «Тартюф» Ж. Б. Мольєра. Критик М. Сірий писав: «Ужгородська публіка мала змогу побачити великий французький твір з XVII століття в якнайбільшому оригінальному світлі, подивляти вправлену гру артистів: Загарова, Певного, п-і Морської, Машкевич, Здорик і ін.» [31].

Першою прем'єрою нового 1924 року стала комедія «Колотнеча» А. Коцебу, яку, за свідченням газети «Свобода», було відіграно з великим успіхом. «Творення Певного було першорядне. <...> Остапчукова Машкевич, і інтригант Левицький продукували першорядну гру. Ансамбль добре доповнили Ручко і Базилевич» [32].

При переповненому залі було зіграно і драму «Ясні зорі» Б. Грінченка, де в головних ролях виступали Морська і Певний. Молодого невільника зіграв Ф. Базилевич, Олену, його жінку – Н. Машкевич (Певна).

В лютому Руський театр знову звертається до світової драматургії. На порядку денному стали прем'єра драми «Р./ У./ Р.» К. Чапека та «Візник Геншель» Г. Гауптмана. «Місцеві українські актори представили вчора вечір (п'ятниця, 8. II), – писав щоденник «Uj Kózlónu», – цю цікаву драму Чапека в добрій постановці. З дійових людей виділялися пані Машкевич, Загаров, Певний, Левицький» [33].

Готуючись до гастролей у Празі, які було заплановано на 23-25 травня 1924 р., з репертуаром «Гріх» Винниченка, «Батько» Стрінберга, «Тартюф» Мольєра, Руський театр у першій половині травня випустив лише одну прем'єру драми «Гедда Габлер» Г. Ібсена. «Драма Ібсена викликала чудове враження. Креація Морської була одна з найліпших, шкода, що ужгородська публіка не інтересувалася серйозним мистецтвом. Гра Загарова, художньо інтерпретовані ролі Певного й Машкевич дали досконалий ансамбль. Ужгородська сцена рідко видала таку виставу, як була ця 9-го травня», – писала «Свобода» [34].

Гастролі Руського театру у Празі, пройшли успішно. Найбільшого розголосу отримала вистава «Гріх», де у ролі Олени Карпівни виступала Н. Машкевич (Певна). І це не випадково. Адже п'єса ще в 1919 р. вийшла двома окремими виданнями у Празі, українською і чеською мовами. Щоденник соціально-демократичної партії «Pravo Lidu», зупинившись на виставі «Гріх», писав: «...Якщо Руський театр здавався нам при минулому гостюванні якось ретроспективною, то приближається тепер при цих гастролях значно до висоти, яку вимагає культура сучасного театрального смаку» [35].

Ніна Машкевич (тепер уже частіше в рецензіях – Ніна Певна) і надалі виступає у п'єсах В. Винниченка. У жовтні 1924 р. О. Загаров випускає чергову драму «Між двох сил». Рецензент «Свободи» наголошує: «Автор малює мораль більшовицького режиму дуже живо, публіка много аплодувала, найбільше подобалася гра Загарова як захопленого народною думкою раніше індиферента, Левицького як циніка-жида комуніста, Н. Машкевич як жертви більшовицьких утопій, Романченка як патріота українського і Романчикової (Дніпрової) як матері» [36].

Наступною винниченківською прем'єрою була драма «Закон», у якій в головних ролях, за інформацією «Свободи» від 5 березня 1925 р., виступали Загаров та Морська, а їх підтримували Совачева, Певна і Базилевич.

Наступний сезон 1925/1926 рр. Руський театр опинився без директора. Фінансові труднощі театру, деякі незгоди з Головним віділом «Просвіти» та туга за Батьківщиною стали причиною, того що О. Загаров спочатку виїжджає до Праги, а звідти повертається на Україну.

Після О. Загарова жоден митець-директор не наважувався брати на себе відповідальність за долю Руського театру.

Головний віділ «Просвіти» розв'язав цю проблему, делегувавши керівництво театром так званій дирекції, яка складалася з таких членів: Юлій Брашайко – голова, Ярослав Барнич – режисер опери й оперети, Микола Певний – режисер драми. Внаслідок матеріальних обмежень склад трупи значно зменшився і становив: чоловічий склад – шістнадцять осіб, жіночий – десять осіб.

Сезон почався показом історичної драми «Маруся Богуславка» М. Старицького, з режисурою М. Певного. Другою прем'єрою була п'єса «Хмара» О. Суходольського, ставив її О. Левицький, диригував Я. Барнич, в ролі героїні виступала Н. Певна. Словом, в Руському театрі почалася епоха акторської режисури. Наступна вистава, де зафіксовано участь Н. Певної, – комедія «Чумаки» І. Карпенка-Карого (режисер М. Певний). Рецензію на виставу подала «Свобода» із зазначенням: «Особливо два повних типів чумаків дали М. Біличенко і М. Певний в ролях Хоми і Віталія... Другі два жіночі типи яскраво були виведені пані Совачевою та пані Певною» [37].

Незважаючи на обмежений щодо кількості склад Руського театру, через недостатнє фінансування урядом ЧСР, йому все-таки під силу були і широкі музичні полотна. Про високий виконавський потенціал Руського театру йдеться у листі Я. Барнича до Я. Ярославенка: «Високоповажний Пане інженер! Звертаюся до Вас з гарячою проською прислати мені негайно відвратною поштою форт <епіанний> витяг «Відьми», яку хочу тут ставити. Відповідно сили до її постановки маю, навіть кращі чи не у Львові. Остаю з високим поважанням і щирим побажанням щасливого Нового року» [38].

Прем'єра опери «Відьма» Я. Ярославенка за лібрето С. Черкасенка відбулася 13 березня 1926 р. Рецензент В. Гренджа-Донський на сторінках газети «Свобода» писав: «Ця опера може стати однією з найліпших руських опер. До нас, Карпатських русинів, стоїть вона близько, своя, рідна, немов легенда верховинських гір, і дід Нічник-лісовик, і веселі повітрулі-русалки (2-га дія), що танцюють около лісовика, як сон... Диригував з чуттям вмілою рукою пан Барнич. Панна Анна Остапчук (відьма) дуже добре диспонувала голосом. Її теплий, милий, вишкочений голос і техніка першокласні <...>. Пани Рубчак і Базилевич в ролі козаків співали знаменито. Добре грали Барничева, Дівничева, Певна, Левицький, Данчак, Підгірний, Кирчів, Ручко і другі, особливо звернула на себе увагу балетом пані Морозова» [39].

Розглядаючи репертуар цього сезону, можна зазначити, що, окрім численних опер, оперет, комедій, Руський театр не обійшов одну з найкращих драм театральної літератури – «Забавки» Артура Шніцлера. Рецензент «Свободи» В. Гренджа-Донський писав: «П'єсу поставив старанно і зі смаком наш режисер М. Певний, який дотеперішніми постановками показав, що на театральному ділі визнається знаменито, ставиться до нього серйозно і з любов'ю. Із артистів мусимо відмітити в першу чергу пані Певну, яка грала ролю Христини. Це власне психологічно найтяжча кремація, яку виконала знаменито...» [40].

Руський театр протягом свого існування переживав непрості часи, особливо через недостатні субвенції. Найбільш критичним був його стан на порозі сезону 1926/1927 рр. Щоб утримати творче життя, актори свідомо йшли працювати за зниженими ставками, які на початку 1927 р. були такими: 750 Кг. – директорська, від 150 до 400 Кг. – хористів і початкових акторів, 500-600 Кг. – провідних акторів [41].

Однак така низька заробітна плата була нерегулярною. Про це йшлося на черговому засіданні дирекції театру: «П. Певний звертає увагу дирекції, що трупа вже три місяці не дістала платню і через те репетиції відвідують лише окремі актори, що і ускладнює його режисерську діяльність» [42]. «Наприкінці сезону з театру відійшло багато артистів. Театр розпустив оркестр, залишився і без диригента. Дирекцію перебрав М. Певний.

У складі театру залишилося двадцять осіб: дванадцять чоловіків і вісім жінок. Прем'єр було вже не так і багато. В комедії «Дурень» Л. Фульди, за твердженням «Свободи», «найкращі дві ролі (Американка і Юстус) грала пара Певних. Їхнє настудіювання гри заслужило повне признание публіки <...> Перший виступ Аркасових зробив на публіку добре враження» [43].

Для М. Певного це був чи не останній виступ на закарпатській сцені. Після важкого сезону він вже не бачив доцільності далі очолювати театр, якому і ту мінімальну субвенцію не дуже акуратно виплачували, тому відійшов від Руського театру і незабаром на Волині створив свою трупу. Його дружина Ніна Певна (Машкевич) ще на деякий час залишилася в Ужгороді. Під мистецьким керівництвом та директорською Федора Базилевича вона зіграла на відкритті сезону в драмі «Страшна помста» С. Черкасенка (за М. Гоголем), на що відреагувала «Свобода»: «Руський театр 1. IX відіграв фантастичне оповідання, перероблене на сцену, під назвою «Страшна помста». Характеристикою п'єси є патріотизм і глибока релігійність ... На виставі було слідно оновлено амбіцію наших артистів. Ми з їх працею зовсім вдоволені. Певна, Аркас, Ручко і Кирчів та всі артисти оплески дійсно заслужили» [44].

Н. Певна успішно грає роль Люсіяні в наступній прем'єрі – комедії «Пані і її похресник» Генрі де Горсе і Мофіса Ганнекена. Третьою прем'єрою сезону був «Вечір мініатюр», що складався з жарту Л. Яновської «Серденьку золотому — од живого серденька», «Кінець любові» А. Аверченка та угорської одноактної оперети «Сузі» Рені.

«П'єса «Сузі», оперета в одній дії від Рені, була по змісту дуже пуста і тільки завдячити слід М. Аркасові, Певній, Дівничовій і Базилевичеві, що з тієї беззмістовної оперетки могли щось «приятельного» витовчи, театр був повний» [45].

Ніна Певна постійно привертає увагу як глядача, так і преси. У «Свободі» за 15 листопада 1927 р.

В. Гренджа-Донський, рецензуючи показ опери «Катерина», відзначає: «...Роллю свою дуже добре відпрацював наш відомий тенор, управитель театру пан Базилевич (Андрія), батька – пан Аркас (він же і режисерував славу оперу свого батька), пані матку – знаменита наша артистка Ніна Певна, а Івана (маскалика) – пан Довнар. Як на попередніх трьох виставах, так і тепер публіки було досить, бо навіть чеська і мадярська публіка на цей раз поцікавилася нашим театром і не розчарувалась, а була вдоволена і за гарний спів гонорувала оплесками» [46].

До часу свого від'їзду з Закарпаття 1 грудня 1927 р. Ніна Певна зіграла ще в шостій прем'єрі комедії «Буриданів осел» Роберта де Флера і Гастона Каява. З повідомлень преси дізнаємось, що головну роль Жоржа зіграв дуже добре п. Базилевич, роль шансонетки – п. Дівнич, а Мишлену – п. Н. Певна. У полеміці, яка розгорнулася між засобами масової інформації навколо сценічної майстерності акторського складу Руського театру, мистецтво акторки Ніни Певної критиці не піддавалось, а навпаки. Один із критиків під псевдонімом Верховинець, автор статті «Театр і критика», після перегляду вистави «Сорочинський ярмарок» приходиться до висновку, що Груня-циганка — Ніна Певна доказала вже не перший раз, що у всіх ролях потрапить подати взірцевий тип даної ролі. Вона незаступна артистка.

-
1. Протоколи засідань Головного віділу Товариства «Просвіта» в Ужгороді за 1920-1934 рр. /Далі Протоколи засідання/. // Науковий збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річн. V–XVII (XIX–XXI). – Ужгород, 2003. № 11. – 1920. – 23 вересня. С. 92.
 2. Народ. – 1920. – 9 листопада.
 3. Протоколи засідання № 14. – 1920. – 7 грудня. С. 97–100.
 4. Протоколи засідання № 15. – 1920. – 27 грудня. С. 101–103.
 5. Народ. – 1921. – 25 січня.
 6. Народ. – 1921. – 18 січня.
 7. Протоколи засідання № 19. – 1921. – 15 лютого. С. 113–115.
 8. Народ. – 1921. – 18 січня.
 9. Наука. – 1921. – 3 квітня.
 10. Руська Нива. – 1921. – 16 квітня.
 11. Руська Нива. – 1921. – 23 травня.
 12. Наука. – 1921. – 19 червня.
 13. Протоколи засідання № 2. – 1921 – 29 червня. С. 137–139.
 14. Протоколи засідання № 8. – 1921. – 22 серпня. С. 151–153.
 15. Руська Нива. – 1921. – 8 грудня.
 16. Свобода – 1922. – 12 січня.
 17. Свобода – 1922. – 26 січня.
 18. Вперед – 1922. – 28 лютого.
 19. Свобода – 1922. – 26 лютого.
 20. Свобода – 1922. – 3 вересня.
 21. Свобода – 1922. – 13 вересня.
 22. Руська Нива. – 1922. – 30 листопада.
 23. Уј Кѳзлѳну. – 1923. – 21 січня.
 24. Руська Нива. – 1923. – 3 лютого.
 25. Русин. – 1923. – 22 березня.
 26. Русин. – 1923. – 23 вересня.
 27. Русин. – 1923. – 3 жовтня.
 28. Уј Кѳзлѳну. – 1923. – 3 листопада.
 29. Русин. – 1923. – 24 листопада.
 30. Руська Нива. – 1923. – 8 листопада.
 31. Русин. – 1923. – 1 грудня.
 32. Свобода – 1924. – 23 січня.
 33. Уј Кѳзлѳну. – 1924. – 9 лютого.
 34. Свобода – 1924. – 15 травня.

35. Právo Lidu. – 1924. – 27 травня.
36. Свобода – 1924. – 16 жовтня.
37. Свобода – 1926. – 11 березня.
38. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Архів Я. Ярославенка. – Ф. 146 / п. 8. Лист Я. Барнича до Я. Ярославенка з Ужгорода до Львова від 9 січня 1925 року.
39. Свобода – 1926. – 18 березня.
40. Свобода – 1926. – 6 березня.
41. Шерегій Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Пряшів – Львів. – 1993.
42. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 72. Оп. 2. Од. Зб. 5. – С. 99.
43. Свобода – 1927. – 24 березня.
44. Новое Время. – 1927. – 9 вересня.
45. Свобода – 1927. – 8 вересня.
46. Свобода – 1927. – 15 вересня.

Ярослав Бодак

РУСИНИ-ЛЕМКИ – НАЩАДКИ БІЛИХ ХОРВАТІВ

Етномузикологічне підтвердження гіпотези

На сьогоднішній день існують три теорії походження русинів-лемків¹ – субетносу українців, що разом з бойками і гуцулами належать до карпатської частини українського населення.

Однією з найбільш поширених, що визнається більшістю українських учених, є теорія про заселення гірських теренів Карпат вихідцями з Київської Русі. Про це свідчать численні руські назви місцевостей, які сягають околиць Кракова. Після занепаду Київської Русі племена руські поступово витіснялись польськими колоністами із низин щораз далі в гори, так що пізніше русини залишились лише там².

У середині XIV ст. Польща захопила північну частину Західних Карпат, а Угорщина – південну. Повсюдно було запроваджено панщину, яка руським правом не нормувалась. Оскільки Польща не мала власних правових норм, їх було запозичено у румунів (волохів). Цей факт окремі польські дослідники трактують як «Волоську колонізацію Західних Карпат», за якою русини і волохи колонізували Західні Карпати у XVI-XVII ст., де нібито проживали винятково поляки [14, с. 13].

На цій підставі польські вчені обстоюють свою теорію про волоське походження лемків. Відповідно до неї лемки є нащадками волохів, які прибули у Карпати у часи середньовіччя. Там, на думку польських дослідників, уже від XIII ст. існували польські поселення, на які нашаровувались поселення волоських мігрантів (румунських, албанських, сербських, болгарських), що прибували з Балкан і просувались далі на північ уздовж схилів Карпат. Спочатку вони були пастухами-кочівниками, а потім переходили на осілий спосіб життя і у XV-XVI ст. закладали села на волоському праві. До них нібито долучалися племена руські, які кількісно переважали волоські, вони ж і накиннули їм свою мову і релігію. Ця штучна теорія про волоське походження лемків має скоріш політично-ідеологічний характер і покликана заперечити автохтонність русинів-лемків на теренах Польщі³.

Відмінну від цих двох попередніх позицію займають українські вчені, які рішуче заперечують висунуту польськими вченими теорію про волоську колонізацію, а етногенезу лемків пов'язують з «білими хорватами». Вони доводять, що між VI і VII ст. у Західних Карпатах перебувало східнослов'янське плем'я білих хорватів, яке утворило сильну державу Білу Хорватію, або Велику Хорватію, що входила до складу великої держави антів.

Після її занепаду «частина хорватських племен з невідомих нам причин рушила зі своєї прабатьківщини на південь і заселила Панонію і Балкани, інша, напевно, через перевали Західних Карпат перейшла в Моравію і заселила її східне пограниччя, а решта залишилась жити у гірських

районах своєї прабатьківщини, у Бескидах. Останні дві групи білохорватів з плином часу асимілювалися українцями і чехами» [6, с. 79].

Цю гіпотезу на основі дослідження одного типу весільної пісні, поширеної серед українців західних областей України, в Польщі, Чехословаччині та Югославії, серед словаків, моравів та хорватів, а також – як асимілят – в угорців, незалежно від істориків висунув видатний український вчений-етномузиколог Володимир Гошовський (1922-1996). Учений виявив 78 варіантів весільної пісні – 49 українських, 7 словацьких, 7 чеських (моравських), 10 хорватських і 5 угорських, і дійшов висновку, що досліджуваний ним тип пісні належить нащадкам тих білохорватів, які після міграції залишились у своїй прабатьківщині – гірських районах Карпат, тобто русинам-лемкам.

У своїй книзі «У истоков народной музыки славян» (Москва, 1971, с. 78-80) він пише, що загадкове плем'я стародавніх слов'ян білих хорватів згадується у багатьох історичних документах і літописах слов'ян, Візантії, Західної Європи і народів Сходу. Перші згадки про білохорватів подає візантійський імператор Костянтин VII Багрянородний (912-959). Він доводить, що хорвати прийшли на Балкани зі своєї прабатьківщини – Білої або Великої Хорватії, яка була розташована за Карпатами між рікою Віслою і царством Франків. Хорватський історик Ф. Рачки на основі інших історичних джерел уточнює місце розташування Білохорватії, пересуваючи його далі на схід між Віслою і верхів'ям Дністра. Арабські і персидські джерела IX ст. згадують дві східнослов'янські держави – антів і хорватів. У Київському літописі декілька разів згадуються хорвати і білохорвати, але вони не числяться між слов'янськими племенами Русі. Серед союзників Олега у поході на Царгород (907) названі і хорвати, але вже 992 року Володимир воює з хорватами.

Л. Нідерле вважав, що хорвати були великим племінним об'єднанням слов'ян, які жили на північних схилах Карпат і території, що до них прилягала, але утримувався визначити центр Білохорватії. Новіші дослідники Ф. Дворнік і Я. Чекановський дійшли висновку, що Білохорватія була складовою частиною держави антів і займала територію від Бугу до верхів'їв Дністра – на сході, і до Судет і Ельби – на заході.

Отже, історичні письмові пам'ятки IX-XI століть дають нам суперечливі відомості про білохорватів, залучаючи їх то до східних, то до західних слов'ян, хоча на історичній арені вони у той час фігурують як слов'яни південні, тобто хорвати. Зіставивши ці дані про білохорватів і спираючись на глибоку переконаність Л. Нідерле про те, що всі хорвати – це частини первісно єдиного цілого, яке розпалося і по-різному розвивалося, В. Гошовський на основі дослідження варіантів одного типу весільної пісні висунув вищезгадану гіпотезу.

Далі автор гіпотези доходить висновку, що білохорвати не були однорідним за своїм етнічним складом народом, і досліджуваний ним тип весільної пісні належав, напевно, одному зі слов'янських племен такого об'єднання. Його прабатьківщиною могла бути та частина Карпат, де і було знайдено осередок весільної пісні, тобто етнографічна територія Лемківщини, яка, як вказують історичні дослідження, входила до складу передбачуваної (гаданої) слов'янської держави Білої Хорватії⁴.

Яке ж місце досліджуваного В. Гошовським типу весільної пісні і чи може її наявність та відповідна роль у весільному обряді лемків підтвердити висунену етномузикологом В. Гошовським гіпотезу про те, що лемки – нащадки білих хорватів? Щоб відповісти на це запитання, потрібно хоча б побіжно ознайомитись із весільним обрядом лемків.

Авторові цих рядків удалось у 1970-х роках у м. Бориславі записати «Лемківське весілля на Горличчині» від Анни Драган (1903-1986), переселенки із села Розділля Горлицького повіту Краківського воєводства, в якому вміщено 290 весільних пісень⁵. Основні його етапи можна подати у вигляді такого сценарію:

Пролог.

Сцена 1. Зальоти (сватання); Сцена 2. Руковини (заручини).

I дія. Перед переїздом молодої до дому молодого.

П'ятниця. Сцена 1. Дружбівський танець. Відігравання на добраніч.

Субота. Сцена 2. У молодої перед приходом молодого. Сцена 3. У молодого перед відправленням до молодої. Сцена 4. Похід і здобуття дому молодої весільним поїздом молодого.

Неділя. Сцена 5. Похід до шлюбу. Вінчання. Сцена 6. Весільна гостина у молодої. Танці.

Понеділок. Сцена 7. Прощання молодої з родом. Весільний поїзд до дому молодого.

II дія. Після переїзду молодої до дому молодого.

Понеділок. Сцена 1. Зустріч молодої родом молодого. Сцена 2. Покладини.

Вівторок. Сцена 3. Почепини. Сцена 4. Похід на річку умивати молоду.

Сцена 5. Обдаровування молодою членів роду молодого. Обрядовий танець з молодою. Сцена 6.

Прихід приданців. Спільна гостина родів молодого і молодої. Танці.

Середа. Сцена 7. Закінчення весілля. Розваги, танці, розхід гостей.

Епілог.

1. Сващини; 2. Одвідини.

Отже, традиційне лемківське народне весілля – багатожанрова багатофункціональна система у формі драми, яка складається з двох дій з прологом і епілогом. Кожна дія складається з низки картин (сцен), які відбуваються у визначених місцях (дім молодого чи молодої, двір, вулиця та ін.), у визначений час (ранок, полудень, вечір), визначеними виконавцями (молодий, молода, їх родичі, весільна дружина, гості, невесільні).

Весілля поєднує елементи драматичного (монологи, діалоги, ігри), музичного (спів, гра на музичних інструментах), хореографічного (танці, танки), декоративно-ужиткового мистецтва, пантоміму, складну атрибутику (одяг, прикраси, предмети утилітарної та символічної чинності – деревце, пера, вінки, хустки, рушники, топірці, кожух, діжа та ін.). Усі складові весілля мають свою чітко зумовлену функцію, кінцева сукупна мета яких – санкціонувати подружній зв'язок.

Увесь хід весільної драми супроводжувався співом весільних пісень.

Весільні пісні залежно від їх функції можна поділити на дві основні групи: обрядові пісні і пісні необрядові. У свою чергу, обрядові пісні діляться на пісенні типи ладкання, інші обрядові пісні та пісні до весільних обрядових танців. Необрядові пісні не пов'язані безпосередньо з весільним обрядом і служать для вдоволення гедоністичних потреб (емоційних, моторних та ін.).

Особливістю лемківського, як і всього західноукраїнського, весільного обряду є весільні співи свашок, відомі під назвою «ладкання»⁶. Пісні цього типу посідають провідне місце серед весільних обрядових пісень. Ними починається весілля, потім вони звучать упродовж усього весільного ритуалу, чергуючись з іншими обрядовими та необрядовими піснями. Зміст «ладкання» залежить від ходу весільної драми. Свашки співають не тільки від імені молодих, але й пояснюють події, що відбуваються під час весільної гри. «Ладкання» співаються в унісон, переважно у повільному темпі і сумному, меланхолійному характері. «Ладкання» – своєрідна лейттема всього весілля. В їх текстах відображається весь хід весільного ритуалу. Вони ніби коментують події і символіку весільного ритуалу, і в цьому полягає їх функція» [5, с. 20].

Ладкання весілля на Горличчині можна розподілити на такі типи: А (23 пісні), Б-1 (96 пісень), Б-2 (26 пісень) і В (17 пісень). Наспиви ладкань типів А, Б-1, Б-2 за межами весільної обрядовості не вживаються. На мелодію ладкання типу В співаються і весільні необрядові (застільні) пісні ліричного і жартівливого характеру.

За частотою вживаності типи А, Б-2, В (66 пісень) приблизно дорівнюють двом третинам пісень типу Б-1 (96 пісень), який, отже, й функціонально займає у весільній драмі центральне місце, «проймаючи» весь її хід від дружбівського вечора аж до закінчення весілля. Решта типів не проводяться з такою послідовністю. Так, пісні типу А звучать тільки в певних, «вузлових» моментах весілля, в їх текстах збереглося більше архаїзмів, вони менш рухомі і більш консервативні та давні щодо часу виникнення. Певною мірою це стосується і пісень типу В, що теж не звучать упродовж усього весілля. Разом з тим, в окремих місцях весільного ритуалу, наприклад, перед відходом з дому молодої до шлюбу, під час приходу приданів (родичів молодої) та ін., наявні всі три типи, причому свашки змінюють наспів залежно від тексту, який потрібний у даний момент.

Розглянемо тип ладкання Б-1, що є одним із варіантів досліджуваного В. Гошовським типу весільної пісні. У «Лемківському весіллі на Горличчині» ця весільна пісня звучить на початку весілля у п'ятницю після заходу сонця у домі молодої, коли там збираються свашки молодої, дружки і «нанашка» (хресна мати молодої) для виготовлення вінків. Перед початком свашки молодої («домашні») і дружки ладкають:

$\text{♩} = 144$

Зы-йди, Боже, з не-ба, бо Тя нам ту тре-ба и Ты Бо-жа Ма-ти, він-кы за-чы-на-ти.

Вар.

Вар.

1. Зыйди, Боже, з неба, бо Тя нам ту треба
И Ты, Божа Мати, вінкы зачынати. (2)
2. Засвітте, мамусю, свічку воскову,
Жебы зме вывили вінец барвінковий. (2)
3. Такий буде красний, як місячок ясний,
Такы на нім листкы, як на небі звіздкы. (2)

Пізніше на цей наспів ладкають ще 95 текстів різного змісту залежно від потреб весільного ритуалу. Це пісні ізометричної 12-складової структури вірша із цезурою посередині /6+6/. Мелодична форма – А/:В:/, ритмічна форма – аа/аа з чергуванням ритмічних одиниць 4+2 :

Амбітус – секста, лад – іонійський гексахорд, початок і закінчення мелодії на першому шаблі звукоряду. Нижній ввідний тон з'являється у четвертій фразі як розщеплення третьої долі (у варіантах наспіву). Мелодична лінія має хвилеподібний характер, її опорні точки утворюють іонійський ряд $d^2-h^1-a^1-g^1$, який служить ніби кісткою мелодичного руху пісні.

Ф. Колесса, характеризуючи весільні ладкання, спільні всім українським землям, зазначав, що «...мелодія весільного ладкання нелегко вкладається в музичні такти, відзначається речитативним відтінком та допускає значну свободу ритміки: вона розтяжима і дається пристосувати до імпрізації у формі нерівномірних строф-тирад з більшим та меншим числом віршів» [11, с. 378.]. Аналіз ладкання типу А повністю підтверджує вищесказане⁷. Ладкання типу Б-1, навпаки, вирізняється ізометричною структурою вірша, чіткою ритмікою, рисами танцювальності (залежно від характеру виконання)⁸.

Як вже відзначалося, цей тип займає провідне місце у весільному обряді лемків Горличчини. Чим же можна пояснити, що саме неречитативний тип Б-1 посів таке важливе місце серед інших типів?

У згаданому вже дослідженні «По следам одной свадебной песни славян» [6, с. 50-80] В. Гошовський поділяє всі варіанти пісні на два різновиди: 1/ наспіви типу ладкання; і 2/ наспіви типу ліричних пісень, і доходить висновку, що перший різновид спочатку виконував функцію ладкання і був пов'язаний зі східнослов'янським обрядом, а значить, і плем'я, що його створило в далекому історичному минулому, можна зачислити до східних слов'ян. Розглядаючи другий, неречитативний тип наспіву, автор допускає, що він міг здавна існувати поряд із речитативним і служити для певних сцен весільного ритуалу. Однак більш вірогідним, на його думку, є те, що цей наспів – результат асиміляції не тільки пісень типу ладкання, але й частини однієї етнографічної групи населення (носія даного типу) в етнічно спорідненому середовищі внаслідок змішаних шлюбів. Припустивши існування архетипу весільної пісні, В. Гошовський встановлює його елементи

(ритмічний еталон, $\frac{2}{4}$ інтонаційний кістяк мелодії 4-3-2-1, іонійський тетракорд як ладову основу, початок і закінчення на тоніці ладу) і простежує еволюцію наспіву, виходячи з цього архетипу. За його словами, еволюція йшла, напевно, двома напрямками: 1/ від архетипу до сучасних типів і різновидів весільної пісні; і 2/ від архетипу до інших весільних і застольних пісень, які утворюють самостійний цикл і об'єднані лише спільністю походження з першим. Так, напевно, виник тип застільної весільної, а пізніше – ліричної пісні, мелодичні варіанти якої широко відомі на території поширення

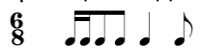
описаної в роботі пісні та за її межами. Додавши ще результати мелогеографічного дослідження, В. Гошовський дійшов вищезгаданого висновку: даний тип весільної пісні належить винятково одній етнографічній групі українців – лемкам.

Оскільки пісні цього типу займають центральне місце і в нашому запису весілля на Ґорличчині, то це, з одного боку, підтверджує гіпотезу В. Гошовського про належність їх лемкам, а з другого – вказує на східнослов'янську сутність самих лемків. Але важливішим є встановлення В. Гошовським того факту, що пісні даного типу були спочатку пов'язані зі східнослов'янським весільним обрядом, виконуючи функцію ладкання. Наші записи вказують, що тепер пісні цього типу не тільки виконують функцію ладкання, але й витіснили на другий план усі інші типи ладкання, посівши у лемківському весільному обряді центральне місце. Отже, цілком логічно припустити, що процес виконання піснями цього типу функцій ладкання був безперервним. Це має для нас велике значення, бо свідчить про безперервність творчої традиції народу – носія і частково творця цієї пісні. Питання, таким чином, у тому, чи був це спочатку речитативний тип ладкання, який поступово еволюціонував, чи, може, як неречитативний він здавна існував поруч з іншими, речитативними?

Припущення В. Гошовського про те, що неречитативний наспів, який ним було названо типом ліричних пісень, – це результат асиміляції не тільки пісні типу ладкання, але й частини етнографічної групи населення (носія даного типу) в етнічно спорідненому середовищі внаслідок змішаних шлюбів видається нам переконливим тільки щодо ліричних пісень, поширених у згаданих вище народів. Що стосується лемків, то таке припущення не пояснює, чому обрядові пісні цього неречитативного типу ладкання посіли основне місце в їхньому весільному ритуалі.

Тому більш вірогідним, на наш погляд, є інше припущення В. Гошовського – про існування неречитативного типу поряд із речитативним і вживання його для певних сцен весільного ритуалу, причому не тільки і не стільки свашками, як дружками молоді. У такому разі можна буде пояснити той факт, що тепер у весільному обряді Ґорлицьких лемків на наспів ладкання типу Б-1 співають не тільки свашки – носії та хранителі освяченого віруваннями і традиціями ритуалу, але й дружки і дружби, «домашні» і гості, приданці і навіть парубки, що влаштовують «шлябант»⁹. Це вказує на еволюцію функції ладкання цього типу в бік певної «демократизації жанру», в той час як інші типи і зараз виконуються майже винятково свашками молодого та свашками молоді («домашніми») як представниками «другої сторони».

У свою чергу еволюція функції ладкання повела за собою еволюцію наспіву. Вона йшла, напевно, тими ж напрямками, про які говорить В. Гошовський щодо пропонуваного ним архетипу весільної пісні. Про це свідчить розширення амбітусу до сексти¹⁰, усталення єдиного ритмічного малюнка

, розбудова інтонаційного кістяка мелодії із IV-III-II-I до V-III-II-I, що вказує вже на квінтовість, а не квартовість мислення. І стрій, і ладовість, і устої витримані цілковито в характері квінти, яка звучить весь час у всій яскравості свого індивідуального колориту не тільки як заповнений інтервал-стрибок $g^1-a^1-h^1-c^2-d^2$, але й в розчленуванні на дві послідовні терції g^1-h^1 , h^1-d^2 , чим і створюється специфічний відтінок «квінтовості» в характері ладу.

Варто звернути увагу і на еволюцію ритмічного малюнка пісні. Уже в запису Ф. Колесси в селі Циголка серед лемків Східної Словаччини один із варіантів її має перемінний 2- і 3-дольний метр з ритмічною формою:

Наш запис, зроблений через 50 років від лемків Ґорличчини, що жили 25-30 км від місця запису Ф. Колесси, свідчить про подальшу еволюцію ритміки пісні, очевидно, під впливом танцювальності польських пісень. У нашому випадку тридольність повністю підкорила собі дводольність:

Таким чином, нова функція і форма виконання, зв'язок з ритмом і темпом танцю сприяли суттєвим змінам як ритміки, так і мелодики ладкання типу Б-1. Пристосованість його наспіву до створення нових весільних обрядових і необрядових пісень ліричного та жартівливого характеру сприяла щораз більшій його популяризації і, можливо, мала зворотну дію на обрядові пісні, висуваючи їх на передній план. Цим, очевидно, й можна пояснити, чому саме цей тип ладкання зайняв таке важливе місце у весільному обряді лемків.

Про переважну роль ладкання Б-1 у весільному обряді лемків свідчать і інші відомі нам записи весіль, здійснені у XIX та XX століттях. Із наведеної нижче таблиці видно, що ладкання типу Б-1 переважає у п'яти із шести записів весіль. Виняток становить лише весілля у запису О. Торонського, в якому переважає речитативний тип А. Записи весіль В. Хиляка, Д. Качора, Я. Бодака та І. Мадзіка були здійснені у Горлицькому повіті, запис І. Бугери – у Новосанчівському, а запис О. Торонського – у Сяніцькому повітах.

Отже, ладкання типу Б-1 як один із варіантів досліджуваного В. Гошовським типу весільної пісні, що є провідним у весільному обряді лемків, не тільки підтверджує гіпотезу В. Гошовського про його належність русинам-лемкам, але й доводить, що русини-лемки є нащадками східнослов'янського племені білих хорватів, тобто автохтонами Карпат. Це повністю спростовує надуману польську теорію про волоське походження русинів-лемків.

Футурологія передрікає, що у перші десятиліття XXI ст. пріоритетною галуззю наук стане психологія. «І тоді фольклор з його глибиною пам'яті у десятки тисячоліть, із закарбованими у вигляді художніх форм логічними фігурами пізнання світу, з досвідом не тільки художнім, але й ... педагогічним, юридичним, соціально-історичним, світоглядним, образно-асоціативним – стане одним із найбагатших джерел для пізнання Історичною Людиною найцікавішої зі світових таємниць – таємниці самої себе» [8, с. 302].

ПРИМІТКИ

1. Назва краю та його мешканців локальна, етнографічна і найбільш імовірно походить від прислівника «лем» (лат. tantum), якого вживали замість «лиш», «лише», «тільки». Теорії про інше походження цієї назви не знайшли підтвердження. На Закарпатті поширена інша форма цього прізвиська – «лемак». Вперше назва Лемко як прізвище з'являється на Мукачівщині у документах XIV-XVI століть. Самоназва лемків усіх регіонів – русини або руснаки.

У 1829 році Іван Чапльович запровадив слово «лемак» як діалектично-етнографічний термін, поділивши угорських русинів відповідно до говірок на «лишаків» і «лемаків» (Johann von Csaplovics, Gemalde von Ungern, Ч. I, Пешт, 1829). Щодо русинів північних схилів Карпат, то їх вперше назвав лемками Йосиф Левицький у передмові до Руської граматики в 1831 році (Jozef Lewicki. Grammatik der rythenischeu oder kleinoryssischeu sprache in Galicien. Перемишель, 1834. Передмова датована 1831 р.). Левицький був першим, хто ввів слово лемко як мовознавчо-етнографічний термін із закінченням на «-ко», як аналогію до назви сусідів «бойко».

З кінця XIX століття назви Лемківщина, лемко, лемківський стають загальноприйнятими. Самі лемки цю назву почали приймати від початку XX століття під впливом журналістів, які видавали часописи «Лемко» (1934-1939), «Наш Лемко» (1933-1939), «Lemko» (1934-1939) – у Галичині і «Лемківщина» (1922-1928), «Лемко» (1928-1940) – на еміграції. Офіційною ж до кінця Другої світової війни була стара назва українського населення Буковини, Галичини та Закарпатської України – русини. Винесена у заголовок назва «Русини-лемки» не має нічого спільного з політичним русинством, а лише вказує на історичну самоідентифікацію народу.

2. Деякі вчені обстоюють думку про те, що племена східних слов'ян поселились у Карпатах ще в римську добу. Пізніше, унаслідок міграції населення Подніпров'я у Карпати, за мешканцями Західних Карпат закріпилась загальна назва «русини» або «руси». У VIII-IX ст. русини Західних Карпат входили до складу Великоморавського князівства, а 992 року київський князь Володимир Святославович (Великий) приєднав ці землі до Київської Русі, розширивши їх аж до Кракова. Відтак розпочалось будівництво оборонної фортеці – міста Сянока, основувались села на руському праві [14, с. 11-12].

3. Її підтримав у своїх працях також польський етнограф Роман Райнфус [19, 20], багатолітній дослідник Лемківщини [14, с. 13]. Щоправда, в останні роки свого життя, за свідченням львівського історика Івана Красовського, він відмовився від цієї теорії.

4. О. Торонський, посилаючись на П. Шафарика, подає, що у VII ст. (634-636) після відходу значної частини хорватів із Карпатських гір і східної Галичини інші племена руські займали залишені місця, але ім'я хорватів залишилось і ще довго було у вжитку про жителів Карпат, бо у 993 році, за свідченням літописця Нестора, князь Володимир «зворохобившихся хорватів покоровив». Після того, як хорвати, що залишились у Бескидах, увійшли під владу князів київських, ім'я їх, як і всі місцеві імена деревлян, полян, бужан та ін. зникло, а народ став загальним ім'ям русинів зватись. О.Торонський. Русини-Лемки //Зоря Галицкая. – Львов, 1860. – С. 395.

5. Уперше в українській фольклористиці нам вдалося здійснити повний запис лемківського весілля з

описом весільних традицій, звичаїв, обрядів, промовами першого свата на зальотах (сватанні) і маршалка (старости) на весіллі, діалогами між учасниками весілля, весільними піснями з нотами та його музикознавчим опрацюванням, що має особливе значення за умов відсутності у лемків власної етнічної території проживання і можливості функціонування традиційного фольклору. За браком місця подаємо тут лише схематично його сценарій. Докладніше див. [2, с. 198-208].

б. Значення слова «ладкати» остаточно не з'ясовано. Воно, напевно, означає саму манеру виконання пісні, тобто спів, переважно, сумний, тужливий, з рисами меланхолійності. У народному середовищі не говорять «співати ладканки», але – «ладкати». Цей термін уживається як дієслово, наприклад, «свашки ладкають», «...починають ладкати» [16, с. 85]. Терміни «ладкання», «ладканка», як іменники походять з літературної мови.

На Горличчині свашки дуже чітко виокремлюють терміни «ладкати» і «співати». Під терміном «ладкати» вони розуміють по-особливому, інакше ніж звичайно, виконувати весільні обрядові тексти. Причому, залежно від ситуації та її місця у весільній драмі, «ладкати» теж можна по-різному – більш чи менш тужливо або зовсім відсторонено, спокійно чи схвильовано, сумно чи радісно, повільніше чи швидше тощо. Ці інтонаційні та ритмічні нюанси настільки тонкі, що їх зафіксувати на папері майже неможливо. Окрім того, різні свашки навіть з одного села, іноді по-різному ладкають ті самі обрядові словесні тексти. Натомість під терміном «співати» вони мають на увазі звичайний спів, голосний або дуже голосний упродовж усієї співанки, де майже немає місця інтонаційним відмінностям.

Етимологічно слово «ладкати», як вважають, походить від імені давньослов'янської богині краси, любові, домашнього вогнища «Лада». Старослов'янське «ладънь» – рівний, красивий. Приспів «ладо» в українських обрядових піснях – звертання до молодої подружньої пари. О. Торонський [23, с. 366] весільні пісні називає «ладканя» («Свадебныя песни или ладканя, собранные у Лемковъ, горцевъ Сяноцкого Уезда, Алексеемъ Торонскимъ, Священникомъ и Гимназическимъ Учителемъ в Дрогобыче»). Так само і Б. Грінченко у «Словарі української мови» (К., 1908. – Т. II) слово «ладкання» пояснює як «весільний спів, а також і самі весільні пісні». Енциклопедія українознавства це слово подає так: «Ладкання (ладканка), на Зах. Україні весільний спів та обрядові весільні пісні; ладкати – співати весільних пісень» [Т. 4, с. 1253. – К.: 1996]. Великий тлумачний словник сучасної української мови (Київ-Ірпінь, Перун, 2007) подає значення слова «ладкання» як «різновид весільного співу», а «ладканка» – «весільна пісня».

На Лемківщині слово «вадний» (ладний) означає – гарний, красний, а слово «вада» (лада) – скриню з приданим молододі; «вадкати» чи «гвадкати» (ладкати) означає виконувати весільні обрядові пісні типу ладкання.

Виконавиць цих пісень [(свашок молодого і свашок молододі («домашніх»), які діалогічно ладкають)] на Лемківщині називають «ладкальницями» [23, с. 380, 389], «латканицями» [15, с. 46, 89].

7. Аналіз ладкань типів А, Б-2, В тут не розглядаємо [див. 3, с. 46-53].

8. На наспів ладкання типу Б-1 виконуються і пісні до весільних танців. У такому разі темп пісень прискорюється.

9. «Шлябант» (від нім. Schlagbaum – повалене дерево) – застава на дорозі для зупинки весільного поїзда з метою одержання «викупу» від молодого за молоду.

10. До речі, В. Гошовський зауважує, що «...на відміну від закарпатських варіантів лемківські ніколи не досягають амбітуса сексти, в чому можна вбачати одну з діалектних рис наспівів» [6, с. 58]. Наші записи спростовують це твердження.

1. Бодак Я. Лемківське весілля на Горличчині, 1976 (рукопис, зберігається в архіві автора). – 295 с.: нот.
2. Бодак Я. Роль весілля у збереженні лемківської народної культури. Актуальні напрями дослідження Лемківщини: історія, постаті, говір. – Львів, 2008. – С. 198-208.
3. Бодак Я. Типи весільних ладкань Горличчини // Третя конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель: Матеріали / Ред.- упорядник Б.Луканюк. – Львів, 1993. – С. 46-53.: нот.
4. Бугера І. Весілля на Лемківщині. – Львів: Бібліотека Лемківщини, 1936. – 61с.
5. Гошовський В. Украинские песни Закарпатья. – Москва, 1968. – 477 с.: нот. Передрук: Володимир Гошовський. Українські пісні Закарпаття. Переклад з російської Р.Мисько-Пасічник, В.Пасічник. – Львів, 2003. – 446 с.: нот.
6. Гошовский В. У истоков народной музыки славян. – Москва, 1971. – 304 с.: нот.

7. Гошовский. Роль мелогографии в ареально-комплексном исследовании Карпат // Карпатский сборник. – Москва, 1976. – С. 123-128.
8. Іваницький А. Українська народна музична творчість. – Київ.: Музична Україна, 1990. – 334 с.: нот.
9. Качор Д. Лемковський співанник. – Вип. 1, 2. – Львів, 1921.
10. Колесса Ф. Народні пісні з галицької Лемківщини // Етнографічний збірник НТШ. Т. 39-40. – Львів, 1929.
11. Колесса Ф. Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті // Колесса Ф. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Грица. К.,1970. – С. 368-397. : нот.
12. Красовський І. Лемки. Історико-етнографічна довідка //Український календар. – 1968. – С. 284-291.
13. Красовський І., Солинко Д. Хто ми лемки... Бібліотека Лемківщини 1. – Львів, 1991. – 45с.: іл.
14. Красовський І. Лемки у світлі давньої і сучасної історії – їх національна приналежність. Актуальні напрями дослідження Лемківщини: історія, постаті, говір. – Львів, 2008. С. 11-15.
15. Мадзік І, Максимович В. Лемківське весіля. – Криниця (Польща): Наша Загорода, 2002. – 205 с.
16. Майкович В. Українське весілля на Лемківщині в округах Щавне, Команча і Воля Мигова. – Лемківський календар, 1967. Видання Організації Оборони Лемківщини. – Торонто, 1967. – С. 82-94, іл.
17. Mroczek J. Pieśni weselne Łemków po różnocnej stronie Karpat //Materialy Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. – 1970. – Т. 11. – S. 15-30.: нот.
18. Нидерле Л. Быт и культура древних славян. – Прага, 1924.
19. Reinfuss R. Śladami Łemków. Wydawnictwo PTTK «Kraj». – Warszawa, 1990. 150 с.: іл.
20. Reinfuss R. Łemkowie jako grupa etnograficzna. – Sanok, 1995.
21. Семенюк С. Лемківщина як етнічний феномен України-Русі. Актуальні напрями дослідження Лемківщини: історія, постаті, говір. – Львів, 2008. С. 15-33.
22. Торонський О. Русини-Лемки //Зоря Галицкая. – Львов, 1860. – С. 389-428.
23. Торонський О. Весільні пісні (весільні співанки). Народныя песни Галицкой и Угорской Руси, собранныя Я.Ф.Головацким, ч. III, отд. 2, Москва, 1878. С. 366-398.
24. Хияк В. Свадебныи звычаи у Лемковъ //Литературный сборникъ, издаваемый Галицко-Русскою Матицею. – Львовъ, 1871. – С. 4-29.

Показчик

розподілу весільних пісень у записах лемківських весіль

№ з/п	Автор, назва, рік видання весілля	Обрядові пісні (ОП)							Необрядові пісні (застільні)				Усього пісень
		Ладкання				Інші ОП	Пісні до обрядових танців	Всього ОП	Балади та баладні пісні	Передирочні	Приспівки до весільних страв	Інші	
		Тип А	Тип Б-1	Тип Б-2	Тип В								
1.	О. Торонський. Весільні пісні (весільні співанки), 1878	77	2	–	3	–	–	82	–	–	–	–	82
2.	В. Хияк. «Свадебні звичаї у лемків», 1871	11	23	–	2	2	–	38	–	–	–	10	48

Секція 8. Лемки як складова світового українства

3.	Д. Качор. «Лемківський співанник», вип. II. 1921	26	73	–	9	11	4	123	–	–	–		123
4.	І. Бугера. «Весілля на Лемківщині», 1938	–	74	–	23	46	–	143	–	–	–		143
5.	Я. Бодак. Лемківське весілля на Горличчині, 1976	23	96	26	17	44	16	222	10	29	7	22	290
6.	І. Мадзік, В. Максимович. Лемківське весілля, 2002	73	153	–	27	28	4	285	3	–	–		288

Олександр Венгринович

**ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ЛЕМКІВЩИНА» – ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ,
РОЗВИТКУ ЛЕМКІВ ТА ЇХ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ**

Лемки впродовж віків проживали на західних окраїнах від основного ядра українського народу в оточенні інших етносів: у північних та південних частинах Карпатських гір – Beskidів, тобто в сучасній південно-східній частині Польщі, східній частині Словаччини та Закарпатській області України. Впродовж віків політичні кордони розділяли лемків, яких цілеспрямовано і систематично піддавали денаціоналізації. Але попри це вони зберегли свою національну гідність, матеріальну і духовну культуру. Лемки проживають у різних країнах, але творять одну нерозривну цілісність з деякими незначними відмінностями у культурі, які запозичені від інших етносів.

Трагічна доля Лемківщини на цьому не закінчилась. До двох українських масових загибелей у ХХ ст. – запланованого голодомору в Україні в 30-их роках та багатомільйонних втрат у часі Другої світової війни і після неї, у часі боротьби УПА – долучилась третя – загибель Лемківщини. Протягом багатьох років польські режими мріяли про Польщу без українського населення, яке заселяло регіони Лемківщини, Перемищини, Холмщини та Підляшшя. І настав момент, коли тоталітарні режими Польщі та Радянського Союзу за національною ознакою більше 500 тисяч українського населення в 1944–1946, 1951 рр. депортували із споконвічних земель в Україну, розсіяли майже по всіх областях. Найбільше їх поселено в південних степах Одеської, Херсонської, Миколаївської, Кіровоградської, Донецької, Луганської, Запорізької, Дніпропетровської областей. Населення, яке споконвіку проживало в горах і там надбало життєвий досвід, кинуто в степи без досвіду проживання, засобів існування, житла. Депортація почалася, коли ще гриміли гармати, коли тисячі ешелонів направлялись на захід, обслуговуючи війну. Але бліцкригу, за їхнім задумом, не відбулося. Населення не хотіло їхати, тоді почалися шантаж, збройні напади банд, поліції, війська, підпали. На захист населення стали тільки сотні УПА. Для пришвидшення депортації введено регулярні війська, і навесні 1947 року почався другий етап депортації – зловісна акція «Вісла», близько 200 тис. українського населення депортовано на захід Польщі і розсіяно по 3-4 родини на село. Через концтабір Явожно пройшло приблизно п'ять тисяч краян, спалювались цілі села, замордовано 66 священиків, спалено і знищено понад 300 церков, сотні людей замордовано, розстріляно. Це була трагедія і геноцид проти нашого народу. Наслідками депортації є майже повністю знищена українська культурна спадщина на етнічних землях, а також вигнання із їхніх земель, поставлено на межу зникнення етнографічну групу українського народу – лемків та їхню самобутню культуру.

На долю нашого покоління лягла найбільша відповідальність перед нашим народом. Бо як не ми, то хто має по крихтах зібрати, зберегти і відродити надбаня самобутньої культурної спадщини лемків та їх ідентичність, сприяти відродженню Лемківщини на її етнопросторі в різних країнах.

Наслідки депортації та теперішні тенденції щодо зменшення кількості лемків-русинів-українців у Словаччині, Польщі, Україні, а також в Америці, Канаді, Сербії, Хорватії та в інших країнах. Доводиться нам не тільки задуматися, але і діяти, чинити спротив, приймати відповідальні рішення, вимагати від держав, де проживають автохтони, приймати рішення щодо їхнього збереження.

Сьогодні справою збереження лемків як етногрупи займаються винятково громадські організації. Держави стоять практично осторонь. Останні наукові дослідження відкривають нову сторінку в історії лемків.

Так, генетик Мічиганського університету, виходець з України Олексій Нікітін дослідив генетичні маркери лемків і встановив, що вони, як і, до речі, французи, є одними з найстаріших мешканців Європи.

Недавно львівськими археологами відкрито Стільське городище VIII–XI ст. (поблизу м. Миколаєва Львівської обл.) – столицю білих хорватів, у якій на той час проживало біля 100 тис. жителів. Лемківщина була в центрі цієї держави, фактично ми є нащадками білих хорватів. Після приєднання цих земель до Київської Русі частина білих хорватів відступили на територію сучасної Хорватії. Два роки тому наша делегація відвідала Далмацію, куди колись переселились білі хорвати. Там ми побачили нашу схожість з ними: в одязі, мові, антропології, архітектурі, особливо схожість наших церков.

У цьому році Тернопільщину відвідали молоді вчені Краківського університету, які ведуть пошук старших людей з с. Команьчі. Німецькі вчені передали університету документи, згідно з якими німецькі вчені під час війни вивчали антропологію лемків с. Команьчі. З якою метою? Слід подумати...

Наступним доказом є наша мова, діалект. Чи не є вона серединою мовного простору слов'ян? Знаючи її, можеш спілкуватися з балканськими народами, а також словаками, поляками тощо.

А скільки прадавніх архаїзмів! Можливо, це найкраще збережена мова наших предків, які склали сьогodнішній український етнос. Все це вимагає додаткових зусиль, дослідження, встановлення правдивої історії нашого народу, зокрема в I тисячолітті.

Хто це має зробити? На мою думку, вчені, особливо вчені-лемки, громадські організації і держава.

Лемки в Україні проживають трьома групами.

Найбільш чисельна – це лемки, депортовані в 1944-1946, 51 рр. із Лемківщини. Ця група розкинута по всій Україні. Компактно проживають лемки в Тернопільській, Львівській та Івано-Франківській обл. Друга група – це автохтони Закарпатської області. Сьогодні мешканці Перечинського, Великоберезнянського, частини Свалявського, Мукачівського, Ужгородського районів визнають себе лемками. Третя – не достатньо розвідана, але вона існує. Це переселенці з Карпат у 17–18 ст. в центральні області України. Майже 50 років про лемків, їх депортацію, знущення, геноцид не можна було говорити.

У кінці горбачовського періоду лемки відчули можливість і потребу захищати свою ідентичність. Можливо, спрацював інстинкт самозбереження народу, відродити майже втрачену культуру. З цією метою створюються громадські організації в областях, районах, які спочатку об'єдналися у міжрегіональне, а в 2001 р. у Всеукраїнське Товариство «Лемківщина» – єдину всеукраїнську організацію лемків в Україні.

Сьогодні у 18 областях створені лемківські організації. Створення Всеукраїнського Товариства «Лемківщина» дало поштовх у відродженні самобутньої культури, традицій, звичаїв. Тисячі людей піднято з колін, вони відчули себе патріотами, взяли на себе важкий тягар відродження Лемківщини.

У шести регіонах створені обласні організації. Найбільшими організаціями є Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська. Так, до Тернопільської ОО ВУТЛ входять 14 районних організацій; Львівська ОО складається із 10 РО; Івано-Франківська – 8 РО; Закарпатська – 4 РО.

До найбільших РО можна віднести Чортківську, Калуську, Брошнівську, Бориславську, Дрогобицьку, Перечинську, Тернопільську МО та інші. Тільки в Чорткові РО створено багато мистецьких колективів, понад 150 учасників. Таких прикладів багато.

Товариство працює в напрямках культурологічному, політично-правовому, а також в організаційному. Культурно-масова діяльність нам вдалася найбільше. Ми виходимо із слів привітання экс-президента України В. Ющенка: «Культура лемків настільки барвиста і самобутня, що згубити хоч маленьку частку її було б непоправимою втратою для України». Величезні зусилля тисяч краян дали свої плоди.

Проводимо Всеукраїнський фестиваль «Дзвони Лемківщини», регіональні фестивалі в Чорткові, Самборі, Бориславі, Луганську, Галичі, Городку, Перечині; видаються дві газети – «Дзвони Лемківщини» та «Лемки Карпат»; створені музеї і музейні кімнати в Монастириськах, Тернополі, Ягольниці, Брошневі, Калущі, Бережанах, Перечині, Губиськах; жертвам депортації встановлено пам'ятні знаки Тереховлі, Копичинцях, Долині, Чорткові, Ходачкові, Бережанах, Самборі, Галичі, Монастириськах. Будуються каплички, церкви, проведено на державному рівні відзначення 60-річчя депортації лемків.

У Львові в Оперному театрі проведено лемківські культурні академії, а також такі заходи проведено у Києві, Тернополі, Івано-Франківську.

У лемківських традиціях проводяться Різдвяні і Великодні свята. Створено десятки лемківських мистецьких колективів, яких часто можна бачити і чути в теле- і радіопрограмах.

Гідно проведено святкування 100-річчя від дня народження Б.-І. Антонича в Тернополі, Львові та Луганську. Проведено безліч мистецьких виставок, наукових конференцій.

Більше 2000 краян щорічно виїжджають на міжнародне лемківське свято «Лемківська Ватра». Наші краяни під час поїздок впорядковують цвинтарі, могили, поновлюють каплички, ставлять хрести, беруть участь у ремонтах церков, організують кермеші, свята в лемківських селах. Можна ще багато говорити про культурну діяльність лемківських організацій.

Найбільшим успіхом у політично-правовій діяльності є надання всім депортованим статусу учасників війни. Це значна матеріальна допомога нашим краянам.

Є і незадоволення у цій діяльності. Влада не вибачилась за заподіяні кривди нашому народові при депортації, не дана політична оцінка подіям 1944-1946, 51 рр., не прийнятий закон про депортацію, не надано нашим краянам права безвізового перетину українсько-польського кордону з метою впорядкування могил, цвинтарів на залишених територіях, відвідування близьких та рідних. Не створена дієва програма збереження нашого субетносу. Прикро і жаль, що нібито в Україні є демократичний устрій, а не можемо засудити рішення тоталітарних режимів.

Не можу обминути і питання політичного русинства. На I Конгресі лемків світу було зроблено переконливу заяву, що ми – лемки – є етнографічною групою українського народу. Цієї позиції ми дотримуємось і сьогодні. При активізації «політичного русинства» на Закарпатті ми виступили із заявою про засудження їхніх сепаративних дій. Але не потрібно боятися слова «русин», оскільки в історичному і політичному плані це є всього-на-всього стара назва українців.

В організаційному плані нам необхідно також багато зробити, а саме створити додатково осередки, організації, як на заході, так і на сході. Залучити до нашої діяльності тисячі наших краян. Не все зроблено, щоб масово залучити молодь в організаційне життя. Позитивні зрушення є у м. Львові, турбує нас і проблема науковців, які цураються лемківських питань, організацій. Ми відчуваємо потребу у вирішенні багатьох питань, а саме:

- - створення громадської наукової організації, яка б переросла в Інститут лемкознавства;
- більш наполегливо вимагати вирішень політико-правових питань;
- створення Державної програми збереження лемків як етногрупи та їх культурної спадщини, в тому числі створення Державного лемківського ансамблю пісні і танцю;
- створення Всеукраїнської молодіжної організації;
- більш активно працювати в науковому середовищі з метою вивчення новітньої історії лемків, особливо в I тисячолітті.

Мирослава Гнатюк

ПІВНІЧНОЛЕМКІВСЬКІ ГОВІРКИ У МОВОЗНАВЧИХ ПРАЦЯХ РІЗНИХ ЕПОХ

Одна із самобутніх етнографічних гілок українського населення Карпат – лемки – привертала увагу багатьох учених ще із другої третини XIX століття. У часі їхнього компактного проживання мовознавцям та етнографам вдалося зібрати значний фольклорний матеріал [Народні пісні 1929]*, виявити властиві цим говіркам діалектні риси [Зілинський 1938^б: A178–A212; Stieber 1982] й записати вживані в мовленні лексеми [Stieber 1956–1964]. Зацікавлював цей найдалі висунений на захід говір українського діалектного обширу й просто аматорів – осіб, котрі охоче записували лемківські діалектизми й пробували доносити таку інформацію до ширшого кола людей, що не мали змоги чути «говорящего Лемка, дати хотя малое понятие о бесѣдѣ Русиновъ, жиющихъ въ горахъ Бескидскихъ» [Русин-Лемко 1872: 121]. Відтоді почала з'являтися передусім низка різних за обсягом діалектних словників, опублікованих у періодичних виданнях, наукових збірниках, а також як додатки до окремих праць з діалектології (до прикладу, в бібліографічному покажчику Т. Кульчицької подано понад 20 позицій різних за обсягом словників, які вміщують лексику лемківського говору [Кульчицька 1999: 34–42]).

Уперше про карпатську групу говорів говорять при спробах класифікації українських говорів, яка, як відомо, відбувалася передусім на фонетичній основі.

Першим, хто звернув увагу на наявність в українській мові, окрім галицького та київського наріччя, ще й карпатського, був І. Вагилевич, який у польськомовній праці «Gramatyka języka małoruskiego w Galicyi» виділив характерні риси цієї групи діалектів (напр., серед фонетичних ознак назвав наявність розрізнення и – ы та м'якість шиплячих) [Вагилевич 1845]. Хоч дослідник української мовної території і не виділив лемківські говірки в окрему групу, все ж наведені діалектні особливості безпосередньо стосуються лемківського ареалу.

«Знавець мовних та етнографічних відносин по обох боках Карпат» Я. Головацький у «Розправі о язиці южнорускім і его нарічіях» поділив українську діалектну територію на три «наріччя» (волинсько-подільське, галицьке (наддністрянське) та гірське (карпаторуське)), вважаючи останнє за одне із найдавніших діалектів української мови [Панькевич 1938^б: 356–357; Лесів 1997: 23]. Про низку ознак, характерних для всіх карпатських, зокрема й лемківських, говірок, які виділив Я. Головацький, дізнаємось із «Нарису історії української діалектології» А. Москаленка [Москаленко 1961: 11–12].

У фундаментальній праці «Нарѣчія, поднарѣчія и говоры Южной России въ связи съ нарѣчїями Галичины» основоположник української діалектології К. Михальчук виділив три наріччя (**українське, польське, червоноруське** (русинське), окреслив їхні межі і внутрішній поділ на менші мовно-територіальні утворення [Михальчук 1877: 469]. Тут подано понад 20 притаманних карпатському діалектові фонетичних та морфологічних рис [див. відгук на класифікацію К. Михальчука у кн.: Панькевич 1938^б: 357–359].

Збережено в рукописі одне із найдавніших спеціальних досліджень про лемків «*Łemki – mieszkający zachodniego wzgórza Karpat*» І. Вагилевича, що побачило світ 1841 року у Львові. Український переклад, підготування до друку зі вступними зауваженнями до нього здійснив І. Красовський [Вагилевич 1965: 76–80]. У п'ятому розділі цієї праці під назвою «Наріччя» вміщено невеликий словничок лемківських лексем, який не претендує на повну характеристику лемківського діалекту, все ж може стати дослідникам у пригоді при вивченні змін у говірках лемків та простеженні розвитку діалектного мовлення. [Вагилевич 1965: 79].

Далі в розвідці Русина-Лемка «Нѣкоторыи слова уживаны въ щоденной Лемковской Бесѣдѣ» подано 65 лемківських діалектизмів і їх значення, названо прокляття лемків, наведені характерні риси цього говору [Русин-Лемко 1872: 121–122]. Автор зауважив, що весь цей опис, який запропоновано широкому колові читачів, ще є недостатнім, аби вивчити мовлення лемків, а для детального пізнання цього говору треба «конче чути бесѣдующого Лемка и съ нимъ долшій часъ жити» [Русин-Лемко 1872: 122].

* Усі покликання у квадратних дужках див.: Денисюк В., Гнатюк М. Матеріали до бібліографії лемківських говірок // Діалектологічні студії. 7: Традиції і модерн / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. – С. 301–322.

Отже, лише в другій половині XIX ст. започатковано спеціальні дослідження лемківського говору, зокрема північнолемківських говірок.

Передусім варто згадати праці Івана Верхратського, які містять ґрунтовні відомості про цей мовний обшир [Верхратський 1894: 15–210; Верхратський 1901: 15–210]. У монографії «Про говір галицьких лемків» автор зібрав багато фактичного матеріалу, проаналізував фонетичні, морфологічні й частково синтаксичні риси цих говірок, подав значний за обсягом словник (3084 слова) [Верхратський 1902: 388–489].

Без сумніву, ключовими при дослідженні північнолемківських говірок незалежно від сучасного розселення їхніх носіїв стали праці І. Зілинського. Сам родом із Лемківщини, професор постійно звертав особливу увагу на дослідження говірок лемків. Свій науковий доробок учений починав від вивчення говіркового мовлення одного села [Ziłyński 1927; Зілинський 1938^б], а згодом при визначенні меж лемківського говору в описових роботах, що стосуються української мовної території взагалі, залучив значну кількість говірок з північнолемківського ареалу [Ziłyński 1932; Zilyns'kyj 1979]. Учений неодноразово підкреслював необхідність глибшого дослідження лемківських говірок як перехідної ланки між східнослов'янськими та західнослов'янськими мовами [Ziłyński 1930].

У центрі досліджень І. Зілинського стало с. Явірки. Тут знайдено чимало нових мовних явищ (в основному впливів польського оточення) та багато архаїчних елементів. Результатом вивчення мовлення мешканців села стала праця «Лемківська говірка села Явірок», у якій І. Зілинський детально розглянув фонетичні й морфологічні риси цієї говірки [Зілинський 1938^б: А 178–А 212]. Діалектолог зауважив, що «явірська говірка відрізняється значно відмінною структурою своєї звукової (особливо вокальної) системи не тільки від українського т. зв. «культурного» діалекту, а то й від усіх українських т. зв. «ікаючих говорів» і почасти навіть від загальнолемківського говору» [Зілинський 1938^б: А186]. Тому він подав найважливіші прикмети (31 позиція), які її споріднюють із загальнолемківським говором та іншими «былацькими» говорами (надсянськими, бойківськими) або її від них відрізняють [Зілинський 1938^б: А187 – А190].

Щодо специфіки лемківських говірок І. Зілинський висловив свої спостереження у праці про «Так зване “sandhi” в українській мові» [Зілинський 1927]. На основі матеріалів із 64 сіл 25 повітів в Галичині та із кількох сіл Буковини й Закарпаття учений визнав, що «далеко йдуче «sandhi», котре зрештою не всюди виступає цілком послідовно й місцями або не раз і в індивідуальній вимові виказує різні хитання, обіймає, загально беручи, говори закарпатських і галицьких Лемків, Замішанців і т. зв. долівський говір в долині р. Сяну» [Зілинський 1927: 308].

Й. Шемлей підготував і видав науковий нарис про носові голосні, сонанти, сполучення плавних приголосних з давніми ерами (на основі записів із сіл Лемківщини) [Szemlej 1934]. Учений поділив на три типи рефлeksi колишніх носових у лемківських говірках: 1) **а** замість **о**: ¹кады, ¹тады; 2) **е** замість **є**: ¹шест'а, ¹месо; 3) рефлeksi **ам, ан, он, ен**: бр'ам'чати, пант'лиц'а, ¹хомонт, ¹венгор [Szemlej 1934: 167]. Й. Шемлей указав на взаємопов'язаність лемківських говірок із сусідніми польськими та словацькими, що, однак, не заважає лемкам уважати свою мову за правдиво руську. Як доказ наводить слова однієї лемкині: «Ви бесідуєте з пільська, ваша бесіда планна, лем наша лемковска ест правдіво руска» [Szemlej 1934: 175].

На сторінках щомісячного українського науково-популярного журналу «Рідна мова», особливо в 1933–34 роках, друкувалися невеличкі за обсягом лексикографічні матеріали з північної Лемківщини. Тут вміщені кілька спостережень над мовленням лемків о. І. Бугера [Бугера 1933; Бугера 1934; Бугера 1938], Ф. Коковського [Коковський 1933^а; Коковський 1933^б; Коковський 1935], М. Приймака [Приймак 1934^а; Приймак 1934^б], Ф. Тихого [Тихий 1938].

У статті про «Цікаві лемківські слова» о. І. Бугера зауважив, що «в лемківському діалекті є багато дуже гарних слів, що могли б збагатити нашу літературну мову» [Бугера 1933: 153]. Роком пізніше тут опубліковано його наступну розвідку про «Найчастіше вживані німецькі слова в лемківському говорі», у якій з'ясовано шляхи проникнення германізмів у цей найдалі висунений на захід український говір; не вказавши до 68 реєстрових слів семантики, подав тільки лемківські діалектизми та їхні німецькі відповідники [Бугера 1934: 349–352]. На наш погляд, праця о. І. Бугера має ознайомлювально-інформативний характер.

Вартим уваги є один із небагатьох опублікованих у той час тематичних словників північнолемківського говору. У невеличкому за обсягом дослідженні Ф. Коковського «До словника

назов народних одягів» перелічено назви чоловічого та жіночого одягу, головних уборів та жіночих прикрас із поясненням їхнього значення [Коковський 1933^а: 111–112]. Матеріалом спостережень автора стали два села Сяніцького і Лиського повітів.

У «Мовному атласі давньої Лемківщини» З. Штібер зафіксував лексичний склад північнолемківських говірок до т.з.в. акції «Вісла» [Stieber 1956–1964]. Наукові праці польського мовознавця висвітлюють питання фонетики [Stieber 1982; Stieber 1958], акцентуації [Stieber 1959], ономастики [Stieber 1948–1949] лемківського говору.

Діалектний матеріал із Північної Лемківщини часто використовував Ю. Шевельов при поясненні розвитку звукових явищ в «Історичній фонології української мови» [Шевельов 2002].

Силою політичних обставин повоєнних років – добровільно-примусового виселення лемків із їхніх споконвічних теренів – одним із перших почав обстежувати їхнє мовлення Д. Бандрівський. У статті «Деякі особливості говірки лемківських переселенців у с. Липівці на Дрогобиччині» мовознавець зауважив, що «люди старшого віку (неписьменні) здебільшого ще зберігають істотні риси говірки галицьких лемків, а переселенці середнього покоління, переважно чоловіки, ...відходять від цих рис під впливом нового діалектного середовища, а також літературної мови, ...зате на вимові м'олоді (передусім шкільної), що виросла в новому діалектному оточенні, позначається вже сильний вплив наддністрянських говірок і літературної мови» [Бандрівський 1961: 94]. Учений наголосив, що зрушення відбуваються передусім у фонетиці та лексиці; описав найхарактерніші фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості лемківської говірки переселенців. Відтоді, коли понад третину віку тому Д. Бандрівський досліджував ці говірки [Бандрівський 1961: 94–99], відбулися знову значніші їх зміни, оскільки прийшло до голосу покоління, мовлення якого в тому часі вчені могли й не брати до уваги, тому на сучасному етапі досить актуально постає необхідність дослідження процесу нівелювання північнолемківських говірок в іншому діалектному середовищі.

Найбільш віддалена на захід українська мовна територія увійшла в сітку населених пунктів II тому «Атласу української мови» – їх 4, а саме: з Новосандецького (н. п. 664 – Верхомля, н. п. 665 – Бортне) та Кроснянського (н. п. 666 – Крамна, н. п. 667 – Команьча) воєводств, яких здійснювали проф. М. Лесів та доц. Н. Вархол [АУМ 1988].

Пізніші дослідження лемківської фразеології знаходимо в докторській дисертації «Фраземіка українських діалектів карпатського регіону» В. Лавера [Лавер 1992], який створив у славістиці перший фразеологічний атлас карпатських діалектів. Над цілісним описом фразеології лемківського говору працювала Г. Ступінська, котра описала акцентуаційні, фонетичні та лексико-граматичні діалектні ознаки лемківських фразеологізмів, охарактеризувала властиві риси лемківських фразеологізмів як номінативних та комунікативних одиниць мови, простежила семантико-граматичні особливості фразеологізмів, уклала тлумачний словник малозрозумілих компонентів окремих фразеологічних одиниць [Ступінська 2000^а]. Матеріали з лемківської фразеології уміщені також у низці інших праць дослідниці [Ступінська 1999; Ступінська 2000^б].

С. Панцьо займалася вивченням словотвору [Панцьо 2000^а; Панцьо 2000^б], граматики [Панцьо 2001^а; Панцьо 2000^б] й антропонімії [Панцьо 1995] лемківських говірок. У «Матеріалах до словника лемківських говірок» діалектолог фіксує дієслівну лексику говірок галицьких лемків (понад 800 реєстрових дієслів) [Панцьо 1997; Панцьо 2009], якою сьогодні користуються переселенці Тернопільщини. Ілюстративним матеріалом є записи від переселенців – носіїв говірки із понад 15 населених пунктів, подекуди з фольклорних матеріалів та зі сторінок «Нашого Слова». Словник С. Панцьо знайомить читачів із невичерпним багатством лемківських дієслів. Зібрана дієслівна лексика від носіїв північнолемківських говірок у «Матеріалах до словника лемківських говірок» є важливою для усієї лексичної системи українських говорів, а також становить цінну джерельну базу для дослідників цього говору.

Сучасну антропонімію переселених на Тернопільщину лемків опрацьовує також Г. Бачинська, котра проаналізувала імена та прізвища переселенців [Бачинська 1995; Бачинська 1996], встановлюючи обсяг онімної та апелятивної лексики, що відображена в основах досліджуваних прізвищ, а також способи творення досліджуваних прізвищ [Бачинська 2001]. Г. Шумицька представила словотвірний аналіз апелятивних похідних іменників [Шумицька 2000; Шумицька 2001].

За останні роки в Україні друкують діалектні словники, але жоден із них не можемо ще вважати повним словником лемківського говору. До прикладу, 1997 року побачив світ словничок А. Бігуняка та

О. Гойсака, у якому зібрано понад 2200 діалектизмів [Бігуняк, Гойсак 1997]. У словнику вміщено також назви місяців, цифри, приповідки, вітання, здивування, клятви, імена, найуживаніші вирази. В Івано-Франківську 2004 року вийшов друком «Короткий словник лемківських говірок» П. Пиртея, який упорядкувала і підготувала до друку Е. Турчин [Пиртей 2004]. Багата лексика народнорозмовної мови лемків відтворює особливості їхнього побуту, господарської діяльності та культурної спадщини; словник відображає не лише діалектизми, а й загальнорозмовну і термінологічну лексику, зокрема й іншомовного походження. На сторінках «Дзвонів Лемківщини» побачили світ перші букви «Українсько-лемківського словника», який зібрав і упорядкував І. Дуда [Дуда 2007]. Цікавою видається ідея створення словника, в якому до українських літературних можна знаходити лемківські діалектні відповідники, адже щороку кількість осіб, котрі забувають чи не знають, а хочуть володіти говіркою свої прабатьків, збільшується.

Усі описані вище словники – різні за обсягом, але, без сумніву, є неоціненною джерельною базою до створення повного словника лемківського говору, якого ми ще, на жаль, не маємо.

Над лінгвістичним дослідженням лемківських говірок у Польщі працює Я. Рігер. Його статті й монографії стосуються вивчення лексики [Riger 1979; Riger 1989; Riger 1995] й ономастики [Riger 1966] лемківського говору; проблеми визначення лемківсько-бойківської мовної межі [Riger 1987]. Об'єктом зацікавлень польського вченого стали також запозичення в українських карпатських говорах [Riger 1986].

1993 року силами «Стоваришшя лемків» у Польщі побачило світ т. зв. пробне видання – «Перший лемківсько-польський словник» Я. Горощака [Горошак 1993]. Словник насамперед розраховано на молодих лемків, котрі «штораз частіше знають ліпше мову польську як лемківську» [7, с. 12]. Словник налічує близько 9000 гасел, розміщених за лемківською абеткою, 530 з яких автор узяв від І. Верхратського [6, с. 388-489], інші зафіксував від осіб, котрі походять із сіл Фльоринки, Конечної, Білянки, а також авторські записи із Білцарева. До лемківського реєстрового слова, що не має проставленого наголосу, подано тут тільки його значення польською мовою; ілюстративний матеріал – відсутній. Зауважмо, що до поодиноких діалектизмів автор словника подав ремарки – з якої мови те чи інше слово є запозиченим (напр. вішак (pol.) [7, с. 33]; бровы (ukr.) [7, с. 27]). У питанні впливу інших мов на мову лемківську чітко бачимо позицію дослідника про відокремлення від української, яку зазначає як чужоземну. Усе ж цей словник можна вважати ще одним джерелом для опанування лемківських говірок. Реєстр словника можна використати під час створення повного словника лемківського говору.

Про лемківську говірку можна почерпнути відомості із монографії М. Лесева «Українські говірки в Польщі» [Лесів 1997: 9–82]. У його наукових працях фахово висвітлено питання фонетики, лексики тощо; професор є упорядником фундаментальних досліджень (до прикладу, доробку І. Зілінського); є незмінним постійним дописувачем «Лемківської сторінки» у «Нашому слові» [Лесів 1961; Лесів 1965^a; Лесів 1965^b; Лесів 1970; Лесів 2003; Лесів 2009].

Зауважмо, що опрацювання північнолемківських говірок відбувалося не лише в Україні, а й у Польщі та Словаччині. Як доказ, північнолемківські говірки в часі компактного розміщення лемків представлені низкою фундаментальних праць українських та польських лінгвістів. Різні структурні рівні лемківських говірок відбито в описових працях мовознавців різного часу [Верхратський 1902; Зілінський 1927; Зілінський 1938^b; Ziłyński 1932; Szemfej 1934; Панькевич 1953, Stieber 1982; Riger 1995, Лесів 1997 та багатьох інших]; лінгвістичних атласах [Stieber 1956–1964; Ганудель 1981, 1989, 2001; Латта 1991]; різних за обсягом діалектних словниках [див. про це вище]. Риси лемківських говірок представлені в писемних пам'ятках різних жанрів, починаючи з XVI століття, – ділових документах, оригінальних і перекладних конфесійних текстах, художній літературі; записах фольклору [УМЕ 2000: 288; Керницький 1961]. На сучасному етапі окремі дослідники працюють над вивченням стану переселенських говірок [Lewicka 2002; Глуховцева 2006; Скаб, Хуснутдінов 2009], все ж надалі необхідно і надзвичайно важливо для діалектологів максимально інтенсивно фіксувати лемківські говірки (щороку зменшується кількість діалектоносіїв) й аналізувати мовлення тих лемків, які, опинившись у розпорощенні по обидва боки українсько-польського кордону, ще дотепер продовжують зберігати мову своїх пращів.

Отже, схематично дослідження лемківських говірок можна об'єднати в 4 групи:

- 1) від II третини XIX ст. до початку XX ст. (при спробах класифікації українського мовного простору; в діалектних словничках; у працях І. Вагиловича і Русина-Лемка);

- 2) від поч. ХХ ст. до початку ІІ Світової війни, тобто до часу виселення (у доробкові І. Верхратського, І. Зілінського, Й. Шемлея);
- 3) після ІІ Світової війни до проголошення незалежної України (у наукових студіях Д. Бандрівського, З. Штібера, М. Лесева та ін.);
- 4) за незалежної України (в діалектологічних дослідженнях С. Панцьо, Г. Ступінської, К. Глуховцевої, О. Кровицької, Я. Рігера та багатьох інших мовознавців).

Значні напрацювання діалектологів різних країн у царині вивчення лемківських говірок на різних історичних зрізах дало підстави до укладання на сторінках збірника Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України [див. примітку на початку статті] бібліографії лемківського говору, котру щороку поповнюють нові імена науковців, що у різних аспектах досліджують лемківські говірки унікального українськомовного ареалу.

Миرون Жирос

ШЛІДИ ЛЕМКОХ У МАДЯРСКОЙ (У ЧЕРЕХАТУ И ЗЕМПЛИНСКИХ ГОРОХ)

Русини (Лемки и Галичане) у трох міграційох ше населели до южних крайох Габзбурзкей и Австро-Угорскей Монархії – до нешкайшей Р Сербії (Войводини: Бачкей и Сриму), Р Горватскей (Славонії) и Босни и Герцеговини.

Русини (Руснаци) ше приселели зоз Горніци у ширшим значеню того слова, одже **Руснаци** приселели ше зоз нешкайших територійох сиверней, стредней и юговосточней часци Словацкей, нешкайшей Закарпатскей обласци України, нешкайшей сиверней и сиверо-восточней Мадярскей и сиверней и сиверозаходней Румунії, **Лемки** зоз Бардієвского краю Словацкей Лемковщини и найвецей з Горлицкого краю, нешкайшей Польскей Лемковщини и **Галичане** зоз Галичини, нешкайшей восточней Польскей и заходней України (Львовскей, Тернопольскей и других обласцох).

Перша міграція Русинох (Лемкох/Руснацох) до Бачкей ше одбува зоз Горніци у чаше од 1751. до 1780. року. Приселенци ше населю до Бачкей и сную два валали Вельки Керестур и Коцур. Зоз тих валалох маткох познейше виселю до Шайкашскей, Сриму и Славонії. Друга міграція Русинох-Лемкох зоз Словацкей Лемковщини до Сриму ше одбува сто роки познейше од 1850 до 1880. року, а треца міграція Русинох/Лемкох и Галичанох зоз Польскей Лемковщини и Галичини до Славонії, Сриму и Босней од 1890 до 1914 року.

У кратко сумират шліди, котри остали од Лемкох и їх бешеди у Черехату* и Земплинских горох. Мойо путованя у тим краю ше одбули пред 20 роками (1988-1990). У тедишнім чаше ище ше могло тото призначиц цо сом призначел.

У Мадярскей Горніци (Черехатуи Земплинских горох) гледали зме корені и походзенє Русинох (Лемкох) котри уж вецей як 250. роки жию у Сербії и Горватскей. Цо зме пренашли? Пренашли зме своїх затрачених предкох у горйовитим пространстве сиверно и сиверовосточно од Мишколцу у Черехату и Земплинских горох, удомених у веліх валалчицох, але уж асимілованих. По вири були грекокатоліки як и їх предки, але барз мало знали о себе, своїм походзеню и націоналней припадносци.

Перши таки валал цо зме наживели то **Ракаца**. Собешедніца нам Ана Бур, народзена Торбаї, мала 87 роки. Приповеда:

– **Варили и кашу, и юшку и капусту, але лем так, простацку – но! До сусида ношили капусту и кашу, а потим шляпкали хлопци, дружбове, десада були. Оно, тенде мали на рукох... А потим шляпкали до плота таніри, бо кашу поїдли, а потим шляпли танір там и най иде до пекла...**

Бачи Янко Югас, нар. 1908. року вишпивал и крачунску шпиванку «Небо и земля» и леґиньску шпиванку «Я паробок з Капушан»

**Я паробок з Капушан,
Немам жену лем сом сам,
Гей, нацо ми є, нацо ми є млада жена?
Мам я соби з собом досц трапиня.**

**Жени треба то и то,
сито, бердо, корито.
Гей, нацо ми є, нацо ми є млада жена?
Мам я соби з собом досц трапиня**

Шлідуюце населене на нашим путованю було **Бараконь**. Лайош Барна найстарши житель у тим валалчыку. Ма 92 роки, добре паметане и ма вельо дзеки за бешеду. По руски не зна ані слово, але зна же му мац знала добре по руски и же була родом зоз валалу Вислави. Зна же су по походзеню Ороси чи Тоти, але су нешка чесни и роботни Мадяре.

Од священїка Кишфалуши Яноша, хроничара того краю, пароха у Вислави, дознаваме же церква у Бараконю збудована пред сто роками, же стара була древена, же у валале було 300 жительох, а нешка их ест лем 60... Опатраме царски дзвери котри зачувани зоз старей церкви. У парохії найстарши матрикулни кнїжки. То найстарша грекокатолицка парохия у тим краю. Основана є 1648. року. Матрикули зачувани од 1700. року. Водзени су на церковнославянским лебо старославянским языку. Писани су розлучно, розумливо. То кнїжки родзених (кресцених), умартих и винчаних.

Мена и презвиска таки як у Керестуре и Коцуре, нет Йоанох и Яношох, але Янкох, нет Георгийох и Дердьох але Дюрох... Ту Марї, Ганї, Гелени, Ержи...

У Гейокерестуре – найвекше розчароване! Зоз Керестура на рики Гейо – приселели Керестурци на пустару Надь Керестур на Кулянске панство. Керестурци – населели до Керестура, а забули єдни за других! З їх одходженьом, занавше – не остало ані памятки о нїх! У перших найстарших кнїжках мена и презвиска нашо – руски, мена тиж руски – вира руска! Вира жительох, справди и нешка дакедишня руска (грекокатолицка), але чи обичаї зачувани (свадзєбни и други) – то зме ані не перевірявали.

Сцели зме перевіриц и поровнац домашні презвиска жительство Гейокерестура зоз керестурским и коцурским презвисками зоз 1785. и 1789/90. року и нашли шлідуюци заєднїчки презвиска:

Кетелеш, Орос, Вереш, Кандрач, Гулович, Сабо, Горняк, Костельник, Сегеди, Чорба, Тот, Кочиш, Боднар, Молнар, Сакач, Стрибер, Биреш, Варга, Тамаш, Бобак, Зебедней, Шанта, Гаднай, Жилник, Стеранка, Кучмаш, Кираль, Секереш, Киш, Ковач, Гудак, Шимко, Семан, Югас, Иван, Русковски, Надьлукач, Такач, Деметер, Ивань, Ороси, Миклош, Дудаш, Рожа, Салонтай, Шандор, Магоч, Копчански, Надь, Лукач, Зубко, Пап, Завоцки, Фунтош, Арноци, Ловас.

Консултовали зме и одредзену литературу, як и єден напис з новинох котри бешедує о жительство у тим валале. Автор Мариялаки Киш Лайош пише:

«У XVIII вику населени Гейокерестур и Надьчеч, а у XIX вику Мухи (Тога) и Сакалд з новима жителями. Єдна часц нових жительох приселела ше зоз Земплину и сушєдних комитатох, зоз їх горнїх часцох и то жителе грекокатолицкей вири. Найвекша часц тих доселєнцох ше населела до Гейокерестура. Понеже випадло же векша половка валалу була населена зоз нїма – за нїх основана грекокатолицка парохия; прето ту през вецей поколеня у єдней часци фамилийох ше хасновал тот словацки правилнейше: русински-українски язык. Але медзи жителями було вельо елементи мадярского народного походзєня, бо у валале ест вельо мадярски презвиска цо указує на населене мишаного языка. Од 1880. року виключно у валале ше жительство при пописох вияшнює же ше служи з мадярским языком. И то як у Гейокерестуре, так и у Надьчечу».

Руска Гадня ше находзи коло 45 километри сиверовостоchno од Мученю.

Нешка ше валал урядово наволоє Гадна. Тоту назву ноши од 1905. року. У парохийней хронїки у ей исторяту, зазначене же Рутенох у валале ест уж у 15 вику. Обширнейши информациї о валале зазначуєме аж од конца XVII вику препатраюци матрикулни кнїжки.

Мали зме нагоду бешедовац з єдну спомєдзи найстарших жєнох у валале. Була то Розалия Киштот, народзєна Маїк 2. юлия 1914. року. Мацєрово мєно и презвиско: Веруна Кишида. Бешедовала з нами так як дакеди бешедовали людзе у валале. То тота преходна – мишана и змишана бешєда, карпаторуска (лемковска), оддалєна од земплинскей. Гледала вона од нас и пребачєне же уж не зна так «бєшидовати» як у дзєцинствє, бо ше у валале уж не «бєшидує» по руски.

Ту у Рускей Гаднї, дзє вплїви земплинских виходнярских (словацких) диялектох барз слаби, понука нас и примушєє на иншаки роздумованя и заключованя од гєвтих котри нам понукаю не лєм дзєпоєдни словацки науковци, але и нашо лингвисти котри историй и розвою языка у прєшлосци не даваю заслужєну увагу.

Сцели зме дознац презвиска и мєна терашнїх жительох Гаднї. Лєм краткє анализованє начишленого жительство у двох шорох у сушєдствє нашєй собєшєднїци указує на идентични велї

презвиска ту у Рускей Гадні, зоз презвискама перших коцурских и керестурских жителейох. То шлідуєци презвиска:

– Такач, Новак, Семан, Ракацки, Киш, Тот, Лешко, Мокрай, Галвач и Обадь.

По походзеню з населєня виведзене лєм презвиско Ракацки цо тиж значи – по нашим – же жителе походза и з места Ракаци. Миграция Руснацох ишла од сивернейших справ южнейших крайох, односно з Вислави и Ракаци людзе ше присельовали ту до Рускей Гадні.

Свадба як тема розгварки була барз подзекована и з нашу собешедніцу Розалию Киштот.

У Филкегази грекокатолицка парохия основана 1661. року, а матрикулни кніжки ше водза од 1783. року. У валалє руске жительство жило 100 роки пред тим як ше Руснаци населили до Коцура. У околинѣ того валалчика єст надосц мали месточка котри филиали парохії Филькогаза у котрих жие грекокатолицке жительство. Од тих 16 местох спомнеме лєм Физер, Физеркомлош, Радвань, Гологаза, Падгаза и Ніри.

У Филкегази мали зме нагоду у єдним обисцу стретнуц штири поколеня. Найстарши медзи німа Андри Лешко, народзени 1896. року. Вон у своєй бешеди зачувал елементи найстаршей бешеди – лемковскей, рускей. Його дзивка Анна Лешко, одата за Михала Бодрогдаиа, народзена 1919. року, уж бешедує по словенски, односно як вона трима – не по руски. У истим обисцу и їх наймладша дзивка котра уж не зна бешедовац по словенски, але бешеду дакус розуми, а ту и єй дзеци котри словенску бешеду «дзєда» и «старого дзєда» не розумя.

Як илустрацию тих пременкох бешеди най послужа тоти даскельо лемковски слова:

Молода	– млода;	молоди – млоди;	робити – робиц;
Гуторити	– гуториц;	жартувати – жартовац, шаліц ше;	
Забувати	– забувац;	обід – обед (полудзенок);	
обідати	– обедовац (полудньовац);		
жати	– жац;	корова – крава;	молоко – мліко;
сино	– шено;	жито – раж;	пшениця – жито;
терти	– трец;	воз – коч;	
вивк	– фаркаш;	лиска – ровка;	вівця – барань

Комлошка, Огута, Надьгута, Рудабанячка, значи як и велі нашо валали – чувала и зачувала себе од вонкашніх впливох дзєкуюци тому же була у «шлепей улічки» лебо Богови за хрибтом. Значи, так є затрацена як и Бараконь лебо по руски «Бара за коні», як и Ирота, Кань и велі други валали того краю дзе ше нашо людзе пред 250, 300, 400, та и вецей роками претримовали.

За прейдзени 20 роки, обставини ше цалком зменєли. Нет нешка вецей людзох зоз славянску, тотску лебо не мадярську бешеду. (Вимарли людзе, та остали лєм записани памятки.)

До Черегату присельовало руске жительство у 14, 15, 16 вику. Обєдиньовала их лєм грекокатолицка церква и руска вира. О Мученю и Герембєлю сом ані не бешедовал, але треба знац же Мучень бул єдна з найвєкших грекокатолицких парохийох у Мишколцким єгзархату. Мучень населени од бивательох Дивєню з Гемерского комитату, жительство сцекало од реформації. З вецей жридлох дознаваме же ше у тим чаше народ зоз Польскей (Лемки), «гарнул як вода». Селянски немири у Польскей и немилосердне одношенє польскей шляхти спам поданїкох, як и велька латинизация, реформация и противреформация були причини сцеканя и висельованя руского жительства зоз Карпатох и своєй Лемковщини.

До Черехату приселєл национално неосвидомени народ, не залапел го власни национални препород. Обєдиньовала го лєм грекокатолицка церква, котра нажаль, ту у Мадярскей не остала руска, але постала Мадярска, та и приселєнци асиміловани. (Спрам попису жительства зоз 2001. року у Мадярскей евидентовани даци вецей як 1100 Русини, найвєкше число з нїх приселєнци зоз України после

розпаданя Советского Союзу, бивателе Комлошки и других местох Мадярскей. Спрам Шематизма Гайдудорожскей епархії и Мишколцского егзархату зоз 1982. року у Мадярскей було коло 230 000 грекокатоликох.)

Виселенци и зоз тих крайох, зоз пременену лемковску бешеду, котру преучовал др Питер Кирай зоз Будапешту, одселели ище до южнейших крайох южней Угорскей, до Керестура и Коцура. Зоз тей премененой бешеди створели свой литературни язык, але под впливом своего грекокатолицкого священства и вязи зоз Мукачевску епархию и культурну активносцу охранили свою руску националну свідомосц.

Цо ше случело з Лемками у Габзбуржскей и Австро-Угорскей монархії, Мадярскей медзи двома шветовима войнами и у НР Мадярскей од 1945. року по 1990. рок?

После препасци Галицко-Волинскей держави руски народ у Галичини и Лемковщини под власцу Полякох и Мадярох. Од 1772. року Галичина и Лемковщина у составе Габзбуржскей Монархії, а од австро-угорскей еднанки 1867. року Лемки нешкайшей Словацкей, Мадярскей и Закарпатя у составе Мадярскей.

Русини (Лемки) автохтоне жительство Карпатох, односно Лемковщини. Зоз додзельованьом рускей жеми мадярским феудалцом з династії Анжу, приходзи до звекшаного експлоатованя и латинизованя руского (православного) жительства. После турецкого забераня стредней Мадярскей и войнами медзи Австрию и Трансильванским князями за престол у Мадярскей, приходзи до велького материяльного страданя и сцеканя руского жительства на турецке. Источашне з латинизованьом (католиченя) руского (православного) жительства у Польскей и Мадярскей звекшане сцекане и пресельоване руского жительства до южнейших крайох, устави на нешкайшу територію сиверней и сиверовосточней Мадярскей. После Револуції 1848. року, а окреме после 1867. року приходзи до «державней програми стваряня єдинственого мадярского народу» котра ше витворйовала преїг зліваня (мадяризованя) не мадярского жительства.

Препородни рух Русинох (Лемкох) очолени з Александром Духновичом и Адолфом Добранским у Габзбуржскей и Австроугорскей Монархії после Першей шветовой войны постал «мертви», односно не поспишел препород при населених Лемкох (грекокатоликох) у трианонскей Мадярскей. Новостворена Чехословацка держава з Подкарпатску Русю мала свою политичну, економску и националну розвойну драгу. Свою розвойну драгу витворели и ми Русини/Руснаци у кральовини Югославії.

Русини Лемки жителе трианонскей Мадярскей уж за преїдзени час (1867-1921) часточно асиміловани, не змогли моци у новей держави национално ше орґанізовац и витвориц свойо национални права. Грекокатолицка церква св. Оца Миколая зоз Маріяповчанским василиянским монастиром своєчасово була бастион рускосци, а Гайдудорожска грекокатолика епархия оживотворйовала державну националну политику и зоз пременку церковного обряду на мадярски, друкованьом церковних кнїжкох з латиницу, а после лем по мадярски – народ поступне унапрямовала на заєдніцки живот зоз мадярским жительством.

Национални меншини не були актуални ані у НР Мадярскей. Мадярска ше тримала як держава єдинственого мадярского народу. До несподзиваня пришло аж после розпадованя Советского Союзу и стваряня демократичней Мадярскей. Несподзивано ше зявели меншински вимоги и «препороздени-народзени» вецей як дзешец национални меншински орґанізації. Нешка у Р Мадярскей исную шлідоуюци 13 Вседержавни меншински заєдніци: болгарска, горватска, ерменска, сербска, ромска, польска, румунска, словацка, українска, греческа, немецка, русинска и словенска.

ЗАКЛЮЧЕНЕ:

Русини/Руснаци после Першей шветовой войны у Югославії створели свой литературни язык котрому основу творел мацерински язык векшини жительства. Грекокатолицка церква Крижевскей епархії затримала обряд на руским (церковно славянским) языку. Церква була ведно з народом, подпомагала му культурни и национални розвой. Основана национална культурна орґанізация (РНПД) котра преїг своїх филиялох, читальных и дилетанских дружтвох: кнїжкох, учебнікох, календарох, новинох и аматерскей театральной діялносци розвила культурну и националну свідомосц своего народу. Русини у бившей Югославії, односно Сербії витворели свой регионални национални идентитет, свою окремносц и специфичносц, але при єдному числу и єдносц з матичним українским народом.

Русини Лемки у Мадярскей после Першей шветовой войны не змогли моци ше национално орґанізовац. Держава запровадзела школи на мадярским языку. Грекокатолицка церква пременела

литургійни обряд на мадярски язык, не розвивала руски але мадярски дух и поспишела асиміловане руского грекокатолицького жительство. Народ остал у истей вири але страцел свойо мацеринске слово, националне чувство и скапал. Най би тот приклад бул поука за шицких нас. Требали би зме ше задумац над судьбу вецей як 250 тисячи потомкох дакедишніх Русинох-Лемкох. Запитајме ше, чи не иста судьба очекуе и других Лемкох кед ше им з литургійним языком зневажи мацеринске слово лебо ше им онеможливи витворене комплетного реґіоналноґо идентитета з правом ученя и хаснованя мацеринского языка и шицких других етничних прикметох здобутих пре виковну оддаленосц од матичного ядра.

*Черехат давен-давни дом вецей дзешаткох руских валалох и валалчикох. Вон зоз своїма людзми наш род и нашо родзинство. Ту жию потомки наших заедніцких предкох. Нащивел сом лем єдно число з нїх. Вельо сом шицкого дознал и зрозумел. Спознал сом їх и нашу терашню и нашу наиходзацу судьбу. Пресельоване Русинох/Руснацох предкох до вичносци и неставане за свой власни род, за свой карпатски и спозакарпатски народ.

Ту у тим краю цудзинци скравали судьбу Русином-Лемком, нашим заедніцким предком и їх потомком, а власна «освидомена и просвищена» інтелиґенция виховйована и вихована у державотворним духу ганьбела ше пре свой род. Намагала ше висцерац ей власне паметане о себе. З генерацію на генерацію и з поколеня на поколене сцерање народне паметане. Нешка – шведок рускосци лем Церкви зоз иконами и префарбенима подписами, церковни мелодиї, шпиване и священїцки ризи.

Вельо було руского жительство у Черехату пред сто роками на терашнім подручу сиверней Мадярскей. Рушаюци од сиверу, то нешка вельочислени городи, валали и валалчики. Призначаєм и тоти на юговосточней високоровніни Черегату и южних грункох Букка. Але лем тоти у котрих було вецей як сто грекокатолицьки души. То:

Кань (160),	Гадьпати (112),	Еделинь (167),
Перече (202),	Фелшовадас (562),	Сухакало (305),
Бузита (160),	Нішта (148),	Шайопалфала (550),
Бутош (111),	Чобад (152),	Шайовамош (400),
Гарадна (242),	Инанч (107),	Шайопетри (693),
Радвань (120),	Абауйсолнок (338),	Шайосегед (403),
Гернадвече (366),	Шелеб (356),	Надьчеч (225),
Хомроґд (463),	Фелшожолца (576),	Керем (145),
Гангач (186),	Арнот (171),	Шайоорош (160),
Яношд (105),	Герембель (1020),	Абод (562),
Монай (167),	Гейочаба (370),	Галвач (180),
Ньомар (134),	Малї 105),	Саллона (120),
Сиксо (367),	Гейокерестур (389),	Айфалучка (602),
Томор (146),	Еґер (Яґер) (120),	Ирота (331),
Алшоґадь (300),	Емед (340),	Ракаца (600),
Саразкик (362),	Сакалд-Муґи (226),	Торнабараконь (137),
Гадна (342)	Мишколц (1667),	Ракацасенд (196),
Абауйлак (160),	Пелецеш (337),	Тирнагорвати (198)
Гадьвендиги (132),	Мучень (1216),	Висло (260).

Медзи німа руски коренї запаметани лем у Ироти, Мученю, Герембелю и Гейокерестуре. Вони маю свойо русински самоуправи и споминаю своїх руских предкох. (Нешка єст вельо вецей парохії и валали дзе основани русински самоуправи.) У Гейокерестуре аж и велїчезни памятни криж збудовали, котри запатрени на Дуклянски преход, кадзи спрам валалскей традиції, їх предки прешли през Карпати и ту ше удомели пред штиристо-тристо роками. Друге жительство у стоткох и стоткох валалох забуло

свойо славянске и руске походзене. («ОАЗА МИРА“ И МРИЇ ЧЕРЕГАТСКИ И КАРПАТСКИ, виривок, Сайт http://ziros.vodica.org/index_files/biografija.htm)

1. «ЖИВА ГОРНІЦА», ОРУМЕ, Будапешт, 1996, 138 боки, 1000 прикладніки.
2. «БАЧВАНСКО-СРИМСКИ РУСНАЦИ ДОМА И У ШВЕЦЕ (1745–1991)», I. том «Досельоване и блукане жительство», и «Природни прирост и висельоване жительство», Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, Нови Сад, 1997, 496 боки, тираж 500 + 500 прикладніки.
3. «БАЧВАНСКО-СРИМСКИ РУСНАЦИ ДОМА И У ШВЕЦЕ (1745–1991)», II. том «Материялна и духовна култура Руснацох“ и «Як зме ше отримали“, Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, Нови Сад, 1998, 514 боки, тираж 500 + 500 прикладніки.
4. «БАЧВАНСКО-СРИМСКИ РУСНАЦИ ДОМА И У ШВЕЦЕ (1745–2001)», VII. том «Сообщеня и реферати», «Драгописи и есеї» и «Статї и розправи», НВУ «Руске слово», Нови Сад, 2008, 500 боки, тираж 350 прикладніки.
5. ПРЕЗВИСКА И ПОХОДЗЕНЕ КОЦУРСКИХ РУСНАЦОХ. – Studia Ruthenica 3. – Нови Сад, 1992–1993, боки 119–126.
6. ЦО МУЧЕНСКИ (МАДЯРСКА) КЕРЕСТУРСКИ И КОЦУРСКИ (ЮГОСЛАВИЯ) ПРЕЗВИСКА И НАЗВИСКА БЕШЕДУЮ. (Ведно зоз Марию Йоббать-Жирош), – Култура украинских Карпат – Ужгород, 1994, боки 603–616.
7. ОЧУВАНЕ РУСКЕЙ СВИДОМОСЦИ. – Руски календар 1995. – Нови Сад: Руске слово, 1994, боки 45–52.
8. РУСКИ ОСТРОВА У МАДЯРСКОЙ. – Християнски календар 1996, Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла Нови Сад 1995, боки 129–144. (Ведно зоз др Марию Йоббать-Жирош.)
9. SCHEMATISMUS VENERABILISCLERI GRAECI RITUS CATHOLICORUM, Dioecesis eperjesiensis, pro anno domini 1908. Eperjesini, typis Arpadi Kósch, 1908, 318 boki.
10. MAGYAR VÁROSOK MONOGRAFIÁJA MISKOLC ÉS BORSOD, Gömör-kishont egyelőre egyesített vármegyebeli községek, a magyar városok monografiája kiadóhivatala, Budapest, 1929.

Ігор Калинець

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНИЧА В ШКОЛІ

*І юнака вітає день
окрилений найменням: Ігор
Антонич*

Небагато ми знаємо про самого хлопця, особливо про контакти його з дітьми, чи то зі свого священничого середовища, чи сільського. Ніхто у спогадах не надавав цьому значення. І виглядає, що в часи воєнного лихоліття, частих переїздів родини він виростав допитливою, здібною дитиною, але вже надто хатнім. Гімназія у Сяноці позбавляє його повсякденної домашньої опіки. Де мешкав? Напевно на приватній квартирі, про яку нічого, окрім зеленої лампи, не знаємо. Зі спогадів Ольги Олійник, гімназиста з тих часів Михайла Кудлика [2, С. 322-324], вчителя гімназії Лева Геца [2, с. 321-322], декількох офіційних документів та уривків із деяких творів самого Антонича реставруємо цей час.

Характеристику самої гімназії знаходимо у М. Кудлика, що навчався на рік чи два швидше від Богдана і зустрічався з ним (за його ж даними) 1922-1925 роках. Він чомусь гадав, що Антонич розпочав із другої класи. Сяноцька гімназія була класичного типу: головна увага на латинську і грецьку мови. Навчання тривало 8 літ: якраз Антонич уписався в роки 1920-1928. На цілу Лемківщину це була єдина гімназія, де вчили українську мову (руську, як тоді вимагала називати польська влада), але тільки українців: 2 години на тиждень, тоді як польську – 4 год., німецьку, грецьку, латинську – також по 4 год. Із 400 учнів українців було 80.

Богдан Ігор був добрим учнем. Тут наведемо уривок із спогадів О. Олійник: «Вчився в польській гімназії в Сяноці. Відразу звернув на себе увагу вчителів своїми небуденними здібностями. Професори ставили його за взірцем. Яке було ставлення професорів до нього, показує такий факт: у сьомому класі

на лекції латини професор глузував з учня: «А може пшепроводазіць маленького Антоніча жеби тебе подповедзял?» Професори справді любили його. Від першого класу «відзначаючий», скінчив гімназію з відзначенням у 1928 р.» (ПМ, 292). У «Świadetwi dojrzałości» (атестаті зрілості) від 21 травня 1928 р. бачимо оцінки «дуже добре» і «добре» [3].

В іншому місці О. Олійник також не обійшла увагою Антонича-гімназиста: «Професори ставили його учням за приклад. В поведінці Антонича характерним було те, що він не любив чванитися своїми знаннями. Коли на уроці професор питає: Kto rowie? Антонич не підносив руки. Сидів мовчки і слухав. Коли відповідь не задовольняла професора і ще раз ставив це саме питання, щойно вставав Антонич. Подібно було й на університеті. Оповідали про це його товариші – Пачовський, Рудницький, Полотнюк Одарка» (Ірина Вільде, ПМ 302-303). Правда, Рудницький не міг бути студентським товаришем Антонича, бо був набагато старшим, а Пачовський – це не Василь, а Теоктист. У листі Ольга Антонич до свого брата Олександра Волошиновича (єдиний лист матері поета, що зберігся і поданий у збірнику «Крилатий вітер», С. 98-100) хвалиться успіхами сина: «Богдан вже кінчить слявістику, надзвичайно здібний, ціле гімназіум відличний, а так само на університеті після виречення професорів найздібніший на університеті – мав зістати асистентом, коли б тільки добився доцентури. На другий рік буде докторизоватись».

Лев Гець доповнює (спогад з 1965 р.): «Б. І. Антонича вчив я повних два роки української мови (по смерті проф. Володимира Чайківського). Антонич склав матуру в 1927-1928 році в гімназії ім. Королеви Софії в Сяноці. Пам'ятаю, що Б. І. Антонич сидів у другій лавці, по лівому боці класу від кафедри. Був це хлопчина дуже спокійний, тихий, середнього росту і робив вражіння слабовитого. Часто він був задуманий, замріяний. Задачі його були дуже добрі. В класі Антонич нічим спеціально не вирізнявся, але не був таким веселим, як його товариші. Як учень він не був тяжкий для виховання, слухався, був уважний» [1, с. 306]. Згодом, у листі від 22 січня 1935 р., колишній професор Гець зауважує: «Пригадую Тебе – крізь мряку вже нині, як в початках я своєї сірої роботи в школі зводив палкий труд з Твоїм класом на слово. Ти сидів задуманий і спокійний» [2, с. 380-381].

Кілька слів про Лева Геця (1896-1971), видатного українського художника і музейчика, що народився у Львові, був в УГА, перебував у польському полоні в Домб'є біля Кракова. У 1919-24 рр. навчався в Академії красних мистецтв. У Сяноцькій гімназії (як подає польська Wikipedia) мав посаду учителя рисунка. З вище наведених спогадів знаємо, що викладав і українську мову. З того огляду Антоничеві щастило на вчителів-патріотів. Від 1931 і до 1944 р. був директором музею «Лемківщина».

Цікаво, що О. Олійник додає до спогаду Л. Геця ще такі рядки, яких чомусь нема ні в ПК, ні в ВРК: «не пам'ятаю, щоб колись на щось не дав відповіді. Все тихий, скромний, не перерві сидів спокійно і читав. Його усмішка була якоюсь милою, чарівною, що не можна було його не любити» [1, С. 303]. Тут пасує подати портрет Богдана, який залишив у своєму спогаді М. Кудлик: «Сам Антонич був невеличкий на зріст, білявий, з коротко стриженем волоссям, завжди дуже чистенько та дбайливо вдягнений. У розмові був несміливий, дуже поважний як на свій вік. Намагався говорити літературною мовою... Він розмовляв, як на наші умови, гарно по-українськи, з легким лемківським наголосом». Порівняймо, як згадує про мову Антонича Ірина Вільде: «... будучи в університеті, говорив якимось дуже... «дивно» по-українськи». Вона та її товаришки гадали, що він поляк, який хоче сподобатися українським дівчатам [2, с. 61]. Словом, для лемка Кудлика лемко Антонич розмовляв пристойно українською тоді в гімназії.

А українську мову, як пише М. Кудлик, вчив Володимир Чайківський, який, знаючи, що дві години мало, давав читати зі своєї багаті бібліотеки українські книжки. У нього бував й Антонич, що перечитав усю бібліотеку вчителя. «Улюбленими українськими поетами були для нього Франко, Шевченко, Леся Українка, із прозаїків Кобилянська, Нечуй-Левицький... Перечитав усі твори, які одержали нагороду Нобеля, у перекладі польською мовою».

Про любов до книжки пише й Ольга Олійник, напевно, зі слів самого Антонича «В тому часі [гімназійнім] багато читає і призбирує вже чималу бібліотеку. Не було для нього більшої приємності, як нова, добра книжка. Не пропускає жодної нагоди, щоб її придбати. Обертає всі гроші, що їх одержує від батьків – як студент на свої витрати, як поет – гонорари, що їх вряди-годи дістає за свої твори, зрікається багато дечого, а може навіть і всього задля книжки» [1, с. 292]. З пізнішого опису кімнати Антонича у Львові Оксани Керч (роман «Альбатроси»), окрім вікна на Святоюрський сад і церкву, згадує про велику книжкову шафу.

Безперечно, що українська книжка робила його не стільки патріотом, як навчала самої мови. Та виявляється, що, окрім книжки, хлопець виявляє чимало й інших зацікавлень. О. Олійник перераховує: техніка, медицина, кіно, малярство, поезія, спорт. «Та найбільше цікавиться музикою. Любить її. Сам грає на скрипці. Вже в сьомому класі виступає із скрипковим солом на Шевченківському концерті. В тому часі повстають його перші композиції, як ось марш, що його опісля грала ціла гімназія.

Ходить на танки, виступає на сцені, любить забави. Про це й згадує:

От жив, звичайно, як усі,
Мантачив безтурботно час» [2, с. 365].

«Однак Антонич поважно не трактував своїх музичних композицій. Пам'ятаю докладно розмову на цю тему. Сердечно тоді сміявся і відповів: «Люди переходять поетичний кір, а я музичний» [1, с. 303].

«Слід згадати, читаємо у спогадах О. О., що малярство дуже його приваблювало, а його картини належать до найсмівливіших на малярських витоках в гімназії» (там же).

Був як усі, але й все-таки не як усі. Хочеться нагадати про «милу й чарівну усмішку». Саме з нею чомусь й пов'язуються його мистецькі уподобання. І напевно малярський хист не пропав намарно, як тонкий знавець і теоретик мистецтв вже 1932 р. стає членом АНУМ. І зі скрипкою з'являється студент Антонич на виставах і концертах «Просвіти» на Левандівці у Львові. Там також малює декорації.

Звичайно, мав замилювання й до поезії. Знову ж О. О.: «Багато читав і прекрасно вмів оповідати. На другому році науки «заїмпровізував» на іменинах п. Ольги. Позволю собі зацитувати тільки початок:

Ти моя мамусю,
Як рожевий ранок,
Як майська нічка,
Як тихий світанок» [4, с. 302].

Згадує М. Кудлик: «У ті роки почав писати свої перші вірші ... але нерадо їх показував ... Чайківський пророкував, що з нього буде поет. Узагалі Чайківський гордився Антоничем, який був дуже здібним учнем».

У польській WIKipedii про Антонича сказано, що він, перебуваючи в польській гімназії, що було правдою, і перебуваючи виключно в польському оточенні – але не конче це правда, ранні свої твори писав польською мовою: «jego młodzieńcza twórczość była pisana po polsku» (підкреслення WIKipedii). Навіть уже в університеті українські товариші заохочували його писати українською. Таких відомостей не знаходимо у спогадах про поета, а також в його львівському архіві не збереглися такі твори. У ПЗТ також не зустрічаємо польськомовних віршів.

Напевно свідомий українець-вчитель української мови Чайківський у першу чергу тішився з українства свого учня. О. О. підтверджує це: «Хоч чужі шукають його товариства, він держиться тільки своїх. Навіть світлина з восьмого класу українців – це не випадок, а зазначення своєї національної окремішності [2, с. 365]. Далі Олійник на підсилення своєї думки цитує слово Антонича при нагородженні 31 січня 1935 р. Такий національний акцент авторки спогадів також свідчить і про національну свідомість Ольги, що на той час носила прізвище Ксенжопольська.

Закінчення гімназії підтверджено документально: заява на складання звичайного екзамену зрілості навесні 1928 р. та атестат зрілості Swiadectwo Dojrzałości».

У фрагментах незакінчених творів чи тільки розпочатих зустрічаємо:

Де срібнолентний Сян пливе,
Там юність моя і моє серце ...
Цвіли літа дівтацьким герцем
[3, с. 692]

Однак ми ще не хочемо розпрощатися зі шкільними літами поета – ми шукаємо відгомону їх у пізніших поетичних чи прозових творах.

Здавалось би це марна справа. Орест Зілинський цілком справедливо характеризує творчість Антонича з цього огляду:

«Переважає більшість поетів-початківців починає свою творчість з особистої сповіді. Перша збірка Антонича стоїть дуже далеко від такого розуміння поезії» (ВРК, 89). Або: «В «Трьох перстнях»... факти сублімовані так, що з них неможливо уявити собі реальний світ, що оточував поета. А далі це

оточення взагалі зникає з його поезії» (С. 97). Та все-таки...

У першій збірці знаходимо дві поезії «Прощання школи» та «Зелена елегія», [3, С. 76], в яких хочемо віднайти реалії Сяноцької гімназії. З першої – хіба рядки: «Зі школи ідучи поворотьма несучи листок на пошту до рідні» – все-таки вилущується якась побутова деталька – листування з рідними, хоч і не такими вже далекими: трохи більше як 13 км від Сяноку до Волиці. Зрештою та деталь вкінці окрилюється в метафору: «вкидаю з листом в поштову скриньку молодість мою». І ще вигулькує одна деталь: «Дорога завтра вибігне пряма і вітер в шприхах загуде пісні». А це вже ровер у побуті школяра – дорога додому. Справді всього 13 з половиною км. Від Сянока на північний схід гостинцем (приблизно 8 км) до траси на Краків і ще трасою – 5 км. Отож, згадка про замилювання спортом підтверджується.

У «Зеленій елегії» (предмет дослідження Андрія Содомори) є опис гімназії (варто було б до видань мати фото цього закладу):

*Наша гімназія стояла на схилі малого узгір'я,
жовта дорога вела просто до річки униз.*

...

Вуличка сміттям обросла, мов мохом ...

...

Неба півколо та жовтий шкільного городу ромбод...

Навіть є забава дітлахів на подвір'ї:

«Сіюксів ватага малих у завзятім розіграта бої...»

Інтер'єр гімназії:

Промінь заблуканий нишпорив похапцем по коридорі,

Сонця усмішка рясна рідко впадала углиб.

Тихо весна заглядала в віконця мутні, непрозорі...

Підозріваемо, що є щось із інтер'єру помешкання самого Антонича:

Під абажуром з бібули зеленої полумінь маяв

в нафтовій лампі малій...

Хлопець похилений в захваті, німо над книжкою Мая...

У 1932 р. у часописі «Вогні» Антонич публікує замітку до ювілею Карла Мая.

Час проминув молодечих пригод і змаганнів, і бесід.

Отож, були ще молодечі пригоди й змагання, а не тільки книжки і бесіди. Також виглядає, що Богдан Ігор мав своє помешкання, принаймні, свій куток із лампою із зеленим абажуром. Одначе, на цьому не ставимо крапки. Читаємо незакінчений роман «На другому березі» – і не можемо визбутися вражіння, що буйна фантазія в Антонича будується на реальних історіях з його життя.

Ось картина першого дня школи. Один із персонажів – хлопчик звертається до приятеля:

«Пам'ятаєш, як ми разом ішли перший раз до школи. Служниця вела нас за руки, одного на правій, другого по лівій. Тобі в очах блищали сльози. Не тому, що ти боявся невідомого оточення, але з цієї причини, що власне від'їхала мати до себе на село...»

Ще один епізод: «Ми сиділи в одній лавці. Одного разу трапилася подія на перший погляд маловажна, але яка мала нам пізніше кілька разів нагадуватися. Саме відбувалася наука граматики. Учителька одноманітним, плавним, безбарвним голосом сипала з уст на наші голови якісь відміни... І мені починали ліпитися повіки. Значев'я зарипів над нами понервований вигук:

– Дивіться, які чутливі любчики, як сплять собі!»

Негадано виринули ці «чутливі любчики» по довгих літах.

У 1932 р. у часописі «Вогні» Антонич публікує замітку до ювілею Карла Мая:

«У школі перший раз відчували ми глибоко й зрозуміли вагу національної приналежності. Половина відділу була іншої народности й дивилася на нас зашморгом. Зиркала спідлоба, мов на відмінні, різні від них створіння. Найгостріше виступала прірва в часі молитви. Коли приймалося нам говорити Отче наш, вони сливе душилися від стримуваного реготу. Тоді зазнавали ми дошкульного, в'їдливого, майже фізичного болю. Мовби хтось пхав нам голки за нігті. В голові появилася наївна думка:

– Нашо люди балакають різними мовами та чому одні діти можуть сміятися з мови других?

Тоді найважливішим питанням для нас було: чому одні речі дозволені, а другі ні, чому це вільно, а цього ні, та далі чому одному те вільно, що другому заборонено» [3, С. 521-522]. А ми вже знаємо, що комплекс національної меншовартості не запанував у гімназії.

Іван Яцканин (Дукля, №3 за 2008, С. 58) здивований, «що на будинку згаданої гімназії ми не побачили меморіальної дошки, яка б повідомляла, що тут свого часу вчився видатний український письменник. Думаємо, що при сучасному рівні полько-українських відносин це не мала б бути аж така велика проблема».

У цьому розділі є ще опис ряду хлоп'ячих забав, зокрема, мовних. Та хочемо згадати про винятково талановитий опис, можливо, щонайкращий у нашій прозі про шкільну прогулянку до лісу, де два хлопчики відбилися від гурту – заблудили, переживши жахливу грозу та перебувши ніч у лісі. Той уривок мав би стати хрестоматійним у нинішньому рекомендованому шкільному списку літератури чи то класного, чи позакласного читання. Вражаючий опис! І не сумніваюся, що це мусив пережити сам малий Богдан Ігор: і безмежна радість від волі посеред природи, і жахіття від стрімкої і несподіваної грози (бурі), і паралізуючий страх у лісі посеред глибокої ночі... Не станемо цитувати бодай один якийсь абзац, бо це майже 30 сторінок високомайстерної прози. І хоч той опис немає конкретики із сяноцькою гімназією, однак ним – пережиття хлоп'яти у лісі, у краю, де «срібнолентний Сян пливе» закінчимо оповідати про дитинство Антонича.

Далі Львів:

*Тільки на Святому Юрі
годинник історії б'є [3, С. 693].*

-
1. Богдан Ігор Антонич. Перстені молодості. - Пряшів, 1966.
 2. Весни розспіваної князь. – Львів: Каменяр, 1989.
 3. Богдан Ігор Антонич. Повне зібрання творів. - Львів, 2009.
 4. Крилатий вітер. Богдан Ігор Антонич і Словаччина. – Пряшів, 2009.

Іван Красовський

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮЛІАНА ТАРНОВИЧА В ДІАСПОРІ

Юліан Тарнович (псевдо Юліан Бескид) – відомий у ХХ сторіччі український історик, публіцист, літературний і мистецький діяч Лемківщини, безстрашний борець за кращу долю як рідних лемків, так і усього українського народу. Він і незабутній оспівувач краси рідного краю, славного історичного минулого своїх земляків. Цим він заслужив загальне визнання з боку суспільства за свою творчість, вічну добру пам'ять поколінь.

У квітні 1940 р. Ю.Тарнович виїхав до Кракова. Тут він потоваришував із українським письменником Б. Лепким та іншими діячами української літератури, культури та мистецтва. Редагував «Народну бібліотеку», продовжував творчу роботу над новими книжками.

Незабаром вийшла з друку його книжка «20 років неволі. Лемківщина під панським ярмом» (Краків: українське видавництво, 1940). У ній ідеться про економічний занепад на Лемківщині, політичний і національний гніт лемківських селян з боку польських властей. Про ці аспекти життя розповідають розділи «Пропащі роки», «Загальне занедбання рільничої господарки», «Лемківщина на бездоріжжі». Автор відзначив, що в єдиному зусиллі боротьби проти української Лемківщини разом із польськими шовіністами об'єдналися різних мастей русофіли. Ю.Тарнович підкреслив позитивні у цьому змаганні зусилля таких наших свідомих лемків-українців, як М. Гижя, І. Вислоцький, Ю. Назаркевич, Т. Перейма, М. Гавдяк, Т. Шургот, Л. Кобаній, І. Зарівний та інші. Автор відзначив низький стан шкільництва на Лемківщині. У багатьох селах зовсім відсутні школи, а в тих школах, що діяли, переважно навчання велося польською мовою. Деяку надію покладає Ю. Тарнович на діяльність філій української «Просвіти», на діяльність церкви та інших громадських організацій, а особливо на

інтелігенцію міст Сянока та Нового Санча. Як приклад ворожої діяльності на Лемківщині окремих священників-русофілів автор навів слова із проповіді священника-русофіла у с. Дальовій поблизу м. Яслиська: «Як українець попросить у Вас води напитися, не дайте йому, бо він найбільший наш ворог...». Далі у розділі «Великі надії», на думку автора, відроджує надії на кращі часи в результаті Першої світової війни. Прикладом цього може слугувати історія «Лемківської республіки», що сформувалася після розпаду Австрії, але була розгромлена польськими легіоністами. Це створило умови для дальшого наступу польських сил на Лемківщину. Автор позитивно оцінив культурну діяльність молодого активіста-лемка Петра Смереканича, працю молодих лемківських ентузіастів. У розділі «Лемківщина вибивається на чисті води» автор підкреслює позитивну роль у житті лемків часопису «Наш лемко», посилення боротьби за українську пресу. Книжку завершує перелік видань, зареєстрованих у «Бібліотеці Лемківщини».

У 1941 році Ю. Тарнович видав у Кракові цікаву і цінну книжку «Матеріальна культура Лемківщини» (Краків: українське видавництво, 1941), що була фактично першою вдалою спробою об'єднання різного циклу творіння людиною матеріальних благ, способів виробництва цих благ. Перший розділ книги розкриває різні рукотворні знаряддя рільництва, знаряддя обробки землі, збору і переробки зернових культур, розповідається про способи приготування їжі, подається техніка виробництва олії, подається характеристика розвитку тваринництва, характеризуються засоби пересування (саморобні вози, сани). Другий розділ характеризує форми і способи сільського будівництва, особливості будівельної техніки, подаються типи планування селянських садиб, аналізуються традиції селян у зовнішньому і внутрішньому обладнанні житла. У третьому розділі розповідається про типову лемківську народну ношу (жіночий і чоловічий народний одяг). В цьому розділі також йде мова про спосіб обробки вовни і волокон льону та конопель. Четвертий розділ розповідає про ловецтво (мисливство), рибальство, бджільництво, спосіб обробки каменю, збирання лікувального зілля, грибів, лісових ягід. В окремих розділах виробництва матеріальних благ українським етнографам варто буде внести окремі поради для удосконалення змісту тексту, але в цілому книжка справляє дуже гарне враження і приносить значну користь дослідникам Лемківщини.

У 1941 р. Юліан Тарнович повернувся до м. Львова, де продовжив свою дослідницьку, літературну і мистецьку діяльність. Продовжив редагування п'яти тижневиків: «Рідна земля», «Станіславські вісті», «Тернопільський голос», «Голос Прикарпаття», «Краківські вісті». Також писав різні статті до збірників та журналів.

Ускладнення ситуації на східному фронті, наближення до західних областей України Червоної Армії змусили Ю. Тарновича залишити м. Львів та емігрувати на захід. На початку 1944 року він поїхав до Відня, потім переїхав до Мюнхена. У м. Регенберзі заснував часопис «Українське слово», розбудовував друкарню, продовжував публіцистичну діяльність.

У 1948 р. виїхав до м. Торонто (Канада), де із Владикою Ізидором Борецьким видавав католицький тижневик «Наша мета». Від 1949 до 1953 року також редагував двотижневик «Лемківщина». Одночасно опрацьовував і видав книжку «На згрищах Лемківщини» – про руйнування і занепад рідного села, що спричинила депортація лемків, здійснена зусиллям більшовицького НКВС та комуністичного польського уряду. Також опрацьовував і видав книжку «План і відбудова Лемківщини», підготував друге доповнене видання «Матеріальної культури Лемківщини» (Торонто, 1972). У 1957–1962 рр. редагував часопис «Український робітник», а у 1963–1970 рр. – редактор органу ООЛ (Організації Оборони Лемківщини) «Лемківських вістей». Велика заслуга Ю. Тарновича у редагуванні щорічника «Лемківський календар», чим займався до кінця життя.

Отже, із проаналізованого періоду творчості на еміграції можна беззаперечно ствердити, що за цей час Ю. Тарнович фахово досліджував лемківську матеріальну і духовну культуру. Його напрацювання лягають в основу багатьох сучасних досліджень.

Стефан Криницький

ДЕПОРТАЦІЯ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ У 1939 – 1947 РОКАХ

Практика переселення і депортації народів давня як світ. Проводилась вона царями, королями і навіть добровільно. Мета тих переселень, їх наслідки та методи були завжди різними.

Друга світова війна розпочалася з окупації Польщі і пересування границь та переселення народів. Згідно з таємним договором від 28 вересня 1939 року між СРСР і Німеччиною, кордон встановлювався приблизно вздовж рік Сяну, Солокії та Західного Бугу, по так званій лінії Керзона, запропонованій англійським лордом ще в 1919 році. Радянські війська, які в золотому вересні підійшли аж під Варшаву, залишали для німців Надсяння, Холмщину й Підляшшя, хоча в попередній домовленості вони мали прилучатись до СРСР. За такий відступ Сталін взамін одержував Прибалтику і вихід в північні моря.

З перших днів окупації гітлерівці вважали зайняті ними землі в Польщі, в тому числі і етнічно українські, своєю здобиччю і почали втілювати свої плани господарювання. На теренах Краківського та Люблінського дискритів, де проживали компактно українці, а також Варшавському і Радомському дискритах, окупанти створюють Генеральну Губернію на чолі з Гансом Франком. Про свої обіцянки щодо допомоги у відродженні української державності в Берліні німці відразу забули. Поляки ж на окупованих територіях діставали можливість займати пости в місцевих органах управління, під наглядом німців створювати органи управління, розвивати своє школярство і вести господарку.

Для «русінув» настали трудні часи, обмеження й утиски. На них накладались більші податки і контингенти, примусові роботи на армію стали нормою. На роботи в Німеччину переважно забирали українських дівчат і хлопців.

В цих умовах у повітових містах Холмщини та Підляшшя, в округах і місцевостях, де українці склали більшість, стихійно почали створюватись допомогові комітети, місцева самоуправа і самооборона. Діловодство провадилосся частково українською мовою, відкривались кооперативи, розповсюджувалась українська преса. Однак українське населення на цих теренах було ослаблене ще в першу світову війну через виселення і масову польську колонізацію. І повністю звільнитися від тягара польської адміністрації йому не вдалося навіть до кінця другої світової війни.

В жовтні 1939 року на Підляшші скликається нарада з тамтешніх громадсько-політичних діячів. Створено Український комітет Підляшшя. У спеціальному меморандумі до німецької окупаційної влади ставиться вимога скасувати всі польські довоєнні обмеження для українців, а також відновити колишню Холмську губернію. Авторитетна делегація відбула у Краків, але повернулася розчарована. Німці ніби не добачали українців і забули про свої обіцянки.

Під час гітлерівської окупації лемки менше піддавалися польській експансії, хоч тиск був великий. В деяких волостях вдалося повністю зберегти українське самоврядування, діяли школи і кооперативи. В Криниці відкрилася учительська семінарія, де навчалосся багато української молоді. Відродженню національно-культурного життя на теренах генерал-губернаторства сприяло те, що протягом 1939-1940 років сюди, рятуючись від переслідувань більшовиків, перейшла велика кількість українських політичних біженців з Волині, Галичини та Буковини. Переважно це були юристи, вчителі, інженери, священики, політичні діячі або прихильники ОУН, які згодом розгорнули активну діяльність у різних сферах громадського, культурного й адміністративного життя.

Поступово окремі комітети на всій території Закерзоння були зорганізовані в одну систему Українського Центрального Комітету (УЦК) на чолі з професором В. Кубійовичем. УЦК проводив велику просвітницьку роботу, особливо серед лемків, налагоджував шкільну справу, допомагав працевлаштуванню українського населення, координував роботу і зв'язки з окупаційною владою і підпіллям.

Москва намагалася задушити процес українського відродження у зародку. 16 листопада 1939 року в Москві підписується «Угода між урядом СРСР і урядом Німеччини про евакуацію українського і білоруського населення з території колишньої Польщі, що відійшла в зону державних інтересів Німеччини, і німецького населення з території Польщі, що відійшла в сферу державних інтересів Союзу РСР».

Почалися міграційні процеси, зокрема виселення німців і поляків. Німців Волині, Берестейщини та Галичини не треба було агітувати, і вони відразу покинули радянський рай. З метою захисту німецької меншини в Польщі берлінський уряд стягнув кілька сот тисяч німців з Прибалтики, Волині, Галичини,

Холмщини, Буковини й Бесарабії і радянських територій та поселив їх на польських західних землях. Щоб звільнити для них місце, частину поляків виселено до генерал-губернаторства в середовище українців.

Знайшлися охочі до переселення і за Сяном на Лемківщині. «Батюшки», які прийшли з військами під час першої світової війни, залишилися в далеких селах і на сприятливому ґрунті засівали зерна москвофільства. Описувався колгоспний рай на землі, щедро роздавались обіцянки на багате життя в Росії. На противагу діяльності Просвіти, відкривались читальні Качковського, проводилась агітація за переселення в Росію.

Певну роль у цих процесах зіграло залякування населення. У той час часто звучав польський вислів: «Не стане дерев, щоб вас вивішати!». Запрацювала агітація «за» і «проти». В цілому у 1939 році до СРСР виїхало приблизно 9000 українців. Серед переселенців до СРСР були й багаті господарі, які залишили своє майно й землю, щоб лише з'єднатися з Руссю. Частина з них згодом втекли назад і були добрими агітаторами проти виїзду в Радянський Союз у 1945 р.

Масове переміщення населення, змішування народів, зрозуміло, не сприяло національному відродженню українства і вимагало більш активних дій УЦК. «Перед українським проводом Закерзоння тоді стояло завдання взяти в свої руки справу національного відродження, тим паче, що гітлерівці прийшли в генерал-губернаторство без своєї програми, а близько 800 тисяч українців залишалися вже довгий час без книжки, молитовника, без шкільного підручника» (В. Сергійчук. Український здвиг. Закерзоння, 1939-1937 р.). В цілому, діяльність УЦК на цих теренах мала великий вплив на моральний стан населення цих регіонів.

Треба зазначити, що з осені 1939 року фактичним центром українського підпілля стає Краків, після того як сюди було перенесено керівне ядро ОУН і звільненого з польської тюрми Степана Бандеру. Звідси здійснюється керівництво оунівським рухом в Галичині і на всіх українських етнічних землях, у першу чергу на Лемківщині, в Надсянні. Холмщині й Підляшші. ОУН вважала, що основним завданням є продовження підпільної революційно-визвольної боротьби на всіх українських землях і областях України і підготовка збройного повстання на випадок війни проти Радянського Союзу і утворення незалежної Української Держави. За участю провідних членів ОУН з України під керівництвом С. Бандери було вироблено конкретний оперативний план, який після доопрацювання був оформлений як інструкція РП ОУН «Боротьба й діяльність ОУН під час війни».

Мельниківці без ентузіазму віднеслися до такої діяльності і розглядали ці заходи як «бунт» проти «законного» ПУН. Такий розвиток подій був не на користь національно-визвольного руху, підірвав авторитет організації і сів невдоволення серед щирих патріотів України. Втягнувшись у внутрішню міжусобицю, бандерівці і мельниківці втратили пильність щодо цілком реального винуватця цього конфлікту – Москви, яка усілякими підступними методами старалася придушити визвольний рух. Найбільш небезпечними були проникнення провокаторів у підпілля і провокація міжнаціональних і політичних конфліктів, посилення переслідування українського визвольного руху не тільки польською поліцією, але і гестапо. На українських емігрантів накладаються обмеження і домашні арешти. Третього липня С. Бандеру та членів УНК гітлерівські власті покликали у Краків на допит, поставивши їм у вину проголошення без згоди Рейху відновлення Української Держави 30 червня 1941 року. Степан Бандера був інтернований до Берліна, а потім на довгі роки потрапив до концтабору.

З початком війни між Радянським Союзом і Німеччиною значно активізувалися польські шовіністичні елементи і польське підпілля, на що представники німецької окупаційної влади закривали очі. Верхівка польського підпілля, заохочувана еміграційним урядом з Лондона, засліплена мрією про Польшу «од можа до можа», не визнаючи прав українців на національно-визвольні змагання, підтримувала погромництво, бандитизм і продовжувала проповідувати ненависть до українців. Особливо це спостерігалось на Холмщині, Підляшші, Волині, де вже з 1941 року з'являються боївки, які тероризують мирне населення. Є багато документів і свідчень про терор і розбій польських банд, планове винищення провідницького активу і цілих сіл та їх населення на основі списків, складених донощиками. Гестапо залучало до цієї акції гітлерівську службу безпеки і польську поліцію. До перших днів квітня 1943, тобто до початку польсько-українського конфлікту на Волині, польським підпіллям було знищено на Закерзонні понад 40 провідних українських діячів, тисячі безневинних жінок, дітей, селян і робітників, спалено десятки сіл. Найбільше постраждали вчителі, лікарі та заможні газди. Незважаючи на звернення ОУН до польського підпілля про співпрацю і боротьбу проти спільного ворога, пролиття крові і погрози не

припинялися. «За кожне виселене за участю української поліції польське село буде спалено два українських села, а за кожного вбитого українцями поляка буде забито двох українців», «Польща – для поляків».

Особливо жорстокими були дії польських більшовицьких партизанських загонів, які діяли в цих регіонах і на Волині. Ці загони діяли за інструкціями більшовицького командування, яке було зацікавлене в загостренні міжнаціональних відносин і знищенні ОУН. Така політика була їм на руку. «Польська банда... в убивстві виявляє такий садизм, перед яким бліднуть усі інші, про які довелось де-небудь чути... В селі Сагрань розп'яли в церкві двоє дітей, на хори принесли соломи та підпалили храм. Дитині священика викрутили руки, а жінку четвертовано. В тому ж селі одну маму та двоє дівчаток роздерли навпіл. В с. Терebinь вкинули кільканадцять дітей до криниці... Протидій з німецького боку не було жодних. Банди спокійно без перешкод виконували свою роботу.

Метою польського підпілля було не тільки винищити український елемент, а й відрізати Холмщину від Галичини широкою смугою вигорілих сіл». (там само. – с. 172), пробити Армією Крайовою так званий, Львівський коридор і створити умови для відновлення польського післявоєнного самоврядування на цих теренах.

Лилася безневинна кров. Однак українці Закерзоння не хотіли відмовитися від рідної землі і проводили відплатні збройні акції. Тим більше, що на початку березня 1944 року на теренах Холмщини з'являються перші відділи УПА, перекинуті з Волині і Карпат. Саме під охороною збройних відділів УПА і самооборони тамтешні українські селяни одержали можливість повернутися у свої села, починати весняні польові роботи. Однак законне право українців – оборонятися в своїй хаті – польською пропагандою видавалося як бандитизм і переслідування поляків. Незважаючи на наявність спільного ворога для поляків і українців, польське підпілля, вся державотворча політика АК і емігрантського уряду була направлена на безборонних українців. Все робилося для того, щоб заставити автохтонів покинути ці землі, відмовитися від своєї батьківщини.

Виникає питання: навіщо, на тлі пекла масових вбивств, які творили два велети, гітлерівський і совітський, було творити ще одне вбивство серед сусідів, серед мирного населення?

Це не був дух гордині і несвідомість мас. Це була продумана політика державотворення, яка велася ще за часів Казимира Великого. Іншомовне населення витіснялося на окраїни, в гори, там, де важкі умови життя. Вводилася тяжка панщина, розпалювалася міжнаціональна ворожнеча, українець завжди зображався як бидло, бандит і різун. Вже з 1711 року ведеться політика ізоляції від сходу, особливо від Львова, обмеження для українців у шкільництві, господарюванні. Про це свідчать державні передвоєнні заходи Польщі з закривання читалень Просвіти, обмеження національних свят, обмеження діяльності вчителів перед другою війною.

Про це свідчить масова депортація українців з території Польщі у 1944-45 рр. 20 липня 1944 року, після виходу військ 1-го Українського і 1-го Білоруського фронтів на державну границю з Польщею, Микита Хрущов звернувся до Сталіна з пропозицією про створення Холмської і Дрогобицької області, мотивуючи це тим, що це є споконвічні українські землі і на них проживає українське населення, яке терпить утиски від місцевих влад. Але Національний комітет визволення Польщі в Любліні швидко зорієнтувався і зумів відвернути цю катастрофу, сфабрикувавши і підписавши 9 вересня 1944 року «Угоду про евакуацію в Україну населення української, російської, білоруської та русинської національностей...» Радянський Союз отримував більше півмільйона робочих рук, розчиняв у Галичині чужих людей і зменшував напруження національно-визвольної боротьби. А яка користь від цього Польщі? Протягом декількох років польським державотворцям вдалося звершити те, чого не можна було зробити століттями – вирішити «українське» питання, привласнити собі тисячі квадратних кілометрів споконвічних етнічних українських земель і будувати однонаціональну Польщу.

Підписання Угоди погіршило умови проживання українського населення і діяльність загонів УПА. Місцева польська влада ще сильніше заявила про свої національні пріоритети, колишні сусіди-поляки перестали вітатися з сусідами-українцями. Офіційна влада ще не діяла, а українці залишилися в повній ізоляції. Ними зайнялися переселенські комісії, до складу яких входили представники Радянської армії, КГБ і польської поліції. До господаря під'їжджала валка возів, майно грузили і везли на залізничні станції, де формувалися ешелони на Схід. На збірних пунктах люди тижнями чекали відправки. Деякі родини втікали назад «додому», але тут їх чекала пуста, пограбована майно і безпорядок. А найгірше те, що за ними знову приїздили фірманки з представниками пересильних комісій.

Була своя тактика евакуації. Спочатку старалися вивезти бідноту або авторитетних господарів, за рахунок підпалів і нічних розбоїв створити почуття непевності свого існування, страх перед майбутнім. Якимось чином у людей формувалась думка, що евакуація тимчасова і рано чи пізно всі повернуться на свої обжиті місця. Але проходив час, а вороття не було.

Польські державотворці побачили, що ще багато українців залишилося після виселення, що вони починають господарювати, а на їх захист встали повстанці. Було вчинено новий акт вандалізму – акція «Вісла» у 1947 році. Біля двісті тисяч українців було виселено терміново на понімецькі землі, розселено по дві, три родини без права повернення додому. Понад чотири тисячі «неблагонадійних» пройшли через колишній фашистський табір смерті Освенцім (Явожно). Ця акція ще не засуджена, а її жертви живуть на вигнанні по всій території Польщі і чекають реабілітації.

Про це свідчать і останні заходи з відзначення трагічних подій на Волині. Враховані тільки інтереси Польщі, пораховані тільки польські жертви, а про українські і не згадується. Але ж репресії над українцями в Польщі почалися далеко до 1943 року, що привело до організації самооборони і відстоювання своїх інтересів на своїй землі, у своїй хаті.

Така історія, така правда. Минає шістдесят п'ять років від початку депортації. Вже вимерли цілі покоління переселенців, доживають свій вік люди, які народилися там за Сяном. Ще зає з лиця землі самобутня, найбільш західна гілка українського народу – лемки. Основна ознака етнографічної групи народу, як і нації – це спільна територія проживання, мова та спільні соціально-культурні традиції життя і побуту. Депортація позбавила цілий народ цих умов, а тоталітарний режим протягом 65 років сприяв асиміляції. Сьогодні їх діти та онуки знають про Закерзоння і його трагедію лише з розповідей.

Згідно міжнародних Конвенцій про права і свободи людини, кожен має довічне право на своє майно, має право жити там, де хоче. Століттями найбільшою цінністю для селян була земля та ліс. Це майно переходило у спадок з діда-прадіда або купувалось за долари, зароблені за океаном. В Кодексі прав людини сказано, що «право на власність вічне», і тому ми хочемо добитись реалізації цього права.

Більшість наших пенсіонерів отримують мінімальну пенсію, тому що після переселення працювали в колгоспах або на підсобних роботах, бо не мали освіти і мають малий стаж роботи. Ще є люди, які живуть у вкрай незадовільних умовах, бо не доробилися на добре житло. Є проблеми з приватизацією землі. Дехто ще надіється отримати компенсацію за поле і ліс, залишені за Сяном, або навіть повернутися туди. Польське консульство робить обмеження при відкритті віз. Українці Польщі не визнані національною меншиною, що створює ряд правових і моральних проблем.

6 травня 1957 року підписаний Протокол про завершення депортації в «атмосфері взаємного розуміння та згоди. Згідно ст. № 4 Протоколу сторони зобов'язалися провести розрахунок з переселенцями. Польща виконала своє зобов'язання. Вона давала переселенцям з України добротне житло, реманент, позики та інші привілеї. Згідно декретів 2003-6 рр. рекомпенсацію проводять ще і сьогодні.

В Радянському Союзі розрахунок був символічний. Землю, яку було наділено переселенцям, у 1949-50 рр. забрали в колгоспи. При цьому ще була конфіскована худоба, коні та сільськогосподарський реманент. Таким чином депортовані постраждали вдруге.

Хто дбає про жертв цієї політики? Дехто скаже: чого вам бракує, яких компенсацій вам потрібно? Справедливості і Покаяння! Не ми повинні каятись перед поляками, бо ми не прагнули захопити чужу землю і гнобити інших, панувати і користати з праці інших.

Висновки:

1. Угода про **евакуацію українців з Польщі** від 9 вересня 1944 року підписана в період війни. З боку Польщі угода підписана Головою Комітету національного визволення О. Моравським, який не був навіть членом уряду. З другого – Головою ради народних комісарів М. Хрущовим, уповноваженим уряду Української РСР, а не СРСР. Ця обставина ставить цю угоду за межами всяких правових норм і є воєнним злочином (Ст. 6 Хартії Нюрнберзького міжнародного воєнного трибуналу. 3.08.1945 р. Ст. ст. 7, 9, 17 Декларації прав людини. **Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів і злочинів проти людства 26 листопада 1968 р.**)

2. В Угоді мова іде «про евакуацію **українського населення**». Корінних етнічних жителів Лемківщини, Холмщини, Надсяння названо населенням. Цей народ століттями сплачував податки, виконував усі повинності, служив у війську і депортований тільки за національною і релігійною ознакою

із споконвічних батьківських земель. То громадянами якої країни вони були століттями, чому їх позбавлено малої батьківщини?

Депортація лемків з Польщі та акція «Вісла» 1947 року однозначно мали мету очищення Польщі від українців і розбудова однонаціональної держави.

Депортація українців із споконвічних земель позбавила їх не тільки майна, але громадянства, малої батьківщини, зробила цей субетнос ізгоями. Було порушено споконвічний уклад життя, розірвані родинні та етнічні зв'язки і приречено на геноцид. (Ст. 2, 3 Конвенції по попередженню і покаранню за геноцид; Ст. 12 Міжнародної конвенції по громадянських і політичних правах).

Згідно *Хартії основних прав людини Євросоюзу*, Ст. ст. 4, 5, 6, 7 Резолюції ООН по правах людини (17. 04. 1998 р.), Польща повинна виправити кривди, заподіяні депортацією і акцією «Вісла». Верховна Рада Радянського Союзу свого часу хоч засудила етнічні чистки в СРСР. Сьогодні засуджені дії нацистів різних мастей, розібрана берлінська стіна, реабілітовані татари, калмики та інші депортовані народи, виплачується компенсація остарбайтерам та іншим репресованим громадянам. Радянський Союз давно засудив етнічні чистки, які проводились в СРСР,

Польський уряд не спромігся навіть на такий вчинок. Сейм Польщі прикрився формулою «прощаємо і просимо прощення» за комуністичні злочини, чим практично відмовляється нести відповідальність за злочини проти людства.

4. До Варшави мають претензії жертви Акції «Вісла», які і сьогодні не можуть повернутись на свою землю, хоч є громадянами Польщі. У вирішенні цього питання українська громада Польщі не має ніякої підтримки від МЗС України, ні від Президента і Посольства.

5. Необхідно провести експертизу і дати правово-політичну оцінку «Угоді про евакуацію українського населення з Польщі ...» від 9 вересня 1944 р., акції «Вісла» 1947 року та декретів Польщі від 27. 07. 1949, 25. 02. 1958 та 12. 03. 1958 рр. Внести на розгляд Консультативного Комітету Президентів України та Республіки Польща юридичних і правових питань, пов'язаних з депортацією, які вимагають узгодження на міждержавному рівні.

6. Сьогодні, коли минає шістьдесят п'ять років від початку депортації, є необхідність прийняття постанови про відзначення цих подій на державному рівні. Цілий народ позбавлений свого коріння, історичної Батьківщини, родинних та сусідських зв'язків, поступово асимілюється в оточуючому середовищі та зникає. Так у центрі Європи у XXI столітті чиниться геноцид.

-
1. Сергійчук В. Український здвиг. Закерзоння, 1939-1937 р.
 2. Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів і злочинів проти людства. 26 листопада 1968 р.
 3. Хартія Нюрнберзького міжнародного воєнного трибуналу. Ст. 6 3.08.1945 р.

Володимир Ропецький

РОЛЬ СФУЛО У СТВЕРДЖЕННІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Якщо говорити про громадські організації і їх роль в громадському житті держави, то можемо однозначно стверджувати, що вони необхідні і завжди на часі. Проте доцільність їхнього існування слід розглядати у двох аспектах: як в позитивному, так і в негативному.

Дві ці позиції існування громадських організацій формуються ідеологією тих чи інших сил громади чи громад, об'єднаних на етнічному чи етнографічному ґрунті і є поєднаними спільною історією, політичними силами, релігією тощо. Одні організації створюють для зміцнення ідеології держави, її моральних, духовних, матеріальних та історичних устоїв.

Окремі організації – у спекулятивних інтересах поділу, продажу, для задоволення корпоративних інтересів, як економічних, так і політичних. Зокрема, це ми наочно спостерігаємо сьогодні на політичній карті України, що однозначно можемо розцінювати як негативне явище, створене для руйнування державних підвалів.

Такими є цілий ряд релігійних організацій, які покликані не об'єднувати вірян навколо українських національних інтересів, а денаціоналізувати, остаточно космополітизувати, а це значить, що нація цю людину вже втратила. Окремі організації, зокрема і вищезгадані, створено зовнішніми силами, здебільшого для задоволення ворожої українству ідеології.

Як у першому, так і в другому випадку держава повинна методично захищати інтереси своєї ідеологічної доктрини. На превеликий жаль, ми цього в сучасній Україні не маємо. Тому залишається плекати надію, що Українська Соборна Держава відбудеться – на щастя, маємо Богом дану незалежність.

Якщо ми вже почали говорити про соборність, то в такому разі, можемо перенестися на ідеологічний ґрунт Світової Федерації Українських Лемківських об'єднань, яка передусім своєю громадською позицією реалізовує ідеологічні матеріальні та духовні потреби Української соборності у світі, що є закладено у статутну діяльність федерації.

Нашу організацію було створено в далекому 1973 році з ініціативи Організації Оборони Лемківщини в Америці. До її складу увійшло також Об'єднання лемків Канади.

Із настанням в Україні незалежності до СФУЛО приєдналися Об'єднання Лемків Польщі, Союз русинів-українців Словаччини і Всеукраїнське товариство «Лемківщина». Згодом СФУЛО поповнили Союзи русинів-українців Сербії та Хорватії.

Як бачимо, за складом суб'єктів це потужна організація з рівнозначними за своєю суспільно-громадською вагою і політичним впливом членами. Усю роботу й основний тягар реалізації окреслених планів виконують суб'єкти СФУЛО в країнах їх прописки.

Президія СФУЛО є генератором збереження та пропагування духовно-моральних та матеріальних цінностей лемків-русинів – етнографічної групи українського народу. Особливу увагу ми звертаємо на історичну територію Лемківщини, котра знаходиться в адміністративних теренах сучасної Польщі. Що мається на увазі? Ми все робимо для того, щоб наша присутність на матірних землях нарощувалась через низку найрізноманітніших заходів, які організовує суб'єкт СФУЛО – Об'єднання Лемків Польщі та інші суспільно-громадські структури.

На усьому просторі впливу СФУЛО Президія утверджує основну ідеологічну засаду – збереження нашої родини, роду. Саме родина є генетичним носієм національних цінностей, які зберігаються, слава Богу, впродовж багатовікової історії України.

Суб'єкти СФУЛО не тільки активні в суспільно-культурній царині, але й у суспільно-політичному векторі. Реалізація планів цього напрямку відбувається через різноманітні зустрічі на державному рівні, демонстрації протесту та акції підтримки, найрізноманітніші форми звернень.

Віримо, що в недалекому майбутньому ми доб'ємося прийняття Закону про статус депортованих для наших краян, котрі були вивезені у 1944–1946 рр. та 1951 р. з рідних земель Повоєнної Польщі. Сподіваємося, що світова спільнота дасть юридично-правову оцінку цьому ганебному актові депортації українців, який відбувся у середині ХХ століття.

Депортація наших краян – це складова великого ланцюга злочинів над українським народом.

Президія СФУЛО, керуючись ідеологією організації, з гордістю крокує в майбутнє, стверджуючи засади шляхетності, гонору, самодостатності, віри в Бога й Україну.

Наша молодь сьогодні гордиться свої лемківським походженням, і це дає нам підставу з надією дивитись у майбутнє.

Віримо, що в Україні нарешті буде сформована ідеологічна доктрина, котра зцементує українську націю на віки-вічні, цього хочуть і українці світу.

Віримо, що нарешті українські вельможі матеріально і політично будуть підтримувати українські організації та українську спільноту в українському закордонні.

Мусить врешті-решт заторжествувати верховність українських інтересів скрізь, де є українець. Тоді ми духовно і фізично, морально і матеріально будемо скрізь у світі почувати себе самодостатніми і політично захищеними. Наші люди, як неопалима купина, незнищенні, попри політичні буревії, які роблять все для того, щоб ми зникли. Тут доречні сакраментальні лемківські слова: «Лемки были, лемки сут!»

Галина Русин

ЛЕМКІВСЬКІ РОДИННІ ТРАДИЦІЇ ТА ЇХ ВИХОВНИЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

В умовах розбудови національної системи виховання в суверенній Україні особливого значення набувають пошук ефективних засобів засвоєння народних традицій, звичаїв і культури сім'ї, визначення чітких пріоритетів, цілей та ідеалів, на досягнення яких спрямовується виховний процес.

У Національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) та Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті важливого значення надається формуванню національної свідомості дітей, вихованню любові до рідного краю, свого народу, збагаченню духовної культури особистості, утвердженню принципів вселюдської моралі. Ці проблеми віддзеркалюються в Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку Української державності, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Концепції національного виховання, інших законодавчих та нормативних актах.

Ідеї застосування етнопедagogічних традицій, духовної культури українського народу у вихованні молодого покоління набули широкого висвітлення у працях С. Бабишина, О. Вишневецького, П. Ігнатенка, В. Коротеєвої, В. Костіва, В. Кузя, П. Лосюка, Л. Масол, Т. Мацейків, Т. Поніманської, Ю. Руденка, З. Сергійчук, Р. Скульського, В. Скутіної, М. Стельмаховича, Б. Ступарика та інших.

Нині стало можливим подальше глибоке дослідження історії і культури різних етнічних груп, котрі проживають в Україні. Одна з них – лемки, етнокультурна спадщина яких багата традиціями, звичаями, обрядовістю, що стосуються виховання молодого покоління. До вивчення сутності їхнього етнокультурного світогляду зверталися І. Вагилевич, І. Верхратський, Я. Головацький, М. Грушевський, О. Духнович, І. Красовський, В. Кубійович, О. Торонський, І. Франко та інші.

Незважаючи на широке висвітлення різних аспектів виховання дітей у сім'ї, впливу традицій на формування й розвиток особистості дитини, не до кінця вивченими залишаються проблеми етнопедagogічного досвіду лемків та інших етнічних груп українського народу, що збіднює палітру виховних засобів, спрямованих на розв'язання актуальних завдань сімейного і загальнонаціонального виховання.

У глобальному етноісторичному процесі інтегруються риси і якості розвитку народів-етносів, які визначають і формують шляхи зближення або розмежування, виокремлення етносів, їхньої педагогічної культури.

Народний лемківський календар ґрунтувався на багатовікових астрономічних і фенологічних спостереженнях за природою конкретної місцевості, урахував усю сукупність космічних факторів і місцевих ландшафтно-кліматичних умов. Народний календар являв собою систему свят, інших урочистостей, дат, подій, які послідовно відзначалися протягом року й супроводжувалися численними звичаями та обрядами, що адекватно відтворювали сутність, зміст і характер подій та явищ у природі, трудовій діяльності й побуті людей. Усе це всебічно використовувалося лемками для виховання дітей, прилучення їх до національних традицій, якими було наповнене життя кожної окремої сім'ї і громади в цілому.

Народний календар лемків є цінним явищем, яке відображає знання про природу, осмислення її закономірностей і закономірностей людського життя, сільськогосподарський досвід, звичаї, ustalені віками норми людського життя, виховання дітей тощо. Життєвий уклад землероба визначався, як твердять учені, у першу чергу, зміною пір року [1].

У міру дорослішання дитина залучалася до об'єднань однолітків, спільно з якими вона проводила дозвілля. Основним критерієм вихованості поставали її вчинки та поведінка. На формування відповідних якостей спрямовувався «сам уклад життя та діяльності дітей, вправлення і привчання, неухильне додержання правильного режиму праці та відпочинку, виконання різних доручень і обов'язків, дитячої гри та забави» [2, 54]. Тобто виховання дітей відбувалося через їхнє життя, нагромадження ними практичного досвіду і формування відповідних звичок, через «організацію розумної, цілеспрямованої і різнобічної діяльності дітей згідно із суспільними нормами і правилами, привчання до розумних дій, вправлення як послідовне повторення позитивних учинків на основі усвідомлення їх значення» [2, 54].

Родинно-трудова традиція виступають скарбницею морально-трудового досвіду родини, способів підготовки дітей до самостійного трудового життя. У їхній основі – усвідомлення потреби у праці.

Споконвіку родина була тим соціальним осередком, у якому кожен мав певні обов'язки, відповідав за якість своєї праці перед членами родини й громадою. До родинно-трудова традицій належить насамперед залучення дітей до хатніх і господарських робіт. Традиції майстрів і трудових династій розвивали в молодого покоління старанність, наполегливість, комунікабельність, відповідальність, передбачали засвоєння рис національного характеру. Значна роль у розвитку культурно-творчих здібностей зростаючої особистості надавалась творам народного мистецтва. Спілкування з ними, долучення до процесу виготовлення художніх виробів, уміння створювати й розуміти їхній зміст виступало дією передумовою загального культурного розвитку дитини, виховання в неї моральних засад, поваги до праці.

В основі традиційного родинного виховання лемків завжди була праця, що відображало «жагуче прагнення батьків до того, щоб забезпечити якомога вищий рівень трудової підготовки дітей, розвинути у них постійний потяг до праці» [4, 173]. Саме вона є мірилом духовних і фізичних якостей людини. Розглядаючи працю як внутрішню потребу людини, засадниче положення її буття, лемки відводили їй провідну роль у процесі ранньої соціалізації дитини, спрямовуючи зусилля на засвоєння нею досвіду ведення господарства, набуття трудових умінь і навичок, засвоєння звичаїв і традицій роду. Зміст і характер праці в лемківській родині зумовлювався потребами й умовами соціально-економічного життя, тому трудове виховання здійснювалося шляхом безпосереднього залучення дітей до посильної трудової діяльності (враховуючи вікові особливості), надаючи важливого значення такому засобу, як приклад батьків. За давнім звичаєм, батьки намагалися передати дітям у спадок знання й досвід виготовлення предметів ужиткового мистецтва і цим плекали в молоді не лише повагу до праці, а й потяг до прекрасного.

Широким спектром змісту характеризуються родинно-мистецькі традиції. До них належать музичні, образотворчі, декоративно-ужиткові, фольклорні їх різновиди. У них відображено естетичний колорит побуту, гарну поведінку, доброзичливе ставлення до людей, уміння виготовляти корисні речі. Вони «передають з минулого в майбутнє усталені століттями форми, ідеї, образи, теми, формують кодекс народної етики та естетики, а цим самим сприяють вихованню гармонійної і багатогранної особистості» [3].

Родинно-оздоровчі традиції виховують готовність до збереження й зміцнення психічного й фізичного здоров'я, сприяють позитивному розвитку гарних соціальних взаємин. До них належать традиції гри, народної кулінарії, доцільного одягу. У процесі гри в дітей формуються навички колективізму, міжособистісного та групового спілкування, проявляється ввічливість, поступливість, доброзичливість, виховується чесність, відповідальність, розуміння справжньої дружби. Традиції народної культури відображають прагнення розвинути фізичні якості членів родини, традиції одягу – зберегти й зміцнити здоров'я.

Аналіз сутності соціально-педагогічних функцій і змісту родинних виховних традицій засвідчує їх значний потенціал у формуванні та розвитку особистості дитини, прищепленні їй високоморальних якостей, ціннісних орієнтацій. Пройшовши тривалий шлях від зародження до сьогодення, відмежувавшись від негативних або застарілих характеристик, вони зберегли те суттєве, національно своєрідне, що не можна перейняти в інших народів і що робить їх важливим засобом сучасного процесу виховання.

Серед родинних виховних традицій помітне місце посідають фольклорні, які в сконденсованій формі прислів'їв, приказок, загадок, вітань відбивають найсуттєвіші сторони суспільних і родинних взаємин людини. Дитина, залучена до участі у фольклорному обряді, не тільки виконувала певні дії, але й прилучалася до таїни природи і життя. Головними засобами виховання дітей були такі жанри усної народної творчості, як прислів'я, приказки, казки, загадки, легенди, пісні.

Через усну народну творчість дитина одержувала перші відомості про людські цінності – добро і зло, красиве й потворне, любов і ненависть. У лемківському фольклорі оспівується історична доля народу, краса праці, людських взаємин, передається біль знедолених.

Відомий збирач народної творчості В. Гнатюк неодноразово публікував збірки матеріалів, зокрема, популярних народних казок, у яких, обстоюючи важливу роль казки у вихованні дитини, писав: «Може, ще й далі є між нами люди (давніше їх було далеко більше), що думають, буцімто наші дитячі та народні казки зовсім не заслуговують на те, щоб на них звертали увагу розумні, практичні люди. Але ж усякий твір, навіть простий, що завчасу опановує дитячу увагу наших хлопців і дівчат, заслуговує на

найбільшу увагу: адже такі твори мають, очевидно, силу над національним смаком і звичаями» [5, 3].

Фольклор – первинне мистецтво, яке створював і створює народ, відображаючи свою самобутність, надії, сподівання, почування. Народна музична творчість – колективний спадок. Її визначальними особливостями та специфічними рисами є синкретизм, анонімність, традиційність; загальна стильова єдність і наявність окремих музичних діалектів, які сформувалися під впливом певних історичних обставин у житті лемків та їхнього культурного спілкування з іншими народами; історична видозміна пісенних жанрів, їх розвиток, удосконалення, збагачення й водночас затухання окремих. Різноманітна структура музичного фольклору спрямована на розкриття життя лемків у всій його багатогранності. Класифікація пісенних жанрів за змістом, музично-поетичною мовою й соціальною функцією, тобто за призначенням, сприяла формуванню на цьому ґрунті системи жанрів лемківської народної пісні: трудові, календарно-обрядові, сімейно-побутові, епічні, ліричні, жартівливі, ігрові, танцювальні тощо.

Ці народнопоетичні твори «для нас не просто явище минулого, не тільки унікальний історичний документ, а цінний скарб етнічних коштовностей, які в сукупності своїй окреслюють феномен української нації і, промовляючи до прийдешніх поколінь, покликані виплекати в їхніх душах національну свідомість і гордість за свій народ, його історію і культуру» [6, 322].

На інтеграцію змістовно-мовного наповнення пісень значний вплив мали поїздки на заробітки. Повертаючись додому, заробітчани приносили нові пісні, почуті в іншому середовищі. Якщо такий твір подобався, він досить швидко поширювався серед селян. Залежно від місця проживання, що певним чином детермінувало місце заробітку, у лемків переважали словацькі або руські (українські) пісні.

Родинно-побутові пісні возвеличують людину, її почуття, прославляють жінку-матір, оспівують чисте кохання, обожнюють рідну природу. У них випромінюється «добро, щиросердність, любомудрість і правдивість свого народу, його закоханість у рідну природу, у життя», вони «прищеплюють молоді розуміння честі, вірності, справедливості, порядності, непримиренності до їх антиподів – нещирості, злодійства, розпусти, лінощів, підлості, брехні тощо» [7, 37].

Проведений нами аналіз лемківських родинних традицій дозволяє зробити висновок про їхній значний виховний потенціал, що актуалізує звернення до цього народного досвіду не лише як джерела осягнення педагогічної культури лемків, але і як ефективного засобу виховання у наш час дітей, зокрема, молодшого шкільного віку.

-
1. Модернізація системи освіти в Україні на засадах національних традицій та етнопедагогіки, гуманізації і демократизації, світового досвіду: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: Плай, 1995. – 53 с.
 2. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. – К.: Рад. школа, 1985. – 312 с.
 3. Люрина Т. І. Формування громадянської культури особистості: Навч.-метод. посібник. – Кам'янець-Подільський, 2003. – 171 с.
 4. Молодиченко Н. А. Моральне виховання підлітків засобами фольклору в національній школі // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді): Збірник наукових праць. – Київ: Пед. думка, 2000. – Кн. II. – С. 72–75.
 5. Гошко Ю., Чмелик Р., Мушинка М. Сім'я і сімейний побут // Лемківщина. Духовна культура. – Львів: Ін-ут народознавства НАН України, 2002. – Т. 2. – С. 47–64.
 6. 189. Стрюк Л. Б., Стрюк М. І., Яловий Ф. З. Пісенна етнологія України: Навч. посібник з народознавства. – К.: Наукова думка, 1994. – 332 с.
 7. 138. Осипець Р. О. Формування національної самосвідомості майбутніх учителів засобами української народнопісенної культури. – К.: Магістр-S, 1999. – 207 с.
 8. Анналі. *Annals of Lemkivschyna* / Ред. Івана Гвозда. Фундація дослідження Лемківщини. – Нью-Йорк, 1993. Ч. 5 – 256 с.
 9. Депортації. Західні землі України: кінець 30-х – початок 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У 3 т. – Львів: Місіонер, Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАНУ. – 1998. – Т. 2. – 537 с.

Богдан Сиванич

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЮЛІАНА ТАРНОВИЧА

Лемківщина дала світові багато визначних постатей чи не у всіх сферах людської діяльності. Досить згадати такі імена, як поет Богдан Ігор Антонич, композитор, автор національного гімну Михайло Вербицький, географ та енциклопедист Володимир Кубійович, художник Никифор Дровняк, митрополит Сильвестр Сембратович. Цей перелік можна доповнювати багатьма іншими іменами, однак він буде неповним без постаті Юліана Тарновича – журналіста, публіциста, письменника та художника.

Народився Юліан Тарнович 2 січня 1903 р. в селі Ростайне неподалік Дуклі у родині парафіяльного священника. Батько Юліана Стефан Кот згодом прийняв прізвище Тарнович [3]. З роду Котів також походив інший видатний лемківський діяч – Богдан Ігор Антонич. Матір Юліана Євгенія Бескид була дочкою пароха с. Тарнавки о. Антонія Бескида. Прізвище Бескид Юліан Тарнович часто використовував як псевдонім. Прізвищем Тарнович він підписував свої статті, наукові праці, псевдонімом Бескид – художні твори [11, с. 12].

Ім'я Юліана Тарновича (як Юліан Бескид) знаходимо у 8 томі Енциклопедії українознавства, натомість зі зрозумілих причин ім'я політичного емігранта годі шукати в Українській радянській енциклопедії. Немає його і в новому Універсальному словнику-енциклопедію, причиною чого є невеликий обсяг словника, а також факт, що ім'я Юліана Тарновича дещо призабуте [1, с. 3134].

Юліан Тарнович протягом життя пробував себе в різних галузях. Як наслідок залишив багату творчу спадщину, велика частина якої ще мало досліджена. Юліан Тарнович був журналістом, публіцистом, письменником та художником.

Журналістську діяльність Юліан Тарнович розпочав ще у студентські роки. В 1928 р. він почав дописувати до студентських підпільних видань, таких як «Неділя» і «Бескид», і вже на початку 1930-их років на сторінках майже усіх українських часописів у Львові з'являються його нариси, новели, оповідання та статті переважно на економічні та господарські теми [3].

У 1934 р. старанням Лемківської комісії при Товаристві «Просвіта» у видавництві «Українська преса» Івана Тиктора була сформована редакційна колегія часопису «Наш Лемко», а Юліан Тарнович став його редактором. «Нашому Лемкові» Тарнович надав український патріотичний характер на протигагу русофільській газеті «Лемко», яку видавали в Криничі. Перший номер газети «Наш Лемко» з'явився 1-го січня 1934 року у Львові і виходив без перерв аж до 1939 [5].

Восени 1939 року через воєнні події в Польщі, видання «Нашого лемка» припинилось, але свою журналістську працю Тарнович продовжував вести у Кракові як редактор газети «Краківські вісті» та «Народньої бібліотеки». Після вибуху німецько-радянської війни 1941 року Тарнович повертається до Львова, де знову редагує аж шість провінційних тижневиків – «Рідна земля», «Станіславські вісті», «Тернопільський голос», «Воля Покуття», «Стрийський голос» і «Голос Підкарпаття». У 1944 році Тарнович знов опинився на чужині, спершу в Празі, потім у Мюнхені й опісля в Регензбурзі. В останньому місті, незважаючи на таборів злидні, стає співзасновником «Українського Видавництва», де влітку 1946 року редагування часопису «Українське слово» перебирає досвідчений редактор Юліан Тарнович. Різні повоєнні новели й нариси Тарновича друкує упівський журнал «До зброї» [4].

Наприкінці 1948 року Юліан Тарнович приїхав до Канади, де оселився у місті Торонто. Тут він протягом 1949-1953 років редагував двотижневий часопис «Лемківщина». Всього вийшло 37 номерів газети. Часопис мав постійні рубрики, як-от: «Передові статті», «Історія пише... Лемківщина в боротьбі», «Лемківська земля стікає кров'ю» тощо. На сторінках видання з'являлися матеріали про масштаби терору, якого зазнала Лемківщина в 40-х роках, про діяльність УПА на Лемківщині, етнографічні статті про Лемківщину, оповідання, фейлетони, оголошення і повідомлення, некрологи, репродукції фотографій та листівок [2].

Окрім часопису Лемківщина Юліан Тарнович у співпраці з владикою Борецьким видавав католицький часопис «Наша Мета». У тих же самих роках Тарнович п'ять років редагував газету «Український вісник», а опісля сім років був редактором органу Організації Оборони Лемківщини «Лемківські вісті» та чотирьох номерів «Лемківський календар» [4].

Чималих успіхів Юліан Тарнович досягнув на літературній ниві. Літературну творчість Тарновича можна розподілити на довоєнний період (1936-1939), творчість в часі II світової війни (1939-1946) та період на еміграції (1946-1977).

Юліан Тарнович був надзвичайно плідним автором. Так, у 1936-1939 роках у заснованій ним «Бібліотеці Лемківщини» вийшло сім його книжок: «Ілюстрована історія Лемківщини» (1936), «Історичні пам'ятки в західних Карпатах» (1937), «Верхами Лемківського Бескиду» (1938), «Лови на Лемківському Бескиді», «Сандецька земля і княжі городища» (1938), «За срібнолентим Сяном. Мандруймо в лемківські гори» (1938), «Мова століть – Лемківщина в народних переказах» (1938) [1, с. 3134].

Головною працею цього періоду вважається «Ілюстрована історія Лемківщини» (1936). Книга містить короткий географічний огляд Лемківщини, опис господарства. Історія Лемківщини розглядається у нерозривному контексті з історією України. Кожному етапу історії присвячений окремий розділ: «Праісторія карпатських земель», «Княжі часи», «Карпатські землі за Казимира Великого», «Лемківщина в часі Богдана Хмельницького» тощо. Окремим розділом Тарнович висвітлює проблеми лемківської еміграції, дає огляд визначних лемківських діячів. До праці додається поазбучний список місцевостей.

Книжка містить багатий ілюстративний матеріал: 3 карти та 100 ілюстрацій, також Тарнович подає зразки календарно-обрядових пісень. «Ілюстрована історія Лемківщини» була перевидана у Нью-Йорку в 1964 році.

Ще однією важливою книгою цього періоду є «Історичні пам'ятки в західних Карпатах» (1937). Вона є своєрідним доповненням до «Ілюстрованої історії Лемківщини». Якщо «Ілюстрована історія Лемківщини» історію Лемківщини представляє загальною, то в цій праці детальніше висвітлено історію окремих пам'яток, які збереглися у західних Карпатах.

Заслуговує на увагу і книжка «За срібнолентим Сяном. Мандруймо в лемківські гори» (1938). Це перший путівник по лемківському краю. Юліан Тарнович пропонує тут декілька пішохідних маршрутів, детально описує ті місцевості, через які вони пролягають. Книжка написана барвистою, майже поетичною мовою, автор не приховує свого сентименту до Лемківщини, що має спонукати читача відвідати місцевості, описані у книжці.

У 1939-1946 роках Юліан Тарнович написав понад 500 літературних творів, з яких частина друкувалася німецькою мовою. З-поміж них найважливіші – «Княже місто Сянік» (1941), «Матеріальна культура Лемківщини» (1941). У цей період надруковано також оповідання письменника «Теофанова дочка», «Люди без прізвищ», «Праця – основа життя», «Сипкова поляна», «За родиме право» та «Хочу бути здоровий». Наприкінці 1948 року Юліан Тарнович переїхав до Торонто [3].

«Матеріальна культура Лемківщини» була видана 1941 року у Кракові. Ця книга – спроба описати, як живуть і господарюють лемки, як впливали географічні та кліматичні умови на розвиток матеріальної культури. Книга складається з чотирьох розділів, перший з яких описує сільське господарство, другий – про будівництво, види хат та господарських будівель, у третьому подає інформацію про лемківський народний одяг, у четвертому детально описує традиційні ремесла. У книжці багато ілюстративного матеріалу – 90 світлин і 25 рисунків.

Книга «Княже місто Сянік» – це дослідження з історії найбільшого міста на Лемківщині. Автор шукає початки історії міста у народних переказах. У цій праці Тарнович детально описує всі церкви в Сяніку – як сучасні, так і вже не існуючі. Окремий розділ присвячено розвитку освіти у Сяніку, Музею Лемківщини.

Після II світової війни був порушений століттями усталений порядок на лемківських землях. Внаслідок операції «Вісла» корінне населення було виселене з лемківських теренів, багато хто опинився на еміграції. Відгомін цих подій знаходимо у післявоєнній творчості Тарновича. Вже на еміграції у п'ятдесятих роках з'явилися такі його книжки: «На згарищах Закерзоння» (1954), «20 років неволі Лемківщини під польським ярмом», «На ріках вавилонських», а в шістдесятих роках надруковано праці «Український Академічний дім у Львові», «Свята рідна земля», «Опис Ліська і його околиць» і друге, доповнене видання «Матеріальної культури Лемківщини» та перевидана «Ілюстрована історія Лемківщини».

Книга «На згарищах Закерзоння» – це автобіографічна праця, в якій Тарнович намагається підсумувати свою попередню громадську діяльність, а також роздумує з приводу війни та її жахливих наслідків для лемків і Лемківщини. Розділи книги мають поетичні назви: «Весна була в моїй країні», «Вийшли сіячі сіяти золоте зерно», «Виждані гості прийшли на Бескид», «Вигнали нас з батьківщини», «Во пустині – во яскині».

Книга «Український Академічний дім у Львові» – це спогад зі студентських років про перебування

у львівському академічному домі – колиці українського національно-патріотичного руху Галичини. Книга присвячена пам'яті брата Олександра, замордованого гестапо в Берліні.

Юліан Тарнович залишив чималу художню спадщину. Він є автором близько 300 картин. Тарнович почав малювати вже в пізньому віці, перебуваючи на еміграції. Малював в основному пейзажі та лемківські церкви. Перед смертю митця ще відбулася виставка ста його праць у залі школи св. Йосафата в Торонто. З виставки лишився невеликий панфлет, в якому поміщено слова маляра: «Де я вчився малювати? – питають мене мої знайомі. Важко відповісти на це питання тому, що властиво малювати це тут основна річ – відчувати й своїм оком надати картині бажані краски. Мене життя багато навчило і в цьому було моє бажання, без жадних претенсій, признань і похвал виявити себе і в цій ділянці мистецтва. Нехай це не буде гріхом, але мене дуже боліло серце, і це спонукало мене кожную вільну хвилину використати та воскресити бодай частинно на полотні славу наших Великих предків, що збудували сотні пречудових храмів Божих на Богом даній їм і нам рідній Лемківщині. Прошу, подивіться на картини та загрийте своє серце». Картини Юліана Тарновича можна оглянути в Торонто в музеї його імені [4].

Хоча Юліан Тарнович залишив нам чималу творчу спадщину, на жаль, вона не є достатньо відома широкому загалові. Особливо це стосується книжок, написаних на еміграції. Творча спадщина Юліан Тарновича є цінною не лише тому, що подає надзвичайно важливі відомості з життя такого етнографічного регіону, як Лемківщина. З його книг може почерпнути багато цікавого кожен українець. Юліан Тарнович завжди бачив лемків як частину українського народу, а історію Лемківщини – як складову історії України. Тому через книги Тарновича ми пізнаємо також і історію України. Необхідно надалі працювати над тим, щоб твори Юліана Тарновича стали відомі широкому загалу, а ім'я письменника повернулося із незаслуженого забуття.

1. Енциклопедія українознавства. У 10-х т. – Т. 8. – Париж-Нью-Йорк, 1954-1989.
2. Лопата П. Юліан Тарнович, редактор часопису «Лемківщина» // Лемківщина, ч.1, весна 2003.
3. Райтар. М. Юліан Тарнович-Бескид. // Наше слово. – № 20. – 16 травня 2004 року.
4. Об'єднання лемків Канади. Юліан Тарнович. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lemko-olk.com/art13.php>
5. Тарнович О. Зі спогадів про батька // Лемківщина, ч. 2, літо 1994.
6. Тарнович Ю. За срібнолентим Сяном. Мандруймо в Лемківські гори. – Львів, 1938.
7. Тарнович Ю. Ілюстрована історія Лемківщини. – Львів, 1936.
8. Тарнович Ю. Історичні пам'ятки в Західніх Карпатах. – Львів, 1937.
9. Тарнович Ю. Княже місто Сянік. – Краків: Українське видавництво, 1941.
10. Тарнович Ю. Лемківщина. Матеріальна культура. – Львів, 1941.
11. Тарнович Ю. На згарищах Закерзоння. – Торонто, 1954.
12. Тарнович Ю. Український Академічний дім у Львові. – Торонто, 1962.

Ольга Фабрика-Процька

**ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ
НА МІЖНАРОДНИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ФЕСТИВАЛЯХ «ЛЕМКІВСЬКА ВАТРА»**

*Ватро, Ватро, Бог тя створив
Ей, і нас внески до тя привів,
Ей, в наши гори през Магуру
На свято лемківської культури
Здалека с ми приїхали...*

В період глобалізації масової культури надзвичайно важливого значення набувають культурні явища, які дають змогу окремій людині чи певній спільноті задекларувати свою оригінальність,

унікальність, неповторність, і цим бути цікавими світові і собі. Сучасна традиційна мистецька культура інтегрує в єдине ціле не лише субетнічні прояви українського фольклору, а й фольклорні здобутки інших національних груп.

Характер розселення народу, безумовно, впливає на збереження й розвиток ним своєї етнічності. Оскільки діаспорна група зазвичай менша за чисельністю від етносу, на території якого вона проживає, її місце в етнічній структурі населення тієї чи іншої країни чіткіше визначається поняттям «етнічна (національна) меншина».

Метою статті є ознайомлення громадськості з фактом існування аматорських фольклорних фестивалів лемківської культури, а також розкриття збереженості національних традицій і фольклору лемків та їх нащадків у сучасний період.

Діаспорні групи переважно укорінені в соціально-економічні, культурні та соціально-політичні параметри народів, серед яких вони проживають. Необхідною умовою подальшого існування діаспори та інтеграції як життєздатної спільноти є культурна адаптація та її членів – засвоєння мови, культури, норм і стереотипів поведінки відповідного середовища. Водночас цей процес несе й певну загрозу для існування етнічної групи саме як діаспори. Частина її представників у другому-третьому поколіннях, тобто діти або онуки першопоселенців, повністю розчиняється серед основного етносу держави – асимілюється.

Нинішня українська діаспора – друге, третє, четверте покоління українських емігрантів – глибоко вкорінена в соціальне, економічне та культурне життя своїх країн, і цілком природно, що її представники спілкуються мовою, котра виконує функції державної (офіційної, загальнозживаної) у певній країні. Статистика свідчить, що чисельність тих, хто володіє українською мовою, у середовищі діаспори неухильно зменшується. «Нас, українців, – російськомовних і англійськомовних, полонізованих і румунізованих, угорізованих і словацьких, і всіх інших не українськомовних, – набагато більше, ніж українців українськомовних», – констатував у виступі на одному зі Всесвітніх форумів українців голова Української всесвітньої координаційної ради Іван Драч. Він з боєм говорив, що «мовна шагрена шкіри українства зменшується» [1, с. 25].

Вже те, що діаспора є і своїм буттям урізноманітнює та збагачує українську присутність у світі, є надзвичайно цінним. Тому налагодження, розширення й зміцнення зв'язків з українською діаспорою є моральним обов'язком України. «...Згуртованість лемків навколо національної ідеї, їхня вірність традиціям предків слугують шляхетним прикладом для наших співвітчизників – як в Україні, так і в діаспорі», – відзначив Президент України Віктор Ющенко у вітальному листі V-му Всеукраїнському з'їзді лемків, що проходив у жовтні 2009 р. в Івано-Франківську.

Щороку в Україні проводиться понад 50 різноманітних музичних фестивалів міжнародного, всеукраїнського та регіональних рівнів, серед яких чільне місце посідають аматорські фольклорні фестивалі. Однак актуальним є розгляд розвитку лемківських фольклорних фестивалів, що проходять в Україні і за кордоном. Завдяки старанням і зусиллям активістів лемківських організацій далеко за межами України продовжують жити українські традиції, питоме українське слово, пісня та мова, розвиваються нові таланти й здібності молодого покоління. З кожним роком ці фестивалі набирають обертів, виявляють нові таланти, популяризують своєрідну культуру лемків – етнографічної групи українців, а основне – сприяють збереженню спадкоємності національних традицій. Особливістю фольклорних фестивалів є те, що вони репрезентують традиційну народну культуру тих етнографічних районів, яких зараз майже немає на мапі сучасної України. Зокрема, мова йде про Лемківщину, Надсяння, Холмщину та Підляшшя, які внаслідок повоєнного періоду, після Другої світової війни, поділу територій відійшли під юрисдикцію Польщі, а населення було насильно депортовано з місць свого споконвічного проживання на територію УРСР та на північні й західні землі Польщі. Вирвані зі сформованого соціуму і кинуті в іншу, «радянську» реальність, депортовані опинилися на грані духовного вимирання, втрати своєї етнологічної та навіть національної ідентичності.

З історії відомо, що до початку 90-х років минулого століття в Україні середовищем збереження і передачі знань про історію, звичаї та обряди, мелодії пісень, віншувань, поезій авторів рідного краю була сім'я. З утворенням у 1988-1989 рр. суспільно-культурних товариств «Лемківщина», «Холмщина», «Надсяння», «Підляшшя» стало можливим міжродинне, спільне з земляками святкування різноманітних календарних свят. Практично кожне товариство щороку поповнюється новими хоровими колективами, учасники яких проводили і продовжують проводити активну діяльність у справі

популяризації перлин народної пісенної та поетичної творчості своїх рідних теренів та загальноукраїнського репертуару на різноманітних святах, оглядах, фестивалях. У наш час особливо важливим є збереження автентичного фольклору, який передає традиційну народну манеру виконання пісень, танців, відтворення обрядів тощо.

Лемківські пісні, давні і сучасні, витвори мистецтва (писанки, вироби з дерева та кераміки, соломи, паперу, вишивка), дотепний гумор, різноманітні змагання, конкурси, в яких можна брати участь, – усе це побутує на щорічних фольклорних фестивалях «Лемківська ватра» в США, Канаді, Польщі (Ждиня, Глимбоцк, Сопот, Перемишль, Балигород), та на території України під назвами «Дзвони Лемківщини» (м. Монастириськ Тернопільської обл.), «Відгомін Бескидів» (сmt. Рожнятів Івано-Франківської обл.), «Плаче і кличе Зелена Неділя» (с. Копанки Калуського р-ну Івано-Франківської обл.), «Пісні незабутого краю» (м. Городок Львівської обл.), «Стежками Лемківщини» (с. Переможне Луганської обл.), фестивалі-конкурси традицій Холмщини та Підляшшя «Політ на зраненім крилі» (сmt. Оброшине Львівської обл.) та ін. «Дуже важливо, що в більшості учасників фестивалів сценічні костюми та лексика творів, які виконуються, відображають їх етнолокальне коріння, тим самим створюючи максимально повний органічний мистецький образ. А також, – за словами Марії Байко, – навіть виконавцям в естрадному жанрі варто мати в костюмах елементи народного строю. Тоді, де б вони не виступали, буде видно, що це – Україна!» [АК].

Починаючи з 80-х років ХХ ст. фольклорні традиції почали відроджуватись на польській стороні колишньої Лемківщини у вигляді фестивалів. У мальовничих Бескидах, у селищі Ждиня під час фестивалейних днів, крім витворів мистецтва, можна продегустувати лемківські та польські страви, випити смачного охолодженого пива та багато ін. Зокрема, в око впадає хижка з апетитними харчами, перед якою дотепна вивіска лемківською говіркою «Та берте, та їжте, та не дайте ся просити!». Довкола багато написів, один з яких – напис на дереві із назвою вулиці: «Лемко-стріт». Мабуть «стріт» запозичено з англійської мови, але воно, на нашу думку, споріднене зі словами «стрітитись», «зустрічатись». Стрічатись щороку, ділитись спогадами, співати рідних лемківських співанок, оповідати про пережите, трепетно вимовляючи лемківським гваром – «Як ся мате?», «Ой, чи не забувсь за рік?», «Цне мі ся за тобом, мій лемківський краю»... Вражає і широкий діапазон учасників – від сивоволосих дідусів і бабусь до найменших школярів. Інтегрованість публіки помітна на кожному кроці, особливо у перервах поміж окремими виступами, у гомоні бесід невеликих груп, де найчастіше чути українську та лемківську мови.

Щороку ватрянні поля збирають декілька тисяч гостей і виконавців з Польщі, України, Словаччини, Австрії, Канади, США, Франції та інших країн. Приємно, що, незважаючи на відмінності в традиціях і культурі між різними територіальними гілками діаспори, соціальному походженні, освіті, статусі і вартісних орієнтаціях її представників, лемки діаспори зберігають спільність інтересів та рідний серцю фольклор... На одній із «Ватр», що проходила у Польщі, почула таку думку, що фестивалі лемківської культури відображають діючу на культурній і артистичній нивах українську націю, а тому важливим є той факт, що Польща – це країна багатокультурна, а домінуюче суспільство повинно частіше це спостерігати не лише як акт толерантності, але також як готовність підіймати розмаїті форми міжкультурного діалогу [АК].

Щороку, понад двадцять років підряд фестиваль лемківської культури успішно організовує у Торонто Об'єднання лемків Канади на території оригінальної Оселі під назвою «Лемківщина». Започатковано її у 1972 році. Оселя є місцем відпочинку і культурної розваги не лише для членів Об'єднання лемків Канади та їхніх родин, але й для усієї української спільноти. Саме у далекому 1986 році на її території було зорганізовано першу «Лемківську ватру». Оселя «Лемківщина» – немов справжнє лемківське село на канадській стороні.

Мистецька програма фольклорних фестивалів, які проходять кожного року 150 км від Торонто, постійно поповнюється цікавими виступами різних колективів, зокрема: гурт «Під облачком», дуєт «Кольори», «Золоті струни», танцювальний ансамбль «Ватра» та ін. Серед учасників беруть участь і виконавці лемківських пісень з України – відомі професійні співачки Софія Федина та Ганна Чеберенчик. Їхні виступи за кордоном завжди проходять з великим успіхом.

Порозуміння і єдність, щире спілкування особливо цінні і потрібні в нинішньому складному і прагматичному світі. На одній із конференцій, яка розглядала лемківські проблеми, перший голова товариства «Лемківщина» м. Києва Микола Горбаль підкреслив: «[...] діалекти є джерельцями, які

живлять мовну ріку народу, а етнографічні відмінності фестивалів лише скрашують та збагачують національну культуру у контексті відродження Лемківщини» [АК].

Встановлення тісних дружніх контактів з українцями діаспори, підтримання духу українства на рідних теренах шляхом громадсько-політичних та національно-культурних заходів, а також плекання у наймолодших нащадків історичної та культурної пам'яті свого коріння є одним з провідних напрямків діяльності усіх суспільно-культурних організацій у наш час.

Підсумовуючи, слід наголосити, що фестивалі лемківської культури несуть великий емоційний заряд патріотизму. Лемківські пісні залюбки виконують і холмщаки, і надсянці, гуцули і бойки, вміло влітаючи у свій репертуар. «...Ми горді, – сказав голова Всеукраїнського Товариства Лемківських Об'єднань Олександр Венгринович, – що лемківська пісня входить у репертуари визначних артистів України, зокрема, Джамала (Крим) на одному з конкурсів, що проходив у Юрмалі, з піснею «Ой верше, мій верше» завоювала гран-прі [АК].

Таким чином, діяльність фестивалів лемківської культури як фестивалів єднання, які проходять як в Україні, так і за її межами, які визнані на міжнародному рівні, розвивається і з кожним роком набирає оберти, підтверджуючи збереження національних традицій і цінностей для наступних поколінь.

-
1. Трощинський В. П., Шевченко А. А. Українці в світі / В. П. Трощинський, А. А. Шевченко. – К.: Альтернативи, 1999. – С. 25.
 2. Сирник Я. Український альманах / Я. Сирник. – Варшава.: Об'єднання українців у Польщі, 2009. – 324 с.
 3. Canadian Lemko Association (Lemko OLK), Toronto, Canada
 4. Mikroskop pana Jurka – Лемківська ватра. Співайме, іграймо!

Микола Цап

НАРОДНА ТА ЦЕРКОВНА АРХІТЕКТУРА РУСИНІВ СЕРБІЇ

Народна архітектура

За народною традицією, перші русини переселенці до Руського Керестура на початку 50-тих років XVIII століття жили в землянках або напівземлянках. В історичних письмових джерелах з того часу та археологічних дослідженнях це не підтверджено. У XIX-му віці хати найчастіше не мали фундаменти підняті понад поверхню землі, та й долівки також не були підняті на одну-дві сходи, а навпаки, кімнати були вкопані в землю на одну лопату. У контракті про заселювання Руського Керестура (1751) та Коцура (1763) русинами чітко написано, що переселенці повинні будувати хати з твердого матеріалу (з цегол або непечених цегол), або з набитої землі, а для побудови дахів повтрібно було користатися деревом та очеретом.

Найстарший тип руської хати у Бачці, збережений до цих пір, – це так звана «сліпа хата» або «хата з бровою». Такі хати будувалося у XVIII і в першій половині XIX віків. Були набиті із землі. На вулицю не було вікон. Від вулиці перше приміщення була комора, аж після того приміщення для проживання: один покій, передпокій та покій з двома вікнами з видом на господарське подвір'я й одним на передне подвір'я. Від вулиці такі хати не мали дощового фронтона, а стріха спущена до стіни й дах був «на три води». Накриті були очеретом. Фронтон був мурований (або битий) в задній частині даху, там, де були два вікна з поглядом до господарської частини подвір'я. У цих хат не було відкритого коридору до подвір'я

На початку XIX століття вже зустрічаємо новіший тип хат: вони биті, з двома, інколи й з трьома вікнами на вулицю (два вікна з переднього покою та одно з побічного меншого покою). На вікнах часто бувають стулки; інколи хати до вулиці мали лише два вікна, що означає один покій, але з відкритого коридору бували двері на вулицю; фронтон дерев'яний, з дощок, а на верху кінчився *кониками*, стилізованими кінськими головами. Дах накритий очеретом. Від подвір'я вздовж був відкритий коридор з дерев'яними стовпами. Розміщення приміщень звичайно таке: вікна на вулицю мала передня кімната, після неї був передпокій, до якого входили з коридору, а з передпокою входили зліва в передній покій, а справа до заднього покою. У задньому покою була руська піч, зараз за дверима, на

тій стіні від сусіда. До печі топилося із передпокою. Якщо будинок мав поруч переднього покою ще одне приміщення, у якого було одне вікно на вулицю, до нього входили із відкритого коридору. В такому приміщенні було вікно і до подвір'я. За заднім коєм була комора. До неї входили із коридору. У коморі була драбина до стелі. Після комори був хлів. Все це було під одним дахом. Після хліва була повітка із спущеним накриттям.

Хати новішого типу в другій половині XIX віку будовані за зразком німецьких хат. Були биті, високі й потужні, звичайно накріті черепицею. Від вулиці у них був мурований півкруглий фронтон, з орнаментами з двома віконцями від стелі. У вікон звичайно були стулки. Відкритий коридор був широкий з мурованими круглими або чотирикутними стовпами. Від коридору на вулицю інколи бували й подвійні двері.

При кінці XIX і на початку XX віків будовано хати з цегол або й биті. У них трикутний фронтон був мурований. Вікна до вулиці були подвійні, але без стулок. Хати були криті черепицею.

Пізніше будовані з цегол т. зв. поперечні хати, або хати «на ключ», якщо їх збудовано на розі. Такі хати мали т. зв. «айнфурт» – ворота посередині будинку, й ці ворота розділяли його на дві частини, а вхід у двір був накритий.

Церковна архітектура

Церковна архітектура в оселях із руським або українським населенням в колишній Югославії, із своєю історичною течією та стильовими ознаками являється в трьох цілих мурованих церкв і в одній окремішній та цілком специфічній дерев'яній архітектурі.

Найстарші пам'ятки церковної архітектури є три греко-католицькі церкви в Бачці (Сербія): в Руському Керестурі, Коцурі та Новому Саді. Вони із своїми типовими ознаками належать до скромного панонського бароко, походять із другої половини XVIII і першої половини XIX віків.

Церкву в Руському Керестурі збудовано у 1784 році, й вона є найстаршою греко-католицькою церквою. У ній помітні всі прикмети церковної архітектури XVIII віку на цих просторах: характеристичні бароко профілактиї фронтону, які підпирають вежу, помірна й проста пластика на фасаді і внутрішніх стінах, напівкругла апсида та вежа, яка піднімається із фронтону. Для церкви у Коцурі фундаменти покладені у 1792 році. Відрізняючись від церков у Руському Керестурі й Новому Саді, вона має чотирикутну апсиду, а бічні стіни зміцнені контрфорсами. Між контрфорсами низькі портики. Стіна, яка відділяє вежу від церкви, має три отвори і в партері, і на галереї. Церкву у Новому Саді почали будувати 1820, а закінчили у 1848 році. За своєю архітектурною формою вона належить типу православних церков першої половини XIX століття. На зовнішніх бічних стінах знаходяться поглиблення із архівольтами, фасади мають горизонтальні фуги, крім центрального ризаліту, на якому є класичний портал. Вежа фланкує стіну з кутастими волютами, як і у Коцурі. Церкву у Руському Керестурі спроектував коморський підархітектор Лаврентій Ландер (Laurentius Lander), а церкву в Коцурі – інженер Йозеф Кіш. До того самого періоду належать і дві споруди не строго сакрального характеру, але у функції Церкви. Це насамперед нинішній монастир монахинь Василянок у Шиді, власність Крижевського владичества. Цей бароковий дворець уже 1780 року, відомий під іменем «руський двор» або пізніше «руський дворик», дістало владичество 1777 року, коли було засноване. Другий будинок знаходиться в Новому Саді. Він збудований протягом 1820-1822 років і служить для потреб греко-католицької парафії. За деякими показниками, його автором був «Едил» Георгій Ефінгер (Georg Effinger), проєктант римо-католицької «плебанії» у Новому Саді, від якої греко-католицька «плебанія» менша і скромніша, але подібна до неї.

Другий період будівництва церков у руських і українських місцевостях починається церквою у Петровцях, збудованою 1893 року, а продовжується церквою у Дюрдьові (1900), церквою в Бачінцях (1905) та церквою у Міклошевцях (1907). Це досить прості споруди, біля яких ще все помітні прикмети панонського бароко, але помітні й інші впливи (Дюрдьов). Їхні апсида малі, а вежа над вхідними дверима. У цьому періоді з'являються й дві церкви, які за своїми стильовими ознаками є новиною у нашій церковній архітектурі. Це церква у Сремській Мітровиці, збудована у 1906 році за проєктом Т. Рейха (Th. Reich), і церква в Липовлянах, збудована протягом 1913–1924 років, а проєктував її Іван Кос із Загреба. У цих церквах помітне намагання внести візантійські елементи, хоча й стилізовані, в сучасну архітектуру. Обидві вони у своєму ґрунтовому проєкті мають врисований хрест, який в Липовлянах дуже наголошений. Церква в Липовлянах не докінчена за проєктом. Замість центрального купола й візантійського докінчення вежі зроблено скромніше – неоготичне.

Перенести український варіант бароко в Боснію випробувалося зовсім вдало у Пнрняворі, де у 1912 р. збудовано церкву в такому стилі, із центральним куполом. Її проєктант невідомий, а, за непідтвердженими інформаціями, плани для цієї церкви принесені з України. Другу церкву такого стилю збудовано в 1937 році у Дев'ятині. За непідтвердженими інформаціями, проєктував її архітектор Степан Подгорски (Stjepan Podhorsky) із Загреба, який спроектував і церкву в Козарцю, збудовану в 1940 році.

У цьому періоді збудовано й кілька церков у Боснії. Найстарша й стильово найчистіша була церква в Камениці, яку почали будувати у 1907 році з фінансовою підтримкою львівського митрополита Андрея Шептицького. Посвятив її сам митрополит у 1909 році. На церкві був один купол – бойківського варіанту дерев'яних церков. Згоріла 1914 року. Того самого року у Лішні збудовано також дерев'яну церкву гуцульського стилю, також з одним куполом. Досить занедбана, зруйнувалася під час землетрусу 1969 року.

За проєктом українського архітектора Володимира Січинського 1942 року збудовано церкву у Старому Вербасі. Оскільки частина цього проєкту загубилася у міністерстві Королівства Югославія, купол на церкві зроблено не за передбаченим планом, а простіше. І ця церква має вписаний хрест у ґрунті, а за декотрими своїми елементами вона подібна до церкви в Липовлянах.

Третій період церковної архітектури починається після Другої світової війни. У 1966-му році розпочався будівництво церкви у Вуковарі за проєктом Влади Прокаса із Вуковара. Споруда судноподібна. Таке візуальне враження дає дах у вигляді хвилі з вежечкою над апсидою. Будинок широкий, світлий, спокійних рис, з монументальним входом, двоповерховий. На відміну від церков старого типу, тут не є домінантною вежа, а сама форма споруди. Міноризація вежі помітна й на двох проєктах Павла Жилника – церкви у Господінцях (будівництво розпочато у вересні 1967, а недокінчену було посвячено 21 листопада 1970 року) і в Лішні (посвячена 12 липня 1972 р.). Ці дві церкви характеристичні по коротких і ламаних лініях ґрунту, а тим об'єкт запобіжний від землетрусу, а також і по неправильних і несиметричних рисах і формі свого ґрунтового плану. Так церква в Лішні в ґрунті подібна до ялівця. Обидві церкви пізнішими інтервенціями трохи поміняли вигляд. У Господінцях на верх вежі поставлено купол візантійсько-моравського стилю, а у Лішні змінено не лише закінчення вежі, а й церковний дах, і це призвело до інакшої візури. Архітектурною перлиною нового часу є церква у Інджії, яку збудовано за ідеєю Вереша, будівельною розробкою і проєктом Ракушича та статичним розрахунком Дамяновича. Будовано її протягом 1972–1978 років. Це квадратна мініатюра з відокремленою вежею, з якою являється гомогенізованим органічним цілим, а стилізований купол на верху переконливо наголошує елементи української сакральної архітектури.

-
1. Jubilarni šematizam Križevačke eparhije, Zagreb, 1962; Милановић, О., Високе културно-уметничке вредности русинских сакралних објеката XVIII и XIX столећа у Бачкој, Нова думка, Вуковар, ч. 17, 1977; ч. 22, 1979; Милановић, О., Уметност у Бачкој у XVIII и првој половини XIX века. Архитектура, Нови Сад, 1988.

Петро Шафран

ЛЕМКИ У ПОЛЬЩІ ПІСЛЯ ПЕРЕТВОРЕНЬ УСКТ / ОУП

У демократичній Польщі усім лемкам вже стало помітно, що наші політичні стежки більше й більше розходяться у протилежних напрямках.

Чому сьогодні, у XXI столітті, коли вже вільно можемо розвивати свою прадідівську культуру, парадоксально в наше суспільно-культурно-політично-релігійне життя вкрадається дух суперечок, розколів, мало того – безглузда ворожнеча?! Щоб відповісти на це питання, нам треба обов'язково ознайомитись з історією творення та взаємин наших лемківських організацій і втручання у наші справи ворожих нам сил.

У минулому були спроби творення Лемківських республік, відокремлених від України, та нічого з того не вийшло, хоч всі лемки проживали компактно на Лемківщині. У 1934 р. створено Апостольську

Адміністрацію Лемківщини, ворожо налаштовану до всього, що українське. Вона принесла багато зла лемкам.

В Америці з'явився Лемко-Союз, котрий гуртував людей з Галичини. Досягнуто немалих успіхів у культурній діяльності, видавництвах «*Карпаторусских календарів*» і газети «*Карпатска Русь*» та різних книжок, в яких часто вихваляно Советский Союз.

Створено велику базу потрібних для цього будинків з церквою в Лемко-парку. Згодом все пропало, бо правителі (керівники) не бачили Львова, Києва, тільки Москву і, як тоді називали, Велику Русь.

У травні 1934 р. на з'їзді 50-ліття Лемко-Союзу США і Канади під гаслом: «*Слава 50-ой рочниці Лемко-Союза*» схвалили постанову переселити лемків з їх рідних земель в Совітский Союз – на Сибір, «*бо то красота край*». (Так написав Ваньо Гунянка – «Наша книжка», у якій Іван Русенко пише о нашій бесіді – стор. 153: «*Она нас оборонила пред врагом загладом, она тепер борьбу веде – с мазепинским ядом!*» А на стор. 143 у вірші «Синица»: «*И самостийники наши Петруляки хтили світу доказати Украину... Шумят., гудят – роблят крик, але их не слухат ник...*»). Цю постанову піднято під час великого голодомору в Україні [1], але на це не погодився Уряд Польщі. Тоді придумали лемкам жити, як в резерваті. Радили лемкам не виходити з місць народження, навіть на навчання у вищих школах, а залишатись на господарствах в рідних селах.

Пізніше подібний резерват пропонував лемкам їх великий захисник – Єжи Гарасимович. У листі, який надрукувала Газета Краковска, написано: «*(...) Przed wojną prowadzona była polonizacja Łemków, tak samo jak teraz na naszych terenach w Polsce ukrainizacja, co jest pewnym paradoksem. Uważam za zdrajców Narodu Łemkowskiego, tych jego wykształconych synów, którzy raptem poczuli się Ukraińcami. Tak samo jak tych, z których usiłowano stworzyć przed wojną jakąś wymyśloną «szlachtę polską». Zagrodową. Tymczasem Łemkowie są Odrebnym Narodem z własną mową, własną wspaniałą sztuką ikon, z własnymi poetami. Uważam, że tak samo jak Polacy na Litwie, Łemkowie powinni dążyć u nas do swego Niezależnego Łemkowskiego Rejonu. Powinny to być, moim skromnym zdaniem, południowe tereny byłego powiatu gorlickiego. Łemkowie powinni mieć swoją władzę, swoje narodowe symbole, swój złoty sztandar z czerwonym prawosławnym Krzyżem. (...) Czemu to Łemkowie mieli pokutować i byli tak srogo karani za bestialstwa UPA? UPA to Ukraińcy. Łemkowie, to Łemkowie. Dlaczego barbarzyństwo UPA spowodowało wysiedlenie Łemków? (...) Główna masa Łemków, na tym terenie nie poparła UPA, nie poparła ukraińskich nacjonalistów. Przypadki odszczepieńców nie świadczą o niczym. Chcę mocno zaakcentować i podkreślić: Łemkowie, nie jest to żadna grupa etniczna, jest to po prostu Naród taki jak Słowacy, Baskowie czy Szkoci, że jest w mowie podobny do ukraińskiego? To przede wszystkim «zasługa» Cerkwi grekokatolickiej, poza tym Czesi i Słowacy też są podobni w mowie i co z tego. Czesi to Czesi. Słowacy to Słowacy. Łemkowie to Łemkowie. Sprawa prasy. Wychodzące w Stanach Zjednoczonych łemkowskie pismo jest całkowicie sterowane przez ukraiński szowinizm, podobnie jak «Nasze Słowo» w Polsce. Zauważyłem też, że Łemkowie, którzy mają wyższe studia chcą z fanfarami wyjść w wielki świat, stają się bardziej Ukraińcami niż Ukraińcy na Ukrainie. Ich Matka Łemkowszczyzna przestaje dla nich istnieć. Uważam, że to są wyrodki Łemkowskiego Narodu. Naród Łemkowski nie jest gromadą pastuchów jak to się wydaje jego niektórym synom wykształconym zresztą w polskich uczelniach i na koszt polskiego państwa. Ci wyrodni synowie stają się ni z tego ni z owego zażartymi, Ukraińcami, uważając zapewne, że jest to coś lepszego, coś co ich nobilituje. Tych zdrajców nie interesuje już własny karpacki rodzinny pejzaż z jego utalentowanym łemkowskim ludem. Zdają się być Ukraińcami bardziej niż prawdziwi Ukraińcy. Są spadkobiercami znanych dywizji idących u nogi swego Niemieckiego pana – dywizji SS «Nachtigal» i SS «Galizien», znanych ze swego bestialstwa i zezwierzęcenia wobec bezbronnej polskiej ludności. Łemkowie nie mają z tym nic wspólnego (...). Według mnie powinna zaistnieć raczej «Samoistijna Łemkowyna» z dwiema chorągwiemi na Własnym domu – polską i łemkowską. Właśnie Łemkowska, złota z czerwonym prawosławnym Krzyżem. Powinna też powstać partia czy stowarzyszenie Łemków z własną gazetą czy tygodnikiem, który będzie mówił pełnym głosem wszystko to, co chce powiedzieć. – Jerzy Harasymowicz [2].*

Таке замкнення в собі, ще навіть сьогодні, є характерне для *Стоваришыня лемків* від самого початку його створення. Його лідери не допускають до себе лемків-іншодумців. На їх другий Конгрес в Криниці (22-23.05.1993) ведучий СЛ Андрій Копча не впустив на обради наукового працівника Ягеллонського університету др. Ярослава Мокляка [3], а 23-25 травня 2005 р. на VIII Конгрес в Криниці – Ярослава Чухту, редактора Лемківських радіопередач «Кермеш», мовляв, *они лемки-українці, нам їх ту не треба, жеби нас українізували.*

Після 1956 р. мала частина лемків повернулася в рідні гори, але не змогла відродитися ні національно, ні духово. Забракло рідної школи, греко-католицької церкви та всіх загарбаних по 1947 р. засобів до життя. Все треба було розпочинати від нуля. Помаленьку лемки почали організуватися, початково при православної церкві, пізніше в гуртках УСКТ, а від 1972 р. щораз активніше при греко-католицькій церкві. Щоб лемкам перешкодити в їх відродженні спільно з українцями, Едвард Прус («експерт» в українських питаннях, співробітник Служби безпеки, а з 1989 р. УОД [4]), в березні 1985 р. опрацював таємну *експертизу* (на замовлення тодішньої номенклатурної держадміністраційної влади Народної Польщі) п. з. «*Ludność ukraińska w Polsce – przeszłość i terażniejszość*» [5] (zareєстрована в таємній канцелярії під № 128а/5). У третій частині *експертизи* він закликає уряд Польщі спольонізувати українців і подає, якими способами: «*Łemkowie też są skazani na «wynarodowienie». Proces ten niewątpliwie przyspiesza ich rozproszenie. Zachodzi tylko pytanie: kim mają się stać – Polakami, czy Ukraińcami? Którą substancję narodową powiększą: polską, czy ukraińską?*

Powtarzam: Łemkowie nie są Ukraińcami, a takimi mogą się stać (i stają się w coraz większym stopniu), jeśli władze polskie temu procesowi nie przeszkodzą, jeśli nie zadziałają w kierunku reaktywowania pisma «Łemko», które przed wojną wychodziło w Krynicy i skutecznie broniło Łemków przed ukrainizacją. Obecnie, niestety, od 1956 roku sprawę wzięło w swoje ręce USKT, a «Nasze Słowo» posiada wkładkę «Łemkowskie Słowo» – zmusza Łemków do czytania tego tygodnika, co też działa w kierunku ich ukrainizacji. Powiem wprost: w naszym interesie narodowym jest oderwanie Łemków i Bojków od Ukraińców – a jest ich nie tak mało, trzy czwarte ludności ukraińsko-ruskiej, ponad 150 tysięcy. Gra jest warta zachodu, Łemkowie w zasadzie byli Polsce lojalni, nie zniewolił ich do reszty nacjonalizm ukraiński - ale może zniewolić w jakiejś mierze, jeśli Łemkowie staną się Ukraińcami. A nam przecież chodzi, żeby zostali «sobą», po prostu Łemkami poddanymi dominacji kultury polskiej – co stopniowo przywiedzie ich wreszcie do polskości(...)».

Незабаром мрії Пруса почали сповнюватися. У Лігницьі 4. 03. 1989 р. на установчих зборах створено лемківську організацію під польськомовною назвою «*Stowaryszynia łemków*» (СЛ), яку дуже швидко, 7 квітня 1989 р. зареєстрував Лігницький суд у кінцевій фазі тоталітарно-комуністичного уряду Народної Польщі. СЛ належить до творців четвертого руського народу (по росіянах, білорусах і українцях), яке вступило на дорогу до загибелі. Є це короткозора політика лідерів, яким здається, що збудують свою державу з русинів-лемків, які проживають в Україні, Словаччині, Польщі, Румунії, Угорщині, Сербії, Хорватії, США, Канаді, але без власної території.

Таким чином після розпаду комуністичного режиму започатковано відокремлення лемків від українського народу. Діям СЛ почали сприяти не тільки представники держадміністрації, але також деякі наукові працівники ЯУ і ПАЗ (Polska Akademia Umiejętności): А. Земба, Е. Міхна, Е. Прус, Е. Трайдос. Найбільше в творенні нового карпатурського народу заангажувався керівник україністичних студій університету в Торонто П. Р. Маґочі (з походження мадяр, агент чехословацької СБ № 9824 і 982410 «Маґу», «Маґо», 19591 «Маґо») [6]. Він організував конференції про лемків в Межилабірцях, Пряшеві [7], Гонолюю на Гаваях – 28. 11. 1988 р. [8], Героґейт – Англія, 21-26. 07. 1990 р. [9]. Чергові конференції відбувалися в Польщі, Україні (Закарпаття), Чехословаччині [10], Угорщині, Югославії. На всіх цих конференціях Маґочі читав ту ж саму доповідь – «*Хто ми русини*» – і відповідав: «*карпаторуси*». Він виразно стверджував, що треба творити окремий четвертий слов'янський народ – карпаторуський. Він від VIII-го конгресу, що відбувся 23-25 травня 2005 р. у Криниці, очолював Світову раду русинів

У 1990 р. створено антиукраїнські організації «*Русинску оброду*» в Словаччині і «*Общество карпатских русинів*» на Закарпатті [11], а в 1993 р. проголошено, що у Братиславі відбулася прес-конференція міністра дипломатії – Тібора Ондика (громадянина Словаччини) та міністра культури й економіки – Юрія Демнича з «*Временного правительства Подкарпатской Руси*», прем'єром якого мав бути Іван Туряниця (тоді ще непроголошений) та майбутній аташе міністерства закордонних справ Володимир Могорита [12]. До керівництва цього уряду зараховано ще о. Димитрія Сидора з Української Православної Церкви Московського Патріархату, який з Туряницею є найбільшими захисниками політичного русинства на Закарпатті [13]. Він видає православний журнал «*Християнська Родина*», майже в цілості російськомовний, в якому лише деякі статті написані українською мовою, як: «*Світовий Конгрес лемків*» [14], коли автори хочуть, щоби їх писання зрозуміли всі, не тільки вони самі.

Ця справа була дуже давно наголошувана на різних наукових конференціях і конгресах. Навіть польська впливова газета «*Rzeczpospolita*» в 1995 р. написала: *Wyobraźmy sobie, że któregoś dnia kilku górali z Zakopanego wyjeżdża do Bratysławy, gdzie organizują konferencję prasową, ogłaszają oderwanie*

Podhala od Polski i proklamują powstanie rządu emigracyjnego Republiki Podhalańskiej. Następnego dnia, jak gdyby niby nic, wracają spokojnie do Zakopanego i dalej, bez przeszkód ze strony policji czy prokuratury, prowadzą działalność separatystyczna. Powie ktoś, że to fantazja. A jednak coś takiego zdarzyło się niedawno na graniczącym z Polską Zakarpaciu [15]».

З того часу під патронатом СЛ у Польщі створено малі групи різного роду «Стоваришень», які в більшості не знають, до кого і до чого прямують їхні опікуни. Голови цих організацій: Вера Сандович – «Стоваришья Рутеніка» у Варшаві, Павло Стефановський – «ГКЛ-Господар» в Білянці, Михал Коцур – «Стоваришья Руска бурса» в Горлицях, Ярослав Трохановський – ансамбль «Лемковина» в Білянці, Теодор Ґоч – «Музейне товариство лемківської культури» в Зиндранові, Юрій Старинський – ансамбль «Кычера» в Лігниці, Андрій Тутко – «Стоваришья любителів лемківської культури» в Стшельцах Краєнских, Андрій Копча – «Стоваришья лемків» в Лігниці – підписали і підтвердили печатками написаний лист до міністра ВСіА Ришарда Каліша в справі голови ОЛ Стефана Гладика. У четвертому пункті цього листа написано:

Nasze stanowisko nie aprobujące kandydatury Stefana Hładyka do Komisji ma szczególnie istotną dla naszego poczucia Tożsamości przyczynę. Pan Hładyk jako Prezes Zjednoczenia Łemków jest wyrazicielem takiej kategorii tożsamościowej, która nie spełnia kryteriów definicyjnych mniejszości etnicznej, jaką są Łemkowie zgodnie z zapisem w Ustawie z dnia 6 stycznia 2003 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, art. 2. ust.3, p.4, 6, ust.4, p.2.

Natomiast kwalifikuje się jako realizacja zapisu z Ustawy, art. 2, ust.1, p.4, 6, ust.2, p.8. Potwierdzeniem tego określenia tożsamościowego są m.in. zapisy w Statucie Zjednoczenia Łemków, informacje zawarte na oficjalnej stronie internetowej ZŁ, liczne wypowiedzi publiczne (prasowe, telewizyjne, radiowe [przykładowy załącznik]) przedstawicieli ZŁ, w tym Pana Stefana Hładyka osobiście, sposób ideologicznego obramowania takich imprez jak np. Łemkowska Watra w Zdyni (patronat Prezydenta Ukrainy, finansowe wsparcie przez państwo zewnętrzne).

Цей лист ставить вимоги не визнавати лемками тих лемків, котрі визнають себе українцями. Але самовільно надає собі право до володіння всіми лемками – навіть тими, яких визнає своїми ворогами.

Об'єднання лемків багато зусиль присвятило справі повернення втраченого майна по акції «Вісла», повернення метрикального родоводу Никифорові Дровняку, відновлення знищених давніх лемківських цвинтарів, створення лемківських радіопередач, відкриття пам'ятника Б. І. Антоничу у Новиці, встановлення пам'ятних дощок з погруддям Никифора на фронтівій стіні церкви в Криниці, на стіні біля входу до музею Никифора Дровняка в Криниці. Довгі роки ОЛ чинило кроки з метою відкриття пам'ятника Н. Дровняку в Криниці.

У той час Стоваришья лемків стояло збоку, не сприяло ОЛ в тих стараннях, а часто протидіяло діям ОЛ (найбільшій і найактивнішій лемківській організації), витрачало сили на антиукраїнську пропаганду, ведену своїм пресовим органом – двомісячником «Бесіда», дотованим Міністерством культури і мистецтва від початку його випуску. Майже в кожному номері «Бесіди» є щось проти лемків-українців. Пригадаю лише кілька:

З листу П. Р Маґочі до «Бесіди»: «(...)Гнеска кожда держава, в якій жыют Русини, має інтитуції выжшого школьства, котры занимаут ся в головній мірі русиньскым языком, культуром і історийом. В Югославїї є то Катедра руского языка и литературы на Університеті в Новым Саді, на Уграх Катедра української і русинської філології Педагогічного інституту ім. Бешшенї в Ніредьгазі, на Словації Русиньске одділіня Інституту народностных штудій в Пряшові. Аж і Україна має Інститут Карпатознавства на Університеті в Ужгороді. Лем Польша не ма інтитуції університетского рівня, де была бы дослїджувана і вчена лемківска проблематика(...) Лемківска громадскіст репрезентувана через Стоваришья Лемків повинна поставити собі за єдну зо своїх ціли і основных жадань під адресом польского уряду покликания Катедры Лемкознавства на wybranым Університеті. Правдоподобні Ягайлоньскій Університет был бы найліпшым місцьом на таку катедру, бо тот навчальний заклад має велики й медженародний престиж і має тіж спеціалістів в ділі лемківского языка, літературы, громадскости. Чом Стоваришья Лемків не сконтактує ся з тыма вченыма в ціли опрацуваня пляну штудій і функціонуваня університетской Катедры Лемкознавства а потім не зачне старань в польскым Міністерстві Едукації о відповідні фондушы(...) Павел Роберт Маґочій Професор Тороньского Університету».

Під листом дописано: «Шановний Пане Професоре, Дякуємо за лист з далекої Канади, дякуємо і за Вашы стараня (не од днес) помочы Лемкам жыти по чловечому.(...) Віримо што Ваш лист причинит ся до мобілізації діянь Стоваришынів (зрезигнуваных уж дакус неповоджынями). Така моральна підтримка все є нам потрібна. Дякуємо. – Редактор» [16].

Невдовзі після цього щоденник «Жечпосполіта» інформує, що Педагогічна Академія в Кракові від жовтня 2001 р. відкриє студії російської філології з русинсько-лемківською мовою (*filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim*) [17], «Dziennik Polski» – «Magister Łemko», «БЕСІДА» – «Filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim», «Gazeta Krakowska» – «Przełom w historii Łemków», «Gazeta Gorlicka» – «Są jeszcze miejsca na studiach – i to darmowych (filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim)» [18].

З цього факультету мінімально користають студенти лемки. За 8 років існування його закінчило, одержуючи звання магістра, двоє лемків. У 2005 р. прийнято на перший рік 15 студентів, в тому тільки одного лемка – Ваня Феша з Лігниччини. Всіх інших, кільканадцять лемків, навіть тих, що вчилися в початкових і середніх школах – лемківського язика не прийнято, а в 2007 р. з 8-ми лемків прийнято тільки одного на перший семестр. Решту становлять поляки [19]. Щоби міг існувати факультет, мусить бути мінімальна кількість студентів – 15 на курсі. Кожного року є їх менше, але керівництво Академії в порозумінні з МВСІА утримує грантами це навчання [20].

У розмові з головою СЛ Андрієм Копчею журналістка Ванда Ямруз запитала: «Jak to z wami jest? Łemkowie to grupa etniczna czy mniejszość narodowa»? Ведучий СЛ відповів: «(...) Zresztą niektórzy Łemkowie uważają się za Ukraińców. Moim zdaniem to śmieszne, że jesteście Łemkami-Ukraińcami. Uważam, że jest się jednym albo drugim» [21]. Насувається питання – чи ґуралі, сілезійці, великополяни, кашуби – це не поляки?!)

Подібні вислови можна було почути 3 червня 2000 р. під час «Бенале русинской-лемківской культуры» в Криниці на «науковій» конференції [22], на якій доповідали: др. Олена Дуць-Файфер (Польща), Федор Віцо-заступник голови «Русинської оброди» (Словаччина), Петро Когут (Львів, Україна), о. Димитрій Сидор – декан УПЦ МП (Закарпаття, Україна) і Тібор Попович (Угорщина). Коли Федор Віцо назвав руїнів – українців Словаччини «гибридом», всі з президіяльного столу голосно зарегаували оплесками та вибухли сміхом.

У 1992 р. ОЛ почало старатися про повернення «Руської бурси». СЛ створило «Стоваришнина Руска бурса» (РБ) і цій організації керівник Рейонового уряду приділив в ужиток цей будинок. Справа «Руської бурси» тоді була в Верховному адміністративному суді (NSA) у Варшаві. ОЛ написало письмо до Рейонового уряду в Горлицях, що може забрати цю справу з NSA, якщо «Руська бурса» буде повернена лемкам – «Стоваришнину РБ». Це не сталося. На розгляді в NSA у Варшаві представники «Стоваришнина РБ» ствердили, що приділення в ужиток їм Руської бурси їх задовольняє [23]. В такий спосіб ми програли справу повернення Руської бурси. Будинок далі був до 2010 р. власністю держави, а це було вигідне для влади, бо могла все доглядати, обіцяти всяку допомогу і проводити свою політику нашого роз'єднанням, що веде до загибелі нашого суспільства. Щойно в цьому році «Стоваришнина РБ» одержало в довічне користування цей будинок.

У 1997 р. ОЛ домовилося зі СЛ, що спільно зорганізують наукову конференцію про 50-ти ліття акції «Вісла». Остаточно узгіднено, що першу частину конференції організує ОЛ в Горлицях. Другу зорганізує СЛ в Лігниці. Голова ОЛ звернувся до ведучого «Стоваришнина РБ» з проханням провести конференцію в будинку «Руської бурси». Відповідь прийшла запізнена, але конкретна: «Руська бурса єст для інших ціли ніж конференція» – відповів ведучий – Ваньо Квока. На конференції в Горлицях ніхто з ГЗ СЛ не появився. Стало відомим, що й другої частини конференції в Лігниці не буде.

На зустрічі Гельсинської комісії прав людини в Варшаві на запитання, чого очікують меншинні організації у Польщі від комісії, голова СЛ А. Копча заявив: «Нам тільки не перешкоджати», а в часі відкриття пам'ятника Е. Дровняку в Криниці сказав: «Nikifora odrzucali wszyscy i Polacy, i Łemkowie jednakowo». Знову ж П. Трохановський каже: «Przybyć na uroczystości miał prezydent Juszczenko, ale będzie tylko premier Ukrainy. Czy to dla nas dobre? Nikifor był Łemkiem urodzonym w Polsce. Teraz wielu będzie myślało, że Łemkowie to Ukraińcy? A tego nam nie potrzeba» [24].

Тут бачимо політичні дії тих, що нас роз'єднують, а ми піддаємось їм бездушно. Чому? А не подолають нас тільки тоді, коли будемо в єдності, бо в єдності сила народу і не станемо безбатечниками.

Минуло вже 63 роки, як нас депортовано акцією «Вісла» і приречено на скору польонізацію. Злодійськими законами позбавлено всіх нерухомого майна. Тепер на перешкоді є ці закони, а часто лише урядники. Відзначили ми 50 і 60-ті роковини вигнання.

Нашу лемківську громаду спіткала велика честь: на Ватрі 2007 р. вітали ми Президента України В. Ющенка. Шкода, що з польського боку не було рівноваги в представництві. Тоді на ватрянному полі побудовано дзвіницю з **дзвоном миру**, який щороку своїм голосом і биттям серця нагадує про трагічний 1947 рік, перестерігає, але і сповіщає мир.

По великих болях і боротьбі зі своїми щасливо було доведено справу *Руської бурси* до кінця. Сьогодні ОЛ має свій Центр культури, а в *Руській Бурсі* газдують лем-лемки.

Вже два роки організуємо на Ватрі наймолодшим *Ватрочку*. Тішимося, що протягом останніх 20 років на Ватрі у Ждині виросло молоде ватряне покоління, яке допомагає при організації цього свята. В Гладишеві вже кілька років діє з успіхом *«Лемківський перстеник»* під керівництвом др. Вікторії Гойсак.

З великим успіхом пройшли святкування Року Б. І. Антонича з науковими конференціями і художніми виступами.

Перед нами є ще дуже багато проблем, з якими прийдеться боротися. Від початку 2010 р. розпочалася VII каденція ОЛ. Треба нам старатися, щоб акцію «Вісла» засудив Сойм РП. Пригадаю, що Друга палата Польського парламента – Сенат РП ще у 1991 році засудив як злочинну операцію «Вісла». ОЛ буде домагатися зміни закону про вибори до Сойму і Сенату РП. Щоправда, національні меншини мають обнижений виборчий поріг з 5 % до 3 %, але цим можуть скористатися лише німці і білоруси. Ми, українці, планово приречені на асиміляцію по 1947 році, живемо розпорошені і не можемо своїми голосами вибрати своїх депутатів.

Наші проблеми – це не лише фольклор, і треба їх представляти також у Соймі. Щоправда, є наш депутат у Парламенті РП Мирон Сич і міг би домагатися дещо більше, та дисципліна партійна не дозволяє. Інша справа – це перепис населення, який нас чекає. Те, скільки нас буде записаних, залежить в великій мірі від нас самих.

Тут, у горах, в Ізбах, польські народовці хочуть на Шибеничному верху поставити пам'ятник для свого «героя» Казімежа Пуласького, а то був наш кат. Гнобив і мордував наших людей та палив села, церкви. Виписують на нас всіх, як на мурах мосту в Горлицях: **«Łemki do gazu», «ŁEMKI RAUS»**. А науковці з Кракова хочуть надати початковій школі у Висові ім'я Казімежа Пуласького. Такі задуми польських шовіністів приводять до роздору і ворожнечі між поляками та українцями. Нам припадає обов'язок це простувати та налагоджувати позитивні міжсусідські відносини.

2. Алманах Лемко-союзу з 1935 р. с. 14 і 15.
3. *GAZETA KRAKOWSKA*, środa, 13 lipca 1989 r. - NR 168 «*List na 1. Stronę*» – *Łemkom pod rozważę*».
4. *ВАТРА* - липень 1993 р.
5. УОД - Уряд охорони держави, «*Spotkania*», 29 styczeń 1992 – «*Ścisłe sekretna prowokacja*».
6. «*Ludność ukraińska w Polsce – przeszłość i teraźniejszość*» – Legnica, marzec 1985, с. 152-154.
7. «*Rude Kravo*», № 16 – Praga 1992.
8. «*Gazeta Krakowska*» nr 74 – 28.03.1987, «*Dziennik Polski*» nr 71 – 25.03. 1991.
9. «*Tygodnik Powszechny*», No 12 – 19.03.1989.
10. «*Наше слово*» № 43 і 44 – 28.10 і 4.11.1990, «*Ренесанс русинізму на міжнародній арені*».
11. «*Dziennik Polski*» nr 71 - 25.03.1991 r. – «*Rusini przebudźcie się*».
12. «*Pravda*», «*Narodna Obroda*» – 21.04.1993, «*НОВЕ ЖИТТЯ*» № 33/1993.
13. «*Срібна земля*» № 44 - 1993, b «*НОВЕ ЖИТТЯ*» № 33/1993.
14. «*Орбіта*» № 25 – 1.07.1999.
15. «*Християнська родина*» № 4(96) - 13.07.2002, стор. 8 і 9.
16. Grzegorz Gyrny, Zakarpacie: województwo z rządem emigracyjnym «*RZECZPOSPOLITA*», Nr 111 – 5.05.1995, str. 26.
17. «*Бесіда*» № 1-2/2000; ст. 28.
18. «*Rzeczpospolita*» 20.02.2001 р. «*Dziennik Polski*» nr 82, 6.04.01, «*Gazeta Krakowska*» – 4.10.2001 r.

19. «Gazeta Wyborcza» 7.08.2001 r., «Gazeta Gorlicka» № 6(130) – czerwiec 2001 r., «БЕСІДА» № 2(59)/2001.
20. «Бесіда» № 2/2008; ст. 25.
21. «Наше слово» № 16 – 2010, стор. 8.
22. «KONKRETY» № 1/2001.
23. «Gazeta Krakowska» – 15-16. 07 .2000.
24. «Наше слово» № bb.
25. «Gazeta Krakowska» - 8.09.2005.

Іван Щерба, Галина Щерба

70-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ УЧИТЕЛЬСЬКОЇ СЕМІНАРІЇ В КРИНИЦІ НА ЛЕМКІВЩИНІ

Вересень 1939 року. Німеччина напала на Польщу, а Радянський Союз за договором Молотова-Рібентропа окупував Галичину. Польща була поділена. Землі на захід від Сяну й Бугу ввійшли у склад так званого Генерального Губернаторства, а на схід – до СРСР.

У Генеральному Губернаторстві опинилось багато української інтелігенції, що не бажала залишитись під більшовицькою окупацією. Потрібно було допомогти цим людям влаштуватися на житло, працю й створити хоча би мінімальні умови життя.

Українці не впали у відчай, гуртувалися, створювали українські допомогіві комітети по різних повітах Генерального Губернаторства, роботу яких координував створений Український Центральний Комітет у Кракові під керівництвом видатного вченого-етнографа, географа, професора Ягеллонського університету, лемка за походженням Володимира Кубійовича.

Людей, які мали педагогічну освіту, влаштовували на вчительські посади по українських селах, бо там були вільні місця праці. Школи були переведені на українську мову навчання, бо до 1939 року вони повсюдно були з польською мовою навчання. Але вчителів на заповнення всіх вакансій не вистачало.

Виникла ідея створити учительську семінарію, яка би готувала такі кадри для українських початкових шкіл. Ініціативу взяв у свої руки Володимир Кубійович. Він доручив емігранту Омеляну Цісику організувати роботу створення учительської семінарії, який мав досвід такої роботи, працюючи до 1939 року директором учительської семінарії у м. Стрию.

Омелян Ціsik, великий український патріот, талановитий адміністратор, з ентузіазмом приступив до роботи.

Почались митарства в пошуках міст, у яких би можна було знайти приміщення для навчального корпусу семінарії та гуртожитків для життя студентів і помешкань для професорсько-викладацького складу.

Першу ставку було зроблено на містечко Риманів, але, як виявилось, у ньому не було таких будинків, у яких можна було би влаштувати семінарію. Не виявилось таких можливостей і в Сяноці. Залишався Перемишль, але місто на самому кордоні між Німеччиною й СРСР – не зовсім вдале для великого скупчення молоді. Виникла ідея вивчити такі можливості у місті Криниці. Місто-курорт, багато санаторіїв, власних просторих будинків, у яких відносно можливо буде знайти приміщення для семінарії та помешкання для семінаристів та вчителів.

І так 10 грудня 1940 року семінарія розпочала свою роботу. На підготовчий курс зараховували вступників без вступних іспитів, а на I-й і II-й курси – на основі успішно зданих іспитів, а окрім того, ще створено групу з випускників, які мали вже закінчені гімназії або інші навчальні заклади, але хотіли піти працювати на вчительські посади. На підготовчий курс зараховано 20 вступників, на I курс – 54, II курс – 36, педагогічний курс – 31. Разом 141 (у тому числі: 73 хлопців та 68 дівчат), переважно з Лемківщини, Підляшшя, Буковини, Закарпаття та Пряшівщини.

Навчальним корпусом стала спочатку школа в Криниці – селі за 3 кілометри від міста, а помешканнями – в основному приватні помешкання власників будинків у м. Криниці. Пізніше, у 1941 році було виділено управою міста за сприянням УЦК для навчального корпусу віллу «Світ», для

гуртожитків – вілли «Ренесанс» та «Сєдлісько», а у вересні 1941 року виділено ще одну віллу, «Колонію», для хлопців.

Навчально-виховний процес у семінарії забезпечували 12 висококваліфікованих педагогів з університетською освітою та ще кілька погодинників.

Гордістю семінарії був мішаний хор семінарії, що складався з 80-ти хлопців і дівчат. Диригував цим хором талановитий диригент Роман Левицький, великий патріот України. Він був далекоглядним політиком, дуже турбувався про національну свідомість семінаристів. Робив це дуже розумно й продумано. До репертуару хору включав українські патріотичні пісні, як: «Гей там, на горі, січ іде», «Ми гайдамаки», «Засяло сонце золоте», «Закувала та сива зозуля», «Ми зродились із крові народу», «Не пора, не пора» та багато інших.

Перед вивченням кожної пісні давав історичний коментар про час виникнення пісні, про автора слів та композитора мелодії пісні. Він з великою любов'ю розповідав про композиторів Миколу Лисенка, Станіслава Людкевича, Петра Ніщинського, Євгена Козака, Олександра Барвінського й інших, причому, зокрема, звертав увагу на їхню любов до України, на їх вірне служіння українській нації, її культурі. Його щирі патріотичні слова глибоко западали в душу молодих слухачів, виховували в них почуття гордості за свій народ, національну гордість і свідомість. Він чудово розумів, що треба підготувати національно-свідомі кадри для боротьби за незалежність України.

Хор Криниці (диригент Р. Крушельницький) та хор Учительської семінарії виступали на Шевченківських концертах, на Щедрих вечорах, співали колядки і щедрівки та під час Великодніх свят на «Свяченім», співали гаївки та інші пісні. Крім концертів у Криниці, шкільний хор виїздив до Нового Санча, Тилича, Верховлі, Жегестова, Сянока.

В бурсах проводилась велика виховна робота зі студентами. Організовувались літературні вечори, присвячені Івану Франку, Лесі Українці, Івану Котляревському, Маркіяну Шашкевичу, готувалися і читались літературні реферати.

На цих вечорах часто виступали перед семінаристами видатні культурні діячі – Володимир Кубійович, Остап Навроцький, Юліан Тарнович, Лев Гец, Денис Лук'янович, Омелян Цісик, Ірина Добрянська та ін.

Все це мало великий вплив на національно-патріотичне виховання молоді. Помічалось, як на очах розвивалось, росло молоде покоління. Хто із педагогів чи інтелігенції Криниці належав до ОУН – не афішувалось, робота в цих організаціях проводилась підпільно, хоч всі здогадувались, хто є хто. Місцеві жителі знали, що всі педагоги семінарії й свідомі українська інтелігенція міста є справжніми патріотами України, і кожен в міру своїх можливостей впливав на патріотичне виховання молоді, підтримку кадрів для боротьби за волю України. Найбільш відомо автору цих рядків про те, що робилось серед студентів у семінарії. Тут, як і серед інтелігенції міста, існували дві організації ОУН – Андрія Мельника і Степана Бандери.

ОУН від осені 1942 року вів Мирослав Котович. Він проводив з нами вишкільні організовані заняття, а часом приїздив ще який підпільник з вищого проводу. Заняття, як правило, проводили в місті на Парковій горі. Досвітком, а найбільше пізно ввечері ми тайком викрадалися з бурси через балкон моєї кімнати, що виходила вікном у ліс, і з'являлись на визначене місце. В цій першій групі були Микола Філь, брати Федаки – «Бараболька» та «Старий», О. Фака, М. Білий, В. Дмитришин, Анатолій Вороняк, Євген Мельничук, Іван Щерба, Андрій Гаталевич, Микола Мишко. По вишкільні кожен з нас мав своє «звено», з яким проводив заняття. Часом у святкові дні чи неділі після обіду у вільний час наша група збиралася в лісі над Криницею, при стежці до Мохначки. По одному ми добирались до визначеного місця й там проводили заняття з орієнтації на місцевості удень і вночі, повзання по-пластунськи, надання першої медичної допомоги при пораненні, зв'язку, азбуки морзе і навіть користування зброєю.

В зимовий час заняття з історії України, ОУН проводились у кімнатах, а т. зв. військові – в селі Солотвин. Те, що стосується підпільної роботи. Але в семінарії проводилася велика робота національно-патріотичного виховання легально. Відбувались уже згадувані літературні вечори, на яких часто виступали В. Кубійович, О. Навроцький, Д. Лук'янович та інші діячі української культури.

Семінарія здійснила два випуски. Перший у 1943 році – 47 випускників та в 1944 році – 53 випускники. На педагогічному курсі успішно здали матуру 30 курсантів. На базі семінарії був організований ще курс садівничок для 30 дівчат та фаховий курс некваліфікованих вчителів (помічників, були й такі, бо вчителів бракувало) – 75. Таким чином, число тих, хто навчався у семінарії, досягало 500 осіб.

Воєнні лихоліття не дали змоги усім закінчити семінарію. Вони роз'їхались по всьому світу, але зберегли у своїй пам'яті гарне ім'я семінарії. Вона стала для кожного з них поштовхом для подальшої освіти. Її випускники та студенти стали педагогами, лікарями, інженерами, науковцями у різних країнах світу.

Серед них, наприклад:

- Осип Величко – видатний художник;
- Анатолій Вороняк – педагог, громадський діяч;
- Василь Дмитришин – доктор історичних наук, професор Каліфорнійського університету (США);
- Олександр Дубець – Владика Адам Перемишльсько-Новосанчівської єпархії (Польща);
- Володимир Євусяк – педагог, громадський діяч;
- Петро Жеребний – педагог, громадський діяч;
- Степан Кітик – лікар, громадський діяч;
- Михайло Желем – педагог, громадський діяч;
- Василь Кітик – член-кореспондент АН України;
- Іван Красовський – видатний історик-лемкознавець, автор понад 1000 друкованих праць у різних виданнях про Лемківщину, перший співорганізатор Товариства «Лемківщина» та Фондації дослідження Лемківщини у Львові;
- Степан Кишак – педагог, художник різьби по дереву, довголітній член Правління товариства «Лемківщина», доцент Львівської академії мистецтв.
- Михайло Ковальський – довголітній член Об'єднання Лемків у Польщі та редактор лемківського журналу «Ватра»;
- Володимир Масляк – професор-проктолог Львівського медичного університету, заслужений лікар України;
- Микола Мишко, Євген Мельничук – учасники бойових дій УПА;
- Анна Щерба – перша з організаторів хору «Лемковина» у Львові і довголітня учасниця хору, самодіяльна поетеса віршів лемківською говіркою про Лемківщину, довголітній член Товариства «Лемківщина»;
- Микола Філь – доктор гуманітарних наук Українського Вільного Університету в Мюнхені (Німеччина);
- Михайло Федак «Смирний» – сотенний УПА, активний діяч Об'єднання Лемків у Канаді;
- Анна Черешньовська «Тетяна» – учасниця національно-визвольної боротьби, вістун УПА, загинула у боротьбі за волю України у 1948 році;
- Іван Чичила – педагог, громадський і культурний діяч;
- Петро Шафран – член Головного Правління Об'єднання українців Польщі, секретар Головної управи Об'єднання лемків у Польщі, постійний кореспондент газети «Наше Слово», головний редактор лемківського журналу «Ватра», у 2007 під час ювілейної XXV Лемківської ватри в Ждині удостоєний Орденом Ярослава Мудрого з рук Президента України Віктора Ющенка;
- Іван Омелянович Щерба – педагог, відмінник народної освіти України, громадський і політичний діяч, один з перших засновників Товариства «Лемківщина» у Львові, довголітній член його правління, заступник голови Об'єднання українців, депортованих з Польщі, член правління Львівської історико-просвітницької організації «Меморіал», у вісімдесятих-дев'яностих роках – голова комісії з вивчення обставин українсько-польських переселень у 1944-1947 роках, автор багатьох статей про Лемківщину та про трагедію депортації українців з Польщі в Україну в різних виданнях про історичну правду цих трагічних подій, учасник бойових дій УПА, член Проводу Львівського крайового Братства ОУН-УПА, голова наукового відділу Братства, активний дописувач газети «Наше слово». Нагороджений Почесною Грамотою Державного комітету України у справах національностей та міграції за активну громадську діяльність, спрямовану на збереження і розвиток лемківської культури та

традицій, за значний внесок у зміцнення міжетнічних відносин в Україні за її межами, за активну участь у розбудові демократичного суспільства.

Є ще багато інших видатних випускників Української учительської семінарії в Криниці, але, на жаль, бракує відомостей про них. Усі вони зберегли в собі український патріотичний дух і віддали, хто як міг, свої сили на боротьбу за волю і незалежність України.

Іван Щерба, Галина Щерба

ВИЗНАЧНІ УКРАЇНСЬКІ ДІЯЧІ ПРО ЛЕМКІВЩИНУ

Лемківщина – споконвіку українська земля, а лемки – найзахідніша гілка українського народу. Землі Лемківщини, розташовані по обох схилах Західних Карпат на території Словаччини і Польщі, в різні століття історії з часів розпаду Київської Русі входили у склад Австро-Угорської імперії, Чехії, Словаччини, Росії, Польщі, Угорщини, й усі завойовники робили все можливе, щоб частину української етнічної території Лемківщину залишити у своїх володіннях, а лемків шляхом різних соціальних, культурно-духовних і політичних утисків денационалізувати, відірвати їх від матірнього українського етносу. Та вперті лемки не дали зламатись і асимілюватись. Вони не стали росіянами, австрійцями, словаками, поляками, чехами, угорцями. Вони знали, що вони є тільки русинами-українцями.

Позитивну роль у національному пробудженні лемків у другій половині XIX століття відіграла група культурних діячів – Духнович, Сильвай, Павлович, Хияк, а потім Франко, Гнатюк, Колесса та багато інших. Це були українські патріоти, захисники культури й національної гідності. Всі вони у своїх творах оспівували єдність русинів-українців, які проживали за межами України. Національні «будителі» відзначали, що русини Карпат є такі ж, що й русини Східної Галичини і України, і входять у склад єдиного українського народу.

Проблемами лемків на науковому рівні займався Іван Франко. У багатьох творах він описував їхнє життя, закликав до більш широкого і глибокого вивчення їх культурних надбань. Особливо це видно у праці «Карпаторуська література XVII-XVIII віків».

Видатний вчений-етнограф і фольклорист Володимир Гнатюк першим розпочав ґрунтовне дослідження культури русинів-лемків закордоння і видав шість томів «Етнографічних матеріалів». Кілька збірок видав і Філарет Колесса, який усе життя цікавився пісенною культурою лемків.

Національні інтереси лемків у міжвоєнному часі гаряче захищали В. Кубійович, І. Верхрацький, Й. Шемлей, І. Зілинський, талановитий поет і публіцист Богдан-Ігор Антонич, який у своїх творах оспівував лемків, та Юліан Тарнович, який вперше в історії видав стислу наукову працю з історії Лемківщини, «Ілюстровану історію Лемківщини», а також випускав газету «Наш Лемко». Лемки довідались правду про свою історію, про їх труднощі життя, культуру – частку культури великого українського народу, що мало великий вплив на становлення національної гідності лемків.

Лемки жили і працювали на своїх кам'янистих землях, творили самобутню культуру й завжди були з українським народом, не залишаючись осторонь політичного життя, що відбувалось протягом віків на українських землях. Брالی активну участь у національно-визвольній боротьбі під проводом Богдана Хмельницького, потім у ЗУНР і в Карпатській Україні та у часи німецької окупації й після Другої світової війни під час депортації лемків з їх споконвічних земель в УРСР та на західні понімецькі землі Польщі з їх прадідівської землі під час акції «Вісла» у рядах УПА. Лемки пережили різні лихоліття історії, та не пережили 1945-1947 рр. XX ст. Брутальна депортація й розселення лемків по всій Україні й Польщі призвели не тільки до втрати прадідівської землі, а й самобутньої архітектури, одягу, мистецтва, народних промислів, і найголовніше – лемківських говірок, фольклору і разом з тим ментальності найбільш висуненої на захід гілки українського народу.

Депортовані лемки не могли прижитися у степовому кліматі України, і ті, які мали найменшу змогу, піднімались і рушали на захід, ближче до кордону, з надією повернутись на рідну Лемківщину. Але коли переконались, що кордони закриті й немає найменшої надії повернутись додому, почали осідати на нових місцях, особливо у Тернопільській, Івано-Франківській та Львівській областях. Частина лемків, що не мали змоги виїхати, залишилась розпорошеною по Україні.

Як пересаджене деревце, відчуваючи у собі ще хоч крапельку живильних соків, тягнеться до сонця, проростаючи своїми кволими корінцями в землю, так приживалися лемки на нових територіях. Поступово життя входило у свою колію, хоча рани, нанесені жорсткими акціями «добровільного» переселення, не заживають і до сьогодні.

Нове оточення спричинилося і до поступового зникнення етнографічних особливостей, культурно-побутових та обрядових звичаїв, форм господарювання, саморобного одягу, мистецтва. Значної зміни зазнала і мова лемків, що поволі наближувалася до норм літературної української мови, особливо в молодих. Здавалось, що пропаде все: звичаї, традиції, мистецтво. І все ж, десь там, у глибині серцець, нічого не погасло, а тільки пригасилося на певний час, щоб розгорітися і дивувати своєю полум'яною красою світ. Молоді лемки потягнулись до набуття освіти у різних навчальних закладах. Студенти знайомилися між собою, зустрічалися, згадували своє дитинство, звичаї, традиції, лемківські народні пісні, помалу й неначе ненавмисне, але створювались своєрідні стихійні неформальні товариства. А там, де гурт молоді, – там пісня, там спогади, там сміховинки, поговірки, створюється самобутня культура.

Бурхливо почало відроджуватись мистецтво лемківських різьбярів, осередки яких є у Львові, Стрию, Трускавці, Підгайцях, Бережанах. У лемківських родинах вирости такі відомі діячі, як Василь Одрехівський з синами Володимиром і Романом, брати Юрій та Мирон Амбіцькі з сином Ігорем і дочкою Лілею, Андрій Сухорський з сином Володимиром, Емануїл Мисько з синами Орестом, Романом, Юрієм, Іван Кищак з синами Степаном і Василем, Осип Величко, Володимир Ропецький, Дмитро Солинко, Лука Біганич і багато інших.

А хто не милувався прекрасним співом сестер Даниїли, Марії, Ніни Байко. Вирости талановиті поети: Василь Хомик, Іван Головач, Анна Щерба, Люба Смереканич та ін. Появились свої композитори Іван Майчик, Роман Соболевський.

Вирости лемки з науковими ступенями: Василь Кітик, Ілля Чулик, Володимир Масляк, Галина Щерба, Олександр Тарнович, Ольга Кровицька, Марія Вавричин, Надія Бортняк, Стефан Криницький, Володимир Бадяк, Софія Федина, Ольга Фабрика.

У наш час інтереси лемків захищають такі визначні вчені світу, як Іван Антонів – професор Московського університету ім. М. Ломоносова (Росія), Іван Гвозда – професор Гарвардського університету (США), Іван Королівський – професор Поморської медичної академії (Польща), академік Микола Мушинка (Словаччина), Ольга Бенч – заступник міністра культури України, професор Київської консерваторії, Орест Чабан – професор Національного університету «Львівська політехніка», та багато інших.

Активно працювали і продовжують працювати на благо рідної Лемківщини громадські й політичні діячі Петро Когут, історик-лемкознавець Іван Красовський, педагоги на ниві освіти і науки Микола Горбаль, Олександр Венгринович, Ігор Дуда, Андрій Тавпаш, Степан Кищак, Іван Омелянович Щерба, Ліліана Яремкевич, Ярослав Швягла, Петро Гандяк, Іван Челак та ін. За їх активним сприянням створився у с. Рудно поблизу Львова хор «Лемковина», що виріс в ансамбль пісні й лемківського танцю під орудою диригентів Івана Кушніра, Марії Мельник та Богдана Кривка.

У 1988 році створено у Львові товариство «Лемківщина», а за прикладом Львова створено такі товариства й у Тернополі, Івано-Франківську, Києві та в Луганську. Згодом вони об'єдналися у Всеукраїнське товариство «Лемківщина». Товариства розгорнули широкомасштабну працю з відродження лемківського фольклору, різьбярського мистецтва, звичаїв і традицій, самобутньої культури, організують фестивалі лемківської пісні у Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Києві, Полтаві та Луганську, організують мистецькі виставки «Лемківський Єрусалим», відзначають Різдвяні свята – Велія, Великодні свята, Кермеш.

Така сама історія склалася з лемками, яким вдалося уникнути депортації в УРСР, а були депортовані акцією «Вісла» на захід Польщі на понімецькі землі, що відійшли до Польщі, були також розпорошені по різних воєводствах з метою суцільної асиміляції. Та лемки не розгубились, поволі знаходили одні одних. Молодь так само потягнулась до освіти, студенти знайомились між собою, і незабаром з них створилась група ініціаторів створення Об'єднання лемків у Польщі, до складу якого увійшли такі громадські діячі, як Лев Галь, Василь Шост, Василь Шлянта, Михайло Ковальський, Петро Шафран, Володимир і Євген Евусяки, Степан Гладик, Федір Гоч, Михайло Донський та ін., які почали відроджувати лемківську самобутню культуру, звичаї та традиції. Внаслідок їх копіткої праці

створюються хорові колективи. Хор у с. Білянці створеному під орудою етнографа Стефанівського, потім Трохановського, у с. Мокрому ансамбль пісні й танцю «Ослав'яни» під керівництвом Могили та ансамбль пісні й танцю «Кичера» у Лігниці за старанням талановитого керівника Юрія Старинського.

Щорічно почали організовуватись фестивалі лемківської пісні під назвою «Лемківська Ватра». Спочатку у с. Бортному, а тепер вже створено стаціонарну базу проведення такого свята в с. Ждиня, на яке з'їжджаються щорічно лемки з цілого світу й милуються фольклором Лемківщини, виставками різьбярського мистецтва, популяризацією літератури про Лемківщину тощо. У Горлицях створили музей Богдана-Ігоря Антонича та побудували церкву, а у с. Зиндранові за ініціативи та старанням невтомого лемка Федора Гоча створено музей лемківської культури, який сьогодні зачаровує своїми експонатами весь світ.

Багато допомагають лемкам у Польщі і в Україні наші земляки з Фундації дослідження Лемківщини, Оборони Лемківщини у США та Канаді. Допомогли побудувати Лемківську церкву святих Ольги і Володимира у Львові родина Олега Іванусіва з Канади та інші лемки з Канади й Америки, народний дім у с. Мокрому – лемки з Америки. З ініціативи невтомого п. Мирона Миця зібрано кошти і побудовано на згарищі колишньої церкви у с. Куляшному нову церкву Святого Архистратига Михаїла.

Здійснено лемками в усьому світі багато різних заходів щодо збереження та відродження лемківської культури, і можна сказати, що лемки в Україні, Польщі, США, Канаді, Словаччині, Хорватії, Сербії займають чільне місце у розвитку й збагаченні культур держав і народів, серед яких живуть. Їхня діяльність привертає увагу діячів культури і науки України, Польщі, Канади, США та інших країн і всієї громадськості.

По праву можна сказати, що лемки в Україні займають чільне місце у розвитку та збагаченні загальноукраїнської культури.

Роксолана Яремкевич, Олеся Садловська

ВИХІДЦІ З ЛЕМКІВЩИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МЕДИЦИНІ

Лемківщина – край безмежної гірської краси і працьовитих людей – розкинувся на 10 тис. квадратних кілометрів від рік Ослави і Сяну на сході до Попраду й Дунайця на заході. Дала світові чимало видатних людей, таких як: Д. Бортнянський, С. Сембратович (кардинал), І. Могильницький, Й. Коциловський, М. Вербицький, Б. І. Антонич, В. Кубійович, І. Зілинський і багато інших. Належне місце займають і вихідці з Лемківщини в медицині. Серед них:

Василь Антонів (1936 р. н., с. Ославиця, Сяницький повіт, Польща) – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри отоларингології Московського державного університету імені М. В. Ломоносова, директор Науково-клінічного центру отоларингології Російської Федерації, заслужений діяч РФ, дійсний член Міжнародної академії отоларингології та хірургії голови і шиї, дійсний член Міжнародної академії інформації при ООН. Під його керівництвом виконані і захищені 9 докторських і 42 кандидатських дисертацій.

В. Антонів – великий патріот України. Бере активну участь в діяльності українських організацій в РФ, голова Ради товариства української культури «Славутич» (Москва), головний редактор газети «Український кур'єр», член Української всесвітньої координаційної ради, член Світової федерації Українських лікарських товариств. Він обраний дійсним членом Української академії національного прогресу, нагороджений Верховною Радою України. В своїх публіцистичних працях у засобах масової інформації України, Росії та інших держав світу піднімає складні соціальні питання сучасності, відстоюючи інтереси України та Лемківщини.

Анатолій Гнатишак (1917–1997 рр., с. Криниця, Новосанчівський повіт, Польща, м. Бахів) – доктор медичних наук, професор Львівського медичного університету імені Данила Галицького, завідувач кафедри загальної хірургії. У 1966 р. організував першу в межах колишнього СРСР кафедру онкології для студентів у Львові, автор понад 160 наукових праць з медицини, підготував 30 кандидатів і 10 докторів медичних наук, виконав тисячі складних операцій. Нагороджений дипломом почесного члена Товариства онкологів колишнього СРСР, учасник і організатор декількох з'їздів онкологів.

Професор А. Гнатишак – активний громадський діяч на культурній ниві лемків. Один із перших засновників Лемківського товариства у Львові.

Іван Королівський (1934 р. н., с. Ліщини, Горлицький повіт, Польща) – доктор медичних наук, професор клініки ортопедії Поморської медичної академії (Щецін, Польща), учасник десятків наукових семінарів і міжнародних конференцій, організатор Товариства українських лікарів у Польщі, яке за його активної участі співпрацює з діючими Українськими лікарськими товариствами, згуртованими у Світовій федерації Українських лікарських товариств. Брав активну участь у III Світовому Конгресі Світової організації Українських лікарських товариств у Києві – Львові, презентуючи свій науковий доробок у гроні представників медичної науки з усіх континентів світу. Його прізвище відоме на низці наукових симпозіумів, світових українських медичних форумів. Водночас прізвище Королівського з'являється на сторінках десятків наукових медичних видань світу. Професор І. Королівський – активний діяч Об'єднання Лемків у Польщі. З його ініціативи на першій Лемківській ватрі в Ждині створений Клуб лемківської інтелігенції в Польщі, який допомагає Об'єднанню лемків Польщі організувати різні культурні заходи для збереження та відродження лемківської самобутньої культури, яка зазнала кривд в час та після Другої світової війни.

Володимир Масляк (1925–2004 рр., с. Кінське, Березівський повіт, Польща) – професор Львівського медичного університету імені Данила Галицького, хірург-проктолог. Перший в Україні створив відділ проктології у Львівській обласній клінічній лікарні, першого медичного закладу такого типу в Україні, і став завідувачем названого відділу та першим в Україні почав читати курс проктології для студентів медуніверситету. Успішно здійснив серію незрівнянно складних операцій, видав понад 70 наукових праць. За сумлінну висококваліфіковану працю хірурга-проктолога йому присвоєно звання заслуженого лікаря України.

Професор В. Масляк – активний діяч на ниві лемківської культури, один із перших організаторів товариства «Лемківщина» у Львові, активний учасник імпрез товариства «Лемківщина» та Фондації дослідження Лемківщини у Львові.

Петро Серняк (1930 р. н., с. Перегримка, Ясельський повіт, Польща) – доктор медичних наук, хірург-уролог, професор Донецького медичного університету, завідувач кафедри урології згаданого університету, перший спеціаліст такої високої кваліфікації на Донбасі, автор багатьох наукових праць з урології, учасник наукових симпозіумів та конференцій, великий патріот України і Лемківщини, часто відвідує своє рідне село на Лемківщині – Перегримку. У 2003 р. був учасником Третього з'їзду Світової Федерації Українських Лемківських об'єднань у м. Києві.

Степан Криницький (1936 р. н., с. Криниця, Новосанчівський повіт, Польща) – кандидат медичних наук, доцент і завідувач кафедри курсу спортивної медицини Івано-Франківського медичного університету, активний громадський діяч лемків на Івано-Франківщині, голова Івано-Франківської організації Всеукраїнського товариства «Лемківщина». Часто виступає на радіо, телебаченні, має багато публікацій на загальномедичну та лемківську тематику, автор пісні «Лемко я си лемко...». Активний учасник і організатор хорової капели «Бескид», Лемківських свят і фестивалів у Ждині (Польща) і в Україні. Член президії Світової Федерації Українських Лемківських об'єднань.

Володимир Зубенко (1921 р. н., с. Долина, Сяницький повіт, Польща) – кандидат медичних наук, лікар-фармацевт, доцент Львівського медичного університету імені Данила Галицького. Автор понад 70 наукових праць і чотирьох авторських свідоцтв на винаходи. Великий патріот Лемківщини і України, часто відвідує рідне село Долину Сяницького повіту на Лемківщини, активний громадський діяч на ниві лемківської культури, член товариства «Лемківщина» у Львові.

Олексій Мицієвський (1937 р. н., с. Висова, Горлицький повіт, Польща) – кандидат медичних наук, хірург-уролог п'ятої міської клінічної лікарні м. Львова, бере участь у найскладніших операціях, сердечно ставиться до своїх пацієнтів, передаючи їм усю теплоту своєї душі. Є активним учасником різних культурних заходів, організованих товариством «Лемківщина» та Фондацією дослідження Лемківщини у Львові.

Михайло Секела (1942 р. н., с. Жупинське, Ліський повіт, Польща) – лікар-пульманолог, завідувач торакальним відділенням Львівського регіонального фтизіопульманологічного центру, відомий серед лікарів-пульманологів, учасник наукових конференцій в Україні й за кордоном, очолює Асоціацію торакальних хірургів України. Активний громадський діяч на ниві лемківської культури, голова Львівської міської організації Всеукраїнського товариства «Лемківщина», член правління Львівської

обласної організації Всеукраїнського товариства «Лемківщина», бере активну участь у фольклорному святі лемківської пісні «Ватра» в Ждині, часто відвідує своє рідне село, турбується про відродження та збереження і розвиток лемківської самобутньої культури.

Лідія Євусяк–Колянчук (с. Лосє, Горлицький повіт, Польща) – відомий лікар-офтальмолог у Республіці Польщі, член Товариства українських лікарів у Польщі, учасник конференцій лікарів-офтальмологів у Польщі та в Україні, активний член Об'єднання лемків у Польщі, велика патріотка Лемківщини й України, постійна дописувачка до Лемківського журналу «Ватра» та лемківської сторінки часопису «Наше слово». Часто відвідує рідне село Лосє, безмежно любить Лемківщину й Україну.

Михайло Маркович (1940 р. н., с. Устя Руське, Горлицький повіт, Польща) – лікар-ортопед в м. Дірен поблизу Дюссельдорфа (Німеччина), відомий на всю округу як великий спеціаліст з ортопедії, користується великою пошаною серед пацієнтів та громадськості округи, активний учасник різних культурних заходів української діаспори в Німеччині, не забув рідного села й Лемківщини, часто приїжджає на фольклорні свята лемківської пісні до Ждині. Великий патріот Лемківщини й України. За свої фінансові заощадження оплатив спорудження пам'ятників відомому українському художнику Івану Трушу та неповторному лемківському художнику Никифору Дровняку у Львові, приймав активну участь у відзначенні столітнього ювілею славного й відомого всьому світу лемківського українського поета Б. І. Антонича у Львові, має професійні зв'язки з лікарями Німеччини, Польщі, України та інших країн світу.

Степан Кітик (1927 р. н., с. Мисцова, Короснянський повіт, Польща) – лікар-хірург Велико-Бірківської районної лікарні на Тернопільщині, завідувач хірургічним відділенням, здійснив численні операції пацієнтам, які зверталися за допомогою до нього. За високий професіоналізм та сумлінне ставлення до своїх обов'язків йому присвоєно звання «Відмінник охорони здоров'я України». Активний член Тернопільського Всеукраїнського товариства «Лемківщина».

Антін Турок (1924–1986 рр., с. Криниця, Новосанчівський повіт, Польща) – лікар невропатолог Самбірської районної лікарні Львівської області, «Відмінник охорони здоров'я України», нагороджений кількома медалями, один із перших організаторів осередку товариства «Лемківщина» в м. Самборі, постійний читач журналу «Ватра» та часопису «Наше Слово», зокрема його Лемківської сторінки, шанувальник лемківської пісні та мистецьких виробів із дерева на лемківську тематику.

Є ще цілий ряд вихідців з Лемківщини, що присвятили себе медицині, таких як: Юлія Копистянська (1928 р. н., с. Солотвино, Новосанчівський повіт, Польща) – фармацевт, Ярослава Рибак (1926 р. н., с. Матієва) – фармацевт, Лідія Маркович (1928 р. н., с. Монастирець) – лікар-педіатр та ін.

Доречно згадати і про тих, які народилися в Україні у родинях лемків, депортованих з Лемківщини в Україну в 1945–1946 рр.

Роксолана Яремкевич – магістр медицини, хірург Клінічної лікарні швидкої медичної допомоги м. Львова, *Олеся Садловська–Яремкевич* – лікар-педіатр Львівської дитячої клінічної лікарні, *Ярослав Амбіцький* – стоматолог, *Оксана Ардан* – завідувач першої поліклініки м. Львова, *Христина Ардан* – терапевт, *Костянтин Біганич* – нейрохірург, *Іван Бережний* – кардіолог, *Оксана Гасинська* – невропатолог, *Володимир Гриньох* – стоматолог, *Андрій Зубенко* – хірург, *Олег Зубенко* – хірург, *Марія Кобеляк* – терапевт, *Оксана Мандрига-Коляда* – фармацевт, *Олег Мандрига* – стоматолог, *Роксолана Мандрига* – стоматолог, *Данило Масляк* – терапевт, *Ореста Масляк* – отоларинголог, *Христина Масляк* – фізіотерапевт, *Світлана Саленко* – сімейний лікар, *Іван Сидоряк* – стоматолог, *Тарас Сидоряк* – стоматолог, *Сергій Федоренко* – головний лікар Львівської обласної інфекційної лікарні, *Наталія Шевчик* – гінеколог, та багато інших. Вони, як і їх батьки, люблять Лемківщину, беруть активну участь у різних культурних заходах, організованих товариством «Лемківщина», відвідують місця народження своїх батьків на Лемківщині, сумлінно виконують свої професійні обов'язки. Користуються популярністю й пошаною серед громадськості та пацієнтів м. Львова та області.

УХВАЛА

III МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ

«ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР, ПРОЕКЦІЯ В МАЙБУТНЄ»

23-25 червня 2010 року у Львові відбувся Міжнародний Конгрес «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє».

Ініціатором проведення цього представницького форуму виступив Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка».

У Конгресі взяло участь понад 400 учасників із 28 країн світу: Австрії, Азербайджану, Білорусі, Болгарії, Бразилії, Великобританії, Греції, Естонії, Італії, Іспанії, Казахстану, Канади, Латвії, Литви, Молдови, Німеччини, Польщі, Португалії, Придністров'я, Росії (Карелія, Комі, Башкортостан), Румунії, Сербії, Словаччини, США, Угорщини, Франції, Хорватії, Чехії, а також зі всіх областей України та Автономної Республіки Крим.

У рамках Конгресу відбулася низка супутніх заходів, які стали доброю ілюстрацією діяльності українських громад за кордоном:

- фінал Міжнародного літературно-мистецького конкурсу української молоді «Для тебе, Україно!» (конкурс тривав з жовтня 2009 р. до квітня 2010 р., надійшло 5000 робіт від 1021 дитини з усіх областей України, Автономної Республіки Крим та з Польщі, Іспанії, Грузії, Білорусі, Молдови, Канади, Вірменії, Німеччини, США. Свої думки молодь віком 5-18 років висловила у різних жанрах: розповідях, спогадах, нарисах, казках, оповіданнях, поезіях, листах, публіцистиці, малюнках, плакатах);
- Презентація проекту «Українській освіті у Росії»; Вручення нагрудного знака «Зірка патріота України», диплома та Книги пошани «Україна й українці – цвіт нації, гордість країни»;
- виставка творів українських художників із Латвії; урочисте відкриття Саду Світового Українства;
- виставка до 300-ліття прийняття першої Конституції України Пилипа Орлика та виставка про діяльність Мінського міського громадського об'єднання українців «Заповіт»;
- виставка дитячих робіт учасників Міжнародного літературно-мистецького конкурсу для української молоді діаспори та України «Для тебе, Україно!»;
- презентація мистецького видання «Соломія Крушельницька. Міста і слава»;
- фотовиставка «Вивіски у Львові: відмова від рідного» фотомитця із Чикаго (США) Роксоляни Тим'як-Лончини;
- презентація спільного проекту Міжнародного інституту освіти культури та зв'язків з діаспорою та Національно-культурної автономії м. Сургуту «Українська родина» «Загублена в снігах Сибіру ... Повернення. Пам'яті української актриси Ніни Певної».

Центральною подією Конгресу стала Третя міжнародна науково-практична конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція у майбутнє».

На 3-х пленарних та 22-х секційних засіданнях Конференції з доповідями виступило понад 300 учасників, серед яких – представники українських громадських, культурно-освітніх організацій, науковці, духовенство, політики, представники міністерств, відомств, вищих навчальних закладів, бізнесмени.

Робота Конференції проходила у восьми секціях:

1. Стратегія та моделі співпраці України з діаспорою;
2. Збереження національної ідентичності українців зарубіжжя;
3. Новітні явища світового українства в контексті східної діаспори та нової хвилі еміграції;
4. Освіта українського зарубіжжя: сучасний стан та перспективи;

5. Культура і мистецтво українського зарубіжжя: сучасний стан та перспективи;
6. Місце і роль ЗМІ діаспори у просуванні та захисті українських національних інтересів у міжнародній спільноті;
7. Церква як центр збереження та формування духовності українця за кордоном;
8. Лемки як складова світового українства.

Результатом обговорення цих проблем стали такі висновки:

1. Сучасні реалії характеризуються функціонуванням потужних діаспор світу, серед яких одне з чільних місць займає українська діаспора.
2. Українська діаспора – важливий економічний, інтелектуальний, культурний і політичний ресурс української держави.
3. Для розбудови демократичної заможної України та для утвердження її позитивного образу у світі необхідна синергія, яку можна досягти, поєднуючи капітал знань та можливостей українських громад як в Україні, та і за її межами.
4. Співпраця із закордонним українством та його підтримка повинні бути одними із основних пріоритетів зовнішньополітичної діяльності держави Україна.
5. Українська держава зобов'язана захищати і відстоювати права зарубіжних українців, а також – громадян України, які тимчасово знаходяться за її межами.

Учасники III Міжнародного Конгресу прийняли доповідь Президента Світового Конгресу Українців п. Євгена Чолія, проголошену 23 червня 2010 року на офіційному відкритті Конгресу, за основу позиції щодо сучасних подій в Україні та щодо напрямів подальшої діяльності світового українства.

Зважаючи на це все, Конгрес «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті» **ухвалив звернутися до Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України з клопотанням:**

1. **Створити законодавчу базу для реалізації програм підтримки світового українства.**
2. **Продовжити практику проведення Парламентських слухань з питань світового українства щорічно.**
3. **На основі пропозицій від світового українства розробити, затвердити та реалізувати Державну програму співпраці із закордонними українцями на період від 2011 до 2015 року.**
4. **При підготовці проектів законів про Державний бюджет України на наступні роки передбачити належне фінансування програм для здійснення співпраці із закордонними українцями та їх громадськими організаціями.**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АВРАМЕНКО Анатолій (Росія, Краснодар)	<i>доцент кафедри дореволюційної вітчизняної історії Кубанського державного університету, к. і. н.</i>
АЗАРЕНКОВ Віктор (Україна, Суми)	<i>Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка</i>
АНДРІЙЦЬО Василь (Україна, Хуст)	<i>театрознавець, старший викладач Карпатського інституту підприємництва</i>
АНТОНІВ Олександра (Україна, Львів)	<i>асистент кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету ім. І. Франка</i>
БЕРЕЖНА Лариса (Україна, Суми)	<i>викладач кафедри фізичного виховання Сумського державного педагогічного університету ім. А. Макаренка</i>
BERSKI Adrian (Polska, Lublin)	<i>Doktorant Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie/ Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów, magister politologii</i>
БІЛОЗІР Оксана (Україна, Київ)	<i>народний депутат України, член Комітету з питань міграції, біженців та народонаселення Парламентської Асамблеї Ради Європи</i>
БІРЮК Микола (Росія, Воронеж)	<i>голова правління Воронежської регіональної громадської організації «Українське товариство «Перевесло»»</i>
БЛОХИН Даріана (Німеччина, Мюнхен)	<i>президент Німецько-українського Наукового Об'єднання, доктор, академік, професор</i>
БОДАК Ярослав (Україна, Борислав)	<i>відділ теорії музики Дрогобицького музичного училища</i>
БОНДАРЕНКО Володимир (Україна, Запоріжжя)	<i>науковий співробітник науково-дослідного інституту козацтва Запорізького національного університету</i>
БОЧКОР Наталія (Україна, Київ)	<i>директор департаменту захисту прав дитини Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда –Україна»</i>
БРИЧ Ірина (Україна, Львів)	<i>керівник реінтеграційних проектів Міжнародного благодійного фонду «Карітас України»</i>
БУБЛИК Людмила (Польща, Варшава)	<i>в. о. Прес-секретаря Посольства України в Польщі</i>
БУРДА Славко (Хорватія, Загреб)	<i>голова культурно-просвітного товариства русинів і українців Загреб</i>
БУРДЯК Віра (Україна, Чернівці)	<i>професор кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, д. політ. н.</i>
БУРТНИК Василь (Україна, Львів)	<i>перший заступник директора Львівського обласного центру зайнятості</i>
ВЕНГРИНОВИЧ Олександр (Україна, Тернопіль)	<i>голова Всеукраїнського товариства «Лемківщина»</i>
ВИНОГРАДСЬКА Галина (Україна, Львів)	<i>молодший науковий співробітник відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України</i>
ВОЛОВИНА Олег (США, Чепел-Хіл)	<i>Researcher at Univ. of North Carolina at Chapel Hill, Ph. D</i>
ВОРОВЧЕНКО В'ячеслав (Україна, Львів)	<i>директор Центру підтримки сім'ї при управлінні сім'ї молоді Львівської облдержадміністрації</i>

ГАВРИЛЮК Марія (Чехія, Прага)	<i>директор Української суботньої школи Міжнародного об'єднання «Українська свобода»</i>
ГАРКАВЧЕНКО Іван (Україна, Донецьк)	<i>приватне підприємство «Редакція газети «Отечество»</i>
ГВОЗДЕВИЧ Стефанія (Україна, Львів)	<i>молодший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України</i>
ГЕРЕГОВА Світлана (Україна, Чернівці)	<i>доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, к. і. н.</i>
ГНАТЮК В'ячеслав (Україна, Львів)	<i>кандидат філологічних наук</i>
ГНАТЮК Мирослава (Україна, Львів)	<i>старший викладач Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка», к. філол. н.</i>
ГОДОВАНСЬКА Оксана (Україна, Львів)	<i>науковий співробітник Інституту народознавства НАН України, к. і. н.</i>
ГОРВАТ Люба-Ірина (Румунія, Бухарест)	<i>старший науковий співробітник Повітового Музею Сату-Маре, доктор з історії</i>
ГОРДІЄНКО Михайло (Україна, Ірпінь)	<i>доцент кафедри філософії та політології НУ державної податкової служби України, к. політ. н.</i>
ГРИВА Анатолій (Україна, Київ)	<i>Керівник Секретаріату Ради Українського козацтва при Президентові України</i>
ГРИЩУК Тетяна (Україна, Чернівці)	<i>аспірант Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича</i>
ГУМНИЦЬКА Наталія (Україна, Львів)	<i>науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка»</i>
ГУТКОВСЬКА Ірина (Україна, Чернівці)	<i>викладач кафедри етнології Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, к. і. н.</i>
ГУЦЬКО Оксана (Португалія, Лісабон)	<i>член управи Асоціації українців в Португалії «Собор»</i>
ГУЦЬКО Олег (Португалія, Лісабон)	<i>голова асоціації українців Португалії «Собор»</i>
ДВОЄКОНКО Олександр (Росія, Енгельс, Саратовська обл.)	<i>член правління, заступник голови Саратовської регіональної громадської організації «Український культурно-просвітницький центр «Родина»</i>
ДЕНИСЕНКО Дмитро (Росія, Воронеж)	<i>голова Воронежського відділення українців Росії</i>
ДЕНЬГІНА Лілія (Придністров'я, Тирасполь)	<i>музичний редактор Радіо Придністров'я</i>
ДИБЧУК Людмила (Україна, Вінниця)	<i>завідувач кафедри Вінницького кооперативного інституту, кандидат історичних наук, доцент</i>
ДОРОШЕНКО Сергій (Україна, Львів)	<i>доцент кафедри політології Національного університету «Львівська політехніка», к. і. н.</i>
ДУЛЕБА Микола (Італія, Венеція)	<i>заступник голови української правозахисної організації громадян України в Італії «Оберіг»</i>
ДУТЧАК Віолетта (Україна, Івано-Франківськ)	<i>завідувач кафедри інструментів і музичного фольклору Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, канд. мистецтвознавства, доц.</i>
ЕНВЕРОВ Рустем (Україна, Львів)	<i>магістрант кафедри міжнародних економічних відносин Львівської комерційної академії</i>

ЖИРОШ Мирон (Угорщина, Казінцбарціка)	<i>РТВ Новий Сад</i>
ЗЯЗЮН Лариса (Україна, Київ)	<i>професор кафедри романських мов Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка, д. пед. н.</i>
ІВЧЕНКО Надія (Україна, Ніжин)	<i>фахівець відділу міжнародних зв'язків Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя</i>
ІЛЬНИЦЬКА Уляна (Україна, Львів)	<i>доцент кафедри політології НУ «Львівська політехніка», к. політ. н.</i>
КАЛИНЕЦЬ Ігор (Україна, Львів)	<i>заступник директора Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка</i>
КАРАСЬ Ганна (Україна, Київ)	<i>докторант Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв, к. пед. н., доцент</i>
КІСЬ Ростислав (Україна, Львів)	<i>юрисконсульт Міжнародного благодійного фонду «Карітас України»</i>
КЛИМЧАК Марія (США, Чикаго)	<i>куратор Українського національного музею в Чикаго</i>
КЛЮЧКОВСЬКА Ірина (Україна, Львів)	<i>директор Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», кандидат педагогічних наук, доцент</i>
КОБЗАР-ШАЛДУГА Лідія (Росія, Златоуст Челябінської обл.)	<i>керівник українського клубу «Червона калина»</i>
КОБОЗЕВ Микола (Україна, Суми)	<i>доцент кафедри фізичного виховання Сумського державного педагогічного університету ім. А. Макаренка, кандидат педагогічних наук</i>
КОЖОЛЯНКО Георгій (Україна, Чернівці)	<i>професор кафедри етнології Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, Голова Буковинського етнографічного товариства, д. і. н.</i>
КОЖОЛЯНКО Олександр (Україна, Чернівці)	<i>викладач кафедри етнології Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, к. і. н.</i>
КОЛОТИЛО Ярослава-Орися (Румунія, Бухарест)	<i>заступник голови СУР, старший радник в Міністерстві Культури Румунії, філолог</i>
КОНДРАТЕНКО Юрій (Україна, Суми)	<i>Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка</i>
КОНИК Віра (Естонія, Талін)	<i>голова Конгресу українців Естонії, журналіст</i>
КРИНИЦЬКИЙ Стефан (Україна, Івано-Франківськ)	<i>голова Контрольно-ревізійної комісії Всеукраїнського товариства «Лемківщина», кафедра ендокринології з курсом спортивної медицини і фізичної реабілітації Івано-Франківського національного медичного університету</i>
ЛОПУХ Василь (США, Нью-Йорк)	<i>дійсний член НТШ, директор Адміністрації Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці (НТШ-А), кандидат економічних наук, доцент</i>
ЛУГОВСЬКИЙ Володимир (Латвія, Рига)	<i>голова Об'єднання українських Товариств Латвії, власник комерційної фірми «Tirgus Rūmbula»</i>
ЛУЦИШИН Галина (Україна, Львів)	<i>доцент кафедри політології НУ «Львівська політехніка», к. політ. н.</i>
ЛЯХОВИЧ владика Діонісій (Бразилія)	<i>апостольський Візитатор для українців греко-католиків Італії та Іспанії</i>

МАЗУР Юрій (Росія, Архангельськ)	<i>Президент АРНК «Українці Росії»</i>
МАКСИМОВИЧ Любо́в (Україна, Львів)	<i>голова Західноукраїнського центру «Жіночі Перспективи»</i>
МАЛИНОВСЬКА Олена (Україна, Київ)	<i>завідувач відділу соціально-економічної і демографічної безпеки Національного інституту проблем міжнародної безпеки РНБОУ, доктор наук з державного управління, с. н. с.</i>
МАНЗУРЕНКО Віталій (Україна, Львів)	<i>редактор військово-історичного журналу «Однострій»</i>
МАРТИНЮК Юлія (Україна, Чернівці)	<i>аспірант Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича</i>
МАСЛЮК-КАККУ Галина (Греція)	<i>голова Товариства «Українсько-грецька Думка»</i>
МЕДВІДЬ Алла (Україна, Ірпінь)	<i>заступник завідувача кафедри української словесності і культури Національного університету Державної податкової служби України, доцент</i>
МЕДВІДЬ Федір (Україна, Київська обл., м. Буча)	<i>професор кафедри політології Міжрегіональної Академії управління персоналом, кандидат філос. наук, доцент</i>
МЕЛЬНИЧУК Марта (Україна, Львів)	<i>старший викладач кафедри фізичного виховання, Інститут гуманітарних та соціальних наук НУ «Львівська політехніка», майстер спорту</i>
МИКИТИН-ДРУЖИНЕЦЬ Марія (Придністров'я, Тирасполь)	<i>доцент кафедри української мови Одеського національного університету ім. І. Мечникова; завідувач кафедри української філології Придністровського державного університету ім. Т. Шевченка, к. філол. н.</i>
МИХ Микола (Росія, Тула)	<i>голова правління Союзу українських громад Тульської області, к. і. н.</i>
МІЛЯН о. Йосиф (Україна, Львів)	<i>єпископ-помічник Київської Архієпархії УГКЦ</i>
МОКІЙ Анатолій (Україна, Львів)	<i>проректор з міжнародних зв'язків Львівської комерційної академії (ЛКА), проф. каф. міжнародних економічних відносин ЛКА, д. е. н.</i>
МОНАСИПОВА Олена (Росія, Тула)	<i>викладач медичного коледжу</i>
МУДРИК Лілія (Україна, Львів)	<i>аспірант кафедри соціальної педагогіки Київського національного університету ім. М. Драгоманова</i>
МУШИНКА Микола	<i>голова НТШ у Словаччині, голова Асоціації українців Словаччини, д. філол. Н., професор, академік НАНУ</i>
НЕДУЖКО Юрій (Україна, Київ)	<i>старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, Інститут європейських досліджень НАН України, доктор історичних наук</i>
ОГІРКО Олег (Україна, Львів)	<i>доцент кафедри філософії та політології Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Гжицького, доктор філософії, ад'юнкт-професор</i>
ОБУХ Людмила (Україна, Івано-Франківськ)	<i>аспірант Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка</i>
ОЛІЙНИК Сергій (Україна, Київ)	<i>заступник голови Ради з питань трудової міграції громадян при Кабінеті Міністрів України, Голова Всеукраїнської профспілки працівників-мігрантів в Україні та за її межами</i>
ОНИЦУК Віталій (Україна, Одеса)	<i>завідувач кафедри соціології Одеського Національного університету ім. І. Мечникова, д. соц. н.</i>

П'ЯТКОВСЬКА Оксана (Україна, Львів)	<i>науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка»</i>
ПАЛІНСЬКА Олеся (Україна, Львів)	<i>науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою, к. філол. н.</i>
ПАНГЕЛОВА Марія (Україна, Переяслав-Хмельницький)	<i>викладач ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», аспірант</i>
ПЕРЖИЛО Володимир (Україна, Львів)	<i>фольклорист, диригент</i>
ПЕТРОВСЬКИЙ Володимир (Україна, Київ)	<i>голова профспілки Всеукраїнської громадської організації «Всеукраїнська профспілка працевдатних інвалідів»</i>
ПОНАСЕНКО Артем (Україна, Луганськ)	<i>аспірант Луганського національного університету ім. Т. Шевченка</i>
РОМАНЧУК Олег (Україна, Львів)	<i>шеф-редактор журналу «Універсум», кандидат філологічних наук, доцент кафедри української преси ЛНУ імені Івана Франка</i>
РОПЕЦЬКИЙ Володимир (Україна, Львів)	<i>голова Світової федерації українських лемківських об'єднань, кафедра книжкової графіки та дизайну друкованої продукції Української академії друкарства</i>
РУДНИЦЬКА-ЮРІЙЧУК Ірина (Україна, Чернівці)	<i>аспірант кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича</i>
РУСИН Галина (Україна, Івано-Франківськ)	<i>кафедра теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника</i>
РЯЩЕНКО Вікторія (Латвія, Рига)	<i>Об'єднання українських товариств Латвії, к. е. н., доцент</i>
САДЛОВСЬКА Олеся (Україна, Львів)	<i>Львівська міська дитяча клінічна лікарня</i>
САМОЙЛЕНКО Олександр (Україна, Ніжин)	<i>проректор з науково-педагогічної та методичної роботи Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, к. і. н., доцент</i>
САМОЙЛЕНКО Олена (Україна, Ніжин)	<i>аспірант кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя</i>
САПЕЛЯК Оксана (Україна, Львів)	<i>старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України, к. і. н.</i>
СИВАНИЧ Богдан (Україна, Львів)	<i>фахівець Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою</i>
СИДОРЕНКО Олеся (Україна, Київ)	<i>доцент кафедри сучасної української мови Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, к. філол. н.</i>
СІНЕЛЬНИКОВА Валентина (Україна, Київ)	<i>завідувач лабораторією кафедри музичного мистецтва</i>
СІРЕНКО Юлія (Росія, Уфа)	<i>завідувач кафедри російської та зарубіжної філології, викладач укр. мови Уфимської філії ДОЗ ВПО «Московський державний гуманітарний університет ім. М. Шолохова», к. філол. н.</i>
СКАЛЬСЬКИЙ Анатолій (Латвія, Рига)	<i>заступник голови правління Спілки українців у Латвії</i>
СКИБІЦЬКА Ірина (Росія, Краснодар)	<i>голова Краснодарської крайової громадської організації «Співдружність Кубань – Україна»</i>
СОВІНСЬКА Наталія (Канада, Вінніпег)	<i>Українська Вільна Академія Наук, к. і. н.</i>
СОРОТЮК Віторіо (Бразилія)	<i>голова Українсько-Бразилійської Центральної Репрезентації</i>
СТАСУЛА Наталя	<i>студентка Інституту комп'ютерних наук та інформаційних</i>

(Україна, Львів)	<i>технологій НУ «Львівська політехніка»</i>
СТЕФАНОВИЧ Віктор (Латвія, Рига)	<i>голова Союзу українців Латвії</i>
СТРЕБКОВА Ірина (Україна, Ніжин)	<i>фахівець Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя</i>
СТРОЙ Володимир (Латвія, Рига)	<i>член правління Спілки українців Латвії, член товариства «Дніпро»</i>
ТИМОШИК Микола (Україна, Київ)	<i>професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка, доктор філол. н.</i>
ТИМОШИК-СУДАРИКОВА Аліна (Україна, Київ)	<i>аспірантка Інституту журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка</i>
ТИШКУН Юрій (Україна, Львів)	<i>асистент кафедри політології ІГСН НУ «Львівська політехніка», к. політ. н.</i>
ТІЛІКІНА Наталія (Україна, Київ)	<i>головний науковий співробітник Центру соціально-політичних досліджень Державного інституту розвитку сім'ї та молоді Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту</i>
ТУПІЛКО Віктор (Україна, Донецьк)	<i>голова організації Міжнародна громадська організація «Чорнобиль-Допомога», магістр екології</i>
ТУРКЕВИЧ Оксана (Україна, Львів)	<i>молодший науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою</i>
ТУРЧИН Ярина (Україна, Львів)	<i>завідувачка кафедри політології НУ «Львівська політехніка», к. політ. н., доцент</i>
УБИЙВОВК Наталія (Придністров'я, Тирасполь)	<i>доцент кафедри української філології Придністровського державного університету ім. Т. Шевченка, к. філол. н.</i>
ФАБРИКА-ПРОЦЬКА Ольга (Україна, Івано-Франківськ)	<i>доцент кафедри народних інструментів і музичного фольклору Інститут мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, кандидат мистецтвознавства</i>
ФАЙФРИЧ Анатолій (Україна, Івано-Франківськ)	<i>лікар-психіатр, психотерапевт Івано-Франківської обласної психоневрологічної лікарні № 3; Київський науково-практичний центр психологічної допомоги «ІМАГО»</i>
ФЕЦЯК Олег (Україна, Львів)	<i>голова Об'єднання «Громадянська Європейська Співпраця»</i>
ФІТЬО Андріян (Україна, Львів)	<i>голова Львівської міської громадської організації «Спілка консультантів «Експерт – група»</i>
ФЛЕЙЧУК Марія (Україна, Львів)	<i>доцент кафедри Міжнародних економічних відносин Львівської комерційної академії, к. е. н.</i>
ХАЛІМОНЧУК Володимир (Росія, Сургут)	<i>голова ради Культурно-просвітницького товариства «Українська родина», координатор Об'єднання українців Росії в Тюменській області</i>
ХРАНЮК Анна (Польща, Познань)	<i>викладач університету ім. Адама Міцкевича</i>
ХУДИК о. Ігор (США, Чикаго)	<i>Заступник голови Української громадської організації «Помаранчева хвиля», член СКУ м. Чикаго, член парафіяльної Ради церкви св. Володимира і Ольги в м. Чикаго</i>
ЦАП Микола (Сербія, Новий Сад)	<i>відповідальний редактор часопису «Шветлосц». НВУ «Руске слово» Новий Сад</i>
ЦЕРКОВНЯК-ГОРОДЕЦЬКА Олесья (Україна, Київ)	<i>вчений секретар Міжнародної школи україністики НАН України, к. філол. н.</i>
ЦИМБАЛ Тетяна (Україна, Кривий Ріг)	<i>доцент кафедри філософії Криворізького технічного університету, к. філос. н.</i>
ЧОЛІЙ Євген (США)	<i>Президент</i>

Світового Конгресу Українців

ЧОПИК Юрій (Іспанія, Мадрид)	<i>голова Української Громади Іспанії за права, честь і гідність українців</i>
ШАЛЕНКО Тетяна (Україна, Львів)	<i>голова Львівської обласної організації ВЖТ ім. О. Теліги ЦТДЮГ, керівник капели бандуристів «Гамалія»</i>
ШАФРАН Петро (Польща, Ганчова)	<i>Член Президії СФУЛО від Польщі</i>
ШАХНО Юлія (Україна, Кривий Ріг)	<i>вчитель історії Криворізької гімназії № 95</i>
ШМІЛО Галина (Україна, Львів)	<i>молодший науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою</i>
ШУЛЬГА Ігор (Росія, Саратов)	<i>доцент кафедри філософії Саратовського державного технічного ун-ту, к. і. н.</i>
ЩЕРБА Галина (Україна, Львів)	<i>доцент кафедри соціології Львівського національного університету ім. Івана Франка, к. філос. н.</i>
ЩЕРБА Іван (Україна, Львів)	<i>голова Ради старійшин Львівського обласного товариства «Лемківщина»</i>
ЩИГЕЛЬСЬКА Галина (Україна, Тернопіль)	<i>доцент кафедри українознавства і філософії Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, кандидат історичних наук</i>
ЯВОРСЬКИЙ Михайло (Україна, Львів)	<i>директор Львівського державного центру науково-технічної і економічної інформації, кандидат технічних наук</i>
ЯНКОВСЬКА Жанна (Україна, Остріг)	<i>доцент кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька академія», к. філол. н.</i>
ЯРЕМКЕВИЧ Роксолана (Україна, Львів)	<i>кафедра загальної хірургії Львівського медичного університету ім. Данила Галицького</i>
ЯРОШ Ольга (Україна, Саки, Крим)	<i>здобувач Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України</i>

ЗМІСТ

КОНЦЕПЦІЯ	3
ВІТАЛЬНІ ТЕЛЕГРАМИ УЧАСНИКАМ ІІІ МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ «ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА У МІЖНА-РОДНІЙ СПІЛЬНОТІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР, ПРОЕКЦІЯ В МАЙБУТНЄ»	4

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Ірина Ключковська МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ДІАСПОРОЮ ДЛЯ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ-ДІАСПОРИ	25
Евген Чолій ВИСТУП НА І ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ КОНГРЕСУ	29
Оксана Білозір ЗАЛУЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ДІАСПОРИ ДО ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ	34
о. Йосиф Мілян «БОГ І УКРАЇНА». АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПОТРЕБА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ ОСНОВ СУЧАСНОГО ЗАКОРДОННОГО УКРАЇНСТВА	37
Олена Малиновська ДІАСПОРИ ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: НОВІ РОЛІ І НОВІ МОЖЛИВОСТІ	41
Владика Діонісій Ляховича РОЛЬ ЦЕРКВИ У ЗБЕРЕЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	49
Oleh Wolowyna SOME CONSEQUENCES OF THE NEW WAVE IMMIGRATION FROM UKRAINE FOR THE UKRAINIAN DIASPORA IN THE UNITED STATES	56
Василь Лопух «НОВА ХВИЛЯ» ЕМІГРАЦІЇ ДО США: ЕКОНОМІЧНО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ	66
Ірина Ключковська НОВА УКРАЇНСЬКА ПРИСУТНІСТЬ У СВІТІ. КОНТЕКСТ СХІДНОЇ ДІАСПОРИ ТА «ЧЕТВЕРТОЇ ХВИЛІ ЕМІГРАЦІЇ»	70
Галина Маслюк ЧИ МАВ РАЦІЮ ГЕРОДОТ?	75
Віра Коник СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ІЗ ЗАКОРДОННИМ УКРАЇНСТВОМ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ	78

СЕКЦІЯ 1. СТРАТЕГІЯ ТА МОДЕЛІ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ДІАСПОРОЮ

Іван Гаркавченко ПРО РОЗВИТОК І СТАН ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ГАСІННЯ ЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ, РОЗБУДОВА ПРАВОВИХ РЕФОРМ ЯК ОСНОВ ВІДКРИТОСТІ І СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	82
---	----

В'ячеслав Гнатюк ПОВЕРНЕННЯ ЕМІГРАНТІВ-СПІВВІТЧИЗНИКІВ НА РІДНУ ЗЕМЛЮ – НАГАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ТА ДЕРЖАВИ	84
Люба-Ірина Горват, Ярослава-Орися Колотило ЕТНІЧНА ТА МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ПОВІТІВ МАРАМУРЕШ ТА САТУ МАРЕ (РУМУНІЯ).....	87
Анатолій Грива ПРО КАТАСТРОФИЧНИЙ СТАН З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ НАЦІЇ В УКРАЇНІ	98
Людмила Дибчук ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ДО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ	102
Василь Капкан ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ У СУЧАСНОМУ ЗАРУБІЖЖІ	107
Микола Кобозєв, Віктор Азаренков, Юрій Кондратенко, Лариса Бережна НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ФАКТОР СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ЗАКОРДОНОМ	109
Микола Кобозєв, Віктор Азаренков, Юрій Кондратенко, Лариса Бережна УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ В НАРОДНІЙ ДИПЛОМАТІЇ	111
Володимир Луговський НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ ЛАТВІЇ. ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	113
Федір Медвідь НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ЯК БАЗОВІ ЗАСАДИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ І ДІАСПОРИ	114
Марта Мельничук РОЗВИТОК СПОРТИВНОГО РУХУ В СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США, КАНАДИ, АВСТРАЛІЇ ТА ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ	115
Юрій Недужко ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА УКРАЇНИ В ПИТАННІ ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВДИ ТА УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ПЕРЕТВОРЕННЯ НАШОЇ ДЕРЖАВИ НА ПОВНОЦІННУ УЧАСНИЦЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ХХІ СТОЛІТТЯ (2006-2009 РОКИ)	119
Володимир Петровський РОЛЬ І МІСЦЕ ІНВАЛІДІВ У СУСПІЛЬСТВІ. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНИ І ДІАСПОРИ У ВИРІ-ШЕННІ ПРОБЛЕМ ІНВАЛІДІВ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ.....	123
Олег Романчук ДІЯЛЬНІСТЬ ФУНДАЦІЇ ІМЕНІ ІВАНА БАГРЯНОГО: 35 РОКІВ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ТА ЖЕРТОВНОЇ ПРАЦІ НА БЛАГО УКРАЇНИ	133
Вікторія Рященко ЗМІЦНЕННЯ ЯКОСТІ ДІАСПОРИ ШЛЯХОМ АКТИВІЗАЦІЇ МОЛОДІ	137
Віторіо Соротюк ВНЕСОК УКРАЇНСЬКО-БРАЗИЛІЙСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ЗМІЦНЕННІ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА БРАЗИЛІЄЮ	138
Віктор Стефанович УКРАЇНА ТА ДІАСПОРА: НАД ПРІРВОЮ У ЖИТІ	142
Віктор Тупілко СВЯТА МІСІЯ УКРАЇНЦІВ. 25 РОКІВ КАТАСТРОФИ НА ЧАЕС	147
Олег Фецяк ЗАКОРДОННЕ УКРАЇНСТВО ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ СПІЛЬНОГО ВИРІШЕННЯ	150
Галина Щигельська РОЛЬ ДІАСПОРИ У ЛОБІЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ	152
Михайло Яворський ІНСТРУМЕНТИ ЗАЛУЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ДО ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ	157

СЕКЦІЯ 2. ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАРУБІЖЖЯ

Володимир Бондаренко ЗНАЧЕННЯ ВІЛЬНОКОЗАЦЬКОГО РУХУ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ І ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	161
Славко Бурда ПРОБЛЕМАТИКА УКРАЇНЦІВ У ХОРВАТІЇ	165
Віра Бурдяк УКРАЇНЦІ В БІЛОРУСІ, ПОЛЬЩІ ТА ЛИТВІ: ПРАВОВІ І СОЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	166
Олег Воловина, Василь Лопух НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В США	171
Олег Воловина, Василь Лопух НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В НЬЮ-ЙОРКУ ПРОГОЛОШУЄ СТВОРЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В США	175
Світлана Герегова «АБЕТКА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ» Я. ПАЛАДІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗНАНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АВТОРА)	176
Михайло Гордієнко ЕТОС НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК КОНСЕРВАТИВНА СКЛАДОВА ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ	180
Тетяна Грищук ПРОБЛЕМИ ТА ЗДОБУТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ	186
Наталія Гумницька ГЛОБАЛЬНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПРОСТІР – ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ...	191
Олег Гуцько ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ПОРТУГАЛІЇ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТРУДНОЦІ І ПЕРСПЕКТИВИ	197
Дмитро Денисенко, Микола Бірюк ПІВДЕННІ РАЙОНИ ВОРОНЕЖЧИНИ: ФЕНОМЕН УСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	197
Віолетта Дутчак МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УКРАЇНЦІВ ЗАРУБІЖЖЯ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ ТА СУЧАСНІ НОВАЦІЇ	199
Надія Івченко ЗІРКА ЛЮБКИ КОЛЕССИ	204
Уляна Ільницька УКРАЇНСЬКІ МУЗЕЇ У СВІТІ ЯК ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ	209
Марія Климчак ПОВЕРНЕННЯ ВАСИЛЯ ПЕТРУКА	213
Георгій Кожолянко ВОЛОДИМИР ШАЯН ПРО ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ	225
Сергій Кондратюк, Олександр Кондратюк, Павло Письменний ДО ПИТАННЯ СТРАТЕГІЇ КОЗАЦЬКОГО РУХУ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ	229
Галина Луцишин РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ	234
Юрій Мазур ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОСІЇ	236
Віталій Манзуренко ПОЧЕСНИЙ ОТАМАН УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО КОЗАЦТВА В ДІАСПОРІ ЙОСИП ІВАХ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ ТРАДИЦІЙ КОЗАЦТВА	237

Юлія Мартинюк УКРАЇНСЬКІ ЕТНІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ США ЯК ОСНОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ	240
Алла Медвідь КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СУЧАСНОМУ ЗАРУБІЖЖІ	244
Микола Мушинка ГЕНЕРАЛ СЕРГІЙ ФЕДОРОВИЧ ЄФРЕМОВ І ЙОГО ВНЕСОК В УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	245
Володимир Пержило СЕЛО СТЕПНІВКА МИКОЛАЇВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛГОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ОДНЕ З УКРАЇНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ В НИЗОВОМУ НАДВОЛЖІ	251
Олександр Самойленко В. В. ДУБРОВСЬКИЙ І ЙОГО СПОГАДИ ПРО УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ НА СТОРІНКАХ «УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА»	254
Валентина Сінельнікова УКРАЇНСЬКИЙ ОНОМАСТИКОН НИЖНЬОВОЛЗЬКОГО РЕГІОНУ: ДО ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ВОЛГОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ РФ	258
Анатолій Скальський ВІДМІННОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПОРТРЕТА УКРАЇНЦІВ ЛАТВІЇ (УКРАЇНЦІ ЛАТВІЇ. ЯКІ ВОНИ?)	262
Олеся Церковняк-Городецька НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ. ДИЛЕМА КУЛЬТУРНОГО І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО	270
Тетяна Цимбал ДІАСПОРА ЯК СПОСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ЕТНОСУ В УМОВАХ ІММІГРАЦІЇ	273
Юлія Шахно ДІАСПОРА ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ІММІГРАНТА	277
Ігор Шульга ІСТОРІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕТНІЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ НИЗОВОГО ПОВОЛЖЯ	281
Жанна Янковська ДО ПИТАННЯ ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА СТУДІЇ З УКРАЇНСЬКИМ ФОЛЬКЛОРОМ СЛАВІСТА ОСИПА БОДЯНСЬКОГО В СЕРЕДИНІ ХІХ СТ. У МОСКВІ	286

СЕКЦІЯ 3. ОВІТНІ ЯВИЩА СВІТОВОГО УКРАЇНСТВА В КОНТЕКСТІ СХІДНОЇ ДІАСПОРИ ТА НОВОЇ ХВИЛІ ЕМІГРАЦІЇ

Василь Буртник СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ВИКЛИКИ	289
Наталія Бочкор АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІТЕЙ МІГРАНТІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ	289
В'ячеслав Вороченко СТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЯК ВАРІАНТ ЕФЕКТИВНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У МАЙБУТНІХ БАТЬКІВ УКРАЇНИ	291
Оксана Годованська ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАД В ПОРТУГАЛІЇ (НА ОСНОВІ ЧЕТВЕРТОЇ ХВИЛІ МІГРАЦІЇ)	292
Микола Дулеба ГРОМАДСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ІТАЛІЇ «ОБЕРІГ»	297
Ростислав Кісь, Ірина Брич СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ: ВІЇЗД ТА ПОВЕРНЕННЯ	299
Валерій Літвінов, Анатолій Хижняк ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ МАСОВОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ (ЗАРОБІТЧАНСТВА)	305

Любов Максимович ПРОГРАМА ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ДЛЯ ЖІНОК – ТРУДОВИХ МІГРАНТОК, ЩО ПОВЕРНУЛИСЯ В УКРАЇНУ	307
Анатолій Мокій, Рустем Енверов ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	309
Лілія Мудрик ФОРМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З СОЦІАЛЬНИМИ СИРОТАМИ	315
Сергій Олійник ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В РАМКАХ РОБОТИ РАДИ З ПИТАНЬ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПРИ КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ	317
Віталій Онищук ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ	319
Оксана П'ятковська МОТИВИ ТА ЧИННИКИ ПОШИРЕННЯ ПРИВАТНИХ ТРАНСФЕРТІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ: СВІТОВІ ТА УКРАЇНСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ	323
Ирина Скибицкая СОВРЕМЕННЫЕ УКРАИНСКИЕ ОРГАНИЗАЦИИ КУБАНИ И «СОДРУЖЕСТВО КУБАНЬ – УКРАИНА»	329
Володимир Строй СТВОРЕННЯ В ЛАТВІЇ РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ІММІГРАНТІВ: НАДБАННЯ І ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ПРОЕКТУ	332
Наталія Тілікіна МОТИВИ ТА ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ УСТАНОВКИ МОЛОДІ ДО ТРУДОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)	336
Анатолій Файфріч «ІТАЛІЙСЬКИЙ СИНДРОМ», АБО ЧУЖИ ПО ОБИДВА БОКИ КОРДОНУ. ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я РЕПАТРІАНТІВ І ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	339
Галина Федоренко ЗМІСТ, ФОРМИ, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ	340
Марія Флейчук, Юлія Полякова, Маряна Мокій МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	343
Галина Щерба ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ ДІАСПОРИ	348

СЕКЦІЯ 4. ОСВІТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анатолій Авраменко УКРАЇНІСТИКА НА КУБАНІ: ВИТОКИ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	353
Олександра Антонів ДИСТАНЦІЙНИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КУРС «УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО» ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ	356
Adrian Berski UKRAIŃSKA EDUKACJA ZA GRANICĄ NA PRZYKŁADZIE POLSKI: STAN OBECNY I PERSPEKTYWY	362
Людмила Бублик ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНІХ ОСЕРЕДКІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА	364

Марія Гаврилук ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ СУБОТНИХ ШКІЛ ЗА КОРДОНОМ	369
Лариса Зязюн ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ЦІННОСТІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ	371
Лідія Кобзар-Шалдуга ДО ПРОЕКТУ МІОК «УКРАЇНСЬКА ОСВІТА В РОСІЇ»	372
Марія Микитин-Дружинець СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В ПМР	373
Василь Назарук ПІВСТОЛІТТЯ ВАРШАВСЬКОЇ УКРАЇНІСТИКИ – СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ	377
Олеся Палінська НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ, РОЗРОБЛЕНІ МІОК	377
Валентин Пилипчук УКРАЇНСЬКА ОСВІТА В РОСІЇ	379
Ірина Рудницька-Юрійчук ПРОФЕСІОГРАМА ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ США І КАНАДИ ...	381
Юлія Сіренко СЬОГОДЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В БАШКОРТОСТАНІ	385
Наталія Совінська БАТЬКІВСЬКІ КОМІТЕТИ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ В ДЕРЖАВНИХ ШКОЛАХ МАНІТОБИ	387
Наталя Стасула ПОДОЛАННЯ МОВНОГО БАР'ЄРА. ПРОБЛЕМА ОМОНІМІЇ ТА ПАРОНІМІЇ	392
Оксана Туркевич ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОСИСТЕМИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ПРОТЯГОМ НОВІТНЬОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ЛІНГВОДИДАКТИКИ	394
Ярина Турчин УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ, ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	399
Наталія Убийвовк ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРИДНІСТРОВ'І	401
Володимир Халімончук СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ТЮМЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	403
Юрій Чопик РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕНТРІВ ТА ОСВІТНІХ СТУДІЙ У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ	405
Галина Шміло ФУНКЦІОНАЛЬНА ЛІНГВІСТИКА ТА ЛІНГВОДИДАКТИКА	409

СЕКЦІЯ 5. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Даріана Блохин УКРАЇНОЗНАВЧА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ Ю. БОЙКА-БЛОХИНА В УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. ЛЮДВІГА МАКСИМІЛІЯНА	415
Наталія Гумницька ХУДОЖНИК І ПОЕТ ВАСИЛЬ ХМЕЛЮК: ПОВЕРНЕННЯ НА БАТЬКІВЩИНУ (1903, БЕРЕЗІВКА-ЖМЕРИНКА – 1986, ПАРИЖ)	422

Ірина Гутковська РОЛЬ ЯРОСЛАВА РУДНИЦЬКОГО ТА ЛЕОНІДА БІЛЕЦЬКОГО У ВІДКРИТТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У КАНАДІ (КІНЕЦЬ 40-Х – СЕРЕДИНА 50-Х РР. ХХ СТ.)	426
Оксана Гуцько КУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР В ПОРТУГАЛІЇ: РЕАЛЬНІСТЬ І НАШЕ БАЧЕННЯ	427
Олександр Двоєконко САРАТОВСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МОЛОДІЖНИЙ КЛУБ ЯК ПРИКЛАД ІНСТРУМЕНТУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У РОСІЇ	428
Ганна Карась РОЛЬ КУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ ЗАРУБІЖЖЯ У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	431
Марія Климчак НА ВАРТІ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	435
Остап Кодола (Павло Письменний) ЯРОСЛАВ ДАШКЕВИЧ – ПРОВІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ АКАДЕМІЇ ТЕОРІЇ І ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	441
Олександр Кожолянко КАЛЕНДАРНА ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНЦІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКОГО ЕТНОГРАФА СТЕПАНА КИЛИМНИКА	443
Николай Мых, Елена Монасыпова УКРАИНА ОБРЕЛА ОСОБОЕ ЗВУЧАНИЕ В ЕЁ РАБОТАХ (ТВОРЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ВЫШИВАЛЬЩИЦЫ ГЕРОЯ УКРАИНЫ ВЕРЫ СЕРГЕЕВНЫ РОИК)	447
Людмила Обух ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МУЗИЧНО-ОСВІТНИХ ТРАДИЦІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-БОГОСЛОВСЬКОГО ІНСТИТУТУ В США	450
Марія Пангелова РОЛЬ УЛАСА САМЧУКА ЯК ОЧІЛЬНИКА МУРУ У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРИВАТНОГО ЛИСТУВАННЯ)	454
Ірина Стребкова СЕНС ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ (ЗА «РОМАНОМ ПРО ЛЮДСЬКЕ ПРИЗНАЧЕННЯ» ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ)	458
Анна Хранюк ФЕСТИВАЛЬ КУЛЬТУРИ «УКРАЇНСЬКА ВЕСНА»	461
Тетяна Шаленко ПРОСВІТНИЦТВО, ОСВІТА В УКРАЇНІ ТА ДІАСПОРІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	464
Ольга Ярош УТВЕРДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗУ УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В АРГЕНТИНІ	467

СЕКЦІЯ 6. МІСЦЕ І РОЛЬ ЗМІ ДІАСПОРИ У ПРОСУВАННІ ТА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ

Лілія Деньгіна РОБОТА МУЗИЧНОГО РЕДАКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕДАКЦІЇ ПРОГРАМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ РАДІО ПРИДНІСТРОВ'Я ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І КУЛЬТУРИ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ	471
Оксана Сапеляк ІНФОРМАЦІЙНО-ВИДАВНИЧА ПРАЦЯ ТОВАРИСТВА ОПІКИ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ЕМІГРАНТАМИ	475

Олеся Сидоренко МОВНІ ПАРАМЕТРИ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ УСІМ (УКРАЇНСЬКОЇ СВІТОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ МЕРЕЖІ) ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОВЛЕННЯ ЗМІ ЧЕТВЕРТОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ	479
Микола Тимошик КАНАДСЬКА ГАЗЕТА «УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС» В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ	482
Аліна Тимошик-Сударикова ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТНІХ, НАУКОВИХ І КУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ ЗАРУБІЖЖЯ У ДЗЕРКАЛІ ПУБЛІКАЦІЙ ПАРИЗЬКОГО ЖУРНАЛУ «ТРИЗУБ» (1925-1940)	486
Юрій Тишкун БЮРОКРАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ НА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США	490

СЕКЦІЯ 7. ЦЕРКВА ЯК ЦЕНТР ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНЦЯ ЗА КОРДОНОМ

Галина Виноградська ТРАНСФОРМАЦІЯ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ НА ПОГРАНИЧЧІ КУЛЬТУР: НА ОСНОВІ СВЯТКУВАННЯ ОБЖИНКІВ У С. ХОТИНЕЦЬ (ПОЛЬЩА)	496
Сергій Дорошенко УКРАЇНСЬКІ ХРИСТІЯНСЬКО-РЕЛІГІЙНІ ГРОМАДИ ЯК СКЛАДОВА РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ФРАНЦІЇ	499
Олег Огірко ЦЕРКВА ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНЦІВ	500
Оксана Сапеляк КУЛЬТУРНО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ЖИТТЯ ПАРАГВАЙЦІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ	501
Ігор Худик УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА В ДІАСПОРИ – ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНЬОГО	506

СЕКЦІЯ 8. ЛЕМКИ ЯК СКЛАДОВА СВІТОВОГО УКРАЇНСТВА

Василь Андрійцьо НІНА МАШКЕВИЧ (ПЕВНА) — АКТОРКА РУСЬКОГО ТЕАТРУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» В УЖГОРОДІ (1921–1929 РР.), ПЕРШОГО ПРОФЕСІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ НА ЗАКАРПАТТІ	511
Ярослав Бодак РУСИНИ-ЛЕМКИ – НАЩАДКИ БІЛИХ ХОРВАТІВ	518
Олександр Венгринович ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ЛЕМКІВЩИНА» – ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ ЛЕМКІВ ТА ЇХ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ	526
Мирослава Гнатюк ПІВНІЧНОЛЕМКІВСЬКІ ГОВІРКИ У МОВОЗНАВЧИХ ПРАЦЯХ РІЗНИХ ЕПОХ	529
Мирон Жирош ШЛІДИ ЛЕМКОХ У МАДЯРСКЕЙ (У ЧЕРЕХАТУ И ЗЕМПЛИНСКИХ ГОРОХ)	533
Ігор Калинець НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНІЧА В ШКОЛІ.....	538

Іван Красовський	
ДІЯЛЬНІСТЬ ЮЛІАНА ТАРНОВИЧА В ДІАСПОРІ	542
Стефан Криницький	
ДЕПОРТАЦІЯ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ У 1939 – 1947 РОКАХ	544
Володимир Ропецький	
РОЛЬ СФУЛО У СТВЕРДЖЕННІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ	548
Галина Русин	
ЛЕМКІВСЬКІ РОДИННІ ТРАДИЦІЇ ТА ЇХ ВИХОВНИЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ	550
Богдан Сиванич	
ТВОРЧА СПАДЩИНА ЮЛІАНА ТАРНОВИЧА	553
Ольга Фабрика-Процька	
ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ НА МІЖНАРОДНИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ФЕСТИВАЛЯХ «ЛЕМКІВСЬКА ВАТРА»	555
Микола Цап	
НАРОДНА ТА ЦЕРКОВНА АРХІТЕКТУРА РУСИНІВ СЕРБІЇ	558
Петро Шафран	
ЛЕМКИ У ПОЛЬЩІ ПІСЛЯ ПЕРЕТВОРЕНЬ УСКТ / ОУП М.....	560
Іван Щерба, Галина Щерба	
70-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ УЧИТЕЛЬСЬКОЇ СЕМІНАРІЇ В КРИНИЦІ НА ЛЕМКІВЩИНІ	566
Іван Щерба, Галина Щерба	
ВИЗНАЧНІ УКРАЇНСЬКІ ДІЯЧІ ПРО ЛЕМКІВЩИНУ	569
Роксолана Яремкевич, Олеся Садловська	
ВИХІДЦІ З ЛЕМКІВЩИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МЕДИЦИНІ	571
УХВАЛА	574
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	576

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Третя Міжнародна науково-практична конференція

**ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК
УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА
У МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ:
СУЧАСНИЙ ВИМІР, ПРОЕКЦІЯ У МАЙБУТНЄ**
(у рамках конгресу української діаспори)

The Third International Scientific-Practical Conference

**DIASPORA AS A FACTOR
IN STRENGTHENING THE UKRAINIAN STATE
WITHIN THE INTERNATIONAL COMMUNITY:
MODERN DIMENSION, FUTURE TRENDS**
(within the Congress of Ukrainian Diaspora)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Відповідальний редактор – Ірина Ключковська

Редактор – Олеся Палінська

Комп'ютере верстання та макетування – Ірина Побран